الا ان اولیاء اللہ لا خوف علیهم ولا هم یحزنون
الحمد للہ سبحانہ وتعالیٰ کہ کتاب مستطاب جامع حقائق و معارف حاوی اعمال و وظائف
تالیف و تدوین قطب الارشاد شمس الافراد [illegible] حضرت سید مظفر علیشاہ قدس اللہ سرہ العزیز
جواہر غیبی
۱۳۰۱
کہ مشتمل بر کنوز اسرار الٰہی و خزائن رموز معرفت و آگاہی ست برسمِ طالبان بارگاہ حق
و سالکان طریق توحید مطلق بتصحیح ارادت موتمن محمد ابو الحسن صانہ اللہ عما سواہ اسدی الزمن
در مطبع عالی شہرہ منشی نولکشور واقع لکھنؤ حسن انطباع یافت

ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہی جسکے معائنہ و ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہین قیمت بھی ارزان ہی اس کتاب کے ٹیٹل پیج کے تین صفحہ جو سادے ہین اُنمین بعض کتب اخلاق و تصوف فارسی و اُردو وغیرہ درج کرتے ہین تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہی اُس فن کی اور بھی کتب موجودہ کارخانہ سے قدردانون کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو۔

کتب اخلاق و تصوف فارسی

گلستان۔ شیخ سعدی شیرازی۔

فرہنگ گلستان۔ تصنیف مولوی عبداللہ الموسوی

گلستان مترجم۔ ترجمہ لفظ بلفظ ہوا ہی۔

شرح گلستان۔ مصنفہ مولوی محمد اکرم ملتانی۔

ریاض رضوان۔ شرح گلستان از مولوی ریاض علی صاحب۔

اخلاق محسنی۔ تصنیف ملا حسین واعظ۔

گلستان حکیم قاآنی۔ بجواب گلستان سعدی قابل دید ہی۔

بوستان۔ جلی قلم مانند قلم اوسط قطعہ لائق دید ہی۔

بوستان۔ سہ مصرعہ متن و حاشیہ مین تین مصرع ہین

ایضاً۔ دو مصرعہ مطبوعہ مطبع علوی۔

مثنوی شاہ شرف۔ از شاہ [illegible] مانند عارفانہ مضمون ہی۔

مثنوی معنوی مولوی روم۔ چار مصرعہ ہر سہ دفتر محشی۔

شرح مثنوی بحر العلوم۔ مرحوم و مغفور یہ شرح حامل المتن ہی۔

لطائف معنوی۔ شرح مثنوی مولوی روم

مطبوعہ مطبع کانپور۔

مکاشفات رضوی۔ شرح مثنوی مولوی روم از مولوی محمد رضا۔

اسرار الاولیا۔ از حضرت شیخ فرید شکر گنج رحمۃ اللہ۔

مجموعہ مثنویات۔ فرید الدین عطار جسمین رسائل ذیل ہین۔ جواہر الذات۔ ہیلاج۔ الٰہی نامہ۔ مختار نامہ۔ منطق الطیر۔ بلبل نامہ۔ نزہت الاحباب۔ مصباح الفتوح۔ بے سر نامہ۔

تحفہ محمدی۔ مولفہ خواجہ امیر الدین عرف بگلی وال حکایات و مواعظ عارفانہ مین تقلم نہایت جلی و خوشخط۔

پیراہن یوسفی۔ شرح مثنوی معنوی حامل المتن اُردو منظوم مصنفہ مولوی یوسف علی شاہ گلشن آبادی۔ اس شرح مین متن کے ہر شعر کا ترجمہ ایک ہی شعر مین بالالتزام ہی اور دوسری شرح حاشیہ پر۔

مثنوی سلسبیل۔ مصنفہ حکیم منور حسین فیض تخلص

انوار محمدی۔ مصنفہ محمد امیر اکبر آبادی دربیان فرقہ اہل اسلام۔

اخلاق ناصری۔ مشہور علم اخلاق کی کتاب۔

اخلاق محمدی۔ مصنفہ محمد علی یزدی اخلاق مین۔

مصباح الہدایت۔ ترجمہ عوارف مشہور کتاب ہی۔

الا ان اولیاء اللہ لا خوف علیہم ولا ہم یحزنون
الحمد للہ سبحانہ وتعالیٰ کہ کتاب مستطاب جامع حقائق ومعارف حاوی اعمال و وظائف
تالیف وتدوین قطب الارشاد شمس الافراد عاشق اللہ حضرت سید مظفر علیشاہ قدس اللہ سرہ العزیز
جواہر غیبی
کہ مشتمل بر کنوز اسرار الٰہی وخزائن رموز معرفت وآگاہی است برائے طالبان بارگاہ حق
وسالکان طریق توحید مطلق بتصحیح ارادت مومن محمد ابوالحسن صانہ اللہ عن الاسف فی الزمن
در مطبع عالی شہرہ منشی نولکشور مقام لکھنؤ حسن انطباع یافت

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حمد

سبحانک اللهم وبحمدک لا اله الا انت یا حی یا قیوم الحمد انت الحق المبین مالک الملک ذو الجلال والاکرام تؤتی الملک من تشاء وتنزع الملک ممن تشاء لا احصی ثناء علیک انت کما اثنیت علی نفسک الله نور السموات والارض مثل نوره کمشکوة فیها مصباح المصباح فی زجاجة الزجاجة کانها کوکب دری یوقد من شجرة مبارکة زیتونة لا شرقیة ولا غربیة یکاد زیتها یضیء ولو لم تمسسه نار نور علی نور

نعت

الصلوة والسلام علی رسوله المجتبی محمد المصطفی صاحب التاج والمعراج المنزل علیه یا ایها النبی انا ارسلناک شاهدا ومبشرا ونذیرا وداعیا الی الله باذنه وسراجا منیرا حامد محمود احمد حمید حاشر عاقب طٰس یٰس صاحب قاب قوسین مالک لواء الحمد شفیع الامم الذی جاء فی حقه لقد جاءکم رسول من انفسکم عزیز علیه ما عنتم حریص علیکم بالمؤمنین رؤف رحیم ان الله وملئکته یصلون علی النبی یا ایها الذین امنوا صلوا علیه وسلموا تسلیما

رباعی

حمدیکه جناب کبریا را زیبد	نعتیکه رسول مجتبی را زیبد
رفتن ز خود است و بیانش ورنه	کی گفتن حمد و نعت ما را زیبد

اما بعد عرض کند بنده گنهگار امیدوار رحمت پروردگار ابو الحسن بن محمد حسن انصاری قادری چشتی فرید آبادی که حضرت با عظمت قطب ارشاد مرجع ابدال و اوتاد صاحب احوال سنیه مالک مقامات علیه مرشد دین پناه سید مظفر علی شاه اللهی قدسنا الله بسره العزیز آنچه از حقائق و معارف در کتب بزرگان سلف و خلف خوش

می کردند بدست مبارک نسخهٔ آن بر میگرفتند و سلسلهٔ این کار چندان کشید که مجموعهٔ اوراق آن انتخاب
بضخامت یک کتاب رسید۔ گاه بود که یاران ممتاز را برای مطالعه لطف فرمودندی هنوز این اجزا
ترتیب نیافته بود که حضرت باعظمت اللّٰهی قدس الله سره العزیز از عالم کثرت بجلوه‌گاه قربت رفیق اعلیٰ
آسودند شب دهم شهر ربیع الاول ۱۲۹۹ یکهزار دوصد نود و نه هجری انا لله وانا الیه راجعون۔ در
ایام مرض الوصال اکثر اوقات این بیت کاتب را استماع میفرمودند با آنکه طبیب معالج حضرت حکیم سید
مهر علی صاحب که قرابت قریبه با حضرت اللّٰهی دارند برای اجتناب مبالغه میکرده اند اما ذوق آن وقت
رخصت امتناع نمیداده

بهار است و چمن پرجوش ساقی رو بمستان کن	تبسم زیر لب فرما و تاراج گلستان کن

بعد از آنکه مدتی برین واقعهٔ جانکاه و فاجعهٔ حسرت افزا گذشت مجموعهٔ اوراق این انتخاب از جزودان
آگاهی بیرون آمد و آن ذخیره بود بیش بها از جنس حقائق و معارف و مسائل شرعیه و حکمیه منتخبه از
آن تحقیقات ارباب تصوف و سلوک که رقم زدهٔ کلک جواهر سلک بود و ایراد هر مضمون بالفاظ جوهر فرموده بلکه
از انتقادات [illegible] الکن تمام و لطافت بلیغ در خاطر مبارک بر وفق کرده بود و تنها است سابق را بیشتر
از نظر کیمیا اثر گذرانیده دلهامی آسوده بود که این مجموعهٔ جواهر ارزش قبول دارد تا آنکه دیده وران
اوراق رقعهٔ مختصر بخط خاص یافتند قوامی او شهادت داد که حضرت باعظمت اللّٰهی از ترتیب این
اوراق متفاوت بود و عبارتش اینست

از مفتح الابواب مفتاح فتح یافتم و در جمع معانی را یکشا و هر امید چنانست آنچه از سهو و خطا
یابند بذیل کرم پوشیده [illegible] غرض تشهیر خودنمائی نیست بلکه مقصود کلی آنست که قابل آن هر یک
بقدر استعداد خود از حالات و مکاشفات این طائفهٔ علیه محظوظ گردند نه آنکه قیل و قال را پیدا آرند
و بحکم الهام این کتاب را جواهر غیبی نام نهادم جناب خداوند تعالی مقبول دلها و مطلوب جانها گرداناد
و از خطا و زلل نگاهدارد انه علی ما یشاء قدیر و بالاجابة جدیر انتهی

چون تدوین این مقاصد و ترتیب مطالب بتوفیق خاص قرار یافت یاران همین اشارت کردند که این سعادت
ابدی و خیر جاری را ذریعهٔ عاقبت خود گردانم چون کار بزرگ و مهم عظیم بود با خود می اندیشیدم که ناگهان منامی که بتقادم دو
پیش ازین دیده بودم یاد آمد و در تعبیرش حیران بوده ام گفتم مگر این تاویل همانست۔ منام۔ روزی وقت قیلوله
بخواب بودم چنان نمود که حضور پرنور حضرت باعظمت سیدی مولائی سید مظفر علی شاه
اللّٰهی قدس الله سره العزیز بربالین این بنده قیام با تمکین دارند و به زبان مبارک [illegible]

جاری که من محتاج الی الله هاشم علی الفور دست سعی بکشادم و آنقدر که فهم ناقصم بر یافت درششش کند به ترتیبش آوردم
چون کتاب را اداول بیان عام و خاص ست بنا بر آن احوال علیه حضرت اللهی ابا یاران اعلی خاتم ختم کتاب
نمودم و در آغاز بر آنچه عرض داشت نیز و دم و ما توفیقی الا بالله علیه توکلت و الیه انیب

جوہر حمد و ثنا مر ذاتے و حقیقتے راست که موجود باشد بوجود ہر موجود و مسجود باشد بسجود ہر مسجود۔ وجود حق عین
وجود ہر شے و وجود ہر شے عین وجود حق باشد۔ ذات حق امر معقول ست و ذات ہر شے امر معقول ۔ اینما تولوا فثم
وجه الله ہر جا که روآرید آنجا وجه الله باشد و ذات او که مقدس است از شرکت غیر پس روست تو وجه الله باشد
و پہلوے تو وجه الله و بطن تو وجه الله و ظہر تو وجه الله

جوہر در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که حمد را بدایتی است و نہایتی
بدایت حمد آنست که در مقابله نعمتی که به بنده داده اند حمدی میگوید از برای آنکه میداند که حمد نعمت را زیاده میکرداند
و نہایت حمد آنست که جناب حق سبحانه و تعالی شما را وی را توفیقی داده که بآن قوت قیام بحق عبودیت می نماید
و روزه و زکوة و حج و امثال آن در مقابله اینچنین نعمتی که سبب قرب و رضاء حضرت حق سبحانه و تعالی است
حمد میگوید بلکه نہایت حمد آنست که بنده داند که حامد از مظہر او غیر حق سبحانه نبوده است که بنده [illegible] ان نیست
کرده اند که او معدومی ست که او را نه ذات ست و نه صفت و نه فعل بایں اندیشه خود را مسلوب دانند که او را مظہر
صفات خود گردانیده اند و میفرمودند که شکر بحقیقت آنست که در نعمت مشاہده منعم کند و نمودند که امام غزالی قدس سره
فرموده اند که اگر از نعمت مشتغل شود منافی شکر نیست اگر بلکه از ین جہت باشد که سبب وصول میشود بحق سبحانه و تعالی

جوہر حمد سه نوع است قولی و فعلی و حالی خواه حق حامد باشد مر نفس خود را و خواه عبد حامد باشد مر معبود خود را ایں
قولی که حق حامد باشد مر نفس خود را چنانچه در کتب آسمانی یعنی کلام الله حمد مر نفس خود را فرموده و حمد فعلی چنانچه کمالات جمالی و جلالی
از غیب بسوی شہادت و از باطن بطرف ظاہر رسانیده و حمد حالی چنانچه خود بخود در ذات متجلی بود بفیض اقدس و حمد قولی که عبد حامد باشد
مر معبود خود را حمد لسانی ست چنانکه در سائر شریعت و ملت جاریست بر لسان انبیا و حمد فعلی ایشان عبده با اعمال بدنی ست از عبادات
و طاعت ہر عضوی از اعضا مشغول میگردانند بعملی که بدان مخصوص ست بوجہی که در شریعت نبی آن قوم بدان منصوص ست
و حمد حالی اتصاف روح و دل بود بصفات کمالات علمی و عملی و تخلق باخلاق الہی و این نوع حمد از اہل تحقیق است
و امام و علماء ظاہر من حیث اللغت مفہوم آن تعظیم فاعل است بجہت احسان و انعام مطلقا علی الانام و اند و در
اصطلاح علمی معانی تعریف محمود است بنعوت کمال و حمد اخص است از مدح و اعم از شکر است چرا که شکر مخصوص تعظیم
فاعل است بسبب آنچه از نعم و مکارم او متواصل میشود بمنعم علیه و اہل تحقیق و یعنی معنی لفظی را ترقی داده میگویند
حامد در حالت حمد ستایش مدنظر است بمعنی حمد و اطلاق افعال [illegible] [illegible] الی الله و صفات [illegible] کر [illegible] [illegible]

بسبب افعال موثر است پس مصنف علیه الرحمة آغاز کتاب را بحمد و شکر ابتدا کرده چرا که این فعل فعل اہل کمال است
تا حامد و ثنا از ذات مطلق و ذات مقید را باشد و مصنف حمد بیحد و شکر بیعد از ان گفته که کمالات ذات مطلق
و ذات مقید را است و نہایت نیست بہر صفتے و نعمتے مستحق حمد و ثنا است خواه آن صفت از ثبوتات صفات جمالی
باشد و خواه از ثبوتات صفات سلبیہ و کافه صفت ذات بلا اعتبار است و ضمیر شین راجع بذات مطلق است او آئینه حقائق نما

جواہر حضرت قدوة المحققین نجم الملة والدین محمد عز الدین المغربی قدسنا الله تعالی بسره العزیز جام جہان نما
میفرماید حمد بیحد و شکر بیعد مر اسے ذاتے را که وحدتش منشا احدیت و واحدیت شد و مراتب ازلیت و ابدیت
گشت و رابطۂ ظاہریت و باطنیت و واسطه اولیت و آخریت آمد که حد فاصل انتہارت [illegible] و برزخ جامع
عبارت از وست و حقیقت محمدی خود او ست و ثنا و بے نہایت قرین حضرتے را که به تعین اول و تجلی اول که متضمن
شعور بود بکمال ذاتی و کمال اسمائی اجمالاً و شامل اشیاء وجود و علم و نور و شہود بود و باعث تعین ثانی و تجلی
متضمن شعور بود بکمال ذاتی و کمال اسمائی تفصیلاً و تجلی دوم که از حیثیت واحدیت بود [illegible] تفصیل علم
ہر وجود است که وجوب وصف خاص او ست و شامل ظاہر علم است که امکان از لوازم او ست
[illegible]انی که برزخ است بین الوجوب والامکان و صلوة ناسیات بر مظہر عالم که حقائق ارواح و اجسام
[illegible] روح و جسم او ست و او بحقیقت روح و جسم اجمال جمیع اشیاست و بر آل و اصحاب او باد که حاملان عرش
شرع او بودند و ناقلان نقش اصل و فرع رضوان الله تعالی علیہم اجمعین۔

جواہر اسے محمود بہر شانے و اسے معبود بہر مکانے۔ اے مذکور بہر لسانے و اسے معروف بہر انسانے۔ وجود
انظار [illegible] از بحر جود او و عالم وجود لمعه ایست از ظہور نور شہود او و احتجاب او ہم بنور او ست و اختفاے او
[illegible]

ہم وحدت و ہم نیاید ہیچ کس	حیرت آمد حاصل دانا و بس
گرچه توحید تو می خوانیم ما	ہم تو دانائی که نادانیم ما
اے منزه ذاتت از فہم عقول	در صفاتت دو عقل بو الفضول

ہمه آثار قدرت او ست و ہمه انوار عظمت او ست ہر چه ہست از وست و ہمه بدو ست بلکه خود ہمه او ست
جمال احدیتش از جہت ملاحظۂ افکار مبرا و جلال صمدیتش از جہت ملابسۂ افکار معرا مبارزان میدان فصاحت را
در وصف او مجال عبارت تنگ و سابقان عرصۂ معرفت را در تعریف او پائے اشارت لنگ پایۂ رفعت کبریائش
از ہوازات حواس و محاذات قیاس متعالی و ساحت عزت معرفتش از تعرض اوہام و تردد افہام خالی سبحانه
عقل را راه بذات معرفت او جز تحیر و تلاشی وسیله نیست و بصیرت صاحب نظران را در اشعۂ انوار [illegible]

حیز تعالی و تعاظمی بسبیلے نہ۔ منزہ است از والد و ولد و مقدس است از صورت و بدو۔ ذات نامی وداو را بدایت
نیست و صفات نامعدود او را نہایت نہ ازل وا بہ مندرج در تحت احاطت او۔ و کون و مکان منطوی در طے
بساطت او جملہ اوائل در اولیت او و اواخر ہمہ در آخریت او و اوائل ظواہر اشیا در ظاہریت او و باطن بواطن
اکوان در باطنیت او ظاہر۔ دلیل وجود او ہم وجود اوست و برہان شہود او ہم شہود اوست

عقل و تمنائش چہ سود است این	نطق و ثنایش چہ ثنا ست این

جوہر الحمد للہ رب العالمین والصلوۃ والسلام علی سید المرسلین و خاتم النبیین و آلہ المعصومین و اصحابہ الطاہرین
واتباعہ واحزابہ اجمعین۔ پاے ادراک در میدان دریافت کنہش لنگ و قافیہ شعور در بیان حقیقت آن
ذات بے رنگ تنگ کمال خبرداری این مرتبہ بیخبریست و نہایت ادراک این مرتبہ عجز ست غایت ادراک
درین مقام عجز ست العجز عن درک الادراک ادراک ہیچ و عقل و فہم و وہم و حواس و قیاس گنجد ذات سبحانہ و تعالی
[illegible] مقدس ست چہ این محدثات اند و محدث جز ادراک محدث نتواند کرد انچہ پیش تو بیش از ما
در روزہ فکر غایت فہم تست اللہ نیست + ہر چہ ادراک او بدان منتہی گردد غایت ادراک او بود نہ غایت
تعالی اللہ عن ذلک علوا کبیرا از درک ادراک و عاجز ماندن از ادراک او عین ادراک الا تفکروا فی
وتفکروا فی آلاء اللہ۔ حمد فزون از عدد و شکر برون از حد مر ذاتے راکہ وجود او عین ذات اوست و ہمہ موجودات
رشحہ از فیض وجود اوست و قائم بدوست۔ زہے علو و جلال و زہے عظمت جمال کہ احدیتش عین واحدیت

جوہر الحمد للاحد المحیط من الازل الی الابد والمدح لاحد لو اسطتہ بین لو احد والاحد حمد فزون
شکر بیرون از حد مر ذاتے راکہ وجود او عین ذات اوست و ہمہ موجودات رشحہ از فیض وجود اوست و قائم
داو و درست تکمال ہیچ کمالے از کمالات محتاج نیست بل ہر چہ سواے اوست در جمیع وجود محتاج
علو و جلال و زہے عظمت جمال کہ احدیتش عین واحدیت و وحدتش عین ہر دو ہمان احدیت مطلقہ است کہ در تجلی
علمی و اجمالی مسمی بوحدت شدہ و در مرتبہ تفصیلی خود را واحدیت خواندہ و در مرتبہ تجلی ثانی صورت ظاہر وجود و
ظاہر علم گشتہ وصلوۃ بیحد و درود بیعد بر بزر شجر ایمان و آفتاب آسمان عرفان و بدر فلک انوار سبحانی و خزینہ گنج
حقائق و معانی و مفتاح اسرار رحمانی باد از آئینہ حقائق نما شرح جام جہان نما شیخ ابراہیم شطاری جنت آبادی
مرید حضرت ابو عبد اللہ محمد خطیر الدین العطاری المخاطب من حضرت القدسی الغوث

	لغت	

جوہر مقصود از ایجاد موجودات اوست و جامعیت انسان و کمالات او بواسطہ اوست۔ سیر من اللہ و
[illegible]

غیر متناہیہ اوست مظہر شان الٰہی و مظہر شانش کماہی - لولاک لما اظہرت الربوبیۃ در شان اوست و
لولاک لما خلقت الافلاک برہان اوست بتقسیم مقام دنیٰ سافر عالم او ادنیٰ قابل خلعت فاوحی ما اسرار او

نظم

اوست ایجاد جہان را واسطہ	درمیان خلق و خالق رابطہ
شاہباز لامکانی جان او	رحمۃ للعالمین در شان او
عارف اطوار سر جزو کل	خلق اول روح اعظم عقل کل
علت غائی ز امر کن فکان	نیست تمیز ذات آن صاحب قران
رہنمائے خلق و ہادی سبل	مقتدائے انبیا ختم رسل

جوہر دروو نامحدود بر صاحب مقام محمود

مظہر جامع حدوث و قدم	امی و حل عقد لوح و قلم
موجہ اولین بحر شہود	نقطہ آخرین دور وجود
جنبش اول ز محیط قدم	سلسلہ جنبان وجود از عدم

جوہر ... وجود و ہستی - وجود بضمتین یافتن مطلوب و ہستی و بمعنی جسم و بدن کہ در عرف مستعمل ست
در کتب لغت یافتہ نشد مگر آنکہ مجاز باشد و چون زبان زد بعضے ثقات ست ظاہرا درست باشد و ہستی لفظے است
فارسی کہ تعبیر از معنیش بزبان عربی بلفظ وجود میکنند و مقابل نیستی ست و در اصطلاح صوفیہ بمعنی موجود
کہ عبارت از ذو الوجود ست و بمعنی دولت چنانچہ نیستی بمعنی فقر و عارف سامی شیخ نورالدین عبدالرحمن
جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ لفظ وجود را گاہ بمعنی تحقق و حصول کہ معانی مصدریہ و مفہومات اعتباریہ اند
اطلاق میکنند و بدان اعتبار از معقولات ثانیہ ست کہ بوے ہیچ امرے نیست در خارج بلکہ ماہیات را
عارض میشود در تعقل چنانچہ محققان حکما و متکلمین تحقیق آن کردہ اند و گاہ لفظ وجود میگویند و حقیقتی میخواہند
کہ ہستی وے بذات خود ست و ہستی باقی موجودات بوے و فی الحقیقت غیر از وے موجودے نیست در خارج
و باقی ... چنانکہ ذوق کمل کبرا و عارفین و علما اہل یقین بران گواہی
... بمعنی ثانی ست نہ بمعنی اول رباعی

عارض اعیان و حقائق نمود
یان ہمہ عارض اند و معروض وجود

... ہیچ لونے را دران مدخل
... ہیچ لونے بے آفتاب نیست اما ...
... متعین شدہ و در ہر قیدے مقید ست
بہ و آلہ و اصحابہ وسلم میفرمایند اعلموا اخوانی اسعدکم

اظهر و تجلی بالشکل الواحد ولم یتغیر عما کان من عدم التشکل وعدم التبدل الآن کما کان هر آئینه اے
برادران دینی من که سعید و نیکبخت گرداند شما را حق سبحانه و تعالی و ما را بدانید که حق سبحانه و تعالی هستی است و هستی
وے عین ذات ویست و آن هستی را نه صورت ست و نه هیئت و نه او را حدیست و نه بدایت و نه نهایت و با وجود
این تشکل ظهور نموده و بجمیع تجلی فرموده و نگشته از آنچه بوده بلکه در ظهور و نمود پنهان ست که پیش از آن بوده است
مثالے گویم که بفهم قریب‌تر بوده آن است که اگر شخصے گرداگرد خود آئینه‌ها مختلف وار خرد و کلان طویله و گرد نهد
پس در هر آئینه بر حسب آن آئینه صورتے مختلف پیدا خواهد شد در آئینه خرد صورت خرد و در کلان صورت کلان
و در طویله دراز و در عریض عریض بے آنکه حقیقت آن شخص و صورت اصلی آن تغیر پذیرد و رنگے دیگر گیرد و این چنین
آنچه محال بود چگونه جائز آید و نیز این حکم در فرشتگان و جن منقول و معروف است که ایشان بصورت مختلفه پدید می‌شوند
و از حقیقت خود منقلب نمی‌شوند بلکه از شعبده بازان و ساحران چنین ظاهر میشود که جز نمودای هیچ نیست چنانچه
رسن را مار و گل را خار می‌سازند و ما بچشم سر می‌بینیم که آن رسن مار گشت و گل خار در حقیقت نه آن مار گشته و
نه این خار بلکه جز نمودای چیزے دیگر نیست پس چون آدمی در مخلوقات جائز آید بر قادر مطلق و حکیم برحق چه
مشکل نماید حضرت عارف سامی شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره میفرمایند شعر

آن کان حسن بود و نبود از جهان نشان — الآن ان عرفت علی ما علیه کان
اعدا و کون کثرت صورت نمایش ست — فالکل واحد یتجلی بکل شان
نوریست محض کرده باوصاف خود ظهور — نام تنوعات ظهوریش بود جهان
هر چند در نهان و عیان نیست غیر او — فی حد ذاته نه نهان ست و نه عیان
فالحق وجود بود بر اعیان جن و انس — سامی بود ز لطف و ز اطوار جسم و جان
دانا بهر بصیرت و بینا بهر بصر — گویا بهر زبان و توانا بهر توان
جامی کشیده دار زبان را که سر عشق — رمزیست کس نگوے چه شیست کس ندان

و این تمثیل که گفتم بر همه وجوه نباید دانست بلکه در نا گردیدن ذات و نا گشتن صفات حق سبحانه و تعالی بر ظهور
فرمودن درین تعینات و درین که هر نقص و عیب راجع ست برین ظهور نه بر آن ذات و ا
والالباس مختلفة ومتعددة وان ذلک الوجود حقیقة جمیع الموجودات وباطنها وان
حتی الذرة لا تخلو عن ذلک الوجود و آن هستی یکے ست و لباسها مختلف و بسیارست و تعینا
آن وجود حقیقت جمیع کائنات ست و باطن او و جمیع موجودات بلکه همه ذرات خالی نیند از وجه مک

لیسا موجودین فی الخارج فلا یطلق الوجود بهذا المعنی علی الحق الموجود فی الخارج تعالی عن ذلک علوا کبیرا
وآن وجود تحقق وحصول نیست که اینها از معانی مصدریه اند که در خارج وجود ندارند پس لفظ وجود بایں معنی بر حق سبحانه
و تعالی که موجود در خارج ست اطلاق نباید کرد که شان او برتر ست ازانکه آن لفظ در حق او بدین معنی گشاید بل عینها
بذلک الوجود الحقیقة بهذه الصفات اعنی وجودها بذاتها ووجود سائر الموجودات بها وانتفاء غیرها
فی الخارج وان ذلک الوجود من حیث الکنه لا ینکشف لاحد ولا یدرکه العقل ولا الوهم ولا الحواس ولا یاتی
فی القیاس لان کل من محدثات والمحدث لا یدرک بالکنه الا المحدث تعالی ذاته وصفاته عن الحدوث
علوا کبیرا بلکه میخواهیم بدان وجود حقیقی که متصف ست باین صفات عالم یعنی هستی وے بذات او وهستی سائر
موجودات بدو وانتفاء غیر او در خارج وآن وجود از حیثیت کنه هیچکس را منکشف نگردد ونه او را عقل دریابد ونه حواس
ونه در آید در قیاس چه اینها همه نو پیدا شده اند ونو پیدا شده بکنه ادراک نکند مگر پیدا کننده خود را واو ذات وصفات حق
سبحانه وتعالی ازان برتر ست وعلی ومن رام معرفته من هذا الوجه وسعی فیه فقد ضیع وقته وکسے که بجوید معرفت آن هستی
بحیثیت کنه او وسعی کند در پی او تحقیق ضائع کرده باشد عمر خود را وان لذلک الوجود مراتب کثیرة

جوهر شیخ ابراهیم شطاری قدس سره در آئینه حق نما میفرمایند که حق سبحانه وتعالی در مذهب محققان صوفیه
عبارت از وجود محض ست ووحدت او وحدتے ست حقیقی نه وحدتے که مقابل کثرت باشد ووجود او عین ذات اوست

جوهر حضرت حق سبحانه وتعالی وجود مطلق است وقائم بنفسه است که عین وجود ست وهمه موجودات ثبوتات
وے اند وقائم بوے ومنزه است از قیام صفات که عین صفات ست آنچه دیگران را بقیام صفات حاصل شود
او سبحانه را بذات خود حاصل ست ومقدس ست از نقص وظاهر ست نزد خود بذات خود وخود را اشیا هست بذات
خود وغنی ست از ماسوائے خود که مظاهر اند ویافت وادراک آن عقل ووهم را محال ست۔

دربیان آنکه وجود حقیقی در هر مرتبه باحکام وآثار آن مرتبه ظاهر

جوهر وجود حقیقی در هر مرتبه باحکام وآثار آن مرتبه ظاهر ست وبلون آن مرتبه ملون اگرچه فی الحقیقت او را
رنگے نیست مثلاً اگر آفتاب در زجاج ہائے مختلف الوان تابد در هر زجاجے بقدر قابلیت آن زجاج نور ظاهر گردد
از اخضر اخضر وازاصفر اصفر وازاحمر احمر واین الوان را آفتاب نمی توان گفت چرا که آفتاب یک حقیقت بسیط ست
هیچ لونے را دران مدخل نیست واگر شخصے هر فردے از افراد لون را آفتاب گوید خطا وغلط گفته باشد اگرچه ظهور
هیچ لونے بے آفتاب نیست اما عین آفتاب نیست همچنان ذات مطلق در هر مرتبه باسمے مسمی گشته ودر هر تعینے
متعین شده ودر هر قیدے مقید ست اگر کسے مقید را مطلق گوید یا مطلق را مقید خطا وهذیان گفته باشد

مقید نہ چراکہ ہر دو قید اند فہم من فہم ۱۲ - از آئینہ حقائق نما شرح جام جہان نما

جوہر کثرت اسما و صفات ذات را متکثر نگردانند چنانچہ کثرت تعدد اعداد واحد را متعدد و متکثر نمی کند ہمچنان بتعدد تعینات و تکثرات وجود حقیقی متکثر و متعدد نمی شود بلکہ ایشان مظاہر و مجالی اند نہ آنکہ ایشان را علیحدہ وجود ست در خارج تا مر تبہ وجود حقیقی را متکثر گردانند و ایشان را در مرتبہ ذات شیونات خوانند و در مرتبہ علم اعیان ثابتہ و در مرتبہ شہادت کہ جامع جمیع مراتب ست خلق دانند آئینہ حقائق نما (آئینہ تا جمع تجلی ۱۲)

جوہر در معنی کل شئی فیہ کل شئی مولانا جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ حقیقت ہستی با جمیع شیون (یعنی تعین اول ۱۲) و صفات و نسب و اعتبارات کہ حقائق ہمہ موجودات اند در حقیقت ہر موجودے ساری ست و لہذا قیل کل شئی فیہ کل شئے صاحب گلشن راز قدس سرہ میفرمایند

دل یک قطرہ را اگر بشگافی	برون آید از و صد بحر صافی

رباعی

ہستی کہ بود ذات خداوند عزیز	اشیا ہمہ در وے اند و وے در ہمہ نیز
اینست بیان آنکہ عارف گوید	باشد ہمہ چیز مندرج در ہمہ چیز

جوہر خفاے او باعتبار صرافت و اطلاق ست و ظہور او باعتبار مظاہر و تعینات ہر چند حجب بیشتر ظہور بیشتر و ہر چند حجب کمتر خفا زیادہ تر -

جوہر در مذہب محققان صوفیہ حق عبارت از وجود محض ست و آن وجود حقیقی ست کہ در مقابل آن عدم حقیقی است -

جوہر ظہور حضرت حق سبحانہ و تعالی بے ما صورت نہ بندد و وجود ما بے او تحقق نشود فوجودنا بہ و ظہورہ بنا

جوہر در اتحاد وجود واجب تعالی با حقیقتش بدانکہ اتحاد وجود واجب تعالی با حقیقتش میان حکماء متقدمین و صوفیہ موحدین متفق علیہا ست اما نزد حکما جزئی حقیقی ست و متعین بہ تعین کہ عین ذات اوست و نزد صوفیہ نہ کلی ست نہ جزئی و نہ خاص و نہ عام بلکہ مطلق ست از ہمہ قیود تا بحدیکہ از قید اطلاق نیز و این حالہ بکشف صریح و ذوق صحیح میکنند و آن طورے ست ورائے طور عقل یعنی قوت عقلیہ بادراک آن وافی نیست نہ آنکہ منافی طور عقل ست زیراکہ بمقدمات عقلیہ نہ اثبات آن توان کرد و نہ نفی آن حضرت شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات میفرمایند - رباعی -

واجب کہ وجود بخش ہر ممکن ست	تصویر وجود بخشش دشوار ست

رباعی

هر بی سر و پا را نرسد دست بتو — خوش آنکه ز خود برید و پیوست بتو
هستی تو هستی که بجز ذات تو نیست — ما نیست بذات خود وی هست بتو

درین دو رباعی اشارت است باتحاد وجود واجب تعالی با حقیقتش چنانکه مذهب حکما و صوفیه موحده است و بیانش آنست که موجودات را حسب تقسیم عقلی سه مرتبه تواند بود اول موجودی که وجود وی مغایر ذات وی باشد و مستفاد از غیر چون ممکنات موجوده دوم موجودی که حقیقت وی مغایر وجود وی باشد و مقتضی آن بر وجهی که انفکاک وجود از وی محال باشد در خارج اگر چه بنابر تغایر میان ذات و وجود تصور انفکاک ممکن است چون واجب الوجود به مذهب متکلمین سوم موجودی که وجود او عین ذات او باشد یعنی بذات خود موجود بود نه بامر مغایر ذات ولاشک چنین موجود واجب بود زیرا که انفکاک شی از نفس خود متصور نمی توان کرد فکیف که بحسب خارج واقع تواند شد و پوشیده نماند که اکمل مراتب وجود مرتبه سوم است و فطرت سلیمه جازم است بآنکه واجب تعالی را می باید که بر اکمل مراتب وجود باشد پس ذات وی عین وجود وی باشد تنبیه و ازینجا معلوم شد که چون لفظ وجود و هستی بر واجب تعالی اطلاق کنند مراد بآن ذاتی است که موجود است بنفس خود و موجد است مر غیر خود را نه کون و حصول و تحقق که معانی مصدریه و مفهومات اعتباریه اند که آنرا تحقق و وجود نیست مگر در ذهن تعالی الله عن ذلک علوا کبیرا و میفرماید رباعی۔

هستی که بذات خود هویداست چو نور — ذرات مکونات ازو یافت ظهور
هر چیز که از فروغ او افتد دور — در ظلمت نیستی بماند مستور

رباعی

خورشید فلک بنور خویش است منیر — جرم قمر از پرتو او نور پذیر
روشن بخود است نور که عقل خبیر — افزون شدش بمهر مه نور دگیر

درین دو رباعی اشارت است بتمثیلی که از برای بیان مراتب موجودات در موجودیت کرده اند و گفته که اشیاء نورانی را در نورانیت سه مرتبه است اول آنکه نور وی مستفاد باشد از غیر چنانکه جرم قمر در مقابله آفتاب روشن گردد بشعاع او و درین مرتبه سه چیز باید یکی جرم قمر دوم شعاع که بر وی افتاده است سوم آفتاب که مفید شعاع است مرتبه دوم آنکه نور وی مقتضای ذات وی باشد چون آفتاب لو فرض آنکه ذات وی مستلزم و مقتضی نور وی بود و درین مرتبه دو چیز باید یکی جرم آفتاب

چون نور چه بر هیچ عاقل پوشیده نیست که نور آفتاب تاریک نیست بلکه بذات خود ظاهر و روشن ست نه بنورے دیگر که بذات وے قایم باشد و درین مرتبه یک چیز نیست که بخودی خود بدیدهٔ مردم ظاهرست و دیگر چیزها بواسطهٔ وے ظاهر میشوند بانمقدار که قابلیت ظهور دارند و هیچ مرتبه در نورانیت بالاتر از مرتبهٔ سوم نیست و چون این مقدمات در محسوسات متصور گشت مراتب سه گانهٔ موجودات که پیش ازین مذکور شده روشن گشت و اکملیت مرتبهٔ سوم مبیّن شد

جوہر بدلیل اثبات اتحاد وجود واجب تعالی با حقیقتش مولانا شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

هر چیز که جز وجود در چشم شهود	در هستی خویش هست محتاج وجود
محتاج چو واجب نبود وصف وجوب	باشد بوجود خاص و هو المقصود

این رباعی اشارت ست بدلیل اثبات اتحاد وجود واجب تعالی با حقیقتش و تحریرش آنست که گوییم هر چیزے که مغایر وجود ست بحیثیتی که نه عین مفهوم وجود باشد و نه فردے چون انسان مثلا مادام که منضم نگردد بوجود بوی متصف نمیگردد بوجود فی نفس الامر پس هر چیز که مغایر ست مر وجود را در موجودیت فی نفس الامر محتاج باشد بغیر خود که وجود ست و هر چه محتاج باشد بغیر خود در موجودیت ممکن ست زیرا که ممکن عبارتست از چیزی که در موجودیت خود محتاج باشد بغیر پس هر چیز که مغایر باشد مر وجود را واجب نتواند بود و ببراهین عقلیه ثابت شده است که واجب موجود ست پس واجب نتواند بود مگر وجود سوال اگر کسے گوید ممکن آنست که در موجودیت خود محتاج باشد بغیر یکه خود وے است نه وجود وے جواب گوییم هر چیز که در موجودیت محتاج بغیر ست استفادهٔ وجود از غیر میکند و هر چه استفادهٔ وجود از غیر میکند ممکن ست خواه آن غیر را وجود گویند خواه موجد

جوہر در بیان آنکه وجود حق و هستی مطلق هر جا که ظاهرست عین مظهرست

شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در لوایح میفرمایند هر گاه که چیزے در چیزے نموده میشود ظاهر غیر مظهرست یعنی ظاهر دیگر و مظهر دیگرست و ایضاً آنچه نموده میشود از ظاهر در مظهر شبح و صورت ست نه ذات و حقیقت الا وجود حق و هستی مطلق که هر جا که ظاهرست عین مظهرست و در همه مظاهر بذات خود ظاهر است

جوہر آن وجود باعتبار مرتبهٔ اطلاق منزه است از جمیع نقایص رنج و راحت راجع است بسوے تعینات و وجود بواسطهٔ تلبس بامور شریفه کمال نگیرد و بسبب ظهور در مظاهر خسیسه نقصان نه پذیرد نور آفتاب هر چند بر پاک و پلید تابد هیچ تغیر بلطافت نوریت او راه نیابد نه از مشک بوئے گیرد و نه از

چنانچه پیش از تعلق پاک و لطیف بود پس تو حقیقتی که از همه الطف ست او را ازین چه نقص حاصل شود

جوهر بیان ظهور و خفاء شئون و اعتبارات بسبب تلبس بمظاهر وجود و عدم تلبس آن موجب تغیر حقیقت وجود و صفات حقیقی او نیست بلکه مبنی ست بر تبدیل نسب و اضافات و آن مقتضی تغیر در ذات نیست اگر عمرو از یمین زید برخیزد و بر یسارش نشیند نسبت زید با او مختلف شود و ذاتش با صفات حقیقیه خود همچنان برقرار خود همچنین حقیقت وجود بواسطه تلبس با صور شریفه زیادتی کمال نگیرد و بجهت ظهور در مظاهر خسیسه نقصان نپذیرد و نور آفتاب هر چند بر پاک و پلید تابد هیچ تغیر بر بساطت نوریت او راه نیابد نه از مشک بو گیرد و نه از گل رنگ و نه از خار عار دارد و نه از غار ننگ لوایح زیرا که معیت حق سبحانه با اشیا نه چون معیت جوهر با جوهر یا عرض با عرض یا عرض با جوهر یا معیت وجود ست با ماهیت من حیث هی که بمعیت ماهیت موجود میگردد و آن معیت عبارتست از ظهور نسبت مجهول الکیفیت میان وجود و ماهیت

جوهر آن وجود محیط است جمیع موجودات را بحیثیت احاطه ملزوم بلوازم و موصوف بصفات چنانچه عالم بصفت علم و قادر بصفت قدرت نه احاطه ظرف بمظروف یا احاطه کل بر جزو را

جوهر بیان شیخ ابراهیم شطاری قدس سره در آیینه حقائق نما میفرمایند که حقیقت وجود بشرط لاشی همان مرتبه احدیت و غیب هویت و ذات بلا قید ست جمیع اسما و صفات درین مرتبه مستهلک اند و وجود بشرط جمیع اشیا که لازمه اوست از کلیات و جزئیات مسمی است باسما و صفات مرتبه واحدیت و الوهیت و مقام جمع خوانند و حقیقت وجود نه بشرط شی و نه بشرط لاشی اعم از هر دو و ساری باشند آن مرتبه را وحدت حقیقی و هویت مطلقه خوانند که ساری ست در جمیع موجودات و باصطلاح صوفیه تعین اول و تجلی اول گویند درین مرتبه جمیع اعیان ثابته در حضرت علم بصورت عقل ظاهر شدند...

جوهر در بیان آنکه حقیقت هستی از جهت صرافت و اطلاق خویش ساریست در ذوات جمیع موجودات

شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در لوایح میفرمایند چنانکه حقیقت هستی از جهت صرافت و اطلاق خویش ساریست در ذوات جمیع موجودات بحیثیتی که در آن ذوات عین آن ذوات ست چنانکه آن ذوات در وے عین وے بودند همچنین صفات کامله او بکلیتها و اطلاقها در جمیع صفات موجودات ساری اند بمثابه که در ضمن صفات ایشان عین صفات ایشان اند چنانکه صفات ایشان در ضمن صفات کامله عین آن صفات کامله بودند مثلاً صفت علم در ضمن علم عالم بجزئیات عین علم بجزئیات ست و در ضمن علم عالم بکلیات عین علم بکلیات و در ضمن علم فعلی و انفعالی عین علم فعلی و انفعالی و در علم ذوقی و وجدانی عین علم ذوقی و وجدانی تا غایتے که در ضمن علم موجودات که بحسب عرف ایشان را عالم نمیدارند عین علمی است که لایق حال ایشان است

وعلی ہذا القیاس سائر الصفات والکمالات

جوہر نزد محققین وجود معروض ست وموجودات مقیدہ عارض ووجود مطلق موجود ست وغیر او را وجود نیست اصلا وحقیقت ونزد حکما ومتکلمین وجود عارض ست مر ماہیات وحقائق را وماہیات وحقائق معروضات وجود اند ووجود مطلق را در خارج وجود نیست بل وجود آن ذہنی ست وآن امر کلی ست عام موجود تحت افراد خود وعجب تر آنکہ حکما ومتکلمین میگویند کہ وجود مطلق نقیض عدم مطلق ست ومقسم تمام موجودات وخیر محض ست وواحد ست واو را ضد ومثل نیست وباز میگویند کہ آن در خارج معدوم ست

جوہر بدانکہ حق حقیقی وجود واحد مطلق ست ومقابل وجود عدم است پس باطل حقیقی عدم باشد وحق اضافی آنست کہ نفع او بہ نسبت بابعضے باشد دون بعضے مثل عسل کہ نسبت بامزاج محرور صفراوی یابس مضر وباطل ست ونسبت بامزاج بارد وبلغمی مرطوب حق ونافع ست وپوست خربزہ وپوست بیخ وکاہ نسبت بانسان باطل ست چہ ماکول انسان نیست ونسبت باحیوانات حق ونافع وعلی ہذا القیاس وحق اضافی وباطل اضافی ہر دو اقسام حق حقیقی اند چہ در تحت وجود داخل اند نہ خارج

جوہر بدانکہ غیر وجود عدم ست وعدم لاشی محض ست پس وجود دائما واحد ست وبر حقیقت حقیقی خود بلا تغیر وتبدیل باقی ست وعدم ہمچنان دائما بر عدمیت خود ست ہرگز وجود عدم نشود وموجود معدوم نگردد کہ قلب حقائق محال ست۔

جوہر شیخ رکن الدین شیرازی قدس سرہ در نصوص الخصوص فی شرح الفصوص وشیخ ابراہیم سلطانی قدس سرہ در آئینہ حقائق نما شرح جام جہان نما میفرمایند الوجود عدم العدم والعدم عدم الوجود ست

وجود حقیقی ست عدم العدم
نمانده درین بحث الا وجود

عدم چیست عدم الوجود ای حکیم
کہ غیر وجود ست بیشک عدم

حکیم کننده وتمیز کننده نیک را از بد

جوہر در بیان آنکہ وجود خیر محض ست شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرماید کہ چون صفات واحوال وافعال کہ در مظاہر ظاہر ست فی الحقیقت مضاف بحق ظاہر در ان مظاہر ست پس اگر ضمائر از بعضے از انہا شرے ونقصانے واقع باشد از جہت عدمیت امرے دیگر تواند بود زیرا کہ وجود من حیث ہو وجود خیر محض ست واز ہر امر کہ وجودے کہ شری متوہم میشود بواسطہ عدمیت امر وجودے دیگر ست نہ بواسطہ آن امر وجودے من حیث ہو امر وجودی وحکما در آنچہ وجود خیر محض ست دعوی ضرورت کردہ اند واز برائے توضیح مثالے چند آوردہ وگفتہ کہ برد مثلا کہ مفسد اثمار ست وشر ست نسبت باثمار شریت او نہ از ان جہت ست کہ کیفیتے ست از کیفیات وجود زیرا کہ او از ان جہت کمالے ست از کمالات بلکہ از ان جہت ست کہ

سبب شده است مر عدم وصول انهار را بمحالات اللقه خود و چنین قتل مثلا که شریست نسبت او نه از جهت
قدرت قاتل ست بر قتل یا قاطعیت آلت یا قابلیت عضو مقتول مر قتل را بلکه از جهت زوال حیات است
و آن امریست عدمی الی غیر ذلک من الامثله تمّ

هر جا که وجود کرده سیریست اوّل	سیدان بیقین که محض خیریست اوّل
هر شر ز عدم بود عدم غیر وجود	پس شر همه مقتضای غیریست اوّل

بدانکه وجود را من حیث هو وجود شری لاحق نگردد و نه آنکه مطلقا شر را بوی اضافت نتوان کرد
چراکه وی اگرچه فی نفسه و من حیث انه وجود بد نیست اما نه ازین حیثیت که سبب بدیست و مستلزم وی
جوهر مقرر ست نزد حکما و محققان علما که وجود خیر محض ست و هر صورتیکه باشد بدانکه هر کائنیکه هست
مظهر ست اسمی را از اسماء الٰهیه و وجود مطلق که خیر محض ست بجمیع وجوه ظاهر شده است بآن اسم پس هر کائن
بدین رو خیر ست و موجب ظهور احکام اسماست ازین رو هم خیر ست لیکن چونکه در اسماء تقابل ست در مظاهر
آنها نیز تضاد و یست و او پس اثر هر مظهر مخالف اثر دیگر ست پس ازین مخالفت یک کائن بد باشد به نسبت
کائن دیگر و بد مطلق ممکن نیست۔

جوهر ظهور نیک و بد از انست که ذات جناب حق سبحانه و تعالی با سماء متقابله متعین گشته پس تقابل
و تضاد و توافق در بین متعینات پیدا شد پس متعینے که موافق دیگر ست نیک و متعینے که متضاد و مخالف ست
بد ست در حق او و مکروه و مرغوب و خیر و شر امور اعتباری اند بحسب طبائع مختلف چنانچه نزد یک طبعی
مثلا شئی مکروه و شر ست و نزد یک طبع دیگر همان شئی مرغوب و خیر ست و چیزیکه بهمه وجوه و علی الاطلاق مکروه
و شر بود نیست و جناب حق سبحانه و تعالی خالق همه است هرچه از و صادر میشود همه نیکو ست بدی نسبت باست
و هرگاه که نسبت بجناب حق سبحانه و تعالی دهند همه نیکیست و محض حکمت

جوهر بدانکه وجود من حیث هو وجود خیر محض ست و عدم من حیث هو عدم شر محض پس هر امرے که باشد بود
او بهتر از نابود او باشد من حیث الوجود و نابودے که لاحق او میگردد من حیث الشرع و العرف و العقل بسبب
عارضی و مذمومیت به نسبت باشد عارض میگردد پس جهت محمودیت جهت وجود ست و وجود لازم وجود مطلق
پس باید که از وی هیچ فوت نباشد چنین کمالے که مستوفی جمیع کمالاتست نیست الا ذات احدیت جامع
مر جمیع اسماء و صفات را که آن مسمی بالله است تعالی شانه

جوهر شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در لوایح میفرمایند که این عین واحد از حیثیت تجرد
و اطلاق از تعینات و تقییدات حق ست و از حیثیت تعدد و تکثر که بواسطه تلبس او به تعینات می نماید خلق و عالم

پس عالم ظاہر حق ست و حق باطن عالم و عالم پیش از ظہور عین حق بود و حق بعد از ظہور عین عالم بلکہ فی الحقیقت یک حقیقت ست و ظہور و بطون و اولیت و آخریت از نسب و اعتبارات هو الاول و الآخر و الظاهر و الباطن

رباعی

چون حق بتفاصیل شئون گشت عیان ‌‌ ‌ مشہود شد این عالم پر سود و زیان
گر باز روند عالم و عالمیان ‌ ‌ ‌ با رتبہ اجمال حق آید بہ بیان

اگر مجموع عالمیان کہ تفاصیل شئون حق اند بعد ہم باز گروند در مرتبہ اجمال کہ ما بعد ابتدا اند جمع نمایند حق آید بیان یعنی عین حق مانند و بس چنانکہ اول بود و بعد مظاہر تفصیلیہ کان اللہ و لم یکن معہ شیء و میتواند کہ مراد از باز رفتن سیر عروجی باشد کہ آن بطریق جذبہ یا سلوک طالبان را میسر می گردد

جوہر بدانکہ اجلی و اظہر جمیع مفہومات و بدیہیات وجود و امر مطلق ست کہ از نہایت ظہور و وضوح مخفی و مستتر می نماید ع ای تو مخفی در ظہور خویشتن + وی رخت پنہان بنور خویشتن +
و بحقیقت غیری نیست کہ واسطہ و سبب ظہور حق تعالی گردد

جوہر ذات مطلق بقید واحدیت و موجودیت وجود نام یافت و بقید عالمیت و معلومیت علیم شد و بقید ظاہریت و مظہریت نور گشت و بقید شاہدیت و مشہودیت شہود شد

جوہر اعتبارات اعتبارات ذات مطلق اند و ذات مطلق بواسطہ این اعتبارات مقید بہ جمیع اعتبارات شد کہ عبارت از مرتبہ واحدیت ست چہ این اعتبارات جامع جمیع اعتبارات ست و جمیع اعتبارات از ایشان ظاہر خواہند شد کہ ایشان مثل کلی مطلق اند

جوہر مطلق بے مقید نباشد و مقید بے مطلق صورت نہ بندد اما مقید محتاج بہ مطلق و مطلق مستغنی از مقید پس تلازم از طرفین ست و احتیاج از یک طرف چنانکہ حرکت ید و حرکت مفتاح کہ وابستہ لوائح مطلق بے مقید نباشد یعنی وجود مطلق بے مقید نیست و نفس الامر ہمیشہ تقیید کونی لازم او ست کہ بعضی از صفات الہی مشروط ست بہ تحقیق وجود کونی و صوفیہ چنین گویند کہ موجودات کونی مقتضی ازلیت کہ آنرا مبدعات ازلی گویند و الا تعطیل بعضی از صفات لازم می آید و جہی تواند بود کہ مراد از آنکہ مطلق بے مقید نباشد این باشد مطلق باعتبار ظہور بے مقید نیست چہ مراد از آنکہ مطلق مستغنی ست از مقید آنست کہ بحسب ذات وجود عین ذات او ست پس احتیاج نباشد بہیچ قیدی یعنی ظہور چنانکہ حرکت ید و حرکت مفتاح کہ وابستہ حرکت ید و صفت کہ مفتاح و وی ست چہ اینجا ہر دو حرکت باہم اند اما حرکت مفتاح محتاج ست بحرکت ید و حرکت ید را احتیاج بمفتاح نیست اگرچہ با وے ہم وگرفتہ است۔

جواہر ذات احدیت را با ہر صورتے و تعینے از صور علمیہ نسبتے خاص ست و آنرا نسبت اسمائی خوانند زیرا کہ ہر نسبتے صفات ست و ذات با ہر یک از صفات اسمے ست و ازانجہت گفتہ اند کہ اسم عین مسمی است کہ در اصطلاح آن طائفہ اسم ذات مسمی ست باعتبار صفتے از صفات خواہ صفت وجودی مثل علیم کہ ذات مع العلم ست یا صفت سلبی ہمچو قدوس کہ ذات مع القدس ست یعنی منزہ از عیوب و باید دانست کہ مراد باسماء این الفاظ اسماء ملفوظ ست زیرا کہ این اسماء ملفوظ را اسماء اسما میخوانند و اسما باعتبار ذات و صفات و افعال منقسم می شود بذاتے مثل اللہ و صفاتے مثل علیم و افعالے مثل خالق و ہر شئے از اشیا و ہر تعینے از تعینات کلیہ و جزئیہ مظہر اسمی اند از اسماء کلیہ و جزئیہ و اسماء اللہ باعتبار صفات متضاد و متقابل مثل لطف و قہر و رضا و سخط منحصر در جمالیت و جلالیت اند و مخلوقی کہ غیر از انسان ست محظوظ از تعین اسماء مثل ملائکہ مظہر سبوح و قدوس اند فلہذا گفتند و نحن نسبح بحمدک و نقدس لک و شیطان کہ مظہر عزیز و متکبر واقع ست از ابی و استکبر و در آیتے دیگر فبعزتک لاغوینہم اجمعین و طینت آدم را در فطرت مرکب گردانید از جمیع اسماء جمالی و جلالی کہ معبر بیدی شدہ اند و غیر از انسان ہر یکے مخلوق بید واحد اند زیرا کہ یا مظہر اسماء جمالیہ اند ہمچو ملائکہ رحمت یا مظہر اسماء جلالیہ مثل شیطان و ملائکہ عذاب و مبدء و معاد ہر شئی بحقیقت ہمان اسم ست کہ آن شئی مظہر و مربوب ان اسم واقع ست زیرا کہ فی نفس الامر اعیان ممکنات کہ اعیان ثابتہ اند و صور معقولہ اسماء اللہ اند کہ در عالم حق اند و ہر عینے از اعیان در علم و عین مربوب ہمان اسم ست کہ خود صورت آن اسم است و ہمیشہ در تربیت او بلکہ حقیقت آن شئی ہمان اسم ست و بدون آن اسم آن شئی معدوم صرف ست۔

جواہر حضرت حق را با ہر موجودے از موجودات و تعینے از تعینات نسبتے خاص ست و ہر یکے مظہر صفتے مخصوص و ذات حق را باعتبار ہر صفتے اسم می نامند پس ہر یکے مظہر اسمے از اسماء الٰہیہ باشد و حظ و قسمت ہر یکے کہ از حق یافتہ اند آن صفت خاص ست کہ ہر یکے مظہر آن واقع شدہ است و مبدء ہر یکے از ایشان آن اسم خاص ست چہ ازان اسم ظہور یافتہ اند و باز معاد ہر یکے آن اسم خواہد بود و ذات حق ہر چیزے را بصفتے خاص تربیت میفرماید۔ شرح گلشن راز۔

جواہر ہر ممکن ہالک ست و معدوم فی ذاتہ و نیست موجود مگر حق سبحانہ و تعالیٰ کہ او وجود مطلق ست و این ممکنات شیونات ست پس وجود نیست درین شیونات مگر وجود حق تعالیٰ کہ بآن موجود اند و این ہستی و ممکنات و انحصار وجود در وجود حق تعالیٰ کہ نفس ذات ست حق ست کما قال اللہ تعالیٰ کل شئی ہالک الا وجہہ یعنی ہر چیز ہالک و نابود ست مگر ذات حق تعالیٰ نہ آنکہ خیال میکنند اہل ظاہر کہ ہر شئی ہالک

خواہد شد در روز قیامت لبید شاعر که رسول مقبول علیہ الصلوۃ والسلام قول آنرا مدح فرمودہ گفتہ ست الا کل
شئ ما خلا اللہ باطل + آگاہ باشید ہر چیزے را که سواے اللہ تعالیٰ است نابود ست و این بیان قول
مشہود است

جوہر ذات صرف که لاتعین ست چون بجمیع شیونات که لازم ذات وے اند متوجہ متوجہ ذاتے شد
نہ توجہ اجمالی و تفصیلی این مرتبہ را وجود مطلق نامند که ہیچ جہت و ہیچ قید مقید نیست نہ اجمالی و نہ تفصیلی۔

جوہر چون ذات صرف که کنایت از مرکز ست و ذات مطلق که اشارت از دائرہ ست چون بجمیع
لوازم که عبارت از اسماء و صفات ست متوجہ بصورت اجمالی گشت ہیئت خط وسطانی که قطر دائرہ است
صورت تعین اول و تجلی اول ست تعین و متجلی شد چہ از نقطہ لاتعین اول تعین خط اول ست چنانچہ وحدت حقیقی
تعین اول از لاتعین ست و این تعین اول مصدر جمیع تعینات و سبب جملہ ظہورات گشت

جوہر دائرہ مطلق کنایت از وجود مطلق ست بسبب قطر وحدت بدو قوس عظیمہ احدیت و واحدیت
مقوس کردہ شد چرا که ہر دو مرتبہ بقدر خود عظیم اند۔ احدیت بقید تجرید عظیم القدر ست و واحدیت بقید جامعیت
نیز عظیم است قوسے از ان مسمی است باحدیت و قوسی دیگر مسمی است بواحدیت و خط وسطانی
که برزخ است بینہما مسمے ست بوحدت و قاب قوسین باعتبار آنکه حامل تجلی اول
است بحقیقت محمدی صلعم

جوہر ذات مطلق کنایت بدائرہ ست بواسطہ قطر که اشارہ وحدت و قاب قوسین حقیقت محمدی بدو قوس مقوس کردہ شد
این ہر دو قوس پیش از ثبوت قطر صورت دائرہ بودند باہم قوسین مسمی بودند چون قطر در وسط دائرہ مرور کردہ
دائرہ بصورت قوسین نمایان گشت ہمچنین مرتبہ احدیت و واحدیت پیش از ظہور وحدت لاتعین بودند
و بقید شرطین مشروطہ بواسطہ مرتبہ وحدت باسمے و قیدے مسمی و مقید شدند

جوہر قوس واحدیت منقسم شد بچہار قسم یعنی واحدیت که اعتبار ذات ست از ان رو که انتشار
اسماء از وست باعتبار اربعہ مقسوم بچہار قسم که وجود و علم و نور و شہود بود گشت

جوہر اعتبارات اربعہ که وجود و علم و نور و شہود ست در قوس واحدیت ثبت کردہ شد یعنی این
امور اربعہ در قوس واحدیت بجہت آن ثبت افتاد که وحدت خط وسطانی ست در ان مرتبہ امتیاز را
گنجائی نیست چرا که درین مرتبہ نسبت و نسبت متساویت و قوس احدیت مرتبہ مجرد ست از جمیع تعینات
و تقیدات بل ماحی جمیع مراتب ست پس نماند الا آنکه در قوس واحدیت این امور اربعہ اثبات کنند
چرا که مرتبہ واحدیت جامع جمیع تعینات و اعتبارات ست این امور امرے کلی و اجمالی جمیع امور کلی و

وجزئی را شامل ست پس این امور اربعه را درین مرتبه از جهت تناسب نسبت کردن النسب آمد

جوهر هستی درون موجودات نمانده است ونه بدو متحد شود زیراکه حلول واتحاد ورا از دو وجود چاره نیست تا یکی در دیگری در آید یا بدو متحد شود ووجود حقیقی از یکی بیش نیست وتعدد وصفات ست وغیر وجود عدم ست

جوهر وجود در مظاهر رنگ مظاهر نگیرد اما برنگ مظاهر ظاهر شود نور آفتاب رنگ ندارد ولیکن در آبگینه ظاهر میشود وشعاع آفتاب پس دیده می شود دران شعاع رنگهاے مختلف ست

آفتابے در هزاران آبگینه تافته　　پس برنگ هر یکے تابے عیان انداخته
جمله یک نورست لیکن رنگهاے مختلف　　اختلافے درمیان این وآن انداخته

هفتاد هزار حجاب نور وظلمت ست تا توئی تو با تست آن هفتاد هزار حجاب سد ره بود چون تو بے تو باشی آن هفتاد هزار حجاب کرا محجوب گرداند

جوهر خدا بالضم بمعنی مالک وصاحب وچون لفظ خدا مطلق باشد بر غیر ذات باریتعالی اطلاق نکنند مگر در صورتیکه بچیزے مضاف شود وچون که خدا وده خدا وگفته اند که خدا بمعنی خود آینده است چه مرکب آمد از کلمه خود وکلمه آ که صیغه امر ست از آمدن وظاهر ست که امر بترکیب اسم معنی اسم فاعل پیدا میکند وچون حضرت خداوند تعالی بظهور خود بدیگرے محتاج نیست لهذا باین صفت خوانند ونزد این طائفه علیه خدا تعالی حق ست وحق عبارت است از وجود مطلق وحقیقت اشارت است از صفات حضرت خداوند تعالی-

جوهر در آنکه حقیقت هر شی تعین وجود ست در حضرت علم شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در لوائح میفرمایند که حقیقت هر شے تعین وجود ست در حضرت علم باعتبار شانے که آن شان مظهر اوست یا خود وجود متعین بهمان شان در همان حضرت واشیاء موجوده عبارت ست از تعینات وجود باعتبار تلبسها ظاهر وجود بآثار واحکام حقائق ایشان یا خود وجود متعین بهمان اعتبارات بر وجهیکه حقائق همیشه در باطن وجود پنهان باشند واحکام وآثار ایشان در ظاهر وجود پیدا زیراکه زوال صور علمیه از باطن وجود محال ست والا جهل لازم آید تعالی الله عن ذلک علوا کبیرا- رباعی-

ماییم وجود واعتبارات وجود　　در خارج علم عارض ذات وجود
در پرده ظلمت عدم مستوریم　　ظاهر شده عکس ما ز مرآت وجود

پس هر شے بحسب حقیقت وجود یا وجود متعین ست یا تعین عارض مر وجود را وتعین صفت متعین ست وصفت باعتبار مفهوم اگرچه غیر موصوف است اما باعتبار وجود عین اوست وتغائر بحسب مفهوم واتحاد بحسب وجود موجب صحت حمل رباعی

همسایه و همنشین و همره همه اوست	در دلق گدا و اطلس شه همه اوست
در انجمن فرق و نهانخانهٔ جمع	بالله همه اوست ثم بالله همه اوست

قوله حقیقت هر شے تعین وجود ست در حضرت علم باعتبار شانے که آن شان مظهر اوست یا خود وجود متعین ست بهمان شان و بهمان حضرت این تردد باعتبار دو ملاحظه است یکے آنکه نظر بر مظهر باشد نه بر امرے که ظاهر ست درو و متعین ست بوے حقیقت را باین اعتبار تعین وجود گویند و درین مرتبه وجود مرات ست و ملاحظهٔ دیگر آنکه نظر بر ظاهر دران مظهر باشد و بر امرے که متعین ست دران مظهر و باین اعتبار حقیقت را وجود متعین گویند و درین نظر مظهر مرات ست و جمیع موجودات را در مرتبهٔ علمی و خارج نیز این دو حیثیت

جواهر بدانکه تعین من و تو پرده و حجاب جمال آن حقیقت مطلقه است چون آن تعین در تجلی وحدت اطلاقی در میان نماند و محو و متلاشی گردد حجاب غیریت بالکل از مابین مرتفع گردد و در نظر عارف غیر حق هیچ در نیاید ؎

بے نشان شو از همه نام و نشان	تا به بینی روے جانان را عیان
از غبار ما و من هر کو برست	از شراب وصل جانان گشت مست
هر که از قید تعین وارهید	بے من و ما خویش را مطلق بدید
در حقیقت ما و من سدِ ره است	من نگویم هر که از حق آگه است

ظاهر گردد که حقیقت ست که بصورت تعینات و کثرات بر آمده و ملتبس بلباس ما و توئی بوده است۔

جواهر امتیاز عابد و معبود از یکدیگر بحسب اعتبار اطلاق و تقیید ست و الا موجود حقیقی شے واحد ست و من و تو و او اعتبارات عقلی آن حقیقت اند

جواهر تکالیف احکام شرعیه لازم تعین مائی و توئی ست و پرده مائی و توئی حجاب وجه کبریائی ست و احکام مذهب متفرع بر من و تست چون تعین مائی و توئی نماند حکم مذاهب و کیش نماند۔

جواهر صاحب گلشن راز قدس سره میفرمایند ؎ تعین بود کز هستی جدا شد ÷ نه حق بنده نه بنده با خدا شد چون این تعین که موهم غیریت می شد مرتفع گشت ظاهر شد که غیر از حق موجودے نیست نه آنکه حق بنده شده و نه آنکه بنده خدا شد که حلول و اتحاد پیدا گردد

جواهر از خود فانی شدن عبارت از ارتفاع تعینات ست از وجه وجود مطلق زیرا که ظهور وحدت حقیقی موقوف آنست۔ صاحب گلشن راز فرمایند ؎ جز از حق نیست دیگر هستی الحق ÷ هو الحق گو و گر خواهی انا الحق ÷ یعنی بغیر از حق هستی دیگر نیست هستی مطلق اوست چون محقق این معنی گشتی اگر هو الحق گوئی راست ست زیرا که باعتبار اطلاق و قید غیریت اعتباری ملاحظه است و اگر انا الحق گوئی راست ست که کثرات و تعینات

نمود وہمی ہستی مطلق اند ه نمود وہمی از ہستی جدا کن + ز خود بیگانہ خود را آشنا کن * چون توہم غیریت و بیگانگی بواسطہ تعین و نمود وہمی ست که عارض ہستی مطلق ست و تو محجوب از حق بسبب آن پردہ نمود وہمی اند
از میان بردار و خود را آشنا کن که غیریت حقیقی برای تو بیگانگی با تو نیست

جوہر در حفظ مراتب حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند حقیقت وجود اگرچہ بر جمیع موجودات ذہنی و خارجی مقول و محمول میشود اما او را مراتب متفاوت ست بعضہا فوق بعض و در ہر مرتبہ او را اسامی و صفات و نسب و اعتبارات مخصوصہ ست که در سائر مراتب نیست چون مرتبہ الوہیت و ربوبیت و مرتبہ عبودیت و خلقیت پس اطلاق اسامی مرتبہ الوہیت چون اللہ و رحمن و رحیم و غیرہا بر مراتب کونیہ عین کفر و محض زندقہ (بیدین شدن ۱۲) باشد ہمچنین اطلاق اسامی مختصہ مراتب کونیہ بر مراتب الوہیت غایت ضلال (گمراہی ۱۲) و نہایت خذلان (بے بہری ۱۲) باشد. رباعی

ای بردہ گمان که صاحب تحقیقی	واندر صفت صدق و یقین صدیقی
ہر مرتبہ از وجود حکمی دارد	گر حفظ مراتب نکنی زندیقی

جوہر در آنکه عالم و اعیان عالم جملہ سایہ حق تعالی اند شیخ رکن الدین شیرازی قدس سرہ در نصوص الخصوص فی شرح الفصوص میفرمایند که عالم و اعیان عالم جملہ سایہ حق تعالی اند و این سایہ مثال آئینہ است مر حق تعالی را و آئینہ را در نمایندگی صور حکمی ست بآنکه اگر آئینہ کوچک ست صورت مرئیہ در وی کوچک نماید و اگر نیز بزرگ ست بزرگ نماید و وقتی باشد که بسبب جرم و جوہریت آئینہ و صفا و کدورت آن خوب را زشت نماید و خوب را خوبتر ہمچنین حق تعالی بہ نسبت با ہر یکی از اعیان عالم که ظلال حق تعالی اند ظہوری دارد صغیر و کبیر و کثیف و لطیف و صافی و اصفی و جلی و اجلی و لطیف و الطف و آنچنان باشد که اگر آن عین که ظل ست قریب ست بہ بساطت و نوریت و صفا چنانچہ اعیان عقول و نفوس مجردہ حق تعالی در مظہر بغایت صفا و نوریت و لطافت نماید و اگر آن عین را بعدی حاصل ست از نوریت و بساطت بسبب حجب متکثرہ چنانچہ اعیان کثیفہ حق تعالی در مظہر در غایت کثافت نماید و حال آنکه فی نفس الامر ذات مقدس
حق تعالی منزہ و متعالی ست از صغر و کبر و لطافت و کثافت

جوہر در حقیقت حضرت حق سبحانہ و تعالی شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند که حقیقت حق سبحانہ و تعالی جز ہستی نیست و ہستی او را انحطاط و پستی نہ مقدس است از سمت تبدل و تغیر و مبرا است از وصمت تعدد و تکثر از ہمہ نشانہا بے نشان (فارغ از نشان و نقش ۱۲) نہ در علم گنجیدہ نہ در عیان ہمہ چند و چون ازو پیدا و او بے چند و چون ہمہ چیز با او مدرک و او از احاطہ ادراک بیرون چشم سر در تماشا بود

جمال او خیره و دیدهٔ بصیرت ملاحظه کمال او تیره - و شیخ عیسی قدس سره در شرح اسماء الحسنی میفرمایند که حقیقت حق سبحانه و تعالی جز وجود مطلق نیست و آن وجود مطلق عین ماهیت نفس خود است و برون از آنکه واو نه کلی است و نه جزئی نه مطلق و نه مقید نه صفت وحدت را بسرا پرده او گذر و نه صورت کثرت را از عزت ذات او خبر او همه محیط است و خود از احاطه بیرون غایت نشان او بی نشانی است و نهایت عرفان او حیرانی و آن ذات و حقیقت مطلقه وجودیت بسیط که عبارت لا تعین و عین کافور و غیب هویت و هستی بحت و غیب الغیب از مرتبه او ناطق واو و عین صرافت خود و اطلاق خویش همه صورت و تکمله قید و شیخ صدر الدین قونوی قدس سره مرتبه ذات بر تعین علم اطلاق میکنند و میفرمایند که سخن لا تعین برای تفهیم مستعد یانست -

جوهر در آنکه وجود حقیقی یکی است شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که وجود حقیقی یکی است ممتاز از سائر موجودات من حیث الاطلاق و الذات و ظاهر است بذات خویش در صور اعیان جمیع موجودات من حیث الاسماء و الصفات و این اعیان مرایاء تعینات نور و مجالی تنوعات ظهور او یند تا در ایشان جز وجود متعین بحسب نمایندگی مرات و صفا و کدورت آن نماید و تعدد که مشاهده می آید بحسب تعدد مرات است و مثال آن در محسوسات چنانست که مثلا چون تو روی بدیوار آوری که در وی آنهمه آئینها نشانده باشند هر آئینه صورت تو در هر آئینه از آن آئینها ظاهر شده و لیکن بصورت مختلفه بحسب جوهر آئینه و نمایندگی آن مشاهده خواهی کرد و بلاشک خواهی دانست که تو ئی در آن آئینها نمایان و جز تو در آن کسی دیگر نیست و تو همچنانی و همان حقیقی که بودی در مرتبه خود پس اعیان موجودات را بمنزله مرایاء متعدده و متنوعه متکثره دان و ذات حق تعالی را بمثابه وجه واحد

جوهر در سریان وجود واحد مطلق در کثرات کونیه سریان وجود واحد مطلق در کثرات کونیه همچو سریان واحد است در اعداد چه کثرت مراتب اعداد بحقیقت غیر از تکرار واحد نیست و نسبت وجود واحد با مراتب کثرات و تنوعات ظهور همچو نسبت واحد است با مراتب عددی و چنانچه مراتب اعداد و غیر متناهیه شرط ظهور واحد اند مراتب موجودات امکانیه نیز شرائط ظهور احکام اسماء الهیه اند چه اگر مخلوق نباشد خالقیت خالق را ظهور نباشد و اگر جرم مجرم نباشد احکام عفو و رؤفت و رحیم و راحم و جبار و منتقم را ظهور نباشد -

جوهر در آن که نور حقیقی یکی بیش نیست مولانا جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

درکون و مکان نیست عیان جز یک نور — ظاهر شده آن نور بانواع ظهور
حق نور و تنوع ظهورش عالم — توحید همین است دگر وهم و غرور

نور حقیقی یکی بیش نیست و آن نور خدا تعالی منبسط و نامحدود و نامتناهی است و عالم تجلی نور خدا تعالی است

که بچندین هزار صفت تجلی کرده است و باین صورتها خود را ظاهر گردانیده بدان وفقک الله تعالی
و ایانا لفهم الحقائق که تعینات حق و تمیزات وجود مطلق بحسب خصوصیات و اعتبارات و شیوناتی که متعین
در غیب ذات خالی از آن نیست که در مرتبه علم ست یا در مرتبه عین اگر در مرتبه علم ست حقائق و ماهیات اشیا ست
که مسمی ست در اصطلاح این طائفه باعیان ثابته و اگر در مرتبه عین ست وجودات اشیا ست پس حقائق اشیا
عبارت باشد از تعینات وجود حق در مرتبه علم باعتبار خصوصیات و اعتبارات و شیون مستجنه در غیب ذات
هرگاه که وجود تجلی کند بر خود و متلبس بشانے از شیون تجلی علمی عینی حقیقتی باشد از حقائق موجودات و چون تجلی
کند متلبس بشانے دیگر حقیقتے دیگر باشد از حقائق و علی هذا القیاس وجودات اشیا عبارت باشد از تعینات
و تمیزات وجود حق در مرتبه عین باعتبار احکام و آثار این حقائق و ماهیات بآن طریق که حقائق و ماهیات
همیشه در باطن وجود اعنی در مرتبه علم ثابت باشند و آثار و احکام شان که ظلال و عکوس اند ایشان را در
ظاهر وجود که مجلی و آئینه ست مر باطنش را پیدا و هویدا و هر وقت که ظاهر وجود متعین گردد بسبب انصباغ
بآثار و احکام حقیقتے از حقائق موجودی باشد از موجودات عینی خارجی و چون منصبغ گردد باحکام حقیقتے دیگر موجودی
دیگر باشد از آن موجودات پس این موجودات متکثره متعدده که مسمی ست بعالم نباشد مگر تعینات و تنوعات
ظهور وجود حق سبحانه و تعالی که ظاهر بحسب ادراک و مشاعرے که از احکام و آثار آن حقائق ست متعدد و متکثر بحکمی
و حقیقت وجود در همان وحدت حقیقی خود ست که منبع است مر وحدت و کثرت و بساطت و ترکیب و ظهور و
بطون را و پوشیده نماند که تعین صفت متعین ست و صفت عین موصوف ست من حیث الوجود اگرچه
غیر اوست من حیث المفهوم و لذا قیل التوحید للوجود و التمیز للعلم

جوهر در حقائق اشیا و وجودات اشیا شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در شرح
رباعیات می فرمایند. رباعی

گر طالب شر بود و گر کاسب خیر	گر صاحب خانقه و گر راهب دیر
از روی تعین همه غیر اند نه عین	وز روی حقیقت همه عین اند نه غیر

پیشتر گذشت که حقائق اشیا عبارت ست از تعینات وجود مطلق در مرتبه علم و وجودات اشیا عبارت ست
از تعینات او در مرتبه عین پس حقائق اشیا و وجودات ایشان از حیثیت محض حقیقت وجود عین یکدیگر
و عین وجود مطلق باشند و تمایز و تغایر بالکلیه مرتفع باشد و از حیثیت تعین متغایر یکدیگر و متغایر وجود مطلق
نیز باشند. اما مغایرت ایشان مر یکدیگر را باعتبار خصوصیات ست که مابه الامتیاز ایشان ست از یکدیگر و
اما مغایرت ایشان مر وجود مطلق را بسبب آن ست که هر یکے از ایشان تعینی ست مخصوص مر وجود واحد را

که مغایرست مر سائر تعینات را و وجود مطلق مغایر نیست مر کل را و مر بعض را بلکه در کل عین کل است و در بعض
عین بعض و منحصر نیست در کل و در بعض پس غیریت او باعتبار اطلاق باشد از کلیت و بعضیت و از اطلاق نیز فافهم

جوہر حضرت علم را بحر امکان از آن نامند که از امواج جواہر اجناس و انواع و اشخاص ممکنات و ہما
مواج است و صورت امواج از بحر ماده حادث می گردانند از قعر علم بساحل خارج می آرند و کنایت از بحر است

جوہر شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که بحر بلسان اہل الله اسم است
مر آب بسیار را فی الحقیقت غیر از آب نیست و چون حقیقت مطلق آب متعین و متمیز شود بصورت امواج موجش
خوانند و چون منعقد گردد و بشکل حباب حبابش گویند و چون متصاعد شود بخار باشد و چون آن بخار بر یکدیگر
نشیند ابر شود و ابر بسبب تقاطر باران شود و باران بعد از اجتماع و قبل از وصول بحر سیل و سیل بعد از وصول
بحر بحر پس فی الحقیقت نیست اینجا مگر امر واحد یعنی آب مطلق که مسمی شده است بدین اسامی بحسب اعتبارات
و برین قیاس حقیقت حق سبحانه و تعالی نیست الا وجود مطلق که بواسطهٔ تقیید بتقییدات مسمی میگردد باسمای ایشان
چنانکه مسمی میگردد اول بعقل پس بنفس پس بافلاک پس باجرام پس بطبائع پس بموالید الی غیر ذلک و نیست
فی الحقیقت مگر وجود حق و مسمی مطلق که مسمی گشته است بدین اسما بحسب اعتبارات تنزل از حضرت احدیت
بحضرت واحدیت و از حضرت واحدیت بحضرت ربوبیت و از آن بحضرت کونیت و از آن بحضرت جامعه انسانیه
که آخر حضرات کلیت است پس جاہل چون نظر کند بصورت موج و حباب و شبنم و ابر و سیل گوید این البحر و نداند که
بحر نیست الا آب مطلق که بصورت این متعینات بر آمده است و خود را بمظاہر مختلفه نموده و ہمچنین چون نظر کند بمراتب عقول و نفوس
و افلاک و اجرام و طبائع و موالید گوید این الحق و نداند که این ہمه مظاہر وی اند و حق خارج نیست از این مظاہر و مظاہر
از وی و اما عارف چون نظر کند داند و بیند که ہمچنانکه بحر آبی است حقیقت مطلق آب که محیط است بجمیع مظاہر و صور خویش
از موج و حباب و غیرہا و میان مطلق آب و این مظاہر و صور مغایرت و مباینتی نیست بلکه ہر قطره از قطرات و ہر موجے
از امواج صادق است که عین آب است من حیث الحقیقت و غیر اوست من حیث التعین ہمچنین اسم حق عبارتست از حقیقت مطلق
که محیط است بہر ذره از ذرات موجودات و بہر مظہری از مظاہر کائنات و میان او و این مظاہر تغایر و تباین نیست و ہر یک
از ینها صادق است که اوست من حیث الحقیقت اگرچه غیر اوست من حیث التعین پس نبینند در واقع مگر وجود مطلق و
وجود مقید و حقیقت وجود او ہر دو یکی دانند و اطلاق و تقیید را از نسب و اعتبارات او شناسند

جوہر ظہور حضرت حق سبحانه و تعالی و صور کثرات و تعینات مانند حباب امواج است که بر روی دریا پیدا میشود و بحر نقش آن حباب
و امواج مخفی نماید و حباب امواج غیر بحر می نماید و فی الحقیقت غیر دریا آنجا ہیچ نیست تا زمانیکه حباب و امواج از روی بحر
مرتفع نشود بحر بصرافت وحدت ظہور ننماید و معلوم نگردد که نقوش حباب و امواج اعتباری بود و حقیقتی نداشت ۵

جمله عالم نقش این دریاست بس	هر چه گوییم غیر ازین سوداست بس

جواهر حباب اگرچه نقاب و حجاب معرفت آبست لیکن مانع دیدن آب نیست زیراکه همون آبست که
باین صورت ظاهرست همچنان صور عالم اگرچه نقاب و حجاب جمال حضرت جمیل مطلق ست لیکن مانع مشاهده
او سبحانه و تعالی و تقدس نیست

جواهر در توحید توحید در لغت گردانیدن چیزے را واحد که با و غیر او شریک و مثل و ضد ندارند و نزد
علماے توحید اعتقاد کردن وحدانیت حضرت خداوند تعالی است و این ثمره معرفت استدلالی ست و نزد
فرقه علیه صوفیه صافیه توحید معرفت وحدانیت حضرت خداوند تعالی است و این ثمره معرفت شهودی ست
و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که توحید را مراتب ست اول توحید ایمانی دوم توحید علمی
سوم توحید حالی چهارم توحید الهی توحید ایمانی آنست که بنده بتفرد وصف الهیت و توحد استحقاق معبودیت
جناب حق سبحانه و تعالی بر مقتضاء اشارت آیات و اخبار تصدیق کند بدل و اقرار دهد بزبان و این توحید
نتیجه تصدیق مخبر و اعتقاد صدق خبر باشد و مستفاد بود از ظاهر علم و تمسک بدان خلاص از شرک جلی و
اندراج او در سلک اسلام فائده دهد و متصوفه بحکم ضرورت ایمان با عموم مومنان درین توحید مشارک اند
و بدیگر مراتب متفرد و مخصوص و توحید علمی مستفاد ست از باطن علم که آنرا علم الیقین خوانند و آنچنان بود که
بنده در بدایت طریق تصوف از سر یقین بداند که موجود حقیقی و موثر مطلق نیست الا خداوند عالم و جمله
ذوات و صفات و افعال را در ذات و صفات و افعال او محو و ناچیز داند و هر ذاتے را فروغے از
نور ذات مطلق شناسد و هر صفتے را پرتو از نور صفت مطلق داند چنانکه هر کجا علمے و قدرتے و ارادتے
و سمعے و بصرے یابد آنرا اثرے از آثار علم و قدرت و ارادت و سمع و بصر جناب الهی داند و علی هذا جمیع صفات
و افعال و این مرتبه از اوائل مراتب توحید اهل خصوص ست و توحید علمی اگرچه فرود مرتبه توحید حال ست
و لیکن از توحید حالی مزجی بآن همراه بود و صاحب این توحید بیشتر در ذوق و سرور بود و بدین توحید
بعضے از شرک خفی برخیزد و توحید حالی آنست که حال توحید وصف لازم ذات موحد گردد و درین مقام
وجود موحد در مشاهده جمال وجود واحد چنان مستغرق عین جمع گردد که جز ذات و صفات واحد در نظر شهود
او نیاید تا غایتے که این توحید را صفت واحد بیند نه صفت خود و این دیدن را هم صفت او بیند و هستی او
بدین طریق قطره وار در تصرف تلاطم امواج بحر توحید افتد و غرق جمع شود و ازینجاست قول ابن عطا
قدس سره التوحید نسیان التوحید فی مشاهدة جلال الواحد حتی یکون قیامک بالواحد لا بالتوحید
و منشاء این توحید نور مشاهده است و منشاء توحید علمی نور مراقبه و بدین توحید اکثرے از رسوم بشریت

در میان چیزے در آمدن ۱۲

آمیختن ۱۲

منتفی شود بر مثال نور آفتاب که در غلبۀ ظهور او بیشتر اجزای ظلمت از روی زمین برخیزد و بتوحید علمی
بعضی رسوم انسان مرتفع گردد بر مثال نور مهتاب که بظهور او بعضی اجزاء ظلمت منتفی شود و اکثر ہیئات
باقی ماند و بسبب وجود بعضی از بقایای رسوم در توحید حالی آنست تا مدت وجود ترتیب افعال و تہذیب اقوال از
سوء حال ممکن بود و بدین جہت در حال حیات حق توحید چنانچه باید گذارده نشود و بدین توحید بیشترے از شرک
خفی برخیزد و خواص موحدان را در حالت حیات حقیقت توحید صرف که بیکبارگی آثار رسوم وجود در متلاشی
شود گاہگاہ بر مثال برق خاطف لامع گردد و فی الحال منتفی شود و بقایای رسوم بکلیه باز معاودت کند و درین
حال بکلی بقایای شرک خفی مرتفع گردد و ورای این مرتبه در توحید آدمی را مرتبۀ دیگر ممکن نیست و توحید الهی
آنست که جناب حق سبحانه و تعالی در ازل آزال بنفس خود نه بتوحید دیگری ہمیشه بوصف وحدانیت و نعت
فردانیت موصوف و منعوت بود کان الله ولم یکن معه شیء والآن ہمچنان بر نعت ازلی واحد و
فرد است والآن کما کان و تا ابد الآباد ہم برین وصف خواہد بود کل شیء ہالک الا وجهه فرموده
و نظر سوی ہالک باعلوم شود که وجود ہمه اشیاء وجود او امروز ہالک است اینست حق توحید و این توحید

که از وصمت نقصان مبرا و توحید ملکیه آدمی بسبب نقصان خود یا فعل آن عیبناک

چنانچه حضرت شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند که نزدیک صوفیه ترک
توحید الی الله تعالی در توحید توحید است و نه ذکر کردن سوای غیر حضرت خداوند تعالی تشبیه است یعنی
کمال توحید سقوط نظر بو عبارت در وحدت توحید و این در مرتبۀ فنای حقیقی است و در حقیقت کمال توحید
ہمین است و بعضی میفرمایند که توحید عبارت است از اثبات ما لم یزل و اسقاط ما لم یکن یعنی اثبات
چیزی که ہمیشه بود و ہمیشه باشد و آن حضرت خداوند تعالی است و دور کردن چیزی که نبود و نباشد و
آن دنیا است و ما فیها و بعضی میفرمایند توحید آنست که ذکر نکند چیزی را مگر الله تعالی را و نداند چیزی
را مگر الله تعالی را و فہم نکند چیزی را سوای او سبحانه و تعالی و دوست ندارد چیزی را مگر الله تعالی را
پس دوست دارد الله تعالی را از جهت ذات من غیر نظر الی الصفات و قطع طمع عن المرادات
و بعضی میفرمایند که علامت توحید نسیان توحید است و بعضی میفرمایند توحید نفی تفرقه است و وقوف
بسر حد جمع و این وصف در بدایت توحید حالی لازم بود و حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی
قدس سره در لوایح میفرمایند توحید یگانه گردانیدن دل است یعنی تخلیص و تجرید او از تعلق بما سوای
حضرت حق تعالی هم از روی طلب و ارادت و ہم از جهت علم و معرفت یعنی طلب و ارادت او از
مطلوبات و مرادات منقطع گردد و ہمه معقولات و معلومات از نظر بصیرت او مرتفع شود و از ہمه

روے توجہ بکرداند و بغیر حضرت حق سبحانہ وتعالی آگاہی وشعورش نماند انتہی این حال توحید ست و در مرتبہ
جمع دالادر نہایت توحید کہ فرق بعد الجمع ست اہل توحید را علم وشعور باشیا واقع است لیکن بر وجہے کہ
ہمہ را بطور یک چیز دانند و بینند واضافت از ایشان منقطع ساختہ ہمہ را اسناد بواحد حقیقی نمایند کالتوحید
اسقاط الاضافات یعنی نہایتش آنست کہ در عین تفرقہ مستغرق عین جمع باشد و در عین جمع ناظر تفرقہ
چنانچہ ہیچ یک از جمع وتفرقہ مانع دیگرے نبود اینست کمال توحید در رشحات مذکورست کہ حضرت خواجہ
عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ توحید درین زمانہ آن شدہ کہ مردم ببازار میروند و در پسران سادہ روی
می نگرند ومیگویند کہ مشاہدہ حسن وجمال حق سبحانہ وتعالی میکنیم نعوذ باللہ ازین مشاہدہ یکے از اکابر فرمودہ
گر فتم کہ نفس را در مشاہدہ شاہد صوری ہیچ حظے نماند آخر حظ روحانی خود باقی ست وآنرا انکار نمی توان کرد
وہمچنانکہ سالک را از لذات نفسانی کہ حجب ظلمانی ست گذشتن واجب ست از حظوظ روحانی
کہ حجب روحانی ست ہم گذشتن لازم ست

جوہر در بیان آنکہ وحدت حقیقی را تقیدات وتعددات عظیم ترین حجاب ست

شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ عظیم ترین حجابے وکثیف ترین نقابے
جمال وحدت حقیقی را تقیدات وتعددات ست کہ در ظاہر وجود واقع شدہ است بواسطہ تلبس آن باحکام
وآثار اعیان ثابتہ در حضرت علم کہ باطن وجود ست محجوبان را چنان می نماید کہ اعیان موجود شدہ اند
در خارج وحال آنکہ بوی از وجود خارجی بمشام ایشان نرسیدہ است وہمیشہ بر عدمیت اصلی خود بودہ اند
وخواہند بود وآنچہ موجود ومشہود ست حقیقت وجود ست اما باعتبار تلبس باحکام وآثار اعیان نہ از حیثیت
تجرد واز اینجا ست کہ ازین حیثیت بطون وخفا از لوازم اوست پس فی الحقیقت حقیقت وجود ہمچنان
بر وحدت حقیقی خود ست کہ ازلا بودہ وابدا خواہد بود اما در نظر اغیار بسبب احتجاب بصورت کثرۃ احکام و
آثار مقید ومتعین در می آید ومتعدد ومتکثر می نماید رباعی

زان بحر ندید غیر موج اہل جہان	بحریست وجود جاودان موج زنان
بر ظاہر بحر و بحر در موج نہان	از باطن بحر موج بین گشتہ عیان

جوہر مسئلہ وحدت مسئلہ غامض ست بسیار کسان بے تحقیق آن ملحد گشتند وبسیارے بتحقیق آن مومن حقیقی شدند
صاحب گلشن راز قدس سرہ راست ؎ ہر آنکس را کہ اندر دل شکے نیست + یقین داند کہ ہستی جز یکی نیست
ونیز صاحب گلشن راز قدس سرہ راست ؎ دو چشم فلسفی چون بود احول + ز وحدت دیدن حق
شد معطل از شارح قدس سرہ احول آنرا میگویند کہ یک چیز را دو بیند چون چشم وجود ممکن را غیر

واجب اعتقاد کردہ و یک حقیقت را دو تصور نمودہ و ندانستہ کہ نور وجود کہ بر اعیان ممکنہ تافتہ ہمان نور
وجود واجب ست و غیر وجود مطلق موجودی دیگر نیست لاجرم وحدت حقیقی حق ندیدہ و از ذوق شہود توحید محروم گشتہ اند

جوہر ظہور و نمود غیریت اشیا از مقتضیات قوت واہمہ است کہ مدرک جزئیات ست و بکلیات و حقائق
امور اطلاع ندارد و الا یک حقیقت بیش نیست کہ بصورت مختلفہ کثرات عالم غیب و شہادت تجلی فرمودہ
و در حواس چون غلط بسیار واقع است اعتماد بر مدرکات حواس نتوان کرد چنانچہ احول یکی را دو می بیند
و سراب را کہ معدوم ست موجود می یابد و قطرۂ نازلہ را خط مستقیم می انگارد و شخصی کہ در کشتی نشستہ است
کشتی را کہ متحرک ست ساکن می بیند و نقطۂ آتش را کہ بسرعت حرکت دوری دہند مصور بصورت دائرہ می بیند
و فی الحقیقت غیر از یک نقطہ آنجا چیزی دیگر نیست ہمچنین نقطۂ وحدت ست کہ بجہت سرعت تجدد
ذات در تجلیات غیر متناہیہ بصورت دوائر موجودات ممکنہ ظاہر گشتہ

جوہر ذات واحد ست بحسب ذات خویش و کثرت در اسما و صفات ذات باشد کہ اسما عبارت ست
از ذات مع الصفات و صفات از امور عینیہ خارجیہ نیست بلکہ نسب معقولہ و ہر چہ موجود فی العقل است
اگر در خارج وجود یافت آنرا موجود فی العقل والعین خوانند و الا از قبیل امور عدمیہ شمرند بہ نسبت با امور
موجودہ در خارج — نمایندگی کثرات از جہت شیون مختلفہ ذات ست کہ بصور اعیان ثابتہ ظہور کردہ
ظاہر خلق ظاہر حق ست و باطن خلق باطن حق — غیر از ذات احدیت کہ مسمی اللہ است ہر چہ است یا تجلی
ذات ست یعنی مظہر ذات یا صورتی ست در ذات یعنی اسمی ست الہی یا صفتی ست ذاتی حاصل در
ذات احدیت و اطلاق صورت باسم کردن از آن جہت است کہ اسما جملہ حجب ذات اند یعنی ذات
مختفی ست در اسم ہمچنان معنی مختفی ست در صورت غیر مسمی اللہ مجالی و مظاہر ذات اند —

جوہر چون در مشاہدہ اشیا اول حق تعالی را بیند یعنی اول نظر بر نور وجود واحد مطلق است
صاحب این شہود را ذو العین گویند کہ حق را ظاہر می بیند و خلق را باطن و خلق نزد وی مرآت حق
و حق ظاہر و خلق در وی نہان چنانچہ آئینہ در صورت مخفی ماند زیرا کہ اظہر اشیا ہستی حق ست چہ او بخود
پیدا است و پیدائی اشیاء دیگر بواسطۂ اوست نمی بینی کہ فرضاً اگر صورتی از دور مشاہدہ شود اول
موجودیت او مفہوم میگردد و فاما گاہ باشد کہ از غایت بعد مکان معلوم نگردد کہ آن صورت انسان
یا فرس یا غیر آن تا بلکہ در ہمہ حال بحقیقت آنچہ مدرک می شود وجود ست زیرا کہ غیر او عدم ست فلہذا
محقق میفرماید کہ الحق محسوس و الخلق معقول سر ہی تو ظاہر است بعالم نہان کجاست + گر او
نہان بود بجہان خود عیان کجاست + فلہذا یکی میفرماید ما رأیت شیئا الا رأیت اللہ قبلہ

نظر بر ہر چہ افگندیم واللہ
نیامد در نظر ما را جز اللہ

و دیگرے گوید ما رایت شیئا الا و رایت اللہ بعدہ چہ آن حقیقت بعوارض مشخصہ و پردہ تعینات مستتر گشتہ و اول نظر بر نقاب می افتد آنگاہ بر شاہد و صاحب این مرتبہ را ذو العقل نامند کہ خلق را ظاہر بیند و حق را باطن حق نزد وے مرات خلق ست و مرات بصورتے کہ دران مرات ظاہر گشتہ است مختفی ست ہمچون اختفاے مطلق در مقید و دیگرے فرمود ما رایت شیئا الا رایت اللہ فیہ ؎

از صفای مے و لطافت جام
بہم آمیخت رنگ جام و مدام
ہمہ جامست نیست گوئی مے
یا مدامست نیست گوئی جام

و دیگرے گفت ما رایت شیئا الا رایت اللہ معہ زیرا کہ بحکم اتحاد مظہر و ظاہر عاشق و معشوق در خارج از یکدیگر ممتاز نیستند اگرچہ عقل تمائز بینہما می نماید و یکے را بحقیقت غیر آن می شمارد و صاحب این مرتبہ را ذو العقل و العین خوانند کہ حق را در خلق می بیند و خلق را در حق مشاہدہ می نماید و شہود یکے از ان دیگر محتجب نمیگردد بلکہ وجود واحد را از وجہے حق می بینید و از وجہے خلق و بروئیت کثرت مظاہر از شہود وجہ واحد متجلی دران محتجب نمیگردند گلشن راز

جوہر از الفاظ مبارکہ حضرت سید اشرف جہانگیر سمنانی قدس سرہ این موجودات ممکنہ یا از عدم پیدا آوردہ ہمچو پیدا آوردن چیزے را از چیزے و یا عدم را باین صور نمودہ یا از خود صورت کردہ یا خویشتن بہر یک ازین صور تجلی فرمودہ مع بقائہ علی ما ہو علیہ من الوحدۃ و الاحدیۃ فی حد ذاتہ و حقیقتہ و شک نیست کہ اول و ثانی محال ست زیرا کہ عدم شئے نیست کہ مادہ چیزے تواند بود یا او بصورتے تواند نمود و ثالث نیز بجہت آنکہ موجب تجزی و تبعض اوست تعالی اللہ عن ذلک علوا کبیرا زیرا کہ واحد بوحدت حقیقیہ و احدیت ذاتیہ مطلقہ اگر متجزی و متبعض گردد ہر آئینہ انقلاب وجود بعدم لازم آید بجہت آنکہ موحد عین وجود ست کہ غیر او جز عدم نیست و نیز مقرر ست کہ وحدت صفت نفسی اوست کہ زوال او سبب زوال موصوف بود و پس نماند مگر خویش باین صور متمثل نماید و باین اشکال متشکل مع بقائہ علی ما ہو علیہ فی حد ذاتہ و حقیقتہ من الوحدۃ الحقیقیۃ و الاحدیۃ الذاتیۃ بلا تبدیل و تغیر و لا تعدد و لا تلبس مستزاد

ہر لحظہ بشکل آن بت عیار برآمد
دل برد و نہان شد
ہر دم بلباس دگران یار برآمد
گہ پیر و جوان شد
اینجملہ ہمون بود کہ می آمد و می رفت
ہر قرن کہ دیدی
تا عاقبت آن شکل عرب وار برآمد
دارائے جہان شد

رومی سخن کفر نه گفت ست چو قائل | منکر نشوید پیش
کافر شده آنکس که به انکار بر آمد | مردود جهان شد

جوهر در بیان آنکه کلمات ارباب توحید تشویق راست تا تحصیل کمال معرفت را

حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات می فرمایند رباعی

تا کرده طلسم هستی خویش خراب | از کنج حقیقت نتوان کشف حجاب
دریاست حقیقت و سراب است سخن | سیراب نشد کسی ز دریا بسراب

رباعی

انساحت دل غبار کثرت رفتن (گشادی دل و فضا ستان ۱۲) | خوشتر که بهرزه در وحدت سفتن
مغرور سخن مشو که توحید خدا | واحد دیدن بود نه واحد گفتن

تامل در کلمات قدسیه ارباب توحید و تفکر در انفاس متبرکه اصحاب مواجید تشویق راست نه تحصیل کمال معرفت (اندیشه کردن ۱۲) و تحقیق را زیرا که علوم و معارف ایشان ذوقی و وجدانی ست نه نقلی یا عقلی و برهانی اسپ بالکلیه بساط جستجو در نوشتن و بگفت و گوی بحاصل خرسند گشتن کمال جهالت و غایت ضلالت ست از گفتن بزبان تا یافتن بوجدان تفاوت بسیارست و از شنیدن بگوش تا کشیدن در آغوش در حیات بشمار هرچند نام شکر بری تا شکر نخوری کام تو شیرین نشود و هرچند وصف نافه گوئی تا نافه بوئی مشام تو مشکین نگردد ولیکن چون طالب صادق را بواسطه مطالعه این سخنان سلسله شوق در حرکت آید و داعیه طلب قوت گیرد می باید که بمجرد گفت و شنید بسند نکند بلکه کمر اجتهاد در بند و جهد و حسب الامکان در تحصیل این مطلوب کوشد تا باشد که توفیق موافق آید و سعادت مساعدت نماید۔

جوهر حضرت قدوة المحققین شیخ ابراهیم شطاری قدس سره در آئینه حقائق نما شرح جام جهان نما میفرمایند که اگر کسی سوال کند که کسی علم توحید و علم حقائق حاصل کرده و عمل بران نه ورزیده یعنی تصفیه و تزکیه نکرده معاد روح او چگونه باشد حضرت امام محمد غزالی قدس سره در رساله مضنون علی غیر اهله جواب چنین فرموده اند که او عالم فاسق ست مدتی عذاب صوری چند بعد از روزگار بحو گردد چنانچه با ذهب نحاس باشد چون در آتش کنند و سخت بدمند جمله نحاس سوخته گردد و ذهب خالص بدر آید و اگر کسی سوال کند که حال آن کس چیست که عمل نیک ورزیده و علم تحقیق حاصل نکرده هم امام جواب میفرمایند آنکس ناقص است از فضیلت علم باشد او را از الم صوری نجات باشد و از بهشت صوری با نصیب بود اما از سعادت معنوی محروم ماند چه را که سعادت معنوی لازم علم کمال است که او را حاصل نبود

جوهر فص حکمة احدیة فی کلمة هودیة تخصیص این حکمت بکلمه هودیه ازان جهت ست که هود علیه السلام عارف مراتب ثلاثه احدیة ومظهر توحید ذاتی و اسمائی و افعالی بود و درین فص توحید علی سبیل التدقیق مذکورست واحدیت را سه مرتبه است اول احدیت ذات که دران مرتبه بهیچ وجه کثرت را اعتبار نیست قل هو الله احد بیان این مرتبه احدیت مطلقه است دوم احدیت اسما وصفات یعنی همه اسما وصفات مع کثرتها التی لا تحصی باذات یکی ست و باین اعتبار گویند که الله واحد است هو الله الواحد القهار یعنی جمیع اسما وصفات دران مستهلک و عین ذات اند سوم احدیت افعال و تاثیرات و موثرات ست یعنی که آن ذات متعالیه است که فی الحقیقت مصدر جمیع افعال و موثر در همه منفعلات ست و بحکم تربیت هر یکی را بحسب اختلاف در استعدادات و تفاوت قابلیات سوی حضرت ذات میکشاند

جوهر حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات می فرمایند رباعی

هستی که حقیقت حق آمد الحق — بی آنکه بحق بود مضافت و ملحق
قومی که به تعینش مقید دارند — قومی دگر از قید تعین مطلق

قائلان باتحاد وجود واجب تعالی باحقیقتش دو فرقه اند فرقه اول ارباب فکر و نظر چون حکما و ایشان میگویند نشاید که واجب الوجود کلی باشد یعنی نشاید که اورا کلیت و عموم عارض تواند بود زیرا که وجود کلی در خارج بی تعین صورت نه بندد پس لازم آید که واجب الوجود مرکب باشد از ان امر کلی و تعین و ترکیب واجب محال ست چنانکه مشهورست بلکه واجب باید که فی حد ذاته متعین باشد یعنی تعین و عین ذات وی باشد چنانکه وجود وی عین ذات وی ست تا بهیچ وجه در وی ترکیب و تعدد صورت نبندد و چنین موجودیت اشیا عبارت ازان باشد که ایشان را با حضرت وجود تعلقی خاص و نسبتی معین ست و از آنحضرت بر ایشان پر تویست نه آنکه وجود مر ایشان را عارض ست یا در ایشان حاصل و برین تقدیر موجود مفهومی باشد کلی محمول بر امور متکثره و وجود جزئی حقیقی ممتنع الاشتراک بین الکثیرین و اگر کسی گوید که متبادر بذهن از لفظ وجود مفهومی ست مشترک میان چیزهای بسیار پس چون جزئی حقیقی باشد گوییم که سخن در حقیقت وجود ست نه در آنچه متبادر میشود از لفظ وجود پس می شاید که حقیقت جزئی حقیقی باشد و مفهوم کلی متبادر از لفظ وجود عرض عام نسبت بآن حقیقت چون مفهوم واجب تعالی قیاس باحقیقتش و فرقه دوم صوفیه قائلین بوحدت وجود اند میگویند که ورای طور عقل طوریست که دران طور بطریق مکاشفه و مشاهده چیزی چند منکشف میگردد که عقل از ادراک آن عاجز ست همچنانکه حواس از ادراک معقولات که مدرکات عقل ست عاجز اند و دران طور محقق شده است

که حقیقت وجود که عین واجب الوجود است نه کلی است و نه جزئی و نه خاص و نه عام بلکه مطلق است از همه
قیود تا حدی که از قید اطلاق نیز مبرا است بران قیاس که ارباب علوم عقلیه در کلی طبعی گفته اند
و آن حقیقت در هیچ شیئی که موصوف اند بوجود متجلی و ظهور کرده است بآن معنی که هیچ چیز از آن حقیقت
خالی نیست که اگر از حقیقت وجود بکلی خالی بودے اصلا بوجود موصوف نگشتے

جوهر بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره در رساله خود میفرماید که حقیقت واجب سبحانه و تعالی وجود مطلق
و حقائق ممکنات شیونات و تعینات اوست پس واجب ممکن نتواند شد و مطلق او چون لازم و تعین را امکان
و محال است که مطلق عین متعین گردد بوجهیکه اصلا آنجا نماند و اطلاق مطلق باطل شود و نیز محال است که متعین
عین مطلق گردد و بطلان تعاثر زیرا که از متعین تعین باطل و زائل نشود و شهود چنانکه سالک بمرتبه فنا
رسد تعین شهود وے آن باشد و او غافل از تعین خود میشود اما در واقع تعین مرتفع نمی شود

جوهر در واجب الوجود هرچه وجود او ضروری باشد او را واجب الوجود گویند و هرچه عدم او ضروری باشد
او را ممتنع الوجود نامند و هرچه وجود و عدم او ضروری نباشد او را ممکن الوجود خوانند. ارباب عقل و
اصحاب فکر یعنی حکما و متکلمین برآنند که واجب تعالی علت موجده ممکن است و ممکن معلول واجب تعالی
پس واجب تعالی غیر ممکن باشد که علت موجده هر شئ غیر آن شئ باشد و شیخ اکبر در فص محمدی ایشان را
اصحاب علت میفرمایند و نیست نفس الامر و حقیقت حال که جماعت مذکوره برآنند و نیست حق علت موجده
ممکن بنهجیکه ممکن غیر او باشد و او غیر ممکن ع چون ندیدند حقیقت ره افسانه زدند. و میگویند عقلاء
مذکوره در اثبات واجب تعالی که هر ممکن در وجود خود محتاج باشد بسوے واجب تعالی و این حکم بدیهی است
چه هر کسے بعد ادراک معنی امکان حکم میکند که هر ممکن مفتقر باشد بسوے واجب الوجود در وجود خود بواسطه
یا بلا واسطه و درین حکم اهل وجدان و اهل برهان شریک اند لیکن اهل برهان برآنند که واجب تعالی
غیر ممکن باشد بجمیع وجوه از آنکه حکم کردن بافتقار هر ممکن بسوے واجب تعالی بدیهی است لیکن نیست
ممکن غیر واجب تعالی و واجب غیر ممکن چه افتقار ممکن بسوے واجب تعالی مثل افتقار حباب باشد
بسوے آب پس حباب عین آب باشد و آب عین حباب پس واجب تعالی حقیقت الحقائق باشد
و هر حقیقتے از حقائق فردے باشد از افراد آن چنانکه هر جسم خاص فردے باشد از افراد جسم مطلق پس
واجب تعالی مبرا از حلول باشد

جوهر در تحقق واجب الوجود و در توقف الشئ علی ما یتوقف علیه و تسلسل استناد ممکن است
در وجود خود بعلتے که موثر است در وی و استناد آن علت بعلتے دیگر که در آن علت اول موثر است

و هلم جرا الی غیر النهایة و چون امکان تساوی وجود و عدم ممکن است پس البته جهت ترجیح احد الطرفین
نزد یک ممکن محتاج بعلت ست اگر چنانچه آن علت واجب باشد ثبت المدعی و اگر ممکن باشد خالی نیست
که همان ممکن مفروض اول ست یا ممکن دیگر اگر اول باشد دور است چه ممکن اول موقوف ممکن دوم
باشد و ممکن دوم موقوف ممکن اول و اگر آن علت ممکن دیگر باشد خالی نیست که سلسله احتیاج منجر بواجب
دیگر دو یا نمیگردد و اگر منجر بواجب شود فهو المراد و الا معلول ممکن دیگر باشد و آن ممکن دیگر معلول ممکن
دیگر همچنین الی غیر النهایة میرود و این ست گرفتاری تسلسل چه هر چیز فرض علل می نماید بجای خود نمیرسد
دور باطل تسلسل ست محال + او ست لبس مبده و بد دست مآل + پس قائل گشتند که واجب الوجود ست
چه اگر نباشد ازین دو باطل که دور و تسلسل ست یکی لازم آید ازین استدلال او را معلوم گشت که وجود واجب
می باید که باشد و معرفت حقیقی که علم بحقیقت بود حاصل نشد چه آن معنی نفی تغییر میسر ست نه باثبات هر که
حق را بوسیله اشیا می داند بحقیقت جاهل است و هر که اشیا را بحق داند او عارف است

جوهر واجب الوجود آنست که وجود او مقتضای ذات او باشد و ممکن الوجود آنست که وجود او
نه مقتضای ذات وی باشد بلکه از جهت موجودیت محتاج بغیر که علت وی ست باشد و بعضی علما علت
احتیاج ممکن بموثر امکان ست از امکان اعتبار واجب میکنند چه وجود و عدم نظر بذات ممکن مساوی
اند و احد الطرفین ممکن که وجود باشد یا عدم بر طرف دیگر مرجح نمیشوند الا بواسطه امر مغایر آن ممکن که
آن علت وی باشد و نزد متکلم علت احتیاج ممکن بموثر حدوث ست زیرا که احتیاج ممکن بموثر از جهت
خروج ست از عدم بوجود و آن حدوث ست و بعضی که علت احتیاج امکان و حدوث را دانسته اند
و در علت احتیاج حدوث اعتبار کرده اند شطرا او شرطا مقصود آنست که حکیم فلسفی بلکه اصحاب استدلال
مطلقا از وجود ممکن بوجود واجب استدلال نموده می گویند که ممکن از جهت امکانیت و حدوث محتاج
بعلت ست و آن علت از روی امکانیت محتاج خواهد بود بعلتی دیگر اگر آن علت دیگر واجب باشد
فهو المراد و اگر باز ممکن باشد اگر همان ممکن مفروض باشد یا منتهی بواجب شود که مقصود است یا منجر بعلتهای
غیر متناهیه گردد و تسلسل لازم آید و چون اثبات ذات واجب از ممکن می نمایند بر آینه در معرفت ذات
واجب حیران باشند چه معلول اثر علت ست و آثار بذوات و صفات دلائل ذات و صفات موثر اند

لابدست که در دلیل از مدلول چیزی باشد و چون ذات ممکن نزد ایشان من کل الوجوه خلاف ذات واجب ست

جوهر در تنزیه حق سبحانه و تعالی از تحدید و تقیید منکران وحدت وجود و فرقه اند یکی قائلان تشبیه که جهت حق سبحانه
و تعالی را جهت ثابت میکنند و دیگر قائلان به تنزیه که مجرد از مکان و جهت گویند و این تحدید و تقیید است مر ذات

حق سبحانہ وتعالی از این حقیقت در وجود حاصل شد ہر وجود مجرد است را چنانکہ مجرد است بخود موجود و مجرد از مکان و جہت اند ہمچنین حق تعالی
نیز ذاتے ست مجرد از مکان و جہت پس تشبیہ بجواہر مجردہ شدہ اگرچہ مشبہ بجسمانیات نشد پس منکران وحدت
وجود ہم مشبہ اند و منزہ اہل تحقیق حق تعالی منزہ است در عین تشبیہ و مشبہ است در عین تنزیہ و کسی کہ
منکر صفات تشبیہ است و یا منکر صفات تنزیہ ہر دو خاطی اند و در قرآن مجید آیات تشبیہ بسیار اند و آیات
تنزیہ ہم واقع است و ہر دو حق ست و ایمان بیکے و تاویل بدیگرے ایمان ببعض ست و کفر ببعض و
بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سرہ در رسالہ خود میفرمایند کہ حق سبحانہ و تعالی منزہ است در مرتبہ ذات
و مشبہ است در مظاہر پس او ست جامع میان تنزیہ و تشبیہ و نیست منزہ محض بوجہے کہ قابل تشبیہ نباشد
اصلا چنانچہ اشعریہ میگویند چہ تنزیہ بایں وجہ تقیید است و نیست مشبہ محض چنانچہ مجسمیہ میگویند کہ این تشبیہ
تحدید است و اللہ تعالی منزہ است از تقیید و تحدید و او سبحانہ مشبہ است در عین تنزیہ کہ او ست با تنزیہ
خود در مظاہر و منزہ است در عین تشبیہ چہ اعتبارات ہالک اند و او ست موجود پس تشبیہ بہیچ چیز باشد و
در قرآن مجید نصوص دالہ بر تشبیہ اکثر اند از نصوص دالہ بر تنزیہ و حضرت شیخ اکبر قدس سرہ در فصوص الحکم
میفرمایند ہ فان قلت بالتنزیہ کنت مقیدا + وان قلت بالتشبیہ کنت محددا + پس اگر
گوئی تنزیہ فقط و تشبیہ را با آن یکجا نکنی باشی تو مقید یعنی قید کنندہ مر حق تعالی را در غیب یعنی منکر
ظہور وے شوی با وجود آنکہ اللہ تعالی خود را وصف کردہ است بہ بودن وی ظاہر ست و اگر گوئی تشبیہ
و تنزیہ را با آن منضم نکنی چنانچہ مجسمیہ میگویند کہ اللہ تعالی جسم و مشبہ است پس شوی محدد یعنی حد کنندہ
مر اللہ تعالی را در مرتبہ [illegible] کہ مرتبہ تنزیہ از آن خارج باشد و حق تعالی حد ندارد و باز میفرمایند ہ
وان قلت بالامرین کنت مسددا + وکنت اماما فی المعارف سیدا + و اگر بگوئی ہر دو امر کہ
تنزیہ و تشبیہ باشد یعنی حق تعالی منزہ است در عین تشبیہ و مشبہ است در عین تنزیہ باشی تو مسدد و بر طریق
سداد و راست گوئی و شوی امام و مہتر در معارف الہیہ و باز میفرمایند ہ فمن قال بالاشفاع کان
مشرکا + ومن قال بالافراد کان موحدا + اشفاع مصدر است از باب افعال بمعنی جفت کردن
و افراد نیز مصدر ست از باب مذکور و مشرکا بصیغہ اسم فاعل از تشریک و موحدا بصیغہ اسم فاعل کسی کہ اثبات
غیر با حق تعالی نکند پس کسی کہ بگوید باشفاع و جفت کند خلق را با حق تعالی یعنی بگوید کہ حق تعالی را وجود
علیحدہ است و ممکن را وجود علیحدہ او مشرک ست و این شرک خفی ست و کسی کہ بگوید بافراد یعنی بواحد بودن
و فرد بودن وجود کہ وجود نفس ذات حق تعالی است و واحد ست و کثرت مظاہر او منافی وحدت نیست
ہست آن شخص موحد و باز میفرمایند ہ فایاک والتشبیہ ان کنت ثانیا + وایاک والتنزیہ ان کنت مفردا +

لفظ ثانی بصیغه اسم فاعل بمعنی ثنا کننده و یا بمعنی دوم یعنی باز دار نفس خود را از تشبیه اگر هستی تو ثنا کننده
حق تعالی را و یا اگر هستی تو دوم حق در وجود یعنی قائل تشبیه باین طریق مشو که خود را یک موجود و ثانی حق را
موجود دوم از خود و باز دار نفس خود را از تنزیه اگر تو باشی مفرد یعنی جدا کننده تشبیه را از تنزیه بالجمله باید
که قائل شوی به تشبیه در عین تنزیه و تنزیه در عین تشبیه باز میفرمایند ع فما انت هو بل انت هو وتراه
فی عین الامور مسرحا و مقیدا + پس تو او نیستی چراکه تو مقیدی و متعین و او مطلق بلکه تو او هستی بحسب
حقیقت که حق متعین شده است در تو و می بینی حق را در عین موجودات مسرح و مقید است خلاصه

مقید بتعین و مقید بقید تعین یعنی ظاهر در تعین

جوهر در توحید ذات و تنزیه صفات علمای صوفیه که بسبب انقطاع از شواغل با معدن علم
اتصال یافتند و قدس ارواح و قلوب ایشان دران مستقر و ثابت و راسخ شده و دیده بصیرت شان
بمشاهده جمال ازلی مکتحل گشته بطریق علم الیقین و برهان ساطع بلکه بوجه کشف و ذوق و وجدان میدانند
و می بینند و گواهی میدهند که هیچ کس و هیچ چیز مستحق معبودی و لائق مسجودی نیست الا حق سبحانه و تعالی ذات
قدیمش همیشه بوصف وحدانیت موصوف است و بنعت فردانیت معروف و صفات مجدش از مشارکت و
مماثلت و اتصال و انفصال و مقارنت و حلول و خروج و دخول و تغیر و زوال و تبدل و انتقال از قدس و تنزیه ذات او
مسلوب و هیچ نقصان بکمال و جمال کمال او راه نیافته و جمال او از تشویش از حضرت ملاحظه افکار مبرا و جلال
صمدیتش از زحمت ملابسه افکار منزه اسپ تازان میدان فصاحت را در وصف او مجال عبارت تنگ
و سابقان عرصه معرفت را در تعریف او پای اشارت لنگ پایه رفعت ادراکش از موازنات حواس
و مماذات قیاس متعالی و ساحت عزت معرفتش از تردد اوهام و تعرض افهام خالی نهایات عقول را
در بدایات معرفت او جز تحیر و تلاشی و لطیفت و بصیرت صاحب نظران را در اشعه انوار عظمت او
جز تعامی و تعاشی حیله نه ذات او را محدود و بدایت نه و صفات او را معدود و نهایت نه ازل و ابد
مندرج در تحت احاطت او و کون و مکان منطوی در مطی بساطت او جمله اوائل در اولیت او و اواخر
و همه اواخر در آخریت او اوائل ظهور اشیا در ظاهریت او باطن بواطن اکوان در باطنیت او ظاهر هرچه
در عقل و فهم و وهم و حواس و قیاس گنجد ذات سبحانه و تعالی ازان منزه و مقدس است چه این همه محدثات اند
و محدث جز ادراک محدث نتواند کرد دلیل وجود او هم وجود اوست و برهان شهود او هم شهود او و غایت
ادراک درین مقام همت العجز عن درک الادراک ادراک هیچ موحد بکنه ادراک واحد جز واحد
نتواند رسید و هرچه ادراک او بدان منتهی گردد غایت ادراک او بود نه غایت واحد تعالی الله عن ذلک

علو کبیرا ہ آنچہ پیش تو پیش ازان رہ نیست غایت فہم تست اللہ نیست ہ
جوہر صاحب مثنوی معنوی قدس سرہ ہ

چیست توحید خدا آموختن	خویشتن را پیش واحد سوختن
گر ہمی خواہی کہ بفروزی چو روز	ہستی ہمچون شب خود را بسوز
زانکہ ہستی سخت مستی آورد	عقل از سر شرم از دل میبرد
شد عزازیلی ازان ہستی بلیس	کہ چرا آدم شود بر من رئیس
ہرکہ از ہستی خود مفقود شد	منتہائے کار او محمود شد

جوہر کمال ذاتی و کمال اسمائی حق سبحانہ وتعالی صاحب تحفۃ المرسلہ الی النبی صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میفرمایند وان لذلک الوجود کمالین احدہما کمال ذاتی وثانیہما کمال اسمائی اما الکمال الذاتی فہو عبارۃ عن ظہورہ تعالی علی نفسہ بنفسہ فی نفسہ لنفسہ بلا اعتبار الغیر والغیریۃ والغناء المطلق لازم لہذا الکمال الذاتی ومعنی الغناء المطلق مشاہدتہ تعالی فی نفسہ جمیع الشیون والاعتبارات الالہیۃ والکیانیۃ مع احکامہا ولوازمہا ومقتضیاتہا علی وجہ کلی اجمالی لاندراج الکل فی بطون الذات ووحدتہ کاندراج جمیع الاعداد فی الواحد العددی وآن وجود را دو کمال ست یکے کمال ذاتی ودوم کمال اسمائی وکمال ذاتی عبارتست از ظاہر شدن حق سبحانہ وتعالے بر ذات خود بذات خود در ذات خود برائے ذات خود بے اعتبار غیر وغیریت وغناء مطلق لازمہ این کمال ذاتی ست ومعنی غناء مطلق مشاہدہ حق سبحانہ وتعالی است در ذات خود جمیع شیون واعتبارات الہیہ وکونیہ را با حکام ولوازم ومقتضیات او بر وجہ کلی اجمالی زیرا کہ ہمہ در بطون ذات و در وحدت او مندرج اند وانما سمیت غناء مطلقا لانہ تعالی بہذہ المشاہدۃ مستغن عن ظہور العالم علی وجہ التفصیل لاحاجۃ لہ فی حصول المشاہدۃ الی العالم وما فیہ لان المشاہدۃ جمیع الموجودات حاصلۃ لہ تعالی عند اندراج الکل فی بطونہ ووحدتہ وہذہ المشاہدۃ تکون شہودا عینیا علمیا کشہود المفصل فی المجمل والکثیر فی الواحد والنخلۃ مع الاغصان والاوراق والثمار فی النواۃ الواحدۃ ونامیدہ شد این مشاہدہ مذکورہ غناء مطلق بجہت آنکہ حق سبحانہ وتعالی بدین مشاہدہ بے نیاز ست از ظہور عالم بر وجہ تفصیل و در حصول این مشاہدہ مر اورا حاجت نیست بسوئے عالم وہر چیزیکہ در ویست زیرا کہ مشاہدہ جمیع موجودات مر ذات او را حاصل است نزد اندراج ہمہ در بطون ذات او و در وحدت او و این مشاہدہ شہود عینی علمی باشد چون شہود مفصل در مجمل و

بسیار و در واحد و نخل باشاخها و باهمه توابع او در یک خسته و اما الکمال الاسمائی فهو عبارة عن ظهوره
تعالی علی نفسه و شهوده ذاته فی التعینات الخارجیة اعنی العالم و ما فیه و بهذا الشهود یکون شهودا
عیانیا عینیا وجودیا کشهود المجمل فی المفصل و الواحد فی الکثیر و النواة فی النخلة و توابعها
اما کمال اسمائی عبارت ست از ظهور او تعالی بر ذات خود و شهود او مر ذات خود را در تعینات خارجیه یعنی عالم
و هر چه که در وست و این شهود عیانی عینی وجودی باشد همچو شهود مجمل در مفصل و یکی در بسیار و خسته در نخله
و در توابع آن و هذا الکمال الاسمائی من حیث التحقق و الظهور موقوف علی وجود العالم و ما فیه
لان معناه السابق لا یحصل الا بظهور العالم علی وجه التفصیل و این کمال اسمائی از حیثیت
تحقق و ظهور موقوف ست بر وجود عالم و هر آنچه در وست زیرا که معنی مذکوره کمال اسمائی حاصل نشود
مگر بظهور عالم بر وجه تفصیل - و شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرماید
که حضرت حق سبحانه و تعالی بموجب فرموده خود ان الله لغنی عن العالمین بحسب کمال ذاتی از
وجود عالم و عالمیان مستغنی ست و اما تحقق و ظهور کمال اسمائی موقوف ست بر وجود اعیان ممکنات
که مرایای صفات و اعتبارات ذات اند چه کمال اسمائی عبارت ست از ظهور ذات مقدسه
و شهود او مر اعتبارات خود که مسمی اند بشیون ذاتیه اگر گویند که استکمال حق تعالی بغیر لازم آید
گوییم که مرآتیت مظاهر و مجلی ست مطلقا غیر نیست تا استکمال بغیر لازم آید بلکه اورا دو جهت ست یکی
تعین شخصی و دیگری که لاحق وی شده و آن جهت غیریت ست و دیگر جهت وجودی که قیام همه وجود
بآن وجود است و این عین وجود حق ست سبحانه هکذا قال الشیخ فی شرح الفصوص و پوشیده نماند
که مرآتیت و مظهریت موجودات مر وجود حق تعالی را از حیثیت غیریت ست نه از جهت عینیت چه
مظهریت مرایا و مظاهر باعتبار تعین و تقیید است و ایشان باعتبار تعین و تقیید غیر وجود مطلق اند
اگر چه در حقیقت وجود متحد اند چه ایشان از غیریت این بیرون آیند و غیریت حقیقی خود عدم محض ست پس
جواب صواب آنست که گوییم ذات فی نفسها کامل است نه بوجود اشیا که مظاهر مقیده است
و کمال اسمائی جهت کمال مظاهر و ابداء شیون ست نه جهت کمال حق ذات لیس الکمال ذاتی بغیر نیاید
جوهر در تحقیق اسما و صفات صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرماید که معتقد جماعت متصوفه
آنست که خداوند تعالی را اسمای حسنی نا محدود است و صفات اعلی نا محدود و هر اسمی دلیل صفتی و هر صفتی
سبیل معرفتی و هر معرفتی معرفت ربوبیتی و هر ربوبیتی طالب عبودیتی و از جمله آن اسما نا متناهی جهت
حجاب الهی [illegible] بعضی بنسبت علما و فهم و طاقت بشری [illegible] مستور [illegible]

وجمال صفات را درین مظاہر بر دیدہ مشتاقان لقا ربقا و بقا رلقا ر خود جلوہ کردہ تا ہر لحظہ بدان تجلی
ایشان را تسلی میدہد و ہر لمحہ از دریچہ اسمی جمال صفتے بر نظر ایشان عرض میکند و ذوق بر ذوق و شوق
بر شوق شان می افزاید چہ ہرگاہ بوجہ صفتے جدید بر ایشان مکشوف می شود ذوقے تازہ بدل ایشان
می پیوندد و شوقی جدید بمشاہدہ جمال ذات در ایشان انگیختہ میگردد و حق تعالی را ورای نود و نہ اسما
دیگر اسمار بسیار است زنہار گمان نبری کہ اسمار جناب الٰہی در آنچہ شنیدہ و بتو رسیدہ است منحصر ست چہ بسیار
اسما کہ در خزانہ عزت مکنون و درج عزت ست و ہیچکس را جز عالم الغیب بران اطلاعی نہ علم ازلی بمعرفت آن
منفرد ست اسمار او سبحانہ از حد عد بیرون است و صفات او سبحانہ از عد حد افزون و ہمچنانکہ اسمار را نہایت نیست
معانی و بطون ہر اسمی را غایت نیست

جوہر در بیان آنکہ حضرت حق سبحانہ و تعالی از روی حقیقت و ذات از ہمہ چیز پوشیدہ
تر ست شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات میفرمایند کہ حضرت حق سبحانہ
و تعالی از روے حقیقت و ذات از ہمہ چیز پوشیدہ تر ست کنہ ذات و غیب ہویت او تعالی مدرک
مفہوم و مشہود و معلوم ہیچکس نتواند بود کما اخبر سبحانہ عن نفسہ بقولہ ولا یحیطون بہ علما ہرچہ در عقل و
فہم و وہم و حواس و قیاس گنجد ذات خداوند سبحانہ و تعالی ازان منزہ است و مقدس چہ اینہمہ محدثات اند
و محدث جز او را کے ادراک تواند کرد و او از روے تحقق ہستی پیدا تر از ہمہ چیز ہا ست و قال بعضہم
قدس اللہ تعالی اسرارہم حق سبحانہ و تعالی از ہمہ مخلوقات و موجودات ظاہر ترست و از غایت پیدائی پنہان است

جوہر خداوند تعالی واحد است لا شریک لہ ولا ضد لہ ولا ند لہ جسم نیست جوہر نیست عرض نیست
و حضرت خداوند تعالی در دار آخرت در بہشت بچشم سر دیدہ خواہند شد بہشت و دوزخ مخلوق اند و اہل بہشت
در تنعم و اہل دوزخ در عذاب باشند و عذاب قبر و سوال منکر و نکیر و بعث بعد موت و میزان و صراط ہمہ حق اند و ثابت

جوہر بدانکہ نزد بعضے صفات جناب حق سبحانہ و تعالی عین ذات ست و نزد بعضی غیر ذات و نزد
بعضے نہ عین ذات ست و نہ غیر ذات و بعضی میفرمایند کہ متعرض تشویہم لفظ غیر اند نہ بنفی و نہ باثبات بلکہ گویم
کہ جناب حق سبحانہ و تعالی موجود است و جناب او تعالی را صفات ست کہ معدوم نشود چنانکہ ذات جناب او
سبحانہ و تعالی معدوم نشود و حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ صفات
غیر ذات اند من حیث ما یفہم من العقول و عین ذات اند من حیث التحقق و الحصول مثلا عالم ذات ست باعتبار صفت علم
و قادر باعتبار قدرت و مرید باعتبار ارادت شک نیست کہ اینہا چنانکہ بحسب مفہوم با یکدیگر متغایر اند با ذات نیز متغایر اند
اما بحسب تحقق و ہستی عین ذات اند بایں معنی کہ آنجا وجودات متعدد نیست بلکہ وجودیست واحد و اسما و صفات نسب

واعتبارات او

جوہر در صفات حق تعالیٰ نزد بعضے عین ذات ست و نزد بعضے غیر ذات و نزد بعضی نہ عین ذات ست و نہ غیر ذات و بعضی گویند کہ متعرض نشویم لفظ غیریت را نہ بنفی و نہ باثبات بلکہ گوئیم کہ جناب حق سبحانہ و تعالیٰ موجود ست و او تعالیٰ را صفات ست کہ معدوم نشود چنانکہ ذات او سبحانہ و نزد یک محققین باعتبار آنکہ عقل مدرک اوست غیر ذات ست چہ او حاکم ست بتمیز میان ذات کہ عبارت از وجود مطلق ست و میان صفات کہ نسبتہا متعددہ است و باعتبار واقع و فی نفس الامر عین یکدیگر اند چہ صفت عبارت از تجلی وجود مطلق ست و مرتبہ ظہور تجلی خاص کہ زائد بر ذات او نیست بلکہ عین ذات او ست مثلاً عالم ذاتی ست باعتبار صفت علم و قادر ذاتے ست باعتبار صفت قدرت و مرید باعتبار ارادت و شک نیست چنانکہ ذات و صفات در میان خود متغائر اند و عین ہمچنین صفات و اسما در میان خویش نیز بحسب مفہوم و مظاہر متغائر اند بتغائر کلی و عین اند بعینیت اصلی

جوہر صفات ذاتیہ عبارت ست از حیات و علم و قدرت و ارادت و سمع و بصر و کلام و این نزد اکثر محققان ست و بعضے بقا را نیز از صفات ذاتیہ دانند و امام الائمہ از صفات صفت علم و بعضے بر آنند کہ امام ائمہ صفت حیات ست صاحب عین المعانی قدس سرہ اول مختار ست

جوہر عارف سامی حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ جمیل علی الاطلاق حضرت ذو الجلال و الافضال ست ہر جمال و کمال کہ در جمیع مراتب ظاہر ست پرتو جمال و کمال اوست کہ آنجا تافتہ و ارباب مراتب بدان صفت جمال و صفت کمال یافتہ ہر کرا دانائے (؟) یابی اثر دانائی اوست و ہر کجا بینائے بینی ثمرہ بینائی اوست بالجملہ ہمہ صفات اوست کہ از اوج کلیت و اطلاق تنزل فرمودہ و در حضیض جزویت و تقید تجلی نمودہ تا تو از جزو بکل راہ بری و از تقید باطلاق روے آری نہ آنکہ جزو را از کل جدا دانی و مقید را از مطلق بازمانی سامی

از لطف قد و صباحت (؟) چہ کنی	و سلسلۂ زلف مجعد چہ کنی
از ہر طرفے جمال مطلق تابان	است تیر (؟) از حسن مقید چہ کنی

جوہر اسماء سبعہ و ائمہ اسماء عبارت ست از حی و علیم و مرید و قدیر و بصیر و سمیع و متکلم بعضے محققان حی را امام الائمہ گویند زیرا کہ اسم حی بذات مقدم ست بر اسم علیم و غیرہ و شرط علیم ست و علم مشروط او و شرط را تقدم ست بر مشروط و بعضی گویند کہ اسم علیم بامامت اولیٰ ست از غیرہ زیرا کہ امامت امریست نسبی و مقتضی اسم و امام شرف (؟) اسم و علم مقتضی آنست کہ معلوم قائم باشد

بود و اسم حیوة اقتضا غیرحی نمیکند چراکه حیوة عین ذات ست و غیر مقتضی نسبت و ظاہر است که علم اشرف از حیوة وازا امامت او تقدم بالطبع لازم نیاید و دانسته که مزاج معتدل برق را شرط حیوة ست و حیوة را تقدیم شرف ست بر مزاج بس اسم علیم برامامت اول است از اسم حیوة آئینه حقائق نما امام ایمه اجیصفات صفت علم و بعضے برآنند که امام ایمه صفت حیات ست عین المعانی

جوہر سبوح مشتق ست از تسبیح و قدوس مشتق ست از تقدس و ہر دو در معنی تنزیه مشارک اند من حیث اللغت ہر دو را معنی تطہیر ست اما من حیث الاصطلاح مبالغه در قدوس بیشتر است از سبوح که تسبیح تنزیه حق ست از شریک و صفات نقص چون عجز و ضعف و تغیر و فنا و امثال آن و تقدس تنزیه حق ست از جمله که در تسبیح گفته شد و از ہر چه لائق جناب مقدس اوست از صفات امکان خواه آن صفتی ناقصه باشد یا کامله که آنچه به نسبت با غیر حق کمال نماید و قدوس محصور در جمله اسمای حسنی ست و او در تنزیه و کیفیت از سبوح اشد مبالغه است پس او اخص باشد از سبوح و آنچه اخص باشد از اعم آنرا در ذکر موخر دارند اشارت گویند سبوح قدوس

جوہر قال اللہ تعالی ہو الاول و الآخر و الظاہر و الباطن ج و ہو بکل شی علیم ۵ اوست پیش از ہمه اشیا و پدید آرنده آنها یعنی قدیم ازلی ست که او را بدایت نیست و پس از فنای ہمه موجودات اوست یعنی باقی ابدیست که آخریت او را نہایت نیست فرد اول و اول بے انتہا + آخر او آخر بے انتہا و آشکارا وجود او بکثرت دلائل و نہان حقیقت ذات او از تعقل ہر عاقل رباعی

اول و آخر توئی کیست حدوث و قدم
اول بے انتقال آخر بے ارتحال

ظاہر و باطن توئی چیست وجود و عدم
ظاہر چندی چون باطن بے کیف و کم

صاحب بحر الحقائق فرماید که اول ہست در عین آخریت و آخر ست در عین اولیت و ہمچنین منوال ظاہر ست در عین باطنیت و باطن ست در عین ظاہریت حضرت شیخ ابو سعید خراز قدس سره را پرسیدند که خدا را تعالی بچه شناختی فرمودند بآنکه میان اضداد جمع کرده پس این آیه خواندند و فرمودند که متصور نیست جمع اضداد الا از حیثیت واحد و اعتبار واحد در آن واحد قطعه

اوست وہم در اول آخری
تو محیطی بر ہمه اندر صفات

باطنی وہم وران وہم ظاہری
وازہمه پاکی و مستغنی بذات

دا او ہمه چیز علیم و دانا ست اول و آخر نزد علم او مساویست و ظاہر و باطن به نسبت دانش او یکسان

جوہر قال اللہ تعالی لیس کمثله شئ و ہو السمیع البصیر ظاہرا اطلاق ست در آنکه ...

کمثلہ زائدست یا غیر زائد بعضے بر آنند کہ زائدست پس معنی وے تنزیہ باشد چرا کہ از لیس کمثلہ شیٔ
این لازم آید کہ او را مثل ہیچ وجہ از وجوہ نیست و قولہ وہو السمیع البصیر تشبیہ باشد از بہر اطلاق سمع و بصر
بر مالک و بر عبد میکنند پس در وے ہم تنزیہ باشد و ہم تشبیہ و بعضے بر آنند کہ کاف در وے زائد نیست پس بجای
مثل ہا بنہا یعنی لیس مثل مثلہ شیٔ و نفی مثل از مثل خود کردہ باشد و اثبات مثل کردہ است مثلی کہ مثل
از وے منفی بود و این عین تشبیہ است و تنزیہ درین قول باشد کہ وہو السمیع البصیر و در علم بلاغت
گفتہ کہ ہرگاہ مبتدا ضمیر باشد مقدم بر خبر و خبر وے معرف بلام بود فائدہ حصر دہد پس معنی این باشد
کہ اوست تنہا کہ سمیع ست و بصیر ست و این عین تنزیہ باشد چرا کہ تنزیہ ذات او از سمع و بصر کردہ است
کہ آن نقص است با آنکہ آلت مخلوق ست و او تعالی منزہ است از آلت چنانکہ گفتہ اند در معتقدات کہ
سمیع بلا سمع و بصیر بلا بصر و اثبات سمیعی و بصیری حق را کردہ باشد پس ازین آیت مذکورہ بتقدیر
کاف زائدہ نیمہ اول آیت تنزیہ باشد و نیمہ دیگر تشبیہ و بتقدیر غیر زائد نیمہ اول آیت تشبیہ باشد و نیمہ دیگر تنزیہ
و اگر نیکو تامل کنی بیابی کہ در ہر نیمہ از آیت تنزیہ در تشبیہ است و تشبیہ در تنزیہ است پس خلاصہ سخن این بود
باشد کہ حق ست کہ سمیع است و بصیر ست در ہر سمیعی و بصیرے کہ او را سمع و بصر باشد یعنی گوش و حدقہ
و حق را گوش و حدقہ نیست و این عین تنزیہ است در تشبیہ ۔ و شیخ اکبر گفت قولہ تعالی لیس کمثلہ
شیٔ یعنی نیست مثل حق تعالی چیزے تنزیہ کرد خود را از نقائص آنچہ در عالم باشد چہ عالم اہل عالم با یکدیگر
متماثل اند پس عالم حق نباشد و نیز فرمود وہو السمیع البصیر یعنی اللہ تعالی سمیع ست و بصیر یعنی شنوا و بینا
پس تشبیہ کرد حق تعالی کہ ما مثل حق سمیع و بصیر ایم بلکہ عین او ۔

جوہر در کلام جناب الٰہی صاحب مصباح الہدایۃ قدس سرہ میفرمایند کہ ہیچ شک نیست کہ قدر
و مرتبہ ہر کلامی بر حسب مقدار متکلم بود ہر چند متکلم رفیع پایہ تر کلام او رفیع تر و پایہ او منیع تر و چون ذات
قدیم منفرد ست بجلال و عظمت کلام ہمچنین منفرد بود بجلال و عظمت و اگرچہ از روے افادہ و نفع بجہان
نیک نزدیک ست ولیکن از جہت رفعت مرتبت و علو منزلت بغایت دور است بر مثال آفتاب کہ بجرم
از خلق دور ست و بشعاع و حرارت نزدیک اگر با آثار منافع آن بنگری در غایت قرب و ظہورش بینی
و اگر بکنہ حقیقت آن بنگری در نہایت بعد و بطونش یابی ہم قریب ست و ہم بعید ہم ظاہر ست و ہم باطن
بعضی در قرب و ظہورا و نظر کردند و گفتند حروف و صوت ست بجہت احتراز از بعد و بطون و بعضے در
بعد و بطونش نظر کردند و گفتند نہ حرف ست و نہ صوت و طائفہ اول کہ گفتند حرف و صوت ست بعضی گفتند
قدیم ست و بعضی گفتند محدث معلوم شد کہ ہر قائلے بنا بر مذہب خود ہر کدام قاعدہ نہادہ است صما بہ

و تابعین بجهت ملازمت اصول و چنین فضول هرگز خوض نکردند و از اصول واجبه ایمان آوردن است
بقرآن مجید و متابعت او امر و نواهی آن کردن اینقدر از جمله لوازم و اصول است و شروع ورزیدند چون
حدوث شد و قدم بدعت و فضول

جوهر در معنی الاعیان الثابتة ما شمت رائحة من الوجود در شرح رباعیات مولانا عبد الرحمن
جامی قدس سره مذکور ست که صاحب فصوص الحکم قدس سره در فص ادریسی میفرمایند الاعیان
الثابتة ما شمت رائحة من الوجود یعنی اعیان ثابته که صور علمیه اند بر عدمیت اصلی خود اند و بوے
از وجود خارجی بمشام ایشان نه رسیده است و معنی این سخن آنست که اعیان ثابته نیز و افاضه وجود
ایشان ثابته در مستور اند به بطون خود و بهیچ وجه ظاهر نخواهند شد زیرا که بطون و خفا ذاتی ایشان است
و ذاتی چیزے از آن چیز جدا نمی شود پس آنچه ظاهر میشود از این اعیان احکام و آثار این اعیان است
که بوجود یا در وجود حق ظاهر میشوند نه ذوات این اعیان

جوهر در بیان آنکه نور وجود حق سبحانه و تعالی مشابه نور محسوس ست و حقائق و اعیان
ثابته بمنزله زجاجات متنوعه متلونه شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات
میفرمایند که نور وجود حق سبحانه و تعالی مشابه نور محسوس ست و حقائق و اعیان ثابته بمنزله زجاجات
متنوعه متلونه و تنوعات ظهور حق سبحانه و تعالی در آن حقائق و اعیان ثابته چون الوان مختلفه همچنانکه
نماید که الوان نور بحسب الوان زجاج ست که حجاب اوست و فی نفس الامر او را لونی نیست تا اگر زجاج
صاف ست و سفید نور در وے صاف و سفید می نماید و اگر زجاج کدر ست و ملون نور در وے کدر
و ملون می نماید با آنکه نور فی حد ذاته از لون و شکل مجرد و معرا ست همچنین نور وجود حق سبحانه و تعالی با هر یک
از حقائق و اعیان ظهوریست که اگر آن حقیقت و عین قریب ست به بساطت و نوریت و صفا چون اعیان
عقول و نفوس مجرده نور وجود در آن مظهر در غایت صفا و نوریت و بساطت نماید و اگر بعید ست چون
اعیان جسمانیات نور وجود در آن کثیف نماید با آنکه نور فی نفسه نه کثیف ست نه لطیف پس وست تعالی
و تقدس که واحد حقیقی ست منزه از صورت و صفت و لون و شکل در حضرت احدیت و هم اوست سبحانه
که در مظاهر متکثره و صور مختلفه ظاهر گردیده بحسب استعدادات و قابلیات تجلی اسمائی و صفاتی و افعالی خود را بخود جلوه داده

جوهر در نفی مجعولیت از اعیان ثابته و ماهیات شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره
در شرح رباعیات می فرمایند رباعی

اعیان که حقیقت همه ناکرده جعول		جانشان که بود مجعول جاعل مجعول	

	چون جعل بود افاضهٔ نور وجود		توصیف عدم بآن نباشد معقول	

صوفیه موحدین با حکمای محققین متفق اند در نفی مجعولیت از اعیان ثابته و ماهیات و کلام شیخ محقق
و مدقق صدر الحق والدین القونوی و متابعان ایشان ناظر بآنست که نفی مجعولیت از اعیان ثابته بآن جهت است
که جعل را اعتبار تسمیهٔ ایشان از آنجا تاثیر موثر در ماهیات باعتبار افاضهٔ وجود عینی خارجی بر ایشان و شک نیست که
اعیان از آن حیثیت که صور علمیه اند وجود خارجی از ایشان منتفی است پس لازم آمد انتفاء مجعولیت نیز و
و بعضی از محققان ارباب نظر را درینجا تحقیقی است و حاصلش آنست که ماهیات ممکنه همچنانکه در وجود خارجی
محتاج اند بفاعل در وجود علمی نیز محتاج اند بفاعل خواه این فاعل مختار باشد و خواه موجب پس مجعولیت
بمعنی احتیاج بفاعل از لوازم ماهیات ممکنه است مطلقا خواه در وجود عینی و خواه در وجود علمی و اگر مجعولیت را
تفسیر کنند باحتیاج بفاعل در وجود خارجی قول بنفی مجعولیت از اعیان ثابته صحیح باشد اما پوشیده نماند که
این تخصیص و تقیید تکلف است در راج باصطلاح پس صواب درین مقام آنست که گویند که مراد بنفی مجعولیت
از ماهیات عدم احتیاج ایشان است فی حد انفسها بجعل جاعل و تاثیر موثر زیرا که ماهیت سواد مثلاً چون
ملاحظه کرده شود با مفهوم دیگر ورای مفهوم سواد عقل بمعنی جعل و تاثیر را در وی تجویز نمیکند زیرا که
میان ماهیت و نفس خویش مغایرتی نیست تا فاعل بجعل و تاثیر او را نفس خودش گرداند و همچنین مجعولیت
جعل و تاثیر فاعل در صفت وجود بآن معنی که وجود را وجود گرداند بلکه جعل و تاثیر وی متعلق بماهیت است
باعتبار وجود بآن معنی که ماهیت را متصف میگرداند بوجود همچنانکه تاثیر صباغ در ثوب مصبوغ نه بآنست که
ثوب را ثوب گردانیده است یا صبغ را صبغ بلکه بآنست که ثوب را متصف بصبغ گردانیده است پس
برین تقدیر هر یک از نفی مجعولیت ماهیات فی حد انفسها و اثبات مجعولیت ایشان باعتبار اتصاف
بوجود صحیح باشد

جوهر در بیان حقیقت هر موجود حضرت حق سبحانه و تعالی بعلم قدیم خویش حقائق کلیه و
جزئیه اشیا دانسته است و علم بشی مستلزم بوجود آن شی است در علم پس اشیا همه موجود بوجود علمی ازلی باشند
شیخ ابراهیم شطاری قدس سره در آئینه حقائق نما میفرماید که حقیقت هر موجود عبارت است
از نسبت تعین او در علم حق سبحانه و تعالی ازلاً و آن حقیقت را در اصطلاح محققان عین ثابته
خوانند و در اصطلاح متکلمان معلوم معدوم و در اصطلاح حکما ماهیت و در اصطلاح معتزله شیء ثابت

جوهر بدانکه حقائق اشیا را اعیان ثابته خوانند بجهت ثبوت اینها در حضرت علم و اعیان
ثابته عدم اضافی اند چه نسبت با وجود خارجی معدوم اند و باستعداد خود تا در حال عدم ثابت اند

در علم جناب حق سبحانہ وتعالی وبوئے از وجود خارجی بمشام ایشان نرسیدہ است و ہرگز اقتضائے ظہور نمیکنند واز علم بعین نمی آیند وظاہر نشدہ است مگر احکام وآثار اینہا یعنی ہستی باحکام وآثار اینہا ملتبس شدہ است وظہور نمودہ ودرین مرتبہ ظہور اشیاء کونیہ وتمیز ہر یکے در علم جناب الٰہی ہست بر وجہ تفصیل پس اشیاء دراین مرتبہ صور علمیہ حضرت حق تعالی اند کہ بر حضرت حق تعالی ظاہر اند وحق تعالی عالم باینہاست تفصیلا وہیچ یکے ازینہا نہ خود را دیدہ اند ونہ شکل خود را

جوہر اعیان ثابتہ اگرچہ در مرتبہ علم صور متنوعہ دارند لیکن ایشان را دران مرتبہ تجلیا متعدد نیست بلکہ مجمل ایشان امرے واحدست وآن علم حضرت باریتعالی است وبہ نسبت علم واحد معلوم نیز واحد باشد چہ معلوم من حیث المعلوم واحداست در ذات عالم چنانچہ وحدت نوعی من حیث النوع واحدست اگرچہ در خارج افراد وے متعدد است ہمچنان اعیان ثابتہ در مرتبہ علم حق تعالی متعدداند بتعلق علم امامن حیث النفسی المعلوم متعدد نیستند

جوہر بدانکہ اعیان ثابتہ آئینہ وجود حضرت حق تعالی اند وعالم عکس آن وجوداست کہ بواسطہ مقابل درآئینہ ظاہر گشتہ واین عکس را ظل نیز خوانند زیراکہ چنانچہ ظل بنور ظاہرست وقطع نظر از نور کردہ عدم ست عالم نیز بنور وجود حضرت حق تعالی پیدا وروشن است وبنظر بذات خود عدم وظلمت ست وخاصیت آئینہ آنست کہ عکس درو ظاہر میشود بمقتضائے آئینہ چنانچہ درآئینہ کج عکس کج ودرآئینہ طولانی عکس طولانی ودر بزرگ بزرگ ودر کوچک کوچک وعلی ہذا القیاس وحال آنکہ آن شخص محاذی ہمان یک شخص باشد پس این اختلاف ہمہ از آثار واحکام آئینہ حاصل شدہ وآئینہ اصلا مرئی نمیشود وچنانچہ صورت درآئینہ می بینی وآئینہ را نمی بینی وصورتے کہ درآئینہ می نماید آئینہ بآن صورت متصف نمیشود نمی گویند کہ آئینہ آن صورت ست یا آن صورت آئینہ است بلکہ آئینہ سبب ظہور او شدہ است ہمچنین اعیان ثابتہ کہ صور علمیہ حضرت حق تعالی اند حکم آئینہ دارند کہ وجود حضرت حق تعالی باحکام ایشان ظاہر شدہ وبصورت ایشان نمودہ ست وآن اعیان متصف بوجود نشدہ اند وہمچنان معدوم اند وآثار اعیان کہ درو ظاہر گشتہ ہم آن شدہ کہ مگر اعیان بوجود ظاہر شدہ وحال آنکہ آثار اعیان در وجود پیدا شدہ۔

جوہر حق سبحانہ وتعالی من حیث الوجود المضاف الی الموجودات عین موجودات خارجیہ است چراکہ اعیان موجودہ درخارج جملہ آئینہا اند مر وجود حق تعالی را ودرآئینہ جز عین بینندہ وصورت او ظاہر نیست پس موجودا تے کہ آنرا محدثات میخوانی باید کہ صور تفاصیلی حق تعالی دانی پس محدثات نیز

باین اعتبار بذاتہا علی باشد نہ آنکہ علو ایشان اضافی باشد چرا کہ علو حق تعالی ذاتی ست واین اعیان عین حق اند و اعیان ثابتہ ثبوت صور ایشان در علم ست پس از موجودات علمیہ باشند نہ از موجودات خارجیہ از ینجہت شیخ اکبر قدس سرہ فرمودند ما شمت رائحۃ من الوجود یعنی من الوجود الخارجی کہ صور اعیان ثابتہ یافت ایشان در علم ست و معدوم خارجی ست پس صور اعیان ثابتہ بحال خویش باقی باشد و اعیان را دو اعتبار است یکے آنکہ با اعیان مرائی وجود حق تعالی و اسما و صفات او سبحانہ اند تا در وی جز آن وجود متعین بحسب نمایندگی مراۃ و صفا و کدورت آن در وے نماید و تعدد در نظر بحسب تعدد مراۃ ست و مثال آن در محسوس چنین است کہ مثلاً تو روے بدیوارے آوری کہ ہمہ آن دیوار آئینہا در وے نشانیدہ باشند بلا شک صورت تو در ہر یکے ازان آئینہا ظاہر خواہد شد و لیے نمایندگی ہا مختلف بحسب جوہر آئینہ و نمایندگی آن و بے شبہ میدانی کہ توئی کہ دران آئینہا می نمائی و خود تو دران نیستی و تو خود ہمچنان کہ ہستی در مرتبہ خود با آن صفت کہ ہستی و از ینجا ہم بدانی کہ چگونہ اعیان موجود اند در علم و معدوم اند در عین و رائحہ وجود خارجی بمشام آن نہ رسیدہ دوم آنکہ گوئی در وجود فی الخارج جز اعیان نیست و وجود حق در غیب مراۃ این اعیان ست و بدانکہ موحد عارف کہ حق بر وے غالب باشد و وے در حق فانی چون ازین معنی اخبار کند باعتبار اول کند و مومن عالم کہ خلق بر وے غلبہ کردہ باشد باعتبار دوم اخبار کند و عارف محقق کامل را مشاہدہ ہر دو مراۃ است گاہ حق

در خلق بیند و گاہ خلق در حق و ہر دو مراۃ را شناسد

جوہر ہر عینی از اعیان موجودہ فی الخارج را دو اعتبار ست یکی من حیث الحقیقت و ازین معنی عبارت است از ظہور جناب حق سبحانہ و تعالی در صور مظاہر ممکنات و این تجلی را تجلی شہودی میخوانند و اعتبار دوم من حیث التعین و التشخص و ازین اعتبار ست کہ اشیار اکمکن و خلق می نامند و جمیع نقائص را بموجودات ممکنہ ازین منسوب میدارند

از دو صورت نماید غیر دوست	چون نظر کردی بمعنی جملہ اوست
زان یکی ماعندکم ینفد ست شنو	جز پی ماعندنا باق مرو

ماعندکم ینفد اشارت باعتبار دوم ست و ماعندنا باق اشارت باعتبار اول

جوہر ہر عینی را از اعیان اقتضاے ذاتی بود کہ معبر باستعداد و قابلیت ست حضرت حق سبحانہ و تعالی بصورت ہر عینی مناسب استعداد آن عین ازان اعیان در وجود خارجی بہمان صورت استعداد ذاتی ایشان ست و بصورت ہر عینی مناسب استعداد آن عین ظہور فرمودہ بے کم و زیادہ پس عین ثابتہ مومن مقتضای ایمان بود و عین ثابتہ کافر و عاصی تقاضاے کفر و عصیان می نمود در وجود عینی ہر یکے بہمان صفت کہ تقاضا

می شود بامر کن فیکون ظاہر گشتند پس جناب خداوند تعالی را حجت قوی ست بر خلق کہ ہر چہ شما دادہ ام
تقاضائے ذاتی شما بود از کفر و اسلام و طاعت و عصیان و علم و معرفت و جہل ہر یک آنچہ بلسان
استعداد و زبان حال سوال کردند ہمان یافتند پس ہر چہ بر اینہا وارد میشود از شرور و قبائح و نقائص و عقوبات
اینہا ست کہ پیدا اینہا ست و آن در حقیقت ہمہ خیر ست ہر چہ ہست از قامت ناساز بے اندام ماست +
ورنہ تشریف تو بر بالائے کس کوتاہ نیست + ما صنع اللہ فہو خیر ع زنیکو ہر چہ صادر گشت نیکوست
آن دہندہ جمیل و نیکوست جز نیکوئی و خوبی نخواہد داد و اللہ جمیل و یحب الجمال ہر کہ یافت عین مقصود
خود یافت وجود خیر محض ست صادر میشود از و الا خیر طلب کردہ یافتند

جوہر جناب حق سبحانہ و تعالی بصورت جمیع اعیان تجلی بر حسب استعدادات ایشان فرمودہ است
پس ہر صفت کہ بموجودات خارجیہ ظاہر میشود از جہت آنکہ صفت تابع ذات ست منسوب بحضرت حق تعالی است زیرا کہ حق تعالی
است کہ بصورت ظاہر گشتہ و از ان ہر کہ ظہور حضرت حق تعالی بصورت ہر شئے در خور استعداد او است کہ
اقتضاے ذاتی آن شئے است بواسطہ اقتضاء اسما و صفت بآن شئے تیز می نمایند و اعیان نمی عدد اند استعداد
متناہی الغیر داشتند چراکہ اعیان شیونات ذات باعتبار اسما اند و اسما بذات خود متناہی اند داشتند و جمیع موجودات
مظاہر اسما و صفات الہیہ اند چنانچہ اختلاف در تفاوت و تمیز اسما و صفات واقع است در مظاہر نیز

جوہر اعیان ممکنات معدومات اند و عدم ظلمت ست و جناب خداوند تعالی نفس وجود ست
و وجود نور ست و چون وجود در ان اعیان متعین شدہ ظاہر شد پس وجود ظلمت اقتضاء اعیان ممکنات
موجود گشتند پس این موجودات متعینہ ظل ذات حضرت حق تعالی اند و ظل عبارت است از نور ممتزج بظلمت ہمچو
سایہ کہ در نور آفتاب و یا سراج افتد کہ او عبارت است از ظلمت ظاہر بنور پس ظاہر شد کہ تمام عالم اظلال حضرت
حق تعالی اند و این اظلال بنظر حقیقت عین حق اند و انسان کامل ظل ذات جامعہ جمیع اسما ست اگرچہ ہمہ
موجودات متعینہ ظل ذات حضرت حق تعالی اند

جوہر بدانکہ اعیان خارجیہ سایہ اعیان ثابتہ ست و اعیان ثابتہ سایہ وجود حضرت حق تعالی ست
پس تو ظل ظل حضرت حق تعالی ہستی و نسبتے کہ ترا ست با حضرت حق تعالی نسبت ظلیت تست و چنانچہ ظل
مفتقر ست بشخص ذی ظل تو نیز مفتقری بحضرت خداوند تعالی و از این نسبت ظلیت بدانی کہ شخص از ظل بکلی
مستغنی ست و او را بظل ہیچ افتقاری نیست

جوہر بدانکہ قبول ہدایت در استعداد ہمہ نبود و مشیت [illegible] ہمہ [illegible] کہ مشیت تابع علم ست
بدانکہ علم [illegible] باعیان ماست و مقتضیات اعیان آنچہ [illegible] وجود ان فرماید قبول ہدایت

در استعداد او همه نبود مشیت هدایت نیز همه را نبود مشیت نسبتیست تابع علم که چیزی را اثنا بوجهی از وجوه نداند امکان آن نیست که اراده و مشیت بآن متعلق گردد که مشیت تابع علم است و علم بآن حاصل بود که همه نفوس را استعداد قبول هدایت نیست و حق تعالی نداند بلکه چیزیکه او را قوت قبول آن نباشد و مشیت از حق متعلق نگردد و الا که حقیقت حال تقاضای آن کند پس عدم مشیت معلل است بعدم اعطاء اعیان ایشان باشد و هدایت همه با جمعهم و اعیان نه هدا الا مقتضیات ذوات و ذوات مقتضی شی و نقیض آن نباشد پس هر عین که تقاضای هدایت کند آنجا ضلالت نباشد و آن عینی که تقاضا ضلالت کند آنجا هدایت نباشد

جواهر بدانکه اعیان مجعول بجعل جاعل نیست تا کسی گوید که چرا عین هتادی را قابل و مقتضی هدایت گردانید و عین ضال را مقتضی ضلالت ساخت همچنان که پیش ایشان ست که کس را نرسد که گوید چرا عین کلب را کلبی نجس العین گردانید و عین انسان را انسان طاهر ساخت بلکه اعیان صور اسماء متکثره الهیه و مظاهر اسما اند در علم بل عین اسما و صفات قائمه بذات قائم بل من حیث الحقیقت والهویت عین ذات اند و ازلا و ابدا جعل و ایجاد متعلق او گشته

جواهر مولانا عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که ایجاد عبارت ست از تجلی وجود حق تعالی بصور اعیان ثابته و ماهیات و انصباغ او باحکام و آثار ایشان و غایت و ثمره استتار وجود حق بصورت هر عین ثابته ظهور اوست سبحانه بحسب شانی که آن عین ثابته مظهر اوست۔

جواهر در اسماء و تعینات اسم عبارت ست از ذات موصوفه بصفتی اسما عبارتست از ذات مع الصفات نسب و تعینات ذات که صفات اند منشاء کثرات و اختلافات موجودات شده و نیز بواسطه نسب و تعینات اسما از یکدیگر ممتاز گشته و اگرچه صفات کثیر اند اما ذات واحد ست و کثرت صفات موجب تکثر ذات نمیشود و کثرت وجه ظاهر موهوم است

جواهر هر اسم را دو دلالت ست یکی بر ذات مسمی و بدین دلالت اسم عین مسمی باشد دوم دلالت بر حقیقتی که این اسم مخصوص باوست و آن حقیقت بسبب آن دلالت ممتاز میگردد از غیر آن و بدین دلالت اسم غیر مسمی باشد

جواهر کثرت اسما و صفات ذات را متکثر نگردانند چنانچه کثرت تعدد اعداد واحد را متعدد و متکثر نکند همچنان به تعدد و تعینات و تکثرات وجود حقیقی متکثر و متعدد نشود بلکه مظاهر و مجالی اند نه آنکه اعیان اعلمیه وجود لیست در خارج تا مرتبه وجود حقیقی را متکثر گردانند و اعیان را در مرتبه ذات شیونات گفته اند و در مرتبه علم اعیان ثابته نامند و در مرتبه شهادت که جامع مراتب است خلق نامند

جوهر بدانکه هر اسمی از اسماے جزئیه وکلیه متصف ست بجمیع اسما زیراکه تمامی اسما بذات احدیت
متحد اند واز یکدیگر ممتاز بخصوصیات ونسب اند ومطلقا صفات ونسب بالقوه لازم ذات اند واز ذات
منفک نمیشوند پس در هر چیز همه چیز باشد چنانچه در خردلی تمامی موجودات بحقیقت هست فاما تعین او
مانع ظهور کمالات وجود ست واین سرا اصرار تجلیات میگوید که عارف مشاهده همه اشیا در هر شے می نماید

جوهر بدانکه هر موجودے از موجودات مظهر اسمی معین ست وهر موجودے نزد رب خود مرضی ست

پسندیده ۱۲۵

پس سعید وچه شقی بنا بر آنکه مظهر افعال وآثار رب خود ست ورب وی در وی اظهار کمالات ومرادات خود کرده
واز ین لازم نیست که موجودے چون نزد رب خود مرضی باشد نزد رب موجود دیگر هم مرضی باشد مثلا عبد المضل
چون نزد رب خود که اسم المضل است مرضی ست لازم نیست که نزد رب عبد الهادی که اسم الهادی ست
هم مرضی باشد. انسان کامل مظهر رب مطلق ست پس راضی ومرضی وناظر ومنظور او باشد

جوهر اسم مبارک الله جامع جمیع اسماء الهی ست واسماء الهی نامتناهی را همه اسما متحد ست بسبب احدیت
اسم الله وهمچنین طریق الله تعالی که آن طریق مستقیم است ومحمد رسول الله صلی الله تعالی علیه
وآله واصحابه بآن مستقیم جامع جمیع طرق آن اسما ست بآن معنی که هر اسمے از اسما رب مظهر خویش ست
ومظهر او عبدی ست که تربیت از ان می یابد وآن اسم او را الطریق خود دعوة میکند چنانچه اسم الهادی بجانب
هدایت خوانده واسم المضل سوی ضلالت رانده پس همه طرق اگرچه مختلف باشند در قرب وبعد لیکن منتهی
میشود الیها لطریق الله تعالے قال صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم الطرق بعدد انفاس
الخلائق او بعدد انفاس الالهیه یعنی هر طریقے بحسب اسمے از اسماء الله تعالے توان بود وهر اسمے را
مظهر بیت وآن مظهر تابع ومربوب او وچون اسما همه اسم یک ذات اند واعیان وجودیه جمله بستند بآن
اسما اند وانتهی باسم الله پس جمله بر راه الله تعالی باشند اما طریق اقرب طریق جامع محمدیست که

اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم عبارت ازانست

جوهر ذات وهویة او با هر موجودے بحکم وهو معکم هست پس هیچ ذره از ذرات موجودات نباشد
که حق تعالی بهویة با او نباشد وصراط مستقیم حق را ست پس همه بر صراط مستقیم باشند حق تعالی بهویة
خویش از صفت رحمت رحمانی خویش با همه است وهمه را در تحت ذیل وجود رحمانی در آورده که ایجاد جمله
برحمت رحمانی که آنرا نفس رحمانی گویند فرموده است تا هر یک را بکمالے که استعداد آنرا می طلبید
تا ابد وقابل آن گشته از ازل برساند پس غضب وانتقام نسبت با مغضوب علیهم ومنتقم منهم عین رحمت او ست
چراکه اهل عالم بسبب غضب وانتقام بآن کمالی که مقدر ست از بہر ایشان میرسند —

جوہر ما من دابۃ الا ہو آخذ بناصیتہا ان ربی علی صراط مستقیم یعنی ما من شئ موجود و ما
من حی الا ہو ای الحق آخذ بناصیتہا و معنی کلام این باشد کہ ہیچ موجودی و زندہ نیست در وجود الا
آنکہ حق تعالی ناصیہ او گرفتہ است و در وی متصرف ست بحسب اسماء خود تا او را بہر راہی کہ میخواہد می برد و او
آخذ ناصیہ است بر صراط مستقیم ست و درین آیت چند لطیفہ است یکی آنکہ موجود حی را کہ ماخوذ ست دابہ خواند
تا اشارہ کند بآنکہ نزد صاحب شہود و کشف اہل وجود ہمہ زندہ اند و حیاتی دارند دوم آنکہ فرمود ہو آخذ
بلفظ ہو تا اشارہ کند بآنکہ ہویت حق با ہمہ اسما و مظاہر آن ہست سوم آنکہ اسم الرب را اضافت بہ نفس خود
کرد و ربی گفت و آنکہ لفظ صراط را منکر فرمود تا تنبیہی باشد بآنکہ ہر ربی بہ نسبت با ہر عبدی بر صراط مستقیم ست
کہ آن صراط مستقیم عبارت از راہی ست جامع طرق پس ہمہ مستقیم باشد چنین فرمودہ اند شیخ رکن الدین
شیرازی قدس سرہ در نصوص الخصوص فی شرح الفصوص

جوہر بدانکہ مطلوب رب از مربوب بیش ازین نیست کہ مظہر او باشد تا آن رب افعال و آثار خود
چنانچہ مراد اوست درین مظہر بظہور رساند و آنچہ رب میخواہست در وی بظہور رسید ہر آئینہ رب ازوی
راضی و او مرضی باشد و ازینجہت کہ عین مراد رب ازو حاصل گشت یعنی افعال و صفات او و ظہور باو
کامل گشت چنانکہ کمال بذاتہ محبوب ست سبب کمال ہم محبوب ست پس ہر یکی از رب کہ آن اسم خاص ست
و مربوب کہ عبد ست از رب مطلق کہ رب الارباب است راضی و مرضی باشد کہ رب مطلق تعالی خلق
ہر چیزی بربوبیت مطلقہ چنانچہ ارادہ آن رب خاص کہ اسمی ست از اسما او کرد و بر وفق ارادہ او داد
بحسب قابلیت مربوب او پس حق او چنانچہ مقتضای عین اوست بہ تمام گذارد

جوہر ذات کہ وجود مطلق است بذاتہ مبدء جمیع صفات ست پس لا بد در مرتبہ متاخرہ مستفاد نسب
و اضافات شود ہمچو علم و قدرت و غیر آن پس باتصاف باین صفات تعدد اعتباری حاصل شد و ذات
عالم متمیز شد از ذات قادر و آنرا اسم گویند و اسم عبارت ست از ذات موصوف بصفتی و این تکثر اسماست
و عین وحدت ست کہ این اسما مظہر اوست و چون اتصاف بعلم معلوم را میخواہد و قادر مقدور را میخواہد
پس اعیان ممکنات کہ شیون حق اند در علم بنحوی ثبوت پیدا کردند در حال عدم و این شیونات عبارت
از تعینات علمیہ اند و ثبوت و تقرر این اعیان در حال عدم از اقتضای ذات حق ست و لازم ذات
حق ست و این اعیان مجعول بارادہ نیست و اسما طالب اند کہ آثار و احکام آنہا ظاہر شود در وجود خارجی
و ظہور آثار اسما بی آمدن اعیان در خارج متصور نبود پس اللہ تعالی این اعیان را فرمود کہ
ایشان را حج شد موجود شدند بالقار آنہا در عدم ذاتی خود بمعنی آنکہ حق سبحانہ و تعالی

اند ظاہر شد پس ذات خود در عین موجود ست و ظاہر ست باسمی کہ آن عین صلاحیت ظہور آن اسم داشت
و آثار اسم در ان عین ظاہر شد و احکام آن عین بحسب صلوح آن عین قریب شد و آن اسم رب این عین ست
و این مربوب آن اسم ست و ظاہر بعین مظہر ست بوجہی نہ غیر او بجمیع وجوہ و این ست معنی کنت کنزا مخفیا
فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق پس او سبحانہ بہر تعین متعین شد و موجود گشت در عالم امکان بوجود
آمد با تنزہ و بساطت در حد ذات خود ایچنین فرمودہ اند ملک العلما مولوی عبد العلی قدس سرہ در شرح مثنوی

جوہر بدانکہ ذات را وجوہ غیر متناہی ست یعنی مقتضیات اسما کہ جملہ در الوہیت جمع اند چرا کہ حضرت
الوہیت عبارت ست از ذات با جمیع اسما و صفات حق را با ہر یکے از خلق وجہی خاص ست یعنی آن جہہ
ربوبیت کہ از ان وجہ افاضہ فیض بمربوب خود میکند و محال ست کہ موجودی دیگر را از موجودات تجلیات از ہمہ
اسما و کل وجوہ نصیب باشد مگر انسان کامل کہ خلیفہ حق ست و جامع جمیع اسما ست تا تربیت علویات و سفلیات
بحکم خلافت تواند کرد

جوہر بدانکہ ربوبیت را سرے است و آن اعیان ثابتہ است کہ اول در غیب ست و مخفی و بعد
از ان بشہادت می آید و ظاہر میشود و آن آنست کہ بہ تعین تو تعین است و حقیقت او ہرگز ظاہر نشود
ہر یکے از ان مربوب را ربے معین ہست کہ آن اسماء اللہ اند و آن نیز در غیب مخفی ست ربوبیت
ظاہر نمیگردد الا بمربوب پس زوال او موجب این باشد و عین ثابتہ ہرگز زائل نشود پس ربوبیت
ہرگز باطل نشدہ

جوہر بدانکہ وجود عین خواہ در حضرت اعیان ثابتہ باشد و خواہ در خارج زائل نخواہد شد چرا کہ
وجود او بوجود رب اوست و رب دائم و او و دائم او دائم ست و رب ظاہر ست کہ اسماء اللہ اند و اسما او عین
ذات او و ذات او دائم ست پس اسما نیز دائم باشد و اما دوام عین در حضرت اعیان ہم روشن کہ آن علم
اللہ تعالی است و علم اللہ تعالی ذاتی ست و اما دوام عین در خارج و آن بحسب نشاۃ مراد ست گاہ
در نشات دنیویہ موجود بوجود خارجی باشد و گاہ در نشاۃ برزخیت و گاہ در نشاۃ اخرویہ کہ آن بعد
از بعث و حشر خواہد بود پس ثابت گشت کہ عین موجود ست دائما و ربوبیت باطل نیست و ایضا

جوہر جماعتی از اولیا از کثرات و تعینات تعبیر بجز و از واحد مطلق تعبیر بکل فرمودہ اند چہ
اشتمال ہر مقیدات را در بین صورت مثل اشتمال کل ست مر اجزاء خود را و جماعتی دیگر وجود است
مکنہ را باعتبار تعین و تشخص [illegible] خواندہ اند و از واحد مطلق کہ اشیا موجود مطلقا ہر و کمال او شد
تعبیر بقدیم نمودہ و ... کاملان اولیا از ان مراتب اطلاق و تقیید ست

جوہر کمال اسمائی کہ کمال جلا و استجلاست کمال جلا یعنی ظہور او در جمیع شیون الہیہ کونیہ ازلا و ابدا و کمال استجلا یعنی شہود او مر خود را بحسب ہمین شیون پس آن ظہور شہود عینی عیانی ست کظہور المجمل فی المفصل والواحد فی الکثرۃ والنواۃ فی الشجرۃ و این تحقیق مطابق شیخ صدرالدین قونیت و شیخ عبدالرزاق کاشی در اصطلاحات خود میفرمایند کہ جلا ظہور ذات مقدسہ لذاتہ فی ذاتہ و

استجلا ظہورہ لذاتہ فی تعیناتہ

جوہر حضرت شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات میفرمایند

حق عالم و اعیان خلائق معلوم — معلوم بود حاکم و عالم محکوم
بر موجب حکم تو کشد با تو عمل — گر تو بمثل معذبی ور مرحوم

رباعی

حکم قدر و قضا بود مانع — بر موجب علم لایزالی واقع
علم ازلی تابع اعیان باشد — اعیان ہمہ مر شیون حق را تابع

قضا عبارت ست از حکم جناب الہی کلی بر اعیان موجودات باحوال جاریہ و احکام طاریہ بر ایشان من الازل الی الابد و قدر عبارت ست از تفصیل این حکم کلی با آنکہ تخصیص کردہ شود ایجاد اعیان با وقات و ازمانیکہ استعدادات ایشان اقتضاے وقوع میکند در ان و تعلق کردہ اند ہر حالے از احوال ایشان بزمانے معین و سببے مخصوص و سر قدر آنست کہ ممکن نیست مر ہیچ عینی را از اعیان ثابتہ کہ ظاہر شود در وجود ذاتا و صفتہ و فعلا مگر بقدر خصوصیت قابلیت اصلی و استعداد ذاتی خویش و سر سر قدر آنست کہ اعیان ثابتہ امور خارجیہ نیستند از ذات جناب حق سبحانہ و تعالی کہ معلوم جناب او سبحانہ شدہ باشند ازلا و ابدا و متعین گشتہ در علم او سبحانہ علی ما ہی علیہ بلکہ نسب و شیون ذاتیہ جناب حق تعالی اند پس ممکن نیست کہ متغیر گردند از حقائق خود زیرا کہ ذاتیات جناب حق سبحانہ و تعالی منزہ اند و مبرا از قبول جعل و تغیر و تبدیل و مزید و نقصان و چون این امور دانستہ شد بدانکہ حکم جناب حق سبحانہ و تعالی بر موجودات تابع علم او سبحانہ ست باعیان ثابتہ و علم او سبحانہ باعیان ثابتہ تابع اعیان ست باین معنی کہ مر علم ازلی را ہیچ اثرے نیست در معلوم باثبات امرے کہ مر او را ثابت نبودہ باشد یا بنفی امرے کہ ثابت بودہ باشد بلکہ تعلق علم او سبحانہ بمعلوم بران وجہ است کہ آن معلوم فی حد ذاتہ بران ست و علم را در وے ہیچ گونہ تاثیرے و سرایتے نیست و اعیان ثابتہ صور نسب و شیون ذاتیہ جناب حق تعالی اند و نسب و شیون ذاتیہ جناب حق تعالی مقدس و منزہ اند از تغیر و تبدیل ازلا و ابدا پس اعیان نیز

ممتنع التغیر باشند از آنچه بر آنند فی حد انفسها و حکم جناب حق سبحانه و تعالی بر ایشان بمقتضای قابلیات و
موجب استعدادات ایشان باشد هر چه بلسان استعداد از حضرت حق وجواد مطلق طلب دارند چنانکه چندانکه
شاید عطا نماید و انعام فرماید بے نقصان و زیادت خواه از درکات شقاوت خواه از درجات سعادت

جوہر بدانکه بعضی اسرار قدر بطریق اجمال دانند و بعضی بر سبیل تفصیل و این مرتبه اعلی است و دانستن
اسرار قدر به دو وجه است یکی آنکه حضرت خداوند تعالی آنرا آگاه کند که عین ثابته تو تقاضای چنین و چنین
حال میکند و بتو چنین و چنین خواهد رسید دوم آنکه حضرت حق تعالی بعنایت خود حجب از پیش بصر بصیرت
او بردارد و عین ثابته وی بوی نماید و او عین ثابته خود بیند و بداند و اگر عین ثابته وے مظهر اسم جامع
الهی باشد اینچنین کس چنانچه مطلع گردد بر احوال خود از عین خود مطلع شود بر احوال جمله اعیان بجهت مرتبه
جامعیت و فرق میان علم بنده و علم حضرت حق تعالی آنست که علم حضرت حق تعالی باستعداد و بنده بی واسطه
است که حضرت حق تعالی بذات خود عالم ست بآن و علم بنده بعین ثابته خود بواسطه عنایت حضرت
خداوند تعالی است و عنایت حضرت خداوند تعالی به بنده بدو نوع ست یکی آنکه عین ثابته بنده و استعداد
او تقاضای آن عنایت کند و این عنایت از قبیل فیض مقدس ست که مترتب است بر اعیان
و استعدادات دوم آنکه ذات الهی تعالت عظمته مقتضی آنست نه عین ثابته بنده و آنرا فیض اقدس گویند
و فیض اقدس ست که عین ثابته را پیدا میکند و او استعداد وی بخشد

جوہر عالم بدون معلوم نمی تواند شد و اگر این معلومات منفی محض باشند پس قدرت بهیچ چیز
باشد و اراده بهیچ چیز متعلق شود پس تقررات این اعیان بتعلق اراده و اختیار نیست که تعلق اراده است بعد
تقررات ست پس این تقررات مجعول نیستند باعتبار ثبوت علمی اگرچه باقتضاء ذات اند و ذات
مقتضی ثبوت آنهاست و اگر مجعول می بودند پس صادق می شد که اگر نخواهد بکند و این راجع بآن
میگردد بانکه اگر خواهد عالم نشود و این سفسطه است و از ینجا شیخ اکبر فرموده که اعیان واجب الثبوت
اند یعنی واجب الثبوت باقتضاء ذات و شیخ عبدالرحمن جامی فرموده ع

	که دید دوست جعل جاعل را	که موافق گشته قوابل را	

جوہر قدر عبارت است از موقت ساختن آن چیز که اشیا در حضرت علمیه ثابت بدان بودند
چنانچه شیخ اکبر بیان فرموده اعیان ثابته معلومات حق اند و حق عالم بآن گشته و علم تابع معلوم
پس معلوم حاکم باشی حاکم بود و علم بدان متعلق شد و تقدیر الهی بحسب آن معلوم مستقر گشته پس بحسب
تقاضای خود عین ثابته است لهذا شیخ صاحب فرموده القدر انت و قضا عبارت است از حکم

اللہ تعالیٰ بر اشیا بنا بر چیزے کہ عطا کردہ است معلومات از آنچہ بران ہستند معلومات در حد انفس خود بلا زیادۃ پس حکم کردہ است قضا بر اشیا مگر بحسب طلب آن اشیا در مرتبہ عین ثابت کذا حقق الشیخ الاکبر از حضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام سوال کردند کہ تقدیر قضا مقدر کسی ہست فرمودند کہ قضا را قضا تغیر کند۔

جواہر قضا کہ ہر قدر باشد حکم کلی حق تعالیٰ در ہر شے ۔ ونخستین باحوال ہر شے کہ جاری باشد بر آن احوال ابدا الآباد و حکم کلی حق تعالیٰ در ہر شے براندازہ علم اوست بہر شے و در ہر شے چہ علم حق تعالیٰ تابع علم اوست باشیا و علم حق تعالیٰ در ہر شے براندازہ چیزیست کہ دادہ باشد ہر شے کہ معلوم باشد آنرا بحق تعالیٰ یعنی چیزیکہ ہر شے بران باشد در نفس خود — قدر کہ متفرع باشد بر ہر قدر توقیت چیزیست یعنی تعیین وقت آن امر کہ بران ہر شے ثابتہ خود از غیر زیادت بران امر پس قدر تفصیل قضا ست کہ حکم کلی باشد در ہر شے — علم قدر جز حق تعالیٰ را میسر نیست الا ہر کرا خواہد اطلاع دہد

جواہر ازل عبارت از بقا وجود ست مطلقا و آن مسبوق بعدم نیست و افتتاح آن از عدم اضافی نے و ازل عبارت از اولیکہ افتتاح آن از عدم اضافی باشد و ابد کہ مقابل اوست عبارت از آخریست کہ اختتام آن عدم اضافی باشد بوجود عینی و ہر فردے را از افراد موجودات ازلیتی و ابدیتی باشد کہ ازلیت او باعتبار عین ثابتہ اوست کہ در علم حق ست و ابدیۃ او باعتبار وجود عقلی کہ وجود خارجی مراد است

جواہر مشیت در لغت خواست ست و مشیت حق ازلی و ابدی ست ہمچنانکہ ارادت اما باصطلاح این طائفہ مشیت خواستے باشد کہ منشار آن ذات بود بایجاد معدومی یا بانعدام موجودے و ارادت ہمان خواست ذات ست بایجاد معدومی پس مشیت اعم از ارادت باشد و معنی خواست ذاتی حق آن بود کہ تجلی ذاتی فرماید و حق اسم ذات ہست و اختیار آن بر دیگر اسما ازان جہت کردہ تا محقق گردانند کہ منشا این طلب ذات ست یا اسما و صفات نہ اسما و صفات فحسب

جواہر بدانکہ مشیت نسبتے ست تابع علم کہ چیزے را تا بوجہے از وجوہ ندانند امکان آن نیست کہ ارادہ و مشیت بآن متعلق گردد و چنانچہ مشیت نسبتے تابع علم ست علم نیز نسبتے ست تابع معلوم و در نیجا معلوم اعیان ثابتہ است و احوال آن ۔ عالم و اعیان عالم یا در آئینہ حق دیدہ شود بوجود خارجی یا حق در آئینہ عالم دیدہ شود یعنی گاہ حق آئینہ عالم باشد و گاہ عالم آئینہ حق اگر تو آئینہ باشی بوجود خارجی مرحق را و خود را وجود دانی چون وجود مرات حکم ترا باشد و در نمایندگی کہ واحد حقیقی کہ آن وجود مطلق حق تعالیٰ ست و در ان تعدد نیست بحسب تعدد خویش متعدد می نمائی و اگر اثبات وجود حق را کنی باینمعنی کہ حق مراۃ تو باشد نہ تو مراۃ حق حکم ہمہ ترا باشد در وجود حق بشک بآن معنی کہ وجود حق یکی ست من حیث ہو ہو و تعدد در اعیان مختلفہ ست و تو بحسب

کثرت خویش متعدد می نماید و اگر اثبات آن قسم دیگر کنی من وجودے ام باین اعتبار که وجودے که از حق ست فائض
بمن گشته و من بآن وجود پیدا شده ام حکم ترا باشد و درین وجود نیز بحسب عین ثابته معینه خویش و باین تقید
مذکور بحقیقت حق باشد که بر وجود خویش حکم فرماید در مرتبه او و مراتب تفصیلیه خویش و لیکن چون ظهور در مظهر عین ثابت
باین اعتبار گویند که الحکم لک بلا شک — علم بنده تعین ثابته خود از عنایت حق ست باد ے

جوہر فرق میان ارادت و مشیت آنست هرچه در تحت ارادت ست اطلاع آن بر انبیا و اولیا جائز ست
و آنچه در مشیت ست انبیا و اولیا را بر آن اطلاع نیست و خوف ایشان آنست که در پرده مشیت تا چه باشد
قبول یا رد و آنچه ارادت ست در لوح محفوظ مکتوب ست و آنچه مشیت است در ام الکتاب مکتوب است
که جز حق تعالی اغیرے نداند — آنچه اراده است در لوح محفوظ مکتوب ست آنرا مقتضی گویند اولیا و انبیا را قدرت
آن داده اند که بدعا آن بگردد فاما مشیت که آنرا قضا گویند و آن حکم محکم ست و در ام کتاب ثبت ست
بدعا انبیا و اولیا نگردد و ایشان را بدان اطلاع نباشد که چه رفته است

جوہر قلم اعلی عبارتست از عقل کل و آن تعین ملکی ست در جوہر علمی که مکنونست درو همه اشیا تا
دخول اهل جنت در جنت و اهل نار در نار و ذبح موت و لوح محفوظ عبارت است از نفس کل و آن تعین
ملکی است که تفصیل آنچه در قلم بود درسان متحقق است بالقاء قلم و این لوح ام الکتاب است و اینجا کتابت قلمیه
نیست بلکه کتابت معانیست که از عقل برین نفس ملقی میشود قال الله تعالی لکل اجل کتاب یمحو الله
ما یشاء و یثبت و عنده ام الکتاب هر اجلے را از اجال خلائق کتاب است محو میکند الله تعالی چیزے را
که میخواهد و اثبات میکند چیزے را که میخواهد و نزد او ام الکتاب ست که در و محو و اثبات را دخل نیست که آن لوح
محفوظ است از تغیر بخلاف کتب دیگر که دران محو و اثبات میشود و این قلم اعلی آنچه بودنی ست نوشت
در لوح محفوظ و فراغت از نوشتن حاصل کرده اینست معنی قول وے صلی الله علیه و آله وسلم جف القلم
بما هو کائن و ملائک بسیار اند بعضی آنها اقلام اند که قدرے از آنچه در قلم اعلی بود در وے مکنونست
و بعضے الواح اند و هر قلم در لوحے که بازا او ست می نویسد مثل نوشتن رقوم و این اقلام هر وقت
در کتابت اند گاهی مکتوب ایشان محو می شود و گاہے مثبت می نماید و آن سرور صلی الله علیه و آله وسلم
صریر همین اقلام شنیده بودند در معراج و اما قلم اعلی پس خشک شده است و کتابت نمیکند در حال چنین مستفاد است
آد از قلم ۱۲

از کلام عارف سامی مولوی عبد العلی وغیره

جوہر در حدیث وارد ست اول ما خلق الله نوری و اول ما خلق الله العقل و اول ما خلق الله
القلم این هر سه چیز بیک معنی بود چه وجود سید عالم در عالم شهادت مظهر صورت روح اضافی بود از عالم غیب و

وعقل اول نوریست فائض از روح اضافی وقلم ہم عبارت از عقل اولست که واسطه صور کلمات الٰہی است
ورابطه اخراج آن از محل جمع بمقام تفصیل پس ہیچ منافات نبود در بیان این ہر حدیث وگفته اند
عقل جمیع خلائق از بدو وجود دنیا تا انقطاع آن در جنب عقل رسول الله ہمچنانست که نسبت ریگ با جمیع
رمال دنیا - از ینجاست که طائفه از متابعان مجرد عقل چون فلاسفه از بیشتر مدرکات احوال انبیا محروم ماندند
و آنرا انکار کردند که جمیع مدرکات روح در تحت احاطه عقل نگنجد عقل اگرچه اکرم واشرف مخلوقات است
ودر صدر آفرینش منصب تقدم وتفوق دارد چنانچه در خبرست که اول ما خلق الله العقل لیکن مرتبه
روح فوق مرتبه اوست چه اولیت وتقدم عقل در عالم خلق ست وروح از عالم امرست ونیز قیام عقل
به روح ست نه قیام روح بعقل مثال عقل با روح چنانست که مثال نور آفتاب ست با قرص او ونور آفتاب
اگرچه شریف ست لیکن قیام او بقرص آفتاب ست ہمچنانکه بنور آفتاب صور محسوسات در زمین ظاہر شود
بواسطه نور عقل صور معلومات ومعقولات در دل روشن میشود

جوہر ملائکه مہیمنه که ملائکه عالین معروف اند از بدو خلقت در جمال لایزال حضرت حق سبحانه وتعالے
مستغرق اند واز شدت اشتغال درین حال ہیچ نمیدانند که حضرت حق تعالی خلیفه آدم نام آفریده است
یا نه وحضرت حق سبحانه وتعالی ایشان را بسجده آدم علی نبینا وآله وعلیه السلام امر نفرمود عرب گوید
ہیم ای تحیر وہیمان حیرت در عشق ست وہیمان مقامی ست از مقامات سالکان وہیمان دوام حیرت ست
مراد از عالین ملائکه صف اول ست از وجود وملائکه مہیمنه نیز از عالین اند وایشان را شعور بدان نیست
که حق تعالی آدمی را ایجاد فرموده یا نه چون موسی گفت رب ارنی انظر الیک جواب شنید که لن ترانی
این بر سبیل تعلیم موسی بود که بدیده سر مارا نتوانی دید در دار دنیا چشم سر در عالم باطن باید کشاد

جوہر ملائک منزه تام دارند ازین جہت افضل اند از انسان لہذا دائما در تسبیح اند وعصیان را بسوے
ایشان راه نیست وشیخ عبد الرحمن جامی قدس سره فرمودند که فضیلت شان باعتبار تنزه است از
ادناس جسمانیه وفضل انسان کامل بر ملائکه بنظر جامعیت اوست وعارف ست الله تعالی را واین معرفت
اکمل ست از معرفت ملائکه وانسان کامل مسبح است حق تعالی را بجمیع اسما تنزیه وتشبیه پس تسبیح او نیز
اکمل ست از تسبیح ملائکه وعلماء ظاہر رسل را از جمیع ملائکه افضل دانند.

جوہر در ایمان بملائکه وکتب ورسل جناب الٰہی صاحب مصباح الہدایه قدس سره میفرمایند
که جمله مومنان بعد از ایمان بوحدانیت وتنزیه ذات وتقدیس صفات او ایمان دارند بوجود ملائکه که سکان
صوامع قدس وقطان جوامع انس اند وبوجود کتب منزله او سبحانه بواسطه ملک بانبیا ورسل فرو فرستاد

چرکہا جمع دنس میل ۱۲

جمع قاطن بمعنی مقیم ۱۲

و بوجود انبیا و رسل و گذارندگان پیغام جناب الٰہی اند و اجماع است میان علما محقق در تفضیل انبیا بر ملائکه و خلاف است در تفضیل ملائکه بر مومنان و بعضی ملائکه از بعضی فاضل تر و در جه بعضی از بعضی نازل تر مقامات ایشان متفاوت و صفوف ایشان مختلف والصافات صفا بیان آن بعضی مقربان حضرت جلال و معتکفان عتبهٔ کمال اند والسابقات سبقا اشارت بدان و بعضی مدبران امور فالمدبرات امرا وصف ایشان و بعضی حاجبان درگاه عزت والزاجرات زجرا نعت ایشان و بعضی ثنا خوانان حضرت پادشاهی و خوانندگان کتب جناب الٰہی والتالیات ذکرا بوصف ایشان ناطق و بعضی نقلهٔ اخبار و حملهٔ اذکار فالملقیات ذکرا در حق ایشان صادق و مراتب صفوف ایشان بسیار است هر صنفی مشغول بامری مخصوص و هر یکی را مقامی معلوم و اجماع کرده اند بدان که میان انبیا تفاضل است بعضی از بعضی فاضلتر و لیکن تعیین فاضل از مفضول مشروع نیست الا افضلیت رسول بر دیگر انبیا بنص حدیث معلوم شده است و اجماع کرده اند برآنکه انبیا از جمله بشر فاضلتر اند و هیچکس از اولیا و صدیقان بدرجهٔ ایشان نرسد حضرت بایزید بسطامی قدس سره میفرمایند آخر نهایات الصدیقین اول احوال الانبیاء و حضرت ابن عطا قدس سره میفرمایند ادنی منازل المرسلین اعلیٰ مراتب الانبیاء و ادنی مراتب الانبیاء اعلیٰ مراتب الصدیقین و ادنی مراتب الصدیقین اعلیٰ مراتب الشهداء و ادنی مراتب الشهداء اعلیٰ مراتب الصالحین و ادنی مراتب الصالحین اعلیٰ مراتب المومنین و اجماع کرده اند بر عصمت انبیا از ارتکاب کبائر و در صغائر خلاف است و اجماع کرده اند بر جواز کرامات اولیا در عهد رسول علیه السلام و بعد از عهد ایشان مانند خوارق عادات و تقلیب اعیان و اطلاع بر ضمائر و سماع هواتف و اجابت دعوات و طی زمان و مکان حلالتی که بر آن انکار کرده اند پنداشتند که تمیز و فرق میان انبیا و اولیا جز معجزه نیست و آن صدور فعلی بود از انبیا که غیر ایشان از مثل آن عاجز اند پس گفتند اگر اولیا را مسلم داریم میان ولی و نبی فرق نماند جواب آنست که نبوت انبیا نه بوجود معجزات است بل بوحی و ارسال جناب الٰہی پس هر که حق تعالیٰ بدو وحی کرد و بخلق فرستاد نبی بود معجزه با وی باشد یا نه و حال اولیا نه چنین است و معجزه فعل انبیاست و کرامت فعل اولیا معجزه از برای اظهار است و دعوی بر او سابق و کرامت از این هر دو صفت خالی و او را کرامت به برکت متابعت انبیا حاصل شده است و وجود این در آن داخل

جوهر بدانکه ملائکه موجود اند در عالم خود خارج از انسان و قدرت بر آن دارند که بهر صورتیکه خواهند متمثل شده و ظاهر شوند و با وجود بودن ملائکه در عالم خود در انسان قوی شده موجود گشتند که انسان جامع جمیع حقائق است و حقیقت یک حقیقت است

جوهر در مراتب وجود حق سبحانه و تعالیٰ مراتب وجود حضرت حق سبحانه و تعالیٰ از روی جزئیه

غیر متناہی اند چہ ظہور ذات بحث بحسب مراتب جزئیہ در حصر نمی آید الا بسبیل کلیت وطریق اصلیت پس بعضے میفرمایند که مراتب کلیه منحصر در پنج مرتبه است و آنرا مراتب کلیه و عوالم کلیه و حضرات خمس خوانند چنانچه عارف سامی شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

واجب چو تنزل کند از حضرت ذات	پنج ست تنزلات او را درجات
غیب ست و شهادت بوسط روح و مثال	الخامس جمعیت تلک الحضرات

اول حضرات را مرتبه غیب و معانی گویند و آنحضرات ست بالتجلی والتعین الاول والثانی وما اشتملا علیه من الشئون والاعتبارات اولاً والحقائق الالهیه والکونیه ثانیاً و مرتبه دوم را که در مقابل اوست مرتبه حس و شهادت خوانند و آن از حضرت عرش رحمن ست تا بعالم خاک وانچه درمیان ست از صور اجناس و انواع و اشخاص عالم و مرتبه سوم را که تلو مرتبه غیب ست متنازلا مرتبه ارواح گویند و چهارم را که تلو مرتبه عالم حس ست متصاعداً عالم مثال و خیال منفصل خوانند و پنجم که جامع ایشان ست تفصیلا حقیقت عالم ست و اجمالا صورت عنصری انسانی ست و نیز بعضے مراتب کلیه شش ست و آنرا تجلیات سته و تنزلات سته و مقامات سته و مراتب سته خوانند چنانچه در شرح رباعیات ست قال بعضهم قدس الله تعالی اسرارهم مراتب کلیه شش است زیرا که مراتب مجالی و مظاهر وجود اند پس خالی نیست از انکه انچه ظاهر ست در ایشان ظاهرست بر حق سبحانه وتعالی تنها نه بر اشیاء کونیه یا باهم بر حق سبحانه وتعالی ظاهر ست و هم بر اشیاء کونیه قسم اول را مرتبه غیب گویند بسبب غائب بودن اشیاء کونیه در وے از نفس خود و از غیر خود پس هیچ چیز را درین قسم ظهور نیست مگر بر حق سبحانه وتعالی و این قسم منقسم میشود به دو مرتبه زیرا که عدم ظهور چیزے بر اشیاء کونیه یا بسبب انتفاء اعیان ایشان ست بالکلیة علماً و عیناً حیث کان الله ولم یکن معه شئی و این مرتبه را تعین اول و مرتبه اولی از غیب خوانند و یا بسبب انتفاء ظهور ست بر اعیان ایشان اگرچه ایشان متحقق و ثابت و متمیز باشند در علم ازلی و ظاهر باشند بر حق سبحانه وتعالی نه بر خود و امثال خود کما هو الامر فی الصور الثابتة فی اذهاننا و اینمرتبه را تعین ثانی و عالم معنی و مرتبه ثانیه از غیب خوانند و اما قسم ثانی از مراتب که انچه ظاهر ست در وی هم بر حق سبحانه وتعالی ظاهر ست و هم بر اشیاء کونیه منقسم گردد به سه مراتب مرتبه اول ارواح است و آن مرتبه ظهور حقائق کونیه مجرده بسیطه است که مدرک ست مر نفس خود را و مثل خود را چنانکه ارواح درین مرتبه مدرک اعیان خود اند و امثال خود و مرتبه دوم عالم مثال ست و این مرتبه وجود ست مر اشیاء کونیه مرکبه لطیفه را که قابل تجزیه و تبعیض و خرق و التیام نباشد و مرتبه سوم عالم اجسام است و این مرتبه وجود اشیاء کونیه مرکبه کثیفه است که قابل تجزیه و تبعیض اند و این مرتبه را نام کرده اند مرتبه حس و عالم الشهادة پس مجموع این مراتب پنج باشند و مرتبه سادسه جامع است مر جمیع مراتب را و آن حقیقت انسا

کامل ست زیرا کہ او جامع جمیع است بحکم برزخیتی کہ دارد و نیز و بعضے مراتب کلیہ ہفت ست چنانچہ صاحب تحفۃ المرسلہ
الی النبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وصحابہ وسلم میفرماید المرتبۃ الاولی مرتبۃ اللاتعین والاطلاق والذات
البحت لا بمعنی ان قید الاطلاق ومفہوم سلب التعین ثابتان فی تلک المرتبۃ بل بمعنی ان ذلک الوجود
فی تلک المرتبۃ منزہ عن اضافۃ النعوت والصفات ومقدس عن کل قید حتی عن قید الاطلاق
ایضاً وہذہ المرتبۃ تسمی بالمرتبۃ الاحدیۃ وہی کنہ الحق سبحانہ وتعالیٰ ولیس فوقہا مرتبۃ اخری وکل المراتب
تحتہا مرتبہ اول لاتعین واطلاق وذات بحت ست نہ بامعنی کہ قید اطلاق ومفہوم سلب تعین در آن مرتبہ
ثابت باشند بلکہ بایں معنی کہ آن وجود در ان مرتبہ منزہ است از اضافت جمیع نعوت وصفات ومقدس است
از ہر قید حتی کہ از قید اطلاق نیز و این مرتبہ کنہ حق سبحانہ وتعالیٰ است و بالاے او دیگر مرتبہ نیست بلکہ ہمہ مراتب
زیر این مرتبہ اند و این مرتبہ را مرتبہ احدیت می نامند والمرتبۃ الثانیۃ مرتبۃ التعین الاول وہی عبارۃ
عن علمہ تعالیٰ لذاتہ وصفاتہ ولجمیع الموجودات علی وجہ الاجمال من غیر امتیاز بعضہا عن البعض
وہذہ المرتبۃ تسمی بالوحدۃ والحقیقۃ المحمدیۃ ومرتبہ دوم مرتبہ تعین اول ست و آن مرتبہ عبارتست از دانستن
حق سبحانہ وتعالیٰ مر ذات وصفات خود وہمہ موجودات را بروجہ اجمال بے امتیاز بعضی از دیگرے و این مرتبہ را مرتبہ
وحدت وحقیقت محمدیہ نامند والمرتبۃ الثالثۃ مرتبۃ التعین الثانی وہی عبارۃ عن علمہ تعالیٰ لذاتہ وصفاتہ
ولجمیع الموجودات علی طریقۃ التفصیل وامتیاز بعضہا عن البعض وہذہ المرتبۃ تسمی بالواحدیۃ والحقیقۃ
الانسانیۃ ومرتبہ سوم مرتبہ تعین ثانی ست و آن عبارتست از دانستن حق سبحانہ وتعالیٰ مر ذات علیہ صفات
سنیہ خود وجمیع انام را بہ نہج تفصیل وجدا شدن یکے از دیگرے و این مرتبہ را واحدیت وحقیقت انسانیہ نام دارند
روشن ۱۲ روشن حیلشد ۱۲
فہذہ ثلث مراتب کلہا قدیمۃ والتقدیم والتاخیر عقلی لا زمانی و این ہر سہ مرتبہ قدیم اند وتقدیم وتاخیر
عقلی ست نہ زمانی چنانچہ عقل تقاضا میکند کہ اول ذات باید بعد از ان صفات و اول اجمال باید بعد از ان
تفصیل بے آنکہ زمان را ہیچ دخل باشد والمرتبۃ الرابعۃ الارواح وہی عبارۃ عن الاشیاء الکونیۃ المجردۃ
البسیطۃ التی ظہرت علی ذواتہا وعلی امثالہا ومرتبہ چہارم مرتبہ ارواح ست و آن مرتبہ عبارتست از اشیاء کونیہ
مجردہ بسیطہ یعنی مادہ وترکیب ندارند وظہور بر ذوات خود وبر امثال خود دارند والمرتبۃ الخامسۃ مرتبۃ
عالم المثال وہی عبارۃ عن الاشیاء الکونیۃ المرکبۃ اللطیفۃ التی لا تقبل التجزی والتبعیض و
لا الخرق والالتیام مرتبہ پنجم مرتبہ عالم مثال ست و آن عبارت ست از اشیاء کونیہ مرکبہ لطیفہ کہ قبول نمیکنند
پارہ شدن و دریدن و پیوستن را والمرتبۃ السادسۃ مرتبۃ عالم الاجسام وہی عبارۃ عن الاشیاء الکونیۃ
المرکبۃ الکثیفۃ التی تقبل التجزی والتبعیض مرتبہ ششم مرتبہ عالم اجسام ست و آن عبارت است از

اشیاء کونیہ مرکبہ کثیفہ کہ قبول میکنند تجزیہ و تبعیض و خرق و التیام را والمرتبۃ السابعۃ المرتبۃ الجامعۃ لجمیع المراتب
المذکورۃ الجسمانیۃ والنورانیۃ والوحدۃ والواحدیۃ وہی التجلی الاخیر واللباس الاخیر وہی الانسان و
مرتبہ ہفتم مرتبہ است شامل مر جمیع مراتب مذکورہ جسمانیہ و نورانیہ و وحدت و واحدیت را و این مرتبہ تجلی اخیر و لباس
اخیر ست کہ عبارت است از انسان بے نظیر فہذہ سبع مراتب الاولی منہا مرتبۃ اللاظہور والستۃ الباقیۃ
منہا ہی مراتب الظہور الکلیۃ والاخیرۃ منہا اعنی الانسان اذا عرج و ظہر فیہ جمیع المراتب المذکورۃ
مع انبساطہا یقال لہ الانسان الکامل والعروج والانبساط علی وجہ الاکمل کان فی نبینا صلی اللہ
تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ولہذا کان خاتم النبیین پس این ہفت مراتب کہ اول از آن مرتبہ لاظہور ست
وشش باقی مراتب ظہور کلیہ اند و مرتبہ پسین کہ انسان ہست وقتیکہ ترقی کند و پیدا شود دروے ہمہ مرتبہ ہائے مذکورہ
با انبساط و فراخی خود و آن وقت او را انسان کامل گویند و عروج و انبساط بوجہ اتم در نبی ما صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ
وسلم بود ہم ازینجہت خاتم النبیین گویند و بعضے ہمین چہار الفاظ میگویند لاہوت و جبروت و ملکوت و
ناسوت و میگویند کہ لاہوت عبارت از ذات بے کیف و بے رنگ ست ہو اشارت بدوست و جبروت عبارت
از تعین اول و شہود مجمل ست کلمہ اللہ عبارت ازوست لہذا ہو را ذکر لاہوتی گویند و اللہ را جبروتی این اول
مقام جمع الجمع است و ثانی مقام جمع و ملکوت عبارت از مجموع عالم ارواح و عالم مثال است و ناسوت
عبارت از مجموع عالم شہادت و حضرت انسان ست برایشان اعتراض وارد میشود کہ مقام تفصیل اسماء
و صفات و امتیاز صور علمیہ و ماہیات را کہ اعیان ثابتہ میگویند چہ باید گفت کہ در ملکوت و ناسوت داخل
نمی توانیم کرد چہ ایشان اشیاء موجودہ فی الخارج و ممتاز از وجود حضرت حق سبحانہ و تعالی ہستند والاسماء
والصفات والاعیان الثابتۃ لیس کذلک و نیز در مقام اول کہ ذات بے کیف ست و در مقام
دوم کہ ذات متعین بشہود اجمالی ست داخل نمی توانیم کرد لہذا محققان صوفیہ میگویند کہ ذات بحت را ہاہوت
باید گفت ہو اشارت بسوے اوست و مرتبہ شہود اجمالی را لاہوت اللہ عبارت ازوست و مرتبہ تفصیل اسماء و صفات را
جبروت و درین مرتبہ موافق ہر صفت اسمے بر ذات اطلاق کنند باعتبار سمع سمیع و باعتبار بصر بصیر و باعتبار علم علیم
وعلی ہذا القیاس و نیز اسم اللہ کہ جامع جمیع اسماء است برین مرتبہ اطلاق کردن صحیح و واقع میداند و تفسیر
ملکوت و ناسوت بحالہ و آنچہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہم فرمودند مصرع لاہوت بیخ ست
ای پسر جبروت شاخ آن نگر + ملکوت گلہای شجر ناسوت جملہ بر ثمر + مخالف این تحقیق نیست چہ وجود بحت ذات
ذاتہ است کہ بمنزلہ ہاہوت ست و ذکر ناکردن این مرتبہ منافی نیست

چوہر در مرتبہ احدیت احدیت عبارتست از ذات صرف و آن وجود محض و ہستی سادہ او سبحانہ است

که در غایت مرتبه استعلا و استغناست وفی حد ذاته و کنه حقیقته قیدے و اضافتے ندارد حتی که قید اطلاق و قید تنزیه هم ندارد کان الله ولم یکن معه شی اشارت بدوست نه کل ست و نه جزئی و نه مطلق و نه مقید نه عام و نه خاص بے وصف و بے نعت و بے نام و بے نشان بے زمان و بے مکان صوفی چون درین مقام می رسد مضمحل و مستهلک میگردد و از خود و از غیر خود نامے و نشانے نمیداند چه اینمرتبه بے رنگے و بے کیفی ست چند و چون را درینجا گنجائی نیست و شبهه و ظنون را درینمقام یارائے رسائی نه درین مرتبه موسی و فرعون و مسلمان و احمد و ابوجهل همه از یک رنگ اند و چنانچه حضرت مولانا جلال الدین رومی قدس سره ازین مقام خبر میدهد ؎

چون به بیرنگی رسی کان داشتی
موسی و فرعون دارند آشتی

چونکه بیرنگے اسیر رنگ شد
موسی با موسے در جنگ شد

جوہر بدانکه عمے جوہریست قائم بنفسه و اصل هر متعین ست و همه متعینات درین جوہر عمائی پیدا میشود و قائم بوے ست و تعین جامع جمیع حقائق امکانیه است و همه موجودات اعراض اند درین جوہر عمی و حضرت حق تعالی قبل پیدا کردن خلق در تعین عمائے بود چنانکه در حدیث شریف وارد است در جواب سوال اعرابی که کجا بود رب قبل آنکه پیدا کند سموات و ارض را یعنی خلق را یعنی اعرابی از حضرت سرور عالم صلی الله علیه و آله و اصحابه وسلم سوال کرد که این کان ربنا قبل ان یخلق الخلق قال کان فی عماء مافوقه هواء و لاتحته هواء و بعضی اطلاق عمی نیز بر مرتبه لاتعین کرده اند چه عمی بمعنی کوریست و چون عقل و کشف ادراک اینمرتبه نمی تواند کرد گویا که نسبت باینمرتبه حال او حال کوریست و نزد این طائفه علیه مرتبه لاتعین بمنزله خاک خشک ست که قابلیت صورت ندارد و تعین اول بمنزله خمیر ست که قابلیت صور پیدا نموده لهذا گفته اند که این مرتبه را وحدت حقیقی و کثرت اعتباریست و مجمع قابلیات و استعدادات است یعنی قابل و مستعد صور سماوی و ارضی و غیرهاست و تعین ثانی بمنزله صور ظروف و اوانی ست که از خمیر پیدا شده لهذا گفته اند که درین مرتبه کثرت حقیقی و وحدت اعتباری ست و این مرتبه وحدت و واحدیت را مراتب الهی گویند و مرتبه ارواح و مثال و اجسام را مراتب کونی و مرتبه انسان جامع است میان حق و عالم یعنی هم مرتبه الهی ست و هم کونی زیرا که برزخ است میان صفات جناب الهی و صور کونی شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند ؎

هستی که مبرا ز حدوث ست و قدم
زیرا که تعین چه اخص و چه اعم

نه کل و نه جز ست نه بسیار و نه کم
مسبوق بود بلا تعین فافهم

حقیقت وجود از حیثیت اطلاق مشار الیه و محکوم علیه نمیشود بهیچ حکمی و شناخته نمیشود بهیچ وصفی و اضافت

کرده نمیشود بوجهی هیچ نسبتی از نسب چون حدوث و قدم و وحدت و کثرت و وجوب و امکان و وجود و مباینت یا تعلق
علم او بذات خود یا بغیر آن زیرا که این همه مقتضی تعین و تقید است و ذات پاک است از آنکه تعین و تقید خواه اخص
تعینات باشد مطلقا چون تعینات شخصیه جزئیه خواه اعم و اوسع همه تعینات چون تعین اول خواه اعم و اخص من وجه
چون تعینات متوسطه که بینهما مسبوق است بلا تعین یا بهیچ یک از این تعینات حضرت وجود را من حیث هو لازم
نباشد بلکه لزوم آن بحسب مراتب و مقامات تنزلات است لقوله رفیع الدرجات ذو العرش پس میگردد مطلق
و مقید و کلی و جزئی و عام و خاص و واحد و کثیر بحصول تغیر و تبدل در ذات و حقیقتش و حقیقتیکه ملاحظه کرده میشود
باعتبار اطلاق و فعل و تاثیر و وحدت و علو مرتبه الوهیت است و هی حقیقة الحق تبارک و تعالی و مراد از است وجوب
ذاتی و قدم و امثال آن از صفات کمال و حقیقتیکه ملاحظه کرده میشود باعتبار تقید و انفعال و تاثر و قابلیت و جواز
حقیقت واجب بالغیر و التجلی حقیقت عالم است و مراد است امکان ذاتی و حدوث و غیرها من الصفات
و این باعتبار تنزل است بعالم معانی و تجلی او بصور علمیه که تعبیر میشود باعیان ثابته و چون هریک از حقیقتین مذکورتین
الاحدیت از اهلی که ایشان در وسعه واحد باشند و او در ایشان متعدد زیرا که واحد اهل عدد است و عدد تفصیل
واحد تا چار است از حقیقت ثالثه که جامع باشد بین الاطلاق و التقید و الفعل و الانفعال و التاثیر و التاثر مطلق
باشد از وجهی و مقید باشد از وجهی و فاعل باشد باعتباری و منفعل باشد باعتباری و این حقیقت احدیت جمع
حقیقتین مذکورتین است و لها مرتبة الاولیة الکبری الآخریة العظمی

جوهر در اسماء مرتبه احدیت حضرت شیخ ابراهیم شطاری قدس سره در آئینه حقائق نما میفرماید که مرتبه
احدیت را لاتعین و وجود مطلق خوانند بجهت آنکه ذات در این مرتبه از تعین اسماء و صفات و افعال و قید
تعین ندارد و چه در این مرتبه ذات مطلق از همه مطلق است بلکه جمیع تعینات در این مرتبه عین ذات اند و چون
صرفت از آن گویند که ذات بیرنگ صرف و خالص است از اسم و رسم و نعت و صفت و ذات ساذج و عین کافور
از آن نامند که از لون اسماء و صفات و افعال ساده است هیچ لون ملون نیست اما هر لونیکه ملون گردد
قیدان لون گیرد این صفت ذات مطلق است و مجهول النعت از آن گویند که جمیع نعوت در این مرتبه محو و
مستهلک و نیست شوند و نعت عبارتست از اسم جزوی و کلی چون و غیره است که کلی مجملا باشد پس ذات
درین مرتبه مجهول النعت باشد و ازل الآزال از آن خوانند که هیچ مرتبه بالاتر از این مرتبه نیست چرا که همه مراتب مسبوق
این مرتبه است و غیب الغیب از آن نامند که همه مراتب غیب اضافی از اعیان ثابته تا امثال مطلق درین مرتبه
غائب مطلق اند نه تصور خارجی و نه تصور علمی دارند و منقطع الاشارات از آن گویند که درین مرتبه جمیع اشارات
اسماء و صفات منقطع است التوحید اسقاط الاضافات درین مرتبه است و منقطع الوجدانی از آن گویند که درین مرتبه

تصور وجدان نیست نه آنکه ذات را وجدان نیست چرا که تصور وجدان در مرتبه علم است چون علم درین مرتبه متصور نیست پس وجدان که اثر علم است نیز نباشد کسے نگوید که وجدان ذات بذات چرا نباشد جواب این اسماء مترادف اسم لاتعین است و مرتبه لاتعین سالب جمیع تعین است پس از تصور لاتعین ذات منقطع الوجدانی باشد و لفظ منقطع بهر دو محل بفتح طاء است و وجدانی نسبت بوجدان ست و غیب هویت ازان گویند که جمله مراتب وجود درین مرتبه غیب و فقدان اند به نسبت مراتب ظهور چنانچه در شب تار همه اشیا بالفعل موجود خارجی اند اما از غلبه او هیچ اشیا نمی نماید چه نابودن دیگر ست و نادیدن دیگر و تعین المطلق ازان خوانند که ذات صرف درین مرتبه من کل الوجوه مطلق ست بجا یکه از مطلق هم مطلق ست و ذات بلا اعتبار ازان گویند که جمیع اعتبارات ذات درین مرتبه بلا اعتبار ست کان الله و لم یکن معه شئی کنایت ازین مرتبه است و این اسماء نیز در اصطلاح این قوم نامهای این مرتبه اند ذات احدیه و احدیت صرف و احدیت مطلق و احدیت ذات و عالم ذات و ذات هویت و ذات هوهو و ذات مطلق و ذات صرف و ذات بحت و ذات بلا تعدد و وجود بحت و وجود محض و طوفان محض و غیب مطلق و غیب مجهول و غیب مصون و غیب مکنون و مکنون المکنون و بطون البطون و محو الشیون و عدم العدم و قدم القدم و خفاء الخفاء و مقام او ادنی و اول لانهایت و آخر لابدایت و غایت الغایات و نهایة النهایات و معدوم الاشارت و هستی مطلق و هستی ساده و هستی صرف و حقیقة الحقائق.

جوهر در مرتبه وحدت این مرتبه شهود علمی ذات ست مر خود را بجمیع شیونه من الازل الی الابد بالاجمال غناء مطلق لازم این مرتبه است چه ذات مطلق بدین مشاهده مستغنی ست از تفصیل عالم و آدم لاندراج الکل فی بطون الذات کالمفصل فی المجمل و کالشجر فی النواة ان الله غنی عن العالمین اشارت بدو است۔

جوهر در تعین اول صاحب عین المعانی قدس سره میفرمایند که اول تعین او تعین علم ست که خود بر خود به نفس خود تجلی فرمود و تعین اول وحدتے ست صرف و قابلیتے ست محض مشتمل بر جمیع قابلیات چه قابلیت اتصاف او بهمه اسماء و صفات بلکه بماهیات موجودات نیز و باعتبار تجرد او از همه نسب و اسماء و صفات تا غایتے که از تجرد نیز مرتبه احدیت ست و باعتبار اتصاف او بهمه اسماء و نسب و صفات و اعتبارات مرتبه واحدیت ست و حضرت محمد غوث قدس سره برانند که تعین اول احدیت صرف است که عبارت از ذات مطلقه است و لاتعین عبارت از مجهول النعت و وحدت که حقیقت محمدی است تعین ثانی ست از احدیت۔

جوهر اول مرتبه تعین که از غیب مطلق و لاتعین ظاهر گشت وحدت حقیقی ست که اسقاط و اثبات

ہر دو صفت ذاتی اوست و اصل ہمہ قابلیات و جامع جمیع مراتب تعینات و استعدادات کلیہ و جزئیہ خاص و عامست و وحدتے ست صرف و قابلیتے ست محض مشتمل بر جمیع قابلیات چہ قابلیت تجرد از جمیع صفات و اعتبارات و چہ قابلیت اتصاف ہمہ و باعتبار تجرد از جمیع اعتبارات تا غایتے کہ از قابلیت این تجرد نیز مرتبہ احدیت ست و مر اوراست بطون و اولیت و ازلیت و باعتبار اتصاف او بجمیع صفات و اعتبارات مرتبہ واحدیت ست و مر اوراست ظہور و آخریت و ابدیت۔ و صورت جامع و ظہور ذات مطلق ست بتعین اول فلہ الاسماء الحسنی و ہو الاسم الاعظم و اورا ظہور و بطون متساویست باعتبار آنکہ قابل ظہور و بطون است حقیقت و استعداد و متضمن اشیاست در ہر باطنی باطن و در ہر ظاہرے ظاہر و در ہر انسے انس و در ہر جنے جن و در ہر ملکے ملک و در ہر فلکے فلک و در مجردات مجرد و در مرکبات مرکب و در مثالیات مثال و در مادیات مادہ و در عین عین و در عیان عیان و در معنی معنی و در صورت صورت و در روحانی روح و در جسمانی جسم و در جواہر جوہر و در عرضیات عرض چراکہ او وجود مطلق ست ہر قیدے کہ مقید گردد صورت آن قید گردد حقیقت اورا قیدے مخصوص نیست بنابر آن قیود متضادہ را قبول میکند۔ تنزل اول را وحدت و حقیقت محمدی و تعین اول گویند و آن تعین شئون حضرت وجود ست بقابلیت جمیع تعینات کہ اسماء و صفات الہیہ باشند آن صفات یا کونیہ ثبوتی باشند یا سلبی و چون درین مرتبہ دانستن حق است سبحانہ مر ذات خود را بذات خود بجمیع صفات و تعینات بر سبیل جمع و اجمال ظہور اشیاء کونیہ از روے تفصیل درین مرتبہ منتفی ست فلہذا میل بدیگر مرتبہ نمود۔

چنانچہ حضرت حق تعالی بتجلی اول کہ خود بخود در خود برائے خود تجلی فرمود شہود ذاتی مر اورا حاصل شد و در ضمن آن شہود اجمالی جملہ موجودات از ازل تا ابد متحقق گردید کہ شہود الشجرۃ و اغصانہ و اوراقہ و اثمارہ فی شہود النواۃ و تجلی دوم مشاہدہ خود ست بجمیع تفاصیل شئون خود و شہود تفصیلی تمام موجودات در مرتبہ علم دست داد و درین مرتبہ فیض اقدس او جملہ معلومات را تقرر علمی و ثبوتے عینی حاصل شد بعدہ در مراتب تجلیات اربعہ یافتہ یعنی تجلی روحی و تجلی مثالی و تجلی حسی شہادتی و تجلی انسانی۔

چنانچہ حضرت قدوۃ المحققین نجم الملۃ والدین محمد عز الدین المغربی قدس سرہ در جام جہان نما میفرمایند کہ وحدتش منشاء احدیت و واحدیت شد و مرآت ازلیت و ابدیت گشت و رابطہ ظاہریت و باطنیت و واسطہ اولیت و آخریت آمد کہ حد فاصل اشارت بدوست و برزخ جامع عبارت از وست و حقیقت محمدی خود اوست و حضرت قدوۃ المحققین شیخ ابراہیم شطاری قدس سرہ در آئینہ حقائق نما در شرح این میفرمایند کہ وحدت در لغت عدم تکثر ست باجزاء و افراد و انضمام و در اصطلاح این قوم وحدت تعین اول ست از ذات مطلق و چون این تعین اول از لاتعین ظاہر شد و اعتبار از وی معاً ظاہر گشت

یکی احدیت که اعتبار ذات ست باسقاط جمیع اشیا ای لابشرط شئی و دوم واحدیت ای واقع کمال الصفات
که اعتبار ذات است ازان رو که انتشار اسما ازویست ای بشرط شئی و در نظر اهل تحقیق وجود این اعتبار بین
موقوف بوجود وحدت نیست اما ظهور هر دو موقوف بر وحدت ست که منشا کنایت ازویست چنانچه نسبت
عاشقیت و معشوقیت از عشق چه وجود این هر دو مرتبه قبل از عشق موجود چنانچه بودند اما نسبت
در ایشان موجود نبود چون این هر دو نسبت با ایشان ظاهر گشت هر دو در خارج عالم یافتند همچنین مرتبه احدیت
که ماهیت مجرده است از قید تجرد سوا و مبرا بود و واحدیت که ماهیت جامع اسما و صفات ست از قید جامعیت
نیز مقید نبود بلکه این هر دو مرتبه پیش از تعین اول لاتعین بود و هیچ تعین مقید نه بشرط شئی و نه لابشرط شئی
بواسطه تعین اول که وحدت ست هر دو مرتبه بقید و تعین گشته و قوله مرات ازلیت و ابدیت گشته یعنی وحدت
حقیقی مانند آئینه است ازل که لابدایة له است و ابد که لانهایة له است دران آئینه مرئی میشوند این حقیقت را
آئینه اشارت کرده کنایه آنست چنانچه آئینه دو رو دارد همچنان وحدت نیز دو طرف دارد چرا که برزخ است
بینهما و وجه دیگر آنست که اعلا مرئی میشود آنچه حاسه باصره می بیند صورت رائی ست نه آئینه همچنان
آنچه در خارج مرئی ست وجود ست وحدت فقط مرئی نیست و دیگر آنکه صورتیکه در آئینه دیده میشود
نمی گویند که آن صورت حال در محل آئینه است بلکه آئینه سبب ظهور صورت شده و همچنین صورت ازل و ابد
آئینه حقیقت محمدی ظاهر شده نمی گویند که ازل و ابد دران محل حقیقت محمدی حلول کرده بل سبب ظهور ایشان
گشته و قوله و رابطه ظاهریت و باطنیت و واسطه اولیت و آخریت مراد از ظاهریت انبساط انوار اسما
(روشن شدن ۱۲)
و صفات حق ست که همه آنچه کنایت ازانست و باطنیت حق احتجاب حق ست از کل موجودات جمیع
انتشار از این مرتبه است و مرتبه وحدت این هر دو مرتبه تقابل را مرتبط ساخته و اولیت باعتبار
(باز گردیدن و بر شدن ۱۲)
مبدا کل اشیا کما قصد المقصود الموجودات و آخریت باعتبار معاد کل موجودات کما قال الی الله ترجع الامور
این هر دو مرتبه قید ذات مطلق ست اول باعتبار وجود و آخر باعتبار شهود و قوله حد فاصل یعنی میان
احدیت و واحدیت و ازلیت و ابدیت و ظاهریت و باطنیت و اولیت و آخریت قوله التباسات بدو ست
یعنی اسما مذکوره کنایت ازهمان وحدت جامع ست چرا که جمیع مراتب ازین نسبت مرتبه علمی گشته و در نسبتی
با سمی مسمی شده اند و جمیع مراتب در مرتبه لاتعین بی تعین بودند چنانچه نیز در مرتبه بهذا السبب وحدت جمیع
مراتب از یکدیگر جدا گشتند

جوهر حضرت شیخ ابراهیم شطاری در آئینه حقائق نما شرح جام جهان نما فرموده اند که کسی را وهم
آن نشود که کمال ذات در مرتبه تعین اول موجود شد و نیز گمان نبرد که اول مستتر بود بعد ازان ظاهر گشت

یا اول معدوم بود پس ازان موجود گشت یا غائب بود و بعد ازان حاضر شد چرا کہ این امور نا سزا مستلزم نقص وجود
خود اند بلکہ آنچہ حاصل ست من الازل الی الابد بکمال خود حاصل است و نقصان را دران مساغ راہ نیست زیرا کہ
جمیع مراتب جناب حق سبحانہ و تعالی ازلی اند و لازم ذات اند ابداً از ذات منفک نیستند (جدائی روا نشدن ۱۲) و عقل درین مرتبہ
عاجز ست حکم کردن نتواند قیاس مع الفارق میکند و میگوید اگر در مرتبہ لاتعین تعین اسما و صفات موجود
باشند پس ہیچ فرق نباشد میان تعین و لاتعین گویند این قیاس در مرتبہ عقل موجہ و مربوط است اما در مرتبہ اطلاق
این مقیدہ مفقود و ممنوع است چہ بیان وحدت و کثرت و مطلق و مقید برائے تفہیم و تفہم طالبان است
نہ فی نفس الامر کہ اول وحدت بود و اکنون کثرت شد یا اول مطلق بود آخر مقید شد تعالی اللہ عن ذلک
علواً کبیرا الآن کما کان من الازل الی الابد۔

جوہر اول تعین کہ از لاتعین ظاہر گشت وحدت حقیقی ست کہ اسقاط و اثبات ہر دو صفت ذاتی
اوست وحدت را دو نسبت متساوی اند انتفاء تعدد و اثبات تعدد اگر نظر بر باطن او کنند عین انتفاء نسبت
درین نسبت عین احدیت آمد و اگر نظر بر ظاہر او کنند عین تعدد است ازین نسبت عین واحدیت
آمد و ازین حیثیت او را برزخ جامع گویند

جوہر برزخ بالفتح وسکون را و جیم مفتوح و خاء معجمہ بمعنی زمانہ کہ مابین وقت مرگ و زمان قیامت است
و چیزے کہ میان دو چیز متخالف حائل باشد خواہ ازان ہر دو متخالف در خود مناسبتے داشتہ باشد یا نہ و
برزخ ہر شے بانسبت بود از دو شے کہ بے تعدد شئین برزخ را وجود نیست چنانچہ زمانہ حال برزخ ست میان
ماضی و مستقبل و مرتبہ مثال کہ حاجز ست میان اجسام کثیفہ و ارواح مجردہ و آعراف برزخ ست میان بہشت
و دوزخ و بوزنہ برزخ است میان بہائم و انسان و درخت خرما و مردم گیا برزخ است میان حیوانات و
نباتات و سبد یعنی بیخ مونگا برزخ ست میان نباتات و جمادات۔

جوہر صاحب عین المعانی میفرمایند کہ اول تعین او تعین علم ست کہ خود بر خود بنفس خود تجلی فرمود
بے توہم تقدم جہل و استتار و فقدان و غیبت و او را اسامی مختلفہ است یعنی تعین اول و حقیقت محمدی
و وحدت صرف و کنز الکنوز و غیرہا۔

جوہر شیخ نور الدین جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ حقیقت الحقائق کہ ذات الٰہی است
تعالی شانہ حقیقت ہمہ اشیا ست و او فی حد ذاتہ واحد ست کہ عدد را با و راہ نیست اما باعتبار تجلیات متکثرہ
و تعینات متعددہ در مراتب تارۃ حقائق جوہریہ متبوعہ است و تارۃ حقائق عرضیہ تابعہ پس ذات واحد
بواسطہ صفات متعددہ جواہر و اعراض متکثرہ می نماید و من حیث الحقیقت یکے ست کہ اصلاً متعدد و متکثر نیست

جوہر حقیقت الحقائق یعنی تعین اول کہ آنرا ذات الٰہی نیز گویند حقیقت ہمہ اشیاست چراکہ او در جمیع اشیا ساریست و درین مرتبہ بصفت وحدت متصف است و اصلاً تعدد و تکثر را دران راہ نیست کہ مراتب تنزلات متعدد و متکثرہ می نماید و حقائق جواہر و اعراض ہیئتہ اولاً در علم ثانیاً در خارج بصورت ایشان ہمہ برآید

جوہر صاحب گلشن راز قدس سرہ میفرمایند اول تعینے کہ از لاتعین متعین شد روح اعظم و عقل کل بود کہ عبارت از نور محمدیست صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ اول ما خلق اللہ نوری خلیفہ حق و امام مطلق و مقصود کائنات آن نورست کہ لولاک لما خلقت الافلاک - و حقیقت محمدی صورت و مربوب اسم کلی اللہ است کہ جامع جمیع اسماست و اللہ رب اوست و چنانچہ از اللہ فیض و امداد بجمیع اسمائے کلیہ و جزئیہ میرسد از حقیقت محمدی نیز فیض و امداد بجمیع موجودات دیگر می رسد

جوہر حقیقت محمدی باصطلاح این طائفہ علیہ عبارت از ذات احدیت ست باعتبار تعین اول و مظہر حقیقی احدیت حقیقت محمدی ست و باقی مراتب موجودات مظہر حقیقت محمدی اند و حقیقت محمدی عقل اول است کہ روح اعظم است کہ اول ما خلق اللہ العقل و اول ما خلق اللہ نوری و اول ما خلق اللہ روحی و صورت محمدی صورتے ست کہ روح اعظم بتمامی اسما و صفات در و ظاہر شدہ و چنانکہ نبوت ذاتی کہ اخبار از ذات و صفات حضرت الٰہی ست اولاً و بالذات روح اعظم راست کہ حقیقت آنحضرت ست در آخر نیز ختم نبوت عرضی بر صورت آنحضرت گشتہ و باقی انبیا ہر یک مظہر بعضی از کمالات آنحضرت اند و نبوت آنحضرت ازلی و ابدی است

جوہر عقل کل کہ اصل و حقیقت انسان ست از انجہت کہ مفیض و واسطہ ظہور نفس کل ست نسبت با نفس کل پدرست و از جہت آنکہ نفس کل از عقل کل زائیدہ شدہ است عقل کل نسبت با نفس کل مادرست و عقل کل برزخ وجوب و امکان و محیط طرفین ست وجوب جانب ایمن اوست و امکان جانب ایسار او و نفس کل از جانب ایسر کہ طرف امکان است حاصل شدہ و آدم از روے حقیقت صورت عقل کل ست و حوا صورت نفس کل و در اصطلاح این طائفہ علیہ عقل اول کہ محیط است بحقائق اشیا بر وجہ اجمال عقل کل و حقیقت محمدی و ظل اول و ام الکتاب و روح القدس و روح اعظم و قلم اعلی و لوح قضا و درۃ البیضا و عرش مجید گویند و نفس کل را کہ محیط ست بحقائق اشیا بر سبیل تفصیل عرش کریم و لوح قدر و لوح محفوظ و کتاب مبین و یاقوت احمر گویند -

جوہر در اسماء مرتبہ وحدت حضرت شیخ ابراہیم شطاری قدس سرہ در آئینہ حقائق نما میفرمایند کہ چون ذات لاتعین بصورت تعین ظہور کند اول تنزل او را تعین اول و علم مطلق و وجود مطلق گویند از آنکہ شعور ذات و یافت ذات درین مرتبہ مطلق ست بلا قید معلوم و غیریت بخلاف مرتبہ ثانی کہ دران مرتبہ علم ذات بقید

معلوم اعیان ثابته مقید ست و وحدت حقیقی ازان گویند که این اسم نفس تعین اول ست که لا یصدر من الواحد
الا الواحد درین مرتبه تعدید واعداد و کثرت وافراد نیست مساوی الطرفین ست بین النفی و الاثبات و فلک
ولایة المطلق بنا برآن خوانند که تعین اول که جوهر اول است ظاهری دارد و باطنی باطن او را ولایة مطلق
خوانند هنالک الولایة لله الحق کنایه ازین ولایت ست و ظاهر او را نبوت مطلق نامند چرا که او برزخ است
بین الوجوب الاحدیة والواحدیة از مواجه احدیت فیض اقدس بے واسطه قبول میکند نامش ولایة مطلق ست
و بمواجه واحدیت فیض مقدس اخذ کند و بخلق رساند نامش نبوت مطلق ست کنت نبیا و آدم بین الماء
والطین اشارت بدین نبوت ست که جمیع ولایت اولیا و نبوت انبیا از وی ناشی و ظاهر شوند و کنایه فلک
ثابتات ازانست که چنانچه ثبوت جمله سیارات و ثابتات در افلاک ست همچنان ثبوت ولایت کلی و جزئی انبیا
و اولیا از ولایت مطلق است و تجلی اول ازان گویند که اول ظهور او از لاتعین است از مرتبه خفا اول [illegible]
گشت و قابلیت اول ازان گویند که او ماده جمله مخلوقات و موجودات است و جمیع قابلیات از وی [illegible]
ظهور یابند و مقام او ادنی نزد این قوم عبارت از احدیة الجمع است که فوق این مرتبه هیچ مرتبه نیست الا ذات
صرف و درین مرتبه مرتفع تمیز اثنینیت اعتباریه است و برزخ البرازخ بجهت آن گویند که او حائل ست میان
تعین و لاتعین و جامع جمیع برازخ است و برزخ کبری ازان گویند که حائل مرتبتین اعظم ست یعنی احدیت و
واحدیت و احدیة الجمع ازان گویند که اعتبار ذات ست من حیث هی هی بے اعتبار اسقاط و اثبات و مدین نامها
نیز می شمارند تعین اول و تجلی اول و ظل اول و ظهور اول و خلق اول و مخلوق اول و وجود اول و موجود اول
و قابلیت اول و مبدء اول و برزخ اول و نشان اول و عقل اول و عقل کل و قلم اول و قلم اعلی و سبب اول
و مرتبه اولی و واسطه اولی و عالم معنی و حقیقت محمدی و نور محمدی و درة البیضا و برزخ کبری و برزخ البرازخ و برزخ [illegible]
و مرتبه اولی از غیب و غیب مطلق و عالم مطلق و رابطه مطلق و وجود مطلق و ماده مطلق و وحدت صرف و عالم وحدت
و مرتبه جمعت و عالم اجمالی و وجود اجمالی و حضرت اجمال و عالم رموز و کنز الکنوز و کنز الصفات و عالم صفات و لوح محفوظ و ام الکتاب
و نور الانوار و حقیقة الحقائق و حقیقت مجهول و آدم حقیقی و حقیقت آدم و اسم اعظم و روح اعظم و ابو الارواح
و عشق اکبر و احدیة الجمع و جمع الجمع و مقام شهود و جمع الجمع قاب قوسین و لاهوت و اطلاق اسم مبارک تبدیرین مرتبه
می کنند و هر مرتبه واحدیت نیز معدن الکثرت ازان خوانند که جواهر اسماء و صفات ازین معدن ظهور یافته
و منشاء السوی ازان نامند که جمیع ممکنات ازین مرتبه ظهور یافته و الوهیت عبارت از حضرت اسم جامع
که جامع جمیع اسما و صفات و افعال ست و قابلیة الکثرت ازان نامند که جمیع کثرات اسمائی الهی و اسمای
کونی ازین معدن صدور یافته و فلک الحیوة ازان خوانند که حیات عالم بدین مرتبه منوط است زیرا که این

مرتبہ متضمن حقائق عالم ارواح واجسام است چراکہ ہر مرتبہ را باسم الٰہی تربیت میکند و ہر مرتبہ کیانی حیات حقیقی از دے حاصل میکند و فلک کنایہ از علو مرتبہ اوست و قابلیت ظہور یعنی مصدر جمیع ظہورات ست و نفس رحمانی عبارت از وجود اضافی ست کہ واحد ست بحقیقت و متکثر بصور معانی۔

جواہر ہمہ موجودات ارواح و مثال بلکہ اسما و صفات در مرتبہ تعین اول متحد اند اصلا امتیاز نیست بلکہ در ان مرتبہ قابلیت ظہور ست نہ غیر و درین مرتبہ این ہمہ شیون ذاتیہ و حروف عالیات نامیدہ میشوند و این شیونات کہ در مرتبہ تعین اول بالقوہ بودند ہمہ در تعین ثانی متمیز گشتند و اسما و صفات شدند و ماہیات متمائزہ در علم شدند و این اعیان ثابتہ نامیدہ شدند و چون در وجود آمدند کلمات نامیدہ شدند۔

جواہر اللہ اسم مرتبہ است کہ جامع جمیع اسما و صفات و استعدادات و قابلیات است و این مرتبہ را در عرف صوفیہ وحدت مے نامند و حقیقۃ الحقائق خوانند و حقیقت محمدی گویند۔

جواہر شیخ نور الدین عبدالرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

در مرتبہ اول کہ صفات جبروت	از ذات جدا نبود و ملک از ملکوت
اعیان وجود را پدیدار نبود	در عین ظہور بلکہ در علم ثبوت

در مرتبہ نخستین کہ تعین اول ست ملک از ملکوت کہ مرتبہ ارواح ست و ملکوت از جبروت کہ مرتبہ صفات ست و جبروت از لاہوت کہ مرتبہ ذات است ممتاز نیست بلکہ وحدتے ست صرف و قابلیتے ست محض و این مرتبہ ہمہ در وے مندرج و مندمج من غیر امتیاز بعضہا عن بعض لا علماً و لا عیناً و خصوصیات این اعتبارات را باعتبار اندراج و اندماج درین مرتبہ بے امتیاز ایشان از یکدیگر اگرچہ آن امتیاز بحسب علم باشد شیونات ذاتیہ و حروف عالیات و حروف علویہ و حروف اصلیہ نیز می خوانند و بعد از امتیاز ایشان از یکدیگر در مرتبہ ثابتہ بسبب نورانیت علم صور شیون مذکورہ اند و مسمی باعیان ثابتہ و ماہیات و بعد از تلبس بوجود و احکام و آثار اعیان مسمی ست بموجودات و میفرمایند رباعی

در عالم معنی کہ نباشد اشیا	از ذات خود و غیر خود آگہ اصلا
ہستند ہمہ از روے ہستی یکتا	نوریت علم شان نہ ہم کرد جدا

در مرتبہ دوم یعنی تعین ثانی کہ مسمی میگردد باعتبار تحقق و تمیز جمیع معانی کلیہ و جزئیہ در وے اشیاء کونیہ را بذات خود و ذات امثال خود اصلا شعور نیست بلکہ تحقق و ثبوت ایشان درین مرتبہ مقتضی اضافت وجود و نسبت بدیشان نیست یعنی کہ ایشان متصف نشوند بموجودیت و وجود بسبب اضافت و نسبت بدیشان متعدد و متکثر گردد و چون بوجود متصف نشوند بطریق اولی لازم می آید کہ متصف نباشند بکمالات کہ تابع ا

مر وجود را چون شعور بخود و شمل خود لیس ایشان درین مرتبه متعدد و متمیز نباشند بتعدد و تمیز وجودی بلکه تعدد و تمیز ایشان
باعتبار علم باشد بخلاف مرتبه اولی که دران مرتبه این تعدد علمی نیز ملحوظ نیست و امثال این ابینه دانه است که اصل
شجره است و فتنکه ویرا دانه فرض کنیم پس تعین و تجلی دانه بخودش بی آنکه تفاصیل خصوصیات بیخ و ساق و شاخ
و برگ و شگوفه و میوه که در وی مندرج و مندمج اند ملحوظ وی باشد بمثابه تعین اول ست که اشیا را در وی نه تعدد
وجودی ست و نه تمیز علمی و تعین و تجلی دانه بر خودش بصور تفاصیل این خصوصیات که بر خود بصورت بیخ و ساق
و شاخ و برگ و شگوفه و میوه جلوه نماید و این مفصل را در مجمل مشاهده کند بمنزله التعین ثانی ست که اشیا را در وی
اگرچه تعدد وجودی نیست اما تمیز علمی ست و این خصوصیات مذکوره باعتبار اندراج در مرتبه اولی بی تعدد وجودی
و تمیز علمی شئون و از شیونات ذاتیه است و صور معلومیت آنها در مرتبه ثانیه مثال حقائق موجودات که مسمی است
باعیان ثابته در عرف صوفیه و بماهیات نزدیک حکما۔

جوهر شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند اول تعینی که ثانی غیب هویت
و مرتبة التعین ست وحدتی ست که اصل جمیع قابلیات ست و او را ظهور و بطون مساوی ست و مشروط و مقید
بهیچ یک از انتفاء اعتبارات و اثبات آن نیست بلکه او عین قابلیت ذات ست مر بطون و ظهور و ازلیت و
ابدیت و انتفاء اعتبارات و اثبات آنرا و مر این وحدت را دو اعتبار ست اول اعتبار اوست بشرط عدم
اعتبارات و سقوط آن بالکلیه و این اعتبار احدیت ست و ذات را باین اعتبار احد خوانند و متعلق این
اعتبار بطون ذات ست و ازلیت او و دوم اعتبار اوست بشرط ثبوت اعتبارات غیر متناهیه مر او را و این اعتبار
واحدیت ست و ذات را باین اعتبار واحد خوانند و متعلق این اعتبار ظهور ذات ست و ابدیت او پس احدیت
مقام انقطاع و استهلاک کثرت وجودیه است در احدیت ذات و واحدیت اگرچه کثرت وجودیه منتفی ست از وی
اما کثرت نسبیه متعقل التحقق ست در وی همچون تعقل نصفیت و ثلثیت و ربعیت در واحد عددی که انتشاء
همه اعداد از وست و جمیع تعینات وجودیه غیر متناهیه مظاهر این نسب متعقله در مرتبه واحدیت ست

جوهر در مرتبه واحدیت این مرتبه شهود علمی ذات ست مر خود را بجمیع تفاصیل شیون و امتیاز بعضها
عن بعض درین مرتبه حقائق جمله موجودات و ماهیات تمامی کائنات بتفصیل و امتیاز بعضها عن بعض در
مرتبه علم متحقق و ثابت شدند لهذا این مرتبه را اعیان ثابته می نامند و تقدیم و تاخیر این سه مرتبه یعنی مرتبه
احدیت و وحدت و واحدیت کشفی و عقلی ست نه زمانی و حقیقی چه ذات بی قید صفات که متحقق در مرتبه
اول است و بعلم اجمال صفات و تجلیات در مرتبه دوم و بعلم تفصیلی آنها در مرتبه سوم۔

جوهر در تعین ثانی اشیا که نه بوجود متصف نیستند پس متصف نباشند بکمالات که تابع ست مر وجود را

چون شعور بخود و شامل خود پس ایشان درین مرتبہ متعدد و متمیز باشند بتعدد و تمیز وجودی بلکہ تعدد و تمیز ایشان باعتبار باشد بخلاف مرتبہ اولی کہ دران مرتبہ این تمیز و تعدد علمی نیز ملحوظ نیست —

جوہر مرتبہ دوم مرتبہ غیب ثانی ست و غیب ثانی مسمی ست بہ تعین ثانی و مراد از تعین ثانی متحقق بودن اشیا کہ صفات الٰہیہ و صور کونیہ اند و ممتاز بودن آن اشیا یکی از دیگرے و ثابت بودن ان اشیا در حضرت علم ازلی یعنے منسوب ست باز ل کہ علم حق ست و ازل بمعنی لابدایت در ماضی ست و ظہور آن اشیا برای کسے کہ عالم باشیاست یعنی حق سبحانہ و تعالیٰ و ظہورے کہ بروجہ تفصیل و فرق باشد یعنی بنحوے کہ ہر چیزے کہ در علم مفصول و مفارق از چیزے دیگر باشد۔ و این اشیا صور معلومہ حق اند کہ بر حق ظاہر اند و حق عالم بانہاست و ہیچ یکے ازینہا نہ خود را سیدہ اند و نہ شامل خود را۔ و این مسئلہ مخالف شیخ اکبر ست چہ شیخ اکبر در فتوحات تصریح فرمودہ کہ صور علمیہ را ثبوت علمی ست و ہر یکے ازینہا را حیات و علم و قدرت و ارادت و سمع و بصر و کلام مناسب مرتبہ ثبوت ست و درین باب چندے از آیات قرآنی را بطریق شاہد نقل فرمودہ چنانچہ موجودات خارجی را صفات مذکورہ مناسب مرتبہ وجود ست بخلاف بعضے کہ میگویند کہ صور علمیہ الٰہیہ را علم نیست چنانچہ صور ذہنیہ و وہمیہ و خیالیہ ما را۔

جوہر تعین ثانی خواہان آن بود کہ جمیع مراتب اجمالی و تفصیلی و حقائق بعضہا عن بعض متمیز گردد و این حال حاصل نمیشود الا در مرتبہ واحدیت کہ آن مرتبہ الوہیت ست چرا کہ مرتبہ احدیت مرتبہ استغراق ست و مرتبہ وحدت مرتبہ اجمال پس مرتبہ باید کہ جمیع اسماء و صفات دران مرتبہ ثابت باشند و جملہ اجمال دران تفصیل یابند و این مرتبہ الوہیت ست و ذات مطلق درین مرتبہ باسم اللہ مسمی و موصوف گردد۔

جوہر میان تعین اول و تعین ثانی فرقی نیست الا اجمالی و تفصیلی و تفصیل نوعی از کمال است مر علم اجمالی را و علم اجمالی بنیاد علم تفصیلی ست و اجمال مقدم ست بر تفصیل پس ناچار مرتبہ اول مرتبہ علمی ست و مرتبہ ثانی مرتبہ عیانی۔

جوہر تعین دوم از حیثیت الوہیت دو مرتبہ را شامل ست وجوب لذاتہ و وجوب لغیرہ و وجوب لذاتہ را ظاہر وجود گویند کہ وجوب صفت خاص او ست و وجوب لغیرہ را ظاہر علم نامند کہ امکان از لوازم او ست و مرتبہ الوہیت جامع این ہر دو مرتبہ است بجہت آنکہ وجوب مرتبہ ظاہر ست و امکان مرتبہ باطن باقتضاے اسم الظاہر مرتبہ ظاہر را شامل است و باقتضای اسم الباطن مرتبہ باطن را شامل ست و این ہر دو را ظاہر وجود و ظاہر علم ازان گویند کہ ہر دو در خارج موجود اند اما ہر یکے را وصف خاص ست ممتنع الانفکاک یکے غنا مطلق بالذات و دیگر مفتقر بالذات —

جوہر در اسماء مرتبہ واحدیت این مرتبہ را واحدیت و حقیقت انسانیہ نام وا نہند بدین اسما ها

نیز آنکہ اند تعین ثانی و تجلی ثانی و فلک الحیوٰۃ و حضرت ربوبیت و حضرت جمع و منشاء الکثرۃ و احدیت الکثرت و قابلیت ظہور و مرتبہ ثانی از غیب و برزخ ثانی و منتہی المعرفت و منشاء السوٰی و حضرت الوہیت و منتہی العابدین و حضرت ارتسام و کون جامع و ظہور ثانی و ظل ممدود و نفس رحمانی و وجود منافض و مبدء ثانی و منشاء ثانی و عالم ملکوت و عالم باطن و عالم امر و عالم ثانی و مجموع الارواح و ید ثانی و عالم اسماء و عالم وجود و کنز الارواح و معدن ارواح و معاد ارواح و مقام ارواح و پردۂ وحدت و ظل وحدت و مبین صفات و عین الیقین و ما کیا بطن از تحفۂ مرسلہ۔

جواہر در اعتبارات اربعہ اعتبار بالکسر عبرت گرفتن و باندیشہ از پے چیزے رفتن و چیزے را نیک نگاہ داشتن و اعتبارات اربعہ عبارت ست از وجود علم و نور و شہود کہ اعتبارات ذات مطلق اند و تعدد وجودی ندارند محض صلاحیت ذات اند و ذات بہر یک نسبت بیک اسمی مسمیٰ گردید و ذات مطلق بواسطہ این اعتبارات مقید بجمیع اعتبارات شد کہ عبارت از مرتبہ واحدیت ست چہ این اعتبارات جامع جمیع اعتبارات اند و جمیع اعتبارات از ایشان ظاہر خواہند شد و این امور اربعہ در قوس واحدیت ثبت افتاد بجہت آنکہ وحدت کہ خط وسطانی ست دران مرتبہ امتیاز را گنجائی نیست چراکہ درین مرتبہ ہست و نیست متساویست و قوس احدیت مرتبہ مجردست از جمیع تعینات و تقیدات بل ماحی جمیع مراتب است پس نماند الا آنکہ در قوس واحدیت این امور اربعہ را ثابت کنند چراکہ مرتبہ واحدیت جامع جمیع تعینات و اعتبارات ہست

جواہر در مرتبہ ارواح بعد از تنزل بمرتبہ ثانی تنزل ست بمرتبہ ارواح و روح جوہریست بسیط مجرد از شکل و لون و زمان و مکان و خرق والتیام و عالمی ست کہ اشارہ حسی بدان راہ نیابد و مدرک ست مر نفس خود را و مثل خود را بلکہ مبدء خود را کہ جناب حق سبحانہ و تعالیٰ است و آنرا عالم امر و عالم غیب و عالم علوی و عالم ملکوت گویند و این مرتبہ ظہور ذات ست مر خود را در خارج بنوعے از جدائی و غیریت و روح از حیثیت تجرد و مغایر بدن ست و تعلق تدبیر و تصرف نسبت با بدان میدارد و قائم بذات خودست و در بقا محتاج بدن نیست فاما از حیثیت کہ بدن در عالم شہادت صورت و مظہر کمال اوست آن روح منفک از بدن نیست و از جہت اظہار کمال محتاج بدن ست و ساری ست در اجزاء بدن نہ ہمچو سریان حلول و اتحاد کہ نزد اہل نظر مشہورست بلکہ مثال سریان وجود مطلق کہ حق ست سبحانہ و تعالیٰ در جمیع موجودات و باین اعتبار میان روح و جسم مغائرت مرتکل الوجوہ نباشد و گفتہ اند ہر کہ کیفیت ظہور جناب حق سبحانہ و تعالیٰ در اشیا کہ اشیا از جہت عین حق اند و از جہت غیر اند بداند کیفیت ظہور روح در بدن کہ روح از جہت عین بدن و از جہت غیر بدن ست تواند دانست

زیراکه رب بدن ست هرکه حال رب با مربوب انست ظهور حق تعالے بصور اشیا دانسته است ـ
صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که معرفت روح ودرک ادراک آن بغایت رفیع و منیع است
بکمند عقول وصول بدان میسر نگردد وارباب مکاشفات بر کشف آن غیرت نموده جز بزبان اشارت ازان عبارت
نکرده و شریف تر موجودی و نزدیک تر مشهودی بحضرت عزت روح اعظم ست که حضرت خداوند تعالے آنرا
بخود اضافت فرموده بلفظ من روحی و من روحنا آدم کبیر وخلیفه اولی وترجمان الهی ومفتاح وجود وقلم
ایجاد وجند ارواح همه عبارت از اوصاف اوست و اول صیدے که در شبکه وجود افتاد او بود مشیت قدیمه اورا
بخلافت خود در عالم خلق نصب کرده ومقالید خزائن اسرار وجود بدو تفویض نموده واورا بتصرف دران
ماذون گردانیده وازبحر حیات نهرے عظیم بروگشود تا پیوسته استمداد او فیض حیات از و میکند و براجزاے کون
افاضه می نماید و صورت کلمات الهی را از مقر جمع اعنی ذات مقدس به محل تفرقه که عالم خلق ست میرساند
واز عین اجمال در اعیان تفاصیل جلوه میدهد و کرامت جناب الهی او را دو نظر بخشید یکی از براے مشاهده
جلال قدرت ازلی و دوم از براے ملاحظه جمال حکمت لم یزلی عبارت از نظر اول عقل فطری و مقبل آمد و
نتیجه او محبت جناب الهی و عبارت از نظر دوم عقل خلقی و مدبر و نتیجه او نفس کلی هر فیضے که روح اضافے
از عین جمع استمداد کند نفس کلی آنرا قابل گردد و محل تفصیل آن شود و میان روح اضافی و نفس کلی بسبب
فعل و انفعال و قوت و ضعف نسبت ذکورت و انوثت پدید آمد و برابطه امتزاج و واسطه ازدواج ایشان
متولدات اکوان موجود گشتند و بدست قابله تقدیر از مشیمه غیب بعالم ظهور آمدند پس جمیع مخلوقات نتیجه
نفس و روح آمد و نفس نتیجه روح و روح نتیجه امر حق تعالی روح را بخودی خود آفریدے بیچ سببے که اشارت امر
بدان ست و جمله بواسطه روح که خلق عبارت ازانست و همچنانکه وجود آدم در عالم شهادت مظهر صورت
روح آمد وجود حوا در عالم شهادت مظهر صورت نفس و تولد حوا از آدم ـ و تولد صورت ذکور
بنی آدم از صورت روح کلی مستفاد آمد ولیکن ممتزج بصفت نفس و تولد اناث از صورت نفس کلے
پدید آمد بامتزاج صفت روح و بدین جهت هیچ نبی بر صورت اناث مبعوث نگشت چه نبوت نسبت
تصرف در نفوس بنی آدم و تاثیر در عالم خلق نسبت بذکورت دارد مصباح ـ

جوهر در مرتبه عالم مثال این مرتبه ظهور ذات ست در خارج بصور و اشکال لطیفه غیر قابله مر تجزیه
و انقسام و خرق و التیام را و وجه تسمیه آن بعالم مثال آنست که هر فردے از عالم ارواح و عالم اجسام را صورتے
مماثل وے درین عالم هست و جماعتے آنرا خیال خوانند زیراکه مدرک اینها قوت متخیله است و نزد محققین مثال
دو قسم ست یکی آنکه قوت متخیله انسانی ادراک آن شرط است در خواب و تخیل نمودار می شود و آن گاهے

صواب باشد و گاهی خطا و آنرا مثال مقید و خیال متصل نامند دوم آنکه قوت متخیله در ادراک آن شرط نیست بلکه
بقوت باصره نیز ادراک توان کرد چنانچه صورتهائے که در آئینه و چیزهائے صافی می نماید و آنرا مثال مطلق و خیال
منفصل خوانند زیراکه اینها جدا از قوت متخیله بذاتها خود موجود اند بجسد ارواح یعنی بودن ارواح برنگ جسدها چنانچه
ارواح موتی بصورت جسمانی در خواب می نماید و روح کامل صورت جسمانی گرفته بر یکے از صحبان خود ظاهر شود و آن
صحیح و صواب ست خطا را اندر وراه نیست و عالم مثال را عالم برزخ و مرکبات لطیفه نیز گویند و در اصطلاح اینا
طائفه علیا ارواح و مثال را جمع کرده عالم ملکوت گویند و عالم مثال واسطهٔ فیض عالم ارواح بعالم اجسام است و
و برزخے ست جامع میان ارواح و اجسام و بحسب برزخیت جامع احکام هر دو عالم ست که ظاهر و باطن است
و حد فاصل است میان غیب و شهادت و نه عین جسم مرکب مادی است و نه عین جوهر مجرد عقلی یعنی عالم مثال
غیر عالم اجسام و غیر عالم ارواح است و نسبت بارواح کثیف است و نسبت باجسام لطیف لیکن مشابهت دارد
بجوهر جسمانی و بجوهر مجرد عقلی اما مشابهت وی باجسام ازان جهت ست که چنانچه اجسام محسوس مقداریست همچنین
عالم مثال نیز محسوس مقداریست و مقدار عبارت است از کمیت و کمیت عبارت از طول و عرض و عمق است
چه صورتے که در آئینه می نماید مدرک بحاسه باصره میگردد طول و عرض و عمق دارد و مشابهت وی بارواح ازان
جهت ست که چنانچه ارواح لطیف و نورانی اند همچنین عالم مثال نیز لطیف و نورانی ست و از لطافت و نورانیت
آن صورتها ست که بدست نمی توان گرفت و به شمشیر خرق نمی توان کرد و شهود ذوات مجرده از ماده در صور و
اشباح جسمانی در عالم مثال بود و ظهور حضرت جبرئیل در بعضی اوقات بصورت یکے از اصحاب جناب سرور عالم صلی الله
تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم که اسم مبارک دحیه کلبی بود و شهود خضر و انبیا و اولیا همدرین عالم باشد و کاملان قوی
که در عالم مثال تشکل خود را بشکل دیگر از آدمی و حیوان منقلب سازند و قوت تشکل باشکال مختلفه بعد از مردن و
از قید تن برآمدن بایشان زیاده می شود و عالم مثال که روح بعد از مفارقت از جسد بشری و جسم عنصری دران
خواهد ماند غیر عالم مثال و برزخ سابقه است چه این برزخے ست مابین دنیا و آخرت و برزخے که قبل از نشاء دنیوی ست
از مراتب تنزلات بود و ورا با نشاء دنیا اولیت ست و برزخے که بعد از نشاء دنیوی ست از مراتب معارج ست
و ورا با نشاء دنیوی آخریت ست و صورے که لاحق ارواح در برزخ اخیر می شوند صور اعمال و نتائج اخلاق و افعال
که در نشاء دنیوی حاصل شده بخلاف صور برزخ اول و ممکن ست ظهور چیزے که در برزخ اول ست در عالم حس
و شهادت چه بسا اوقات مردم عوام و خواص چیزها در خواب می بینند که اثر آن بعد از بیداری در عالم شهادت پدید
می آید و ممتنع است رجوع چیزے که در برزخ ثانی ست بسوی عالم شهادت یعنی ارواحے که از دنیا منتقل شده
به برزخ ثانی رسیده اند محال ست که باز بدنیا بیایند مگر رجوع و خروج ایشان در دار آخرت خواهد بود و صور برزخ اول

عوام را در خواب مکشوف باشد و خواص را گاہی بخواب و گاہی به بیداری و قدرت ندارند بر کشف احوال برزخ ثانی مگر اقطاب و افراد و کم کسے از اہل مکاشفہ مطلع می شوند بر احوال موتی و تسمیه کرده اند برزخ اول را الغیب امکانی و مثال امکانی و ثانی را الغیب محالے و مثال ثانی و محالی و امتناعی —

جوہر در مرتبه شہادت مرتبه شہادت ظہور ذات ست مر خود را در خارج بصور اجسام و اجرام - و درین مرتبه حق تعالی نور خود را به دو تجلی یکی طبائع و دوم عناصر در ظہور آنداخت از طبائع عرش و کرسی و ما فیہما ظہور یافت و افلاک سبعه نیز بقول اہل التحقیق از طبائع اند و از عناصر مظہر کره نار و ہوا و کره آب و کره خاک که ہفت طبقه زمین است و حیوانات آتشی و ہوائی و آبی و خاکی و معدنیات و نباتات بظہور پیوست - و اجسام بر دو قسم ست علویات و سفلیات علویات چون عرش و کرسی و سموات سبعه و ثوابت و سیارات و باتفاق اہل کشف و شہود عرش و کرسی و کواکب که مرکوز در کرسی اند و حکما آنرا ثوابت خوانند طبعی اند نه عنصری و اصلا قابل فساد و فنا و زوال نیستند چه سطح کرسی زمین بہشت ست و عرش سقف بہشت - و باتفاق علماء سنت و جماعت ست که ہفت چیز در قیامت فانی نخواہند شد لوح و قلم و عرش و کرسی و بہشت و دوزخ و ارواح انسانی و کواکب دیگر که آنرا کواکب سیاره گویند و آن ہفت اند قمر ست و عطارد و زہره و شمس و مریخ و مشتری و زحل و ہر یکے ازینہا بر یک فلک بترتیب مرکوز یعنی قمر بر فلک اول و عطارد بر فلک دوم تا آخر و افلاک سبعه که تحت کرسی اند قابل کون و فساد و خرق و التیام اند - و شیخ اکبر در فتوحات فرموده که چون عالم فانی شود و مردم را از تازه شمرده ازین زمین بزمینے دیگر که در قرآن مجید مسمی است بارض ساہره نقل کنند کره ناری بر ما تحت خود که عناصر ثلاثه اند و ہم بر ما فوق خود که افلاک سبعه اند غلبه کند و ہمه را برنگ خود سازد تا آنکه ہیچ جسمی در جوف کرسی نماند ہمین مسمی بجہیم است که جائے اشرار است و ما بین عرش و کرسی بہشت که جائے اخیار ست و طبیعت عبارت است از حقیقت جسمانی

سوال عناصر اربعه و آنچه ازینہا پیدا شده است که آنرا موالید ثلاثه خوانند که آن جماد و حیوان و نبات است ہمه اینہا طبعی اند چه طبعی بمعنی منسوب طبیعت جسمانی ہست پس طبعی را مقابل عنصری ذکر کردن صحیح نباشد —

جواب اجسام دو قسم اند بعضے ازینہا مظاہر طبیعت مجرده اند از کیفیات اربعه که آن حرارت و برودت و رطوبت و یبوست است و این قسم مسمی ست باجسام طبعی و بعضے دیگر ازینہا مظاہر طبیعت مقیده بکیفیات اربعه مذکوره اند و این قسم را عنصری نامند پس مراد ازین قول که عرش و کرسی و کواکب طبعی اند آنست که این امور ثلاثه مبرا اند و مبرا از تضاد کیفیات اربعه متضاده و ظاہر ست که خرابی جسمی که در و کیفیات اربعه باشد بسبب غلبه یکی ازین کیفیات ست بر دیگر و اصلا وابسته کون و فساد نیستند - و کون عبارت ست از حدوث صورتے و فساد از عدم صورتے مثلا چون آب را بجوشانند و بخار گردد و صورت مائی فانی شود و این را

اصطلاح

در اصطلاح حکما فساد گویند وصورت ہوائی پیدا میشود واین را کون گویند وہر فساد را کون لازم ست یعنی بعد صورت
فاسده صورت کائنه پیدا میشود وسفلیات چون بسائط عنصریات یعنی عناصر اربعه که بسیط اند یعنی غیر مرکب
اند وجسم وآثار علوی یعنی اثرہاے گردش افلاک وکواکب که از زمین بلند اند وایشان را کائنات جو
نیز خوانند وجو بمعنی مابین آسمان وزمین است مانند آتش وباد وآب وخاک واین چار اشیا را بسائط عنصری
وبرق وآتش پاره که از ابر جهد ورعد آواز شدید که از ابر برآید وابر وباران که این اشیا آثار علویست ورعد نزد
حکیم آواز پاریدن ابر ست چنانچه جامه قوی را پاره کنند وآواز ازان خیزد ہمچنین بعد بسته ہوا ابر فرق میگردد
پاره جدا می شود وآواز ازو میخیزد که رعد ست وآیته دلالت میکند که رعد آواز تسبیح ملک ست وشیخ اکبر
فرموده چنانچه حق تعالی در جسم ارضی افاضه روح نمود تا انسان شد ودر جسم ناری القاء روح کرد تا جن و
شیاطین پیدا شدند ہمچنین در جسم ہوائی که ابر ست القاء روح کردند تا فرشته مسبح پیدا میشود که آن رعد ست
وچنانچه جن بسبب لطافت وجود جسمانی مسمی بارواح ناری اند ہمچنین رعد بجہت لطافت وجود جسمانی اکثر مسمی
بملک کنند یا نامش روح ہوائی نهند یعنی برجاست وسفلیات مرکبات عنصریات اند چون جماد ونباتات و
حیوان وانسان وہریکے ازینها مرکب از عناصر اربعه است وچنانچه عالم اجسام دو قسم است ہمچنین عوالم
که توابع عالم اجسام اند نیز دو قسم است چه اینها اعراض اند وعرض در وجود خود محتاج بجوہر ست ومحتاج
تابع محتاج الیه باشد چون حرکت وسکون وثقل وخفت ولطافت وکثافت والوان واضواء وحروف
واصوات وریح وطعوم وانواع واصناف آن که تابع عالم اجسام است۔

جوہر در اسماء مرتبه شهادت عالم حس وشهادت وعالم ناسوت وعالم ملکوت وعالم خلق و
عالم سفلی ومرکبات کثیفه۔

جوہر در مرتبه جامع حضرت انسان این مرتبه ظهور ذات ست مر خود را در یک مظهر اتم که آن
نوع آدم است ودر عرف این قوم عالم حس وشهادت وحضرت انسان را جمع کرده ناسوت گویند
واین مرتبه ایست جامع جمیع مراتب جسمانیه ونورانیه ووحدت وواحدیت را واین مرتبه تجلی اخیر ولباس
اخیر ست وانسان وقتیکه عروج کند پیدا می شود ودر ہمه مراتب مذکوره بانبساط خود دراو وقت اورا انسان
کامل گویند وعروج وانبساط بوجه اتم در نبی ما بود صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم ازینجہت خاتم النبیین
وامام المرسلین گویند وظهور وتجلی جناب حق سبحانه وتعالی در نبی ما بجمیع اسما ست غیر از وجوب ذاتی بروجه کمال
بی غالبیت یکی بر دیگرے بلکه بر سبیل تساوی واعتدال ودر انبیاء ودیگر اولیا نیز بجمیع اسما ظهور فرموده است
لیکن بر طریق غالبیت بعضی اسما ومغلوبیت دیگرے نه بر سبیل اعتدال پس لفظ مظهر اتم بر نبی ما صلی الله تعالی

علیہ وآلہ واصحابہ وسلم منحصر باشد نہ بر غیر وحضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ انسان کامل حادث بصورت الہیہ است
و آن چیز کہ نسبت کردہ میشود سوی او سبحانہ از اسمی یا صفتے نسبت کردہ میشود آن چیز سوے انسان کامل سوای
وجوب ذاتی کہ این صفت مختصہ حضرت حق تعالی است و میفرمایند کہ نہ وصف کردیم او تعالی را بوصفے مگر
آنکہ ہستیم ما آن وصف یعنی متصف بآن وصف ہستیم و ذائق آن وصف ہستیم سواے وجوب ذاتی خاص
کہ نہ متصف بآن ہستیم و نہ ذائق آن ہستیم کہ آن صفت مختصہ ذات جناب حق سبحانہ و تعالی ست و علم جمیع
اعیان نیز در حق بشر محال ست و ہمچنین علم تفصیل احوال الی الابد

جوہر در بیان آنکہ انسان مظہر اسم مبارک اللہ تعالی است نہفتہ مباد کہ ہر مرتبہ و ہر تعیین
مظہر یکے از اسماء اللہ تعالی است و انسان مظہر اسم کلی اللہ تعالی است و جمیع اسماء در تحت اسم کلی اللہ تعالی
کہ اسم ذات و مستجمع جمیع صفات و اسماء ست مندرج اند ہمچو اندراج جزئیات در تحت کلی و چنانچہ اسم اللہ تعالی
بحقیقت و مرتبہ مقدم ست بر جمیع اسماء و ظہور و تجلی بر جمیع اسماء نمودہ انسان کامل کہ مظہر اسم مبارک اللہ تعالی
است باید کہ بذات و مرتبہ بر جمیع مظاہر مقدم باشد بنا بر اتحاد مظہر و ظاہر و تجلی و ظاہر بر باقی مظاہر باشد
پس جمیع مراتب موجودات کہ مظہر اسماء اللہ تعالی اند مظہر انسان کامل باشند و حقیقت انسان کامل
مشتمل باشد بر جمیع اشیاء و اگرچہ انسان غیر کامل نیز مظہر جامع اسم کلی اللہ تعالی است لیکن انسان کامل
کہ انبیاء و اولیاء اند از باقی افراد انسانی از انجہت بکمال ممتاز گشتہ اند کہ بطریق تصفیہ رجوع بمبدء
حاصل کردہ اند و از ہستی موہوم خویش فانی گشتہ باقی باللہ شدہ اند و اہل تحقیق میفرمایند کہ حضرت حق تعالی
را چنانچہ در جمیع موجودات سریان ست انسان کامل را نیز در جمیع موجودات سریان باشد چہ کامل کسی ست
کہ از خودی خود فانے و بہ بقاے جناب حق تعالی باقی باشد

جوہر در معنی الانسان سری و انا سرہ حدیث قدسی ست الانسان سری و انا سرہ انسان
سر من ست یعنی من ظاہرم و او باطن من و من سر انسانم کہ انسان ظاہر من ست و من باطن او و عارف را
این ہر دو مشاہدہ میسر است گاہ حضرت حق سبحانہ و تعالی را باطن یابد و خود را ظاہر و گاہ خود را باطن می یابد
و حضرت حق تعالے را ظاہر

جوہر در حقیقت انسانی چون حضرت حق سبحانہ و تعالی از مقام احدیت بواسطہ ظہور و اظہار تنزل
نمود بصورت حقیقت انسانی کہ روح اعظم و عقل کل است تجلی فرمود و انسان عبارت از مجموع روح
و جسد و ہیئت اجتماعی ست و اصل و حقیقت او روح اعظم و عقل کل است کہ مخلوق اول و در مرتبہ دوم
از مراتب وجود واقع است پس تمامی حقائق عالم مظہر حقیقت انسانی ست کہ حقیقت انسانی بصورت ہمہ

عالم ظاہر شدہ وحقیقت انسانی آئینہ ومجلاء جناب حق سبحانہ وتعالی است وعالم مرات انسان کامل ست از جہت
مجموع عالم مفصل مسمی بانسان کبیرست وبسبب این جامعیت مستحق خلافت گشتہ زیراکہ خلیفہ باید کہ بصورت
مستخلف بود ومستجمع اوصاف مستخلف بود چنانکہ صاحب الفصوص الحکم قدس سرہ میفرمایند ومن شرط الخلیفۃ ان
یکون علی صورۃ المستخلف وانسان مظہر جمعیت ذات ست اجمالاً وتفصیلاً بخلاف افلاک وعناصر وغیرہا
کہ ہر کدام از انہا مظہر صفتی واسمی ست از ان جمعیت لہذا از حمل امانت مظہریت آن جمعیت اِبا آوردند و
انسان قبول آن نمود پس فضل جناب الہی وکرم نامتناہی روح را خلعت جمیع اسماء وصفات جمالی وجلالی
پوشانیدہ ودیعت آفرینش مکرم وموقر فرمود وصورت روح درآئینہ وجود آدم منعکس شد جمیع اسماء وصفات
جناب الہی درو متجلی گشت وخطاب انی جاعل فی الارض خلیفہ دررسید وبر منشور خلافت او این توقیع آمد
ان اللہ خلق آدم علی صورتہ وبرلواے کرامت او این آیۃ ظاہر شد. وعلم آدم الاسماء کلہا وملائکہ
را بسجدہ او فرمود چہ ملائکہ را آن کمال وجمعیت نبود کہ بعضی ملائکہ مظہر صفت جمال اند وایشان ملائکہ
لطف ورحمت اند وبعضے مظہر صفت جلال وایشان ملائکہ قہر وغضب اند وآدم را جامع صفات جمال
وجلال ومحل لطف وقہر ورحمت وغضب گردانید خلقتہ بیدی عبارت از انست لاجرم حضرت حق سبحانہ را
بجمیع اسماء وصفات شناخت وملائکہ نیز شناختند مگر بدان اسم کہ مظہر آن بودند کہ لاعلم لنا الا ما علمتنا
اشارت بدوست وحضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب علی ابن ابی طالب کرم اللہ وجہہ از جامعیت
حضرت انسان خبر میدہند ؎

داءک فیک وما تشعر	دوائک منک وما تبصر
وتزعم انک جرم صغیر	وفیک انطوی العالم الاکبر
وانت الکتاب المبین الذی	باحرفہ یظہر المضمر
وانت الوجود ونفس الوجود	وما فیک الموجود لایحصر
فلا حاجۃ لک فی خارج	فیخرج عنک ما یسطر

وحضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند ؎

انا القرآن والسبع المثانی	وروح الروح لا روح الاوانی
فوادی عند مشہودی مقیم	یشاہدہ وعندکم لسانی

؎

شد بہ نقش موج مادر یا عیان	آنچہ در عالم تو جویائی منم

چون ظہور جملۂ اشیا بجاست	مظہر اوصاف رحمانی منم
ہر دو عالم شد بہ نور ما عیان	اصل ہر پیدا و پنہانی منم
نیست عالم در حقیقت جز طلسم	گنج بے پایان اگر دانی منم

جوہر در سجدہ ملائکہ بحضرت آدم علیہ السلام بعضے میفرمایند کہ سجدہ ملائکہ حضرت آدم علیہ السلام را من قبیل قبلہ است و مسجود حقیقی خداوند تعالے ست۔ و بعضے میفرمایند کہ حضرت آدم علیہ السلام مسجود بودند لیسجدہ تحیت نہ لیسجدہ عبودیت و بعضے میفرمایند کہ ملائکہ چون نور حضرت حق تعالی را در حضرت آدم علیہ السلام مشاہدہ کردند بے اختیار در سجود افتادند ے چون ہمہ ذات حق اندر وجود + آب وگل را کی ملک کردے سجود + وحضرت جدی مولانا شاہ امجد علی صاحب میفرمایند ے حرمت سے ملائکہ نے اسے سجدہ کیا ہے + جبو قت کہ وہ صورت انسان میں آیا + و این کلام جامع است مر ہر دو قول اخیر را و نیز میفرمایند ے

گرچہ اُس نور کا ہر یوں تو سبھی جا پہ ظہور	پر کھلا خوب طرح صورت انسان میں آ

جوہر در بیان آنکہ علت غائی ایجاد انسان ست بدانکہ انسان نہایت مراتب تنزل وجود و بدایت ترقی ست و برزخ ظلمت کثرت و نور وحدت واقع است وغرض از ایجاد مراتب موجودات وجود انسانی ست وغرض از نوع انسان آن افراد اند کہ بسیر کشفی رجوع بمبدء نمودند و بمرتبہ کمال حقیقی رسیدہ اند وحصول معرفت حقیقی جز انسان را نیست وعبادت ومعرفت تامہ جز از ان نیاید چہ باقی موجودات ہر یکے بہ بعضی اسماء وصفات عارف شدہ اند کہ مظہر آنند وعبادت ان اسم می کنند کہ ایشان را از ان اسم نصیبے ست وانسان بحسب جامعیت عارف جمیع اسماست پس بحقیقت علت غائی ایجاد او باشد وعلت غائی اگرچہ بوجود ذہنی مقدم است اما بوجود خارجی متاخرست چہ علت غائی اول الفکر وآخر العمل ست ے ترا از بہر این کار آفریدند + اگرچہ خلق بسیار آفریدند + شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ آدمی اگرچہ بسبب جسمانیت در غایت کثافت است اما بحسب روحانیت در نہایت لطافت ست بہر چہ روآرد حکم آن گیرد وبہرچہ توجہ کند رنگ آن پذیرد لہذا حکما گفتہ اند چون نفس ناطقہ بصور مطابق حقائق متجلی شود باحکام صادق آن متحقق گردد و بعموم خلائق بواسطہ شدت انصال بدین صورت جسمانی وکمال اشتغال بدین پیکر ہیولانی چنان شدہ اند کہ خود را از ان باز نمیدانند چنانکہ در مثنوی معنوی ست ے

اے برادر تو ہمین اندیشۂ	ما بقی تو استخوان و ریشۂ
گر گل ست اندیشۂ تو گلشنی	ور بود خارے تو ہیمہ گلخنی

پس می باید کہ بکوشی وخود را از نظر خود بپوشی و بر ذاتی اقبال کنی و بحقیقتے اشتغال نمائی کہ درجات موجودات ہمہ

مجالی جمال اوینند و مراتب کائنات مرایای کمال او و بدین نسبت چندان مداومت نمائی که با جان تو در آمیزد و ہستی تو از نظر تو برخیزد و اگر بخود در آری باو آورده باشی و چون از خود تعبیر کنی ازو کرده باشی بتقیید مطلق شود و انا الحق ہو الحق گردد رباعی

گر در دل تو گل گذرد گل باشی ور بلبل بیقرار بلبل باشی
تو جزوی و حق کل ست گر روزی چند اندیشۂ کل پیشه کنی کل باشی

جوہر در بیان آنکه زلت انسان کامل بہتر ست از طاعت عامه بدانکه زلت انسان کامل بہتر است از طاعت عامه نزد جناب حق سبحانه وتعالی از انجہت که چون زلت از انسان کامل بظہور می آید باستغفار متوجه می شود پس بمرتبۂ عظمی میرسد که از طاعت عامه را این مرتبه حاصل نمیشود و شیخ اکبر قدس سره در فتوحات فرموده‌اند که اہل الله چون زلت کنند منحط شوند از مقام خود و این انحطاط موجب شقاوت ایشان نیست و میشود ہبوط ولی وقت زلت و ہرچه که رسیده است بولی ازین زلت از خواری و انکسار عین ترقی ست بر حالیکه قبل ازین زلت بود زیرا که علو انسان کامل بجہت علم است و بجہت حال و درین خواری و انکسار زائد میشود علم بالله که سابق نبود و زائد میشود حال که آن خواری و انکسار ست که سابق زلت نبود و این ترقی ست بحال اشرف و کسی که این حال نیابد از خواری و انکسار وقت زلت و مقام رب را نترسد چنانکه انسان ناقص است پس نیست او از اہل طریقت بلکه او جلیس ابلیس است و این انحطاط و خواری که اولیاء راست بعد صدور زلت عین معراج انسان کامل ست بجہت آنکه این حال اشرف است از حال سابق و معنی زلت لغزش است از مقام خود که فعل مناسب مقام ایشان نبود و از ایشان صادر شد اگرچه این فعل باین شان است که اگر از ناقص صادر می شد عصیان ہم بود بلکه کبیره و ہمچنین فعلے که از اولیا بلا قصد صادر شود بلکه بخطا و نسیان معصیت نیست بلکه خلاف منزلت ایشان ست و ہمچنین ولی که مکاشف باشد بقدر خود و مشہود وی می شود که در حق وی مخالفت مقدر است پس بحکم تقدیر از وی مخالفت صادر خواہد شد آن عصیان نیست که درین حال تکلیف از وی ساقط ست که میداند که بحکم قدر ست و این فعل اگرچه از وی عصیان نیست لیکن مناسب منزلت وے نیست که این فعل صادر میشود از وے۔

جوہر در بیان آنکه انسان کامل دائم در فراق ست بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند که انسان کامل ہرچند سیر الی الله و من الله تمام کرده و واصل حضرتے گشته لیکن سیر فی الله را حد و نہایت نیست که تجلیات حق تعالی را نہایت نیست پس در ہر تجلی که

مشاهده میکند طالب دیگر می باشد پس دائم در فراق ست لهذا جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی
علیه وآله واصحابه وسلم مامور شدند بطلب زیادة در علم بقول او سبحانه قل رب زدنی علما و نیز دعا می فرمودند رب
زدنی فیک تحیرا و اسماء جناب مستطاب حق سبحانه و تعالی را نیز نهایتی نیست پس علم هر اسمی که پیدا میشود
انسان کامل را و مشاهده حق تعالی در آن اسم حاصل آید او را طلب معرفت باسم دیگر پیدا آید پس انسان
کامل همیشه در تشنگی می باشد و دریاهای معرفت فرو می برد و تشنگی او زائل نمی شود و در حدیث شفاعت
واقع است که الهام میکند مرا الله تعالی اسمائیکه علم کسی بآن اسماء نرسیده است پس یاد کنم الله تعالی را
بآن اسماء و شفاعت کنم امت را و شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که شفاعت که موجب فضل بر اولین
و آخرین ست همین وجه است که این علم حاصل شود که کسی را حاصل نیست و مخفی مباد که حقیقت الهیه
جامع جمیع صفات و اسماء است و اسماء غیر متناهی اند و علم غیر متناهی محال ست بر تفصیل پس معرفت
حقیقت الهیه بتفصیل محال ست و نیست ممکن مگر علم حقیقت الهیه بوجهی که جمیع اسماء معلوم شود باجمال
و تفصیل آن غیر واقف بحد ست یعنی حدے ندارد که آنجا بایستد لهذا کامل در علوم الهیه همیشه در سیری
و تشنگی او مرتفع نمے شود۔

جوهر در بیان آنکه انسان را سه نوع ممات است۔ انسان را سه نوع ممات است
اول در هر طرفة العین بحسب اقتضای ذاتی ممکن که لازم امکانیت است و تمامت موجودات درین
موت بحسب اقتضای ممکن در هر طرفة العین (یکبار چشم برهم زدن) با انسان شریک اند دوم ممات اختیاری که مخصوص
نوع انسانی است و این موت عبارت از فنای جمیع هوای نفس و اعراض از لذات جسمانی و
مشتهیات نفسانی و مقتضیات طبیعت و شهوت است و در اصطلاحات صوفیه مخالفت نفس را
موت احمر خوانند و موتوا قبل ان تموتوا اشارت باین موت اختیاری ست سوم ممات اضطراری و آن
عبارت از قطع تعلق روح ست از بدن و این موت شامل جمیع حیوانات ست و حیات نوع انسانی نیز
سه گونه است اول حیاتی ست که در هر طرفة العین بتجلی نفس رحمانی و امداد فیض وجودی متواتر می رسد و آن
حیات در مقابل مماتی ست که در هر زمان بحسب اقتضای ذاتی ممکن انسان و جمیع موجودات را واقع است
و این شامل مراتب وجود و مخصوص نشأه ظهور ست دوم حیات ابدی قلبی که بواسطه انسلاخ اضافات
نفسانی و اتصاف بصفات قلبی حاصل میگردد و این حیات در مقابل ممات اختیاریست و این [illegible] ست
و حیات مخصوص نوع انسانی ست سوم حیات ست در برزخ مثالی ملکوتی بحسب حال مرده و این حیات
در مقابل ممات اضطراری ست

جوہر بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سرہ در رسالہ خود میفرمایند که ارواح دو قسم اند قسمی با بدان تعلق ندارند بحسب تصرف و تدبیر چنانچه تدبیر و تصرف نفس ناطقه در جسم ما ست و ایشان را کروبیان گویند و ایشان نیز دو قسم اند قسمی آنند که بعالم اجسام هیچ وجهی خبر ندارند چه اینها هیمانین اند که تجلیات وحدت قهری دانش آنها را سوخته ازینجاست که مامور بسجده آدم علی نبینا و آله و علیه السلام نشدند تا شیفتگی و دیوانگی دارند در عظمت جناب مستطاب خداوند تعالی و یگانه اند در مطالعه جمال حضرت حق سبحانه و تعالی و ایشان را ملائکه مهیمه خوانند قسمی دیگر آنند که اگرچه بعالم اجسام تعلق ندارند بنحوی که هر فرد ایشان مدبر جسمی از اجسام باشد چنانکه روح زید که مدبر جسم زید است و در شهود و قیومیت شیفته و متحیر اند اما ایشان حجاب بارگاه الوهیت اند و سائط فیض ربوبیت و فیض حضرت اقدس و اعلی بر دو قسم است فیض وجه خاص و فیض سلسله ترتیب فیض وجه خاص عبارت از فیضی است که بی واسطه بجز در دل بنده از جناب حق سبحانه و تعالی از آن حیثیت که وی سبحانه و تعالی ساریست و مقلب قائز شود و فیض سلسله ترتیب عبارت از فیضی ست که بواسطه حجاب مذکور باشد. و ایشان را ملائکه جبروتیه خوانند و رئیس ایشان فرشته است که او را روح اعظم خوانند و باعتبار دیگر او را قلم اعلی گویند که اول ما خلق الله القلم و باعتبار دیگر عقل اول که اول ما خلق الله العقل و این روح اعظم در صف اول این طائفه است و روح الامین که او را جبرئیل خوانند در صف اخیر ایشان است و قسمی دیگر آنند که بعالم اجسام تعلق دارند باعتبار تدبیر و تصرف هر یکی در یک جسمی و ایشان را روحانیان گویند و ایشان نیز دو قسم اند قسمی آنند که در سماویات تصرف میکنند و ایشان را ملکوت اعلی خوانند و قسمی دیگر آنند که در ارضیات تصرف میکنند و ایشان را ملکوت ادنی گویند و بر هر جزی ملکی موکل است و در حدیث شریف وارد شده ملک الجبال ملک الریح و ملک الرعد و ملک البرق و ملک السحاب تا جال فسبحان الذی بیده ملکوت کل شئ نقاب بر نینداز و بعضی به تحقیق آن دانست و ارواح ناری که ایشان را جن و شیاطین خوانند از جنس ملکوت اسفل اند و بعضی از ایشان را بر نوع انسانی مسلط کرده اند و ابلیس رئیس ایشانست و بعضی از ایشان قابل تکلیف اند و بعضی طبیعی و بیش ائمه طریق و سادات تحقیق در حقیقت و ماهیت ایشان اختلاف بسیار است و هر یکی

از مقام خود خبری داده اند و شرح آن دراز است

جوہر در حفظ مراتب وجود قدوة المحققین صاحب تحفة المرسله الی النبی صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم میفرمایند ان اسماء مرتبة الالوهیة لا یجوز اطلاقها علی مراتب الکون والخلق وکذا لا یجوز اطلاق اسماء مراتب الکون علی مرتبة الالوهیة بدرستی که اطلاق

کردن نامہا مرتبہ الوہیت بر مرتبہ کون و خلقت روا نیست وہمچنین عکس آن وترک این غایت زندقہ (بے دین شدن ۱۲)
والحاد است نزد محققان وحضرت شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ حقیقت
وجود اگرچہ بر جمیع موجودات ذہنی وخارجی مقول ومحمول می شود اما او را مراتب متفاوت ست بعضہا فوق
بعض ودر ہر مرتبہ او را اسامی (جمع اسماست و اسما جمع اسم ۱۲) وصفات ونسب واعتبارات مخصوصہ است کہ در سائر مراتب نیست چون
مرتبہ الوہیت وربوبیت وعبودیت وخلقیت پس اطلاق اسامی مرتبہ الوہیت مثلاً چون اللہ ورحمن وغیرہما
بر مراتب کونیہ عین کفر ومحض زندقہ باشد وہمچنین اطلاق اسامی مخصوصہ مراتب کونیہ بر مرتبہ الوہیت
غایت ضلال (گمراہی ۱۲) ونہایت خذلان (بے بہرگی ۱۲) رباعی

اے بردہ گمان کہ صاحب تحقیقی	وندر صفت صدق ویقین صدیقی
ہر مرتبہ از وجود حکمے دارد	گر حفظ مراتب نکنی زندیقی

جوہر عالم را سہ موطن ہست یکی تعین اول ودرین موطن نام اجزاے عالم شیون میگویند
دوم تعین ثانی ست ودرین محل نام آن اعیان ثابتہ میباشد سوم خارج ست ودرین محل باعیان خارجیہ می نامند
وعالم را خیال از انجہت گویند کہ با موجودات خیالی شریک ست درینکہ وجود حقیقی ندارد واجزای عالم را ادراک ظہور ومحسوسیت

جوہر حضرت شیخ محب اللہ قدس سرہ میفرمایند کہ وجود اضافی کہ وجود عالم ست موہوم محض است
ووجود حقیقی وموجود حقیقی حضرت حق تعالی است وبس پس درمیان نماند مگر وجود واحد حقیقی پس کجا
گنجایش اینکہ واجب تعالی کلی باشد چہ جاے کلی طبعی کہ ممتنع الوجود است در خارج

جوہر بدانکہ ہرچہ متعین باشد وممتاز از غیر اصلی دارد پس ناچار است ہر موجود را از حقیقت
تو وآن حقیقت را از مبدا تو وکہ حقیقۃ الحقائق باشد پس تمام نشود ومنقطع نگردد سوال مگر ہنگامیکہ
منجر شود سخن بسوے مبدا حقیقی کہ اصل باشد یعنی آنکہ تعین نداشتہ باشد وممتاز نگشتہ از ہیچ موجود

جوہر چون وجود واحد مطلق در مراتب تنزلات تجلی فرمود ومتعین بتعین شد ومقید گشت آن
مقید را جزئے ومطلق را کلی گویند ومطلق شامل مقید است وکلی شامل جزئیست ومقید جزئے
از جہت تقیدے کہ دارد ومحجوب از کلی ست ونسبت اشیاء موجودہ مقیدہ با وجود مطلق کہ حق عبارت
از وست نسبت جزئیات ست باکلی —

جوہر وجود واحد است از حیثیت نسب اسما کثیر است واز حیثیت ذات کہ وجود است واحد ست
چہ غیر از وجود عدم است ذات واحد باعتبار تکثر نسب وصفات متکثر می گردد ونمود کثرت
در اسماست نہ در ذات

جواہر تعیین معین کردن و مخصوص نمودن چیزے را از میان چیزہا و تعین مخصوص شدن چیزی از میان چیزہا و گاہی مراد از ہستی و وجود نیز باشد۔ اطلاق بالکسر روان کردن و رہا کردن از بند و کشادن و گفتن و شکم راندن۔ تقیید قید کردن و بند نمودن

جواہر مراد از صور خیالی موجودات کونی ست کہ آنرا نقوش وہمی نیز گویند و عالم را خیالی ازین حیثیت گویند کہ با موجودات خیالی شریک ست در آنکہ وجود حقیقی ندارد و اورا جز در عالم وادراک ظہور و نمود نیست چنانکہ گذشت و وجود در جمیع موجودات مشہود مے شود

جواہر تعین مخصوص شدن چیزے از میان چیزہا و گاہ مراد از ہستی و وجود نیز باشد کما قرتعین حق نسبت متعین است و صفت عین موصوف ست من حیث الوجود اگرچہ غیر اوست من حیث المفہوم ولہذا قیل التوحید للوجود والتمیز للعلم

جواہر شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ موجود حقیقی یکی بیش نیست و آن عین وجود حق و ہستی مطلق است اما او را مراتب بسیار ست اول مرتبہ لاتعین و عدم انحصار و اطلاق از ہر قید و اعتبارات و ازین حیثیت منزہ است از اضافات نعوت و صفات و مقدس ست از دلالت الفاظ و لغات نہ نقل را در نعت جلال او زبان عبارت ست و نہ عقل را بکنہ کمال او امکان اشارت ہم ارباب کشف از ادراک حقیقتش در حجاب و ہم اصحاب علم از امتناع معرفتش در اضطراب غایت نشان او بی نشانی ست و نہایت عرفان او حیرانی و مرتبہ ثانیہ تعین اوست بہ تعین جامع مر جمیع تعینات فعلیہ وجوبیہ الہیہ را و جمیع تعینات انفعالیہ امکانیہ کونیہ را و این مرتبہ مسمی است بہ تعین اول زیرا کہ اول تعینات حقیقت وجود ست و فوق او مرتبہ لاتعین ست لاغیر و مرتبہ ثالثہ احدیت جمع جمیع تعینات فعلیہ مؤثرہ است و این مرتبہ الوہیت است مرتبہ رابعہ تفصیل مرتبہ الوہیت است و آن مرتبہ اسماء و حضرات ایشان ست و اعتبار این دو مرتبہ از ظاہر وجود است کہ وجوب وصف خاص اوست و مرتبہ خامسہ احدیت جمع جمیع تعینات انفعالیہ است کہ از شان ایشان ست تاثر و انفعال و این مرتبہ کونیہ و امکانیہ است و مرتبہ سادسہ تفصیل مرتبہ کونیہ است کہ مرتبہ عالم ست و موصوف این دو مرتبہ باعتبار ظاہر علم ست کہ امکان از لوازم اوست و آن تجلی اوست بنحو و بصور حقائق و اعیان ممکنات پس فی الحقیقت وجود یکی بیش نیست کہ در جمیع مراتب و حقائق ساریست و وی درین مراتب و حقائق عین این مراتب و حقائق ست چنانکہ این مراتب و حقائق در وی عین وی بودند حیث کان اللہ ولم یکن معہ شیء سوی حق را شمر جدا از عالم زیرا کہ عالم ہمہ رحق ست و حق در عالم +

جز عالم نیست صورت صنع دیگر مراتب را منحصر در پنج مرتبه داشتند و مرتبه اول را تعین اول گفته مراتب تعینات و تنزلات را شمرده اند پس منافی این سخن نباشد که درین قسم مرتبه الهی را دو قسم ساخته اند یکی قسم مرتبه ذات الهی ست و دیگرے تفصیل این مرتبه که مرتبه تمیز اسماء و صفات است از یکدیگر و همچنین مرتبه امکانی را دو قسم اعتبار کرده یکی احدیت جمع جمیع ممکنات و دیگرے تفصیل آن مرتبه و چون در حقیقت همین مرتبه امکانی ست که در کون ظهور یافته این ظهور کونی را علیحده نشمرده و می تواند بود که مراد از مرتبه سادسه که تفصیل مرتبه خامس ست و چون از ذاتی کونی باشد و مرتبه علم بحقائق ممکنات و اعیان ثابته تمام داخل مرتبه خامسه باشد چرا که وجود عینی را مرتبه تفصیل است و علم را نظر مرتبه اجمالی قوله حق را چه اشمر عالم الخ یعنی عالم در حق باعتبار تعین اول عین اوست و تمائز اصلا نیست در ان مرتبه میان حق و عالم بلکه در مرتبه تعین مثالی نیز عین ست چرا که آحد وجودی در ان مرتبه نیست و حق و در عالم یعنی باعتبار مرتبه ظهور در عالم عین عالم ست چرا که ظاهر باعتبار ظهور عین مظهر ست میان مظهر و ظاهر در ان مظهر مغایرت اصلا نیست چنانکه مصنف فرموده که وے درین مراتب و حقائق عین مراتب و حقائق است چنانکه این مراتب و حقائق در وی عین وے بود حیث کان الله ولم یکن معه شئے

جواہر وجود را تنزلات است امی ظهورات بحسب تعینات که آنرا شیون هویة ذاتی گویند از ان روے که آن شیون کامنه در ذات است و تصریح بالفاظ یعنی قوله تعالے کل یوم هو فی شان و مثال ان شیون و محسوسات چون خفاء شجر در نوات

جواہر کون عبارت از وجود عالم است از ان روے که عالم ست نه بآن اعتبار که حق ست پس معنی تکوین نبود و کون جامع وجود انسان کامل ست که آن آدم است - آدم و عالم را دو اعتبار است یکے من حیث ذاته و آن نبود و پیدا شد و یکی من حیث الوجود المطلق که ساریست در کل که با همه کس و همه چیز انس میگیرد و باین اعتبار اشتقاق انسان از انس باشد و شاید که اشتقاق او از نسیان باشد که چون بعضے از آنچه شاغل ست مشغول میشود از بعضی دیگر غافل میگردد

جواہر وجود هر موجود من حیث الحقیقت عین وجود موجودات دیگر ست و از حیثیت تعین غیر است و امتیاز هر موجودے از ما عداے خود بخصوصیت نسبت و صفت خاص ست یعنی هر شئے مظهر اسمی خاص ست از اسماء الهیه چه آنکه اسماء عبارت از ذات با نسبت خاص ست و نسبت و صفت تابع ذات آمد غیر حق را وجودی نیست -

جواہر جمیع موجودات از روی محض حقیقت وجود عین حق است سبحانه تعالی و من حیث التعین غیر اوست

جواہر بدانکه حق تعالی با کل واحد از اعیان که ظلال حق تعالی اند همچنانست که نور به نسبت

باز جاجه که نمایندگی الوان نور بحسب الوان زجاج است که حجاب اوست و فی نفس الامر نور را لونی نیست تا اگر
زجاج صافی ست و سفید نور در وی صاف و سفید نماید و اگر زجاج کبود است و ملون نور در وی کبود
و ملون نماید و در حقیقت نور نه رنگ دارد و نه کیفیت است. حضرت حق تعالی واحد حقیقی ست منزه
از صورت و صفت و لون و شکل و در حضرت واحدیت و هم اوست که در مظاهر متکثره به صور مختلفه
ظهور و بروز کرده است بحسب اسما و صفات و تجلی اسمائی و صفاتی و حق تعالی خود را بخود و غیر خود کرده لا تدرکه
الابصار و هو یدرک الابصار خلاصه کلام این که حق را تشبیه کرده است بنور و حقائق و اعیان
موجودات را بزجاجات متنوعه متلونه و ظهورات حق تعالی بالوان مختلفه بمظاهر و هو تعالی
منزه و متعال عن الشکل والوضع واللون و این سخن که گفته اند لون الماء لون انائه

حکایتی از حقیقت این صورت است. از نصوص الخصوص فی ترجمة الفصوص

جوهر بدانکه عالم بجمیع اجزاء خویش اعراض است و معروض وجود جناب حق سبحانه و تعالی و عرض
آنرا گویند که در موجودیت خود محتاج بغیر باشد چنانچه رنگها و بوها و غیره و شکلها و حرکت و سکون الوان
اعراض اند و معروض جواهر و اجسام که بی اجسام این چیزها ظاهر نتوانند شد و نزد محققین جواهر نیز
اعراض اند و معروض وجود جناب حق سبحانه و تعالی که قیام جمیع موجودات الی آن مستقل نیست

جوهر کثرت و اختلاف صور امواج بحر را متکثر گردانند و تعدد اسما که مسمی را متعدد نکند دریا نفس نیز
بخارش گویند و متراکم شود ابرش خوانند فرو چکد بارانش نام نهند روان شود سیل گویند صاحب
لمعات قدس سره میفرمایند که نهایت کار آنست که محب محبوب را آئینه خود بیند و خود را آئینه او
یعنی نهایت سفر ممکن آنست که هستی واجب را آئینه خود بیند و هستی خود را آئینه واجب بحکم

المؤمن مرآت المؤمن

جوهر بدانکه چنانچه سایه را بخود وجودی نیست عالم را نیز بخود وجودی نیست و چنانچه سایه تابع وجود شخص است
عالم نیز تابع وجود حضرت حق تعالی است چرا که مظهر اسما و صفات اوست و اسما و صفات لازم او بل عین ذات اوست

جوهر اشیا عبارت ست از تعینات که وجود بآن تعینات متعین شده و یا عبارت ست از
وجود که متعین باین تعینات گشته بهر تقدیر وجود اشیا بی تعینات صورت نبندد

جوهر ظهور و کمون از مقتضیات کمال ذاتی است و ظهور وحدت بنفس کثرت و بازگشت کثرت
بوحدت هم از آثار نفس رحمانی ست. گلشن راز

جوهر در بیان آنکه حقائق اشیا عبارت ست از تعینات وجود مطلق در مرتبه علم شیخ

نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که حقائق اشیا عبارتست از تعینات وجود مطلق در مرتبه علم و وجودات اشیا عبارتست از تعینات او در مرتبه عین پس حقائق اشیا و وجودات ایشان از حیثیت محض حقیقت وجود عین یکدیگر و عین وجود مطلق باشند و تمایز و تغایر بالکلیه مرتفع باشند و از حیثیت تعین متغایر یکدیگر و مغائر وجود مطلق نیز باشند اما مغائرت ایشان هر یکدیگر را باعتبار خصوصیات ست که مابه الامتیاز ایشان ست از یکدیگر و اما مغائرت ایشان هر وجود مطلق را بسبب آنست که هر یک از ایشان تعینی ست مخصوص هر وجود واحد را که مغائر است هر سائر تعینات را و وجود مطلق مغائرست هر کل را و هر بعض را بلکه در کل عین کل ست و در بعض عین بعض و منحصر نیست در کل و در بعض پس غیریت او باعتبار اطلاق باشد از کلیت و بعضیت از اطلاق نیز فافهم

جواہر موجودات ممکنه که بعالم موسوم ست کل است زیرا که دو جزو دارد یک جزو او وجود است که تغیر و تبدل اصلا بوی راه نیابد و یک جزو دیگر تعین که امر عرضی ست بمقتضای ذاتی خود بهر لحظه نیست میگردد و موجودات ممکنه در حقیقت از ترکیب وجود و عدم بازو پیوسته از امور اجتماعیه است و وجود امور اجتماعی عرضی ست زیرا که نبود و پیدا شد و عرض بر حسب عدمیت ذاتی که دارد علی الدوام طالب ساعی ست بسوی مرکز خود که عدم است و هیئت اجتماعی از جمله اجزاء او مرکب ست مرکب بانعدام هر جزو معدوم میشود و مقررست که عرض دو زمانه باقی نمی ماند

جواہر قدیم و محدث که واجب و ممکن است از هم جدا نیستند علی الدوام قدیم را بصور محدثات ظهور است پس قدیم را که حق ظاہر او ست حق گویند و محدث را که حق مظہر او ست عالم خوانند

جواہر ممکنات عبارت از ظہور تجلی حق ست بصورت ایشان پس ممکنات قطع نظر از تجلی حق بصورت ایشان کرده عدم اند پس از امور اعتباریه اند وجود خیالی و وہمی دارند

جواہر شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

ای آنکه بفہم مشکلاتی منسوب
امکان صفت ظاہر علمست بحسب
در نسبت امکان و وجوبی محجوب
مخصوص بظاہر وجودست وجوب

باطن وجود عبارتست از مرتبه لاتعین و تجرد از مظاہر و ظاہر وجود اشارت ست بمراتب تعینات کلیه و جزئیه وجوبیه و امکانیه و گاہی باطن وجود گویند مراد از ان مرتبه صور علمیه و اعیان ثابته باشد و قتی که گویند وجوب صفت ظاہر وجود ست مراد بظاہر وجود صور علمیه و اعیان ثابته باشد گاہی ظاہر وجود میگویند در مقابله باطن وجود که مرتبه لاتعین و تجرد از مظاہر است و حینئذ مراد بظاہر وجود مراتب تعینات

کلیه و جزئیه وجوبیه و امکانیه است و گاهی ظاهر وجود میگویند در برابر باطن وجود که صور علمیه و اعیان ثابته است و چنین مراد بوی حیثیت عالمیت حضرت وجود است زیرا که چون حضرت وجود بر خود تجلی کند بذات خود و شیون و اعتبارات ذات خود لاشک او را دو حیثیت پدید آمیشود حیثیت عالمیت و حیثیت معلومیت که صور علمیه اعیان ثابته است باطن و پوشیده است در ذات عالم و ذات عالم نسبت بآن ظاهر چنانکه این معنی را در مجمع و امثال خود بارها در یافته و بس ظاهرست که هر یک از حیثیتین مذکورتین را اگرچه تمایز بین العالم والمعلوم بمحض اعتبار باشد اقتضاء چند خاص است چون وحدت و وجوب و احاطه و تاثیر عالمیت را و مقابلات این امور یعنی کثرت و امکان و محاطیت و تاثر معلومیت را پس وقتی که گویند وجوب صفت ظاهر وجود است مراد بآن ظاهر وجود باشد بمعنی ثانی نه بمعنی اول چه ظاهر وجود بمعنی اول شامل است مر همه تعینات وجوبیه و امکانیه را چنانکه گذشت پس صفت وجوب شامل جمیع تعینات ظاهر وجود بمعنی اول نباشد و مقابل را نسبت بجمیع آن شمول است و مراد بظاهر علم صور علمیه اعیان ثابته است که از لوازم ایشان است صفت امکان که عبارتست از تساوی نسبت ایشان بظهور و بطون که معبر میشوند بوجود و عدم خارجی و باطن ظاهر علم عین وجودست که شامل شیون اعتبار است و من حیث ظاهر بان تمیز نسبتی واقع فافهم فانه سر مهم

جوهر در تجدد امثال شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در لوایح میفرماید که شیخ اکبر قدس سره در فص شعیبی میفرماید که عالم عبارتست از اعراض مجتمعه در عین واحد که حقیقت هستی است و آن متبدل و متجدد میگردد مع الانفاس والآنات در هر آنی عالمی معدوم میگردد و مثل آن بوجود می آید و اکثر اهل عالم ازین معنی غافل اند کما قال الله تعالی بل هم فی لبس من خلق جدید و میفرماید که عالم جمیع اجزا نیست مگر اعراض متجدده متبدله مع الانفاس والآنات که در عین واحد جمع شده اند و در هر آنی ازین عین زایل می شوند و امثال آنها بوی ملتبس میگردد پس ناظر بواسطه تعاقب امثال در غلطی افتد و می پندارد که آن امریست واحد مستمر رباعی

بحریست نه کاهنده و نه افزاینده | امواج برو رونده و آینده
عالم که عبارت از همین امواج است | نبود دو زمان بلکه دو آن پاینده

و میفرماید که ارباب کشف و شهود می بینند که حضرت حق تعالی در هر نفسی متجلی است به تجلی دیگر و در تجلی او اصلا تکرار نیست یعنی در دو آن بیک تعین و یک شان متجلی نمیگردد بلکه در هر نفسی بتعین دیگر ظاهر میشود و در هر آنی بشانی دیگر تجلی میکند رباعی

هستی که عیان نیست دو آن در شانی   در شان دگر جلوه کند هر آنی
این نکته بجو ز کل یوم هو فی شان   گر بایدت از کلام حق برهانی

و سر درین آنست که حق سبحانه و تعالی را اسماء متقابله است بعضی لطیفیه و بعضی قهریه و همه دائما در کار اند و تعطیل بر هیچ یکی جائز نه پس چون حقیقتی از حقائق امکانیه بواسطه حصول شرائط و ارتفاع موانع مستعد وجود گردد رحمت رحمانیه او را دریابد و بروی افاضه وجود کند و ظاهر وجود بواسطه تلبس با آثار و احکام آن حقیقت متعین گردد و بتعین خاص متجلی شود و بحسب آن تعین بعد از ان بسبب قهر احدیت حقیقی که مقتضی اضمحلال تعینات و آثار کثرت صوری است از ان تعین منسلخ گردد و در همان آن انسلاخ بمقتضای رحمت رحمانیه به تعین دیگر خاص که مماثل تعین سابق باشد متعین گردد و در آن ثانی بقهر احدیت مضمحل گردد و تعین دیگر برحمت رحمانیه حاصل آید و هکذا الا ماشاء الله پس در هیچ دو آن بیک تعین تجلی واقع نشود و در هر آن عالمی بعدم میرود و دیگری مثل آن بوجود می آید اما محجوب بجهت تعاقب امثال و تناسب احوال می پندارد که وجود عالم بریک حال است و در ازمنه متوالیه بریک منوال و هم در لوائح میفرمایند رباعی

انواع عطا گرچه جدا می بخشد   هر اسم عطیه جدا می بخشد
در هر آنی حقیقت عالم را   یک اسم فنا یکی بقا می بخشد

خواجه ابوالوفا خوارزمی میفرمایند که چون اقل اجزاء زمان منقسم بدو آن است در یک آن ایجاد حاصل می شود و در آنی دیگر اعدام منافات سخن خواجه ابوالوفا و سخن مصنف ظاهر است و هر سخن مصنف این شبهه می آید که ایجاد و اعدام دو امر ست که بعد از دیگری متحقق میشود پس چگونه هر دو در یک آن که قسمت پذیر نیست وجود تواند یافت و در توفیق بین الکلامین و دفع شبهه می توان گفت که مراد مصنف از لفظ آن نه آنست که میان علماء مشهور ست و قسمت پذیر نیست بلکه مراد از ان زمانی ست که اقصر زمانهاست منقسم بدو آن و آن بهمین معنی در میان این طائفه شائع است

جواهر در تجدد امثال محققان صوفیه صافیه میفرمایند که هر آن عالمی بعدم میرود و عالمی بوجود می آید و این را تجدد امثال گویند عالم را دو وجه است وجهی ست بسوی نفس خود و وجهی ست بسوی اصل و رب او پس ممکن از حیثیت نفس خود معدوم ست و نیست وجود او مگر از حیثیت وجه دوم که وجه رب او باشد پس هر آن موجود ست و معدوم عدم از حیثیت ذات و وجود از حیثیت رب موجودات ممکنه کل است زیرا که یک جزء او وجود ست و جزء دیگر تعین هر جزء است که از کل فانی و نیست گردد بی شبهه بانعدام جزء انعدام کل لازم آید هر لحظه جزء تعین بسبب عدمیت ذاتی نیست میگردد و علی الدوام بحسب اقتضاء شیونات ذاتیه حق تعالی که صفات و افعال اند ظاهر

بر صورت جمیع مظاہر عالم میگردد و ذات حق سبحانه و تعالی باعتبار صفات و اسما مقتضی مظہر ست که احکام آن صفات و اسما در آن مظہر بکمال ظهور رسد چنانچه وجود عالم بحق ست و ظهور حق بعالم

جوہر نزد اہل تحقیق مقرر است که در تجلی حضرت حق تعالی تکرار نیست یک شان او سبحانه را ثبوت و بقا در دو آن نه در ہر آن شانی بعدم میرود و شانی دیگر مثل او بوجود می آید لهذا مظاہر در ہر آن موجود شوند و باز معدوم گردند زیراکه تجلی جلال در ہر آن از موجودات سلب وجود میکند و تجلی جمال در ہمان آن افاضه وجود نماید ہر نفس در عالم حشر و نشر ست حشر بمعنی جمع است و نشر بمعنی بسط و اظهار ست یعنی بسبب آنکه ہر لحظه تعینات عالم نیست میگردد و رجوع بوحدت حقیقی می نماید و ہمه اشیا شئی واحد میگردد و حشر است یعنی جمع است و تفرقه نمی ماند و باعتبار تتالی و توالی فیض رحمانی و امداد وجودی و شیونات ذاتی و تجلیات اسمائی چون آن حقیقت واحده ہر لحظه و ہر دم بصورت جمیع کثرات و تعینات عالم ظاہر میگردد نشر ست که عبارت از بسط و اظهار ست چه پیوسته از کثرت بوحدت میرود و از وحدت بکثرت می آید پس دائما در جهان این عروج و نزول که مستلزم حشر و نشر ست واقع است ہر موجودے عبارت از وجود و تعین ست و ہر موجود باعتبار تعین غیر موجود دیگر ست و وجود که جزو ہر موجود ست شامل جمیع موجودات است

جوہر عالم در ہر آن در خلق جدید ست چون اعراض جوہر واحد اند و اعراض متبدل اند در ہر زمان باقا جوہر قال الجنید ان المحدث اذا اقرن بالقدیم لم یبق له اثر یعنی بدرستیکه ممکن محدث ہنگامے که مقرون شود بواجب قدیم باقی نماند آن محدث را اثرے

جوہر مقتضای اسمای الهی آنست که عالم علی الدوام ہست و نیست باشد زیراکه موجد و محیی و مبدی و رحمن و منعم و مصور و خالق و قیوم و امثال ذلک اقتضای وجود موجودات و ظهور مظاہر می نمایند و معید و ممیت و قهار و قابض و فرد و واحد اقتضای عدمیت و خفای مظاہر می کنند ہمیشه موجودات در خلق جدید اند و ہر لحظه آفرینش دیگر و وجود تازه می یابد و در ہر طرفة العین ایجاد و اعدام دیگر واقع است اگرچه از غایت سرعت انقضا و تجدد فیض رحمانی در نمی یابند از غایت سرعت انقضا و تجدد ایشان انعدام و ایجاد که علی الدوام ایشان را واقع است مدت عمر خلق میدید و در انمی یابد و ادراک آن ایجاد و اعدام که در ہر طرفة العین مے یابد

جوہر صاحب مثنوی معنوی قدس سره می فرمایند ؎

صورت از بیصورتی آید برون	باز شد کانا الیه راجعون
پس ترا ہر لحظه مرگ و رجعتے است	مصطفی فرمود دنیا ساعتی است
ہر نفس نو می شود دنیا و ما	بیخبر از نو شدن اندر بقا

سرعت تجدد و تعاقب مخفی است که ادراک رفتن و آمدن نمی توان کرد بلکه آمدن عین رفتن است و رفتن عین آمدن
اشیا آناً فآناً از مقتضیات امکانیه ذاتی نیست می شوند و بفیض تجلی حق هست میگردند بواسطه سرعت تجدد بعضی حکما
درنمی توان یافت که در هر نفس و هر آن هرچه نیست میگردد و هست می شود زیرا که میان وجود و عدم او زمان
متخلل نمی گردد تا عدمیت او ملحوظ شود بلکه علی الدوام فیض وجودی متصل است که احساس عدمیت نمی توان نمود فلهذا
علی الاتصال وجود واحد می نماید و وجود کائنات عبارت از ظهور حق است بصورت ایشان

چون جوهر صور همه کائنات در هر آن متبدل می شود که در هر آن صورتی معدوم میشود و صورت آخر
در آن آن موجود می شود با وحدت عین و این نیست که یک صورت باقی باشد در دو آن لیکن چونکه
صورت زائله شبیه صورت حادثه است حس این تبدل را نمی یابد و گمان برده می شود که همون صورت
مستمره است و شیخ اکبر قدس سره فرموده اند و کحال که بر عارف می شود که اینجا سرّیست و آن نسبت
که حال نعت الهی است بجهت افعال او سبحانه و توجهات او سبحانه بر کائنات اگرچه آن نعت واحد العین
لیکن از تعلق بکائنات متعدد شده و الله تعالی هر وقت در شانی است چنانکه فرموده کل یوم هو فی
شان و احد از ایام زمان فرد غیر منقسم است پس می باید که در آن زمان فرد در شانی باشد و در زمان
فرد دیگر در شان دیگر پس در هر آن در شانی باشد که آن شان در زمان دیگر نباشد و این شیون متجدده
احوال مخلوقات است آنرا بقا در دو زمان نیست چنانکه متکلمان در اعراض می گویند و این احوال
اعراض مخلوقات است و الله تعالی خالق این احوال است بتوجهات اراده که صاحب است حضرت
کلمه کن را پس همیشه اراده متوجه میگردد و این عین توجه است و همیشه است کلمه کن همیشه تکوین است
در حق سبحانه و در حق مخلوق الی غیر النهایت انتهی این کلام مستطاب ناطق است باینکه این شیون متجدده احوال
مخلوقات است و این شیون را بقا نیست در دو آن پس معلوم شد که این مخلوقات قدر مشترک است
و بعد آن تصریح فرموده که محل این احوال باقی است اگر این احوال متوالی نمی بود پس محل این احوال باقی نمی بود پس محل
این احوال قدر مشترک است پس آنکه آن قدر مشترک اعیان ثابته ممکنات که بوی وجود را نشمیده است و در آن
حق که وجود است ظاهر می شود بحسب قابلیت محل که عین ثابت است صورت میگردد و این صورت که
عین وجود حق است متجدد می شود در هر آن و این وجود است ظاهر در عین ممکن متجدده مراد است
از احوال متجدده و ظاهر است که اگر این احوال ظهور نیابد در اعیان اعیان را وجود و بقا نباشد که از
موجود نیست مگر ظهور در این وجودات متجدده و اگر زیاده بیان خواهی بشنو که عین ثابت هر کائن اگرچه
ثابت و متمیز است لیکن فی حد ذاته آنرا وجود نیست بلکه معدوم است و نیست وجود مگر مستعار و آن

وجود ذات حق ست که در وی تجلی می شود و تجلی حق را بقا نیست و تکرار نیست که کل یوم هو فی شان در هر آن
ایشان دیگر است پس در عین ثابت هر کائن در هر آن از وجود ظاهر میشود و صورت میگیرد و در آن
ثانیه و سوم آن وجود و آن صورت زائل می شود از آن عین و شود دیگر از وجود و صورت دیگر ظاهر
می شود و قدر مشترک در میان این زائلات و کائنات عین ثابت ست که حقیقت شخصیه است پس
حقیقت شخصیه مکلف باقی ست و اوست مطیع و عاصی و اوست مثاب و معذب پس ساقط شد آنچه
که توهم کرده می شود که بر قول تجدد امثال عاصی و معذب یک نمی ماند بلکه تعذیب ظلم گردد و قول
الله تعالی بل هم فی لبس من خلق جدید اشاره باین تجدد امثال است یعنی بلکه ایشان [illegible]
بلکه همه محجوبان در التباس اند از پیدایش نو یعنی تخلق جدید بشعور نمیدارند بنسبت بودن امثال و
اشباه چنین فرموده اند ملک العلماء در شرح مثنوی معنوی که آنرا پیدا میکند الله تعالی در هر زمان در
دنیا و آخرت و این اصل الاصول ست پس وقتیکه الله تعالی حالے را در مخلوق پیدا نمود آن حال
در زمان فرد موجود گشت و در زمان دیگر معدوم گشت و این عدم صفت ذاتیه وی است و صلوح
وجود نداشت مگر در زمان فرد که موجود شد و در آن زمان دیگر او را صلوح و استعداد رفت پس این
عدم آن حال را بنفسه است و محل حال را بقا نیست مگر بآن حال یا مثل وی یا بضد وی و متعلق
این محل بسببی رب شود در بقای خود پس پیدا میکند در محل امثال احوال یا اضداد احوال را پس وقتیکه
موجود شوند امثال متمثل میگردد که حال او باقی ست و چنین نیست در واقع وقتیکه ثابت شد که
حق سبحانه و تعالی در هر زمانی در شانی ست از توجه الهی ست و حق سبحانه را تعریف کرده است که خود
بنفس خود متحول میگردد در صور پس هر شانی که حق آنرا پیدا می کند صورت الله است پس عالم
بر صورت حق ست و همین ست عالم اندر شانی که پیدا ساخته است الله تعالی بهر احوال لیکن متوالی اند پس
عالم متجدد الامثال نیست متجدد مگر بنظر وجود یعنی آنکه حق که نفس وجود ست در اشخاص عالم بشانی
ظاهر می شود در آن که آن شان دیگر نیست بلکه در آن دیگر شان دیگر است اما حقیقت شخصیت هر شخص از
اشخاص عالم پس متجدد نیست بلکه بنظر و قدر مشترک این شیون محفوظ ست بلکه حقیقت شخصیت قدر
مشترک است میان این شیون زیرا که حقیقت شخصیت او را بجز وجود نه شنیده مگر بظهور این شیون
و این شیونات وجود اند لا غیر و نقل و حشر این شخصیت است پس تجدد شیونات منافی حشر حقیقت
شخصیت نمیباشد و همچنین حال اعمال که از ایشان ظاهر شده و صفت مکلف گردیده فانی ست لیکن آن حقائق
و شیونات دیگر محفوظ اند و نقل و حشر آن حقیقت است نه نقل آن شان خاص که فانی ست - ملک العلماء

جوهر نزد اهل کلام مقرر است که عرض باقی نمی ماند در دو زمان یعنی در دو آن بلکه در هر آن متجدد
می شود و عرض که در آن سابق موجود بود در آن لاحق منعدم میگردد و مثلش حادث میشود و با بقای حقیقت
و فلاسفه مخالف اند درین حکم و شیخ اکبر مصرح اند بآن و درین اشاره دلیل گرفته بر آنکه عرض را نقل
متصور نیست اگر کسی گوید که تجدد امثال در جواهر نیز ثابت است پس نقل جواهر نیز متصور نباشد گوییم که در
تجدد امثال ظهور وجود بشانهای مختلفه است با بقاء تشخص که شئیده است در ذات خود بوده وجود
و نیست موجود مگر از ظهور وجود اما اعراض پس حقیقت شخصیت او فانی است در هر آن و شخصیت دیگر
موجود میگردد و پس نقل اعراض ممکن نباشد و نقل جواهر ممکن باشد و باید دانست که اعراض اعمال کیفیت
آنکه حرکات و سکنات اند فنا شد اند و پس نقل آن ممکن نباشد پس بنا بر آن مقدمه لازم نیست و نیز
از مقدمه مذکوره امتناع نقل اختصاص اعراض لازم است نه حقائق اعراض و متقیمان لیفعل نقل
حقائق اعراض اعمال منع می کنند بوجه مذکور - ملک العلما

کنز دوم

جوهر ا نبا خبر دادن نبوت بفتحتین و تشدید واو خبر دادن و پیغمبری - نبا بفتح خبر نبی فعیل است
بمعنی فاعل اگر مشتق از نبا است که بمعنی خبر دادن باشد پس نبی بمعنی خبر دهنده بود یا مشتق از نبوه که
علو و ارتفاع باشد چون مرتبه نبی از دیگر مخلوقات ارفع و اعلی است نبی گفتند و نبی عام است خواه صاحب
کتاب باشد یا نباشد و رسول خاص است آنکه صاحب کتاب باشد رسول بمعنی فرستاده شده و بمعنی پیغمبر
صاحب کتاب باشد بخلاف نبی که آن اعم است خواه صاحب کتاب باشد خواه نباشد و بمعنی قاصد و
پیک - رسل بضمتین جمع رسول بمعنی قاصد و پیغمبر - رسالت بکسر پیغام بردن و پیغمبری -
جوهر ب آنکه رسول اعلی از نبی است و نبی اعلی از ولی چه رسول ولایت و نبوت با رسالت دارد
و نبی ولایت و نبوت دارد و رسالت ندارد و ولی ولایت دارد و نبوت و رسالت ندارد
جوهر ج آنکه طرق انبیا شعب است از طریق مستقیم جامع مخصوص سید عالم صلی الله تعالی
علیه و آله و اصحابه و سلم چرا که جمله انبیا نور نبوت خویش از مشکوة نبوی گرفته اند صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم
بحکم کنت نبیا و آدم بین الماء والطین پس هر نبی که پیش از سید عالم صلی الله تعالی علیه
و آله و سلم آمد دعوت بسته این و طریق محمد رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و سلم کرد اما بحسب
استعداد قوم چون استعدادات بکمال [illegible] سید عالم صلی الله تعالی
علیه و آله و سلم بمیان خلق آمده بسوی صراط مستقیم جامع دعوت کرد

جوہر قدوة المحققین حضرت شیخ ابراہیم شطاری قدس سرہ در شرح جام جہان نما مسمی بآئینہ حقائق نما میفرمایند که نبوت واسطه و برزخ است میان رسالت و ولایت چون نبوت مشتق از انبیا است و انبیا اخبارست از حقائق الٰہیہ یعنی معرفت ذات و صفات و اسماء و افعال و این اخبار دو قسم ست یکی اخبار معرفت ذات و صفات و اسما و این مخصوص ولایت مطلق ست خواه از نبی بظہور آید خواه از ولی غیر نبی و دوم جمع ان اخبارست با تبلیغ احکام شرعیه و تادیب باخلاق و تعلیم حکمت و قیام بسیاست و این مخصوص رسالت ست این را نبوت تشریعی می نامند و اول را نبوت تعریفی خوانند و نبوت تشریعی

چه نبوت تشریعی بیان احکام ست نه اظہار اسرار ۱۲

مختتم بحضرت رسالت صلی اللہ تعالیٰ علیه و آله و اصحابه و سلم گشت فاما تعریفی که لازم ولایت مطلق است باقی ست تا دور خاتمه ولایت محمد مہدی و ولایت اعم از نبوت و رسالت ست و نبوت اعم از رسالت و اخص از ولایت زیرا که ہر رسول که ہست البته نبی ست و ہر نبی رسول نیست و ہر نبی ولی ست و لازم نیست که ہر ولی نبی باشد و این اسم ولی جاری بر بندگان حق تعالیٰ می شود بسبب تخلق ایشان باخلاق الٰہی و تحقق بفنا ذات و صفات و تعلق به بقا بعد الفنا و صحو بعد المحو

جوہر آنکه ہر نبی که بود از آدم تا محمد رسول اللہ تعالیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیه و آله و اصحابه و سلم جمله نور نبوة از مشکوة خاتم النبیین گرفتند و اگرچه وجود طبعی محمد از ہمه متاخر بود اما او بحقیقت خود در عالم ارواح بر ہمه متقدم و نبی بودند و حدیث کنت نبیا و آدم بین الماء و الطین مخبر ازین معنی ست و غیر او از انبیا در عالم ارواح نبی بودند تا آن زمان که او را نبوة نفرستادند نبی نشد چراکه مقصود آفرینش او بود و اول وجود که در علم اللہ تعالیٰ سر زد او بود و از مراتب او اعیان عالم وا دید شد و از نور او انبیا پیدا شدند اگرچه انبیا پیش از اشباح ایشان ہم در عالم ارواح و ہم در علم اللہ تعالیٰ موجود بودند و استعداد ایشان مر نبوت را ہم با ایشان موجود و بحسب استعداد خود طالب ظہور نبوت بودند اما با وجود نور محمدی که بر مثال آفتاب بود ایشان مانند کواکب در تحت اشعه نور وی مختفی بودند و ہیچ ظہور نداشتند و ہمچنین بود حال خاتم الاولیا با جمیع که ہمه اولیا نور ولایت از مشکوة وی گرفتند و او ولی بود و آدم میان آب و گل بود و غیر او از اولیا تا تحقق او ولایت که آن تخلق باخلاق اللہ تعالیٰ ست در ایشان پیدا نشد ولی نگشتند

جوہر نبی آنکس باشد که فرستاده شود بخلق از برای ہدایت و ارشاد ایشان بکمال که مقدر است بحسب استعداد اعیان ایشان را و نبی فعیل ست بمعنی فاعل از انبا که عبارتست از خبر دادن یعنی مخبر از حضرت حق تعالیٰ و ذات و صفات و اسماء او سبحانه مر بندگان را یا بمعنی مفعول یعنی او را حضرت خدا تعالیٰ اخبار کرده است آن امور مذکوره

جوہر بدانکہ رسالت و نبوت تشریعی ہر دو منقطع گشت و بجناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم ختم شد و سبب انقطاع آنست کہ این ہر دو از صفات کونی زمانی ست چون زمان آن منقطع گشت آن نیز منقطع شد و نبوت و رسالت منقسم بدو قسم است قسمی تعلق بہ تشریع دارد کہ آن اوامر و نواہی ست از جناب حق تعالی بر خلق بواسطہ انبیا و آن انقطاع پذیرفت و قسمی دیگر خبر دادن از حقائق جناب الہی و اسرار غیب و اظہار اسرار عالم ملک و ملکوت و کشف اسرار ربوبیت ست و آن منقطع نمی گردد و آنرا انبا گویند۔

جوہر بدانکہ حضرت سرور صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم اکمل از جمیع انبیا اند زیرا کہ مظہر نبوت مطلقہ اند و جمیع انبیاء دیگر استفاضہ فیض از نور نبوت آنحضرت می نمایند

جوہر حضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ خاتم الرسل نبی بودند پیش از خلقت عنصری و نبوت باقی رسل و انبیا بعد آمدن در عالم عنصری ست پس خاتم الرسل نبی بودند در ہر موطن و این لازم است کہ ولی ہم باشند در ہر موطن پس آن سرور صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ولی و نبی بودند در ہر موطن قبل از وجود این عالم۔

جوہر در شہادت نبوت و حق رسالت محمد مصطفی صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم قال اللہ تعالی ہو الذی ارسل رسولہ بالہدی و دین الحق لیظہرہ علی الدین کلہ و کفی باللہ شہیدا محمد رسول اللہ و قال اللہ تعالی ما کان محمد ابا احد من رجالکم و لکن رسول اللہ و خاتم النبیین صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ اہل ایمان بر موجب شہادت جناب الہی و دلالت معجزات نامتناہی ایمان آوردند بر رسالت محمد مصطفی صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم و بمقتضای نص کلام مجید اعتقاد کردند کہ جملہ ادیان و ملل بظہور دین ایشان منسوخ شد و حکم سائر کتب منزلہ بوجود قرآن مجید کہ بر ایشان منزل گشتہ زائل و باطل و ابدا از ایشان طریق نبوت مسدود است و جملہ دعوتہا الا دعوت ایشان مردود و ہر کہ از طریق متابعت ایشان روی گرداند و احکام شریعت ایشان را بر خود واجب و لازم نداند ولی شیطان و عدو رحمان بود و از جملہ زنادقہ و ملاحدہ باشد و اگر خوارق عادات بر وی ظاہر شود استدراج خوانند نہ کرامت [جمیع ملحد ۱۲] فرعون وقتیکہ بر کنار نیل میرفت ہرگاہ کہ او روان شدی نیل با او روان شدی و چون نیل بایستادی با او بایستادی و شک نیست کہ آن نہ از جملہ کرامت بود اگرچہ او را و قوم او را چنان می نمود کہ آن محض قدرت و عین اعجاز ست بلکہ مکر الہی بود تا او در کفر خود ہر روز راسخ تر بود و از قبول ایمان دور تر گردد اما اولیا و صدیقان را ببرکت متابعت رسول علیہ الصلوۃ والسلام ممکن ست کہ بعضی از خوارق عادات مکشوف شود و آن کرامات جناب الہی بود در حق ایشان تا بدان واسطہ یقین ایشان زیادہ گردد و لازم نیست

که هر که ولی و صدیق بود نشان صحت حال او ظهور کرامت باشد چه تواند بود که پایه صاحب کرامات از کسی که نه صاحب کرامت بود نازل تر باشد و حال این از حال آن کامل تر و سر آن یعنی آنست که سبب ظهور کرامات بیشتر تقویت یقین و تائید ایمان صاحب کرامات بود و طائفه که قوت یقین ایشان در درجه کمال باشد ایشان را بمشاهده آثار قدرت هیچ از حکمت احتیاج نیفتد و ازین جهت نقل کرامات و خوارق عادات از صحابه رسول علیه الصلوٰة والسلام کمتر آمده است و از متاخران مشائخ بسیار با آنکه حال صحابه فوق حال ایشان بود و همچنانکه انبیا بوحی مخصوص اند اولیا بالهامات ربانی از دیگر مومنان متمیز اند و حق سبحانه و تعالی ایشان را در وقائع الهام صواب کرامت کند یا بخواب یا به بیداری و خواب درست جزوی از اجزای نبوت است

جوہر نسب شریف محمد بن عبد الله بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف بفتح میم بن قصی بضم قاف و فتح صاد و تشدید یا بن کلاب بکسر کاف بن مره بضم میم و تشدید را بن کعب بفتح کاف و سکون عین بن لوی بضم لام و فتح همزه و تشدید یا بن غالب بن فهر بکسر فا و سکون ها بن مالک بن النضر بفتح نون و سکون ضاد معجمه بن کنانه بکسر کاف و بنونین بن خزیمه بخاء معجمه و زاء بر لفظ تصغیر بن مدرکه بضم میم و سکون دال مهمله و کسر را بن الیاس بکسر همزه بر قول بعض و بفتح آن نزد بعضی از یاس ضد رجا و همزه برای وصل است و صاحب مواهب گفته که این قول اصح است بن مضر بضم و فتح ضاد معجمه بن نزار بکسر نون و بزای بن معد بضم میم و فتح عین مهمله و بعضی بفتح میم و سکون عین تصحیح کرده اند بن عدنان بفتح عین و سکون دال تا اینجا متفق علیه است نسب شریف میان ارباب سیر و اصحاب علم انساب و فوق آن معلوم و صحیح نیست باتفاق بر آن که آنحضرت از اولاد اسمعیل است و ابراهیم و نوح و ادریس از اجداد اویند و در روایت است از ابن عباس که گفت چون آنحضرت ذکر نسب شریف خود میکرد تجاوز نمی کرد از معد بن عدنان پس از آن توقف میکرد و از عمر رضی الله تعالی عنه روایت کرده اند که می گفت انتساب میکنیم تا عدنان و نمیدانیم ما فوق آن و عروه بن الزبیر گفته که نیافتیم ما هیچ یکی را که بشناسد بعد از معد بن عدنان و از عدنان تا اسمعیل تا آدم اختلاف بسیار است و بعضی میان عدنان و اسمعیل سی تن ذکر کرده اند که معروف نیست اشخاص و احوال ایشان و بعضی کم و بعضی بیش ـ مدارج النبوت

جوہر در بیان آنکه آنحضرت را نه جفت بودند و چهار سریه ـ اسمای ازواج مطهره ـ اول حضرت خدیجة الکبری رضی الله تعالی عنها بنت خویلد بن اسد بن عبد العزی بن قصی بن کلاب و در سی سالگی و بروایت سی و پنج سالگی در عقد نکاح حضرت سرور عالم در آمده در آن وقت حضرت سرور عالم بیست و پنج ساله بودند و در سن شصت و پنج سالگی پیش از هجرت بسه سال بروایت اصح دهم رمضان المبارک وفات یافت

سوم آن سال را عام الحزن گفتند دوم حضرت عایشه رضی الله تعالی عنها بنت ابابکر صدیق در شش سالگی
بنکاح درآمده در عیدین و در سن نه سالگی زفاف شد و قتیکه از هجرت هفت ماه بروایت اصح گذشته وقتی که وفات
نبی واقع شد هیژده ساله دران وقت عایشه بود و بعد آنحضرت در سن شصت و پنج سالگی شده وفات یافت
در وقت معاویه بن ابوسفیان و در بقیع در مدینه مدفون کردند سوم حفصه بنت عمر بن الخطاب در اول ماه
شعبان یا ماه آخر سال سوم از هجرت و نزد بعضی سال دوم به نکاح آنحضرت درآمدند و در سال چهل و چهارم
و بروایت چهل و یکسال یا چهل و پنج سال یا چهل و هفت وفات یافت چهارم ام حبیب بنت ابوسفیان بن
حرب بن امیه بن عبد الشمس بن عبد المناف خواهر معاویه در سن سی و نه سالگی بنکاح درآمده و در سال چهل و
چهارم فوت شد پنجم زینب بنت جحش در سال چهارم هجری بقول اصح بنکاح درآمده و در سال بستم فوت شد
مدت عمر پنجاه و سه سال و در بقیع مدفون ششم میمونه بنت حارث بن زهره بن کلاب بن عامر بوالده عبد الله
بن عباس در سال هفتم از هجرت بنکاح درآمده در حین مراجعت از عمرهٔ قضا در سال پنجاه و یکم انتقال کرد
و در بقیع مدفون هفتم صفیه بنت حیی بن اخطب بن الحرسه از فرزندان هارون علیه السلام ابن عمران
و برادر موسی علیه السلام در سال هفتم آن حضرت او را از برای خود اختیار فرمود و در سال پنجاهم فوت شد
در خلافت عمر خطاب در بقیع مدفون هشتم سوده بنت زمعه بن قیس بن عبد الشمس در مکه بعد از فوت
خدیجه کبری بیک سال بنکاح درآمده و در سال پنجاه و چهارم در زمان معاویه بقول اصح در خلافت عمر
مدفون در بقیع نهم ام سلمه بنت ابی امیه بن مغیره بن عبد الله بن عمران بن مخزوم در سال چهارم از
از هجرت بنکاح درآمده و در سال شصت و یکم فوت شد ابوهریره نماز ایشان گذارد

چهارم آنحضرت را هفت فرزند بود سه پسر و چهار دختر نام پسران قاسم و ابراهیم و عبد الله حضرت قاسم از
بطن حضرت خدیجة الکبری متولد شده قبل از وحی مشهور است که پیش از بعثت متولد شده بودند و در سال پنجم
و بعضی گویند هفده ماه در مکه معظمه مدفون و عبد الله از بطن حضرت خدیجة الکبری بعد وحی مشهور گشت
به طیب و طاهر بعد از بعثت متولد شده در مکه معظمه المدفون فی حجار و بعضی گویند که طیب و طاهر لقب
عبد الله است که بعد از بعثت متولد شده بود در مکه معظمه و حضرت ابراهیم از بطن ماریه قبطی ست سریه بود
فرستادهٔ بادشاه بود در هشتم سال هجرت متولد شده و هفت ماه زیست و بعضی گویند هشت ماه یا ده ماه مدفون
در مدینه در بقیع - اسامی بنات آنحضرت چهار دختر از بطن حضرت خدیجه بودند فاطمه و رقیه و ام کلثوم و زینب
خیر النسا فاطمه کنیت ایشان ام محمد لقب زاکی و بتول و راضیه و مرضیه آخر ماه رمضان در مکه معظمه بعد از
وحی تولد شده تعداد عمر بست و هشت سال و سه ماه بود بتاریخ سوم شهر رمضان سنه یازدهم هجری وفات یافت

سبب تسمیہ فاطمہ آن بود کہ مادر آمنہ و مادر عبداللہ کہ مادر و پدر آنحضرت بودند اورا فاطمہ نام بود ودر سال دوم از ہجرت
باصح روایت در آخر ماہ صفر در نکاح امیر نور نبوت در آمد در انوقت حضرت فاطمہ ہژدہ سالہ بودند بعد از وفات
حضرت رسالت پناہ بشش ماہ رحلت فرمودند باصح روایت و نماز جنازہ حضرت علی کردند و بقولی حضرت
عباس و حضرت رقیہ تولد قبل از نبوت در نکاح عتبہ ابن ابی لہب بود چون او از اسلام محروم شد بامر ابی لہب
او را طلاق داد حضرت عثمان در نکاح خود در آورد و در سال دوم از ہجرت فوت شد و حضرت ام کلثوم
تولد قبل از نبوت در نکاح عتیبہ پسر دوم ابی لہب قبل از نبوت بود چون او از اسلام محروم شد
از وجدا کرد و وقتیکہ رقیہ بجہت حق پیوست حضرت عثمان در نکاح خود در آورد و در سال نہم از ہجرت
وفات کرد و حضرت زینب تولد قبل از وحی و قبل از نبوت در نکاح ابو العاص ابن ربیع پسر خالہ او
وفاتش در خلافت حضرت عمر و ترتیب اولاد آنحضرت اینست کہ اول زینب تولد شد و بعد از ان
ام کلثوم بعد از ان رقیہ بعد از ان عبد اللہ بعد از ان ابراہیم بعد از ان قاسم بعدہ فاطمہ بعضے
گویند اول قاسم بعدہ زینب بعدہ عبداللہ بعدہ رقیہ بعدہ ام کلثوم بعدہ فاطمہ بعدہ ابراہیم و قول آخر مختار جمہور است
و ہجرت آنست کہ آنحضرت از تعدی کافران از مکہ بمدینہ توجہ نمودہ از آن سن ہجری نویسند۔

چو ہر ولادت شریف حضرت فاطمہ رضی اللہ تعالی عنہا در سنہ احدی و اربعین از مولد نبی صلی اللہ
تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم گفتہ اند و این قول ابوبکر راویست و این مخالف است آنرا کہ روایت
کردہ است آنرا ابن اسحاق کہ اولاد آنحضرت صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم ہمہ زائیدہ شدہ اند
پیش از نبوت الا ابراہیم زیرا کہ برین قول ولادت وی رضی اللہ تعالی عنہا بعد از نبوت می شود بیک
سال و ابن جوزی گفتہ کہ ولادت فاطمہ رضی اللہ تعالی عنہا پیش از نبوت است بہ پنج سال اشہر
روایات است و حضرت فاطمہ اصغر بنات رسول اللہ است صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم و بقولے
و بقولے رقیہ و بقولے ام کلثوم رضی اللہ تعالی عنہن و حضرت فاطمہ رضی اللہ تعالی عنہا سیدۃ نساء العالمین
و سیدہ نساء اہل الجنت است تسمیہ کردہ شدہ بفاطمہ زیرا کہ حق تعالے باز داشت او را و محبان او را از
آتش دوزخ و بتول از جہت انقطاع وی از نساء زمان خود در فضل و دین و حسن و جمال و انقطاع وی
از ماسوی اللہ تعالی و زہرا از جہت زہرت و بہجت و جمال و کمال وی و زاکیہ و راضیہ نیز از القاب شریف
اوست و بود اشبہ ناس برسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم در راہ رفتن و صورت و سیرت و
سخن کردن و بود آن حضرت چون می در آمد فاطمہ بروی می ایستاد و می گرفت دست شریف او را و
می بوسید جبین مبارک او را و می نشاند در جائے نشست خود و ہمچنین چون می در آمد آنحضرت علیہ السلام

سید آن سال را عام الحزن گفتند دوم حضرت عایشه رضی الله تعالی عنها بنت ابابکر صدیق در شش سالگی
بنکاح درآمده در عیدین ودر سن نه سالگی زفاف شد وقتیکه از هجرت هفت ماه بروایت اصح گذشته وقتی که وفات
نبی واقع شد هیژده ساله دران وقت عایشه بود وبعد آنحضرت در سن شصت وپنج سالگی شده وفات یافت
در وقت معاویه بن ابوسفیان ودر بقیع در مدینه مدفون کردند سوم حفصه بنت عمر بن الخطاب در اول ماه
شعبان یا ماه آخر سال سوم از هجرت ونزد بعضی سال دوم بنکاح آنحضرت درآمدند در سال چهل وچهارم
وبروایت چهل ویکسال یا چهل وپنج سال یا چهل وهفت وفات یافت چهارم ام حبیبه بنت ابوسفیان بن
حرب بن امیه بن عبد الشمس بن عبد المناف خواهر معاویه در سن سی ونه سالگی بنکاح درآمده در سال چهل و
چهارم فوت شد پنجم زینب بنت جحش در سال چهارم هجری بالقول اصح بنکاح درآمده در سال بستم فوت شد
مدت عمر پنجاه وسه سال ودر بقیع مدفون ششم میمونه بنت حارث بن زهره بن کلاب بن عامر خاله عبد الله
بن عباس در سال هفتم از هجرت بنکاح درآمده ودر حین مراجعت از عمره قضا در سال پنجاه ویکم انتقال کرد
ودر بقیع مدفون هفتم صفیه بنت حیی بن اخطب بن الحسه از فرزندان هارون علیه السلام ابن عمران
وبرادر موسی علیه السلام در سال هفتم آنحضرت اورا از براے خود اختیار فرمود ودر سال پنجاهم فوت شد
در خلافت عمر خطاب در بقیع مدفون هشتم سوده بنت زمعه بن قیس بن عبد الشمس در مکه بعد از فوت
خدیجه کبری بیک سال بنکاح درآمد ودر سال پنجاه وچهارم در زمان معاویه بالقول اصح در خلافت عمر
مدفون در بقیع نهم ام سلمه بنت ابی امیه بن مغیره بن عبد الله بن عمران بن مخزوم در سال چهارم از
از هجرت بنکاح درآمده ودر سال شصت ویکم فوت شد ابوهریره نماز ایشان گذارد

چه پسر آنحضرت را هفت فرزند بودند سه پسر وچهار دختر نام پسران قاسم وابراهیم وعبد الله حضرت قاسم از
بطن حضرت خدیجة الکبری تولد شده قبل از وحی مشهور است که پیش از بعثت متولد شده بودند دو سال زیستند
وبعضی گویند هفده ماه در مکه معظمه مدفون وعبد الله از بطن حضرت خدیجة الکبری بعد وحی مشهور کنیت
به طیب طاهر بعد از بعثت متولد شده ودر مکه معظمه المدفون فی حجاره وبعضی گویند که طیب طاهر لقب
عبد الله است که بعد از بعثت متولد شده بود در مکه معظمه وحضرت ابراهیم از بطن ماریه قبطیه که هدیه بود
فرستاده بادشاه بود در هشتم سال هجرت متولد شده هفت ماه بزیست وبعضی گویند هشت ماه یا ده ماه مدفون
در مدینه در بقیع - اسامی بنات آنحضرت چهار دختر از بطن حضرت خدیجه بودند فاطمه ورقیه وام کلثوم وزینب
خیر النسا فاطمه کنیت ایشان ام محمد لقب زاکیه وبتول وراضیه ومرضیه آخر ماه رمضان در مکه معظمه بعد از
وحی تولد شده تعداد عمر بست وهشت سال وسه ماه بود بتاریخ سوم شهر رمضان سنه یازدهم هجری وفات یافت

سبب تسمیه فاطمه آن بود که مادر آمنه و مادر عبداللہ که مادر و پدر آنحضرت بودند نیز فاطمه نام بود و در سال دوم از ہجرت
با صحیح روایت در آخر ماه صفر در نکاح امیر نور نبوت در آمد در انوقت حضرت فاطمه ہژده ساله بودند بعد از وفات
حضرت رسالت پناه شش ماه رحلت فرمودند با صحیح روایت و نماز جنازه حضرت علی کردند و بقولی حضرت
عباس و حضرت رقیه تولد قبل از نبوت در نکاح عتبه ابن ابی لہب بود و چون او از اسلام محروم شد بامر الٰہی
او را طلاق داد و حضرت عثمان در نکاح خود در آورد و در سال دوم از ہجرت فوت شد و حضرت ام کلثوم
تولد قبل از نبوت در نکاح عتیبه پسر دوم ابی لہب قبل از نبوت بود و چون او از اسلام محروم شد
از وجدا کرد وقتیکه رقیه بجهت حق پیوست حضرت عثمان در نکاح خود در آورد و در سال نہم از ہجرت
وفات کرد و حضرت زینب تولد قبل از وحی و قبل از نبوت در نکاح ابوالعاص ابن ربیع پسر خاله او
وفاتش در خلافت حضرت عمر و ترتیب اولاد آنحضرت اینست که اول زینب تولد شد و بعد از ان
ام کلثوم بعد از ان رقیه بعد از ان عبداللہ بعد از ان ابراہیم بعد از ان قاسم بعده فاطمه بعضے
گویند اول قاسم بعده زینب بعده عبداللہ بعده رقیه بعده ام کلثوم بعده فاطمه بعده ابراہیم و قول آخر مختار جمہور است
و ہجرت آنست که آنحضرت از تعدی کافران از مکه بمدینه توجه نموده آنرا سن ہجری نویسند۔

جوہر ولادت شریف حضرت فاطمه رضی اللہ تعالی عنہا در سنه احدی و اربعین از مولد نبی صلی اللہ
تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم گفته اند و این قول ابوبکر راویست و این مخالفست آنرا که روایت
کرده است آنرا ابن اسحاق که اولاد آنحضرت صلی اللہ تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم ہمه زائیده شده اند
پیش از نبوت الا ابراہیم زیرا که برین قول ولادت وی رضی اللہ تعالی عنہا بعد از نبوت می شود بیک
سال و ابن جوزی گفته که ولادت فاطمه رضی اللہ تعالی عنہا پیش از نبوت ست به پنج سال اشہر
روایات است و حضرت فاطمه اصغر بنات رسول اللہ است صلی اللہ تعالی علیه و آله وسلم در قولے
و بقولے رقیه و بقولے ام کلثوم رضی اللہ تعالی عنہن و حضرت فاطمه رضی اللہ تعالی عنہا سیده نساء العالمین
و سیده نساء اہل الجنت است تسمیه کرده شده بفاطمه زیرا که حق تعالے باز داشت او را و محبان او را از
آتش دوزخ و بتول از جہت انقطاع وی از نساء زمان خود در فضل و دین و حسن و جمال و انقطاع وی
از ما سوی اللہ تعالی و زہرا از جہت زہرت و بہجت و جمال و کمال وی و ذاکیه و راضیه نیز از القاب شریف
اوست و بود اشبه ناس برسول اللہ صلی اللہ تعالی علیه و آله وسلم در راه و روش و صورت و سیرت و
سخن کردن و بود آن حضرت چون می در آمد فاطمه بر وی می ایستاد و می گرفت دست شریف او را و
می بوسید جبین مبارک او را و می نشاند در جاے نشست خود و ہمچنین چون می در آمد آنحضرت علیه السلام

برو می ایستاد و میرفت وی بسوی آنحضرت و میگرفت دست مبارک آنحضرت را و می نشاند بجای خود
و تزویج کرد آنحضرت او را بعلی مرتضی در سنه ثانیه در رمضان بعد از مراجعت از بدر و بعضی بعد احد
گفته اند و زفاف کرد در ذی الحجه و لقیل که تزویج کرد در رجب و بقولے در صفر تزویج وی بامر حضرت
حق تعالی و وحی و وی بود پانزده ساله و پنج ماهه و نصف ماه و مرتضی را بیست و یک سال و پنج ماه و
اقوال دیگر نیز هست و زائیده وی حسن و حسین و محسن و زینب و ام کلثوم و رقیه و محسن و رقیه در زمان طفولیت
وفات یافتند و زینب را بعبدالله بن جعفر و ام کلثوم را بعمر بن الخطاب داد و از ایشان نسل نماند اگرچه
ام کلثوم را از عمر بن الخطاب پسرے شد و نام او زید و در حدیث صحیح آمده که فاطمة سیدة نساء اهل الجنة
الحسن و الحسین سیدا شباب اهل الجنة و بصحت پیوسته که فرمود صلی الله تعالی علیه وسلم که فاطمة
بضعة منی من اذاها فقد اذانی و من ابغضها فقد ابغضنی و نیز آمده است که ان الله یغضب
بغضب فاطمة و یرضی برضاها و روزی حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب کرم الله تعالی وجهه بحضور
سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله وسلم التماس نمود که او دوست تر است بتو از من یا من از وی فرمودند
وی دوست تر است بسوی من از تو و تو عزیزتری بمن از وی و بصحت پیوسته از عائشه صدیقه رضی الله
تعالی عنها که فرمودند بیرون رفتند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وسلم و بود بروی کساے
از پشم حسن بن علی او را پیش آمد پس در زیر کسا در آورد او را بعد از آن حسین بن علی آمد او را نیز در
رداے شریف آورد و آنگاه فاطمه و علی آمد ایشان را نیز در آن کسا در آورد پس این آیت بخواند
انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا و در شان این چار کس فرمود
من جنگی ام با کسی که جنگ کند ایشان را و صلح کننده ام با کسی که صلح کند با ایشان روزے آنحضرت
بخانه فاطمه تشریف شریف آورد و دید که فاطمه جامه سطبر از پشم شتر پوشیده نشسته است آنحضرت
آب در چشم مبارک در آورد و فرمود ای فاطمه امروز بمشقت و تلخی دنیا صبر نماے تا فردای قیامت
نعیم بهشت ترا باشد و روزی آنحضرت دست مبارک خود بر سینه مبارک فاطمه زهرا نهاده دعا کرد
خداوندا او را از گرسنگی آزاد گردان فاطمه میفرماید تا من بودم دیگر هرگز از دل خود رنجش گرسنگی
نیافتم و آنحضرت چون بسفر میرفت آخر کسے را که وداع کردے فاطمه زهرا بود و چون مراجعت
فرمودے اول کسی از اهل بیت خود که ملاقات نمودے وی بودے آنگاه بحجره ازواج مطهره
تشریف شریف می برد از حضرت عائشه صدیقه رضی الله تعالی عنها پرسیدند که از آدمیان
که دوست تر بود برسول الله فرمودند فاطمه گفتند از مردان گفت شوهر او

جوهر شجرهٔ نسب حضرت سرورعالم صلی الله تعالی علیه وآله وسلم — بسم الله الرحمن الرحیم محمد رسول الله صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم بن عبد الله بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد المناف بن قصی بن کلاب بن مره بن کعب بن لوی بن غالب بن فهر بن مالک بن نضر بن کنانه بن خزیمه بن مدرک بن الیاس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان بن اود بن ازود بن الیسع بن سلامان بن یعرب بن سحب بن جمل بن قیدار بن اسمعیل بن ابراهیم بن آذر بن ناخور بن شاروج بن ارغون بن قالغ بن شالخ بن عابر بن ارفخشد بن سام بن نوح بن مالک بن متوشلخ بن اخنوخ بن برد بن بارد بن مهرائیل بن قینان بن انش بن شیث بن آدم صفی الله علیهم السلام محبوب السالکین

جوهر اسم والد ماجد حضرت سرورعالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم عبد الله بود ونام والده ماجده آمنه بنت وهب بن عبد المناف ونیز نام والد ایشان حارث بود ونام شیر مادر حلیمه چون حضرت سرورعالم را صلی الله تعالی علیه وآله وسلم حضرت آمنه در حمل گرفتند شب دوشنبه بود وشانزدهم جمادی الاخری وچون نزول شدند شب دوازدهم ربیع الاول بود وشب دوشنبه ختنه کرده وناف بریده وسرمه کشیده وناخن چیده متولد شدند چون چهل ساله شدند نبوت یافتند وجبرئیل آمدند چون به پنجاه ودو سال رسیدند بمعراج رفتند وعمر مبارک شصت وسه سال وسه ماه وسه روز وسه ساعت بود چون نقل فرمودند دوم ربیع الاول بود وبروایتی دوازدهم روز دوشنبه ربیع الاول اول کسی که بر حضرت ایشان ایمان آوردند از پیران ابابکر صدیق بودند واز کودکان حضرت علی واز از زنان حضرت خدیجه کبری ودران شب که تولد شد شب از نور گرم بود گهواره حضرت ایشان را بر بام کعبه نهادند ماه از آسمان فرود آمد وگرد مهد مبارک هفت بار طواف کرد وجمله ستارگان نیز از آسمان فرود آمدند وگرد مهد مبارک گردیدند — از محبوب السالکین

جوهر در مدارج النبوت مذکور است که انصار هر بامداد بر بلندیهای مدینه آمده منتظر طلوع آفتاب جمال باکمال محمدی صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم می ایستادند وچون آفتاب گرم می شد بخانهای می گشتند روزی بر حکم عادت بعد از امتداد انتظار بخانه باز آمده بودند که ناگاه یکی از یهود در مقام معهود ایستاده نظر وی بر کوکبه قدوم جماعتی افتاد دریافت که آنحضرت اند قبیله انصار که نزدیک وی بود آواز درداد مسلمانان باستقبال اجلال آن سرور برآمدند وبالای حره ملاقات کردند ومبارکباد گفتند وشادیها نمودند وجوانان وکودکان وزنان ومردان ودختران درکوچها میگفتند جاء رسول الله وجاء نبی الله وحبش نیز بعادتی که دارند بازی میکردند وجماعه از دختران

بنی النجار بشادمانی دف زنان برآمدند و مخدرات قبائل انصار بر سر کوچها و بر در سراها و بر بامها
برآمده و وصول بمدینهٔ مطهره روز دوشنبه دوازدهم ربیع الاول یا سیزدهم و اختلاف محمول است
بر رویت هلال و بدوازدهم جزم کرده است نووی در کتاب سیر روضه و اقوال دیگر نیز هست
که از مقام صحت دورست و برآمدن از مکه در بیست و هفتم از صفر بود و خروج از غار اول ربیع الاول
و اتفاق ست میان علماء سیر که روز درآمدن در مدینه دوشنبه بود از ماه ربیع الاول و لیکن اختلاف
است در آنکه چندم ماه بود و از فضائل روز مبارک دوشنبه است که ولادت سرور انبیا و ابتداء
بعثت و هجرت و قدوم بمدینهٔ مبارک و قبض روح مطهر (یعنی گرامی) همه در روز دوشنبه بود و نزول آنحضرت در منازل
بنی عمرو بن عوف بود که مسجد قبا در آنجا بنا یافته است و هم در آنجا حضرت امیر المؤمنین اسد الله الغالب
بتفاوت سه روز از مکه در رسیدند و در روضة الاحباب است که حضرت امیر المؤمنین پیاده راه می رفت
و پایهای مبارک از پیاده رفتن آبله کرده بود حضرت دست مبارک خویش را بران مالیده در زمان
صحت یافت انتهی و این مثل آنست که در غزوهٔ خیبر چشم حضرت امیر المؤمنین درد میکرد آنحضرت لعاب
مبارک خود را مالید در حال شفا یافت و چند روز بدین مقام اقامت فرمودند بقولی پانزده روز
و بقولی بیست روز و بقولی چهار روز دوشنبه و سه شنبه و چهارشنبه و پنجشنبه و قول اول صحیح نیست
و روز جمعه وقت ارتفاع نهار برآمد و در طریق در بطن وادی دران موضع که الان مسجد جمعه بنا
کرده اند نماز جمعه بگذارد و بعده بر راحلهٔ خود متوجه باطن مدینه با سکینه شد قبائل انصار اتباع
نموده در رکاب کرامت مآب روان شد و بعد از برآمدن آنحضرت و توجه آوردن بر یک یک از
قبائل انصار دیده توقع و انتظار براه امید دوخته سر راه آنحضرت را گرفته بشرف آمده ایستادند
و التماس ورود و نزول بمنزل خود و عذر خدمتگاری و جان سپاری نمودند آنحضرت همه را دعای
خیر کرده میفرمودند این ناقه من مامور است هر جا که نشیند منزل من همانجا خواهد بود تا بموضعی رسید
که مسجد شریف نبوی ست ناقه بی اختیار آنجا نشست و آنحضرت را هم بر پشت ناقه حالتی که مخصوص
زمان ورود وحی می بود در گرفت پس ناقه از آن موضعی که نشسته بود برخاست و قدمی چند از آنجا
پیشتر رفت و برگردید و باز همان موضع اول نشست و گویا که باین رفتن و آمدن تحدید بنای
مسجد نمود چنانکه واقع شد و دار ابوایوب انصاری اقرب مواضع بود باین موضع ابوایوب سباقت
و حوائج آنحضرت را از پشت ناقه برداشته و منزل شریف آنحضرت در آورد و دو احتمال دارد و الله اعلم
که اشارتی از جانب آنحضرت نیز یافته باشد چنانکه از روایتی که در روضة الاحباب آورده ظاهر میگردد

درون منزل خود برد پس هم منزل ابوایوب بسعادت نزول شریف مشرف گردید و ذلک فضل الله
یؤتیه من یشاء و از ابوایوب می آرند که گفت چون سرور عالم در منزل من شرف نزول ارزانی داشت
پایان خانه را اختیار کرد و من و والده و فرزندان من در بالاخانه ماندیم عرضداشت کردیم یا رسول الله
مادر و پدر من فدای تو باد من در سکونت بالاخانه بسیار حرج و کلفت می‌کشیم که سرور انبیا در زیر
باشند و ما بر بالاخانه نشینیم حضور بر بالاخانه اختیار فرمایند فرمودند که جماعه با ما اند و طوائف مردم بملاقات
ما می آیند تو و اهل تو بر بالاخانه باشند و در روایتی دیگر آمده که ابوایوب بتضرع و التماس می بود
تا آن سرور انبیا ببالاخانه برآمدند و اهل ابوایوب در پایان افتاده و مدت اقامت آنحضرت
در منزل ابوایوب باصح روایات هفت ماه بود و در روایات کم و بیش واقع شده.

جوهر بدانکه حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و سلم در مکه مبارک چهل ساله بودند که نزول
وحی شد و بعد نزول وحی سیزده سال دیگر ماندند بعده از مکه سوی مدینه منوره هجرت فرمودند پنجاه و سه ساله بودند
و در مدینه منوره ده سال ماندند چهارده روز مریض بودند روز دوشنبه دوازدهم ماه ربیع الاول وفات یافتند
و بعضی دوم ماه ربیع الاول گویند پس بقای حیات در دنیا شصت و سه سال بود و بعضی شصت و پنج سال
گویند و بعضی شصت سال و بعضی شصت و دو سال بست و دو روز و الاول اصح و روز وفات شریف دوشنبه ربیع الآخر
و روز دفن بعضی سه شنبه گویند و بعضی شب چهارشنبه و بعضی گویند وفات در دوشنبه است لیکن دفن نکردند
در دوشنبه و سه شنبه و بعضی روز دفن سه شنبه گویند.

جوهر از فضائل روز مبارک دوشنبه است که ولادت سرور انبیا صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم
و ابتداء البعثت و هجرت و قدوم بمدینه مبارک و قبض روح مطهر همه در روز دوشنبه بود - از مدارج النبوت

جوهر در فوائد الفواد مذکور است که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره گفتم فرمودند که بر پیغمبر را
وقت نقل مخیر میکردند و فرمان می شد که تو مخیری اگر ترا می باید چند گاه دیگر در دنیا باش و اگر نمی باید نقل
کن وقت نقل جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم حضرت عائشه رضی الله تعالی
عنها همین را در خاطر گذرانیدند که جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم که دانند برآن
خوش هستند که تا چندگاه دیگر میان صحابه باشند یا بعالم بقا روند. همین در دل کرده و سوی جناب سرور عالم
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم نگریستند جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم
بلفظ مبارک راندند که مع النبیین و الصدیقین و الشهداء و الصالحین

جوهر در آداب حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم صاحب مصباح الهدایة

قدس سره میفرمایند که نزدیک اہل تحقیق و محبان صدیق معلوم و محقق است که محبوب محبوب محبوب بود
هر که محبوب محبوب را دوست ندارد بحقیقت محب نفس خود باشد نه محب محبوب و محبوب را بعلت آنکه وسیله
انتفاع و محل التذاذ نفس خود داند دوست دارد نه بذات و حقیقت و محبان صادق که از علت هوا و مراد
نفس صافی گشته باشند و از شائبه هستی خالص شده خود را از برای محبوب خواهند نه محبوب را از برای خود
و همچنانکه محبوب محبوب بود وسیله وصول بحضرت محبوب هم محبوب بود و پیش اہل ایمان و ایقان
ظاہر است که حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیه وآله واصحابه وسلم هم محبوب اند و هم وسیله حضرت حق
سبحانه و تعالی پس محبت جناب الهی اقتضای صدق محبت رسول کند صلی اللہ تعالی علیه وآله واصحابه
وسلم و چون معلوم شد که هر کجا محبت بود رعایت ادب لازم باشد پس بر عموم اہل ایمان و خصوصاً ارباب
کشف و عیان رعایت آداب حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیه وآله واصحابه وسلم
واجب و لازم بود و حضرت سید عالم صلوة اللہ وسلامه علیه وآله واصحابه اگرچه بصورت
جسمانیت از نظر ظاہر بینان پنهان اند لیکن بصفت روحانیت بنظر ارباب بصیرت
مکشوف و عیان اند بلکه صورت شریعت از قالب روحانیت ایشان است پس مادام
که شریعت ایشان در عالم باقی بود صورت ایشان بامعنی حاضر باشد و امداد حیوة ایشان
بارواح و نفوس است متصل و متواتر پس باید که بنده همچنانکه حق سبحانه و تعالی را پیوسته بجمیع احوال
خود ظاہر او باطناً واقف و مطلع بیند باید که رسول حق سبحانه و تعالی را نیز بظاہر و باطن خود مطلع و
حاضر داند و معظم آداب آنست که در خاطر خود راه ندهد که هیچ آفریده را آن کمال و منزلت و علو مرتبه
که ایشان را بود ممکن باشد یا هیچ سالک بحضرت عزت راه تواند یافت الا بدلالت و هدایت ایشان
چه مقسم فیض جمیع موجودات روح مطہر نبوی و نفس مقدس مصطفوی است بی واسطه ایشان هیچ مددی
حضرت الوہیت فائض نشود

جواہر جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیه وآله واصحابه وسلم میفرمایند که هر کرا حدث رسد و طہارت
نکند جفا کرده باشد و اگر طہارت ساخت و دو رکعت نماز نگذارد جفا کرده و اگر نماز گذارد و دعا نگوید جفا کرد
و چون دعا گوید و ابتدا از مادر و پدر نکند جفا کرد و چون مادر و پدر را بنام خواند جفا کرد و چون مسجد آید و
نماز نگذارد و بنشیند جفا کرد و چون مصحف شریف باز کرد و نخواند جفا کرد و اگر برادر مومن دعوت خواند و دعوت
اجابت نکند جفا کرد و اگر نام من بشنود و بابوی گل بهشتام و بر من درود نگوید جفا کرد و اگر دو کس
با یکدیگر دوستی دارند و نام یکدیگر نپرسند جفا کرده باشند.

جوہر در فوائد مذکورست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہ کبتھم فرمودند کہ حضرت امیر المومنین افضل الصدیقین رضی اللہ تعالی عنہ بجناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم چہل ہزار دینار آوردند سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم فرمودند کہ بہر فرزندان واہل بیت چہ گذاشتہ التماس نمودند کہ جناب مستطاب خداوند تعالی بس ست و رسول او سبحانہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم وآنروز کہ چہل ہزار دینار آوردند گلیمی پوشیدہ ومیخی بران زدہ بجناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم آمدند ہمان زمان حضرت جبرئیل علیہ السلام بر لباس حضرت افضل الصدیقین بیامدند جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم فرمودند یا اخی این چہ لباس ست حضرت جبرئیل التماس نمودند یا رسول اللہ امروز جملہ ملائکہ را امر شدہ است تا بموافقت حضرت ابوبکر رضی اللہ تعالی عنہ گلیم پوشند ومیخی بران زنند

جوہر در سیر الاولیا مذکورست کہ فاضل ترین ہمہ امت حضرت امیر المومنین ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالی عنہ اند وسید اہل تجرید وپادشاہ ارباب تفرید مشائخ حضرت ایشان را مقدم ارباب مشاہدہ میدانند وحضرت ایشان بیشتر شب مشغول بجناب حق سبحانہ وتعالی بودے چون وقت سحر درامدے از سینہ مبارک خود نفسے برآوردے ازان نفس بوے جگر سوختہ آمدے بدین سبب بود کہ حضرت امیر المومنین عمر رضی اللہ تعالی عنہ کرات میفرمودند کاشکے عمر یک موی بودے از مویہاے کہ بر سینہ مبارک امیر المومنین ابوبکر صدیق بود رضی اللہ تعالی عنہ پانزدہ روز زحمت مزاحم ذات پاک حضرت ایشان شد ودر سال سیزدہم از ہجرت برحمت جناب حق سبحانہ وتعالی پیوستند۔ حضرت ابی بکر صدیق بن عثمان بن عامر بن عمر بن کعب بن سعد بن تیم بن مرہ کنیت پدر حضرت ایشان ابوقحافہ است وتولد حضرت ایشان در مکہ است روز جمعہ دوازدہم رمضان المبارک روز جمعہ بوقت چاشت وعمر مبارک شصت وسہ سالہ بود ومدت خلافت حضرت ایشان دو سال وشش ماہ وچہار روز ست بست ہفتم جمادی الاولے روز دوشنبہ من خمس عشر من الہجرۃ نقل کردند وزہر دادہ شہید شدند در مدینہ منورہ در حظیرہ حضرت سرور عالم دفن کردند محبوب السالکین

جوہر در سیر الاولیا مذکورست کہ حضرت امیر المومنین عمر خطاب رضی اللہ تعالی عنہ امام اہل تحقیق بودند ودر بحر محبت غریق حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میفرمایند الحق ینطق علی لسان عمر واقتدای اہل تصوف بلبس مرقع وصلابت اندر دین بدوست وقتی حضرت امیر المومنین عمر رضی اللہ تعالی عنہ در نواحی مدینہ خشت میزدند آفتاب بر پشت مبارک حضرت ایشان

سخت بتافت گرمی آفتاب اثر کرد بنظر غضب جانب آفتاب دیدند بفرمان حضرت غوث نور آفتاب
بستند جہان تاریک شد و غلغلہ در مدینہ طیبہ افتاد کہ مگر قیامت قائم شد بعدہ حضرت المؤمنین بنظر رضا
جانب آفتاب دیدند آن نور ید و باز بخشیدند و مدت خلافت حضرت ایشان ده سال و شش ماه و چند روز بود
و در بست و سوم ہجرت بدست ابی لولو شہادت یافتند حضرت عمر بن خطاب بن نفیل بن عبد العزی
بن ریاح بن عبد اللہ بن قرط بن رزاح بن عدی بن لوی بن غالب بن فہر بن مالک ابن نصر سوم روز
دوشنبہ وقت صبح صادق در مکہ متولد شدند عمر مبارک پنجاه و سه سال و پنج روز بود و مدت خلافت
ده سال و شش ماه و پنج روز و وفات بست و سوم و بروایتے بست و ششم ماه ذی الحجہ روز پنجشنبہ جنازه
ایشان خود بہوا شده در حظیره سرور عالم در گور در آمد و ابو لولو غلام مغیره بن شعبہ امیر المؤمنین عمر را کشتہ
شہید شده اند۔ محبوب السالکین

جوہر حضرت عثمان بن عفان بن ابی عاص بن امیہ بن عبد الشمس بن عبد المناف بست و ہم
رمضان المبارک روز جمعہ متولد شده اند و عمر مبارک ہشتاد و سال بوده بروایتے نود سال و دوازده سال
و دو ماه و یازده روز خلافت راندہ چون ایشان را بخلافت نشاندند اول کسی کہ با ایشان بیعت کرده
حضرت علی بودند بعده جمیع صحابہ بیعت کردند مگر بعضے مردمان بیعت ایشان قبول نکردند ہیژدہم ماه
ذی الحجہ روز جمعہ نقل کردند و بروایتے غرہ ماه ذی الحجہ بشمشیر برادر محمد ابابکر صدیق نام او قتیبا و شہید ساختند
یوم علیہ باون تقتلون شہید گردانیدند در بقیع دفن کردند۔ محبوب السالکین

جوہر در سیر الاولیا مذکور است کہ حضرت امیر المؤمنین عثمان بن عفان رضی اللہ تعالی عنہ بانواع
کرم و فرط فہم مخصوص بودند و بلباس حلم و بوفور علم موصوف عبد اللہ ابی رباحہ و ابی قتادہ رضی اللہ
تعالی عنہما روایت کرده اند کہ روز جمعہ حرب الدار ما نزدیک امیر المؤمنین عثمان رضی اللہ تعالی عنہ
بودیم چون غوغا بدرگاه حضرت ایشان رسید غلامان ایشان سلاح برداشتند امیر المؤمنین فرمودند ہر کہ
سلاح برنگیرد او از مال من آزاد و ما از پیش او از ترس جان خود بیرون آمدیم حضرت امیر المؤمنین امام حسن
علیہ السلام بدر سرای ما پیش آمدند با حضرت ایشان باز گشتیم و نزدیک امیر المؤمنین عثمان آمدیم
حضرت امام علیہ السلام سلام کردند و فرمودند یا امیر المؤمنین من بی فرمان تو با مسلمانان شمشیر نتوانم کشید و تو امام
بر حقی مرا فرمان ده تا بلای این قوم از تو دفع کنم امیر المؤمنین فرمودند یا ابن اخی ارجع و اجلس
فی بیتک حتی یاتی اللہ بامره فلا حاجة لنا فی اہراق الدماء و میان اہل سلوک این مقام خفتست
و مدت خلافت حضرت ایشان ده روز کم ده سال بود و مدت عمر ہشتاد و ہشت سال و بعضی گفتہ اند

نود سال و بوقت شهادت مصحف در کنار بود روز چهارشنبه بدست نابا عیاض شهید شدند

چه بهر در سیر الاولیا مذکور ست که حضرت امیر المومنین علی کرم الله تعالی وجهه مقتدای اولیا و پیشوای
اصفیا بودند و با وصاف بذل و عطا و فقر میان صحابه کرام ممتاز و بقوت و شوکت از حضرت عزت بخطاب
اسد الله الغالب مخاطب و بکثرت علم از جمله صحابه بقول انا مدینة العلم و علی بابها مخصوص لهذا قال امیر المومنین
عمر رضی الله تعالی عنه لولا علی لهلک عمر و بخلعت خرقه فقر که از حضرت عزت بحضرت سرور صلی الله تعالی
علیه و آله و صحابه و سلم در شب معراج رسیده بود میان خلفای اربع مشرف گشتند لاجرم تا روز قیامت نسبت سنت الباس
خرقه مشائخ از حضرت ایشان مانده و این کار دینی استقامت از حضرت ایشان گرفت و جناب ایشان را در تصرف مقامی
رفیع ست و شانی عظیم و در حدیث صحیح ست که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم حضرت فاطمه رضی الله تعالی عنها
را فرمودند که ترا در نکاح مردی آورده ام که عرفان او از همه بیش ست و ایمان او از همه پیشتر و در مسائل از
کتاب سیر منقول ست که میان جناب اسد الله الغالب کرم الله تعالی وجهه و حضرت سرور عالم صلی الله تعالی
علیه و آله و صحابه و سلم محبت از عهد کودکی بود و حضرت اسد الله الغالب در ایام جاهلیت بت پرستی نکرده
حضرت ایشان را در بتکده می بردند و میگفتند که تو چرا سجده نمیکنی میفرمودند که چون بت را سجده کنم سرم
درد میکند و در باطن من می گذرد که جماد ست بی روح که از ایشان هیچ منفعت نباشد سجده اینچنین جماد
باطل ست و چون این کلمات را حضرت امیر المومنین حمزه رضی الله تعالی شنیدند خوش شدند و حضرت
اسد الله الغالب را در کنار گرفتند و فرمودند ای علی مستقل در کلمات خود باشی که بت پرستی کار بزرگان ما
نبود و حضرت ایشان فرمودند ای عم مرا محبت و برادری با محمد بن عبد الله است که او همیشه حق پرستی
دارد و حضرت امیر المومنین حمزه فرمودند که محمد اخلاق پیغمبران دارد امید وارم که پیغمبر شود و ما بدو ایمان
آریم و روزی علی مرتضی در خدمت حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و سلم آمدند و حضرت ایشان را
خوش و شاد یافتند عرض کردند که هر زمان که می آمدم رخ مبارک را زرد و چشم پرنم و گریان می یافتم امروز
خوش و خرم می بینم سر چیست فرمودند یا علی انت اخی فی الدنیا و الآخرة امروز بر من وحی نازل شد جبرئیل
علیه السلام بر من سوره اقرأ باسم ربک الذی خلق بیاورد و پیغمبر آخر زمان منم جناب امیر المومنین خوش
شدند و عرض کردند یا سیدی ابوبکر صدیق با شما عهد کرده بود که چون بر محمد وحی نازل شود ما ایمان آریم
ابوبکر را خبر کنیم پس رفتند و حضرت صدیق را ازین حال خبر کردند حضرت ایشان فرمودند که محمد امین ست
و او در تمام عمر خود هرگز دروغ نگفته اکنون هم دروغ نگوید پس جناب امیر و حضرت افضل الصدیقین بحضرت
سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم آمدند و لا اله الا الله محمد رسول الله گفتند و ایمان آوردند

و اول کسے کہ میان پیران ایمان آورد حضرت افضل الصدیقین بودند و میان کودکان جناب علی مرتضی جناب امیر در مجاہدہ و ریاضت چنان بود تا کہ در بیان نیاید و در خانہ حضرت ایشان سہ چہار فاقہ شدے و نہ فاقہ نیز شدہ است سر فقر خود با کسی نگفتی و با حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم نیز نگشادے حضرت علی ابن ابی طالب بن عبد المطلب چون بخلافت نشستند ہمہ صحابہ با ایشان بیعت کردند مگر بعضے بیعت نہ کردند قول آنکہ در روضۃ الاحباب مسطور است کہ ارباب سیر و تواریخ آوردہ اند کہ چون واقعہ قتل حضرت عثمان بن عفان بوقوع پیوست جناب ولایت مآب در خانہ خود نشست و از اختلاط با مردم من کل الوجوہ پیوستہ رو سا و علما عصر در پی آنجناب علیہ وسلم وسنہ آوردند تا ہم بیعت با وے استحکام دہند آنحضرت اجابت نفرمودند و روایتے آنکہ بعد از پنج روز از واقعہ حضرت عثمان مصریان با اہالی مدینہ گفتند شدند مرتضی علی رفتہ التماس قبول منصب خلافت باید شود پس باتفاق بر آستان رفتہ گفتند یا امیر المومنین عالم را چارہ نیست از امامی و پیشوائی و خلیفہ و مقتدا و نمیدانیم در روزگار ما از تو باین کار احق و اولی جواب فرمودند مرا باین کار حاجت نیست ہر کہ شما اتفاق کنید من با شما متابعت کنیم بعرض رسانیدند تا تو در میان ما حیات باشی کرا یارا است دم زدن قرب تر کہ شما را این ہوس نیست کہ متصدی منصب امام شوید این کار تعلق بر اے و رویت اہل بدر دارد کہ ارباب حل و عقد و اصحاب رفیع القدر ہر درا کہ ایشان بخلافت و ریاست قبول نمایند خلیفہ او خواہد بود آنہا کلام ہمین حضرت را باین نہج و بسط چون بآن طائفہ جلیل القدر رسانید ہمہ با ایشان کہ در مدینہ بودند بدر سرائے آنحضرت آمدہ استدعائے مبایعت نمودند چون ہجوم و ازدحام مہاجر و انصار باین مثابہ دیدند از خانہ خویش بیرون آمدہ متوجہ مسجد نبوی شدہ خطبہ فصیح و بلیغ خواند مشتمل بر حمد و ثنائے خداوند عالم و درود بر سرور عالم بعد از آن فرمودند ای گروہ مسلمانان اصحاب باین کہ من امیر شما باشیم ہمہ گفتند آرے

چو ہر روزی دہ نفر کافران بحضور حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم عرض کردند کہ ما یک یک نفر یک مسئلہ را یکبار از حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب علی بن ابی طالب کرم اللہ تعالی وجہہ سوال کنیم اگر ہر کدام را جواب علیحدہ علیحدہ بفرمایند حدیث انا مدینۃ العلم و علی بابہا برحق دانیم پس یکے آمد و سوال کرد یا علی علم افضل است یا مال فرمودند علم گفت بچہ دلیل فرمودند کہ علم میراث پیغمبران است و مال میراث کافران دوم گفت کہ علم افضل است یا مال فرمودند علم گفت بچہ وجہ فرمودند علم نگہبان است و مال را تو سوم گفت کہ علم افضل است یا مال فرمودند علم گفت چگونہ فرمودند علم را دوست انبیا اند و مال را دشمن انبیا چہارم ہمین سوال کرد فرمودند علم گفت بچہ طور فرمودند اگر از مال چیزی بدیہند کم گردد و از علم ہر چہ خرچ کنند کم نشود بلکہ زیادہ شود پنجم ہمین سوال کرد و وجہ پرسید فرمودند صاحب مال را بخیل و شوم گویند و صاحب

علم را تعظیم نمایند ششم سوال کرد وجہ پرسیار فرمودند مال را اندر نگاہ باید داشت و علم را احتیاج نگہبانی نباشد
ہفتم سوال کرد فرمودند علم روشن کند دل را و مال دل را سیاہ کند ہشتم سوال کرد فرمودند کہ مال را حساب است
و علم را حساب نیست نہم سوال کرد فرمودند علم ہمراہ تو با آخرت برند و مال را بہ دنیا گذارند دہم سوال کرد
فرمودند آنکہ علم دارد دعوی بندگی کند و مالدار دعوی فرعونی اسپ ہمہ کافران بحضور حضرت سرور عالم صلی اللہ
تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم مسلمان شدند

جوہر امام اول امیر المومنین علی کنیت ابو الحسن و ابو تراب و لقب حیدر و مرتضی و یعسوب الدین
و امام المتقین و پدر ایشان عمران و کنیت ابو طالب و مادر ایشان بی بی فاطمہ بنت اسد
بن ہاشم بن عبد المناف سیزدہم رجب روز جمعہ در خانہ مبارک در وجود آمدہ بعد از عام فیل سی سال
و عمر شصت و سہ سال بود و قاتل ایشان عبد الرحمن بن ملجم و در شب او شہید بست و یکم رمضان
سنہ اربعین من الہجرۃ و قبر در نجف از بلاد کوفہ و مدت امامت و خلافت پنج سال و نہ ماہ و فرزندان ایشان
امام حسن و امام حسین و محسن مات صغیرا و محمد اکبر و عثمان اکبر و عثمان اصغر و عمر اکبر و عمر اصغر و جعفر اصغر و محمد اصغر
و عبد اللہ و عباس اصغر و ابو القاسم و عون و زید و زینب کبری و زینب صغری و رقیہ کبری و رقیہ صغری
ام الحسن و نفیسہ و ام الکرام و امامہ و زینب و ام ہانی و ام سلمہ و میمونہ و خدیجہ و فاطمہ و [illegible] و امام محمد حنفیہ
عباس اکبر و جعفر اکبر و [illegible] و [illegible] - امام دوم امام حسن کنیت ابو محمد و لقب [illegible] و مجتبی و مادر ایشان
حضرت فاطمہ بنت رسول اللہ تولد در شب پانزدہم رمضان سنہ سہ ہجری در مدینہ و عمر چہل و شش سال و پنج ماہ
و دو نیم روز سنہ خمسین من الہجرۃ وفات یافت و قاتل ایشان [illegible] الکبری بود و زن امام حسن جعدہ نام
بنت اشعث بن قیس او را زہر دادہ وفات ایشان بجای پدر ہمی و نہ سال و بعد علی دہ سال و بعد از فاطمہ
سی و ہشت سال و شش ماہ نہم ماہ صفر قبر در بقیع مدت امامت دہ سال و فرزندان ایشان زید و قاسم
و عبد اللہ و یعقوب و حسین و عبد الرحمن و اسمعیل و محمد و طلحہ و حمزہ و حسن مثنی و فاطمہ و ام عبد اللہ و ام سلمہ
و رقیہ و ام الحسن و در بعضے رسائل ہست کہ فرزندان امام حسن پانزدہ اند ہفت پسر و ہشت دختر و امام
سوم حضرت امام حسین کنیت ابو محمد و لقب رشید و سبط مادر ایشان فاطمہ بنت رسول اللہ تولد پنجم
رمضان سنہ چہار ہجری در مدینہ و عمر پنجاہ و شش سال و دو ماہ و قاتل ایشان شمر بن ذی الجوشن وفات
دہم محرم سنہ احد و ستین ہجری قبر در کربلا مدت امامت پانزدہ سال و فرزندان ایشان یازدہ و دو دختر
از انجملہ علی اکبر علی اصغر عبد اللہ فاطمہ سکینہ و در رسائل دیگر ہشت فرزند چہار پسر و چہار دختر - امام چہارم حضرت
امام زین العابدین کنیت ابو محمد و علی و لقب سجاد و زین العباد و مادر ایشان شہربانو تولد

ہفتم شعبان مدت عمر پنجاه و ہفت سال قاتل شان عبد الملک مروان وفات ہیزدہم محرم قبر در بقیع
مدت امامت ہفده سال و فرزندان امام محمد باقر و عبد اللہ و حسن و حسین اصغر و زید عمادی و علی اصغر
و خدیجه و علیه و ام کلثوم - امام پنجم امام محمد کنیت ابو جعفر لقب باقر مادر ایشان فاطمه بنت حسن و تولد ماه
رمضان عمر پنجاه سال قاتل ایشان ابراہیم ابن ولید وفات ذی الحجه قبر در بقیع مدت امامت ہیزده سال

و فرزندان امام جعفر عبد اللہ و جعفر ابراہیم و علی و زلیخا و زینب -

جوہر جگر بند مصطفی صاحب الجود و السخا ابو محمد حسن مجتبی رضی اللہ تعالی عنه بن علی بن ابی طالب
کرم اللہ تعالی وجهه امام دوم اند از ائمه اہل بیت ولادت حضرت ایشان روز سه شنبه پانزدہم ماه رمضان
سال سوم از ہجرت در مدینه واقع شده اکثر او قات حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیه و آله وسلم مرکب
می شدند و حضرت ایشان را و حضرت امام حسین علیه السلام را راکب می ساختند و میفرمودند که نزدیک
پروردگار ما بہترین خلائق ایشانند و دوستی ایشان باعث نجات ست و دشمنی ایشان جز گمراہی و ضلالت
بار نیارد و حدیث شریف مثل اہل بیتی کمثل سفینه نوح چون حضرت علی کرم اللہ تعالی وجهه بشہادت
رسیدند روز دیگر در رمضان سال چہلم ہجری امیر المومنین حسن رضی اللہ تعالی عنه بجای پدر بزرگوار بر مسند
خلافت نشست چہار ہزار مرد با حضرت ایشان بیعت نمودند تا مدت شش ماه چون حضرت سید عالم
فرموده بودند که ایام خلافت بعد از من سی سال ست از انجمله بست و نه سال و شش ماه خلفاء اربعه
بر سریر خلافت متمکن بودند و شش ماه که از جمله سی سال مانده بود حضرت امیر المومنین امام حسن علیه السلام
تمام کرده چون دید که معاویه در طلب حکومت بیقرار ست و خون مسلمانان درین امر ریخته خواہد شد
امر حکومت را بمعاویه تسلیم کرد و خود در مدینه طیبه گوشه گرفت صاحب خزانه جلالی فرماید که با اینهمه خاطر
معاویه بنیار اسیده بنت اشعث زن حضرت امیر المومنین حسن علیه السلام را بوعده ها فریفته ساخت آن
ناقص العقل و الدین موجب گفته معاویه امام معصوم را مسموم ساخت چون حضرت المومنین دید که ایام
حیات آخر رسید حضرت امیر المومنین امام حسین علیه السلام را طلب فرموده خلافت و امامت را حواله نمود
بتاریخ بست و ہشتم ماه صفر سنه خمسین ہجری جان بجانان تسلیم کرد ایام حیات حضرت ایشان چہل و ہفت
و مدت خلافت شش ماه بوده پسر و شش دختر گذاشتند چنانچه مفصل این ماجرا در روضة الصفا مسطور ست
مراة الاسرار - و چون قدریان غلبه گرفتند و مذہب اعتزال در جہان پراگنده شد حضرت خواجه حسن بصری
قدس سره بخدمت حضرت امام حسن رضی اللہ تعالی عنه نامه نوشت و آن اینست بسم اللہ الرحمن الرحیم
السلام علیک یا ابن رسول اللہ و قرة عینه و رحمة و برکاته که شما جملگی بنی ہاشم چون کشتیها بوده اید

در دریای ژرف هر که متابع شما بود نجات یابد چون متابعان کشتی نوح که بران نجات یافتند مومنان چه میفرمائید
ای ابن رسول الله در حیرت ما در قدر و اختلاف ما در استطاعت تا بدانیم که روش شما اندرین چیست و
هرگز منقطع نخواهد شد علم شما اعلم خدای عز و جل و او نگاه دارنده و حافظ شماست چون این نامه رسید
جواب نوشت - بسم الله الرحمن الرحیم آنچه گفته بود این از حیرت خود و از آنکه بگوئی از امت اندر قدر
و آنچه راست من بران مستقیم است اینست که هر که بقدر خیر و شر از خدا تعالی ایمان نیارد کافرست و هر که معاصی
به و حواله کند فاجر یعنی انکار تقدیر مذهب قدریه بود و حواله معاصی بخدا تعالی مذهب جبریه پس بخدا اختیار است
اندر کسب خود بمقدار استطاعت از خدای عز و جل و دین ما میان قدر و جبرست یعنی جمله خیر و شر بتقدیر
خدای تعالی است اما باختیار تو موجود میشود - مراة الاسرار

جوهر حضرت امام حسین رضی الله تعالی عنه بن علی ابی طالب کرم الله وجهه امام سوم از ائمه
اهل بیت ولادت حضرت ایشان روز سه شنبه ماه شعبان سال چهارم از هجرت در مدینه واقع شده
و شش ماهه متولد گشتند حضرت ایشان فرمودند شفیق ترین برادران تو بر تو دین است از آنچه
نجات مرد در دین بود و هلاکش در مخالفت آن کسی سوال کرد که نهایت بندگی چیست فرمودند که
نهایت کار بنده آنست که از اختیار خود برخیزد یعنی در ذات احدیت چنان غرق گردد که خود را در میان
نه بیند. روزی مردی آمده گفت یا ابن رسول الله من درویش درمانده ام و اطفال دارم مرا قوت
معیشت می باید فرمودند که بنشین که ما را رزقی در راه است پس بر نیامد که پنج صره دینار یاوردند آنحضرت
هر پنج صره بدان درویش داده و از وی عذر خواست که ما را معذور دار ما از اهل بلائیم و از راحت دنیا
باز مانده و مرادهای خود گم کرده صاحب تاریخ طبری می آرد که چون معاویه ابن ابی سفیان بمرد و
موافق وصیت وی یزید بن معاویه بر مسند حکومت نشست با همه اهل شام بیعت بستند و نامه برای
ولید بن عتبه که از نزد وی پیش حاکم مدینه بود فرستاد که از چهار تن بیعت من بستان یکی عبد الرحمن بن
ابوبکر صدیق دوم عبد الله بن عمر فاروق سوم عبد الله بن زبیر چهارم حضرت امام حسین علیه السلام
اگر بیعت قبول کنند بهتر و الا کار آنها بساز ولید بموجب صلاح مروان بن حکم با هر چهار بزرگ
مستحق خلافت تکلیف بیعت یزید نمود هرگاه که ایشان بر حکومت معاویه راضی نبودند بر یزید
چه طور بیعت کنند به جهت دفع شر متوجه مکه شدند و چون این خبر شائع شد که حضرت امام همام بیعت
یزید قبول نکردند و بمکه رفتند مردم کوفه ازین خبر شاد گشته محضرها نوشتند و رسولان پیش امام علیه السلام
فرستادند و دوازده هزار متفق شده پیغام فرستادند حضرت امام حسین با جمیع قبیله متوجه کوفه شدند هر چند

عبد الله بن عباس منع کرد که کوفیان بی‌وفا اند اگر کوفیان دوستدار شما اند چرا خلیفه یزید را از کوفه بدر نکردند
الغرض عرض عبد الله بن عباس سودمند نشد و همراه امام چهل سوار و صد پیاده بود از مکه روانه گشتند هواخواهان
یزید بوی خبر رسانیدند یزید چون ماجرا شنید به عبد الله بن زیاد نامه نوشت که از آنجا لشکر جمع کرده سر راه امام
بگیر اگر بیعت من قبول کند بهتر و الا او را با جمیع هواخواهان او بکش عبد الله بن زیاد ملعون عمر بن سعد را
با چهار هزار کس برای کشتن امام تعیین نموده روی به بیابان نهاد اول ماه محرم سال شصت یک بود شخصی امام را دیده
گفت ای امام مسلمانان بکجا خواهی رفت فرمود بکوفه گفت باز گرد زیرا لشکر عمر بن سعد با چهار هزار کس
رسید و مسلم بن عقیل را که پیشتر بکوفه فرستاده بود او را کشته است حضرت امام از آنجا کوچ کرده بدشت
کربلا فرود آمدند از عقب عمر بن سعد رسید و مردم کوفه بی‌وفائی کرده با او متفق شدند و آب فرات را
بالاتفاق یکدیگر بروی اهل بیت رسول خدا بستند تا بی آب هلاک شوند یک هفته از گفت و شنود
گذشت روز جمعه بتاریخ دهم محرم سنه شصت و یک هجری از صبح جنگ آغاز شد امام معصوم با جمیع برادران
و فرزندان وغیره بی آب تشنه در جنگ مشغول گشتند و آخر روز مذکور با پنج برادر و سه فرزند و هفتاد
تن از اصحاب شربت شهادت چشیدند و سر حضرت امام بریده پیش یزید لعین بردند مدت حیاتش
پنجاه هشت سال و بقولی پنجاه و هفت سال و سه ماه و دو روز بود و چهار پسر و دو دختر داشتند و
صاحب تاریخ طبری گوید که جمیع کشتگان کربلا سه روز افتاده ماندند بعد از آن مردمان بنی اسد
آمده امام حسین را بگور کردند و علی اکبر بن حسین را در پایان قبر پدر دفن کردند و دیگر شهدا را
بیک موضع در خاک مستور ساختند و حضرت عباس بن علی که علمدار و محبوب‌ترین برادران حضرت
امام بودند در حیات امام چند ساعت پیشتر ترددات نمایان کرده شربت شهادت چشیدند ایشان را
بر سر راه غاضریه مدفون ساختند حضرت امام زین العابدین مریض بودند تا امانت خلافت و
امامت مع وصیت بوی ایشان حواله نموده جان بجانان سپرد و از فرزندان علی مرتضی محمد حنفیه
و عمر زنده ماندند که همراه امام نبودند سید محمد گیسو دراز در مصنفات خود می‌نویسند که من حیرانم بر مجتهدان
امت محمدی که مردم امت فرزندان پاک شاه آنحضرت را بی گناه کشتند و باز مسلمانی آنها بحال
خود ماند و از ملفوظات خواجگان چشت اکثر با حضرت گنج شکر و دیگر خواجگان فرموده اند که این
کافران چرا فرزندان رسول علیه السلام را بی گناه کشتند و بعد از شهادت امام حسین یزید بن معاویه
بشرب مدام الفت گرفته و بیرون رفته آنکه گفت که از دین محمد بیزار شده و ملت عیسی [illegible]
جو جوهر داشت علم و عمل مصطفوی و معرفت ولایت مرتضوی حضرت امام علی زین العابدین

بن حضرت امام حسین امام چہارم اند مادر ایشان شہربانو بنت یزدجرد شہریار بن خسرو بن ہرمز بن نوشیروان بود
و در روضة الصفا و حبیب السیر مسطور است که در زمان خلافت امیر المومنین عمر رضی اللہ تعالی عنہ سہ دختر یزدجرد
اسیر کرده آورده بودند ہر سہ را حضرت اسد اللہ کرم اللہ تعالی وجہہ در حصہ خود گرفتند که اینہا دختران
سلاطین عجم اند فروختن ایشان مناسبت ندارد پس یکے را بحضرت امام حسین علیہ السلام بخشیدند از وی حضرت
امام زین العابدین متولد گشتند و یکی به محمد بن ابوبکر صدیق دادا از وی قاسم بوجود آمد و یکے را
بعبد اللہ بن عمر فاروق عنایت کرد از وی سالم تولد نمود پس علی بن حسین و قاسم بن محمد و سالم بن
عبد اللہ خالہ زاد یکدیگر بودند و تولد امام چہارم روز جمعہ پانزدہم جمادی الآخر و بروایتی در ماه شعبان
سنہ ثمان و ثلاثین ہجری واقع شد اسم شریفش علی بود و کنیت وی ابو محمد و ابو القاسم نیز گفتہ اند و القاب وے
زین العابدین و ذکی و امین است در زمان شہادت حضرت امیر دو سالہ بودند و در واقعہ کربلا
بست و سہ سالہ عمر داشتند که بعد از شہادت حضرت امام بر مسند امامت نشستند محمد حنیفہ بن علی
در باب امامت با وی منازعت نمود امام زین العابدین فرمودند که در خانہ کعبہ نزدیک حجر الاسود
رویم و از وی پرسیم که امام زمان کیست پس ہر دو باتفاق نزد حجر الاسود رفتہ سوال کردند حجر الاسود
بزبان فصیح گفت که امامت بعد از حسین بن علی بعلی بن حسین رسیده است و امام زمان اوست
روز سہ شنبہ ہژدہم ماه محرم در سنہ خمس و تسعین ہجری در زمان سلطنت ولید بن عبد الملک بن
مروان بہ ریاض جنان شتافتند و در بقیع مدینہ پہلوے عم خود حضرت امام حسن مدفون گشتند مدت عمر
پنجاه و ہفت سال و ایام امامتش سی و چہار سال و بقول اکثر مورخین ولید بن عبد الملک بن مروان
آن امام معصوم را زہر داد حضرت ایشان یازده پسر و چہار دختر داشتند - مراة الاسرار

جوہر مفتاح حقائق و معارف حضرت امام محمد باقر بن زین العابدین رضی اللہ تعالے عنہم

امام پنجم اند مادر ایشان بنت امام حسن بود ولادتش روز جمعہ سوم ماه صفر و بقولے غره ماه رجب سنہ سبع
و خمسین ہجری در مدینہ واقع شده اسم شریفش محمد است و کنیت ابو جعفر و القابش باقر و شاکر و ہادی
گفتہ اند در زمان شہادت امام حسین سہ سالہ بودند و در وقت وفات پدر خود سی و ہشت سال عمر داشتند
که بر مسند امامت نشستند کمالات حضرت ایشان بسیار است درین مختصر گنجایش ندارد روز دوشنبہ
ہفتم ذی الحجہ سنہ اربعہ عشر و مائة در زمان سلطنت ہشام بن عبد الملک بفردوس اعلی شتافتند و بقول
اکثر ارباب تاریخ ہشام بن عبد الملک امام پنجم را زہر داد و مدت عمر پنجاه و ہفت سال و ایام امامتش
نوزده سال مدفن در بقیع مدینہ نزدیک مرقد بہشت آئین امام زین العابدین است پنج پسر و دو دختر داشت

وبقولی شش پسر و یک دختر و بقولی سہ پسر و یک دختر داشت - مرآۃ الاسرار

جواہر سر حلقہ اہل کمال امام ابو عبد اللہ جعفر بن محمد الصادق رضی اللہ تعالیٰ عنہ امام ششم اند در شش جہات عالم از روی حقیقت متصرف بود مادر حضرت ایشان ام فروہ بنت قاسم بن محمد بن ابوبکر صدیق است وولادتش روز دوشنبہ و یا یکشنبہ ہفدہم ربیع الاول سنہ ثلث وثمانین واقع شدہ اسم مبارکش امام جعفر و کنیت ابو عبد اللہ و ابو اسمٰعیل و لقبش صادق و صابر و فاضل و طاہر ست و وقت جد خود امام زین العابدین پانزدہ سالہ بود و بقولے دوازدہ سالہ و در زمان انتقال پدر خود امام محمد باقر سی و چہار سالہ بودند و بروایتے سی و یک سال عمر داشتند کہ بعد از پدر بر مسند امامت بنشستند و کمالات حضرت ایشان از شرق تا غرب فرا رسیدہ روز دوشنبہ پانزدہم ماہ رجب سنہ ثمان و اربعین و مائۃ در زمان سلطنت ابو جعفر منصور دوانقی از خلفاء بنی عباس بہ ریاض رضوان شتافتند و بقول اکثر مورخین آنجناب را منصور دوانقی زہر داد و مدت حیاتش شصت و ہشت سال و بقولے شصت و پنج سال و ایام امامت سی و چہار سال بود و شش پسر و یک دختر داشتند و بقول اصح ہفت پسر و چہار دختر بودند از آنجملہ پسر کلان اسمٰعیل بود - مرآۃ الاسرار

جواہر امام ششم امام جعفر و لقب صادق و مادر حضرت ایشان بی بی افروز بنت قاسم تولد در ربیع الاول و عمر شریف شصت سال وفات در شوال و قاتل حضرت ایشان ابو جعفر دوانقی و قبر شریف در بقیع و مدت امامت سی و پنج سال و فرزندان حضرت ایشان موسیٰ و اسمٰعیل و اسحاق و عباس و محمد و علی و عبد اللہ و ام فاطمہ

جواہر امام ہفتم موسیٰ کاظم کنیت ابو الحسن و لقب کاظم مادر ایشان بی بی حمیدہ بانو تولد در صفر عمر پنجاہ و چہار سال و قاتل ایشان ہارون رشید قبر در بغداد و فرزندان ایشان امام علی و ابراہیم و عباس و قاسم و اسمٰعیل و جعفر و ہارون و حسن و احمد و ہارون و حمزہ و محمد و عبد اللہ و اسحاق و حسین و فضیل و سلمان و فاطمۃ الکبریٰ و فاطمۃ الصغریٰ و ام کلثوم و ام جعفر و لبابہ و زینب و خدیجہ و علیہ و حلیم و رانم و امیر و عائشہ و ام سلمہ و میمونہ -

جواہر امام ہشتم امام علی رضا کنیت ابو الحسن لقب رضا مادر ایشان ام ولد ولادت در مدینہ روز پنجشنبہ پانزدہم ربیع الاول سنہ ثلث و خمسین و مائۃ و شہادت در سناباد طوس روز جمعہ بست و یکم رمضان سنہ ثلث و مائتین ہجرے عمر چہل و نہ سال قاتل ایشان مامون رشید قبر در طوس و آنرا مشہد گویند مدت امامت بست سال و حضرت ایشان را پنج پسر بودند و یک دختر موسیٰ اکبر و جعفر و

و ابو الحسن علی و ابراهیم محمد تقی

جوهر امام نهم امام محمد کنیت ابو جعفر و لقب تقی و مادر ایشان ریحانه تولد رمضان عمر بست و
پنج سال وفات ذی القعده قبر بغداد و قاتل شان عبد الله زبیر مدت امامت هفده سال ایشان را
یک پسر بود اسم نقی

جوهر امام دهم علی و کنیت ابو الحسن ثالث چه ابو الحسن اول علی بود دوم علی موسی الرضا
سوم علی هادی و عسکری نیز هست لقب نقی مادر ایشان بی بی افرون ولادت در مدینه سوم رجب
سنه اربع عشر و مائتین عمر چهل سال قاتل ایشان ابو فضیل قبر در سامره نزدیک بغداد
مدت امامت سی سال فرزندان ایشان حسن و حسین جعفر و محمد و عائشه وفات در زمان معتمر خلیفه
در سرمن رای روز دوشنبه آخر جمادی الآخر سنه اربع و خمسین و مائتین و قبر وی در سرای وی است در
سامره و عقب او سه پسر حسن و حسین و جعفر اما جعفر کنیتش ابو عبد الله مشهور است۔

جوهر امام یازدهم امام حسن کنیت ابو محمد لقب زکی و عسکری مادر شان ام ولد ولادت حضرت
ایشان در مدینه نوزدهم ربیع الاول سنه احد و ثلثین و مائتین هجری قبر در پهلوی پدر در سرمن رای عمر بست و
نه سال قاتل شان زبیر بن جعفر قبر در سامره نزدیک بغداد و حضرت ایشان یک پسر نام نقی محمد بن حسن

جوهر امام دوازدهم امام محمد و کنیت ابو القاسم و لقب مهدی آخر الزمان و ایشان از اولاد
امام حسن عسکری شوند هر وقت که حقتعالی خواهد که خروج کند

جوهر بعد از شهادت امیر المومنین امام حسن رضی الله تعالی عنه معاویه بن ابی سفیان ده سال
حکومت نمود پانزدهم رجب در سال شصت هجری بمرض طاعون در دمشق وفات یافت ولادتش
پیش از بعثت پنج سال بود و در سال هشتم از هجرت ایمان آورد و در زمان خلافت امیر المومنین عمر
رضی الله تعالی عنه حاکم شام شد و بست سال در ایام خلافت حضرت عمر و عثمان حکومت کرده و
ده سال دیگر بعد از معاودت حضرت اسد الله الغالب بجانب کوفه حاکم بود عمرش بقولی هشتاد و هشت
و بقولی هشتاد و پنج سال بود وزیر او پسرش یزید و ابو منصور رومی بوده است و نه پسر داشت از آنجمله حکومت ملک
به یزید حواله نمود — مرآة الاسرار

جوهر در ملفوظ حضرت امیر سید محمد گیسو دراز قدس سره مذکور است که خلافت آنحضرت سید عالم
صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم بر دو نوع است خلافت کبری و خلافت صغری خلافت کبرے
خلافت باطنی ست و خلافت صغری خلافت ظاهری و خلافت کبری باجماع امت مخصوص است

بحضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ وخلافت صغری باجماع سنیان حضرت امیر المومنین
افضل الصدیقین راست رضی اللہ تعالی عنہ وحضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ
میفرمایند کہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم داعی وہادی امت بودند چون سوی آخرت
عالم نقل شدند صحابہ را داعی وہادی گذاشتند وخلافت کبری مخصوص بحضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب
کرم اللہ تعالی وجہہ وبعضے را خلافت صغری بود وبعضے را نہ صغری ونہ کبری واز حضرت امیر المومنین
اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ از خلافت کبری خلفا شدند واز آن خلفا خلفاء دیگر می شوند
وتا قیامت این سنت جناب الہی جاری خواہد بود اما اجازت نامہ ومثال کہ سلف خلفا را دادہ اند
وامر دیگران را می دہند مشروط بشروط می کنند چون آن شروط مفقود شود بحکم اذا انتفی الشرط
انتفی المشروط بتحقیق خلیفہ نماند وداعی ومرشد وہادی وشیخ باصطلاح صوفیہ نخوانند ومیفرمایند
کہ مشہور چہاردہ خانوادہ اند کہ ہمہ تعلق بحضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ دارند
ودر شرح عوارف دوازدہ امام میفرمایند پس در اصل دوازدہ خانوادہ اند یکی ادہمیان کہ تولی بحضرت
ابو اسحاق سلطان ابراہیم بن ادہم قدس سرہ دارند دوم طیفوریان کہ تولی بحضرت شیخ بایزید طیفور بن
عیسی بسطامی قدس سرہ دارند سوم محاسبیان بحضرت ابو عبد اللہ بن حارث محاسبی قدس سرہ چہارم
قصاریان بحضرت ابو صالح حمدون قصار قدس سرہ پنجم جنیدیان بحضرت ابو القاسم شیخ جنید بغدادی
قدس سرہ ششم نوریان بحضرت ابو الحسین محمد نوری قدس سرہ ہفتم سہلیان بحضرت ابو محمد سہل بن عبد اللہ
تستری قدس سرہ ہشتم حکیمیان بحضرت ابو عبد اللہ بن علی حکیم ترمذی قدس سرہ نہم خرازیان بحضرت
ابو سعید احمد بن عیسی الخرازی قدس سرہ دہم حلاجیان بحضرت ابو منصور حلاج قدس سرہ یازدہم سیاریان
بحضرت ابو العباس قاسم مہدی السیاری قدس سرہ دوازدہم خفیفیان بحضرت ابو عبد اللہ محمد بن خفیف
قدس سرہ اما خانوادہ چشتیان متفرع از ادہمیان ست وخانوادہ سہروردیان متفرع از جنیدیان

چہ ہم حضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ آمدن آدم علی نبینا وآلہ وعلیہ السلام درین دار جہت جزا
نبود بلکہ از جہت ظہور خلافت وسیادت حضرت ایشان بود

چہار اول خلیفہ در خلافت صغری ابوبکر بعدہ عمر بعدہ عثمان بعدہ علی خلافت ابوبکر باجماع صحابہ است
وخلافت عمر باستخلاف ابوبکر وخلافت عثمان بمشاورت صحابہ است بفرمان عمر وخلافت علی ہم برحق ست
زیرا کہ وقت مشورت صحابہ بر علی وعثمان ہر دو کس آمدند اما چون عثمان را پیش کردند وے متعین گشت
بر خلافت وچون عثمان وفات یافت بمشورت اول علی متعین گشت وخلافت ایشان تا سی سال بود

خلافت ابوبکر دو سال و سہ ماہ و نہ شب و خلافت عمر دہ سال و شش ماہ و پنج شب و خلافت عثمان دوازدہ سال و یازدہ شب و خلافت علی پنج سال و نہ ماہ و آن سرور بعنو خود خلافت بکسے تعیین نفرمود اگر اہل بیت را بدادے دشمنان را تہمت میل افتادے و اگر بیگانہ را بدادے اہل بیت را غم آمدے و بعد چہار خلیفہ بہترین مردمان عشرہ مبشرہ اند و آن دہ کس اند کہ در حق ایشان آن سرور گواہی دادہ اند بدخول بہشت و آن دہ کس چہار خلفاے راشدین اند و شش دیگر طلحہ و زبیر و سعد بن ابی وقاص و سعید و عبد الرحمن ابن عوف و ابو عبیدہ بن جراح و این گواہی ایمن گردانند از تغیر دین زیرا کہ با تغیر دین بہشت نباشد و ہر کہ شک آرد در گواہی کفر ست از ینجاست کہ برخاستن بیم عاقبت از بندہ ممتنع نیست بلکہ جائز ست کہ بندہ از خوف عاقبت ایمن گردد و آنکہ ایشان خوف میداشتند بجہت آنکہ نباید کہ بر ما چیزے رود کہ خلاف رضاے حق باشد و این خوف خوف شرم و از بندگی حق باشد نہ از بیم سوء خاتمہ و بعد عشرہ مبشرہ بہترین مردمان کسانے اند کہ گواہی داد مصطفیٰ ایشان را بہ بہشت کہ داخل خواہند شد از امت من ہفتاد ہزار بغیر حساب و بہترین مردمان بعد ایشان عامہ صحابہ اند بقولہ خیر القرون قرنی

پس بہترین مردمان علماء عامل اند کہ ایشان را علماء آخرت گویند

جوہر در ذکر اصحاب رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم صاحب مصباح الہدایۃ قدس سرہ میفرمایند کہ ہیچ شک نیست کہ محبت ہر محبوبے اقتضاء محبت کند با ہر کہ نسبتے بقرب یا قرابت باوی دارد و اہل بیت و صحابہ رسول مقبول صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم بعضے ہم نسبت صورت و معنی داشتند و بعضے مجرد نسبت معنی و آن نسبت ایمان ست کہ بواسطہ محبت و شرف صحبت رسول مقبول صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم مومنان را حاصل گشت کہ انا من اللہ والمومن منی و نسبت معنوی از نسبت صوری کامل تر و بدین نسبت انبیا را جز میراث معنی کہ آن علم است نبودہ است پس محبت رسول مقبول صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم محبت اہل بیت و اصحاب ایشان کہ ورثہ علم ایشان اول ایشان بودند و از ایشان بدیگر مومنان انتقال کرد اقتضا کند و کے روا دارد مومن حقیقی کہ در صحاب رسول مقبول صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ قدح کند و حال آنکہ ایشان از جہت محبت حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم مہاجرت معاہد و اوطان و مفارقت اقارب و اقران اختیار کردند و اموال خود را در قدم مبارک ایشان نثار کردند۔

جوہر ذکر حضرت خواجہ ویس قرنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ قبلہ تابعین بودند و قدوہ اربعین گاہ گاہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم روے مبارک سوی یمن میکردند و میفرمودند کہ

نسیم رحمت از جانب یمن می شنوم

جوہر- قال اللہ تعالیٰ کنتم خیر امۃ بباین شرف این امت مرحومہ نداء اللہ تعالیٰ شرفا الحق کہ
خیر الانبیا را خیر الامم باشد و متابع خیر الکتب کہ قرآن مجید است خیر الناس بود حضرت خضر دعا کردند کہ خداوند تعالیٰ
مرا از امت مرحومہ و مغفورہ محمد گردان و چون ابراہیم علیہ السلام در صحف فضیلت این امت یافتند عرض کردند
خداوند تعالیٰ بگردان ایشان را از امت من فرمود کہ ایشان از امت محمد اند و حضرت موسیٰ در توریت
مدح این امت یافت عرض کردند کہ خداوندا بگردان ایشان را از امت من فرمود کہ این امت محمد اند
پس عرض کردند کہ خداوندا بگردان مرا از جملہ ایشان فرمود کہ دور است ظاہر شدن ایشان و عیسیٰ علیہ السلام
در انجیل فضائل این امت یافت عرض کردند خداوندا بگردان ایشان را از امت من فرمود کہ ایشان
از امت محمد اند پس عرض کردند بگردان مرا از ایشان پس حضرت خداوند تعالیٰ بر داشت حضرت
عیسیٰ را بسوی آسمان و در آخر زمان از این امت گرداند

جوہر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند کہ عمر دنیا ہفت ہزار سال بود
و پیدا شدم من در آخر ہزار ششم محدث شیخ جلال الدین سیوطی قدس سرہ میفرمایند کہ از احادیث و دلالت
آثار قیامت آنست کہ مدت امت آنحضرت زیادہ از ہزار سال ست و این زیادت بہ پانصد سال نمیرسد
چراکہ از چند طرق از طرق احادیث وارد شدہ کہ مدت بقاء دنیا ہفت ہزار سال است آنحضرت در آخر
ہزار ششم مبعوث شدہ و دجال بر سر صد سال برآید و عیسیٰ فرود آید او را بکشد و چہل سال بر زمین بماند
و مردم بعد طلوع آفتاب از مغرب یکصد و بیست سال زندگانی کنند و میان دو نفخ صور چہل سال است
پس مجموع این دو بیست سال باشد و امام مہدی پیش از دجال ہفت سال ظاہر شود و دجال بر سر
ہزار سال ہجری باشد اگر بعد دیگر سنہ خروج دجال و برآمدن آفتاب از مغرب ہرچند معلوم نیست
فاما ممکن نیست کہ مدت بہزار و پانصد سال بکشد مردم بعد دجال چہل سال زندگانی کنند عیسیٰ فرود آید
و چہل سال بر زمین بماند و میان دو کشش دجال چہل گز مسافت باشد- مردم بعد طلوع آفتاب
از مغرب یکصد و بست سال بر روی زمین بمانند- میان دو نفخ صور چہل سال است نفخ اول اللہ تعالیٰ
ہر زندہ را بمیراند و بدیگری ہر مردہ را زندہ کند

جوہر در خبر است کہ خلائق در روز قیامت باتفاق نزد حضرت آدم علیہ السلام در آیند و عرض کنند
کہ اے پدر فرزندان را دریاب و در حضرت حق برای ما سخنی گوی بفرمایند کہ امروز سخن گفتن وظیفہ
من نیست بہ ابراہیم روید تا او چہ گوید حضرت ابراہیم علیہ السلام نیز ہمان فرمایند کہ آدم علیہ السلام

فرمودند یعنی بدا تا آخر الامر جملہ انبیا با امم ایشان بحضور سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم آیند و عرض
کنند کہ ای پیش از ہمہ و پیش از ہمہ امروز نوبت در شفاعت یکتائی و حضرت والی و ہمہ ازین حیرت بازی
حضرت باعظمت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم جناب حق سبحانہ وتعالی را ثنا گویند و از حضرت اجابت
خوانند آید اشفع تشفع وسل تعطہ و در خبر معتبر است کہ در روز قیامت اول کسی کہ شفاعت کند و شفاعت
او قبول کنند حضرت باعظمت محمد رسول اللہ باشند صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم و بعد حضرت ایشان دیگر انبیاء
و بعد از انبیا اولیا و بعد از اولیا مومنان و آخر کسی کہ شفاعت کند جناب مستطاب ارحم الراحمین باشد
سبحانہ وتعالی شانہ

جوہر در لغت جنت عبارت از زمینے ست کہ در وی درخت بسیار مغروس باشد چنانچہ سایہ بر زمین
چنان انداختہ باشد کہ زمین را بظل خود پوشانیدہ باشد و اشتقاق آن از الجن است وہو الستر بلفظ
جنہ صیغہ مرۃ باشد از الجن و در اصطلاح علماء ظاہر عبارت ست از مقامات منزہہ و مواطن طیبہ متوطنہ
از دار آخرۃ و آن جنت افعال حسنہ و اعمال صالحہ است بحسب صدور افعال و ظہور اعمال از قلت و کثرت
درجات گویند کہ اجر ازین جنت افعال و اعمال جنات دیگر ست کہ آنرا جنات صفات گویند و آن متصف
بودن بندہ است بصفات کمالیہ ولی الالطاف والافضال و تخلق گشتن باخلاق خلاق ذی الجلال و
الجمال و آن نیز متفاوت است بحسب مراتب اہل کمال و جنات دیگر ست کہ آنرا جنات ذات گویند
و آن عبارت است از ظہور رب الارباب بعباد خاص و رب بر ہر یکے تجلی ذات و مستتر گشتن عبد در آن
جنات بمحو ذات در ذات و حق تعالی را سہ جنات ست از برای خود و این مستفاد است از قولہ تعالی
فادخلی جنتی کہ مضاف است بذات یکی جنت اعیان ثابتہ است کہ حق تعالی بآن مستتر می شود و ذات
خود را بذات خود از ورای اعیان ثابتہ مشاہدہ میفرماید و جنت دیگر جنت ارواح ست کہ حق تعالی
مستتر میگردد در آن ارواح چنانچہ ملک را اطلاع است و نہ بشر را و جنت دیگر عالم شہادت ست و ملکوتیات
کہ حق تعالی مستتر گشتہ در آن است چنانچہ مطلع نیست بر آن ہیچ اغیار از فصوص الخصوص فی شرح الفصوص

جوہر بدانکہ بہشت و دوزخ مخلوق اند و امروز موجود اند و فانی نشوند مومنان ہمیشہ در بہشت باشند
و کافران ہمیشہ در دوزخ و اہل کبائر و صغائر از مومنان در دوزخ در آیند و ہمیشہ نباشند عذاب مومن عاصی
از جائزات است و عذاب کافر از واجبات و بہشت ہشت اند دار الجلال و دار القرار و دار السلام و
جنت عدن و جنۃ الماوی و جنۃ الخلد و جنۃ الفردوس و جنت نعیم و دوزخ ہفت اند جحیم و لظی و حطمہ
و سعیر و سقر و جحیم و ہاویہ و نام خازن بہشت رضوان است و نام خازن دوزخ مالک است

جوہر بدانکہ جنت و جہنم دو مظہر کلی اند از مظاہر الہیہ یکے محتوی بر جمیع مراتب سعدا و دیگر مشتمل بر جمیع
مدارک اشقیا و حصول کمال اعیان اشقیا در دخول جہنم است چنانچہ وصول اعیان سعدا بکمال خویش در
دخول جنت است و آن کمالے کہ ہر یکے را ازان دو طائفہ بسبب دخول بمداخل خویش حاصل گردد
عین قرب ایشان ست برب خویش

جوہر حضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ ہیچ آیتے در کلام ربانی وارد نشدہ کہ ازان ہمیشگی عذاب
مفہوم گردد اما خلود و قیام کفار در نار مسلم الثبوت ست و این مستلزم خلود عذاب نیست و میفرمایند کہ
روز قیامت بمقتضای رحمتی وسعت کل شیء سحاب رحمتش آتش غضب را فرو نشاند و بمقتضای سبقت رحمتی (حدیث قدسی ۱۲)
علی غضبی سلطان رافتش غنیم انتقام را شکست دہد و زحمت و کلفت عاصیان و کافران بعد چند ایام
کشمکش براحت و آرام مبدل شود و میفرمایند کہ بعد ازان جوہر کفار اہل نار و نار یکی خواہد شد و عذاب ایشان
عذاب خواہد بود یعنی عذب بمعنی حلو و شیرین مشتق از عذوبت و آرام کلی رو خواہد داد

جوہر صراط پلے ست بر پشت دوزخ باریکتر از موے و تیزتر از تیغ ہر دو طرف او چنگلہاست ہمچو خارہا
سعدان یعنی آہن کہ با سر کج شدہ خار راست میکنند و ہر دو کنارہ او فرشتگان استادہ بگویند رب سلم سلم
ہمہ خلائق بروی بگذرند بعضی ہمچو برق و بعضی ہمچو باد و بعضی ہمچو آب و بعضی ہمچو اسپ تیز رو و بعضی ہمچو پیادہ و بعضی ہمچو [illegible]
ہر کہ در پیروی انبیا و اولیا مستقیم تر او در گذشتن آن پل آسان تر یکے آنچنان گذرد کہ نداند پل در میان بود
یا نہ و کافر و فاسق گذشتن نتوانند و بعضے گویند پل میان دوزخ و بہشت نہادہ اند دوزخی بلغزد و در دوزخ
افتد و بہشتی در بہشت رود

جوہر نعیم اہل نیران مباین نعیم اہل جنان است واما التذاذ و تنعم میان اہل جنت و نعیم و اہل جہنم
و عذاب الیم یکے ست و یکسان ست دوزخیان از نعیم بہشتیان گریزانند کہ گریزد اہل جنت از نیران
و حال آنکہ میان نعیم بہشتیان و نعیم دوزخیان نزد تجلی رحیم و رحمان در صورت رحمت پیدائی و تفاوت ست
چندانست کہ بمثل گوئی این زمین و آن آسمان است نعیم اہل دوزخ از رحمت ارحم الراحمین پیدا شد
بعد از غضب و عذاب الیم و نعیم اہل بہشت از حضرت رحمن الرحیم پیدا شد بمحض امتنان جسیم اما چون مآل
عذاب ایشان بعذوبت رسید ازینجہت گفتہ شد کہ امر لذت و تنعم بالنسبۃ الیہما واحد اما حق یقینا اتم
والتلذذ بہما ولی بعید و تفاوت مدید چون وعید زائل شد جز وعد نماند از بہر آنکہ بسبب مغفرت
زائل گشت ہم در حق مومن عاصی و ہم در حق کافر و منافق اما اول از بہر آنکہ عفو او را دریافت
و مغفرت ستر او گشت و اما ثانی از بہر آنکہ عذاب ایشان مبدل گشت بہ نعیم کہ مناسب

ایشانست- واختلاف دار شقاوت که آن نیران ست در انجا لذتے دارند که آن مبائن نعیم ساکنان
دار السعادة است که آن جنان ست ونفوس خبیثه اشقیا از نعیم و تلذذ از خبیثات باشد. و نفوس
طیبه سعدا را نعیم و تنعیم از طیبات باشد. آخر از حیوانات مشاهده کرده باشی که جعل جز با قاذورات
انس نگیرد و منبع عسل که نحل است جز بر ازهار ات نه نشیند- تجلی الهی از ان- و سکه تجلی ست بر سعدا
و اشقیا یکسان است و یکی ست اما قوابل و استعدادات متعدد و متنوع و متباین اند. بعد از قبول تجلی
هر یکے انچه در ایشانست جز آنرا نتوانند که بظهور رسانند همچنانکه آب باران که از سوی آسمان فرو می آید
از جهت مائیت یک آب ست صافی و شیرین بے کدورت لیکن چون بنیشکر رسد و از وی نیشکر مے روید
و بزمینی میرسد و از وی حنظل متولد میگردد و باران که در لطافت انچه و انچه اهل شقاوت راست از عذاب تو
ظاهرش عذاب همی بینی اما باطنش عذب است بنسبت ایشان و اشتقاق عذاب از عذوبت ست و لفظ
عذاب مر معنی عذب را همچون پوست است مر مغز را که پوست صیانت مغز میکند. او نیز صیانت آن مغز میکند-

جواهر بدان ایدک الله تعالے حضرت شیخ اکبر نفی عذاب آخرت نمی کنند

مقامات اخرویه بعد از فراغ حیات دنیویه بطریق جامعیت و کلیت سه منزل و مقام است که آنرا
جنت و جهنم و اعراف نام است و بر هر یکے ازین مقامات ثلثه اسمی از اسما الله تعالی حاکم است
که و اسم بذاته اهل آن مقام را طالب است و اهل آن رعایای آن اسم اند و عمارت آن منزل و مقام بوجود
ایشان است و وعده حق عبارتے از رسانیدن آن کامل است بان کمال معین که استعداد هر یکے
ازین سه طائفه آنرا طالب و بان متواصل است مثلاً موعود اهل صلاح جنت است و منازل و نعیم
آن و اهل فساد را جهنم و انچه مناسب آن و طائفه دیگر و علی الاعراف رجال فی تعریف و تحقیق مناسب
آن و همچنانکه همه وعده کامل است وعید نیز شامل ست بحسب مراتب ایشان- و وعید که آن عذاب است
از مقتضیات اسم المنتقم است و احکام آن در پنج طائفه ظاهر گردد و با ایشان اجرا یابد و ایشان را
اهل نار گویند یکی مشرک و دوم کافر و سوم منافق و چهارم مومن عاصی پنجم عارف غیر عامل باشند یا
محجوب غیر عارف بود و برین پنج طائفه چون اسم المنتقم سلطنت خود براند بر نیران جهنم همه بغضب باشند
و عذاب هر یکے فراخور او باشد- بر هر یکے عذاب بوجهه عذب گردد تا از ان تلذذی و نعمی یابند
و صورت آن عذاب اول بدیگر چیز مبدل گردد و چون بر ایشان سالها و قتها بگذرد که هر حقبے
هزار سال آن عالم بود هر یکے را مناسب حال او از حضرت عزت رایحه در رحمتی برسد اما عارف
غیر اهل یعنی که موحد بوده حال را سپید انست که حق ست که در مظهر خلقیت و کونیه ظهورات وارد و وجود بحقیقت او را

و باقی کسراب و چون داد هر مقامی نداد و حق هر مرتبه نگذارد چون در جحیم بعد چند وقت منتقم گردد داند که مکان اعمال
و زمان افعال ایام دنیا بود و آن وقت از دست شد حق مطلق نظری فرماید بحال ایشان - محجوب غیر عارف
عاصی که درین حجاب مانده بود که خداوندی هست خارج از عالم و حقیقت او دیگرست و حقیقت عالم دیگر ایشان را
نیز بعد از عذاب راحتی حاصل شود در مقابل آن جهل نه چنان راحتی که کسی داند که از چه راحت یافته
و منافقان نیز بعد از بعد زمان عذاب و تطاول ایام عقاب چون در ایشان دو استعداد بود یکی استعداد
کمال و یکی استعداد نقصان چون استعداد نقص بر ایشان غلبه کرد و از ادراک کمال محروم ماندند ایشان را
در آتش بعد از تألم بسیار تمحص و صفا شود و رفعی کرده تألم از ایشان زائل گردد و تبدیل عذاب ایشان بعذوبت آن باشد
و مثال محسوس این مانند آن کسان هستند که در مبادی حال با مور خسیسه دنیویه راضی نمی باشند و بمنصبها مناصب سر فرود نمی آرند و بعد
احوال چون مبتلا میگردند با مر خسیس ادنی مباشر می شوند و بآن چنان مالوف میگردند که بآن افتخار می نمایند و الم عار آن
از ایشان مرتفع میشود اما تبدیل عذاب مشرکان که مقیدی بعینی از موجودات بالوهیت فرا گرفته بودند و معبودیت اله
مطلق شریک گرفتند بعد از آنکه منتقم از ایشان بعذاب انتقام بکشید رحمت حق مطلق از آن روی که آن وجود مقید نیز مظهر
از مظاهر حق مطلق بود ایشان را دریابد آلام آن عذاب از اجسام ایشان بردارد تا قطعاً احساس عذاب نکنند با آنکه
در جهنم باشند و تبدیل عذاب کفار که مستحق آتش عذاب اند بعد از قیمت چون ایشان نیز با استعداد فطری خود در آن
افتاده اند هر چند بسوزند و انواع عذاب آخرت حق تعالی بحکم سبقت رحمتی علی غضبی انتهی بیابند حاصل کلام عذاب ابدی
نخواهد بود من حیث انه عذاب لیکن تأبید و خلود بعضی در مقام عذاب که جهنم ست باشد تا جنت و جحیم هر دو
معمور مانده و این اخبار که گفته شد منافی آیات وارده در عذاب نیست -

جوهر در رویت - صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرماید رویت عیان درین جهان متعذر است چه
باقی در فانی نگنجد اما در آخرت مومنان را موعودست و کافران را ممنوع مومنان در دنیا حق تعالی را بدیده
ایمان و نظر بصیرت بینند و در آخرت بنظر عیان و بعضی طائفه در دنیا بعلم الیقین بدانند و وعده عین الیقین ایشان بآخرت بود
و طائفه بعین الیقین بینند و وعده حق الیقین ایشان بآخرت بود و عین الیقین چون بکمال رسد درجه حس بصر یابد که
در آن زیادت صورت نه بندد چنانکه حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب کرم الله تعالی وجهه ازین مقام خبر داد که
لو کشف الغطاء ما ازددت یقینا و طائفه که نفی رویت کردند در آخرت محل غلط ایشان دو چیز آمد یکی تمسک
بقول خطاب خداوند تعالی لا تدرکه الابصار و یکی قیاس آخرت بر دنیا جواب از اول آنست که رویت دیگرست
و ادراک دیگر رویت ممکن است و ادراک متعذر جرم آفتاب را توان دید و ادراک نتوان کرد و جواب از
دوم آنکه رویت دنیوی با رویت اخروی هیچ مناسبت ندارد و باقی را با فانی چه نسبت پس محل غلط ایشان

که آن طائفه پنداشتند که در آخرت رویت راجهته وصفی و احاطه نور بمبصر باید همچنانکه در دنیا مبصرات و نهویها
مشاهده کرده اند و این تصورات دنیا و این متصورات همه مخیلات باطل است و این غلطی بزرگ است
که کسے قیاس مرتبه که فوق حال و مقام او بود بر حال و مقام خود کند امور اخروی را امروز کسی دریابد که او
بکلی از دنیا و لذت او صرف رغبت کرده باشد و روی دل بآخرت آورده این طائفه معامله بنقد کنند و نسیه
نه در نه دهند آنچه دیگران را فردا از لقا وعده است ایشان را امروز عین نقد است و با اینهمه اگر چه وعده
دیگران نقد ایشان ست ایشان را نیز وعدیست که آن نقد طائفه دیگرست و آن طائفه را همچنین تا به نقد
مطلق رسد که وعده او نقد دیگرے نبود و آن حضرت سرور عالم اند صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم که وعده
دیگر انبیا نقد ایشان اند همچنانکه وعده اولیا نقد انبیاست و وعده مومنان نقد اولیا و حضرت سرور عالم را
صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم بحسب حال خود هم مقامے موعود است که عبارت از آن مقام محمود است
هیچکس را با ایشان در آن شرکت نیست و بدین معنی کلام حبیب بیان ناطق است که عسی ان یبعثک ربک مقاما محمودا

جوهر رویت حضرت خداوند تعالی در دنیا بدیده دل بود نه بچشم سر لیکن بغلبه حال چنان نماید که گویا
بچشم سر می بیند و بعضے میفرمایند که سالک این راه بجائے رسد که بصر و بصیرت یکی گردد و ظاهر و باطن یکی
شود امتیاز صورت و معنی از میان برافتد آن زمان خواه بگو که بدیده دل می بینم یا بچشم سر حاصل هر دو عبارت یکیست

جوهر در دیدن محمد مصطفی صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم مر خداوند تعالی را در شب معراج
علما را اختلاف است بعضے گویند بدل دید چه رویت در دنیا که دار فناست در حق موسی بعبارت نص
منفی باشد و بعضے گویند که رویت آنحضرت علیه السلام بچشم سر بود و پیغامبر را در شب معراج رویت
خداوند تعالی دو کرت بود

جوهر حدیث قدسی که مروی بخاری است اعددت لعبادی الصالحین ما لا عین رأت
و لا اذن سمعت و لا خطر علی قلب بشر جناب مستطاب حق سبحانه و تعالی میفرمایند مقرر کرده ام و
مهیا ساخته ام برائے بنده هائے صالحان من آنچیزرا که نیست هیچ چشم که دیده باشد و نه هیچ گوش که شنیده
و نه خطره کرده بر قلب بشر اکثر بر آنند که مراد رویت جناب مستطاب حق سبحانه و تعالی است

جوهر حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرموده اند که در آخرت حضرت خداوند
تعالی بصور مختلفه تجلی فرماید با اهل آخرت تا هر کس آنچه تصور کرده باشد که حق آنست و او را بآن تصور پرستیده فردا ببیند
فائده در کشف الآثار است که روزی در مجلس جناب ارشاد مآب قبله کونین غوث الثقلین شیخ محی الدین
ابو محمد سید عبد القادر جیلانی رضی الله تعالی عنه و ارضاه مذکور شد که فلان مرید آنجناب میگوید که من

جناب حق سبحانہ وتعالی را بچشم سر دیدم آنحضرت او را بحضور خود خواندند و پرسیدند اعتراف نمود پس آنجناب
او را ازین قول منع فرمودند و عہد گرفتند کہ بار دیگر اینچنین نگوید حاضران سوال کردند کہ این مرد محق است
یا مبطل فرمودند محق است لیکن امر بروی ملتبس گشتہ و وجہش آنست کہ وی بچشم سر نور جمال را دید و ہمان
وقت از بصیرت کہ رویت قلبی ست سوراخے بطرف بصر او پیدا گشت و شعاع بصرش بنور شہود جناب
حق تعالی متصل شد پس آنچہ بصیرتش مشاہدہ کرد مظنون او شد کہ بصر من دیدہ است و فرق نکرد کہ اینجا
دو رویت ست قال اللہ تعالی مرج البحرین یلتقیان بینہما برزخ لا یبغیان یعنے دریاے
رویت بصر و دریاے رویت بصیرت را در برابر روان ساختہ چنانکہ باہم نیامیزند و برزخے درمیان نہادہ
کہ ہر دو در ہم نشوند و جناب حق سبحانہ وتعالی بمقتضاے مشیت خویش نور جمال وجلال بدست الطاف
خود بطرف قلوب بندگان می فرستد پس در میگیرد و حاصل میکند قلب بندہ ازان نور چیزے و
در میگیرد و حاصل میکند چشم از رویت صور و درین ہیچ ضرر نیست زیرا کہ رداے کبریائی جناب
الہی فوق انوار جمال وجلال ست کہ بسوی انخراق آن رداء راہی نیست

جوہر بعضی میفرمایند کہ رویت حضرت خداوند تعالی در دنیا جائز نیست نہ ببصر و نہ ببصیرت نہ بچشم و نہ بدل
مگر از جہت یقین بدان معنی کہ یقین بداند کہ ہست و چون یقین بندہ درست گشت ہمچنان باشد
کہ دیدار است ولیکن نہ دیدار بود و ہر کہ روا دارد کہ بندہ خداوند تعالی را درین جہان ببیند
یا معاینہ بچشم و یا بدل ضال ست و مبتدع و کذاب و حضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح
رسالہ مکیہ میفرمایند کہ نفی دیدار در دنیا بہ معنے دیدار عین حق یا بمعنی ادراک ہویت گفتہ اند
و درین شکے نیست کہ دیدار بدین معنی نباشد بلکہ دیدار در دنیا بدل کہ آنرا مشاہدہ گویند ظہور ذات
و صفات بتجلی انوار است و یقین دانستن بدل کہ خداوند تعالی ہست چنانکہ باید نبود تا رفع
حجاب و تجلی انوار نشود نہ بینی کہ شیخ ابو الحسین نوری قدس سرہ میفرمایند کہ الیقین ہو المشاہدہ
چون یقین بندہ را باین درستی گرود لاجرم ہمچنان باشد کہ دیدار است یعنی چنانست کہ دیدار ست عین حق
و ادراک ہویت است ولیکن نہ دیدار عین حق و ادراک ہویت بود و اگر کسی ازین یقین علمی مراد دارد
معاذ اللہ کہ دیدار قلبی را آن معنی باشد کہ این نوع یقین عوام ہمہ وارند خواص را از عوام ہیچ فرقی نماند پس
یقین کہ خواص را باشد نبود تا رفع حجاب و تجلی انوار نشود و ہمین را ما مشاہدہ و دیدار قلبی میگوئیم و حضرت
شیخ قوام الدین قدس سرہ میفرمایند کہ مکاشفہ نہ آنست کہ ہویت حضرت حق تعالی ادراک کنند و یا دیدار بینند
ہر چہ خواہی نام نہ رویت قلبی را خواہ رویت بصیرت گو خواہ مکاشفہ خواہ مشاہدہ باصطلاح صوفیہ رویت

رویت قلبی ست نه رویت عیانی که بحاسه بصر تعلق دارد

جوہر - رویت تعلق دارد بقلب و رویت متعلق است بچشم سر رویت را صفائے حجاب گویند و رویت را رفع حجاب و معنی صفا حجاب آنست که مثلا یک چیز را چنانکه ہست عینک زیر چشم نہاده بنید و معنی رفع حجاب آنست که بی عینک به بنید آنکه صفا حجاب ست آنرا مشاہده گویند و آنکه رفع حجاب ست آنرا رویت گویند و رویت حق موقوف ست بموت صوری موعود ست بجنت بچشم سر و رویت موقوف ہست بموت معنوی - از کثرت تزکیه و تصفیه قلب سالک جایا که در دل روی نماید جمال حقیقی می بنید از غلبه حال بیقین تمام میداند که رویت است فاما اہل معرفت این را مشاہده گویند مثل الشمس که در چہارم آسمان ست در صفا حجاب گویا که بذاته در آسمان دنیاست که می نماید - بعضی گویند که دیدن حق تعالی بچشم سر جائز نیست در عقل چراکه موسی سوال رویت کرد بقول رب ارنی انظر الیک و سوال محال از انبیاء روا نیست بعضی گویند اشارت لن ترانی بر نفی اضافات غیریت است یعنی ہرگز تو نخواہی دید مرا ای موسی تا که توئے - بعضے گفته رویته در آخرت ہمچو معرفت در دنیا ست چنانکه خداوند تعالی را شناخته شود در دنیا از غیر ادراک و دریافتن ہویت ہمچنان دیده شود در آخرت از غیر ادراک و دریافتن ہویت قال الله تعالی لا تدرکه الابصار وہو یدرک الابصار در دنیا خداوند تعالی را چشمہا پس در دنیا معرفت بچشمہائے شہودی که مشاہده ذات است عارفان را بغیر ادراک بود چنانکه در آخرت رویته و مشاہده بغیر ادراک شود

جوہر وقتی جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بحضرت خداوند تعالے التماس نمودند که خداوندا فردائے قیامت حساب امتان بدست من دہی زیرا که امتے دارم که در غایت جور و جفا اند نباید که ایشان پیش انبیائے دیگر فضیحت شوند فرمان شد که حساب امت تو پیش خویش خواہم دید تا ایشان پیش تو ہم فضیحت نشوند اگر ترا امت تند مرا ہست گا تند -

جوہر - رحمت او سبحانه بر دو وجه است یکی رحمة امتنانیه و این رحمة عام و مطلق است و سابق بر غضب و غضب که واقع شود بر مغضوبان منسوب برحمت است و غضب خالص نیست و این رحمت عام است ہمه را و ازین رحمت عالم پیدا شده سعید و شقی و مومن و کافر و مطیع و عاصی و رسیدن رزق بعالم و ابقاء عالم ازین رحمت است و این رحمت شامل است مر ابلیس را نیز و باین رحمت عذاب از کفار منقطع شود در جہنم و ابلیس نیز امید وار این رحمت است و وجه دیگر رحمت وجوبیه است و آنرا حضرت خداوند تعالی بر خود لازم گرفته و وعده بآن فرموده رحمت وجوبیه نامیده شده و این رحمت مقیده است و متعلق است بصالحان و تائبان در فتوحات مکیه میفرماید که سہیل بن عبدالله تستری

قدس سرہ گفتند کہ میان من و ابلیس مناظرہ طویلہ واقع شد و در آخر مناظرہ ابلیس گفت کہ اللہ تعالیٰ میفرماید و
رحمتی وسعت کل شیء رحمت من وسعت کرد ہر شے را و این کلام عام است و ابلیس گفت من ہم شیء ہستم
و شے انکر النکرات است شامل است ہر چیز را پس مرا ہم رحمت وسعت کردہ است سہیل میفرماید کہ من متحیر ماندم
درین حجت و فہمید ابلیس ازین آیۃ کہ نہ فہمیدہ بودم من پس متفکر ماندم و این آیۃ را تکرار میکردم پس ہرگاہ کہ رسیدم
بقول وی سبحانہ کہ بعد این آیۃ است فسأکتبہا للذین یتقون ویؤتون الزکوۃ پس گفتم من ابلیس را
یا ملعون اللہ تعالیٰ مقید ساخت رحمت خود را و خارج گردانید از عموم پس فرمود کتابت کردم این رحمت را
برائے متقیان پس تبسم کرد ابلیس و گفت ای سہیل من ترا نادانستہ بودم کہ تو باین مقام ہستی کہ تقیید
رحمت کلی تقیید صفت تست نہ صفت او سبحانہ یعنی رحمت از صفات ذاتیہ حق است مقید نمی تواند شد چنانکہ
ذات او سبحانہ مقید نیست و تو کہ عبد مقید ہستی پس رحمت تو نیز مقید باشد بعد ازان رفت و شیخ اکبر میفرمایند
کہ این عام رحمت مسئلہ اصل است نہ فرع و رحمت حق سبحانہ و تعالیٰ مطلق است مقید بکسے نیست و ابلیس نیز
منتظر این رحمت است و شمول این رحمت و از بارہ این رحمۃ مقیدہ است و آن رحمت وجوبیہ است کہ
لازم گردانید اللہ تعالیٰ کہ بآن رحمت رحمت کند بر تائبان و مصلحان و اما رحمت مطلق چون جود مطلق است
پس شامل ہمہ اشیا است و ابلیس را نیز دران نصیب است چنین فرمودہ ملک العلما مولوی عبد العلی

قدس سرہ در شرح مثنوی معنوی

جوہر ایمان بر دو نوع است مجمل و مفصل نزد بعضی ایمان مجمل معتبر است و نزد بعضی ایمان مفصل
پس ایمان مفصل باید آورد تا باتفاق درست باشد و ایمان مجمل اینست کہ بگوئی امنت باللہ کما ہو
باسمائہ و صفاتہ و قبلت جمیع احکامہ و حاصلش اینست کہ قبول کردم دین مسلمانی را و آنچہ درست
و بیزارم از کفر و کافری و آنچہ درست و حضرت شیخ سعد بن طٰہٰ قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند
کہ حضرت شاہ مینا قدس سرہ وزینہ وقت قیلولہ و در شب معتاد بود کہ با حضور تمام میخواندند و دیگران را
نیز میفرمودند قبول کردم دین مسلمانی را و آنچہ درست و بیزارم از کفر و کافری و آنچہ درست و اتوب الیہ
و اقول اشہد ان لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ و اشہد ان محمدا عبدہ و رسولہ بعدہ مبارکہ این
دعا میخواندند اللہم انی اعوذ بک من ان اشرک بک شیئا و انا اعلم و استغفرک لما لا اعلم و
اتوب الیہ و اقول لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ و ایمان مفصل اینست کہ بگوئی امنت باللہ و
ملائکتہ و کتبہ و رسلہ والیوم الآخر والقدر خیرہ و شرہ من اللہ تعالیٰ والبعث بعد الموت
یعنی بگوید و اعتقاد کند کہ بدیم بذات او تعالیٰ و کلمہ درین آنست کہ بداند کہ خداوند تعالیٰ یکی ست و بود

و باشد او بود عالم نبود او باشد عالم نباشد قدیم ست با همه صفات ذات و صفات افعال وجود او را بدایت نیست
و بقاء او را نهایت نه و او را انبازی نیست و از زن و فرزند منزه است او بکس نماند و کس بدو نماند و از خوردن و
آشامیدن و خندیدن و از جای بجای رفتن و مکان گرفتن و از جمیع صفات نقائص منزه است حی ست
نه بجان سمیع ست نه بگوش بصیر ست نه بچشم عالم است نه بدل قادر ست نه بتن نهان و آشکارا کلی و جزوی
میداند که هر عالمی بصد هزار و صد از ین عالم بهتر باشد آفریدن و باچیز کردن تواند بارادهٔ قدیم هر چه خواست
کرد و هر چه خواهد کند حکیم ست مختار ست خالق ست جوهر و جسم و عرض و کل و بعض نیست صورت و جهت و جای
و نهایت ندارد و بگوید و اعتقاد کند که فرشتگان بندگان حضرت خداوند تعالی اند شب و روز بعبادت او بجا(؟)
مشغول اند سستی و کاهلی ندارند بعضی از نور اند و بعضی از نار معصوم اند از گناهان صغائر و کبائر و بعضی گویند
عصمت در بعضی فرشتگان ست و ایشان را صفت ذکورت و انوثت نکنند بعضی از گاه آفرینش قیام
هستند و بعضی در سجود و بعضی در رکوع و دشمن داشتن ایشان را کفر است اگر کسی گوید که وید اعلان هم(؟)
من چون وید اعزرائیل است اگر در دل عداوت بوده باشد بنابر آن تشبیه کافر گردد و بعضی گفته اند
که خواص بشر افضل است بر خواص ملک و عوام ملک یعنی همه پیغامبران افضل اند بر همه فرشتگان و عوام
بشر افضل اند بر عوام ملک یعنی اتقیا افضل اند بر عوام ملک و خواص ملک افضل اند بر عوام بشر و بعضی
ساکت اند از تفضیل رسل بر ملائکه و تفضیل ملائکه بر رسل و بگوید و اعتقاد کند که کتب خداوند تعالی که از آسمان
فرود آمده اند بر پیغامبران همه برحق است و بطریق تعین کتب ایمان نیارد چنانکه بعضی گویند که صد و چهار
کتب است زیرا که شمار کتب بدلیل قطعی ثابت نیست چهار کتب مشهور است توریت بزبان سریانی بر موسی
علیه السلام و انجیل بزبان عبرانی بر عیسی علیه السلام و زبور بر داؤد علیه السلام و فرقان حمید بر محمد رسول الله
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم و بگوید و اعتقاد کند که همه پیغامبران فرستاده خداوند تعالی برحق اند اول
ایشان آدم علیه السلام اند و آخر ایشان محمد بن عبد الله بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف برحق فرموده اند برحق
فرموده اند بعضی نبی اند و بعضی رسل و بعضی اولو العزم هیچ پیغمبران دیگر نبوده و در پیغمبری ذو القرنین و لقمان
و خضر اختلاف ست و صحیح آنست که خضر علیه السلام پیغامبر اند و پیغامبران همه معصوم اند از کفر قبل الوحی و بعد الوحی
و اما از گناهان معصوم اند بعد الوحی ما قبل الوحی [illegible] و بعضی درین اختلاف دارند اجماع است که انبیا همه فاضل تر اند
از همه بشر هیچ صدیقی و ولی در فضل با انبیا مساوی نشوند اما انبیا میان خود فاضل و مفضول اند و حضرت
محمد رسول صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم از همه افضل اند و خاتم النبیین حضرت عیسی علیه السلام که
فرود آیند کار بر شریعت نبی ما کنند مانند یکی از علما است مرحوم و نبی ما رسول اند سوی همه عرب و عجم

ہمہ پیغامبران را معجزہ بودہ است و نشان خود معجزہ نمودہ اند و معجزہ ظہور امریست خارق عادت کہ برای صدق
نبوت پیدا گردد و در ہنگام دعوی دیگرے از آوردن مثل آن عاجز شود چنانچہ نبی ما دعوی نبوت کردند
و معجزات ردنمودن چون شق القمر و سلام گفتن سنگ و آمدن درخت بخواندن ایشان و نالیدن چوب و بیرون
آمدن چشمہا از سر انگشتان و معجزات کہ از کثرت در حد تواتر سید خصوصاً قرآن مجید معجزہ باقیہ است و شریعت
مستقیم و بگوید و اعتقاد کند کہ روز قیامت آمدن بہ حق است و ہمہ را بعد مردن زندہ کنند از آدمیان
و پریان و پرندگان و فرشتگان و جملہ جانوران بحدیکہ سقطے از شکم مادر افتد و صورت بستہ باشد و جان
در وی نیامدہ باشد او را نیز زندہ کنند برای شفاعت مادر و پدر و بگوید و اعتقاد کند کہ گردیدن باندازہ
کردن خیر و شر و گردیدن تقدیر آن باشد کہ بداند نیکی و بدی کہ از بندہ در وجود می آید ہمہ از خداوند تعالی است
نیکی ہمہ بارادت و حکم و مشیت و امر و محبت و رضا و قضا و قدر خداوند تعالی است و بدیہا ہمہ بارادت و
مشیت و قضا و قدر خداوند تعالی است لیکن در بدیہا رضا و محبت او و امر او نیست و باید دانست کہ قضا
غیر ارادہ و قضا است بسا باشد کہ ارادہ بود و رضا نباشد چنانکہ مریضی باشد کہ دارو کردن ارادت دارد و رضا ندارد
و رضا لائق بخیرات بود نہ در شر و نزدیک اشعری محبت و رضا چنانکہ در خیر ست در شر ہم است و نزدیک
معتزلہ خیرات ہمہ بارادت اوست و در شر ارادت او نیست و این باطل است و بگوید و اعتقاد کند کہ بعد
بیرون گوشت و پوست و استخوان پراگندہ و خاکستر گردیدہ روز قیامت اجساد ہر یکے را بر ہیئتہ
اولی با جمیع صفات وی بامر خداوند تعالی پیدا کردہ و زندہ گردانند تا این جسد را بہ ثواب و عقاب
رسانند و پرندگان و چارپایان ہمہ حشر کردہ شوند برای قصاص مظالمی کہ میان ایشانست حاضر شوند بعدہ
ناچیز شوند مگر چیزی کہ با آدمی انس دارد مانند کبوتر و جز آن و بگوید و اعتقاد کند کہ بہشت و دوزخ امروز موجود
مخلوق اند اہل بہشت ہمیشہ با عیش و نعمت باشند و اہل دوزخ ہمیشہ در دوزخ با عذاب و عقاب بوند و بگوید
و اعتقاد کند کہ علامات قیامت و عذاب قبر و سوال منکر و نکیر و میزان و صور و شفاعت شافعان و خواندن
نامہا و دادن نامہا بعضی را بدست راست و بعضے را بدست چپ و صراط و لوح و قلم و حوض کوثر ہمہ بر حق است

جوہر جہ آنکہ آنچہ آمدہ است کہ الایمان اقرار باللسان و تصدیق بالجنان و عمل بالارکان
مراد ازان نہ آنست کہ عین ایمان اقرار است یا عمل بل عین ایمان مجرد تصدیق دل ست و اقرار و عمل
بہر و علامت و دلیل آن و ہرچند ممکن ست کہ شہادت این دو شاہد زور باشد چنانچہ در حق منافقان
کہ اقرار و عمل ہر ایشان موجود بود و ایمان مفقود ولیکن بسبب آنکہ بنای احکام بر ظواہر ست بہ شہادت
این دو شاہد حکم بر ایمان مشہود لہ درست بود و حیف از و ساقط گردد چنانکہ قاضی بعد از ادای شہادت

شهود حکم بر شهود علیه لازم گردد اگرچه احتمال کذب دارد وقتی حضرت بلال رضی الله تعالی عنه شخصی را از کفار
در معرکه بینداخت و آن شخص شهادت عرض کرد حضرت بلال با آن سبالات شهود و سر او از تن جدا کرد
چون این حالت بحضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه وآله و صحابه اجمعین عرض داشت در معرض
عتاب آمدند عرض کردند یا رسول الله اقرار او از خوف بوده نه از ایمان فرمودند چرا دل او نشگافتی
یعنی تو چه دانی که در دل او ایمان نبود

جوهر ایمان بر انواع سنت نیکیهاست و اصل جمله عبادتها هیچ نیکی و عبادت بی درستی ایمان
کار نیاید و بغیر ایمان در قرب حق سبحانه و تعالی نکشاید و معنی ایمان اقرار کردن بزبان و استوار داشتن
بدل که الایمان اقرار باللسان و تصدیق بالقلب ایمان نزد حق تعالی جمعست یعنی هدایت
پس غیر مخلوق باشد و نزدیک خلق تفرقه است یعنی همه مومنان از آن نصیب می یابند فرمودند حضرت
سرور عالم که الله تعالی ایمان آفرید و خلعت سخاوت او را پوشانید که بهمه خلق نصیب میرساند ایمان
دو قسم است مجمل و مفصل مجمل امنت بالله کما هو باسمائه و صفاته و قبلت جمیع احکامه و مفصل
امنت بالله و ملائکته و کتبه و رسله والیوم الآخر والقدر خیره و شره من الله تعالی والبعث
بعد الموت - ایمان پنج نوع است ایمان مطبوع و ایمان معصوم و ایمان مقبول و ایمان مردود
و ایمان موقوف و ایمان مطبوع ایمان فرشتگان است و ایمان معصوم ایمان پیغمبران است و ایمان
مقبول ایمان مومنان است و ایمان مردود ایمان منافقان است و ایمان موقوف ایمان مبتدعان است
ایمان غیر مخلوق ست و عطای حق است هر کرا خواهد بدهد ایمان نوریست که در دل بنده در آرد حق تعالی
او بشناسد بدان نور آفریدگار خود را بیگانگی و بیچگونگی -

جوهر بدانکه ایمان سر اساس عبادت ست هیچ عبادت بغیر درستی ایمان درست نیست و
ایمان را دو رکن است یکی اقرار بزبان و دوم تصدیق بالقلب که الایمان اقرار باللسان و
تصدیق بالقلب لیکن تصدیق رکن اصلی ست و اقرار بزبان شرط اجرای احکام شرع است در دنیا

جوهر ایمان دو نوع است یکی عطاء حضرت خداوند تعالی و آن نوریست مقذوف در قلب
مومن که از آن توفیق بر اقرار و تصدیق یافت و دوم آنکه کسب میکند بنده بقوت ایمان عطائی یعنی
چون حضرت خداوند تعالی نوری در دل بنده می نهد بقوت آن نور عطائی اقرار و تصدیق حاصل
میکند و کسب میکند شهادت بر وحدانیت حضرت خداوند تعالی و برسالت حضرت محمد رسول الله صلی الله
تعالی علیه وآله و صحابه وسلم و بحقیقت جمیع چیزهای که بر حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم نازل شده

جوهر صاحب رسالهٔ مکیه قدس سره میفرمایند که ایمان کامل آنست که جمع کند میان توحید و تعظیم
و قول حضرت خداوند تعالی لیس کمثله شیء توحید است و قوله تعالی و هو السمیع البصیر تعظیم است
یعنی چون دانست که حضرت خداوند تعالی بی شبه و بی نمون است توحید را حاصل کرد و بعد حصول توحید
بهیچ مشغول گشت و دانست که حضرت خداوند تعالی شنوا است نه بگوش و بینا است نه بچشم تعظیم حاصل کرد
پس چون کسی را توحید و تعظیم جمع شد ایمان کامل شد

جوهر حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم میفرمایند که مومن کسی است که ایمن شوند
همسایگان او از ضرر رسانیدن او و مانند آن مراد از آن ثمرهٔ ایمان است که همسایه را از وی ضرری نرسد
بجهت آنکه همسایه اهل حقوق است

جوهر سوال میکنند که در صفت ایمان مفصل تقدیر خیر و شر مذکور است و در کلمهٔ طیبه و کلمهٔ شهادت
مذکور نیست اگر ذکر آن فرض نیست در صفت ایمان چرا ذکر کردند و اگر فرض است در کلمهٔ طیبه و کلمهٔ شهادت ایمان چگونه حاصل
شود جوابست قول بعضی از علما ایمان مجمل بنا است بر کلمهٔ طیبه و کلمهٔ شهادت و ایمان [illegible] بست شود و نزدیک بعضی علما ذکر آن
امور در ایمان فرض است اینقدر تفصیل چاره نیست در صفت ایمان که این امور اختیار کردند تا باتفاق علما ایمان حاصل شود
و سوال میکنند که در صفت ایمان ایمان بفرشتگان و کتابها ایمان بپیغمبران چرا است هم [illegible] جواب آنکه تحقیق ایمان بدل
باکر فرشتگان و کتب متعلق است نیز اگر ایمان متعلق [illegible] است و کتب را پیغمبران و فرشتگان
آرند و سوال میکنند که چون بدیها همه بحکم و ارادت و مشیت حضرت خداوند تعالی است خدا بد کردن
ظلم بود و حضرت خداوند تعالی از ظلم منزه است جواب ظلم آنست که حضرت خداوند تعالی غنی و اجب است
تا بجمیع حق او ظالم گردد و دیگر ظالم آن باشد که در ملک کسی بی اذن او تصرف کند چون کسی را بود
غنی و اجب بود و تصرف وی در ملک خود بود جور و ظلم نباشد بلکه عدل بود و حضرت خداوند تعالی
مالک مطلق است هر چه خواهد کند و کردن او یا فضل بود یا عدل و اینجا عدل است بجهت آنکه
بنده را فاعل مختار گردانیده است

جوهر طوائف مردم باعتبار ایمان و عمل چهار اند اول صالحان که هم ایمان دارند و هم عمل
صالح دوم فاسقان که ایمان دارند و عمل صالح نه سوم منافقان که عمل دارند و ایمان نه چهارم
کافران که نه ایمان دارند نه عمل

جوهر هر که اقرار نکند بزبان و تصدیق کند بدل او کافر است عند الناس و مومن است عند الله
و هر که اقرار کند بزبان و تصدیق نکند بدل او مومن است عند الناس و کافر است عند الله و هر که اقرار

کند بزبان و تصدیق کند بدل او مومن است نزدیک الله و عند الناس پس هر که خواهد تا از حکم کفر بحکم ایمان
آید اقرار کند بزبان و تصدیق کند بدل که الایمان اقرار باللسان و تصدیق بالقلب تا نیست

نجات و تخلیص از کفر و نفاق

جوهر بدانکه اصول دین اسلام است و اعتقاد و ایمان و ایقان و معرفت و توحید اسلام
آنست که فرمودند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم که بنا کرده شد اسلام بر پنج
چیز یکی شهادت بر وحدانیت حضرت خداوند تعالی و برسالت رسول الله صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه
وسلم که بگوید لا اله الا الله محمد رسول الله یعنی نیست الهی سزاوار پرستش بحق در وجود مگر الله تعالی
و محمد رسول الله است دوم بر پا داشتن نماز پنج وقت سوم دادن زکوة از دویست درم شرعی پنج درهم
شرعی چهارم روزه ماه رمضان المبارک پنجم حج کردن اگر استطاعت و قدرت باشد و حقیقت
اسلام نوریست در سینهٔ مومنین که بدان نور در معرفت وهدایت گشاده میگردد و فرمودند حضرت
سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم مسلم کسی ست که سالم مانند مسلمانان از دست
زبان او و مراد ازین ثمره و کمال اسلام است و اعتقاد صحیح گرفتن صورت علم راسخ است بوجود
مغیبات و استدلالات و معانی معقولات و کشف ملکوت یعنی اعتقاد صحیح وقتی شود که مغیبات
کشف کند پس بدان کشف در دل علم راسخ پدید آید و کمال این بحر معرفت شهودی شود و حقیقت
اعتقاد نوریست در دل بنده که دور میکند بدان نور چیزے که پیش آید او را از شک و ریب و اعتقاد
صحیح آنست که خالی باشد مومن از تعطیل و الحاد و تشبیه و تجسیم و تکییف و تنقیص و حلول و اتحاد
و اباحت معتزله تعطیل صفات مے کنند که خداوند تعالے عالم بذات و قادر بذات بغیر واسطه
علم و قدرت میگویند و این باطل است و الحاد میل بسوے باطل یعنی میل از سنت و جماعت
بسوی باطل نکند چنانکه بعضے دارند که حضرت خداوند تعالے را دو میگویند و بعضے چهار و تشبیه
آنکه خداوند تعالی مانند چیزے داند و دیگرے را مانند خداوند تعالی نداند لیس کمثله شیء و تجسیم
خواند و تکییف یعنی چگونگی در ذات خداوند تعالی که خداوند تعالی بیچون و بیچگون ست لون وبو
و حرارة و برودت و رطوبت و یبوست و غیر ایشان که از صفات اجسام است بر خداوند تعالی
اعتقاد نکند و تنقیص آنکه خداوند تعالی صفت تنقیص و ازدیاد نکند که تنقیص و ازدیاد یا بعدد
بود یا باجزا بعدد چنان بود که نه بود ده شد و ده بود یازده شد و باجزا چنان بود که چیزے خرد باشد
تربیت بیفزاید یا چیزی بزرگ باشد بعلتی یا بسببے بکاهد خداوند تعالی منزه است از عدد و اجزا

جوہر صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند که معنی اسلام انقیاد نفس است مر قبول احکام جناب
الہی را و مراد انقیاد نفس انخلاع اوست از صفت دعوی الہیت و اتصاف بصفت عبودیت که اراده آمریت
صفت جبلی نفس است پیوسته خواهد که فرمان ده بود نه فرمان پذیر و این صفت در وی عین منازعت است
بحضرت حق سبحانه وتعالی در الہیت و معبودیت پس هرگاه که در نفس صفت انقیاد جناب الہی پدید آید
آمریت او بمأموریت مبدل شود و این نزاع از وی برخیزد و در سلک عباد الله منخرط شود و اسلام قالب و
صورت ایمان است و ایمان روح و معنی آن پس حیات اسلام بایمان است و کمال ایمان باسلام

جوہر در اعمال صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند که مراد از عمل درین موضع احکام مبانی
اسلام است و مبانی اسلام پنج اند اداء کلمہ شہادتین و صلوۃ و زکوۃ و صوم و حج و معنی اسلام انقیاد
نفس است مر قبول احکام جناب الہی را و نیز انقیاد نفس انخلاع اوست از صفت دعوی الہیت و اتصاف
بصفت عبودیت که اراده آمریت صفت جبلی نفس است پیوسته خواهد که فرمان ده بود نه فرمان پذیر
و این صفت در وی عین منازعت است با حق سبحانه وتعالی در الہیت و معبودیت که هیچ مخلوق را استحقاق
آن نیست پس هرگاه که در نفس انقیاد احکام جناب الہی پدید آید آمریت او بمأموریت مبدل شود و در
سلک عباد الله منخرط گردد و اسلام قالب و صورت ایمان است و ایمان روح و معنی آن پس حیات
اسلام بایمان است و کمال ایمان باسلام و وجود کمال اوصاف ایمان در عین ایمان مجرد از صورت
اسلام چنان تعبیه است که وجود ثمره در تخم و مراد از آمدن آدمی بدنیا این زراعت است تا امروز بذر
عمل اعمال حقائق ایمان بر دارد و بانبار خانه آخرت فرستد و فردا در دار السلام از ان منافع انتفاع می یابد
و اشارت بدین معنی ست الدنیا مزرعۃ الآخرۃ و بوجه دیگر ایمان بمثابہ نور مصباح است و عمل بمثابه
زیت پس چنانکه نور مصباح باتصال امداد زیت متزاید و روشن باشد از دوام اتصال زیت عمل مصباح
ایمان همواره در زجاجه قلب سماوی و مشکاۃ نفس ارضی منور باشد و عمل که بمثابه زیت است از غایت صفا
و قابلیت فی نفسه خود نوری دارد و نور عمل بر دو گونه است ذاتی و آن خاص مومنان راست و عارضی
و آن خاص منافقان راست ذاتی نتیجه ایمان ست و عارضی اثر اضاءت نار کفر و نفاق و منافقان روز
قیامت چون نور مومنان مشاهده کنند از ایشان نور خواهند و عمل نوریست و آن مومنان را ذاتی ست و
منافقان را عاریت و فی الجمله طوائف مردم باعتبار ایمان و عمل چهار اند اول صالحان که هم ایمان دارند
و هم عمل صالح دوم فاسقان که ایمان دارند و عمل صالح نه سوم منافقان که عمل دارند و ایمان نه چهارم
کافران که نه ایمان دارند و نه عمل

جوہر کفر در شرع پنداشتن است پیغامبر را و فرستادن حضرت خداوند تعالی حضرت جبرئیل بر پیغامبر و حضرت خداوند تعالی را دیگری از چیزہاے کہ آوردہ اند حضرت جبرئیل بر پیغامبر و این تکذیب اگر ظاہر و باطن باشد کافر بود و اگر در باطن بود منافق باشد۔

جوہر در اقرار بوحدانیت حق سبحانہ و تعالی و رسالت حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ اجمعین صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ بندہ کلمۂ شہادت بر زبان براند اشہد ان لا الہ الا اللہ و اشہد ان محمدا عبدہ و رسولہ و بدین اقرار بر تصدیق دل خود گواہی دہد و اقرار ان شہادت خاص ترا است چہ ہر اقرارے شہادت بود و بر نفس خود نہ ہر شہادت اقرار باشد و آنچہ آمدہ ہست کہ الایمان تصدیق بالجنان و اقرار باللسان و عمل بالارکان مراد ازان نہ آنست کہ عین ایمان اقرار است یا عمل بل عین ایمان مجرد تصدیق دل است و اقرار و عمل ہر دو علامت و دلیل آن و ہر چند ممکن ہست کہ شہادت این دو نشانہ در بود چنانکہ در حق منافقان کہ اقرار و عمل در ایشان موجود بود و ایمان مفقود و لیکن بسبب آنکہ بناء احکام بر ظواہر است شہادت این دو نشانہ بحکم بایمان مشہود لہ لازم بود اگرچہ احتمال کذب دارد۔

جوہر حضرت شیخ عبد الحق محدث دہلوی اقدس سرہ در مرج البحرین میفرمایند کہ حکم فقہ عام ست یعنی شامل است تمام خلق را و خواص و عوام محکوم اند بدان زیرا کہ مقصود وی اقامت مراسم شریعت است و اعلاے اعلام دین و ملت دنیاوی نظر بر علم است و لہذا قواعد و ضوابط آن کلیہ است کہ باختلاف افراد و اشخاص مختلف و متغیر نشود و حکم تصوف خاص ست یعنی مخصوص ست باہل قرب و خصوص زیرا کہ آن معاملہ است میان پروردگار و بندہ و مدار این بر ذوق و حال است و احکام آن جزئیات کہ باختلاف احوال و مواجید و اذواق مختلف گردد و ازینجا ست کہ حکم فقیہ و انکار وی بر صوفی جاریست و انکار صوفی بر فقیہ صحیح نہ و صوفی را رجوع بفقیہ ضروریست باحکام تا بر آن عمل کند و در احوال حقائق متعلقہ شریعت نیفتد و فقیہ را در احکام رجوع بصوفی نہ پس تصوف بفقہ محتاج است و فقہ از تصوف مستغنی اگرچہ تصوف اعلی و ارفع است از فقہ در مرتبہ لیکن فقہ اسلم و اعم است در مصلحت و ازینجا گفتہ اند کہ کن فقیہا صوفیا و لا تکن صوفیا فقیہا یعنی اول دارو فقاہت و عمل شریعت و حفظ ظاہر بعد ازان بمقام تصوف و اتصاف بحقیقت و تصفیہ باطن عروج کن زیرا کہ این اکمل و اتم و اسلم است علما و حالا و ذوقا و لا تکن صوفیا فقیہا یعنی ہم از اول تعلق بحقیقت و توحید و مواجید باطن مکن کہ بعد از وی رعایت ظاہر و اتباع شریعت و احکام نخواہد پذیرفت مرید را باید کہ باطن با حقیقت است ظاہر شریعت مقدم ندارد تا مذہب باطنیہ نرود و بالحاد نکشد و بظاہر از باطن اکتفا نکند تا از اہل قشر

و تفتیش نشود و بر فقاهت صرف متوقف نماند و از انوار و اسرار محروم نگردد و نیز رجوع از فقه بتصوف باعث
طلب مزید و شوق ترقی و تعطش کمال آسان است و لیکن رجوع از تصوف بفقه بعد از استیلای ذوق باطن
و غلبهٔ حقیقت دشوار پس اول تمسک بعروهٔ وثقای شریعت و فقاهت کند بعد از ان بذروهٔ علیای
حقیقت و تصوف برآید فقاهت مرتبهٔ اسلام است و کلام درجهٔ ایمان و تصوف مقام احسان چنانچه
در حدیث جبرئیل این هر سه مقام مبین و مفصل است نیکوئی آنکه پرستش کنی پروردگار خود را گویا می بینی
او را و حضرت امام مالک رضی الله عنه فرموده‌اند کسی که صوفی شد و فقیه نگشت از دین حق برگشت و آنکه فقیه
شد و صوفی نگشت از فرمان بیرون آمد و آنکه هر دو را یکجا کرد و بتحقیق رسید. بالجمله مرتبهٔ کمال فقه صحیح و ذوق
صریح است و انفراد هر یکی از دیگری موجب انحطاط و نقصان چنانچه علم طب بی تجربه آن کفایت نکند
و تجربه طب بی علم آن صورت نه بندد

جوهر فرض بر دو نوع است فرض عین و فرض کفایه فرض عین آنست اگر بعضی از مخاطبان
بجای آرند از دیگران ساقط نشود چنانچه نماز روزه و حج و زکوٰة و غسل جنابت و تعلیم قرآن و تعلم فقه
آن مقدار که چاره نیست از دانستن آن و جهاد با کفار چون نفیر عام باشد. و فرض کفایه چنانکه جواب سلام
و جواب عاطس گفتن یرحمک الله مر آنکس را که عطسه زده الحمد لله رب العالمین گوید و نماز
عیدین و نماز جنازه و غسل میت و تکفین و امر معروف یعنی نیکی فرمودن و نهی منکر یعنی از بدی باز داشتن
و پرسیدن بیمار و خواندن علم و قرآن و فقه زیاده از قدر حاجت و جهاد کردن بر دشمنان دین چون نفیر عام
نباشد. و معنی فرض کفایه آنست که اگر بعضی از مسلمانان بجا آرند از گردن بعضی دیگر ساقط شود و اگر همه
ترک گیرند همه آثم باشند

جوهر معنی قبله توجه کردن است بچیزی هر که روی بچیزی آرد قبلهٔ آن بود ظاهرا و باطنا. قبلهٔ انبیا
و امم ایشان بیت المقدس بود و قبلهٔ حضرت سرور عالم و امم مرحومه حضرت ایشان کعبه است. بعضی
گفته‌اند که قبله چهار اند قبلهٔ جوارح که بر جمیع مومنان فرض شده است تا بدان سمت نماز گذارند. دوم
قبلهٔ دل است که اصحاب طریقت را توجه بدانست و مشغولی ایشان در ان سوم قبلهٔ سر است که توجه
مریدان بشیخ باشد چهارم قبلهٔ وجه الله انبیا و اولیا را توجه بدانست و هر چه غیر اوست پشت بدوست
و هر چه اوست روی بدوست قبلهٔ عشاق جمال لم یزل و معنی کعبه میانه چیز است سمی الکعبة کعبة لانها
سرّة الارض و کعبه را بیت الله و بیت الحرام گویند. و معنی حج قصد کردن است هر که قصد چیزی کند
و قدم ظاهر و باطن در ان راه نهد حج او همان باشد. قلب عارف حرم الله تعالی است و حرام است بر حرم

الله تعالی اینکه در آید دران غیر الله تعالی کعبه عام است وکعبه خاص کعبه عام ظاهر است وکعبه خاص باطن است قبله وکعبه مقام خدمت است دل وروح محل معرفت ومحبت۔ کعبه ظاهر از احجار است وکعبه باطن پر اسرار آن مقام خلیل است واینجا رب جلیل ہے

بطوف مروه کجا میروی صفا اینجاست	بیا و کعبه چه سر میزنی خدا اینجاست

جوهر صوم بر سه وجه است صوم الروح بقصر الامل وصوم العقل بخلاف الهوی وصوم النفس بالامساک عن الطعام والمحارم۔ روزه در شرع عبارت است از ترک خوردن وآشامیدن وجماع کردن از صبح صادق تا غروب آفتاب بنیت روزه که عاقل وبالغ ومسلم باشد وپاک باشد از حیض ونفاس۔ دوم روزه خاص وآن روزه چشم وبینی وگوش ودست وپا است که تا دیدنی نه بیند ناشنیدنی نشنود ونابوئیدنی نبوید وناگرفتنی نگیرد ونارفتنی نرود۔ سوم روزه خاص الخاص است که روزه ظاهر وباطن باشد وغیر حق در دل نیاسد۔

جوهر یاد کردن مرگ فضائل عظیم دارد حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم میفرمایند یاد مرگ بسیار کن که آن ترا در دنیا زاهد گرداند وحضرت عائشه رضی الله تعالی عنها عرض کردند که هیچکس بدرجه شهدا باشد فرمودند باشد کسی که در روز بیست بار از مرگ یاد کند حضرت ابراهیم تیمی قدس سره میفرمایند دو چیز است که راحت دنیا از من ببرد یکی ذکر مرگ ودیگر خوف استادن پیش حضرت خداوند تعالی روزی حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها از سختی دلی خود شکوه کرد فرمودند یاد مرگ بسیار کن او چنان کرد قساوت از دل او برفت وحضرت امام حجة الاسلام قدس سره میفرمایند که هر که شناخت که آخر کار او همه حال مرگ است وقرارگاه او گور وموکل او منکر ونکیر وموعد او قیامت ومورد او بهشت یا دوزخ است هیچ اندیشه او را مهم تر از اندیشه مرگ نبود وهیچ تدبیر بروی غالب تر از تدبیر او مرگ نبود وهر که یاد مرگ بسیار کند ناچار بساختن زاد آن مشغول شود وگور او روضه باشد از روضهای بهشت وهر که مرگ را فراموش کند همت او همه دنیا باشد از زاد آخرت غافل ماند ویاد کردن مرگ بر سه وجه است یکی یاد کردن غافل که بدنیا مشغول بود که یاد کند وآنرا کاره باشد از بیم آنکه از شهوات دنیا باز ماند دوم یاد کردن تائب تا خوف بروی غالب تر باشد ودر توبه تائب تر باشد وتائب مرگ را کاره نباشد لیکن تعجیل مرگ را کاره باشد از بیم آنکه ناساخته باید رفت وکراهت از این وجه زیان ندارد وسوم یاد کردن عارف وآن ایمان بود که وعده دیدار پس از مرگ است همیشه چشم بآن دارد ودر آرزوی آن باشد ودرجه دیگر است بزرگتر ازین که مرگ را نه کاره باشد ونه طالب تعجیل آن خواهد ونه تاخیر آن واین مقام رضا وتسلیم است وخلق چنان غافل که اگر یاد کنند نیز دل الدنیا

اثرے نکند کہ دل بمشغلہ دنیا چنان مستغرق ست کہ چیزے دیگر را جائے نماندہ

جوہر — در رشحات مذکورست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ المبارک میفرمودند کہ شریعت ست وطریقت وحقیقت شریعت اجرائے احکام ست بر ظاہر وطریقت تعمل وتکلف است در جمعیت باطنی وحقیقت رسوخ است درین جمعیت ومیفرمودند کہ خدمت مولانا نظام الدین میفرمودند کہ شریعت وطریقت وحقیقت را در ہمہ چیز بیان می توان کرد مثلا دروغ گفتن کہ نہی بہ نسبت آن واقع است اگر کسی آنرا بسعی ومجاہدہ نگوید بر طریق استقامت باشد واز زبان دور کردہ اند کہ باختیار وبی اختیار از زبان صادر نشود این شریعت است لیکن باوجود این می تواند بود کہ در باطن داعیہ دروغ گفتن باقی باشد بسعی ومجاہدہ دران کند کہ از باطن داعیہ دروغ گفتن دور شود این طریقت است وچنان شدن کہ بے اختیار وباختیار از وی دروغ گفتن نیاید نہ از دل ونہ از زبان این حقیقت است حضرت خواجہ این سخن را از خدمت مولانا بسیار نقل میکردند واستحسان میفرمودند

جوہر — آنکہ متابعت اقوال جناب سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم شریعت است ومتابعت افعال طریقت ومتابعت احوال حقیقت پس ہر کہ متابعت اقوال جناب سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کرد شریعت درست کرد وہر کہ متابعت افعال کرد طریقت درست کرد وہر کہ متابعت احوال کرد حقیقت درست کرد

جوہر — آغاز طریقت نہایت شریعت است تا حق شریعت نگذارد راہ طریقت برو نکشایند اگر در ہوا پرد ویا بر آب رود فعل او کرامت نیست بل سحر یا استدراج است ؎

رہبر راہ طریقت آن بود	کو باحکام شریعت رہ رود
اینچنین کامل بگو کو رہ رود	تا ز وصل دوست با بہرہ شود

جوہر — فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم الشریعة اقوالی والطریقة افعالی والحقیقة احوالی والمعرفة سری پس بمرتبہ سر حق تعالیٰ رسیدن ابتدا از شریعت است کسی کو در شریعت راسخ آید حقیقت برو ہویدا گشتہ برزخ ناسوت وملکوت شریعت است وبرزخ ملکوت وجبروت طریقت وبرزخ جبروت ولاہوت حقیقت کہ مرتبہ وحدت برزخ است بین احدیت وواحدیت شریعت چیزیست کہ بحث کردہ میشود دران از حلال وحرام ومراد از ملکوت دریں مقام سلوک صفت وجود پیدا کردن کہ عبادت از کم خوردن وکم گفتن وبیخوابی ریاضت نمودن کہ صفت بشریت او رفع گردد وصفت ملکی بروے ظاہر آید جبروت را باصطلاح صوفیا اعیان ثابتہ را گویند وباصطلاح حکما حقائق کونیہ را

نوینا و علمای متکلمین معلومات الله ازلی گویند

جوهر طریقت راه و در اصطلاح سالکان تزکیه باطن چنانکه شریعت تزکیه ظاهر است و بعضی گفته‌اند
که طریقت عبارت از سیر خاص است که مخصوص سالکان راه جناب خداوند تعالی است مانند ترک
دنیا و دوام ذکر و توجه بمبدا و تبتل و انزوا و صدق و اخلاص و غیر آن و اسرار طریقت اشارت است از احوال
حقیقت ست زیرا که طریقت مقدمه حصول حقیقت ست و چنانچه طریقت سر شریعت است حقیقت
سر طریقت است و طریقت بی شریعت وسوسه است و حقیقت بی طریقت زندقه

جوهر تقوی بفتح اول و فتح واو تشدید پرهیزگاری و فارسیان گاهے بکسر واو نیز خوانند و تقوی را
مراتب است اول پرهیز از شرک که سبب رهائی از عذاب جاودانی است دوم دور بودن از گناه صغیره
و کبیره و آن باعث حصول سعادت دو جهانی ست سوم ترک ماسوا الله و آن وسیله حصول قرب باری ست

جوهر چهار رکعت بیک سلام بگذارد در اولی قل اللهم تا بغیر حساب پانزده بار و در ثانیه سورة الکوثر پانزده بار
و در ثالثه سورة الکافرون پانزده بار و در رابعه سورة الاخلاص پانزده بار بعد از آن این دعا ده بار بخواند
حاجت روا گردد بسم الله الرحمن الرحیم لا اله الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین حسبنا الله
ونعم الوکیل انی مسنی الضر وانت ارحم الراحمین وافوض امری الی الله ان الله بصیر بالعباد
یا من ذکره شرف الذاکرین یا من طاعته نجاة للمطیعین یا من رافته ملجا للعالمین
یا من لا یخفی علیه ثناء المحتاجین برحمتک یا ارحم الراحمین و اولی آنست که این نماز را بعد ظهر
کنند و بین الظهر والعصر هم آمده است

جوهر صلاة قضاء الحوائج روز جمعه چون آفتاب برآید دو رکعت بگذارد در اولی سورة الفلق
و در ثانیه سورة الناس و بعد از سلام آیة الکرسی هفت بار و باز چهار رکعت بگذارد در هر رکعتی سورة
النصر یکبار و سورة الاخلاص بست و پنج بار بخواند و چون فارغ شود هفتاد کرت لا حول ولا قوة
الا بالله العلی العظیم بخواند خواص این نماز نمی داند بجز حق سبحانه و تعالی۔

جوهر دوازده رکعت بشش قعده و یک سلام در شب و یا روز بخواند و بعد از التحیات ثنا
تکبیر گوید و سر بسجده نهد سوره فاتحه هفت بار و آیة الکرسی هفت بار و لا اله الا الله وحده لا شریک
له الملک وله الحمد و هو علی کل شیء قدیر ده بار پس گوید اللهم انی اسالک بمعاقد العز من عرشک
و منتهی الرحمة من کتابک و اسمک الاعظم و جدک الاعلی و کلماتک التامة ان تقضی حاجتی
[illegible] پس سر از سجده بردارد و سلام دهد این نماز برائے قضائے حوائج مجرب است بتجربه رسیده

جوہر دو رکعت ہر وقت کہ تواند بگذارد و شب جمعہ فاضلتر در اولی سورۃ الکافرون دہ بار و در ثانیہ سورۃ اخلاص دہ بار بعد از سلام سر بسجدہ نہادہ دہ بار درود بخواند و دہ بار سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم و دہ بار اللہم ربنا اتنا فی الدنیا حسنۃ وفی الآخرۃ حسنۃ وقنا عذاب النار و دہ بار یا غیاث المستغیثین اغثنا آنگاہ یک یک حاجت خواہد چندانکہ یاد آید بعدہ گوید یارب ہزار حاجت دینی و دنیوی من روا گردان بفضل اللہ تعالے روا شود

جوہر صلوٰۃ الصلوٰۃ ہمچو صلوٰۃ التسبیح است بجاے تسبیح درود خواند ہر درودے کہ باشد و این دو رکعت سنت خواہ در شب گذارد خواہ در روز اما بعد از اشراق درین نماز اثرہاست ہر حاجتے کہ بخواند آید

و برائے ہر حاجتے در سہ روز ہم نیز خوانند

جوہر نماز قلاقل چہار رکعت ست بیک سلام مابین مغرب و عشا در ہر رکعت با فاتحہ چہار قل ضم کنند و بعد از سلام سر بسجدہ نہادہ ہفتاد و یکبار بگوید یا حی یا قیوم برحمتک استغیث بعضی از شیخان طالبان را برائے مواظبت این نماز ارشاد نمودہ اند و فرمودہ اند اگر کسے خواہد کہ کوہ را بناخن تراشد اگرچہ محال است بطفیل این نماز ممکن باشد و مخفی نماند کہ چون حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم در دعا سعی بلیغ فرمودے یا نازل شدے غم و ہمے فرمودندے یا حی یا قیوم برحمتک استغیث

جوہر صلوٰۃ العاشقین چہار رکعت است بیک سلام در آخر شب بدین نیت نویت ان اصلی للہ تعالی اربع رکعات صلوٰۃ العاشقین برائے اہم مہمات در اولی بعد از سورۃ فاتحہ یا اللہ صد بار و در ثانیہ یا رحمن صد بار و در ثالثہ یا رحیم صد بار و در رابعہ یا ودود صد بار

جوہر نماز کن فیکون چہار رکعت است در اول شب آدینہ غسل پاک کند و جامہ پاک بپوشد در اول بعد از فاتحہ صد بار بخواند افوض امری الی اللہ ان اللہ بصیر بالعباد و در دوم صد بار الا الی اللہ تصیر الامور و در سوم صد بار نصر من اللہ وفتح قریب وبشر المومنین و در چہارم صد بار انا فتحنا لک فتحا مبینا و بعد از سلام صد بار گوید غفرانک ربنا والیک المصیر بعدہ سر بسجدہ نہد و ہر دو دست بردارد و صد بار گوید استغفر اللہ ربی من کل ذنب واتوب الیہ این نماز را برائے

قضاء حاجات از مجربات صحیحہ میفرمایند

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہ المبارک فرمودند کہ نماز حضرت خواجہ اویس قرنی رضی اللہ تعالی عنہ در سوم و چہارم و پنجم رجب است بعد از ان فرمودند کہ در سیزدہم و چہاردہم و پانزدہم آوردہ اند بعد از ان فرمودند کہ بروایتے در بست و سوم و بست و چہارم

وبیست وپنجم چه دانان فرمود که در مدرسه دانشمندی بود مولانا زین الدین هر مسئله که از وی سوال کردندی
او جواب شافی گفتی و در مباحثه بعبارت دانشمندانه در آمدی از حال تعلم او استکشاف کردند گفت که من
هیچ نخوانده ام چون بزرگ شدم وقتی نماز خواجه اویس قرنی گذاردم و دعا کردم که الهی من بدین سن رسیدم
و هیچ تعلیم نکردم مرا علمی کرامت کن جناب مستطاب حق سبحانه وتعالی به برکت این نماز در علم بر من کشاد
تا در هر مسئله که سخن می آید بخوبی شارح می شوم انتهی و طریقه نماز اینست که بوقت چاشت غسل کند و چهار رکعت
بگذارد و بعد سلام هفتاد بار بگوید لا اله الا الله الملک الحق المبین لیس کمثله شیء وهو السمیع البصیر
و چهار رکعت دیگر بگذارد در هر رکعتی بعد فاتحه سورة النصر یکبار و بعد از سلام هفتاد بار گوید اللهم انک قوی
معین وانی ذلیل بحق ایاک نعبد و ایاک نستعین و چهار رکعت دیگر بگذارد و در هر رکعتی بعد
فاتحه سه بار سوره اخلاص و بعد از سلام هفتاد بار سوره الم نشرح بخواند و دست بر داشته بر سینه خود آورده
حاجت خواهد و از اول غسل تا اتمام نماز تکلم نکند

بیست وششم صلوة التسبیح چهار رکعت است بهتر آنست که در چهار رکعت بعد فاتحه از جمله چهار سوره
بخواند که جامع تسبیحات است سوره بنی اسرائیل و سوره حدید و حشر و صف و جمعه و تغابن کذا
و از حضرت عبد الله بن عباس رضی الله تعالی عنه این چهار سوره مرویست سورة التکاثر و سوره
والعصر و سورة الکافرون و سوره اخلاص و در روایتی سورة الزلزال و سوره والعادیات و سوره النصر
و سوره اخلاص و بعضی از درویشان عراق و یمن در رکعت اول سورة الکافرون خوانند و در دوم
سوره اخلاص و در سوم سورة الفلق و در چهارم سورة الناس و درین نماز در هر رکعت هفتاد و
پنج بار تسبیح خوانند یعنی سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر مجموع در چهار رکعت
سیصد بار بدین طریق که بعد تکبیر افتتاح ثنا خواند بعده تسبیح پانزده بار بعده اعوذ خوانده سوره فاتحه
و سوره دیگر خواند بعده تسبیح ده بار گوید و در رکوع ده بار و در قومه بعد تحمید ده بار و در سجده اولی بعد
تسبیح معمول ده بار و بین السجدتین ده بار و در سجده ثانیه ده بار و این مختار مشایخ حنفیه است و بعضی
در هر رکعت بعد از قرأت پانزده بار خوانند و بعد سجده ثانیه نشسته ده بار و باقی چنانکه مذکور شد
اگر توفیق یابد هر روز یکبار بخواند والا در هفته یا در هر ماهی یا در هر سالی یا در تمام عمر یکبار و این نماز
وقت معین نیست هر گاه هر روز بخواند بعد اشراق بخواند و اگر بعد هفته بخواند روز جمعه بهتر و اگر در ماهی
بخواند در جمعه اول و اگر در سالی بخواند در عاشورا اولی و بعضی میفرمایند که بعد زوال قبل نماز
ظهر بهتر است که در روایت حضرت عبد الله بن عمر رضی الله تعالی عنه آمده و بعد زوال روز جمعه افضل

که حضرت عبد الله بن عباس رضی الله تعالی عنه ہمین وقت میخواندند و از حضرت ابن المبارک رضی الله تعالی عنه پرسیدند که اگر سهو درین نماز لاحق شود در سجده سهو تسبیح مذکور ده ده بار گوید یا نه فرمودند درین نماز سیصد بار تسبیح آمده است فقط و مخفی نماند که این نماز را حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم الیعم الاکرم خود حضرت عباس رضی الله تعالی عنه آموخته اند و فضل این نماز بسیار ست و در حدیث شریف وارد است که هر که این نماز بخواند جمیع ذنوب صغیره و کبیره او آمرزیده شود و سوای این فائده فوائد این نماز بسیار آمده

جواهر فرمودند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم هر که بگذارد نماز بامداد و بنشیند در جای نماز تا طلوع آفتاب مقدار یک نیزه پس دو رکعت نماز بگذارد نوشته شود در دیوان او که آمرزیده شود و اگر چهار رکعت بگذارد نوشته شود در دیوان مقبلان و اگر شش رکعت بگذارد نوشته شود در دیوان مطیعان و مسلمان و مخلصان و اگر هشت بگذارد نوشته شود در دیوان بیگناهان و اگر ده بگذارد نوشته شود در دیوان اولیا

جواهر صاحب جواهر القرار قدس سره میفرمایند که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک بنده را نماز اشراق فرمودند دو رکعت شکر الله در اول بعد از فاتحه آیة الکرسی تا خالدون و در دوم امن الرسول تا آخر و آیة الله نور السموات والارض تا والله بکل شیء علیم و بعد از ان دو رکعت استعاذه فرمودند در اول بعد از فاتحه سورة الفلق و در دوم سورة الناس بعد از ان دو رکعت استخاره فرمودند در اولی بعد از فاتحه سورة الکافرون و در ثانیه سوره اخلاص فرمودند که آن روز که حضرت شیخ الاسلام خواجه فرید الحق والدین قدسنا الله تعالی بسره المبارک مرا نماز اشراق فرمودند همین شش رکعت فرمودند انتهی و بعضی بعد از ان دو رکعت استجابت گذارند در اول بعد از فاتحه سورة اقرء و در دوم سورة الاعلی والا سورة القدر و سورة الکوثر و بعد از ان دو رکعت شکر روند در هر رکعت بعد از فاتحه یکبار یا سه بار سوره اخلاص و حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الحق والدین قدس سره میفرمایند که دو رکعت شکرانه مادر و پدر بگذارد و در هر رکعتی بعد از فاتحه آیة الکرسی یکبار و سوره اخلاص سه بار و بعد از سلام درود گوید و این دعا بخواند یا لطیف الطف لی ولوالدی فی جمیع الاحوال کما تحب وترضی یا علیم یا قدیر اغفر لی ولوالدی انک علی کل شیء قدیر و وقت اشراق از طلوع آفتاب تا بر آمدن آن مقدار دو نیزه است چون آفتاب مقدار یک نیزه طلوع کند نماز شروع نماید و بعد از نماز اشراق اگر بخواند قرآن مجید بخواند یا ذکر گوید و اگر صلوة تسبیح بگذارد بهتر و اقل اشراق دو رکعت است و متوسط چهار و اکثر ده —

جوہر چون ربع روز بگذرد چہار رکعت بگذارد و در اول بعد از فاتحہ سورہ والشمس بخواند و در دوم
سورہ واللیل و در سوم سورہ والضحی و در چہارم سورہ الم نشرح و نماز چاشت دوازدہ رکعت است
و اقل چہار پس در چہار رکعت اول بعد از فاتحہ سورہ فتح بخواند پس سورہ نوح پس سورۃ القدر پس سورۃ الکوثر
و در چہار رکعت دوم سورہ والشمس پس سورہ واللیل پس سورہ والضحی پس سورہ الم نشرح و در چہار رکعت
سوم سورۃ الکافرون پس سورۃ النصر پس سورہ تبت پس سورہ اخلاص۔ و بعد از فراغ نماز چاشت
خواندن اللہم اغفر لی وارحمنی وتب علی انک انت التواب الغفور صد بار ماثور است
و ہر کہ التزام گیرد نماز چاشت را اسباب معیشت وی را حضرت خداوند تعالی مہیا دارد و فرمودہ اند حضرت
سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ سہ چیز با سہ چیز جمع نشود گناہ با توبہ و توانگری
با زنا و فقر و فاقہ با نماز ضحی۔

جوہر بعد نماز چاشت دو رکعت برای صحت نفس گذارد و در اول بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی
یکبار و سورہ والشمس یکبار و سورۃ اخلاص پنج بار و در دوم آمن الرسول و سورہ والضحی
یکبار و سورہ اخلاص پنج بار و بعد از سلام بخواند اللہم انی اسألک العفو والعافیۃ
والمعافاۃ فی الدنیا والآخرۃ

جوہر نماز تہجد بہترین نوافل است و وقت آن ثلث آخر شب است دوازدہ رکعت بہ
شش سلام بگذارد و در اول بعد از فاتحہ دوازدہ بار سورہ اخلاص و در دوم یازدہ بار ہمچنین در ہر رکعت
یک یک عدد کم کند تا در رکعت دوازدہم یکبار خواندہ بعدہ وتر بخواند و اگر گزاردہ باشد اعادہ کند
و در اول بعد از فاتحہ سورۃ الاعلی بخواند و در روایتی سورۃ القدر و در دوم سورۃ الکافرون و
و در سوم سورۃ الاخلاص و اگر قضا شود در روز ادا کند و اکثر مشایخ بعد تہجد و گاہ این نماز مراقبہ طویلہ بنشینند

جوہر در شب معراج دوازدہ رکعت بخواند و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورہ از قرآن مجید و
تشہد در ہر رکعتین و سلام در آخرین بعدہ صد بار گوید سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ
واللہ اکبر بعدہ صد بار استغفار بعدہ دعا کند و شب معراج نزد اکثر شب بست و ہفتم ماہ رجب است
و نزد بعضی شب ہفدہم ماہ رمضان المبارک۔

جوہر شب قدر شب معظم است بعضی گویند گاہے در ماہ رمضان مبارک باشد و گاہے غیر
رمضان و بعضی در اول شب ماہ رمضان گویند و بعضی در شب ہفدہم ماہ مذکور و بعضی نوزدہم
و بعضی بست و یکم و بعضی بست و سوم و بست پنجم و بست ہفتم و بست و نہم و نزد اکثر شب بست و ہفتم ماہ رمضان

رساند کہ این دوگانہ را نیت چنین باید کرد و دعا سبحان اللہ سوے اللہ

جوہر صلوۃ شکر النہار دو رکعت است در ہر رکعت بعد از فاتحہ اخلاص پنجبار بخواند و در

شکر اللیل در ہر رکعت بعد از فاتحہ کافرون پنج بار

جوہر صلوۃ رضای ابوین دو رکعت است در ہر رکعت چہار قل بخواند

جوہر بعد از زوال چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد از فاتحہ سورہ اخلاص پانزدہ بار یا پنج بار

یا سہ بار بخواند این وقت ہمچو نصف لیل است و زمان نزول جمت چہ درہای بہشت بعد زوال کشادہ میشود

جوہر صلوۃ الخضر دہ رکعت است بعد از نماز ظہر بعد از فاتحہ از سورہ فیل در ہر رکعت یک سورہ

تا آخر قرآن مجید بخواند و ہر کہ این نماز پیوستہ بگذارد و با خضر ملاقات کند

جوہر صلوۃ حفظ الایمان دو رکعت است بعد از نماز مغرب اول بعد از فاتحہ سورۂ اخلاص ہفت بار و سورۃ الفلق یکبار و دوم

بعد از فاتحہ سورۂ اخلاص ہفت بار و سورۃ الناس یکبار و بعد از سلام سر بسجدہ نہد و سہ بار بگوید یا حی یا قیوم ثبتنی علی الایمان

جوہر بعد از نماز مغرب صلوۃ اوابین بست رکعت آمدہ در ہر رکعت بعد فاتحہ سہ بار اخلاص

و اقل آن شش رکعت ست و از فوائد الفواد معلوم شدہ کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی

بہ سرہ الکریم حضرت شیخ حسن علاء سنجری را بین العشائین شش رکعت اوابین فرمودہ اند

جوہر صلوۃ السعادت چہار رکعت است در اولی سورہ اخلاص چہل بار پس سی بار پس بست بار

پس دہ بار و در بعضی اول دہ بار پس بست بار پس سی بار پس چہل بار و ہر کہ شب دوشنبہ این نماز

بگذارد ہرگز شقی نشود و بعضے گویند کہ صلوۃ السعادت دو رکعت است در ہر رکعتی بعد فاتحہ آیۃ الکرسی

یکبار و اخلاص سہ بار بخواند و بعد از سلام دہ بار درود و دہ بار استغفار

جوہر در فوائد الفواد مذکور است کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بہ سرہ الکریم فرمودند کہ مرا

یاری بود بہ مدرس او را مولانا تقی الدین گفتندے مرد صالح و دانشمند او پیوستہ بعد از صلوۃ مغرب دو رکعت

بگذاردے در رکعت اول بعد از فاتحہ والسماء ذات البروج و در دوم بعد از فاتحہ والسماء والطارق

خواندے چون او نقل کرد من او را در خواب دیدم و گفتم جناب خداوند تعالے با تو چہ کرد گفت چون

کار من تمام شد فرمان آمد کہ ما او را بدان دو رکعت بخشیدیم یکے از حاضران سوال کرد کہ این را صلوۃ البروج

گویند فرمودند خیر این را صلوۃ البروج گویند آن دو رکعت کہ در ہر دو آنہا سے مبداسے سورۂ انعام خوانند

در اول ختم بر یستہزؤن و در دوم ہم ختم بر یستہزؤن آنرا صلوۃ النور گویند و فرمودند کہ چون شب درآید فرشتہ

بر بام کعبہ برآید و ندا کند کہ اے بندگان جناب خداوند تعالی و اے امتان حضرت محمد مصطفی صلی اللہ تعالی

علیه وآله واصحابه وسلم شما را شبی بخشیده بود وشبی در پیش است وآن شب اول گور است برای ذخیره آن شب
درین شب کاری بکنید وآن کار آنست که دو رکعت نماز بگذارید در هر رکعت بعد فاتحه قل یا ایها الکافرون
پنج بار بخوانید وچون روز بر آید یک فرشته بر بام بیت المقدس بر آید وندا کند که ای بندگان جناب خداوند تعالی
وای امتان حضرت محمد مصطفی صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم حضرت خداوند تعالی شما را روزی بخشیده است
وروزی در پیش است وآن روز قیامت است برای ذخیره آن روز درین روز کاری بکنید وآن کار
آنست که دو رکعت بگذارید ودر هر رکعت بعد از فاتحه پنج بار سوره اخلاص بخوانید بعد ازان بر لفظ مبارک
راند که شیخ جمال الدین هانسوی قدس سره این را حدیثی روایت کرده اند —

جوهر اگر معصیتی سر زند باید که زود وضو کند ودوگانه نماز گذارد واستغفار کند وازان معصیت
توبه کند وبرگذشته ندامت کشد

جوهر در فتاوی سراجیه میگوید السجدة اثنان سجدة العبادة وسجدة التحیة سجدة العبادة
لله تعالی خاصة وسجدة التحیة دون الله تعالی لوجه التکریم فی خمسة حال جاز للقوم ان یسجد
للنبی والمرید للشیخ والرعیة للملک والولد للوالدین والعبد للمولی فی کل حال خیر
فتاوی سراجی اذا سجد الانسان سجدة تحیة لا یکفر فتاوی قاضی خان وان سجد الرجل للسلطان
وکان قصده التعظیم والتحیة دون الصلوة لا یکفر فتاوی کافی قال صدر الشهید من سجد
بغیر الله تعالی ویرید التحیة دون العبادة لا یکفر

جوهر قول ابن عباس سجدة التحیة بمنزلة السلام - در مرصاد العباد است که ملائکه را سجده آدم
فرمودند سبب آن بود که حق تعالی آدم را بنور ذات متجلی کرد — سجده بحقیقت آدم را نبود بنور ذات
وصفات حق تعالی بود چنانچه امروز سجده قبله وکعبه را نیست مر رب الکعبه وقبله راست و پیش مشائخ
که سر بر زمین می نهند سجده نیست آن تعظیم وتکریم نور ذات وصفات معبود حقیقی ست که مشائخ واولیا
بدان نور متجلی اند —

جوهر سجده پنج قسم است سجده عبودیت وسجده تحیت وجواز واباحت وفرضیت قوله تعالی
فاسجدوا لله واعبدوا این سجده عبودیت است وسجده که بغیر الله تعالی میکنند آن سجده لغویست
که السجدة سر بر زمین نهادن التوجه تواضع وتکریم وتحیات واباحت سجده دو قسم است سجده عبادت وسجده تحیت
مسئله تکبیر در راه روز عید اضحی بآواز بلند گفتن سنت ست چون مصلی برسد تکبیر منقطع کند ودر وقت تکبیر
جهر سنت که استاده شود والفاظ در مذهب امام اعظم اینست الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله والله اکبر الله اکبر ولله الحمد

مسئلہ۔ تاخیر نماز عید اضحی بسبب عذر تا سہ روز جائز است۔

جوہر صوم از اصول طریقت وقتے بود کہ صوم خواص داری و یا آنکہ صوم داری تا آنکہ تقلیل طعام درست نکنی ہیچ فائدہ این راہ نشود زیرا کہ مقصود این طائفہ را تجویع است و قہر نفس یکے از آداب روزہ آنست کہ چون روزہ دار باشی جائے نروی کہ مردمان آنجا طعام خورند یا خواہند خورد و اگر بی قصد بیفتی نشاید کہ روزہ بکشائی و این سخن مشنو کہ ترا گویند کہ دل مسلمانان نگاہداشتن فاضلتر است در خبر است کہ اگر جائے روی کہ مردمان طعام خورند و تو روزہ دار باشی ایشان را دعا کن تا ایشان بخورند دل نگاہ داشتن جائے باشد کہ کسے را جائے دعوت کنند و مقصود او باشد و قومی بطفیل او خواندہ باشد۔ چون صوم بدارد یا طے کند دران عجبی و کبرے نکند چہ ان صوم بازبان تر از فطار باشد بلکہ افطار نافع تر بود

جوہر سحر خوردن بسبب اتباع سنت است کہ سنت سحر از برائے تقویت بدن و تصفیہ باطن و توجہ الی اللہ است نہ برائے سیری شکم

جوہر حضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند کہ حضرت شاہ مینا قدس سرہ میفرمودند ایام بیض کہ سیزدہم و چہاردہم و پانزدہم است از بہر آن گویند کہ چون آدم علی نبینا و آلہ و علیہ السلام را سوئے زمین آوردند بگریہ و زاری مشغول شدند تا آنکہ تمام اندام مبارک حضرت ایشان سیاہ گشت پس جناب حق سبحانہ و تعالیٰ توبہ حضرت ایشان قبول فرمود فرمان رسید کہ درین روزہا روزہ دار داشتند خواجگان ما وقت بیعت مریدان را تحریص میکردند و در افطار ایام بیض بر خواجگان ما اصلا رخصت نبود و رخصت در افطار از بندگی شیخ الاسلام حضرت شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی قدس سرہ شدہ است از بہر آنکہ اکثر مریدان بندگی حضرت مخدوم عالم ترکش بندان بودند دفعا للحرج بعد امر بصوم ایام بیض رخصت بر افطار ہم میفرمودند و منقول است از جناب مستطاب امیر المومنین علی کرم اللہ تعالیٰ وجہہ کہ فرمودند روزے بخدمت حضرت با عظمت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم حاضر شدم فرمودند ای علی جبرئیل ترا میگوید کہ ہر ماہے سہ روزہ بدار نوشتہ شود مر ترا باول روزہ ہزار یکی و در دوم سی ہزار و در سوم صد ہزار التماس کردم کہ این ثواب خاص ما باشد یا عموم را فرمودند ہر کہ این روزہا دارد پس پرسیدم کہ آن روزہا کدام اند فرمودند آن روزہا ایام بیض است و در یاضین کہ جبرئیل علی نبینا و آلہ و علیہ السلام بجناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم التماس نمود ہر کہ روزہ دارد یک روز در ایام بیض دور کردہ شود از انکس ثلث گناہان و سہ دیگر

دوم روز روزه دارد دور گردد شود دو ثلث گناهان وے وهرکه سوم روز روزه دارد از همه گناهان
بیرون آید و باشد همچو کسے که شهید گشته است در راه جناب خداوند تعالیٰ و بشارت دهید مر یاران
خود را و بفرمائید ایشان را به روزه و گفتن ایام بیض که این روزه ها روشن گردانند دلهای ایشان را
و سپید گردانند رویهاے ایشان را۔

جوهر امام شافعی همیشه رضی الله تعالیٰ عنه پیوسته این روزه ها میداشتند و در ذی الحجه تا نهم
باید داشت و صوم سته شوال حکم صیام دهر دارد و اما علما را درین اقوال است۔ صوم را سه مرتبه است
صوم عوام و خواص و اخص الخواص صوم عوام آنست که از اکل و شرب و جماع باز مانند و صوم خواص
آنست که سمع و بصر و دست و پا و زبان و سائر اعضا از گناهان باز دارند و صوم اخص الخواص
آنست که دل را از هم و غم و افکار دنیوی باز دارند و از جمیع سوی الله بالکلیه تبرا آرند۔

جوهر بدانکه جمله حسنات را ثوابے معین است الا ثواب صوم معین نیست حضرت حق تعالیٰ
آنرا بخود اضافت فرموده و ضامن جزاے آن شده پس اجر آن بغیر حساب است و در خبر است که
الصبر نصف الایمان والصوم نصف الصبر۔ لفظ صوم در اصل لغت موضوع است براے
امساک مطلقا و در عرف شرع عبارت است از امساک مقید به طعام و شراب و وقاع از طلوع
فجر تا غروب آفتاب مقرون به نیت معین و مطلق امساک از طعام فضیلتے بزرگ است خصوصا مقید
بحکم شرع چه بیخ جمله شهوات و منشاء جمیع مخالفات امتلا از طعام است۔ بتقلیل طعام دل صافی
گردد و هوا بمیرد و نور علم افزایش گیرد۔ احوال مشائخ دران مختلف و متفاوت طائفه در سفر و حضر
بدان مداومت دارند یعنی صائم الدهر باشند و بعضے آن را مکروه داشته و بعضی صوم داودی
اختیار کرده اند یعنی یک روز صائم باشند و یک روز افطار کنند و فضیلت آن در خبر است
و وجه فضیلت این صوم آنست که مراد از صوم مخالفت نفس است و فطام او از عادت مالوف
هرگاه نفس بدوام صوم معتاد شود و صوم عادت او گردد و تعاقب و تناوب صوم و افطار پیوسته
در مخالفت بود و طائفه به صوم ایام شریفه اقتصار (النقا ۱۲) نموده و آن روز عرفه و عاشوره و عشر اول
از ذی الحجه و عشر اول از محرم و رجب و شعبان بحسب سنین اول و اول شهر و اوسط و آخر آن
و ایام بیض یعنی سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم بحسب شهور و ادینه و پنجشنبه و دوشنبه بحسب اسابیع
و طائفه به روز از طعام امساک نموده اند و پیش از غروب افطار کرده تاهم مقصود که تجویع نفس است
حاصل شود و هم آفت اعجاب که بدویت صوم است مندفع گردد و شیخ الاسلام بر اختیار این طریق

انکار کرده فی الجمله مشائخ در اختیار صوم سه فرقه اند فرقه آنند که علم شان بحال غالب بود و بعوارض احوال مبالات
ننمایند و بر نیتی که دارند در صوم ثابت قدم باشند. دوم فرقه آنکه حال شان بر علم غلبه دارد و هر روز که بر تغیر نیت موجب
اشارت علم در دل ایشان اختیار صوم بود و در اثنای آن هرگاه که از غیب سانح شود چون اصفای طعامی
و حضور جماعتی که موافقت ایشان فضیلت بیند بر مقتضای سلطان حال از اختیار و ارادت خود باختیار
و ارادت حق سبحانه و تعالی منسلخ شوند چنانکه جنید بغدادی که علی الدوام به نیت صوم برخاستی و هرگاه که
بعضی از اخوان حاضر شدندی با ایشان افطار کردی سوم فرقه اند که حال و علم در ایشان معتدل بود
ایشان متصرف در هر دو گاهی اختیار صوم کنند و بعوارض ننگرند و یا بجهت سیاست و تدبیر نفس خود
یا بجهت دیگران گاهی افطار کنند یا بجهت رفق و لذت نفس خود یا برای موافقت احباب و
اختیار ایشان در هر دو جانب از اختیار حق بود پس هر یک را از این سه گانه طریقت خاص است مناسب
حال و لکل وجهة هو مولیها - مصباح الهدایه

جوهر بدانکه روزه قساوت قلبی را دور میکند و در حدیث شریف وارد است که الصبر نصف الایمان
والصوم نصف الصبر و در خبر است که برای صائم دو فرحت است فرحت عند الافطار و فرحت
عند لقاء الرحمن بعضی فرحت نزدیک افطار فرحت مغفرت را گویند چنانکه در خبر است ان العبد یغفر
عند وقت الافطار و بعضی فرحت عند الافطار اجابت دعا را گویند حضرت حق سبحانه و تعالی
صوم را بخود اضافت فرموده که الصوم لی و انا اجزی به از آنکه صائم بصوم موصوف بصمدیت
می شود و صمد آنرا گویند که ویرا بطعام و شراب حاجت نباشد و بعضی گفته که صوم از اعمال پوشیده
است مخلوق را در عبادت دیگر اطلاع می شود و درین اطلاع نمی رود و دخل ریا در وی نمی شود و تخصیص
جزای صوم که بخود فرموده بنا بر آنست که چون یکی را در قیامت خصمان پیدا شوند حضرت حق تعالی جزای
اعمال وی خصمان را دهد مگر ثواب صوم صائم را دهد

جوهر مشائخ طریقت میفرمایند که هیچ خصلتی بعد از ایمان بهتر از دو خصلت نیست یکی گرسنه را
سیر کردن دیگری سیر را گرسنه داشتن یعنی بصوم و روزه را چهار فائده است اول خاموشی دوم فکر
سوم معرفت چهارم محبت مشائخ صوفیه اتفاق کرده اند که زیاده از چهار روز توالی افطار مکروه است
و در تمام سال چهار روز متصل افطار آمده است مقصود از صوم تجویع نفس است و درین راه گرسنگی اصلی عظیم است

جوهر در فوائد الفواد مذکور است که حضرت سلطان المشائخ قدس الله تعالی سره بکسی که هم بفطر باید
راندند که در روایتی آمده است که جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم روزه

سہ روز روزہ داشتی اما معلوم نیست کہ آن سہ روز کدام بودہ است بعد ازان فرمودند کہ اداب درویشی آنست
کہ ثلث سال را روزہ داشتہ شود یعنی در سال چہار ماہ بعد ازان فرمودند کہ این رخصتی کردہ اند اما آنکہ علاوہ
وارند دو ذی الحجہ و دہ محرم نیز دانند و دہ روز دیگر روزہای متبرکہ و ہم بمانند ہمان ثلث سال میشود بعد ازان فرمودند کہ این را
نوع دیگر ہم تعیین کردہ اند اگر در ہفتہ دو روز روزہ دارند مثلا دوشنبہ و پنجشنبہ ہمان ثلث سال می شود و فرمودند
کہ ہر کہ پیوستہ روزہ میدارد او را عادت میشود و پنج روزہ بر و آسان میگردد و لیکن ثواب دران بیشتر باشد کہ
یک روز روزہ دارد کہ آن بر نفس دشوار تر آید و آن روزہ داودی ست علی نبینا و آلہ و علیہ السلام
یک روز روزہ دارد و یک روز افطار کند

جوہر آنکہ روزہ عاشورہ و عرفہ یعنی نہم عید الضحی حکم صیام دہر دارد و شش روزہ بعد عید و
سہ روزہ در ہر ماہ ہمین حکم دارد

جوہر در حدیث شریف وارد است کہ ہر کہ دوشنبہ و پنجشنبہ و جمعہ ماہ رجب و ذی القعدہ و ذی الحجہ
و محرم روزہ دارد عبادت ہفتصد سالہ در دیوان عمل وے ثبت گردانند۔

جوہر عبادت سہ مرتبہ است کسی عبادت میکند از جہت ثواب و عقاب و این مرتبہ عام مومنان است
و کسے بنا بر آنکہ او را بندہ خوانند و تشریف بندگی رسانند زیرا کہ بندہ بزرگترین نامہاست مر آدمی را کہ حضرت
سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم در ہیچ خطابے کہ یا ایہا النبی و یا ایہا الرسول
خوش نبودند چون خطاب شد سبحان الذی اسری بعبدہ بغایت منشرح گشتند و این را عبودیت
گویند و مرتبہ عبودیت چہار چیز است وفا بالعہود و محافظۃ الحدود و رضا بالموجود و صبر بر مفقود و کسی عبادت
میکند اجلالا لہیبتہ و حیاء و محبۃ و این را عبودۃ خوانند پس عبودۃ اعلی از عبودیت و عبودیت اعلی
از عبادت پس محل عبادت تن است و آن بجا آوردن امر است و محل عبودیت روح و آن راضی شدن
بحکم است و محل عبودت سر است و آن عبادت در احوال است پس عبادت اصل است و عبودیت و
عبودت فرع و نیست فرع بدون اصل یعنی تا آنکہ اتیان امر نبود رضا بحکم و عبادت در احوال نشود و
عبادت و عبودیت مجاہدہ است با نفس و عبودت ہدایت است حضرت شیخ ابو علی دقاق قدس سرہ
فرمودند العبادۃ للعوام والعبودیۃ للخواص والعبودۃ لاخص الخواص والعبادۃ لمن لہ
علم الیقین والعبودیۃ لمن لہ عین الیقین والعبودۃ لمن لہ حق الیقین فالعبادۃ
لاصحاب المجاہدات والعبودیۃ لارباب المکابدات والعبودۃ صفات اہل المکاشفات

جوہر آنکہ عبادت حضرت امیر المومنین افضل الصدیقین رضی اللہ تعالی عنہ حضرت خداوند تعالی

را اجلالاً و تعظیماً بود و فرمودند حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم که ابوبکر بر شما از کثرت صوم و صلوٰة فاضل نشده است الا بچیزے که قرار گرفته است در سینه او و آن عظمت و جلال است و عبادت حضرت امیرالمومنین عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ خوفاً و هیبةً بود از هیبت حضرت ایشان هیبت می‌بودند چه کسی که از حضرت خداوند تعالیٰ بترسد از وی هر چیز بترسد و حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند که شیطان می گریزد از سایه عمر و عبادت حضرت امیرالمومنین عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ از روے شرم بود و فرمودند حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم شرم بکنم من از کسے که شرم میکنند از و فرشتگان آسمان و عبادت حضرت امیرالمومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالیٰ وجہہ از روے محبت حضرت خداوند تعالیٰ بود قال اللہ تعالیٰ ویطعمون الطعام علی حبه مسکیناً و یتیماً و اسیراً

جوہر قال اللہ تعالیٰ وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون و نیافریدیم جن و انس الا برای آنکه عبادت کنند و عبادت خالصاً لوجه اللہ تعالیٰ وسیله قرب و معرفت ست و عبادت عادتے علامت بے سعادتی ست و نتیجه آن شقاوت ست نگر ددہیچ با عادت عبادت + عبادت میکنی بگذر ز عادت + و هر که جناب حق سبحانه و تعالیٰ را العلتی عبادت کند معبود او همان علت باشد از ینجا که گویند هر چه دل بند تست معبود تست

جوہر در رشحات مذکور است که حضرت خواجه عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند که عبادت عبارت از انست که باوامر عمل نمایند و از نواہی اجتناب کنند و عبودیت عبارت است از دوام توجه و اقبال بجناب حق سبحانه و تعالیٰ و فرمودند که در بعضے کتابها فرق عبادت و عبودیت چنین کرده اند که عبادت اداے وظائف بندگی ست بموجب شریعت و عبودیت حضور و آگاهی دل بر نسبت تعظیم و میفرمودند که مقصود از خلقت انسان تعبد است و خلاصه و زبده تعبد آگاهی ست بجناب حق سبحانه و تعالیٰ در همه احوال بنسبت تضرع و خضوع

جوہر کسیکه خود را مستغنی از بندگی و ادعی خداوندیست و بندگی کردن اینست که آنچه فرمایند آن کنی و بنده بودن اینست که بد آنچه بدارند همسان باشی و اصل بندگی ذل و افتقار ست هر چند اظهار آن از بنده بیشتر الطاف حضرت خداوندی در حق او زیاده تر و صاحب مثنوی معنوی قدس سره میفرمایند ؎

گر تو خواهی حرّی و دل زندگی — بندگی کن بندگی کن بندگی
زندگی مقصود بهر بندگی است — زندگی بے بندگی شرمندگی است
جز خضوع و بندگی و اضطرار — اندرین حضرت ندارد اعتبار

کفر باشد پیش او جز بندگی	ہر کہ اندر عشق یابد زندگی
مغز باید تا دہد دانہ شجر	ذوق باید تا دہد طاعت بر

جوہر ہر طاعتی کہ بر تن دشوار تر باشد طاعت ہمان باشد و مخالفت نفس سر ہمہ طاعتہاست وقال اللہ تعالیٰ ونہی النفس عن الہوی فان الجنۃ ہی الماوی ؎ یک نفس از نفس بفرمان تست

کفش بپاکن کہ بہشت آن تست + این طائفہ روا اندارند کہ ہمہ عمر یک قدم بمراد نفس روند و بلیس اگر تعظیم نفس نبودی مخالفت امر حضرت خداوند تعالیٰ نشدے و در فرعون اگر تعظیم نفس نبودے دعوی خدائی نکردے پس موافقت حضرت خداوند تعالیٰ بجز مخالفت نفس نبود

جوہر اخلاص پاک و خالص کردن وقتی و عبادت و طاعت بی ریا کردن و دین بے ریا داشتن۔

جوہر اخلاص آنست کہ عمل صالح کنی و از حضرت خداوند تعالیٰ ثواب آن نطلبی و نخواہی کہ ترا بآن یاد کنند و برائے آن ترا بزرگ دارند

جوہر بعضی میفرمایند کہ اخلاص در عمل آنست کہ صاحب آن در دنیا و آخرت بران عوض نخواہد و این اخلاص صدیقان است و بعضی میفرمایند کہ اگر طلب ثواب کند از اخلاص بیرون نیاید و حضرت ذو النون مصری قدس سرہ میفرمایند کہ علامت اخلاص سہ چیز است یکی برابر بودن مدح و ذم خلق دوم فراموش کردن رویت اعمال در اعمال سوم تقاضا نکردن ثواب در دین و دنیا و بعضی میفرمایند کہ اخلاص در فراموشی رویت خلق ست بدوام نظر سوی حضرت خداوند تعالیٰ تا از نظر بخلق بیرون نیائی ہرگز بگنج اخلاص نرسی و اینجاست کہ صوفی را بعلامت فضل و بندہ چہ علامت خلق را در نظر دارد و کہ عمل و حال خود را می پوشد و صوفی بدوام نظر بحضرت خداوند تعالیٰ دارد و بعضے میفرمایند کہ اخلاص نا دیدن اخلاص است چرا کہ در اخلاص بخود اخلاص بیند اخلاص با خلاص محتاج باشد چہ التفات با خلاص نظر بان عجب است

جوہر بدانکہ عمل ظاہر بدون اخلاص باطن بکار نیاید ان اللہ لا ینظر الی صورکم والی اعمالکم ولکن ینظر الی قلوبکم ونیاتکم یعنی کہ اللہ تعالیٰ نظر نمی کند بسوے صورتہاے شما و سوی اعمال شما لیکن نظر میکند بسوے قلوب شما و نیات شما پس مقبول نزد اللہ تعالیٰ قلوب اند و اخلاص باطن اگر صور با پاکے قلوب باشد و اعمال ظاہر با اخلاص باطن آن زمان صور و اعمال نیز مقبول گردد۔

جوہر ہر کرا مہمی پیش آید ہفت روز بخواند روز جمعہ یا اللہ یا واحد صد بار و شنبہ یا رحمن یا رحیم صد بار و یکشنبہ یا واحد یا احد صد بار و دوشنبہ یا صمد یا فرد صد بار و سہ شنبہ یا حی یا قیوم صد بار و چہارشنبہ یا حنان یا منان صد بار و پنجشنبہ یا ذا الجلال والاکرام صد بار مجرب است

جوہر عند الحاجت بگوید یارب بحق معروف کرخی حاجت من روا گردان۔

جوہر برائے ہر حاجت و استعانت پانصد بار بخواند الٰہی احدی صمدی من عندک مددی

جوہر عند الحاجت یا حی یا قیوم یا حلیم یا عزیز یا کریم سبحانک یا کریم توکنی کار صعب یا علیم

بحق ایاک نعبد و ایاک نستعین سی صد بار بخواند

جوہر ہر کرا حاجت دینی و دنیوی باشد غسل کند و دو رکعت نماز بگذارد و بگوید الٰہی بحرمت آن

ساعت کہ با خواجہ ابو اسحاق احمد نہاوندی آشتی کردی حاجت مرا روا کن این عمل از مجربات صحیحہ فرمودہ اند

جوہر شب پانزدہم مستقبل قبلہ نشیند و نوزدہ ہزار بار بگوید اللہ المستعان و ہر بار کہ ہزار تمام شود

سر بسجدہ نہد و سہ بار آمین گوید بعدہ حاجت خواہد۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم لا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم یا حی یا قیوم یا صمد

یا ودود یا وتر یا ذوالجلال والاکرام بعد از نماز صبح صد بار بخواند حاجتش برآید

جوہر ہر حاجتے کہ باشد ہزار بار با تسمیہ بخواند امنت باللہ العلی العظیم و توکلت علی الحی القیوم

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم یا حافظ یا حفیظ یا وکیل یا رقیب یا اللہ و صلی اللہ تعالیٰ علی

محمد و آلہ و صحابہ اجمعین ہر نیتے و حاجتی کہ بخواند حاجت روا شود عدد معین نیست

جوہر عند الحاجت ہر روز ہزار بار سورہ اخلاص بخواند۔

جوہر دہ اسم اند کہ آنرا خمس بخیر جان گویند برائے سیاحان متوکل در براری و منازل نافع اند چون از

خواب بیدار شود اسم الباسط را دہ بار خواند بر دو کف دمیدہ بر روی فرود آرد و در میان سنت فجر

و فرض آن یا اسرافیل یا طاطائیل یا دوبائیل بحق یا لا الٰہ الا اللہ الرفیع جلالہ یا اللہ پانزدہ بار

چون از نماز فارغ شود الباسط صد بار و العزیز چہل بار و سورہ نصر بست پنج بار و این دہ اسم انگشتان بار

بخواند و ہی ہذہ ہز ایو لزعی حوسا منوعا عالما تیوتو تا سلیخا یلیخا ملقوما یا قیوما بحق کھیعص

بحق حمعسق۔ ہمین دہ اسم برائے دفع شر جن و انس و بلیات و آفات نیز خوانند و برائے اخراج جنے

کہ در خانہ و منزلے استکانتہ گزیدہ باشد لیکن بتغیر ما طریقش اینست کہ دہ بار خوانند و در ہر جہت دم کنند

ہز الولز عاز و شا منوعا عالما طیوتو نا شلیخا یلیخا و ملخوما و یا قیوم بحق کھیعص بحق

حم عسق بحق لا الٰہ الا اللہ محمد رسول اللہ۔ مراین اسما را در دفع جن اثر عظیم ست براب دم کنند و بخوانند

جوہر ہر کہ سورۃ الفلق بسیار خواند رزق با آسانی میسر شود۔

جوہر سورۃ التکاثر در نماز نافلہ بسیار بخواند مال زیادہ شود و رزق وسیع و سورۃ الہمزہ ہمین حکم دارد۔

جوہر آیة الکرسی تا خالدون بعد ہر نماز از فرائض و سنن و نوافل و در غیر اوقات نماز مداومت نماید غنی گردد

جوہر قل اللّٰہم مالک الملک تا بغیر حساب مواظبت کند بعد ہر نماز از فرائض و سنن و نوافل و در غیر اوقات نماز و وقت خواب رزق وسیع گردد و دین ادا شود و محتاج نشود

جوہر سورہ واقعہ ہر روز بعد نماز فجر و مغرب و عشا یکبار بخواند سختی و درویشی نہ بیند و دشمنان او مقہور شوند و اگر معاندے نسبت بوے کیدے اندیشد ضرر و اثر آن بوے لاحق شود و ہمیشہ در حفظ حضرت خداوند تعالی باشد و ہر کہ این سورہ را بمجلس والی و حاکم بخواند حاجت قضا شود

جوہر اگر تنگ دست سورة النصر ہر روز بعد نماز فریضت پنج بار بخواند توانگر گردد

جوہر برائے دفع تنگی معیشت ہر شب سورہ جمعہ بخواند و بعد وضو نماز کند رزقش را

جوہر بسم اللّٰہ الرحمٰن الرحیم لا حول و لا قوة الا باللّٰہ العلی العظیم بسم اللّٰہ الملک الحق المبین من العبد الذلیل الی المولی الجلیل فانی مسنی الضر و انت ارحم الراحمین بنویسد و در آب جاری انداز و حضرت خداوند تعالی فرجش را بہیچ واحد حاصل کند

(ہفتہ و بیست سفر ۱۲)
جوہر بعد از نماز صبح پیش از تکلم صد بار گوید بسم اللّٰہ الرحمٰن الرحیم لا حول و لا قوة الا باللّٰہ العلی العظیم یا حی یا قیوم یا قدیم یا قائم یا فرد یا قدیر یا احد یا صمد ہر حاجت کہ خواہد روا شود

جوہر ہر کرا کار صعب پیش آید بخواند توکلت علی الحی الذی لا یموت ابدا و الحمد للّٰہ الذی لم یتخذ ولدا و لم یکن لہ شریک فی الملک و لم یکن لہ ولی من الذل و کبرہ تکبیرا و بعد از ان تکبیر گوید بیست بار

جوہر اگر چیزے گم شود بخواند کفی باللّٰہ نصیرا و کفی باللّٰہ شہیدا و کفی باللّٰہ علیما و کفی باللّٰہ حسیبا و کفی باللّٰہ وکیلا بعدہ سہ بار بخواند اصبحت فی جوار اللّٰہ و امسیت فی امان اللّٰہ

جوہر ہر کہ دفینہ نہادہ فراموش کند یا دفینہ پدر و اقربا یا غیر ایشان نمیداند کہ در چہ موضع است سورہ و الضحی مواظبت نماید و اگر سورة الزلزال در نماز و غیر نماز بسیار خواند بر دفینہ ماسہ زمین اطلاع یابد

در خواب یا در بیداری

جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سرہ میفرماید کہ حضرت سلطان المشایخ قدسنا اللّٰہ تعالی بسرہ گفتہ بودند کہ چون خوانندہ را در اثنائے ذوق و راحتے پیدا آید باید کہ آنرا انکار کند و راحت گیرد کہ در حالت تلاوت و سماع سعادتی کہ حاصل میشود بر سہ قسم است انوار است و احوال است و آثار است

وآن از سه عالم نازل میشود وآن سه عالم ملک وملکوت وتنها جبروت است وآن سعادت بر سه جا است
فرود می آید بر ارواح وقلوب وجوارح نخست انوار از ملکوت بر ارواح بعد ازان احوال از جبروت بر قلوب
بعد ازان آثار از ملک بر جوارح یعنی اول در حال سماع انوار نازل میشود از عالم ملکوت بر ارواح بعد ازان در دل پیدا می آید
آنرا احوال میگویند وآن از عالم جبروت است بر قلوب بعد ازان بکاء وجنبشی که ظاهر میشود آنرا آثار میگویند وآن از عالم ملک است
بر جوارح و فرمودند که حضرت شیخ اکبر قدس سره هر گاه قرآن مجید یاد گرفتن فرمود گفتی که اول سوره یوسف یاد گیر و فرمودند که
جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند که هر کرا نیت یاد گرفتن قرآن مجید باشد و
بعد ازان بمیرد و تمام نکرده از جهان برود او را در گور تعلیم دهند فرشته بیاید و تعلیم کند از بهشت بیاید و بهشت
او را دهند آنکس را او را ابتلاع کند تمام قرآن مجید محفوظ شود و در روز حشر حافظ مبعوث شود و فرمودند که قرآن مجید
بر ترتیل و باید بخواند یکے از حاضران سوال کرد که ترتیل چه باشد فرمودند که آنچه که خواننده را
ذوقی و رقتی حاصل آید تکرار باید کرد و فرمودند که وقتی جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه
وسلم میخواستند که چیزے بخوانند فرمودند بسم الله الرحمن الرحیم هم درین تسمیه دل مبارک اعلی پیدا شد
بیست بار تکرار فرمودند و فرمودند که مراتب قرآن مجید هشت نوع است پنج نوع ازان بیان فرمودند
اول آنست که وقت قرآن مجید خواندن باید که دل خواننده را تعلق بجناب حق سبحانه وتعالی باشد
و اگر آن میسر نشود باید که آنچه میخواند معانی آن بر دل بگذراند و اگر آنهم نتواند باید که در حال قرآن مجید
خواندن جلال و عظمت جناب حق سبحانه وتعالی بر دل بگذراند یکے از حاضران سوال کرد که معنی
همان تعلق بجناب حق تعالی است که در مرتبه اولی فرمودند فرمودند خیر آن بذات جناب حق سبحانه وتعالی
بود و این بصفات است مرتبه چهارم فرمودند که در وقت خواندن باید که چنان تصور کند قائل باشد و شنونده
که این دولت چرا اکنون نشست ومرا چه محل این سعادت است و اگر آنهم نباشد باید که بداند که معانی آن
قرآن مجید خواندن حضرت خداوند تعالی است هر آینه مرا اجر است باید درین بیان بنده عرض داشت
کرد که هر بار که بنده قرآن مجید میخواند بیشتر واضح آن آنچه معلوم باشد بر دل بگذراند و اگر در اثنائے
تلاوت دل بنده بسوے یا باندیشه مشغول شود باز با خود گویم که این چه اندیشه و چه سودا است و لی
خود بوضوح مشغول کنم همان زمان بر سر آیتے رسم که آن آیت مانع آن سودا و آن اندیشه باشد آیتے
در نظر آید که وصل آن مشکل باشد که در دل گذشت حضرت سلطان المشایخ فرمودند که آن شخص
نیکوست آنرا نیکو نگاه دارے –

چو سپر حضرت خواجه ابو یوسف چشتی را قدس الله تعالی سره المبارک در ایام جوانی قرآن مجید

یاد نمی شد حضرت خواجه محمد چشتی قدسنا الله تعالی بسره العزیز در خواب فرمودند که صد بار سوره فاتحه
وقت خواب خوانده باشی از برکت آن تمام قرآن مجید یاد شد

جوہر ہر که قرآن مجید یاد گیرد اول سوره یوسف یاد گیرد به برکت او تمام قرآن مجید یاد شود۔

جوہر حضرت ملا علی قاری قدس سره در شرح عین العلم میفرمایند که قاری هر روز بعد تلاوت قرآن مجید
این دعا بخواند اللهم ارحمنی بالقرآن واجعله لی اماما ونورا وهدی ورحمة اللهم ذکرنی
ما نسیت وعلمنی منه ما جهلت وارزقنی تلاوته آناء اللیل والنهار واجعله حجة لی یا رب العالمین
و از حضرت خواجه یعقوب چرخی قدس سره منقول است که صحابه کبار بعد تلاوت قرآن مجید هر روز
مواظبت این درود داشتند اللهم صل علی محمد وآله وصحبه بعدد ما فی جمیع القرآن حرفا حرفا
وبعدد کل حرف الفا الفا۔

جوہر در خبر است هر که قرآن را پیش روی خود گرداند بقیامت پیش او برود و او را سوی
بهشت رهنمونی کند و هر که پشت اندازد بقیامت پس پشت او فرشته آید و بسوی دوزخ راند و فرمودند
حضرت سید عالم صلی الله علیه وآله وصحابه وسلم که شب معراج گناهان امت من بر من عرض کردند
ندیدم از آنها بتر گناه آن کسی که قرآن داند و نخواند۔ و امام احمد حنبل قدس سره فرمودند که دیدم
در خواب حضرت خداوند تعالی را صد بار عرض کردم که یا رب بکدام عبادت قربت تو شود بندگان را
سوی تو فرمود قرآن مجید بخواندن عرض کردم بفهم یا بغیر فهم فرمود بفهم یا بغیر فهم یعنی قرآن فهم کند یا
نکند۔ و فرمودند حضرت سید عالم صلی الله علیه وآله وسلم اگر خواهی حضرت خداوند با تو سخن گوید پس
قرآن بخوان و اگر خواهی تو با خداوند تعالی سخن گویی پس نماز بگذار۔

جوہر سجده فرض ست در سوره رعد و نحل و بنی اسرائیل و حج و فرقان والم تنزیل وحم السجده و الواجب در سوره اعراف
و مریم و ص و قرآن و سنت در النجم و اذا السماء انشقت و اقرء و تطوع در نحل لفریقی کل سجده من الاربعة عشر قراءة اخری و تسبیحات شتی

جوہر قال الله تعالی افلا یتدبرون القرآن فرمان میشود پس چرا فکر نمیکنید در خواندن قرآن مجید
تا معانی بطنی و اسرار اصلی کلام الله بدانید حضرت امام جعفر الصادق میفرمایند که خداوند تعالی
تجلی می کند مر بندگان خود را در تلاوت کردن قرآن مجید لیکن ایشان را معلوم نمی شود۔

جوہر در رساله همدانی گوید قاری وقت تلاوت خود را بکلام الله سپارد چنانچه حق تعالی بیرون
یعنی دل را برداشتن اسرار قرآن منتظر دارد و چون سری از آن روشن شود همانجا بایستد و آن را به
خاطر نقش کند و شاید وقت خود سازد و بیقین کلام خود را بدو نماید چنانچه حق نموده است پس چه

در عالم غیب وشهادت است روی نماید وتاثیر آن این بود که اگر تا سه آیهٔ قرآنی وننزل من القرآن
ما هو شفاء ورحمة للمؤمنين با تعوذ وتسمیه بر مومن ومومنه خواند وبر رنجی صد ساله بدمد صحت یابد
واگر آیهٔ ثم اماته فاقبره بر شیر وماده بر ظالمی که باشد سه بار بخواند وبدمد هلاک گردد واگر آیهٔ ثم اذا شاء انشره بر هلاک شده
بخواند زنده گردد ودر تعبیرات میگوید که خوانندهٔ قرآن از صفت موصوف بقرآن آنست که وقت تلاوت تفکر نماید که
چه فرمان میشود وچه ترهیب میکند وچه ترغیب نماید پس ازین صفات ذاتی بذات فکر کند که الله تعالی مرا چنین
میفرماید وازین چیز منع میکند این طریقه در پردهٔ سخن محبوب شنیدن است اگر بنده بیچ برین عمل کند
واطاعت اوامر واجب بیند واز نواهی اجتناب نماید آن قاضی را تالی گرداند با صفات ذاتی
انس ومعرفت ارزانی فرمایند رسول علیه السلام فرموده‌اند که در خواندن قرآن مجید گریه باید کرد واگر
گریه نیاید بتکلف آرد واگر چشم نگرید بدل گریه کند یعنی آنحضرت چون بآیهٔ عذاب میرسیدند استعاذه کرده
یعنی اعوذ بالله میگفتند وبآیهٔ مغفرت رحمت جستی تو بیچارگان کن فکر بتلاوت آنست که در آیتی که وعده ووعید
ورحمت وقصه که باشد تامل کند در خلقت موجودات ومخلوقات فکر نماید وچون در صفات حق رسد
تواضع کنند وعزت دارند وچون در خسارت وابرام کفار رسند که با حق ورسول کرده‌اند آهسته وبا شرم
خوانند وهرچه از تلاوت کردن بشنود آنرا از حق شنیدن داند ودر فوائد الفواد تلاوت باترتیل فرموده
باید کرد وترتیل آنست که بر آیتی که خواننده را رقتی وذوقی حاصل شود تکرار کند یعنی باز خوانده

ترتیل آن که رعایت مخارج کنند

جوهر حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله وسلم ماه رجب را شهر الله فرموده‌اند وشعبان را شهری
ورمضان را شهر امتی زیرا که شهر رجب مخصوص است بمغفرت وشعبان را شهری بدان معنی فرموده‌اند
که نزول آیهٔ ان الله وملائكته يصلون على النبي يا ايها الذين آمنوا صلوا عليه وسلموا تسليما
درین ماه بوده است ورمضان را شهر امتی بدان معنی که ماه رمضان گناهان امت را میسوزد ونابود میکند

جوهر باید که در شب برات غسل کند ونیت روزه بامداد کند در روزه پانزدهم برات ودر یک چشم
یکبار سرمه کند ودر دوم دو بار تا سال دیگر چشم او بدرد نیاید ودرین شب آدینه ناشکیباند تا بهر کسی
تا سال دیگر پیدا آید ودرین شب از دانه بپزد واز گوشت پرهیز کند هر دانه ده نیکی ست وانده ده بدی
پاکی است وده درجه از بهشت ست

جوهر در طهارت صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که طهارت شرط صحت صلوٰة است و
شیطان در هیچ وقت بر حال بندهٔ مومن چندان غیرت نبرد که در حال صلوٰة ووقت قرب ومناجات او

باخداوند تعالی و طہارت کہ نوریست از انوار ایمان مومن را بمثابہ سلاحی ست در دفع شیطان کالوضوء
سلاح المومن و فضیلت وضو برارباب معاملات پوشیدہ نیست و وجہ فضیلت بیشتر ازانکہ درجۂ محبوبی
حق سبحانہ و تعالی بدان یابند کہ ان اللہ یحب التوابین و یحب المتطہرین و اہل طہارت سہ طائفہ
اند طائفۂ عوام مومنان و طہارت ایشان بر ظواہر و تنظیف بدن و لباس و مکان مقصور بود و طائفہ
پاک کردن ۱۲
عوام صوفیان و خواص مومنان و طہارت ایشان ہم در ظاہر بود بر وفق طائفہ اول و ہم در باطن
بر وفق طائفہ سوم و آن تزکیۂ نفس بود از اخلاق ذمیمہ و تصفیہ قلب از لوث محبت دنیا و طائفہ
خواص صوفیان و اخص خواص مومنان و ایشان با طائفہ اول و دوم در طہارت ظاہر و باطن مشارک
باشند و بطہارت سر از لوث ملاحظۂ اغیار منفرد و بعضے از متزہدان و متشبہان متصوفہ در تطہیر ظاہر مبالغہ
نمایند و در تطہیر باطن از انجاس غل و غش و حقد و حسد و غیر آن تسامح و تساہل روا دارند و اینمعنی
منافی سیرت اصحاب حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم ست چہ از صحابہ بودند کہ پا
برہنہ براہ رفتہ اند و بر زمین بے سجادہ نماز کردہ و گاہ گاہ در استنجا بر حجر و سنگ اقتصار نمودہ ولیکن ہمہ
در تطہیر باطن کوشیدہ۔

جواہر ہر کہ باوضو باشد بہیچ بلا مبتلا نشود و ہر کرا بلائے رسد و او بے وضو باشد ملامت نکند مگر نفس
خود را و فرمودند جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم کہ آمرزش خواہند فرشتگان
آنکس را کہ باوضوست مادام کہ حدث نرسیدہ است و فرمودند ہر کہ باوضو بمیرد شہید مردہ باشد و
فرمودند کہ وضو حصار و سلاح مومن است و فرمودند کہ خوردن آب بقیہ وضوی مومن شفاست از
ہفتاد درد و حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب علی بن ابی طالب کرم اللہ تعالی وجہہ دو جوہ آلۂ الکرام
طہارت ساختند و فضالہ آن طہارت استادہ خوردند و این حدیث روایت کردند کہ ہر کہ فضالۂ طہارت
بخورد جناب خداوند تعالے آنرا علاج بیماریہا گرداند کہ اطبا از معالجہ آن عاجز آمدہ باشند
و وضو بر وضو نور علی نور ست و در خبرست کہ رسول علیہ السلام از ابلیس پرسیدند کہ دشمن ترین مردمان
نزدیک تو کدام ست گفت کسی کہ دائم باوضوست۔ چون آب نیابد تیمم کند۔ و در شریعت نماز بی طہارت
درست نگردد و در حقیقت نیز درست نشود چنانچہ ظاہر را طہارت است باطن را نیز طہارت است
طہارت ظاہر بآب ست و طہارت باطن بآب ندامت و خجالت و بآب حیا و خوف۔

جواہر در خبرست فردائے قیامت ہمہ کس را فرمان رسد کہ سجدہ کنید کسانیکہ باوضو و باطہارت
مردہ اند سجدہ کردن توانند و کسی کہ بے وضو مردہ سجدہ را قادر نشود و در عقوبت گرفتار بود۔

کنز سوم

جوہر در تعریف علم و مراتب آن صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ مراد
از علم نوریست مقتبس از مشکات نبوت در دل مومن کہ بدان راہ یابد بخداوند تعالی یا بکار خداوند تعالی
و این علم و صفت خاص انسان است و ادراکات حسی و عقلی او از ان خارج و فرق میان عقل و
این علم آنست کہ عقل نوریست فطری کہ بدان صلاح از فساد و خیر از شر متمیز گردد و آن مشترک است
میان مومن و کافر و علم خاص مومنان است و عقل کہ مشترک ست میان مومن و کافر آن عقل ست
کہ تمیز میکند میان صلاح و فساد امور دنیوی چہ این عقل ہم مومن را تواند بود و ہم کافر را اما عقلی کہ تمیز کند
میان صلاح و فساد امور اخروی آن خاصہ مومنان است و میان او و علم تلازم واقع است و دیدہ
این عقل بنور ہدایت روشن است و بکحل شریعت مکتحل و عقل در ذات خود یک چیز ست ولیکن دو
وجہ دارد یکی در خالق و عبارت از و عقل ہدایت کہ خاصہ مومنان ست و یکی در خلق و این عقل
مشترک است کہ آنرا عقل معاش خوانند و اہل ایمان و طالبان حق و آخرت را عقل معاش تابع
عقل ہدایت بود و در ہر صورت کہ عقل معاش را با عقل ہدایت موافقت و مطابقت و متابعت
بود آنرا معتبر دارند و بمقتضای آن عمل کنند و ہر کجا عقل معاش را با عقل ہدایت مخالفت افتد
آنرا از درجہ اعتبار اسقاط کنند و بدان مبالات ننمایند و ازین سبب اہل دنیا ایشانرا بضعف عقل نسبت
باک داشتن و اندیشہ کردن ۱۲
کنند و ندانند کہ ایشانرا وراء عقل ایشان عقلی دیگر ست و علم سہ گونہ است یکی علم توحید دوم علم
معرفت کار خدای تعالی از اعدام و ایجاد و اماتت و احیاء و نشر و حشر و ثواب و عقاب و غیر آن سوم
علم احکام شریعت از اوامر و نواہی و ہر یکی را ازین مسالک سہ گانہ سالک ست جداگانہ سالک
مسلک اول را عالم ربانی خوانند و در علم او این دو علم دیگر داخل من غیر عکس و سالک مسلک دوم را
عالم اخروی خوانند و در علم او علم شریعت مقدار فرضیت داخل من غیر عکس و سالک مسلک سوم را
عالم دنیوی خوانند و او را از ان دو علم دیگر خبر نہ چہ اگر خبر داشتی آنچہ دانستی بعمل آوردے از بہر آنکہ
فتور در اعمال نتیجہ قصور ایمان است علماء ربانی با وجود ایقان بوحدانیت حق سبحانہ و تعالی ایمان
دارند باخرت ایشانند سابقان و اہل تصوف و علماء آخروی با وجود ایمان باحوال آخرت از علوم
اسلام آنچہ محتاج الیہ است بہرہ دارند و آنرا در عمل می آرند ایشانرا ابرار و اصحاب الیمین خوانند
و علماء دنیوی جز ظاہر علوم اسلام ہیچ نصیب نہ دارند و آنچہ دانستہ اند بعمل نیارند بسبب ضعف ایمان

و شر ایشان به دیگران متعدی بود ایشانند اصحاب الشمال و اشرار الناس و علماء السوء که در حق ایشان وعید
و تحذیر وارد شده است و در حدیث معراج آمده است از حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه
وسلم که آن شب بر جماعتی گذشتم که لبهای ایشان را بمقراض آتشین می بریدند پرسیدم که شما چه قومید
گفتند که ما آن گروهیم که به نیکی امر میفرمودیم و خود بجا نیاوردیم و از بدی نهی میکردیم و در آن اقدام مینمودیم چنانکه
هیچکس بهتر از علماء ربانی و اخروی نیست هیچکس بدتر از علماء دنیوی نیست و سبب آنست که هیچ چیز از علم
سودمندتر نیست وقتی که از بهر حق تعالی طلبند و هیچ چیز از وی زیانکارتر نیست وقتیکه از برای دنیا جویند
و علامت علم نافع آنست که در نفس تقوی و تواضع باشد و علامت علم ضار آنکه در نفس کبر و تفاخر
و غرور و طلب دنیا بود۔

جوهر در بیان آنکه علم تابع است مر وجود را شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره
در لوائح میفرمایند که شیخ صدرالدین قونوی قدس سره میفرمایند که علم تابع است مر وجود را یعنی
که هر حقیقت از حقائق را که وجود است علم است و تفاوت علم بحسب تفاوت حقائق است در قبول وجود
کمالاً و نقصاناً پس آنچه قابل است مر وجود را علی الوجه الاتم و الاکمل قابل است مر علم را علی هذا الوجه
و آنچه قابل است مر وجود را علی الوجه الانقص متصف است بعلم علی هذا الوجه و منشاء این تفاوت غالبیت
و مغلوبیت احکام وجوب و امکان است در هر حقیقت که احکام وجوب غالب است آنجا وجود و علم غالب تر
و در هر حقیقت که احکام امکان غالب تر وجود و علم ناقص تر و غالباً خصوصیت حکم بتابعیت علم مر وجود را
که در کلام شیخ واقع شده است بر سبیل تمثیل است و الا جمیع کمالات تابع وجود را چون حیات و قدرت
و ارادت و غیرها همین حال است و قال بعضهم قدس الله تعالی اسرارهم هیچ فردی از افراد موجودات از
صفت علم عاری نیست اما علم بر دو وجه است یکی آنکه بحسب عرف آنرا علم میگویند و دیگری آنکه بحسب عرف
آنرا علم نمیگویند و هر دو قسم پیش ارباب حقیقت از مقوله علم است زیرا که ایشان مشاهده میکنند سرایت
علم ذاتی حق سبحانه و تعالی را در جمیع موجودات از قبیل قسم ثانی است مثلاً آب که بحسب عرف او را عالم نمیدانند
اما می بینیم او را که تمیز میکند میان بلندی و پستی از بلندی عدول میکند و بجانب پستی جاری میگردد و پس از
خاصیت علم است جریان وی بر مقتضای قابلیت قابل و عدم مخالفت با آن اما دیدن اثر علم در صورت
طبیعت ظاهر شده است و علی هذا القیاس سرایة العلم فی سائر الموجودات

جوهر اقسام علوم چهار است یعنی علم احادیث و علم اصول فقه و علم نظر و استدلال که از علم کلام
گویند و علم سلوک و تصوف اول علم روایت و اخبار و آثار و این جمله را علم احادیث گویند و الروایة اسم لتطلیق علی

فعل النبی و الخبر یطلق علی قول النبی لا علی فعله والآثار افعال الصحابه دوم علم درایه و آن علم فقه
و احکام متداول میان علماء اصول و علماء فقه یعنی علم اصول فقه متداول میان علماء اصول است و
احکام مسائل متداول میان علماء فقه است و سوم علم نظر و استدلال است بر صحت ایمان مذہب اہل سنت
و جماعت باثبات حجت بر اہل بدعت و ضلال تفرقه للدین مانند اثبات وحدانیت حضرت خداوند تعالی
که حضرت خداوند تعالی واحد است و در اصطلاح این علم را علم کلام گویند چہارم علم حقائق و علم مقامات
و علم احوال و علم معامله و اخلاص است در طاعات و در توجه سوی حضرت خداوند تعالی از جمیع جہات
و این علم را علم سلوک و علم تصوف گویند و این اعلی و اشرف علوم است و علم حقائق علم دل است
و علم معارف و علم اسرار که این را علم اشارات گویند حضرت خداوند تعالی مخصوص گردانیده است
حضرت علیه السلام بعلوم ثلثه اول علمی است که بیان فرمود آنحضرت صلعم ہمه خلق را و آن علم
شرائع و احکام است که آنرا علم ظاہر گویند دوم علمی است که خاص کرد آنحضرت صلعم بدان علم بعض
صحابه را نه غیر ایشان را چنانچه فرمود علی علیه السلام که تعلیم فرمود مرا آنحضرت صلعم ہفتاد نوع از علم
که تعلیم نفرمود آن ہفتاد علم ہیچکس را جز من سوم علمی است که مخصوص آمد بدان علم آنحضرت صلعم
که شریک نیست در آن علم کسی از صحابه

جوہر در علم لدنی صاحب مصباح الہدایه قدس سره میفرمایند که علم لدنی علمی است که اہل
قرب را بتعلیم جناب الہی و تفہیم ربانی معلوم و مفہوم شود نه بدلائل عقلی و شواہد نقلی و فرق میان علم الیقین
و علم لدنی آنست که علم الیقین ادراک نور ذات و صفات جناب الہی است و علم لدنی ادراک
معانی و کلمات از جناب الہی است بے واسطه بشر و آن بر سه قسم است وحی و الہام و فراست
اما وحی خاصه انبیا ست و آن دو گونه است کلام جناب الہی و حدیث نبوی چه اقوال حضرت
ایشان ہمه وحی بوده است و ما ینطق عن الہوی کلام جناب الہی بواسطه جبرئیل بر دل رسول
مقبول صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم منزل شده است و حدیث نبوی بعضی بے واسطه
جبرئیل آمده و محل شہود فاوحی الی عبده ما اوحی اشارت بدوست و بعضی بواسطه نزول
جبرئیل و بعضی بواسطه نفث او در دل نبی و مراد از نزول جبرئیل تنزل اوست از صورت ملکی
(در دمیدن ۱۲)
در ہیات بشری و مراد از نفث او القاء معنی وحی الہی است در دل نبی بے واسطه تمثل بصورت
اما الہام مخصوص باولیا ست و آن علمی است درست و ثابت که جناب حق سبحانه و تعالی آنرا از
عالم غیب در دل خواص اولیا قذف کند مقصود آنرا خاطر حقانی خوانند و اما فراست علمی بود که [illegible]

تفرس آثار صورت از غیب مکشوف شود و آن مشترک است میان خواص مومنان چنانچه در حدیث است اتقوا عن فراست المومن فانه ینظر بنور الله و فرق میان الهام و فراست آنست که در فراست کشف امور غیبی بواسطه تفرس آثار صورت بود و در الهام بے واسطه آن و فرق میان وحی و الهام آنکه الهام تابع وحی بود و وحی تابع الهام نباشد. اعنی اولیا را مرتبه الهام بواسطه متابعت رسول حاصل شود و انبیا را وحی بتبعیت دیگری

جوهر در علم الیقین — صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که یقین عبارتست از نور حقیقت در حالت کشف استار بشریت به شهادت وجد و ذوق نه بعقل و نقل و ما دام آن نور از وراء حجاب نماید آنرا نور ایمان خوانند و چون از حجاب مکشوف گردد آنرا نور یقین خوانند و بحقیقت هر دو نور یکے اند همان نور ایمان وقتیکه مباشر دل بے حجاب بشریت گردد نور یقین بود و تا بقاء وجود است پیوسته از زمین بشریت غیم بشری متصاعد می شود و طلعت آفتاب حقیقت را می پوشاند و گاه از لمعان آن نور ذوقے یابد پس نور ایمان پیوسته ثابت باشد و نور یقین گاه گاه لامع و لائح چنانکه در حدیث آمده که الایمان ثابت والیقین خطرات و یقین را سه درجه است اول علم الیقین و مثالش آنست که کسی را باستدلال از مشاهده شعاع و ادراک حرارت در وجود آفتاب بے گمان بود دوم عین الیقین و مثالش آنست که کسے بمشاهده جرم آفتاب در وجود او بے گمان بود سوم حق الیقین و مثالش آنست که کسے بتلاشی و اضمحلال نور بصر در نور آفتاب در وجود او بے گمان بود پس در علم الیقین معلوم محقق شود و در عین الیقین مشاهد و معاین و در حق الیقین رسم دوئی از مشاهده و مشاهد و معاین برخیزد و بیننده دیده شود و دیده بیننده و اینمعنی در حال بقاء ترکیب کاملان و واصلان را جز بر سبیل ندرت و اتفاق و لمحه دست ندهد مانند برقے که ناگاه در لمعان آید و فی الحال منطفی گردد و چه اگر ساعتے باقی بود سلک ترکیب و ترتیب انحلال پذیرد و رسم وجود برخیزد لی مع الله عبارت ازین دم است ؎ بر در توقیم نتوان بود + حلقه میزنند و میگذرند + پس ایمان اصل یقین بود و علم الیقین و عین الیقین و حق الیقین فروع او و بعضی از بعضی غالب تر و ازین است که حق سبحانه و تعالی مومنان را با ایمان مامور گردانیده است یا ایها الذین آمنوا آمنوا چه ایمان را مراتب بسیاست هو الذی انزل السکینة فی قلوب المومنین لیزدادوا ایمانا مع ایمانهم سکینه درین موضع عبارتست از یقینیکه دل را از اضطراب شک آرام دهد و در حدیث آمده است الایمان الیقین کله و آنچه

بطریق استدلال عقلی معلوم شود ازین علم الیقین دوریست چه آن علم استدلالی ست و این علم حاکی
ظلمت شب شک بچراغ عقل یکباره مرتفع نشود مگر بطلوع آفتاب حقیقت

جوہر علم یقینی را سه مراتب اند یکی علم که از استدلال پیدا شود بوجهی که مستقر باشد و اشتباه
دران راه نیابد و زوال نه پذیرد بوجهی این را علم الیقین گویند و چون بار مشاهده آن شود بوجهیکه
مشهود گردد و حاجت استدلال نماند آنرا عین الیقین نامند و چون ذاتی گردد بوجهیکه عین آن مشهود
گردد آنرا حق الیقین خوانند - و لو کشف الغطاء ما ازددت یقینا اگر دور کرده شود پرده زیاده
نکنم یقین را یعنی پرده که میان من و میان احوال آخرت ست اگر آن پرده برداشته شود یقین که
مرا در دنیا حاصل ست هیچ در آخرت زیادت نه پذیرد و دیگر آنکه زیادتی وضوح و مشاهده بود

جوہر علم الیقین عبارت ست از ادراک معانی و فهم کلمات از الله تعالی به تعلیم الهی و تفهیم ربانی
نزد بعضی یقین عافیت قلب است از مرض جهل و شک بدانچه وعده کرده اند و بعضے گفته که یقین
آنست که تا غم فردا نماند - و بعضی گفته که فرق بین الایمان والیقین کالفرق بین الاعمی والبصیر است
چون خبر کرده شود بطلوع آفتاب بینا به بیند و نابینا نه بیند لیکن ثابت شده است نزدیک نابینا
وجود آفتاب بتواتر اخبار - کسی که صحیح شد علم یقین او صحیح شد ایمان او و معرفت او و توحید او
و کسے که صحیح ست توحید او در دنیا صحیح شد رویت او مر خداوند تعالی را در آخرت

جوہر مشائخ طریقت را در باب یقین اقوال ست بعضی فرمودند که یقین تحقیق کردن
غیب ست بازاله کل ظن و ریب و شیخ سهل قدس سره فرمودند که یقین عبارت از مکاشفه است
و شیخ نوری قدس سره فرمودند که یقین اشارت از مشاهده است و ازینجاست که گفته اند که
عالم یقین مقام فناست زیرا که تا سالک را فنا دست ندهد اهل مکاشفه و مشاهده نگردد پس یقین
مقام مکاشفه و مشاهده باشد و فرمود صاحب رساله مکیه شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره
که یقین عبارتست از ظهور نور حقیقت در موقن در حالت کشف استار بشریت بشاهد وجد
و ذوق نه بدلالت عقل و نقل و این معنی موافق قول خواجه سهل است که الیقین هو المکاشفه
والمشاهده و اما آنکه نوری گفته الیقین هو المکاشفه والمشاهده راست نیاید - و قد
جاء فی الخبر الایمان یقین کله ایمان یقین ست همه آن یقین پس لاجرم ایمان اصل بود
و یقین فرع -

جوہر در علم حال - بدانکه علوم اهل تصوف علم احوال ست و احوال کار دولت صاحب

مصباح الهدایه قدس سره میفرماید که از جملهٔ علوم خاصهٔ متصوفه یکے علم حال است یعنی دوام ملاحظه
دل ومطالعهٔ صورت آن حال که میان بنده و خداوند است و وقوف بر کمیت و کیفیت آن
در جمیع اوقات بموازنهٔ زیادت ونقصان ومساوات وقوت وضعف آن بمعیار صدق
تا بحسب هر وقت بمراعات حقوق ومحافظت آداب آن قیام نماید زیرا که هر حالے را از نفس
خود ادبے ست وبحسب هر وقت ادبے وباعتبار هر مقامے ادبے مثلاً حال رضا را از نفس
خود ادبے ست وآن طمانینت نفس است در تحت مصادمات احکام جناب الهی وبحسب وقتے
که زیادت گردد ادبے دارد وآن اداے شکر است تا طریق مزید حال رضا مسدود نگردد و وطے
نفس ومطاوی انکسار وافتقار تا بصفت استغنا وکبر وعجب ظاهر نشود وبحسب وقتیکه
نقصان پذیرد یا موقوف شود ادبے دیگر ست وآن استغاثه واستعانت ست بحضرت
فتاح تا در ترقی ومزید بکشاید ونفس از حرکات نگاه دارد ودر باطن پدید آید جهت طلب
مزید جومی شوق انگیزد وشوقے حزن آمیز پدید آید وهمچنین زیادت حال رضا را در مقام
موافقت احکام جناب الهی حکمے وادبے دیگر ست وآن رضا وسرور شناست ودر مقام
مخالفت حکمے وادبے دیگر ست وآن انکسار وحزن بر وجود رضا ست ونقصان آنرا در هر یکے
ازین دو مقام بعکس ادب زیاده ادبے ست پس هر که پیوسته ملاحظ صورت حال خود
بود میان او و خداوند بود آداب آن بحسب هر وقتے ومقامے محافظت ومواظبت نماید بمبلغ
کمال ومقام رجال رسد وهر که از آن غافل بود از انقطاع طریق مامون نباشد و آن
شغلے شاغل است که اکثر اوقات عمر درآن صرف کرده شود وتا آن کمال در نیابد وسالکان
این طریق متفاوت اند بحسب قوت واستعداد وضعف آن بعضے آنند که این تفاوت
احوال وتمیز میان زیادت ونقصان آن در انفاس بدانند بعضے تفاوت حال خود
بنسبت با نفس سابق دریابند وبعضے در اوقات بدانند وبعضے در ساعات وبعضے در ایام
حضرت شیخ سهل بن عبد الله قدس سره فرموده بنده سلامت نیابد الا وقتیکه بحال خود
عالم باشد وآنرا فراموش نکند وبدان حق را مطیع باشد واز وی پرسیدند که علم حال چیست
فرمود ترک التدبیر ومن کان فی هذا المقام فهو من اوتاد الارض یعنی هر که حال
او با حق سبحانه ترک اختیار وسلب ارادت بود ودوام ملاحظه این حال اقتضا دوام ترک
تدبیر کند وهرگاه که در خود رغبت تدبیرے یابد آنرا نفی می کند چه داند که منافی حال او ست

وتخصیص حال بترک اختیار انان کرده است که هیچ حال از ان شریف تر نیست

جوہر در علم قیام صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که علم قیام عبارت از آنست
که بنده در جمیع حرکات و سکنات ظاهره و باطنه حق تعالی را بر خود قائم و مطلع بیند و در کل
احوال و اقوال و افعال وی سبحانه را رقیب خود داند و این علم مراقبه است و این علم را علم مراقبه
خوانند هر که آن را شعار باطن خود سازد از جمله مقامات شریفه و احوال عزیزه محظوظ گردد و تعظیم
و هیبت جناب الهی او را در جمیع عوارض و خواطر مستولی و مستوی شود و حضرت سهل بن عبدالله تستری
قدس سره مریدان را بیشتر بدین علم وصیت فرموده اند که از چهار چیز خالی مباشید یکی علم قیام
که حق تعالی را بر همه حال بر خود شاهد و مطلع بیند دوم ملازمت عبودیت که پیوسته خود را بر وقوف
عبودیت او موقوف دارد سوم دوام استغاثه از حضرت وی سبحانه بر توفیق این دو معنی چهارم
استمرار صبر برین سه چیز تا وقت ممات چه خیر دنیا و آخرت و سعادت سر و علانیت درین چهار
چیز درج است

جوہر در علم سعت صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که هرگاه که اخلاق نفس
مبدل و دیو طبیعت مسلمان گشته و حجاب متابعت هوا مرتفع و سعت بعد انتفای پدید آید
این مرتبه را مقام سعت خوانند آنچه در بدایت حظ نفس بود اکنون حق او گشت و جهت
این یا در بدایت مقام فنا ارادت و ترک اختیار بود یا در مقام بقا بعد از فنا اما در مقام
فنای ارادت از بهر آنکه وقوف بر حد ضرورت نباشد الا بوجود اختیار آن در مقام فنای
ارادت که سالک از حول و قوت خود منخلع شود و از اختیار خود منخلع گردد و محکوم وقت باشد
نه مقید اختیار و اما بمقام بقا یکی از بهر آنکه نواصی احوال در تصرف او بود و او از تحت تصرف
احوال بیرون رفته نه مقید اخذ بود و نه مقید ترک و بتصرف احکام الهی منقاد و مستسلم گشته

جوہر در ماخذ علم صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مصدر و منشا و مبدا
علوم حضرت الهی ست و اول موردی که فیض علم ازلی برو وارد و فائض شده قلب مصطفوی
و نفس زکی نبوی بود و از قلب منور و از نفس مطهر نبوی فیض علوم و احوال و اخلاق و
اعمال در قلوب و نفوس اصحاب روان شد بعضی قبول اعمال بیش نداشتند ایشان عباد
بودند و بعضی قبول اخلاق و اعمال بیش نداشتند ایشان زهاد بودند و بعضی قبول اعمال
و اخلاق و احوال همه داشتند ایشان صوفیان بودند پس علماء شریعت که ماخذ جمیع علوم و جوه

سید عالم ست علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات واقتباس علوم ظاہرہ و باطنہ ہمہ از مشکوٰۃ کلمات تامات و مصابیح اعمال و اخلاق و احوال حضرت ایشان ست صلی اللہ علیہ وآلہ وصحابہ وسلم

جوہر در علم فرضیت و فضیلت۔ صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرماید قال النبی علیہ السلام طلب العلم فریضۃ علی کل مسلم ومسلمۃ یعنی که طلب آن بر کافہ مسلمان فریضہ است نزدیک علماء مختلف فیہ است بعضے گفتہ اند علم اخلاص زیرا که ہمچنانکہ عبادت حق تعالی فرض است اخلاص در عبادت ہم فرض است چنانکہ علم عمل فرض بود علم اخلاص عمل ہم فرض بود و بعضے گویند علم آفات اخلاص ست یعنی صفات نفوس که ظہور آن مخرب قاعدہ اخلاص ست پس علم اخلاص موقوف بود بر علم صفات نفوس و ہرچہ واجبی بر و موقوف بود آن ہم واجب باشد و بعضے گویند علم وقت ست یعنی دانستن آنکہ ہر وقت اشتغال بچہ چیز اہم و اولے ست از اقوال و افعال و بعضے گویند علم حال ست یعنی دانستن حالے که میان بندہ و خداوند بود و او سے که بدان حال مخصوص باشد و وقوف یافتن بر زیادت و نقصان آن در ہر وقت و بعضے گویند که علم خواطر است و تمیز میان آن چہ منشاء احوال خواطر اند و صلاح و فساد اعمال متعلق بدانست و این جملہ که برشمردہ شد فضیلت اند نہ فریضہ زیرا که ہرچہ فریضہ بود ترک آن روا نباشد

جوہر بدانکہ فضائل علم در نص و احادیث وارد ست نہ آنست که مجرد علمی دانند و بران عمل نباشد عالم باحکام مشروعات باشد و عامل بدان و اگر کسے علم بخواند و بران عامل نباشد از علماء سوء است و حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند که بدترین خلائق علماء بد ہستند که ایشان بر علم خود عامل نباشند و فرمودند که منشینید نزدیک ہر عالمے مگر عالمے که بخواند شمارا از پنج چیز بسوے پنج چیز یعنی از پنج چیز باز دارد و پنج چیز را امر کند از شک باز دارد و بسوے یقین بخواند و از ریا باز دارد و بسوے اخلاص بخواند و از رغبت دنیا باز دارد و بسوے زہد بخواند و از کبر باز دارد و بسوے تواضع بخواند و از عداوت باز دارد و بسوے نیکخواہی بخواند و فرمودند ہر که طلب کند علم را تا فخر نماید بدان علم با علما یا مجادلہ کند بدان علم با سفہا یا بگرداند روئے مردمان را بخود پس بگوئید او جای خود کند در آتش دوزخ۔ بدانکہ واجب است بر بندہ آنچہ علم معرفت و توحید علم فقہ و شریعت تا حاصل نماید علم مستقیم

جوهر علم سوم علم اشیا علی ما هی علیه فی نفس الامر را حکمت گویند و خود را حکیم
و عالم اشیا علی ما هی علیه پندارند و حال آنکه بوی از علم صادق بمشام جان ایشان نرسیده چه اینها
ارباب نظر اند و علم صادق بے کشف و شهود دست نمیدهد بدین اطوار وراء طور العقل و البرهان لا تتیسر
الا بالکشف و الوجدان

جوهر در علم ضرورت صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که علم ضرورت عبارتست
از ادراک حد ما لا بد نفس در حرکات و سکنات و افعال و اقوال و معرفت زمان و جنس نفس
درین مقام و حد ما لا بد آنست که نفس را از ان منع نشاید کرد و چه حق ادای آن بود و منع حقوق
از نفس نا مرضی ست و حق نفس آنست که از منع آن خللے دینی یا دنیوی تولد کند پس حق نفس
در ماکل و مشارب و استراحت و منام آنقدر است که بدان امساک روح و حفظ عقل و منع
کلالت حواس کرده شود و این قدر ضرورت و لابد است و منع آن سبب خلل مزاج و نقصان
عبادات و فقدان عقل و هر چه از آن بگذرد حظ نفس ست و وقوف بر حد ضرورت عزیمت
و تجاوز از ان بشرط علم رخصت و ارباب عزائم خواص مومنان و صوفیان اند و ارباب رخص
عوام مومنان و استقامت نفس از اعوجاج طبیعت صورت نه بندد الا بوقوف بر حد ضرورت
و استقامت بران و دانستن حد ضرورت در همه چیزها علمی غامض ست و نفس را بران حد
داشتن عملے مشکل اهل بدایت را اطلاع بران بے ارشاد منتهی متعذر بود و وقوف بران حد
بے امداد مربی متعسر چه سالک مادام از صفات نفس بکلی منخلع نگشته باشد و نظر محبت او با نفس خود
چیزے باقی بود اکثر حظوظ را حقوق خود داند و هم وقوف و استقامت نتواند پس او را از تنبیه شیخ و مدد
همت او چاره نباشد و در بدایت حال تجاوز او از حد ضرورات و حقوق جایز نبود چه ارتکاب حظوظ
او را از بلوغ مقصد مانع آید و نفس را در همه چیز حقے و حظے هست تا غایتی که در ترک حظ او را حظی هست
حق او را شناختن واجب ست و اعطای آن لازم و همچنین شناختن حظوظ و منع آن هر که نفس را
در یک چیز بر حد ضرورت دارد اثر آن در دیگر چیزها سرایت کند خصوصاً در طعام که اصل همه شهوات
هرگاه که نفس در ان بر حد ضرورت اقتصار نماید وقوف او در دیگر چیزها بر حد ضرورت آسان بود
نفس بر مثال شجره خضر ست که از و فروع شهوات بسیار منشعب شده و بیخ همه شهوتها طعام است و
مدد و تازگی این شجره و فروع او از طعام است و اثر احوال طعام از حرام و حلال و کراهیت و ضرورت
و زیادت در جمیع اقوال و احوال بنده ظاهر شود مثلاً اگر لقمه مکروه بخورد یا حرام اثر آن کراهیت و

وحرمت در اقوال وافعال او پدید آید واگر لقمہ طیب بر سبیل ضرورت تناول کند از وحرکات وکلمات طیبہ ضروریہ صادر شود واین قاعدہ ایست کلی مقرر ومحافظت بران ورتزکیہ نفس اصلی معتبر واہمال آن مایہ خسران وخذلان ونفس تامدتے کہ برحد ضرورت وقوت نماید تبدیل اخلاق ذمیمہ واوصاف ناپسندیدہ او باخلاق حسنہ واوصاف جمیلہ میسر نشود- آدمی را بحسب روح وقلب ضرورت است وبحسب نفس وقالب ضرورت ست پس ضرورت روح وقلب شہود حضرت حق تعالی ومطالعہ صفات وافعال وست سبحانہ تعالی کہ بقاے حیات وقوام ہر دو بدان متعلق است وضرورت نفس وقالب اکل وشرب است کہ سبب قوام ایشان است-

جوہر علم راجح عبارت ست از اعتقاد قطعی وموافق حق وحقیقت علم راجح نوریست وماخذ این علم حضرت خداوند تعالی است کہ می رسد بقلب بندہ پس می یابد بندہ بسببے بدان علم راجح بسوے خداوند تعالی وآن علم را مراتب است اول علم الیقین وآن حاصل شود از دیدن اشیا واستدلال بران واین مرتبہ عوام است دوم عین الیقین وآن حاصل می شود از مشاہدہ صفات وظہور صفات واین مرتبہ خواص است سوم حق الیقین وآن حاصل میشود از ظہور ذات وتجلی ذات باصفات باتصال ووصال واین مرتبہ اخص الخواص علم الیقین ہمچو کسی ست کہ مے داند بطریق عادت کہ در دریا آبست یعنی از دیگران می شنود یا بقرینہ واستدلال میداند وعین الیقین ہمچو کسی ست کہ بکنار دریا ایستد وآب را ببیند وحق الیقین ہمچو کسی ست کہ آشنا گردد ودر دریا وآب آن آشنا شود

جوہر در علم راست ووراثت صاحب مصباح گوید کہ علم دراست علمی است کہ اول تا آخر انخوانند وندانند عمل کردن نتوانند وعلم وراثت علمی ست کہ تا اول بمقتضاے علم دراست عمل نکنند آخر اندانند

جوہر عقل بالفتح خرد ودانش وآن قوتے ست نفس انسان را کہ بدان تمیز دقائق اشیا کند وآنرا نفس ناطقہ نیز گویند وگفتہ اند کہ عقل در اصل مصدر است بمعنی بند در پا بستن چون خرد ودانش مانع رفتن طبیعت میشود بسوی افعال ذمیمہ لہذا خرد ودانش را عقل گویند ودر اصطلاح حکما بمعنی ملک یعنی یک فرشتہ از دہ فرشتگان وعقول بضم خردمند وبضمتین جمع عقل کہ بمعنے دانش ست وجمع عقل کہ بمعنی ملک ست چہ نزد حکما مقرر ست کہ حضرت خداوند تعالی اول یک فرشتہ پیدا کرد کہ از عقل اول وجوہر اول نیز گویند پس آن فرشتہ یک فرشتہ دیگر ویک آسمان پیدا کرد وبعدہ فرشتہ دوم یک فرشتہ ویک آسمان پیدا کرد ہمچنین دہ فرشتہ ونہ آسمان پیدا شدند وعقل عاشر یعنی فرشتہ دہم ہمہ افراد عالم را بحکم حضرت خداوند تعالی پیدا کرد

وآنرا عقل فعال گویند بفتح وتشدید عین مهمله بصیغه مبالغه وحضرت جبرئیل علی نبینا وآله وعلیه السلام همین عقل
فعّال است وهمین ده فرشتگان را عقول عشره گویند ونزد اکثر حکما همگی ده فرشته اند زیاده ازینها تحقق نیست

جوهر عقل اول وعقل کل عبارتست از نور محمدی صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم وهم کنایه
از حضرت جبرئیل علی نبینا وآله وعلیه السلام وگاهے عقل کل کنایه از عرش اعظم باشد وعقل کل
همان عقل کل وعلت اولی هم کنایه از عقل اول عقل کل اول مرتبه است از مراتب موجودات
عقل کل مظهر احدیت وحامل احکام اجمالی ست ونفس کل مظهر واحدیت وحامل احکام تفصیلی علم است

جوهر ذو العقل عبارت از کسی ست که خلق را ظاهر بیند وحق را باطن پس حق نزد وے مرآت
خلق است ومرآت بصورتے که دران مرآت ظاهر گشته مخفی ست چون اختفاے مطلق ومقید
ما رایت شیئا الا ورایت الله بعده اشارت ازین مرتبه است چه آن حقیقت بعوارض مشخصه
وپرده تعینات مستتر گشته واول نظر بر نقاب می افتد آنگاه بر شاهد وصاحب این مرتبه را ذو العقل نامند
بعضی باشند که در مشاهده مکونات اولا ملحوظ ومرئی ایشان را ذات مطلق گردد ونور آن ذات با تعینات
واضافات بینند وبعضی باشند که مطالعه ذات مطلق ومشاهده اشیا نمایند وبعضی باشند که مشاهده ذات مطلق
بعده مشاهده اشیا فرمایند یکی گوید ما رایت شیئا الا ورایت الله قبله ویکے گوید فیه ویکی گوید بعده

جوهر بدانکه امور کلیه که از حقائق لازمه طبائع موجوده در خارج ست مثل حیوة وعلم وقدرت و
ارادت مثلا از امور عقلیه است که در خارج عینی ندارد یعنی اشاره حسیه بوی نتوان کرد تا گویند
که این حیوة ست وآن علم است واین قدرت وآن ارادت بلکه وجود ایشان وجود عقلی است
وصفت باطنیه دارند واین معقول باطن از وجود عینی خارجی که طبائع موجوده اند در خارج هیچ انفکاک
ندارد چراکه از جمله لوازم آن اعیان اند ومیان لازم وملزوم جدائی محال است. امور کلیه را
در خارج عینی جداگانه علی الانفراد نیست مثلا حیات تنها که از امور کلیه است در خارج عینی ندارد
یعنی اشاره حسیه بوی نتوان کرد تا گوئی که این ست حیات. امور کلیه را با وجود صفت باطنیه
حکم واثر ست وهر چیزے که در خارج او را وجود عینی ست واز طبائع موجوده اند حیات از امور
کلیه است ودر خارج وجودے ندارد حکم از بهر آنکه این عین موجوده در خارج که انسان است
تا وبه تعریف وے نگوئی که حیوان انسان خود معلوم نگردد که چیست واثر از بهر آنکه این موجوده
در خارج که انسان ست اگر او را حیات نباشد وصف بحیات نکنند وچون حیات نباشد دیگر
کمالات علم وارادت وقدرت که مشروط بحیات ست او را نباشد وحال آنکه هست پس معلوم شد

که امور کلیه هم حاکم ست و هم موثر با اعیان خارجی این امور کلیه معقول که در خارج عین اعیان موجوده است همیشه در نفس خود از امور معقوله است که از معقولیت خود جدا نمیگردد و او را صفت بطون و عینیت دائمی ست پس این امور کلیه بآن اعتبار که عین اعیان موجوده است و باعتبار آثار ظاهره وی ظاهر ست و باعتبار آنکه امور معقوله است و در خارج عین ندارد باطن باشد هو الظاهر والباطن

جوهر همچنانکه آدم در عالم شهادت مظهر صورت روح آمد حوا در عالم شهادت مظهر صورت نفس آمد تولد اولاد آدم خلق منهما و چنانکه تولد نفس از روح و تاثیر از دواج نفس و روح و نسبت ذکورت و انوثت ایشان بصورت آدم و حوا منتقل گشت - هیچ نبی بر صورت اناث مبعوث نگشت چه نبوت بسبب تصرف در نفوس بنی آدم و تاثیر در عالم خلق نسبت بذکورت دارد و نیز واسطه ظهور انبیا روح است و روح مفید صورت ذکورت - تولد قلب از هر دو تولد صورت ذکور بنی آدم از صورت روح کلی مستفاد اند و تولد صورت اناث از صورت کلی نفس پدید آمد بامتزاج صفت روح -

جوهر حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم فرمودند که امت من از آنها که ایمان بمن آورده اند و بدین اسلام گرویده اند و روی بقبله دارند هفتاد و سه گروه شوند هر گروه را اعتقادی دیگر و راه دیگر باشد هفتاد و دو فرقه از آنجمله بدوزخ روند و بعلت ضلالت و فساد اعتقاد و شومی بدعت بعذاب آتش گرفتار آیند تا وقتیکه قادر مطلق خواهد ایشان را از آن آلایشها و کثافتها پاک سازد و به بهشت درآرد و یک گروه از این هفتاد و سه گروه باشد که به آتش در نرود و از جهت عقیدت مستحق عذاب نگردد پرسیدند یا رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم این فرقه که بر هدایت باشند و بدوزخ در نروند چه کسانند فرمودند آنهائیکه در مذهب و اعتقاد موافق طریقه من و اصحاب من باشند و این فرقه ناجیه را آنحضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم بایان اشارت فرمودند اهل سنت و جماعت خوانند که در دین و اعتقاد در پی سنت رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم و جماعت اصحاب آنحضرت رضی الله تعالی عنهم روند یعنی اعتماد بر عقل خود نکنند و تابع نقل و سنت باشند و آن هفتاد و دو فرقه را اهل بدعت و ضلالت و اهل هوا گویند و اهل قبله نیز گویند و اهل قبله را کافر نباید گفت و خارج از دائره اسلام نباید شمرد و مخالفت ایشان با فرقه ناجیه در همه جانبیست الا در بعضی مسائل و عقائد که در آنجا خطا کرده و تاویل و تغییر ظواهر نصوص از جاده مستقیم منحرف گشته اند

جوهر در بیان آنکه هر قدرت و فعل که ظاهر از مظاهر صادر میشود فی الحقیقت از حق ظاهر

در ان مظاہر ست نہ از مظاہر مولانا جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند ہر قدرت و فعل کہ ظاہر از مظاہر صادر میشود فی الحقیقت از حق ظاہر در ان مظاہر ظاہر ست نہ از مظاہر پس نسبت قدرت و فعل بہ بندہ از جہت ظہور حق ست بصورت او نہ از جہت نفس او و اللہ خلقکم و ما تعملون بعنوان وجود و قدرت و فعل خود را از حضرت بیچون می دان۔

جوہر در آفریدن افعال بندگان صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ اعتقاد جماعت آنست کہ حق سبحانہ و تعالی ہمچنانکہ خالق اعیان ست خالق افعال بندگان ست و ہیچ مخلوق را قدرت بر ایجاد فعلی ممکن نہ الا بقدرت بخشیدن او و ہیچ مریدرا ارادت چیزی حاصل نہ الا بمشیت او چہ ہر گاہ کہ وجود فاعل کہ اصل ست نہ از و بود فعلش کہ فرع وجود ست بطریق اولی نہ از و باشد پس ہر چہ در وجود حادث می شود از خیر و شر و کفر و ایمان و طاعت و عصیان ہمہ نتیجہ قضا و قدر جناب الہی بود بے آنکہ ہیچ کس را بر وے حجتے متوجہ گردد بلکہ حجت بالغہ او بر ہمہ لازم و ثابت باشد و اگر گوئی چون فعل آفریدہ اوست پس عقوبت بندہ لائق کرم او نبود گوئیم محل غلط و منشار شکوک بیشتر آنست کہ کسے کار خداوند تعالے بر کار بندہ قیاس کند و گوید اگر مثل این فعل بندہ کند او را ظالم گویند و این معنی بر خداوند عالم روا نبود با آنکہ وجود بندہ ملک خداوند تعالی است و ہر تصرف کہ مالک در ملک خود کند صحیح بود و حق تعالے ہمچنانکہ لطیف ذو الفضل ست قہار و عادل ست و بہ نسبت با ذات ازلی او لطف و قہر یکسان است و ہمچنانکہ لطف اقتضار ظہور میکند قہر نیز اقتضار ظہور می کند و لابد ست کہ ہر یکے را مظہرے بود و آن وجود مومنان ست و کفار و جنت و نار ست پس حکمت بالغہ جناب الہی ہر صنفے را مظہرے بر حسب مشیت خود از عدم بوجود آورد و بفعل اللہ ما یشاء و یحکم ما یرید و آنرا کہ مظہر لطف گردانید یا وصف فضل ابتدا کرد و آنرا کہ مظہر قہر ساخت با وطریق عدل سپرد و فضلش مبرا از علل و عدلش مبرا از خلل و از ینجا معلوم شود کہ افعال بندگان سبب سعادت و شقاوت نبود و ثواب فضل حق تعالی ست و عقاب عدل او و رضا و سخط دو صفت قدیم ست کہ با فعال بندگان متغیر و متبدل نشود ہر کرا حق تعالی بنظر رضا ملحوظ گردانید او را عمل اہل بہشت ارزانی داشت و ہر کرا محل نظر سخط گردانید او را بر عمل اہل دوزخ انگیخت و مراد از ین سخن نہ آنست کہ آدمی مطلقا مجبور است و او را بہیچ وجہ اختیار نیست بلکہ افعال او بیشتر تابع اختیار اوست و لیکن اختیار او نہ باختیار اوست و معنی این آنست کہ فاعل مختار کسی بود کہ افعال او تابع علم و قدرت و ارادت او بود بر جہ

بدانست وارادۂ بدان تعلق گرفت وقدرت بآن تبع شد ناچار بوجود گرد و مختار دران اختیار مجبور بود زیراکه وجود علم وقدرت وارادت در بنده وتوفیق اجتماع ایشان در یک حال نه فعل بنده است ونه باختیار او پس بنده هم مختار بود وهم مجبور چنانکه منقولست از حضرت امیر المومنین حسن بن علی رضی الله تعالے عنهما که فرمودند اگر مطیع باکراه واختیار طاعت حق تعالے کند مطیع نباشد واگر عاصی بغلبه واختیار معصیت کند عاصی نباشد ومع هذا حق تعالے بنده را ومهلک بخود فرو نگذارد تا بجود هرچه خواهد کند وموافق این سخن از حضرت امام جعفر الصادق رضی الله تعالی عنه نقلست کہ لاجبر ولا تفویض ولکن امر بین امرین از جهت مشکل این مسئله شریعت از خوض دران منع فرموده است چه افهام عوام ازادراک آن قاصر بود وعلماء راسخ را بتوفیق جناب الهی بطریق مکاشفه صورت آن کما هی مشاهده شده ذلک فضل الله یوتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم

جوہر معتزله طائفه اند که منسوب باسلام اند واز اصول مذهب این طائفه یکی آنست که لقاء الله تعالی را انکار میکنند که در دنیا وآخرت دیدن حق تعالی ممکن نیست ودیگر میگویند که بنده خالق افعال خود است دیگر قایل باثنیت مبداء افعال شده میگویند که نیکی از حق است وبدی از نفس ودیگر اعتقاد ایشان اینست که مرتکب کبیره نه مومن ست ونه کافر ومنزلت بین المنزلتین اثبات می کنند ومشهورست که واصل بن عطا که مقدم این جماعت ست شاگرد حضرت خواجه حسن بصری قدس سره بود یکروز در مسجد باشاگردان دیگر این حکایت می گفت که مرتکبان کبائر نه کافراند ونه مومن واثبات منزلت بین المنزلتین می کرد حضرت خواجه قدس سره این سخن بشنیدند وفرمودند اعتزل منا یعنی از ما جدا دور شو زیرا که قائل گشته بچیزے که نه بطریق معتقد ماست ازین سخن این اسم معتزله بدین فرق بماند اینچنین مذکورست در شرح گلشن راز

جوہر در مسئله جبر واختیار علما سخنها گفته اند وهنوز تشویش خاطر باقی ست چراکه عقل در ادراک بعض مقدمات دینی کافی نیست وگرنه در اصلاح امور عباد حاجت نزول وحی نمی افتاد بدانکه ادعاے اختیار مستقل وجبر محض هر دو مستلزم انکار کتاب وسنت است زیراکه اعمال عباد مثل اعیان ایشان بحکم نص جلی مخلوق اوست سبحانه پس اختیار تام کجا وهمچنین مواخذه از مجبور صرف ظلم ست وظلم بحکم شرع وعقل مسلوب است از جناب

او تعالی پس جبر محض جبر او بدیہی ست کہ افعال ما مثل حرکات مرتعش نیست بلکہ مسبوق بعلم و ارادہ و قدرت ست
و ہمین است حصہ اختیار و معنی فعل اختیاری لیکن ظہور این سہ قوت (رغبتہ داعیہ) با اختیار ما نیست ہرگاہ میخواہند
از مبدأ فائض میکنند و ہمین ست حصہ جبر و معنی فعل اضطراری و چون اختیار تام و جبر محض ہر دو
متحقق نشد پس امر بیست متوسط چنانچہ از جواب مشہور امام زین العابدین در مقابل سوال امام
حسن بصری مستفاد میشود لا جبر و لا تفویض ولکن امر بین امرین و ہمین امر متوسط بلسان
شرع معبر است بلفظ کسب و این لفظ را جز برافعال عباد اطلاق نمیکنند پس معلوم شد کہ افعال
ما مخلوط جبر و اختیار ست و ہمین قدر اختیار خفیف مناط تکلیف ست و بس برعایت ضعف اختیار بنا نہادہ اند
کہ جہت را بتعقب سبقت دادہ اند یا آنکہ ہیچ صفتے از صفات الٰہیہ بر صفت دیگر سبقت ندارد و ہرگاہ افعال او تعالی
مسبوق بعلم و ارادت و قدرت ست و بعلاقہ مسبوقیہ این ہر سہ صفت افعال عباد مشابہتی من وجہ با افعال او سبحانہ
دارند و بحرکات مرتعش کہ مجبور محض ست اصلا مناسبت ندارند اگر محاسبہ باین افعال متوجہ
شود منافی عدالت نیست و بر طور صوفیہ ثبوت حصہ اختیار بدین وجہ می توانکرد کہ نزد ایشان
ظہور حضرت وجود در ہر ذرہ از ذرات کائنات تمام است با کمالات مندمجہ او نہ ظہور جزوی است
از اجزاے چرا کہ حضرت وجود بسیط حقیقی است متجزی نمیگردد و ازین راہ میفرمایند کل شئ فیہ
کل شئ و چون اختیار نیز صفتے و شانے ست از صفات و شیونات حضرت وجود پس باید کہ
در ہر مظہرے از مظاہر خصوصاً در انسان کہ مشرف است بمنصب خلافت صفت اختیار ہم
متحقق باشد اگرچہ ضعیف باشد و بار تکلیف امر و نہی بران بود۔

جو ہر جباریت عبارتست از اصلاح امور و پیدا کردن ہر شئے را با آنکہ صالح آن باشد پس
اعیان کہ مستعد بودند بذات خود افعال را و حق سبحانہ و تعالی بعلم ازلی خود دانست این استعداد را
پس این اعیان را پیدا کرد با افعالے کہ صالح آن بودند پس اصلاح نمود این اعیان را باین
افعال و مرجع جباریت اعطاء مقتضیات اشیا بوجہ کمال است و این جباریت منافی اختیار
عبد نیست و تحقیقش آنست کہ ذات حق سبحانہ با صفات خود متعین شدہ ظاہر در مظہر عبد شد پس
بقدر قابلیت این مظہر صفاتش نیز ظہور یافت پس قدرت ہم ظہور یافت لیکن نہ چنانکہ در حق کہ
وجود مطلق است زیرا کہ قدرت حق عام و شامل بود بلکہ بقدر ظہور حق در متعین و تضییق شدن وے
قدرت ہم متضیق شدہ بقدر قابلیت این ظہور قدرت را پس عبد قادر است بقدرت حق و اختیار
عبارت ست از معنی کہ بر انگیختہ شود از ادراک خیریت احد مقدورین از دیگر بخیال این مدرک اگرچہ

در واقع خیر نباشد بلکه شر باشد و تعبیر آن معنی بخواهش کرده میشود و آن معنی در عبد موجود است و طریق
صدور افعال که از عبد بقدرت صادر میشود اینست که عبد چون طرفین مقدور را ادراک کرد پس
احد الطرفین خیر نمود نزد وی خواهش آن پیدا شد و ازین خواهش فعل در عبد پیدا شد و این
خواهش را که از ادراک خیریت احد المقدورین پیدا شده و متوجه شده بسوی حصول آن اختیار
نامند پس عبد قادر و مختار است بر فعل و فعل از خواهش اوست که قدرت و اختیار حاصل است
عبد را لیکن این عبد جز از مظهر بیش نیست و این قدرت و اختیار قدرت و اختیار حق ظاهر
درین مظهر و این مظهر قادر و مختار بقدرت و اختیار ظاهر است خلاصه که عین عبد معدوم است
در ذات خود و نیست موجودیت او مگر موجودیت ظاهر پس این وجه مسلوب بقدرت و اختیار
و این گفته شد معنی قول حضرت امام جعفر صادق علیه و علی آله و آبائه الصلوة والسلام
که نیست جبر و نیست اختیار بلکه امریست بین الجبر والاختیار پس ظاهر شد که حق ظاهر میکند
مظهر را بافعالی که مستعد است مظهر آنرا بوجهی که گفته شد پس جباریت منافی اختیار نشد
و ازینجا ظاهر شد که از مبادی فعل اختیاری ادراک ملائم است و این ادراک در اختیار عبد نیست و
ازین ادراک خواهش حاصل میشود پس مبادی فعل اختیاری امور اضطراریه اند و این منافی
اختیار فعل نیست زیرا که فعل از خواهش واقع است اگرچه مبادی خواهش مضطر باشد
پس اگر جباریت بمعنی اکراه گفته شود و اکراه حق باین وجه است که مبادی خواهش را پیدا ساخت
و این اکراه بحسب استعداد محل و صلاح اعیان است و این اکراه منافی اختیار نیست که فعل از خواهش
واقع است و اینست معنی اختیاریه فعل نیز مفهوم شد ملک العلما

جوهر جبریه گویند خالق ما و افعال و اعمال ما حق است و ما را جز اتصاف بآن افعال و اعمال
بهره نیست چون حرکت سنگ که بتحریک غیر متحرک میشود و فی الحقیقت آن سنگ را در آن حرکت
هیچ مدخلی نیست والله خلقکم و ما تعملون و قدریه گویند خالق ما او صفت اراده و قدرت
نهاده تا ایجاد افعال و اعمال اختیاریه خود کنیم خالق ما حق است و خالق افعال و اعمال خود مائیم
و اشاعره که گروهی است معتبر از متکلمین میگویند که خالق ما و افعال ما چه اختیاریه و چه اضطراریه
حق است و فاعل و کاسب افعال اختیاریه خود مائیم ازینجهت انتساب افعال ما بسوی ماست
لها ما کسبت و علیها ما اکتسبت و نزد اینها همه عالم غیر حق است و حق غیر عالم عالم را موجود
علیحده از حق می‌شمارند و در موجودیت شریک حق می پندارند و فرق وجوب و امکان در میان آن می آیند

وصوفیه گویند که غیر حق موجودی نیست همون حق که در مرتبهٔ بطون از جمیع شیون منزه و مبرا و در مرتبهٔ ظهور بجمیع صفات متصف و منعوت پس وجود ما وجود حق ست و هر اراده و قدرت و فعل که ظاهر از ماست فی الحقیقت از حق ست که در ما ظاهر ست نه از ما و گویند که عالم را دو اعتبار ست یکی اعتبار عینیت دوم اعتبار غیریت از حیثیت اول فعل از و منتفی ست بلکه خود فاعل نیست زیرا که هستی موهوم و توابع آن عین هستی حقیقی ست و از حیثیت دوم از روی ظاهر فعل از و ظاهر میشود از ینجهت باو منسوب والله خلقکم وما تعملون میخوانند و قدرت و فعل خود را از حضرت بیچون می دانند. بدانکه اختیار و جبر این جماعت عالیه غیر اختیار و جبر قدریه و جبریه است صاحب گلشن راز

ے هر آنکس را که مذهب غیر جبر ست + نبی فرمود کو مانند گبر است + شیخ اکبر قدس سره فرموده که مشاهده کرد جبر را در اختیار که مبادی اختیار امور اضطراریه اند و عالم شد بآن بعلمی که از طریق کشف و شهود است و مخالفت میکند بجهت تقدیر نه انتهاک حکم شرع شریف پس هست او عمل کننده بچیزیکه دانست آنرا پس ضرر نخواهد کرد آنرا آن عمل بلکه آن شخص مغفور است که الله تعالی او را بخشیده است آنچه که او کند و باین کلام علماء ظاهر نیز مشیر است در شرح عضدی مختصر الاصول را مذکور ست که اگر ابوجهل میدانست بعلم یقینی که ایمان نخواهد آورد البته از وی تکالیف ساقط میشد چنین فرموده اند ملک العلما مولوی عبد العلی در شرح مثنوی معنوی

جو هر جبریه خود را غیر حقیقی خیال کرده با وجود این جبر بخود بسته و ملاحظهٔ هستی حقیقی و فاعل حقیقی در میان نیاورده لاجرم گمراه و بی ادب گشته و قدریه نسبت صفات بخود کرده و با وجود این خود را از نیکان شمرده نعوذ بالله من هذه العقائد و طائفهٔ صوفیه معرفت بی بهر لا را نصب العین خود نموده و هستی موهوم خود را گم کرده خود را مورد تصرفات حق گردانیده و در افعال مثل مرده در ید غاسل دارد و هر چه از حق باو رسد بر و صابر باشد و شکایت نکند و بحکم تقدیر جبر او را در عین اختیار مشهود باشد که خود را مجبور در عین اختیار بیند بمشاهده و شیخ اکبر قدس سره در فتوحات میفرمایند آن شخص که مشاهده کرد جبر را در عین اختیار از روی علم بطریق کشف و شهود و مخالفت امر شرعی کرد بحکم تقدیر نه بحکم انتهاک شرع پس آن شخص عامل ست بطبق علم خود و این شخص مغفور ست

جو هر بدانکه دلائل و علامات عدم اختیار بنده بسیار اند و از انجمله عدم حصول هر امید و میل بی اختیاری ست چه اگر اختیار بودی تمام مقاصد بمراد حاصل شدی دیگر آنکه اگر کسی را اختیار در صدور افعال بودی البته همه امور به نهج مرام واقع شدی و اکثر آنست که هر چه این کس نخواهد

خلاف آن واقع میشود و آنچه جناب ارشاد مآب امیر المومنین علی کرم الله تعالی وجهه وجوه آله الکرام میفرمایند که
عرفت ربی بفسخ العزائم مقوی عدم اختیار نیست چه اگر او با اختیار بودے فسخ عزائم بظهور نه پیوستے
دیگر آنکه هیچ کس در مرتبه کمال که حاصل کرده اند دائم نمی مانند مراتب کمال باقی می مانند و اهل آن مراتب
متغیر و متبدل می شوند این دلیل تمام است بر عدم اختیار چه اگر اختیار داشتندی هیچ کس از کمال
تجاوز نه نمودندے و همیشه بر همان حال بودندے اگرچه تحصیل مراتب کمال بجد و سعی موهم آنست که
آدمی را اختیار باشد اما انتقال از آن مراتب دلیل صریح ست بر عدم اختیار

جوهر شیخ ابوالحسن نوری قدس سره فرمود التوبة ان تتوب من کل شیء سوے الحق
اهل توحید هرگاه نظر بغیر کنند آنرا گناه دانند معتزله گویند که اهل کفر و اهل کبائر دائم در عذاب باشند
حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره فرمودند که این خطاست کافران دائم در عذاب
باشند بسبب آنکه اعتقاد ایشان آنست که آنچه ایشان آنرا می پرستند آن معبود ایشانست و آن عقیده
ایشان بر کفر دائم ست چون اعتقاد ایشان بر کفر دائم ست عذاب ایشان هم دائم باشد اما اهل کبائر دائم در کبائر
نباشند وقتی که از ارتکاب معاصی فارغ میشوند میدانند که آنچه کردیم خطا بود پس چون اعتقاد ایشان بدوام کبائر نیست
نباشد عذاب ایشان هم دائم نباشد و فرمودند که عاصی رجال عصیان به سه صفت مطیع ست اول آنکه
میداند که آنچه میکند نیکو نیست دوم آنکه میداند که جناب خداوند تعالی میداند و می بیند سوم آنکه امید
آمرزش هم دارد و این هر سه عقیده کار مطیعان ست و فرمودند که در مذهب اشعریست کافرے
که خاتمه او بر ایمان بود او مومن است و مومنی که عیاذاً بالله خاتمه او بر کفر بود کافر است

جوهر جبر عارفان دیدن قدرت و اختیار خود محو در قدرت و اختیار حضرت حق تعالی است
پس بقدرت و اختیار خود قادر و مختار نیستند بلکه قادر و مختار اند بقدرت و اختیار حضرت خداوند تعالی
و مجبور ساخت بجهت بودن اختیار ایشان بالاستقلال و تو خود را اختیار میدانی باینوجه که قدرت خود را
مستقل در ایجاد و مصدر فعل میدانی و خویشتن مجبور میدانی که اصلا اختیار نیست نه صورت و نه در حقیقت

جوهر بدانکه همه موجودات مستعد باشند چراکه هرچه این موجود است از افعال و اقوال و اخلاق
و احوال از بهر آنست که مستعد آن بوده است و جز او ظهور نیست و هر رب بآنچه مقتضای او در فعل اوست
راضی باشد که اگر راضی نبودے آن فعل از وے صادر و ظاهر نگشتی و اگر گوئی بنا بر این حسن
و قبح کشتی خود وجود نباشد گویم تفاوت و مساوات دو وصف اند اگر این موجود بد انست که او جز
آن ظهور نیست و هر چه ظاهر میگردد از وجود وے مقتضاے رب اوست او را سعید گویند و اگر از ین حرکت

مجرد و عاری مانده می پندارد که آنچه ظاهر میگردد از افعال اوست و قابلیت اوست بنفسه بسبب این جهل او را شقی گویند

جوهر علامت شقاوت سه چیز اند یکی آنکه حق تعالی او را علم دهد و از عمل محروم گرداند دوم آنکه عمل دهد و از اخلاص محروم گرداند سوم آنکه صحبت صالحان روزی کند و از حرمت ایشان محروم گرداند

جوهر بدانکه نفس لطیفه ایست که مودع است درین قالب و آن محل اخلاق مذمومه است و اخلاق مذمومه مصدر افعال مذمومه است و روح لطیفه ایست که نهاده شده است درین قالب و آن محل صفات محموده است و صفات محموده مصدر افعال محموده است تا صفات مذمومه بصفات محموده بدل نگردد افعال و اقوال مذمومه بافعال و اقوال محموده بدل نشود و تبدیل صفات مذمومه بصفات محموده نزد این طائفه علیه اصلی عظیم است و این را گردش گویند

جوهر بدانکه نفس در اصل یکی است و باعتبار صفات متغایر سه یکی صفت مطمئنه است و این نفس مومن را باشد دوم صفت لوامه است و نزد بعضی این نفس کافر را باشد که بر نفس خود ملامت کند و بعضی میفرمایند که کافر و مومن هر دو را باشد زیرا که در عادت شریعت است که در دنیا هر نفس لوامه باشد فاسقان گویند چرا فسق ورزیدیم و صالحان گویند چرا اصلاح زیاده نکردیم سوم اماره و این صفت اصلی خلقی و جبلی است هر یکی را باشد اگر توفیق رفیق گردد بصفت مطمئنه رساند

جوهر نفس آدمی طفلی است که هرگز بی ادب گوش نکند و آنچه بیاموزند فراموش گرداند اگر هر چند تو بیش پیش آیی آثار تربیت بروی مترتب گردد و چون مهر و شفقت کنی بی بهره شود ضرب الصبیان کالماء فی البستان ضرب و تادیب کودکان مثل آب است که در باغ داده شود یعنی چنانکه آب موجب نشو و نما و رونق باغ می باشد همچنین ضرب و تادیب کودکان باعث خوبی و نام آوری و نشو و نمای ایشان میگردد

جوهر بدانکه دل محل تفصیل علم و کمالات روح است و تقلب ظهورات الهی بشیونات ذاتی او مسجد جای سجود است و دل جای شهود از ینجهت مسمی بقلب شده و واسطه است میان روح و نفس و کمالات هر دو بسبب برزخیت بدو ظهور یافته و از روح مستفیض است و بنفس مفیض چنانچه در ظلمت ادراک اشیا بواسطه نور چراغ می توانکرد رویت جمال وحدت حقیقی در تاریکی کثرت جز بصفای دل حاصل نمی توان شد و جام جهان نما دل انسان کامل است مرآة حق نما حقیقت همین

ولیکن دل مخزن خزائن سر الٰہی ست مقصود ہر دو کون ز دل چو که حاصل ست دل را بیت اللہ الاعظم
گویند الناس کرده اند از جناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم این قدر نقل
فرمودند فی قلوب عباده دل یکی خانه ایست بانی خانه دیوا چه دل خواست

جوہر بدانکه روح کان خیر و محل صفات محموده است و نفس کان شر است و محل صفات مذمومه
و عقل لشکر روح ست و ہوا لشکر نفس اگر لشکر روح غالب بود دل بسوی حق مائل گردد و اگر لشکر نفس
غالب بود دل بسوی دیگر گرویده شود و بعضی میفرمایند که روح پادشاه است و دنیا و عقل و لشکر
او ملائک حق ہست و جانب دیگر نفس پادشاه ست و وزیر او شیطان و لشکر او ہوا ہمه وقت محاربه دارند مادام که روح
غالب شود از ان شخص خیرات و عبادات در وجود آید و اگر نفس غالب شود فسق و فجور از و در وجود آید و
دل ہر طرفی که غالب بیند با او یار شود و بدین جہت که متقلب ست او را قلب گویند

جوہر نفس یکیست اما چہار صفت دارد اول صفت اماره دوم لوامه سوم ملہمه چہارم مطمئنه
و ہر یک خاصیت جدا دارد و جناب خداوند تعالیٰ سے غالب انسان را از آتش گرم و خشک
و باد گرم و تر و آب سرد و تر و خاک سرد و خشک پیدا فرموده و عارفان ہر عنصر را بنفسی تشبیه
کرده اند آتش را بنفس اماره نام کردند و باد را لوامه و آب را ملہمه و خاک را مطمئنه و فقیران قرار گرفته ۱۲
چہل مراتب داده اند مراتب که از اماره حاصل شود اول را جہل گویند و دوم حمق
و سوم بغض چہارم ابہر پنجم کبر ششم کینه ہفتم ہشتم بخل نہم کفر دہم نفاق این
خاصیت نفس اماره است حق از و بعید و نفس لوامه را باد تشبیه کرده اند و آن ہم
کننده خیر ست و ہم کننده شر و ده مراتب دارد و از لوامه حاصل شود زہد و تقوی و ورع و بندگی و نماز و روزه
و حج و عمره و زکوٰة و جہاد و ملہمه را با آب تشبیه کرده اند و عقل و حکمت و دانش و وحی و الہام و خیر و حال
و فضل و احسان و خلق و سخاوت این مراتب از ملہمه حاصل شود و مطمئنه را بخاک تشبیه کرده اند با ہم
حق حرکت میکند و خلافت او مسکن بہشت در تحت اوست و از و حاصل شود فقر و صبر و عدل و انصاف
و رضا و علم و تحقیق و یقین و عہد و وفا نفس آدمی از چہار عناصر است چون خاک لطیف شود آب
گردد و چون آب لطیف شود باد گردد و چون باد لطیف شود آتش گردد و چون آتش کثیف شود باد
گردد و چون باد کثیف شود آب گردد و چون آب کثیف شود خاک گردد و آتش از نور جلال است
و نور جلال از نور جمال کافران از نور جلال و مومنان از نور جمال —

جوہر حق تعالیٰ روح انسان پیش از جسم آفریده و بعده آتش و باد و آب و خاک را بیافرید

و عالم را از عدم کسب گردانیده بعد از آن تخمیر آدم کرد انسان را بوجه بصفت آفرید که بهمه اوصاف موصوف
تواند شد و بهر صفت که موصوف شود او را نامے بود چنانچه اماره و لوامه و ملهمه و مطمئنه چون که ذات
معرفت نفس بمعرفت حق تعالیٰ می توان رسید پس فرض آمد معرفت جمیع نفوس حاصل کردن
عین القضات قدس سره فرموده هرکه معرفت نفس خود حاصل کرد معرفت نفس محمد او را حاصل
شود قال الله تعالیٰ لقد جاءکم رسول من انفسکم مراد نفس محمدی ست و هرکه معرفت نفس محمد
حاصل کرد بمعرفت ذات حق تعالیٰ رسید هرکه خود شناس نیست خدا شناس نیست
اماره نفس شهوت است و لوامه نفس معصیت و ملهمه نفس الهام حق یابنده و مطمئنه نفس طاعت
و عبادت و معرفت است

جوهر بدانکه چون نفس از اغوائے قوت شیطانیه بر اسفل ملذوذات بدنیه و معاصی افتاد
آن نفس را اماره گویند و چون بعد فعل و اتیان او امر قوت شیطانیه خود ملامت کند بر اتباع
قوت شیطانیه آن نفس را لوامه گویند و چون بر قول قوت ملکیه عمل کند و باین اطمینان گیرد و قول
شیطانیه را راه ندهد آنرا نفس مطمئنه گویند و چون صفات ملکیه بر وی غالب آمده الهام کند آنرا نفس
ملهمه گویند و این نسبت ها باعتبار مراتب و اعتبارات است۔

جوهر غیبت بالکسر بد گفتن از پس مردم اگر راست باشد و اگر دروغ باشد بهتان بود و فرموده
حضرت سید عالم صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم الغیبة اشد من الزنا الناس گفتند غیبت از زنا
چگونه سخت تر باشد فرمودند توبه زانی قبول شود و صاحب غیبت آمرزیده نشود تا خصم او خوشنود نگردد و
فرموده هرگز توبه کرده بود در دنیا بسبب غیبت گفتن پیش آید و دشوار او را اگر گشته او در دوزخ است و
فرمودند که تو ذکر مسلمانی کنی بچیزی که او را آن کراهیت باشد باید دانست که اگر آن چیز در وی بود تو غیبت کردی
او را و اگر آن چیز در وی نباشد تو بهتان کردی او را و فرمودند که در شب معراج گذشتم بر قومی که روها
خویش بناخنهای خویش میخراشیدند حضرت جبرئیل علی نبینا و آله و علیه السلام معرفی کردند که ایشان
غیبت کنندگانند و فرمودند که در قیامت نامه اعمال بدست شخصی دهند و در حسنات او هیچ حسنه در آن
نبیند گوید که نیست این نامه من زیرا که من طاعت بسیار کرده بودم چیزی نیست گویند که عمل ترا غیبت
گفتن تو برده است بعد از آن مردی را نامه اعمال دهند و بیند او بسیار طاعت گوید این نامه
من نیست زیرا که طاعت نکرده ام گویند که بنده ترا غیبت میگفت حسنات وی ترا داده شده است
و مرویست که حضرت عایشه صدیقه رضی الله تعالیٰ عنها عورتے را فرمودند که کوتاه بالاست و عورتے را

فرموده‌اند که و این چه دور است حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم فرمودند که غیبت
کردست و خطاب خداوند تعالی وحی کرد سوی موسی علی نبینا و آله و علیه السلام هر که بمیرد و توبه کرده از غیبت او
آخر کسی باشد که در بهشت در آید و هر که بمیرد و اصرار کند بر غیبت اول کسی است که در دوزخ در آید و صاحب
کیمیای سعادت قدس سره میفرمایند که غیبت کردن بدل همچنان حرام است که بزبان و چنانکه نشاید
که نقصان کسی بدیگری گوئی نشاید که با خود نیز گوئی و غیبت بدل آن بود که گمان بد بری بکسی بی آنکه
از وی بچشم خود ببینی یا بگوش شنوی یا بیقین دانی حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه
و سلم میفرمایند که حضرت خداوند تعالی خون مسلمان و مال او و آنکه با و گمان بد برند بر همه حرام کرده است
و هر چه در دل افتد که آن نه بیقین بود و نه از قول دو عدل باشد شیطان در دل افکنده باشد و حرام
دو بیننده و مردمانی که شایسته گواهی باشند ۱۲
آن بود که دل خود با آن قرار دهی اما خاطر که بی اختیار در آید و آن را کاره باشی با آن ماخوذ نباشی
حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم میفرمایند که مؤمن از گمان بد خالی نبود لیکن سلامت
او از آن باشد که در دل خود تحقیق نکند تا احتمال را در آن مجال بود و بوجه نیک حمل کند و نشان آنکه تحقیق
کرده است بدل او آنکس گران شود و در مراعات او تقصیر کند و چون بدل و زبان با وی همان باشد
که بود نشان آنست که تحقیق نکرده است اما اگر از یک عدل بشنود باید که توقف کند و او را دروغ زن
ندارد و گمان بد بردن برین عدل هم روا نبود و چون چنین دانی غیبت نکند ولیکن بطریق نصیحت کند
چه هر روز تکلف بیشتر شود بیخ سعادت را بخورد و چیزی نمودن که آن در وی نباشد و صاحب
مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که تکلف در جمیع احوال قولا و فعلا مذموم است و میان صدق
و تکلف منافات است از جهت که تکلف یا در قول بود بزیادت تملق و ثناء و اظهار محبت زاید بر آنچه
که در دل باشد یا در فعل بزیادت تواضع و تحیه و انفاق زاید بر قدر وسع و آنچه مباین صدق است
وقتی بعض از صحابه بزیارت حضرت سلمان فارسی رضی الله تعالی عنه رفتند حضرت سلمان نان جو و نمک
پیش آوردند یکی از ایشان گفت اگر با این نمک سعتر بودی بهتر بودی حضرت سلمان برخاستند و مطهره
گیاهیست ۱۲
خود گرو کرده سعتر آوردند چون فارغ شدند آنکه تمنای سعتر کرده بود دست بدعا برداشت و گفت الحمد لله
الذی قنعنا بما رزقنا حضرت سلمان فرمودند اگر تو قناعت داشتی مطهره من بگرو نبودی و حضرت
انس بن مالک رضی الله تعالی عنه روایت کنند که وقتی بولیمه انبوالهم حضرت سید المرسلین صلی الله
تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم حاضر شدم در آنجا نه گوشت بود و نه نان پس معلوم شد که تکلف عین
تخلف است از حقیقت صدق و گفته اند التصوف ترک التکلف

جوہر در غضب غضب بفتحتین خشم گرفتن و بالفظ کردن مستعمل و صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ غضب و مرارت صفت شیطان است ہمچنانکہ حلم و مدارات فعل رحمٰن و میفرمایند کہ نفس ہموارہ از کسی کہ بر عکس مراد او شود منزعج گردد و طیش و نفور در وے پدید آید و خواہد کہ بعینیا و غضب اورا از خود دور گرداند از انجہت خون در دل در فوران آید پس اگر مغضوب علیہ را فوق خود داند و بر دفع غضب نتواند خون دل از ظاہر بشرہ روی بباطن نہد و در دل جمع گردد حزن و غم از ان تولد کند و صفرت لون دلیل آن باشد و اگر اورا تحت خود داند و تواند کہ بروی غضب براند خون دل بر جوش و عروق و شرائین از ان منتفخ گردند و اثر حمرت بر روی پدید آید و بضرب و شتم و امثال آن ظاہر شود و اگر اورا مقابل خود بیند خون دل متردد گردد میان انقباض و انبساط و از ان غل و غش تولد کند و امثال این عوارض از نفس صوفی دور بود چہ صوفی صاحب یقین بنور توحید جملہ حوادث را از حق سبحانہ و تعالی بیند و بدان راضی بود لاجرم باطن او از اثارت غضب ایمن باشد و حزن و غم و غل و غش از وی منتفی بود بل غضب او وقتی پدید آید کہ از ہتک حرمات جناب الٰہی چیزی مشاہدہ کند و اقوال و افعال صوفی ہمہ موزون بود بمیزان شرع ہرگز شتم و فحش از دہان وے بیرون نیاید۔

جوہر غضب صفتی ست مذموم و نسبت او با شیطان ست ہر کرا خشم غالب است نسبت او با شیطان ظاہر ست و سبب عظیم بر انگیختن خشم و اخلاق بد صحبت کسانے است کہ خشم بر ایشان غالب است و زنان و کودکان و پیران ضعیف نفس و بیماران زود خشم گیرند۔

جوہر در بیان تکبر تکبر بزرگی نمودن و گردن کشی کردن و در رشحات مذکور است کہ خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ تکبر دو نوع ست مذموم و محمود و تکبر مذموم تعظیم است بر خلق و بچشم حقارت در ایشان نگریستن و خود را از ایشان زیادہ دیدن و تکبر محمود عدم التفات است بما دون حق تعالی و تعظیم بغیر او سبحانہ بانمعنی کہ ہر چہ غیر حق تعالی است در نظر وے حقیر و بیمقدار شود و علاقہ التفات وی از ان منقطع گردد و این تکبر اصل ست و موصل بمرتبہ فنا و فقرا اکبر بمعنی عدم التفات با غنیا از تواضع بہتر پس اگر تکبر بحق کند عزت ست و عزت محمود است و اگر بغیر حق کند تکبر است و تکبر مذموم است ہم ازینست کہ بعضے گفتہ اند التکبر ان تکبر بحق فہو محمود و ہو تکبر الفقراء علی الاغنیاء استغناء باللہ عما فی ایدیہم و ان تکبر بغیر حق فہو مذموم و ہو تکبر الاغنیاء علی الفقراء ان دراء لما طلے فیہ من فقرہم در خبر است اذا رایتم المتواضعین فتواضعوا لہم فاذا رایتم المتکبرین فتکبروا علیہم

کہ خود را از دیگر بہتر داند و ضعت آنست کہ خود را کمینہ گرداند۔ کبر آنست کہ خود را از دیگری بزرگ داند و این دعوی کار فرعون و قارون بود و رسم شداد و نمرود ملعون و بعضی گویند کبر آنست کہ خود را از دیگری بناحق بزرگ داند۔

جوہر در بخل و شح بخل بالضم ثروت شدن و شح بہر سہ حرکت و تشدید حا حطی حرص و بخل صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند کہ در مقابلہ جود بخل ست و در مقابلہ سخا شح است جود و بخل بکسب و عادت ہم دست دہد و سخا و شح صفت طبعی است اگر نفس غالب شح غالب و اگر روح غالب سخا غالب و بعضی بخل و شح بیک معنی گویند و بعضی گویند بخل آنست کہ مال خود ندہد و شح آنست کہ دل بر ستدن مال غیری بناحق نہد و بعضی گویند بخیل آنست کہ خود بخورد و دیگران ندہد و شحیح آنست کہ نہ خود خورد و نہ غیری را دہد و بعضی گویند بخیل آنست کہ بخیلی کند از چیزیکہ در دست اوست و شحیح آنست کہ بخیلی کند از چیزیکہ در دست اوست یا در دست غیر و صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ ہیچ خلق چندان کدورت و ظلمت ندارد کہ بخل اگر کسے ہمہ خصال نیکو دارد و بخیل بود ظلمت بخل نور جملہ صفات حمیدہ را بپوشاند حضرت شیخ شیراز قدس سرہ بخیل ار بود زاہد بحر و بر بہشتی نباشد بحکم خبر

جوہر حسد خواستن و آرزو بردن نعمت غیرست بزوال نعمت غیر و این مطلقاً ممنوع و مذموم است و در حدیث شریف وارد است کہ حسد میخورد حسنات را چنانکہ میخورد نار حطب را و غبطہ آرزو بردن نعمت غیر است بغیر ارادت زوال نعمت غیر و بغیر ارادت زوال خصوص نعمت غیر و این در امور دینی جائز و مستحسن و در بعض امور دنیوی ممنوع است و بردن آنچہ حضرت خداوند تعالی بدان چیزی بعضی را بر بعضی فضل داد در میان ایشان در قسمت فرق نہادہ یکے را مخصوص گردانیدہ بصفت عالیہ و دیگرے را مخصوص کردہ بصفت سافلہ اگر صاحب صفت سافلہ آرزو کند صفت عالیہ را کہ دیگری بدان مخصوص ست اگرچہ متضمن ارادہ زوال آن نعمت نبود لیکن متضمن ارادہ زوال خصوص آن نعمت و زوال فضل او کہ نعمتی دیگر ست شود حسد باشد غبطہ نبود و در نہی درآید و لا تتمنوا ما فضل اللہ بہ بعضکم علی بعض محمول ہمبرین معنی ست و در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہ المبارک فرمودند کہ جناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و صحابہ وسلم دعا فرمودہ اند اللہم اجعلنی محسودا و لا تجعلنی حاسدا و فرمودند حسد آنست کہ یکے مر دیگرے را در نعمت بیند بخواہد کہ آن نعمت او را باشد گوید کہ خدایا آن نعمت را از وے زوال گردان و این حرام است و غبطہ آنست کہ یکے مر یکے را در نعمت بیند خود را مثل آن خواہد گوید خدایا آن نعمت را بروی پایندہ دار لیکن مرا نیز مثل آن روزی گردان و این حرام نیست۔ و حقد عبارت ست از امساک کینہ و فساد

عداوت در قلب و حقد ثمرهٔ غضب ست حسد از نتائج حقد است و حقد از نتائج غضب - حقد آنست
که با برادر مومن بسبب عداوت یا مضرت کینه داری کند تا انتقام کشد

جوهر در حدیث صحیح وارد است که چهار خصلت اند اگر در شخصی باشند او منافق خالص است اگر
یکی از آنها باشد در وی خصلتی از نفاق تا اینکه ترک کند. وقتیکه امانت سپرده شود خیانت کند و وقتیکه
سخن گوید کذب گوید و وقتیکه وعده کند خلاف وعده کند و وقتیکه مخاصمه کند فجور کند و دشنام دهد

جوهر عجب بضم اول و سکون ثانی تکبر و خود بینی و مرد متکبر

جوهر عجب از جملهٔ اخلاق مذموم است حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله و صحابه
وسلم فرموده اند که سه چیز مهلک ست بخل و هوا و عجب و فرموده اند اگر معصیت نکنید ترسم از شما بچیزے
که بدتر است از معصیت و آن عجب ست و فرموده اگر خنده کنی و به تقصیر خود مقر باشی بهتر از آنکه
گریه کنی و آنرا کارے دانی و از حضرت ام المومنین عائشه صدیقه رضی الله تعالی عنها عرض کردند که
مرد کے بد کردار بود فرمودند چون پندارد که نیکو کار ست و این پندار عجب است

جوهر بدانکه از عجب آفتها تولد کند و یکے از آن کبر است که خود را از دیگران بهتر داند و گناهان
خود را یاد نیارد و چون یاد آرد پندارد که آن مشغول نشود و پندارد که خود آمرزیده است و شکر نکند و از
زوال نعمت نترسد و هراس از دل او برود و از مکر حضرت خداوند تعالی ایمن گردد و بر خود ثنا گوید
و اگر بخلاف رائے او چیزی گویند نشنود و نصیحت کس گوش نکند و سعادت در آنست که خود را دانا است
خود را ناچیز داند که گفته اند که خود را چیزے دانستن خود را ناچیز کردن است - ؎

ساقی بیار باده که نزدیک عاشقان	هیچ کاره به ز نابد عجب هزار بار

جوهر در حدیث شریف وارد ست که چون دروغ گوید بنده یکمیل دور شوند از وی فرشتگان
کاتب اعمال از بد بوی آنچه آید از دهن وے -

جوهر ریا در اعمال نظر بر خلق داشتن است و سمعه که طالب آوازه و ستایش خلق ست و ناموس
توقع حرمت و جاه از خلق داشتن است

جوهر نشان ناشناسی ناسپاسی ست + شناسای حق در حق شناسی ست + نشان و علامت
ناسپاسی و جهل شخص آنست که ناشناس و ناخوش شود باشد و هرچه بیند عیب جوئی نماید و گرفتار
چون و چرا باشد. و شناسای حق در حق شناسی ست که حق هر کسے را شناسد و حق هیچکس را فرو گذاشت نکند
و ضائع نگذارد و هر که حق کاملان نمی شناسد بحقیقت حق خدا نمی شناسد. و کفران نعمت موجب خذلان

و لبعد حرمان است

جوهر هوا و غضب نفس را دو صفت ذاتی ست و این خاصیت عناصر ست هوا را خاصیت
آب و خاک است میل سوی سفل دارد و غضب را خاصیت باد و آتش ست او تکبر و ترفع بود
هوا سفلی و ماده است و غضب علوی و در بهایم هوا غالب و غضب مغلوب و بر سباع غضب غالب
و هوا مغلوب هوا بصفت جهولی و غضب بصفت ظلومی موصوف است هوا اگر از حد اعتدال
تجاوز کند و غالب شود شره و حرص و دنائت و بخل و خیانت و شهوت بار آرد و اگر غضب از حد اعتدال
تجاوز کند و غلبه نماید مردم را بجهولی و تکبر و خودرائی و ترفع و صلابت مستولی گرداند و اگر صفت غضب
در خلقت یکی مغلوب و ناقص افتاده بی حمیتی و بیغیرتی و کاهلی و عجز و دیوثی و ذلت روی دهد و اگر
ناگاه و غضب غالب شود فتوت را نقصان در باطن پیدا آید و اگر هوا و غضب هر دو غالب آید حسد
تولد شود و خاصیت غضب آنست از حسد نخواهد که کسی را چیزی باشد و خاصیت هوا آنکه خواهد
هر چه دیگری دارد مرا هم باشد جمیع ذمائم ازین دو صفت متولد شود و این هر دو صفت معتدل باید
قول محققین الغضب مفتاح کل شر نظامی — سر ز هوا تافتن از سروریست ترک هوا قوت
پیغمبری ست هوا دو نوع ست یکی هوا به لذت و شهوت دوم هوا به جاه و ریاست هر که ترک
هوا کند بوصلت حق کام شود و هر که غضب فرو خورد بصفت حلمی حق سیراب گردد

جوهر حضرت رابعه بصری وقت نماز میگفتند الهی دلم را در نماز حاضر کن و یا نماز بیدلی قبول کن

جوهر حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم میفرمایند که نمام در بهشت نرود

جوهر ریاضت عبارت است از طلب مشقت و تقلیل انفاس لعبادات و اعمال خیر

جوهر در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ قدس الله تعالی سره المبارک فرمودند که
اخوت دو نوع است یکی اخوت نسبی و یکی اخوت دینی و ازین هر دو اخوت اخوت دینی قوی تر است
زیرا که اگر دو برادر نسبی باشند یکی مومن و دیگر کافر باشد برادر مومن برادر کافر را میراث نرساند پس این
اخوت ضعیف باشد اما اخوت دینی قوی ست زیرا که پیوندی که میان دو برادر دینی باشد
پیوند ایشان در دنیا و آخرت برقرار ماند

جوهر قال رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم المؤمن مرآة المؤمن یعنی مومن آئینه
مومن است پس بیند از مومن آنچه بیند بر نفس خویش و نه بیند هر مومن از آنچه نه بیند
بر نفس خویش

ساله بضم اول و تشدید دوم و تشدید واو مفتوحه جمع برادری یعنی برادر نسلی و [illegible] ثانی و فتح واو یعنی برادران ۱۲

جوہر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسرہم فرمودند که خواجه بود با نعمت و ثروت گاه گاه بخدمت عین القضات قدس سره چیزی فرستادی همانا که وقتی عین القضات چیزی از صاحب خیر دیگر توقع کرد و عوض خود بوفا رسانید آن خواجه بشنید خاطر کوفته کرد و بخدمت عین القضات عتاب فرستاد که چرا از دیگری چیزی گرفت و این دولت باین کس ارزانی نداشت عین القضات جواب نوشت که برای این مصلحت مرنج رنج مکن تا دیگری نیز و لیکن باید از ما مباش که میگفت اللهم ارحمنی ومحمدا ولا ترحم معنا احدا۔

جوہر در ادب بتحقیق اندازه و حد چیزی نگاه داشتن و بمعنی دانش و طور پسندیده و با لفظ کردن و دادن و خوردن مستعمل آداب بالجمع و علم عربی را علم ادب ازان گویند که بدان نگاه داشته می شود خود را از خلل در کلام عرب و آن دوازده قسم است علم لغت و علم صرف و علم اشتقاق و علم نحو و علم معانی و علم بیان و علم عروض و علم قافیه و این هشت اصول اند و علم رسم الخط و علم قرض الشعر و آن علمی ست که امتیاز کرده میشود بدان میان شعری که سالم از عیوب ست یا غیر سالم از عیوب و علم انشاء نثر از خطب و رسائل و علم محاضرات یعنی علم تواریخ و مانند آن و این چهار فروع اند و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که ادب عبارت ست از تحسین اخلاق و تهذیب اقوال و افعال و افعال دو قسم اند افعال قلوب و آنرا نیات خوانند و افعال قوالب و آنرا اعمال خوانند و اخلاق و نیات نسبت بباطن دارند و اقوال و اعمال نسبت بظاهر پس ادیب کامل آنکه ظاهر و باطنش بمحاسن اخلاق و اقوال و نیات و اعمال آراسته بود و اخلاقش مطابق اقوال باشد و نیاتش موافق اعمال چنانکه نماید باشد و اشارت بدین معنی ست قول شیخ الاسلام قدس سره الادب تهذیب الظاهر والباطن و هرکه در تهذیب ظاهر و باطن پیوسته متفقد احوال خود بود نخواهد که اخلاق و احوالش با اقوال مختلف باشد و اگر بیان حالی یا مقامی یا خلقی بر زبان آورد و خود را بدان متخلق و موصوف نیابد آن قول سوء ادب داند و از جمله آداب آنست که همواره جوارح و اعضا را بصوالح اعمال متحلی دارد و بهیچ حال و در هیچ مقام محافظت آن از وی ساقط نشود و مادام تا آثار محاسن آداب در ظاهر شخص پدید نیاید علامت آنست که باطن او هنوز متادب نشده است و ادیب لبیب آنست که هیچ دقیقه از دقائق آداب ظاهرا و باطنا فرو نگذارد چه اهمال آداب اگر در ظاهر بود سبب عقوبت شود در ظاهر و اگر در باطن بود موجب عقوبت گردد در باطن شخصی اعور در طواف بود و میگفت اللهم انی اعوذ بک منک از کیفیت حال او پرسیدند گفت وقتی بنظر شهوت در امردی صاحب جمال نگریستم در حال لطمه بر روی من آمد و یک چشم

ریخته شد و حضرت انس بن مالک رضی الله تعالی عنه میفرمایند الادب فی العمل علامة قبول العمل
و حضرت ابو علی دقاق قدس سره میفرمایند که بنده بطاعت بجنت برسد و بادب در طاعت بحضرت خداوند تعالی
برسد و چون مرید بیرون آید از ادب باز گردد در آنجا که آمده بود سبب ترقی آن ادب بود چون سبب نماند
ترقی هم نماند. و حضرت ابو نصر سراج طوسی قدس سره میفرمایند که مردم در حفظ آداب سه گروه اند یکے
اهل دنیا و بیشتر آداب ایشان در فصاحت و بلاغت و حفظ علمها و شعرها بود و هر کرا این خصائل نبود
و یرا بے ادب گویند دوم اهل شریعت که ادب ایشان با تحصیل علوم بریاضت نفس و تادیب جوارح
و ترک شهوتها سوم اهل خصوص که آداب ایشان نگاهداشتن دل ست که همیشه پاسبانی دل کنند
و از اغیار نگاه دارند و منشاء جمیع آداب شان طهارت قلب آداب و اخلاق و احوال نبوی و اقوال
و افعال مصطفوی بیت بر متابعے بقیه متابعت از آداب ایشان نصیبی یافته پس کمال آداب مستفاد
از کمال متابعت ایشان ست و این خاصه صوفیان است و صاحب مثنوی معنوی قدس سره میفرماید

از خدا جوییم توفیق ادب
بے ادب محروم ماند از لطف رب

بے ادب خود را نه تنها داشت بد
بلکه آتش در همه آفاق زد

بد ز گستاخی کسوف آفتاب
شد عزازیلے ز جرات رد باب

هرچه بر تو آید از ظلمات و غم
آن ز بیباکی و گستاخی ست هم

هر که بیباکی کند در راه دوست
رهزن مردان شد و نامرد اوست

هر که گستاخی کند اندر طریق
گردد اندر وادی حسرت غریق

از برهان الطائفه شیخ شبلی قدس سره پرسیدند که ما التصوف قال کله آداب پس صوفی نباشد
تا ظاهر و باطن او مودب را نگردد

چه چه بعضے میفرمایند که تصوف همه ادب ست زیرا که تصوف اقتدا است بحضرت سید عالم قولاً
و فعلاً و احوالاً و معلوم ست که سید عالم ادب از جناب خداوند تعالی گرفته بودند و هر وقت با ادب ست و حال با
ادب ست و آن محفوظ بودن بنده است از بے ادبی تا اتباع او ظاهر بے ادبی پاک نگردد شایسته قرب حضرت خداوند
نگردد پس هر کرا لازم گیرد ادب را برسد بآن پایه که مردان رسیده اند و هر که محروم ماند از قرب و طاعت با
ترک حرمت شود نماز اند و بعضے میفرمایند هر که محروم ماند از ادب محروم ماند از جمیع خیرات بزرگی میفرماید که توحید
موجب ست ایمان را هر کرا ایمان نیست توحید نیست و ایمان موجب ست علم شریعت را پس هر کرا علم شریعت
نیست او را ایمان و توحید نیست و شریعت موجب ست ادب را پس هر کرا ادب نیست او را شریعت و ایمان

وتوجہ بنیت نعوذ باللہ منہا

جوہر در رشحات مذکور ست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ مولانا رکن الدین خوافی
قدس سرہ کہ بسے فضائل وکمالات داشتند میفرمودند کہ من از ہیچ کار خود امیدوار نیستم الا ازیک کار بغایت
امیدوارم وآن آنست کہ روزے در صحرائی خدمت شیخ زین الدین کلال قدس سرہ کہ از مشائخ بزرگ
شیراز بودند بطہارت مشغول بودند ومن کلوخ استنجائے حضرت ایشان را بر رخسارہائے خود بسودم تا بدان
استنجا کردند وہم از ایشان نقل کردند کہ میفرمودند اگر صورت درویشے را بر دیوار نقش کنند از پاے
آن دیوار بادب می باید گذشت

جوہر در ادب معیشت صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ اصول متصوفہ در توکل بحسب اختلاف
درجات مختلف است بعضے بجہت ضعف حال در طلب رزق توسل باسباب کنند وبعضے بجہت قوت حال
وسلب اختیار بکفالت حق سبحانہ وتعالی اکتفا نمایند وبر توکل کنند وہیچ سبب توسل وتوصل برزق مقسوم
نجویند وطائفہ اول بعضی بکسب تسبب نمایند وبعضے بسوال وبعضے بحکم صلاح وقت گاہ بکسب وگاہ بسوال
چنانکہ حضرت ابراہیم ادہم گاہے بجہت نفقہ اصحاب لقمہ حلال کسب کردے وگاہے کہ تنہا بودے در وقت
حاجت بقدر ضرورت طریق سوال سپردے وابوجعفر حداد کہ استاد جنید بود ہر دو شب یا سہ شب بین العشائین
بیرون آمدے وقدر ما یحتاج از در خانہا سوال کردے وابوسعید خراز در مبادی حال وقتی کہ نیک محتاج شدے
دست فرا داشتی وشیئا للہ گفتی واین طائفہ را تا ضرورتی وفاقہ تمام نبودہ است وصلاح وقت مقرون با
اشارت غیب در سوال ندیدہ در آن بخود نگشودہ ومادام تا بتوانند سوال نکنند واز ان پرحذر باشند
پس ادب سائل آنست کہ تا ضرورت باعث نشود در سوال شروع نماید وطائفہ دوم کہ متوکلان اند بجہت
کمال شغل بحق تعالی ومطالعہ نور یقین ہیچ سبب از اسباب برزق تسبب نجویند واز ہیچ مخلوق استعانت نمایند
تا مسبب الاسباب بہر طریق کہ خواہد رزق بدیشان میرساند واز این طائفہ بعضی آنہا اند کہ ہرچہ خواہند از
حق تعالی خواہند تا از سہ چیز یکی ایشان را ارزانی دارد یا اعطا سوال یا صبر از ان یا ازالہ داعیہ آن از خاطر و
بعضی آنہا اند کہ ہیچ نخواہند نہ از خلق ونہ از حق تعالی بسبب آنکہ علم وارادت خود را در علم وارادت مطلق
محو کردہ اند واز ینجاست قول آنکہ گفت الفقیر لا یحتاج الی اللہ ومتوکلان را اصحاب فتوح خوانند
بجہت آنکہ تناول ایشان از فتوح غیب بودہ واین طائفہ در عالم از کبریت احمر عزیز تر وکمیاب تر ست
وحقیقت فتوح آنست کہ از حق تعالی ستانند نہ از خلق خواہ واسطہ آن دست مردم بودہ خواہ نہ وخواہ
سبب آن معلوم باشد وخواہ نہ بشرط آنکہ نفس را بر مقدمہ آن تطلعے وتشوفے نبود

جوہر در آداب تجرد و تاہل صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ اخبار نبوی و احادیث
مصطفوی در فضیلت تجرد و تاہل متماثل و متعارض اند بعضی از ان بذکر فضیلت تجرد ناطق و بعضے بر فضیلت
نکاح شاہد صادق و منشاء این تعارض و تقابل اختلاف احوال نفوس است در حق بعضی کہ مغلوب شہوات
نکاح لازم بود و در حق طائفہ کہ در اثنای سیر و سلوک باشند تجرد و تفرد فضیلت بود درویشے را گفتند چرا
زن نگیری گفت زن مردان را شایستہ بود و من ہنوز بمقام مردی نرسیدہ ام درویشی را گفتند کہ سنت
نکاح ترک کردہ گفت کہ من ہنوز بفرض مشغولم و ادب متاہل آنست کہ در اختیار زن نظر بر دین او دارد
نہ بر دنیا و در رعایت حقوق او اہمال نکند و باید کہ خود را در تزوج از سہ آفت محافظت کند یکی کثرت مخالطت
با اہل و آن آفت نفس است دوم اہتمام بوجود رزق و آن آفت قلب است سوم تعلق باطن بجمال زن
و آن آفت روح است

جوہر در تعہدات نفس و آداب آن صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ تعہدات
ضروری نفس سہ چیز است خورش و پوشش و خواب و آنرا حقوق نفس گویند و متصوفہ در تعہدات نفس سہ
طائفہ اند مخلصان و مخلَصان و مخلَصان مخلص مخلصان مبتدیان اند بارادت خود قائم ہرچہ کنند از بہر حق تعالے
کنند مخلَصان متوسطان اند بحق تعالی از ارادت و اختیار خود فانی ہرچہ کنند بحق کنند و مخلَصان مخلص
منتہیان اند بارادت و اختیار حق تعالے متصرف ہرچہ کنند ہم بحق تعالی کنند و ہم از بہر حق تعالی و ادب
مخلصان آنست کہ از حقوق در نگذرند و ادب مخلَصان آنکہ ہیچ یک از حقوق و حظوظ ارادت ندارند
و ادب مخلَصان مخلص آنکہ بارادت حق تعالی از بہر حق نفس را گاہے بر حقوق بدارند و گاہے در
حظوظ مجال اتساع دہند و خورش حق نفس است از بہر آنکہ قوام بدن و اعتدال مزاج بسبب طعام و شراب
مربوط و مشروط است و در تناول طعام ادب آنست کہ اول دست بشوید و ہمچنین بعد از طعام چہ در خبر است
کہ الوضوء قبل الطعام ینفی الفقر و بعدہ ینفی اللمم و حق تعالی را بہ تحمید یاد کند و تناول طعام
بذکر مقرون باشد و پای چپ بنشیند و پای راست برادرد و بر دست تکیہ نسازد و ابتداء و ختم طعام بنمک کند
چہ در خبر است کہ فرمودہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم کہ یا علی ابتداء طعام بنمک کن
و ختم او بنمک کہ نمک شفای ہفتاد بیماریہاست مثل جنون و جذام و برص و وجع الاضراس وغیرہ و نان چون
حاضر شود طلب نانخورش نکند و باید کہ تنہا نخورد چہ اجتماع بر طعام سنت است و طعام بر سفرہ خورد و ابتدا
نکند تا آنگاہ کہ مقدم مجلس ابتدا کند و بدست راست خورد و از میان نخورد و چون لقمہ از دست
بیفتد برگیرد و بخورد و نقص بر طعام ننہد و عیب طعام نکند اگر اشتہا دارد بخورد و الا بگذارد و ببے

طعام

طعام خاموش نباشد که آن سیرت اهل عجم ست و لقمه بزرگ نگیرد و نیکو بخاید و به پیش خود نگرد و بلقمه
دیگران و وجوه حاضران ننگرد و از پیش خود خورد و چندان نخورد که ممتلی شود و تا سفره برنگیرند بر نخیزد
و تا جمع فارغ نشوند دست باز نکشد اگرچه سیر بود و نان و گوشت بیکار دپاره نکند و تا نباید گرسنه
نشود طعام نخورد و چون طعام خورده باشد کاسه آلوده نگذارد و بعد از طعام حمد گوید و درود بخواند و از
طعام شبهه احتراز نماید الا جائیکه ضرورتی افتد و حلال آنست که ظاهرا وجه حرمت و کراهت آن پیدا
نبود و از دست کسی رسد که ظلم یا فسق او معلوم نباشد و شبهت آنکه وجه حرمت آن ظاهر نبود ولیکن
از دست فسقه و ظلمه رسد و حرام آنکه وجه حرمتش ظاهر بود و حلال محمود است و شبهت مکروه و در
طعام خوردن در پیش جماعت نروند تا آنکه فارغ شوند و در ضیافت تکلف ننمایند الا وقتی که
باعث بران نیتی صالح بود و آنچه حاضر بود پیش آرند و قلیل آنرا حقیر نشمارند و مستحب ست که با مهمان
تا در خانه بروند و اجابت دعوت خصوصا دعوت ولیمه سنت ست باید که تصنع و تکبر از آن مانع نشود
و پوشش هم حق نفس ست بجهت دفع سرما و گرما لیس او بجهت در لباس آنست که نظر بر دین و مقصود
دارد و دیگران را فضول و زوائد شمارد و در لباس دو شرط واجب ست یکی در عموم احوال و دوم در
خصوص اوقات اما آنکه رعایتش همیشه واجب ست شرط اول ست باید که از وجه حلال حاصل شده باشد
و شرط دوم که رعایت آن بحسب وقتی مخصوص واجب بود طهارت ست که صحت صلوٰة بران موقوف ست
و احوال مردم در تقشف و تنعم لباس مختلف ست و در پوشیدن لباس سه طائفه اند متقشفان و متنعمان
(متقشف مرد کهنه پوش ۱۲)
و تارکان اختیار و در ان وارباب تقشف و قوم اند محققان و مبطلان اما محققان هشت طائفه اند
اول طالبان ثواب آخرت دوم طالبان تواضع و انکسار که نظرشان بر دفع تکبر از نفس خود باشد
و ازین طائفه بعضی اصحاب مرقعات باشند که ترقیع جامها بر ای رضا و خوف کنند که از مراد ای بر ابد
و نشوند تا آنکه نفس مالوفت بود سوم طالبان سلامت دین اند که همواره از وقوع در شبهات ترسند
در باب لباس بر دون اقتصار کنند چه نهایت حد حلال بر بدایت شبهت متصل ست همچنانکه نهایت شبهت به
بدایت حرام پیوسته چهارم طالبان مراقبه نفس اند که نظر ایشان در تقشف بر مخالفت هوا و نفس بود
(قسم کردن ۱۲)
پس نفس را بر لباس دون اقتناع فرمایند پنجم طالبان علو همت و ر اختیار تقشف نظر بر سلامت قلب
از تلوث بار جامه ششم طالبان فراغت وقت که پیوسته بر فراغت خاطر و صفاء وقت خود غیرت برند
پس ترک فضول و زوائد کنند و بر ضرورات قناعت نمایند هفتم طالبان خفت بجامه دون بسازند
تا بار ایشان بر مردم کمتر بود هشتم واعیان اند نظرشان در ترک تقلل و متقشفان مبطل دو طائفه اند

یکی عاجزان کہ اختیار تقشف بجہت آن کنند کہ بہ تحصیل لباس ناعم قدرت ندارند دوم مدعیان کہ نظر ایشان در تقشف بر اظہار دعوی زہد بطلب قبول مردم بود و این طائفہ از تصوف بل از مسلمانی نصیبی ندارند چہ وصف حال ایشان ہمہ کذب و نفاق و ریا بود و اصحاب تنعم دو فرقہ اند متحققان و مبطلان

(بقوت اندک و جامہ وحیثیت و چرکین بسر بردند ۱۲)

محققان سہ طائفہ اند اول منصفان کہ باندرون و بیرون بضعف و قصور خود عارف و معترف باشند دوم صادقان و مخلصان کہ نظر ایشان و اختیار لباس ناعم مبنی بر صدق و اخلاص بود مانند آنکہ نفس را در تقشف حظی بینند و خواہند کہ آنرا از نفس منع کنند پس لباس ناعم پوشند تا نفس از ان حظ ممنوع شود و تا خلق ایشان را از جملہ راغبان دنیا و طالبان حظوظ پندارند و صورت حال زہد و اعراض ایشان از دنیا بدین لباس پوشیدہ شود سوم واصلان و کاملان اند کہ بعد از کمال تزکیہ نفس و طہارت قلب نظر ایشان در نعومت لباس بر رفق و مواساۃ با نفس بود چہ درین مرتبہ حظوظ نفس حقوق او گردد اما متنعمان مبطل سہ طائفہ اند یکے مدعیان غالط کہ بر پندار وصول و کمال در غلط افتند دوم مدعیان جاحد کہ دعوی کمال کنند و خلق را چنان نمایند کہ ما از جملہ واصلانیم و لیکن باندرون دانند

(منکر با وجود و اشتغال ۱۲)

کہ دعوی ایشان ہیچ معنی ندارد سوم مفتخران کہ بپوشیدن فاخر افتخار و مباہات نمایند بے آنکہ دعوی حالے یا کمالے کنند اما تارکان اختیار جمعی باشند کہ ہیچ یک از تقشف و تنعم مقید نباشند بسبب آنکہ از ارادت و اختیار خود منسلخ شدہ باشند و تابع ارادت و اختیار غیب گشتہ ہر چہ بدیشان رسد از لباس ناعم و غیر ناعم ایشان فضیلت خود دران دانند و این جماعت دو طائفہ اند یکی آنکہ ایشان را ہیچ وجہ اختیار نباشد نہ کلی و نہ جزئی ہر گاہ ایشان را از غیب فتوحے رسد دران تصرف نمایند تا وقتیکہ اذنی از غیب در واقعہ یا منام بکیفیت تصرف در ایشان وارد شود و طائفہ دوم در تحصیل مجبور و در تصرف مختار چون جامہ از غیب بدیشان رسید اگر خواہند بدوزند و بپوشند و اگر خواہند بخشند

بخلاف طائفہ اول کہ بی اذن دران تصرف نمایند

جوہر حضرت شیخ عبد الحق محدث دہلوی قدس سرہ در مدارج النبوت میفرمایند کہ فرق میان صدقہ و ہدیہ آنست کہ صدقہ بفقرا دہند و بر سبیل مہربانی و ترحم دہند و ہدیہ نزد یک کبرا آرند بطریق پیشکش و بطریق تذلل و تادب نہند

جوہر در رشحات ست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ فرمودند کہ اجر بر دو نوع ست اجر ممنون و غیر ممنون اجر ممنون آنست کہ در مقابلہ ہیچ عملی نباشد بلکہ محض موہبت باشد و اجر غیر ممنون آنکہ در مقابلہ عملی باشد

جوہر در قلة المنام صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ خواب از جملہ حقوق نفس ست چہ اگر بکلی خواب از نفس منع کنند یبوست بر دماغ مستولی شود و مزاج از اعتدال منحرف گردد و حواس و قوی از کار باز مانند و مقدار زمان خواب گفتہ اند کہ ثلثی از شبانروزست کہ ہشت ساعت بود و این ہشتگانہ در تابستان کہ غایت طول نہار باشد دو ساعت از روز بخواب مشغول باید بود و شش ساعت از شب و در زمستان کہ غایت قصر نہار باشد ہشتگان ساعت از شب در خواب صرف باید کرد و این مقدار حق نفس است از ان کمتر نشاید و بران زیادت نباید و اگر کسے خواہد کہ ازین مقدار کہ حق نفس ست چیزے کم کند چنانچہ مزاج را ضرری نرسد بیکے از دو طریق تواند بود یکی مکسوب و دیگر موہوب اما مکسوب عادت ست کہ کسی بتدریج تقلیل خواب عادت کند و قلت نوم متضرر نشود چہ عادت نائب طبیعت ست و اما موہوب روح طاعت و انس صحبت است ہر کہ او را ذوق طاعت و انس صحبت ست قلت نوم اگرچہ بر خلاف عادت بود مزاج او را زیان ندہد و ہمعنی پیش ارباب احوال بر سبیل تجربہ متحقق ست چہ بعضے از ارباب عزائم و اصحاب قلوب بودہ اند کہ سالہا قطعاً خواب نکردہ اند و ہر در کعت نماز باوردے دیگر شب بروز آوردہ و بر طہارت عصر صلوۃ صبح گذاردے بے آنکہ در مزاج ایشان خللے پیدا شود۔

جوہر در صحبت و آداب آن صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کیمیای سعادت ابدی صحبت ست و تخم شقاوت سرمدی ہم صحبت ہیچ چیز در نفوس بنی آدم از خیر و شر چندان تاثیر ندارد کہ صحبت از ینجہت طائفہ کہ بر صلاح آن نظر کردہ اند صحبت را علی الاطلاق بر وحدت تفضیل دادہ اند و طائفہ کہ نظر بر فساد و مضرت آن کردہ اند وحدت را مطلقاً بر صحبت ترجیح دادہ اند صاحب مثنوی معنوی

علم آموزی طریقش قولی ست　　حرفت آموزی طریقش فعلی ست
فقر خواہی آن بصحبت قائم ست　　نی زبانت کار می آید نہ دست

و حق صریح و مذہب صحیح آنست کہ ہیچ یک از صحبت و وحدت نہ مطلقا محمود ست و نہ مذموم الا بشرطے و آن نظر مصاحبت و اعتبار حال اوست اگر از اہل خیر و صلاح ست صحبت او بہتر و اگر از اہل شر و فساد بود وحدت از صحبت او بہتر ہر صحبت کہ بنا بر آن محبت الہی بود محمود و ہر صحبت کہ مبنی بر ہوا و منشار کسب لذت فانی بود مذموم۔ و فائدہ صحبت وقتی دست دہد کہ بہ شرائط و آداب آن عمل نمایند۔ و آداب صحبت بسیار ست از انجملہ چند آداب کہ بمثابہ اصول اند ذکر میرود امید ہست کہ آداب دیگر از ان معلوم شود ادب اول تخلیص نیت و احکام قاعدۂ صحبت ست طالبان صحبت را

باید که در مبدا تخلیص و تصفیهٔ نیت از شوائب علل فانیه و حظوظ عاجله مقدم دارند چه هر صحبت که
بنای آن بر قاعدهٔ واهی و علتی متناهی بود بزوال این علت زائل گردد و عاقبت بوحشت و فرقت
انجامد و ثمرهٔ صحبت در خاتمهٔ آن پدید آید - پس لازم بود که اول نیت از شوائب علل صافی گردانند
و نماز استخاره کنند و بتضرع از حضرت ذوالجلال توفیق برکت صحبت و حسن خاتمت وی در خواهند
ادب دوم طلب جنسیت باید که اختیار صحبت نکنند الا با طالبان حق و قاصدان آخرت تا
جنسیت واقع بود - ادب سوم ترک تکلف ست باید که بتکلف زندگانی نکنند چه تکلف از طریق
تصوف دور ست - ادب چهارم تنفیذ تصرفات ویرا چه سوم سمت مالکیت او الا ما حرم الله مفتوح و مسلوک
دارد - پنجم التماس مروت و وفا با وی است باید که همچنانکه ظاهرا با صاحب خود بصفا و تودد بود
باطنا هم بصفا و محبت باشد - ششم تغافل ست از زلات اخوان باید که اگر بر زلتی اتفاقی از زلات
اخوان وقوف افتد خود را از آن غافل سازد و داند که وقوع زلت لازم بشریت ست - هفتم اظهار
جمیل و ستر قبیح ست باید که پیش خلق معائب صاحب خود مستور دارد و محاسن مکشوف - هشتم تحمل
و مدارا ست باید که بار یار خود بکشد و بر مصادمت مکروه از وی صبر کند - نهم نصیحت ست باید که هر
چیزی که صلاح [نصیحت] پسندیده بود و آنرا در صاحب مشاهده کند مبذول دارد و او را بران تنبیه و اطلاع
دهد و در ازالهٔ آن کوشد و نصیحت در خلوت کند و الا فضیحت بود - دهم قبول نصیحت ست باید که اگر
صاحب وی را نصیحت کند منت شمرد - یازدهم ایثار ست باید که اصحاب را در جمیع حظوظ بر خود
مقدم دارد و آنچه مقصود او بود از حظوظ و منافع بر ایشان ایثار کند اگرچه بدان محتاج بود
دوازدهم انصاف ست باید که انصاف برادران بدهد و از ایشان انصاف نطلبد و همیشه
بنقصان و تقصیر خود معترف بود و توقع از دیگران ندارد - ابو عثمان حیری گفته حق صحبت آنست
که مال خود را بر برادر خود متوزع داری و بمال وی طمع نکنی و انصاف از خود بدهی و از وی
طلب انصاف نکنی و تابع او باشی و از وی متابعت نجوئی و اندک نیکی او بسیار دانی
و بسیار نیکی از خود اندک - سیزدهم تصدیق وعده است باید که هر وعده که با یار کند وفای آن
باشد که بدان وفا نماید چه خلاف پیمان نوعی است از کذب - چهاردهم آنکه چون تفضیل صاحب
خود بشناسد تقدیم او واجب داند - پانزدهم ادای حقوق اصحاب - شانزدهم شفقت و تعطف بر اصاغر
و قطع طمع از خدمت ایشان - هفدهم رعایت اعتدال ست در صحبت باید که حال خود در صحبت میان
انبساط و انقباض معتدل دارد و از افراط و تفریط اجتناب کند - هژدهم حرص بر ملازمت ست باید که

بملازمت صحبت یار حریص بود و از مفارقت او محترز - نوزدہم مہاجرت مانوس ست ۲۰ بستم ذکر مہجور ست بخیر کہ بعد از مفارقت یاد صاحب خود نکند الا بخیر از جہت مراعات حقوق صحبت —

جوہر کسی کہ ارادہ کند رفیق پس اللہ تعالیٰ کافی است و اگر مونسی خواہد پس قرآن مجید کافی است و اگر گنج خواہد قناعت کافی ست و اگر واعظ خواہد موت کافی ست و اگر اکتفا نکند باین چہار پس او را نار کافی است —

جوہر اگر سخت گرسنہ شود و عاجز باشد از طلب قوت پس فرض ست بر ہر کہ بداند حال او را اینکہ او را طعام بدہد یا بنماید کند بر کسی کہ او را طعام دہد پس اگر قادر باشد بر کسب بر و لازم است کہ کسب کند و اگر قادر نباشد لازم است او را کہ سوال کند و اگر ترک سوال کردہ بمیرد گناہگار شود و سوال بقدر حاجت بندہ است و وقت سوال نظر بسوی حقتعالیٰ دارد و این ہم توکل بر حق است

جوہر صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ لفظ ادب عبارت ست از تحسین اخلاق و تہذیب اقوال و افعال

جوہر سنت سلام آنست کہ کلان تر بر خرد گوید و شہری بر روستائی و سوار بر پیادہ و خواجہ بر غلام و بی بی بر کنیزک و استاد بر شاگرد و ہر کہ بجاہ و نعمت زیادہ باشد سلام بر آنکس بود کہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم میفرمایند کہ من این ادب از پروردگار خود آموختہ ام کہ حضرت خداوندی در شب معراج بر من اول سلام فرمودند کہ السلام علیک ایہا النبی لفظ سلام در کل مواضع السلام علیکم یا سلام علیکم بالتنوین نزدیک شافعی سلام علیکم و بر قول علما السلام علیکم افضل است سلام بالف و لام و در حدیث است کسی کہ گوید سلام علیکم او را دہ حسنات است و اگر بگوید السلام علیکم او را سی حسنہ است و اگر در کلام تقدیم و تاخیر باشد یعنی یکی گوید السلام علیکم و دیگری نیز بگوید السلام علیکم این جائز است زیرا کہ سلام ثانی جواب است و اگر ہر دو معاً گویند السلام علیکم واجب است بر ہر دو جواب

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ المبارک فرمودند کہ چون در صدقہ پنج شرط موجود شود ہیچک آن صدقہ قبول باشد و از ان پنج شرط دو پیش از عطاست و دو در حالت عطاست و یکے بعد از عطاست اما آن دو کہ پیش از عطاست یکے آنست کہ آنچہ خواہد داد از وجہ حلال پیدا کند دوم شرط آنست کہ نیت کند کہ بمرد صالح بود کہ در وجہ فساد خرچ نکند یعنی بطیل الحاج دہد و آن دو شرط کہ در حالت عطاست یکی آنست کہ بتواضع و بشاشت دہد و بانشراح دل دوم شرط آنست کہ خفیہ بدہد و آن یک شرط کہ بعد از عطاست آنست کہ پیش کسی آنرا بر زبان نیاورد و فراموش کند

جوهر بدانکه آداب در سخن گفتن آنست که قصد و نیت در سخن گفتن نیکخواهی و راهنمونی خلق بود و طلب نجات ایشان و مقصود نفع خلق بود نه نفع خود و سخن نگوید با مردمان مگر براندازه عقل ایشان و ارشاد میفرماید جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله وسلم که ما گروه انبیائیم فرموده شده ایم که سخن گوئیم با مردمان براندازه عقلهای ایشان - و سخن نگوید در هیچ مسئله مگر آنکه سوال کرده شود و جواب گوید براندازه فهم و طاقت سائل نه براندازه علم خویش که عادت صحابه و سلف همچنین بوده است و صفت ابدالان اینست که سخن نگویند تا کسی از ایشان سوال نکند و سوال نکنند مگر از مقام خویش و تکلف نکنند بدان مقام که نرسیده است و سخن نگوید در علم در آنچه کار او نبود تا آنجا نرسیده است قال الله تعالی

یا ایها الذین آمنوا لم تقولون ما لا تفعلون کبر مقتا عند الله ان تقولوا ما لا تفعلون

ای مومنان چرا میگوئید آنچه نمی کنید بزرگ ست از روی خشم عند الله گفتن آنچه نکنید و قال الله تعالی

اتأمرون الناس بالبر وتنسون انفسکم وانتم تتلون الکتاب ای مردمان را نیکوئی میفرمائید و نفسهای خویش را فراموش میکنید و حال اینست که شما کتاب میخوانید علما گفته اند این وعید بر آمر است که با وجود قدرت آن فعل نکند اما امری که قادر بر آن فعل نباشد تحت وعید این آیت در نیاید چنانکه اگر فقیر امر بزکوة و حج میکند مستحق ثواب باشد اگرچه خود تارک ست لعدم القدرة علیها و بعضی گفته تحت وعید این آیت کسی آید که وی قاصد بر آن فعل نباشد یا دیگری را امر بطاعت کند و خود بخلاف آن کار کند اما اگر یکی را امر بطاعت و تحریص بر خیرات میکند و خود نیز قاصد ست و خلاف آن امر مشغول نمی شود اگرچه آن فعل بعمل مقرون نمیگرداند تحت این آیت در وعید در نیاید

جوهر باید که بمردمان سخن براندازه عقل ایشان گوید یعنی ایشان طاقت سماع آن دارند و فهم ایشان بدان رسد

جوهر یکی از بزرگی سوال کرد ما الزهد و بجب مال مبتلا بود جواب داد که الزهد ترک المال و دیگری هم سوال کرد ما الزهد و این بحب جاه مبتلا بود فرمود که الزهد ترک الجاه

جوهر آداب طعام خوردن آنست که بی گرسنگی طعام نخورد و در اثنای طعام خوردن از یاد حضرت حق تعالی غافل نشود و بر مائده پیش از بزرگان دست دراز نکند و اگر مهمان باشد دیگران را بخوردن طعام امر نکند و هر جا که بنشانند نشیند و از جائیکه بنشانند بجای دیگر نرود و پیش از شریک دست از طعام نکشد و اگر صاحب مائده بخدمت بخیزد مانع نیاید و در آرزوی طعام خاص با نفس خود موافقت نکند و بهرچه پیش آید بدو خرسند بود و بعد از فراغ طعام شکر منعم بجا آرد

جوہر چون در مستراح رود ہر چہ کہ نام حضرت خداوند تعالی بران نوشتہ باشد از خود جدا کند و پای
چپ در پیش نہد و سر برہنہ نباشد و برابر قبلہ و آفتاب و مہتاب نشیند و پشت برآنہم نشیند و بر پای چپ اعتماد زیادت
نماید و بے ضرورت بعورت ننگرد و سخن نگوید و وقت بر آمدن پای راست پیش نہد

جوہر در استبرا احد علم نگاہدارد و آنچنان بود کہ بعد از انقطاع بول سہ بار یا بیشتر بر وفق مراعات
و ذکر را برفق و آہستگی بکشد و بیفشاند تا اگر بقیہ در مجرای بول باشد بیفتد و در تمدید و استیفا مبالغہ
ننماید تا از حد علم در نگذرد و بوسوسہ و استرخاء اعصاب نانجامد لازم نباشد کہ تا رطوبت یابند استبرا
کنند چہ تشبیہ ذکر بہ پستان کردہ اند چندانکہ او را کشند رطوبت از وے ظاہر شود

جوہر خواب عبارت از آنست کہ حواس بکلی از کار بیفتد و در مشغولی حواس چیزے در نظر خیال
آید و آن بر دو نوع است یکی اضغاث احلام و آن خوابی ست کہ نفس بواسطہ خیال ادراک کند
از وساوس شیطانی و ہواجس نفسانی کہ القاء شیطان و نفس باشد و خیال آنرا نقشبندی مناسب
و در نظر نفس آرد و آنرا تعبیر نباشد دوم خواب نیک کہ آنرا رویاے صالح گویند و در حدیث شریف
وارد ست کہ خواب صالح یک جزو ست از چہل و شش جزو نبوت و در شعرات الحیات مذکور است
کہ جناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم بعد از چہل سال بدعوت مبعوث
شدند و تمامی عمر مبارک شصت و سہ سال بود پس بیست و سہ سال از عمر خجستہ مآل در نبوت گذرانیدند
از انجملہ در ابتدا شش ماہ وحی بخواب می آمد بعد از ان بیست و دو و نیم سال دیگر حضرت جبرئیل علی نبینا
و آلہ و علیہ السلام می آمدند و نصوص قرآنیہ نازل می شد بنا برین قاعدہ خواب صالح یک جزو ست
از چہل و شش جزو نبوت زیرا کہ شش ماہ یک جزو میشود از چہل و شش جزو بیست و سہ سال و فرق کردہ اند
میان رویاے صالح و صادق رویاے صالح آنست کہ مومن یا ولی یا نبی ببیند و از تمایلش جناب
حق سبحانہ و تعالی باشد و بتاویل و تعبیر حاجت بود و رویاے صادق آنست کہ بے تاویل راست باشد
اما از تمایش روح بود و در رویاے صادق مومن و کافر شریک اند واقعہ غیبی دو نوع ست یکی متحمل
کہ برہمنان و فلاسفہ و جوگیان را از کثرت ریاضت نفس و تزکیہ نفس تصفیہ دل کشف افتد
و بر بعض احوال خلق وقوف باشد و از امور ناآمدہ خبر دہند اما ایشان را بدان قرب و قبول و
سبب نجات نباشد دوم واقعہ غیبی آنست کہ در آئینہ آفاق و انفس جمال آیات بینات در نظر آرد

جوہر شیخ رکن الدین شیرازی قدس در نصوص الخصوص فی شرح الفصوص میفرمایند کہ
عالم خیال انسانی دو روے دارد یکے بسوی عالم مثال مطلق کہ اصل و منشاے اوست و یکے دیگر

بجانب نفس وبدن ونقوشی که در خیال منطبع میگردد اگر از طرف سفلی وجانب نفس وجسم ست آن
محاکات باشد از هیئت نفسانیه ومزاجیه وآنرا حقیقتی واصلی نباشد از قبیل اضغاث احلام گیرند وتعبیر علیه
نباشد واگر آنچه منطبع شده دروی از جهت علویست یعنی از عالم مثال مطلق یا از قلب نورانی انسانی
منور شود بعاطفت رحمانی وآن صورت بر آئینه دروی مرتسم ومتجسد گردد وآن البته حقانی باشد خواه
درخواب باشد وخواه دربیداری یا بین النوم والیقظه وآنچه بیند از رویای صادقه یا از قبیل وحی یا
محتاج به تعبیر وتاویل نباشد چراکه از خزانه علم حق بوی نموده شده است وخطا وغلط دران نباشد واگر
از انعکاس قلب منور بنور قدس باشد اگر قوت متصرفه انسانیه دران متصرف گردد وآنرا از ان صورت
نقل کند بصورتی شبیه مناسب اگر رویا باشد به تعبیر محتاج بود واگر وحی بتاویل محتاج گردد وواقعه حضرت
ابراهیم علی نبینا وآله وعلیه السلام از ان قبیل بود که به تعبیر محتاج بود ازین سبب حضرت ایشان را فدا سید

که وفدیناه بذبح عظیم

جوهر معنی علمی کلی که هست اول نزول او از ام الکتابست یعنی علم الله تعالی بعالم لوح محفوظ
که بمنزله دل عالمست واز آنجا متنزل میگردد بعالم مثال واز آنجا متجسد ومتشخص میشود پس بعالم
حس متنزل میشود ودر شهادت متحقق میگردد خواه بعینه وخواه بصورتی مناسب آنکه دیده بود وتعبیر عبارت
از چنین صورتست حال حضرت ابراهیم علی نبینا وآله وعلیه السلام دیده این بود که هرخوابی که بدید
وصورتی که درعالم خیال بوی نموده شدی درعالم حس وعیان بعینه حقیقت آن نیز مشاهده کردی

وعرفا این حال را کشف صوری خوانند

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک
فرمودند که جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم میفرمودند که دوش یاران خود را
دیده ام که هریکی پیراهنی پوشیده اند ولیکن یکی را پیراهن تا سینه بیش نیست ویکی را تا ناف و
یکی را تا زانو اما عمر را دیدم که پیراهن او درزمین کشان بود عرضه داشت کردند که این خواب را تعبیر
فرموده آید فرمودند آنچه پیراهن هریکی را بدین هریکی تعبیر کرده ام وفرمودند وقتی مردی بخدمت
ابن سیرین آمد وگفت که من بیگاه سفرجل درخواب دیده ام گفت تو سفر خواهی کرد گفتند از کجا گفتی
گفت اول سفرجل سفرست ودیگری آمد وگفت که من امشب سوسن درخواب دیده ام گفت
ترا بدی برسد گفتند از کجا گفتی گفت اول سوسن سوست وآن همه حکمهاست او درست بود وفرمودند
که ابن سیرین مردی بزرگ عالم در عهد حضرت خواجه حسن بصری قدس سره بود وفرمودند که امام محمد غزالی

قدس سره در احیاء العلوم آورده اند که آن دو خواب را که ابن سیرین تعبیر کرده است از عجائب و نکات است
و آن آنست که وقتی مردی در ماه رمضان بخدمت او آمد و گفت که من این شب در خواب دیده ام
که انگشتری در دست منست و افواه رجال و فروج نسا را مهر می کنم ابن سیرین گفت تو مگر موذنی
گفت آری گفت بانگ نماز بیگاه چرا میگوئی و مردی دیگر بیامد و گفت که من در خواب دیده ام
که روغن از کنجد بیرون می آید و من باز آنرا در کنجد میکردم ابن سیرین گفت که آنکه در خانه تست
نیکو تفحص کن نباید که مادر تو باشد آن مرد در خانه آمد و از جفت خود پرسید چون نیک تفحص نمود دریافت

جوهر جناب مستطاب سرور عالم در مبادی وحی هر خواب که دیدے بعد از ان بعینه واقع شدے
و این خواب را رویای صادقه خوانند و این رویاست که جزوی از نبوت ست

جوهر جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم میفرمایند که هر که دید مرا در
خواب پس بتحقیق دید مرا زیرا که شیطان تمثل نکند بمن بعضی میفرمایند که رویت شریف جناب سرور عالم
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بر صفتی و نعتی صحیح باشد که در دنیا بودند و بعضی میفرمایند که رویت
شریف بهر صفتی که باشد صحیح بود و در ثمرات الحیات مذکورست که حضرت شیخ برهان الدین قدس سره
میفرمودند که اگرچه شیطان بصورت سرور صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم متمثل نمی تواند شد
و خود را چنان نمی تواند نمود ولیکن رویت شریف در حالت خواب بسبیل توهم و تخیل روائی می تواند بود
چنانچه نقلست که حضرت امام محمد غزالی قدس سره برادر خود حضرت امام احمد را قدس سره هرگاه فرمودی
که من جناب سرور عالم را صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم در خواب دیدم فرمودی که آنچه دیدۀ
توهم و تصورست تا روزی حضرت امام احمد قدس سره جناب سرور عالم را صلی الله تعالی علیه و آله وسلم
در واقعه دیدند و جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم خوشه خرما بایشان ارزانی
داشتند دران وقت بعرض رسانیدند که برادرم منکر رویای لقای مبارک بغایت دارد میخواهم
که باین سعادت مستسعد گردد و ازین خوشه تبرکے بوے نیز عطا شود جناب سرور عالم صلی الله تعالی
علیه و آله و اصحابه وسلم دو خرما از ان خوشه جدا کردند و خود را در خواب امام محمد عطا فرمودند حضرت
امام بعد از انتباه صورت این معامله را به برادر باز نمودند حضرت امام احمد قدس سره تصدیق
کردند و خوشه مذکوره را که دو خرما از ان جدا شده بود ظاهر ساختند و صورت واقعه خویش تقریر فرمودند

جوهر بدانکه اگرچه شیطان بجای حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم خود را
بمردم در خواب نمی تواند نمود اما بجاے حضرت حق تعالے می تواند نمود یعنی ابلیس بر زبان تلبیس [illegible]

که خود را بنوعی در رؤیا نماید که هرکه وی را ببیند پندارد که حضرت حقتعالی را دیده

جوهر خواجه ابن سیرین قدس سره میفرمایند که اگر کسی خود را جامه سیاه پوشیده ببیند و سفید د خوا
اگر از عطا که لشکریان ست تعبیر آنست که سلطان شود و اگر از آن دانشمندانست قاضی شود و اگر از عوام الناس
است غنی وا بد ... بهره برسد و نقل ست که یکی نزد حضرت ایشان آمد و گفت که من خواب دیده ام
که بانگ نماز میگویم فرمودند تو حج خواهی کرد و بعد از آن مجلس دیگری گفت که من نیز خواب دیده ام که
بانگ نماز میگویم فرمودند که ترا بتهمت دزدی گیرند

جوهر بدانکه معین تعبیر خواب اگر تحریک دست سائل جانب راست ست یا جانب آسمان
تعبیر بخیر باشد و اگر تحریک دست او جانب چپ بود یا بجانب زمین تعبیرش شر بود و این را تعبیر
بفعل سائل گویند و نیز وقت سوال سائل گوش دارد اگر چیزی شنود که آن فال مبارک ست چنانکه
اذان یا تلاوت قرآن مجید یا ذکر اولیا و امثال آن تعبیر بخیر باشد و اگر چیزی شنود که آن فال مبارک
نیست چنانکه دشنامی و گریه و امثال آن تعبیرش بد بود و این را تعبیر بسمع گویند و هم وقت سوال
سائل نظر کند اگر چیزی ببیند که آن فال مبارک باشد مانند دیدن خوب یا صورت اسپ یا امثال
آن تعبیر بخیر است و اگر روی زشت یا صورت چیزی ببیند که فال مبارک نیست تعبیر بشر است

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که یکبار از
اکابر پرسیدند گفتم اگر کسی در خواب ببیند که حضرت حق سبحانه و تعالی مرده است تعبیر این چیست
فرمودند که آنکه میفرمایند که اگر کسی در خواب ببیند که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله
و اصحابه وسلم مرده اند تعبیرش آنست که در شریعت این صاحب واقعه فتوری پیدا شده
و این مردن صورت شریعت ست این نیز مثل آن ست که دارد حضرت خواجه فرمودند که میتواند بود
که کسی را حضور مع الله تعالی بوده باشد و ناگاه آن حضور نماند تعبیر آن مردن این باشد
یعنی نسبت حضور و شهود او نابود شده و حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره
میفرمایند که می تواند بود که یکی از انبیا که صاحب واقعه آنرا اعتقاد گرفته بوده است
از دل وی نابود شود آن مردن خدا عبارت از نابود شدن این سوا بود لیکن حجاب
دلیل باشد بر آنکه حضور او زیاده شود

جوهر بایزید خداوند تعالی را در خواب دید عرض کرد که راه بتو چون است فرمود از خود گذشتی و رسیدی
جوهر حضرت جنید بغدادی فرمودند که حق تعالی را بخواب دیدم فرمان شد چه میخواهی گفتم

آنچه تو خواهی فرمان شد من ترا نخواهم چنانکه تو مرا میخواهی باز فرمان شد هر چه میخواهی بخواه گفتم ترا میخواهم

جوهر اگر یکی چیزی شیرینی در خواب خورد تعبیرش آنست که لذت ایمان نصیب وی گردد -

جوهر بدانکه سالک را در واقعه سه فایده واست اول آنکه فرق بکند میان حق و باطل دوم میان وقایع نفسانی و شیطانی و حیوانی سوم میان ملکی و قلبی و روحی و رحمانی تا که غالب شود بر نفس صفات ذمیمه مانند حرص و بخل و حسد و حقد و کبر و غضب و شره لیکن غایت حرص و شهوت اگر سبزهای خوش در روضها و قصرها و آئینهای صافی و جواهر نفیس و گوهرهای شریف و ماه و ستارگان و آسمان صافی و آبهای روان صاف بجمله صورت صفات و مقامات دل است و اگر انوار بی نهایت بیند و عالمهای نامتناهی و طیران و معراج و طی زمین و آسمان و رفتن بر هوا و عالم بیرنگی و بیچونی و کشف معانی و علوم لدنی و ادراکات بی الوان و تجرد انسانیت و تجلی روحانیت این جمله ات صفات روحانیت و نمایشهای روح و اگر مطالعه ملکوت و مشاهده ملائکه و موافقت و وعده بهشت و دوزخ و افلاک و عرش و کرسی ملکوت اشیاست در نظر آید در سلوک صفات ملکیست و حصول صفات حمیده و اگر مشاهدات انوار عالم غیب افتد و مکاشفات الوهیت و الهامات و اشارات و مکالمات و تجلیهای صفات ربوبیت در مقام فنا و بقا و وصول تخلق باخلاق حق آنست

از هر نوع احوال و وقایع شمه نموده اند باقی ازین قیاس میکنند

جوهر اگر کسی حضرت خداوندی را بیند در خواب لیس باشد و یا صحیح محتاج سوی تعبیر لیکن سالک را در خواب یا در حال چیزی نماید چنانکه کسی گوید که آن چیز پروردگار است و آن دیدن صحیح بود لیکن محتاج بسوی تعبیر بود اما سالک درین محل بالقاء شیطان آن چیز را عین خدا پندارد در غلط افتد تعبیر آنست که آنحضرت فرمودند نفس بت است و بت میدارد نفس خود را الهی جواب بر آن سالک که هر چه را از طاعت نفس و هوای نگاه باشد که در خواب چیزی بیند و از القای شیطان پندارد که این پروردگار است و باشد که درین محل پندارد که حضرت حق تعالی است از القای شیطان

جوهر که حضرت خداوند تعالی را در خواب بیند کاری کند که او را بهشت واجب آید و از غمهای دنیا و آخرت بیغم شود و اگر کافر بیند ایمان یابد و اگر عاصی بیند توبه یابد و اگر ظالم بیند عادل گردد و اگر مطلب بیند هر چیزی در کار او پیدا آید و اگر بنده بیند آزاد گردد و اگر محبوس بیند خلاص شود و اگر بیمار بیند شفا یابد و اگر فقیر بیند غنی گردد و دیدن حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم نیز همین حکم دارد

جوهر اگر خواب نیک بیند آنرا در باطن سخت بگیرد و با دوستان بگوید و تعبیر آن از نادان نپرسد

واگر خواب مکروه بیند سه بار گوید اعوذ بالله من الشیطان الرجیم بسم الله الرحمن الرحیم سبحان الله
والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم وهر بار آب دهن
جانب چپ اندازد و بگردد از پهلوی که بدان بود و بعضی دو رکعت نماز نیز بگذارند و تصدق کنند بچیزے
و این خواب باکسی نگوید و تعبیر آن از کسی نجوید و بدانند که اینچنین خواب اثری ندارد و تا خواب مذکور او را
زیان نکند۔

جوہر وعده را وفا باید کرد و آن وعده ها که در روز میثاق واقع شده و در قرآن شریف در مواضع
مذکور گشته و وعده ها که با عبد اند نیز واجب الایفا اند بامر الٰهی بشرط آنکه مخالفت تشریع حق نباشد و شیخ
اکبر فرموده از جمله اولیاء الله موفون لعهد اند و چنانکه عهد کنند وفا آن عهد میکنند و غدر که ضد عهد است
نمی کنند و وفا بعهدے که با الله تعالے است بر وجه اتم می کنند و وفا از شیمها خاصه الله تعالے است
پس تخصیصیکه امد بان امور که الله تعالی تکلیف داده است بآن بر وجه تمام و کثیر کرد و این اتیان چون
که عادت شود پس آن شخص وفی است والله وفا کرد پس معلوم شد که اصل ایفاء وعده با الله است
و آن ایفاء اتیان بشرائع است و ایفاء وعده با عباد از آنجهت ست که الله تعالے فرض و واجب گردانیده
پس این ایفاء هم ایفاست با الله و نیز شیخ اکبر فرموده کسی که مکشوف شود بروے آنچه عارف می شود
مرمیت را وقت احتضار موجب میگردد این کشف را وفا بعهد که با الله است و نیز فرموده که گاهے این
وفا بعهد این سبب کشف میشود و گاهے این کشف سبب وفا بعهد میگردد و باید دانست که وفا بوعید
مطلقا کرم نیست بلکه در بعض مواقع تخلف وعید در کرم است والله تعالے حضرت اسمٰعیل را مدح کرد
و حضرت حق سبحانه و تعالی فرمود که صادق الوعد بودند مدح کرد بصدق وعد و الله تعالے جابجا
وصف کرده خود را وصف کرد بصدق وعد و فرمود ان الله لا یخلف المیعاد و نفرمود لا یخلف الوعید

جوہر عطا دو قسم ست عطای ذاتیه و عطای اسمائیه و اعطیات جمع اعطیه و اعطیه جمع عطا و
عطا و منح که جمع منحه ست هر دو بیک معنی آید۔ و عطا که از ذات چون بنده رسد از تجلی اسم جامع الله باشد
نه از دیگر اسما صفات و افعال و از اسم جامع از آنجهت گویند که باعتبار اسم ذات است فقط و باعتبار
اسم ذات ست با جمیع صفات۔

جوہر عطا یا منح بر دو قسم اند ذاتیه یعنی بخششها که منسوب اند بسوے ذات حق تعالی و نور
ذات در آنجا ظاهر ست و اسمائیه یعنی بخششهاے که منسوب باشند بسوی اسماء حق تعالی که از دست اسمی
از اسماء حق تعالی برسند و اگر قدم اسمی در میان نشود آن نعمت بدایره ظهور داخل نشود و باید ست

هیچ کس نیاید و امتیاز درمیان عطایای ذاتیه و اسمائیه کار ذوق ست و بگفتن راست نیاید

جواہر صاحب فوائد الفواد قدس سره بحضرت سلطان المشائخ رضی الله تعالی عنه عرضه داشت کرد
که این کس هرگز از کسی چیزی نخواسته و بهیچ در توقع نکشاده اگر کسی ناخواسته لطفی میکند و چیزی میرساند
چگونه باید کرد فرمودند که بباید ستد بعد از آن فرمودند که وقتی حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه
وآله واصحابه وسلم چیزی بحضرت امیر المومنین عمر رضی الله تعالی عنه میداد حضرت ایشان التماس نمودند
که من چیزی دارم این به فقیر دیگر عنایت شود که از اہل صدقه و غیر آن حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه
وآله واصحابه وسلم فرمودند که هرکه ترا چیزی دهد بغیر خواست آنرا بخور و صدقه کن و در ثمرات آنچه مذکور ست
که حضرت شیخ برهان الدین قدس سره میفرمودند که چون بر درویش توکل کنیش ابواب فتوح کشاید آنچه
بی خطره دل و احوال شبهه منت حاصل حاصل آید باید که اقبال نماید و میفرمودند چنانچه تکاپوی جستجوی
در تحصیل اسباب معیشت خلاف اخلاق حمیده است همچنان جهد و جهد در رد کردن آن ناپسندیده است
زیرا که بنده را بر مقام تسلیم مستقیم باید بود و ترک اختیار باید نمود نه تجمیع تقدیع باید کشید نه تفریق تفرقه
باید دید و منقول ست از ابوهریره رضی الله تعالی عنه که فرمودند من از کسی سوال نکنم و اگر کسی بدهد مرا
بی سوال بپس قبول کنم و بزرگی فرموده که وقتی مرا بی سوال از غیب چیزی پدید آمده بود من آنرا قبول
نکردم حضرت حق سبحانه و تعالی بسوال آنچیز مرا مبتلا کرد و در حدیث شریف نیز وارد ست که اگر کسی را چیزی
ناخواسته برسد و آن رد کند بسوال آن چیز مبتلا گردد و شیخ محمود کاشی قدس سره در مصباح الهدایه فرموده
احوال متصوفه در تسبب و توکل بحسب اختلاف درجات مختلف ست بعضی بجهت ضعف حال یا اصلاح وقت
در طلب رزق توسل باسباب کنند و بعضی بجهت قوت حال و سلب اختیار بکفالت حق سبحانه تعالی اکتفا
نمایند و بر وی توکل کنند و هیچ سبب توسل و توصل برزق مقسوم نجویند طائفه اول که مبتدیان اند بعضی
توسل نمایند و بعضی بحکم صلاح وقت گاه بکسب و گاه بسوال چنانکه ابراهیم ادهم گاهی بودی که برای نفقه
اصحاب کسب کردی و گاهی که تنها بودی در وقت حاجت بقدر ضرورت طریق سوال سپردی و ابو جعفر حداد
که استاد جنید بود بین العشائین قدری محتاج از خانها سوال کردی و ابو سعید خراز در مبادی احوال وقتی
که نیک محتاج شدی دست فرا داشتی و شیئا لله گفتی این طائفه را اگر ضرورتی و فاقه تمام بوده است و
صلاح وقت مقرون باشارت غیب در سوال ندیده اند در آن بر خود نگشوده اند مادام تا توانند
سوال نکنند از آن بر حذر باشند و اما طائفه دوم که متوکلان اند بجهت کمال تشغل بحق تعالی و تماشای
جمال توحید و مطالعه نور یقین هیچ سببی از اسباب تسبب نجویند و از هیچ مخلوق استعانت نخواهند تا

مسبب الاسباب بهر طریق که خواهد رزق بدیشان رساند روزی یکے از بایزید پرسید که ما ترا بکسی مشغول نمی بینیم معاش تو از کجاست جواب داد که مولاے من خنزیر و کلب را رزق میدهد و تومی بینی بایزید را رزق نخواهد او و ازین طائفه بعضے آنها اند که هرچه خواهند از حق تعالے خواهند تا از هم چیز یکی ازائی دارد یا اعطاء مسئول یا صبر ازان یا ازاله داعیه آن از خاطر بعضے آنها اند که هیچ نخواهند نه از حق و نه از خلق بسبب آنکه علم و ارادت خود را در علم و ارادت مطلق محو کرده اند دانند که علم ازلی را احاطه بمصالح آنها از علم ایشان زیادت بود و ارادت کلی را تعلق بحوائج ایشان از ارادت جزوی ایشان بیشتر و عام تر باشد لاجرم بعلم او از سوال مستغنی باشند چنانچه ابراهیم علیه السلام فرمود علمه بحالی حسبی عن سوالی ازانجاست قول آنکه گفت الفقر لا یحتاج الے الله- متوکلان - اصحاب فتوح خوانند بجهت آنکه از فتوح غیب تناول ایشان بود هرچه بینند که از غیب بے تطلع و تشوق نفس فتوح میشود آنرا قبول میکنند اگرچه بدان محتاج نباشند و اهل فتوح بعضے آنها اند که در اخذ و عطا بر سابقه ازلی متوقف باشند بسبب آنکه نفس خود را در هر حال بتبعیت هوا متهم دارند و بعضی آنهایند که در اخذ متوقف باشند و در اعطا نه چه در اعطا خط نفس کمتر بینند و بعضے آنها که در اعطا متوقف باشند و در اخذ نه چه در اخذ محض اختیار و محض فعل حق تعالے بینند و در اعطا اختیار و فعل خود و بعضی که نه در اخذ متوقف باشند نه در اعطا بسبب تلاشی وجود ایشان در نور توحید و تصرف در اشیا بحق و امن از غائله هوا و وجود این طائفه در عالم از کبریت احمر عزیز تر و کمیاب ست پس ادب تارکان اسباب و متوکلان که تناول ایشان از فتوح بود آنست که پیش از وصول بدرجه اعلی تجلی ذات یا صفات یا افعال که مبادی تجلیات ست در تناول فتوح و اعطاے سابقه علمی جدید و اذنی عتید مسارعت نمایند و پیش از احکام مقام حریت در قدمگاه احرار قدم ننهند و حال خود را اصحاب تمکین و ارباب یقین بدلیل صحیح و یقین صریح قیاس نکنند و صحت اذن بطریق توهم معلوم شود یا بواقعه یا بکشف مجرد نقل ست که شیخ حماد هیچ طعامی نخوردی الا آنکه در واقعه یا در خواب بدیدی که فلان طعام چندین مقدار از فلان بستان یا دیگری در خواب بدیدی که فلان طعام چندین مقدار نزد حماد ببر پس شیخ حماد آنرا بستدی و قبول کردی و آورده اند که جناب مستطاب غوث الثقلین سیدی و شیخی سید عبد القادر جیلانی رضی الله تعالی عنه و ارضاه بشخصی از مریدان خود گفته فرستاد که فلان کس را نزد تو ودیعتے هست باید که ازان چندین زر و چندین طعام بفرستی حالانکه مودع غائب بود آن شخص نزد حضرت ایشان آمد و عرض کرد چگونه روا باشد که من در ودیعت تصرف کنم و از جناب شما بپسند فتوی و هید که نشاید حضرت ایشان او را بدان الزام نموده او

بموجب اشارت جناب مقدس ومعلی منتفا و مستسلم شد بعد ازان عنقریب مکتوبے از صاحب ودیعت
بدان تحقق رسید که چندین زر و چندین طعام از ودیعت بردار و پیش حضرت معلا ومقدس ببر لس جناب والا
او را فرمودند اشتہی که اشارت فقرا از صحت علم خالی بود وحقیقت فتوح آنست که از حقتعالی ستانند
نه از خلق خواه واسطه آن دست مردم بود یا نه وخواه سبب آن معلوم بود یا نه بشرط آنکه نفس را
بر مقدم آن تطلع وتشوقی نبود شیخ الاسلام آورده است که وقتے مریدے از نزدیک شیخ ابوالمسعود
آمده گفت میخواہم مقدارے معین از نان موظف گردانم که ہر روز بخدمت تو آرند ولیکن ایشم
که صوفیان گویند المعلوم شوم شیخ گفت مانگوییم چیز معلوم که حق تعالے برای ما اختیار کرده
ماده ان مشاہده فعل وکنم وآنرا مبارک دانم

جوہر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسرکم فرمودند که
وقتی حضرت امیر المومنین عمر خطاب رضی الله تعالی عنه یکے اسپی بخشیده بودند آن اسپ بروے
لاغر شد آنحضرت خواستند که آن اسپ را ازان مرد بہای آن زر که بخشیده بودند بگیرند جناب سرور عالم
صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند که داده خود را اسپ باز خرید اگر ہمه بدانگے یابی

جوہر مردے از کثرت عیال وقلت معاش بحضور شیخ شبلی قدس سره شکایت کرد فرمودند که در خانہ
باز رو وہر که از وے روزی بر خداوند تعالی نیست او را از خانه بیرون کن وجماعتے بحضور سید الطائفه حضرت
شیخ جنید بغدادی قدس سره در آمده عرض کردند که طلب رزق کنیم فرمودند اگر میدانید که حضرت
خداوند تعالے شما را فراموش کرده است یاد دہانیم گفتند در خانه درآییم و متوکل نشینیم فرمودند آزمودن
شرک بود گفتند پس حیله چیست فرمودند الحیلة ترک الحیلة

جوہر ہیچگاه برفقیر سوال حلال نگردد یا نه چون مشرف ہلاک شود وچاره نیابد که بدان خلاص جوید
سوال مباح گردد چنانچه خواجه ابوحفص حداد که استاد جنید بود ما بین نماز شام و نماز خفتن بیرون آمدے
وسوال کردی باندازه حاجت خودی ونیز خواجه ابراہیم که مدتے در جامع بصره معتکف شده بودند در سه شبا روز
یک شب افطار کردی وآن شب افطار از دریوزه کردے واز مشائخ دیگر نیز ہمین سوال منقولست
ودر روایات فقه نیز مسطورست- اگر بے کسب لی فقیر بر قرار ماند واعتماد بر حق ثابت ماند ترک کسب بروی
لازم گردد واگر صبر نشود ودر بدر دریوزه کند کسب بروی لازم شود از جہت ضرورت- اگر شخصے سوال نکند
ولی سوال دہند نگیرد از جمله روحانیان بود واگر سوال نکند واو را دہند قبول کند این را بر فردوس اعلی نشانند
واگر سوال کند وبیاید قدر کفاف قبول کند عزت داست واگر بے سوال حرص کند وہمیشه کار وی ہمین است

سواد الوجه في الدارين در مادہ اوست بالجملہ اہتمام بر رزق قبیح است — زاہد عیال دار و ضعیف کہ
قوت مجاہدہ ندارد سوال کند زراعت بقدر کفاف مباح ست و اگر زاہد مجرد ست و قوت مجاہدہ دارد
اگر متوکل شود مزید درجہ است و اگر صبر نمودہ فاقہ کند کہ لیلة الفاقة معراج الفقیر ہیچ نعمتی بہتر از
فاقہ نیست و ہیچ ملکی بہتر از قناعت نیست اگر طاقت بکسب ندارد و لیبہ فاقہ سوال مباح ست اما سوال
و دریوزہ از امراے و ملوک نکند از صالحی و شیخی و یا کاسبے کہ کسب او از وجہ حلال بود بقدر حاجت ہیچ
کند باقی ہمہ ایثار کند عاشق عیال دار و ضعیف کہ تحمل مجاہدہ ندارد اگر سببے جوید غیر تجارت از براے
سد جوع کہ بدان تقویت شب و روز حاصل کند داخل دنیا نیست زیرا چہ داخل حساب نیست و زیادت طلب نکند
زیرا چہ بہترین رزق آنست کہ بسند کند حدیث خیر الرزق ما یکفی ؎

ہر کہ با ہمت درین رہ آمدست — گر گدائی میکند شاہ آمدست
نفس قانع گر گدائی میکند — در حقیقت پادشاہی میکند

عاشق مجرد و صاحب قوت کہ تحمل مجاہدہ دارد ہیچ چیز او را بہتر از توکل نیست —
آنقدر تعلق کہ بندہ را با رزق ست اگر با رزاق باشد ہرگز گرسنہ نماند کہ رزق الخواص في
یقینهم و رزق العوام في جیبهم عوام نظر بر سبب کنند و خواص نظر بر مسبب ؎ نتوانی کسے را
کسی میدہد + خدا میدہد ماند خدا میدہد + چون توکل اختیار کند ہرچہ از غیب فتوح پدید آید قبول کند و
دم چون و چرا نیفکند کہ دران خطر عظیم ست

جوہر حضرت ابو عبد اللہ رویم قدس سرہ فرمودند یا بنی اجعل علمك ملحا و ادبك دقیقا
و این اشارت ست کہ علم اندک را ادب بسیار بود و این دلیل ست بر شرف و عظمت ادب ابلیس اگرچہ
طاعت داشت بواسطہ ترک ادب کہ گفت انا خیر منه مردود گشت و آدم زلت داشت بواسطہ ادب کہ
گفت ربنا ظلمنا انفسنا مقبول گشت

جوہر در سفر و اقامت در رشحات مذکور است کہ احوال مشائخ طریقت در اختیار سفر و اقامت مختلف
افتادہ است بعضی در بدایت سفر کنند و در نہایت مقیم شوند و بعضی در بدایت مقیم شوند و در نہایت سفر
کنند و بعضے در بدایت و نہایت مقیم باشند و سفر نکنند و بعضی در بدایت و نہایت سفر کنند و مقیم نشوند و ہر یکے را
ازین چہار فرقہ در سفر و اقامت نیتی صادق و غرض صحیح است و حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ
میفرمودند کہ حضرت شیخ بہاء الدین عمر قدس سرہ از من پرسیدند کہ مبتدی را سفر بہ یا اقامت من خود را
از جواب عاجز نمودم بنا بر مراعات ادب ایشان مبالغہ کردند کہ بگوے گفتم در سفر مبتدی اجزاء پریشانی

دل هیچ حاصل نیست سفر وقتی مبارک ست که صفت تمکین حاصل شده باشد و مبتدی را در گوشه
می باید نشست و صفت تمکین حاصل باید کرد زیرا که تشنیع و ملامت خویشان و آشنایان و ناموس
از مردمان وی را مانع می آید از آنکه مخالفت شریعت کاری کند و مرتکب فعل نامرضی شود و بعضی از مشائخ
برخلاف این رفته اند و گفته که مبتدی را سفر می باید کرد تا بسبب مهاجرت اوطان و مفارقت اخوان
از بعضی عادات رسمی و مالوفات طبعی خلاص شود و بواسطه ریاضات و مجاهدات که از لوازم سفر است
وی را فی الجمله تصفیه و تزکیه حاصل گردد اما آنچه معتقد خانواده خواجگان است در باب سفر و اقامت
آنست که مبتدی را چندان سفر می باید کرد که خود را بصحبت عزیزی ازین طائفه رساند بعد از آن
باید که ترک سفر کرده خدمت و ملازمت وی را لازم گیرد و یکبارگی تا وقتیکه ملکه نسبت این عزیز را
حاصل کند و این نسبت ملکه وی شود و اگر در شهر خود اینچنین کسی یابد البته از صحبت و خدمت وی
به هیچ طرف نرود و نیز این هرچه کند موجب تضییع اوقات است فرموده اند که شیخ بایزید قدس سره
در بدایت حال از بسطام سفر کردند بصحبت یکی از مشائخ رفتند آن بزرگ فرمودند که باز گرد
از آنجا که قدم برداشته آنجا مقصود را گذاشته وی بازگشت پیر مادری داشت بخدمت و طلب
رضای وی قیام نمود و مقصود وی حاصل شد و حضرت شیخ اکبر قدس سره این سخن را چنین ذیل
فرموده اند که اشارت آن بزرگ بایشان بوده است که آنچه مقصود حقیقی ست بجمیع ازمنه و امکنه
محیط است و هیچ جا از آنجا خالی نیست پس شیخ بایزید را بدان سر آگاه ساخت که در
طلب وی حاجت بقطع مسافت نیست و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که سفر در
تمرین نفوس طاغیه و تلیین قلوب قاسیه اثری عظیم و فائده جسیم دارد چه مهاجرت اوطان
و خلان و مخالفت معهودات و مالوفات و مصابرت بر مصائب و نوائب نفوس و طبائع
را از تمرد و تقید برسوم و عادات و قیود مرادات آسوده و آزاد گردانند و اثر قساوت و غشاوت
از قلوب لاهیه و صدور ساهیه زائل گرداند و تاثیر سفر در تلیین نفوس کم از تاثیر نوافل صوم و صلوة نباشد
و حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم بر سفر ترغیب فرموده اند و هرچند حصول
مقصود و وصول مقصد طالبان حقیقت به سفر موقوف نیست چه بعضی از مشائخ هرگز سفر نکرده
نه در بدایت و نه در نهایت لیکن بیشتر سفر کرده اند بعضی در بدایت بجهت استفاده و بعضی در نهایت
بجهت آنکه صلاح وقت حال خود در آن دیده اند چنانکه حضرت ابراهیم خواص قدس سره هرگز در
شهری بیشتر از چهل روز اقامت نکردند چه صلاح حال و صحت توکل خود در آن میدیدند و هرگه قصد

سفر دارد باید که چند ادب رعایت کند. آدب اول نیت صالح کند و تعیین مقصود معتبر و از مقاصد معتبر طلب علم است
و لقاء مشائخ و قطع مالوفات و معهودات و استکشاف احوال نفس و استخراج رعونات و دعاوی او و همچنین دیگر
مقاصد معتبره و آدب دوم با رفیق سفر کردن که الرفیق ثم الطریق (اول همراه پس راه) سوم یکی از جماعت که با هم سفر کنند
تا جمله متابع او باشند و حکم او باشند و استحقاق امارت کسی را بیشتر بود که در زهد و تقوی و سخاوت و شفقت کامل تر
باشد چهارم تودیع اخوان است باید که برادران را وداع کند و برادران باشند که او را دعا کنند پنجم تودیع
(برادران جمع اخ ۱۲)
منزل است باید که چون از منزل بر خواهد خاست دو رکعت نماز بگذارد و بدان منزل را وداع کند ششم
چون بر مرکب خواهد نشست بگوید بسم الله الرحمن الرحیم توکلت علی الله و لا حول و لا قوة الا بالله
العلی العظیم هفتم بگاه از منزل برآید و ابتدا به یوم الخمیس کند هشتم چون به منزل فرود آید نخست تحیت آن
منزل را دو رکعت نماز گذارد نهم عصا و رکوه و میان بند با خود دارد که مصاحبت آن سنت است دهم چون
بشهری رسد که آنجا اقامت کند از دور چون نظر بر وی اندازد دعا به احیاء و اموات آن شهر سلام کند و بعضی از
قرآن مجید بخواند و هدیه بدیشان فرستد یازدهم پیش از دخول در آن شهر اگر میسر شود غسل برآرد—

کنز چهارم

جوهر قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله بگو ای محمد اگر هستید شما دوست دارنده خدا تعالی را پس متابعت کنید
مرا خدا تعالی شما را دوست دارد و این حکم آیه کریمه متابعت آن سرور ظاهر و باطن فرض شد و ظاهر متابعت مرتبه نبوت است و
باطن متابعت مرتبه ولایت و در اصطلاح صوفیا چه مرتبه نبوت آنست که حضرت رسالت پناه بواسطه حضرت جبرئیل اسرار
توحید از حق تعالی اخذ می نمود پس جماعت کثیر در متابعت ظاهر آن سرور ماندند و فرقه قلیل با اسرار ولایت
بهره مندند و در متابعت باطن آنحضرت پی بردند حضرت سید عالم مامور بودند که اسرار مرتبه ولایت بی طلب
صدق بکسی نفرمایند و الآن این سنت درین فرقه معمول است روزی آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه سلم نشسته بودند که بعضی
اصحاب احکام شرائع می پرسیدند و از اسرار باطن سوال نمی کنند همان زمان بخاطر اسدالله گذشت که بموجب
فرمان جناب الهی احکام شرائع از آنحضرت اخذ نموده متابعت ظاهری آورده ام اما از احوال راز باطن خود
خبر ندارند با متابعت سر چه آورده می شد پس از کمال صدق و اخلاص بخدمت حضرت رسالت پناه
رسیده سوال کرد آنحضرت فرمودند که مرا فرمان چنین بود که بی طلب این راز بکسی نگوی پس این اسرار
از علی بفرقه صوفیه رسید العلماء ورثة الانبیاء از ینجاست—

جوهر بعضی میفرمایند که ارکان تصوف در ظاهر پنج است اول خدمت پیران و یاران دینی و خدمت
درماندگان دوم خرقه ارادت پوشیدن از پیر سوم خلوت در ذکر و فکر و عبادت چهارم صحبت با پیر کردن پنجم اعراض

و بے اختیار کالمیت بین یدی الغسال پنجم فتوت و سخا و بذل و ایثار اقدام نمودن و ارکان تصوف در باطن نیز هیچ است اول علم یعنی دانستن احکام شریعت و طریقت دوم عمل یعنی عمل کردن با صدق و اخلاص سوم حال پیدا آوردن در باطن خود چهارم در مقام دل رسیدن پنجم معرفت حضرت حق سبحانه و تعالی تا همه ارکان ظاهر و باطن در ذات سالک جمع نشود صوفی نگویند و بعضے میفرمایند که اول تصوف علم است و اوسط عمل و آخر موهبت یعنی اول علم را خالصا مخلصا حاصل کند بعده عمل کند آخر بخشش از حضرت خداوند تعالی بیاید علم راه می نماید و عمل پای سیار بر طلب و موهبت بمقصود می رساند بعضی میفرمایند صوفی آنست که ملکی ندارد و اگر دارد نخواهد که بروی قرار گیرد و بعضی میفرمایند صوفی آنست که دل خود را صاف کرده باشد برای حضرت خداوند تعالی که جز خداوند تعالی دیگری را نخواهد بهر مقامے که برسد بگذرد و تا بخداوند برسد و بعضی گفته که صوفی آنست که همیشه با خداوند تعالے باشد بغیر علاقه و بعضے گفته صوفی آنست که خداوند تعالے وی را از حظوظ انسانی بمیراند و بمشاهده خویش باقی گرداند و حضرت جنید فرمود الصوفی کالارض یعنی صوفی همچو زمین باشد در تحمل جفا خلق یا در حق تواضع

جوهر صوفیان بر سه وجه اند مرید طالب و متوسط سائر و منتهی واصل مقام مرید مجاهدات و مکابدات است بے ریا و تجرع مرارات و مجانبت حظوظ نفس و اقتصار بر حقوق و مقام متوسط مراعات صدق در کل احوال و ادب در جمیع مقامات و مقام منتهی صحو و تمکین است ظاهرا مع الخلق و باطنا مع الحق

(کارزار کردن ۱۲ — سختیها کشیدن ۱۲ — فرو بردن ۱۲ — تلخیها ۱۲ — دور بودنها ۱۲ — کوتاه نمودن ۱۲ — نگاه داشت ۱۲)

دل پیش تو ام دیده بجای دگرستم	تا خلق ندانند که ترا می نگرستم

جوهر حضرت سید الطائفه ابو القاسم شیخ جنید بغدادی قدس سره میفرمایند که اصول این طائفه پنج است یکی صوم دوم قیام شب بعبادت جناب خداوند تعالی سوم اخلاص عمل یعنی هر عملی که کند مقصود او تقرب الی الله تعالی باشد چهارم اشراف علی الاعمال بطول رعایت یعنی دیده ور شدن بر عملهاے خویش بطول رعایت در هر رکنے یعنی از هیچ رکنی غافل نشود روزی جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم مردی را دیدند که نماز میگذارد و با جوارح بازی میکرد فرمودند اگر دل او خاشع بودے و نماز اعضا او هم خاشع بودے پس رعایت اعمال و حسن ادب دلیل بر حسن باطن است و در هر دل که خوف جناب حق سبحانه و تعالی غالب تر رعایت اعمال و حسن ادب نیکوتر پنجم توکل بر جناب حق سبحانه و تعالی در هر حال و حضرت شیخ سهل بن عبد الله تستری قدس سره میفرمایند که اصول ما هفت است یکی تمسک بکتاب الله تعالی تا هیچ کار مخالف کتاب نکند دوم اقتدا بجناب مستطاب رسول مقبول صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم تا هیچ کاری مخالف قول و فعل جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و سلم نکند سوم اکل حلال

چہارم کف الاذی یعنی باز ماندن از آزار مسلمانان بدست و زبان و ہمہ اعضا پنجم اجتناب از آثام ششم لو بہ
ہفتم ادائے حقوق یعنے حق جناب خداوند تعالےٰ و حق العباد —

جوہر بعضی گویند کہ صوفی قائم ست بمراد خداوند تعالیٰ چنانکہ بزرگے را پرسیدند کہ چگونہ باشی گفت
چنانکہ میدارد گفتند چگونہ میدارد گفت چنانکہ میخواہد گفت چگونہ میخواہد گفت مرا بخواست او چہ کار
و سلطان العارفین گفت سی سال بگفتم چنین کن و چنان کن چون اول بمرتبہ معرفت رسیدم گفتم
خدایا تو مرا باش و ہرچہ خواہی کن و بزرگے گفت کہ خداوند تعالے را بخواب دیدم فرمود چہ میخواہی گفتم آنچہ
تو میخواہی فرمود من ترا ام چنانکہ تو مرائی و این علمی ست کہ نزدیک فقیر و زاہد یافتہ نشود زیراکہ زاہد
ترک دنیا برغبت میدارد و اخذ را قبیح می پندارد و ہمچنین فقیر فوقیت مقام صوفی از مقام فقر بدانست کہ فقیر
بارادہ فقر و حظ نفس خود محجوب بود و صوفی را ہیچ ارادہ مخصوص نبود و در صورت فقر و غنا ارادہ او
در ارادہ حق محو بود بل ارادہ او عین ارادہ حق بود اگر صورت فقر و رسم آن اختیار کند بارادہ و اختیار خود
محجوب نبود چہ ارادۂ او ارادۂ حق است —

جوہر حقیقت فقر و زہد وصف خاص و لازم حال صوفی ست صوفی را مرتبہ بود و ورای زاہد و را —
مرتبہ زاہد کہ حظ نفس از ان دو راست حدیث الدنیا حرام علی اہل الآخرۃ والآخرۃ حرام علی
اہل الدنیا وہما حرامان علی اہل اللّٰہ

جوہر حضرت شیخ عبد الحق محدث دہلوی قدس سرہ در مرج البحرین میفرمایند راہ راست آنست کہ عقل را
تابع نقل گردانند و اعتماد بر عقل نکنند و تحجت پیش نیایند و بندہ باشند و انقیاد و تسلیم نمایند و زبان را گویان
باقرار تو و از ہیچ علت انکار تو و این صفت در مذہب اہل سنت و جماعت پیدا است و تمام ائمہ دین
و مشائخ طریقت کہ مشہور اند و ذکر ایشان بر صفحات روزگار مسطور است برین مذہب بودہ اند و برین اعتقاد
رفتہ و در کتب مشائخ اینجا کہ بیان اعتقاد خود می نمایند ہمین اعتقاد ست ہیچ یکے از ارباب بدعت و اہل ہوا
بمقام قرب نرسیدہ و مشائخ میفرمایند کہ وجود ظلمت بدعت عالم و اعتقاد مانع ظہور نور ولایت و ولایت
است و گمان مبرند کہ طریقہ تصوف مخالف مذہب اہل سنت و جماعت است و منسوب بفرقہ دیگر الا در ا
این فرقہ ناجیہ و آنچہ ایشان را از اعمال و اخلاق و احوال و مقامات و مواجید و اذواق و نکات و اشارات
و مشکلات داد ہیچ فرقہ دیگر را ندادہ شیخ جلال الدین سیوطی کہ از اعاظم علماء متاخرین حدیث
در عقائد خود مینویسد کہ اعتقاد میکنم این کہ طریق حضرت شیخ جنید بغدادی و اصحاب حضرت ایشان
مستقیم است
راست کردہ شدہ است ۱۲

جوهر جمیع ائمه طریقت و اساطین ملت تابع مذهب فقها بوده اند چنانچه سید الطائفه در مذهب
جمع اسطوانه بمعنی ستونها ۱۲
ابی ثور بوده اند و حضرت غوث الثقلین در مذهب امام احمد حنبل و شبلی مالکی و جریری حنفی و محاسبی شافعی

جوهر صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مراد از صوفیان واصلان و کاملان اند که کلام مجید عبارت از ایشان بمقربان و سابقان کند نه جماعتے که بمجرد رسمی و مطلق اسمی از دیگران متمیز و مخصوص باشند هرکه بدرجه مقربان حضرت جلال و سابقان صفت کمال رسد اکابر طریقت ازینا حقیقت او را صوفی خوانند خواه مترسم بود برسوم صوفیه و خواه نه و معروف درمیان عموم مردم آنست که اسم صوفی بر کسے اطلاق کنند که مترسم بود برسم صوفیان اگر از اهل حقیقت بود و اگر نبود و اهل خصوص از صوفیه مترسمان را صوفی نخوانند بلکه متشبه بصوفیان خوانند و سبب اختصاص اهل کمال بدین اسم آنست که اکثر ایشان از قدماء مشائخ بجهت تعلل و تزهد از دنیا و آفتهاء ابنای دنیا لباس صوف پوشیده اند و یکدیگر را صوفی خوانده و این اسم درمیان ایشان متعارف شده و شهرت یافته و در زبانها متداول گشته۔

جوهر صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند صوفی آنست که از خود فانی بود و بحق تعالی باقی و متصوف آنکه بمجاهده این درجه طلب کند و مستصوف آنکه برای جاه و حظ دنیا خود را مانند ایشان کند و از کار و معنی صوفی متصوف خالی بود۔ و روایت کرده اند حضرت امام قشیری قدسنا الله تعالی بسره المبارک بسند متصل خود از سید الطائفه شیخ ابو القاسم جنید بغدادی قدسنا الله تعالی بسره العزیز التصوف ان یمیتک الحق عنک و یحییک به یعنی تصوف آنست که بمیراند ترا الله تعالی از نفس تو و احیا کند بخود یعنی فانی از وجود کونی گرداند و باقی سازد ببقاء خود پس بدین تقریر بحسب ظاهر صوفی مرادف ولی است چه ولی آن کس است که فانی باشد در الله تعالی و باقی باشد ببقاء الله تعالی پس ولایت و تصوف امر واحد است و از کلام جمهور اهل الله مستفاد میشود که تصوف مرتبه خاص است از ولایت و نزد بعضی نهایت فقر بدایت تصوف است و نزد بعضے تصوف صیانت قلب است از غیر و از شیخ ابو سعید ابو الخیر قدس سره منقول است که هفصد تن از مشائخ طریقت در ماهیت تصوف سخن گفته اند تمام ترین و بهترین همه اقوال اینست که التصوف صرف الوقت بما هو اولی به و در نفحات الانس مذکور است که حضرت سفیان ثوری قدس سره فرمودند که من ندانستم که صوفی چه بود تا ابو هاشم صوفی را ندیدم و پیش از ایشان بزرگان بودند در زهد و ورع و در طریق توکل و محبت لیکن اول کسے که ویرا صوفی خوانید حضرت ایشان بودند و همچنین اول خانقاهی که برائے صوفیان بنا کردند آنست که برمله شام کردند و سبب آن بود که روزی امیر ترسا بشکار رفته بود در راه دو تن را دید از ین طائفه علیه که فراهم رسیدند.

و دست در آغوش یکدیگر کردند و ہمان جا نشستند و آنچہ داشتند از خوردنی پیش نہادند و بخوردند و برفتند ابن بشار
ہمان ایشان با یکدیگر خوش آمد یکی از ایشان را بخواند و پرسید کہ آن کہ بود گفت ندانم گفت از کجا بود گفت ندانم
گفت پس این الفت چہ بود گفت ما را این طریق ست گفت شما را جا ہست کہ آنجا فراہم آئید گفت
نہ گفت من برای شما جائے بسازم تا با یکدیگر آنجا فراہم آئید پس آن خانقاہ برملہ شام بساخت

جوہر صوفی کہ تارک اشیاست نہ از بہر عوض موعود است زیرا کہ او این وقت خویش ست و صوفی
قائم باشیا و ارادہ خداوند تعالیٰ است نہ بارادہ خویش پس او نمی بیند فضیلتے در صورت فقر و نہ در صورت
غنا فرق ست درمیان فقر و تصوف زیرا کہ فقیر قائم ست در اشیا بخود و واقف ست بارادہ خود بخلاف
صوفی کہ او قائم ست ہمراہ خود و خداوند تعالیٰ چنانچہ بزرگے را پرسیدند کہ چگونہ می باشی گفت چنانکہ میدارد
گفتند چگونہ میدارد گفت چنانکہ میخواہد گفت چگونہ میخواہد گفت مرا بخواست او چہ کار۔ حضرت سلطان العارفین قدس سرہ
فرمودند سی سال میگفتم چنین کن و چنان کن۔ چون اول مرتبہ معرفت رسیدم گفتم خدایا تو مرا باش و ہرچہ
خواہی کن و این علمی ست کہ نزدیک فقیر و زاہد یافتہ نمی شود زیرا کہ زاہد ترک را بزرگ میدارد و خدا را
فتیح می پندارد و ہمچنین فقیر حضرت شبلی قدس سرہ فرمودند اگر مرا مخیر کنند میان بہشت و دوزخ من دوزخ
اختیار کنم بہشت مراد نفس ست و دوزخ مراد دوست بخلاف فقیر و زاہد کہ ایشان تمیز نمی کنند میان
صفت بلکہ آن اختیار کنند کہ داعی تر ست بترک و بیرون آرندہ تر است از شواغل دنیا اما اہل شام فرق
نمی کنند میان تصوف و فقر و تمسک می کنند باین آیۃ کہ فرمود خداوند تعالیٰ للفقراء الذین احصروا
فی سبیل اللہ و ایشان ہمہ اہل تصوف بودند و ہمچنین زہد غیر فقر ست ہیچ السالک

جوہر در بیان متشبہ محق بملامتیہ و متشبہ مبطل در مصباح الہدایہ مذکور ست کہ متشبہ محق
بملامتیہ طائفہ باشند کہ اکثار نوافل و طاعات از ایشان نیاید جز برادائے فرائض مواظبت نکنند و این
طائفہ از جہت عدم ریا بملامتیہ متشابہت دارند و ایشان را قلندریہ خوانند و فرق آنست کہ ملامتیہ جمیع
فضائل و نوافل متمسک بود ولیکن او را از نظر خلق پنہان دارد و قلندری از حد فرائض درنگذرد و بااظہار
و اخفاء اعمال از نظر خلق مقید نبود و متشبہ مبطل بملامتیہ طائفہ باشند کہ در اظہار فسق و فجور مبالغہ نمایند
و گویند مراد ما ازین ملامت خلق و اسقاط نظر مردم ست وحق سبحانہ و تعالیٰ از طاعت خلق بی نیاز ست

جوہر در بیان متشبہ محق بفقیر و متشبہ مبطل در مصباح الہدایہ مذکور ست کہ متشبہ محق بفقیر
آنست کہ ظاہرش برسم فقر مترسم بود و باطنش خواہان حقیقت فقر ولیکن ہنوز میل دنیا دارد و بتکلف
بر فقر صبر میکند و متشبہ مبطل آنست کہ ظاہرش برسوم فقر مترسم بود و باطنش بحقیقت آن غیر مطلع و

مرادش هجر و اظهار دعوی بود و طلب قبول خلق آنرا هم مرائیه خوانند

جوهر در بیان متشبه محق بزهاد و متشبه مبطل در مصباح الهدایه مذکورست که متشبه محق بزهاد
جماعتی باشند که هنوز رغبت ایشان بکلی از دنیا مصروف نشده باشد و خواهند که بیکبارگی از دنیا رغبت
بگردانند ایشان را متزهد خوانند و متشبه مبطل جماعتی باشند که از برای قبول خلق ترک دنیا کنند
ایشان را مرائیه خوانند

جوهر در بیان متشبه محق بخادم و متشبه مبطل در مصباح الهدایه مذکورست که متشبه محق
بخادم آنست که همواره بخدمت بندگان حق تعالی قیام نماید پس وقتی بحکم غلبه نور ایمان و اختفای
نفس بعضی از تصاریف خدمات او در محل استحقاق افتد و وقتی بحکم غلبه نفس خدمات او بهوا و ریا
آمیخته بود چیزی را که نه در محل استحقاق باشد بتوقع محمدت و ثنا صدقتی بلیغ بتقدیم رساند و بعضی که مستحق
خدمت باشند مهجور و مهمل گذارد و اینچنین کس را متخادم خوانند و متشبه مبطل کسی بود که او را در خدمت نیت آخرت
نباشد بلکه خدمت خلق را دام منافع دنیوی کرده بود آنرا متخادم گویند

جوهر در بیان متشبه محق بعابد و متشبه مبطل بعابد در مصباح الهدایه مذکورست که متشبه محق
بعابد کسی بود که اوقات خود را مستغرق عبادت خواهد ولیکن بسبب بقایاے دواعی طبیعت و عدم کمال
تزکیه نفس هر وقت در اشغال و اوراد و طاعات او فترت و تعوقات افتد یا کسی که هنوز لذت عبادت
جمع فترة بمعنی سستی و ضعف ۱۲
نیافته باشد و بتکلف بدان قیام می‌نماید او را متعبد خوانند و متشبه مبطل بعابد شخصی بود از جمله مرائیه که نظر او
در عبادت بر قبول خلق بود و در دل او ایمان بثواب آخرت نباشد و تا اطلاع غیرے بر طاعت
خود نه بیند بدان قیام ننماید

جوهر در بیان اعتقادات صوفیان صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرماید که عقیده
اعتقاد و انعقاد صورتی علمیست یا ظنی و انعقاد آن در دل بوجود غیبیات و ماخذ آن در مبداء حال
تکرار سماع اخبار و تواتر انطباع آثار است در نفوس ساده اطفال که بمرور ایام و امتداد زمان سبب
انعقاد ظنون و اوهام و موجب تقلید عقیده عوام میگردد و صورت آن عقائد در ضمائر ایشان کالنقش
فی الحجر راسخ و ثابت میشود تا غایتی که صحائف ضمائر و الواح خواطر ایشان بدان صور چنان منتقش و ممتلی میگردد
که مجال و متسع صورتی دیگر در آن محال نماید پس هرکجا سابقه عنایت ازلی تعلق گیرد و خواهد که بنده را
اعتقاد صحیح کرامت کند نخست او را از آثار و رسوم عادات و مسموعات برهاند و بیخ هوا و غطا از دل او
انتزاع کند در روزگار صحبت حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم ببرکت آثار نزول وحی

و پرتو انوار نبوت نفوس امت از ظلمت رسوم عادات منخلع گشته بود و قلوب از لوث طبیعت و شائبه هوا
طهارت یافته لاجرم عقائد ایشان از وصمت اختلاف مبرا بود و دلها از بیماری هوا سلیم و مبرا چون آفتاب
رسالت بحجاب غیبت متواری و محتجب گشت نفوس امت با احتجاب و غیبت آن باز سایه برانداخت
و ظلمت هوا اندک اندک از کمین استتار بیرون آمده مزاج قلوب را از اعتدال استقامت روی بانحراف
نهاده و بقدر انحراف اختلاف پدید آمد و شیطان را طریق تصرف در عقائد گشوده شد و بر حسب بعد از عهد
رسالت و احتجاب نور عصمت ظلمات رغبات نفوس به زیادت شد و اختلاف بیشتر پدید امد الی یومنا
هذا پس هر که طالب عقیده درست بود باید که بطبقه اول از صحابه اقتدا کند و تا با ایشان اقتصار نماید
و این معنی دست ندهد مگر بصدق اعتقاد و افتقار و حسن التجا بحضرت و ثبات و اعتصام بفضل جناب الهی و
هر کرا حق تعالی النعمه صرف رغبت از دنیا بخشید او را محل نظر رغبت خود گردانید

جوهر در معنی خلق خلق بالضم خوی و عادت و مروت و اکثر اطلاق آن بدون قید بر نیک آید
و گاهی بقید بد بمعنی خوی بد آید اخلاق بالفتح جمع و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرماید که خلق
عبارتست از هیاتی راسخ در نفس که مبدء صدور افعال خیر یا شر گردد بسهولت و مبادی افعال خیر را
اخلاق حسنه خوانند و مبادی افعال شر را اخلاق سیئه و منشاء اخلاق حسنه یا طهارت طینت بود یا حسن
عادت یا عقل یا ایمان یا توحید اما طهارت طینت سبب اخلاق حسنه چنان بود که نفس در اصل جبلت
طهارتی از خبث طبیعت یافته باشد و از وی در سبب طفولیت بی زحمت تکلیف آثار حسن خلق از صدق
و امانت و غیر آن ظاهر و باهر بود و هر روز در تزاید و تضاعف باشد و تاثیر این سبب پاستند بود بجمیع
طهارت نطفه پدر و مادر و غذاء شیر و حسن خلق مرضعه و بعضی از آن و اما سبب حسن عادت بدان
طریق بود که نفس بواسطه حسن تربیت ابرار و ملازمت صحبت اخیار بنقوش آثار خیر منتقش گردد و هیات
اخلاق حسنه در وی مرتسم و راسخ شود و عروق صفات ذمیمه و اخلاق سیئه از وی مستاصل و منتزع و
اما سبب عقل چنان بود که کسی بنور عقل میان خیر و شر تمیز کند و بتحسین اخلاق معتنی گردد و اما سبب
ایمان چنان بود که بجهت ایمان بآخرت اعتقاد و ترتب ثواب کند بر اخلاق حسنه و بر خیر
حریص گردد و از شر منزجر و اما سبب توحید چنان بود که سالک بعد از آنکه تجلی ذات او را از خود
فانی گرداند و حق باقی دل او عرش ذات شود و نفس او مظهر صفات دور از این هیچ خلق دیگر نیست
هر که بدین مقام رسید منزلی یافت که فوق آن منزلی نبود و کمال این منزلت رسول الله را بود
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم که بخطاب انک لعلی خلق عظیم مخاطب گشته و بعد از آنکه حضرت

صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وصحابہ وسلم بحسب مناسبت واندازہ قرب خواص امت حضرت ایشان را نصیبے
ازان کرامت شد. وفرق میان این متخلق ودیگر متخلقان آنست کہ نصیب ایشان از حقائق اخلاق جز
آثار و رسوم نباشد و متخلق نشوند الا ببعضے و متخلق موحد بجمیع حقائق اخلاق متخلق و متصف باشد و
ہر یک از اخلاق حسنہ بمثابہ دریست کہ متخلقان بدان در بہشت روند و مجمع و مخزن جمیع اخلاق ذات
جناب الٰہی ست ہر کرا خلقی ازان بخشیدہ اند رقم خیر و سعادت بروکشیدہ اند و منشاء اخلاق سیئہ یا
خبث طینت و فساد جبلت بود یا سوء عادت و تعدی شر صحبت و مردم را ظاہریست کہ آنرا بشریت
خوانند. و باطنی کہ آنرا آدمیت گویند. و بشریت را صورتے ست کہ آنرا خلق خوانند. و آدمیت را صورتی
کہ آنرا خلق خوانند. فردا در صور اخلاق حشر کنند اگر در صفات بہیمی و اخلاق سبعی ماندہ باشد در صور
بہائم و سباع برانگیزانند و فرمودند حضرت سرور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وصحابہ وسلم یحشر امتی یوم القیامۃ
علی عشرین صنفا و ازان صنوف بعضی را فرمودند کہ در صور حیات و عقارب حشر کنند. و بعضی را
در صور قردہ و خنازیر و بعضی را در صور کلاب و علی ہذا و طائفہ برانند کہ ہمچنانکہ تغیر خلق ممکن نیست
تغیر خلق ہم ممکن نیست چنانکہ در خبرست فرغ ربکم من الخلق والخلق والرزق والاجل و طائفہ
دیگر برانند کہ تبدیل اخلاق ممکن ست والا شرع بہ تحسین آن کہ حسنوا اخلاقکم نفرمودے و مذہب
صحیح اینست والا سعی و مجاہدہ را ہیچ فائدہ نبودے واز حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ
واصحابہ وسلم پرسیدند کہ چہ چیزست کہ مردم بیشتر بدان سبب در بہشت روند. فرمودند حسن خلق۔

جوہر در اخلاق صوفیان شیخ قطب الدین دمشقی قدس سرہ در رسالہ مکیہ میفرمایند ومن
اخلاقہم الحلم والتواضع والنصیحۃ والشفقۃ والاحتمال والموافقۃ والاحسان والمداراۃ
والایثار والخدمۃ والالفۃ والبشاشۃ والکرم والفتوۃ وبذل الجاہ والمروۃ والمودۃ
والجود والعفو وکظم غیظ والصفح والسخاء والوفاء والحیاء والتلطف والبشر والطلاقۃ
والسکینۃ والوقار والدعاء والثناء وحسن الخلق وتصغیر النفس وتوقیر الاخوان وتبجیل المشائخ
والترحم علی الصغیر والکبیر واستعظام ما الیہ واستصغار ما منہ۔

جوہر در حلم حلم بالکسر آہستگی و بردباری و دیر غضب شدن و آہستگی نمودن در عقوبت کسی صاحب مجمع السلوک
قدس سرہ میفرمایند حلم آنست کہ با غیری کستی و بار خود بروی نہی و بعضی گویند حلم آنست کہ انحصار النفس کنی در
امری کہ موجب غضب باشد باوجود قدرت صرف غضب و صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ حلم
عبارت ست از کظم غیظ واحتمال اذیت خلق نہ از سر عجز۔

جوهر در حلم حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله وسلم در مجمع السلوک است که روزی اعرابی طرف ردای مبارک حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم گرفته و بجانب خود کشیده گفت که هر دو شتر مرا از مال حق تعالی که بدست تست پر کن دیده حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم از دور حلمی که در جبلت داشتند از چنان جفا در غضب نشدند و فرمودند که مال خداوند تعالی است و من بنده خداوند تعالی ام و فرمودند ای اعرابی مکافات کنم آنچه تو بمن کردی گفت مکن فرمودند چرا گفت از آنکه تو مکافات بدی بدی نمیکنی بی ادبی عفو فرمودند و از سخاوت طبعی هر دو شتر او را بخرما و جو پر کرده عنایت فرمودند

جوهر در تواضع تواضع بضم ضاد معجمه فروتنی نمودن خود را فرو نهادن و با لفظ کردن و نمودن مستعمل و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که تواضع عبارت است از وضع نفس خود بحضرت خداوند تعالی در مقام عبودیت و با خلق در مقام انصاف و وضع نفس بحضرت خداوند تعالی در مقام عبودیت یا بانقیاد اوامر و نواهی بود یا بقبول تجلیات صفات یا بفنا وجود در تجلی ذات پس انقیاد اوامر و نواهی در نفس تواضع مبتدیان است و قبول تجلیات صفات در قلب با فنا رشمت خود در شهود ذات تواضع متوسطان و قبول تجلی ذات در روح با فنا وجود خود در وجود مطلق تواضع منتهیان اما وضع نفس با خلق در مقام انصاف یا بقبول حق بود یا برعایت حقوق یا بترک ترفع و توقع و مراد از قبول حق آنست که در میان مناظرات و محاورات هرگاه که حق از طرف دیگر مشاهده کند با وجود ملکه تکبر نپوشد بلکه بوجه انصاف و تسلیم پیش آید و هر چند درین حال ظاهرا با خلق تواضع نماید باطنا حقیقت بحضرت حق سبحانه و تعالی نموده باشد و مراد از رعایت حقوق آنکه حق ایشان فرو نگذارد بلکه بر حقوق خود مقدم دارد و مراد از ترک ترفع و توقع آنکه خود را با خلق در محل فوق مرتبه که مستحق آنست نیارد بلکه توقع رعایت حق مرتبه خود را از ایشان هم ندارد و حقیقت تواضع رعایت اعتدال است میان کبر و ضعت و کبر عبارت است از تصور فوقیت و ترفع از درجه که مستحق باشد و ضعت عبارت است از تضییع حق او و وضعش در مرتبه کمتر از حق او باشد و این رعایت بوقوف بر حد اعتدال مقامی بغایت عزیز الوجود است و تصور آن مزلت اقدام است ما دام در نفس از بقایای وجود و صفات آن اثری مانده باشد بطرف کبر مائل بود و قدر خود را ورای مرتبه داند که مستحق آن باشد لاجرم چون مشایخ طریقت این علت را در نفس پوشیده یافتند از بهر معالجه و اخراج آن از حد بیشتر اقوال ایشان در تواضع آنست که بمعنی ضعت دلالت دارد و تواضع با خلق چنان پسندیده است که خاص حق تعالی را بود بدین معنی که ایشانرا مظاهر آثار قدرت و حکمت حضرت

۱۲

خداوند تعالی ببیند نه ازان روی که با ایشان طمع و احتیاج دارد و تواضع نعمتی ست که بران هیچکس حسد نبرد
همچنانکه کبر بلائی ست که هیچکس بر صاحب آن رحمت نکند و صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که
تواضع معتدل و میانه رو باشد میان کبر و ضعت و کبر آنست که خود را از دیگر برتر داند و ضعت آنست که
خود را کمینه گرداند و بمحلی که تحقیر کرده شود و دران محل و اضاعت حق شود فالتواضع محمود و الضعة

مذمومة و الکبر مذموم و العزة محمودة

جوهر در تواضع حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله وسلم صاحب مجمع السلوک

قدس سره میفرمایند که در خبر است که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم گوشت پخته بدست
مبارک خود پاره میکردند و میخوردند نه بکارد و میفرمودند که پادشاهان عجم از تکبر گوشت پخته بکارد پاره کنند
و خورند و می بینم که گوشت پخته را بدست پرکاله کردن و خوردن بتواضع نزدیک تر است و از تکبر دورتر و از فرط
تواضع در عیادت مساکین تشریف می بردند و دعوت فقرا اجابت میفرمودند و هر طعام درویشانه که
پیش می آوردند برغبت تناول میفرمودند و با فقرا مجالست میکردند و اگر درمیان اصحاب تشریف
می آوردند هر جا که خالی می یافتند رونق افروز می شدند و از نشستن در موضع معین که نوعی از تکبر ست
منع میفرمودند و غلام و کنیزک را بخشونت و تخویف کاری نفرمودند و کالا و غله که درخانه حاجت افتادی
بازار خود در بازار می خریدند جریر بن عبد الله بجلی رضی الله تعالی عنه روایت میکند که روزی حضرت سید عالم
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم در حجره با یاران نشسته بودند و من آخر آمدم دیدم که درون حجره جای
نشست نمانده است من در پیش حجره نشستم ردا از خود از کتف مبارک فرود آورده و بسوی من انداختند
فرمودند که بدین جامه من بنشین ازان کرمی که در حق من ارزانی داشتند من در آسمان و زمین نگنجیدم و ردا
مبارک را ببوسیدم و بر دیده نهادم و بر روی مالیدم و باز بخدمت حضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه وسلم رسانیدم و ائمه حدیث آورده اند ازان تواضع که در حق جریر عبد الله بجلی ارزانی داشتند
تا او بر صدر حیات بود میان یاران معظم بودی و آن حرمت که در حق او ارزانی فرمودند در اولاد و احفاد

او درمیان خلق مرعی ماند

جوهر در نصیحت نصیحت اندرز و خیرخواهی و پند دادن و بلفظ گفتن و گزاردن و پذیرفتن و
شنیدن مستعمل۔ صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند نصیحت آنست که نیک خواهی کنی همه را تا آنچه خود را
خواهی دیگران را همان خواهی و آنچه بر خود روا نداری بر دیگران روا نداری۔ و مواعظة آنست که نفس خود را
وعظا و نصیحت و نیکخواهی کند و بگوید که در یاد جناب حق سبحانه و تعالی باش نه در بند غیر وی جز یاد حق هر چه

کنی عمر ضائع است + حرِ حرف عشق ہرچہ بخوانی بطالت ست + وقدم در عصیان منہ کہ مستحق عقاب و زخ شوی
و مستوجب ہجران و دوری گردی کہ طاقت آن نداری وبدانی کہ محبت حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ در پیروے
حضرت باعظمت محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ و اصحابہ وسلم ست کما قال اللہ تعالیٰ قل ان کنتم
تحبون اللہ فاتبعونی یحببکم اللہ ویغفر لکم ذنوبکم واللہ غفور رحیم

جوہر در شفقت شفقت بفتحات در اصل لغت بمعنی ترس ست چون مہربان از آفات و بلیات
دوست خود را ترسانیدہ باشد مجازاً بمعنی مہربانی مستعمل شدہ۔ صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرماید
شفقت آنست کہ بر ہمہ خلق مہربانی کنی خواہ عالم خواہ جاہل خواہ مطیع خواہ عاصی بر مطیع شفقت کنی جہت تعظیم
طاعت را و بر عاصی شفقت کنی تا مگر بسبب برکت شفقت تو بصلاح باز آید نہ بینی کہ حضرت سید عالم
صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم در روز احد بمقابلہ جفاء ایشان فرمودند اللہم اہد قومی فانہم
ضالون و بعضی گویند کہ شفقت و اصل نصیحت است نصیحت عام است و شفقت خاص چنانکہ مردے
سخنے بر مردم گوید آن نصیحت است و اینکہ بر یار خود و یا برادر خود و یا بر پسر خود نصیحتے کند آن شفقت است

جوہر در احتمال احتمال بر داشتن و گمان کردن۔ صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرماید احتمال
آنست کہ رنج خلق بکشی از بہر حق تعالیٰ و جفاء ایشان را تحمل کنی با آنکہ قوت مکافات باشد و در خبر ست
ہر کہ فرو خورد خشمی را و حال او اینست کہ وے میتواند کہ آنرا براند بخواند ویرا خداوند تعالیٰ روز قیامت
بر سر خلائق تا آنکہ مخیر گرداند ویرا در ہر کدامی حور کہ بخواہد حضرت سلطان ابراہیم ادہم قدس سرہ فرمودند
کہ مرا در دنیا دو بار خوشی بودہ است اول آنکہ روزے نشستہ بودم یکی آمد و بر سر من بول کرد دوم آنکہ یکی آمد و مرا سیلی زد۔

جوہر در احتمال حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم در مجمع السلوک ست کہ بعضی عربان کہ خبر
از حسن ادب نداشتند اعطنی اعطنی گویان بحضور جناب سید المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میرسیدند و از شدت
حرص و غلبہ غضب و تنگی معیشت و قلت علم و عقل کلمات موحش بعبارت درشت میگفتند و جناب رسالت مآب صلی اللہ
تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم از حلم مفطورات ہمہ بی ادبیہای ایشان احتمال میکردند و از عفو مجبول از بی طریقہہاے
ایشان درمیگذشتند و از سخاوت طبعی ملتمسات ہر یکے را اجابت میفرمودند۔

جوہر در موافقت صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرماید موافقت آنست کہ در کارے
یار شوی در حد مشروعات و مباحات اما جوہر مرد در موافق آنجا پیدا شود کہ در موافقت کردن ضررے
و مشقتے پیدا شود۔

جوہر در عفو و احسان عفو بالفتح از خطا در گذشتن و ترک کردن عقوبت گناہ در حالت قدرت

وبفتح اول وضم فا وتشدید واو بسیار درگذرنده از گناه کسی - احسان نیکوئی کردن ونیکو داشتن چیزے را
و بالفظ کردن مستعمل - صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند عفو آنست کہ از بدی درگذری و احسان
آنکہ در مقابلہ بدی نیکی بکار داری و از جملہ مکارم اخلاق عفو واحسان ست وصوفی را تخلق بدین خلق از
لوازم احوال ست چہ حقیقت معنی توحید کہ راس المال معاملہ اوست بجناب حق تعالی تقاضاء آن میکند
کہ خلق را در ہیچ حال بذات خود فاعل ومؤثر نداند بلکہ ایشان را وسائط مشیت وقدرت جناب اوتعالی
بیند ومنشاء عفو حقیقی این نظرست چہ کسے کہ بجز فعلے واثرے ندارد حوالہ اساءت باو نکند و بعضے
بدی کردن ۱۲
چون وجود وسائط را سبب تخلق بعفو بینند بر ایشان منت نہند بلکہ منت پذیرند ودر مقابلہ آن احسان
کنند وچون در مقابلہ ذنوب باعتذار قیام نمایند بطریق اولی معاذیر ایشان بپذیرند وبذکر آن تشویر وتخجیل
ایشان ننمایند واز آنجہت کہ افعال ایشان محل غرضی نبود ورا از جفا وفا کنند ودر مقابلہ بدی نیکی
چنانکہ در خبرست احسن الی من اساء الیک وصاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند عفو آنست
کہ از گناہ بگذری وگناہ وی یاد نکنی و با وی بحسن معاملہ پیش آئی چنانکہ خوف از دل او برود ودر خبرست
کہ جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند کہ در شب معراج قصرہائے بلند [illegible]
دیدم گفتم اے جبرئیل علیہ السلام کراست این قصرہا گفت آن کسان را کہ خشم را فرو برند واز گناہگاران عفو کنند
ونیز در خبرست کہ فردائے قیامت منادی ندا کند کجا اند آن کسان کہ اجر ایشان بر جناب اوتعالی است
پس نخیزد ہیچ یکے مگر آن کسان کہ از گناہگاران عفو کردہ اند وآوردہ اند کہ غلامی کاسہ آش گرم بر
حضرت امیر المومنین امام حسن رضی اللہ تعالی عنہ ریخت حضرت امام صورت خشم انگیخت غلام گفت
الکاظمین الغیظ آنحضرت کظم غیظ فرمودند باز غلام گفت والعافین عن الناس فرمودند عفو کردم
باز گفت واللہ یحب المحسنین فرمودند آزاد کردم ترا وبعضی این معاملہ از حضرت امیر المومنین عثمان
رضی اللہ تعالی عنہ روایت کردہ اند وصفح آنست کہ از گناہگار بگذری وباحسان پیش آئی پس عفو
عام باشد وصفح خاص بود واحسان آنست کہ نیکوئی کنی با خلق نیکوئی کردن در حد شرع بشرط آنکہ از
محسن بر تو احسانے من قبل ترسیدہ باشد ودر لغت صفح بالفتح عفو کردن گناہ ودرگذشتن از خطا

جوہر ششم مدارات ومدارا بالضم رعایت کردن وصلح وآشتی نمودن ومدارا در اصل
مدارات بود ودر کلام فارسی گاہی تا ازین می افتد ودر عربی تا مستعمل ست وہمچنین محابا ومواسا صاحب
مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند مدارات آنست کہ با خلق نرمی کنی وآسانی گیری بدانچہ در حد شرع است
وفرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم شخصے کہ دادہ شود نصیب او از نرمے

پس تحقیق داده شود نصیب از خیر و شخصے که محروم کرده شود نصیب او از نرمی پس تحقیق محروم کرده شود نصیب او از خیر

جوہر در مدارات حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم در مجمع السلوک است که حضرت خیر البشر صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ہیچ وقت مر ہیچ طعامی را نفرمودند که نیکو نیست اگر خوش می آمد تناول میفرمودند و اگر خوش نمی آمد نمی خوردند و حضرت انس بن مالک رضی اللہ تعالی عنہ میفرمایند که ده از ده سال خادمی کردم ہرگز در ہیچ کارے مرا نفرمودند چرا کردی یا چرا نکردی اگر کارے کردمے و خوش آمدے و حاضر بودے و اگر خوش نیامدے میفرمودند کان امر اللہ قدرا مقدورا

جوہر ایثار بالکسر برگزیدن یعنی منفعت غیر را بر مصلحت خود مقدم داشتن و این کمال مرتبہ سخاوت است و با لفظ کردن مستعمل۔ صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند ایثار آنست که چیزے بدیگرے دہی با آنکہ محتاج باشی و اہل ایثار آن بود که در ایثار دہی میان بیگانہ و یگانہ و آشنا و غیر آشنا فرقے نبود۔

جوہر در بذل و مواسات بذل بالفتح دادن و در باختن و با لفظ کردن مستعمل۔ صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند که از جملہ مکارم اخلاق یکے بذل است اعنی اعطاء خیر و آن چند نوع است اول آنکہ در مقابلہ بذلے دیگر افتد و آنرا مکافات خیر خوانند دوم آنکہ بر سبیل ابتدا و افتتاح بود با توقع مکافات و آنرا استاجره خوانند و این ہر دو قسم مرتبہ عوام است سوم آنکہ بر سبیل ابتدا بود بے توقع مکافات و آنرا ایثار خوانند و این قسم مرتبہ خواص است چہارم آنکہ در مقابلہ بدے بود و آنرا احسان خوانند و این قسم مرتبہ اخص الخواص است و اہل ایثار چند طائفہ اند طائفہ بمال ایثار کنند چنانچہ در غنائم بنی نضیر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم انصار را فرمودند اگر خواہید که با مہاجران در غنیمت مشارک باشید اموال و دیار خود با ایشان مقاسمہ نمائید والا غنیمت خاص مہاجران را باشد التماس نمودند که ما اموال و دیار با ایشان مقاسمہ کنیم و غنیمت خاص ایشان را مسلم داریم و طائفہ بجاہ ایثار کنند چنانکہ یکی از مشائخ پیش والی زمان قبول تمام داشتند و بعضے ارباب حوائج بجہت قضاء حاجات توسل بجاہ شیخ می جستند عاقبت والی ملول شد و شیخ بر عادت معہود نزدیک او رفتند مسموع نداشت باز گشتند و در راه صاحب حاجت دیگر باز گردانید و والی ہمچنان مقبول نداشت تا چند نوبت مثل این صورت مکرر شد والی گفت چند نوبت آمدی مقبول نیفتاد و ہمچنین طریق شفاعت مسلوک میداری شیخ فرمودند بر ما گفتن است و بر تو شنیدن ما کار خود می کنیم اگر تو خواہی کار خود کن باید والی را این سخن کارگر آمد و از آن حال پشیمان شد و جملہ حاجات را که مسموع نداشتہ بود قضا کرد و طائفہ بجود ایثار کنند

چنانچه وقتی جمعی از منکران نزد خلیفه تقبیح صورت حال متصوفه کردند و ایشان را بکفر و زندقه مشهور گردانیدند خلیفه بقتل ایشان اجازت داد همه را برای ضرب رقاب حاضر کردند شیخ ابوالحسن نوری قدس سره

(رقاب: جمع رقبه بمعنی گردن ۱۲)

در پیش رفتند سیاف گفت چرا درین امر مبادرت جوئی فرمودند طریق من مبنی بر ایثار است میخواهم که این

(سیاف: شمشیر زن ۱۲)

چند نفس در کام این برادران کنم این خبر بدار الخلافت رسانیدند خلیفه بخلاص ایشان فرمان داد و طائفه بحظوظ آخروی ایثار کنند چنانچه دو یار بودند روزی بهم رسیدند یکی از ایشان بر عادت قدیم اظهار بشر و طلاقت نکرد یار دیگر بر و انکار نمود جواب داد که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرموده اند که چون مسلمان بیکدیگر رسند صد جز رحمت بر ایشان نزول کند نود جزء به کسے بود که تازه روی تر بود و ده جزء بدیگرے که تازه روے کمتر دارد و بدین سبب خواستم که تازه روے تو

زیاده باشد تا بیشتر رحمت ترا بود

جوہر در خدمت خدمت بالکسر چاکری کردن و در استعمال فارسی بمعنی تحفه و سلام و کورنش نیز آمده و با لفظ کردن و گذرانیدن و رسانیدن مستعمل خدمات بکسر اول و فتح ثانی جمع و صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند خدمت آنست که مسافر و مقیم را برموافق طبع ایشان خدمت کنی تا ایشان باوراد و ذکر بفراغ دل مشغول باشند و اگر در خانقاه چیزے موجود نباشد دریوزه کند و خدمت ایشان کند و اگر خدمت فروشے کنی آن خدمت نیست بلکه شفقت ست و در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسرکتهم فرمودند که جناب حق سبحانه و تعالی اصحاب خدمت را نظرها کند و در اثناء آن فرمودند که خواجه بود با نعمت و ثروت گاه گاه بخدمت عین القضاة خرچے فرستادی همانا که وقتی عین القضاة چیزے از صاحب خیر دیگر توقع کرد آنخواجه بشنید خاطر کوفته کرد و بخدمت عین القضاة عتاب فرستاد که چرا از دیگرے چیزے گرفت و این دولت باین کس ارزانی نداشت عین القضاة بروی نوشت که برائے این مصلحت مرنج رها کن تا دیگرے نیز دولتے یابد از انها مباش که میگفت اللهم ارحمنی و محمدا ولا ترحم معنا احدا الخ۔

جوہر در الفت الفت بالضم خو گرشدن و دوستی و بلفظ دادن و نهادن و گرفتن مستعمل صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند الفت آنست که با یکدیگر سزاوار کنی یعنی معیشت او بر صفتی نباشد که مردمان با او الفت نگیرند و آن با ایشان الفت نگیرد و سزاوار مخالفت شرع نبود

جوہر در بشاشت بشاشت بفتح کشاده روئی و خوشی طبع و تازه روی شدن صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که از جمله مکارم اخلاق تازه روئی و بشاشت است خوش

همیشه بشاش و بشاش بود بسبب دوام اکتحال بصیرت او بمطالعه جمال ازلی و ملاحظه کمال لم یزلی نضارت (تازگی ۱۲)
وجه او اثریست از آثار نظر عرفان و بشاشت (خندان روی ۱۲) او نوریست از انوار وجدان صوفیان تخلق بدین خلق با خاص
و عام و اهل و نااهل بکار دارند و صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند بشاشت آنست که با هر کس گشاده
باشی نه ترش رو هر چند ناخوشی بود در باطن از جهت خود و فرمودند حضرت سرور صلی الله تعالی علیه و آله
وسلم هر نیکوئی صدقه است و بعضی نیکوئی آنست که ملاقی شوی برادر مومن را بروی گشاده و آنکه بریزی تو
از دلو خویش آبی را در آوند برادر مومن و بشر (گشادگی ۱۲) آنست که تازگی نمائی در ظاهر بروی خلق با وجود آنکه کراهت
او ناخوشی بود در دل پس بشر قریب بشاشت است

جوهر در کرم بفتحتین مروت و سخاوت و جوانمردی و مردمی و عزیزی و بزرگواری صاحب مجمع السلوک
قدس سره میفرمایند کرم آنست که نیکوئی کنی با کسی که از وی ترا امید نیکوئی نباشد و کرم اسمی ست عام هر
چیزی را که بدان منفعت بدیگری رسد آنرا کرم خوانند اگرچه هر یکی را نامی ست علیحده بر سبیل خصوص
چنانکه کرم اگر بدادن مال باشد آنرا سخا گویند و اگر بسخن نیک باشد آنرا زبان لطف و شیرین گویند
و اگر بسر بردن عهد و وعده باشد آنرا وفا گویند و اگر بدردمند شدن بدرد دیگری باشد آنرا شفقت گویند
پس هرگاه که از تو یا از دیگری بدیگری رسد تو بدان خوش دل شوی کار بر جاده کرم کرده باشی و هر چه
برعکس این باشد آنرا شوم گویند و آن کس را لئیم و معنی لئیم ناکس باشد

جوهر در فتوت فتوت بضمتین و تشدید واو مفتوحه جوانمردی و مروت و صاحب مجمع السلوک قدس سره
میفرمایند که فتوت جوانمردی را گویند و صوفیان همچنین گویند که انصاف دهی و انصاف نطلبی و بعضی
گویند فتوت آنست که در گذری از لغزشهای مردمان و بعضی گویند فتوت آنست که همیشه در کار دیگری
باشی یعنی بدانچه منفعت غیر بود در آن باشی و بعضی گویند که فتوت صفتی ست که نباشد کسی را بکمال
مگر حضرت سید عالم را صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم که هر کسی فردا نفسی نفسی گوید جناب سرور عالم
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم امتی امتی فرمایند و بعضی گویند که جوانمردی آنست که بار خود بر خلق ننهی و
آنچه داری بذل کنی حضرت معروف کرخی قدس سره فرمودند علامت جوانمردی سه چیز ست یکی وفا بی خلاف
دوم ستایش بی جود سوم عطا بی سوال

جوهر بذل الجاه بعضی از اخلاق صوفیان بذل الجاه است یعنی دادن جاه است و دادن جاه
آنست که اگر دو یار هم مرتبه باشند یا یکی از دیگری فروتر باشد آن مرد معظم هم مرتبه خود را یا فروتر خود را در مجمع
مردمان بیگانه و یگانه ریاست و وجاهت خود بیاراید و خود را فروتر گرداند یا کسی را که کاری و حاجتی افتد

و این کار بسعی یکی بر آید و ران کار قدم زنند و کار رو بیابد و چنانچه نقل است که حضرت دانیال صلوات الله علیه بکتاب
ملکی می گرفت از جهت بر آوردن کارهای مردمان جاه خود را در میان نمی دید و ل آن ملک را از بهر آن دست
می آورد و آن ملک بخت نصر بود و ملکی جبار ظلام که بیت المقدس را خراب کرده بود و توریت را سوخته بود
مصطفی صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم گفت من اخذ برکاب اخیه المسلم لا یرجوه و لا یخافه
غفر له اما گفته اند در بذل جاه کار صوفی کامل حال عالم ربانی ست که وی عالم بافات و عیوب نفس باشد
تا در بذل جاهی اخذ جاهی مقصود نباشد و درین محل محل هوشیاری ست هشیار باید بود که کار هر جاهلی
مدعی نیست لا یصلح بهذا الا العبد اطلع الله تعالی علی باطنه و ذکر فی حاشیة العوارف ان
اجتماع صحة الاسلام مع الجاه عسیرة بل متعذر و لهم فی اسقاط الجاه من انفسهم حیلة
لطیفة و هی انهم یرون انفسهم فی الظاهر للخلق عاصین و فی الباطن هم اطوع الخلق
فکل من وجده علی منکر ینظرون الیه بهذه التاویل و قد جاء فی قصص بنی اسرائیل ان نبیا
سال الله تعالی ان یریه من صحبه فامره ان یذهب الی البلدة الفلانیة فیها قصاب اسمه
فلان هو صحبنا فذهب النبی علیه و علی نبینا الصلوة و السلام الیها و طالبه من ای شخص سال عنه
قال هو فاسق زان شارب الخمر فذهب الی حانوته فوجده بلباس العیارین و السارقین
و سیم فقال اتقبل الضیف فقال اقبل بشرط ان لو رایت شیئا لا تقول مع الخلق فقال
لا اقول فلما جاء المساء اغلق باب الحانوت و ذهب الی الخرابات و اشتری جرة من الخمر
و استاجر امراة فاجرة و جاء الی الحانوت فاکرم الضیف و نوم فتناوم الضیف فقام
القصاب و اعطی المراة اجرتها و نومها و اراق الخمر و خلع لباسه و لبس پلاسا و قام
تلک اللیلة الی الصبح بالخدمة لله تعالی فانتبه النبی علیه السلام و قام و بشره بما
اوحی الله تعالی الیه فی حقه فبکی کثیرا و قال للنبی علیه السلام اذا هتکت الله تعالی
ستری فادع له لیقبض روحی فدعا فاستجیب

جوهر در مروت مروت لغتین ونشه پیدا و مخصوص مردمی و مردی و صاحب مجمع السلوک
قدس سره میفرماید مروت آنست که با هر کسی مردمی کنی بد آنچه توانی و بعضی گویند مروت آنست که کسی که
در باب تو احسان کرده باشد تو هم بر وی با احسان پیش آئی

جوهر در مودت صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرماید مودت آنست که دوست صفت باشی با خلق
دوستی و آشتی ۱۲
یعنی با خلق معاملت بظاهر کنند که ایشان بدانند که ما را دوست میدارد و گرنه دل صوفی جز خداوند تعالی کسی را

دوست ندارد پس مودت در معنی لسیم دوست داشتن بود برضای حق تعالے۔

جوہر در جود جود بالضم بخشش وصاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند جود جوانمردی کردن است بے آنکہ از کسے ترا نیکی رسیدہ باشد و تو بروے بخشش کنی و از وے توقع مدح و ثنا کنی و بعضی گویند جود آنست کہ و تمیز نکنی میان کسے در دادن بچیزے کہ این مومن ست یا کافر و مستحق ست یا نامستحق و بعضے گویند جود آنست کہ بسیار دہد و اندک نگاہ دارد

جوہر در تودد و تالف صاحب مصباح الہدایۃ قدس سرہ میفرمایند کہ از جملہ اخلاق کریمہ اوصاف (الفت داشتن ۱۲) شریفہ تودد و تالف است ہر چند در نہاد مردم این خلق تمام ترخیر و سعادت در وے بیشتر و حدت و سہولت کہ محمود است بہ نسبت با شرار ست والا تالف و صحبت با خیار از شرف مطالب و اعز مارب ست چہ ہر صاحبے از مصحوب خود بطریق صحبت ہر چہ بروے غالب بود از خیر و شر اکتساب کند پس اہل خیر و صلاح بواسطہ مخالطت و مصاحبت نفوس و ارواح اوصاف خیر از یکدیگر اکتساب کنند۔

جوہر در کظم غیظ صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند کہ کظم غیظ یعنی فرو خوردن خشم کارے عظیم الشان ست از باب قہر نفس و ہوا و با شیطان ست کہ نفس بر امضاء موجب خشم می آرد و شیطان (سلہ) بر ایذا و ایلام جانب خصم می گمارد و مراد آنست کہ بر نفس و شیطان غالب آید و موافقت و متابعت ایشان ننماید (در ہنگام گردیدن ۱۲) التماس کردند بحضور حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم کہ چہ چیز ست کہ مارا از خشم جناب خداوند تعالی دور کند فرمودند کہ خشمناک نشوی و فرمودند ہر کہ خشم فرو خورد حق تعالی عذاب خود از و بردارد و اتفاق کردہ اند بر این کہ ہیچ کارے نیست فاضل تر از حلم بوقت خشم و صبر بوقت طمع

جوہر در صفح صفح آنست کہ از گناہگار بگذری و باحسان پیش آئی پس عفو عام باشد و صفح خاص بود

جوہر در سخا سخا نتیجہ جوانمردی وصاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند سخا آنست کہ بعضی مال بدہد و بعضی را نگاہدارد و جود آنست کہ اکثر بدہد و بعضے را نگاہدارد و آنکہ چیزے را نگاہ ندارد و کل بدہد وے صاحب ایثار ست و از ینجا گفتہ شد بباید دانست کہ جود اعلی بود از سخا بلکہ سخا اعلی و اکمل از جود ست زیرا کہ سخا صفت طبعی ست و گفتہ اند کہ حق تعالی سالک را صوفی نگرداند مگر آنکہ طبیعت وے را بر اہای سخا راست گرداند و در مقابلہ سخا شح است و شح صفت نفس ست و در مقابلہ جود بخل ست و جود و بخل بکسب عادت ہم ہست و ہر (ہر سہ حرکت رتبہ بیاسستہ بخیلی بود و بخل ۱۲) اما سخا و شح صفت طبعی ست اگر نفس غالب شح غالب و اگر روح غالب سخا غالب پس سخا خاص باشد و جود عام بود و کل سخی جواد و لیس کل جواد سخیا و حق سبحانہ و تعالی را بصفت بسخا نکنند زیرا کہ سخا از نتیجہ (بسیار جود کنندہ ۱۲) طبیعت است و اللہ تعالی منزہ عنہا و در جود و بخل بر اد او طلب عوض عاجل و آجل در نظر دارد مدح و ثنا (باید یا مہلت باشد ۱۲)

سلہ نشان بدعلامت کہ برنشستہ در زمین و قبا ازو بسوز و بعضی بگذاریند در دوان گردیدن فرمان ۱۲

از خلق و ثواب از خالق و سخا از ین همه میسر است پس بذل طعام تر از همه و سخا است و اکمل از جود و ایثار افضل و اعلی از سخا و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که هیچ خلق (بیزار شده و درویشیده و پاک کرده شده ۱۲) آن نورانیست غذا و که سخا و ایثار تا غایتی که اگر شخصی بود مستجمع خصال ذمیمه و سخاوت در و موجود باشد نور سخاوت ظلمات ذمائم دیگر را بپوشاند و سلوک طریق تصوف کسی را آسان دست دهد که در غریزت او سخاوت مفطور بود و در لوح استعداد او آیۀ ایثار مسطور صوفی محقق و عارف مدقق که قدم او در علم توحید (سرشته در طبیعت ۱۲) راسخ بود هر چند در عطای که دست او واسطه بود خود را در میان نه بیند لیکن در عطائیکه دست دیگر واسطۀ آن بود بعد از مشاهده مسبب که منعم مطلق است واو را شکر او و واسطه را نیز که سبب آن باشد اثبات کند و از دست بپرد و اثبات واسطه در توحید او قادح نبود و در معنی بعد رسالت صلی الله تعالی علیه وآله و صحابه وسلم اقتدا انما بد که از حضرت امیر المومنین صدیق اکبر در بذل مال منت قبول فرمودند شیخ شیراز قدس سره

سخاوت مس عیب را کیمیاست
سخاوت همه دردها را دواست

جوهر در وفا وفا بالفتح وعده بجا آوردن و بسر بردن عهد و دوستی و سخن و با لفظ کردن و داشتن و جستن مستعمل و صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند وفا آنست کسی که در باب تو احسان کرده باشد تو هم در باب او احسان کنی چنانکه وی را باید چنانکه ترا باید پس وفا اخص باشد از مروت —

جوهر در حیاء حیا بالفتح و در آخر همزه و بے همزه نیز بمعنی شرم و نفی آن بلفظ بی کنند و با لفظ با لیدن مستعمل و بمعنی باران و فراخی سال و نیز بعضی با همزه بمعنی شرم و بے همزه بمعنی باران و صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که حیا باز داشتن نفس ست حق باز داشتن از هر چیزیکه در شریعت و طریقت و عادت و مروت مذموم بود و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که حیا از جمله احوال مقربان ست چنانکه قرب زیادت حیا بیش و هر که مستور حال حیا بود و فرود نیامده باشد علامت آن بود که هیچ مرتبه از مراتب قرب نیافته است و حیاء آنست که باطن بنده از هیبت اطلاع حضرت خداوند تعالی منطوی گردد و این دو گونه است حیاء عام و حیاء خاص حیاء عام صفت اہل مراقبه است که قلب ایشان از هیبت اطلاع رقیب قریب جل شانه بر سیأت و تقصیرات خود منطوی گردد و حیاء خاص صفت اہل مشاهده است که روح ایشان از عظمت شهود حضرت حق تعالی در حق خود منطوی گردد و این حیا از جمله احوال ست و حیاء عام که مندرج ست در صحت مقام مراقبه از جمله مقامات ست و این محافظت ظاهر و باطن ست از مخالفت احکام جناب الهی بسبب مراقبه نظر حق سبحانه و تعالی و این حیا بر دو گونه است یکے حیا از معصیت و دوم حیاء تقصیر در طاعت —

جوهر در ملاطفت ملاطفت نرمی نمودن و مهربانی کردن و صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند

تلطف آنست کہ با خلق نرمی کنی چنانکہ شنیدی حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالیٰ وجہہ غلام خود را خواندند
جواب نداد پس دوم بار سوم بار پس خود رفتند و دیدند کہ غلام لیدہ است فرمودند ترا می خوانم نمی شنوی عرض کرد کہ
می شنوم فرمودند ترا بدین چہ آورد کہ مرا جواب ندادی عرض کرد مرا از شما ایمنی ست بلکہ جواب ندادم فرمودند ترا آزاد کردم

جوہر در بشر بشر آنست کہ تازگی نمائی در ظاہر بروی خلق با وجود آنکہ کراہت و ناخوشی بود در دل
پس بشر قریب بثنا ست است

جوہر در طلاقة طلاقت بفتح کشادگی زبان و تیز زبانی صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند طلاقہ
آنست کہ کشادگی نمائی در گفتار با خلق یعنی بروی کسی سختی نکنی و درشتی و بدخوئی نکوئی کہ وی ناخوش گردد

جوہر در سکینہ سکینہ بفتح سین مہملہ و کسر کاف عربی آرام و آہستگی صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند
سکینہ آنست کہ آرامیدہ باشی در کارہا تا گفتہ اند ہر حالی و ہر حادثہ کہ طبع آدمی انسان از دست برود و مضطرب
میگردد و صاحب سکینہ اوست کہ در چنین حالات از دست نرود

جوہر در وقار وقار بفتح آرامیدگی و آہستگی و گرانباری مأخوذ از وقر بالفتح بمعنی گرانبار شدن و بکسر او خواندن
نوعی از تفسیر ست صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند وقار آنست کہ آہستہ باشی در کارہا نہ آنکہ عجلت شتابی ۱۲
کنی کہ العجلة من الشیطان والتانی من الرحمن و وقار قریب سکینہ است

جوہر در دعاء دعا بفتح حاجت خواستن از خداوند تعالیٰ اَدعیہ [درنگ و دیر ۱۲] بفتح اول وسکون دال و کسر عین و
فتح تحتانی جمع و بالفظ رسیدن و رسانیدن و رفتن مستعمل و بالفظ کردن و گفتن کنایہ از وداع شدن نیز باشد
و صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند دعا آنست کہ مسلمان را بدعائے خیر بیاد آری متعاکان
اولا جاھیا کان اولا

جوہر در ثناء ثناء بفتح سخن نیک و ستایش و بالفظ کردن مستعمل و صاحب مجمع السلوک قدس سرہ
میفرمایند ثنا آنست کہ ہمہ را نیکو گوئی اگرچہ کسی عیاقی باشد

جوہر در حسن خلق شیخ قطب الدین دمشقی قدس سرہ در رسالہ مکیہ میفرمایند قال ابن المبارک
حسن الخلق بسط الوجہ وکف الاذیٰ وبذل الندیٰ فرمود ابن المبارک قدس سرہ حسن خلق آنست
کہ گشادہ رو بود و از رنجیدن و رنجانیدن دور بود و دادن عطا بود و سئل سہل التستری عن حسن الخلق
فقال ادناہ الاحتمال و ترک المکافات والرحمة للظالم والدعاء لہ پرسیدہ شد سہل تستری
قدس سرہ از نیکخوئی پس گفت کمترین نیکخوئی قبول کردن جفاء خلق ست و ترک دادن مکافات است [پاداش و سزا ۱۲]
و بخشیدن مر ظالم را و دعائے خیر کردن مر آن ظالم را و شیخ سعد الدین قدس سرہ در مجمع السلوک میفرمایند

که حسن خلق یعنی نیکخوئی آنست که با خلق بکنند و بار خود بر ایشان ننهد و عفو را لازم گیرد و بزرگی را پرسیدند که
حسن خلق از که آموختی گفت از قیس بن عاصم که روزی در خانه او نشسته بودم کنیزکی صحنک (طبق کوچک را) کرده بریان همی آورد
از دست وی بر سر پسر قیس بیفتاد و در حال بمرد کنیزک بترسید گفت هیچ مترس ترا از بهر حق تعالی آزاد کردم و
نقل ست که ترکی از خواجه ابراهیم ادهم قدس سره پرسید که راه آبادانی کدامست اشارت سوی گورستان کردند
آن ترک بر سر مبارک ایشان چنان زد که خون روان شد کسی گفت که ایشان سلطان ابراهیم ادهم اند آن ترک
پشیمان گشته معذرت کردن گرفت فرمودند معذرت حاجت نیست من برای تو از حق تعالی بهشت خواستم
چگونه روا باشد که نصیب من از تو نکوئی بود و نصیب تو از من بدی و خواجه معروف کرخی قدس سره بکنار
دجله وضو میکردند و مصحف و جامه خویش آنجا نهاده عورتی آن مصحف و جامه برداشت و روان شد
خواجه فرمودند ای خواهر باکی نیست بیا ترا پسری هست که مصحف خواند گفت نه فرمودند مصحف بده
و جامه ببر و روزی امام احمد حنبل قدس سره وضو میکردند و دستار پیش نهاده مردی آمد و ستد و روان شد
امام فرمودند ای عزیز وهبت لک قل قبلت و حجة الاسلام امام محمد غزالی قدس سره در کیمیای سعادت
میفرمایند که خداوند تعالی بر حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم ثنا کرد بخلق نیکو و
فرمود انک لعلی خلق عظیم و حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند که مرا
فرستاده اند تا محاسن اخلاق تمام کنم و فرمودند عظیم ترین چیزی که در ترازو نهند خلق نیکوست یکی عرض کرد
که دین چیست فرمودند خلق نیکو و عرض کردند که فاضل ترین اعمال چیست فرمودند خلق نیکو و فرمودند از
عقب هر بدی نیکوئی کن و مخالطت با خلق بخوی نیکو کن و عرض کردند که فلان زن بروز روزه دارد
و شب نماز گذارد ولیکن بدخوست همسایگان را بزبان می رنجاند فرمودند جای او دوزخ ست و فرمودند خوی بد
طاعت را همچنان تباه کند که سرکه انگبین را و خلق نیکو گناه را نیست کند چنانکه آفتاب یخ را و حضرت
فضیل عیاض قدس سره میفرمایند که صحبت با فاسق نیکوخوی دوست تر دارم که با قاری بدخوی و حضرت
یحیی معاذ قدس سره میفرمایند خوی بد معصیتی ست که با آن هیچ طاعت سود ندارد و خوی نیکو طاعتی
که با آن هیچ معصیت زیان ندارد

جوهر در تصغیر نفس صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که تصغیر نفس آنست که نفس را همه
وقت و در کارها خداوند تعالی خوار دارد و آنچه هوای وی باشد نکند

جوهر در توقیر اخوان در مجمع السلوک ست توقیر اخوان آنکه همه وقت برادران مومن را
تعظیم دارد و هر کس را فاضل و خود را مفضول پندارد

جوہر در تبجیل مشائخ در مجمع السلوک مذکور است که بزرگ داشتن مشائخ یعنی آنانکه بسجادہ مشیخت نشستند
یا ہر که در عمر بزرگ باشد ایشان را بزرگ داری و خدمت ایشان بواجبی بجا آری و فرمودہ ایشان را عدول نکنی
روزی حضرت خواجہ شقیق بلخی و حضرت ابو تراب نخشبی بر سلطان العارفین مہمان بودند و طعام پیش
آوردند چون استادہ خدمت میکرد ہر دو بزرگواران فرمودند بیا با ما طعام بخور جوان گفت من صائمم پس
خواجہ ابو تراب فرمودند بخور و ثواب یک ماہ بستان گفت روزہ نتوان کشاد پس خواجہ شقیق فرمودند بخور و ثواب
یکسال بستان ہمان جواب بداد شیخ بایزید بسطامی قدس سرہ فرمودند از دست بدارید که راندہ حضرت
پس مدتے برنیامد که او را به دزدے گرفتند و ہر دو دستش جدا کردند

جوہر در ترحم بر صغیر و کبیر در مجمع السلوک مذکور است که ترحم بر صغیر و کبیر آنست که بخشائی بر خرد
و بزرگ یعنی باید که لطف و رحمت او بر ہمہ باشد

جوہر در استعظام ما الیہ و استصغار ما منہ صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند
که استعظام ما الیہ و استصغار ما منہ آنست که ہرچہ از تو در حق کسی باشد و بکسے رسد اگرچہ آن شئے
عظیم بود تو آنرا حقیر دانی و ہرچہ از دیگری در حق تو باشد و بتو رسد تو آنرا عظیم دانے

جوہر در قناعت قناعت بفتح راضی شدن باندک چیز و نزد اہل اللہ قناعت آنست که
قلب ساکن باشد در حال افلاس چنانکه در توانگری می باشد و چون در افلاس سکون نشد در تنگ
سینہ آن قناعت نیست بلکه تنگ قلب ست که شرارت پیدا میکند و چون افلاس باین وجہ باشد
ازان افلاس پناہ باید جست و در حدیث شریف وارد ست که قناعت مال و گنج عظیم است که
کم نمی شود و صاحب مثنوی معنوی قدس سرہ میفرمایند ؎

گفت پیغمبر قناعت چیست گنج	گنج را تو وانمیدانی ز رنج	بلفظہ
چون قناعت را پیمبر گنج گفت	ہر کسی را کے رسد گنج نہفت	
از قناعت ہیچکس بیجان نشد	وز حریصی ہیچکس سلطان نشد	

در فوائد المحققین صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند که قناعت عبارتست از وقوف
نفس بر حد قلت و کفایت و قطع طمع از طلب کثرت و زیادت ہر نفسے که بدین صفت متصف شد
بدین خلق متخلق گشت خیر دنیا و آخرت و گنج غنا و فراغت بدو مسلم داشتند و راحت ابدی و
عشرت سرمدی نصیب او گردانیدند و غنا که عبارتست از عدم احتیاج گویا کسوتے ست که بر قامت
قناعت دوختہ چہ احتیاج از صاحب قناعت بجہت قصر طمع از موجود و قطع نظر از معدوم صورت

نه بنده و قناعت مقدمه رضاست هر که قانع شد مستعد نزول حال رضا گشت و قناعت در امور دنیوی پسندیده است
نه در امور اخروی و طمع از جناب حق سبحانه و تعالی داشتن منافی صبر و قناعت نیست و در رشحات مذکور است که
حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که قناعت نزد ما آنست که چون کسی نان جو نابیخته یابد
آن روی نان جو بیخته نکند و آن را نیز آنقدر خورد که دست و پا جنبد از برای نماز گذاردن و میفرمودند که بر وجه
می باید بود که همیشه میسر شود و در خوردن و پوشیدن قناعت باید کرد بچیزیکه از آن فرومایه تر نباشد و میفرمودند
اگر کسی در بیابان افتد مثلا که در آن نه آب بود نه آبادانی و از هیچ ممر امید طعام نباشد و برای طعام هیچ
دغدغه نشود و در باطن وی نیز هیچ تضرع نبود می توان گفت که این (سبب ۱۲) را قناعت بتحقیق حاصل شده است

دلا گر قناعت بدست آوری — در اقلیم راحت کنی سروری
اگر تنگدستی بسختی منال — که پیش خردمند هیچ ست مال
ندارد خردمند از فقر عار — که باشد نبی را ز فقر افتخار
غنی را زر و سیم آرایش است — و لیکن فقیر اندر آسایش است
غنی گر نباشی مکن اضطراب — که سلطان نخواهد خراج از خراب
قناعت بهر حال اولی تر است — قناعت کند هر که نیک اختر است
ز نور قناعت برافروز جان — اگر داری از نیک بختی نشان

جواهر در مزاح مزاح بکسر خوش طبعی کردن و بضم خوش طبعی - صاحب مصباح الهدایه قدس سره
میفرماید که مزاح خلقی شریف است و گفته اند المزاح فی الکلام کالملح فی الطعام و اکثار آن
همگنان را و خصوصا اهل بدایات را که نفوس ایشان از بقایای رجوع و جنوح منسلخ نگشته باشد و قلوب
(سرکشی ۱۲ میل کردن ۱۲)
بر دقائق صفات نفس وقوف نیافته بغایت مکروه است و صوفیان را که نفوس ایشان در تحت
سیاست علم مقهور شده باشد و بقایا و هوای ایشان بر خاسته روا بود که بجهت ترویح قلب خود و تالیف قلوب
دیگران در وقت خود بقدر حاجت طریق مزاح و مداعبت با اصحاب و با اهل و اولاد مسلوک دارند و آداب
(مزاح و بازی کردن ۱۲)
صوفیان در مزاح آنست که از جاده صدق انحراف ننمایند و الفاظ موحش بکار نبرند و هرچه بر سخافت (سستی ۱۲)
عقل دلالت دارد اجتناب واجب دانند و صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که در حالت مزاح از
کذب و غیبت و فحش و لغو دور باشند و اکثر اوقات نکنند که اکثر اوقات خود را بهزل دادن کار مردم
سبک طبع است و با مرد باهیبت و وقار مزاح نکنند شاید که کینه گیرد و با مرد فرومایه نیز مزاح نکنند شاید
که وی دلیر و شوخ گردد -

جوہر در مزاح حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم در مجمع السلوک است کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم گاہ گاہ اگر کسے غمگین بودے ویرا بمزاح خوش کردے وقتی عجوزہ التماس نمود کہ فردا احوال عجائز چگونہ خواہد بود فرمودند عجوزہ در بہشت نزول نکنند عجوزہ دل تنگ شد فرمودند غم مخور کہ فردا عجائز را در بہشت جوان گردانند وحضرت انس بن مالک رضی اللہ تعالی عنہ فرمودند کہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم با من مزاح کردند وفرمودند یا ذا الاذنین

جوہر بعضی از محققین میفرمایند تجلی کہ ظہور حق ست بر دیدہ دل پاک سالک از روی کلیہ چہار نوع آثاری وافعالی وصفاتی وذاتی آثاری آنست کہ بصورت جمادات کہ عالم شہادت ست از بسائط علوی و سفلی ومرکبات بہر صورت کہ حضرت حق تعالی را بیند ودر عین رویت جزم داند کہ حضرت حق تعالی است اینرا تجلی آثاری خوانند واز جمیع تجلیات آثاری تجلی صوری یعنی در صورت انسانی مشاہدہ نمودن اتم واعلی است وتجلی افعالی آنست کہ بعضے از صفات فعلی کہ صفات ربوبیت اند متجلی شود واکثر آنست کہ تجلیات افعالی بانوار مشاہدہ نماید یعنی حضرت حق تعالی را بصورت نور سبز ونور سرخ ونور زرد ونور سفید بیند وتجلی صفاتی آنست کہ حضرت حق تعالی بصفات سبعہ ذاتیہ کہ حیوۃ وعلم وقدرت وارادت وسمع وبصر وکلام ست متجلی شود وگاہ باشد کہ تجلی صفاتی متمثل بنور سیاہ نماید یعنی حضرت حق تعالی را متمثل بصورت نور سیاہ بیند وتجلی ذاتے آنست کہ سالک دران تجلی فانی مطلق شود وعلم وشعور وادراک مطلق نماند وتجلیات مذکورہ بحسب صفا واوقات متجلی علیہ متفاوت ست اگر حضرت حق تعالی را مظہر خود بیند تجلی ست کامل فاما اگر خود مظہر حضرت حق تعالی شود یعنی بیند کہ خود مظہر حضرت حق تعالی است اتم واکمل ست زیرا کہ تحقق در ضمن این یادہ آنست ودر جمیع مراتب تجلیات مذکورہ حضرت حق تعالی را دیدن یا خود مظہر حق تعالی شدن در طریق تصفیہ واقع است وشہود تجلیات وبقا باللہ کہ بحسب حال کاملان واصل را دست میدہد آنست کہ بعد از فنائے سالک در تجلی ذاتی ببقائے حضرت حق تعالی باقی گردد وخود را مطلق بے تعین جسمانی وروحانی بیند وعلم او کہ علم کلی حضرت حق تعالی شدہ محیط ہمہ ذرات کائنات مشاہدہ نماید ومتصف بجمیع صفات الہیت وقیوم ومدبر عالم باشد وہیچ چیز غیر خود نہ بیند ومراد بکمال توحید عیانی اینست

آنکہ سبحانی ہمی گفت آن زمان — این معانی گشتہ بود او را عیان
ہم ازین رو گفت آن بحر صفا — نیست اندر جبہ ام غیر خدا
ان انا الحق گشت ایمعنی نمود — گر بصورت پیش تو دعوی نمود
لیس فی الدارین ہر گفتہ است — ور این معنی چہ نیکو سفتہ است

چون نماند از تو یکی با تو اثر		بی گمان یابی از نیستی خبر

جوہر تجلی از ذات حق تعالے بر صورت بندہ بحسب استعداد و بندہ است از بہر آنکہ ذات حق تعالے منزہ است از آنکہ او را صورتے معینہ بود تا چون تجلی فرماید با تصورت فرماید و بندہ در حالت تجلی حق تعالے بر وی بجز صورت خود در آئینہ حق نہ بیند و حضرت سید عالم از ہمین فرمودند المومن مرأة المومن مومن اول اسم حق تعالے است و مومن ثانی اسم بندہ چون حق تعالے از ذات خود بہ بندہ تجلی فرماید بمثابہ آئینہ برابر شخصی تا چنانچہ صورت آن شخص بود از خوبی و زشتی در آئینہ نمودہ شد یعنی چون انسان کامل شد آن حصہ کہ وی راست از وجود مطلق بر وے متجلی گردد و آن حصہ ہمین ثابتہ ویست پس صورت عین ثابتہ خود دیدہ باشد نہ حق را کہ حق از صورت معینہ مجرد و محصورہ متعالی ست و بندہ مقید بصورت معینہ چگونہ حق را تواند دید

جوہر بدانکہ ذات حضرت حق تعالی باعتبار تجلی و ظہور او سبحانہ در ہمہ مظاہر ہمہ اشیا ست و تمامت اشیا بحق تعالی موجود اند و بدون او سبحانہ معدوم واز آن کہ ذات حق تعالے تجلی و ظہور بصورت اشیا نمودہ است اضافت وجود بر ایشان کردہ می شود و ہرگاہ اسقاط این اضافت نمایند ہر آئینہ اشیا فی حد ذاتہا معدوم باشند و غیر حق تعالے ہیچ نباشد اینست معنی التوحید اسقاط الاضافات یعنی توحید اینست کہ اسقاط اضافت صفت وجود و ہستی بغیر نماید

جوہر مناسبت میان حق و بندہ آنست کہ حق تعالی متجلی ست بآن اعتبار کہ وجود وی مطلق است و مقید باسم و رسم نیست و بندہ از رق قیود تشخصہ مطلق و معرا گشتہ از عبودیت اسما و جبروتیہ مخلص و منزہ شدہ چرا کہ بندہ اللہ تعالی است بلکہ بکلی وے فانی شدہ افعال در افعال حق و صفات در صفات حق و ذات بندہ جز آنکہ بآن متمیز ست از حق کہ آن وجود تشخصی ویست نماندہ پس چون مناسبت میان عبد و رب حاصل شد تجلی متواصل شد بدین صفت کہ بندہ جز خود را در آئینہ حق نہ بیند

جوہر بدانکہ ممکن نیست کہ حضرت حق تعالی را چنانچہ حق ست بیند بجہت آنکہ تا مناسبت تمام میان بندہ و حق حاصل نشود رویت محال ست و اگرچہ بندہ از قیود نفس بیافت خلاص یافت و متخلق باخلاق اللہ گشتہ مناسبت حاصل کردہ اما آنچہ بندہ بآن متعین گشتہ از وجود تشخصی ہنوز باقی ست پس مناسبت تمام او را حاصل نشدہ پس رویت ممکن نباشد و درچنین حال بندہ الحق است کہ صورت خود چنانچہ خود ست ندیدہ الا در حق بر مثال آئینہ در عالم کہ چون در مقابل شخص آید شخص صورت خود را ان بیند و آئینہ را او را ان نہ بیند و حال آنکہ بیند کہ صورت خود ندیدہ الا در آئینہ

جواہر بدانکه آئینه مثالے ست مر تجلی را دریں عالم و در وے دیده نمیشود جز صورت خود و جرم آئینه
خود نمی تواند دید - الله تعالی ظاهر کرد آئینه را تا مثالے باشد اهل عالم را مر تجلی ذاتی حق بر حق تا چون
نظر کنند در آئینه جز صورت خود نه بینند پس بدانند که ذات الهی نتواند دید الا وقتے که تجلی اسمائی فرماید
از وراے حجاب نوری - آدمی صورت خود در آئینه می بیند و میداند بیقین که صورت وے ست و در آئینه از جهت آ
که صورت خود را می شناسد و از جهت که در آئینه کوچک صورت خود را کوچک می یابد و در آئینه بزرگ
صورت خود را بزرگتر از آن می یابد که هست و میگوید که این صورت من نیست و میداند که در اندرون
آئینه هیچ صورتے نیست و میداند که میان وے و آئینه نیز صورتے نیست پس بیقین نمی تواند گفت
که خود را در آئینه دیدم چرا که اگر از وی چگونگی آن پرسند نتواند گفت و بیقین میداند که صورت خود را
دیده پس بنا بر آن دیده هم منفی بود و مثبت هم موجود بود و هم معدوم هم معلوم و هم مجهول - حق تعالے این
آئینه را برای بندگان ضرب المثلے ساخت و پیدا کرد تا بنده بداند بیقین که چون از ادراک حقیقت
مثل این صورتے که هم ازین عالم مخلوق ست عاجز و متحیر میگردد و ادراک آنچنانے که سبب اطمینان او بود
حاصل نمیشود بطریق اولی که از ادراک حقیقت رویت حق تعالی که خالق ست و با هیچ چیز تشابه ندارد

عاجز تر و نادان تر و متحیر تر باشد

جواہر در فیض اقدس و فیض مقدس شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره
در لوائح میفرمایند که حضرت حق سبحانه و تعالی را دو تجلی ست یکی تجلی عینی علمی که صوفیه تعبیر از آن بفیض
اقدس کرده اند و آن عبارت از ظهور حق ست سبحانه ازلاً در حضرت علم بر خودش بصور اعیان و
قابلیات و استعدادات ایشان دوم تجلی شهودی وجودی که معبر می شود بفیض مقدس و آن
عبارت ست از ظهور وجود حق سبحانه و تعالی منصبغ باحکام و آثار اعیان و این تجلی ثانی مترتب بر
تجلی اول ست و مظهر ست مر کمالاتے را که بتجلی اول در قابلیات و استعدادات اعیان اندراج یافته

جواہر قدوة المکاشفین شیخ محمد بن یحیی بن علی الجیلانی قدس سره در شرح گلشن راز میفرمایند
که توحید شهودی عیانی وجدانی ذوقی را سه مرتبه است اول آنکه حضرت حق سبحانه و تعالی به تجلی افعال
بر سالک متجلی شود و سالک صاحب تجلی جمیع افعال اشیا را در افعال حق تعالی فانی یابد و هیچ مرتبه و هیچ شیئے
را غیر حق تعالی فاعل نه بیند و غیر حق تعالی را موثر نشناسد و در اصطلاح این طائفه این مقام را محو خوانند
دوم آنکه حضرت حق تعالی به تجلی صفاتی بر سالک متجلی شود و آن سالک جمیع صفات اشیا را در صفات
حق تعالے یابد و صفات اشیا را صفات حق تعالی بیند و داند و غیر حق تعالی مطلقا هیچ صفت نه بیند

ونداند وخود را و اشیا را مظهر تجلی صفات الهی شناسد و صفات او را در خود ظاهر بیند و در اصطلاح محققان این را مقام ملبس گویند. و مرتبه سوم آنست که حضرت حق سبحانه وتعالی به تجلی ذاتی بروی متجلی شود و سالک جمیع ذوات اشیا را در پرتو نور تجلی ذات احدیت فانی یابد و تعینات عدمی و وجود نفس را در توحید ذاتی مرتفع شود و هیچ شئ را غیر حق نه بیند. ونداند وجود اشیا را و وجود حق تعالی شناسد. و باصطلاح این طایفه محو عبارت ازین فناست و صاحب این مقام جمیع ذوات و صفات و افعال اشیا را مضمحل و متلاشی در اشعه انوار ذات و صفات و افعال حق تعالی می یابد

جوهر ذات حق تعالی را باعتبار تنزل و ظهور در مرتبه علم و عین هفت اعتبار کلی لازم است که صفات سبعه ذاتیه اند که حیوة و علم و قدرت و ارادت و سمع و بصر و کلام است و اشتمال هر تجلی بر جمیع تجلیات را در اصطلاح سر التجلیات میگویند. در تحت هر تجلی از تجلیات نامتناهی و جه الهی بنا بر اشتمال او به تمامت تجلیات هزاران بحر علم و معرفت و اسرار از علم اخروی و عجیب نهفته و مخفی است. ذات حق سبحانه و تعالی را صفات نامتناهی اند و ذات را باعتبار هر صفت و نسبت ظهور به تجلی خاص است پس هر آئینه تجلیات حضرت حق تعالی غیر متناهی باشد.

جوهر شطحیات بالفتح و حاء مهمله مکسوره و یاء تحتانی مشدد و باصطلاح صوفیه کلماتیکه بوقت مستی و ذوق بے اختیار از بعض اهل الله صادر میشود چنانکه از حضرت منصور قدس سره انا الحق و از حضرت سید الطایفه ابو القاسم شیخ جنید بغدادی قدس سره لیس فی جبتی سوا الله. و از حضرت سلطان العارفین شیخ بایزید بسطامی قدس سره سبحانی ما اعظم شانی مشایخان این کلمات را نه رد کنند و نه قبول

جوهر تجلی ظهوری بر دو نوع است عام و خاص عام را تجلی رحمانی نامند که افاضه وجود مع ما یتبعه من الکمالات بر تمامت موجودات فرموده درین تجلی همه موجودات مساوی اند ما تری فی خلق الرحمن من تفاوت. و رحمتی وسعت کل شئے و این رحمت را رحمت امتنانی خوانند چه بمحض منت و عنایت بے سابقه عمل بر همه اشیا افاضه این رحمت فرمود و فضل عبارت ازین تجلی است بر دو عالم که عبارت از غیب و شهادت و دنیا و عقبی ست بدین تجلی با نوار وجود روشن ساخته ؎

این بود مر ذوات را شامل
کافر و کفر و مومن و ایمان

ناقص از وے نه ابد کامل
همه را اندرو مساوے دان

خاص را تجلی رحیمی گویند که فیضان کمالات معنویه بر مومنان و صدیقان و ارباب قلوب از دست مثل معرفت و توحید و رضا و تسلیم و توکل و متابعت اوامر و اجتناب از نواهی و ازین تجلی تعبیر بفیض مقدس

و درین تجلی کافر از مومن و عاصی از مطیع و ناقص از کامل ممتاز گشته اند۔ شرح گلشن راز

جوہر عارف چون تجلی اسم القہار بیند در پناہ تجلی اسم الحفیظ بگریزد ولیکن داند کہ جناب حق سبحانہ و تعالی درین صورت متجلی ست باید کہ دلیری نکند نقل ست کہ مریدے بموجب فرمودہ شیخ خود در کوہستان عزلت داشت مارے پیش وے رسید خواست کہ ویرا بگیرد مار او را بگزید این خبر بشیخ خود فرستاد جمعی آمدند و او را نزدیک شیخ بردند شیخ فرمود کہ مار را چرا گرفتی گفت شما فرمودہ بودید کہ غیر حضرت حق سبحانہ و تعالی نیست پس آن مار را غیر حضرت حق سبحانہ و تعالی ندیدم ازینجہت دلیری کردم و ویرا بگرفتم شیخ فرمود ہرگاہ کہ خداوند تعالی را بلباس قہر بینی بگریز و نزدیک او مرو الا چنین کند پس دعا کرد و باد بروی دمید او شفا یافت پس فرمود بعد ازین گستاخی مکن تا وقتیکہ او را نیک نشناسی۔

جوہر تجلی و ظہور حضرت حق سبحانہ و تعالی جمالے می باشد و جلالے می باشد تجلی جمالی آنست کہ مستلزم لطف و رحمت و قرب باشد و جلالے آنکہ موجب قہر و غضب و بعد باشد و بحقیقت ہر جمالے مستلزم جلالی و در پس پردہ ہر جلالے نیز جمالے ست زیرا کہ جلال احتجاب حق ست بحجاب عزت و کبریائی از غیب و تا ہیچکس او را بحقیقت و ہویت چنانچہ ہست نشناسد و جمال تجلی حق ست بوجہ و حقیقت خود از برای ذات خود پس جمال مطلق را جلالے باشد و آن قہاریت حق است مر جمیع اشیارا با فنا در تجلی وجہ مطلق و این مرتبہ علو جمال است و این جمال را دنوی ست کہ بآن اشیا نزدیک میگردد و آن دنو جمال مطلق است بصورت جمیع اشیا و این دنو جمال را نیز جلالے ست و آن احتجاب جمال مطلق است بہ تعینات اکوان۔ شرح گلشن راز

جوہر روی دلبر دیان بمناسبت نور و لطف و رحمت با تجلی جمالی مشابہت داشتہ باشد و زلف بتان شوخ دلربا را بمناسبت ظلمات و پریشانی و حجاب با تجلی جلالی نسبت تام بودہ باشد و روی و زلف محبوبان مثال و نمودار تجلی جمالی و جلالی باشد۔ شرح گلشن راز۔

جوہر اہل اللہ میفرمایند کہ تجلی ذاتی در دنیا حاصل نیست موطن آن دار آخرت است اگر کسے ہمگی ہمت خود را بہ حصول تجلی گمارد در تمام اوقات میسر نیاید الا در بعضے زمان بلکہ در آن و بعضے قائل اند کہ تا یکپاس و دو پاس و زیادہ ازان می تواند و این محال ست نماید در دار دنیا۔

جوہر تجلی عبارت ست از ظہور ذات و صفات الوہیت و ہیچ را نیز تجلی باشد و بسیار سالکان درین مقام مغرور شدہ اند و پنداشتند کہ تجلی حق یافتند اگر شیخ کامل صاحب تصرف نباشد ازین ورطہ خلاص دشوار بود چون آئینہ دل از صفات بشریہ و زنگار طبیعت صافی شود بعضی صفات روحانی

بر دل تجلی کند. و آن از غلبات انوار روحانیت بود که روح تجلی از صفات بشری بیرون آمده باشد و گاه بود
که روح تجلی صفات خویش در تجلی آید و این از محو آثار کل صفات بشریت بود و گاه بود که ذات روح که
خلیفه حق است در تجلی آید و بخلافت خود دعوی انا الحق کند و فرق در تجلی روحانی و ربانی آنست که تجلی
روحانی وسمت حدوث دارد و آنرا قوت افنا نباشد اگرچه در وقت ظهور ازاله صفات بشریت کند امافنا نتواند کرد
چون تجلی در حجاب شود در حال صفت بشریت پیدا گردد اما در تجلی حضرت حق سبحانه و تعالی ازین آفات ایمن
باشد دیگر آنکه از تجلی روحانی آرام دل پدید آید و از شک و ریب خلاص نیابد و ذوق معرفت تام ندهد و تجلی
حضرت حق سبحانه و تعالی بخلاف این باشد و دیگر آنکه از تجلی روحانی غرور و پندار پدید آید و عجب و هستی بیفزاید
و در طلب نقصان شود و خوف و نیاز کم شود و از تجلی حضرت حق سبحانه و تعالی این جمله برخیزد و هستی به نیستی
بدل شود و در طلب بیفزاید و تشنگی زیاده گردد و خوف و نیاز بیفزاید- و انسان آئینه ذات و صفات
حق سبحانه و تعالی ست چون آئینه صافی گشته بهر صفت که حضرت خداوند تعالی خواهد تجلی کند اگر بصفت
حیات متجلی شود چنان بود که خضر و الیاس را حیات باقی بود و اگر بصفت کلام متجلی شود چنان بود که
موسی را بود و اگر بصفت رزاقی تجلی بود چنان باشد که مریم را بود و چون بصفت خلاقی تجلی کند چنان
باشد که عیسی را بود و اگر بصفت اماتت تجلی کند چنان بود که مرید خواجه ابوتراب نخشبی را بود در حالے که
نظر خواجه بایزید قدس سره بروی افتاد نعره زد جان بداد چنین کس همت بر هر که گمارد هلاک کند
و دیگر صفات همچنین میدان و فرق بغایت دقیق ست میان مشاهده و مکاشفه و تجلی و استتار میان
این طائفه متعارفه است اینست خلاصه کلام شیخ شرف الدین احمد یحیی آنچه در مکتوب خود نوشته-

جوہر وصول بحضرت خداوند نه از قبیل وصول جسم ست بجسم یا عرض ست بعرض یا جوہر ست بجوہر
یا علم است بمعلوم یا عقل است بمعقول یا شئے است بشئے تعالی اللہ عن ذلک علوا کبیرا-

جوہر ہر که بطریق تصفیه کما ینبغی اشتغال نماید و دل او که بحقیقت برزخ جامع وجوب و امکان ست
بسبب ذکر و توجه کلی بمبدا و رفع موانع بنور قدس منور گشته صفائی تام حاصل کند هر چه هست در و نماید
و صور جمیع اشیا از مادیات و مجردات دران دل مکشوف گردد و بواسطه صفائی و مناسبت که بعالم معانی
حاصل کرده مجردات که در عالم جسمانی صور حسیه ندارند متشکل باشکال محسوسات گشته بر وی ظاهر شوند بمناسبتی
که میان او و صورت ایشان بوده و گاه در عالم مثال ملتبس بلباس مظاهر حسنه بر وی ظاهر شود و این را
در اصطلاح تانیس خوانند که عبارت از تجلی حق ست بصور مظاهر حسنه و این ابتدای تجلیات القلوب ست شرح گلشن راز

جوہر سالکان که بمراتب تجلیات افعالی میرسند بسبب آن احوال که دران وجه بر ایشان غالب است

حق تعالی را در عالم برزخ مثالے ممثل بصور مظاہر محسوسہ از انسان وغیرہ مشاہدہ می نمایند و این را تجلیات افعالی می نامند زیرا کہ حق بصورت اشیا ظاہر شدہ و در اصطلاح صوفیہ تانس نامند

جوہر بدانکہ بذوق و وجدان باین مقام رسیدی کہ تجلی ذاتی ترا حاصل شد بجائے رسیدی کہ غایت سیر سائران و نہایت سلوک سالکان است و اعلی ازین مقام مخلوق را امکن نیست پس طلب زیادہ مدار و نفس را در طلب رنجہ مکن و مپندار کہ بشر را مقامے عالی تر ازین دست دہد کہ یارائے این عدم محض است سوال چون گفتی کہ درین وصول و رویت جز عین ثابتہ خود ندیدہ چگونہ در رویت عین وی حق نباشد جواب گوئیم کہ دیدن بندہ عین خود را و ظاہر شدن صورت عین وی بر وے عین دیدن حق و رسیدن بحق است از بہر آنکہ اعیان ثابتہ شیون و صفات و اسماء حق اند پس مطلقا مغائر حق نباشند و اسماء و صفات من وجہ عین حق اند و من وجہ غیر حق پس چون سالک مشاہد عین خود
عین خود گردد و مشاہد حق گشتہ

جوہر بدانکہ لابدست مرید مبتدی را از شیخ کامل کہ اقتدا کند بشیخ قولا و فعلا زیرا کہ شیخ ہمراہ مرید مبتدی را در راہ سلوک چہ معلوم ست راہی را کہ ندیدہ باشد بے راہبر رفتن دشوار ست و راہبر کسے بود کہ راہ را دیدہ باشد و کار درویشی و شیخی را محک و معیار ست و آن قرآن مجید و احادیث و اجماع ائمہ مسلمہ است پس ہر چیزیکہ از شان شیخی موافق معیار باشد آن صحیح ست یعنی اگر قول و فعل شیخ موافق کتاب و سنت و اجماع ست صحیح شیخ قوام الدین فرمودہ اے درویش محک و معیار این کار کتاب و سنت و سیر سلف ست کہ اہل اقتدا بودہ اند اجازات مجرد و مقام متبرک کہ فلان فرزند درویش ست و رجای آبا و اجداد خود نشستہ و چیزیکہ از شان شیخی مخالف معیار ست آن فاسد و باطل یعنی اگر قول و فعل شیخ مخالف کتاب و سنت و اجماع بود ہیچ نباشد آن شیخ لائق شیخی و مقتدائی نبود ہر کہ بدو اقتدا کند بمقصود نرسد قال اللہ تعالی یا ایہا الذین امنوا اتقوا اللہ وابتغوا الیہ الوسیلۃ اے مومنان از خدا بترسید و از عذاب او پرہیز کنید و بجوئید سوی خدا تعالی وسیلہ و وسیلہ بسوی او پناہ گرفتن بہ بندگان خاص است و تقرب بسوی مشایخ عظام و فقراء کرام است و قال علیہ السلام اصحابی کالنجوم بایہم اقتدیتم اہتدیتم یاران من ہمچو ستارگان اند بہر کدام کہ اقتدا کنید شما راہ بیابید یعنی کلام خدا و رسول خدا اشارت باین میکند کہ طالب را اقتدا بشیخ کامل باید در صحبتش حالتی پیدا شود کہ دل از دنیا سرد شود و محبت حق تعالی و رسول و دوستان او و اعمال صالحہ و توفیق حسنات و اجتناب و بیزاری از سیئات دست دہد و از صحبتش دوام حضور حاصل گردد و از یاد الٰہی اطمینان و جمعیت میسر شود۔ صاحب مثنوی

قدس سره میفرمایند ـ

ره بجو یار خدا را تو زود — چون چنین کردی خدا یار تو بود
گفت پیغمبر که یزدان مجید — از پی هر درد درمان آفرید
چون ترا آن چشم باطن بین بود — گنج می بیند اندر هر وجود
چونکه گنجی هست در عالم مرنج — هیچ ویران را مدان خالی ز گنج
گر سفر داری برین نیت برو — ور حضر باشد ازین غافل مشو
در بدر میگرد و میرو کو بکو — جستجو کن جستجو کن جستجو
قصد هر درویش میکن بی گزاف — چون نشان یابی بجه کن طواف

چه بهر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله قدس الله تعالی سره العزیز در کشکول سفر میفرمایند که بحکم من لیس له شیخ فشیخه الشیطان بر هر صاحب دل متحتم ست که طلب شیخ نماید و هم (واجب و لازم ۱۲) این مشکل نماید که چون مبتدی سست اشیا مصلح از مفسد نتواند که و دلی را از غیر دست هبا نتواند پس بقیاس مصلحان مفسدان را نیز مصلح داند یا عکس و درین هر دو شق غلط کرده باشد حضرت شیخ شرف الدین یحیی منیری قدس سره در حل این مشکل میفرمایند که عادت جناب الهی و سنت حضرت خداوندی برین جاریست که هیچ عصر را از مشایخ و زهاد و عباد و اوتاد و اخیار و نجبا و نقبا و ابدال و اقطاب و غوث و سائر اهل الله از اهل خدمات و غیرهم من العاشقین والمعشوقین خالی نداشته و نداده و نخواهد داشت پس لابدست مر طالب صادق را که بی بهت مشایخی که بر جاده این طریقه میروند و باین سیرت معروف اند مراودت نماید و مراسته و کرات مجالس ایشان را دریابد و در هر باب متفحص دل خود شود اگر بیند که از هجوم وساوس و هواجس و انواع خطرات که مانع دل او بود فی الجمله ربائی دست می آید بنسبت آنکه این دولت اندر او می آید لازم گیرد که ملازمت صحبت شیخ این نعمت ست اگر میسر گردد و امید میسر شود اگر هیچ صادقی در هیچ حالتی نیابد باید داند که نصیب من بیش این شیخ نیست و در خود اندر دیگر طلب نماید تا آنکه آنگاه در باطن پیدا آید و میفرمایند که جناب فیضماب مرشد الکونین غوث الثقلین محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر جیلانی رضی الله تعالی عنه و ارضاه فرموده که هر که قیام نماید و نصف اللیل دو رکعت بخواند و سجده کند و الحاح نماید و استغاثه کند بجناب خداوند تعالی و این دعا بخواند یا رب دلنی علی عبد من عبادک المقربین یدلنی علیک و یعلمنی طریق الوصول الیک جناب خداوند تعالی فتح کند بر وی باب وصول را و دلالت فرماید بر ولی از اولیاء خود که دلالت کند و استاد نماید

بحضرت با عظمت حق سبحانه وتعالی و این مجرب شده است مرات وکرات

جوہر نیز موده بحضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم الرفیق ثم الطریق

صاحب مثنوی معنوی قدس سره

یار باید راه را تنها مرو	از سر خود اندرین صحرا مرو
هر که او بی مرشدی در راه شد	او ز غولان گمره و در چاه شد
گر نباشد سایهٔ پیر ای فضول	پس ترا سرگشته دارد بانگ غول

حضرت امام اعظم نعمان بن ثابت کوفی با آنکه وفور علم وعقل از همه داشت ومجتهد وصاحب مذهب شریعت بود بجهت صحبت وشرط ادب طریقت که واجب است بیعت بحضرت امام جعفر صادق کرد وخرقهٔ اجازت از و پوشید وتلقین ذکر وفکر از و گرفت ونیز خرقهٔ اجازت تبرکاً از حضرت فضیل عیاض پوشید و ذکر از و گرفت وحضرت امام شافعی که مجتهد واوتاد وقت بود ارادت بحضرت هبیرة البصری آورد وبیعت با و کرد وخرقهٔ اجازت از وی پوشید وحضرت امام احمد حنبل بیعت به بشر حافی کردند واز و خرقه پوشید وحضرت امام محمد ارادت بحضرت داؤد طائی آورد وبیعت وخرقهٔ اجازت از و پوشید و حضرت امام ابو یوسف بحضرت حاتم اصم بیعت کرده مرید شد وحاتم مرید شقیق بود وابو علی کنیت او

جوہر شیخ ابو النجیب سهروردی قدس الله سره فرموده که طالب را باید که ارادت وبیعت بشیخ زنده کند که از و تنبیه ونصیحت یابد وخرقهٔ اجازت بعد از یافت حق پوشاند وشیخی که نقل کرده است با و بیعت وارادت باتفاق مشائخ ساقط است وازینست که راه منفعت ظاهر بر وی بسته شد۔ بعضی مشائخ که مرید میگیرند در وقت مرید کردن مرید را میگویند که تو مرید فلان مشائخ شدی از دست من این خطاست باید که اول نام پیر حاضر که باو بیعت کرده است بگوید بعده آن نام پیر غائب بزبان آرد —

جوہر بعضی از شرائط شیخ است که کریم ورحیم باشد بر عامهٔ مریدان وعامهٔ خلق وصبور باشد از بلاها وجفاها وحلیم باشد بر مریدان وعامهٔ مومنان وغیر فظ وکذا وقاس یعنی درشت وکم فهم و سخت دل نباشد وطواف اسواق وجامع دنیا ومحب زینت وطالب جاه وحشمت نبود وطالب اتباع یعنی مریدان ومعتقدان ومغلوب الحال وشطاح نباشد

جوہر طریق بیعت از بعضی چنین منقولست که اول فاتحه بارواح مقدسه مشائخ کرام الطریقه بخواند بعده استغفر الله ربی من کل ذنب واتوب الیه بخواند بعده لا اله الا الله وحده لا شریک له واشهد ان محمدا عبده ورسوله بعد ازان بگوید بیعت کردم از پیغامبر علیه السلام

بواسطۂ حضرات علیہ طریقۂ فلان برانیکہ انچہ حق سبحانہ فرمودہ است بجا خواہیم آورد۔

جوہر بدانکہ اتفاق ارباب طریقت است کہ غیر مجاذیب باقی اصناف اولیاء اللہ تعالیٰ را بے ارشاد صاحب کمالیکہ مرشد وے باشد وصول بمقصد حقیقی کہ مقام ولایت است میسر نیست۔

جوہر بدانکہ نزد ارباب طریقت مجذوب مجرد صالح نیست براے تربیت و شیخت اگرچہ از وصلاحیت لیکن راہ بسوی حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ بریاضت نیافتہ و بر دقائق سیر و سلوک و حقائق مقامات و منازل وقوف نیافتہ و مذموم و محمود را نشناختہ و مجذوب مجرد را مجذوب ابتر نیز گویند و ہمچنین سالک مجرد کہ ہنوز از مضیق مجاہدہ بفضاے مشاہدہ نرسیدہ لائق شیخی و مقتدائی نبود و سالک مجرد را سالک ابتر ہم خوانند اما مجذوب سالک و سالک مجذوب شایان شیخی و مقتدائی باشند لیکن مجذوب سالک از سالک مجذوب اعلی باشد و مجذوب سالک آنکہ اول بقوت امداد جذبات بساط مقامات را طی کردہ بعالم کشف رسید بعد از ان منازل و مراحل طریق را بقدم سلوک باز دید و سالک مجذوب آنکہ اول جملہ مہالک صفات نفسانی را بقدم سلوک در نوشتہ آنگاہ بامداد جذبات جناب الٰہی بعالم کشف و یقین رسیدہ۔ اگر بعد فنا بالکل مسلوب العقل باشد و دران سکر و بیخودی بماند و آن طائفہ را مجذوب مطلق نامند و ایشان معاف و ترخان حق اند قلم تکلیف از ایشان نیست ایشان مجانین اند و انکار این جماعت نمی توان کرد و اقتدا ہم بایشان نمی توان نمود محققان صوفیہ این طائفہ را کامل نمی نامند چہ ایشان در مقام سکر و فنا و جمع اند و مرتبۂ کمال بقا بعد الفنا و صحو بعد المحو و جمع الجمع است و سالکان مقام جمع و استہلاک پردہ دران ترجیح اند لہذا سید الطائفہ جنید فرماید کہ الجمع بلا تفرقہ زندقہ و جمع الجمع توحید مرتبۂ جمع نسبت با ہشیاران زندقہ است و الامستان جام فنا را خبر از خود نیست تا ہیچ کلفتی رانند

جوہر در معرفت سالک مجذوب و مجذوب سالک و سالک ابتر و مجذوب ابتر صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرماید کہ سالک مجذوب آنست کہ اول جملہ مفاوز و مہالک صفات نفسانی را در قدم سلوک در نوشتہ بود آنگاہ بامداد جذبات الٰہی از مدارج قلبی بر معارج روحی در گذشتہ و بعالم کشف و یقین رسیدہ و بمشاہدہ و معاینہ پیوستہ و مجذوب سالک آنست کہ اول بقوت امداد جذبات بساط مقامات را طی کردہ بود و بعالم کشف و عیان رسیدہ بعد از ان منازل و مراحل طریق را بقدم سلوک باز دیدہ و حقیقت حال را در صورت علم باز یافتہ مرتبۂ شیخی و مقتدائی این دو کس را مسلم ست۔ و سالک ابتر آنکہ ہنوز از مضیق مجاہدات بفضاء مشاہدات نرسیدہ بود و مجذوب ابتر آنکہ ہنوز بر دقائق سیر و سلوک و حقائق مقامات و منازل وقوف نیافتہ باشند ہیچ یک استحقاق منصب شیخوخت ندارند و ولایت تصرف در مرید و تربیت بر قانون طریقت بدیشان مفوض گشتہ

ومرید یعنی محب سالک مجذوب ست ومراد یعنی محبوب مجذوب سالک است۔

جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سرہ میفرمایند کہ بندہ با چند یار بزرگ بیعتی بتجدید کرد حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہم ملائم این حال حکایت فرمودند کہ چون جناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم عزیمت مکہ کردند پیش از فتح حضرت امیر المومنین عثمان رضی اللہ تعالی عنہ را برسالت بر مکیان فرستادند درین میان انجا حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم را خبر رسانیدند کہ حضرت امیر المومنین عثمان را کشتند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم چون آن بشنیدند صحابہ را طلبیدند و فرمودند بیعتی بکنید تا بمکیان حرب کنیم یاران بیعت کردند آنزمان جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم در تحت درختی تکیہ کردہ بودند آن بیعت را بیعۃ الرضوان گویند درین میان صحابی کہ ایشان را
بیخ درختی از بالای زمین تا اصل بیخ ایشان شاخہا ۱۲
ابن الاکوع گویند بیامدند و بیعت کردند جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم فرمودند کہ تو پیش ازین بیعت نکردہ التماس نمودند کہ کردہ ام این ساعت باز تجدید بیعت میکنم جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ایشان را دست بیعت دادند بعد ازان حضرت سلطان المشائخ فرمودند کہ این تجدید بیعت ازینجاست بعد ازان فرمودند اگر مریدی خواہد تا تجدید بیعت کند و شیخ حاضر نباشد جامہ شیخ پیش نہد و بآن جامہ بیعت کند درین میان فرمودند کہ عجب ندارم کہ حضرت شیخ الاسلام فرید الدین قدس سرہ بارہا چنین کردہ باشند و من ہم چنین می کنم

جوہر در فوائد الفواد مذکورست کہ حضرت شیخ الاسلام خواجہ فرید الحق والدین را قدسنا اللہ تعالی بسرہم پسری بود از ہمہ پسران مہتر او برفت و در پایان گور حضرت خواجہ قطب الحق والدین قدسنا اللہ تعالی بسرہم محلوق شد این خبر بحضرت شیخ فرید الحق والدین رسید فرمودند کہ خواجہ قطب الدین خواجہ ما و مخدوم ماست اما این بیعت درست نباشد بیعت وارادت آنست کہ دست شیخی بگیرند۔

جوہر نفس پلید حرکات و تلونات انواع دارد گاہ بگوید کہ آنوقت دیگر بودہ است کہ مرشدان بودند اکنون مرشدان نماندند گاہ بگوید آخر الزمان پدید آمدہ است فیض منقطع شدہ فتح باب نشود یا نشود و اصلا ملتفت نشو

جوہر در فضیلت شیخ صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ بعد از درجہ نبوت ہیچ درجہ فاضلتر از درجہ نیابت نبوت نیست در دعوت خلق با حق تعالی بر طریق متابعت رسول اللہ تعالی صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم و مراد از شیخی این نیابت است۔

جوہر در آداب مرید با شیخ صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ مرید مراعات آداب

صحبت شیخ از لوازم و اهم آداب است پس هرگاه که مرید در صحبت شیخ مؤدب بود منظور نظر رحمت جناب
(فرو ناشد ۱۲)
الٰهی گردد و قبول شیخ او را علامتی صحیح و دلیلی صریح گردد بر قبول حق تعالیٰ و قبول رسول الله صلی الله تعالیٰ
علیه و آله و اصحابه وسلم و قبول جمله مشائخ که متوسط باشند میان شیخ و رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه
وسلم چه شیخ در دعوت خلق با طریق متابعت رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم بنیابت
رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم را که الشیخ فی قومه کالنبی فی امته آداب اول اعتقاد
تفرد شیخ است به تربیت وارشاد و تادیب و تهذیب مریدان و واسطه تفرد اقوال و رابطه سرایت احوال
شیخ در مرید محبت است هرچند محبت کامل تر استعداد مرید صورت تربیت شیخ را قابل تر و آداب دوم
عزیمت است بر ملازمت صحبت شیخ باید که با خود تصور و مقرر چنان دارد که فتح الباب من از ملازمت
صحبت و خدمت شیخ تواند بود سوم تسلیم تصرفات شیخ است باید که طریق تنفیذ تصرفات او در نفس و
(روان کردن فرمان فرمامه ۱۲)
مال خود گشوده دارد و بهرچه فرماید مستسلم و راضی بود چهارم ترک اعتراض است باید که بهیچ وجه ظاهراً و باطناً
در خود مجال اعتراض بر تصرفات شیخ ندهد و هرگاه که بروی چیزی از احوال شیخ مشکل آید قصه موسی و خضر
یاد کند که موسی با وجود نبوت و وفور علم بر بعضی از تصاریف او انکار نمود و بعد از کشف اسرار آن از
انکار با قرار بازگشت پس هرچه علم او بدان نرسد در وی تصرفات شیخ حواله با قصور فهم و قلت علم خود کند
پنجم سلب اختیار است باید که در هیچ امری از امور دینی و دنیوی کلی و جزوی بی مراجعت با رادت شیخ
و اختیار او شروع ننماید ششم مراعات خطرات شیخ است باید که هر حرکت که خاطر شیخ آنرا کاره بود بیران
اقدام ننماید چه خطرات ضمیر مشائخ بکراهت و رضا در نفوس مریدان اثری تمام دارد هفتم رجوع نمودن است
با علم شیخ در کشف وقائع باید که در کشف واقعات اگر در خواب بود یا در بیداری با علم شیخ رجوع نماید
هشتم اصغا و سمع است با کلام شیخ باید که پیوسته منتظر و مترصد بود که بر لفظ شیخ چه می رود و زبان
او را واسطه کلام حق داند و بیقین شناسد که او بحق گویاست نه بهوا نهم غض صوت است باید که در صحبت
(فرود نشستن آواز ۱۲)
شیخ آواز بلند نکند دهم باید که با شیخ طریق مباسطت نسپرد نه بقول و نه بفعل یازدهم معرفت اوقات کلام است
بطریق استعمال چه هر مکالمت با او قدام ننماید و از دهم محافظت سر و سر خود است سیزدهم کتمان
اسرار شیخ است باید که هر حال که از شیخ پنهان دارد از کرامات و واقعات و غیر آن و مریدان اطلاع
یابد و افشا آن رخصت نجوید چهاردهم اظهار اسرار خود است پیش شیخ پانزدهم آنست که هرچه از شیخ
نقل کند بقدر فهم مستمع کند

چه در فوائد الفواد مذکور است که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالیٰ بسره المبارک

فرمودند کہ چون بجماعت پیر را بیند دیدن آن نباشد کہ بالا فرود بینید ہر جا کہ فرجہ ببینید بنشینید کہ جای آیندہ ہمان
باشد بعد ازان فرمودند کہ وقتی جناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بمقامی نشستہ بودند و حلقہ
یاران گرد آنحضرت صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ نشستہ سہ کس بیامدند یکی دران دائرہ فرجہ یافت بر فور
بیامد وآنجا نشست دوم پس دائرہ نشست وسوم روی از آنجا بتافت و باز رفت ساعتی شد کہ جناب
سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم فرمودند کہ این ساعت جبرئیل علیہ السلام بیامد و مرا خبر کرد کہ جناب
مستطاب خداوند عالم میفرماید کہ آنکس بیامد و در دائرہ جا یافت و نشست ما او را در پناہ خویش جا دادیم
و آنکس کہ در دائرہ جا نیافت و از شرم پس دائرہ نشست ما از وی شرم داشتیم فردای قیامت او را فضیحت
نکنیم و آنکس کہ روی بتافت و باز رفت رحمت ما نیز از وی بتافت بعد ازان حضرت سلطان المشائخ
فرمودند ادب این است آنکہ بیاید ہر جا کہ در مجلس جا یابد بنشیند و اگر نیابد پس دائرہ بنشیند و باید کہ در میان
ننشیند و ہر کہ در میان نشیند او ملعون باشد۔

جوہر در آداب مرید با شیخ و آداب شیخ با مرید صاحب مصباح الہدایہ میفرماید کہ چنانکہ مرید را
با شیخ ادبیست کہ آن حق ارادت است شیخ را با مرید ہم ادبیست کہ حق تربیت است مرید را ادب
اول اینست باید کہ پیش شیخ ابتدا حظوظ و قطع تعلقات ظاہر غالب بود تا بمطالعہ آثار آن صدق و
یقین مرید زیادہ گردد و قطع انقطاع بروی آسان شود و رغبت تجریدش قوت گیرد و اگر فتوحی دست دہد
زائد از قدر ضرورت بر فقرا و مساکین تفرقہ کند۔ دیگر موافقت فعل ست با قول در دعوت ہرگاہ کہ مرید را
بافعلی یا ترکی دعوت خواہد کرد اول باید کہ آن معنی در حال او ظاہر شود و باید کہ فقر بر غنا اختیار کند
تا مرید را اختیار فقر کردن در سلوک ست آسان بود ہر چند کہ بہ نسبت با حال او فقر و غنا یکسان باشد
دیگر رفق با ضعفا ست ہرگاہ در مرید مشاہدہ ضعف عزیمت و ارادت کند باید کہ با وی
مدارات نماید و طریق رفق و مواسات سپرد و از حظوظش منع نکند دیگر تصفیہ کلام است
باید کہ کلام خود را از شوائب ہوا صافی دارد و دیگر معرفت استعداد ست اگر در مرید استعداد سلوک طریق
مقربان بیند او را باحوال اہل قرب دعوت کند و الا تحریص و ترغیب نماید و اگر صلاح حال مرید
در تجرد از اسباب بیند یا در کسب یا در ترک آن او را بدان فرماید کہ فراخور استعداد و موافق حال او
بود و دیگر باید کہ بہیچ وجہ طمع بمال مرید یا خدمت او نکند و بدان تعلق نسازد و تربیت و ارشاد را کہ بہترین
صدقات است در مقابلہ قبول عوضی باطل نگرداند۔ دیگر رفع قلب ست بحضرت الہی در حال کلام باید کہ چون با مرید
سخن خواہد گفت اول دل بحضرت الہی بردارد و از وی طلب معنی کند تا زبان او بحق ناطق باشد

و تلاش در افادت صادق دیگر کلام بتعریض ست هرگاه که از مرید چیزی مکروه معلوم کند باید که سخن بتعیین
بکنایه سخن گفتن ۱۲
و تصریح با او نگوید بلکه بطریق تعریض و کنایه با جماعتی که حاضر باشند سخنی در اندازد که مفهوم آن بمراد دلالت
کند دیگر حفظ اسرار مرید ست باید که اسرار مرید نگه دارد دیگر عفو ست از زلات مرید باید که اگر از مرید تقصیر
لغزشها یعنی خطاها ۱۲
بیند عفو کند دیگر باید که از مرید توقع تعظیم و تبجیل ندارد اگر چه حق اوست مرید را از قیام نمودن برای
از اهم آداب ست ولیکن شیخ را توقع آن پسندیده نباشد دیگر قضاء حقوق مرید ست دیگر توزیع اوقات
پس شیخ باید که او را خلوتی خاص بود در انجا بوظائف و طاعات مشغول باشد دیگر اکثار نوافل است
باید که مرید را بصوالح اعمال مائل نگرداند و با خود تصور نکند که مرا باین احتیاج نیست —

جوهر هدایت دو نوع است حقیقی و مجازی هدایت حقیقی من الله تعالی است که بی واسطه
غیری هر کرا خواهد بسوی خود راه نماید کما قال الله تعالی یهدی من یشاء الی صراط المستقیم و جای
دیگر فرمود یهدی الله لنوره من یشاء —

جوهر تحصیل کمالات را قابلیت فطری باید که هدایت عبارت از انست و بی هدایت سعی و
کوشش فائده ندهد قال الله تعالی انک لا تهدی من احببت ولکن الله یهدی من
یشاء و هو اعلم بالمهتدین سبب نزول این آیت آن بود که حضرت رسول علیه السلام جمعی از خویشان
خود را میخواستند که قبول دین مبین نمایند و براه هدایت آیند چون قابلیت فطری نداشتند و اراده الهی
بآن متعلق نشده بود هدایت ایمان روزی ایشان نشد تنبیه آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم
فرمودند که اصل این کار هدایت فطری ست نه سعی و کوشش تنها

جوهر اکابر طریقت میفرمایند که طالب را باید که روی دل خود را از جمیع جهات گردانیده متوجه
به پیر خود سازد و وجود شریف او را مغتنم داند و خود را تمام باو سپارد و سعادت خود را در مرضیات او داند
و شقاوت خود را در خلاف مرضیات او شناسد و با وجود پیر بی اذن او بنوافل و اذکار نپردازد و در حضور او
بغیر او التفات ننماید حتی که بذکر هم مشغول نشود مگر آنکه او امر کند و غیر نماز فرض و سنت در حضور او اوراد نکند
دور جائی نه ایستد که سایه او بر جامه او و بر سایه او افتد و بحضور شیخ بر مصلا ننشیند مگر وقت نماز فریضه
بر مصلای او پای ننهد و در جای وضوی او طهارت نکند و بظروف خاص او استعمال نکند و در حضور او آب نخورد
و طعام تناول ننماید و بکسی سخن نکند و بیشتر نظر نکند و لعاب دهن بآنجانب نیندازد و هر چه از پیر صادر شود
آنرا صواب داند اگر چه بظاهر صواب ننماید باید که هر چه میکند از الهام می کند اگر چه در بعضی صور بالهام خطا راه یابد
آن خطاء الهامی در رنگ خطاء اجتهادیست و در امور کلی و جزئی اقتدا به پیر کند و هیچ اعتراض در حرکات و سکنات او

مجال ندهد زیرا که در اعتراض غیر از حرمان نتیجه نیست و بی سعادت ترین جمیع خلائق عیب بین این طائفه
علیه است نجّانا الله سبحانه عن هذا البلاء العظیم وطلب خوارق کرامات از پیر خود نکند و واقعه که بروی رسد و یا
از پیر پنهان ندارد و تعبیر یکه بر طالب منکشف شود نیز عرض نماید و صواب و خطا از وی جوید و بر مکشوفات خود
اعتماد ننهد و بی ضرورت و بی اذن او حدیث نشنود و آواز خود بر آواز پیر بلند نکند و با او سخن بلند نگوید و هر فیض و
فتوحی که برسد آنرا بتوسط پیر تصور نماید و اگر در واقعه بیند که فیضی از مشایخ دیگر رسیده است آنرا نیز از پیر خود
داند و مریدی که ببرکت توجه پیر بمرتبه فنا و بقا رسید و راه الهام و طریق فراست بروی ظاهر شود و پیر آن را
مسلم دارد و بکمال او گواهی دهد آن مرید را امیر رسد که در بعضی امور الهامی بمقتضای الهام خود عمل نماید اگرچه
نزد پیر خلاف آن متحقق بود چه آن مرید درین وقت از ربقه تقلید بر آمده است تقلید در حق وی خطا است
و حرمت و تعظیم وی نگاهدارد ظاهراً و باطناً و احترام ظاهر آنست که جدال و بحث و حجت نکند در چیزیکه
بشنود از شیخ مسائل دینی و احکام یقینی اگرچه باشد که بیند که شیخ خطا میگوید زیرا که نظر شیخ اتم است از نظر
او و علم شیخ اکثر است از علم او و هرچه فرماید بجا آرد و بر آنچه تواند و اختیار خود ترک کند همچنین در جمیع عبادات
بی اجازت شیخ و تلقین او شروع نکند و خود را از نظر او نگاهدارد و بیشتر نظر نکند در روی پیر و آواز بلند نکند
پیش شیخ و پیش شیخ سر فرو کرده بنشیند و اعضا سمع بر کلام شیخ بکلی بدهد و زبان را و دل را بکلام حق دارد و بداند که
او بحق گویاست نه بهوا و راست و چپ ننگرد و احترام و تعظیم باطن مرید مر شیخ را آنست که انکار نکند مرید بر شیخ
اعتقاد کند بتفرد شیخ به تربیت و ارشاد و تادیب و تهذیب مریدان چه اگر دیگری را مقابل او یا کامل تر از او بیند
رابطه صحبت ضعیف بود چه واسطه نفوذ اقوال و رابطه سرایت احوال شیخ در مرید محبت است هرچند محبت
کامل تر استعداد مرید صورت تربیت شیخ را قابل تر و اسرار شیخ را پنهان دارد و اسرار خود پیش شیخ ظاهر کند
نگاهداشت خاطر شیخ کند و ترک آرد اعتراض بر وی و حمل کند افعال و اقوال او را بر وجه جمیل بر آنچه ممکن گردد
پس هر که در صحبت شیخ کامل باشد بعده اعتراض کند بر وی عقد صحبت گسسته باشد توبه کردن بر وی واجب است
و شرط است ترک اعتراض بر جناب خداوند تعالی یعنی هرچه از جناب خداوند تعالی برسد بسمع و راحت تسلیم کند
و راضی باشد و شرط است ترک اعتراض بر شیخ خود از قول و فعل و حال و شرط است که بداند که نیست هیچ
یکی از مشایخ وقت او که برساند وی را بسوی جناب خداوند تعالی جز شیخ او اگرچه باشد هر یکی از مشایخ
موصوف بدین خاصیت مذکوره و اگر خطور کند بدل مرید که در عالم است شیخی که برساند وی را بسوی جناب
خداوند تعالی جز پیر وی او نصرت کند در و شیطان و بلغزاند وی را و شرط است که تسلیم تصرفات ظاهر و باطن او
باشد در معاملات و احوال شیخ بنظر ارادت نگرد و بنظر عقل کوته بین تصرف نکند که شرط اعظم تسلیم بودن است

جوهر مرید صادق وجود خود را در تحت تصرف شیخی کامل که بمرتبهٔ تکمیل رسیده باشد و سیر و سلوک
و جذبه در وی بهم پیوسته منقاد و مستسلم گرداند و اگر در تحت تصرف سالک ابتر یا مجذوب ابتر آید استعداد کمال
انسانیت در وی فاسد گردد و به مبلغ رجال و مقام کمال نرسد.

جوهر مقتضای حکمت بالغهٔ جناب الهی در عالم صورت آنست که وجود توالد و تناسل صورت نبندد
الا بعد از ازدواج متوالدین همچنان در عالم معنی. هرچند وجود فرزند بی پدر در قدرت جناب الهی ممکن است
چنانکه وجود عیسی اما در حکمت ممتنع است همچنین وجود مولود معنوی بی ازدواج مرید و مراد اگرچه در قدرت
ممکن است چنانکه وجود بعضی از مجذوبان ولیکن در حکمت ممتنع است

جوهر مرشد کامل ارشاد هر کس لائق استعداد او می نماید نقل است که حضرت شیخ ابوسعید
ابوالخیر قدس سره چون مرید را تلقین کردی نزد خود می نشاندی و اسماء الله تعالی بر وی می خواندی
و نگاه می داشت تا یک اسم آنکه تغیر در وی پیدا میشد و از هر اسم که تغیر در وی می دید می فرمود که بدین اسم
ذکر گوئی تا زمانیکه کار مریدان تمام می شد باز او را می نشاندند و اسماء الله تعالی بر وی می خواندند از هر یکی
در و تغیر میدید بار دیگر می فرمود تا کار او در فقر با تمام می رسید

ره روان را نظر چنین باید	مرشدی را چنین کسی شاید

جوهر روایت کرده از حضرت امام محمد غزالی در احیاء العلوم که فرمود حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه
وسلم الشیخ فی قومه کالنبی فی امته و مشایخ طریقت میفرمایند مقتدا کسی بود که بعلم شریعت و طریقت و حقیقت ماهر و کامل بود
چنین کسی بعلوم ثلثه مشرف بود مثل نبی در دعوت و ارشاد مانند می شود الشیخ فی قومه کالنبی فی امته و صنف و منی می نماید
و نیز صاحب سجاده کسی را گویند که بر سه جاده مستقیم بود یعنی شریعت و طریقت و حقیقت و الا صاحب سجاده نگویند الا رسما و مجازا

جوهر شرط است ربط قلب با شیخ از جهت ارادت تمام زیرا که شیخ رفیق است در راه
تا آنکه با رفیق ربط قلب محکم نشود بمنزل و بمقصد رسیدن آسان نشود و ربط قلب با شیخ آنست که
دوام دل خود را با شیخ بدارد و در غایبت شیخ را حاضر داند و از راه باطن از وی استمداد همت کند
تا رابطهٔ ارادت بولایت شیخ محکم نشود از مجرد صحبت او فایده گرفتن متعذر است

جوهر در فوائد الفواد مذکور است که حضرت سلطان المشایخ فرمودند که سالک چون در بیعت
پیر مستقیم شد آنچه که پیش ایشان کرده باشد بدان ماخوذ نیست

جوهر مبتدی را باید که استحکام نیت کند و آن عبارتست از پاک کردن نفس از دواعی هوا
و از هر حظی که نفس را در آن حظی عاجل بود از شهوات و لذات و نیز باید که از حرکات مذمومه

دور بود و صحبت یاران که پیش از توبه بودند بکلی ترک کند و صحبت گزیند و از فضول و لایعنی خود را نگاه دارد و بعضی
گویند هر چه ورای فرض و واجب و سنت و مستحب و راحت اصحاب است همان لایعنی است و نزد بعضی هر کاری و
گفتاری که بی نیت خالص سر زند آن همان لایعنی است و نزد بعضی هر چه از حضرت خداوند تعالی باز دارد

چه آنکه آن را شمردم همان لایعنی است این سخن تمام است و از ابنای دنیا صحبت نکند

جواهر صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که هر پیر مراد را پیر دوستی اطلاق کنند یکی بمعنی مقتدی
مقتدا و دیگر بمعنی محبت و محبوب مراد بمعنی مقتدی آنست که بصیرتش بنور هدایت بینا گردد و آتش طلب کمال در نهادش
برافروزد و مراد بمعنی مقتدا آنست که قوت ولایت او در تصرفت بمرتبه تکمیل ناقصان رسیده باشد و همچنین
شخص یا سالک مجذوب بود یا مجذوب سالک مراد بمعنی محبت سالک مجذوب است و مراد بمعنی محبوب مجذوب سالک است

جواهر حضرت شیخ سعد الدین ثانی قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که اگر پیر بعید بود و در میان
نتواند رسید روا بود که پیر تربیت و صحبت دیگری بگیرد تا در هلاکت و ضلالت نیفتد اما باید که پیر تربیت و صحبت
مخالف پیر ارادت نباشد تا هر باید با پیر ارادت خللی نیفتد و لیکن صاحب پیر نیز روا بود که از همه
ایشان و تربیت بیابد یعنی توجه کند تا بی بهره نماند و چون پیر ارادت قریب بود و زنده باشد با وجود او
بدیگری توجه نکند و بعید انگارد و این در صورتیست که پیر موجود و قریب بود بعضی مشایخ و اگر چنین نباشد
روا بود که با وجود پیر ارادت پیر تربیت و صحبت دیگری بگیرد و بعضی میفرمایند که اگر از نادانی خود بجاهل
یا اهل بدعت ارادت آورده باشد و از دست او خرقه باطل پوشیده باید بخدمت شیخ حق رود و تجدید ارادت کند
و از دست او خرقه پوشد تا گمراه نشود و بعضی میفرمایند که هر چند مشایخ بیشتر باشند در میان او و جناب مستطاب
سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم طریقه روشن تر باشد چنانچه در موضعی که شمع و چراغ بیشتر باشد
روشنی بیشتر پدید آید و از بعضی کتب اصحاب حضرت ابو الجناب شیخ نجم الدین کبری قدس سره معلوم شده
که حضرت ایشان را سه شیخ بودند یکی حضرت اسمعیل قصری دوم شیخ عمار یاسر سوم حضرت شیخ ضیاء الدین
ابو النجیب از این سبب حضرت ایشان را شیخ ولی تراش گویند زیرا که در وقت حضرت ایشان از سه
شیخ بود و در رشحات مذکور است که حضرت ناصر الملة والدین خواجه عبید الله احرار قدس سره باین تقریب
میفرمودند که چون مرید صادق شیخ اکمل از شیخ خود بیابد روا جائز است که از کامل بگردد به اکمل پیوندد و فرمودند
که شیخ ابو عثمان حیری قدس سره فرموده اند که مرا از ابتدای حال دائم در خاطر می بود که از مواجید و اذواق
این طائفه بهره مند شوم اتفاقا بمجلس وعظ شیخ یحیی بن معاذ رازی رسیدم دل من آنجا آرمید
[illegible] و بعد از آن بصحبت شاه شجاع کرمانی افتادم چون پیش وی در آمدم مرا از مجلس بیرون کرد

و فرمود که وی رجا پرورست از وی کاری نمی آید با خود گفتم مهر من ست و این آستانه بعد از مدتی مرا در صحبت خود راه داد و خود گاه در ملازمت
وی بودم و بین اثنا وی را عزیمت ملازمت شیخ ابوحفص حداد شد من نیز در ملازمت وی رفتم چون بصحبت شیخ ابوحفص حداد افتادم مرا
بتمام از من ربودند اما بشاه شجاع نمی توانستم گفت که اینجا می باشم چون وقت رفتن شد شیخ ابوحفص شاه را فرمودند
که مارا با این جوان چیزی خوش ست وی را اینجا گذار او مرا گذاشت و رفت و کار من در خدمت و صحبت شیخ
ابوحفص حداد تمام شد. و شیخ مجدد الف ثانی قدس سره در مکتوبے میفرمایند که مقصود حضرت حق سبحانه
و تعالی ست و پیر وسیله است بوصول جناب قدس او سبحانه اگر طالب رشد خود را پیش شیخ دیگر بہ بیند
و دل خود را در صحبت او بحضرت خداوند تعالی جمع یابد روا است که در حیات پیر و بے اذن او پیش آن شیخ
برود و طلب رشد از و نماید اما باید که از پیر اول انکار نکند و جز به نیکی یاد ننماید و میفرمایند که مشائخ پیر
تعلیم و پیر صحبت را نیز فرموده اند و تعدد پیر تجویز نموده و اگر از پیری خرقه ارادت گرفته باشد از دیگرے
خرقه ارادت نگیرد و اگر گیرد خرقه تبرک گیرد و درینجا لازم نمی آید که پیر دیگر اصلا نگیرد بلکه روا است که خرقه
ارادت از یکی گیرد و تعلیم طریقت از دیگرے و صحبت با ثالث دارد و اگر این هر سه دولت از یکی میسر گردد
چه نعمت ست و جائز ست که تعلیم و صحبت از مشائخ متعدد استفاده نماید انتہی و نزد اہل تحقیق هر که شیخ
کامل دارد باید که بشیخ دیگر رجوع نماید مگر از پیر ناقص رجوع خود ضرور یست که او قابل آن نیست که با او
صحبت داشته شود بلکه صحبت با او داشتن استعداد خود را ضائع ساختن است ـ

جوہر اکابر طریقت میفرمایند هر چند که وجود فرزند بے پدر در قدرت جناب خداوند تعالی ممکن است
چنانکه وجود عیسی علی نبینا و آله و علیه السلام اما در عالم حکمت ممتنع است ہمچنین مولود معنوی بے ازدواج
مرید و مراد اگرچه در قدرت ممکن ست چنانکه وجود بعضے مجاذیب لیکن در عالم حکمت متعذر. و ولادت
معنوی وقتی پدید آید که مرید نفس خود را بسوی شیخ تسلیم کند. و بیرون آید از تصرفات نفسانی و بگردد کالمیت
تحت یدی الغسال بکمال و چنانکه در ولادت صوری فرزند جزو مادر و پدر میگردد در ولادت معنوی نیز جزو
شیخ می شود و در ولادت صوری حیات چند روزه است و در ولادت معنوی حیات ابدیست آنرا ولادت
اولی اصغر گویند و این را ولادت ثانی اکبر خوانند مادر و پدر واسطه نزول از عالم معانی بعالم ظاهر ست
و شیخ واسطه عروج و ترقی مدارج است از عالم ظاهر بعالم باطن و استاد واسطه تعلیم علوم ظاهری رسمی
و شیخ واسطه تعلیم علوم معنوی و حقیقی است مرید بواسطه پیر بحضرت خداوند تعالی میرسد که فوق
جمیع سعادت دنیویه و اخرویه است ازینجا ست که فرموده اند که حقوق پیر فوق حقوق سائر
ارباب حقوق است ـ

جوہر در ثمرات الحیات مذکور ست کہ حضرت شیخ برہان الدین قدس سرہ میفرمودند بصفتی کہ پیر در دل
مرید موصوف گردد ہمان صفت نقد وقت مرید شود و مریدی کہ پیر خود را بحری مملو از درر اسرار و معانی و جواہر
تجلیات انوار ربانی داند جناب خداوند تعالیٰ لالی حقیقت و معرفت خویش در درج سینۂ او مندرج کرداند
و مریدے کہ پیر را عابد و مرتاض گمان کند طے مراتب مجاہدہ بر وے آسان کند و مریدے کہ پیر را متشرع و متورع
اعتقاد کند وی را باحکام شرعیہ منقاد کند و مریدے کہ داند کہ پیر او دام تزویر گسترده است و ہمت را ہمگی بر تحصیل
لوازم معیشت مصروف کردہ حاصل خود ہمان بیند و مادام بدام تلبیس ابلیس مبتلا بود۔

جوہر ثبوت پیوستہ کہ آفت مرید در آزار پیر است کہ ہیچ تدارک آن ممکن نیست آزار پیر اصل
شقاوت ست اگر مرید را انتکاسے احوال با وجود آزار پیر باقی ماند از استدراج باید شمرد کہ آخر بخرابی خواہد کشید
و بغیر از ضرر نتیجہ نخواہد داد و اختلاط با دنیاداران و سوء اعتقاد با پیران از امراض مہلکہ است۔

جوہر در شمامات مذکور ست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ از سید الطائفہ
جنید بغدادی قدس سرہ منقول است کہ فرمودند کہ مرید صادق آنست کہ مدت بست سال کاتب شمال
چیزے نیابد کہ بر وی نویسد معنی این سخن نہ آنست کہ مرید معصوم بود کہ درین مدت ہیچگونہ جریمہ از وے
صادر نشود بلکہ این معنی ست کہ پیش از انکہ کاتب شمال چیزے نویسد بتدارک آن مشغول شود و آنرا
از خود دفع کند بوجہے از وجوہ۔

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ نفعنا اللہ تعالیٰ بصحبتہم و رزقنا الاقتدا
بسیرتہم فرمودند کہ یوسف نام مردے بود از مریدان حضرت شیخ الاسلام خواجہ فرید الدین قدسنا اللہ تعالیٰ
بسرہم وقتی بجناب حضرت شیخ الاسلام عتاب میکرد کہ من چندین سال در بندگی می باشم ہر کسی از خدمت
شیخ بحظے یافت مرا بایستے کہ بیش از ہمہ بودی این و مانند این میگفت حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ از
جانب من تقصیرے نیست از جانب تو نیز استعدادے و قابلیتے می باید و من از ان خود میکنم اگر جناب
مستطاب خداوند تعالیٰ نصیبہ آنرا چہ توانکرد مرید ہمچنان بر سر شکایت بود تا درین میان نظر حضرت شیخ الاسلام
بر پسر خردسالے افتاد او را فرمودند بیا و بدانجا کہ حضرت شیخ الاسلام نشستہ بودند مقابل حضرت ایشان
خشتہا انبار کردہ بود حضرت شیخ الاسلام آن کودک را فرمودند کہ از ان خشتہا یک خشت برائے این
یار بیار کودک رفت و یک خشت درست آورده پیش آن بنہاد باز فرمودند کہ برو یک خشت برائے
این یار بیار و این اشارت بدان یوسف کردند آن کودک رفت و نیم خشت بیاورد و پیش او نہاد
حضرت شیخ الاسلام فرمودند من این را چہ کنم من از ان خود کردم اما چون ترا ازلی ہمین قسمت بود ہمین آید

جوہر چون حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم بیعت میکنانیدند عورت را قدح آب می آوردند و دستہا عورات دران قدح آب می کردند و حضرت رسالت پناہ صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم نیز دست خود را درمیان قدح میداشت و بیعت می کنانیدند و بعضے مشائخ نیز بمتابعت حضرت صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم عورت را بیعت بدین طریق بر آب می کنانند فاما در پردہ و خرقہ دامنی و دیگر میدہند و عہد میکنند چنانچہ با رجال صاحب محبوب السالکین می نویسد کہ طریق بیعت کردن شیخ ما اینست اول بجہت استقامت توبہ خود و توبہ مرید فاتحہ بخواند بعد بسم اللہ الرحمن الرحیم اللہم انی اعوذ بک من ان اشرک بک الی آخرہ بعدہ سہ بار درود و بعدہ سہ بار استغفر اللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم غفار الذنوب واتوب الیہ بعدہ سہ بار لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ بعدہ دست راست خود بر دست راست مرید بنہد چنانچہ ہر دو نر انگشت مرید و پیر بہم متصل شود محکم بگیرد و آہستہ سورۃ القارعہ بخواند و بر سینہ مرید بدمد بعدہ دست بگیرد اند بعدہ دست مرید بالاے دست خود کند بعضے بعد این و با مرید عہد کند بدین طریق بگوید کہ ما را قبول کردی و شیخ ما را قبول کردی و شیخ شیخ ما را قبول کردی و پیران ما را قبول کردی مرید ہمہ قبول کند و این در حق مردان ست کہ ما را قبول کردی و عورت امر و نہی لبندہ است بعدہ بگوید انچہ خدا و رسول خدا فرمودہ است بکن و انچہ منع کردہ است مکن و مرید قبول کند بعدہ شیخ گوید الحمد للہ ما نیز ترا قبول کردیم و پیران شیخ و مشائخی ترا و سلک خواجگان خود در آوردیم بعدہ طاقیہ پیر خود نہادہ بر سر مرید نہد و بگوید اللہ اکبر اللہ اکبر لا الہ الا اللہ واللہ اکبر اللہ اکبر و للہ الحمد و سہ موی از پیشانی بگیرد فاما حضرت بندگی شیخ نظام الدین تھانیسری نگرفتند ازین سبب شیخ ما نیز نگرفتندی بعدہ مرید بغیر دستار با طاقیہ دوگانہ نماز شکر الارادت بگذارد و بخواند در ہر رکعت بعد فاتحہ اخلاص سہ بار بعد سلام سجدہ رود و در سجدہ حاجت خواہد کہ وقت استجابت دعاست بعدہ سر در قدم شیخ آرد و جمیع یاران را دست بوس کند و بیعت کنانیدن نسوان اینست اگر نسا غائب ست بوکالت محارم نسبی و رضاعی بیعت کند و انچہ شرائط بیعت ست بموکلہ بفرماید و خرقہ دامنی دہد و اگر نسوان حاضر ست در پردہ مرید کند بیعت دست نکند چنانچہ عہد با رجال کند با عورت نکند۔

جوہر حضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند کہ پیر پیر این فقیر حضرت شیخ قوام الدین قدس سرہ در ارشاد المریدین آوردہ اند کہ در معرفۃ المریدین السالکین مسطور ست بروایت حضرت خواجہ حسن بصری قدس سرہ کہ از حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالے وجہہ مقراض راندن سنت ست تا موی سر واصل راندن مقراض از حضرت شیث ست و حضرت ایشان را حضرت جبرئیل علی نبینا و آلہ وعلیہم السلام تعلیم فرمودہ اند و اتفاق جملہ اہل سلوک و طبقات ست کہ چون

مسلمانے خواهد کرد بانابت شیخ در آید می باید که حرکات و سکنات قلوب ثلاثه و نفس او نظر کند که آن شخص مبتلا بنفس اماره است یا نه یا مرفوق بلوامه است یا مشرف و مزین بنفس مطمئنه و در اوصاف قلوب ثلاثه نظر کند که وی قلب سلیم دارد یا قلب منیب یا قلب شهید و کار صحت ارادت بمقراض راندن ست زیرا که احوال مقراض یکے سریست از اسرار جناب الهی هیچکس بدین سر اطلاع نیافته اگرچه بعضے گفته اند که مقراض قطع علائق ست میان بنده و مولی و طریق مقراض راندن آنست که مستقبل قبله نشیند و مقراض بدست گیرد و سه بار تکبیر گوید و در وقت راندن مقراض میان اهل سلوک اختلاف است بعضے گفته اند که لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم گوید و اول یک سوی از ناصیه و بستاند بعده بگوید ملکا و بادشاها بنده گریخته از حضرت تو بوده است امان می طلبد تا در صف بندگی در آید و هیچ گناه بندگی نماید و میخواهد که هرچه از یاد غیر تو باشد آن همه غیرت او گردد و بعد از ان یک سوی دیگر از جانب راست ناصیه او بستاند و یک سوے دیگر از چپ ناصیه او بستاند که حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب کرم الله تعالے وجهه همچنین کرده اند

جوهر در محبوب السالکین منقول ست از رساله و المنکرین بندگی حضرت شیخ الهداد لاهوری السفوتی که بیعت کردن ازین آیه معلوم می آید قال الله تعالی ان الذین یبایعونک انما یبایعون الله یعنی تحقیق آنانکه بیعت کردند با تو جز این نیست که بیعت کردند با خدای عز و جل ید الله فوق ایدیهم قوت خدای تعالی که امداد اوست فوق ایدیهم زبر قوتهاے ایشان ست که وفا نمودند بیعت با خدا و با رسول فمن نکث پس هر که بشکند عهد و بیعت را فانما ینکث علی نفسه پس شکستن نیست که می شکند بر نفس خود یعنی ضرر آن بر نفس او بسته و عین او وقی و هر که وفا کند بما عاهد علیه با آنچه عهد کرده است آن با خدا است یعنی بیعت صورتی و معنوی را قبول کرد فسنوتیه اجرا عظیما پس زود باشد که خدای تعالے او را مزدی بزرگ ای عز بیعت و ارادت پیوند کردن با مشائخ برحق در مرصاد العباد منقول ست که معنی ارادت خواستن است چون یکے خواهد مرید و بیعت شیخی شود پس باید که این خواست را بمشیت مقرون گرداند یعنی بشیوخ برحق وسیله نماید کما قال الله یا ایها الذین آمنوا اتقوا الله و ابتغوا الیه الوسیله ای التوسل الی الله التقرب الی الفقراء کما قال النبی صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم من اراد ان یجلس مع الانبیاء فلیجلس مع العلماء و من اراد ان یجلس مع الله فلیجلس مع الفقراء مراد از فقرا و مشائخ مرشد و هادی است هرگاه وسیله سوے حق تعالے طالبان را بواسطه قرب مشائخ باشد پس ارادت و بیعت با شیخ واجب و لازم آید بعد از رسالت پناه

صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم بیعت با صحابہ میکردند بعدہ مرتبہ بمرتبہ بمشائخ رسید وتجدید بیعت کہ مریدان
با مشائخ میکنند این را سندی تمام ست وقتی کہ حضرت رسالت صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم حضرت عثمان را
بر مکیان فرستادہ بودند آواز برخاست کہ عثمان را مکیان کشتند آنحضرت آن زمان زیر درخت غیلان نام
نشستہ بودند یاران را برای محاربہ مکیان حاضر میکردند وبیعت می کنانیدند وآن بیعت را بیعت رضوان
ہم گویند وشجرۃ المبایعہ ہم خوانند در باب آن یاران این آیہ نازل شد لقد رضی اللہ عن المؤمنین
اذ یبایعونک تحت الشجرۃ چون یاران شدند یاری اکوع نام بازگشت وگفت یا رسول اللہ صلی اللہ
تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم مرا در باطن خطرہ بود آن دفع شد بتجدید بیعت خواہم کرد رسول صلی اللہ تعالی
علیہ وآلہ وصحابہ وسلم او را تجدید بیعت کنانید برین قضیہ اگر از مرید صغیرہ وکبیرہ چیزی در وجود آید بالتمام
مرید شیخ ہم تجدید بیعت کناند تا از محاربہ نفس وشیطان روی نگرداند واز سر تائب شود واگر شیخ حاضر نباشد
با خرقہ وتسبیح تجدید بیعت کند۔ ارادت وبیعت وخرقہ در عہد ولایت خواجہ جنید یافتہ ارادت وبیعت
زنان با مشائخ بمتابعت اذا جاءک المؤمنات یبایعنک علی ان لا یشرکن تا غفور رحیم یعنی ای محمد
چون بیایند بر تو زنان مومنات تا بیعت کنند با تو برین کہ شریک نیارند با خدا ابتغاسی چیزی را ودزدی وزنا
نکنند وبر کسی بہتان وافترا نکنند بعضی عورتان بچگان را از کوچہ برمیگرفتند واضافت وافترا بر شوہران
خود میکردند کہ از شما زادہ ایم بعین آیہ سہن این مراد است وبعضی بچگان از زنا می آوردند وافترا بر
شوہران خود میکردند کہ از شما زادہ ایم وارجلہن این مراد ست ولا یعصینک فی معروف اینست کہ بی فرمانی
نکنند وآن معروف ست چنانچہ نوحہ کردن وجیبہا پارہ کردن ودر صحراہا بی اذن شوہر رفتن وخود را بر
نامحرمان آراستن بعد آنکہ این شروط قبول کردند فرمان شد فبایعہن پس ای محمد بیعت کنان ایشان را
واستغفر لہن اللہ ان اللہ غفور رحیم وآمرزش خواہ از حق تعالی برای ایشان حق تعالی آمرزگار ست
وبسیار بخشندہ۔ وحالت ارادت غسل کند واز خانہ خود بہ نیت پیوند مخصوص بحضرت شیخ احرام بندد وصحبت
بایستہ صاحب پیوند بر شیخ رود تا او آداب پیوند وارادت آوردن بیاموزد وبعد پیوند شکر پیش شیخ آمدہ
بد آنچہ مقدور باشد بعدہ با اصحاب مجلس وخادم مصافحہ کند وخدمت او وانوافل تصور فرماید شرط دیگر ہر چہ
شیخ فرماید آنرا بی ناغہ خواند ونگذارد تا وقت مردن یعنی آنچہ از پیش شیخ روز پیوند اوراد ونوافل گیرد
تا موت آنرا ترک ندہد۔ صاحب مثنوی معنوی ؎

چون گرفتی پیر ہین تسلیم شو	ہمچو موسی زیر حکم خضر رو
صبر کن در کار خضر ای بی نفاق	تا نگوید خضر ہذا فراق

گرچه کشتی بشکست تو دم مزن | ور چه طفلی را کشد تو مو مکن
دست او را حق چو دست خویش خواند | پس یدالله فوق ایدیهم براند
دست پیر از غائبان کوتاه نیست | دست او جز قبضهٔ الله نیست
گر بگوید کفر دارد بوے دین | ور بشک گوید شکش گردد یقین
صحبت صالح ترا صالح کند | صحبت طالح ترا طالح کند
نار خندان باغ را خندان کند | صحبت مردانت از مردان کند
یک زمانه صحبت با اولیا | بهتر از صد ساله طاعت بے ریا
گر تو سنگ صخره و مرمر شوے | چون بصاحب دل رسی گوهر شوی
گوهرے چه بلکه دریائے شوے | آفتاب چرخ پیمائے شوے
سایهٔ شاهان طلب هر دم شتاب | تا شوے زان سایه بهتر ز آفتاب
هر که خواهد همنشینی با خدا | گو نشیند در حضور اولیا
چون شوے دور از حضور اولیا | در حقیقت گشته دور از خدا
تا توانی ز اولیا رو برمتاب | جهد کن والله اعلم بالصواب

جوہر طالب حضور آنحضرت خداوند تعالے بسیار بود و باشد پیش او کالمیت بین یدی الغسال تا ہیچ تصرفی و تحرکی نماند۔ و ہمہ تصرف حضرت حق تعالے را متصرف داند۔

جوہر طریق بیعت شاہ مینا صاحب از شیخ السلوک مرید را پیش می نشاند بعدہ میفرمود این برادر را به برادری قبول کردی او میگفت قبول کردم بعدہ میفرمود ہر دو برادران توبہ کنیم و این استغفار میخواندند استغفر الله الذی لا اله الا ہو الحی القیوم و اتوب الیہ سہ کرت خود میخواندند و آن مرید نیز میخواندند بعدہ پیش آن مرید اگرچہ محلوق بودی مقراض را می راندند اول بمقراض موی پیشانی او قصر میکردند بعدہ راست چپ سر موی او قصر میکردند و بوقت راندن مقراض میخواندند اللہم قصرا لہ و احفظہ عن المعاصی و بعد راندن مقراض میخواندند اللہم صل علی محمد و علی آل محمد و بارک و سلم اللہم ثبتنا علی التوبۃ و احفظنا عن المعصیۃ احفظ منک بحق محمد و اہل بیتہ و بوقت پوشانیدن کلاہ میخواندند الہی توجہ تاج الکرامۃ و السعادۃ و احفظہ عن المعاصی و ثبتہ علی دین الاسلام و بعدہ شیرینی بدست مبارک خود در دہن او می نہادند و این دعا می خواندند اللہم ارزقہ حلاوۃ الایمان برحمتک یا ارحم الراحمین

جوہر آنکہ طالبان جناب حق سبحانہ و تعالی عالی ہمتان اند از حضرت حق تعالی جز حق تعالی نخواہند

حضرت رابعہ رضی اللہ تعالی عنہا میفرمایند خداوندا اگر رابعہ ترا بترس دوزخ پرستیدہ است رابعہ را ہم
در دوزخ بسوز و اگر بامید بہشت پرستیدہ است بہشت را بر رابعہ حرام گردان و اگر ترا برائے تو پرستیدہ است
دیدار خویش از رابعہ دریغ مدار و میفرمایند الہی مراد دنیا ہر حصہ قسمت کردہ بدشمنان خود دہ و ہر حصہ در آخرت
نصیب ما کردہ بدوستان خود دہ رابعہ را در دنیا اندوہ تو عمگسار بس و در آخرت نام تو یادگار بس۔

جوہر مشائخ طریقت میفرمایند کہ طالب را باید کہ بگفتار خلق خود را در تشویش ندارد و مدح و ذم
ایشان نپردازد کہ از دست خلق ہیچ نوع خلاص نیست و ہیچ وجہ فراغ نہ۔

جوہر میفرمایند حضرت سید عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ حضرت خداوند تعالی میفرمایند ہر کہ
طلب کند مرا بیابد مرا و ہر کہ طلب کند غیر مرا نیابد مرا و درین رمز عظیم ست بوجدان حضرت خداوند تعالے
بشرط طلب بکمال ارادت و اخلاص طلب از شائبہ طلب غیر۔

جوہر بدانکہ مبتدی طالب محتاج است از جہت تلقین ذکر از شیخ و صاحب رسالہ مکیہ شیخ
قطب الحق والدین دمشقی قدس سرہ میفرمایند کہ تلقین گرفتن صحابہ از رسول مقبول صلی اللہ تعالے
علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ثابت ست و در حدیثے کہ روایت کردہ است شداد بن اوس و عبادہ بن صامت
حاضر بود کہ تصدیق می داشت پس گفت شداد کہ من نزدیک رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ
وسلم بودم ناگاہ فرمودند کہ ہست درمیان شما غریبے یعنی کافرے از الناس عرض نمودم کہ نیست پس فرمودند
ببستن در پس فرمودند کہ بردارید دستہائے خود را و بگوئید لا الہ الا اللہ پس برداشتیم دستہائے خود را
ساعتے و این کلمہ بگفتیم پس نہادند رسول مقبول صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم دستہائے خود و فرمودند
الحمد للہ اللہم انک بعثتنی بہذہ الکلمۃ امرتنی بہا و وعدتنی علیہ الجنۃ انک لا تخلف المیعاد
ثم قال ابشروا فان اللہ قد غفر لکم ہمہ سپاس و ستایش مر خداوند تعالی راست خداوندا بدرستی
کہ تو بعث کردی مرا بدین کلمہ و امر فرمودی بدین کلمہ و وعدہ کردی مرا بدین کلمہ بہشت را بدرستی کہ تو خلاف
نکنی وعدہ را پس فرمودند کہ مژدہ باد مر شما را بدرستی کہ خداوند تعالی بیامرزید شما را و تلقین کردہ اند
صحابہ تابعین را و مشائخ تبع تابعین الی زماننا یعنی صحابہ چنانچہ از جناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ
تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم تلقین یافتند صحابہ تابعین را ہمچنین آموختند و تابعین نیز مشائخ تبع تابعین را
تلقین کردند تبع تابعین مشائخ دیگر را تلقین فرمودند ہمچنین شیخا بعد شیخ تلقین جاری بودہ است
تا زمانہ ما و فرمودند صاحب رسالہ مکیہ قدس سرہ کہ ثابت شدہ است نزدیک ائمہ طریق از جماعت
صوفیہ و سادات سلوک طریقت و حقیقت کہ جناب ارشاد مآب امیر المومنین علی کرم اللہ تعالی وجہہ

و وجوه آله الکرام بحضرت باعظمت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم التماس نمودند که مرا سا نمونے
فرمائید اقرب طرق الی الله تعالے و اسهل بر عباد او سبحانه و تعالی و افضل عند الله تعالی فرمودند یا علی
لازم گیر مداومت ذکر الله تعالی در خلوت فرمودند یا علی قیامت قائم نشود که بر روی زمین کسی باشد که گوید
الله الله پس جناب امیر المومنین التماس نمودند که چگونه ذکر گویم فرمودند که به بند چشمهاے خود را و بشنو از من
پس فرمودند سه بار لا اله الا الله و جناب امیر المومنین می شنیدند پس جناب امیر المومنین سه بار لا اله الا الله
فرمودند و سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم می شنیدند پس تلقین فرمودند جناب امیر المومنین
این ذکر را بحضرت خواجه حسن بصری رضی الله تعالی عنه و حضرت ایشان حضرت خواجه حبیب عجمی را رضی الله
تعالے عنه الی آخره۔

جوهر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله رضی الله تعالی عنه در کشکول می فرمایند
که طالب صادق چون بملازمت شیخ کامل و مکمل برائے کسب طریقت بیاید باید که شیخ فرماید که سه روزه
متواتر دارد اگر تواند طے کند والا باندک طعام افطار نماید و در هر روز کلمه تهلیل و استغفار و صلوة
هر یکے هزار بار بگوید آخر شب سوم غسل کرده پیش شیخ آید بفرماید که مرید فاتحه و اخلاص و امن الرسول و
استغفار و شهد الله تا حکیم بخواند بعده گوید که بیعت کردی بدین ضعیف و خواجه این ضعیف و خواجگان
خواجه ما و بر پیغمبر صلی الله تعالے علیه وآله وسلم و بحضرت رب العزت عهد کردی که جوارح را بر شرع مستقیم
شرع داری و دل را بمحبت حق تعالی دهی و درین وقت دست راست خود بر دست راست او نهد لقوله
تعالے ید الله فوق ایدیهم و طائفه که گرد و پیش نشسته باشند دست بدامن طالب زنند و اگر در مجلس
هجوم زیاده بود دامن دامن گرفته بگیرند هم همه مرید گویند بیعت کردیم و عهد بستیم که بر شیخ شرع باشیم و دل
بمحبت او دادیم بعد ازان خرقه بپوشاند و گوید و لباس التقوی ذلک خیر العاقبة للمتقین و
در خلوت ملائم حال مرید ذکرے تلقین فرماید که غیرے مطلع نشود و میفرمایند که طریق تلقین اینست
که یکبار شیخ گوید مرید بشنود باز یکبار مرید گوید شیخ بشنود تا سه نوبت و حواله ساختن یعنی چنانچه مرا از
پیران رسیده است من بتو رسانیدم و مرید قبول کند و امر کند طالب را که بعد هر نماز پنجگانه درود ده بار
و اخلاص ده بار و شش رکعت به سلام صلوة الاوابین گذارد و دو رکعت بعد این بنیت حفظ الایمان
بخواند و نیز ثواب صد بار تهلیل بخواند و فاتحه اهل شجره خویش خوانده باشد۔

جوهر در فوائد الفواد مذکور است که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالے بسره العزیز فرمودند
که مردے بخدمت حضرت خواجه اجل شیرازی قدس سره آمد و ارادت آورد و منتظر فرمان خواجه بود

از نماز داد او را و چه فرماید خواجه همین گفت آنچه بر خود نه پسندی بر غیر مپسند اما از وی ایمان خواه که دیگری را
خواهی الغرض آن مرید بازگشت و بعد از مدتی باز آمد و بخدمت شیخ عرضه داشت کرد که من آن روز
بخدمت پیوستم و منتظر بودم تا خواجه چه فرماید از نماز داد او را هیچ نفرمود امروز منتظران مریدیم خواجه جواب داد
که آن روز تخته سبق تو چه بود مرید حیران ماند هیچ جواب نگفت خواجه تبسم فرمود و گفت که آن روز ترا گفتم
که آنچه بر خود نه پسندی بر دیگری مپسند و خود را ایمان خواه که غیر خود را خواهی تو خود آن سخن یاد نداشتی
چون تخته اول درست نکردی تخته دیگری چگونه دهیم

جوهر سلوک بفتحتین راه رفتن و نیک روی کردن در امور است و در اصطلاح
حضرت صوفیه سلوک عبارت است از تهذیب اخلاق تا ساخته شود برای رسیدن بحضرت الوهیت
یعنی از اخلاق ذمیمه بیرون آید و در اخلاق حمیده در آید و اخلاق ذمیمه مانند حب دنیا و حب نساء و حب جاه
و حقد و حسد و کبر و بخل و غضب و عجب و کذب و غیبت و ریا و حرص و ظلم و ریا و امل و نظر در عیب خلق
و قطع الرحم و ترک نصیحت و تعلق بمخلوق و عداوت و طمع و رعونت و کثرت اکل و شهوت و غیرها و اخلاق
حمیده علم و حلم و حیا و رضا و عفو و رأفت و نصیحت و تواضع و مروت و مدارات و محبت و شجاعت و سخاوت
و عدل و تقوی و زهد و ورع و توکل و اخلاص و صدق و غیرها

جوهر معنی سلوک که سیر است دو نوع است سیر الی الله و سیر فی الله سیر الی الله نهایت دارد اما
تصوف گویند سیر الی الله آنست که سالک چندان سیر کند که حضرت خداوند تعالی را بشناسد و چون شناخت
سیر الی الله تمام شد ابتدا از سیر فی الله شود و سیر فی الله آنست که بعد شناختن چندان سیر کند که تمام صفات
و اسما و علم و حکمت دریابد و تا زنده باشد بدین کار باشد و اهل وحدت گویند که سیر الی الله عبارت از آن است
که چندان سیر کند که بیقین بداند که وجود یکی بیش نیست و جز وجود حضرت خداوند تعالی وجودی دیگر
نیست و این بحصول فنا و فناء الفنا شود و سیر فی الله آنست که بعد دانستن چندان سیر کند
که تمام حکمتها کماهی بداند و ببیند و بعضی گویند سیر فی الله امکان ندارد که عمر آدمی قلیل و علم و حکمت حضرت
خداوند تعالی کثیر و بعضی میگویند امکان دارد که همت آدمی بی نهایت است

جوهر بدانکه سلوک و ریاضت و تصفیه بواسطه آنست که مستعد جذبه الهی شوند الا بی کسب اعمال
وصول بآنحضرت ممکن نیست

جوهر بعضی گفته اند که حق تعالی را نمی توان دید از روی ذات راست گفته اند یعنی من حیث الذات
و آنها که گفته اند می توان دید هم راست گفته اند یعنی من حیث الاسماء و الصفات

جوهر صاحب فوائد الفؤاد قدس سره میفرمایند که سخن در سلوک افتاد حضرت سلطان المشائخ نفعنا الله تعالی بمحبتهم و رزقنا الاقتداء بسیرتهم فرمودند که رونده ره و بکمال دارد یعنی سالک تا در سلوک ست امیدوار کمالیت است بعد از ان فرمودند که سالک ست و واقف ست و راجع اما سالک آنست که او راه رود و واقف آنست که او را وقفه افتد بنده عرضه داشت کرد که سالک را هم وقفه افتد فرمودند آری هرگاه که سالک را در طاعت فتورے افتد چنانکه از ذوق طاعت بماند او را وقفه باشد اگر زود گار می یابد و باز تائب شود باز سالک تواند بود و اگر عیاذا بالله تعالی همچنان بماند بیم آن باشد که راجع شود بعد از ان لغزش این راه را بر هفت قسمت بیان فرمودند اعراض حجاب تفاصل سلب مزید سلب قدیم تسلی عداوت و این قسمت را تمثیل فرمودند که دو دوست باشند عاشق و معشوق و مستغرق محبت یکدیگر درین میان اگر از عاشق حرکتی یا سکنتی یا قولے یا فعلے در وجود آید که ناپسندیده دوست او بود آن دوست از و اعراض کند یعنی روی بگرداند پس عاشق را واجب ست که در حال باستغفار مشغول شود و معذرت خواهد و هر آینه دوست از و راضی شود و آن اندک اعراضی که بوده باشد ناچیز گردد و اگر آن محب هم بران خطا اصرار کند و عذر آن نخواهد آن اعراض بحجاب کشد و معشوق حجابے در میان آرد حضرت سلطان المشائخ چون بدین سخن رسیدند دست مبارک بالا کردند و آستین پیش روی نهادند و فرمودند که مثل این حجاب شود میان محب و محبوب پس محب را واجب آید که در اعتذار کوشد و توبه گراید و اگر درین باب هم اهمالی کند آن حجاب بتفاصل کشد و آن دوست از وے جدائی گزیند پس اول اعراضے بود چون عذر نخواست حجاب شد و چون هم بران ناپسندیدگی مصر بود تفاصل شد پس اگر دوست هم مستغفر نشود سلب مزید شود و مزیدے که او را بوده را و را ذوق طاعت و عبادت و غیر آن مزید از و باز ستانند پس اگر عذر آن هم نخواهد و بران بطالت بماند سلب قدیم شود یعنی طاعتی و راحتے که پیش از مزید داشته آنرا هم بستانند پس اگر اینجا هم در توبه تقصیری رود بعد از ان تسلی شود تسلی چه باشد یعنی دوست او را بر جدائی او دل بنهاد پس اگر باز هم در انابت اهمال رود عداوت پیدا شود آن محبت که بوده باشد بعداوت مبدل شود نعوذ بالله منها

جوهر مسافر و سالک آنست که از منازل شهوات طبعی و مشتهیات نفسانی و لذات و مالوفات جسمانی عبور نماید و از لباس صفات بشری منخلع گردد و از ظلمات تعین خودی که حجاب نور اصل و حقیقت او بود صافی گردد و دیده دل او از توهم خودی از روے حقیقت بر اندازد در شرح گلشن راز

جوهر قطع منازل و مراحل سالک که عبارت از سلوک است از امکان و تعینات [illegible]

واجب بسیر کشفی ست که بترک شین و افعال و اقوال قبیحه و نقصان صفات و افعال ردیه موقوف است زیراکه مادام که سالک طریقت ترک اعمال و افعال و اقوالیکه در طریقت یا در شریعت عیب ست نماید و از اخلاق و صفاتیکه موجب نقص و تقلید و عدم وصول بمبدا است اعراض نکند بمراتب مکاشفات و مشاہدات نرسد و سیر کشفی اعلیٰ از سیر استدلالی ست چه آن بطریق شہود و معائنه است و این بطریق دلیل و لیس الخبر کالمعائنة و سیر کشفی عبارت از رفتن سالک است از مقام تقیید بجانب اطلاق۔

عیب ۱۲

جوہر شرط ست برای سالک دوام صوم و تقلیل غذا عند الافطار چنانچه که زیان نرساند سالک را گرسنگی مشائخ طریقت میفرمایند برای حیوة ابد طمع دارد باید که چهار مرگ پیش از مرگ بمیرد فقر دائم و صبر دائم و جوع دائم و از جامه رعونت دور بودن۔

جوہر سالکان دو نوع اند محبوبان و محبان آنکه جذبهٔ ایشان مقدم ست محبوبان اند و آنکه سلوک ایشان مقدم ست محبان اند

جوہر ارباب طریقت میفرمایند که سلوک در یافتن و تصفیه بواسطه آنست که مستعد جذبهٔ الٰہی شوند و الا بیکس را میل وصول بآنحضرت ممکن نیست ؎

بجست و جوی نیابد کسی مراد دلی
کسے مراد نیابد که جستجو دارد

جوہر ارباب طریقت میفرمایند که شوق و عشق سالک طالب صادق بمرتبه باشد که در راه طلب هر چه از مراتب دنیا و عقبیٰ پیش آید از همه گذر کند و چنان عالی همت باشند که اگر مراتب مقامات کل بر و عرض کنند بگوشهٔ چشم نگاه بران نماید و از مطلوب حقیقی باز نماند ؎

زانکه گر جائے نظر خواہی فگند
نیست زو بهتر بگو اسے هیچکس
من نه شادی خواہم و نه خسروی

در کنار خویش سر خواہی فگند
تا بدان دل شاد باشی یک نفس
انچه میخواہم من از تو هم توئی

جوہر شارح گلشن راز قدس سره میفرمایند که سالکان را معراج روحانی به بدن مثالی و گاه بے بدن حاصل می شود چنانچه سالک می بیند که عروج باسمانها گاه بترتیب و گاه بی ترتیب نماید و در هر آسمان بحسب مناسبت که درمیانه بود ارواح انبیا و اولیا و ملائکه را مشاہده می کند و از آسمانها تا بعرش و از بالای عرش سیران مے نماید

سیر گردن در تماشا نمودن ۱۲

جوہر بدانکه کیفیات و کمیات مکشوفات اولیا کما ینبغی خارج از تحریر و تقریر است و بیرون از احاطهٔ ادراک و عقول۔

جوهر گاه باشد که سالک از محسوسات غائب شود و بعضی از حقایق امور غیبی برو منکشف شود
آنرا واقعه خوانند و اگر در حالت بیداری آنچنین دست دهد آنرا مکاشفه نامند و شرط صحت واقعات
استغراق است در ذکر و غیبت از محسوسات و وجود اخلاص و تجرید سر از ملاحظه اغیار و واقعات
و منامات بعضے کاذب باشند و بعضے صادق زیرا که بیشتر در واقعات و منامات نفس با روح
مشارک بود و بعضی متمثل و کذب صفت نفس است و صدق صفت روح پس کذب مدرک نفس بود
و صدق مدرک روح و واقعات چنانکه مومن موحد را بود بعضیے راهب و فلاسفه و براهمه را از غایت
ریاضت نیز می شود لیکن ایشان را بدان ترقی نبود بلکه واسطه مزید غلو ضلالت و غرور شود اما در
حق مومن موحد کرامت بود چه سبب تقویت یقین و مزید عبودیت ایشان گردد و مکاشفات همه
صادق باشند زیرا که مکاشفه از شهود دل بحضرت خداوند تعالی ست در حالت تجرد روح از غشاوه بدن

جوهر بدانکه هر یک از واقعه و منام منقسم است به سه قسم کشف مجرد و کشف مخیل و خیال مجرد
کشف مجرد آنست که کسی بدیده روح مجرد از خیال صورتے که هنوز در غیب بود در خواب یا در واقعه
مطالعه کند و بعد از آن همچنانکه دیده باشد در عالم شهادت واقع شود یا از غیب بعالم شهادت آمده باشد
لیکن بنسبت با بیننده حکم غیب دارد مثلاً کسے بیند که فلان جای دفینه است برین صفت همان جای
باز جوید همان صفت بود که دیده باشد و این را کشف مجرد از آن خوانند که قوت متخیله در آن هیچ تصرف
ننموده و آنرا لباس خیالی نپوشانیده و اگر آنچنین بطریق مشاهده ادراک شود مدرک آن بصیرت
روح بود اگر باستماع هاتف و القاء سمع معلوم شود واسطه ادراک آن سمع روح بوده فرق میان
کشف مجرد و مکاشفه آنست که کشف مجرد در خواب یا در واقعه بود و خواب و واقعه در حال غیبت از
محسوسات و مکاشفه در بیداری بود و کشف مخیل آنست که در خواب یا در واقعه در حال ادراک روح
نفس مداخلت نماید و قوت متخیله آنرا از خزانه خیال کسوت صورتے مناسب از محسوسات بپوشاند
و در آن کسوت مشاهده افتد و در تعبیر آن مناسبت صورت خیالی منظور گیرند و حقیقت آنرا که مدرک
روح بود بیابند چنانکه در نسخه رساله رمضان المبارک است که حضرت شیخ ابن سیرین قدس سره
گفت که بخواب دیده ام که فرج مردم را ختم میکردم و از مباشرت مباح باز می داشتم فرمودند که تو
مؤذنی قبل از وقت اذان میگوئی بدان سبب مردم را از مباشرت مباح منع میکنی دریافته که قوت
متخیله او معنی منع کسی را که منع مباشرت مباح است در صورت خیال ختم فرج پوشانیده چه در
عالم شهادت صورت ختم را از جهت منع تصرف دیده بود و در خزانه خیال همان باقی مانده و خیال مجرد آنست

که بسبب غلبه خواطر نفسانی روح از مطالعه عالم غیب محجوب باشد. و در حال نوم یا در واقعه آن خواطر قوی تر گردد و قوت متخیله آن خواطر را کسوت خیالی پوشانیده بر نفس عرض کند. و نفس صورتهاے آن خواطر بعینها مشاهده کند چنانکه کسے را پیوسته خاطر گنج یافتن غالب بود به بیند که گنجی یافته است معبر داند که این مشاهده از روے نفس ست آنرا اعتبار نکند. و این را خیال مجرد و خیال باطل خوانند و همچنین اگر در خواب افتد آنرا اضغاث احلام گویند یعنی خوابهاے پریشان از تحدیثات نفس و یا تخیلات شیطانی و خوابهاے باطل که تعبیر نه پذیرد و اگر در واقعه افتد واقعه کاذبه گویند و درین قسم وقوع صدق اصلا صورت نه بندد چه نفس باستقلال بے مشارکت روح منشئی خواطر بود و صدق از صفات نفس و در کشف مخیل از ان گویند که هر حقیقت که کشف می شود آنرا در کسوت خیالی مناسب مشاهده میکند و در کشف مخیل مداخلت کذب باشد لیکن کذب محض صورت نه بندد چه اگر بعضے از خواطر نفسانی با مدرکات روحانی پیوندد و جمله را متخیله کسوت خیالی بپوشاند بعضی از ان صادق بود و بعضے کاذب معبر بقوت علم حقائق مدرک روحانی را از شوائب خاطر نفسانی خالص گرداند و اگر در حال ادراک روح خواطر نفسانی با مدرک روحانی منضم نشود و متخیله جز حقائق روح را لباس نپوشاند واقعه یا خواب صادق بود۔

جوهر در کشف مخیل صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که کشف مخیل چنان بود که روح انسانی در خواب یا در واقعه بعضے از مغیبات دریابد و نفس بجهت تعلق بدو یا بواسطه دران ادراک مشارکت نماید و بقوت متخیله آنرا از خزانه خیال کسوت صورتے مناسب از محسوسات بپوشاند و دران کسوتش مشاهده کند پس معبر یا شیخ در تعبیر و تفسیر آن نوم یا واقعه بوجه مناسب از صورت خیالی عبور کند و حقیقت آنرا که مدرک روح بود دریابد و بیان کند چنانکه وقتے موذنے در ماه رمضان پیش ابن سیرین رفت و گفت بخواب چنان دیدم که فروج مردم را ختم میکردم و از مباح بازمیداشتم ابن سیرین گفت تو موذنی و پیشتر از وقت بانگ میگوئی و بدان سبب مردم را از مباشرت مباح منع می کنی دریافت که قوت متخیله او معنے مدرک روح را که منع بود از مباشرت مباح در صورت خیال ختم فروج پوشانیده است چه در عالم شهادت صورت ختم را از بهر منع تصرف دیده بود و این صورت در خزانه خیالی باقی مانده و همچنانکه مرید مجاهد در واقعه بیند که با سبع و بهائم در محاربه است و یا با حیات و عقارب در قتال یا با کفار و ملاحده در جدال شیخ داند که او با نفس در مقام جهاد است و گاه معنی صفت غضب و شهوت او را در صورت حیات و عقارب می بیند گاه معنی تمرد و تجبر او را در صورت کفار و ملاحده مطالعه می نماید علی هذا هر حقیقت که بر وی کشف شود آنرا در کسوت خیالی مناسب مشاهده کند از جهت نام این قسم کشف مخیل کرده شد

قسم مداخلت کذب باشد ولیکن کذب محض و آن صورت نه بیند و بسبب آنکه ادراک روح خالی نباشد
پس اگر در حال ادراک روح خواطر نفسانی با مدرک روحانی منضم نشود و تخیله جز حقائق مدرکات روح را
لباس خیالی نپوشاند آن واقعه یا خواب همه صادق بود و اگر بعضی از خواطر نفسانی با مدرکات روحانی پیوندد
و تخیله را کسوتهای خیالی پوشاند بعضی از آن صادق بود و بعضی کاذب پس معبر بقوت علم تعبیر حقائق
مدرکات روحانی از شوائب خواطر نفسانی خالص گرداند

جوهر خیال مجرد صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که خیال مجرد آن بود که خواطر نفسانی
بر دل غالب کند و بغایه آن روح از مطالعه عالم غیب محجوب ماند پس در حال نوم یا واقعه آن خاطر قوی تر
گردد و تخیله هر یک را کسوت خیالی بپوشاند و مشاهده افتد با صور آن خواطر بعینها چنانکه کسی را آرزوی
خاطر گنج یافتن غالب بود و در خواب بیند که گنجی یافته است یا مرتاضی که داعیه قبول خلق او را بدان باعث
بود در واقعه بیند که مسجود خلائق است مرید و شیخ دانند که این مشاهده نتیجه آرزوی نفس است لاجرم آن را
اعتباری نکنند و خیال باطل خوانند و آنچه اگر در خواب افتد آن را اضغاث احلام گویند و اگر در واقعه
افتد واقعه کاذبه خوانند

جوهر بدانکه سالک را بقدر رفع حجاب و صفای عقل اول دیده عقل او کشاده می شود و معانی
معقولات روی می نماید و این را کشف نظری گویند بدین اعتماد نشاید بیشتر حکما درین مقام مانده اند
همت بر تجرید عقل و ادراک معقولات گماشته و عمر بدان صرف کرده و آن را وصول بمقصود حقیقی شناخته
و چون سالک ازین بگذرد و بنور دل مجرد شود مکاشفات دلی پدید آید و این را کشف نوری خوانند و چون
ازین بگذرد مکاشفات سری پدید آید و اسرار آفرینش حکمت وجود هر چیز ظاهر گردد و این را کشف الهی گویند
و چون ازین بگذرد مکاشفه روحانی پدید آید بعضی جنت و جحیم و آنکه عوالم نامتناهی مکشوف شود و این را کشف
روحانی گویند و چون ازین بگذرد مکاشفات خفی پدید آید بعالم صفات حضرت خداوندی راه یابد و این را
مکاشفات صفاتی گویند درین حال اگر بصفت علمی مکاشفه شود علم لدنی پدید آید و اگر بصفت سمعی مکاشفه
شود استماع کلام الهی و خطابها پدید آید و اگر بصفت بصیری مکاشفه شود رویت و مشاهده پدید آید
و اگر بصفت جلال مکاشفه شود بقای حقیقی پدید آید و اگر بصفت وحدانیت مکاشفه شود وحدت پدید آید
باقی صفات را برین قیاس کن اما کشف ذاتی مرتبه‌ایست که عبارت و اشارت از بیان آن قاصر

جوهر در بیان نهایات سالکان که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند نهایتی که اولیا
را آن ... است که مشاهده از ایشان غائب نشود یا آنکه مشاهده از ایشان غائب شود و از غایت

اگر قوت شهوی را تسکین حاصل شود و اگر بآن نیز دفع نشود گرد گورستان گردد و از مردگان عبرت گیرد و از ارواح
بزرگان استمداد همت کند اگر بآن نیز دفع نشود گرد زندگان گردد و از بواطن ارباب قلوب دریوزه نماید شاید
که بار آن خاطر از وی بردارند و اورا در زیر آن بار ضائع نگذارند و میفرمودند که کدخدائی انبیا و اولیا را مناسب
که با وجود آن از حق سبحانه محجوب نمی شوند و عوام الناس را نیز لائق است که بآن تکمیل مرتبه حیوانیت می کنند
اما طائفه که درین میانه اند و آرزوے طریقه دارند ایشان را بغایت نامناسب است یک نفس که با حق سبحانه
از درون بر آید بهتر از هزار فرزند است زیرا که دران هزار فائده و نفع است و درین هزار فتنه و ضرر و میفرمودند
که اگر بالفرض مرا پانصد سال عمر باشد همه را صرف استغفار کنم هنوز تدارک آن گناهی که از من صادر
شده است نتوانم کرد و آن گناه کدخدائیست و صاحب رشحات قدس سره فرموده اگر درین سخنان که از
حضرت ایشان نقل افتاده کسی را دغدغه شود که کدخدائی سنتے ست پسندیده و در صفت آن آیات قرآنی
ظاهر است و احادیث صحیحه ثابت پس نفی کردن آن روا نبود جواب ازین دغدغه آنست که نفی اینجا نه بر سبیل
اطلاق است بلکه به نسبت بعضی اشخاص است که لائق بحال ایشان تجرید ظاهر و باطن است مخفی نماند که در
هر باقی بحسب حکمت الهی آنچه مناسب حال طالبان و مصلحت کار مریدان است بر زبان اولیاء اهل ارشاد
و ایشان علم وارثان نبویه اند علی مصدرها الصلوة والسلام جاری میشود پس چون درین زمان مناسب
حال مبتدیان طریق طریقت شیوه تجرد و فراغت بود لاجرم حضرت ایشان که حکیم الهی بودند و جامع حکم
نامتناهی اند به تجرد ایما نموده اند و از تاهل اجتناب فرمودند-

جوهر در رشحات مذکور است که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که سالک را
باید که راه مذلت و خواری سپرد برای حصول نیستی تا جمال شاهد لاهوتی در آئینه نیستی به بیند و میفرمودند
هر طالبے که از خواری و دشنام مردم خوش برنیاید هرگز بوے از معانی مردان بمشام جان او نخواهد رسید
زیرا که نزد اهل تحقیق لا فاعل فی الوجود الا الله امرے مقرر است پس هرچه از محبوب رسد از دشنام
و خواری محب بینا را مایه سرور و موجب حضور خواهد بود و میفرمودند هر که بنسبت کسی چیزے گوید که از ان
نقصان لازم آید البته آن کس را ناخوش خواهد آمد و آدمی مجبول است بآنکه از نسبت نقصان بوی متاثر
شود و ناخوش گردد و کار آنست که این ناخوشی را از خود دور کند و همین جز برجوع بحضرت حق سبحانه و تعالی
میسر نیست بذکر و مراقبه میشود و سلوک نزد ارباب طریقت معتبر باین است و میفرمودند که اکابر طریقت
گفته اند هر مذمت و دشنام که از کسی بنسبت تو واقع شود باید که بتحقیق دانی که تو آنی اگر تنا خوک و سگ
و امثال آن گوید یقین کنی که در تو از آن صفات حصه است چرا که آدمی نسخه جامع است همچنانکه صفت

ملکی دارد و از صفات سبعی و بہیمی نیز خالی نیست یکی از اکابر پیش سید الطائفہ حضرت شیخ ابو القاسم جنید بغدادی قدس سرہ نشستہ بود حضرت شیخ شبلی قدس سرہ در آمدند آن بزرگ حضرت ایشان را پیش حضرت سید الطائفہ ستایش بسیار کرد و بعد از آنکہ سخن ایشان تمام شد حضرت سید الطائفہ فرمودند کہ این تعریف این خوک را کردی آن بزرگ بغایت منفعل شدند کہ بواسطہ تعریف ایشان حضرت شیخ مر حضرت شبلی را خوک خواندند اما در باطن و ظاہر حضرت شبلی را از ان ہیچگونہ اثر کراہت پیدا نشد و ہیچ تغیرے در ایشان راہ نیافت ؎

	خویشتن را خوار و خاکی داشتن		چیست تعظیم خدا افراشتن	

جوہر سیر بفتح اول و سکون یا بمعنی رفتن و رفتار و سیر دو نوع است نزولی و عروجی سیر نزولی عبارت از سیر وجود مطلق ست برائے ظہور وجود مقید و این تنزل احدیت است در مراتب کثرات امکانیہ از جہت اظہار احکام اسما و صفات و سیر نزولی را سیر مطلق در مقید و سیر کلی در جزوی و سیر ظہوری و انبساطی نیز خوانند و آن از مرتبہ عقل کل ست تا مرتبہ انسانی و در سیر نزولی ہر چند از مبدا دور تر میگردد ظاہر تر و جامع تر می شود مثل سیر دریا بسوئے ساحل و سیر عروجی اشارت ست از سیر وجود مقید برای خفای مقید در مطلق یعنی سیر عروجی را سیر رجوعی مقید بجانب مطلق و سیر جزوی بسوی کلی و سیر شعوری و انقباضی نیز خوانند و این سیر از مرتبہ انسانی تا مرتبہ ذات مطلق ست و در سیر عروجی ہر چند کہ از مبدا نزدیک تر میرود مجرد تر و خفا تر می شود مثل سیر قطرہ بسوی دریا و در رشحات مذکور ست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ سیر بر دو نوع ست سیر مستطیل و سیر مستدیر سیر مستطیل بعد در بعد ست و سیر مستدیر قرب در قرب سیر مستطیل مقصود را خارج از دائرہ خود طلبیدن ست و سیر مستدیر گرد دل خود گشتن و مقصود را از خود جستن

جوہر چون سالک بسیر رجوعی بمقام احدیت کہ مبدا است وصول یافت وجود مجازی او در وجود حقیقی محو مطلق گشت امتیاز رب و مربوب مرتفع شد و غبار غیریت وہمی بہ تموج دریائے وحدت فرو نشست و غیر حق مطلق نماند و بعد فنا و اتصال بمقام اطلاق بسیر نزولی و ظہوری بجہت تکمیل ناقصان بمقتضائے حکمت جناب الہی باز بعالم تقید نزول نمود و درین سیر باشد بر سالک ظاہر شد کہ ہمہ حقیقت است کہ بصورت کثرات اشیا تجلی و ظہور نمودہ و در ہر تعینی از تعینات بصفت خاص ظاہر گشتہ و غیر از وجود واحد ہیچ موجود حقیقی دیگر نیست و نمود کثرات از مقتضیات کثرت صفات ست و از تکثر صفات تکثر در ذات واحد لازم نمی آید و کلیت و جزویت و اطلاق و تقید ہمہ اعتبارات آن حقیقت اند و غیریت اشیا

مجرد اعتباری بیش نیست

جوهر بدانکه این سفر که سیر و سلوک مقید است بجانب مطلق و معبر بسیر الی الله است جز از انسان کامل متصور نیست و حاصل نمی شود الا بجذبه مطلق حق یا بجذبه مقید حق و سیر و سفر بجذبه مقید حق بحکم اکثریت و جذبه مقید عبارت است از ولایت ارشاد شیخ کامل و توبه و تبتل و نفی خواطر و ذکر و فکر تمام و توجه بمبدا مدام و توکل و تسلیم و تجرید و تفرید و مشاهده و معاینه و سکر و صحو و انفصال و اتصال و فنا و بقا —

جوهر صاحب شرح گلشن راز قدس سره میفرمایند که چون سالک مسافر سیر الی الله کرد ضرور است او را بر جمیع مراتب تنزلات عبور باید نمود تا بمقام اطلاق رسد و چون سیر سالک بعالم مثال که عالم ملکوت است برسد قوی روحانیات را متمثل بصور مثالیه که مناسب صفای سالک باشد مشاهده نماید سالک را در مشاهده صور مثالی دو حالت ست یکی آنکه اگر آفتاب و ماه و ستاره بیند و دران همین که می بیند میداند که همین آفتاب و ماه و ستاره است و این محتاج تعبیر ست و حالت دوم آنکه در حین رویت ایشان چنان میداند که آفتاب و ماه و ستاره حضرت حق تعالی است از زبان و اهل تجلیات آثاریست

جوهر صاحب ثمرات الحیات تجلیات پیر خود حضرت شیخ برهان الدین قدس سره القدس شنودند که هرگاه ذات متعالی صفات جناب حق سبحانه و تعالی را انتهایی متصور نیست و تحقیق است که سیر فی الله نیز لا یتناهی ست فکیف تعریف منتهی بر سالک طریق تحقیق صادق افتد فرمودند که درویشان منتهی تدانان را گویند که سیر وی بمنتهای ذات بلا امکنه و جهات پیوسته باشد بدین وجه گویند که بمنتهای مطلب خویش رسید و سیر و سلوکش بر طبق مراتب و مقامات وی متناهی گردید شکر خدا که انچه طلب کردم از خدا بر منتهای همت خود کامران شدم + رمز انست که و ما منا الا له مقام معلوم یعنی نیست هیچکس از ما مگر آنکه مر او را مقامی ست معلوم که از ان مقام تجاوز نتواند کرد

	هیچ کس را بکنه او ره نیست		عقل و جان از کمالش آگه نیست	

جوهر تذکره وسیله معرفت ست باصطلاح اهل ارباب کشف و شهود رفتن سالک است بسیر گذشتن از کثرات و تعینات بجانب وحدت وجود مطلق و این رفتن عبارت از وصول سالک است بمقام فنا فی الله و محو و متلاشی گشتن در اشعه نور وحدت ذات یعنی سالک تعین خود و جمیع تعینات در بحر وحدت مستغرق یابد و بعد از فنا و جمع الجمع علی التحقیق ببقا بالله گشته اشیاء را مظهر یک حقیقت بیند و شناسد و این مرتبه نهایت شهود کاملانست

جوهر تذکره باصطلاح این طایفه عبارت از رفتن سالک است بسیر گذشتن از کثرات و تعینات و این رفتن

عبارت از وصول سالک ست بمقام فنا فی الله محقق آن کاملی که حقیقت اشیا کما ینبغی بر و ظاهر شده و منکشف گشته باشد تفکر عبارتست از سیر الی الله و سیر فی الله و سیر بالله موقوف ست بتجرید ظاهر و تفرید باطن یعنی بحسب ظاهر ترک اشتغال دنیوی و مال و ملک و جاه و منصب و هر چه سالک را از یاد دوست باز دارد و از همه اعراض نماید و از همه مجرد شود و بحسب باطن دل و سر خود را از غیر حق معرا و مبرا گرداند و ظاهر و باطن متوجه حق گردد و یک نفس از یاد آنحضرت غافل نباشد ؎

هرچه مانع آیدت از یاد دوست ‖ از علی بشنو که آن طاغوت تست

جوهر تفکر سه نوع است ممنوع و مستحب و واجب ممنوع و آن تفکر در ذات پاک حضرت خداوند تعالی و تفکر در انجام کار و در حکم و در مصالح او سبحانه و تعالی و تفکر در اسرار خلق که محال خصومت ست و مستحب و آن تفکر در صنائع حضرت خداوند تعالی که سورت حکمت ست و تفکر در عجائب و اقسام آن و تفکر در نعمای تازه و آلاء بی اندازه حضرت خداوند تعالی که موثر محبت ست و واجب و آن تفکر در افعال خویش که موجب تعظیم حضرت خداوند تعالی است و تفکر در عیوب خویش و آن مصدر شرم ست و تفکر عرض نامه اعمال و ملاحظه صحیفه افعال خویش و آن منشاء بیم ست

جوهر تفکر سه است تفکر در عیبهای نفس خود تا آنرا با صلاح باز آرد و این بمنزله عبادت یک شبانه روز ست و تفکر در آلاء حضرت خداوند تعالی و این شکر و طاعت می آرد و بمنزله عبادت یکساله است و تفکر در آفرینش آسمانها و زمینها و دلائل وحدانیت حضرت او سبحانه و این اثبات ایمان ست و بمنزله شش سال ست و در حدیث ست که تفکر یک ساعت بهتر از عبادت هفتاد سال است و نیز در حدیث ست که تفکر یک ساعت بهتر از عبادت آدمیان و پریان ست

جوهر بدانکه اهل تصوف سه چیز را بخواهند جذبه و سلوک و عروج جذبه عبارت از کشش ست و سلوک عبارت از کوشش و عروج عبارت از بخشش —

جوهر جذبه دو نوع ست خفی و جلی جذبه خفی عبارت ست از دوست داشتن بنده حضرت خداوند تعالی را و جذبه جلی اشارت ست از دوست داشتن حضرت خداوند تعالی بنده را و سلوک ممکن نیست مگر بجذبه خفی و وصول الی الله تعالی ممکن نیست مگر بجذبه جلی تا حضرت خداوند تعالی بنده را دوست ندارد بنده بحضرت خداوند تعالی نرسد و مشرف نشود کسی از سالکان بجذبه جلی مگر بمتابعت جناب مستطاب سید المرسلین صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه اجمعین قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله و یغفر لکم ذنوبکم و الله غفور رحیم

صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم گر دوست میدارید جناب خداوند تعالیٰ را پس پیروی من کنید تا دوست دارد شمارا جناب خداوند تعالیٰ و بیامرزد گناہان شما و جناب خداوند تعالیٰ آمرزندہ و مہربان است ؎

محال است سعدی که راه صفا	توان رفت جز در پی مصطفٰی

جوہر بدانکہ نزد اہل طریقت سلوک و ریاضت و تصفیہ بواسطہ آنست کہ مستعد جذبہ جناب الٰہی شوند والا ہمہ کس را اصل وصول بآنحضرت ممکن نیست —

جوہر مجاہدہ رنج و مشقت و کوشش و با کافران جنگ کردن در لغت ست و در اصطلاح حضرات صوفیہ مجاہدہ عبارت ست از کارزار کردن با نفس شیطان از حضرت شیخ بہاء الدین زکریا قدس سرہ پرسیدند کہ مجاہدہ چیست فرمودند مجاہدہ آنست کہ ہر چہ نفس آرزو کند تا بست سال آن آرزو بدو نرسانند و فرمودند کہ مدت بست سال نفس خود را ہیچ درہم سنگ آب و دو درہم سنگ طعام ندادہ ام و ہنوز خود میدانم کہ ہنوز چیزی نمیکنم و ہنوز و مشقدمان این ہیچ و ہیچ ست کہ ایشان ہفتادگان سال نفس را آب ندادند و در عذاب داشتند و حضرت خواجہ محمد چشتی قدس سرہ مدت سی سال در عالم تحیر استادہ می بودند پہلوی مبارک ایشان بزمین نیامدہ یک سال دو سال نفس را آب و نان ندادی و شبہا نماز معکوس مشغول بودی چاہ ہے درو نشستہ بود و درا درون آن سرنگون بیاویختہ و نماز کردے پس ای عزیز سیرت مشائخ سلف و اہل طریقت در رنج داشتن نفس و ترک دادن آسائشہا بود

جوہر حضرت ہادی قدس سرہ در رسالہ انسیہ میفرمایند کہ در زمینش این نسبت شریفہ بروجہی باید کرد کہ ہیچ وقتی از اوقات و ہیچ حالتی از حالات از این نسبت خالی نباشی چہ در رفتن و چہ در خوردن و نوشیدن و خفتن و چہ در شنیدن و گفتن فی الجملہ در جمیع حرکات و سکنات حاضر الوقت می باید بود تا بطالت نگذرد بلکہ واقف نفس باشد تا بغفلت برنیاید —

جوہر در رشحات مذکورست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ لطافت این نسبت بروجہی ست کہ نفس توجہ بدی مانع ظہور وی ست چنانچہ در نظاہر جمیلہ این معنی ظاہر ست کہ چون با ایشان نیک متوجہ شوند محجوب گردند و ہم حضرت ایشان فرمودند کہ لطافت این نسبت بروجہی ست کہ اگر یکبارگی جہت کلی ہم بنوی این نسبت غائب شود —

جوہر صاحب مفتاح الانوار قدس سرہ میفرمایند کہ بعضی نفوس قدسیہ اند کہ احتیاج ندارند بکہی حضرت حق تعالیٰ مرشد ایشان ست ذلک فضل اللہ فاما با این ہمہ پیکی اندرون جہ بزرگی تعلق می بخشد کہ بتربیت روحی بکمال میرساند ایشان را اخفیہ اویسیہ گویند

جوهر بدانکه مقتضاء هزار حجاب نورانی وظلمانی در هفت لطیفه انسانی مندرج است و هر لطیفه ده هزار تا آنجه
حجب مرتفع نشوند بنور حقیقی نرسد و ده هزار حجاب ظلمانی پوشیده است در لطیفه قالبیه و رنگ آن تیره است چون
ذکر کند ظلمت بسوزد و ده هزار حجاب نورانی است و لطیفه نفسیه و رنگ آن ازرق است و ده هزار حجاب نورانی است در لطیفه
قلبیه و لون آن احمر است و ده هزار در لطیفه سریه و رنگ آن ابیض است و ده هزار در لطیفه روحیه و لون آن
اصفر است و ده هزار در لطیفه روح خفی و رنگ آن سبز است چون سالک بمرتبه روح رسد انا الحق و سبحانی گوید
و لطیفه انائیه نفس ناطقه است از این لطیف است و ده هزار از آن باقیمانده می شوند در لطیفه حقیقی —

جوهر بدانکه رفع حجاب ظلمانی اصل است بر سالک از رفع حجاب نورانی زیرا که نفس زکیه
از اخلاق ذمیمه می گریزد و با لطیف و انس میگیرد و میشود و چیزیکه مانوس کسی بود و کجا باشد ل برکند گمان آنچه مردود

جوهر بدانکه مدرکات باطنه از نفس و دل و عقل و سر و روح و خفی هر یکی را حجابها است پس حجاب نفس
شهوت ها و لذتها و هواها است هرگاه شهوات و لذات و هواها مغرور را لاجرم از معرفت نفس دور و حجاب دل مناظره
در غیر حق است و هر گاه استفاده بغیر حق است و غفلت از حق شد لاجرم از رسیدن بدل محروم و حجاب
عقل وقوف با معانی معقول است هرگاه او وقوف با معانی معقوله باشد از کمال عقل دور ماند و کمال عقل آنست که
دیده و دوست صفات خداوند تعالی باشد نه مطالعه معانی معقوله ماند غالب شده و حجاب روح مکاشفه
روحانی است که این را کشف روحانی گویند و مبادی آن مقام کشف معارج و عرش و زمان و جحیم و
رویت ملائکه و مکالمات ایشان پیش می آید و چون تجلی صفات بر دل عوالم ناقضی است منکشف شود و حجاب
زمان و مکان مرتفع و بیشتر خارق عادات که آنرا کرامات گویند در این مقام پدید آید و ایضا حجاب روح
با یکدیگر کهنت بیشتر کند تا بمکاشفات خفی رسد و حجاب خفی عظمت و کبریاست چون حق تعالی بصفت
عظمت و کبریا بر سالک متجلی شود و سالک آنچه یافته بود همه گم کند و دهشت و حیرت تمام در مقام آن نشیند
و علم و معرفت بجهل مبدل شود و این آن جهل است که بالاتر از علم است سالک در باب معرفت گرو
کم بیشتر کند تا تجلی ذات و نور حقیقی رسد و اصل آنکه تجلی ذات و نور حقیقی رسد —

جوهر صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرماید که کیمیای سعادت ابدی صحبت است و
حکم شقاوت سرمدی هم صحبت هیچ چیز در نفوس بنی آدم از خیر و شر چندان تاثیر ندارد که صحبت از این جهت
طائفه که بصلاح آن نظر کرده اند صحبت را علی الاطلاق بر عزلت تفضیل داده اند و طائفه که نظر
بفساد و مضرت آن کرده عزلت را مطلقا بر صحبت ترجیح داده و حق صریح و مذهب صحیح آن است که
ترجیح یکی از صحبت و عزلت مطلقا مذموم است و هر دو مذموم الا بقیدی و آن نظر بصحبت و اعتبار حال آن

اگر از خیر و صلاح ست صحبت او بہتر و اگر از اہل شر و فساد بود وحشت از صحبت او بہتر صحبت که بنا سے آن
صحبت جناب الہی بود محمود و ہر صحبت که مبنی بر ہوا و مشارکت لذت فانی بود مذموم و فائدہ صحبت وقتی دست
دہد که بر شرائط و آداب آن عمل نماید و آداب صحبت بسیار است از آنجمله نسبت آداب نسبتا به اصول اند امیدست
که آداب دیگر از ان معلوم شود و آداب اول تخلیص نیت و احکام قاعدہ صحبت ست طالبان صحبت را باید
که ابتدا از تخلیص نیت از شوائب علل فانیہ و حظوظ عاجله کنند

جوہر بدانکه صحبت اجنبی سبب فتور نسبت و موجب تفرقه و کدورت ست در می شود می بوقت حضرت
شیخ بایزید بسطامی قدس سرہ او یافت فرمودند که در مجلس ما بیگانه است بجست و جوی آن باید پرداخت
چون جست و جوی بلیغ کردند عصای بیگانه یافتند آنرا بیرون انداختند فی الحال واجد وقت خود شدند و حضرت
خواجه احمد یسوی قدس سرہ نیز روزے در نسبت فتوری دید فرمود که بیگانه درین صحبت رسید که بواسطه آن
سر رشته نسبت گم گردید چون تفحص کردند کفش بیگانه یافتند آنرا بیرون انداختند تفرقه بجمعیت مبدل گشت
و صفای وقت فی الحال در پیوست و ہم یکی از اصحاب حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سرہ جامه بیگانه
پوشیده در مجلس حضرت خواجه حاضر گردید بعد از لحظه آنحضرت فرمودند که درین مجلس بوی بیگانه می یابم پس
آن عزیز را فرمودند که این بوی از تو می آید مگر لباس بیگانه پوشیده آن عزیز برخاست و آن جامه از پوشیده
دور انداخت و در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سرہ میفرمودند که اہل این
نسبت را صحبت در بدایت بغیر طائفه که این نسبت بر ایشان غالب ست سبب فتور عظیم درین نسبت
می شود اگرچه آن صحبت اہل زہد و تقوی باشد و این از آنکه زہد و تقوی است که آن در نہایت صفا
نورانیت ست لیکن چون بران طائفه زہد و تقوی غالب ست اہل این نسبت را از صحبت ایشان ہمان
نسبت حاصل می شود و از نسبت شریفه خود که فوق ہمه نسبتہا ست باز می مانند چه حکم غالب است بہمین
که صحبت بدان و بیگانگان را چه تاثیر باشد و از ایشان چه نسبتہا را تیره حاصل شود و می فرمودند که باکسی
نشینید که بر شما غالب نباشند تا شما را نخورند غالب نباشند یعنی بسبب نفس و ہوا قوی نباشند و شما را نخورند
یعنی وقت شما را ضائع و نابود نکنند.

جوہر در ثمرات الحیات مذکور ست که حضرت شیخ برہان الدین قدس سرہ میفرمودند اگر مرشد طالب
خویش را از اختلاط با مشائخ دیگر منع نماید شاید زیرا که طریقه سلوک این طائفه مختلف ست یکی خلوت
می گزیند و یکی در جلوت می نشیند یکی ریاضت میفرماید و یکی رعایت قوت می نماید چون سالک مبتدی
بر خلاف سلوک پیر خویش مسالک متنوع مشاہدہ کند تخیل که فرزند بشود و در بوته تعطیل افتد و میفرمودند

هر که مذهب او مخالف مذهب شما باشد صحبت و اختلاط او نشاید زیرا که وبال صحبت با او ثابت نموده آید
و آن بقاعده اهل نفاق گراید تحت موعظه نیز نوشته این حرف شنیده که اصحاب ما جنس احتراز کرده
و می‌فرمودند که از صحبت مجاذیب نیز محترز باید بود و از هر گونه امداد و اعانت این جماعت باید نمود زیرا که در خدمت
مجذوب فائده است و در صحبتش نقصان عائده۔

جواهر در رشحات مذکور است که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره روزی یکی را مخاطب ساخته
فرمودند که اگر در صحبت خواجه بهاء الدین قدس سره ترا نسبتی حاصل شده باشد بعد از ان بصحبت بزرگ
دیگر افتی و از وی نیز همان نسبت باز یابی چه می‌کنی خواجه بهاء الدین را می‌گذاری یا نمی‌گذاری پس
فرمودند که از هر جای دیگر که آن نسبت را باز یابد باید که آن را هم از حضرت خواجه بهاء الدین داند
و فرمودند که یکی از مریدان قطب الدین حیدر بخانقاه شیخ شهاب الدین سهروردی قدس سره افتاد
بغایت گرسنه بود روی بجانب ده پیر خود کرده گفت شیئاً لله قطب الدین حیدر حضرت شیخ شهاب الدین
از حال وی آگاه شدند خادم را فرمودند تا طعام پیش وی آرد چون درویش از طعام فارغ شد باز روی
بجانب ده پیر خود کرده گفت شکر لله قطب الدین حیدر که ما را هیچ جا فرو نگذاشت چون خادم نزد شیخ
رفت از وی پرسیدند که چون یافتی آن درویش را گفت سهل کسی است طعام شما میخورد و شکر قطب الدین حیدر
میگوید شیخ فرمودند که مرید است از وی می‌باید آموخت که هر جا فائده می‌یابد از برکت شیخ خود می‌داند
چه بظاهر و چه بباطن۔

جواهر در بیان خلوت صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که خلوت داشتن بدین طریق
که رسم متصوفه است امری محدث است و از جمله مستحسنات ایشان و در روزگار حضرت سرور عالم صلی الله تعالی
علیه و آله و اصحابه و سلم جز صحبت سنت نبود و فضیلت آن بر دیگر فضائل راجح آمده و ازینجهت صحابه را
بصحبت نسبت کرده اند بوصفی دیگر هیچ وصف ایشان را وراء صحبت سید عالم صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه و سلم نبود بسبب آنکه نفوس ایشان از برکت مشکوة نبوت بصفت طمأنینت موصوف بود و از
پرتو نور عصمت نزاهت و طهارت محفوظ لاجرم ملازمت صحبت ایشان را از همه چیز فاضلتر بود و از جمله
عبادات کامل‌تر بعد از ان چون آفتاب رسالت بحجاب غیب متواری گشت نفوس اصحاب از تقید طمأنینت
اندک اندک در حرکت آمدند و خلاف و جدال و اختلاف پیدا شد و خلوت مرغوب و محبوب گشت طالبان
حق تعالی از بهر سلامت دین صوامع و خلوات اختیار کردند هر چند خلوت در عهد رسالت سنت نبود ولیکن
پیش از ان حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم بجهت غلبه محبت جناب الهی خلوت دو

دائمی وگاہ گاہ بغیر چہار ختمی واینجا بذکر وتسبیح تسبیحہا کند انتہی

جوہر در شرائط خلوت صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ مراد از خلوت پیش صوفیان
مخصوص ومقید نیست باربعین چہ انقطاع از خلق واشتغال بحق تعالی امری مطلق ست بدوام عمر دوام
آن پیوستہ وفائدہ تعیین اربعین آنست کہ مبادی کشف غالبا باستکمال این مدت چنانکہ شرط ست ظاہر
(جمع مبدء بمعنی جای ابتدا کردن ۱۲)
شود واگر کسی را آن دولت دست دہد کہ اوقات خود را تا آخر عمر بطاعات حق تعالی وفراغت از خلق مشغول دارد
وبار آن نہی نبود واگر نتواند چند مدت خلوت در میانہ برآورد واقلش آن بود کہ ہر یک سال یکبار بخلوت نشیند
وفائدہ خلوت صورت نبندد الا بحفظ شرائط آن پس ہر کرا عزیمت خلوت مصمم گردد شرط آنست کہ اول
تخلیص نیت کند از شوائب طلب عواض دنیوی واغراض اخروی چہ ثواب اعمال بحسب نیات ست ہر چند
نیت کہ مقصود ست از عمل خالص تر ثواب آن فاضل تر وکامل تر وہیچ شک نیست کہ ہیچ مقصود ومقصد از قرب حضرت
حق سبحانہ وتعالی افضل واکمل نبود وہر چہ غیر از وست بوسمت حدوث موسوم ست وبوسمت فنا موسوم وطالب
(داغ کردن ومتہم کردن ۱۲) (عیب ۱۲)
کہ مراد ایشان از خلوت وریاضت ظہور کرامات وخوارق عادات بود نہ قرب حضرت عزت اگر چیزی از مطلوب
برایشان منکشف شود مکر واستدراج بود وچون شرائط اخلاص مراعات کردہ شود باید کہ اگر مطالبتی
شرعا بروی متوجہ بود از مظلمہ وغیر آن از عہدہ آن بیرون آید پس غسلی کامل برآورد وتنظیف جامہ ومصلی
(پاک کردن ۱۲)
احتیاط کند وجای برای خلوت گزیند کہ از شواغل وموانع دور بود وچون بخلوت رسد گوید رب ادخلنی
مدخل صدق واخرجنی مخرج صدق واجعل لی من لدنک سلطانا نصیرا وچون بر سر مصلی رود
نخست پای راست در پیش نہد وبگوید بسم اللہ وباللہ والحمد للہ والصلوۃ والسلام علی رسول اللہ
اللہم اغفر لی وافتح لی ابواب رحمتک پس دو رکعت نماز بخشوع وخضوع از سر حضور بگذارد ودر رکعت
اول بعد از فاتحہ بخواند ومن یعمل سوءا او یظلم نفسہ ثم یستغفر اللہ یجد اللہ غفورا رحیما ودر دوم ربنا
علیک توکلنا والیک انبنا والیک المصیر واز سر صدق از جملہ ذنوب استغفار کند وباندرون از
التفات بما سوی اللہ بحضرت عزت انابت نماید وادب چنان ست کہ برابر قبلہ نشیند وتا تواند در حالت
جلوس بہیئت تشہد بود وبا خود چنان تصور کند کہ حاضر حضرت عزت ست ورسول اللہ صلی اللہ تعالی
علیہ وآلہ واصحابہ وسلم حاضر اند وبعد از تخلیص نیت وانابت ودوام اشتغال با حق تعالی ہفت شرط دیگر
رعایت کند اول دوام وضو ہرگاہ کہ [illegible] تجدید وضو کند تا نور طہارت ظاہر وباطن منعکس گردد
دوم دوام صوم [illegible] باید کہ مقدار افطار از [illegible] طعام زیادت نبود واگر بر آن [illegible] اقتصار کنند
[illegible] وضعفا ہر شب افطار کنند ومتوسطان

بهر دو شب واقع یا بهر سه شب و قلت طعام را و تقلیل و تحلیل اجزای ترابی که مایهٔ کدورت و ظلمت و کثافت
اند اثری تمام است و شرط چهارم قلت منام ست باید که تا تواند خواب نکند. و دوام سهر و تحلیل رطوبات
بدنی و تقلیل مواد نسیان و عصیان و جهل و غفلت بغایت موثر ست و در اماتت نفس و احیاء قلب
(بیداری کشی و بیدار بودن ۱۲)
نهایت مفید. و شرط پنجم قلت کلام است باید که همواره زبان را از مکالمت با خلق نگاه دارد و چه آفات کلام
بسیار ست و سلامت ازین آفات جز سکوت نیست و شرط ششم نفی خواطر ست باید که پیوسته جمله
خواطر را بقوت ذکر دفع کند. و شرط هفتم دوام عمل ست باید که علی الدوام ظاهر و باطن خود را یکسو ساخته
و عبودیت متجلی دارد و اما متوسطان را مداومت بر تلاوت قرآن مجید بعد از ادای فرائض و سنن اولی
(پوشیده و آراسته شده ۱۲)
و بهمان خاصیت که اهل بدایت را از ملازمت ذکر روی نماید ایشان را از تلاوت حاصل گردد و اما
منتهیان را که نور ذکر صفت ذاتی ایشان گشته باشد. فاضل تر ورد وی و کامل تر عمل صلوة ست چه صلوة
صلوة عبادتی ست تامه جامعه که جمیع اجزاء عبادات از ذکر و تلاوت و خشوع جوارح و خضوع قلب
در وی مندرج است۔

جوهر خلوت عبارت از حبس حواس ظاهر ست برای فتح حواس قلب تا مشاهده کند. در بیداری
چیزی را که می بیند غیر وی در حالت نوم و سد طرق حواس ظاهر شرط ست برای فتح حواس قلب
این طائفه بنای سلوک راه دین و وصول بمقامات یقین بر خلوت و عزلت و انقطاع از خلق نهاده اند
و همه اولیا و انبیا در بدایت حال خلوت اختیار کرده اند و حضرت سرور عالم تعبد میکردند در
غار کوه حرا یک هفته و دو هفته و گاهی اقامت میفرمودند در غار حرا یک ماه۔ و چون بقضاء حاجت
بیرون آید درنگ نکند. و اگر در خانه درنگ کرد بقول امام اعظم اعتکاف فاسد شود و نزدیک صاحبین
فاسد نشود تا درنگی اکثر از نیم روز نبود و اگر ساعتی بغیر عذر از خلوتخانه بیرون رود اعتکاف بر قول
امام اعظم فاسد شود و بر قول صاحبین تا آنکه اکثر از نیم روز نباشد فاسد نشود و بعضی گویند اعتکاف
صحیح نیست مگر در مسجد جامع و بعضی گویند صحیح نیست مگر در مسجدی که ادا کرده شود در وی پنج نماز
با جماعت و مشائخ خانقاها را حکم مسجد دهند از بهر آنکه مقصود از مسجد بانگ نماز و جماعت است
و در خانقاه تکلم نکند بکسی بخیر و خاموشی هم بکلی مکروه ست و خلوتی بمعتکفی اگر بدرس علم و تعلیم قرآن
مشغول شود نزدیک امام اعظم فاسد شود و نزدیک احمد مکروه بود و اگر بامور دنیا مشغول شود بقول
امام اعظم فاسد شود خلافاً لمالک و باید که خلوتخانه تنگ بود بمقداری که در وی نماز بگذارد و مربع نشیند
در وقت ذکر و خلوتخانه تاریک باشد و در وی شعاع آفتاب و روشنی روز نیاید و اگر خلوتخانه تاریک بود

پرده فروگیرد و چنان بکوشد که آوازی هم نیاید نیز و بعضی در خلوت و عزلت فرق نیست و بعضی گویند که عزلت
از خلق بود —

جوہر چون در خلوت نشیند و عزلت گزیند باید که غسل نماید و نیت کند در آن غسل که این غسل
میت ست یعنی خود را مانند مرده سازد و همگی خود را بحضرت خداوند تعالی سپارد و باشد پیش حضرت
خداوند تعالی همچو مرده پیش غسال و در همه تصرفها حضرت خداوند تعالی را متصرف داند و از خلوتخانه
بیرون نیاید الا بضرورت چنانکه برای وضو و نماز جمعه و جماعت و از جهت جمعه بیرون آید بعد زوال
آفتاب و بعضی گویند نزدیک بانگ نماز و اگر دور باشد بیرون آید در وقتیکه ممکن باشد و باید که چشم
در پیش دارد و در راستا و چپا ننگرد و دل و زبان را مشغول ذکر گرداند و یا غلبه محوست (?) نشیند تا او را
بینی از همه حق خالص نشود و استغفار بسیار گوید و تضرع و زاری بحضرت خداوند باز گرداند و خلوت آن
بود که بجز از حق تعالی از همه بیجز شود و دل از غیر حق تعالی خالی کند تا بجز حق تعالی اندر دل وی هیچ چیز
از عقبها نماند و خلوت گیرنده را لاورد ثابت قدم در کار دین باشد و سالک خلوت گیرنده گوشت بسیار
نخورد که خوردن گوشت دل را در قساوت آرد در هفته یکبار یا دوبار بخورد و هر باری که بخورد بوزن پنجاه
درم سنگ باشد زیاده از این ممنوع ست نقصان تجویز کند سالک لقمه را اگر طعام خورد باید که لقمه را صغیر بستاند
یعنی بسیار بخاید تا طعام منهضم شود و در بسیار خائیدن طعام قلت در طعام حاصل می شود و بعضی خلوت انشست (?)
که بگوید از نفس خود را بکلی برای جناب خداوند تعالی و غیر مقصود و منظور نباشد مولوی معنوی ؎

روی در دیوار کن تنها نشین	وز وجود خویش هم خلوت گزین

جوہر بدانکه بعضی خلوت را بر عزلت فضل نهند و بعضی عزلت را بر خلوت و هم از این است که
عزلت را قلیل الوجود دانند و خلوت را کثیر الوجود می گویند که خلوت غیر عزلت ست که خلوت از اغیارست
و عزلت از نفس و بعضی میفرمایند که عزلت آنست که با خلق اختلاط نکند و در جماعت مردم نشیند و
رغبت نماید و خلوت حبس حواس ظاهر ست برای فتح حواس دل تا ببیند سالک در بیداری چیزی را
که می بیند غیر وی در حالت خواب و بستن طریقها حواس شرط ست برای کشادن حواس دل کمال و شرط
سالک ست دوام خلوة و دوام طهارت و دوام ذکر به دل و زبان و دوام صوم و دوام حفظ لسان و نگاه
حواس از لایعنی و دوام نماز اوقات خمس با جماعت در اول وقت و دوام نماز جمعه و حسن ادب بجناب
خداوند تعالی و اخلاص عبودیت و صدق در طلب و صدق در خشوع و خضوع و صدق در ذلت و افتقار
بسوی جناب خداوند تعالی و صدق در توکل علی الله تعالی و صدق در ترک ریا و سمعه و صدق در دو رکرد

شادیہا و ہواہای نفس و طمعہای فاسد خلق و استغنا از خلایق بخالق و نخوردن مگر وقت فاقہ و نخفتن
مگر وقت غلبہ خواب و نگفتن مگر وقت ضرورت۔ و خلوتخانہ خرد و بود و بمقداری کہ در و نماز گزارد
و تاریک باشد کہ در و شعاع آفتاب و روشنی روز نیاید و چون تاریک باشد پردہ گیرد و آواز ہم در و نیاید
و مربع نشیند در وقت ذکر کما مر

جوہر مشائخ طریقت خلوت را تا یکماہ یا چہل روز میفرمایند و طائفہ از مشائخ اختیار کردہ اند
خلوت و اربعینات را تا آنکہ تمام شود کار ایشان و بفرماید جناب خداوند تعالی ایشان را بدعوت
و ارشاد خلق بسوی راہ مستقیم و بعضی اختیار فرمودہ اند اربعینات را و استراحت را در میان خلوت
یک ہفتہ و دو ہفتہ و این اولی ست زیرا کہ این مجاہدہ موافق ست بمجاہدہ جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی
علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم کہ جناب ایشان در غار کوہ حرا گاہی یک ہفتہ و گاہی دو ہفتہ تعبد میکردند
و تعبد میکردند در آن کوہ یکماہ

جوہر در ثمرات اسمیات مذکور ست کہ حضرت شیخ برہان الدین قدس سرہ میفرمودند کہ یکی از روزہا
در اربعین بخواندن اسما مشغول بودم ناگاہ جمیع اعضای من بنام من ذاکر شدند و بزبان فصیح اسم
برہان بیان میکردند چون صورت حال بخدمت حضرت شیخ باز نمودم فرمودند بسیار خوب ست عرض
کردم اگر باسم حق ذاکر شدندی اولے بودی فرمودند این اتم و افضل است۔

جوہر در آنکہ ذکر اللہ تعالی فرض ست بر طالبانیکہ دوست میدارند خدا وند تعالی را
حضرت شیخ قطب الدین دمشقی قدس سرہ در رسالہ مکیہ میفرمایند ذکر اللہ تعالی فرض علی الطالبین
المحبین قال اللہ تعالی فاذکروا اللہ قیاماً و قعوداً و علی جنوبکم ذکر خداوند تعالی در جمیع احوال فرض ست
بر طالبانی کہ دوست میدارند خداوند تعالی را زیرا کہ فرمود خداوند تعالی ذکر کنید خداوند تعالے را
ایستادہ و نشستہ و بر پہلو غلطیدہ و لفظ اذکروا امر ست و امر برای وجوب و فرض ست پس ہر آئینہ ذکر
فرض باشد و ازین نص اشارہ است کہ ذکر در حال قیام و قعود و اضطجاع درست باشد و در تفسیر
درّ المعانی ست فی قولہ تعالی الذین یذکرون اللہ قیاماً و قعوداً ان المراد من الآیۃ المداومۃ
علی ذکر اللہ تعالی فی ای حال لان الانسان لا یخلو من احدی الحالات الثلث یعنی القیام
والقعود والاضطجاع و در خلاصہ خانی آوردہ لا یامر بالتسبیح و التہلیل مضطجعاً و کذا الصلوۃ
علی النبی صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم قال ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہ ای باللہ بالیل
و النہار فی البر و البحر و السفر و الحضر و الفقر و المرض و الصحۃ و السر و العلانیۃ گفت ابن عباس رضی اللہ

تعالی یعنی آیة مذکوره ذکر کنید خداوند تعالی را یاد کردن شب و روز هر جایی که باشید خواه در خشکی خواه در تری خواه
در سفر خواه در حضر و هر حال که باشید خواه در غیبت خواه در فقر خواه در مرض خواه در صحت خواه در سر خواه در علانیه
یعنی هیچ حال از هر حال از ذکر خداوند تعالی غافل مباشید که الغفلة عن الله تعالی من اکبر الکبائر و شیخ سعد الدین
قدس سره در شرح این رساله مسمی بهجة السالک میفرمایند آن کسانیکه خداوند تعالی را دوست میدارند علامت
ایشان همین است که همیشه در ذکر مستغرق باشند هیچ ساعتی بی ذکر فارغ نمانند بلکه صحبت ذاکران و دیدن ایشان را
مشتاق باشند در خبر است چون آدم علیه السلام را از بهشت بزمین آورد سیصد سال گریستند پس وحی کرد حق تعالی
بسوی آدم چه چیز می گریاند ترا گفت الهی گریه من نه از جهت نعیم بهشت نه از خوف جحیم است لیکن گریه من سبب
اشتیاق فرشتگانیست که میان عرش و کرسی سعی می کنند و ایشان هفتاد هزار صف و ذکر میگویند یکی دست
دیگری گرفته ذکر گویان رقص و تواجد می کنند و بآواز بلند میگویند من مثلنا و انت حبیبنا حق تعالی اجابت
از آدم بر داشت درین خبر اشارات است یکی آنکه این طائفه را ذکر دوام می باید و اشتیاق دیدن ذاکران
و شنیدن ذکر ذاکران می شاید چنانکه فرشتگان را ذکر دوام بوده آدم علیه السلام را اشتیاق دیدن و شنیدن
روی شود دوم آنکه در حالت ذکر رقص و تواجد کنند و استاده ذکر کنند مانند فعل فرشتگان بوده ممنوع باشد
سوم آنکه معلوم شد که رقص و تواجد فعل فرشتگان است پس فعل فرشتگان را انکار نباید و صوفیان را
از رقص و تواجد منع نشاید چهارم آنکه یکی از صوفیه دست یکی بگیرد و در رقص شود چنانکه امروز بعضی صوفیه را
رسم ست آن نیز باشد فعل فرشتگان بود پنجم آنکه اظهار نعمت و تحدیث نعمت بطریق من مثلنا انت
حبیبنا منافی و ممنوع نباشد قال بعضهم لم یفرض الله تعالی علی عباده فریضة الا جعل لها حدا
معلوما ینتهی الیه و عذر اهلها فی سائر الاحوال الا الذکر فانه تعالی لم یجعل له حدا معلوما ینتهی
الیه ولم یعذر احدا فی ترکه الا من کان مغلوبا فی عقله ولو عذر احدا فی ترک الذکر لعذر
زکریا علیه السلام قال الله تعالی آیتک ان لا تکلم الناس ثلثة ایام الا رمزا ثم قال الله
تعالی واذکر ربک کثیرا گفتند بعضی مشائخ فرض نکرد خداوند تعالی بر بندگان خویش فریضه مگر آنکه
گردانید مر آن فریضه را حدی معلوم که نهایت شود و آن فرض سوی آن حد معلوم معذور داشت
صاحب آن فریضه را در باقی احوال کالصلوة والصوم وغیرهما مگر ذکر را پس بدرستی که خداوند تعالی
نگردانید ذکر را حدی معلوم که نهایت شود و سوی آن حد معذور نداشت کسی را در ترک ذکر مگر که مغلوب بود
در عقل خویش و اگر معذور داشتی خداوند تعالی کسی را در ترک ذکر هر آئینه معذور داشتی زکریا را علیه السلام
و زکریا را با آنکه از وی سلب تکلم کرده بود از ذکر معذور نداشت بلکه از وی در ان حالت نیز ذکر خواست

روایت کرده اند که چون زکریا علیه السلام از خداوند تعالی درخواست ولد نمود و علامتی طلب فرمود قال آیتک ان لا تکلم الناس ثلثة ایام الا رمزا واذکر ربک کثیرا وسبح بالعشی والابکار فرمود خداوند تعالی علامتی که میجوئی آن بود که سه روز با مردمان سخن نگوئی مگر بوجه اشارت بدستی و روی و چشمی و ابرو و یاد کن پروردگار خود را و شام و صبح تسبیح خوان و کذلک لو عد

جوهر در فضیلت کلمه طیبه حضرت شیخ قطب الحق والدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه می فرمایند روی عن ابن عباس رضی الله تعالی عنه انه قال یفتح الله تعالی ابواب الجنة وینادی مناد من تحت العرش ایتها الجنة وکل ما فیک من النعم لمن انت فتنادی الجنة وکل ما فیها من النعم نحن لاهل لا اله الا الله ونشتاق الی اهل لا اله الا الله ولا نطلب الا اهل لا اله الا الله ولا یدخل علینا الا اهل لا اله الا الله ونحن محرمون علی من لم یقل لا اله الا الله ولا یومن بلا اله الا الله وعند هذا تقول النار وکل ما فیها من العذاب لا یدخلنی الا من انکر لا اله الا الله ولا اطلب الا من کذب بلا اله الا الله وانا حرام علی من قال لا اله الا الله ولا املی الا من جحد لا اله الا الله

جوهر ذکر لا اله الا الله مرکب ست از نفی و اثبات و در کلمه توحید نفی ماسوی حق و اثبات حق ست و خلاص از شرک خفی جز بدوست و سالک دست بمعنی این کلمه حاصل نیابد پس ذاکر می باید که در وقت جریان این کلمه بر زبان موافقت میان دل و زبان نگاه دارد و در وقت نفی وجود جمیع محدثات را بنظر فنا مطالعه نماید و در وقت اثبات وجود قدیم را بعین بقا مشاهده فرماید تا بواسطه تکرار این کلمه صورت توحید در دل قرار گیرد و ذکر صفت لازم دل گردد معمول مشائخ طریقت آنست که یاد می کنند حضرت حق سبحانه وتعالی را بکلمات تیکه شرع شریف بدان وارد ست لیکن بیشتر ذکر شریف لا اله الا الله محمد رسول الله اختیار فرموده اند و فضیلت آن بر سائر اذکار ثابت ست چنانچه در حدیث شریف وارد ست که افضل الذکر لا اله الا الله و این کلمه طیبه را سلطانی عظیم ست اگرچه بمجرد لسان باشد و تاثیر آن در طهارت باطن نهایت قویست و از خواص اوست که طالب را کشان کشان بمطلوب میرساند و انس بحضرت قدس می بخشد و فرمودند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم که بسیار گوئید ذکر لا اله الا الله تا بگویند مردمان که او مجنون ست و فرمودند وقتیکه بگوید بنده لا اله الا الله این کلمه آسمانها را می شگافد و استاده می شود در روبروی حضرت حق سبحانه وتعالی پس او سبحانه وتعالی میفرماید که بایست میگوید که چگونه بایستم و قرار گیرم حال آنکه نیامرزیده گوینده مرا پس حضرت حق سبحانه وتعالی میفرماید که نجاری کردم بر زبان گوینده مگر حال آنکه بالتحقیق آمرزیدم او را و فرمودند هرگه گوید لا اله

الا الله. بیرون آید از دهان او مرغ سبز و بال سفید مکلل بدر و یاقوت و تا بعرش برسد و آواز کند همچو زنبور انگبین فرمان آید که ساکت باش عرض کند که چگونه ساکت باشم تا گوینده من آمرزیده نشود فرمان رسد که ساکت باش گوینده ترا آمرزیدم و ای فرشتگان گواه باشید که بجلالت ذات گوینده این مرغ را بآب غفران محو

خصلتها ۱۲ ناخیها ۱۲

کردم و حضرت خداوند تعالی آن مرغ را هفتاد زبان کرامت فرماید تا آمرزش خواهد صاحب خود را تا روز قیامت آمنا و صدقنا و آن روز آن مرغ بیاید و دست گوینده خود را بگیرد و در بهشت برد و فرمودند که می‌گشاید

بیانی آوردم باو و راست اعتقاد کردم

جناب خداوند تعالی ابواب جنت و ندا میکند منادی از تحت عرش که ای جنت بالنعمها که در تست مر کرا می پس ندا کند جنت و هر چیز که در وست از نعم ما هستیم برای اهل لا اله الا الله و مشتاقیم سوی اهل لا اله الا الله و طلب نمی کنیم مگر اهل لا اله الا الله را و در نیاید در ما مگر اهل لا اله الا الله و حرامیم بر کسی که نگوید لا اله الا الله و بر کسی که ایمان نیارد به لا اله الا الله و بگوید نار و هر چیزی که در وست از عذاب در نیاید در من مگر کسی که منکر باشد لا اله الا الله را و طلب نکنیم مگر کسی را که تکذیب میکند لا اله الا الله را و حرامیم بر کسی که بگوید لا اله الا الله و پر نشویم مگر از کسی که منکر باشد لا اله الا الله را و نیست چشیدن و آواز کردن من مگر بر کسی که منکر باشد لا اله الا الله را این فرمودند که بیاید رحمت و مغفرت حضرت حق سبحانه و تعالی و بگوید که منم مر اهل لا اله الا الله را و ناصر و محب ام مر کسی را که بگوید لا اله الا الله و فضل کننده ام بر کسی که بگوید لا اله الا الله و جنت مباح است بر کسی که بگوید لا اله الا الله و نار حرامست بر کسی که بگوید لا اله الا الله و مغفرت از هر گناه ثابت است مر اهل لا اله الا الله را و فرمودند که نیست بر اهل لا اله الا الله وحشتی در هنگام موت و در هنگام بعث و فرمودند که هر که هر روز هر بامداد بگوید بسم الله الرحمن الرحیم لا اله الا الله محمد رسول الله کرامت کند او را جناب حق سبحانه و تعالی هفت چیز اول قبض کند روح او را با اسلام دوم آسان کند برو وی سختی جان کندن سوم منور کند گور او را چهارم بنماید او را منکر و نکیر به بهترین صورتهای خویش پنجم بدهد نامه اعمال او بدست راست او ششم گران گرداند ترازوی او حساب هفتم بگذراند از پل صراط چون برق جهنده و فرمودند که شفاعت من در روز قیامت مر آن کسی راست که بگوید لا اله الا الله محمد رسول الله پس هیچ عبادت در حضرت معبود حقیقی فضیلت ندارد که گفتن لا اله الا الله محمد رسول الله

ح هر که بعد از نماز فجر هزار بار گوید لا اله الا الله محمد رسول الله آسان شود برو وی اسباب رزق و حضرت شیخ کلیم الله قدس سره میفرمایند که مراد از رزق عام تر است از آنکه روحانی باشد یا جسمانی و هر که بعد از نماز صبح و شب هزار بار گوید بپیوست کند روح او بتحت عرش و قوت شود بحسب قوت خویش و اگر بعد از هلال عید هزار بار بگوید حفظ کند او را جناب حق سبحانه و تعالی از جمیع اسقام و هر که بگوید هزار بار نزد داخل شدن در

شهر یا خروج از ان مصون و مامون دارد او را جناب خداوند تعالی و هرکه بخواند هزار بار گویا کشف شود بروی
اسرار ملک و ملکوت و هرکه برای نجات مرده یا زنده هفتاد هزار بگوید داخل شود در جنت

جوهر: آنکه مجموع کلمه لا اله الا الله محمد رسول الله را ذکر ناسوتی گویند و الا الله را ملکوتی
و الله را جبروتی و هو را لاهوتی

ناسوت عبارتست از عالم ملک شهادت ۱۲
جبروت عالم صفات را گویند ۱۲

جوهر: در رشحات مذکور است که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که بعضی اکابر ذکر
لا اله الا الله را ذکر عام گفته اند و ذکر الله را ذکر خاص و ذکر هو را ذکر خاص الخاص و حال آنکه ذکر لا اله
الا الله ذکر خاص الخاص هم توان گفت زیرا که تجلیات جناب حق سبحانه و تعالی را نهایت نیست و درانصورت
هرگز تکرار مقصود نه پس در هر آئینه نفی صفتی میکند و اثبات صفتی پس همیشه از نفی و اثبات خلاص نباشد
و میفرمودند که معنی لا اله الا الله پیش بعضی که الله اسم ذات ست من حیث هی آن تواند بود که لا اله نیست
اله که عبارت از مرتبه الوهیت ست یعنی ذات مع الصفات الا الله مگر ذات بحت معری عن الکل
این معنی را از خود دور نمی باید داشت زیرا که در زمان خلو دل از اغیار مشهود سر جز ذات مقدس هیچ نیست۔

جوهر: بعضی میفرمایند که در گفتن لا اله مدی تمام کشند و در الا الله نیز و مد کلمه نفی را از مد کلمه اثبات
دراز تر کشند و بعضی میفرمایند که نه انهم که هم درین حالت نفی موت برسد پس کدام اولی باشد

جوهر: حضرت شیخ فانی فی الله شاه کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند در خلوت تنگ و تاریک
مربع نشیند و رگ کیماس جانب چپ را بانگشت نر پای راست و بانگشت متصل آن محکم گیرد و رگ کیماس
رگی ست که مربوط ست بباطن قلب چون قوت دران رسد حرارتی پیدا آید که موجب تصفیه قلب ست
و ازین حرارت چربی که بر دل که محل و مقر خناس ست بگدازد و وساوس و هواجس کم گردد و هر دو دست
بر هر دو زانو نهد و انگشتان دست چنان کشاده دارد که نقش اسم مبارک الله پیدا آید بعده سر از زانو
چپ برد و بجای سر نگون شود که ریش بخنصر دست رسد و از آنجا لا اله گویان سر از زانو راست کشانیده
دور تمام بگشت راست رساند تا سر و کمر و پشت برابر شود و از کمر را از کتف بجانب پشت کج کند و از آنجا
نفس را است کرده بقوت ضرب الا الله بر فضای دل بزند و آواز او فرود آید که این نیز ممد حرارت باشد
و باز سر گیرد و در حالت نفی چشم کشاده دارد و در حالت اثبات به بندد و اصابع دست و پا را موافق زبان
سازد تا یابد و یکبار زبان ذاکر باشد یعنی در وقت نفی انگشتان دست و پا را بر دارد و در وقت
اثبات ضربه کنانند و کلمه محمد رسول الله بعد سوم یا پنجم یا هفتم یا نهم یا بیست و یکم بار بگوید تا
ذکر کلمه طیبه باشد و نظر دل بواسطه محکم دارد و این ذکر را نفی و اثبات چهار ضربی گویند بعضی

میفرمایند که در حین نفی بزانوی چپ اشاره و نفی خطره شیطانی کند و بزانوی راست به نفسانی و بکتف ملکی
و در اثبات ثبوت خطره رحمانی بر دل که تعلق بارشاد دارد و بملاحظه لا معبود یا لا مطلوب یا لا مقصود یا
لا موجود حاضر دارد و نظر دل بر واسطه محکم و ثابت دارد و بعضی میفرمایند که در حین لا اله الا الله در سینه
حضرت رسالت صلی الله تعالی علیه و آله وسلم را تصور کند و چهار ضرب را و در دل الله را حاضر دانند

جوہر در بیان آنکه مقصود از ذکر فنا در مذکور ست پس ہمت بر ہیچ و تلفظ کلمه طیبه من اللسان
و الجنان نمارد که اگرچه من وجه فائده دارد لیکن موصل بسوی مقصود بی حضور مذکور نمی شود چه مقصود
از ذکر فنا در مذکور ست نه فنا در اسم مذکور — کشکول

جوہر مراقبه وحدت الوجود عبارت ست از ملاحظه معنی کلمه طیبه در کل حال بی رعایت الفاظ
و بی شرط وضو و اگر با وضو باشی اولی ست و بی تخصیص وقت و ملاحظه وهم و خیال دخول و خروج پس اول
نفی خودی کنی که عین معنی لا اله است بعده ثابت کنی وجود مطلق را که عین معنی الا الله ست

جوہر بدانکه ذکر دل سالک ہم سالک تواند شنید و آنکه میگویند که آواز ذکر سالک غیر او تواند شنید
اصلی ندارد چنانچه حضرت شیخ کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند که بذکر دل سالک غیر
من حیث الاستماع اطلاع یابد غلط عوام ست و حضرت شیخ شرف الدین یحیی منیری قدس سره میفرمایند
که گروہی از اہل الله سبحانه صوتی نقل میکنند سببش آنست که چون ذکر از سینه گذشت صدای حقیقت
بمعاونت حنجره پیدا آید سامع پندارد که آواز دل ست و این نه آن بود و ما این قسم دیده ایم و شنیده ایم
از عجائب حالات و غرائب واردات سالکان آنست که علم بذکر کائنات دست دہد و تواند بجای رسید
مرتبه مشتبه می شود و امر بر سالک که بعضی بذکر الله مشغول اند میشنود که دست ہم ذکر الله میگوید و دیوار ہم
الله میگوید و این از قبیل استیلاء ذکر ذاکر ست چه ذکر نه از قبیل استماع ذکر کائنات زیرا که ہر مکونی را
ذکر خاص است حتی مخصوص کائنات بذکر ہای مختلف ممتاز اند و ہر جنسی و نوعی بیک ذکر
معین مشغول باشند اگر در حالت ذکر الله از دیوار ذکری خاص و از در ذکر خاص شنیده تواند که
از قبیل اطلاع بذکر کائنات باشد اگرچه درین مرتبه ہنوز احتمال باقی ست

جوہر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله جہان آبادی قدس سره در کشکول
میفرمایند که بر خیزد و روی سوی عرش کند و گوید انت فوقی و بجانب طبقات ارض نگرد و نشیند
و بگوید انت تحتی و بگرداند روی سوی پیش و بگوید انت امامی باز بگرداند سر بجانب پس و بگوید
انت خلفی و بدست راست بگوید انت یمینی و بدست چپ انت شمالی باز بر دل خود ضرب بزند

و بگوید انت فی و برخیزد و گرد دیگر دد و بگوید انا مع الجهات فاینما تولوا فثم وجه الله و این ذکر محو الجهات است
ذکر کلیه مربع نشیند و یا الکل گویان ضرب پیش زند یا منک الکل گویان ضرب یمین و الیک الکل
گویان ضرب شمال یا کل الکل گویان ضربی سوی آسمان یا بر قلب از کشکول و معنی اینست که بسبب تست

بقای کل عالم و از تست وجود کل عالم و بسوی تست رجوع کل عالم و توئی کل کل

جوهر یقیع و صلوٰة نشیند مگر اینکه بیرون کند هر دو قدم را از زیر هر دو سرین خود و تمام سرین خود و بندد بین
و محکم بگیرد بدست راست بازوی چپ و بدست چپ بازوی راست و پنج ضرب این کلمات بگوید یا سمیع
یا سمیع یا سمیع یا هو یا هو و ضرب اول میان قدم راست و زانوی راست و ضرب دوم مابین دو زانو و
ضرب سوم میان قدم چپ و زانوی چپ و ضرب چهارم بر جگر و ضرب پنجم بر فضای دل بقوت با حضور
آنکه هو اشاره است با حدیت مطلقه لیس کمثله شیٔ و گاه باشد که اعتبار کنند همین سه کلمه هو هو یا حی
و سمیع بحال است مگر آنکه هو هو بآسمان ضرب کند و یا سمیع بجانب دل و اولی آنست که دوام این ذکر
غذای ذاکر شیر باشد و اکثر حال عطریات استعمال کند و این را ذکر مسمیت گویند و مانند کسی مشاهده
ذاتیه و صفاتیه پیدا کرده و در ذکر محو الجهات و مسمیت تصور معانی و بر تیغ شرط است کشکول

جوهر حضرت شیخ کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند که عارف ربانی عبدالکریم جیلی ثم الزبیدی
میگوید علامت آن کسی که او را ذکر قلب است آنست که بشنود از همه اشیا یا بعضی اشیا و نزد بعضی ذکری که
ذاکر است بآن ذکر در همه اوقات یا اکثر اوقات بقدر میسور آن ذاکر و تمکین او در آن مقام و علامت آنکه
مر او را ذکر روح است آنست که بشنود از همه اشیا تسبیح مخصوص و ببیند فاعلیت فاعلی غیر سبحانه و تعالی
و احمد بن غیلان مکی گوید ذکر قالب استوار حضور حق و خلق است و ذکر روح و قلب حضور حق نیست حضور خلق و ذکر
سر اینست که نباشد او را حضوری غیر حضور حضرت حق و ذکر خفی اینست که منفی شود وجود روح هیچ

فنا شده کون در سر انتهی

جوهر ذکر اعلا اینست که دو زانو نشسته لفظ یا از دل صنوبری کشیده و بطرف راست برده اندکی
جانب پشت کج شده هو گویان بشدت تمام بر دل ضرب کند

جوهر ذکر مقدس اینست که مربع نشیند و طرف راست سبحان الله و طرف چپ الحمد لله و طرف
آسمان لا اله الا الله و بر دل الله اکبر ضرب کند و مرویست از حضرت ابو هریره رضی الله تعالی عنه که
فرمودند جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم هر آینه گفتن من سبحان الله و الحمد لله
و لا اله الا الله و الله اکبر محبوب تر است بمن از جمیع چیزی که طلوع کرده است بر آن آفتاب

جوهر — سالک باشد و فکر کند که من همه اوست۔

جوهر — هر چه مدرک نفس گردد از کلیات و جزئیات در مطالعهٔ وجود مطلق نماید۔

جوهر — هر دو چشم به بندد و نظر بر دل گمارد و تصور کند که جناب حق سبحانه و تعالی را می بینیم۔

جوهر — آئینه مقابل دارد و چشم بر هم نه زند و بر عکس خود بتصور معنی خلق الله آدم علی صورته نگران باشد و صورت خود را صورت جناب حق سبحانه و تعالی داند

جوهر — معنی بیچون و بیچگون بی شبهه بی نمون که مفهوم می شود از اسم مبارک الله بی توسط عبارت عربی و فارسی و غیره جا ملاحظه نماید و از این توجه دوام آگاهی دست دهد و بفنا رهنما گشته و این طریق اعلی است لیکن حصول آن بیشتر از تصرف جذبه در وجود سالک تعذری دارد

جوهر — میگویند که در شب و روز هر آدمی را بست و چهار هزار دم می باشد و تحقیق آنست که بست و یک هزار و ششصد دم هر روز جاری می شود در خواب و بیداری۔

جوهر — حق است که بصورت عبد ظهور فرمود و صفت خالقیت خود در وی بظهور رسانید۔

جوهر — ذکر پاس انفاس برای نفی خواطر و زوال حدیث نفس اثری عظیم دارد و سند وی اینست که دهن بسته لا اله را با دم بیرون گذارد و الا الله با دم درون کشد و بدم ذاکر باشد و در بست و کشاد نظر بر ناف دارد و ملاحظه و اسطه را رعایت کند و گاه باشد که پاس انفاس بکلمهٔ الله کند و سند او اینست که ضمهٔ هاء الله را باشباع بجا آورد تا از وی واو متولد شود و در وقت مد نفس الله بدم گوید یعنی دم لسان دل باشد و وقت رد نفس هو بدم گوید و [illegible] است که معتاد دخول دم هشت انگشت است چهار انگشت گرم و چهار انگشت سرد و معتاد خروج آن ده انگشت پس در پاس انفاس مقدار چهار انگشت دم باهر آرد و مقدار دوازده انگشت افزون کشد و دم را بر دل امساک کند که موجب حرارت قلب و زیادت عمر است و چنان عادت سازد که در شبانروز سه صد و شصت دم گذارد۔

جوهر — سند ذکر آوردن اینست که مربع نشیند و رو بکتف راست آورده لا گوید و بکتف چپ رو آورده هو و سر نگون کرده در خود هی گویان ضرب کند و این معمول اکثر مشایخ است و معنی لا اوست موجود و معنی هو همه اوست و معنی هی با ماست و این ذکر را منسوب میکنند بجناب تجلی مآب سر حلقهٔ محبان و سر دفتر محبوبان غوث الثقلین شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر جیلانی قدس الله تعالی سره العزیز و بعضی میگویند که حضرت با عظمت امیر المؤمنین اسد الله الغالب علی کرم الله تعالی وجهه و وجوه آله الکرام بالهام باطنی جناب مستطاب سید المرسلین صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه اجمعین از کلمهٔ طیبه استخراج نموده و از فقیر

اختصار لا الٰہ ست و ہای مضمومہ اختصار الا اللہ و ہای مکسورہ اختصار محمد رسول اللہ است صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وصحابہ وسلم و این ذکر را اگر جہر کند در صحرا سود چہ بلند کردنش در آبادی موجب وہمانی است

جواہر در ذکر پاس انفاس شیخ کلیم اللہ قدس سرہ در کشکول سیفر مایند کہ لا الٰہ را با دم بیرون گذارد و الا اللہ با دم درون کشد و بایدم ذاکر باشد و نظر پیوستہ در بست و کشا د بر نافت دارد و چندان ذکر کند کہ دم ذاکر گردد و در خواب و بیداری ذاکر بود و عمر و چندان گردد گاہ باشد کہ پاس انفاس بکلمہ اللہ کنند و ست۔ اوایست کہ ضمہ ہای اللہ را باشباع خوانند تا از و واو متولد شود و در وقت مد نفس اللہ بدم گویند یعنی دم لسان دل باشد و در وقت صعود نفس ہو بدم گویند کما مر و در ذکر پاس انفاس برایت کہ ذکر لا الٰہ الا اللہ باشد یا ذکر اللہ۔ و اگر سوزش از خیشوم پیدا شود و بسبب حرارت و خشکی رساند خیشوم و دماغ را بروغن بادام چرب کردہ باشند۔

جواہر ہر دو چشم بند د و در جوف دل نوری مثل نور چراغ تصور نماید و چنان تصور کند کہ این نور بوجہی تابان ست کہ از منفذ ہر موئیش بیرون آمدہ ہمہ ذرات کائنات نور گشتہ ازین شغل تمامی حقائق عالم سالک را مکشوف شود و حالت سیر فی الاشیا باشد کہ سیر رابع است و ست و بد تصور کند کہ شعاع او از راہ دہنش مثل شعلہ ہائے آتشین بیرون می آید

جواہر چشم ہا پوشد و نظر بر دل گمارد و حضرت خداوند تعالیٰ را حاضر و ناظر و با خود داند این را مراقبہ صفا گویند و اگر درین حال ملاحظہ فنا و محویت بود و مراقبہ فنا گویند و مراقبہ توحید نیز یاران حضرت شیخ عبد الحق ردولوی قدس سرہ مشغول بمراقبہ فنا می بودند و از خود بیخود می شدند و بی شعور می گشتند و حضرت شیخ عبد القدوس گنگوہی قدس سرہ در ابتدای حال چندگاہ درین مراقبہ بودند۔

جواہر ہر دو چشم کشادہ دارد و نظر سوی بالا و یا در مقابلہ ہوا اندازد و در ان کوشد کہ پلک نزند ازین شغل بعضی انوار پدید آید و آتش از پلک خیزد و تمام اندام کیر عشق پیدا شود و این را مراقبہ ہوا گویند درین مراقبہ بعضی اولیا چشم در ہوا نہادہ سالہا در عالم تحیر ماندہ اند محبوب السالکین

جواہر در حجرہ تنگ و تاریک چشم کشادہ بر ہوا یکجا دارد انوار از عالم قدس بیابد و بحق تعالیٰ برسد۔

جواہر طریق ذکر انا انت انت انا اینست بہر سو کہ بیند تصور معانی این الفاظ کند بمواظبت این ذکر در چند مدت مشاہدہ ذات خود در ہمہ چیز حاصل شود۔

جواہر مواظبت اللہ عالم الغیب والشہادہ نماید و نقش اسم مبارک اللہ در دل تصور کند و دل خود را بصورت آفتاب تصور نماید بجدی کہ انجنائی کہ از چشم خلق پنہان می ماند بر دمی دید انوار تجلی

آفتاب عیان گردند وچون این حالت قرارگیرد هر وقتی که در آیتی از آیات قرآن مجید تامل کند وچشم فرو نهد جمله اسرار
وکمالات آن آیه معاینه شوند همچنین بر سر قبر چشم بسته تصور عالم الغیب والشهاده نماید احوال صاحب قبر معلوم
گردد وحقیقت حشر ونشر واحوال روح نیز ازین شغل مکشوف می گردد۔

جواهر بر نوک بینی صورت چراغ تصور کند بعد از ورزش تمام آن چراغ مثل ماهتاب درخشان شود
بعده شکل آفتاب تابان گردد وبعده از میان آفتاب صورت آدمی ظاهر شود وبا سالک در تکلم آید وعلوم
غیبیه وفواید از جفر وبی القاکند واخبار غیبیه بدو رساند واز سالک خوارق عادات ظاهر شود واین
شکل حقیقت سالک ست وبعضی میفرمایند که در مقام فرق ابرو ستاره لمعان وتابان تصور کند
پس آن ستاره ماهتاب شود وپس آفتاب واز میان آفتاب صورت آدمی نمایان شود وبسالک در تکلم آید

جواهر حضرت شیخ فانی فی الله وباقی بالله شاه کلیم الله قدسنا الله تعالی بسره المبارک در کشکول
میفرمایند که ذکر لسان بر دو وجه است جهر یا خفیه اگر بلند گویند جهر شود والا خفیه باشد وذکر قلب مطالعه
لفظی ست با حضور مدلول آن وذکر روح فراموشی از ان اهم ست وحضور مسمی واین متفاوت است
بحسب حالات ذاکرین بعضی را آگاه باشد واکثر نباشد وبعضی را عکس این وبعضی را دوام لیکن
دانند که ما ذاکریم وذکر درمیان واییم ومذکور مقصود ماست که حاضرست پیش بصیرت ما واین هنوز انحطاط
دارد ونهایت آنست که ذکر وذاکر ازمیان برداشته گردد وغیر مذکور معلوم ومفهوم نماند ولذت ذکر نیز
برخیزد واین عالم باین لذت نیز نماند۔

جواهر دوزانو نشیند وهر دو سرین را برابر کف پای دارد وسوراخ هر دو گوش را از سبابتین محکم
بربندد ومتوجه شود وبآوازی که در دماغ مثل آواز افتادن آب از بالا مسموع میگردد ویک لحظه ازو غافل نشود
وسعی کند تا این آواز بر جمله آوازها غالب آید وبی امداد انگشتان از شور عالم غائب نشود ومی گویند که این
آوازیست قدیم ازلی وابدی واصل جمیع آوازهاست وجمله آوازها ازو بظهور آمده ومظاهر اوست و
همه عالم پرست ازین صدای مطلق واولیا را بواسطه آن الهام می شود وباعث جمعیت خاطر مشتتست
موجب فتح عالم لطافت واطلاق ست وموروث می شود ربودگی وبیخودی وغیبت را که مقدمه
فناست ورابطه می گردد میان این شخص ومطلوب او واین را صوت سرمدی وصوت لایزالی
گویند ودرجوگ انهد نامند۔

جواهر سند ذکر اره اینست وذکر منشاری نیز گویند که دوزانو نشیند وهر دو دست بر هر دو زانو نهد وتا
گویان از دل بر سر ناف ضرب دهد وهی گویان دم را از تحت ناف بدو شد بجانب صدر برارد چنانچه سر

و کمر و پشت برابر شوند و باز از سر گیرد و این ذکر را بعضی به هو هی میکنند و بعضی بلفظ مبارک الله و
این ذکر را برای صفای دل مجرب و سریع التاثیر گفته اند و ذکر اره یک نوع ذکر است در سلسله
مشائخ متبرک ـ

جوهر دو زانو نشیند و هر دو دست بر زانو نهد و سر بجانب کتف راست آورد و بی حرکت زبان اسم مبارک
الله را خفی بر دل ضرب کند یا لفظ الله جهرا بر دل ضرب کند و چندان ذکر کند و غلبه این ذکر بر سالک بجائی
رسد که از هر در و دیوار آواز الله بشنود و فی الحقیقت این ذکر ذکر دل سالک ست که از هر طرف می شنود نه ذکر
جمیع کائنات چه اذکار کائنات باختلاف السنه و لغات باهم مختلف اند و باز از سر گیرد ـ

جوهر اسم مبارک الله را بی حرکت زبان و بغیر حبس گفتن گیرد و نظر بسوی دل دارد ـ

جوهر نقش اسم مبارک الله را برنگ زر یا نقره یعنی برنگ آفتاب یا ماهتاب در دل صنوبری
بجای تصور کند که بغیر تصور نقش مذکور در نظر در آید و ظهور انتقال ذکر هاهوتی گویند و ذکر هاهوتی
اینست که سر را استاده کرده ضرب هو پیاپی بر دل زند و معنی همه اوست در دل دارد و درین جمع ثبوت
ذکر هو یک ضربی می شود ـ

جوهر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شیخ کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند انوار که ذاکر را ظاهر
می شود گاه سفید و گاه سبز و گاه عقیقی و آخر همه سیاهی و این نور حیرت ست اگر نور از طرف راست متصل
کتف ظاهر شود آن نور کاتب یمین ست و اگر غیر متصل باشد آن نور شیخ ست و اگر از طرف پیش ظاهر
شود آن نور محمد ست صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم و اگر از طرف چپ متصل کتف ظاهر شود
آن نور کاتب یسار ست و اگر غیر متصل باشد دانند که تلبیس ابلیس ست و کذلک اگر صورتی از چپ
ظاهر شود هم تلبیس ابلیس ست و اگر نوری از بالا ظاهر شود دانند که از ملائکه حفظه است و اگر بلا جهت ظاهر
شود و در خاطر وحشت آید و بعد از رفتن حضور نماید دانند که تلبیس ابلیس ست و اگر در وقت ظهور حضور شود
و بعد رفتن فراق شود و اشتیاق بود دانند که آن نور مطلوب ست و اگر از بالای دل ظاهر شود دانند
که از صفای دل ست اما طالب صادق به هیچ یکی از انوار سر فرو نیارد و انشراح نگیرد ـ

جوهر بدانکه سالک را در اوائل بذکر کلمه طیبه ملاحظه معنی لا معبود الا الله میفرمایند تا در مقام
اطاعت مستقیم گردد ثم لا مقصود الا الله تا قصد از هر چیز برگشته باو سبحانه بیاید ثم لا محبوب الا الله
تا آتش عشق و محبت در دلش افروخته شود ثم لا موجود الا الله تا بهر ذره جز هستی مطلق نه بیند و بعضی را اول
حال تلقین لا موجود الا الله احسن دانند و صواب آنست که ذوق حال سالک دیده و استعداد او دریافته تلقین نمایند

وانسته تلقین فرمایند

جواہر عالم کبیر عبارت از مجموعہ کائنات ست چہ خلق و چہ امر و عالم صغیر اشارت از انسان۔
جواہر عالم خلق عبارت ست از نفس و عناصر اربعہ و عالم امر اشارت ست از عالمی کہ از اوصاف
و لوازم جسمانی منزہ و مبراست و آن قلب و روح و سر و خفی و اخفی ست

جواہر حضرت شیخ فانی فی اللہ و باقی باللہ شاہ کلیم اللہ رضی اللہ تعالی عنہ در کشکول می فرمایند
کہ حاصل می شود در غیبت و بیخودی و محویت و فنا حالتی کہ تنگ می شود عبارت از ان و آنجا حاصل
نمی باشد غیر احدیت حق تعالی و وجود مطلق سبحانہ اگر گوئی وجود مطلق ہرگز مدرک نمی شود و آنچہ در حیطہ
ادراک می آید نیست مگر حادث و صورت ذہنی از جملہ عوالم ست و ہر عالم حادث ست و حادث وجود
مطلق نتواند بود کہ او قدیم ست و آنچہ او قائم دارد مدرک ما نگردد گوئیم آرے چنین ست امر کہ گفتی مگر
اینست کہ سالک در فنا ذاہل و غافل و عاطل می شود از نسبتے کہ مقتضائے آن نسبت اثبات دو ذات
منسوب و منسوب الیہ و این فناست پس اینجا عدم ادراک ست نہ ادراک عدم و ہمین متناول است
قول سیدنا ابی بکر الصدیق رضی اللہ تعالی عنہ العجز عن درک الادراک ادراک اگر گوئی پس
چہ معنی دارد قول ایشان شہود الذات و تجلی الذات و محبۃ الذات و معرفۃ الذات و چگونہ متحقق
می شود این امور گوئیم نتیجہ عرفان و تمتع ہر شئی ست در مرتبہ او و اعطاء ہر شئی حق آن شئی پس در ما نحن فیہ
دو امر ست یکی ذات بحت خالص ساذج و یکی امورے کہ ورای این مرتبہ است پس حق اول اثبات است
و حق ثانی نفی و حق معرفت در اول اینست کہ شناختہ نشود اصلا و حق معرفت در ثانی اینست کہ شناختہ
شود کما ہو پس آنکہ قصد میکند معرفت در اول و نکرت در ثانی بغایت از کار دور ست پس اثبات
حق و حق اثبات حق و باطل معرفت ست و از عدم معرفت بشئی لازم نمی آید عدم تحقق آن شئے در
نفس الامر پس ذات مقدس او تعالی مثبت و محقق غیر معروف است پس غیبت از این امور در آئینہ
ذات معنی شہود است و استتار این امور از بصائر معنی تجلی ذات ست و انقطاع محبت از این
امور معنی محبت ذات ست و نکرت این امور معنی معرفت ذات ست و بر ہمین قیاس لکن معنی معرفت
ذات را پس معرفت متصور نمی شود در ان سبحانہ مگر باسما و صفات و افعال و این ہم نہ بکنہ بل
بوجہ نیرا چہ کنہ ہر شئی از اشیاء معرفت را در ان راہ نیست چہ کنہ ہر شئی حقیقت الحق ست چہ
سبحانہ تعالی حقیقت الحقائق است و حقیقت حق سبحانہ و تعالی مدرک ہیچ بشر و ملک و جن نبود
پس حقیقت ہمہ مدرک نشود و این مرتبہ غایت عرفان است فہم ما قال من قال اول العوام

آخر الخواص و بدایۃ الجہال نہایۃ العلما - لیکن ع ببین تفاوت رہ از کجاست تا بکجا

جوہر بباید کہ در اکثر سے از اقسام اذکار و افکار بجلسہ مربع معہودہ عند الذاکرین بالنفی والاثبات و یا بجلسہ صلوۃ مناسب حال آن ذکر دیدہ اختیار کند

جوہر در ذکر کلمہ طیبہ نفی و اثبات مرکب ست لا الہ الا اللہ را و آنچہ سوای اللہ است نفی می کند الا اللہ اثبات ذات باریتعالی است شعر تا بجاروب لا نروبی راہ + نرسی در سرای الا اللہ +

جوہر حضرت شیخ فانی فی اللہ و باقی باللہ شاہ کلیم اللہ قدسنا اللہ تعالی بسرہ العزیز در کشکول می فرمایند کہ در خلوت تنگ و تاریک مربع بنشیند اگرچہ مربع نشستن بدعت ست و جلسہ متکبران در جاہلیت فاما منہی نیست الا در وقت ذکر گفتن کہ آنحضرت صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و صحابہ وسلم چون نماز بامداد بگذاردے در مقام خویش مربع بذکر بنشستی تا آفتاب نیک برآمدے و پشت راست دارد و چشم ہا بربندد و ہر دو دست بر ہر دو زانو نہد و از انگشت نرینہ پای راست با انگشت متصل آن رگ کیماس جانب چپ محکم گیرد تا در باطن قلب حرارتی پیدا آید کہ موجب تصفیہ است و ازین حرارت چربی کہ گرداگرد دل کہ محل وسواس گفتہ اند بگدازد و وساوس و ہواجس کم گردد و بعدہ لب بست و بیک زبان بذکر مشغول گردد جہر یا خفیہ آنچہ مقتضای وقت و طبع باشد کما مراعات کند شرائط این بیت را بیت برزخ و ذات و صفات و مد و شد و تحت و فوق + می نماید طالبان را کل نفس ذوق و شوق + و شرائط این بیت در ذکر سہ پایہ نیز مراعات نمایند اما اینجا معنی دیگر و اینجا مقصود اینست کہ مراد از برزخ واسطہ صورت شیخ ست و مراد از ذات وجود مطلق حق سبحانہ و مراد از صفات ائمہ سبعہ کہ حیات و علم و سمع و بصر و قدرت و ارادت و کلام و مراد از مد کلمہ لا و مراد از شد تشدید الا اللہ و مراد از تحت شروع از زانوی چپ و ایصال کلمہ لا تا سر زانوی راست و از آنجا ایصال کلمہ الا تا کتف راست و آنجا نفس راست کردہ بقوت زدن بر فضای دل بکلمہ الا اللہ و این مراد ست از فوق و این ذکر را نفی و اثبات چہار ضربی گویند -

جوہر ہر وقت تصور نقش اللہ ابرنگ زر یا نقرہ یعنی برنگ آفتاب یا مہتاب بر دل دارد کما مر

جوہر مشغولی پنج وقت ست بعد نماز صبح تا برآمدن آفتاب و بعد از نماز ظہر و بعد از نماز عصر تا نماز مغرب و تہجد و اہل اللہ بسیار مشغول باشند و فرمودند حضرت علیہ السلام ہر آئینہ ذکر بامداد و شبانگاہ فاضل ترست از شکستن تیغ در راہ جناب حق تعالی و از دادن مال اندوی ریختن مانند آب - و وقت سحر خیر و شب حواس صوری با تفرقہ نباشد در عالم حس -

جوہر حضرت شیخ سعد بڈھن قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند کہ پیر دستگیر قطب العالم شاہ مینا قدس سرہ چون می خواستند کہ ذکر را شروع کنند سہ کرۃ درود میخواندند بعدہ فان تولوا فقل حسبی اللہ لا الہ الا ہو علیہ توکلت وہو رب العرش العظیم بعدہ کلمہ لا الہ الا اللہ بآواز بلند بیگفتند و سوم کرۃ محمد رسول اللہ بعدہ بآواز بلند شروع میکردند و دہم بار محمد رسول اللہ می گفتند بعدہ چون باز شروع میکردند تا آنکہ ذوقی می بودی و دم بستہ می شدی لا الہ الا اللہ بآواز بلند می گفتند و چون بخود باز می آمدند محمد رسول اللہ می گفتند و میفرمودند بدین طریق عمل بہر دو می شود یعنی چون بشروع اول کرۃ و سوم کرۃ محمد رسول اللہ گفتہ می شود عمل ہنگام تلقین می شود کہ در ہنگام تلقین پیران را رسم ست کہ سہ کرۃ می گویند و سوم کرۃ محمد رسول اللہ می گویند و بعد دوم کرۃ چون شروع کردہ می شود و دہم کرۃ محمد رسول اللہ گفتہ می شود عمل بانچہ بعضی کتب گفتہ اند کہ دہم کرۃ محمد رسول اللہ بگوید عمل بدان می شود و نیز فرمودند کہ عمل بندگی سلطان العارفین شیخ قوام الحق والدین ہمچنین بودہ است و در اساس الطریقہ کہ تصنیف حضرت ایشان ست نیز بدین اشارہ میکنند و از فتاوای صوفیہ معلوم می شود کہ بعد ہشتم کرۃ یا دہم کرۃ محمد رسول اللہ گوید

جوہر انوار کہ در حالت ذکر و مراقبہ ظاہر شود اگر از کتف راست نور سفید ظاہر شود آن نور کراماً کاتبین است کہ ایشان اعمال حسنہ می نویسند و اگر از طرف راست ظاہر شود بی اتصال کتف آن نور شہادت ست و اگر از پیش ظاہر شود یعنی از جانب قبلہ آن نور محمدی ست صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم و اگر از کتف چپ پیدا شود آن نور ملائکہ کتبہ سیأت ست و اگر نور بی اتصال کتف ظاہر شود آن نور ابلیس ست و اگر از جا بینی کہ پیر معمر عصا و تسبیح بدست گرفتہ ظاہر شود آن ابلیس ست و اگر نور از بالا و یا از پس ظاہر شود آن نور ملائکہ است کہ برای محافظت تو حاضر اند و اگر نوری بلا جہت ظاہر شود و در ابتدای ظہور آن نور در خاطر وحشت در آید و بعد رفتن ہیچ حضور در باطن نماند آن نور نیز از ان ابلیس ست و اگر نوری بلا جہت ظاہر شود و بعد رفتن او حضور در خاطر ماند و اشتیاق در طلب غالب شدہ آن نور حضرت صمدیت ست و اگر نوری از بالای سینہ یا از ناف ظاہر گردد و در رنگ آتشی و دود آرد آن نور خناس ست و اگر نور از دل ظاہر شود و اگر سفید باشد کہ بزردی زند آن نور دل ست و اگر سفید خالص باشد آن نور روح اعظم ست کہ در دل طالب تجلی کردہ و نوری کہ بصورت آفتاب ظاہر شود نور روح ست و اگر بصورت قمر نماید آن نور دل ست صحیح

جوہر سالک را اگر بطور قرب نوافل اشتغال نماید معانی اللہ سمیع اللہ بصیر اللہ علیم بہ اسمع و بہ ابصر و بہ اعلم تصور فرماید تا صفات سالک مسلوب شود و صفات حق تعالی در و پیدا شود و متوسط

بطریق قرب فرائض اشتغال نماید چنانکه بالعبد اسمع بالعبد ابصر بالعبد اعلم ملاحظه دارد و حاصلش آنکه حق
بلسان عبد میگوید که بالعبد اسمع درین صورت حق را فاعل داند و خود را آلهٔ فعل و هستی خود را عین حق و در تعبیر
اطلاق فهمیده و جمیع صفات و ذات حق را صفات و ذات خود دانسته سمع و بصر و علم خود بخود مر خود را ثابت کند
پس بداند که من حقم که می‌شنوم بسمع خود –

جواهر سه ذکر جهر و قلبی سر را بکتف راست باید کرده بر پستان چپ الله گویان چنان ضرب کند که
پهلوی چپ ناخم شود و هر بار که ضرب کند اسم ذات را یکی از امهات صفات متصف سازد و بنظارهٔ خلق آدم
علی صورة الرحمن ناظر باشد و این تصور در همه اذکار جهر و قلبی مرتبه دارد –

جواهر نجاربه دو نوع ست نجاربه صغیر آنست که دهن بسته و دم گرفته اسم الله را بدل یاد و ملاحظه
و ملاحظه بشده و شد و تحت و فوق گوید و صورت همین بار کند و چنان کوشد که تا چهل ذکر در یکدم رسد
و چون در یکدم از چهل ذکر زیاده شود و آنرا نجاربه کبیر خوانند و چون دویست ذکر در یکدم با اعانت ملاحظه
و واسطه شد و مدد رسد آنرا مقام هویت گویند و استغراق رو نماید سلطان ذکر پیش آید

جواهر شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که اولا صورت
آن شخص که این نسبت ازو یافته باشند در خیال در آورند تا آنزمان که اثر حرارت و کیفیت معهوده
ایشان پیدا شود پس ملازم آن کیفیت بوده آن صورت و خیال را که آئینهٔ روح مطلق ست متوجه
بقلب شوند که عبارت ست از حقیقت جامعهٔ انسانی که مجموع کائنات از علوی و سفلی مفصل آنست
اگرچه آن از حلول در اجسام منزه است اما چون نسبت میان او و میان این قطعهٔ لحم صنوبری ست
پس توجه باین لحم صنوبری باید نمود و چشم فکر و خیال و همه قوی را بدان باید گماشت و حاضر آن بودن
و بر در دل نشستن و ما شک نداریم که درین حالت کیفیت غیبت و بیخودی رخ نماید آن کیفیت را
راهی فرض می باید کردن و از پی آن رفتن و هر فکری که در آید متوجه بحقیقت قلب خود بودن و نفی
آن کردن اگر خاطر تشویش دهد باحضار خیال مرشد امید ست که مندفع شود و الا باید که سه نوبت نفس را
بقوت بر زند چنانکه از دماغ چیزی میراند و خود را خالی می سازد و چون آن وسوسه و خیال که مشوش
او باشد موجود می خواهد بود از موجودات ذهنی آنرا بالحقیقت قائم بالحق بلکه عین حق داند زیرا که
باطل نیز بعضی از ظهورات حق ست و ما دام که این نسبت بیخودی در ترقی باشد فکر در حقایق اشیا
و توجه بتجلیات عین کفرست ــه باخودی کفر و بیخودی دین ست + بلکه فکر در اسماء و صفات حق هم
نباید کرد و اگر برسد آنرا نیز نفی باید کرد و چه مطلب و غایت این طائفه توجه بهستی ست که سرحد او سـ

پوشیدہ است و مقام تجلی انوار ذات ست و شک نیست کہ فکر در اسماء و صفات این مرتبہ فرود تر ست سہ کوشیدن
اسلاما لیست بین مردود و گم شو وصال اینست و بس + و میفرمایند رباعی

سررشتہ دولت ای برادر بکف آر	وین عمر گرامی بخسارت مگذار
دائم ہمہ جا با ہمہ کس در ہمہ کار	میدار نہفتہ چشم دل جانب یار

ورزش این نسبت شریفہ می باید کرد بنوعی کہ ہیچ وقت ازین نسبت خالی نباشد و دائما حاضر بودہ گوشۂ چشم دل را
در خانہ و بازار و خرید و فروخت و خوردن و آشامیدن و ہمہ حالات بر حقیقت جامعہ خود دارد و او انسان العین
خود سازد و حاضر داند و بحضور جزوی از وی غافل نشود بلکہ ہمہ اشیا را بوی قائم داند و سعی کند کہ آنرا بہمہ موجودات
ثابت و غیر ثابت مشاہدہ کند تا بجائی برسد کہ خود را در ہمہ بیند و ہمہ اشیا را آئینۂ جمال و کمال خود داند بلکہ ہمہ را
اجزاء خود بیند مصرع جز در دو پیش سنہ جانہ یک وہ + و در حالت سخن گفتن نیز ازین مشاہدہ غافل نشود بلکہ گوشۂ
چشم دل را بدان سو دارد و اگرچہ بظاہر با ہر دیگر مشغول باشد چنانکہ گفتہ اند مصرع از درون شو آشنا و از برون بیگانہ وش
اینچنین زیبا روش کم می بود اندر جہان + و ہر چند ہمت بیشتر باشد این نسبت قوی تر گردد و باید کہ خود را
از غضب ران و ران نگاہ دارد کہ ران غضب طرف باطن را از نور معنی تہی سازد و بعضی از اہل طریق کہ نسبت ایشان
بسلطان ابراہیم ادہم قدس سرہ در ابتداء توجہ بیکی از محسوسات چون سنگی یا کلوخی و غیر آن می کنند بدان طریق
چشم ظاہر بدان می دوزند و اصلا مژہ بر ہم نمی زنند و جمیع قوی ظاہری و باطنی متوجہ آن می شوند تا آنجا ست
کہ خواطر بالکلیہ منقطع می شود و کیفیت نسبت بیخودی دست میدہد

جوہر محمد دارا شکوہ قدس سرہ در رسالہ حق نما میفرمایند کہ چون در دنیا ہمی را طلب حضرت حق تعالی
بہم رسد اول باید کہ در جای خالی تنہا رفتہ صورت فقیری کہ با وی حسن ظن داشتہ باشد یا صورتیکہ با وی تعلق عشق
مجازی بود یا صورت آبا و اجداد را اگر دیدہ است تصور می نمودہ باشد و طریق تصور اینست کہ چشم بر ہم نہادہ
صورتی را کہ دیدہ است متوجہ بدل صنوبری شدہ بچشم دل مشاہدہ نماید و آن مثال را کہ درین تصور بچشم
دل مشاہدہ نماید عالم مثال نامند و این تصور مقدمہ فتح عالم ملکوت ست از ملکوت جدا ساختہ عالم مثال
نامیدہ اند و الا عالم مثال داخل عالم ملکوت ست ہرگاہ بطریق مذکور تصور پیش گیری رفتہ رفتہ صورت متصور
درست گردد و باعث فتح عالم ملکوت شود و چون این تصور بنظر تو خوب در آید مبارک گشت نیز تو فتح عالم مثال

جوہر طریق خواجگان ماوراء النہر قدس اللہ تعالی اسرارہم آنست کہ توجہ ادراک خود را از ہمہ باز دارند
و بمشاہدہ حق سبحانہ و تعالی می پردازند و نہایت این جمعیت مرتبہ فناست

جوہر در حدیث قدسی وارد ست یا محمد انت انا و انا انت - و در حدیث نیز واقع است کلم لطلب

رضا لی وانا اطالب رضاک یا محمد

جوہر حضرت جنید فرمود کہ حقیقت ذکر فانی شدن ذاکرست در ذکر و ذکر در مشاہدہ مذکور۔

جوہر صاحب رسالہ مکیہ قدس سرہ فرمود کہ سالک مداومت کند بر ذکر قوی خفی بشرط نفی واثبات و شارح گوید کہ ذکر قوی آنست کہ دم را فرو برد و حصر دم کند کہ آن مدحرارت ذکر باشد و اثر آن زود بدل رسد و نفی کند بکلمہ لاالہ جمیع خواطر را خیر اکان او شرا و اثبات کند بالا اللہ یعنی خداوند تعالی را در دل اثبات کند وجامی وہد و غیر را نفی کند

جوہر بعضی ذکر جہر را اختیار دارند و بعضی ذکر خفی و ہر دو فریق تمسک می کنند بآیات و اخبارات و ذکر خفی ذکری را گویند کہ زبان بند و بدل گوید و گروہی کہ اختیار ذکر خفی دارند بعضی از ایشان ذکر را منع نکنند و بعضی در منع ذکر جہری روند ایشان نیز تمسک بآیات و احادیث دارند

جوہر ذکر خفی ورا ذکر زبان ست بلکہ ورا ذکر دل ست و ورا ذکر سر و ورا ذکر جان ست معلوم شد کہ مقصود ہر یکے مبنی بر نیت ست و در ذکر جہر آواز میانہ کند یعنی فرود از جہر و بالا از خفی کہ آن ذکر متوسط باشد۔

جوہر آنحضرت صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ذکر میکردند حضرت خداوند تعالی را در جمیع احیان و اوقات و ہمیشہ ذکر حق تعالی کردی و ہیچ چیز ایشان را از ذکر حق تعالی باز نداشتی و سخن ایشان مجموع در یاد حق تعالی و حمد و ثنا و تمجید و توحید و تسبیح و تقدیس و تہلیل و تکبیر بودے و در حالت خاموشی در دل ایشان ہمگی یاد حق تعالی بود و دل و زبان و انفاس ایشان در حالت قیام و قعود و اضطجاع و نشستن و برخاستن و رفتن و خوردن و آشامیدن و درآمدن و برآمدن و سفر و اقامت و سائر حالات از ذکر حق تعالی منفک نبودی و ذکر بمعنی یاد کردن ست مقابل نسیان کہ بمعنی فراموشی ست۔ الذکر ضد النسیان۔ قاموس۔ پس شامل باشد ذکر قلبی را بلا شبہ۔

جوہر وقت شروع ذکر تجدید توبہ کند۔ و بگوید اللھم انی اعوذ بک من ان اشرک بک شیئا وانا اعلم تا آخر بعدہ پنجبار استغفر اللہ الذی لاالہ الا ہو الحی القیوم و اتوب الیہ بعدہ الصلوۃ والسلام علیک یا رسول اللہ الصلوۃ والسلام علیک یا حبیب اللہ الصلوۃ والسلام علیک یا نبی اللہ بعدہ با تسمیہ بار کلمہ طیبہ بگوید بعد از ان بہر ذکر کہ خواہد مشغول شود و بعد ختم مجلس ذکر سہ بار سبحان اللہ والحمد للہ تعالی العظیم بعد از ان درود بخواند بعدہ این دعا بخواند اللھم انک قلت فاذکرونی اذکرکم وقد ذکرتک علی قدر قلۃ علمی وعقلی وفہمی واذکرنی علی قدر سعۃ نفسک وعلمک ومغفرتک اللھم افتح قلوبنا بذکرک یا خیر الذاکرین۔

جوهر در سیر الاولیا مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدس سره میفرمودند که حضرت خواجه قطب الدین بختیار اوشی قدس سره هر شب هزار بار این درود میخواندند اللهم صل علی محمد عبدک و نبیک و حبیبک و رسولک النبی الامی وعلی آله و می فرمودند که همین درود اختیار کردم۔

جوهر بدانکه مقصود از نفی نفی اغیارست و از اثبات اثبات یار۔ و نفی بے ملاحظہ غیر نباشد و اثبات بی تصور غیر صورت نه بندد زیرا که در نفی و اثبات علم غیر باقی ست و غرض از ذکر ذهول و نسیان از غیرست پس طریق باید برای نفی و اثبات پس در نفی و اثبات احتیاط بلیغ باید و این مشکل آمد برای همین ست ذکر نفی و اثبات۔

جوهر مراقبه بضم میم و فتح قاف اسید داشتن و نگاه داشتن چیزی را و گردن فرو انداختن و مراقبه برآورده شده است از رقیب و رقیب یعنی پاسبان و نگهبان چون طالب از ذکر جلی ملال گیرد بذکر خفی مشغول شود و چون از ذکر خفی ملول شود بفکر مشغول شود و چون ازین هم ملال گیرد بمراقبه مشغول بود و شکل نشستن در مراقبه انواع است یکی آنکه بشکل قعده نماز نشیند و دو دست بر هر دو زانو نهد و سر فرو انداخته مستغرق گردد و این مختار ست دوم آنکه بر دو سرین نشیند و هر دو زانو ایستاده کند مانند اقعاء الکلب یعنی نشستن کلب و سر بر هر دو زانو بداند و بداند که حق تعالی حاضرست و ناظر با من ست و درین علم چنان خوض کند و مستغرق شود که شعور از غیر کلی برود و میگویند که اگر بطرفة العین این علم برود مراقبه نباشد۔

جوهر اول درجه ذکر آنست که ذاکر ذکر را با عظمت و هیبت تمام کند و ذکر الله الله بر دل وی مستولی شود و دل ذاکر مستغرق ذکر باشد و درجه دوم آنست که از الله الله گفتن باز ماند

جوهر قال الله تعالی واذکروا الله ذکرا کثیرا لعلکم تفلحون کثرت ذکر جناب خداوند تعالی موجب جمعیت ظاهر و باطن و سبب نجات دنیا و آخرت است۔

جوهر بدانکه در جمیع حرکات و سکنات ظاهر و خطرات و نیات باطن حضرت خداوند تعالی را بر خود رقیب و مطلع دیدن و در ظاهر از افعال معاصی و در باطن از خطرات مذمومه محترز بودن و شرم داشتن تا ظاهر و باطن در توجه مستقیم بود مراقبه تائبان ست و دل را متوجه حضرت خداوند تعالی داشتن و پاسبانی دل خود کردن تا در و غیر حضرت خداوند تعالی راه نیابد مراقبه سالکان ست و حضور دل بحضرت خداوند تعالی و غیبت از ما سوا مراقبه عارفان است۔

جوهر بدانکه استیلاء ذاکر بر ذکر آنست که ذکر بتکلف زبان گوید و استیلاء ذکر بر ذاکر آنست که ذکر غالب شود و بی اختیار بر زبان جاری گردد و دل ذاکر بران انس گیرد۔

جوهر بعضی صورت مرشد را پیش خود نشسته تصور نمایند و بعضی صورت او در آئینهٔ دل صنوبری خود تصور نموده بروی ناظر باشند و بعضی خود را عین او پندارند و این نهایت مفید است و موصل بمنزلیکن حصول آن بزود سے متعذر۔

جوهر بدانکه ذکر حضرت خداوند تعالی در جمیع احوال فرض ست بر طالب محب قال الله تعالی فاذکروا الله قیاما و قعودا و علی جنوبکم و مشائخ طریقت میفرمایند که بهر حال از ذکر خداوند تعالی غافل نباشد که الذکر من علامة السعادة والغفلة من علامة الشقاوة والغفلة من الله تعالی من اکبر الکبائر وان لکل شی عقوبة و عقوبة العارف انقطاعه عن الذکر ہ گر زمانے غافل از رحمان شوی ہمدران دم ہمدم شیطان شوی ہ پس شب و روز و ہر جا که باشد خواه در خشکی خواه در تری خواه در سفر خواه در حضر در تنگی و فراخی و مریض باشد یا صحیح محنت باشد یا غیر محنت و خوشی و ناخوشی ظاهرا و باطنا و لیلا و نهارا و قیاما و قعودا و مضطجعا مستغرق ذکر حضرت خداوند تعالی باشد زیرا که طالب او در کل حال و لیل ست بر صدق محبت هر طاعت موقوف بر وقت ست الا ذکر جناب خداوند تعالی و جمیع طاعات زائل شود در روز قیامت چنانکه نماز و روزه و غیر آن زیرا که دار تکلیف دنیاست نه آخرت لیکن طاعت تهلیل و تمجید زائل نشود

جوهر بزرگے فرمود که اهل لا اله الا الله بسیار اند و مخلصان اندک یعنی آن کسان که لا اله الا الله بزبان گویند بسیار اند و مخلصان که مقصود و گفتار و کردار اخلاص دارند اندک ہ

ذکر با اخلاص می باید نخست ‏ | ذکر بے اخلاص کی باشد درست

جوهر مراقبه برزخ انسان کامل ظاهرا و باطنا بخود قرار دهد مراقبه اسم ذات نقش اسم ذات بر دل صنوبری برنگ زر متصور باشد۔ مراقبه معیت چون الله حاضری گوید موجودات علوی و سفلی را در خیال آرد و ملاحظه نماید که او حاضرست مرا باین حضور و چون الله ناظری گوید نظر بر خود دارد و ذات موجودات بردارد و متصور شود که او ناظرست بنظر من و چون الله شاهدی گوید همگی کائنات در نظر آورده ملاحظه کند که او شاهدست مرا بشهود و چون الله معی گوید چشم را بند و ملاحظه معی و هو معکم اینما کنتم کند الله حاضری راست و الله ناظری چپ الله شاهدی پیش الله معی در خود بملاحظه مذکور گوید۔

جوهر در کتب صوفیه اقسام اذکار بالوف کشیده و انواع مراقبات بمآت من بر خلاصه اذکار و مراقبات اختصار کردم و آن نیز موقوف بر ارشاد مرشدست انچه مقتضاے وقت و طبع باشد و مناسب حال طالب ارشاد فرماید

جوہر ذکر انسانی کونی ست واز وجہی ربانی زیرا کہ از روی لفظ ونطق کونی ست واز روی مدلول ربانی بلکہ ربی ست پس آن برزخ باشد میان حق وخلق - از شرح رباعیات قال اللہ تعالی فاذکرونی اذکرکم وذکر ثمرۂ محبت ست کہ من احب شیئاً اکثر ذکرہ

جوہر در فضیلت ذکر حق سبحانہ وتعالی بدانکہ افضل ترین عبادات ومقصود از جمیع طاعات ذکر جناب مستطاب حق سبحانہ وتعالی است بہر وضعی کہ میسر آید جہر باشد یا خفی ونعمتی ست عظمی وعطیہ ایست کبری ہر کرا توفیق ذکر ارزانی فرمودند بسعادت ابدی ودولت سرمدی مختص گردانیدند در حدیث قدسی آمدہ کہ من ہمنشین آن کسم کہ یاد میکند مرا و انیس آن کسم کہ طلبید انس کرد مرا وحدیث دیگر ست مروی بخاری اللہ تعالی میفرماید کہ با عبد خودم وقتیکہ یاد کند مرا و در حرکت آید دو لب وی و فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم لکل شیء صقالۃ وصقالۃ القلب ذکر اللہ تعالی رواہ البیہقی والتماس کردند بجناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ کدام عمل فاضل ترست فرمودند کہ فاضل ترین اعمال آنست کہ بمیری وزبان تو تر باشد بذکر اللہ تعالی وعرض کردند کہ کدامین بندگان فاضل تر اند از روی درجہ عند اللہ تعالی در روز قیامت فرمودند آن کسان کہ ذکر جناب خداوند تعالی بسیار گویند وحضرت شیخ سعد الدین بڈھن قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند کہ حضرت شاہ مینا قدس سرہ میفرمودند کہ در خبرست کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند کہ خداوند تعالی را فرشتگانند کہ طواف می کنند در کوچہا و راہہا ومی جویند اہل ذکر را چون می یابند قومی کہ ذکر جناب خداوند تعالی میگویند ندا میکنند کہ بیائید بسوی حاجت خویش وگرد میگیرند اہل ذکر را بپرہای خویش تا آسمان دنیا وزیر یکدیگر می آیند وچون اہل ذکر متفرق می شوند می روند بسوی آسمان پس فرمان رسد ایشان را از حضرت خداوند تعالی کہ از کجا آمدید عرض کنند کہ از نزدیک بندگان کہ در زمین اند پس فرمان رسد کہ چہ میگویند بندگان من عرض کنند کہ تسبیح وتہلیل وتحمید وتمجید میگویند پس فرمان رسد کہ ای فرشتگان گواہ میگیرم شما را کہ بیامرزیدم ایشان را پس فرشتہ گوید یا رب در میان این ذاکران فلان است کہ نیست از جملۂ ذاکران برای حاجتی آمدہ بود ناگاہ میان ایشان نشست فرمان شود کہ ایشان قومی اند کہ بدبخت نشود ہمنشین ایشان اورا نیز آمرزیدم

فطوبی لہم ثم طوبی لہم		وبشری لہم ثم بشری لہم

جوہر حضرت جبرئیل علی نبینا وآلہ وعلیہ السلام بخدمت حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم التماس نمودند کہ جناب خداوند تعالی میفرماید کہ دادم امت ترا کہ ندادم ہیچ امت

فرمودند چیست عوض کرده. قال اذکرونی اذکرکم و فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم
که هر که مطیع باشد حضرت خداوند تعالی را پس او ذکر او سبحانه گوید اگرچه اندک باشد او را نماز و روزه و تلاوت
قرآن مجید و هر که عاصی شود و فراموش کند ذکر او سبحانه اگرچه بسیار بود او را نماز و روزه و تلاوت قرآن مجید
و فرمودند اگر کسی می نشیند با قوم که ذکر میکنند حضرت خداوند تعالی را از نماز فجر تا طلوع آفتاب دوست تر است
بسوی من از اینکه آزاد کند چهار فرزند از فرزندان اسمعیل و اگر می نشیند با قوم که ذکر میکنند حضرت خداوند تعالی را
از نماز عصر تا نماز مغرب دوست تر است نزدیک من از اینکه آزاد کند چهار فرزند از فرزندان اسمعیل و فرمودند
که ذکر مولی بر زبان داشتن نشان ایمان ست و بیزاری از نفاق و حصاریست از دیو و حرزیست از دوزخ

جوهر در خبرست که شیطان بر سینه بنی آدم نشسته است چون ذکر میگوید دور می شود و چون غافل
شود از ذکر لقمه میکند در دهن خود دل ویرا پس در حکایت می آرد دل ویرا و به حدیث نفس می دارد
و در آرزوی فاسد می اندازد

جوهر هر که ذاکر باشد از آفتها ایمن بود و از شر شیطان و نفس برید و ذکر در گور مونس او باشد

جوهر اطمینان دل بجز ذکر حضرت خداوند تعالی محال ست زیرا که مطلوب و محبوب دل ذات حضرت
خداوند تعالی ست و ذکر صفتی ست از صفات حق تعالی لاجرم دل بذکر حضرت خداوند تعالی غذا
حاصل کند و قوی و پاک و روشن شود و قرب حضرت خداوند تعالی یابد

یاد حق آمد غذا مر روح را — مرهم آمد این دل مجروح را

جوهر مراد از ذکر محبت و معرفت مذکور ست و فنا در مذکور و بقا بمذکور ست و ذکر با فکر معتبر ست که
ذکر بی فکر مثال علم بی عمل ست هر ذکر که بفکر باشد فتح باب کند و فکر و ذکر آنست که نفی اغیار کنی و اثبات
یار و حقیقت ذکر آنست که فراموش کند ماسوی الله تعالی را در ذکر و مقصود از ذکر استغراق ست بمذکور
و علامتش اینکه التفات نکند دل ذاکر بسوی ذکر زیرا که التفات بسوی ذکر حجابی ست و گاه در حالت
ذکر از بن دندان حلاوتی شیرین تر از شهد پیدا می شود و این وقتی بود که بحقیقت ذکر رسد و گاه
هستی در دلش افتد و هستی او نیست شود و این را عالم فنا گویند و این وقتی بود که بذکر روح رسد

جوهر مرویست که حضرت علی کرم الله تعالی وجهه فرمودند یا رسول الله دلنی علی اقرب الطرق
الی الله تعالی و اسهلها علی عباده و افضلها عند الله تعالی قال رسول الله صلی الله تعالی
علیه و آله و اصحابه وسلم علیک بمداومة ذکر الله تعالی فقال کیف اذکر یا رسول الله قال
رسول الله غمض عینیک و اسمع منی ثلث مرات و النبی یقول ثلث مرات و علی یسمع ثم قیل

علی ثلث مرات و النبی علیه السلام یسمع - از شرح اسماء حسنی حضرت حیبی

جوهر ذکر بر چهار وجه است اول آنکه لسان ذاکر باشد و دل غافل دوم آنکه زبان ذاکر بود و دل یاد یار لیکن گاه گاه غافل می شود بخلاف زبان سوم آنکه زبان موافقت دارد با دل و دل با زبان لیکن گاه گاه هر دو غافل می شوند چهارم آنکه زبان غافل بود و دل ذاکر

جوهر استیلاے ذاکر بر ذکر آنست که ذاکر ذکر بتکلف گوید و ذکر از دست برود و این را کشاکش گویند و استیلاے ذکر بر ذاکر آنکه بے اختیار ذکر بر زبان جاری گردد و چون در نظر ذاکر جز مذکور نماید این استغراق ذکرست در شهود مذکور و چون ذاکر در وجود مذکور فانی شود و باوصاف مذکور متجلی گردد این استیلاے ذاکرست در وجود مذکور - و استیلاے مذکور بر ذاکر و ذکر و این مقام تجلی و شهود حق است

جوهر حضرت رسالت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند هر که خواهد حق تعالی ذنوب او بخشد بگوید لا اله الا الله و اگر خواهد که محفوظ دارد از ذنوب بگوید اعوذ بالله من الشیطان الرجیم

جوهر الله حاضری گوید باین معنی که من حاضرم بحضور او یعنی موجودم بوجود او و او حاضرست بحضور من یعنی ظاهرست بوجود من و الله ناظری گوید و ملاحظه کند که من ناظرم بنظر او و او ناظرست بنظر من و الله معی گوید و بداند که من با وی ام بصورت او یعنی باطلاق او و او با من ست بصورت من یعنی بتقیید من

جوهر بیهوشی از خود متوجه شود و الله حاضری گوید و تصور کند که او سبحانه حاضرست باین صورت پس بخود نظر کند و الله ناظری گوید و تصور نماید که او ناظرست باین نظر پس الله معی گوید و معیت جناب حق سبحانه و تعالی با خود مشاهده و این را شغل معیت گویند

جوهر الله حاضری الله ناظری گوید و تصور کند که جناب حق سبحانه و تعالی موجودست -

جوهر چشم بربندد و نظر بر دل گمارد و جناب حق سبحانه و تعالی را حاضر و ناظر و مع خود داند -

جوهر هو الاول و الآخر و الظاهر و الباطن اول ست که قبل او هیچ شے نبود و آخرست که بعد فناے عالم باقی خواهد ماند و ظاهرست باعتبار صفات و افعال خود و باطن ست باعتبار ذات خود در ین مفهوم چنان مستغرق گردد که سواے او سبحانه و تعالی هیچ شے در خیال نیاید

جوهر بدانکه هو الاول هو الآخر هو الظاهر هو الباطن را ذکر روح گویند بمواظبت این در اندک مدت در غیبت و شهادت از ازل تا ابد یک هستی خالص معاینه می کند و بمرتبه بی کیفی میرسد و نشست اینست که جلسه معهوده نشسته هو الاول گویان بزانوی چپ ضرب کند و هو الآخر گویان بزانوی راست

وہو الظاہر بر دوش راست وہو الباطن بر دل باز ہمین نوع از سر گیرد و فکر معنی اندوست ندہد یعنے
ہمہ اوست چہ در مرتبہ اولیت وچہ در مرتبہ آخریت وچہ در مرتبہ ظہور وچہ در مرتبہ بطون۔

جوہر سالک التفات نکند سوی بروق ولوامع ولوائح والوان منورہ وبروق آنست کہ برق وار آید و زود منقطع شود وہرچہ سالک را در انتشار ذکر در صورت بروق می آید گاہ بود کہ نور ذکر باشد وگاہ بود کہ از غلبات انوار روحانیت حجب صفات بشری متحرق شود بمثال ابر وپرتو انوار روحانیت در صورت برق مشاہدہ افتد ولوامع ر المعان متعاقب بود واندکے توقف کند۔ وآن از نور ذکر باشد واز نور وضو ولوائح از نور نماز وقرآن مجید وایمان واسلام باشد وانچہ در صورت چراغ وشمع ومانند آن بیند نورے بود مقتبس از ولایت شیخ یا از حضرت نبوت یا از ایمان واسلام یا از استفادہ علوم یا از نور قرآن مجید وآن چراغ وشمع دل بود کہ بدان مقدار نور منور شدہ است واگر در صورت قندیل ومشکات بیند نور عرفان بود وانچہ در صورت علویات بیند چون کواکب واقمار وشموس از انوار روحانیت بود کہ تیمان دل بقدر صقالت آن ظاہر می شود وگاہ بود کہ کوکب خرد یا بزرگ را آسمان بیند بدانکہ آئینہ دل بقدر کوکب صاف شدہ وآسمان جرم دل بود وکوکب نور روح بقدر صفاے دل واگر بے آسمان بیند عکس نور دل بود یا نور عقل یا نور ایمان وگاہ نفس چنان صاف شود کہ آسمان وار در نظر آید وچون آئینہ دل تمام صفا یابد ماہ تمام بیند۔ واگر نہ ناقص بیند وچون بکمال صفا گیرد پرتو نور روح بود بمثال خورشید بیند وچند انکہ صفا زیادہ تر خورشید درخشان تر باشد۔ واگر ماہ وخورشید یکبار بیند ماہ دل بود کہ از عکس نور روح منور شدہ است وخورشید روح باشد۔ واگر آفتاب ومہتاب وستارگان در حوض یا دریا یا در جوی آب یا در چاہ بیند از انوار روح بود۔

جوہر بجلسہ مربع بقوت تمام دم از سوراخ چپ بینی لاالہ گویان بکشد۔ واز ہمون راہ یا از سوراخ راست الا اللہ گویان بگذارد یا الا اللہ گویان بکشد والا اللہ گویان بگذارد یا اللہ گویان بکشد واللہ گویان بگذارد یا اللہ گویان بکشد وہو گویان بگذارد یا ہو گویان بکشد وہو گویان بگذارد این را ذکر چہار ضرب نامند در نفی ماسوا وسلب خواطر دخل عظیم دارد واگر نفس دم از سوراخ راست کنی مضرت شدید بدماغ رسد کہ علاج آن دشوار است۔

جوہر مراقبہ برزخ عبارت از انست کہ انسان کامل را ظاہرا وباطنا بخود قرار دہد۔

جوہر برکت تلاوت سورہ ماعون مداومت نماید مطاع ومستجاب الدعوات شود۔

جوہر بدانکہ انسان کہ عالم صغیر عبارت از انست مرکب از اجزاے عشرہ است وآنرا لطائف عشرہ

می باشد پنج انسان از عالم خلق و آن نفس و عناصر اربعه است و پنج از عالم امر یعنی عالمی که از اوصاف و لوازم
جسمانی منزه و مبراست و آن قلب و روح و سر و خفی و اخفی ست حق تعالی بعد تسویه هیکل جسمانی انسانی که از اجزاے
عالم خلق ترتیب و ترکیب یافته هر یکے را ازینها عالم امر که فوق العرش بلا مکانی موصوف اند بموضع از مواضع
جسمانی انسانی که مناسبتی بآن داشت تعلق بخشید تا انسان جامع خلق و امر شود و مستحق اسم صغیر گردد پس
اول مشغول بلطیفه قلب میکنند و آن تعلق دارد بمضغه که زیر پستان چپ معلق ست و آنرا قلب صنوبری
میخوانند و طریق مشغولی چنانست که سالک متوجه بقلب صنوبری شود و بداند که این مضغه بمثابه حجره است
که آن لطیفه بآن تعلق دارد و اسم مبارک الله را بران مضغه جاری گرداند درانوقت دم زیر ناف
حبس کند و زبان بکام چسپاند جمیع حواس یکسو کرده توجه تمام بقلب صنوبری نموده معنی اسم ذکر بصفت
بیچون و بیچگون ملاحظه نماید و تصور صورت قلب و تصور نقش الله و معنی از صفات مثل سمیع و
بصیر و حاظر و ناظر هیچ نماید و هم تا آنوقت نگاه دارد که در حضور شعور خللی نیفتد و بدین طریق مداومت
نماید و در اوقات چه نشستن و برخاستن و چه خوردن و آشامیدن و چه گفتن و چه خفتن شعور باقی باشد
در نگاهداشت جهد بلیغ نماید بفضل الهی حرارت و گرمی و شوق و ذوق خواهد یافت و آثار و انوار مترتب
خواهد شد و نور قلب را زرد مقرر نموده اند فنا و غیبتی هم دست خواهد داد و چیزی دران غیبت بقدر
استعداد بران خواهد کشاد و کمال کشایش این لطیفه آنست که در فعل حق تعالی فانی گردد و بهمان
فعل باقی شود پس سالک درین وقت خود را مسلوب الفعل و بیکار خواهد یافت و تمامی افعال خود را
افعال حق تعالی خواهد دانست و معلوم و مشهود او بغیر حق تعالی نخواهد ماند ماسوا مطلقا فراموش خواهد شد
و این فراموشی کسی را تا مدت دراز و کسی را تا تمام عمری ماند بحدے که اگر به تکلیف او را یاد دهانند
یاد نمی آید سالک درین وقت داخل بدائره ولایت می شود این مرتبه را تجلی فعلی و فنای قلب می نامند
و ولایت این لطیفه زیر قدم حضرت آدم است هر که آدمی المشرب باشد وصول او بجناب او تعالے
ازهمین لطیفه خواهد بود و سیر او بسایر لطائف نخواهد افتاد مگر آنکه مرشد کامل بهمت کشش برون بعد
لطیفه روح مشغول میکنند و آن بموضعی که زیر پستان راست ست تعلق دارد و این لطیفه بفنا و بقا
در صفات ثبوتیه بحانه و تعالی مشرف می شود و سالک در سیر این لطیفه صفات خود را از خود مسلوب
می یابد و حق را بدان متصف میداند چه سمع و چه بصر و جمیع صفات را چنان می شناسد که حق تعالی می شنود و
می بیند و خود را هیچ نداند بعد حصول این حالت را تجلی صفات میگویند نور این لطیفه
سرخ ست و ولایت این لطیفه زیر قدم حضرت ابراهیم ست هر که ابراهیمی المشرب باشد وصول بجناب

لطیفه روح زیر پستان [illegible] لطیفه مضمره [illegible] قلب مناسبت [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۱۲

اوتعالی

او تعالی بعد قطع لطیفهٔ قلب از همین لطیفه خواهد بود و من بعد بلطیفهٔ سر که مابین وسط سینه و قلب تعلق دارد مشغول

می کنند و این لطیفه را تجلی شیونات ذاتیه فنا و بقا حاصل می شود و این لطیفه را نور سفید نشان میدهند

ولایت این لطیفه زیر قدم حضرت موسیٰ ست و وصول موسوی المشرب بجناب او تعالی بعد مراتب

سابقه از همین لطیفه خواهد بود و من بعد بلطیفهٔ خفی که مابین روح و وسط سینه تعلق دارد مشغول می کنند

فنا این لطیفه در صفات سلبیات ست و نور این لطیفه را نور سیاه معین کرده اند و ولایت این لطیفه

زیر قدم عیسیٰ ست و وصول عیسوی المشرب بجناب او تعالی بعد قطع درجات سابقه از همین لطیفه

خواهد بود و من بعد بلطیفهٔ اخفی که بوسط سینه تعلق دارد مشغول می سازند فنا این لطیفه تجلی مرتبه

برزخیت و مرتبه تنزیه و مرتبه احدیت مجرده است می شود و نور این لطیفه را نور سبز فرموده اند و ولایت

این لطیفه زیر قدم حضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم ست هر که محمدی المشرب باشد

وصول او بجناب او از همین لطیفه خواهد بود بعد طی مراتب سابقه قلب را از تجلی ظلال صفات نصیب است

و سیر در دائره ظلال ولایت صغری که ولایت اولیاست و لطیفهٔ نفس را از تجلی صفات بهره است و سیر

در دائره صفات ولایت کبری که ولایت انبیاست و از عناصر اربعه سه عنصر را غیر از خاک از تجلی

صفات باعتبار اسم الباطن حصه است چنانچه نفس را از تجلی صفات باعتبار اسم الظاهر نصیبه بود

و سیر درین دائره ولایت علیا که ولایت ملائکه است و عنصر خاک را از تجلی ذات بهره است که

کمالات نبوت ست و بعد از حصول کمال لطائف عشره و فنای آنها تجلی بهیئت وحدانی افتد

چون که از لطائف خمسه عالم امر فراغ حاصل می نمایند معامله با لطائف عالم خلق می افتد

و آن نفس و عناصر اربعه اند

جوهر انسان که عالم صغیر عبارت از انست مرکب از اجزای عشره که اصول آنها در عالم

کبیر ست و پنج از ان از عالم امر که قلب و روح و سر و خفی و اخفی باشد و پنج از ان از عالم خلق که

نفس و عناصر اربعه باشد چنانچه اصول عناصر در عالم خلق موجود اند همچنین اصول لطائف خمسه

مذکوره در عالم امر که عبارت از فوق عرش ست و بلامکانیت متحقق و فوق عرش مجید و تحت اصول

دیگر اصل قلب ست لهذا قلب را برزخ درمیان عالم خلق و امر فرموده اند چه منتهای عالم خلق

عرش ست و باین وجه که عرش منتهای عالم خلق ست و رو بامر دارد و دیرا برزخ گفته اند و فوق اصل قلب

اصل روح ست و فوق آن اصل سر و فوق آن اصل خفی و فوق آن اصل اخفی حق تعالی چون خواست

که انسان را بمقتضای حکمت بالغه باین نوع ترکیب دهد بعد از تسویه قالب هر یکی ازین لطائف خمسه را

تعلقی و تعشقی باین عناصر جسمانی داده از فوق العرش فرود آورده بمقام خاص که هر یک از آن مقام مناسبت بود متمکن ساخت لطیفهٔ قلب را در مضغه که در تهٔ پستان چپ ست و قلب صنوبری خوانند جا داده صنوبری برائے آن گویند که مانند تخم صنوبر مقلوب ست و اصل الاصل این لطیفه صفت اضافیه حق ست که عبارت از فعل و تکوین ست کمال این لطیفه آنست که در فعل حق فانی و مستهلک گردد و بهمان فعل بقا یابد و این زمان سالک خود را مغلوب الفعل خواهد یافت و افعال خود منسوب بحق خواهد ساخت فنائے قلب و تجلی فعلی کنایت ازهمین مقام ست و نشان آن آنست که تعلق علمی و حبی بغیر حق نماند۔

جواہر مرض دل سه چیزست که بدان بغیر جناب حق سبحانه وتعالی مشغول ست یکی حدیث النفس که همیشه بقصد و اختیار در دل حدیث میکند خواه در خلا و خواه در ملا دوم خطره و آن بغیر قصد طبعی و می رود سوم نظر بغیر یعنی علم باشیاء متکثره و اصل در علاج این مرض شغل باطن ست۔

جواہر مرض دل کفار کفر و شرک جلی ست و مرض دل مومن معاصی و شرک خفی فمرض القلب اشد من جمیع البلایا۔ علاج ترک محبت دنیا و مال و جاه و اختلاط خلائق از خویش و بیگانه و تجرد از سخن لایعنی و تجنب از سیاهی خواطر خود و خالی داشتن معده از طعام قلة الطعام و قلة الکلام و قلة المنام صحت دل یکی تنهائی از خلق دوم خاموشی سوم غم مرگ پیش دل داشتن و نفی کردن خطره و هواجس از دل

جواہر ملک العلما مولوی عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند که نزد صوفیه کرام حقیقت روح تعینی ست مجرد از ماده و لطیفهٔ الهیه است باز از نفس کل و عقل کل که عبارت از لوح و قلم ست و روح مشتمل ست بران هر دو و این مظهر جامع است در عالم امکانی هر اشیاء کونیه را و اسرار الهیه را و هر علمی که میخواهد از عقل کل و نفس کل میگیرد و در اخذ علوم حاجت بسوی فکر ندارد و متعین و متصور می شود بصورت روح حیوانی و روح حیوانی جسمی ست لطیف برزخ میان عالم مجرد و مادی و صاحب قواست و یک پرتو از عقل کل یک قوت وی است و این عقل جزوی ست و روح متعین و متصور باو این قوت فرق میکند میان خیر و شر و نافع و ضار و یک پرتو از نفس کل قوت دیگر ست مر این روح را و آنرا نفس جزئی می نامند و چون نفس کل برائے تدبیر عالم ست و هر جزوی از اجزاء عالم را هر جزئی که ضروریست از نفس کل میرسد برائے ابقاء عالم همچنین نفس جزئی انچه صلاح بدن می باشد بوی میرساند برائے ابقاء بدن بوجه کمال لهذا نفس جزء روح را منسوب میکنند برای ارتکاب آنکه مقتضی بدن و حیوانیت ست و چنانکه

نفس کل علومی و تدبیراتی میگیرد که در ابقاء عالم آنرا دخلی ست همچنین نفس جزء از عقل جزء تدبیراتی و افکار یا میگیرد
تا عمارت بدن خراب و ضعیف نگردد و لیکن این نفس نهی کوشند مگر در حفظ بدنیه و از قوی دیگر صرا این روح
قوت شیطانیه است که آن اغوا میکند نفس را بر ارتکاب محرمات که با آنها حظ بدنی حاصل شود پس مقتضی نفس و
قوت شیطانیه آنست که بدن در دنیا صالح ماند لیکن نفس را از اصلاح اخروی کاری نیست و نه از فساد
اخروی و اما قوت شیطانیه پس فساد آخرت میخواهد و روح را یک قوت ملکی ست که آن امور مصلحه آخرت
میخواهد و بدان امر می کند لیکن قوت ملکیه چون ساجد ست و مطیع رحمت پس مانع نمی آید از انچه که می کند
از شر و بجز نهی و چون نمی شنید ساکت می ماند برای اینکه مطیع و ساجد ست و قوت شیطانیه چون که ساجد
و مطیع نیست مانع می آید از خیرات و باعث می شود بر شر و ر و نفس و شیطان اگرچه مشارک اند در ابقاء
مصالح بدنیه و دنیویه لیکن مادام که از اغوا قوت شیطانیه در معاصی می افتاد و برای تلذذات بدنیه آن
نفس را اماره میگویند و چون مهذب شد اندکی از تهذیب تا باین رسید و چون که خود را ملامت میکند
بر اتباع قوت شیطانیه بعد فعل و اتیان اوامر قوت شیطانیه آن نفس را لوامه گویند چون زیاده تهذیب
یافت که بر قول قوت ملکیه عمل کند و اطمینان باین میگیرد و قول شیطانیه را راه نداد آنرا نفس مطمئنه
گویند و چون صفات ملکیه بر و غالب آمد الهام کند نه شر آنرا نفس ملهمه گویند و این تسمیه ها باعتبار مراتب
و اعتبارات ست نه بنظر اختلاف در ذات و قوت شیطانیه اصلا مهذب نمی گردد غایت این ست که
مقهور میگردد و دوام ابشر نمی تواند کرد از مقهوریت اگرچه در پی آن می باشد و چون نفس مهذب شد و قوت
شیطانیه مقهور گشت روح متعین بکمال روحی رسد و علوم غیبیه از عقل کل و نفس کل میگیرد و بالکلیه مستغرق
در حضرت حق تعالی می باشد و تا انکشاف اعیان ثابته رسد تفصیل این امور عرض مع تعین و ارد باب
روح انسانی لطیفه مذکوره است متعین و متصور بروح حیوانی ست و نسبت روح حیوانی بوی نسبت تعین
بمطلق جزئی ست نه کلی و انچه که شیخ عبد الرحمن جامی قدس سره نقل کردند از شیخ صدر الدین قونوی
که ارواح کمل عالم اند بکلیة خود یعنی که در ضمن روح حیوانی ست مقهور ست در نظر ایشان و علم ایشان
و اما عامه جاهل اند از کلیت روح خود و همین متعین را حقیقت روح خود می دانند و این متعین خاص که در
عامه است حادث ست با حدوث بدن و در کمل قدیم ست و می توانند که روح انسانی که آن لطیفه است
باطلاق خود قدیم ست و روح حیوانی که متعین ست حادث ست در همه یکسان خواه کمل باشد خواه ناقص
لیکن چونکه کمل می دانند که این حقیقت ماست گفته شد که حقیقت روح ایشان قدیم ست و چون عامه
نمی دانند حقیقت روح مگر همین متعین را گفته شد که روح ایشان حادث ست با حدوث ابدان و کسی کم

حقیقت امر ملحوظ ساخت چون شیخ محب اللہ قدس سرہ گفتہ کہ روح ہمہ کسان قدیم ست کہ حقیقت روح
ہمہ اناسی یک ست و آن لطیفۂ الٰہیہ مطلقہ است و آن قدیم ست و این وجہ وجیہ است لیکن در کلام ایشان
لفظ جمع واقع است کہ ارواح کمل قدیم ست و در کلام شیخ محب اللہ ارواح قدیم موافق این عبارت قیصرے
مگر آنکہ گفتہ آید کہ جمع باعتبار تعدد کہ باضافت حاصل ست واللہ اعلم باسرار خواص عبادہ پس
روح حیوانی جسمی ست و متحد ست بارواح انسانی و ہیچ فرقے نیست مگر بعروج و نزول چنانکہ شیخ محب اللہ گفتہ
در تفسیر قول عارفان ارواحنا اجسادنا کہ روح و جسد یکی ست در مرتبہ عروج روح ست و در مرتبہ
نزول جسد ست و این روح حیوانی جسد روح انسانی ست و بعضی بمرکب تعبیر کنند و روح انسانی اگرچہ
در مرتبہ اطلاق خود عالم ست باشیا و از لذات و الم بری ست لیکن چون متصور شد روح حیوانی گردید
درین مرتبہ از علوم سادہ است و بعد تعلق ببدن علوم پیدا میکند و بلذت و الم متصف میگردد و این روح
حیوانی ساری ست در بدن باین نمط کہ ہر جزوی از اجزاء روح حیوانی منطبق بہر جزوی از اجزاء بدن است
نہ باین معنی کہ فلاسفہ گویند در روح حیوانی مصطلح ایشان کہ بخار اغذیہ است کہ ساریست در مسامات بدن
بلکہ این سریان مجہول الکنہ است اشبہ باتحاد ست و این روح از بدن خارج می شود در وقت موت
چنانکہ در احادیث تصریح بدان ست و آیات بآن ناطق ست و بدن برزخی میگیرد و ازین روح تا
آن بدن برزخی سوال کردہ می شود در قبر و این نیست کہ این روح معدوم میگردد چنانکہ فلاسفہ حکم
میکنند بر مصطلح خود و این فقیر از شاہ ثناء اللہ قدس سرہ کہ از ارباب کشف و شہود بود شنیدہ کہ میفرمودند
کہ گاہی این روح حیوانی از بدن اولیا در حال حیات خارج می شود و سیر میکند و بدن اینجا مثل بدن نائم بلکہ
میت می ماند و چون باز در بدن می آید ہر جزو او بر ہر جزو از بدن منطبق شدہ داخل می شود و از کلام
ایشان مفہوم می شد کہ این حالت بر ایشان گذشتہ است و نیز میفرمودند کہ این روح حیوانی اگرچہ جسم ست
لیکن چنین الطف کہ داخل در اعداد مجردات ست و الطف از صور مثالیہ است و این ابدیست و غیر آن
روح حیوانی ست کہ فلاسفہ آنرا روح حیوانی گویند کہ متولد از بخارات اغذیہ است و این تابع این جسم عنصری
و قابل فنا ست حقیقت روح یکی ست و تعدد ایشان بر مثال موجہاست چنانکہ موجہا متعدد الذات اند
و آب یک ست ہمچنین حقیقت روح کہ لطیفہ الٰہیہ است یک ست و چون متعین شد متعدد شدہ متعدد الذات گشتہ ملک العلما

جوہر بدانکہ ارواح قبل اجساد مخلوق اند چنانکہ در حدیث شریف واقع است کہ ان اللہ
خلق الارواح قبل الاجساد بالفی عام پیدا کرد اللہ تعالیٰ ارواح را قبل ابدان بدو ہزار سال و
شیخ عبد الرحمن جامی از شیخ صدر الدین قونوی نقل کردند کہ ارواح کمل قدیم اند کہ ارواح ایشان

کلی اند و ارواح عامه حادث اند با حدوث ابدان و قیصری گفت که همه ارواح قدیم اند و حدیث شریف دلالت بر وجود ارواح قبل از اجساد میکند نه بر قدم بلکه بر حدوث دلالت کند مگر آنکه گفته شود که مراد عدد الفی عام نیست بلکه کنایت از طول زمان ست و آن طول بلا نهایت ست و مراد از کلیت جامعیت و اگرچه کلیت را دخل در قدم و حدوث معلوم نمی شود مگر این گفته آید که چون جامع ست ارواح کمل
پس وجود این ارواح مثل باقی این ارواح باشد تا این ارواح از وی برآیند

جوهر روح اعظم را که عبارت از حقیقت محمدی ست صلی الله تعالی علیه و آله وسلم در عالم ظاهر بسیارست از انبیا و اولیا و مقام هدایت و مرتبه قطبیت کبری در جمیع از منه وا دوار آن حقیقت را ست و این معنی را بروزات کمل خوانند و حمل آن یعنی بر تناسخ نمی توانکرد زیراکه تناسخ مخصوص بعضی دون بعضی نیست و این بروز مخصوص کمل ست و ظهور حقیقت محمدی صلی الله تعالی علیه و آله وسلم در صور مختلفه کمل باشد ظهور هویت حق ست در مظاهر اسما و صفات و ادراک آن یعنی چه بکشف خاص میسر نیست و کمل را قوت ظهور در عالم شهادت بعد از انتقال بعالم غیب ست چه ایشان مطلق گشته اند
و در برازخ مقید نیستند - گلشن راز

جوهر دل انسانی مظهر حضرت الوهیت ست و بحسب قابلیت و استعداد وسعت که دارد آئینه شیونات غیر متناهیه الهیه گشته و محل ظهور عظمت و کبریائی حق ست و هیچ مرتبه از مراتب وجود وسعت گنجائی آنحضرت ندارد مگر دل انسان کامل و دل مظهر اسم العدل ست و اعتدال بدن و نفس و جمیع قوی نفسانی و روحانی همه منوط باوست و هیچ چیز در مراتب وجود قائم باحکام ظاهر و باطن نشد مگر دل که او صورت احدیت الجمع میان ظاهر و باطن ست و بدین سبب مظهر جمیع شیونات الهیه واقع شده و جامعیت انسان و کمالات او بواسطه این دل ست ع

در حقیقت دان که دل شد جام جم	می نماید اندر و هر بیش و کم
دل بود مرات وجه ذو الجلال	در دل صافی نماید حق جمال
حق نگنجد در زمین و آسمان	در دل مومن بگنجد این بدان
مظهر شان الهی دل بود	مظهر شانش کما هی دل بود

و دل بحسب برزخیت ظاهر و باطن جمیع اضداد و متقابل ست - و حقایق مراتب ظاهره و باطنه که هر دو عالم عبارت از وست در دل انسان جمع گشته تمامت اسما متقابل الهیه از جلال و جمال در و بحسب قابلیت ظهور یافته و در هر لحظه بموجب مقتضیات احکام آن اسما ظهور بشان دیگر می نماید گاهی

بحکم غلبهٔ اسمای جلالی ابلیس میکند و چه ابلیس مظهر مخصوص اسمای جلالیاست و وقتی دیگر مقتضای اثبات احکام
اسمای جمالی آدم می‌شود زیرا که در آدم صفات جمالی غالب و صفات جلالی مغلوب ست و وساعت
دل بنا برین جامعیت بیک حال نیست که بطرف عالم علوی میرود که بطرف عالم سفلی شود

جوهر میگویند که دل در انسان در سه موضع است یکی اندرون سینه زیر پستان چپ و آنرا دل
صنوبری گویند چه آن بشکل برگ صنوبرست دیگر در ام الدماغ و آنرا دل مدور نامند و دل بهر رنگ نیز چه
خاصیت او آنست هرگاه که سالک باین دل متوجه شود خطره اصلا روی ننماید و دیگر در محل ناف
و آنرا دل نیلوفری خوانند و بعضی در نشستگاه میفرمایند و نزد بعضی دل در چهار موضع ست سه مذکور چهارم
درمیان دو ابرو و آنرا دل عبرت گویند

جوهر قلب عبارتست از حقیقت جامعهٔ انسانیه که مجموع کائنات از علوی و سفلی مفصل آنست و
آن منزه است از حلول در اجسام و چونکه اعتبار آن دشوارست لهذا در بدایت حال متوجه شوند بقطعهٔ لحم
ایسری صنوبری که میان قلب حقیقی و این مضغه که قلب مجازی اشارت بدوست ارتباطی ست که با هیچ مضغه نیست

جوهر دل انسانی مظهر حضرت الوهیت ست و آئینه شیونات غیر متناهی ست و محل ظهور عظمت و کبریائی و محل
تفصیل علم و کمالات روح اوست و جامعیت انسان و کمالات او بواسطه اوست هیچ مرتبه از مراتب وجود
وسعت گنجائی آنحضرت ندارد مگر دل و هیچ چیز در مراتب وجود قائم باحکام ظاهر و باطن نشد مگر دل

جوهر بدانکه چون قلب و روح از ادناس بهیمیه مطهر و از کدورات و اخباث جسمانیه مقدس گشت
هرچه بوی وارد شود مطابق ما هو الامر علیه من الله باشد

جوهر در حدیث صحیح واقع شده که خطره بدل رود اگرچه خطره چنین باشد که اعتقاد آن کفر بود ضرر ندارد
تا آنکه بر زبان نیارد چون بعد آمدن این خطره انکار بران خطره پیدا شود آن عین ایمان ست

جوهر آنچه در دل مردم حادث می‌شود بر پنج مرتبه است خطره و وسوسه و فکر و تردد و عزیمت خطره
چیزیست که در دل بیاید و درگذرد و وسوسه آنکه بیاید و دیر درنگذرد و وسوسه قریب ست بخطره و این هر دو را
دل مالک نیست و فکر اندیشه کردن ست در تقبیح و تحسین و تردد درمیان کردن و ناکردن و عزیمت قصد
کردن و فکر قریب ست بعزیمت و این هر دو را دل مالک ست و بمجرد فکر ماخوذ نباشد تا بعزم نانجامد و
حکم مواخذه بر عزیمت است

جوهر عوام هر چیزی را که بی قصد در دل بگذرد خاطر خوانند و خواص آنچه از جناب حق سبحانه و تعالی باشد
و یا از ملک آنرا خاطر نامند و هر چه از شیطان و نفس بود اگرچه خاطر نامند لیکن در حقیقت آنچه از شیطان پدید آید

وسواس خوانند و آنچه از نفس ظاهر شود هواجس نامند حرام خوار را همه وسواس بود نه خاطر و آنرا که لقمه او شبهه باشد خاطر با وسواس و هواجس آمیخته بود۔

جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که سخن در خطره و عزیمت و فعل افتاد حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسر لهم فرمودند که اول خطره است یعنی اول چیزی که در دل مردم بگذرد۔ و بعد از ان عزیمت یعنی بدان اندیشه دل نهد. بعد از ان فعل ست یعنی آن عزیمت را بفعل رسانند بعد از ان فرمودند که عوام را تا فعل نکنند نگیرند اما خواص را هم در خطره مواخذه باشد باید که مردم در هر حالی بجناب مستطاب خداوند تعالی بگریزند زیرا که خطره و عزیمت و فعل همه آفریده جناب مستطاب خداوند تعالی است در همه احوال پناه بجناب او میجویند بعد از ان فرمودند که شیخ ابوسعید ابو الخیر قدس سره میفرمودی که هیچ خطره در دل من نگذشت که من بفعل آن متهم نشدم اگر چه هرگز آن فعل نکرده بودم تا وقتیکه درویشی در خانقاه ایشان آمد شیخ ابوسعید ابو الخیر کمال معرفت او بدیدند دانستند که چه مرد ست وقت افطار دختر خود را فرمودند که کوزه آب پیش او ببر دختر اگر چه خرد بود با ادب تمام و غایت حرمت آب پیش آن درویش برد شیخ ابوسعید را ادب دختر بغایت پسندیده نمود در خاطر گذرانیدند که تا کدام بنده نیکبخت خواهد بود که این دختر در حباله او خواهد آمد چون این اندیشه در خاطر شیخ گذشت حسن موذن را که خادم خانقاه بود در بازار فرستادند و فرمودند برو و خبر از بازار بیار که در شهر چه آوازه است حسن ببازار رفت و باز آمده پیش شیخ رفت و التماس نمود که در بازار سخنی شنیده ام که هیچ گوشی طاقت شنیدن آن ندارد شیخ فرمودند که بگو عرض کرد که آن سخن بزبان چگونه رود شیخ فرمان دادند که آنچه شنیده بباید گفت حسن التماس کردند که یک مرد دیگری را می گفت که شیخ ابوسعید میخواهد که دختر خود را در حباله خود آرد شیخ تجدید نمودند و فرمودند همان خطره مرا بر من مواخذه کردند. چون حضرت سلطان المشائخ این حکایت تمام کردند بنده عرضداشت کرد که ازین حکایت معلوم می شود که شیخ ابوسعید در عهد خود نیکبخت ترین بندگان بوده اند فرمودند آری و بنده را درین سخن استحسان فرمودند

جوہر نیت خطره ایست که در دل می آید و غیر خدا تعالی کسی بر وی مطلع نیست۔ رسول علیه السلام فرمودند نية المومن خير من عمله۔ رسول علیه السلام فرمود هر که در بامداد نیت کند که امروز حضرت حق تعالی طاعت و عبادت کنم حضرت حق تعالی مر این بنده را بدهد ثواب طاعت آن روز اگر چه در آن روز عاصی

جوہر مطالعه نفس دو نوع ست حقوق و حظوظ و حقوق ضروری اند که قوام بدن و بقاء حیوة بدان مربوط و مشروط است پس سالک را لازم ست تمیز حقوق از حظوظ تا حقوق را امضا کند و حظوظ را نفی و مبتدی را بے حقوق و ضرورت هلاکت بود و زیادت از حقوق و ضرورت نیز هلاکت شود و بیم فوت

در حاضر ورت و حقوق لازمست و تجاوز از ان گناه و منتهی اگر از مضیق ضرورت بیرون آید و خواطر خطره را صفا کند زیادت شود

جوہر محققین میفرمایند که چون بر سالک در وقت اشتغال تذکر حق خطرات آید این ملاحظه دارد

که این خطرات از حق ست بلکه این ملاحظه دارد که این خطرات عین حق ست

جوہر حضرت جامی قدس سره در لوائح میفرمایند که هر چند خواطر منتفی تر و ساوس مختفی تر آن نسبت قوی تر پس کوشش می باید کرد تا خواطر متفرقه از ساحت سینه خیمه بیرون زند و نور ظهور هستی حق سبحانه و تعالی بر باطن تو پرتو افگند و ترا از تو بستاند و از مزاحمت اغیار برهاند نه شعور بخودت ماند و نه شعور بعدم شعور بخود بل لم یبق الا الله الواحد الاحد - قوله نه شعور بخودت الخ این مرتبه فنا ر فناست قوله بل لم یبق یعنی در نظر شهود و ادراک او غیر از حق مدرک نماند و آنچه می ماند ظهور و تعین حق سبحانه باشد که دران مرتبه

آن تعین نظر باو تجلی ذاتست و این تجلی نظر باستعدادات ذوات شفاوتست

جوہر بدانکه ابلیس روحی ست مخلوق از نار و در عالم ارواح موجود ست و بهر صورتیکه خواهد متمثل می شود و تکلم میکند با هر که خواهد و همون حقیقت که روح ناریست در انسان قوت شده موجود است که انسان جامع جمیع حقائق ست و اغوای ابلیس بدو وجه است یکی آنکه آن روح آتشی متجسد شده تکلم کند دیگر آنکه قوت شیطانیه که در وست در قلب وسوسه انداز د و همون روح آتشی یکی ست در جمیع افراد انسان قوی شده متحقق ست و از خصائص ذات آن سرورست صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم که شیطان حضرت ایشان مسلم شده بود و در دیگرے متحقق نمی تواند شد آیا نمی بینی که شیطان آدم مسلم نشده پس دیگرے را

از اولیا چه رسد

جوہر جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم میفرمایند که قتل بے تیغ آنست که اگر شیطان مومن را وسوسه کند باید که بلعنت وی مشغول نشود که اگر بلعنت وی مشغول شود وی شاد گردد و بگوید که از ذکر مانع شدم مگر بگوید بسم الله الرحمن الرحیم لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم چنان بود که وی را بے تیغ کشته باشد و آمر بن حنبل آنست که چون کسی برای قضای حاجت انسانی مستقبل قبله نشیند و یاد آید او را روے از قبله بگرداند جناب خداوند تعالی او را بیامرزد و بی تو در قضای جناب خداوند تعالے بغیر عبادت و خدمت آنست که استنجا کند باب بعد آنکه بکلوخ خود را پاک کرده باشد و توانگری بے مال آنست که بگوید سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم از عرش تا تحت الثری از نیکیهای آن بنده پر شود و طهارت بغیر آب آنست که بگوید در آغاز وضو بسم الله الرحمن الرحیم پاک شود جملا اعضای او و هر که بسم الله الرحمن الرحیم نگوید پاک نشود مگر اعضای وضو

جوهر در کشف الآثار منقولست از جناب تجلی مآب سر حلقهٔ اقطاب سر دفتر افراد سراج الاولیاء تاج الاصفیاء سید العاشقین وسند المعشوقین متصرف فی الکونین غوث الثقلین محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر جیلانی قدسنا الله تعالی ببرکتهم ونفعنا الله تعالی بمحبتهم ورزقنا الاقتدا بسیرتهم که میفرمودند که وقتی در زمان سیاحت در صحرا افتادم وچند روز آب میسر نشد وتشنگی بر من غلبه نمود پس پارهٔ ابر بر سرم سایه کرد وشبنم آسا بر سرم بریخت اندکی سیراب شدم بعد از ان نوری نمودار گشت بحدی که تمام افق را روشن گردانید ودر ان نور صورتی پدید آمد وگفت که من پروردگار توام حلال گردانیدم بر تو جمیع محرمات را یا آن چیزها را که حرام کرده ام بر غیر تو گفتم پناه میخواهم بجناب خداوند تعالی از شیطان رجیم دور شو ای لعین پس بمجرد گفتن این کلمه آن نور بتاریکی مبدل شد وآن صورت مانند دود بر خود پیچید وگفت ای عبد القادر بحکم پروردگار از من خلاص شدی بسبب علم وفقاهتی که در منازل خویش داری تحقیق هفتاد کس از اهل طریقت را بهمین واقعه گمراه ساختم پس گفتم این فضل ومنت پروردگار منست مردم از آنحضرت پرسیدند که چگونه دانسته شد که شیطانست فرمودند بقول او که حلال گردانیدم بر تو محرمات را

جوهر حضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که حضرت سید الطائفه شیخ ابو القاسم جنید بغدادی قدس سره در کتاب عمدهٔ خود می نویسند که روزی حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم ابلیس را غمگین دید پرسید که این اندوه از سبب چیست عرض کرد که از پنج گروه این است اول موذنان که بانگ نماز میگویند هر که بشنود وبجواب مشغول شود گوینده وشنونده آمرزیده میشوند دوم غازیان چون تکبیر میگویند برای جناب خداوند تعالی ودر جنگ می آیند فرمان میشود که ایشان را با اهل بیت بیامرزیدم سوم درویشان که از کسب حلال خود بدرویشان وبهر کسی نصیب کنند حضرت خداوند عالم ایشان را وآن کسان را بیامرزد چهارم کسی که نماز بامداد بگذارد ونشیند تا آفتاب برآید پس نماز اشراق بگذارد

جوهر تمثل میکند شیطان بصورت پیر وحی نماید مرید را چیزها که فاسد گرداند بر ان اعتقاد مرید وچون محکم شود ارادت مرید ورحی شیخ خود محالست که تمثل کند واین در صورتیست که شیخ متابع نبی بود وعامل بشریعت وطریقت وحقیقت زیرا که فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم که شیخ درمیان قوم خود همچو نبی است درمیان امت خود

جوهر از حضرت ام المومنین عائشه صدیقه رضی الله تعالی عنها آمده است که فرمودند تا سیر نشدند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم سه روز پیاپی از نان گندم تا گذشتند ازین عالم و[illegible]

دیگر آمده از نان جو دو روز پیاپی واگر سیر خاستند آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم عطا میفرمود حضرت خداوند تعالی چیزیکه در خیال نیاید و در وهم نگنجد و فرمودند آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم که عرض کرده شد بر من که گردانیده شود برای تو بطحای مکه طلا پس گفتم لا یا رب مگردان اینچنین گرسنه می شوم روزی وسیر می شوم روزی دیگر پس روزی که گرسنه می باشم تضرع می کنم بسوی تو و دعا می کنم ترا و روزی که سیر می شوم حمد می گویم و ثنا میگویم بر تو و در حدیث دیگر آمده که حضرت جبرئیل علی نبینا وآله وعلیه السلام عرض کرد بآنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم که جناب خداوند عالم میفرماید آیا دوست داری که بگردانم برای تو این کوهها را طلا و باشند با تو هر جا که باشی پس فرمودند ای جبرئیل دنیا خانه کسی ست که نیست مر او را خانه و مال کسی ست که نیست او را مال و جمع میکند آنرا کسی که نیست آنرا عقل پس عرض کردند حضرت جبرئیل ثابت دارد ترا یا محمد صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم حضرت خداوند تعالی بقول ثابت و فرمودند حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها که نگذاشتند رسول الله تعالی صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم درهمی و نه دیناری و نه شاتی و نه بعیری و در حدیث عمرو بن الحارث آمده که نگذاشتند مگر سلاح را و بغله و زمینی را که گردانیده بود آنرا صدقه و فرمودند حضرت عایشه رضی الله تعالی عنها که وفات یافت آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم و نبود در خانه من چیزی که بخورد او را جگرداری مگر نصف کیل از جو در طاق خانه افتاده و فرمودند که در تنگ میکردیم یکماه که نمی افروختیم آتش را و نبود خوراک ما مگر خرما و آب و فرمودند حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنهما که حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله وسلم واهل حضرت ایشان شبهای پیاپی گرسنه می بودند و فرمودند حضرت عایشه رضی الله تعالی عنها که سیر نخورد آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم هرگز و شکایت نکرد بسوی کسی و بود فاقه نزد آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم دوست و می گریستم از جهت شفقت بر آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم از آنچه می دیدم حال حضرت ایشان را و می گفتم روحی فداک یا رسول الله کاشکی بسند میکردی از دنیا بچیزی که قوت می شد و قوت می بخشید میفرمودند ای عائشه چه کار است مرا با دنیا و چه کنم من دنیا را و فرمودند حضرت عائشه بود زیر افکندنی آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم که خواب میکردند بر آن مگر چیزی که آگندنی وی پوست درخت خرما بود و در روایت از حفصه که گفت بود فرش رسول الله پلاسی که دوته میکردیم پس خواب میکردند پس ته میکردم و بود که خواب میکردند آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم احیانا بر حصیر بافته شده بر سنی از برگ خرما۔

جوهر در فوائد الفواد مذکور است که حضرت سلطان المشایخ قدسنا الله تعالی بسره العزیز بر لفظ مبارک راندند که کمال مرد در چهار چیز پیدا می شود قلة الطعام وقلة الکلام وقلة المنام وقلة الصحبة مع الانام

جوهر بدانکه تا سالک گرسنگی اختیار نکند از حرص و هوای نفس خلاص نیابد اهل الله دوست دارند گرسنگی را که گرسنگی طعام صدیقین ست و ثمره گرسنگی همه رحمانی ست و نتیجه سیری همه شیطانی همه علم و حکمت در گرسنگی نهاده اند و همه معصیت و جهل در سیری تعبیه کرده پس اکل حلال اختیار کند بقدریکه بدن محفوظ باشد و این قدر قوت پیدا شود که در مجاهده با نفس و عبادت جناب خداوند تعالی فتور نیفتد. و ازین زیاده خوردن راه زن طریقت ست و نیز در خوردن تلذذ نفس ملحوظ نباشد بلکه بقای قوت کند و این طائفه علیه هر چیزے که بهوا خورد بهمان اسراف ست و بتدریج طعام کم کند. و بطریقی نخورد که گرسنگی مزاحمت دهد و آنچنان هم نخورد که در معده گرانی پدید آید که از عبادت باز دارد و کاهلی آرد و هرچه خورد با حضور و ذکر جناب خداوند تعالی بخورد و نیز اگر طعام بدانه علت ست و ذکر جناب حق سبحانه و تعالی داروی اوست پس اگر بر خود گرانی از طعام یابد ذکر بسیار گوید یا نماز بسیار گذارد و در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که گرسنگی پر و بیداری پر دماغ را ضائع میکرداند و از ادراک حقائق و دقائق باز میدارد و ازینجهت ست که در کشف بعضی از اهل ریاضت غلطها واقع شده است و صاحب مثنوی معنوی قدس سره میفرمایند ع

چون گرسنه می شوی سگ می شوی	تند و بد کردار و بد رگ می شوی
چون تو گشتی سیر مرداری شدی	بیخبر چون نقش دیواری شدی
پس دمی مردار و دیگر دم سگی	چون کنی در راه شیران همتگی
آلت اشکار خود را سگ بدان	کمترک انداز سگ را استخوان
زانکه سگ چون سیر شد سرکش شود	کے سوی صید و شکار خوش دود

جوهر در آفة الکلام بدانکه زبان ترجمان قلب ست و مفتاح خیر و شر و شر زبان سخت تر ست و نگاه داشتن از شر او از همه اعضا دشوار تر و شرط ست سالک را دوام سکوت از لایعنی قول باشد یا فعل یا فکر و خاموشی مخصوص زبان نیست بر دل و جوارح هم باید که از آنها غیر خدا و حق سبحانه و تعالی نیاید و این خاموشی اهم ترین خاموشی ست پس باید که اغلب احوال ساکت ماند و بدون حاجت کلام خالی از ذکر خداوند تعالی نگوید که سلامتی در خاموشی نهاده اند و هر خاموشی که نباشد در فکر صنع و یاد حق تعالی آن سهو ست و هر نطقی که نباشد در ذکر حق تعالی آن لغو ست و حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم فرمودند هر که ایمان آرد بحضرت خداوند تعالی سخن نیک گوید که در ان فائده او و شنونده باشد یا ساکت ماند و فرموده اند که نیافرید حق تعالی در آدمی فاضل تر از زبان بدان

زبان در آید در بہشت و بدان زبان در آید در دوزخ پس بند کن زبان را که زبان سگ گزنده است و اکثر اکابر کردند که چیست که از آن خوف باشد اشارت بزبان مبارک کردند و فرمودند که از آن خوف باید کرد و فرمودند که بامداد ہمہ اعضاء آدمی بزبان میگویند که خود را نگہدار که در سلامتی تو سلامتی ماست و در مضرت تو مضرت ماور وزے اعرابی عرض کرد که مرا عملی ہدایت شود که بدان در بہشت روم فرمودند که طعام ده گرسنه را و آب ده تشنه را و امر معروف و نہی منکر بجا آر و اگر این ہمہ نتوانے زبان نگاہدار و در خبر است ہر که نگاہدارد زبان خود را از نکوہیدن مردمان بیامرزد خداوند تعالی گناہان او را و ہم در خبر است که نگاہدار زبان را و سخن مگو مگر در خیر که تغلب شیطان بر آدمی بواسطۂ زبان اوست و حضرت امیر المومنین افضل الصدیقین رضی الله تعالی عنه در دہن مبارک خود سنگ می داشتند و سوائے وقت تناول طعام و نماز و ذکر بیرون نمی آوردند و مشائخ طریقت میفرمایند که مومن کم سخن و بسیار عمل باشد و منافق بسیار سخن و کم عمل بود و میفرمایند که چون صلاح دل خواہی زبان را نگہدار و خاموشی لازم گیر زیرا که خاموشی پردۂ مرجاہل را و زینتی ست عاقل را ؎ ترا خامشی ای خداوند ہوش + وقار است و نااہل را پرده پوش و میفرمایند اگر جمعیت خواہی اہتمام بان بریدگان برو و اگر عشرت خواہی سخن از دہان دریدگان بشنو و حضرت شیخ ابو حفص حداد قدس سره فرمودند اگر بداند که آفت در سخن گفتن چیست خاموش ماند و اگر بداند که در خاموشی چه آفت ست ہمیشه سخن گوید پس خیر چنین ست و شر چنین و حاصل آنست جای که گفتن برای رضای حق تعالی بود خاموشی بد بود و جائیکه خاموشی برای رضای حق تعالی بود گفتن بد بود و حضرت شیخ شیراز قدس سره میفرمایند ؎

تأمل کنان در خطا و صواب	به از ژاژ خایان حاضر جواب
کمال ست در نفس انسان سخن	تو خود را بگفتار ناقص مکن

بیہوده گویان ۱۲

نقل ست که بزرگی در راه میگذشت پرسید که این خانه از آن کیست بعده پشیمان شد که لغو گفتم مرا درین گفتن فائده نبود و در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که روزی بخدمت مولانا نظام الدین قدس سره رفتم روی بفقیر کرده فرمودند سکوت و آرام به یا حدیث و کلام باز فرمودند بیم اگر این مرد از قید ہستی خود رسته است ہر چه کند مانع نیست و اگر بخود گرفتارست ہر چه کند بروی تاوان ست گناه ۱۲ حضرت خواجه فرمودند که ما از خدمت مولانا بہتر ازین سخن نشنیده ام و حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب کرم الله تعالی وجہه میفرمایند که ہمه نیکوئی جمع ست در چہار چیز یکی خاموشی زبان و جوارح و دل از غیر محبوب حضرت خداوند تعالی دوم نطق بغیر ہوا و نفس سوم نظر بر چیزی بغیر ہوا و نفس چہارم حرکت به رضای حق تعالی

پس خاموشی خود را فکر گرداند و نطق خود را ذکر و نظر خود را عبرت و حرکت خود را تعبد —

جوهر طالب را باید که معده را از اکل خالی و صاف دارد و آب بسیار نخورد تا خواب بر وی غلبه نکند و هم از بهر عبادت بیداری شب ترک قیلوله نکند و در روز خود را بجمعیت ملوث نگرداند. و بین العشائین زنده دارد بذکر یا بتلاوت قرآن مجید یا بنماز یا بمراقبه بهر که احیا بین العشائین کند کدورتے که بسبب اختلاط با خلق در روز بوجود آمده باشد جناب حق سبحانه و تعالی آنرا محو گرداند و گذاردن نماز تهجد بر وی آسان گردد و بعد عشاء اخیره تجدید وضو کند. که در ان اثری عظیم ست و اگر غسل کند اولی باشد و ترک تکلم کند بعد عشاء اخیره که تکلم درین وقت زائل گرداند نور حضور را که بواسطه احیا بین العشائین حاصل شده باشد و عمداً از خواب نرود و بعد عشاء اخیره بذکر یا بنماز یا بتلاوت قرآن مجید یا بمراقبه مشغول ماند و اگر خواب غلبه کند وضو کند یا چند گام روان شود۔

جوهر بشکند نان را بهر دو دست و مقدم دارد خوردن نان شکسته را بر نان درست و اکرام کند نان را و نمالد بآن دست را و ننهد بر وی کاسه و انتظار نکند بعد حضور آن و لقمه خرد بگیرد و نیک بخاید و طعام را سرد کرده بخورد که موجب برکت ست و همین مسنون ست و بخورد ریزه ها طعام را که بر سفره افتاده باشد که ماثور ست و التفات نکند هنگام خوردن بچپ و راست۔

جوهر اجتناب کند از آشامیدن آب در اثنا اکل مگر بجهت گرفتن لقمه در گلو یا تشنگی صادق و بسیار نخورد که آن کم میکند ہاضمه را و بگیرد در آشامیدن آب کوزه را بدست راست و بنوشد در سه دم و ابتدا کند به تسمیه و تمام کند به تحمید در هر نفس که سنت همین است

جوهر بدانکه نوم حضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم بر قدر اعتدال بود و نمی زد نوم فوق قدر محتاج الیه و منع نمیکردند نفس را از قدر محتاج الیه و عادت شریف بود که در شب گاهی بخواب رفتی و بعد از ان برخاستے و نماز کردی و باز بخواب رفتی بکذا چند بار بخفتی و برخاستی و خواب بر پهلوی ایمن کردی و رو جانب قبله و رخسار شریف بر کف دست راست نهادی و در صورت قعرین ایستاده کردی ذراع را و نهادی سر بر کف دست تا آسان گردد بیداری و وجه خواب بجانب یمین اینست که قلب معلق ست در جانب ایسر پس چون در جانب ایسر بخسپد دل در آسایش و راحت می باشد و چون در جانب ایمن بخسپد دل و قلق می باشد پس کسانے که طالب صحت بدن و آسایش قلب صنوبری اند چنانکه اطبا نوم بجانب ایسر کنند و آنها که طالب صحت قلب معنوی و حیات حقیقی اند چنانکه اتقیا خواب بجانب یمین اختیار کرده اند و قلب آن سرور صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم خواب نمیکرد و اگر خواه نوم بر جانب ایمن باشد یا ایسر و نهی فرمودند سید عالم

صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم از نوم بروی افتادہ کردن وروی ترین نوم نوم بر پشت ست ونوم بر روی از وی بدتر وگفتہ اند ضرر نمی کند استلقا برائے راحت بے نوم ودر احیاء العلوم ست کہ خفتن بر چہار وجہ است خفتن بر ظہر برای معتبرین کہ نظر کنند در آسمان وکواکب وفکر کنند در آیات آن وخفتن بر یمین برای متعبدان وسحر خیزندگان برای نماز شب وخفتن بر یسار برای راحت گیرندگان بہضم طعام وخفتن بر روی برای نگون بختان وبیخردان وخواب سیکر وآنحضرت صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم گاہی بر فرش وگاہی بر نطع وگاہی بر پلاس وگاہی بر زمین وبود فراش وی از چرم کہ حشواو لیف بود۔

جواہر در بیداری شب اختلاف ست بعضی مشائخ اول شب بیدار بودہ اند ونصف آخرین در خواب شدہ برای دفع ملال تا خواب مزاحم اوقات ورد نشود وبعضی اول شب خواب کردہ اند وچون نصف باقی ماندہ بیدار شدہ مشغول شدندہ وحضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہ المبارک فرمودند کہ شیخ سیف الدین باخرزی قدس سرہ چون یک ثلث شب گذشتی بیدار شدی امام ومؤذن حاضر می بودند نماز خفتن مگذاردے بعدہ تا صبح بیدار می بود وطریقہ حضرت شیخ قطب الدین منور قدس سرہ در شب بیداری ہمین بود وبعضی از سلف ہمہ شب بیدار بودہ اند تا چہل کس از تابعین نماز بامداد گذاردہ اند چنانکہ حضرت امام اعظم وحضرت سعید مسیب وحضرت فضیل عیاض رضی اللہ تعالی عنہم

جواہر مشائخ صوفیہ میفرمایند آنچہ خواہی وقت سحر ووقت صبح خواہ کہ سحر خیزان وصبح خیزان را در آن وقت در حضرت عزت عزتی تمام ست ہر چہ خواہند بے واسطہ یابندہ

چہ خوش ملکی ست ملک صبحگاہی		در آن کشور بیابی ہر چہ خواہی
ہر آن خلعت کزان درگاہ پوشند		چو آید صبحدم آنگاہ پوشند

ودر خبر ست چون مومن را بعد ممات در لحد وضع کنند بعد جواب منکر ونکیر بسیار ندامت وحسرت خورد وکاشکے در دنیا برائے روشنائی گور خود شبہا نماز بسیار کردمے وبیدار بودمے۔ ہر کرا کہ قیام شب مطلوب بود باید کہ اسبابی را کہ اعانت کنندہ بر قیام شب باشد نگاہدارد واسباب معین بر قیام شب بسیار اند بعضی از آن قلت اکل ست پس معدہ را از اکل خالی وصاف دارد وتا آب بسیار نخورد کہ از بسیاری آب ضعیف وسست گردد وخواب بسیار غلبہ کند وبعضی از آنست کہ تن خود را در روز بکارہائے مشغول دارد کہ بدان کارہا در اعضا سستی پدید نیاید وبعضی از آنست کہ ترک قیلولہ نکند کہ قیلولہ سنت ست وہم از بہر اعانت بیداری شب ست وبعضی از آنست کہ در روز خود را بگناہان ملوث نگرداند زیرا کہ بسبب گناہان دل قساوت میگیرد وبدان شآمت از قیام شب محروم می ماند وبعضی از آنست کہ بہین العشائین زندہ دارد بایدکہ بانیا[illegible]

یا بنماز یا بمراقبه زیرا که هرگاه که صوفی احیاء بین العشائین کند کدورتے که بسبب اختلاط با خلق در روز پدید
آمده باشد خداوند تعالی آن را محو گرداند و بعضی از آنست که بعد عشاء اخیره ترک تکلم کند زیرا که چون درین
وقت بحکایات مشغول شود تازگی نور حضور که بواسطه احیاء بین العشائین شده باشد زائل گردد و
بعضی از آنست که بعد عشاء اخیره تجدید وضو کند و اگر تواند غسل کند و اگر خواب غلبه کند وضو کند
یا چند گام روان شود۔

جوهر بحضور سید عالم عرض کردند که از حضرت خداوند عالم بخواهند که هر دعائی که کنم آن را اجابت
فرماید فرمودند طعام خود حلال دار تا دعای تو مستجاب شود روزی حضرت افضل الصدیقین شیرے
از کسب بندهٔ خویش بیاشامیدند پس از بنده پرسیدند که از کجا بوده است عرض کرد برای جماعتے
کهانت کردم ایشان همین دادند انگشت در دهن آوردند و آن را بسعی از حلق بیرون آوردند و عرض
کردند بجناب خداوندی که عذر میخواهم از آن قدر که در رگها بماند و همچنین حضرت عمر خطاب از شیر شتران
صدقه بغلط مقداری بیاشامیدند انگشت بحلق فرو کردند و آن را بیرون انداختند۔

جوهر در فوائد الفواد مذکور است که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره فرمودند که جوانے
بخدمت حضرت سلطان ابراهیم ادهم قدس سره مرید شد و این جوان کثیر الطاعت بود چنانکه حضرت
ایشان را از بسیاری طاعت و عبادت او عجب آمد با نفس خود عتاب کردند که این جوانی نو در آمده
چندین طاعت میکند و ترا چندین نیست بعد از آن بنور ضمیر روشن خود معلوم کردند که از شیطانی است
آنجوان لقمه تا چه و چه میخورد و شیطان او را بدان طاعت میداشت آن جوان را فرمودند ازین طعامی
که من میخورم قوت خود هم ازین سازد آن جوان همچنان کرد و طعام درویشانه که حضرت ایشان میخوردند
از وجه هیزم فروشی بود و آن جوان هم از ان طعام خوردن گرفت آن غلبه طاعت بر اصل فرو نشست
باندک عبادت باز آمد چنانکه نماز فریضه بحیله گزاردن گرفت تا که آن جوان ساخته شد و بمحل باز آمد بکار

جوهر در رشحات مذکور است که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره فرمودند که در باطن هرکس
نسبت ارادت ظهور کند باید که آن را از حق سبحانه و تعالی نعمتی عظیم دانسته بحق آن قیام نماید و قیام
نمودن بحق آن جز این نیست که بکلی خود بجناب حق سبحانه و تعالی متوجه شده همتی خود را صرف آن جناب کند
و پیش محققین ثابت شده است که وجدان بر طلب مقدم است تا حق سبحانه و تعالی بر دل بصفت
ارادت تجلی نکند آن دل را استعداد ارادت و طلب حق سبحانه و تعالی حاصل نشود و نتیجه آن
تجلی میل و انجذاب است بجناب حق سبحانه و تعالی پس اول دل بنده را جا تجلی ارادی حق سبحانه و تعالی

شده باشد بعد از آن طالب و مرید وی گشته و این را تمثیلی ست و آن آنست که شخصی در پای منظری
میرود ناگاه صاحب جمالی از بالای منظری بروی جلوه کرد و دل وی را بربود و در باطن وی میل و انجذابی
با آن صاحب جمال پیدا شد پس درینصورت وجدان بر طلب و ارادت مقدم ست بعضی سوال کرده اند
که چون وجدان مقدم ست طلب را چه فائده ست جواب گفته اند که طلب از برای استیفای حظوظ ست
دیگر آنکه وجدانی که بر طلب مقدم ست بر وجه اجمال ست و فائده در طلب آنکه آن اجمال تفصیل یابد

جوهر وقت نزول روح مرکوب بود و حال راکب و چون روح غالب شود و حال مرکوب گردد یکی
صاحب حال باشد دیگری را حال صاحب شود و آنچه اسرار حق از ایشان بیرون افتد از غلبهٔ حال بود
چون حال بکمال رسد وقت شود و حال اولیا را بود و وقت انبیا را و بعضی حال را بر وقت فضل داده
و بعضی فضیلت وقت بر حال کرده میگویند که وقت مبتدی را ست و حال متوسط را و نفس منتهی را
مهتر یعقوب صاحب وقت بود که گاه از فراق دیده سپید کرد و گاه از وصال بینا گشت و حضرت ابراهیم
صاحب حال بود که در فراق محزون شده نه در وصال مسرور در هرچه دیدی همه حق دیدی حال صفت
مراد ست و وقت صفت مرید

جوهر در سلسلهٔ قادریه ذکر اسم ذات یعنی کلمهٔ مبارک الله هفت روز بدل گوید نه بزبان تا او را
حالتی پیدا آید که غیر حق نه بیند هرچه بیند او را بیند و اگر تا چهل روز مداومت نماید حق تعالے او را در
وجود تصرف بخشد

جوهر مقام شیخیت بالاتر از مقام ولایت ست چه ولایت عبارتست از فنا فی الله و بقا بالله
و ظهور من الله و صفات او و شیخیت اشارتست از تصرف در عالم ملک و ملکوت

جوهر قال رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم لی مع الله وقت لا یسعنی
فیه ملک مقرب و لا نبی مرسل شان نزول این حدیث آنست که وقتی حضرت عایشه صدیقه
رضی الله تعالی عنها در رسیدند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم فرمودند
من انت فرمودند انا عایشه باز فرمودند من عایشه فرمودند بنت ابی بکر باز فرمودند من ابوبکر فرمودند صدیق
باز فرمودند من محمد حضرت صدیقه دانستند که حضرت علیه السلام در عالم دیگر اند و چون حضرت علیه السلام بهوش
آمدند حضرت عایشه رض ماجرا اظهار نمودند آنحضرت علیه السلام فرمودند لی مع الله وقت الخ بدانی جائیکه
محمد از محمد خبر ندارد از عایشه چه خبر دارد محبوب السالکین

جوهر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله قدسنا الله تعالی بسره العزیز در کشکول

میفرمایند که وصل عبارت ست از انقطاع ما سوی الله و عدم التفات بهمه اکوان و انهماک و استهلاک در بیرنگی
(بیرنگی و بیصفتی ضد بیخودی ۱۲ — گردیدن و تکاری بسیار فرو رفتن در آن ۱۲)
محض و اطلاق صرف که مقدمهٔ آن بیخودی و غیبت از جمیع حواس ست که مشابه بحالت موت ست الا آنکه در موت
حضور نیست و درین نیست مگر حضور و سالک چون باین سرحد رسد اسم واصل است مراد و اصل بود اگرچه این حالت
یک ساعت هم باشد باز اگر بصحو برند از اصحاب تمکین شد و این افاقت گاه زود و گاه دیر بود و اگر بهمان
بیخودی و سکر گذارند از ارباب تلوین ماند پس در سلوک چون در نظر سالک محض اضمحلال در مشاهدهٔ
ذات بیرنگ باشد سلوکش تمام تر آید و اگر چپ و راست نظر افگند و در کثرت تعینات دیگر آویزد از جادهٔ
مستقیم دور افتاده بود و در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند وصل
پیش ما آنست که دل را بجناب حق سبحانه و تعالی آگاهی حاصل شود بر سبیل ذوق و از غیر وی ذهولی دست دهد
و چون این نسبت متصل گردد بدوام وصل مشرف گشته است و میفرمودند وصل بحقیقت آنست که دل
بحق سبحانه و تعالی جمع شود بر سبیل ذوق چون آنچنین دائم شود آنرا دوام وصل گویند نهایت اینست و آنکه
حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرموده اند که ما نهایت را در بدایت درج میکنیم مراد همین ست و آنکه
فرموده اند ما واسطهٔ وصول بیش نیستیم از ما منقطع می باید شد و بمقصود باید پیوست همین وصل است
و میفرمودند که اگر ذکر بر وجهی ملکه شود که دل همیشه حاضر بود و ذاکر درین حضور مستهلک باشد اینرا ابرار است
وی را حاضر مع الله می توان گفت اما واصل مع الله نمی توان گفت و واصل آنست که از اسناد حضور باز هم
منتفی شود و حاضر جناب حق سبحانه تعالی را داند بذات خود و علماء ظاهر گویند هر که بحضرت خداوند تعالی ایمان آورده
و یکی دانست و یکی گفت بدو رسید اگرچه در قال و قیل همیشه مشغول بوده

خویش را بگذار و بیخود خویش در آ	اندرون بزم وصل جانفزا
نیستی از خویش عین وصل اوست	بگذر از هستی دلت گر وصل بایست

جوهر در شرح رسالهٔ مکیه مذکور ست که ادنی وصال بنده بحضرت خداوند تعالی مشاهدهٔ بنده است بپروردگار
خود را بعین قلب اگرچه باشد آن وصال و مشاهده از بعید و این مشاهده از بعید اگر پیش از رفع حجاب ست
محاضره گویند و اگر بعد رفع حجاب ست مکاشفه گویند و مکاشفه بی رفع حجاب نبود یعنی بعد رفع حجاب بیقین
داند که حضرت خداوند تعالی با ما حاضر و ناظر و شاهد ست و این را نیز ادنی وصال گویند و چون تجلی ذات
شود در مقام مشاهدهٔ اعلی در آید و این را وصال اعلی گویند و سالک را اول مقام محاضره است بعده
مکاشفه بعده مشاهده پس محاضره ارباب تلوین و اهل علم الیقین را است و مکاشفه کاملان و اهل عین الیقین
را است و مشاهده ارباب تمکین و اهل حق الیقین را است - الوصال هو [illegible] والمشاهدة [illegible]

فی الدنیا و بعین الراس فی الآخره

جوهر بدانکه رویت در دنیا بچشم سر امکان ندارد اما بچشم دل ممکن ست بعضی میفرمایند که مشاهده رویت حضرت حق تعالی است ببصیرت قلب بغیر شک و شبهه کانه رآه بالعین و بعضی میفرمایند که همین چشمی که بر روی ست منعکس می شود چشم دل میگرد و هم بدین چشم بینند و بعضی گفته رویت حق تعالی در منام جائز ست و آنچه مردم در خوابها می بینند از چشم دل می بینند همین چشم منعکس می شود در دل و بعضی گویند که این خواب که در دنیا دیده اند چنین نیست که اینجا چیز دیگر بینند و فردا چیز دیگر پس ثابت شد که طالب جناب خداوند تعالی بلا کیف و کیفیت در دنیا ببیند

جوهر رویت خداوند تعالی در دنیا بچشم دل بود در حالت بیداری چنانکه در حالت خواب در دنیا باشد و کسی خواهد که بشرف رویت خداوند تعالی در خواب مشرف شود باید که سورهٔ آل عمران بخواند در حدیث شریف وارد ست کسی که بخواند سورهٔ آل عمران از دنیا بیرون نرود تا رب خود را در منام ببیند و جبرئیل بر جنازهٔ او نماز گذارد و فراخ شود قبر او مد بصر و در خبر ست هر که سوره طه در چهل شب جمعه پیاپی بخواند حق تعالی را در خواب ببیند

جوهر صاحب گلشن راز قدس سره وصال حق ز خلقیت جدائی ست ز خود بیگانه گشتن آشنائی ست وصال بحقیقت عبارت از آنست که سالک را از تعین و هستی مجازی و پندار دوئی که موهوم تجلی و خلقیت ست جدائی حاصل شود و تعین و هستی سالک که سبب امتیاز خلق از حق می شد مرتفع گردد و فلهذا فرمود که ز خود بیگانه گشتن آشنائی ست یعنی وصال و آشنائی حق آنست که از خودی بالکل بیگانه شود و هستی و تعین سالک در تجلی احدی محو و فانی گردد

فانی شو اگر بقات باید — بگذر ز خود ار خداست باید
مردان که ره خدا سپردند — در عالم تن نه سگ نه بردند
گر مردن تو ز خود تمام است — حشر تو هم اندرین مقام است
حقا که ز موت کون امیری — گر پیشتر از اجل بمیری

جوهر صاحب شرح گلشن راز قدس سره میفرمایند که در مراتب تصفیه سالکان را معراج روحانی بطور مثالی گاه بصورت بدن حاصل می شود چنانکه سالک می بیند که عروج بآسمانها گاه بترتیب و گاه بی ترتیب می نماید و در هر آسمانی بحسب مناسبت ارواح انبیا و اولیا و ملائکه مشاهده می نماید و از آسمانها تا بعرش و بالای عرش سیر می نماید

جوهر فرمودند حضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم کسیکه دوست دارد لقای حضرت خداوند تعالی را دوست دارد حضرت خداوند تعالی لقای او را و کسی که دشمن دارد لقای حضرت خداوند تعالی را دشمن دارد حضرت خداوند تعالی لقای او را امراد بلقا موت داشته اند و فرمودند حضرت عایشه صدیقه رضی الله تعالی عنها ما مکروه می داریم یعنی بحکم نفس و طبیعت موت را آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم فرمودند اینچنین نیست که تو فهمیده حضرت خداوند تعالی می بخشد محبت موت هر کرا می خواهد از بندگان خود اگرچه قریب ایام موت باشد

جوهر مشاهده دیدن و باکسی در جای حاضر بودن و معاینه روبرو چیزی را دیدن و در اصطلاح صوفیه مشاهده عبارتست از دیدن سالک ذات بی کیف را در پرده تجلیات اسما و صفات و معاینه عبارتست از رویه حضرت حق سبحانه و تعالی بی پرده تجلیات و مخفی نماند که معاینه را بفنا مراد دارند کالمعاینة رویة العیان بلا حجاب و هو الفنا و برین تقدیر دیدن اینجا بمعنی نابودن ست چراکه حق مطلق را بی قید تعین دیدن نتوان پس حضرت حق سبحانه و تعالی را عیان دیدن بی تعین بطریق مجاز باشد نه حقیقة

جوهر نزد محققین عارف را مشاهده دوام باشد و بعضی بجانب عدم دوام میل دارند و نزد شیخ اکبر قدس سره مشاهده خلق در حق اکمل ست از مشاهده حق در خلق

جوهر مشاهده ذات مطلقه در تعینات و تجلیات بر دو وجه است یکی آنکه چون نزول کند در اسما و یا ارواح و یا غیر آن پس مشاهد اول شود و اولا و مشاهد شود کیفیت ظهور او درین تعین و تقید او بعد از آن تعین مشهود شود و این مشاهده اکمل کاملان ست و در فتوحات مذکورست که این مشاهده افضل الصدیقین ست لهذا فرمود ما رایت شیا الا رایت الله قبله و دیگر مشاهده ذات مطلقه درین تعین و تجلی خواه مشاهده ذات مع این تعین و تجلی مکشوف شود و در فتوحات گفته که این شهود عیانی بود چنانکه میفرمود ما رایت شیا الا رایت الله معه و خواه مشاهده ذات بعد مشاهده تعین باشد

جوهر ازانکه چون ما مشاهده حق کنیم خود را مشاهده کرده باشیم و چون حق تعالی ما را مشاهده فرماید خود را مشاهده کرده باشد ازبهر آنکه ما آئینه حقیم و حق آئینه ماست که المومن مراة المومن پس اگر ما او را نگه بینیم خود را بینیم و اگر او ما را بیند خود را دیده باشد که نظر کننده در آئینه بهر آئینه خود را ببیند نه آئینه را

جوهر محققین میفرمایند که خود را مغلوب مشاهده ذات نباید ساخت تا تعطیل حواس لازم آید و از تحصیل کمالات دیگر باز ماند این دار کسب ست جوارح بیکار نباید داشت و از مغلوبیت هیچ حاصل نیست الا آرام و این در آخرت حاصل ست که بعد از موت آنجا کسب نیست

جوہر بعضی از قائلان وحدت وجود بعلم یقینی میدانند که حضرت حق سبحانه و تعالی حقیقت و باطن جمیع
موجودات ست لیکن مشاهده او سبحانه در خلق از جهت کم استعدادی خود نمی توانند و بعضی از ایشان مشاهده
حضرت حق تعالی در خلق میکنند. و این مرتبه اعلی ست از مرتبه اولی و بعضی از ایشان مشاهده حضرت حق تعالی
در خلق و مشاهده خلق در حضرت حق تعالی میکنند بحیثیتی که یکے مر دیگرے را مانع نمی آید و این مرتبه ارفع
و اعلی ست از ان هر دو مرتبه

جوہر در قبض و بسط صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که سالک طریق حقیقت چون از
(قبض: گرفتن و گرفتگی ۱۲ — بسط: فراخی و گستردن ۱۲)
مقام محبت عام بگذرد و باوائل محبت خاص رسد داخل زمرهٔ اصحاب قلوب و ارباب احوال شود حال قبض و
بسط در دل او فرود آمدن گیرد و مقلب القلوب تعالی شانه قلب او را همواره میان این دو حال متعاقب
و متناوب منقلب میدارد تا بکلی محظوظ او را از قبض کند و از نور خودش منبسط گرداند. و مراد از قبض
انتزاع حظ است از قلب بجهت امساک و قبض حال سرور از و و مراد از بسط اشراق قلب ست بلمعات
(روشن کردن ۱۲ — روشنی ۱۲)
نور حال سرور و سبب وجود و منشاء قبض ظهور صفات نفس و حجاب شدن آنست و سبب بسط ارتفاع حجاب
نفس ست از پیش دل و گاه بود که مبتدیان را بهجتی یا نشاطی در نفس پدید آید پندارند که قبض ست یا بسط
و بدین اشتباه در غلط افتند. و نهایت قبض بسط ست و نهایت بسط فنا و در فنا قبض و بسط محال و قبض
و بسط از جمله احوال مبتدیان را از ان نصیبی نباشد و منتهیان بسبب خروج از تحت تصرف حال از ان
گذشته لاجرم مخصوص بود بمتوسطان و مبتدیان را بجای قبض و بسط خوف و رجا بود و همچنانکه منتهیان را
بجای آن فنا و بقا بود و خوف و رجا بحکم ایمان مشترک بود میان متوسط و مبتدی و همچنین هم و نشاط
بحکم طبع و منتهیان را بجهت انسلاخ از وجود نه قبض و نه بسط و نه خوف و نه رجا و نه هم و نه نشاط الا آنکه
چون نفس ایشان بمقام قلب رسیده باشد اوصاف قلب بر و ظاهر گردد و هم و نشاط او بقبض و بسط
مبدل شود و بیدل قبض و بسط دل در نفس باقی ماند و هرگز مرتفع نگردد و در رساله قشیریه مذکورست که قبض
و بسط هر دو حالت اند مر کسی را که از خوف و رجا ترقی کرده است پس قبض حال عارف ست بمنزله خوف
مر مبتدی را و بسط حال عارف ست بمنزله رجا مر مبتدی را و فرق میان خوف و قبض آنست که خوف از
وارد در مستقبل می شود و قبض از وارد فی الحال می شود و همچنین فرق میان بسط و رجا آنکه رجا بامر حاصل
در مستقبل ست و بسط بوارد حاصل فی الحال پس بنا برین مذکور قبض واردیست بر عارف که باز دارد
از مطلوب خود و ازین در غم ماند و بسط واردیست بر عارف که مطلوب وی حاصل آید و از ان فرح یابد

جوہر بدانکه چهار اجزا که خاک و آب و باد و آتش اند و آنرا عناصر اربع گویند هر یکی ازینها صفاتی است

لازم پس لازم جزو ترابی کثافت و کدورت و ظلمت و جهالت و ثقالت و قساوت ست و لازم جزو مائی رغبت
و اختلاط و امتزاج با نفوس و قبول تاثر و تلون و نسیان و میل سوی نوم و لازم جزو هوائی میل بشهوات
نفس و کثرت ملالت در طاعت و سرعت تغیر از حالے بحالے و لازم جزو ناری غضب و کبر و استعلا و طلب
جاه و ریاست پس سالک عند العبور بر جزو ترابی در خواب یا در واقعه می بیند که قطع میکند بیابانها و عند العبور
بر جزو مائی می بیند انهار و بحار و حیاض و ریاض و عند العبور بر جزو هوائی می بیند که می پرد در هوا و بر می رود
و عند العبور بر جزو ناری می بیند چراغ و مشعله و بروق و اشیاء محرقه و عند العبور بر جزو ناری در عالم مشاهده
انوار می آید و در بدایت حال بیشتر بر مثال بروق و لوامع و لوائح پدید شود چون صقالت دل زیاده شود
بر مثال چراغ و شمع و مشعله و آتشها افروخته مشاهده شود بعده انوار علوی پدید شود اول بصورت کوکب
خرد و بزرگ بعده بصورت ماهتاب بعده بصورت آفتاب۔

جوهر در حدیث شریف وارد ست که آخر چیزے که بیرون آید از سر صدیقان حب جاه و ریاست
ممکن ست که اشارت باشد بسوی خلاص صدیقین از لازمه جزو ناری که آخر عناصر ست و حب جاه بدترین
خصائل ذمیمه است که سالک اگرچه بمرتبه صدیقی برسد هم خوف جاه باقی ست اگر کرم کریم رفیق گردد آنهم
از سر صدیق بیرون رود آنگاه صدیق خالص مخلص شود رزقنا الله تعالی و جمیع الطالبین
واعاذنا و جمیع المومنین حب الجاه و الریاسة

جوهر چون غالب می شود بر نفس صفات ذمیمه خیال آشنائی می بیند هریکی را ازین صفات
در صورت حیوانی که آن صفت بر آن حیوان غالب بود پس اگر بر سالک صفت حرص غالب بود
آنرا در صورت موش و مور می بیند و شره را در صورت خرمگس و عجب را در صورت سوسمار و بخل را
در صورت سگ و خرس و حقد را در صورت مار و کبر را در صورت پلنگ و غضب را در صورت یوز و صفت
سبعی را در صورت شیر و شهوت را در صورت خر و صفت بهیمیه را در صورت گوسفند و صفت شیطانی را
در صورت شیاطین و دیوها و غولان و مکر و حیله را در صورت روباه و خرگوش و اگر آنها را بر خود غالب
و مستولی بیند بداند که این صفات بر من غالب ست پس سعی کند در تطهیر آن صفات که آن صفات
دور گردد و اگر مسخر و مغلوب بیند بداند که عبور میکند از صفات و این صفات گذشتنی ست و اگر بیند
که می کشد و قهر میکند این حیوانات را بداند که خلاص می یابد ازین صفات و اگر بیند که این صورتها
متغیر و متبدل می شود بصورتهای دیگر بداند که تبدیل صفات می شود و اگر باشد مشاهدت و مکابده
با ایشان پس غافل و ایمن نباشد تا آنکه منتفی نشود اینست بیان وقائع نفسانی و شیطانی و حیوانی

وسمعی وبیان وقائع ملکی وقلبی وروحی ورحمانی آن ست که آبهای صاف وروان بیند وچشمها وحوضها
ودریاها وشهرهای خوش واگر بیند که از صفاتی چند که لازم جزو ترابی اند مانند امساک وکسالت وجهالت
وقساوت وظلمت وکدورت می گذرد وقوت متخیله آنرا در لباس خیال قطع مفاوز وفلوات بر دیده صاحب واقعه
جلوه دهد وچون بیند از صفاتی چند که لازم جزو مائی اند مانند سرعت اختلاط وامتزاج با نفوس شریره
وقبول تلون وتاثر از صحبت ایشان ونسیان بخواب می گذرد وقوت متخیله آنرا در کسوت عبور از نهرها
وبحار جلوه دهد وچون بیند از صفاتی چند لازم جزو هوائی ست مانند میل شهوت وکثرت ملال و
سرعت تغیر از حال بحال بخواب می گذرد وقوت متخیله آنرا در صورت صعود برهوا وتجاوز از ان جلوه
دهد وچون بیند که از صفاتی چند که لازم جزو ناری ست مانند غضب وکبر واستعلا وطلب جاه ورفعت
می گذرد وآنرا کسوت خیال مجاوزت از آتش مشاهده کند وآخرش منزلی از منازل صفات که
از ان عبور کند اینست واگر حقیقت روح برو مکشوف شود آنرا در صورت شمس مطالعه کند واگر حقیقت
قلب برو مکشوف شود آنرا در صورت قمر مشاهده کند واگر صفات قلب برو متجلی شود آنرا در صورت
کواکب بیند وعلی هذا هر حقیقت که برو کشف گردد آنرا کسوت خیالی مناسب مشاهده کند از ینجهت
نام این قسم کشف متخیل کرده شد ودرین قسم امکان مداخلت کذب باشد ولیکن کذب محض صورت
نه بندد وسبب آنکه از ادراک روح خالی نباشد پس اگر در حال ادراک روح خواطر نفسانی با مدرکات
روحانی منضم نشود ومتخیله جز حقائق مدرکه روح را لباس خیالی نه پوشاند آن واقعه با خواب هم
صادق بود واگر بعض خواطر نفسانی با مدرکات روحانی منضم شود وجمله را متخیله کسوت خیالی بپوشاند
بعضی از ان صادق بود وبعضی کاذب پس معبر ومتاول بقوت علم تعبیر وتاویل حقائق مدرکه
روحانی از شوائب خواطر نفسانی منقح وخالص گرداند وآنرا تعبیر وتاویل کند

جوهر اگر بر شخصی محبت وعشق غالب بود بصورت جویها وشراب ظاهر گردد وگاهی بصورت
اشتران مست ظاهر آید واذکار وتسبیح بصورت انگور وسیب وخربزه ظهور یابد ولذت طاعت و
عبادت بصورت گلها هویدا شود وصدق واخلاص وورع وتقوی ومعرفت وتوجه تام بمبدا ومعاد بصورت
حور وغلمان وقصرها وجواهر نفیسه جلوه گری نماید وشهوة بصورت سگ ومار ظاهر گردد وبی غیرتی
ودیوثی بصورت خوک می نماید وناموس دنیا بصورت اژدها آید وتکبر بصورت شیر هویدا گردد
ودرندگی بصورت گرگ نماید وبخل کژدم وموش ظاهر گردد وعلی هذا القیاس

جوهر اگر در واقعه بیند که شخصی را چشم راست نابیناست وچشم چپ روشن تعبیرش آنست

که نظر او از عالم ملکوت پوشیده است و توجه او بعالم ملک ست و این حال اهل حجاب است و مرتبه عوام و اگر بیند که چشم چپ نابیناست و چشم راست روشن تعبیرش آنست که نظر او از عالم ملک پوشیده است و توجه او بعالم ملکوت ست و این حال اهل کشف ست و مرتبه خواص و اگر بیند که هر دو چشم شخصی ازین طائفه نابیناست تعبیرش آنست که نظر وی از ملک و ملکوت پوشیده است و ناظرست بعالم لاهوت و این حال اخص الخواص ست

جوهر چون به بیند در واقعه که جنگ میکند با سباع و بهائم و با حیات و عقارب و با کفار بداند که در مجاهده نفس ست سعی کند بصدق و ثبات بر مجاهده و غافل نباشد از مکر نفس

جوهر حضرت سید الطائفه قدس سره میفرمایند که میان بنده و حضرت خداوند تعالی چهار دریاست تا آنها را قطع نکند بحضرت حق تعالی نرسد یکی دنیا و کشتی آن زهد بود دوم آدمیان و کشتی آن دور بودن از خلق سوم ابلیس و کشتی آن بغض ست چهارم هوا و کشتی آن مخالفت نفس ست و میفرمایند هر چشمی که بغیر حضرت خداوند تعالی مشغول شود نابینا به و هر زبان که بذکر او سبحانه نیست گنگ به و هر گوشی که بحق شنیدن متوجه نیست کر به و هر تن که بکار حضرت خداوند تعالی نیست مرده به و میفرمایند که صوفی چون زمین بود که همه پلیدیها در وی افگنند و همه نیکوئی از وی بیرون آرند پرسیدند صحبت و دوستی با که داریم فرمودند با کسی که هر نیکوئی که با تو کرده باشد بر وی فراموش بود و آنچه بر وی بود میگذارد و پرسیدند هیچ چیز فاضل تر از گریستن بود فرمودند گریستن بر گریستن پرسیدند که بنده کیست فرمودند آنکه از بندگی کسان آزاد بود —

جوهر از جنید گفتند که پیران خراسان بران یافتم که حجاب سه است یک حجاب خلق دوم دنیا سوم نفس جواب داد که این حجاب دل عام ست خاص محجوب بچیزے دیگر ست رؤیة الاعمال و مطالعة الثواب علیها و رؤیة النعمة شیخ الاسلام گفت آنکه کار خود بیند دل او از الله محجوب ست و آنکه پاداش جوید بران و آنکه از منعم نعمت نگرد محجوب ست و اسطی گوید مطالعة الاعواض علی الطاعات من نسیان الفضل پاداش طاعت فرا چشم آمدن و طلب کردن ثواب فضل و منت الله را فراموش کردن ست

جوهر حق الله تعالی و حق عباد بجا آرد و حق جناب خداوند تعالی آنست که آنچه فرموده است همه بجا آری و از نواهی باز مانی و حقوق عباد بسیار است پدر و مادر و پیر و استاد حقوق دارند و قرابتیان و خویشاوندان همه حقوق دارند همسایه بهمسایه حقوق دارد و غلامان و کنیزگان نیز بر مولی حقوق دارند و مسلم بر مسلم نیز حقوق دارد و حقوق پیر و مادر و پدر و استاد آنست که ایشان را

تعظیم وا رود و از خدمت و بندگی ایشان تقصیر ننماید اگر مرخص شرعی یا امر مباح باشد باخلاص و رغبت دل بجا آرد و پیش ایشان آواز بلند نکند و حق مادر از حق پدر بزرگ ست اما اگر یکی بمراعات دیگری برنجد درین محل جائے کہ مقام تعظیم باشد حق پدر را ترجیح دہند و جائی کہ مقام انعام و خدمت باشد حق مادر را ترجیح دہد و اگر مادر و پدر ہر دو بیایند بسبب پدر استادہ شود و اگر ہر دو چیزے طلبند اول مادر را بدہد و مادر و پدر را بنام گرفتہ نخواند و چون بیند کہ مادر و پدر خلاف شرع می کنند تا بتواند بادب تمام آہستہ امر معروف کند اگر بشنوند فبہا و اگر نہ ساکت ماند و بدعا و استغفار ایشان مشغول گردد و حقوق قرابت آنست کہ مراعات و تعظیم ایشان نیکو کند و گاہ گاہی بملاقات ایشان رود و اگر قرابتی قطع کند قرابت و وصل را شاید کہ تو اصل کند بقطع نورزد و حق مسلم بر مسلم آنست کہ چون وی را ببیند سلام گوید و قوی بر ضعیف سلام گوید و راکب بر راحل و قائم بر قاعد و صحیح بر مریض یا سلام گوید منحط بر عالی از جہت اعظام چون صغیر بر کبیر و قلیل بر کثیر و رعیت بر پادشاہ و شاگرد بر استاد و مرید بر پیر

جوہر من کان للہ کان اللہ لہ کسی کہ باشد برای اللہ تعالی باشد اللہ تعالی برائے او یعنی آنکہ اللہ تعالی مالک ست و عبد مملوک او بجمیع وجوہ است و بودن عبد برای اللہ تعالے آنست کہ حق عبدیت و مملوکیت ادا سازد پس اللہ تعالی حق مالکیت با وادا کند و مصالح امور او باشد و بر خزائن خود خازن سازد و یا بمعنی بودن حق مالک تو و شیخ ابویزید بسطامی قدس سرہ فرمودند ملکی اعظم من ملکک وانت ملکی وانا ملکک وانت اعظم منی ملک من اعظم ست از ملک تو و تو ملک من ہستی و من ملک تو ام و تو اعظم ہستی از من ۔ چنین فرمودہ اند ملک العلماء قدس سرہ

جوہر صاحب گلشن راز قدس سرہ نشان ناشناسی ناسپاسی ست ۔ شناسائی حق در حق شناسی ست ۔ یعنی نشان و علامت ناشناسی و جہل شخص آنست کہ ناسپاس و ناخوشنود باشد و در ہر چہ بیند عیب جوئی نماید و گرفتار چون و چرا باشد و شناسائی حق یعنی خدا شناسی در حق شناسی ست کہ حق ہر کس را بشناسی یعنی حق ہیچ کس را فرو گذاشت نکنی و ضائع نگردانی

جوہر سبیل آن نور کہ سبب کشف مستور می شود دو طریق می تواند بود و یکی بفیض جذبہ و جذبہ عنایت ازلی و بے کوشش انبیاءِ حق مر بندہ را بمحض عنایت ازلیت و مہیا ساختن آنچہ در طی منازل بآن شود محتاج باشد بی آنکہ زحمتی و کوششی از جانب بندہ باشد اللہم ارزقنا و طریق جذبہ راہ انبیا و اولیاست و دوم عکس برہان دو برہان لمی است و طریق دلیل عکس طریقہ جذبہ است چہ جذبہ بعدم اعتبار وسائل ست و دلیل اقتضا تا دلیل و عکس برہان اضافت بیانی باشد یعنی عکس جذبہ کہ برہان ست

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که مکر الهی دو است
یکی به نسبت عوام و دیگری به نسبت خواص مکری که به نسبت عوام است ادرار نعمت ست با وجود تقصیر در
خدمت و مکری که به نسبت خواص ست ابقای حال ست با وجود ترک ادب و میفرمودند که صاحب وجد و حال
در راهی میرود و در میان آن راه سنگی نهفته باشد وی آنرا چرا نبیند تا خود بآسانی تواند گذشت چون بگذرد و در خود
نگرد و آن وجد و حال را باقی یابد داند که آن مکری ست از مکرهای الهی نسبت بوی که با وجود آن فعل
وجد و حال را بوی باز گذاشته ست

جوهر مکر الهی آنست که بنده را چنین اسباب مساعد کند که بآن حیله برای فوز بمطلب خود کند
و داند که درین مصلحت اوست و در واقع در ان فساد امور باشد و خلاف مطلوب بظهور آید و
این مکر الهی عین حکمت ست که بآن مقتضی استعداد عین یاو میرساند و آنچه که سزاوارست او را در واقع
باو میرساند. این مکر چونکه مشتمل بر حکمت ست حقیقت منفصل نیست. و مکرهای بنده شر محض ست. ملک العلما

جوهر بالفتح مکر الله در اصطلاح این طائفه علیه عبارت است از موافقت نعمت با مخالفت شرعی و ابقاء
حال با سوء ادب و اظهار آیات و کرامات بی حکم

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی باسرارهم فرمودند که هر کرا
دیده شود به از خود تصور باید کرد چه این کس مطیع باشد و آن کس دیگر عاصی زیرا که شاید بود که طاعت
این کس آخرین طاعتها باشد و معصیت او آخرین معصیتها بعد ازان فرمودند که حضرت خواجه حسن بصری
قدس سره میگفتی که هر کرا دیدم به از خود تصور کردم مگر یک روز وا زان سزای خود دیدم و آنچنان بود که روزی
حبشی را دیدم بر لب آبی نشسته و قرابه پهلوی خود نهاده و هر زمان از ان قرابه چیزی تجرع میکرد و عورتی
نزدیک او نشسته بود در خاطر من گذشت که باری به از وی هم من بودم که کشتی در آب غرق شدن گرفت
هفت تن در ان کشتی بودند هر هفت غرق شدن گرفتند آن حبشی بفور خود را در آب زد و شش تن را
بیرون کشید و بسوی من کرد و گفت ای حسن آن یکی را تو بیرون کش حضرت خواجه گفت که من متحیر ماندم
بعد ازان مرا گفت درین قرابه آب است و این عورت که پهلوی من نشسته است والده من ست من برای
امتحان تو اینجا نشسته بودم سو که تو مرد ظاهر بینی –

جوهر صاحب گلشن راز قدس سره در ان موضع که نور حق دلیل ست + چه جای گفتگوی
جبرئیل ست شارح قدس سره فرمایند هرگاه که نور تجلی الهی رهبری نماید سالک راه الله را بمقام محو و فنائیت و کمال
میرساند و سالک واصل بی وسیله و آلۀ حق را بنور حق مشاهده می نماید و جبرئیل که صورت تمثل عقل و مظهر

علم ست در مقام فنا راه ندارد زیرا که در مرتبه فنا فی الله علم و عقل و ادراک و شعور و سائر صفات محو می گردد و فنا
معرفت را با علم و شعور منع جمع است پس هر آینه جبرئیل علیه السلام را در آن مقام که نور الهی دلیل می شود راه نباشد و گفتگوی
و پیغام او در آن مرتبه راه نمائی نتواند کرد

جوهر در اتصال صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که نهایت جمله احوال شریفه اتصال
محب ست بمحبوب و آن جز بعد از فنا وجود محب و بقا او بمحبوب صورت نه بندد و چه قبل الفنا امکان
وصول نیست آنجا که سطوات انوار قدم تاختن آرد ظلمت حدثیات را چه مجال ماند و همچنین در حال فنا وصول
میسر نگردد و پس اتصال بعد از بقا وجود محب بمحبوب تواند بود تا از سطوت نور تجلی مضمحل و ناچیز نگردد
و از جهت اهل اتصال را در مکاشفات و مشاهدات هیچ ضعف طاری نشود و قوای ایشان از تلاشی
و اضمحلال محفوظ بود و ذات ایشان از تاثیر و تغیر بسبب مخالطت با خلق و مشاهده شواهد ممنوع بود و چه
اگر بعد از وصول بسببی از اسباب تغیری و تهتکی بحال ایشان راه یابد از مقام وصول رجوع کرده باشند
و آن ممکن نیست هیچ چیز از ممکنات سر واصل و همّ او را از مشاهده محبوب و اشتغال بدو مشغول و مصروف
نتواند کرد و چه رجوع واصل در همه حال با محبوب خود بود و اتصال بر دو قسم ست اتصال شهودی و اتصال
وجودی اتصال شهودی وصول سر محب ست بمحبوب در مقام مشاهده چنانکه شیخ ابو الحسن نوری قدس سره
فرموده الاتصال مکاشفات القلوب و مشاهدات الاسرار و اتصال وجودی عبارت ست
از وصول ذات محب بصفات محبوب و اتصاف بدان و مراتب آن را نهایت نیست چه کمال اوصاف
محبوب را غایت نیست و این حال را سیر فی الله خوانند چندانکه منازل آن را قطع کنند به نهایت آن
نرسند و هر چند در مشاهدات رسند هنوز اول منزلی بود از منازل وصول و لعمر ابدی در آخرت
به نهایت آن نتواند رسید

جوهر معنی الاتصال بالحق الانقطاع عما دون الحق و قال الاتصال بالحق علی
قدر الانفصال عن الخلق من لم ینفصل ای من لم ینفصل عن الکونین لم یتصل
بمکون الکونین نیست مراد باتصال بنده بحضرت خداوند تعالی اتصال ذات بنده بذات حضرت
خداوند تعالی زیرا که اتصال ذات بذات نباشد مگر بین الجسمین و این توهم در حق حضرت خداوند تعالی
کفر ست پس وصول بحضرت خداوند تعالی نه از قبیل وصول جسم ست بجسم یا علم بمعلوم یا عقل بمعقول یا شیء
بشیء تعالی الله عن ذلک علوا کبیرا بلکه بمقدار انقطاع سالکان از غیر حضرت خداوند تعالی
اتصال ایشانست بحضرت حق تعالی پس سالک بعد انقطاع از غیر حضرت خداوند تعالی اگر در مقام خوف

در جاست هم وصال ست واگر در مقام انس وهیبت ست هم وصال ست واگر در مقام قبض وبسط است
هم وصال ست اما در مقام جمال وجلال عین وصال ست ووصول حضرت خداوند تعالی نه از طرف بنده است
بلکه از فضل وکرم وعنایت بی غایت بتصرفات جذبات حضرت الوهیت ست

جوهر در انس وهیبت صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که انس عبارت است از
التذاذ باطن بمطالعه کمال جمال محبوب وهیبت عبارتست از انطوای باطن بمطالعه کمال جلال محبوب
ومنشا این انس وهیبت یا جمال وجلال صفات بود که مشرب قلب ست یا جمال وجلال ذات که مشرب
روح ست وانس وهیبت قلب گاه گاه بسبب نازله حال فنا وجود تلوین در معرض زوال وفنا افتد
وانس وهیبت روح بسبب بقاء وجود واستقرار در محل تمکین از تعرض فنا ایمن باشد وما دام تا حال مشاهده
مستقیم نگردد در مقام نشود انس وهیبت در باطن سالک متناوب ومتغالب باشند گاه حال انس غلبه گیرد
واز فرط انبساط تولد کند وگاه حال هیبت واز فرط انقباض پدید آید وچون در مقام مشاهده تمکین
یافت حال انس وهیبت در وی مستقیم ومعتدل گردد وهیبت مقوم انس باشد بدین معنی که صاحب آنرا
از فرط انبساط با محبوب رعایت کند وانس معدل هیبت بود بدین معنی که صاحب آنرا از فرط انقباض
محافظت نماید وهرگاه حال انس مقام گشت پیوسته بسبب مطالعه جمال محبوب مشغول بود لاجرم هیچ حال
از مقام خود منزعج نشود وما دام تا بحوادث وعوارض خارجی منزعج گردد هنوز حال انس مقام او نگشته باشد واینجا
قول حضرت ذوالنون مصری قدس سره که ادنی مقام انس آنست که چون در آتش انداخته شود انس وی
مکدر نگردد وباکسی که انس دارد واز وی غائب نشود واز علامات اهل انس ست توحش از غیر محبوب تا غایتی
که از نفس خود نیز وحشت دارد وعلامت آنکه غنا نکند بذکر محبوب انس گیرد که در عموم اوقات مستغرق ذکر
وذکر او باشد واز رویت اغیار غائب وعلامت آنکه هر دم که برای تعظیم محبوب در نظر او بیش بود ووجود
مرتبه انس ذات وصفات مرتبه دیگر ست که آنرا انس با طاعت محبوب خوانند مانند انس با صلوة و
تلاوت وذکر لسانی واین انس مرتبه عبادست وانس با صفات مرتبه سالکان وانس با ذات
مرتبه واصلان ست

جوهر در قرب صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که لفظ قرب در عرف متصوفه عبارتست
از استغراق وجود سالک در عین جمع بغیبت از جمیع صفات خود تا غایتی که از صفت قرب واستغراق
وغیبت خود هم غائب بود والا از جمیع صفات خود غائب نبوده باشد واهل قرب را چندانکه در مراتب قرب
محبوب قرب می افزاید خوف وهیبت وانس وهیبت زیادت می شود بزرگی فرمود بنده هرچند که قرب وار

وعلم قرب دارد و قرب نبود تا آنکه از علم قرب غائب نشود و قرب نبود و قرب تام آنست که شهود وحدت مانع شهود
کثرت نگردد و شهود کثرت مانع شهود وحدت نشود و پوشیده نماند که قرب جناب حق سبحانه وتعالی بدل بنده
براندازه قرب دل بنده بود بجناب او سبحانه هرچند دل او بجناب خداوند تعالی نزدیکتر حضرت خداوند
باو نزدیکتر صاحب مثنوی فرماید ؎ قرب نی بالا و پستی رفتن ست * قرب حق از قید هستی رستن ست

جوہر در قرب نوافل و قرب فرائض

صاحب رساله تحفة المرسلة الی النبی صلی الله تعالی علیه
وآله واصحابه وسلم میفرمایند ان القرب قربان قرب النوافل وقرب الفرائض اما قرب النوافل
فهو زوال صفاته البشرية وظهور صفاته تعالى عليه بان يحيى ويميت باذنه تعالى ويسمع
ويبصر من جميع جسده لا من الاذن والعين فقط وكذا يسمع المسموعات من بعيد ويبصر المبصرات
من بعيد وعلى هذا القياس وبهذا المعنى فناء الصفات فى صفات الله تعالى وهو
ثمرة النوافل قرب دو نوع ست یکی قرب نوافل و دوم قرب فرائض قرب نوافل عبارت است
از دور شدن صفات بشریت سالک وظاهر شدن صفات حق تعالی بنوعی انبساط برو بدین وجه
زنده کند مرده را و بمیراند زنده را باذن حق تعالی و ببیند و بشنود از همه بدن خویش نه از گوش و
چشم فقط و همچنین مسموعاتی که دور اند آنها را بشنود و مرئیاتی که بعید اند آنها را ببیند و همچنین قیاس
دیگر صفات او و اینست معنی فانی شدن صفتهای سالک در صفات حقتعالی و این ثمره قرب نوافل است
واما قرب الفرائض فهو فناء العبد بالكلية عن شعور جميع الموجودات حتى عن نفسه ايضا بحيث
لم يبق فى نظره الا وجود الحق سبحانه وتعالى وبهذا معنى فناء العبد فى الله تعالى وهو ثمرة
الفرائض اما قرب فرائض پس آن عبارت ست از فانی شدن سالک بکلیة از شعور همه موجودات
تا آنکه از نفس خود نیز بحیثیتی که نماند در دیده باطن او مگر هستی حق سبحانه وتعالی و اینست معنی فناء سالک
در ذات حق تعالی و این نتیجه قرب فرائض ست و بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی
معنوی میفرمایند قال الله تعالى بلسان نبيه صلى الله تعالى عليه وآله واصحابه وسلم لا يزال
يتقرب الى العبد بالنوافل حتى احببته فاذا احببته كنت سمعه وبصره ويده ورجله ولسانه
فبي يسمع وبي يبصر وبي يبطش وبي يمشي وبي ينطق همیشه متقرب می شود عبد بسوی من باداء
نوافل تا اینکه دوست دارم او را پس وقتیکه دوست دارم او را شوم من سمع او و بصر او و ید او و رجل او
و لسان او پس بمن شنود و بمن بیند و بمن بطش کند و بمن مشی کند و بمن نطق کند و شاید از ید و
رجل قوت مراد که در ید و رجل ست که از آن بطش و مشی می شود مراد ست و از لسان قوت لسان

که بآن لسان حرکت کرده ناطق می شود و این مرتبه قرب از نوافل ست و حق تعالی درین مرتبه باطن عبد میگردد
و عبد ظاهر قوامی او که باطن اند در حق تعالی فانی می شوند و باقی به بقا حق تعالی می شوند پس شنیدن و دیدن
و بطش و مشی و نطق که از قوامی شود همه از حق تعالی است که او عین قوا است و این امر مکشوف و مشهود عبد ست
که باطن خود را عین عبد می یابد بخلاف محجوب اگرچه قواے او عین حق ست در نفس الامر لیکن او نمی یابد
که باطن عین حق ست و در قرب فرائض حق ظاهر عبد می شود و عبد باطن و نزد بعضی قرب چهار قسم است
یکی قرب نوافل که عبارت ست از انتفاء صفات بشریت سالک و اتصاف او بصفات الٰهیه چنانکه
در حدیث قدسی ست دوم قرب فرائض که ذات سالک باستهلاک جهت خلقیت و جهت حقیقت محو
گردد سوم قربی ست جامع در میان این هر دو قرب بی آنکه لمحه یکی باشد و لمحه دیگری بلکه هر دو قرب
معا باشند و در اصطلاح این قوم این مرتبه را جمع الجمع گویند چهارم قربی ست که نه اینست و نه آن
و نه جامع است بینهما یعنی هیچ یکے ازین سه احوال مقید نیست و این مقام را احدیة الجمع گویند و اینجا
نهی ماست صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم کسی را میسر نیاید مگر بکمال متابعت حضرت سید الانام
علیه الصلوة والسلام و حضرت شیخ عیسی قدس سره در شرح اسماء حسنی میفرمایند که تخلق یعنی ظهور حق
بقوا و مشاعر سالک علی طریق قرب الفرائض یا شهود سالک بصفات حق سبحانه بر طریق قرب نوافل
آنجا بنده سبب ادراک ست و اینجا حق سبحانه علت شهود و فرق میان قرب نوافل و قرب فرائض عند الشهود
و التحقیق دقیق ست که هر کسی بران مطلع نگردد و اکثر اهل تحقیق قرب فرائض را بر قرب نوافل فضل نهند
چنانکه نماز فرض را بر نماز نفل و نزد این ضعیف چنان می نماید که قرب نوافل اولی تر از قرب فرائض ست
چه در قرب فرائض سبب ادراک بنده است و در قرب نوافل حق و شک نیست که چون سبب قوی و
راسخ باشد مسبب ببران وجه روی کشاید مثلا اگر پهلوانی سوزنی زند معلوم ست که قوت پهلوان چندان
کار خنجر نفرماید و اگر لاغری خنجر و یا شمشیر در کار برد زخم خنجر از زخم سوزن فاضل تر آید همچنین شهودے
که بسبب حق واقع شود اولی تر از شهودی که بسبب بنده در وجود آید و پوشیده نماند که در قرب نوافل
عبد فاعل ست و حق آلة الفعل و در مرتبه قرب فرائض حق فاعل ست و عبد آلة الفعل

جوهر حدیث قدسی آنست که معنی او بے واسطه از حق به پیغمبر علیه السلام فرود آمده باشد حدیث
قدسی لایزال العبد یتقرب الیّ بالنوافل حتی احبه فاذا احببته کنت سمعه و بصره و لسانه
و یده و رجله فبی یسمع و بی یبصر و بی ینطق و بی یبطش و بی یسعی و فی روایة و بی یمشی یعنی همیشه
بنده نزدیک می شود بمن بنوافل یعنی بطاعات و عبادات نافله مثل نماز و روزه غیر فرض و قرأت

قرآن و تسبیح و ذکر و فکر و عبادہ و معاونت فقرا و مساکین تا وقتیکہ من او را دوست دارم و چون من او را
دوست داشتہ ام من گوش وی باشم و من چشم وی باشم پس بمن بشنود و بمن بیند و بمن گوید و بمن
گیرد و بمن رود۔

جوہر جناب حق سبحانہ و تعالی بنفس خود ظہور فرمودہ است و دائم بتو نزدیک ست و چنانچہ غایت
بعد موجب عدم ادراک ست غایت قرب نیز سبب عدم ادراک می شود۔

جوہر فنا نزد این طائفہ بوجوہ کثیرہ اطلاق می شود یکی فنا از معاصی و اخلاق ذمیمہ است و از لوازم
این فنا بقا بطاعت است و در رسالہ قشیریہ مذکور ست کہ این فنا معدوم می سازد افعال ذمیمہ را
و احوال خسیسہ را پس وقتیکہ فنا شود از افعال ذمیمہ و اخلاق خسیسہ پس جائز نیست کہ چیزی از آن
فانی شدہ موجود باشد و می شاید کہ مراد آن باشد کہ افعال ذمیمہ و اخلاق سیئہ با وصف مذمومیت و خستہ
باقی نمی ماند و الا اعیان افعال و اخلاق ذمیمہ باطل نمی گردد و چنانکہ تائب وقتیکہ توبہ کرد عین آن
معصیت از عالم واقع نرفتہ بلکہ وصف بودن وی معصیت باطل گشتہ چنانکہ اللہ تعالی میفرماید
در حق تائبان اولئک یبدل اللہ سیاٰتہم حسنات و نفرمود کہ اعیان آن سیات باطل گشت
و ہمچون حرص و شہوت چونکہ متعلق بمال و حظوظ دنیا و بہبود نامذموم بود چون متعلق گشت بسوی مشاہدہ
حق کہ حرص مشاہدہ حق شد و یا حرص علم گشت آن حرص محمود گشت پس عین حرص باطل نشد بلکہ تعلق
کہ موجب مذمومیت وی بود باطل گشت پس مذمومیت افعال و اخلاق باطل شدند نہ اعیان افعال و
اخلاق و شیخ اکبر قدس سرہ در فتوحات مکیہ میفرمایند کہ صاحب این فنا بر دو قسم ست یکی آنہا شند
کہ فانی شوند از اعیان معاصی کہ اعیان معاصی بر اینہا مقدر نگشتہ و این عصمت ست کہ در انبیاء و
رسل است و یا اینکہ فانی شوند از مخالفات اگرچہ اعیان آن متحقق باشند و مقدر نشدہ است از جانب
حضرت حق سبحانہ و تعالی بر ایشان معصیت اصلا مثل اصحاب بدر کہ جناب حق سبحانہ و تعالی بلسان
جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم فرمود در حق ایشان اعملوا ما شئتم لقد غفرت لکم
پس ہمہ اشیاء در حق ایشان مباح شدند پس فنا شد مخالفت در حق ایشان پس مخالفت از ایشان صادر
نمی تواند شد مگر در مباح و می شاید کہ این قول اعملوا ما شئتم اصحاب بدر خود از حضرت حق سبحانہ و تعالی
شنیدند کہ ایشان از اصحاب مناجات بودند و تکلم با حضرت حق تعالی داشتند و ظاہر آنست کہ این
حدیث حکایت ست کہ اللہ تعالی با آن خطاب فرمود و مثل اہلبیت رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ
و اصحابہ وسلم کہ حضرت اللہ تعالی ارادہ کردہ اذہاب رجس از جناب ایشان پس ایشان مطہر اند بی شبہ

پس معصیت در حق ایشان معصیت نیست اگرچه از غیر ایشان آن را معصیت باشد و مثل قومی از
اهل الله که صادر شد از ایشان ذنب پس استغفار کردند با مشاهده رب که می بخشد و میگیرد پس خطاب
الله تعالی با ایشان شد و ایشان شنیدند اعملوا ما شئتم لقد غفرت لکم و قسم دوم رجال الله اند که
سر قدر بر ایشان مکشوف ست و معائنه کردند آنچه که مقدر گشته است بر ایشان از افعال صادره
از ایشان بجهت اینکه این افعال اند نه بجهت آنکه محکوم بمعصیت و طاعت اند ایشان در حضرت
نور خالص نمی بینند فاعل مگر الله سبحانه را و همه افعال را حسن میدانند که این افعال الله اند پس چون
معائنه کردند این افعال را اینچنین در حضرت نور بمبادرت میکنند بسوی جمیع افعال و فانی می شوند
از احکام این افعال که معصیت ست یا طاعت ست پس طاعات را میکنند و در مخالفات نیز واقع
می شوند از غیر نیت قربت در طاعات و از غیر نیت انتهاک امر شرع در فعل مخالفات که ایشان فانی
اند از بودن طاعت و معصیت و شعور بدان ندارند اینچنین ذکر کرده شیخ اکبر قدس سره و نیز فرموده
که الله تعالی مرا اطلاع داده و من عالم شدم باینکه اینچنین رجال الله اند ولیکن بایکی از ایشان ملاقات
نشدم و نه دیدم احدی را از ایشان و وجه دیگر فنا فنای افعال ست و این فنا ست از افعال عباد
بآنکه می بیند که الله تعالی از ورای حجاب این افعال می کند پس فنا ست از صدور این افعال
از عباد و باقی ست بمشاهده صنع رب و درین فنا اعیان افعال موجود اند و مشهود هم هستند و وجه سوم
از فنا فنا ست از صفات مخلوقات این صفات را عین حق می بیند پس میگوید بحق و می شنود
بحق و می بیند بحق پس قوای خود را مستهلک در ذات حق داند و همه قوای را حق می داند و از قوای
خود غافل ست و عین ثابت خود را مشاهده میکند که این مظهر حق ست و در عین ثابت حق ظاهر ست
و آثار آن قوای را می بیند که آثار حق اند و درین عین ثابت و درین فنا قوای و صفات زائل نشود
بلکه از تعینات آنها این فانی غائب ست و نمی بیند مگر حقیقت وی که حقیقت حق ست و شیخ اکبر
قدس سره فرموده که صاحب این فنا وقتیکه فرق کند میان مسموع و مرئی و مطعوم و تمیز گرداند
یکی را از دیگری در حال این فنا پس او صاحب این فنا نیست و وجه چهارم از فنا فنای ذوات ست
و صاحب این فنا غافل و غائب می شود از ذات خود و از جمیع ما عدا مشهود اگرچه ذات وی و
ما عدا مشهود از وجود زائل نشده لیکن این فانی غائب ست از آن پس ذات وی و جمیع ما عدا مشهود
فانی اند در شهود وی و این فنا در شهود می باشد خواه مشهود حق باشد خواه غیر حق چنانکه می گویند فنا
فی الشیخ و این فنا را بقا بالمشهود لازم ست و یک نوع ازین فنا فنا فی الله ست و این فنا ست از

عالم و جمیع ماسوی الله پس این فانی مشاهد الیه است و فانی ست از ماسوی حق که از ذات خود نیز پس
درین فنا علم نیست بآنکه من مشاهد حقم ورنه ملاحظه ذات شد پس فانی نشد از ذات و شیخ اکبر قدس سره
درباب مذکور فرموده‌اند که صاحب این حال که بمشاهده حق فانی گشته از ماعدا فانی ست اما مشاهد حق است
در شیونات زیرا که او خالی نیست از شیونات پس اگر مشاهده حق درین شیونات کرد باین وجه که
این شیونات مظهر اوست پس او فانی نیست از جمیع ماسوی الله و اگر مشاهده کرده است حق را بغیر
شیونات بآنکه در مرتبه فنا ر حق پس صحیح الدعوی ست و او را فنا ر فی الله بوجه اتم حاصل است و
شیخ اکبر فرموده‌اند که این مشاهده بود مر ابوبکر صدیق را که فرمود صدیق اکبر رض ما رایت شیئا الا و قد
رایت الله قبله پس ثابت گردید که خود الله را دیدند و هیچ چیز نبود مع الله زیرا که این رویت
قبل رویت اشیا بود و بعدازان قائم کرده شدند صدیق اکبر در مشهد اخر پس دیدند صدور ماسوا از حق
و بعد ستیکه البته دیده بود صدیق اکبر الله را حال آنکه چیزی نبود با الله پس آن رویت قبل این
شهود گردانیدند و فرمودند ما رایت شیئا الا و قد رایت الله قبله پس ثابت کردند نزد این
مخاطبه انچه در نفس الامر بود از تقدم حق سبحانه در مرتبه غیبی و ثبوت عالم در مرتبه متاخر و ظهور حق در
عالم که شیونات حق اند در مرتبه متاخر نیز و از لوازم این فنا بقا بالله است که حقیقت آن فناست
از ماسوی و بقاست بالله و این فنا ر فی الله نوع دیگر ست و آن فناست از صفات و نسبت حق
که اراده و قدرت ست تا آخر صفات پس می بیند صاحب این فنا و مشاهده می کند حق را در اعیان
مظاهر بصورت استعداد آن مظاهر پس غائب و فانی ست از آثار حق و نسبت حق با عالم که صفات الله
و نیز باید دانست که درین فنا رات گاهی علم فنا می باشد و گاهی از فنا هم فانی می شود و بعضی این را
فنار الفنا می نامند و این فنا ر حقیقی و کامل ست و اما در اصطلاح این طائفه قدس اسرارهم پس
فنار الفنا نام بقا بعد الفنا ست و هر فنائیکه مذکور شد بازاء آن بقاست که لازم آن فناست پس
بازاء فنا ر از معاصی بقا ر بطاعت ست و بازاء فنا ر از افعال عبا و بقا ر بفعل حق ست و بازاء فنا ر
فی الله تعالی بقا ر بالله است چنین فرموده‌اند مولوی عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی
مرتبه فرق بعد الجمع چون سالک در عروج تمام می شود وجود وی فانی میگردد و بالکلیه نزول می کند
به بشریت و اعیان خود را مشاهده میکند در مراة حق و اکمل مقام عارف ست و اعیان خود را میداند
که معدوم اند و نیست وجود مگر حق را و این اعیان موجود نیستند پس همه افعال و صفات را بحق می یابد
که حق سبحانه درین اعیان ظاهر شده افعال در اعیان میکند و اعیان را از ذلت و افتقار بجمیع وجود

می بیند که از لوازم اعیان ممکنه ذلت و افتقار است - از شرح مولوی عبد العلی -

چون فنا بر دو قسم ست اول آنکه علم مرکب داشته باشد و قسم ثانی آنکه علم بسیط گردد اما علم مرکب
عبارتست از کیفیتی ادراکیه که از باطن سالک منتشی گردد و متوجه حضرت مقصود شود و منقطع از جمیع
ماسوای او گردد و غیر مقصود را ره نداشته باشد یا بسبب آنکه هرچه مدرک او میگردد بصفت غیریت مدرک او
نمی گردد بلکه بصفت عینیت ملحوظ می شود و نهایت آنکه ملتبس بشیون و تعینات که آنرا وجود خارجی نیست
و این ادراک را بداند که نفس الامر ست و مطابق واقع است چنانچه قائلین بوحدت وجود بشرب صافی
خود غبار ازین شسته اند. یا بسبب آنکه هرچه مدرک او می شود از غایت توجه بمقصود و نهایت لحاظ مطلوب
و فرط محبت و نیاز و قوت عشق بدوست همه مقصود و مطلوب و یار و دوست دیده می شود اگرچه در
نفس الامر چنین نیست بلکه وجودات متکثره متغائره اند و وجود خاص حضرت واجب الوجود اند در واقع
مگر آنکه بفرط شغف چنین دانسته اند و این حکم که همه اوست حکمیست کاذب غیر مطابق واقع چنانچه
قائلین بوحدت شهود خیال خام پخته اند بهر تقدیر رفع غیر من حیث الغیریت در تحصیل وحدت متفق علیه
فریقین ست پس سالک از علوم متکثره گریخته در پناه علم واحد شد و باین توحید تقرب الهی یافت
اما اینقدر باقی ست که علم این علم دارد و بسبب این علم علم او علمیست مرکب یعنی علم مضاف
الی العلم هنوز دارد ؎

تا در تو ز پندار تو هستی باقی ست	میدان یقین که بت پرستی باقی ست
گفتی بت پندار شکستم رستم	این بت که تو پندار شکستی باقی ست

اما علم بسیط عبارتست ازین که بکیفیتی ادراکیه متوجه بمقصود گردد و سالک را منقطع از جمیع ماسوا
سازد حتی که علم باین علم هم باقی نماند پس درین محل علم سالک بسیط گردد و فنای حقیقی حاصل شود
و بعضی علم اول او که مرکب بود آنرا فنا گویند و علم ثانی که بسیط گشته آنرا فنای الفنا گویند و این مقتضای
صاحب جذب و بیخودی و غیبت ست تا کدام سعادتمند را روزی بود و این را آثار ست که هر مدعی نتواند
باین دعوی برخاست و تا سالک باین مرتبه جذب و بیخودی نرسید در وصف ولایت نه در آمده
سببی این جذب از اتحاد و عبادات و اخبار و ابرار تواند بود اما بقرب و وصول که معنی ولایت ست هنوز نرسیده باشد
و جذبه شرط مرتبه ولایت ست اما استدامت و دوام است آن شرط نیست بلکه بعضی را باشد که سالها مجذوب
و سکران دارند بعد از آن بصحو رسند چنانچه گویند که سلطان العارفین سی سال درین مقام بوده
بعضی را باشد که یک ساعت بود و مجاذیب درین مرتبه مقید مانده اند و خروج ازین نفرموده اند

بعضی نیامدند بنا بر آن بہ تربیت نشایند و مشایخ کہ شاہان تختگاہ ہوشیاری و خلفاء انبیا اند باین دولت
فائز اند - کشکول

جوہر حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ فنا عبارت از انست
کہ بواسطہ استیلاے ظہور ہستی حق بر باطن بماسوای او شعور نماند و فناء فنا آنکہ بآن بی شعوری ہم شعور
نماند و پوشیدہ نماند کہ فناء فنا در فنا مندرج ست زیرا کہ صاحب فنا را اگر بفنای خود شعور باشد صاحب فنا
نباشد بجہت آنکہ صفت فنا و موصوف آن از قبیل ماسوای حق اند سبحانہ وتعالی پس شعور بآن منافی
فنا باشد. انتہی شارح گوید کہ فنا را در اصطلاح صوفیہ مراتب ست کہ بر ہر مرتبہ ازان اطلاق فنا میکنند چنانچہ
در مرتبہ تجلی افعال فنا گویند و در تجلی صفات نیز و در مرتبہ کہ شعور بغیر نماند اگرچہ شعور باشد بعدم شعور لفظ فنا نیز اطلاق
میکنند و فناء فنا بر مرتبہ فناء کلی اطلاق میکنند کہ شعور نماند بخود و نہ بغیر خود و نہ بی شعوری خود پس انچہ مصنف فرمود
کہ پوشیدہ نماند کہ فناء فنا در فناء کلی مندرج ست نہایت فنا و حقیقت فنا ست چرا کہ مصنف فناء کلی را قبل ازین ذکر
کردہ و تعریف نمودہ لاغیر پس غرض ازین سخن کہ فناء فنا در فنا مندرج ست اعتراض بایکہ تنبیہ است
بر آنکہ فناء فنا از لوازم و علامات فناء کلی ست و مندرج ست در وے تا فناء فنا متحقق نگردد فناء کلی
میسر نیست بخلاف فناہای دیگر کہ در ایشان فناء فنا شرط نیست

جوہر فنا بر دو وجہ است اگرچہ زیادہ گفتہ اند اما بازگشت این ہمہ باین دو وجہ است یکی فنا از
از وجود ظلمانی طبیعی و دیگر فنا از وجود نورانی و حدیث نبوی باین دو وجہ ناطق ست کہ ان للہ
سبعین الف حجاب من نور وظلمۃ و فناء فنا کہ در میان اہل اللہ متعارف ست اینست
کہ چنانچہ از وجود جسمانی فانی گشت از وجود روحانی نیز فانی گردد -

جوہر فنا عبارت از زائل شدن تفرقہ و تمیز ست میان قدیم و حادث زیرا کہ چون بصیرت
روح منجذب بمشاہدہ جمال الہی شد نور عقل کہ فارق بود میان اشیا در غلبہ نور ذات مختفی و مستتر
کاختفاء انوار الکواکب عند ظہور الشمس ہستی مجازی سالک و جمیع کثرات در پرتو تجلی
ذاتی بالکل محو و نابود گشت و این حالت را جمع نیز نامند زیرا کہ جمیع کثرات درین تجلی رنگ
وحدت گرفتہ واحد شدہ اند و کثرات و اغیار فانی شدہ ولم یبق الا الحی القیوم و درین
حالت ہرچہ از سالک استماع افتد بحقیقت گویندہ آن حق ست چہ ہستی سالک در میان
نیست و درین مقام ست کہ بایزید قدس سرہ فرمود لا الہ الا انا فاعبدونی و سبحانی
ما اعظم شانی - ہمچنین فرمودہ اند قدوۃ المحققین شیخ محمد بن یحیی بن علی الجیلانی قدس سرہ در شرح گلشن راز

جوهر در فنا و بقا صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که فنا عبارتست از نهایت سیر الی الله
و بقا عبارتست از بدایت سیر فی الله چه سیر الی الله وقتی منتهی شود که بادیه وجود را بقدم صدق یکبارگی قطع
کند و سیر فی الله آنگاه متحقق شود که بنده را بعد از فنای مطلق وجودی و ذاتی مطهر از لوث حدثان ارزانی دارند
تا بدان در عالم اتصاف باوصاف جناب الهی و تخلق باخلاق ربانی ترقی کند. و اختلاف اقوال مشایخ
در تعریف فنا و بقا مستندست باختلاف احوال سالکان هر کسی را فراخور فهم و صلاح حال او جوابی
گفته اند و از فنا و بقای مطلق بسبب عزت آن تعبیر کمتر کرده بعضی گفته مراد از فنا فنای مخالفاتست
و از بقا بقای موافقات و این معنی از لوازم مقام توبه نصوح ست و بعضی گفته فنا زوال حظوظ دنیویست
و بقا بقای رغبت در آخرت و این معنی لازم مقام زهدست و بعضی گفته فنا زوال حظوظ دنیوی و اخرویست
مطلقا و بقا بقای رغبت بحق تعالی و این لازم صدق محبت ذاتی ست و بعضی گفته فنا زوال اوصاف
ذمیمه است و بقا بقای اوصاف حمیده و این معنی از مقتضیات تزکیه و تجلیه نفس ست و بعضی گفته
فنا غیبت ست از اشیا و بقا حضور با حق تعالی و این معنی نتیجه سکر و حال ست و شیخ الاسلام قدس سره
فرموده الفناء المطلق هو ما یستولی من امر الحق سبحانه علی العبد فیغلب کون الحق سبحانه علی کون العبد و حقیقت
فنای مطلق اینست و اقسام دیگر هر یک فنائیست بوجهی و فنا دو نوعست فنای ظاهر و فنای باطن فنای ظاهر فنای افعالست
و این نتیجه تجلی افعال جناب الهی ست و صاحب این فنا چنان مستغرق بحر افعال جناب الهی شود که نه خود را
و نه غیر را هیچ فعل و ارادت و اختیار بیند و اثبات نکند الا فعل و ارادت و اختیار حق سبحانه و تعالی
و چنان مسلوب الاختیار گردد که بخودش هیچ فعل نماند. بعضی از سالکان درین مقام بمانده و نخورده
و نه آشامیده تا آنگاه که حق تعالی کسی را بر ایشان گماشته تا بتعهدات ایشان از طعام و شراب و
غیر آن قیام نماید. و فنای باطن فنای صفات ست و فنای ذات و صاحب این حال گاه در مکاشفه
صفات قدیمه غرق فنای صفات خود بود و گاه در مشاهده آثار عظمت ذات قدیم غرق فنای ذات خود
تا چنان وجود حق تعالی بروی غالب شود که باطن او از جمله وساوس و هواجس فانی گردد و بقایی که
در ازاء فنای ظاهر بود آنست که حق تعالی بنده را بعد از فنای ارادت و اختیار مالک اراده و اختیار کند
و در تصرف مطلق العنان گرداند تا هر چه خواهد باختیار و ارادت حق تعالی میکند و بقایی که در ازاء فنای
باطن بود آنست که ذات و صفات فانیه در کسوت وجود باقی از قبر خفا در محشر ظهور انگیخته شود و حجاب کلی
از پیش برخیزد و چنانکه نه حق حجاب خلق گردد و نه خلق حجاب حق و صاحب فنا را حق حجاب خلق بود و همچنانکه
نارسیدگان منزل فنا را خلق حجاب حق تعالی است و صاحب بقا بعد الفنا هر یک را در مقام خود بی آنکه

حجاب دیگری گردد مشاهده کند و فنا و بقا در و باهم مجموع و در یکدیگر مندرج باشند. در فنا باقی بود و در بقا فانی الا آنست که در حال ظهور بقا فنا بطریق علم مندمج و فنا بظاهر نصیب ارباب قلوب و اصحاب احوال است و فنا بباطن خاصه احرار که از رق تصرف احوال آزاد شده باشند. و از تحت حجاب قلب بیرون رفته و بصحبت مقلب قلب پیوسته (بندگی ۱۲)

جوهر در بیان آنکه فنا اسم ارتفاع تعین ست و بقا اسم وجود فنا اسم ارتفاع تعین ست و بقا اسم وجود ست که این تعینات بر وجود طاری میگردد چنانچه تعین ابریق خزفی مثلا بانکسار مرتفع میگردد با و اطلاق فنا و عدم میکنند. با آنکه سفال (آوندگلی ۱۲) را باقی خوانند. و چون تعین سفال (سفالی ۱۲) منقطع شود خاک گردد اطلاق فنا بسفال میکنند. و خاک را باقی گویند و اطلاق فنا و عدم بر اشیا بملاحظه تعین و تشخص ست چه فنا لازم ذات تعین ست و اطلاق بقا بمظاهر بواسطه ظهور تجلی وجود ست بصورت ایشان ؎

گشت روشن حادث از نور قدم — در حقیقت غیر حق باشد عدم
بود عالم جز نمودے بیش نیست — شو ز ارباب یقین بر ظن مایست

جوهر صاحب عین المعانی قدس سره میفرمایند که فنا عبارت از انست که بواسطه علم ظهور وجود حق سبحانه و تعالی بعد جمیع اشیا باعتبار انصباغ ظاهر وجود و احکام و آثار ایشان بر دل سالک حالتی بے کیف پیدا آید که عبارت ازان قاصر ست مگر آنکه گفته شود هیمان فی هیمان و طمس فی طمس و محو فی محو پس دران حالت نه از حرکات و سکنات و علم و جهل خود خبر دارد و نه از ذوات و اوصاف جمیع اشیا و نه بنفس خود شعوری بود بلکه اگر دران حالت شعور این فنا و حالت بی کیفی حاصل شود منافی فنا بود کل شیء هالک الا وجهه نقد وقت او گردد معاذ الله اگر ازین حالت شعور خودی نماید و به بقا مشرف نشود از جهال و در زمره مجذوبان شمرده شود اعوذ بالله ان اکون من الجاهلین و آثار این حالت نه آنست که بعضی مردم پندارند که صاحب فنا نخورد و نخسپد و نه جنبد بلکه می خورد و می خسپد و می جنبد و ازینها یکی فعل او نباشد و نه ثمره این حالت آن باشد که مردے بواسطه حرارت یا برودت مغشی علیه شود و نه آنست که از تکالیف شرعی برخیزد و برهنه و بی ملاحظه احکام ظاهری میگردد و نه لیمه است که در هر چیزی لیمی اوکشته و شعور خود دارد پس کمالیت اهل فنا آنست که بواسطه امداد ولایت شیخ قدم در بقا نهد اگر استعداد وفا کند صاحب مرصاد العباد قدس سره فرموده که حاجت مرشد بعد از فنا بسیار افتد که تا فنا بخود رسیدن هم ممکن است ـ

جوهر حضرت جامی قدس سره در لوایح میفرمایند رباعی

آنرا که فنا شیوه و فقر آئین ست	نی کشف و یقین نه معرفت نه دین ست
رفت او ز میان همین خدا ماند خدا	الفقر اذا تم هو الله اینست

دو احتمال می تواند بود یکی آنکه مراد حال فنا و مرتبه جمع باشد و چون فقر و فاقه سالک بکمال رسید یعنی هیچ چیز غیر از حق سبحانه در نظر شهود او نماند پس آنچه بعد ازین در نظر شهود او ماند الله تعالی ست ولیس ومصرعه ثالث نیز ناظر باین معنی ست یعنی در نظر شهود او جز حق تعالی نیست و احتمال دوم آنکه مراد او فنا مرتبه فرق بعد الجمع و بقا بعد الفنا ست که عارف دران مقام ذات خود را هم در مرتبه علم و هم در مرتبه عین از صور تجلیات حق می شناسد و حق مطلق را متصف باین اوصاف می بیند در مرتبه تنزلات پس او را نه علم و یقین و نه معرفت نه دین ست یعنی در مرتبه شهود و علم او هیچ صفت باو منسوب نیست همه ذات حق راست

ومعنی بیت آخر نیز بدین منوال ست

جو هر صاحب شرح گلشن راز قدس سره میفرمایند که حالات و مقالاتی چند ست که بطریق کشف و وجدان بر اولیاء الله و عرفاء سالکان راه ظاهر می شوند که آنها را مواجید می نامند یعنی بوجدان یافته شده و ازین وجدان حالی مراد ست نه عملی و یکی ازان حالات فنا ست و فنا عبارت از زائل شدن تفرقه و تمیز ست میان قدم و حدوث زیرا که چون بصیرت روح منجذب بمشاهده جمال ذات الهی شد نور عقل که فارق بود میان اشیا در غلبه نور ذات مختفی و مستتر گشت کاختفاء انوار الکواکب عند ظهور الشمس و بحکم قل جاء الحق و زهق الباطل هستی مجازی سالک و جمیع کثرات در پرتو تجلی ذاتی بالکل محو و نابود گشت و این حالت را جمع نیز نامند زیرا که جمیع کثرات درین تجلی رنگ وحدت گرفته واحد شده اند و کثرات و اغیار فانی شده درین حالت هر چه از سالک استماع افتد بحقیقت گوینده آن حق ست چه هستی سالک در میان نیست و دیگر ازان سکر ست و سکر حیرت و دهشت و وله و هیمان ست که در مشاهده جمال محبوب بسر محب میرسد چون هر سالک بمشاهده جمال محبوب رسید بواسطه دوری از تفرقه و بعد در باطن وی نشاط و انبساط بنوعی در آمد که حواس او از محسوسات غافل و عقلش مغلوب عشق گشت و تمیز از مابین مرتفع شد از غایت بیخودی نمیداند که چه می گوید و این حالت را سکر بجهت آن گفته اند که در اوصاف مذکوره بسکر ظاهری ماند و درین حال بود نه حضرت حسین منصور حلاج قدس سره و دیگر ازان دلال ست و دلال اضطراب و قلق را میگویند که در جلوه محبوب از غایت عشق و ذوق بباطن سالک میرسد و هر چند درین حال بمرتبه آن سکر بیخود نیست فاما اختیار خود نیز ندارد و از شدت اضطراب هر چه بر دل او ازان حال لائح می شود بی اختیار می گوید و ازین حالت

حکایت چوپان که حضرت مولانا جلال الدین محمد رومی قدس سره در مثنوی معنوی نظم فرموده اند مثنوی

دید موسی یک شبانے را براه	کو همین گفت ای کریم و ای اله
تو کجائی تا شوم من چاکرت	چارقت دوزم کنم شانه سرت
جامه ات دوزم شپشهایت کشم	شیر پیشت آورم اے محتشم
ای فداے تو همه بزهاے من	ای بیادت هی هی و هیهای من
گفت موسیٰ هاے خیره سر شدی	خود مسلمان ناشده کافر شدی
گفت ای موسیٰ دهانم دوختی	وز پشیمانی تو جانم سوختی
جامه را بدرید و آهی کرد تفت	سر نهاد اندر بیابان و برفت
وحی آمد سوے موسیٰ از خدا	بندهٔ ما را ز ما کردے جدا
تو براے وصل کردن آمدی	یا براے فصل کردن آمدی
ما زبان را ننگریم و قال را	ما درون را بنگریم و حال را
موسیا آداب دانان دیگراند	سوخته جان و روانان دیگراند
چونکه موسیٰ این عتاب از حق شنید	در بیابان جانب چوپان دوید
عاقبت دریافت او را و بدید	گفت مژده ده که دستوری رسید
هیچ آدابے و ترتیبے مجو	هر چه میخواهد دل تنگت بگو
کفر تو دین ست و دینت نور جان	ایمنی از تو جهانی در امان

جوهر اصل فنا آنست که سالک را نه علم بخود ماند و نه بغیر خود بلکه علم این بی علمی نیز نماند۔

جوهر در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که فنا مطلق را معنی نه آنست که صاحب فنا را باوصاف و افعال خود شعور نباشد بلکه معنی وی آنست که نفی آنها او صفات و افعال از خود کند بطریق ذوق و اثبات کند مر فاعل حقیقی را و آنکه صوفیه گفته اند نفی با ثبات حاجت [illegible] ندارد و باین معنی ست و فرمودند مثلاً این جامه که من پوشیده ام عاریت ست مرا علم نیست با آنکه این عاریت ست و ازین سبب که من آنرا ملک خود میدانم با آن تعلق دارم ناگاه مرا علم شد باین که این جامه عاریت ست فی الحال تعلق من ازان منقطع شد و حال آنکه تلبس من باین جامه بالفعل واقع است جمله صفات را برین قیاس باید کرد که همه عاریت اند تا دل از ما دون جناب حق سبحانه و تعالی منقطع شود و پاک و مطهر گردد و میفرمودند که بقا بعد الفنا را دو معنی ست یکی آنکه

بعد از آنکه سالک متحقق شد بشهود ذات و در آن رسوخ تمام یافت و از استغراق و غیبت بشعور و حضور
بازگشت مظهر تجلیات اسمای فعلی میشود و آثار اسما که نیز با در خود باز می یابد و میان هر یک از آن
اسما امتیاز میکند و از هر اسمی فعلی خاص فرا میگیرد و معنی دیگر آنکه در هر آنی جزوی لایتجزی از اجزای
زمان در خود اثری از آثار اسمای ذاتیه که آنرا در خارج مظاهر نمی باشد باز می یابد و آثار فا تا این
آثار متنوعه متلونه را در باطن خود در می یابد و باعتبار اختلاف آثار امتیاز میکند میان هر یکی از آنها
و اکثر زمانی از آن منه و این نهایت نادر و عالی است و اکمل افراد انسانیه را از ارباب ولایت خاصه
انجمنی بر سبیل ندرت حاصل می شود و آیه کل یوم هو فی شان مؤید آن معنی

جوهر آنکه فانی را اگر اینقدر شعور باقی ماند که من فانی شده ام پس او را علم بوجود و علم فنا خود باقی است
اگرچه ما سوای جناب حق سبحانه و تعالی شعور نماند و لیکن علم این علم دارد و بسبب این علم علم او مرکب است
و این فنا ناقص است و اگر او را ما سوای جناب حق سبحانه و تعالی شعور نماند حتی که علم باین علم هم نماند
و همین محل علم سالک بسیط است و این فنا حقیقی و کامل است و درینجا سالک را اصلا شعور هیچ نماند و
بعضی علم اول را که مرکب است فنا گویند و علم ثانی را که بسیط گشته فناء الفنا خوانند و این فنا
حد جذبه و بیخودی و غیبت است و تا سالک باین مرتبه جذبه و بیخودی نرسد در وحدت و ولایت درنیاید
ولی این جذبه اندرنا و علما و انبیا را برابر تواند بود اما قرب و وصول که معنی ولایت است هنوز
نرسیده باشد و جذبه شرط ولایت است اما شرط است و مهمت آن شرط نیست بلکه بعضی را باشد که
سالها مجذوب و سکران دارند کما مر

جوهر شیخ ابوسعید خراز قدس سره فرموده الفناء هو التلاشی بالحق والبقاء هو الحضور
مع الحق و حضرت جنید بغدادی قدس سره فرموده الفناء استعجام الکل عن اوصافک
و اشتغال الکل منک بکلیه و این قول جامع است فنا ظاهر و باطن را — مصباح الهدایه

جوهر آنکه ظهور تاثیرات عجیبه و تصرفات غریبه بدون حصول دولت فنا و بقا دست نمیدهد
و به نسبت متوسطان بیشتر صورت میگیرد و از منتهیان کمتر واقع می شود زیرا که منتهی باوجود قوت و
قدرت بسبب کمال قرب و آگاهی که با مبداء دارد و باین امر چندین سر فرو نمی آید

جوهر در رشحات مذکور است که حضرت خواجه عبیدالله احرار قدس سره میفرموده اند که استغراق و استهلاک
نیز موجب ترقی نیست زیرا که ترقی پیوسته است و معلوم شد که ترقی باین بهتر بدوام عمل است و نزد ارباب استغراق
و استهلاک بحقیقت باز ماند از عمل است بلکه استغراق و استهلاک از احکام آن موطن است که بطریق

استعمال درین موطن ظاہر شدہ است اگر در موطن دنیا ظاہر نشدی در موطن عقبی بطریق اکمل ظاہر می شد
پس بنابراین تحقیق ست کہ ارباب احوال تبرا کردہ اند از احوال

جوہر بدانکہ بیخودی اصل عبادات و سرہمہ طاعات ست و خودبینی اعظم حجب ست و جمیع حجابہا متفرع بر انست ہیچ حجابے بدتر و محکم تر از خودبینی نیست ہر کہ از پندار خودی فانی گشتہ از جمیع حجب صوری و معنوی خلاص یافتہ سے

چون روی راہ خدا ازخود برو — دوست خواہی از خودی بیگانہ شو
پردۂ خود از میان بردار زود — تا عیان بینی تو روے یار زود
سد راہ تو توئی آمد بدان — ورنہ حق پیداست در کون و مکان
تا تو پیدائی خدا باشد نہان — تو نہان شو تا کہ حق گردد عیان
چون نماند از توئی با تو اثر — بے گمان یابی ازین معنی خبر

جوہر کامل را در بقا بعد الفنا کثرت مرات مشاہدہ حضرت حق سبحانہ و تعالی می شود پس حاجت در کثرت مشہود میگردد دیگر آنکہ حضرت حق تعالی آئینہ مشاہدہ کثرت باشد پس کثرت مشہود می شود و منکشف می گردد کہ این کثرت از شیونات حضرت حق ست سبحانہ و تعالی و فی حد ذاتہ وجود ندارد موجود ست بوجود جناب حق سبحانہ و تعالی کہ مرات آنہاست و نزد شیخ اکبر قدس سرہ مشاہدہ ثانیہ اکمل است از اولی صاحب بقا بعد الفنا ہر یک را در مقام خود بے آنکہ حجاب دیگرے گردد مشاہدہ دفنا و بقا در و باہم مجموع و در یکدیگر مندرج باشند در فنا باقی بود و در بقا باقی الا آنست کہ در حال ظہور بقا فنا بطریق علم مندرج۔

جوہر بدانکہ نزد شیخ اکبر قدس سرہ مشاہدہ خلق در حق اکمل ست از مشاہدہ حق در خلق عارف کامل را در بقا بعد الفنا حق مرات او گردد و اعیان عالم کہ شیونات حق اند در ذات حق مشہود گردد و درین مشاہدہ او تفرقہ میکند میان حق و خلق و میان افراد خلق فیمابین و این مشاہدہ اکمل است از انکہ حق را در خلق مشاہدہ کند و کاملان کہ مکشوف ست مقدر بر آنہا اعیان ثابتہ را مشاہدہ می کنند با استعدادات آنہا پس عین ہر شخص کہ با استعداد مشاہدہ کرد حال وی از سعادت و شقاوت ظاہر شود و اگر عین خود را مشاہدہ کرد حال او ظاہر و علم این عارف از ان معلوم ماخوذ ست کہ علم اللہ تعالی از ان معلوم ماخوذ ست ہر دو از موطن واحد گرفتہ اند اما فرق بدو وجہ است یکی آنکہ این علم کہ عارف را حاصل شدہ حادث ست از فضل او سبحانہ اول بالذات نیست بخلاف حق کہ این علم او را بالذات ست

و اولی ست و دوم فرق آنست که عارف را علم جمیع اعیان علی التفصیل نیست و نه علم احوال اعیان معلومه علی التفصیل ست و مجاز اعلم اعیان و احوال اعیان علی التفصیل ست همچنین مستفاد است از کلام شیخ اکبر قدس سره

جوهر بدانکه بعد فنا بعضی از اهل سلوک بالکل مسلوب العقل باشد و در ان سکر و بیخودی بماند و آن طائفه را مجذوب مطلق می نامند و ایشان معاف و ترخان حق اند و قلم تکلیف بر ایشان نیست ایشان مجانین اند انکار این جماعت نمی توان کرد و اقتدا هم بدیشان نمی توان نمود محققان صوفیه این طائفه را کامل نمی نامند چه ایشان در مقام سکر و فنا و جمع اند ترخان کسی که بادشاه اورا از تکالیف آداب معاف کرده باشد و بگناهی مواخذه نکند

جوهر صاحب عین المعانی قدس سره فرمود که بقا عبارت از انست که در عین همان بی شعوری شعوری بیخودی خود ظاهر شود و این علم که بدان عدم شعور خود مطلع است علم حق باشد و علم این علم ثانی هم علم حق باشد پس خود را عالم و حق مطلق و مرید و کلیم و سمیع و بصیر و قدیر داند پس حرکات خود اسمار افعالی را در کار دارد

جوهر در مرتبه بقا بالله تفاوت مراتب کمل بحسب تحقق و اتصاف بصفات حضرت الهی بسیارست بعضی متحقق باکثر صفات الهی شده اند و بعضی باقل و باز درین اقل و اکثر تفاوت بسیارست و فرد کامل که مظهر ذات و مجموع اسما و صفات باشد و خواص و احکام اسم کلی الله بجزئیات و کلیات در وی ظاهر شود و او متحقق بهمه صفات الهی گردد که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم اند و باقی انبیا و تمامی اولیا اگرچه مظهر این اسم کلی اند لیکن مظهر این اسم به بعضے صفات و مظهر تام که مجموع صفات در وی بالفعل بظهور پیوسته باشد آنحضرت اند صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم

جوهر بقا بالله که بحسب حال کاملان را دست دهد آنست که بعد از فنا سالک در تجلی ذاتی ببقاء حق باقی گردد و خود را مطلق بی تعین جسمانی و روحانی بیند و علم او که علم کلی شده محیط بهمه ذرات کائنات مشاهده نماید و متصف بجمیع صفات الهیه و قیوم و مدبر عالم باشد و هیچ چیز غیر خود نه بیند و مراد بکمال توحید عیانی اینست ؎

آنکه سبحانی همیگفت آن زمان
این معانی گشته بود او را عیان
هم ازین رو گفت آن بحر صفا
نیست اندر جبه ام غیر خدا
آن اناالحق کشف این معنی نمود
گر بصورت پیش تو دعوی نمود

لیس فی الدارین ہر گفته است | در ہمعنی چه نیکو سفته است

جوہر چون عبد فانی بحق شده باقی گردد باو و باین مرتبه رسد که حق ناطق بلسان او باشد آن وقت انا الحق از لسان این عبد ظاہر میشود و گوینده حق ست بلسان او که لسان حق ست ومشار الیه بلفظ انا ذات حق ست پس این کلمه از کمال معرفت بر لسان وی جاری شده و اگر عبد باین مرتبه نرسیده است پس قائل این ہمچون عبد ست ومشار الیه بلفظ انا ذات عبد ست پس این کفر ست وموجب لعنت ست که باین وجه تکبر علی الله اشد شرک ست واین منکر را حضرت شیخ اکبر قدس سره از آن فریق شمار کرده اند که اہل نار اند و موبد در نار اند۔

جوہر بقاء بالله عبارت ست از مرتبه جمع الجمع که مستجلب حیرت کبری ست واین حیرت کبری نزد اکثر محققین آخرین مقامات ست اگرچه نزد بعضی مقام آخر رضا وتسلیم ست بدانکه بقا بالله رجوع الی البدایت ست یعنی در بدایت که مرتبه تفرقه وادراک اشیا من حیث تعیناتها ست نظر مبتدی در بند دید مظاہر من غیر نظر الی الظاہر ست درین مرتبه غفلت تمام شامل حال او ست و بعد از ترقی باوج غیبت و بیخودی وانجذاب تمام وسلخ قیود وتعینات وطمس تشخصات واضافات رجوع باز باعتبارات تعینات وتشخصات واضافات میکند اما بدید دیگر نه بدید اول اگرچه ہر دو مرتبه نظر یکیست با یکدیگر درین مقدار که اعتبار تعینات در ہر دو معتبر ست اما فرق جلی ست چه سالک در اول مقصود ومطلوب ومتوجه الیه قلب او محض امور متعینه ومتشخصه مقیده است وملاحظه ومطالعه امر مطلق مفقود و نا موجود وسالک در ثانی مقصود ومطلوب ومتوجه الیه قلب او محض ذات مطلق ست وتشخصات واضافات وتعینات ملحوظ من حیث انها مظاہر اسمائیه وصفاتیه است پس چنانچه در اول فارق بود میان جلال وجمال ہمچنان در ثانی نیز فارق ست اما بنظر دیگر و بدید دیگر لیکن در مرتبه ثانی بعضی باشند که در مشاہده مکونات اولا ملحوظ و مرئی ایشان را ذات مطلق گردد و بنور آن ذات ثانیا تعینات واضافات بینند وبعضی باشند که مطالعه ذات مطلق در مشاہده اشیا نمایند وبعضی باشند که مشاہده ذات مطلق بعد مشاہده اشیا فرمایند یکی گوید ما رأیت شیئا الا رأیت الله قبله ویکی گوید ما رأیت شیئا الا رأیت الله فیه ویکی گوید ما رأیت شیئا الا رأیت الله بعده الغرض ما منا الا له مقام معلوم و عارف چون بمقام آخر نزول فرماید عوام را میان او ومیان سائر الناس فرق کردن دشوار آید و اینجا ترا معنی اولیائی تحت قبائی لا یعرفهم غیری مفهوم گردد و چون دریافت اہل الله که بمرتبه کمال رسیده اند مشکل ست زیرا که ظاہر ایشان ہمچو ظاہر سائر الناس ست عوام انکار ایشان

بسیار کنند بخلاف مجاذیب و مجانین که بسبب مخالفت اطوار ایشان با اطوار سائر الناس امتیاز می
نمایند و باعتقاد پیش آیند. اما از جملهٔ اهل صحو آنانکه در مقام فردیت حقیقت نزول کرده اند از ایشان
خوارق عادات کمتر بینند زیرا که متوجه الیه ایشان ذات بحت بیرنگ ست و تصرفات انفسی و آفاقی
از تاثیرات صفات ست و هر چند از ان مقام فروتر باشند تصرفات بیش از ایشان بظهور آید کما لا

جوهر عارف اگرچه فانی گشته باقی بالله شده است اما تعین که بآن تعین از حق واجب ممتاز ست
از واقع مرتفع نیست و شیخ اکبر قدس سره در فص آدمی از فصوص الحکم فرموده اند که این تعین حجاب
که هرگز مرتفع نمیگردد و شیخ عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح آن فرموده اگرچه مرتفع می شود از شهود
عارف اگرچه متخلق ست باخلاق الله و اسماء الهیه ظاهر شده است و سات لیکن بوجوب ذاتی موصوف
نمی تواند شد اصلا و شیخ اکبر قدس سره در ان فص گفته که انسان بر صورت حق ست و سات هر که
نسبت کرده می شود بسوی حق از اسما و صفات ما عدا وجوب ذاتی که این وجوب ذاتی صحیح نیست در
حق حادث و نیز شیخ میفرماید که وصف نمیکنم حق را بوصفی مگر آنکه هستیم من آن وصف یعنی موصوف
بآن وصف مگر وجوب ذاتی خاص و شیخ محب الله قدس سره در شرح آن فرموده و مثل وجوب ذاتی
اطلاق و عدم تعین که بآن موصوف نمی تواند شد پس از اینجا ظاهر شد که تعین اصلا مرتفع نمی شود
از واقع و عبد گاهی مطلق نمی شود و ممکن واجب نمی شود پس در فنا تعین از شهود می رود و نه غیر و بعد
نزول ببقا علم و امتیاز میان متعین پیدا آید اما وجوب و اطلاق صفت ذاتیه حق ست عبد بآن
موصوف نمی شود و تقید و افتقار صفت ذاتیه عبد ست از و مرتفع نمی شود و این فنا گاهی باین وجه
می شود که زائل گردد از شهود او تعینات خلقیت و وجه عبودیت در وجه الوهیت مستهلک می گردد و
در شهود بجز ذات حق مطلق نمی ماند و بعد نزول ببقا متخلق باخلاق الهیه یابد خود را مع عدم وجوب
ذاتی و اطلاق و مثل آن و کمال درین بقا آنست که ذلت و افتقار او مشهود باشد و او صفات را
مسلم دارد بحق مطلق و این اعلی درجات فنا ست و اسفل ازین آنست که تعین خود در شهود مختفی باشد
در حق چون اختفاء نور کوکب در نور شمس پس ظاهر رب باشد و مختفی عبد و اسفل ازین فنا آنست که
صفات خود را عین حق نماید پس باو بیند و باو شنود - اگرچه صاحب فنا خود را عین حق می نامد و انا الحق
میگوید بنا بر ارتفاع تعین از شهود او و او متصف بصفات حق گشته لیکن در نفس الامر او متعین ست
و عبد و لیس ست نه مطلق گشته و نه واجب [illegible]

جوهر هر چیزی و تعینی که محسوس ست بالضرورت آن چیز را دو عالم ست یکی عالم صورت که منجم

و دیگر عالم معنی و حقیقت که بعد از انتقال از عالم صورت در آن عالم منتقل خواهد بود زیرا که هر تعینی از تعینات
و کثرات مظهر و صورت اسم خاص ست از اسماء الٰهیه و معنی و حقیقت آن تعین همان اسم که آن عالم صورت
مظهر اوست و آن اسم در پرده تعین مختفی و ظاهرست و فنا ارتفاع آن تعین ست و چون تعین که
مستلزم فنا بود نماند اشیا بوجود حق باقی باشند چون رجوع از حق بخلق کنند اگرچه نزد ایشان باز
بطبیعت ست لیکن ظهور ایشان بطبیعت و آثار طبیعت نیست چنانچه پیش از سلوک بود بلکه بیاحل طبیعت
با صرحق واقف اند همه را او توان گفت و هر یک را او نتوان گفت اگرچه ذات با هر یکی هست از ظلال

اما نتوان گفت که هر یکی اوست

چهار از حصول مرتبه فنی الله عبدیت از نفس الامری رود بلکه او با لحاظ تعین خود و صفات خود
می باشد پس در نفس الامر عین حق نیست و حجاب تعین گاهی مرفوع می شود از نفس الامر اگرچه مرفوع
می شود از شهود او چنانکه شیخ اکبر قدس سره در فص آدمی از فصوص الحکم نص فرمودند بر آن و بعد
نزول از فنا سوی بقا بعد الفنا شهود عبدیت حاصل ست پس البته درین حال او عبدست [illegible]

چهار ارکان وصول چهار اند اول غیرت یعنی غیور باشد که دل و نظر را از مشاهده جمال حضرت
خداوند تعالی بلاحظه غیر مشغول و ملتفت ندارد دوم علو همت یعنی نزدیک مشاهدات و مکاشفات و
تجلیات حضرت خداوند تعالی عالی همت باشد اگر به مشاهدات و مکاشفات و تجلیات جمال و جلال شود و مضطرب نگردد
همت بیشتر کند سوم حفظ حرمت و عزت شیخ یعنی حرمت و عزت شیخ نگاه دارد و از همه مشائخ شیخ خود را عزیزتر دارد
چهارم شفقت بر اصحاب یعنی توقیر کند اصحاب کبار را و رحمت کند اصحاب صغار را و این ارکان وصول
نباشند مگر نزدیک کمال ایمان هر کرا ایمان کامل ارکان وصول و بها شامل —

چهار صاحب فوائد الفواد قدس سره بجناب فیض مآب سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی
بسره عرضه داشت کردند که بیشتر از بزرگان احوال خود را مستور داشته اند حکمت چیست فرمودند اگر سر
فاش شود محبت سر دیگر را افشا باید چون یکی با یکی رازی گوید و آن شنونده آشکارا کند پیش آن
راز گوینده راز دیگر نگوید عرضه داشت کردند که چگونه هست که خواجه ابوسعید ابوالخیر قدس سره بسیار
از عجیب سخنها بر سر زبان آورده اند فرمودند آن زمان که اولیا در غلبات شوق می باشند از سر سکر
چیزی میگویند تا آنکه کامل ست هیچ نوع اسرار بیرون ندهد بعد از آن دو بار این مصراع بر لفظ
مبارک راندند مصرع مردان هزار دریا خوردند و تشنه رفتند + بعد از آن فرمودند که حوصله
وسیع باید که اسرار را [illegible] اصحاب صحو اند عرضه داشت کردند که مرتبه اصحاب صحو چیست فرمودند

مرتبه اصحاب صحو از مرتبه اصحاب سکر بلندست و فرمودند که شیخ عثمان بس بزرگ کسی بود و آنقدر نسبت
بعد از آن فرمودند که ساکن غزنین بود سبزی پختی و فروختی از شلغم و چغندر و مانند این و در بیابان خفتی
و اگر کسی بیامدی و درم قلب بدادی و از آنچه او پخته بودی بخریدی او آن درم بستدی اگرچه بدانستی
که قلب است و به بهای سره بدو دادی تا خلق را چنان معلوم شد که او درم سره و قلب از فرق نمیکند
بیشتری می آمدند و درم قلب میدادند و او بجای سره میگرفت تا وقت نقل او شد روی سوی آسمان
کرده گفت خداوندا تو دانائی که خلق مرا درم قلب دادند و من بجای سره قبول کردم و بر روی
ایشان رد نکردم اگر از من طاعت قلب در وجود آمده است بکرم خود بر روی من رد مکن بعد از آن
فرمودند که وقتی درویشی صاحبدلی بدو آمد و طعام از دیگ او طلب نمود شیخ عثمان کفلیج در دیگ
کرد چون برآورد همه درم وارید بود آن درویش گفت من این را چه کنم باز کفلیج در دیگ کرد
همه زر سرخ برآورد آن درویش گفت آن سنگریزه بود و این سنگ ست چیزی بکش که من بخورم
بار سوم کفلیج در دیگ کرد و برآورد همان سبزی که پخته بود بیرون آمد آن درویش چون این حال
بدید پیش شیخ را گفت اکنون ترا اینجا نمی باید بود بعد از آن چند روز شیخ عثمان از دنیا نقل کرد بعد از آن
فرمودند که چون درویش از این بابت کشف کند او را روی بودن نباشد. حکیم سنائی همین معنی را
نظم کرده است ؎

پیش ما جمال جان افروز	چون نمودی برو سپند بسوز
آن جمال تو چیست مستی تو	وان سپند تو چیست هستی تو

بعد از آن بر لفظ مبارک راندند که آنچه اولیا بیرون میدهند از مستی ایشانست که اصحاب سکر اند
بر خلاف انبیا که اصحاب صحو اند بعد از آن بر لفظ مبارک راندند که مرد را کشف و کرامت حجاب
راه است کار استقامت محبت دارد

جوهر قال الله تعالى وهو معكم اينما كنتم الله تعالى با شماست هر جائیکه باشید یعنی مکانیت شما
منافی معیت او سبحانه با شما نیست و مآل این معیت عینیت او تعالی است در وجود و عین شی از شی جدا
نمی تواند شد و این معیت حق تعالی معیت مطلق ست با مقید و معیت ظاهر ست با مظهر و این معیت
مختلف نمی گردد باختلاف مکان و معیت ذات متجمعه باسماء و صفات با انسان ست و انسان در
هر جا که باشد ذات متجمعه با او ست و علماء ظاهر میگویند که این معیت باعتبار شمول علم و قدرت ست
مرتبه امکان را و این منافی آن معیت نیست که گفته شد و قال الله تعالى ولله المشرق والمغرب ط

فاینما تولوا فثم وجه الله ط برای الله تعالی مشرق و مغرب ست پس ہر سو که متوجه شوید در انجا وجه یعنی ذات الله تعالی است پس در ہر جہت و با ہر شئ عین الله تعالی است اگرچه در ذات خود منزه از مکان است حضرت مولوی معنوی شیخ جلال الدین محمد رومی قدسنا الله تعالی بسرہم در مثنوی شریف میفرمایند

چون محمد پاک شد زین نار و دود ⁂ ہر کجا رو کرد وجه الله بود
تو رفیقی وسوسه بدخواه را ⁂ کی بدانی ثم وجه الله را

جوہر علماء ظاہر گویند که حضرت خداوند تعالی الظاہر و الباطن ما را مید اند بهمعنی او با ماست و بعضے از صوفیه گویند که بودن چیزی با چیزی معیت ست و بودن حق با خلق نه همچون بودن جسم ست با جسم و نه عرض با عرض و نه جوہر با جسم و عرض که حق تعالی نه جسم ست و نه جوہر و عرض پس معیت او ازین برتر ست کیفیت آن بعقل ادراک کرده نشود اما چون فرموده است اعتقاد باید کرد که او با ماست و بعضے از صوفیه گویند که معیت او با ہمه عالم با کمال تنزیه و تقدیس ست و بی کیف و مثال معیت او با عالم چون مثال معیت روح ست با تن و روح نه درون قالب ست و نه بیرون قالب نه متصل بقالب و نه منفصل از قالب با اینهمه هیچ ذره از قالب نیست که روح با آن ذات موجود نیست و نزد محققین معیت او بذات و صفات ست نه صفات فقط قال الله تعالی والله معکم و قوله تعالی و هو معکم و قوله تعالے نحن اقرب الیه من حبل الورید دلالت میکند بر قرب حقیقی بعد ذات

جوہر در مقامات طریقت بدانکه در طریقت منازل و مقاماتست و ہر منزلی و مقامی را بدایتی و نہایتی ست چنانچه توبه و انابت و ورع بدایتی و نہایتی دارد و نہایت توبه بدایت انابت ست و نہایت انابت بدایت ورع و همچنین باقی مقامات بدایتی و نہایتی دارند پس سالک باید که از مقامی بمقامی انتقال نکند مگر بعد درست کردن در مقامی که ہست فلا یشتغل بالانابة الا بعد الفراغ من التوبة والاستقامة فیه ثم لا یشتغل بالورع الا بعد الفراغ من الانابة والاستقامة فیه ثم لا یشتغل بالتقوی الا بعد الفراغ من الورع کذلک الی البواقی – و حضرت شاه مینا قدس سره میفرمودند آنکه سالکان گفته اند که انتقال از مقامے بمقامی نکند مگر در مقامی که ہست او را استوار گردانند این راه است و این در حق کسی ہست که وی را درد و محبت با کمال نبود اما چون یکی را بفضل الله تعالی درد عشق یکبارگی بگیرد وی اگرچه مبتدی بود پیران ما وے را پیش از استقامت توبه و ورع و زہد و تقوی تلقین ذکر و مراقبه کنند و ربط قلب با شیخ آموزند –

جوہر سالک و سلوک مقامات چون بمقامی رسد و آن مقام وی را مسلم می شود و آنچه حقوق

آن مقام ست بتمامی بگذارد وبعده حکم همچنین ست که مقامی که برتر ازان مقام ست بدان سلوک کند بعده
در ان مقام سلوک نمی کند همدرین مقام که اورا مسلم شده است می ماند این را وقوف گویند چنانکه یکی را مقام
توبه مسلم شود وحقوق آن مقام گذارد وبعد از مقام توبه بمقام زهد بایست در زهد نیز رود وهم در مقام توبه می ماند
گویند که درین توقف کرد اما رجوع آن باشد بعد از انکه یکی را مقام توبه مسلم شد خواست که از انجا
ترقی کند در مقام زهد آمد وبعده شدائد این مقام را معاینه کرد نتوانست بدان ترقی کند بماند
بازگشت هم در مقام توبه آمد این رجوع باشد. یا خود ملقی افتد اورا ازان مقام که اورا مسلم شده
رجوع کند بمعصیت وقعود رجوع در مقامات آید که مقامات از مکاسب است بخلاف احوال که
آن مواهب ست از ملفوظات شیخ شرف الدین احمد بن یحیی منیری

جوهر در حال ومقام صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که در اصطلاح صوفیان حال
وارد یست غیبی که از عالم علوی گاه گاه بدل سالک فرود آید ودر آمد وشد بود تا آنگاه که اورا بکمند جذبه
الهی از مقام ادنی باعلی کشد ومراد از مقام مرتبه است از مراتب سلوک که در تحت قدم سالک آید ومحل
استقامت او گردد وزوال نپذیرد پس حال بنسبت بفوق دارد ودر تحت تصرف سالک نیاید بلکه وجود
سالک محل تصرف او بود ومقام بنسبت بتحت دارد ومحل تصرف سالک بود ازینجهت صوفیان میفرمایند
الاحوال مواهب والمقامات مکاسب با آنکه هیچ مقام از مداخلت حال خالی نبود وهیچ حال از
مقارنت مقامی جدا نه ومنشاء اختلاف اقوال مشائخ در احوال ومقامات ازینجاست که یک چیز را بعضی
حال خوانند وبعضی مقام چه جمله مقامات در بدایت احوال باشند ودر نهایت مقام شوند چنانچه توبه ومحاسبه
ومراقبه هر یک در مبدء حالی بود در معرض تغیر وزوال آنگاه بمقارنت کسب مقام شود پس جمله احوال
نزدیکی ومقابله وبرابری با چیزی ومجازاً بمعنی قصد کردن ودرپی شدن ۱۲ع
محفوف بود بمکاسب وجمله مقامات محفوف بود بمواهب وفرق آنست که در احوال مواهب ظاهر گردد
گرداگرد گرفته شده ۱۲
ومکاسب باطن ودر مقامات مکاسب ظاهر بود ومواهب باطن وبعضی مشائخ خراسان میفرمایند
الاحوال مواریث الاعمال وازینجاست قول حضرت امیر المومنین علی ابن ابی طالب کرم الله تعالی
وجهه سلونی عن طرق السموات فانی اعرف بها من طرق الارض یعنی طرق وصول باحوال
که بجهت فوقیت نسبت بسموات دارند از من بپرسید وآن مقامات ست از توبه وزهد وصبر و
غیر آن که وسائط استنزال احوال اند وبعضی مشائخ برانند که حال آنست که ثبات ودوام نیابد
فرود آمدن ۱۲
بلکه چون برق پدید آید وزائل گردد واگر باقی وثابت ماند حدیث نفس ست وبعضی برانند که تا
ثابت وباقی نشود آنرا حال نخوانند چه ملول باقتضاء ثبوت کند وچیزی که چون برق لامع گردد وفی الحال

منتفی شود اسم حال بر وی درست نیاید و این مذهب اختیار حضرت شیخ شهاب الدین سهروردیست قدس الله
تعالی سرهم و فرموده اند که بقاء حال مایه حدیث نفس نشود مگر حالی ضعیف که نفس قوی آنرا در وقت طروق
ولمعان سلب کند و اما احوال قویه هرگز با نفس ممتزج نشود همچنانکه روغن با آب و هر واردی که چون برق
لامع گردد و در حال منتفی شود آنرا باصطلاح متصوفه لایح و لامع و طالع و طارق و مانند آن خوانند ظهورش مستوجب
خفا بود و کشفش مستلزم استتار و این قول اشارتست به دوام رضا و شک نیست که رضا از جمله احوال است
پس دوام حال مستلزم حدیث نفس نبود و بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی
میفرمایند که حال عبارتست نزد اهل الله از چیزی که وارد شود بر قلب از غیر تعمل و کسب پس تغیر بخشد
مر صاحب خود را که بر وی وارد شده است و مقام عبارتست از آدابی که متصف شده است بآن عبد
و مقام امر کسبی ست و حال امر وهبی و حصول مقام استیفاء امور سوم است شرعا بر وجه کمال و عبد
تمام را فرا گرفتن و تمام گرفتن حق ۱۲
وقتیکه قائم شود باوقات بانچه که متعین ست بر وی شرعا از وظائف و اعمال و مجاهدات و ریاضات شرعیه
بر وجه کمال چنانکه مامور شده است از شرع پس آن شخص صاحب مقام ست چنانکه اقامت صلوات کند
بر وجهی که مامور گشته پس ملکه مقدسه پیدا شود که آنرا استقرار نباشد مگر نزد حق تعالی پس آن شخص صاحب
آرام گرفتن و ثابت شدن ۱۲
این مقام ست چنین ذکر کرده اند شیخ اکبر قدس سره پس صاحب مقام آداب شرعیه را نگاه میدارد
بر وجه اتم در جمیع احوال و اخلاق و اعمال و بر صاحب مقام هم احوال وارد می شود لیکن او در ورود
احوال از آداب شرعیه بیرون نمی افتد او مالک احوال و حافظ احوال خود ست و حق احوال بر طبق
آداب شرعیه وفا میکند و آنکه صاحب مقام نیست او مغلوب حال خود می باشد و از عروض بعض احوال
از آداب شرعیه بیرون می رود مگر بعض از مغلوب الحال که عنایت حق تعالی با آنها رفته گاهی
بر آنها همچنین طاری نمی شود که از آداب شرعیه بیرون افتند و مقام امر ثابت ست که زائل نمی شود
مگر بانتفاء شرطی از شروط این مقام چنانکه مقام تکلیفات شرعیه زائل می شود از انتفاء شرط تکلیف
پس بموت این مقام زائل می شود و بعض اهل الله فرموده اند که حال ثبات ندارد بلکه امر آنی ست
و بعضی فرمودند که ثبات دارد و اگر حال ثابت نباشد آن حال نیست و حق آنست که این خلاف
در عبارت ست و مقصود واحد ست چنانکه از فتوحات ظاهر می شود زیرا که در هر زمانی عارض میشود
بدل وی حالی دیگر قائم می شود مماثل اول و همچنین تا مدتی پس کسی که حقیقت امر ملاحظه کرد و تجدد
امثال را مرعی داشت حکم کرد که احوال را ثباتی نیست بلکه هر آن حالی دیگر پیدا می شود و کسی که تماثل را
نگاه و لحاظ داشت و امثال در ظاهر امر واحد می نماید گویا که حال اول تا این مدت باقی ست حکم

ثبات وبقا فرمود چنانکه در رسالهٔ قشیریه از ابوعثمان حیری منقول ست که مدت چهل سال است که مرا الله تعالی
قائم نمود بحالی که آنرا مکروه داشتم اما قشیری فرمودند که مقصود آنست که رضا باحوال از جملهٔ احوال است
و شیخ اکبر فرمودند که این قول در طریق اهل الله بعید است چه حالیکه از آداب شرعیه بیرون سازد رضا
بآن حال از عارف نمی تواند شد که رضا باین حال کبیره است و مراد از قول ابوعثمان حیری قدس سره
آنست که مدت چهل سال نه قائم نمود در ظاهر و باطن در امریکه مذموم باشد شرعاً نزد من و ملاقات
کردم شیخ صدوق را که صاحب حال بود بر قدم ابویزید بسطامی قدس سره پس گفت مرا که مدت پنجاه
سال ست که در دل من خاطری نگذشت که آنرا شرع مکروه داشته باشد پس این عصمت الٰهیست
از حق تعالی و قومی را از اهل الله اطلاقی دیگرست مر لفظ حال را که شیخ اکبر قدس سره فرمودند
که اهل زمان ما اطلاق حال برین معنی میکنند و آن ظهور عبد ست بصفت حق که تکوین ست و موجود میگردد
آثار همت وی چون احیاء موتی و جز آن و حاصل آنکه بودن عبد بوجهی که قادر باشد (۱۲) بر تکوین بهمت خود
مر اشیا را و قادر باشد بر تحکم و قهر سلطنت بر تمام عالم و علی هذا ابا نا این حال مقامیست بمعنی ظهور بصفت
عبدیت که افتقار و ذلت ست و او را بوجهی قدرت نباشد مثمر همت خود و تصرف و تکوین که از صاحب
مقام بظهور می آید برای امتثال حق تعالی است پس درین تصرف هم بصفت عبدیت اند که امر حق تعالی
امر سعید ضروری ست چنانکه رسل اصحاب مقام اند و معجزه که از انبیاء ایشان ظاهر می شود از امر حق تعالی
بود نه بهمت ایشان و در اثبات رسالت خود بمعجزات مامور بودند پس بحکم سعید بظهور بعبدیت
امتثال آن می فرمودند و حضرت عیسی علی نبینا و آله و علیه السلام در وقت انشاء طیر و احیاء موتی
باذن الله تعالی مقرر مودند برای اشارت بآنکه افعال من بامر جناب الٰهی اند و من قدرت
بر این افعال ندارم که عبد محض ام و بعض اولیا اصحاب مقام که تصرف در عالم میکردند از امر
جناب الٰهی بود برای امتثال امر میکردند و درین تصرف عبد محض بودند چنانکه حضرت شیخ محی الدین
عبدالقادر جیلانی رضی الله تعالی عنه چونکه محی الدین بودند بر منصب رسل قائم شدند و بتصرف
در عالم مامور شدند پس تصرف میکردند برای امتثال و این صاحب حال که قدرت تحکم و تصرف
داده شد بعضی از ایشان چنین هستند که قادر بر تصرف نمیکنند برای ابقای عبدیت و ایشان صابرانند
بر بلا وجود که از عالم میرسد چنانکه منقول ست از شیخ ابومدین مغربی که قادر بود بر تصرف لیکن تصرف
نمیکردند و بعضی از ایشان تصرف بحکم میکنند و اظهار قدرت خود که معطی شدند از حق تعالی می نمودند
و صاحب مقام افضل ست بعد از آن قسم اول از صاحب حال

جوہر در تصحیح مقامات در مصباح الہدایہ مذکورست کہ اختلاف کردہ اند درانکہ سالک را
تصحیح مقامی کہ قدمگاہ اوست پیش از ترقی بمقامی فوق آن ممکن بود یا نہ حضرت جنید بغدادی قدس سرہ
میفرمایند کہ ممکن ست کہ بندہ از حالی بحالی رفیع تر از ان ترقی کند پیش از انکہ حال او تمام شود بلکہ ہنوز
بقیتی از ان باقی ماندہ بود چون بحالی فوق آن ترقی کند از انجا بر حال اول اطلاع یابد و آنرا تصحیح
کند و شیخ عبد اللہ انصاری قدس سرہ میفرمایند کہ تصحیح ہیچ مقام ممکن نبود الا بعد از ترقی بمقامی
فوق آن تا سالک از مقام اعلیٰ در مقام ادنیٰ نگرد و بران مطلع گردد و آنرا تصحیح کند و شیخ شہاب الدین
سہروردی قدس سرہ میفرمایند کہ ہیچ سالک را پیش از تصحیح مقامی کہ قدمگاہ اوست ترقی بمقامی
فوق ان میسر نشود ولیکن قبل ترقی از مقام اعلے حالی بدو نازل شود کہ بواسطہ نزول آن مقام او
مستقیم گردد یا ترقی او از مقامی بمقامی بتصرف حق تعالیٰ و موہبت او سبحانہ بود نہ بکسب خود تا بہ
ترقی از ادنیٰ باعلیٰ نزدیک شود از اعلیٰ بادنیٰ حالی نازل نگردد — و بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سرہ
در شرح مثنوی معنوی میفرمایند کہ در رسالہ قشیریہ مذکورست کہ شرط انتقال از مقامی بمقامی دیگر
آنست کہ حق اول مقام تمامہ و کمالہ ادا نماید و ہیچ فروگذاشت آن نکند بعد از ان بمقامی دیگر انتقال کند
چون مقام قناعت کہ کسی کہ قائم بآن شود و قناعت بجمیع وجوہ طبیعت خود سازد بعد ازان بمقام
توکل انتقال کند۔

جوہر در مقام توبہ صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ اساس جملہ مقامات و
مفتاح جمیع خیرات و اصل ہمہ منازلات و معاملات قلبی و قالبی توبہ است و حصول مقام توبہ
نصوح موقوف ست بر تقدم سہ حال و مقارنت چہار مقام و مداخلت پنج رکن احوال سہ گانہ
تنبیہ ست و زجر و ہدایت تنبیہ حالی ست کہ در بدایت توبہ بدل فرود آید و او را از خواب غفلت
برانگیزاند و این حال را یقظہ نیز خوانند و زجر حالی ست کہ او را از اقامت و سلوک ضلالت
و غی ازعاج کند و بطلب طریق مستقیم دلالت نماید و مقامات چہارگانہ رویت عیوب افعال ست
و رعایت و محاسبہ و مراقبہ رویت عیوب افعال آنست کہ در ہیچ فعل خود بنظر استحسان ننگرد و رعایت
آنکہ پیوستہ ظاہر و باطن خود را از قصد مخالفت و غفلت حراست نماید چہ ہمچنانکہ معصیت ذنب ظاہرست
تلذذ از تذکار آن بعد از ترک ذنب باطن ست پس باید کہ ہمیشہ رعایت ظاہر و باطن نماید و در ازالہ
از تذکار ذنب متروک سعی نماید اگر بکلی زائل نشود باید کہ انکار آن در دل وارد چہ انکار درین موضع
در کفارت و توبہ موثر بود از حضرت سہل بن عبد اللہ تستری قدس سرہ پرسیدند کہ اگر بندہ از چیزی

توبه کند و ترک دهد بعده آن چیز در خاطر گذرد یا ببیند یا شنود و حلاوت آن یابد چه کند. فرمودند که
حلاوت طبع بشریت ما دام که زنده است آنچه طبعی ست بقامی دارد و مواخذه نبود از همراین حکایت
مگر آنکه در دل منکر بود و لازم گرداند بر خود انکار آنرا و بسوی خداوند تعالی بنالد و اگر از انکار آن
چشم زدنی غافل باشد خوف می کنم بر آن بنده که سالم نماند و محاسبه آنست که پیوسته متفقد و متفحص
احوال خود باشد موافقات و مخالفات را حصر و احصا کند و مراقبه آنست که در جمیع حرکات و
سکنات ظاهر و خطرات و نیات باطن جناب حق سبحانه و تعالی را بر خود رقیب و مطلع بیند و
ارکان پنجگانه ادای فرائض ست و قضای مافات و طلب حلال و رد مظالم و مجاهده و مخالفت با نفس
و نتایج توبه چهار چیز ست محبت جناب الهی ان الله یحب التوابین و تمحیص (پاک کردن ۱۲) ذنوب التائب من الذنب
کمن لا ذنب له و تبدیل سیئات بحسنات اولئک یبدل الله سیاتهم حسنات و اختصاص بدعوت
حمله عرش فاغفر للذین تابوا و علامت توبه دو چیز ست ندم بر فائت و تعجیل تدارک چنانکه در خبر ست
اعظم الذنوب عند الله تعالی استخفاف الذنوب و تاخیر التوبة و معنی توبه شرعا رجوع است
از معصیت حق تعالی با طاعت او سبحانه و این مجملی ست که تفصیل آن درجات دارد درجهٔ اول توبهٔ عمال ست
و آن رجوع ست از اعمال فاسده با عمال صالحه و درجهٔ دوم توبهٔ زهاد ست و آن رجوع ست از رغبت اندرون
بدنیا با بی رغبتی از آن سوم توبه اهل حضور و آن رجوع ست از غفلت با حضور چهارم توبه متخلقان و آن
رجوع ست از اخلاق سیئه با خلاق حسنه پنجم توبه عارفان و آن رجوع ست از رویت حسنات خود با حسنات
اهل معرفت هر گاه حسنه بخود اضافت کنند از آن توبه واجب دانند و از فعل خود بفعل حق تعالی باز گردند
ششم توبه موحدان و آن رجوع ست از ماسوی حق تعالی با حق تعالی اهل توحید هر گاه که نظر بغیر کنند
آنرا گناه دانند و از آن توبه لازم شمرند و در ضمن آن نظر فنای وجود خود لازم بینند و حضرت شیخ قطب الدین
دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند علی السالک ملازمة انواع العبادات فی جمیع احواله
و یعلم ان الله تعالی محاسبه علی الاستقصاء قال الله تعالی و ان کان مثقال حبة
من خردل اتینا بها و کفی بنا حاسبین بر سالک ست لازم گرفتن انواع عبادات و جمیع حالات
خویش و بداند بدرستی که خداوند تعالی حساب کننده است بر نهایت فرمود خداوند تعالی و اگر ز است را
عمل مقدار حبه از خردل بود آنرا بیاریم او حاضر کنیم و بسنده ایم ما از آن رو یا درین حساب که حساب کننده ایم
و ذلک فی المقامات و هی قیام العبد بین یدی الله تعالی فی عباداته فاولها التوبة و
هی الرجوع الی الله تعالی مع دوام الندم و کثرة الاستغفار و آن لازم گرفتن انواع عبادات

در جمیع حالات ثابت ست در مقامات یعنی تا اینہمہ مقامات را بر خویشتن ثابت نکرد ملازمت انواع عبادت
در جمیع حالات میسر نشود و آن مقامات ایستادن بندہ است پیش خداوند تعالی در عبادات وحی اول
آن مقامات توبہ است بعد بیدار شدن از خواب غفلت و آن توبہ باز گشتن ست سوی خداوند تعالی
از معصیت سوی طاعت با دوام پشیمانی از کردن نامرضیہ خداوند تعالی و بسیار استغفار از کردن
نامحبوبیۃ جل و علا و در حدیث صحیح واقع است کہ توبہ عبارت از ندم ست و اکثر برانند کہ ارکان توبہ
سہ اند یکی ندم بر ایتان ذنب دوم ترک آن ذنب سوم عزم بر عدم عود بآن ذنب و بعضی میفرمایند
کہ مجرد ندم کافی ست کہ ندم بی آن دو رکن نتواند بود و حضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ عزم بر عدم
عود شرط نیست کہ او را حکم قضا معلوم نیست چنین نشود کہ نقض عہد متصف گردد بلکہ توبہ عبارت از ندم ست
با وجود استغفار و میفرمایند در حدیث شریف کہ ذکر ندم ست ذکر رکن اعظم ست مر توبہ را پس ندامت
ضرورست در رکن اعظم ست و توبہ فرض ست پس ندامت نیز فرض ست و بعضی گویند کہ پشیمانی بر مافات
فائدہ نمی دہد کہ ہرچہ واقع شد آن مرتفع نمی گردد و تحقیق آنست کہ پشیمانی موثرست در تبدیل سیئہ بحسنہ
کہ سیئہ را حسنہ میگرداند و نیز رافع ظلمت گناہ ست و چون استغفار با پشیمانی بود تاثیر در رفع ظلمت بود المنتقود
جوہر بعضی میفرمایند کہ توبہ دو نوع ست توبہ انابت و توبہ استجابت توبہ انابت آنست کہ بترسی
کہ جناب خداوند تعالی قادرست اگر خواہد ہنگام ارتکاب گناہ بگیرد و از ین خوف گناہ نکنی یا بترسی و
بدانی کہ ہنگام گناہ مرا می بیند اگر از ین بپرہیز کردد و بہر دو کون کسی را قدرت آن نیست کہ مرا بجناب
خداوند تعالی برساند و توبہ استجابت آنست کہ شرم داری از جناب خداوند تعالی بسبب اقرب بودن
او بجانب از حبل الورید و از ین جہت از گناہ باز مانی و بعضی میفرمایند کہ توبہ سہ نوع ست اصح و صحیح و فاسد
اصح توبہ نصوح ست و صحیح آنکہ گناہ کند و فی الحال توبہ کند بصدق اگرچہ در گناہ بیفتد و فاسد آنکہ بزبان
توبہ کند و لذت معصیت در خاطر او باشد

جوہر اساس جملہ مقامات و مفتاح جمیع خیرات و اصل ہمہ منازلات و معاملات علمی و قالبی
توبہ است و اول چیزیکہ سالک بوسیلہ آن بمقام قرب حضرت حق تعالی وصول یابد توبہ است
و اول مقامی کہ بر ان ہمہ مقامہا بنا ست مقام توبہ ست تا توبہ را باب الابواب گویند
جوہر بدانکہ احتمال رسیدن قضا موت در ہر وقت ست شاید ہمین نفس نفس آخرین بود چنین نشود
کہ موت با غفلت از حق تعالی آید پس لازم شد کہ مشغول مجدد شدہ یاد حق تعالی باشد
[illegible] دل و انابت تمام توبہ کنی بہمہ عصیان را

از خلاف رضای حضرت حق تعالی باز داری چشم را از نادیدنی و دست را از ناگرفتنی و پای را در جای
نارفتنی و گوش را از ناشنیدنی و همیشه بر این مستقیم مانی آنگاه بهره ازین راه بیابی و اگر تو گاه در توبه و گاه
در عصیان باشی شریعت قبول فرماید لیکن مقصودی که داری بدست نیاید و ایمان کامل روی ننماید

جوهر چون آفتاب از مغرب برآید در توبه بسته شود اگر کافر از کفر توبه کند و ایمان بیارد و یا منافق
از نفاق توبه کند و در اخلاص در آید قبول نشود اما در توبه مومن عاصی درین حالت علما را اختلاف است
بعضی گویند در مشیت است اگر بخواهد قبول کند و اگر بخواهد رد کند. و بعضی گویند که قبول است و بعضی گویند
که قبول نیست و اما روح چون بحلقوم رسد و انزهاق روح نزدیک شود و احوال و عذاب آخرت آنرا معاینه
گرداند درین حالت اگر کافری توبه از کفر کند و ایمان بیارد و ایمان یاس باشد و آن قبول نیست و اگر مومن
عاصی درین حالت توبه کند اگرچه بعضی علما قبول دارند و بعضی در مشیت حضرت حق تعالی دارند اما ببین که
ز کجا تا بکجا در حالت اختیار و صحت توبه نکرد و اکنون عذاب آخرت را معاینه میکند بضرورت پارسائی میکند
حیف است هزار حیف و شرم است هزار شرم حضرت خداوند تعالی این فقیر را و جمله مومنان را در حالت اختیار
بی اضطرار توبه نصوح روزی گرداند و همیشه بتوبه نصوح مستقیم دارد آمین

جوهر بدانکه پاک بودن از گناه از اول آفرینش تا آخر کار فرشتگان است و مستغرق بودن در معصیت
و مخالفت همه عمر پیشه شیطان و بازگشتن از راه معصیت براه طاعت بحکم توبه و ندامت کار آدم و آدمیان است
هر که بتوبه تقصیر گذشته را تدارک کرد نسبت خود با آدم درست کرد و هر که بر معصیت تا آخر عمر اصرار کرد نسبت
خود با شیطان راست کرد اما همه عمر در طاعت بودن آدمی را خود ممکن نیست چه او را که آفریده اند در ابتدا
ناقص و بی عقل آفریده اند و اول شهوت را بروی مسلط کرده اند که آن آلت شیطان است قال الله تعالی
توبوا الی الله جمیعا ایها المومنون لعلکم تفلحون حق تعالی همه خلق را توبه فرمود هر که امید فلاح
دارد توبه کند و حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند هر که توبه کند پیش از آنکه آفتاب
از مغرب برآید توبه او قبول است و فرمودند پشیمانی توبه است و فرمودند من هر روز هفتاد بار توبه و استغفار کنم
و فرمودند هر که از گناهان توبه کند حق تعالی گناه او را فراموش گرداند بر فرشتگان که آنرا نوشته باشند
و فراموش گرداند بر دست و پای وی و بر آنجایکه در وی معصیت کرده باشد تا چون حق تعالی را ببیند
بروی هیچ گواه نباشد. و فرمودند که حق تعالی توبه بنده پذیرد پیش از آنکه جان بگلو رسد و بغرغره رسد
و فرمودند که حق تعالی دست کرم گشاده است کسی را که بروز گناه کرده باشد تا بشب توبه کند و بپذیرد
و کسی را که بشب گناه کرده باشد تا بروز توبه کند و بپذیرد تا آنگاه که آفتاب از مغرب برآید درهای توبه

بستہ گردد و فرمودند کہ ہیچ آدمی نیست کہ گناہگار نیست ولیکن بہترین گناہگاران تائبان اند و فرمودند ہر کہ
از گناہ توبہ کند ہمچون کسی باشد کہ خود اصلا گناہ نکردہ باشد. و فرمودند توبہ از گناہ آن بود ہرگز باز سر آن نرود
و فرمودند. روز دوشنبہ و پنجشنبہ اعمال عرضہ کنند. ہر کہ توبہ کردہ باشد بپذیرند و ہر کہ آمرزش خواستہ باشد بیامرزند
حقیقت توبہ نور معرفت و ایمان ست کہ پیدا آید و بآن نور بیند کہ گناہ زہر قاتل ست و او بسیار خوردہ
و بہلاک نزدیک ست بضرورت پشیمانی و ہراس در وی پدید آید و آتش خوف درمیان جان او افتد و
عزم کند کہ گذشتہ را تدارک کند و در مستقبل نیز بر سر آن نرود. نفس توبہ پشیمانی ست و اصل آن نور
معرفت و ایمان ست و فرع آن بدل کردن احوال و نقل کردن جملہ اندامہا از معصیت و مخالفت باطاعت
و موافقت. توبہ واجب ست بر ہمہ کس و ہمہ وقت. ہر کہ بالغ شد و کافر ست بر وی واجب ست کہ از کفر
توبہ کند. بدانکہ توبہ چون بشرط خود بود بضرورت مقبول شود چون توبہ کردی در قبول آن شک مباش
و سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم فرمودند کہ حسنات سیئات را چنان محو کند کہ آب شوخ جامہ را
و فرمودند چون ابلیس ملعون شد گفت بعزت تو کہ از دل آدمی بیرون نیایم تا جان در تنش باشد.
حضرت خداوند تعالے فرمود بعزت من کہ در توبہ بر وی نہ بندم تا جان در تنش بود۔

جوہر بدانکہ اسم تواب و عفو و غفور مستدعی بازگشتن از گناہ و درگذرانیدن از معاصی
اہل عصیان و آمرزیدن ایشان ست و تا جرائم و عصیان صادر نشود توبہ از چہ کند. و مغفرت کرا
در یابد و عفو بہ نسبت با چہ باشد پس در حالتے کہ از انسان مخالفتی صادر میگردد مستدعی اسم رحیم و عفو
و غفور ست و اگرچہ ظاہر گناہ او مخالفت می نماید اما بمقتضای خواہش اسما مطاوعت می نماید کہ اثری
از اسما خواستی دار و مناسب ظہور او و این سر از حدیث قدسی فہم کن کہ لو لم تذنبوا لذہبت بکم
و خلقت خلقا یذنبون و یستغفرون فاغفر لہم و بی گناہی غالبا مقتضی عجب ست و انانیت
و بحکم حدیث آن عصمت از گناہ سخت تر ست چنانچہ فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ
و اصحابہ وسلم کہ لو لم تذنبوا لخشیت علیکم ما ہو اشد من الذنب الا و ہو العجب الا و ہو العجب الا
و ہو العجب چون انسان را در گناہ کردن کہ ترک آن واجب و بفعل آن مواخذہ است چندین
لطائف علمی و عملی و دانستن اسرار اسمائی حاصل می شود بلکہ در اتباع عبادت و تحصیل معارف
و تہذیب اخلاق و تکمیل نفس او در اچہ معاملے و اسرار اسماے روی نماید۔

جوہر حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم میفرمایند کہ ہر دردرا دوای ست
و داروی گناہ نیست مگر استغفار و فرمودند ہر کرا نبود چیزی کہ صدقہ بدہد او استغفار گوید مومنین و

مومنات را پس آن صدقه است و حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم ساعت بساعت استغفار میکردند و در روایتی هر روز هفتاد بار و در روایتی زیاده از هفتاد بار و در روایتی صد بار و ظاهر آنست که مراد کثرت استغفار و مبالغه در آنست نه خصوص این عدد و در روایت حضرت ابن عمر آمده رضی الله تعالی عنهما که ما می شمردیم آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم را در یک مجلس پیش از آن که برخیزند میفرمودند استغفر الله الذی لا اله الا هو الحی القیوم و اتوب الیه و در روایتی استغفر الله العظیم الذی الخ و در روایتی هم از حضرت ابن عمر آمده که می شمردیم آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله وسلم را در مجلس شریف رب اغفر لی و تب علی انک انت التواب الغفور صد بار و این استغفار گفتن آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم تعلیم و تشریع ست مر امت مر حومه را تا همیشه مستغفر و تائب باشند و الا آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم معصوم و مغفور اند یا این استغفار برای امت میکردند و بعضی میفرمایند که استغفار برای آن بود تا مستغرق بین شهود ذکر وند و لوازم وجود بشریت مر وم از حجاب ایشان نشتغع شوند و الله اعلم بالحق

جوهر بدانکه کفاره هر شادی و بطر که در دنیا کرده رنجی و اندوهی باشد که از دنیا بکشد که بسبب شادی و راحت دنیا دل با دنیا آویخته گردد و هر رنجی که کشد دل انسان گسسته شود و برای اینست که در خبرست که هر رنجی که مومن رسد اگر خاری بود که در پای او رود کفاره گناهان او باشد و فرمود حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم که بعضی از گناه آنست که جز اندوه کفاره آن نگردد و در روایتی جز اندوه عیال و معیشت آنرا کفاره نکند و حضرت عایشه رضی الله تعالی عنها میفرماید که بنده که گناه بسیار دارد و طاعتی ندارد که کفاره کند حضرت خداوند تعالی اندوهی در دل او افگند تا کفاره آن شود

جوهر خوف حضرت خداوند تعالی مورث گشایش باطن است و موجب بخشایش و اما من خاف مقام ربه و نهی النفس عن الهوی فان الجنة هی الماوی و اما کسی که ترسیده باشد از ایستادن بحضور پروردگار خویش و باز داشته باشد نفس را از شهوت پس هر آینه بهشت جای اوست و امیدواری سبب رستگاری و دوای بیماری لا تقنطوا من رحمة الله نا امید نشوید از رحمت خداوند تعالی

ترسان و امیدواری باش	پیوسته درین دو کار می باش
زاده معرفت همین ست	حاصل به بهشت و دوزخ است

جوهر حضرت محبوب سبحانی قدسنا الله تعالی بسره العزیز میفرمایند که خوف چند قسم ست خوف برای
گناهگاران و ترس لعبادت گذاران و خشیت لعالمان و وجل محبان و هیبت لعارفان پس
گناهگاران را خوف از عقوبت ست و خوف عابدان از فوت ثواب عبادت ست و خوف عالمان
از شرک خفی ست در طاعت و خوف محبان از فوت لقاء محبوب ست و خوف عارفان از هیبت
و تعظیم جناب الهی ست و این اشد اقسام خوف ست زیرا که این خوف دائم ست زوال ندارد بخلاف
اقسام دیگر که وقت ظهور رحمت و رأفت جناب الهی از میان برمی‌خیزد و در حق رجا صاحب اولیا
آنست که حسن ظن بحضرت خداوند تعالی داشته باشد زیرا که رجائی که بجهت طمع است البته تقاضای
حصول مطلوب مقدرات جناب الهی در وی جاریست و اهل صفوت را اینچنین تقاضا جائز نیست
و سزاوار حال ولی نباشد که او بی رجا بود و رجا را و تقاضا بر حضرت خداوند تعالی باشد پس بهتر
آنست که بجای رجا در حق ولی حسن ظن باید گفت نه بجهت طمع در نفع و نه بجهت دفع سوء زیرا که اهل
ولایت میدانند که حضرت حق تعالی جمیع ما یحتاج الیه ایشان را مهیا ساخته و مقرر نموده است پس
بسبب علم خویش از هیچ تقاضا فارغ اند پس بهترست که رجا در حق ایشان حسن ظن باید گفت نه
تقاضا و رجا بمعنی خوف ضرورت ندارد زیرا که شخصی که امید وصول چیزی دارد می‌ترسد از
فوت آن چیز و حسن ظن بحضرت خداوند تعالی معرفت جمیع صفات باری ست و امیدوار شدن
برحمت اوست از جهت آنکه خداوند تعالی نه از جهت بنده زیرا که صفاتش محسن و کریم و رحیم و لطیف
و رئوف ست و حسن ظن بحضرت حق تعالی حواله کردن مقاصد خویش بر سابقهٔ امر عنایت
جناب الهی ست و لهذا قابل ست بسوی حق تعالی بی تطمیع هوا و بی تمنیهٔ ارواح و نفوس و
رجا بمعنی آنست که بی‌گناه و بزرگترین اسباب مقصود مهیا باشد اسم رجا راست آید و اگر اعظم
اسباب آن فوت شود پس نام آن طمع است و ضمن رجا و رجا بلا خوف امن ست و خوف

بلا رجا نا امیدی ست از سفر الاسرار

جوهر حضرت شیخ سری سقطی قدس سره میفرمایند که گناه خود را فراموش نکند و حضرت
سید الطائفه ابوالقاسم شیخ جنید بغدادی قدس سره میفرمایند که گناه خود را فراموش کند
و میان این قولین بظاهر تضاد می‌نماید لیکن تضاد نیست زیرا که حضرت شیخ در حق مبتدی فرموده اند
مبتدی را شاید که هیچ ساعتی گناه را فراموش نکند تا وصل محبوب در طاعت شود و حضرت سید الطائفه
در حق منتهی فرموده اند چون ایشان یکی را حضرت خداوند تعالی بکرم خویش بمقام انتها رسانید او را نشاید که

(ایضاً)

گناه فراموش کند زیرا که ذکر جفا در حال وفا جفا است۔

جوهر در کیمیای سعادت مذکور ست که در بنی اسرائیل یکی گناه بسیار داشت خواست که توبه کند از یکی عابدترین اهل روزگار گفت که نود و نه کس را کشته ام مرا توبه بود گفت نه او را نیز کشت تا صد تمام شد پس او را لعالم‌ترین اهل روزگار نشان دادند از وی گفت که مرا توبه بود گفت بود ولیکن باید که از زمین خود بروی که آن جای فساد ست و بفلان جای رو که جای صلاح ست او رفت و میان آن دو جای فرمان رسید فرشتگان عذاب و رحمت در وی اختلاف کردند هر یکی گفت در ولایت منست حضرت خداوند تعالی فرمود تا آن زمین را پیمودند او را بزمین اهل صلاح نزدیک تر یافتند بیک وجب پس فرشتگان رحمت جان او ببردند

جوهر در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که از این امت مسخ صورت مرتفع است لیکن مسخ باطن واقع است و علامت مسخ باطن آنست که صاحب کبیره را از ارتکاب کبائر باطن متالم و متاثر نشود و از غایت اصرار بر فسوق و معاصی بمرتبه رسیده باشد که چون کبیره از وی صادر شود بعقب آن در باطن وی ندامتی و ملامتی پیدا نشود و اگر وی را تنبیه نمایند قساوت قلب بمثابه بود که متنبه و متاثر نگردد

سخت دلی و سیاه شدن دل مطلق ۱۲

جوهر گناه دل مومن را تار و تاریک میکند و اثر گناه بمثابه دخان در دل می نشیند و حجاب معرفت حضرت حق تعالی میگردد از بدبختان را مهلت دهند تا گناه ایشان زیاده شود و قساوت در دل جاگیر شود و از معرفت و کمال محروم گردانند و برای عذاب آخرت ساخته و مهیا دارند

آماده و ساخته شده ۱۲

شرم نداری که گنه می کنی سگ نکند با سگ بیگانگان	با همه خود را اچه سیه می کنی آنچه تو با حضرت شه می کنی

جوهر قال رسول الله صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم اذا رایت الله تعالی یعطی العبد وهو مقیم علی معصیته فاعلم انه استدراج هرگاه ببینی حضرت خداوند تعالی را که بر بنده خود انعام میفرماید و حال آنکه آن بنده بر معصیت مداومت کننده است پس بدان آنکه حضرت خداوند تعالی او را آندک آندک بعذاب قریب میگرداند۔

جوهر اصل توبه پشیمانی ست و نتیجه آن ارادتی ست که پیدا آید و پشیمانی را علامت آنست که آتش اندوه در جان او آمده و کار او زاری و گریه و تضرع باشد و هر چند این آتش سوزان تر اثر آن در تکفیر گناهان عظیم تر و در تجربه ست که با تائبان نشینید که دل او رقیق تر باشد و حلاوت معصیت در دل

چنانچه بدل شود و اراده‌ی که ازین پشیمانی خیزد به سه چیز تعلق دارد حال و ماضی و مستقبل حال آنکه ترک همه
معاصی بگوید و هر چه بروی فرض ست بآن مشغول شود و مستقبل آنکه عزم کند که تا آخر عمر بآن صبر کند و
با خداوند بظاهر و باطن عهد بسته کند محکم که هرگز باز به سر معصیت نشود و در فرائض تقصیر نکند و ارادت
بماضی بآن تعلق دارد که گذشته را تدارک کند که حقوق خداوند تعالی و حقوق بندگان که تقصیر کرده

جوهر حیرت دو گونه است مذموم و محمود حیرت مذموم ناشی می شود از جهل و لقا و هم شکوک و
تعارض ادله و حیرانی و حیرت محمود گاهی از توالی تجلیات و تتالی بارقات ناشی می شود و گاهی از
مشاهده وحدت در کثرت و آنکه مبتدی را پیش آید مذموم ست و آنکه منتهی را روی نماید محمود ست
زیرا که حیرت مبتدی مستلزم انسداد راه است و حیرت منتهی مستوجب استغراق فی الله آن باعث وصال
و لقیت ست و این نتیجه کمال معرفت صاحب مثنوی معنوی قدس سره میفرماید

کاملان که سر تحقیق آگه اند	بیخود و حیران و مست و واله اند
نی چنان حیران که پشتش سوی او	بل چنان حیران که غرق روی اوست
آن یکی را روی او شد سوی دوست	وین یکی را روی او خود روی اوست

[illegible] گوید تحیر و همان حیرت در عشق است و همان مقامی ست از مقامات سالکان راه الله
و صاحب‌دلان آگاه و در اصطلاح خویش تعریف آن چنین کرده‌اند که بهر دوام تحیر و تنها تنها
و طایفه مهیمه آن طایفه را گویند که از بدو تعلقت و جمال لایزال حق تعالی مستغرق اند و از شدت
اشتغال درین حال مشاهده جمال هیچ نمی دانند که حق تعالی و تقدس خلیفه آدم نام آفریده است یا
نیافریده و ایشانند که ملائکه عالین معروف اند و حضرت حق تعالی ایشان را سجده آدم امر نفرمود

جوهر آنکه اول مقامات توبه است و آخر مقامات حیرت و بعضی رضا و تسلیم را گفته اند و
مخفی نماند که جمال کمال ذات او تعالی منتهی حیرت ست نه شک و حیرت و همین شک ست و حیرت
پیدا می شود از معرفت و ادراک و انتهی تجلیات و شک که منشا آن جهل و نکرت است و حیرت می باشد
در حضور و شک در غیبت و تحیر آنانا که حضور و سکر به سوی ذره که منتهی به سبب نهایت شوق بدرک آن
و شک انانا می افتد تنفیر جهل از حقیقت منتهی به سبب عدم التفات باو

جوهر در بیان آنکه تائب با منتهی برابر ست در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشایخ
قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرموده اند که تائب با منتهی برابر ست منتهی آنست که مشغول در همه عمر خویش
هیچ معصیت نکرده باشد یا معصیتی لوجه دنیا ورده باشد و تائب آنست که کرده باشد و انابت آورده لیکن از آن

فرمودند که هر دو برابر باشند بحکم این حدیث که التائب من الذنب کمن لا ذنب له و فرمودند آنکه معصیت
کرده باشد و از ان معصیت ذوقها گرفته چون تائب شود و طاعت کند هر آئینه از ان طاعت نیز ذوقها
گیرد ممکن ست که یک ذره از ان راحت که در طاعت یابد آن ذره خرمنهای معاصی را بسوزد و فرمودند
که اگر یکی از شرب توبه کند هر آینه حریفان و قریبانش او را مزاحمت نمایند و در سر شراب خوردن او را طلب
کنند و جهد کنند تا او باز شراب خورد و این معنی آنگاه باشد که او را اندک مایه سوی در دل مانده باشد
و اگر تائب دل از ان اندیشه بکلی صاف کند هیچ قریبی و حریفی مزاحمت نتوانند بود و دلیل بر صدق توبه
او برگشتن قریبان و حریفان باشد از و و فرمودند هر کرا بمعصیتی و فسقی مردمان بر زبان گیرند آنگاه
باشد که دل آن کس اندک بدان فسق و معصیت مائل باشد اما چون تائب دل خود تمام از ان ناشایسته
باز آرد هیچکس او را بدان جرم و خیانت یاد نکند آنهمه معانی دلیل بر استقامت توبه است یعنی
تا تائب بر سر توبه مستقیم ست او را کس بمعصیت نتواند خواند و هم بزبان ذکر نتواند کرد و نه بفسق و فجور
نام او بر زبان تواند راند اما اگر میل باشد بدان گناه هر آئینه او را در طلب مزاحمت نمایند و هم بزبان
ذکر او بفسق و فجور برند و فرمودند که سالک چون در بیعت پیر مستقیم شد آنچه پیش از ان کرده باشد بدان ماخوذ نیست

جوهر در مقام انابت شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم الانابة

وهی الرجوع من الغفلة الی الذکر وقیل التوبة فی الظاهر والانابة فی الباطن پس
از توبه مقام انابت ست و آن انابت باز گشتن ست از غفلت بسوی ذکر و گفته اند توبه در ظاهر است
و انابت در باطن یعنی توبه در افعال ظاهر ست که از معصیت بطاعت آید و انابت در باطن و این
میان او و میان خداوند تعالی باشد و بعضی گویند که توبه خوف ست و انابت رغبت پس خوف از
عذاب دوزخ بود و رغبت از امید نعمت و راحت بهشت باشد و خواجه ابو دقاق قدس سره میفرمایند
که توبه بر سه قسم است اول توبه است و میانه انابت و آخر اوبه پس هر که توبه کند از عقوبت او صاحب
توبه است و هر که توبه کند بطمع ثواب او صاحب انابت ست و هر که توبه کند مراعات فرمان خدا او را
او صاحب اوبه است و بعضی میگویند توبه صفت مومنان ست قال الله تعالی توبوا الی الله
جمیعا ایها المومنون و انابت صفت اولیا قال الله تعالی وجاء بقلب
منیب اوبه صفت انبیا و مرسلان است قال الله تعالی نعم العبد انه اواب

جوهر در مقام عفت شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم العفة

وهی ترک الشهوات پس از انابت مقام عفت ست و آن ترک شهوات [illegible] است

چه هر اعضا شهوتی دارد باید که تائب و منیب از شهوات هر اعضا و باز ماند تا توبه و انابت استقامت
گیرد و در مقام عفت در آید خداوند تعالی از وی همه اعمال بپذیرد

چهارم مقام ورع و تقوی شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند
ثم الورع وهو ترک المحذورات ثم التقوی وهو ترک الشبهات پس از عفت مقام
مقام ورع است و آن ترک ممنوعات ست پس تقوی است و آن ترک شبهات است حضرت
شیخ شبلی قدس سره میفرمایند ورع آنست که پرهیز کنی از آنکه غافل و پراگنده کند دل ترا از حق تعالی
چشم زدنی و شیخ سعد الدین قدس سره در مجمع السلوک که شرح این رساله است میفرمایند که نزد بعضی
ورع ترک چیزیست که پوشیده است بر تو که حلال ست یا حرام و این دو قسم ست اگر صاحب دل ست
فتوی از دل طلبد و اگر صاحب دل نیست بفتوای مفتیان رود و ورع چهار قسم ست ورع عدول
و ورع صالحان و ورع متقیان و ورع صدیقان ورع عدول آنست که در فتوی حرام و در ارتکاب آن
فسق واجب آید و ورع صالحان آنست که باز بودن از آنچه احتمال تحریم بدان راه نیابد چنانکه صیدی را
یکی زخم کند و از پیش نظر غائب شود و پس آنرا مرده بیابد آنرا نباید خورد زیرا که احتمال آن دارد که یا فتادن
یا بچیزی دیگر مرده باشد نه بزخم و احتیاط آنست که آن حرام نیست و لیکن گذاشتن آن از ورع صالحان
اما در چیزی که احتمال تحریم بدان راه نیابد گذاشتن آن از ورع موسوسان باشد چنانکه کسی از شکار
باز ماند از بیم آنکه شکاری از آدمی که مالک آن باشد جسته بود و همچنین ماهی که از دست و خریطهٔ صیاد
خزیده بود و بر مثل این احتمالات احتراز کردن از وسوسه باشد اما اگر در گوش ماهی حلقه باشد احتراز
نمودن از آن از ورع باشد سوم آنکه در فتوی حرام نباشد و در حلیت آن شبهه نبود و لیکن بیم آن
باشد که بحرام ادا کند و آن ترک چیزیست که در آن باک نباشد از ترس آنچه در آن باک است
و این ورع متقیان ست و بعضی گویند که تمام تقوی آنست که بنده در مثقال ذره بترسد تا بدان جا
که آنچه حلال داند از بیم آنکه حرام باشد بگذارد چهارم آنکه اصلا در آن باک نباشد و ترس آن نبود
که در آن باک بود و لیکن تناول آن برای خداوند تعالی نبود و نه بر نیت آنکه در عبادت خداوند تعالی
قوت گیرد و باز بودن از آن ورع صدیقان ست آورده اند که حضرت ذو النون مصری قدس سره
محبوس بودند و چند روز طعام نیافتند زنی طعامی از وجه حلال برای ایشان بدست یکی از
زندانیان فرستاد ایشان آنرا نخوردند آن زن با ایشان عتاب کرد فرمودند بدانم که از وجه
حلال بود اما بر دست یکی از زندانیان فرستاده بود نخوردم و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرماید

که اصل دین و قاعده اسلام ورع است و ورع به اصل وقایه نفس است از وقوع در مناهی و ورع از آنجهت
دوم مقام توبه است که وقایه نفس از وقوع در منهی بعد از ترک آن الی تقدیم توبه متصور نگردد و اگر
تورع از منهی قبل الوقوع فیه تقدیر یکنیم شک نیست که این مقام فوق توبه بود از آن منهی و بعضی برای
احتیاط گفته اند که ورع ترک شبهات و فضول است قولا و فعلا و ظاهرا و باطنا اگرچه ظاهر شرع در آن
رخصت داده است و تورع از منهی درست نیاید الا بترک شبهه و بعضی در دین احتیاط کرده اند و گفته
که ورع ترک کل است چه شاید که ظاهرا و چه شبهه در چیزی نماید و بعد ذلک مختلط و ممتزج بود پس حذر
و احتراز از آن یقینا بترک کل متحقق شود و از اینجاست قول حضرت جنید بغدادی قدس سره که ورع
ترک کل است و بعضی از مشایخ بتعلیم و تعریف جناب الهی نه بعلم ظاهر وجه حل و حرمت اشیا دانسته اند
چنانکه برجا رفتن انگشت وسطی حضرت حارث بن اسد المحاسبی قدس سره رگی بود چون دست بطعام
شبهه دراز کردی آن رگ بر خاستی بدان تعریف دست از طعام باز کشیدی و نخوردی و حضرت سهل
بن عبدالله تستری قدس سره میفرماید الورع اول الزهد و الزهد اول التوکل و التوکل اول القناعة
و القناعة اول الرضا و حضرت ابراهیم خواص قدس سره میفرماید الورع دلیل الخوف و الخوف
دلیل المعرفة و المعرفة دلیل القربة و چنانکه در مقام توبه بسبب تفاوت اقدام رجال اثبات
درجات بعضها فوق بعض کرده شد در مقام ورع و دیگر مقامات همچنین قیاس باید کرد چه در
هر مقام بحسب علو حال هر سالک قدم اقدام گامی دیگر است

جوهر در مقام محاسبه شیخ سعد الدین قدس سره در مجمع السلوک میفرماید که شیخ قطب الدین
دمشقی قدس سره بعد بیان مقام تقوی بیان مقام محاسبه نفس نیاورده شاید که محاسبه نفس را
در ورع و تقوی داخل گردانیده و همی علیحده نشمرده و شیخ ضیاء الدین ابو النجیب سهروردی قدس سره
در آداب المریدین بعد ورع تقوی را بیان نکرده شاید که تقوی را در ورع آورده بلکه بعد
ورع محاسبه نفس را بیان کرده و فرموده ثم محاسبة النفس و هی تفقدها و تمامن نقصانها
و مالها و ما علیها پس از مقام ورع مقام محاسبه نفس است و آن بازجستن زیادت نفس است از نقصان نفس
و آنچه مراو راست و آنچه بروست و گفته اند در توبه استقامت نیابد تا تائب را با نفس محاسبه نباشد
تا آن محاسبه آخر کار بدانجا رسد که همه مالها و ما علیها بکلی فنا شود و چیزی نماند که محاسبه نفس نبود
ورع و تقوی میسر نشود هر که او عنان نفس بدست او داد کار دین را برباد داد و محاسبه آنست که هر روز
با نفس خود از قول و فعل که در وجود آید حساب کند اگر خیر باشد شکر حضرت خداوند تعالی بجا آرد

واز توفیق حضرت او سبحانه و تعالی داند که وما توفیقی الا بالله. واگر شر باشد نفس را ملامت کند و پشیمان شود و زود بتوبه و استغفار مشغول گردد و محاسبهٔ شب بعد اشراق کند و محاسبهٔ روز بعد از مغرب.

جوهر در مقام زهد صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که زهد از جملهٔ مقامات سنیه و مراتب علیه است چنانکه در خبرست کسی را که زهد دادند خیر کثیر دادند. و مراد از زهد صرف رغبت ست از متاع دنیا و اعراض قلب از اعراض آن و مقام زهد ثالث مقام توبه و ورع است چه سالک طریق حق اول نفس را بمقمعهٔ توبهٔ نصوح از تورط و انهماک در مناهی و ملاهی قمع و منع کند و مجال حظوظ و شهوت بر وی تنگ گرداند آنگاه بمصقلهٔ ورع و تقوی آئینهٔ دل را از زنگ هوا و طبع روشن و صافی گرداند تا صورت حقیقت دنیا و آخرت کماهی در و نماید پس دنیا را بصورت قبح و فنا مشاهده کند. و از وی اعراض نماید و آخرت را بصورت حسن و بقا مطالعه کند. و در وی راغب گردد و حقیقت زهد متحقق شود و هر چند به نسبت منتهیان صورت ترک و تجرید لازم حقیقت زهد نیست ولیکن نسبت بمبتدیان چون صورت ترک و تجرید از لوازم زهد ست بیشتر اقوال مشایخ در تعریف زهد از جهت تمیز مدعیان از صادقان مشتمل ست بر وجود ترک املاک و حظوظ چون قول حضرت جنید بغدادی قدس سره الزهد خلو الایدی عن الاملاک و القلوب عن التتبع و قول حضرت سری سقطی قدس سره الزهد ترک حظوظ النفس من جمیع ما فی الدنیا و این زهد عوام ست در درجهٔ اول و زهد خواص در درجهٔ ثانیه زهد در زهد ست و معنی آن صرف رغبت از حصول زهد که مستند ان رغبت و اختیار بنده و تطلع نفس اوست بحظوظ اخروی و امنیتی لفنا ر ابا دست و اختیار خود و ارادت و اختیار حق راست آید. و زهد اخص خواص در درجهٔ ثالثه زهد بالله ست و آن زهد ست در دنیا و آخرت باختیار حق بعد از فنا اختیار خود و این زهد مخصوص ست بانبیا و خواص اولیا و بعضی گفته اند که زهد در زهد عدم مبالات ست بزهد از جهت استحقار دنیا و زهد نتیجه حکمت و منتج علم و هدایت ست و در اثر است که رغبت در دنیا نتیجه جهالت و منتج کوری دل ست و زهد نتیجه حکمت از ان جهت ست که حکیم کسی را گویند که بنای کارها بر اساس محکم نهد و شک نیست که زاهد بجهت اعراض از دنیای فانی و رغبت در آخرت باقی بنای کار خود بر قاعده استوار نهاده و شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند که الزهد هو ترک ما یشغله عن الله تعالی پس از تقوی مقام زهد ست و آن ترک چیزی که مشغول کند سالک را از خداوند تعالی که ما شغلک عن الله تعالی فهو صنمک و قال ابراهیم بن ادهم قدس سره الزهد فرض و فضل و مکرمة فالفرض فی الحرام و الفضل فی الحلال و المکرمة فی الشبهات فرمودند حضرت ابراهیم ابن ادهم قدس سره زهد فرض ست و فضل ست

و بار منه است یعنی سبب کرامت ست پس فرض و حرام ست که ترک آن فرض ست و فضل در حلال است
بزرگی و نوازش ۱۲
که حلال را ترک آرد اگر زیاده از لا بد باشد و مکرمت ترک شبهات ست که شبهات و محتملات را ترک آرد و صاحب
مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که روایت کرده اند از امام احمد حنبل رضی الله تعالی عنه که زهد سه نوع ست
زهد عوام و آن ترک حرام ست و زهد خواص و آن ترک فضول حلال ست و زهد عارفان و آن ترک چیزے
که از حق تعالی بنده را مشغول کند و بعضی گویند زهد ترک حلال ست از دنیا و روی گردانیدن از دنیا و از
شهوتهای دنیا و روی گردانیدن از دنیا نه آن باشد که از دنیا بیرون رود ولیکن آن باشد که با دنیا باشد
و مراد از دنیا نجوید و بعضی گویند زهد دو نوع ست زهدی که مقدور بنده است و زهدیست که مقدور
بنده نیست اما زهدی که مقدور بنده است سه چیز ست ترک طلب چیزی که ندارد از دنیا و دور کردن
چیزی که دارد از دنیا و ترک خواست دنیا در باطن اما زهدی که مقدور بنده نیست اینست که دنیا بر دل
زاهد یکبار سرد گردد ولیکن بنده چون زهد مقدور بجا آرد زهد غیر مقدور نیز حاصل گردد و صعب ترین کارها
درین باب بیرون کردن خواست دنیاست از دل بسا تارک بینی در ظاهر و محب باشد دنیا را در
باطن پس مهم آنست که خواست دنیا از دل بیرون رود و گفته اند چون بنده بدو چیز مواظبت کند یعنے
آنچه ندارد نطلبد و آنچه دارد دور کند خداوند تعالی او را توفیق دهد که خواست دنیا نیز از دل دور کند و کسی که
دست خویش از املاک همه کوتاه خالی کند او را مقام زهد درست نیست تا دل از طلب دنیا خالی نکند
از بهر آنکه طالب راغب ست و زهد ضد رغبت ست و الضدان لا یجتمعان ملک دنیا حضرت سلیمان
علیه السلام را بود و زاهد بود پس درست شد که خالی کردن دل از طلب با وجود ملک بهتر از خالی کردن
با وجود طلب در دل و حضرت ذوالنون مصری قدس سره فرمودند علامت زاهد سه چیز ست تفریق المجموع
و ترک طلب المفقود و الایثار عند القوت بزرگی از شیخ بایزید بسطامی پرسید که حد زهد نزد شما
چیست فرمودند چون بیابیم بخوریم و چون نیابیم صبر کنیم آن بزرگ فرمود نزد ما آنست که چون نیابیم صبر کنیم و چون بیابیم ایثار کنیم
جواهر در آنکه آنچه زاهد را بآن قناعت باید کرد در دنیا نگاه داشتن مستقبل را بزرگترین درجه
آنست که بیش از آنکه گرسنگی دفع کند هیچ چیز نگاه ندارد که اصل زهد کوتاهی امل ست و اصل حرص درازی
امل و میانه آن بود که قوت ماهی یا چهل روز نگاه دارد و کمترین درجه آن بود که یک ساله نگاه دارد
و اگر زیادت از یکساله نگاه دارد از زهد محروم ماند و رسول صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم برای
عیال یکساله نهادی که ایشان طاقت صبر نداشتندی و اما برای خود شبانگاه را هیچ نگذاشتی و کمترین
نان خورش سرکه و تره است و میانه روغن و آنچه از آن کنند و مهین گوشت اگر بدوام خورد زهد رفت

هد اگر در هفته یکبار و یا دو بار بیش نخورد یکلی از درجهٔ زهد بیرون نیفتد اما وقت خوردن باید که در روزی یکبار بیش نخورد و اگر در دو روز یکبار خورد تمام تر بود و اما چون در روز دو بار خورد آن زهد نبود - کیمیاے سعادت

جوهر مهم دنیا شش چیز ست خوردنی و پوشیدنی و مسکن و خلوت خانه و زن و مال و جاه مهم اول طعامست حضرت ذوالنون مصری قدس سره فرمودند که علامت زاهدی که سینهٔ او گشاده باشد سه چیز ست تفریق المجموع و ترک طلب المفقود والایثار عند القوت و بعضی فرمایند که علامت زهد آنست که چون بیابیم بخوریم و چون نیابیم صبر کنیم و بعضی فرمایند که چون نیابیم صبر کنیم و چون بیابیم ایثار کنیم

جوهر هر که خواهد که زاهد باید که از احوال سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بداند آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم را وقت بودی که چهل شب در خانه چراغ نبودی و غیر از خرما و آب هیچ طعامی نبودی مهم دوم جامه است زاهد را باید که یک جامه بیش نبود تا چون بشوید برهنه باید بود و اگر دو باشد زاهد نبود و کمترین آن پیراهنی و کلاهی و کفشی بود و بیشترین آن بود که با این دستاری و ازاری بود اما جنس کمترین پلاس بود و میانه پشم درشت و اعلی پنبه درشت و چون نرم و باریک بود زاهد نبود - کیمیاے سعادت

جوهر ترک دنیا دوستی دنیا از جملهٔ مهلکات ست و دشمنی آن از منجیات هر که چهل روز در دنیا زاهد شود چشمهٔ حکمت بر دل او گشاده شود و فرمود سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم اگر خواهی که خدای تعالی ترا دوست دارد در دنیا زاهد باش و فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم هر که در دنیا زاهد شود حق تعالی در حکمت بر دل او بگشاید و زبان او را بآن گویا گرداند و از دنیا او را بسلامت بدار السلام برد - کیمیای سعادت

جوهر صاحب کیمیاء سعادت گوید هر که به ترک دنیا گوید برای اظهار سخاوت یا بسببی دیگر جز طلب آخرت او زاهد نبود و فروختن دنیا بآخرت هم زهدی ضعیف باشد نزد اهل معرفت بلکه عاقبت آن بود که آخرت را نیز از پیش بردار د همچنانکه دنیا برداشت بلکه از دنیا و آخرت جز حق تعالی نخواهد و هر چه جز وی ست همه در چشم وی حقیر گردد و این زهد عارفان ست و روا باشد که این عارف چنان بود که از مال نگریزد بلکه می ستاند و بموضع خود می نهد و بمستحقان می دهد چنانکه عمر رضی الله تعالی عنه که مال همه روی زمین همه در دست او بود و او از ان فارغ بلکه چنانکه عائشه رضی الله عنها کرد که صد هزار درهم بیک روز خرج کرده و خود را یک درم گوشت نخرید پس عارف باشد که با صد هزار درم که در دست داشته باشد زاهد بود و دیگری بیک درم که دارد زاهد نبود بلکه کمال در انست که دل از دنیا گسسته بود

تا نه بطلب آن مشغول باشد و نه بگریختن از ان نه آنرا دوست دارد و نه دشمن چه هر که چیزی را دشمن دارد
هم بآن مشغول بود چنانکه آن کس که دوست دارد و کمال در آنست که از هر چه جز حق تعالی ست فارغ بود
یکی عبدالله مبارک را گفت رحمة الله علیه یا زاهد گفت زاهد عمر عبدالعزیز ست که مال دنیا در دست اوست
و با آن که بدان قادرست در ان زاهدست اما من که چیزی ندارم از من زاهدی چون درست آید۔

جوهر در درجات زهد. زهد را سه درجه است یکی آنکه از دنیا دست بدارد و دل او بآن می نگرد
لیکن مجاهده و صبر می کند و این امتزهد گویند نه زاهد اما راه زاهد این بود دوم آن بود که دل بآن
ننگرد اما بزهد می نگرد و زهد خود را کاری می داند و این زاهدست اما از نقصانی خالی نبود سوم آن بود
که در زهد نیز زاهد بود یعنی که زهد خود را نه بیند و آن را کاری نداند۔ درجات زهد در حق آنچه که زهد
برای آنست سه چیزست یکی آنکه زاهد شود تا از عذاب آخرت برهد و این زهد خائفان ست و دیگر آنکه برای
ثواب آخرت باشد و این تمام تر بود که این زهد بر رجا و محبت بود و این زهد راجیان ست سوم که در
دل او نه بیم دوزخ بود و نه امید بهشت بلکه دوستی حق تعالی دنیا و آخرت هر دو از دل برداشته باشد که بهیچ التفات نکند

جوهر دنیا بالضم این جهان و معنی اصلی آن بسیار نزدیک شونده است مشتق از دنو که بمعنی
نزدیک شدن باشد چراکه دنیا اقرب ست بسوی آدمی بنسبت عقبی یا بمعنی زن سخت خسیس
و ناکس درین صورت مونث ادنی ست مشتق از دنائت که بمعنی ناکسی و زبونی و الف لفظ دنیا را
بخلاف الف لفظ عقبی و ضربی و نصری وغیره برسم الخط عربی و فارسی بشکل الف نویسند چراکه اینچنین
الف که بعد یای تحتانی واقع شود بشکل الف نویسند چنانکه در علیا وغیره مگر در لفظ یحیی علماً بیا نگارند

جوهر ترک دنیا عبارتست از ازاله (دور کردن ۱۲) محبت غیر جناب حق سبحانه و تعالی پس کسی که در دل او محبت
جناب خداوند تعالی جاگیرد و هیچ چیز او را مانع یاد حضرت حق تعالی نیاید و غافل از جناب او سبحانه نکند
اگر اینچنین کس مال برای امور دینی جمع کند چنانکه برای حج یا برای ایفاے حق واجب چون نفقه
عیال و امثال آن این دنیا نیست بشرطیکه محبت بآن ندارد و کسی که هنوز بمقام محبت نرسیده
و غافل ست از حضرت حق تعالی اگرچه مال ندارد طالب دنیاست

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره العزیز فرمودند
ترک دنیا آن نیست که خود را برهنه کند مثلاً لنگوته بندد و بنشیند ترک دنیا آنست که لباس بپوشد و
طعام بخورد اما آنچه میرسد روان میدارد و جمع نکند و باو میل نکند و خاطر را متعلق چیزی ندارد و فرمودند
که اصل دانائی آنست که از دنیا پرهیز کند و فرمودند اگر مردی وصیت کند که ثلث مال من بعد از من

مردی بدبیند که او اعقل الناس باشد و حکم آن اینست که آن مال کسبی و بہند که او تارک دنیا باشد یکے از حاضران التماس نمود که چون آن تارک دنیا باشد چگونه قبول کند فرمودند که سخن در مصرف میرود و حکم موضع مصرف آنست و مناسب ہمین معنی فرمودند که دنیا نه ہمین زر و سیم ست و اسباب و غیر آن و از بزرگے روایت فرمودند که او گفته است بطلناک دنیاک تشکم تو دنیای تست ہر چه کم تر خوری از تارکان دنیا باشی و ہر چه سیر خوری نباشی جواب سائل نیز باین وجه می شود و ہیچ مانع ترک دنیا نمی شود که قبول بکند و بنفس و بدست و بجوارح خود صرف نکند و بفقرا و محتاجان بدہد و اگر بنفس خود ہم آنقدر صرف کند که سد جوع منوط باشد ہیچ مانع نیست و فرمودند که وقتی جناب سرور عالم صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم با یاران فرمودند که درویشی را مخیر کردند که تو دنیا و آنچه در دنیا ست اختیار می کنی یا آنچه در عقبیٰ برای تو مہیا کرده آن درویش گفت آنچه در عقبیٰ برای من مہیا کرده اند ہمان اختیار کردم چون حکایت تمام شد حضرت افضل الصدیقین رضی الله تعالیٰ عنه گریستن گرفت صحابه پرسیدند که حال چیست فرمودند آنچه جناب سرور عالم صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند که درویش را درمیان دنیا و عقبیٰ مخیر کردند ہم جناب سرور عالم اند صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند بزرگی بود وقتی مصلی بر روی آب انداخته بود و نماز میکرد و می گفت خداوندا خضر از ارتکاب کبیره می کند او را از ان توبه ده بدرین حال خضر حاضر شد و گفت ای بزرگ من کدام کبیره از ارتکاب می کنم گفت تو درختی در بیابان نہال کرده و در سایه آن می نشینی و آسایش میگیری و سکونی که برای خدا تعالیٰ کرده ام خضر درحال مستغفر شد بعد از ان آن بزرگ در معنی ترک دنیا خضر را گفت که ہمچنین باش که من می باشم خضر گفت که تو چگونه می باشی آن بزرگ گفت ہمچنین می باشم که اگر جمله دنیا مرا دہند و بگویند که این را قبول کن و گویند که حساب این بر تو نخواہد بود و این ہم گویند که اگر تو قبول نکنی ترا در دوزخ خواہند برد من دوزخ را قبول کنم و دنیا را قبول نکنم خضر گفت چرا گفت زیرا که دنیا مبغوض جناب خداوند تعالیٰ است و چیزی که جناب خداوند تعالیٰ او را دشمن دارد من بجای

دوزخ قبول کنم و آنرا قبول نکنم

جوہر حضرت مولوی معنوی شیخ جلال الدین محمد رومی قدسنا الله تعالیٰ بسره العزیز در مثنوی شریف می فرمایند ه

چیست دنیا از خدا غافل شدن — نی قماش و نی نقره و فرزند و زن
چونکه مال و ملک را از دل براند — زان سلیمان خویش را مسکین بخواند
ہر که از دیدار برخوردار شد — این جہان در چشم او مردار شد

اینجهان و اهل او بی حاصل اند — هر دو اندر بیوفائی یک دل اند
می نماید نور نار و نار نور — ورنه دنیا کی نبدی دار الغرور
بند بگسل باش آزاد ای پسر — چند باشی بند سیم و بند زر
یک دو روزی چه که دنیا ساعتست — هر که ترکش کرد اندر راحتست
معنی الترک راحت گوش کن — بعد ازان جام بقا را نوش کن

و صاحب گلشن راز قدس سره میفرمایند

اگر خواهی که گردی مرغ پرواز — جهان جیفه پیش کرکس انداز
بدو نان ده مر این دنیای غدار — که جز سگ را نشاید داد مردار

چنانچه در حدیث شریف وارد است که حب دنیا سر همه خطاست و ترک دنیا سر همه عبادت است و دنیا جیفه است و طالب آن سگانند و دنیا سجن مومنین است و جنت کافرین و حضرت شیخ شبلی قدس سره میفرمایند که اگر ما را گویند که دنیا قبول کن والا ترا در دوزخ بسوزم من دوزخ را قبول کنم نه دنیا را و حضرت شیخ سهل بن عبدالله تستری قدس سره میفرمایند که عقل را هزار نام است و هر نامی را ازان هزار نام است و اول هر نامی ترک دنیاست

ترک دنیا گیر تا سلطان شوی — ورنه همچون چرخ سرگردان شوی
جمله در باز و نظر کن پای راست — گر کفن را هیچ نگذاری رواست
هر که را مشغول دنیا کرده اند — جان او محجوب مولا کرده اند
ترک دنیا در طریقت اصل دان — طاعت و سیر سلوکش فرع آن

و در ثمرات الحیات مذکور است که حضرت شیخ برهان الدین قدس سره میفرمودند که در بعضی طالبان ریاضت می کنند و نتیجه آن مترتب نمی شود بنا برانست که دل ایشان از دنیا منقطع نمی گردد و ایشان بدان مانند که موشی در چاهی افتاده باشد و جیفه آنرا ناکشیده آب از چاه می کشیده باشند و هر چند آب برآید پاکی از چاه روی ننماید اگر اول این جیفه را که موجب ناپاکی است از چاه برآرند به کشیدن چند دلو معدود آب پاک ظاهر شود خاطرت کی رقم فیض پذیرد هیهات مگر از نقش پراگنده ورق ساده کنی + و میفرمودند که چون بر حضرت شیخ [illegible] قدس سره طالبان آمدندی ریاضات شاقه و تجرید و تفرید دنیا عرض کردند حضرت ایشان قبول نمودند و ایشان اصلاح نیافتند حاضر شدند و فرمودند ای فرزند آنچه بر تو عرض می کنند قبول کن که قبول دنیا مکمل را بعد از وصول بمرتبه

بکمال نقصان ندارد حسب الارشاد ارواح مطهره اعزه اختیار فرموده‌اند بعد از آن اظهار نمودند که قبل ازین تسبیحات جمادات و نباتات و حیوانات شنوده می از آنگاه که مرتکب امتعه فانیه دنیویه شدم از استماع تسبیح جمادات باز ماندم مقصود ازین بیان این بود که هرگاه در شخصی که تکلیف ریاضی و ترغیب و جانی التفات بدنیا نموده باشد اینقدر اثر کند آنان را که بطلب نفسانی و تکلیف جسمانی اشتغال بحطام فانی نمانند تمر چه بخشیع آشنا را حال اینست وای بر بیگانه

جوهر طلب دنیا و طلب حضرت حق سبحانه و تعالی هر دو ضدان لایجتمعان اند چنانچه از حضرت امیر المومنین عمر رضی الله تعالی عنه منقول ست که فرمودی اگر دین و دنیا یکجا فراهم آمدی مرا رسیدی

	این خیال ست و محال ست و جنون		هم خدا خواهی و هم دنیای دون	

جوهر می آرند که چون جناب خداوند تعالی دنیا را آفرید خطاب فرمود که ای دنیا خدمت کن هر کسی را که خدمت کند مرا و طلب کن خدمت از کسی که خدمت کرد ترا و گفته اند که جمله بدیها در خانه جمع کردند و کلید آن دوستی دنیا کردند و جمله نیکیها در خانه جمع کردند و کلید آن دشمنی دنیا کردند

جوهر اهل دنیا را بجز پریشانی و پشیمانی و حسرت و ندامت حاصل نیست زندگانی را برای مال از دست میدهند و نمیدانند که مال چیزی است که بکار نیاید و عمر از مال نمی افزاید تمام عمر در جمع و محبت و طلب آن صرف می کنند و آخر می گذارند و بجای آن حسرت و ندامت می برند عاقل رنج اشیای چیزی برد که چون بدست آید با و بماند و از آن تمتع بردارد نه آنکه محنت بسیار کند تا بدست آرد و چون وقت تمتع شود دیگری می برد و حسرت آن بال برارد

جوهر دنیا پاینده آدم ست چون آدم گندم خورد و حاجت انسانی پیش آمد فرمان رسید که بهشت جای آن نیست در دنیا باید رفت

جوهر حضرت رابعه مناجات کردی و گفتی الهی مرا از دنیا هر چه قسمت کرده بدشمنان خود ده و هر چه در آخرت نصیب رابعه کرده بدوستان خود ده رابعه را در دنیا اندوه تو غمگسار بس و اندر آخرت نام تو یادگار بس

جوهر شیخ سعد الدین قدس سره در مجمع السلوک میفرماید که در خبر ست که علما امینان رسول اند مادام که در دنیا در نیامده و چون در آمدند جمع آن نیالایند و چون در دنیا در آیند و در محبت و جمع آن بیالایند حذر کنید از ایشان در دین خود و ... از ایشان نگیرید و در صحبت ایشان منشینید و حضرت سفیان الثوری رضی الله تعالی عنه که ... اند و اهل ... بیعت ... دنیا

که اگر کسی طاعت اہل آسمان و زمین بجا آرد و دنیا را دوست دارد در روز قیامت آواز کنند که یا اہل
قیامت این آن مردست چیزے که خداوند تعالی آن را رانده بود این مرد او را بدوستی گرفته بود —

جوہر ارباب کمال که اشارت به ترک ناموس کرده اند بنا ہی آنست که اصل مذاہب فاسده
و عقائد باطله ہمه از ناموس ناشی شده است و ظاہر گشته و حجابے ازین اقوی ارباب مناصب
و اصحاب جاه را واقع نیست و ترک دنیا نزد ایشان آسان تر از ترک ناموس و ترک حب جاه ست

جوہر در مقام فقر صاحب مصباح الہدایه قدس سره میفرمایند که سالک طریق حقیقت بمقام
فقر که عبارت ست از عدم تملک اسباب نرسد الا بعد از عبور بر مقام زہد چه اول تا رغبت او از دنیا
منصرف نگردد عدم تملک او درست نیاید و اسم فقر بر کسی که رغبت دارد بدنیا اگرچه ہیچ ملک ندارد
عاریت و مجاز بود چه فقر را اسمی و رسمی و حقیقتی ست اسمش عدم تملک با وجود رغبت و رسمش عدم تملک
با وجود زہد و حقیقتش عدم امکان تملک چه اہل حقیقت بواسطه آن که جمله اشیا را در تصرف و ملکیت
مالک الملک بینند امکان حواله مالکیت با غیر روا ندارند فقر ایشان صفت ذاتی بود که بوجود اسباب
و عدم آن متغیر نشوند اگر تقدیرا مملکت عالم جمله در حوزه (ناحیه و بیان مملکت ۱۲) تصرف ایشان آید ہمچنان خود را از تملک
آن بری دانند و متوسطان بحدوث اسباب متغیر شوند و اہل تصوف در فضیلت فقر و غنا سخن رانده اند
و مذہب صحیح آنست که نسبت بمبتدیان و متوسطان فقر از غنا فاضلتر و نسبت بامنتہیان ہر دو متساوی
چه صورت غنا معنی فقر و حقیقت آن از ایشان سلب نتواند کرد و فقرا محقق چہار طائفه اند طائفه
دنیا و اسباب آنرا ہیچ ملک نه بینند اگرچه در تصرف ایشان بود و ہر چه بدست ایشان آید ایثار کنند
و بران توقع عوضی در دنیا و آخرت ندارند و طائفه با این وصف اعمال و طاعات را اگرچه از ایشان
صادر شود از خود نه بینند و چشم عوض بران نگمارند و طائفه با این دو وصف ہیچ حال و مقام از آن
خود نه بینند و جمله را لطف و فضل او سبحانه شمارند و طائفه با این اوصاف ذات و ہستی خود را
از آن خود نه بینند ایشان را نه ذات بود و نه صفت نه فعل نه اثر در ہر دو عالم ہیچ ندارند و این
وصف که ہیچ ندارند ہم ندارند درین مقام ست آنچه گفته اند الفقیر لا یحتاج الی الله چه احتیاج
صفت محتاج بود و قائم بذات او و اینجا نه ذات ست و نه صفت ہمانا الفقر فخری اشارت ست
بدین معنی ست و این فقر یست که بعض صوفیه ورای این ہیچ مقام اثبات نکرده اند و صاحب
این فقر را در دو کون ہیچ کس نشناسد مگر جناب حق سبحانه و تعالی حضرت خداوند تعالی غیور است
خواص اولیای خود را از نظر اغیار مستور دارد تا غایتی که از نظر خود نیز مستور باشند شیخ [illegible]

قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم الفقر وهو عدم الاملاک وتخلیة القلب عما خلت عنه الید
پس از ارادت مقام فقرست وآن نابودن املاک ست که الفقیر من لاشئ له وخالی شدن دل
ازانکه خالی شده است از وی دست وصاحب تحفة السلوک قدس سره میفرمایند اگر دست از املاک
خالی شده است لیکن دل از طلب وی خالی نشده اورا مقام فقر نبود زیرا که طالب هر چیزی با مطلوب
خودست بحکم طلب اگرچه آنرا نیابد وحضرت شبلی قدس سره فرموده اند فقیر آنست که اورا غنا نبود دیگر بحق تعالی
وحضرت نوری قدس سره فرموده اند فقر آنست که نزد یک عدم سکوت باید ونزد یک وجود بذل ایثار باید
وحضرت عبدالله انصاری قدس سره میفرمایند که فقر سه وجه است اضطراری واختیاری وحقیقی
اضطراری نیز بر سه وجه است کفارتی وعقوبتی وقطیعتی نشان کفارتی صبرست ونشان عقوبتی
اضطرار ونشان قطیعتی شکایت وفقر اختیاری نیز بر سه وجه است درجتی وقربتی وکرامتی نشان
درجتی قناعت ست ونشان قربتی رضاست ونشان کرامتی ایثارست وفقر حقیقی نیز بر سه وجه است
روی حاجت از خلق گردانیدن ودست حاجت بحق تعالی برداشتن وهرچه دون حق تعالی است
آنرا پشت دادن وحضرت ابن جلا قدس سره فرموده اند فقر آنست که ترا نباشد وچون باشد هم ترا
نباشد یعنی تا نباشد ترا میل وطلب نباشد وچون یافتی بر موجود اعتماد نباشد تا حال وجود وحال
عدم یکسان باشد پس فقر عبارت از نیستی ست که گفته اند اگر چند سر موی از دنیا در ملک فقیر باشد
فقر وی تمام نبود وآنچه گفته اند اذا تم الفقر یعنی لاحول ولاقوة وآنچه گفته اند فهو الله یعنی
الا الله ومقام نبوت جامع است مر جمله مقامات را با اینهمه حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه
وآله وصحابه وسلم افتخار بفقر کردند وفرمودند الفقر فخری معلوم شد که فقر برترست از زهد بجهات
زیرا که زهد ترک حظوظ فانی ست برامید یافت نعمت وحظوظ باقی واین را اهل معرفت بیع
وشرا وسلم گویند

جوهر در فقر روزی رؤسای قریش درمجلس شریف معلی بحضرت سرور عالم صلی الله تعالی
علیه وآله واصحابه وسلم حاضر بودند ونزد ایشان فقرا نشسته صورت مصاحبت واخلاص می نمودند
رؤسای قریش ناخوش شده عرض کردند که ما را از ایشان ننگ می آید ومخالطت با ایشان خوار
می نماید اگر ایشان از صحبت دور شوند ما واتباع ما بیایند وایمان آرند فرمان رسید ودور مکن کسانی را
که پروردگار خود را بامداد وشبانگاه میخوانند بازپیغام کردند که اگر ایشان دور نشوند باما درمجلس نباشند
فرمان رسید که حبس کن خود را با کسانیکه پروردگار خود را بامداد وشبانگاه میخوانند بازپیغام کردند

که در حضور ما برایشان توجه نشود بلکه توجه بسوی ما رود فرمان رسید که تجاوز نکنند. و چشم تو از دیدن
روی درویشان اگرچه نزدیک خلق درویشانند لیکن نزد من توانگرانند خود حضرت سید عالم صلی الله تعالی
علیه و آله و اصحابه وسلم عظمت فقرا ملاحظه نمودند فرمودند خداوندا در حیات و ممات مسکین باشم و حشر
من نیز در زمره مساکین بود. دولت فقر خدایا بمن ارزانی دار که این کرامت سبب حشمت درویشان است

جوهر حضرت امیر المومنین ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه فرمودند الامن عرف الله تعالی
لم یکن له فاقة ولا وحشة یعنی میفرمایند که لم یکن له فاقة اشاره است بر آنکه اذا تم الفقر فهو الله
ولم یکن له وحشة اشاره است بکمال انس و انبساط

جوهر فقر عبارت از فنا فی الله است و اتحاد قطره با دریا و این نهایت سیر و مرتبه کاملان است و
آنچه فرموده اند الفقر سواد الوجه فی الدارین عبارت از آنست که سالک بالکلیه فانی فی الله شود
بحیثیتی که او را در ظاهر و باطن و دنیا و آخرت وجود نماند و بعدم اصلی ذاتی راجع گردد اینست فقر حقیقی
و از این جهت فرموده اند که اذا تم الفقر فهو الله زیرا که این مقام اطلاق ذات حق ست و اینجا غیر اعتباری
گنجائی ندارد و جمیع اضداد و نقائض اطلاقات عبارت ازین مرتبه است و این سواد اعظم است زیرا که سواد
اعظم آنست که هرچه خواهند در وی باشد و هرچه و تمامت موجودات مفصل ست درین مرتبه بطریق اجمال
کالشجر فی النواة و مجموع عالم تفصیل این مرتبه اند و هیچ شی بیرون ازین مرتبه نیست و این مرتبه
غیر از انسان کامل هیچ موجود دیگر را میسر نیست و ازین جهت ست که انسان کامل اکمل همه موجودات است
و سبب ایجاد عالم

جوهر حدیثی که روایت کرده اند بعض اهل تصوف از رسول مقبول صلی الله تعالی علیه و آله و صحبه
وسلم الفقر فخری و معنی آن ثابت ست چنانکه در خبر صحیح ثابت ست که مختار گردانید مرا میان آنکه
باشم من نبی ملک یا نبی فقیر پس اختیار کردم که نبی فقیر باشم و اکثر ان بودن فقر فخر موجب باین وجه
نمودند که فقر با قناعت و رضا لازم ست و آن موجب وصول بمراتب رفیعه است و مانع است در
اکثر از حظوظ نفسانیه بخلاف غنی در اکثر مانع رفعت مرتبه و موقع است در حظوظ نفسانیه و ثواب
فقرا بیشتر ست از ثواب اغنیا که فقرا داخل شوند جنت را قبل اغنیا اگرچه در احتمال صادق باشد
آنکه گفته اکثری ست نه کلی زیرا که اگر شخصی را بخواهش حق تعالی بی طلب از وی و یا باعطای او
امر الهی بطلب ملک و غنا رسید او را بوجهی مانع نیست از حصول مقامات علیه و این تفصیل که
بر این معنی حاصل ست نیست مر آن فقرا را که باین مرتبه رسیده اند چنانکه حضرت سلیمان علیه السلام

بملک و غنی بودند و بمقام اعلی رسیدند و غنا ہیچ ضرر بمقام ایشان نکرد و از حضرت سلیمان کہ دعا کردہ بود بہامی یافت ملک چنین کہ غیر را سزاوار نباشد بامر الہی بود چنانکہ شیخ اکبر نص فرمودند بیان در فصوص الحکم پس درین طلب عبد ممتثل امر الہی بودند و ما جور خواہند شد بدین طلب و ہمچنین بعض عارفان کہ اغنیا بودند و غنا بایشان ضرر نرسانید در مقامات ایشان۔ مقام عبدیت فوق ہمہ مقامات و لایت است و آن استیفار حقوق عبدیت ست و صاحب این مقام نمی بیند چیزی را در ملک خود زیرا کہ عبد مالک نمی تواند شد و ہمہ اشیا املاک جناب حق سبحانہ و تعالی می بیند و خود تصرف نمی کند مگر بامر سید خود و ہیچ ترک نمیکند حقی از حقوق عبدیت و این مقام محمدیست صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و صحابہ وسلم آنسرور عالم علیہ السلام عبد محض بودند و جناب خداوند تعالی تعبیر فرمودہ است ازانجناب بعبدہ علیہ السلام العبد اللہ و عبدیت را فقر و ذلت لازم ست پس صاحب این مقام خود را فقیر می بیند در کل حال و ذلیل می بیند خود را پیش اللہ و این فقر و ذلت عین عزت و لایت ست و موجب رفعت عظیم ست لہذا فرمود کہ فقر فخر منست و این فخر و علیہ السلام ظاہر شود بروز قیامت بہمہ کسان و این فقر سید الاولین و الآخرین است صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و صحابہ وسلم و ہمہ مامور باتباع او شدند۔ ملک العلماء ثنوی صوفی

جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سرہ میفرمایند کہ سخن در معاملہ فقرا افتاد و بیع و شرای ایشان حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہ العزیز فرمودند کہ شیخ بدر الدین اسحاق یکی را شطرنجی دادند و فرمودند کہ این را ببازار ببر و بفروش بعد ازان فرمودند کہ درویشانہ فروشی التماس کردند کہ درویشانہ فروختن چگونہ باشد فرمودند کہ بخانہ بازیا می ببر ہمانی کہ بابہا بفروشی

جوہر در رشحات مذکورست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ در معنی آیۃ یا ایہا الناس انتم الفقراء الی اللہ میفرمودند کہ آدمیان محتاج حق سبحانہ اند و چون حق تعالی بعلم قایم خود میدانست کہ آدمی بحسب مقتضای بشریت بنان و آب و اسباب دنیوی محتاج خواہد بود لاجرم جمال قیومیت خود را از مظاہر اشیا ظاہر گردانید تا آدمی بہرچہ محتاج شود فی الحقیقت محتاج بحق سبحانہ باشد از وجہ قیومیت وی تعالی شانہ

جوہر فقرا چنانکہ شیخ اکبر قدس سرہ فرمودہ اند آن کسانند کہ مفتقر و محتاج شوند باعتبار آنکہ ہر چیز مسمی است پس عامہ انسان محجوب اند باشیا از حق و این فقرا سادات می بینند اشیا را مظاہر حق کہ تجلی کردہ است درین اشیا برای شما و خود پس این فقیر در احتیاج خود بسوی سمع و بصر ہم محتاج نیست مگر بحق چہ سمع و بصر مظہر حق اند و ہمچنین جمیع اشیا باین مرتبہ است کہ مظہر حق ست و این حال فقراست و

فقیر آنست کہ محتاج بہر شئی باشد و بسوی خود کسی را محتاج نہ بیند کہ خود را عبد می بیند و کامل ست در عبودیت
پس این فقر اسنی و اعظم حال ست از حالات بایزید سوال کرد از حق بما ذا اتقرب الیک بچہ چیز
قرب حاصل کنم بتو ای اللہ تعالے در جواب فرمود بالذلۃ والافتقار تقرب حاصل کن بذلت
و افتقار یعنی خود پیش ہر خلقے ذلیل و خوار باش و خود را در ہمہ حال مفتقر بسوی حق دان بہر مظہر
کہ حق ظاہر می شود۔ شرح مثنوی

جوہر ۵ جملہ ما و من پیش او نہید + مالک ملک اوست ملک او را دہید۔ یعنی جملہ اشیا تسلیم
او سبحانہ بکنید کہ او مالک ہمہ کائنات ست و شما فقیر ہستید املاک شما املاک نیست چنانکہ اللہ تعالے
میفرماید و انتم الفقراء اسے اللہ تعالی شیخ ابویزید قدس سرہ فرمود متقرب شو بسوی من
بآن چیز کہ نزد من نیست ابویزید قدس سرہ عرض کرد کہ چہ چیز ست کہ نزد تو نیست ای اللہ فرمود کہ
ذلت و افتقار ست کہ نزد من نیست متقرب شو بذلت و افتقار پس کمال ولی آنست کہ خود را فقیر
الی اللہ داند در ہمہ اوقات و این فقر انصب العین دارد بحسب ظاہر او مفتقر است باشیا خارجیہ
از ذات چنانکہ محتاج ست بسلطان و اموال و لباس و غیر آن و یا داخلہ در ذات چنانکہ مفتقر است
بسوی قوی خود پس آن ولی این فقر افقر بسوی حق داند و مشہود وی باشد کہ اینہمہ محتاج الیہ
می نماید ہمہ مظاہر حق اند و این حاجت کہ ہست بسوی ظاہر ست نہ بسوی مظاہر و شیخ اکبر فرمودہ
کہ از اولیا فقرا اند و آنہا کسانند کہ محتاج می شوند بسوی ہر شیے من حیث آنکہ آن شئی عین مسمی اللہ ست
چہ حقیقت آسے است از آنکہ مفتقر شود احدی بسوی غیر اللہ۔ و اللہ تعالی خبر دادہ است کہ ہمہ افراد
انسان فقیر و محتاج اند بسوی اللہ علی الاطلاق بلا تخصیص پس دانستم کہ حق ظاہر است در صورت
ہر شیے مفتقر الیہ ست و اکثر ناس محجوب اند باشیا مفتقر الیہا از اللہ تعالی و گمان می برند کہ احتیاج ہم
بغیر اللہ تعالی و این سبحان کہ اولیا اللہ اند می بینند اشیا را مظاہر حق و حق متجلی شدہ است
در ان مظاہر برای عباد خود پس نیست محتاج این فقیر مگر بسوی اللہ در احتیاج بسوی اشیا پس چہ
لطیف ست سریان حق در موجودات و سریان بعض در بعض اللہ تعالی میفرماید و ما خلقت الجن
والانس الا لیعبدون نہ پیدا کردم جن و انسان را مگر برای آنکہ عبادت کنند مرا یعنی ذلیل
باشند پیش من و تذلل حاصل نمی شود مگر آنکہ دانند بمعرفت شہود مرا در ہمہ اشیا پس متذلل شوند
مرا کہ ظاہرم و نہ متذلل شوند مظاہر را و فقیر آنست کہ متذلل شود بسوی ہر شئی تا این مشاہدہ پیدا شود
و نہ مفتقر شود بسوی وی ہیچ چیز و ہیچ احد در شہود وی پس این اسنی حالات ست و شیخ اکبر تحقیق فقر

بوجه اتم فرموده گفته که فقر و حاجت و ذلت صفت ذاتیه است انسان را و انسان بهر وجه فقیرست بسوی الله
و منظاهر که ظاهر شود و فرموده که غنی صفت حق ست و انسان موصوف نمی شود اما اصلاً چه الله تعالی مصالح
ایشان در استعمال اعیان بعض اشیا گردانید پس ناچار ست که آن اشیا را استعمال نماید پس سوی این اشیا
فقیر و محتاج ست و او را غنا نیست بهمه حال پس او فقیرست بهمه وجوه بسوی الله - بهمه کائنات ملک الله است
و انسان بهر وجه فقیر و ذلیل ست و این مشهود ست عارف را پس می باید انسان را که هر چیز مسلم دارد
بوی و خود را خلیفه داند و تصرف کند بوجه خلافت نه بوجه آنکه مالک خود داند که منافی معرفت شهود
وی ست لیکن بوجهی که شرع شریف بآن اذن داده است - شرح مثنوی معنوی

جوهر درویش بالفتح بمعنی خواهنده از درها و این در اصل دریوز بود زا را بشین معجمه بدل کردند دریوز
در اصل در آویز بود بمعنی آویزنده از در چون گدا بوقت سوال از درها می آویزد یعنی در با رامیگیرد لهذا
گدا را درویش گفتند و بعضی محققین نوشته اند که درویش در اصل دریوز بود درمیان یا و واو الف بمکافی
کردند دریوزه شد بعده زا را بشین بدل کردند و یوز صیغه امرست از یوزیدن که بمعنی جستجو کردن است
این وجه آخرین مستفاد ست از سراج اللغات و وجه اول که سابق مذکور شد از مدار و مؤید و سروری و
سراج و چون اطلاق این لفظ بر خدا رسیدگان گوشه نشین صادق نمی آید و زیبا نمی نماید لهذا فقیر
صاحب معرفت را یک تمیز درویش بضم دال باید گفت در ینصورت مرکب باشد از در که بمعنی مروارید ست
و ویش که در اصل واش بود مزید علیه وش که کلمه تشبیه است چنانکه سا مزید علیه س بعده واو را کسره داده
الف را بقاعده اماله یای مجهول کردند کسی از اهل لغت این وجه ننوشته فقیر مؤلف بدعای درویشان
از قوانین فارسیه استخراج نموده - چنین مذکورست در غیاث اللغات -

جوهر درویش باصطلاح این طائفه علیه آنست که در پرتو نور تجلی نیست گشته و در فنا از خودی
عین بقا بحق یافته

جوهر در بیان آنکه فقیر صابر فاضل ترست یا غنی شاکر صاحب مجمع السلوک قدس سره
میفرمایند که فقیر صابر نزد یک شیخ جنید بغدادی و خواص و ابو النجیب سهروردی و بیشتر علما افضلترست
از غنی شاکر و علامت آن فقیر آنست که از زوال فقر چنان بترسد که غنی از زوال غنا اما دلیل بر آنکه فقیر را
بر غنی فضل ست قوله تعالی للحبیب صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم و اصبر نفسک مع الذین
یدعون ربهم بالغداة و العشی یریدون وجهه و این امر از جهت فقرا بود و جای دیگر فرموده لا
تطرد الذین یدعون ربهم بالغداة و العشی یریدون وجهه و این نیز از بهر آن فقرا بود و در خبر

مشهور است یدخل فقراء امتی الجنة قبل الاغنیاء بنصف یوم و ذلک خمسمائة عام و در حدیثی باربعین
خریفا وارد اربعین خریفا چهل سال مراد است و مراد ازین تقدم تقدم درویش حریص ست بر توانگر حریص و
تقدم پانصد سال تقدم درویش زاهد است بر توانگر حریص و نیز در خبر است که جبرئیل علیه السلام بحضور حضرت
سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم عرض کردند که خداوند تعالی سلام میرساند و میفرماید که این
کوهها را زر گردانم و با شما باشند. فرمودند دنیا سرای کسی ست که او را سرا نباشد و مال کسی ست که او را مال نباشد
آنرا کسی جمع کند که عقل ندارد و در خبر است که آخر پیغمبران که در بهشت روند حضرت سلیمان بن داؤد اند بسبب
ملک او و آخر یاران من که در بهشت برود عبدالرحمن بن عوف ست برای توانگری او و در خبر است از اهل بیت
که فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم چون خداوند تعالی بنده را دوست دارد
مبتلا گرداند و چون بدوستی کامل او را دوست دارد او را سرمایه گیرد یعنی او را نه اهل گذارد و نه مال و
مردی بخدمت حضرت ابراهیم ادهم قدس سره ده هزار درم آورد قبول نکردند. و فرمودند میخواهی که نام من
از دیوان درویشان پاک کنی اهل تصوف میفرمایند معراج الفقیر فی لیلة الفاقة فقر سری از اسرار
در ملک و ملکوت هرچه بود در نظر حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم در شب معراج
نهادند بگوشه چشم ننگریستند و فرمودند الفقر فخری اگر امروز آنچه نمرود و فرعون را دادند مرا دهند در زیر
این مرتبه دان نه بینی که حضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم از شب معراج باز آمدند
در خانه قوت یک روزه نبود ابن عطا قدس سره گفت توانگر شاکر فاضل تر از درویش صابر حضرت جنید
بغدادی قدس سره ابن عطا را برای این دعا بد کردند پس او مبتلا شد بکشتن فرزندان و تلف مال و
زوال عقل چهارده سال و رجوع کرد بتفضیل درویش صابر بر توانگر شاکر و در خبر است که درویشان پیش حضرت
سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم نالیدند از سبقت توانگران بخیرات و صدقات و حج وغیره پس
حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم ایشان را کلمات آموختند در تسبیح و فرمودند که
ایشان بدان پیش از آن یابند که توانگران یافته اند پس توانگران نیز کلمات آموختند پس درویشان
بحضور حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم بازگشتند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی
علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء و روایت ست از انس بن مالک
که درویشان رسولی فرستادند بخدمت حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم و آن رسول
التماس کرد که درویشان عرض میکنند که توانگران در بهشت بردند که حج میکنند و ما نمی توانیم و عمره می کنند
و ما نمی توانیم و چون بیمار شوند مالهای خود خرچ می کنند فرمودند که درویشان را از من برسان که هر که از شما صبر کند

و ثواب امید دارد و را سه خصلت باشد که توانگران را نبود اما یک خصلت آنکه در بهشت غرفهاست که اهل بهشت
دران همچنان نگرند که اهل زمین در ستارگان آسمان و دران در نرود مگر پیغمبر درویش یا شهید درویش یا مؤمن
درویش دوم آنکه درویشان پیش از توانگران بنیم روز و آن پانصد سال باشد در بهشت روند سوم آنکه چون
توانگران سبحان الله گویند و درویش هم گوید توانگر بدرویش نرسد اگرچه ده هزار درم دران نفقه کند همچنین همه کارهای
نیک، و این دلیل ست برانکه آنچه فرمودند ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء بدان زیادت ثواب درویشان
خواسته بر ذکر کذا فی ترجمة الاحیاء در این جواب محل نظرست زیراکه جوابی ظاهر بالتکلف ست اولی آنست
که بگوییم ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء عائد بسوی گفتن تسبیحات مراد باشد یعنی گفتن تسبیحاتی که شما
میگفتید ایشان هم میگویند فضل خداوند تعالی ست و ازین فضل غنی بر فقیر نیاید زیراکه در گفتن تسبیحات
فریقین برابرند و آنچه در حدیث ست الید العلیا خیر من الید السفلی یعنی دست برتر که دست دهنده است
بهترست از دست فروتر که آن دست ستاننده است علی ما ورد فی تتمة هذا الحدیث والید العلیا
هی المنفقة والید السفلی هی السائلة پس محققان میفرمایند که بهتری دست معطی نه بدین وجه است که
دهی غنی ست مال میدهد بلکه بدین وجه است که از مال بیرون می آید و بصفت فقر خود را می آراید پس همین
حدیث که در فضیلت سخا و عطاست دلیل ست بر فضل فقیر بر غنی نه فضل غنی بر فقیر که غنا ایشان بوجود اسباب
و غنا او باسباب نیست ذاتی ست بزرگی فرماید که اگر اغنیا صاحب صدقه باشند فقرا صاحب صدق باشند
و صدقه هرگز مانند صدق نباشد پس هر که فضل نهد غنا و انفاق و عطا را بر فقر بسبب سخا و عطا چنان بود که کسی فضل آید
معصیت را بر طاعت باعتبار فضل توبه و توبه را فضل ست از بهر ترک معصیتی که مذموم است نه باعتبار نفس معصیت
همچنین فضل انفاق و عطا که هست از بیرون آوردن مالیست که شاغل ست مر بنده را از خداوند تعالی و در خزانه
جلالی مذکورست که صاحب کشف المحجوب قدس سره میفرمایند که ید علیا ید فقیرست زیراکه ید فقیر نیابت
من الله تعالی است و زکوة حق فقیرست و فقیر حق خود می ستاند و فرمودند که ید فقیر معطیه است زیراکه معطی
ثواب ست و آن باقی ست پس علیا ید اخذ ست و ید معطی ید سفلی باشد زیراکه فانی میدهد و درویش قانع
فاضلتر از توانگر حریص ممسک باشد و توانگری که مال خود در خیرات نفقه کند فاضل تر از درویش حریص بود
اما توانگری که بمال تمتع گیرد اگرچه در مباح باشد فاضلتر از درویش قانع نباشد ـــ

جوهر در صدق صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که صدق از جمله مکارم اخلاق است و
حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله وصحبه وسلم بر آن تحریص فرمودند علیکم بالصدق فانه یهدی
الی الجنة و مراد از صدق فضیلتی ست راسخ در نفس آدمی که اقتضاء توافق ظاهر و باطن و تطابق سر و علانیه

او کند اقوالش موافق نیات باشد و افعالش مطابق احوال آنچنانکه نماید باشد و لازم نبود آنچنانکه باشد نماید
چه ممکن است حقیقت اخلاص بر کتمان بعضی از احوال باعث شود و در صدق ریا ممکن است چه ریا اظهار
خیر است در نظر غیر شاید که در آن اظهار صادق بود لیکن مخلص نباشد و حقیقت صدق اصلی است که فروع جمله
احوال و اخلاق پسندیده از آن متفرع و منشعب اند و صدق درجه ثانی نبوت است جمله سعادت دینی و دنیوی
نتایج ازدواج صدق و نبوت اند اگر صدق نبودی کمال نقطه نبوت گشتی و نتیجه ابنا از غیب بحصول نه پیوستی
پس بنا ر همه خیرات بر قاعده صدق بود و از حضرت سید الطائفه شیخ جنید بغدادی قدس سره پرسیدند که میان
صدق و اخلاص هیچ فرق است فرمودند بلی الصدق اصل و هو الاول و الاخلاص فرع و هو تابع
و هرگاه که نفسی بکمال صدق متحقق گردد چنانکه ظاهر و باطن او با یکدیگر متساوی شوند اسم صدیقی برو افتد
و فروع اخلاق حسنه از وی منشعب گردد و اصول صفات ذمیمه ازو منقطع شود و صدق حدیث پدید آید
و کذب و افترا و بهتان برخیزد و انصاف از وی نماید و دعوی متواری شود و وفا بجای اخلاف وعد بایستد
(نهان شونده ۱۲)
و وفاق بجای نفاق بنشیند و غش بصفا و خیانت بامانت مبدل گردد و حریت ثابت شود و تکلف برخیزد
(کدورت ۱۲)
و علامت صادق آنست که اگر نقد سر او علانیه گردد و خلق عالم یکبار بر حال او مطلع شوند متغیر و شرمسار
نگردد و علامت صدق محبت آنکه دعوی محبت بر وی دشوار آید و خلاف مراد آسان و علامت کذب آنکه
بر عکس این بود و صادق کسی را گویند که او راست بود در اقوال خویش و صدیق کسی را گویند که او راست بود
در جمیع اقوال و افعال و احوال

جوهر در مقام صدق شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم الصدق
و هو استواء السر و العلانیة و ذلک بالاستقامة مع الله تعالی ظاهرا و باطنا سرا و علانیة
پس از مقام فقر صدق است و آن برابر کردن است نهان و آشکارا و این برابری کردن بسبب استقامت
یافتن با خداوند تعالی ظاهر و باطن نهان و آشکارا یعنی هرگاه در ظاهر و باطن با حق تعالی استقامت بود
که جز حق تعالی در خطره نگذرد برابر کردن نهان و آشکارا وی را مسلم شود

جوهر در مقام صبر شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم الصبر و هو ترک الشکوی
الی غیر الله تعالی پس از تصبر مقام صبر است و آن ترک گله کردن است بسوی غیر الله تعالی و صاحب
مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که درین اشارت است که اگر این گله بنده را با خداوند تعالی افتد آنرا
شکایت نگویند بلکه اظهار عجز و بیچارگی خود است و آن یعنی در شرع محمود است حضرت سهل عبد الله تستری
قدس سره میفرمایند الصبر انتظار الفرج من الله تعالی صبر منتظر بودن گشادگی از حق تعالی

بدا معنی کہ بنالہ وقال اللہ تعالی والصابرین فی البأساء والضراء وحین البأس اولئک الذین
صدقوا واولئک ہم المتقون باساء مصیبت ست وضراء درویشی ست وحین البأس ہنگام کارزار یعنی
صبر کنندگان درین حالہا ایشان صادقانند وایشان متقیان در خبرست کہ الایمان نصفان نصف شکر
ونصفہ صبر یعنی موجب ایمان دو چیزاست یکی شکر در نعمت ودیگری صبر در بلا اگر بندہ شکر در نعمت کرد وصبر در
بلا بداند کہ اینجا ایمان وتوحید است واگر دعوی ایمان وتوحید بکند واین ہر دو نہ بیند بداند کہ اینجا دعوی مجرد ست
ودعوی مجرد بی گواہ معلوم ست واز امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ منقول ست الصبر
من الایمان بمنزلۃ الراس من الجسد صبر از ایمان بمنزلہ سر ست از تن وتن بے سر ہیچ نبود ہمچنین
ایمان بے صبر۔

صبر سہ قسم ست یکی صبر از اتیان عصیان دوم صبر بر طاعت وعبادت کہ نفس را دشوار است
سوم بر مصائب واین از ان ہر دو عظیم القدر ست مرویست کہ روز رستخیز حضرت خداوند تعالی بفرماید
کسانیرا کہ ببلا ابتلا کردہ بودم وایشان صبر کردہ اند من شرم میدارم کہ برایشان دیوان عمل نشر کنم
یا میزان حساب بر پا کنم۔

جوہر در بہجۃ الاسرار مذکورست کہ سوال کردہ از حضرت غوث الثقلین از صبر فرمودند صبر عبارتست
از ایستادن وساکن شدن بہ آزمایش وبلا بحسن ادب وثبات نمودن باخذ ایتعال باچشیدن تلخی قضا از
او سبحانہ بعمل کردن بر کتاب وسنت وصبر چہار قسم ست صبر للہ وآن ثبات ست برادا امر الہی وبازماندن
از نواہی او تعالی وصبر مع اللہ وآن عبارت از سکون واطمینان در مقابل جریان قضا وفعل در
حق بندہ وظاہر کردن غنا با وجود فقر بے ترشروئی وصبر علی اللہ وآن عبارت ست از میلان بندہ
بسوی وعدہ حق تعالی در ہر باب وسیر از دار دنیا بسوی عقبی سہل ست بر مومن وجدائی خلق بواسطہ
حق سخت تر ست وسیر کردن از نفس بسوی حق سخت تر ست وہم صبر مع اللہ سخت تر ست وفقیر صابر
بہتر ست از غنی شاکر وفقیر شاکر بہتر ست از ہر دو وفقیر صابر وشاکر بہتر ست از ہمہ وامتحان نمی کند
وبلا نمی فرستد مگر کسی را کہ می شناساند او را۔

جوہر صاحب مصباح الہدایۃ میفرماید کہ معنی صبر در عرف حبس مرید ست از مراد ومنہی عنہ وارتباط
کارہ بر مکروہ ومامور بہ واثبات این مقام بعد از مقام فقر از ان اتفاق افتاد کہ از جملہ انواع صبر یکے صبر
بر فقر ست ہر چہ پیش مومن آید از نعمت وبلا داند کہ نتیجہ قضا وقدر الہی وحاصل ارادت واختیار حق
پس اگر از جملہ مکارہ بود میدان صبر کند واگر از جملہ ملائم ومحاب بود بران شکر گوید وصبر سہ نوع ست صبر نفس

وصبر قلب وصبر روح اما صبر نفس دو گونه است یکی صبر از مراد دوم صبر بر مکروه وصبر از مراد دو گونه است فرض
ونفل فرض صبر است از محرمات شرعیه که نفس بدان مشتوق بود ونفل صبر بر مکاره چون شبهات وزیادت
قولی وفعلی چه ترک آن از قبیل مستحبات ست وصبر بر مکروه هم دو گونه ست فرض ونفل فرض صبر ست بر
ادای فرائض عبادات از صلوة وصوم وزکوة وحج ونفل را انواع بسیار ست مانند صبر بر نوافل عبادات
وصبر بر مراعات آداب آنها وصبر بر کتم کرامات واحوال وصبر بر خمول وصبر بر مذمت وصبر بر فقر وصبر بر اخفای
پنهان داشتن و راز پوشیدن ۱۲
آن وصبر بر بلا ومصیبت وصبر بر نعمت وعافیت چه صبر در نعمت تا در مناهی صرف نشود دشوار تر صبر بر بلا است با
وصبر بر عافیت تا در فتنه نیفتد دشوار تر از صبر بر مصیبت باشد سهیل بن عبد الله قدس سره گویا الصبر
علی العافیة اشد من الصبر علی البلاء وصبر نفس را صبر فی الله خوانند اما صبر قلب هم بر دو گونه است
صبر بر مکروه وصبر از مراد اما صبر بر مکروه یا بر دوام مراقبه وذکر الله تعالی وآنرا صبر علی الله گویند
یا بر التفات بعالم نفس واشتغال بتدبیر وسیاست او وآنرا هم صبر لله خوانند وازین صبر لله تا صبر لله
اول بعد المشرقین فرق ست چه صبر لله اول همچون صبر علی الله نیست یا دلی بود که هنوز از شائبه میل بعالم
نفس ومتابعت هوا صافی نشده باشد وصبر لله دوم نسبت با دلی که بکلی متوجه بعالم قدس گشته باشد خواه از غلبهٔ
نظریت که حجاب دوام مشاهده گشته از پیش برداشته علم باقیا وربطه حیات کالبد که مرکب تکالیف ست
بر تدبیر مصالح نفس صبر فرماید اما صبر از مراد به نسبت بصابر اول دوم از متابعت نفس وهوا بود آنرا هم صبر لله
گویند ونسبت با صابر سوم صبر از دوام محاضره ومکاشفه بود آنرا صبر عن الله خوانند.

جواهر بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره میفرمایند که صبر عبارتست از ترک شکوی بوصول
رنج بسوی غیر الله تعالی اما شکوی بسوی الله تعالی مانع صبر نیست بلکه ترک شکوی بسوی او سبحانه
مقاومت با جناب الهی ست واین صبر موجب رفعت مرتبه است پس رنج مقتضی به نعمت شد پس
غضب مشوب برحمت شده وشیخ اکبر قدس سره میفرمایند که کسی که در رنج این نعمت داند که آن
رنج مشوب بآن نعمت ست او شاکر ست نه صابر که او رنج را رنج نمیداند چنانکه امیر المومنین عمر رضی الله
تعالی عنه در هر رنج که میرسید شکر میکردند وفرمودند شیخ اکبر که شکوی بسوی الله تعالی منافی صبر وفنا عبدیت
نیست زیرا که الله تعالی در حق حضرت ایوب علیه السلام فرمود انا وجدناه صابرا بدرستیکه یافتیم
ایوب را صابر باوجود آنکه شکوی مرض خود بسوی الله تعالی کرده بود

جواهر شخصی از حضرت شبلی قدس سره پرسید که کدام صبر اشد ست بر صابر بین فرمودند صبر فی الله
سائل گفت لا فرمودند صبر لله گفت لا فرمودند صبر مع الله گفت لا فرمودند پس کدام صبر گفت ست

سائل گفت صبر عن اللہ شیخ شبلی نعرہ زدند و فوق ہمہ صبرہا صبر باللہ است چہ حصول آن بقا بعد الفنا تعلق دارد ہر گاہ کہ بندہ از خود فانی و بحق باقی گشت صبر او بل ہمہ اوصافش بحق تعالی بود و اشارت مشائخ در صبر بیشتر آنست کہ بصبر نفس تعلق دارد چنانکہ قول بعضی ست الصبر حبس النفس علی المکروہ

وحقیقت صبر آنست کہ در صبر ہم صابر بود نہ منتظر فرج چہ انتظار فرج منافی صبر است — مصباح
کشادگی ۱۲

جوہر صبر روح بر دو گونہ است یکی صبر بر مکروہ و آن صبر ست بر احراق بصیرت از تحریف نظر در مشاہدہ جمال ازلی و انطوار روح در مطاوی حیا رعایت ادب شہود را و این صبر را صبر مع اللہ خوانند دوم صبر از مراد و آن صبر ست از اکتحال بصیرت بنور مشاہدہ جمال ازلی در حضرت جلال لم یزلی و این صبر را صبر عن اللہ خوانند و دشوارتر صبرہا اینست چہ درین صبر منازعت با روح ست و منازعت با روح دشوارتر از نفس است و قالب۔

جوہر و صبر جمیل صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند کہ صبر جمیل آن باشد کہ دانستہ نشود کہ صاحب مصیبت کیست باید کہ اظہار اندوہ و تغیر عادات برخوردنی و پوشیدنی و آن کارہا کہ در تحت اختیار او داخل ست از ان دور باشد و رضا بقضای حق تعالی ظاہر گرداند و بر عادت خود مستمر بماند و دردمند شدن دل و رفتن آب چشم از حد صابران بیرون نیارد چہ این مقتضای بشریت ست

جوہر در آنکہ درجہ صبر در مصیبتہا چہ پایہ سوال درجہ صبر در مصیبتہا چہ باید کہ کار باختیار او نیست داو منضطر ست اگر مراد آنست کہ در نفس او کراہت مصیبت نباشد این در اختیار در نیاید جواب بیرون آمدن او از درجہ صابران بجزع باشد و دریدن گریبان و زدن رخسارہ و مبالغہ در شکایت
ناشکیبائی ۱۲

جوہر در بیان اہل صبر در مجمع السلوک مذکور ست کہ اہل صبر بر سہ مقام اند اول آن ترک شکایت ست و این درجہ تائبان ست دوم رضا بمقدور و این درجہ زاہدان ست سوم محبت آنست کہ مولی باوی کند و این درجہ صدیقان ست پس مقام محبت عالی تر ست از مقام رضا چنانکہ مقام رضا عالی تر از مقام صبر ست و این انقسام در صبری مخصوص ست و آن صبر ست بر مصیبت و بلا۔

جوہر در آنکہ بر بلاہای حق تعالی صابر بلکہ شاکر باید بود در شجات مذکور ست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ بر بلاہای حق تعالی صابر بلکہ شاکر باید بود زیرا کہ حق تعالی را بلاہای صعب تر از یکی بسیار ست پس فرمودند کہ خدمت مولانا نظام الدین قدس سرہ گفتند کہ دو برادران توامان بودند کہ از یک شکم آمدہ بودند و پشت ایشان بر یکدیگر چسپیدہ و چون بزرگ شدند و ہم زبان شکر جناب الہی جاری داشتند کسی از ایشان پرسید کہ با چون

چنین بلاهای صعب که شما را واقع است چه جای شکر گذاریست گفتند ما می دانیم که حق سبحانه و تعالی را
ازین بلا بلاهای صعب تر بسیارست برین بلا شکر می گوئیم که مبادا ابتلای ازین عظیم تر مبتلا شویم ناگاه
یکی ازیشان بمرد و آن دیگری گفت اینک بلای صعب تر پیدا شد اکنون اگر این مرده را از من
قطع کنند من نیز بمیرم و اگر قطع نمی کنند مرا مرده کشتی می باید کرد تا وقتیکه بدن وی فرسوده شود و بریزد

جوهر در مقام تصبیر شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم التصبیر وهو
حمل النفس علی المکاره وتجرع المرارات پس از صدق مقام صبر کردن ست بتکلف و آن
داشتن نفس ست بر مکروهات و دشوارها و خورانیدن و چشانیدن تلخیهاست یعنی اگر وی مالک صبر
نباشد بستم خود را در صبر آرد

جوهر در مقام ارادت شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم الارادة
وهی استدامة الکد وترک الراحة پس از زهد مقام ارادة است و آن دوام رنج کشیدن و
ترک راحت کردن ست شیخ سعد الدین قدس سره در شرح این رساله مسمی بجمع السلوک میفرمایند
ازینجاست که گویند مرید را اگر در رخصت گشتن زهر قاتل ست هر مریدی که گرد رخصت گشت از وی
هیچ کاری نیاید و منع کسب در حق کسی بود که اوقات او مستغرق بحق تعالی باشد اگر در کسب مشغول شود
در کار او خلل افتد و فوت آن دارد که بی کسب ماندن تواند و اگر چنین نبود کسب کردن شاید و مصنف
مقام ارادت را بعد مقام زهد آورده و شیخ نجیب سهروردی قدس سره در آداب مقام ارادت را
از زهد مقام آورده والاولی ما قال المصنف اذ مقام الارادة علی ما ذکرنا لا یصح الا بعد
تصحیح التوبة والورع والتقوی والزهد

جوهر در مقام اخلاص شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه می فرمایند
ثم الاخلاص وهو اخراج الخلق عن معاملة الله تعالی پس از رضا مقام اخلاص است و
آن بیرون آوردن خلق ست از معامله که برای حق تعالی است یعنی هر کاری که کند خلق را در نظر نیارد
و غرضی و مقصودی در معامله خود نباشد الا التقرب الی الله تعالی

جوهر در اهل شکر صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که اهل شکر دو فرقه اند مبطلان و محقان
مبطلان اهل نفاق اند که جز بر نعم ظاهره دنیوی شکر نگویند و بر نعم باطنه اخروی مانند بلا و فقر روی از
حق تعالی بگردانند و آنرا نعمت بلکه نقمت شمرند و نص تنزیل در حق ایشان اینست ومن الناس من
یعبد الله علی حرف فان اصابه خیر اطمأن به و ان اصابته فتنة انقلب علی وجهه و اما محقان

مومنان اند کہ بثواب فقر وتحمل بلا در آخرت بی گمان اند وآنرا از اجل نعم شمارند وایشان سہ طائفہ اند ضعفا واقویا واصفیا ضعفا آنند کہ اگرچہ بنعم اخروی ایمان دارند وبران شکر گویند ولیکن بسبب ضعف حال وتشبث صفات نفوس میل بہ نعم دنیوی زیادت دارند وبران شکر بیش گویند واما اقویا آنہا اند کہ بقوت حال میل بنعم اخروی بیش کنند وبران شکر زیادت گویند وتزکیہ نفس خود دران شناسند واما اصفیا بکلی از تشبثات وتعلقات بقایای نفوس پاک وصاف شدہ باشند وایشان را خود ہیچ اختیار نماندہ وباختیار حق تعالی مختار شدہ وآنچہ پیش آمد از بلا وعافیت بہیچ طرف میل نکردہ

جوہر در مقام شکر صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند از آنجہت کہ ثمرہ صبر جمیل ثواب جزیل ست واداء شکر بر حصول این نعمت لازم وواجب ومقام شکر تالی مقام صبر آمد ومعنی شکر از روے لغت کشف واظہار ست مطلقا ودر عرف علما اظہار نعمت منعم بواسطہ اعتراف دل وزبان واعتراف قلبی موجب اظہار نعمت نسبت بانفس شاکر ست واعتراف لسانی نسبت بدیگران پس کمال شکر باجتماع ہردو صورت بندد واز معظمات نعم جناب الہی یکی نعمت شکر ست کہ توفیق اداء آن بہ بندہ ارزانی داشتہ اند پس شکر آن ہم واجب بود واداء این شکر ہم میسر نشود الا بعزل وغیبت نفس خود واستغراق در تیج نعم جناب الہی چنانکہ گفتہ اند الشکر ہو الغیبۃ عن الشکر

جوہر در شکر علمی وعملی صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ شکر را بدایتی ست ونہایتے بدایت او علم ست بوجود نعمت ووجوب شکر بران وکیفیت اداء شکر ہر نعمتی ونہایتش عمل بر مقتضاء دلالت علم چنانکہ بداند کہ اموال دنیوی نعم جناب الہی اند واو باداء شکر از منعم مطالب وکیفیت آن صرف ست در مصارف شرعی مانند زکوۃ وصدقات وعطایا وہدایا وکفران آن امساک یا صرف در وجوہ معاصی وہمچنین بداند کہ ہر یک از قوی ظاہرہ وباطنہ وجوارح واعضاء نعمتی ست واو باستخراج شکرے خالص خداوند تعالی را از ان مامور ومطالب وبداند کہ شکر ہر یک علی الیقین چیست مثلا داند کہ زبان نعمتی ست ونطق در و نعمتی وشکر آن تلاوت کلام جناب الہی وذکر او سبحانہ واظہار نعمت او وصدق وکفران آن کذب وبہتان وغیبت وشتم وچشم نعمتی ست وبینائی در و نعمتی شکر آن مطالعہ آیات قدرت وحکمت جناب الہی ومشاہدہ وکفران آن نظر بمحرمات ومکارہ وفضول وگوش نعمتی ست وشنوائے در و نعمتی شکر آن استماع کلام جناب الہی وحدیث نبوی ومواعظ وکفرانش استماع غیبت ولغو وعقل نعمتی ست شکر آن قبول علوم شرعی وہدایت طرق خیرات واصلاح امور معاش ومعاد وکفرانش در علوم ایمانے ومکر وحیلہ وعلم نعمتی ست وشکر آن دلالت بر اعمال صالحہ وافشاء آن با اہل وکفرانش تعلیم نا اہل کردن

پس هرگاه که بنده این نعمتها را بداند و چگونگی شکر هر یک معلوم کند بشکر علمی که بدایت شکرست رسیده باشد و هرگاه
که بر مقتضای آن عمل کند بشکر عملی که نهایت شکرست پیوسته و شکر علمی از جهت سهولت کثیر الوجودست و شکر
عملی از غایت عزت قلیل الوجود و نص کلام مجید باین معنی ناطق ست که اعملوا آل داود شکرا وقلیل من
عبادی الشکور و بداند که جمله نعمتها در دو قسم منحصر اند دنیوی و اخروی نعم دنیوی ظاهر اند و نعم اخروی باطن
نعم دنیوی مانند صحت و عافیت و رزق و غنا و نعم اخروی مانند ایمان و عمل صالحه و صبر بر فقر و بلا

جوهر در مقام خوف صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرماید که از جمله منازل و مقامات
طریق آخرت یکی خوف ست یعنی انزعاج قلب و انسلاخ او از طمانینت امن بتوقع مکروهی ممکن الحصول
و این مقام تالی مقام شکرست از انست که نظر شاکر در مقام شکر مقصور بود بر ملاحظه نعمت جناب الهی که طمانینت
امن لازم آنست تا آنگاه که از مقام خوف بملاحظه امکان نزول نقمت و سخط بدلش فرود آید
و او را از طمانینت و امن انزعاج کند و بتوقع سخط ممکن الحصول بمنزله خوف کشد و نظر جلال بهیبتش با نظر
جمال بین قرین گردد و بر ظاهر صلاح حال اعتماد نکند و پیوسته از نوازل قهر و غضب خائف
بود و خوف از ایمان نصیب تولد کند و بر دو گونه باشد خوف عقوبت و خوف مکر خوف عقوبت
عوام مومنان را بود و سبب آن دو چیزاند تصدیق وعید و مطالعه جنایت و علامتش هم دو چیز
احتراز از وقوع در جنایت فیما بعد و تعجیل تدارک جنایت ماضیه و تسکین حرارت این خوف بملاحظه
مواعید مرجیه صورت بندد و صاحب این خوف اگرچه ایمان نصیب دارد از اهل محبت نبود چه خوف او
از عقوبت نفس دلیل محبت نفس ست و در دلی که محبت نفس بود محبت جناب الهی نبود چه سلطان محبت
جناب الهی هرجا که قصد نزول کند غیر را مجال اقامت نماند اما خوف مکر محبان صفات را بود که تعلق
بصفات جمالی دارند مانند رافت و رحمت و لطف و رضا و امثال آن و از صفات جلالی مانند عقوبت
و قهر و سخط خائف باشند و در صورت لطف جلی از قهر خفی ایمن نباشند و پیوسته از سوء عاقبت و بلاء
قطیعت ترسند و سبب این خوف دو چیزاند محبت جناب الهی و ملاحظه مکر و علامتش هم دو چیز اند یکی
آنکه هیچ کس از و نترسد چه با خوف او اثری از آثار جلال و هیبت جناب الهی همراه بود دوم آنکه [illegible]

جوهر در مقام رجا صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرماید که معنی رجا ارتیاح قلبست
بملاحظه کرم مرجو و اثبات این مقام بعد از مقام خوف از انجهت افتاد که ترویح رجا بعد از تبریح خوف
صورت بندد و تبریح او با مقدمه تسخین خوف مفید بود و از انجهت که فائده رجا تبرید و ترویح ست نسبت
بجمال دارد و از انجهت که فائده خوف تسخین و تبریح ست نسبت بجلال دارد و در فضیلت رجا اخبار

دار دست ولیکن فائده آن مشروطست بممازجت ومعادلت با خوف واهل رجا دو طائفه اند طالبان

حظ وطالبان حق هرکه رجاء او بنیل حظ دنیوی یا اخروی مقصور بود وخلاف آنرا کاره باشد رجاء او مظنه

اعتراض بود اما رجاء طالبان حق بلقاء او عین موافقت مراد او باشد نه مظنه اعتراض چه اعراض طلب

مخالفت مراد اوست وطلب لقاء او مخالف الصدور مراد او وعلامت صدق رجا تهیه اسباب وصول ست بهر چه

آن دو چیز اند توجه کلی بدو وقطع تعلقات موانع که نفی شرک ست وعمل صالح وهرکه بچیزی امیدوار بود

وبعملی که بدان متوسل باشد مساعت نماید او را مغرور ومتمنی خوانند نه صاحب رجاء وموافق این معنی

قول حضرت شاه کرمانی قدس سره است علامة الرجاء حسن الطاعة وخوف ورجا بمثابه دو قدم اند

سالکان طریق را که بدان قطع منازل ومراحل کنند گاهی بقدم خوف از مهالک وقوف وسکون

وفترت می گذرند وگاهی بقدم رجاء از ورطات یاس وقنوط ره بدر می برند

چهارم در مقام توکل صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مراد از توکل تفویض امرست

با تدبیر وکیل علی الاطلاق واعتماد بر کفالت کفیل ارزاق واین مقام بعد از رجاست چه معامله

تفویض واعتماد با کسی رود که اول کرم او ملاحظه رفته باشد وتوکل نتیجه ایمان ست بحسن تدبیر وتقدیر

عزیز علیم وعلی الله فتوکلوا ان کنتم مومنین واین ایمانی بود در درجه یقین که صاحب آن بداند که

جمله امور مقدر ومقسوم اند بتقدیر مشیت کامل وقسمت عادله ودران بزیادت ونقصان تغییر وتبدیل

وچون این معنی محقق شد علامتش آن بود که زمام تدبیر بقبضه تقدیر سپارد واز حول وقوت خود منخلع

گردد حضرت شیخ سری سقطی قدس سره میفرمایند التوکل الانخلاع من الحول والقوة

وحضرت حمدون قصار قدس سره میفرمایند التوکل هو الاعتصام بالله تعالی وتوکل عنایت

عبارتست از اعتماد بر حسن مشیت قدیمه وتوکل کفالت عبارتست از اعتماد بر صدق کفالت

وتوکل کفالت داخل بود در توکل عنایت من غیر عکس ومتوکل حقیقی آنست که در نظر شهود او غیر وجود

مسبب الاسباب وجودی دیگر نگنجد وتوکل او بوجود وعدم اسباب متغیر نگردد واین توکل کسی را بود

که بذروه مقام توحید رسیده باشد وتا رسیدن بدین مقام متوکل در تصحیح مقام خود بترک اسباب

محتاج بود چه اعتبار وجود آن در توکل او قادح باشد لاجرم همیشه در رفع ودفع اسباب کوشد و

حال حضرت ابراهیم خواص قدس سره در تصحیح این مقام بترک اسباب بغایت مشهورست که هرگز

در مقامی زیاده از چهل روز اقامت نکردی ودر اخفاء حال خود از نظر خلق احتیاط بلیغ نمودی

تا علم خلق بتوکل او سببی از اسباب رزق نگردد وطائفه که وجود اسباب پرده حال ایشان بود

تا نظر اغیار بدان نیاید وایشان در تحت قباب اسباب از نظر غیر مستور باشند وخلق پندارند که ایشان با اسباب اند

جمع قبه بمعنی کلس ۱۲

وایشان با مسبب الاسباب اند هرکه در توکل صاحب یقین وتمکین شود مراو را هیچ عارضی وحادثی منزعج ومختلج نگردد وقتی جماعتی از حضرت جنید بغدادی قدس سره پرسیدند که اگر ما در طلب رزق سعی نمایم چگونه باشد فرمودند که اگر میدانید که رزاق شما را فراموش کرده است در طلب رزق سعی کنید گفتند پس در خانه نشینیم وتوکل کنیم فرمودند جناب خداوند تعالی را بتوکل خود امتحان نکنید که جز حرمان نصیبی نباشد گفتند چه حیله کنیم فرمودند ترک حیله. وشیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند التوکل علی الله تعالی وهو الاعتماد علی الله تعالی فی الوعد والوعید بازالة الطمع عمن سواه پس از اخص خواص مقام توکل است بر خداوند تعالی وآن اعتماد کردن است بر خداوند تعالی در وعده ووعید بدور کردن طمع از کسی که جز او ست وعده در خیر گویند ووعید در شر ودر مجمع السلوک مذکور است که علامت متوکل سه چیز است یکی آنکه سوال نکند وبدل طمع کسی نکند که الطمع ام الخبائث دوم آنکه اگر کسی وی را بی سوال بدهد رد نکند سوم آنکه اگر برسد حبس نکند ونگاه ندارد

جوهر در آنکه فقیری که مال ندارد پنج حال دارد صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند فقیری که مال ندارد پنج حال دارد حال اول که عالی تر است چنان باشد که اگر مال بدو رسد از کراهت دارد وبدان متاذی شود وآن زهد است ونام صاحب آن زاهد حال دوم آنکه در آن رغبت ندارد وکراهت ندارد وصاحب این حال را راضی خوانند سوم آنکه وجود مال نزدیک آن دوست تر از عدم آن باشد آنرا قانع خوانند چهارم آنکه ناطلبیدن بعجز باشد والا راغب بود اگر بطلبیدن آن باید بطلب مشغول بود آنرا حریص خوانند پنجم آنکه مالی ندارد وبران مضطر باشد چون گرسنه که نان ندارد آنرا مضطر خوانند ووراء این پنج حال حالیست که آن عالی تر از زهد است وآن اینست که وجود مال وفقد آن نزدیک او برابر باشد پس اگر بیابد نه بدان شاد شود ونه از ان برنجد پس حال او چون حال ام المؤمنین عایشه رضی الله تعالی عنها است که صد هزار درم بایشان رسیدند در روز تفرقه کردند خادمه گفت اگر یک درم برای ما گوشت خریدی به بودی فرمودند مرا یاد ندادی پس کسی که حال او این باشد اگر همه دنیا در دست او بود او را زیان ندارد که او مالها را در خزانه خداوند تعالی داند نه در دست خود وصاحب این حال را مستغنی گویند زیرا که او بی نیاز است هم از وجود مال وهم از فقد آن لیکن غنی نخوانند تا نام غنی باقی ماند کسی را که غناء مطلق از همه چیزها او راست وآن اگرچه از مال مستغنی است هم بوجود وهم بعدم از چیزهای دیگر وجز آن مستغنی نیست پس زید درجه است که آن کمال ابرار است وصاحب

این حال از مقربان ست لاجرم زاہد در حق او نقصان ست چه حسنات الابرار سیئات المقربین و این برای
آنست که کراہت وارند و دنیا مشغول ست بدنیا چنانکه رغبت کنند و است در ان مشغول ست بدان و مشغولی
بجز خداوند تعالی حجاب ست از خداوند تعالی

جوہر زاہدی در مسجد معتکف بود و امام مسجد او را گفت اگر کسب کنی فاضل تر باشد زاہد گفت جهودی است
که هر روز دو نان بهمسایه امام گفته بودن تو در مسجد بهتر زاہد گفت اگر امامت نکنی ترا بهتر بود که تو وعده
جهودی را به وعده جناب خداوند تعالی که بدادن روزی فرموده است ترجیح کردی

جوہر حضرت شیخ ابوسعید خراز قدس سره فرمودند که در بادیه رفتم بی توشه و مرا فاقه رسید از دور مرحله
دیدم شاد شدم پس در نفس خود اندیشیدم که بغیر جناب خداوند تعالی اعتماد کردم پس سوگند خوردم که
در مرحله نروم تا نبرند و خود را در ریگ تا سینه پنهان کردم اهل مرحله در نیم شب آوازی بلند شنیدند
که ای اہل مرحله جناب خداوند تعالی را ولی ست که خود را در ریگ حبس کرده است او را دریابید
پس جماعتی بیامدند و مرا بیرون آوردند

جوہر جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بعد دفن درویشی فرمودند که روز قیامت
روی این چون ماه شب چهاردهم باشد و اگر در وی یک خصلت نبودی روی او چون خورشید بودی التماس
کردند که آن خصلت چیست فرمودند که وی بسیار نماز و روزه و ذکر داشت لیکن چون زمستان آمدی
حل تابستان برای تابستان نگاه داشتی و چون تابستان آمدی حل زمستان برای زمستان نگاه داشتی
و فرمودند اگر توکل کنید برای جناب خداوند تعالی چنانچه حق توکل ست شما را روزی دهد چنانچه پرندگان را
که بامداد گرسنه میروند و شبانگاه سیر باز آیند و بدعای شما کوهها از جای بلغزند

جوہر حضرت شیخ سعدالدین قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که اگر یکی را کسب مشوش
وقت او بود و ترک کسب موجب ترقی در ذکر و فکر و استغراق باشد و مع ذلک برآمدن مردمان و آوردن
چیزی چشم ندارد و بیرآستن در خانه توکل و ترک کسب کردن اولی و اگر یکی ترک کسب کند و دل او مضطرب شود و بر آمدن
مردمان و آوردن ایشان چیزی چشم دارد آنرا کسب کردن اولی زیرا که التفات دل بسوی خلق ست و ترک آن مهم است که کسب بود

جوہر بعضی بجهت ضعف و صلاح وقت در طلب رزق توسل باسباب کنند و بعضی بجهت
قوت حال و سلب اختیار بکفالت جناب حق سبحانه و تعالی اکتفا نمایند و بر توکل کنند و هیچ سبب توسل
و توصل برزق مقسوم نجویند طائفه اول که مبتدیان اند بعضی بکسب توسل نمایند و بعضی بحکم صلاح وقت
گاهی بکسب و گاه بسؤال چنانکه حضرت ابراهیم ادهم قدس سره گاهی بناطوری باغها و لقمه حلال برای نفقه اصحاب

کسب کردی وگاهی که تنها بودی در وقت حاجت بقدر ضرورت طریق سوال سپردی وابوجعفر حداد که استاد
جنید بود بین العشائین قدر ما یحتاج از خانها سوال کردی وابوسعید خراز در مبدا احوال وقتی که نیک محتاج
شدی دست فرا داشتی وشیا لله گفتی این طائفه را تا ضرورتی وفاقه تمام نبوده است وصلاح وقت مقرون
باشارت غیب در سوال ندیده اند در آن بر خود نگشوده اند مادام تا بتوانند سوال نکنند از آن پرحذر باشند
چه شریعت از آن تحذیر فرموده پس آداب سائل آنست که تا ضرورت باعث نشود در سوال شروع نکند
مادام که امکان وطاقت دارد ونفس را بصبر از مشتهی خود ومطالبه نماید تا آنگاه که دری از غیب گشاید چه
هرگاه که نفس در موافقت حاجات باعطا وصبر مسامحت نماید غنا حقیقی از ماسوای الله حاصل آید
طائفه دوم که متوکلان اند یعنی بجهت کمال شغل بحق سبحانه وتعالی ومشاهده جمال توحید ومطالعه نور یقین
هیچ سبب از اسباب رزق بتسبب نجویند واز هیچ مخلوق استعانت ننمایند تا مسبب الاسباب بهر طریق که خواهد
رزق بایشان رساند واز این طائفه بعضی آنها اند که هرچه خواهند از حق تعالی خواهند تا از سه چیز
یکی ارزانی دارد یا عطاء مسئول یا صبر یا ازاله داعیه آن از خاطر وبعضی آنها اند که هیچ نخواهند نه از حق
ونه از خلق بسبب آنکه علم واراده خود را در علم واراده مطلق محو کرده اند ودانند که علم ازلی را احاطه
بمصالح آنها از علم ایشان زیاده بود واراده کلی را تعلق بحوائج ایشان از اراده جزوی بیشتر وتمامتر باشد
لاجرم بعلم او از سوال مستغنی باشند چنانچه ابراهیم علیه السلام فرموده علمه بحالی حسبی عن سوالی اینجاست
قول آنکه گفت الفقر لا یحتاج الی الله ومتوکلان را اصحاب فتوح خوانند بجهت آنکه از فتوح غیب
تناول ایشان بود هرچه بینند که از غیب بی تطلع وتشوف نفس فتوح می شود آنرا قبول فرمایند اگرچه بدان
محتاج نباشند واهل فتوح بعضی آنها اند که در اخذ وعطا بر سابقه ازلی متوقف باشند بسبب آنکه خود را در
هر حال بتبعیت هوا متهم دارند وبعضی آنها اند که در اخذ متوقف باشند ودر اعطا نه چه در اعطا حظ نفس
کمتر ست وبعضی که در اعطا متوقف باشند ودر اخذ نه در محض اختیار وجود فعل حق بینند ودر اعطا اختیار
وفعل خود وبعضی که نه در اخذ متوقف باشند نه در اعطا بسبب تلاشی وجود ایشان در نور توحید وتصرف
در اشیا بحق وامن از غائله هوا ووجود این طائفه در عالم از کبریت احمر عزیزتر ونایاب ست پس ادب
تارکان اسباب ومتوکلان که تناول ایشان از فتوح بود آنست که پیش از وصول بدرجه اعلی تجلی ذات
یا صفات یا افعال که مبدا تجلیات ست در تناول فتوح واعطا بی سابقه علمی جدید وادب عتید
مسارعت ننمایند وبیش از احکام مقام حریت در قدمگاه احرار قدم ننهند وحقیقت فتوح آنست که
از حق ستانند نه از خلق خواه واسطه آن دست مردم بود یا نه خواه سبب معلوم بود وخواه نه بشرط آنکه او را

بر مقاسہ آن تطلع و تشوق نبود و وظیفہ وقت صوفی آنست کہ در ہر حالی کہ باشد از سوال و فتوح ادب آن نگاہدارد - مصباح الہدایۃ -

جوہر در مقام رضا، صاحب مصباح الہدایۃ قدس سرہ میفرمایند کہ رضا عبارتست از رفع کراہیت و استحلاء مرارت احکام قضاء و قدر و ازین تفسیر محقق شود کہ مقام رضا بعد از عبور بر منزل توکل تواند بود چہ لازم نیست کہ با یقین سابقہ قسمت و توکیل قسام کراہیت موجود نباشد و مرارت (تلخی ۱۲) احکام در مذاق حلاوت نماید حضرت ذوالنون مصری قدس سرہ فرمودند الرضاء استقبال الاحکام بالروح و حضرت حارث محاسبی قدس سرہ فرمودند الرضاء سکون القلب تحت جریان الحکم و حضرت جنید بغدادی قدس سرہ فرمودند الرضاء رفع الاختیار این اشارتست باصل رضا چہ رفع کراہیت کہ اصل مقام رضاست نتیجہ رفع اختیارست و ہمچنانکہ رضاء نفس اثر رضاء قلبست رضاء قلب اثر رضاء [illegible] است ہرگاہ نظر رضوان جناب الہی بدل تعلق گیرد صفت رضا در وی پیدا آید پس علامت اتصال رضوان (خوشنودی ۱۲) جناب الہی بدل بندہ اتصال رضاء بندہ بود بوی و [illegible] محبت لازم مقام رضاست و رضا و محبت ہرگز از بندہ مفارقت نکنند نہ در دنیا و نہ در آخرت بخلاف خوف و رجا کہ در آخرت مفارقت کنند و مقام رضا مقام واصلان و مقام سالکان و شیخ قطب الدین دمشقی قدس سرہ در رسالہ مکیہ میفرمایند ثم الرضاء و ہو التلذذ بالبلوی پس اعجب مقام رضاست و آن لذت گرفتن ست ببلاہا و شیخ سعد الدین قدس سرہ در مجمع السلوک میفرمایند چون بندہ بقضا رضا نیابد در بلا آید [illegible] مقدر [illegible] اضطراب بجز عصیان چیزی حاصل نیاید پس بندہ را بحکم بندگی در حکم خداوند تعالی رضا باید داد و گردن بتقدیر او سبحانہ باید نہاد و بزرگان در باب رضا سخن بسیار گفتہ اند اما مقداری کہ دانستن آن چارہ نیست آنست کہ راضی بخداوند تعالی کسی ست کہ در بلا الم اعتراضی بر تقدیر خداوند تعالی نباشد بزرگی فرماید سلامتی یا در عدم یا در قدم اما وجودی کہ میان دو عدم از بہر ابتلا و بہر بلاہاست و ہمہ علت چہ توان کرد راست گفت ع ای کاش نبودہ عراقی ہرگز تست ہمہ فساد باقی + [illegible] رضی اللہ تعالی عنہا پرسیدند کہ بندہ کی در مقام رضا باشد فرمودند وقتی کہ در معصیت و بلا چنان [illegible] دل باشد کہ در [illegible] نعمت و از حضرت شیخ بایزید بسطامی قدس سرہ پرسیدند کہ چہ میخواہی فرمودند کہ مرا ہیچ خواست نباشد و ارادت من در ارادت جناب حق سبحانہ و تعالی محو باشد تا مراد من مراد او سبحانہ باشد حضرت شیخ ابوتراب نخشبی قدس سرہ فرمودند کہ بمرتبہ رضا نرسد کسی کہ دنیا را در دل وی قیمتی و مقداری بودہ باشد و امام محمد غزالی قدس سرہ در کیمیای سعادت میفرمایند کہ رضا بقضای خداوند تعالی بلندترین [illegible] مقامات [illegible] و رضا بہر چہ خداوند تعالی کند ثمرہ محبت ست و این فرمودہ حضرت

سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم الرضاء بالقضاء باب الله الاعظم واز قومی پرسیدند
که نشان ایمان شما چیست گفتند در بلا صبر کنیم و بر نعمت شکر کنیم و بقضاء رضا دهیم فرمودند این قوم حکما اند
و علماء و فرمودند که خداوند تعالی میفرماید که هر که بر بلاء من صبر نکند و بر نعمت من شکر نکند و بقضاء من راضی
نباشد گو که خدای دیگر طلب کند و فرمودند که خداوند تعالی میفرماید که تقدیر کردم و هر چه خواهد بود حکم کردم
هر که راضی ست رضای من او راست و هر که راضی نیست خشم من او راست و گروهی گفته اند که رضا به بلا
و هر چه بخلاف هوا باشد ممکن نیست و این خطاست بلکه چون دوستی غالب شد رضا بخلاف هوا ممکن ست
بدو وجه یکی آنکه چنان مستغرق و مدهوش شود بعشق که از درد خود آگاهی نیابد چنانکه کسی بود که در حرب چنان
مشغول شود که درد جراحت بروی آید نداند تا آنگاه که خون بچشم نه بیند و وجه دوم آنکه الم دریابد ولیکن
چون داند که رضاء دوست او در آنست او بآن راضی باشد و حضرت سهل تستری قدس سره دردی داشتند
و دوا نکردند گفتند چرا دوا نکنی فرمودند زخم دوست درد نکند. و حضرت جنید بغدادی قدس سره فرمودند که حضرت
سری سقطی قدس سره را گفتم محب الم بلا بیابد فرمودند نه و زنان که در یوسف علیه السلام می نگریستند از
عظمت جمال او دست ببریدند و خبر نداشتند و در مصر قحط بود چون گرسنه شدندی بدیدار ایشان رفتندی
گرسنگی فراموش کردندی این اثر جمال مخلوق بود و اگر جمال خالق کسی را مکشوف شود چه عجب اگر از بلا
بیخبر بود و گروهی گفته که شرط رضا آنست که دعا نکنی و هر چه نیست از خداوند تعالی نخواهی و بآنچه هست راضی
باشی و بر معصیت و فسق انکار نکنی که آن نیز از قضاء خداوند تعالی است و از شهری که در آن معصیت
وبا و یا غالب باشد نگریزی که این از قضا گریختن بود و این همه خطاست که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی
علیه وآله واصحابه وسلم دعا کرده بودند و فرمودند الدعاء مخ العبادة است و خوردن آب تا تشنگی برود و خوردن
نان تا گرسنگی رود و پوشیدن جامه تا سرما دفع کند خلاف رضا نبود پس دعا کردن تا بلا برود هم این بود
اما رضا دادن بمعصیت چگونه روا بود که از آن نهی آمده است و گفته که هر که بآن رضا دهد در آن شریک است
و از جایی که معصیت غالب باشد هم ست گریختن که معصیت سرایت کند و اگر نکند بلا و عقوبت از آسمان
رسد و همچنین اگر در شهری تنگی و قحطی باشد سفر روا بود [illegible] که طاعون بود که از آن نهی ست چه اگر تندرستان

بروند بیماران ضایع مانند

[illegible] رضا آنست که حق تعالی ترا به بندگی پسندد و تو حق را به ربوبیت پسندی صاحب اسرار النقطه
قدس سره میفرمایند اگر صد سال آن کسی که او پسندد برابر آن یک ساعت نباشد که آنچه او [illegible] پسندد
و رضا نزدیک مشایخ خراسان از جمله مقامات ست و آن از نهایت توکل ست و مشایخ عراق گفته

که رضا از جمله احوال ست که بکسب بنده حاصل نشود —

جوهر بخدمت حضرت شیخ برهان الدین قدس سره بسبیل استرشاد پیام فرستاد که مرا در نیو لاالقرقیه روی داده و جمعیتی که داشتم به بعدم نهاده در جواب وی فرمودند که خلاف عادت و انصراف وضع هیئت کرده باید اگر کسوت درویشی در بر ست لباس خوب باید پوشید و اگر کنج خلوت مقر ست در سیر و سیاحت باید کوشید و اگر نوافل کثیره معتاد ست بفریضه و سنن موکده اختصار اختیار باید نمود و امیدوار وصول فیض نامتناهی جناب الهی باید بود شاید که بجوی آب رفته باز آید

جوهر در جمع و تفرقه در شرح گلشن راز مذکور ست که جمع در اصطلاح این طائفه مقابل فرق ست و فرق احتجاب ست از حق بخلق یعنی همه خلق بیند و حق را من کل الوجوه غیر داند و جمع مشاهده حق است بی خلق و این مرتبه فناء سالک ست چه تا زمانیکه هستی سالک بر جاست باشد شهود حق بی خلق نیست و جمع الجمع شهود خلق ست قائم بحق یعنی حق را در جمیع موجودات مشاهده نماید که هر جا بصفتی دیگر ظاهر گشته و این مقام بقا بالله است و این مقام را فرق بعد الجمع و فرق ثانی و صحو بعد المحو خوانند چه بعد از وحدت صرف که جمع و محو ست بمقام فرق و صحو تنزل نموده و ازین اعلی تر مقام کامل نیست ایا چه هر شی چنانچه هست می بیند و میداند و صاحب این مقام وحدت در کثرت و کثرت در وحدت مشاهده می نماید و نزد این کامل وحدت آئینه کثرت ست و کثرت آئینه وحدت ست و صاحب این مقام چنانچه برویت کثرت محتجب از وحدت حقیقی نمی شود برویت وحدت نیز محتجب از کثرت نمی گردد

فرق چه بود عین غیر انگاشتن — جمع غیرش را عدم پنداشتن
صاحب تعطیل اهل فرق دان — گو ندید او از حق درین عالم نشان
هر که گوید نیست کلی هیچ غیر — در یقین او ست مسجد عین دیر
صاحب جمع ست پیشش هست فرق — جان او در بحر وحدت گشته غرق
جمع جمعست آنکه حق بیند عیان — در مرایا ی همه فاش و نهان
صاحب این مرتبه کامل بود — زانکه این آن هر دو را شامل بود

و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که لفظ جمع در اصطلاح صوفیان عبارت است از رفع مباینت و اسقاط اضافات و افراد شهود حق سبحانه و تعالی و لفظ تفرقه اشارت ست بوجود مباینت و اثبات عبودیت و ربوبیت و فرق حق از خلق پس جمع بی تفرقه زندقه بود و تفرقه بی جمع

محض تعطیل وجمع با تفرقه حق صریح واعتقاد صحیح چه حکم جمع تعلق بروح دارد وحکم تفرقه تعلق بقالب وما دام تا رابطه ترکیب میان روح وقالب باقی بود اجتماع جمع وتفرقه از لوازم وجود بود پس عارف محقق پیوسته بروح که محل مشاهده است در عین جمع بود وبقالب که آله مجاهده است در مقام تفرقه وخلاصه اشارت آنست که استتار وغیبت خلق در غلبه ظهور واستیلاء شهود حق جمع بود واستتار وغیبت حق در شهود وجود خلق تفرقه وعارف سامی شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در لوایح میفرمایند که تفرقه عبارت از آنست که دل را بواسطه تعلق با امور متعدده پراگنده سازی وجمعیت آنکه از همه بمشاهده واحد پردازی جمعی گمان بردند که جمعیت در جمع اسباب ست در تفرقه ابد ماندند وفرقه بیقین دانستند که جمع اسباب از اسباب تفرقه ست دست از همه افشاندند۔

جوهر بدانکه در مقام جمع عدم امتیاز عابد ومعبود وتابع ومتبوع ست چه جمع مشاهده حق ست بے خلق واین مرتبه فنای سالک ست وچون سالکان مقام جمع پرده دران شرع اند لهذا حضرت سید الطائفه شیخ ابو القاسم جنید بغدادی قدسنا الله تعالی بسرهم فرموده که جمع بلا تفرقه زندقه است وجمع الجمع توحید یعنی مرتبه جمع نسبت با هوشیاران زندقه است والامستان جام فنا را از خود خبر نیست

جوهر بدانکه بعضی در شهود وحدت چنان مستهلک اند که همه را یک بینند واین حال فنا ومرتبه جمع ست وبعضی حقائق موجودات را که عبارت از اعیان ثابته است مظاهر تجلیات وجود مطلق [illegible] در مرتبه علم وموجودات را که ظاهر وجود اند منصبغ باحکام آن تجلیات بینند وشناسند در مرتبه عین واین مقام فرق بعد الجمع ست

جوهر محجوب گوید که همه خلق ست وموحد گوید که همه حق ست ومحقق گوید که من کل الوجوه حق نیست ومن کل الوجوه خلق نیست بنظر مراتب الوهیت وعبودیت یعنی باعتبار حقیقت حق است وباعتبار تعین وظهور بکثرت خلق ست وتحیر درین مقام دم زدن ندارد والعجز عن درک الادراک بکار دارد۔

جوهر در تمکین وتلوین تمکین جا دادن وپا بجا کردن وبمعنی قدر ووقع وتلوین گوناگون کردن۔

جوهر صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که تمکین عبارت ست از دوام کشف حقیقت بسبب استقرار قلب در محل قرب وتلوین اشارت ست بتقلب قلب میان کشف وحجاب بسبب تناوب وتعاقب غیبت صفات نفس وظهور آن [illegible]

عبور نکرده و بعالم صفات قلب نرسیده او را صاحب تلوین نگویند چه تلوین بجهت تعاقب احوال متنافیه ترو
ونفی صفات نفس را صاحب حال نخوانند پس تلوین ارباب قلوب را تواند بود که هنوز از عالم صفات
تجاوز نکرده و بذات نرسیده چه صفات متعدد است و تلوین جایی تواند بود که تعدد باشد و ارباب کشف
ذات از حد تلوین گذشته و بمقام تمکین رسیده چه در ذات بحت وحدت تغیر صورت نبندد و خلاص از تلوین
کسی را بود که دل او از مقام قلبی بمقام روحی عروج کند و از تحت تصرفات تعدد صفات بیرون آید و در
فضای قرب ذات متمکن گردد و اینجا لطیفه است که چون قلب از مقام قلبی بمقام روحی رسد نفس نیز از
مقام نفسی بمقام قلبی انتقال کند و تلوین که پیش از آن قلب را بود از قبض و بسط و حزن و سرور و خوف
و رجا درین مقام عارض نفس شود و نفس به نیابت قلب صاحب تلوین گردد و این تلوین در حقیقت
تمکین را قادح نباشد بسبب عدم احتجاب نور کشف یقین بوجود این تلوین و ممکن نیست که تا رسم بشریت
باقی بود تغیر از طبیعت بکلی مرتفع شود ولیکن این تغیر صاحب تمکین را از مقام تمکین خارج نگرداند و
صاحب نفحات قدس سره فرموده اند که تلوین عبارت ست از گردیدن دل سالک در احوالی که بروی
می گذرد و بعضی گفته که گردیدن دل ست میان کشف و احتجاب بسبب غیبت صفات نفس و ظهور آن
و هر آینه سالک را درین مقام توان شناخت از جهت تلوین احوال وی میان صفات متقابله مثل
قبض و بسط و سکر و صحو و امثال آن و تمکین عبارتست از دوام کشف حقیقت بواسطه اطمینان دل در
موطن قرب و هر آینه سالک را درین مقام نتوان شناخت زیرا که صاحب تمکین بمرتبه علم سعت رسیده است
و در اکل و شرب و بیع و شرا و نوم و یقظه و سائر صفات بشری مشابه و مماثل اهل ظاهر شده و تقلید اهل تمکین و از روی
طبعی و ترک ریاضات و مجاهدات موجب خطر زندیقی ست و حضرت شیخ اکبر قدس سره در اصطلاحات خود
آورده اند که نزد اکثر مشائخ تلوین مقام ناقص ست لیکن نزد ما افضل و اکمل همه مقامات ست و حال بنده دروی
همان حال ست که جناب خداوند تعالی در شان خود می فرماید که کل یوم هو فی شان و تمکین نزد ما تمکین ست
در تلوین و مولانا رضی الدین عبدالغفور قدس سره میفرمودند که معنی کلام حضرت شیخ اکبر که نزد ما اکمل مقامات
تو آنست که هر زمان سالک بتجلی از تجلیات مشرف شود و یا هر زمان و یرا مدرکی از مدرکات معلوم گردد و بلکه
مراد آنست که حقیقت آدمی بی رنگ شود و مطابق اصل گردد که عبارت از ذات بحت بی کم و کیف است
پس چنانچه آنجا کل یوم هو فی شان ست اینجا نیز هر زمان از حقیقت وی رنگی برآید و او را تابع خود گرداند
و نسبت حقیقت او همه رنگها برابر شود و بلکه بمقتضای رنگی از شیونات جناب الهی عمل کند و در حقیقت
خود بی رنگ باشد و رنگی نیست که شناختن چنین شخصی که همه رنگها برآید و نسبت او با همه رنگها برابر بود و در حقیقت

خود بی رنگ باشد مشکل تر و دشوار تر خواهد بود از شناختن صاحب تمکین که همیشه در یک مرتبه مقیم است و بر یک رنگ ثابت و مستقیم

جوهر در تجلی و استتار صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که مراد از تجلی انکشاف شمس حقیقت ست از غیوم صفات بشری بغیبت آن و مراد از استتار احتجاب نور حقیقت ست بظهور صفات بشری و تراکم ظلمات آن و تجلی سه قسم ست یکی تجلی ذات و علامتش اگر از بقایا ر وجود سالک چیزی باقی مانده باشد فنا ر ذات و تلاشی صفات ست در سطوت انوار آن و آنرا صعقه خوانند چنانکه حال موسی علیه السلام که ایشان را بدین تجلی از خود فانی کردند قوله تعالی فلما تجلی ربه للجبل جعله دکا و خر موسی صعقا پس هرگاه متجلی شد رب موسی بذات جبل را پاره پاره ساخت و افتاد موسی مصعوق چون از حق سبحانه و تعالی طلب رویة کردند و هنوز ببقا بعد الفنا نرسیده بودند و بقایا ر صفات وجود شان برقرار بدلالت ارنی بوقت تجلی نور ذات بر طور نفس وجود شان متلاشی گشت و بقیه که طالب رویة بود برخاست و اگر از بقایا ر وجود فانی بکلی منخلع شده باشد حقیقتش بعد از فنا ر وجود ببقا ر مطلق واصل گشته بنور ازلی ذات ازلی را مشاهده کند و این خلعتی ست که خاص حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم را بخشیدند دوم تجلی صفاتست و علامت او اگر ذات قدیم بصفات جلال تجلی کند از عظمت و قدرت و کبریا و جبروت خشوع و خضوع بود و اگر بصفات جمال تجلی کند از رافت و رحمت و لطف و کرامت سرور و انس بود و معنی این نه آنست که ذات ازلی تعالی بتحول و تبدل موصوف بود تا وقتی بصفت جلال متجلی شود و وقتی بصفت جمال و لیکن بر مقتضا ر مشیت و اختلاف استعدادات گاهی صفت جلال ظاهر بود و صفت جمال باطن و گاهی برعکس آن سوم تجلی افعال ست و علامت آن قطع نظر از افعال خلق و اسقاط اضافت خیر و شر و نفع و ضر بدیشان و استوا ر مدح و ذم و قبول و رد خلق چه مشاهده مجرد افعال جناب الهی خلق را از اضافت افعال بخود معزول گرداند و اول تجلی که بر سالک آید در مقامات سلوک تجلی افعال بود و آنگاه تجلی صفات بعد از ان تجلی ذات پس افعال بخلق نزدیک تر از صفات بود و صفات نزدیک تر از ذات و شهود تجلی افعال را محاضره خوانند و شهود تجلی صفات را مکاشفه و شهود تجلی ذات را مشاهده و مشاهده حال ارواح ست و مکاشفه حال اسرار و محاضره حال قلوب و مشاهده از کسی درست آید که بوجود مشهود قائم بود نه بخود چه حدثان را طاقت تجلی نور قدم نیست تا مشاهد در شهود فانی نشود و بدو باقی نگردد مشاهده او نتواند کرد آورده اند که قومی از قبیله مجنون از مشاهده آثار حرقت فراق و شدت اشتیاق بر چهره حال مجنون روزی بشفاعت بسوی قبیله لیلی رفته گفتند چه شود اگر لحظه دیده مجنون بمشاهده جمال

لیلی مشهور شود و قوم لیلی گفتند اینقدر فریفتگی نیست ولیکن مجنون خود طاقت دیدار لیلی ندارد و عاقبت او را حاضر
کردند و گوشه خرگاه لیلی بر داشتند تا نظرش بر عطف دامن لیلی آمد آن همان بود و افتادن همان فی الحال
تجلی حق سبحانه و تعالی سبب استتار خلق ست و استتارش موجب ظهور حق تعالی پس هرگاه حق سبحانه و تعالی
بافعال خود متجلی شود افعال خلق دران مستتر گردد و هرگاه بصفات متجلی شود صفات و افعال خلق دران
مستتر گردد و هرگاه بذات متجلی گردد ذات و صفات و افعال خلق دران مستتر گردد و حکیم مطلق از جهت
مصلحت عالم حکمت و توسیع آثار رحمت بر خواص حضرت خود از بقایای صفات نفوس که منشا استتار اند
باقی گذارد تا رحمتی بود هم در حق ایشان و هم در حق دیگران اما در حق ایشان تا بمصالح نفوس قیام نمایند
و ببقایای آن درجات قرب حاصل کنند و اما در حق دیگران تا در عین فنا و بحر جمع متلاشی و مستغرق نشوند
و وجود ایشان سبب انتفاع دیگران گردد و بعضی علمای صاحب دل فرموده اند که استغفار حضرت سرور عالم
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم طلب این ستر بود تا مستغرق عین شهود نگردند و بواسطه وجود بشریت
مردم از جناب ایشان منتفع شوند و بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند
که حضرت موسی علیه السلام طلب رویت کردند از حق تعالی و رویت میخواهد رائی را و مرئی را پس بدون تفرقه
میسر نمی شود و درین دار با این جسم عنصری بدون افنا میسر نمی تواند شد پس الله تعالی فرمود طاقت
رویت با بودن تو نمی تواند شد و نیست در طاقت انسان مگر مشاهده در تجلی و الله تعالی فرمود که
اگر در تجلی من بر جبل طور جبل را قرار شود تو هم طاقت رویت خواهی داشت و درین تجلی نه جبل ماند و نه موسی
علیه السلام ماند پس الله تعالی تعلیم نمود موسی علیه السلام را که در تجلی چونکه تو باقی نماندی و بفنا رسیدی
پس رائی نماند پس رویت چگونه حاصل شود پس درین تجلی حضرت موسی علیه السلام مشاهده حق سبحانه
و تعالی نمودند و بسبب این مشاهده فانی شدند و رویت حاصل نشد پس عدم حصول رویت برای
اینست که رویت رائی را میخواهد و در تجلی حق تعالی رائی نماند پس ممتنع اند رویت از نقصان حضرت
موسی علیه السلام نیست

جوهر در وقت و نفس صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که صوفیان لفظ وقت را
بچند معنی اطلاق کنند گاهی وقت گویند و مراد وصفی بود که بر بنده غالب باشد مانند قبض و بسط و حزن
و سرور و صاحب آن وقت از غایت غلبه حال ادراک حال دیگر نمی تواند کرد چنانکه صاحب قبض که
از غلبه حال قبض چنان متأثر و منفعل بود که نه از بسط گذشته اثری یابد و نه از بسط آینده بلکه جمله اوقات
[illegible] تشمرت او و احوال دیگران بر وصمت حال خود باشد و منشا غلط او در وقت

حال دیگران ازینجا بود که هر حال که آنرا موافق حال خود بیند بر صحت آن حکم کند واگر بر خلاف آن یابد آنرا مختل
داند ومعنی وقت بدین تفسیر عام بود هم سالک را وهم غیر سالک را متناول باشد وگاهی مراد از وقت حالی بود که
بر سبیل هجوم ومفاجات از غیب روی نماید وبغلبه تصرف سالک را از حال خود بستاند ومنقاد حکم خود گرداند
فرمانبردار ۱۲
واین وقت خاصه سالکان ست واشارت بدوست آنچه گفته اند الصوفی ابن الوقت وفلان بحکم وقت
یعنی مراد حق از مراد خود مسلوب ست وباختیارش از اختیار خود محجوب وگاهی مراد از وقت زمان حال باشد
که متوسط بود میان ماضی ومستقبل ونفس عبارت ست از دوام حال مشاهده وتواتر وتعاقب امداد آن که حیات
قلوب اهل محبت بدان مربوط ست بر مثال تواتر وتعاقب امداد انفاس که بقای حیات قوالب بدان
مشروط ست وفرق میان وقت بمعنی دوم ونفس آنست که وقت حالی ست ودر معرض فترات ووقفات و
جمع فترت بمعنی سستی وضعف ۱۲
وواردیست در تجدد وتعاقب وتناوب وظهور وخفا ونفس حالی ست دائم مجرد از فتور ووقوف ازینجا گفته اند
متقابله ۱۲

الوقت للمبتدی والنفس للمنتهی

جوهر در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که بعضی از کبرای طریقت
در معنی حدیث لی مع الله وقت فرموده اند ای وقت مستمر شامل لجمیع اوقاته یعنی مر حضرت نبی را صلی الله
تعالی علیه وآله واصحابه وسلم بحضرت حق تعالی اتصالی وارتباطی حاصل بود بر سبیل دوام که در ان هیچ چیز
گنجائی نداشت اما در قوت مدرکه که مسمی بالقلب ست همه چیز را گنجائی بود از مصالح دنیا ومحاربه با اعدا ومعاشرت
ازواج طاهرات وغیر آن وبعضی فرموده اند لی مع الله وقت ای وقت عزیز نادر ومیفرمودند که خدمت
خواجه علاء الدین غجدوانی قدس سره میل بقول ثانی میکردند ومیفرمودند که کاملان را بر سبیل ندرت
این حال واقع می شود۔

جوهر وقت در استعمال این طائفه عبارت ست از حالی که اندر سر بنده پدید آید واو را بآن حال
آرام بود ووقتی باشد که عارف را سکون واجب کند ووقتی باشد که شکر واجب کند ووقتی باشد که شکایت
واجب کند ووقتی باشد که صبر واجب کند ووقتی باشد که جزع واجب کند ووقتی باشد که گفتار واجب کند
ووقتی باشد که خاموشی واجب کند گاه صحبت خلق واجب کند گاه عزلت واجب کند ازین گفته اند که
عارف ابن وقت خود ست وابن فرزند را گویند یعنی چنانکه فرزند تبع مادر وپدر باشد عارف نیز ظاهره
باطن تبع حق باشد واو در میان نه هرچه ازو پرسند جوابی خوبتر از ان نبود که بگوید الله [illegible]

جوهر صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مراد از شهود حضوریست بر دل از آنچه شاهد آنست
آن چیز مشهود اوست اگر حاضر حضرت حق تعالی ست شاهد اوست واگر حاضر خلق ست شاهد آن [illegible]

مشهود را شاهد خوانند بسبب آنکه هر چیزی که دل حاضر آن بود آن چیز هم حاضر دل باشد، و هرگاه که لفظ شاهد مطلقا بر صیغه
واحد استعمال کنند مراد ایشان حضرت حق تعالی بود و چون شواهد گویند بر صیغه جمع مراد ایشان خلق بود بجهت وحدت
حضرت حق تعالی و کثرت خلق و چون لفظ شهود مجرد گویند مراد ایشان حضور حق تعالی بود چه دل ایشان پیوسته
حاضر و شاهد بود و اهل شهود دو طائفه اند اصحاب مراقبه و ارباب مشاهده اما غیبت و غیبتی ست در مقابله شهود و
آن بر دو گونه است غیبت مذموم در مقابله شهود خلق و غیبت محمود در مقابله شهود حضرت حق تعالی و این هم
دو قسم ست غیبت مبتدیان و آن غیبتی ست از محسوسات بسبب غلبه شهود حق تعالی و غیبت متوسطان و
آن غیبتی ست از وجود در غلبه شهود حق تعالی و این نهایت غیبت ست و بدایت فنا اما مقام منتهیان ورای
حال غیبت ست چه غیبت حال کسی بود که هنوز از مضیق (جای تنگ ۱۲) وجود خود خلاص کلی نیافته باشد و بمقام سعت (از همه اخیره احوال)
وجود مطلق نرسیده و بر غیب و شهادت احاطه نیافته و اهل غیبت مذموم بشاهد خلق از شهود حق تعالی
غائب اند و اهل غیبت محمود بشاهد حق تعالی از شهود خلق غائب و اهل کمال را نه شهود حق تعالی از
خلق غائب گرداند و نه شهود خلق از حق تعالی و تناوب و تعاقب شهود و غیبت محمود سالکان اهل تلوین را
(بنوبت کار کردن ۱۲ از پس همدیگر در آمدن)
بود اما واصلان و متمکنان را خود دوام شهود حق تعالی حالی دیگر شود ایشان را غیبت نبود نه محمود و نه مذموم
حضرت شیخ شبلی قدس سره روزی در بدایت غلبه حال و هنگام ظهور تباشیر صبح کشف در پیش حضرت
شیخ جنید بغدادی قدس سره نشسته بود منکوحه حضرت شیخ حاضر بودند خواستند که پرده کنند حضرت شیخ
فرمودند که شبلی غائب ست تو بر حال خود باش همچنان با ایشان در سخن بودند ناگاه شیخ شبلی بگریه
در آمد حضرت شیخ منکوحه خود را فرمودند اکنون وقت آنست که پنهان شوی که شبلی بهوش آمد و دلیل
بر آنکه غیبت از خلق در شهود محبوب حال مبتدیان ست منتهیان از آن گذشته اند و قصه حضرت زلیخاست
که در صحبت حضرت یوسف علی نبینا و آله و علیه السلام درجه تمکین داشت بشهود حضرت ایشان از احساس غائب
نشده چنانکه صاحبات و لائمات او شان که هنوز در صحبت حضرت یوسف و شهود جمال حضرت ایشان مبتدیه
بودند بغلبه حال شهود حضرت ایشان از احساس غائب گشتند و از بریدن دست خود خبر نداشتند

جوهر آنکه غیبت از خود و حضور بحضرت حق سبحانه و تعالی بقدر مرتبه محبت ست هر کرا محبت بیشتر غیبت
از خود و حضور بحضرت خداوند تعالی بیشتر

جوهر هر شخصی که نظر کند وجود را با مظهر یابد و مظهر را با خصوصیت مظهر و با یکدیگر مخلوط نگرد و این شهود
کامل و اکمل ست و صاحب این شهود را ذو العینین و ذو العقل گویند و این مرتبه انسان کامل ست و بعضی
مظهر را یابند بی مظهر این شهود کامل ست و صاحب این شهود را ذو العین گویند و بعضی مظهر را یابند بی مظهر

و این شهود ناقص ست و صاحب این شهود را ذو العقل گویند

جوهر در محو و اثبات صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که محو در اصطلاح صوفیان
عبارتست از ازاله وجود بنده و اثبات اشارتست بتحقق آن بعد از محو و محو و اثبات مضاف اند
بمشیت ازلی و متعلق باراده لم یزلی یمحو الله ما یشاء و یثبت ما یرید و محو را سه درجه است درجه اولی
و آن محو صفات ذمیمه و اعمال سیئه است و درجه وسطی و آن محو مطلق صفات ست حمیده و ذمیمه و
درجه علیا و آن محو ذات ست و با هر محوی اثباتست و معنی فنا و بقا و محو و اثبات بیکدیگر
نزدیک ست و فرق میان محو و فنا و اثبات و بقا ادراک نتوان کرد الا باشارتی دقیق و آن آنست
که بقا حاصل نمی شود الا بعد از فنا ذات و اثبات لازم نیست که بعد از فنا ذات بود چنانکه اثبات اخلاق مرضیه
و اعمال حسنه بعد از محو ذمائم اخلاق و سیئات اعمال اصحاب تزکیه و ارباب تجلیه را و همچنین فنا از افعال و
صفات بکلی حاصل نشود الا بعد فنا ذات و محو آن موقوف نیست بر محو ذات پس محو و اثبات از فنا
و بقا عامتر باشند چه فنا و بقا را استعمال نکنند الا در محو بشریت و اثبات الوهیت و در معنی محو چند الفاظ
دیگر استعمال کنند چنانکه محق و سحق و طمس و در وهنا شده که اگر در میان این الفاظ فرقی نهند گویند مراد
از محق محو اعیان صفات ست و مراد از سحق محو عین ذات و مراد از طمس محو آثار صفات و ذات و در رساله
قشیریه مذکورست که محو عبارتست از رفع اوصاف عادت و اثبات عبارتست از اثبات احکام عبادت
و محو سه قسم ست یکی محو زلت (لغزش) دوم محو غفلت از ظاهر و باطن سوم محو علت از سرائر پس در محو زلت اثبات
معاملات بالله تعالی است و در محو غفلت اثبات منازلات ست و در محو علت اثبات مواصلات است و
این محو و اثبات باضافت بسوی عبد ست و اما حقیقت محو و اثبات از جانب حضرت حق سبحانه و تعالی آ
پس محو چیزیست که ستر کرد جناب خداوند تعالی و نفی کرد از عبد و اثبات چیزیست که ظاهر کرد کما قال الله یمحو الله ما یشاء
و یثبت و حضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که محو نزد این طائفه رفع اوصاف عادتست و ازاله
علت و چیزیکه ستر کرد ذات تعالی و نفی کرد پس عادتیکه در عوام ست محو میکنند و خصوص عباد خود را از
خصوص عباد کسانند که اوصاف عادت را محو میکنند از باطن و باقی می ماند و ظاهر از جمله عادات
توجه باسباب و علل ست و از صاحب محو زائل نمی شود این توجه و زائل نمی شود از وی نفس اسباب
چه حضرت خداوند تعالی معطل نمی سازد حکمت وضع اسباب که اسباب حجب الهیه اند موضوع اند هرگز
نمی توانند شد و اعظم حجاب عین عبد ست و عین عبد سبب معرفت ست [illegible]
پس ازاله علت در محو حکم ست [illegible] از جمله حکمت الهیه است که اسباب را باقی دارد و با محو از ترک [illegible]

بسوی آن اسباب و محو شدن حکم آن-

جوہر در تجرید و تفرید صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که مراد از تجرید ترک اغراض دنیویست
ظاهراً و نفی اعواض اخروی و دنیویست باطناً و مجرد حقیقی کسی بود که در تجرد از دنیا طالب عوضی نباشد بلکه
باعث بران تقرب بحضرت الهی بود و هر که بظاهر عرض دنیا را بگذارد و بباطن بدان عوضی در عاجل یا آجل
طمع دارد بحقیقت از ان مجرد نگشته باشد معاوضه و متاجره در خاطر دارد و همچنین در جمیع طاعات نظر او بر
ادای حق ربوبیت بود و بصرف عبودیت نه بر عوضی و غرضی دیگر و اما تفرید نفی اضافت اعمالست بنفس خود و
و غیبت از رویت آن بمطالعه نعمت و منت جناب حق سبحانه و تعالی بر خود پس حقیقت تجرید که ترک
توقع اعواض ست لازم حال تفرید بود چه هرگاه توفیق تجرید و طاعت نعمت جناب الهی داند نه فعل و
کسب خویش بدان عوضی توقع ندارد بلکه خود را غرق منت بیند و صورت تجرید لازم حقیقت تجرید نیست
از بهر آنکه داخل ست در و و اما لازم تفرید نیست چه شاید که با وجود اسباب تفرید حاصل بود و حقیقت تجرید
لازم صورت تجرید نیست چه شاید که با ترک عوضی متوقع بود و همچنین تفرید لازم تجرید نیست چه شاید که با ترک
توقع اعواض خود را در کسب مدخل بیند

جوهر در سکر و صحو صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که لفظ سکر در عرف صوفیان
عبارت ست از رفع تمیز میان احکام ظاهر و باطن بسبب اختطاف نور عقل در اشعه نور ذات
و بیان این سخن آنست که اهل وجد در وجد مختلف اند میان ذات و منشا وجد ایشان ذات بود و
میان صفات و منشا وجد آنها عالم صفات و وجدی که از عالم صفات بود آن قوت ندارد که وجدی که
از آثار انوار ذات بود پس واجد ذات در بدایت وجد بجهت قوت و غلبه وارد مغلوب سلطنت
حال گردد و عقلش که واسطه تمیز و بصر قلب ست در تواتر اشعه انوار ذات مختطف شود و سر رشته
تمیز از دست تصرف و اختیارش مسلوب گردد و چنانکه محل حکم ظاهر که تفرقه است از محل حکم باطن که
جمع است نشناسد و بافشاء اسرار ربوبیت که مکنون خزانه غیب اند مبالات ننماید و مثل سبحانی و انا الحق
زبان انبساط گشاید صوفیان این وجد را باعتبار تواتر و قوت غلبه حال سکر خوانند و باعتبار رفع
تمیز سکر اما صحو عبارت ست از معاودت قوت تمیز در رجوع احکام جمع و تفرقه با محل خود و بیانش
آنست که چون وجود سالک بغلبه انوار ذات فانی و مستهلک شود و جناب خداوند تعالی او را وجود
باقی بخشد که از لمعان انوار ذات متلاشی و مضمحل نگردد و هر عضوی که از وی فانی شده باشد اعاده کند
پس عقل نیز که رابطه تمیز ست بدو باز دهد و بدو برزخی گردد میان روح و نفس تا هیچ یک از حد خود

تجاوز ننماید و حکم جمع را بمستقر خود که عالم ارواح است راجع گرداند و حکم تفرقه را بمحل خود که عالم نفس است رو کند
و ترتیب افعال و تهذیب اقوال و حفظ آداب و کتم اسرار هر یک دیگر باره باز آید بوجهی که از آفت نزول محفوظ بود
و همچنانکه تواجد مقدمه وجد است همچنان مقدمه سکر است و همچنان که صادق واجدی بود که هنوز بمقام سکر نرسیده باشد
و مشتاق آن بود که تصرف غلبه حال او را از دست تفرقه در رباید و بذوق جمع گرداند پس همچنان که اهل وجد بود و
سکران اهل غلبه وجد و صاحی اهل وجود و بعبارتی دیگر همچنان که اهل ذوق گویند و سکران را اهل شرب و صاحی را
اهل ری و ذائق واجدی بود که نائره وجدش در منطفی گردد و شارب واجدی بود که امداد وجدش متواتر بود
و قوت عقلش از غلبات آن مغلوب بر مثال کسی که او را کاسات شرابش متعاقب بود و سر رشته تمیز از
دست تصرفش مسلوب و ریان واجدی بود که از غایت تمکن و قوت حال از تواتر امداد وجد متغیر و مست نشد
نگردد بر مثال شارب مدمن که طبیعت شراب جزو وجود او گشته بود چندانکه خورد مست نگردد و از حد تمیز
بیرون نرود —

جوهر مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند که سکر عبارتست نزد این طائفه
از غیبتی که حاصل می شود از وارد قوی و وارد عبارتست از خواطر محموده که وارد می شود بقلب بدون باشد
از تعمل عبد و کسب وی و در رساله قشیریه فرق کرده درمیان غیبت و سکر بدین وجه که صاحب سکر گاهی
مبسوط می باشد وقتیکه مستوفی نباشد در سکر پس بقیه ادراک می ماند این را اتساع گویند و درین حال
احساس اشیاء ممکن باشد و نیز صاحب سکر اشد غیبت باشد و شیخ اکبر قدس سره فرموده در باب چهل و چهارم
و دو صد از فتوحات که در سکر طرب و التذاذ می باشد و مراد قوم از غیبت وارد قوی غیبت است از جمیع آن اشیا که مناقض سرور
و طرب اند و هر حالیکه پیدا آمد طرب و بسط و انتشار اسرار آن سکر نیست بلکه غیبت یا فنا یا محو خواهد بود و نیز فرموده اند
درین باب که سکر مفارق است از سائر غیبات زیرا که سکر مقامیست که مشتمل صعقه و افاقه و حضور را با غیبت
این نسبت نیست و فنا را با بقا این نسبت نیست و سکر سه قسم است طبعی و عقلی و الهی اول سکر طبعی و آن آنست که صاحب
سکر طبعی در متخیله صورت مطلوب خود قائم نموده از ماعدا او غائب شده مشاهده این صورت نماید
و اصغا بسوی وی کند و این نداند که این صورت در متخیله است بلکه یقین کند که این صورت در خارج
بگوش نهادن و گوش فرا داشتن ۱۲
خیال است و چون در صحو آید داند که این صورت در خیال بود و قول رسول الله صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه و سلم اعبد الله کانک تراه و الله فی قبلة المصلی همین تخیل بدین وجه شیخ اکبر
قدس سره حمل کرده اند و قسم دوم سکر عقلی است و آن اینست که دلیل عقلی بر نعوت الله تعالی قائم
کرده آنچه مؤدای دلیل هست مشهود خود ساخته غائب باشد از ماعدا او آن مثل صفات تشبیه که

مخبر صادق صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم بآن خبر دادہ است پس ملتذ ومسرور باشد بآن مدلول وغائب باشد از ما عدا او و چون ازین سکر بصحو آید واختیار صفات ملاحظہ نماید البتہ بدان ایمان آرد و بر مدلول دلیل خود مستقر شود وشیخ اکبر فرمودند کہ این سکران در حال سکر خود را در معجزات بمخبر صادق نمودہ واین نعوت تنبیہ را ثابت نکردہ بدان ماخوذ نخواہد شد البتہ بجہت آنکہ سکران معذور ست وقسم ثالث سکر الہی کہ از تجلیات الہیہ پیدا می شود واین سکران از ما عدا این تجلیات غائب وغافل محض ست ومانند از مشاہدہ این تجلی باشد وشیخ اکبر میفرمایند کہ کسی کہ سکران گشتہ از مشاہدہ حق وبآن ملتذ شدہ وغافل گشتہ بآن مشاہدہ از ما عدا پس صحو نمی باشد اورا

چہ ہر سکر حیرت ودہشت وولہ وہیجان است کہ در مشاہدہ جمال محبوب فجاۃ بسر محبوب میرسد چون سالک بمشاہدہ جمال محبوب رسید بواسطہ دوری از تفرقہ وبعد در باطن وی فرح ونشاط وانبساط ہنوز ہی در آید کہ حواس او از محسوسات غافل شد وعقلش مغلوب عشق گشت وتمیز از ما بین مرتفع شد واز نہایت بیخودی نمیداند کہ چہ میگوید واین حالت را سکر بجہت آن گفتہ اند کہ در اوصاف مذکورہ بسکر ظاہری ماند ودرین حال بود حسین منصور حلاج قدس سرہ کہ انا الحق فرمود شیخ گلشن راز

چہ ہر صاحب گلشن راز قدس سرہ ع انا الحق کشف اسرار ست مطلق + بجز حق کیست تا گوید انا الحق + یعنی انا الحق کشف اظہار اسرار ست مطلق یعنی بے شائبہ شک وشبہہ وحاشا کہ ہرزہ وبے معنی باشد وغیر حق کیست وموجود دیگر کجاست تا انا الحق گوید ع

	تو ہم منصور وار این دم برآری		چو کردی خویشتن را پنبہ کاری

چہ ہر صاحب گلشن راز قدس سرہ میفرمایند کہ درین سہ حالت کہ فنا وسکر ودلال ست اہل دل مرخص اند بآنکہ ہر عبارت کہ خواہند از ان حالات وجدانی تعبیر نمایند اما در حالت فنا کہ غایت انتفاء آئینہ سالک واصل ست باتفاق ہمہ علما او مکلف نیست ودر حالت سکر کہ از ان پست تر ست چون نمیداند کہ چہ می گوید چنانچہ مست صوری را معذور میدارند او نیز معذور ست ودر مرتبہ دلال کہ از سکر انزل ست بواسطہ شدت اضطراب کہ دارد ہر چہ میگوید نیز معفو داشتہ اند واین رخصت نسبت بارباب مواجید وصاحب حال است کہ بسبیل شہود ووجدان بدان حالات ومقامات رسیدہ اند نہ آن جماعتی کہ بتقلید عبارات آن کاملان یاد گرفتہ اند وبمجرد ہمین تقلید خود را صاحب آن حال می شمارند زیرا کہ باتفاق ارباب طریقت نسبت بآن جماعت ہر چہ مخالفت شرع شریف از اقوال وافعال باشد واجب المنع است صاحب گلشن راز قدس سرہ ع ترا گر نیست احوال مواجید مشو

کافر نباد ائی بتقلید + شارح قدس سرہ فرماید کہ اگر ترا آن حالات وجدانی کہ ذکر رفت نباشد بسبب حال ومکاشفہ بآن مراتب نرسیدہ باشی زنہار بجز وتقلیدان اہل کمال کہ صاحب آن حال بودہ اند کافر نشوی ومتکلم بآن کلمات نگردی کہ انفاق اہل طریقت وشریعت ست کہ ہر کہ بے آن حالات آن سخنان گوید محکوم بکفرست ومنع او واجب

جوہر صاحب گلشن راز قدس سرہ میفرمایند مجازی نیست احوال حقیقت + نہ ہر کس یابد اسرار طریقت + شارح قدس سرہ میفرمایند یعنی احوال حقیقت کہ انبیا واولیا علیہم السلام از آن خبر فرمودہ اند مانند لی مع اللہ وقت ومثل قول حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب انا القلم وانا اللوح المحفوظ وانا العرش وانا الکرسی وانا السموات السبع والارض وحکایت دیگر بعضی از اولیا بسیار منقول ست مانند انا الحق وسبحانی ما اعظم شانی ولیس فی جبتی سوی اللہ وانا الفاعل فی ہذا العالم ونحو ہا پس کسی فکر باطل نکند کہ سخنان چنا مجازی غیر واقعی ست وحقیقتے نداشتہ است چہ این ہمہ احوال کاملان ست کہ در مراتب کشف وشہود برایشان ظاہر شدہ وایشان بآن متحقق گشتہ اند وبیان حالات واقعی فرمودہ اند ونہ چنان ست کہ ہر کسی اسرار طریقت می توان یافت چہ این معنی مشروط بشرائط بسیارست از قابلیت فطری وتائید جناب الٰہی وارشاد شیخ وسلوک وریاضات وقطع منازل کہ ارباب طریقت فرمودہ اند وطریقت سیر خاص مراوست کہ مخصوص سالکان راہ حضرت حق تعالیٰ است مانند ترک دنیا ودوام ذکر وتوجہ بمبداء وتبتل وانزوا ودوام طہارت ووضو وصدق واخلاص وغیر آن واسرار طریقت عبارت از ہمان احوال حقیقت ست زیرا کہ طریقت مقدمہ حصول حقیقت ست وچنانچہ طریقت سر شریعت ست حقیقت سر طریقت ست وطریقت بی شریعت وسوسہ است وحقیقت بے طریقت زندقہ والحاد۔

جوہر مستی عبارت از حیرت وولہ است کہ در مشاہدہ جمال دوست سالک صاحب شہود را دست میدہد وخمار عبارت از احتجاب محبوب است تحت عزت وظاہر شدن پردہائے کثرت بروے وحدت واین مقام تلوین ست یعنی احتجاب سالک ست از مقام حال بلند بظہور آثار احوال

جوہر بعضی ازین طائفہ بسبب غلبہ حال وسکر صحبت کلمات واشارات صادر شدہ کہ بفہم اہل ظاہر درنیاید وبعضی اعمال وحرکات بوجود آمدہ کہ مخالف ظاہر فتواے شریعت باشد آنرا شطحیات مشائخ وہفوات ایشان خوانند وطامات وموہمات نیز گویند کلمات مثل انا الحق وسبحانی ولیس فی جبتی سواہ وانا ہو وہو انا وافعال مثل تمزیق جامہ وخرق ثیاب والقاء دراہم ودراہم واتلاف

ہفوہ بالفتح خطا کردن جمعش ہفوات ۱۲

در زدن ۱۲

نفس و رمهالک و امثال آن و منشاء صدور این کلمات و افعال طلوع سکر و غلبهٔ حال و فقدان ضبط و

اختیار است - مرج البحرین

بالفتح لباب و برشدن ظرف ١٢

جواهر باید دانست که انا الحق از منصور و سبحانی از بایزید و لیس فی جبتی یکی از مشائخ و قم باذنی از شیخ شمس الدین تبریزی

در وقت زنده کردن مرده بمعنی برخیز بحکم من و نوره زدن در ریش از شبلی در وقت فوت پسر و خرق ثیاب

و القای دراهم از شبلی و القاء نفس در مهالک از حضرت بوده است ذو النون مصری در قریه وقت شب که سکان

آن قریه بخوف شیر در خانهٔ خود را وقت شب بند می نمودند —

جواهر بدانکه افشاء سر حقیقت بجز در حالت مستی و بیخودی مطلق یا در مرتبهٔ مجذوبی که تمام بیخود نیست

و از مقام فنا و سکر تنزل نموده فاما از غایت خمار آن مستی خود را نگاه نمی تواند داشت جائز نیست و

در شریعت و طریقت ممنوع ست ارباب طریقت می فرمایند هر حقیقتی که شریعت او را رد کند آن زندقه ست

و تا زمانیکه سالک باخود باشد و عقلش برقرار بود الفاظی که مخالف شرع شریعت باشد نگوید و اگر بمجرد

تقلید ارباب حال گوید باتفاق اهل الله محکوم بکفرست و واجب المنع -

جواهر نزد بعضی معنی صحو باز آمدن ست بهوشیاری از پس غیبت و سکر غائب شدن بواردی

با قوت که دل صاحب دل را سلب کند - حضرت جنید گوید که سکر را بر صحو فضل نتواند بود چه صاحب صحو

همیشه مرابط بود و آن مقام تمکین ست و مقام حضرت رسالت و در ترجمهٔ قشیری سکر بر صحو فضل دارد

چه صاحب سکر اهل انبساط بود و او از لطائف جمال در سکر گشته باشد - مشائخ را در فضل صحو و سکر

اختلاف ست قول بایزید که سکر مرد را بانبساط راه دهد - صاحب ترجمهٔ عوارف گوید سکر ارباب قلوب را

باشد و آن استیلای حال ست از مشائخ کبار بعض وقت کلماتی متضمن عجائب اسرار غیبی در وجود آید

آن بواسطه بقای سکر بود و صاحبان صحو را اینجا راه نیست -

جواهر شیخ عبد الحق محدث دهلوی قدس سره در مرج البحرین میفرمایند که آنچه ازین طائفه

در حالت سکر و غلبهٔ حال صادر گردد قولاً و فعلاً طریق اسلم در اینجا تسلیم ست و ترک مبادرت

بانکار و اعتراض با عدم جواز تقلید

جواهر حضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح رسالهٔ مکیه میفرمایند که حضرت شاه مینا قدس سره

میفرمودند که بهترین طائفه چون کسی ظلم کند یا دشنام دهد و دعای بد نگویند و اگر گویند توکل باطل شود

بلکه چون بندهٔ اهل سر دیگر شود و خوشحال نشوند و دانند که در آن خیریت بوده است

[illegible] شاه مینا قدس سره [illegible] ان مرد و بیغام فرستادند که

چیزی بدهید و برید حضرت ایشان فرمودند که اراده جناب خداوند تعالی بدین رفته بود و خیریت درست
مال داده آوردن خلاف این راه است شما را بخشیدم و نقل ست که اسپ حضرت امام ربیع قدس سره را
دزدان بردند و حضرت ایشان نماز می گذاردند و می دیدند و نماز قطع نکردند ازین حال التماس کردند فرمودند
در چیزی بودم که نزدیک من دوست تر ازان بود و دنیا را حضرت علی فضیل قدس سره را دزدان
بردند حضرت ایشان میگریست ازین التماس نمودند فرمودند بران بیچاره می گریم که روز قیامت ازو
بپرسند و او را حجتی نباشد و روزی درجاک زرینه حضرت شیخ بهاء الدین زکریا قدس سره گم شد
خبر رسانیدند فرمودند الحمد لله بعده یافتند باز خبر رسانیدند فرمودند الحمد لله و فرمودند که گفتن الحمد لله

در هر دو بار سبب رفتن و آمدن دنیا نبود بلکه بسبب قرار دل بوده است

جوهر توکل اعتماد بر کسی کردن و بحضرت خداوند تعالی سپردن و دل بر داشتن از اسباب دنیا و

بحضرت مسبب الاسباب توجه نمودن

جوهر بدانکه این طائفه علیه در بیان حد توکل بسیار فرموده اند هر کسی از مقام خویش سخنی فرموده
و عبارات ایشان هم ازان مختلف گشته بعضی میفرمایند توکل آنست که جناب خداوند تعالی را استوار
داری در عهدهائی که کرده است یعنی اعتقاد داری که هرچه قسمت کرده است بتو رسد اگرچه جهان بدفع
آن مشغول شود و هرچه قسمت نکرده است بجهد و کوشش تو اگرچه در جهان [illegible] بتو نرسد و بعضی میفرمایند
که توکل آنست که برابر گردد نزدیک تو بسیار و اندک و موجود و معدوم و بعضی میفرمایند توکل آنست
که ساقط شود خوف و رجا از غیر جناب حق سبحانه و تعالی و بعضی میفرمایند التوکل الاسترسال بین یدی
الله تعالی استرسال آن باشد که هرجا که بکشند برود و این ظاهرست که شتری بآن بزرگی به پاره ریسمانی
تر استرسل میکند و تواند وی ضعیف تر و حکم خداوند تعالی ازان ریسمان قوی تر استرسل را این معنی
باشد که هرجا که بکشند ابا نیارد و بعضی میفرمایند توکل آنست که بغیر جناب حق تعالی امید ندارد و از
غیر او سبحانه نترسد متوکل آن بود که واثق بود بحضرت حق تعالی که حضرت حق تعالی را در هرچه کند
متهم ندارد و شکایت نکند یعنی در ظاهر و باطن تسلیم باشد بعضی میفرمایند که اگر دوگان دماران
چپ و راست تو باشند سر تو برای آن نجنبد و حضرت شیخ بایزید بسطامی قدس سره می فرمایند
که اگر اهل بهشت در بهشت به تنعم رسند و اهل آتش را در آتش عذاب کنند پس تو میان ایشان
تمیز کنی از جمله متوکلان بیرون آئی و حضرت ذو النون مصری را قدس سره از توکل پرسیدند فرمودند
خلع ارباب و قطع اسباب و حضرت شیخ سری سقطی قدس سره فرمودند التوکل الانخلاع من الحول و القوة و حضرت

خواجہ حمدون قصار قدس سرہ فرمودند التوکل ہو الاعتصام باللہ تعالی و حضرت شیخ ابوتراب نخشبی قدس سرہ صوفی را دیدند کہ سہ روز گرسنہ بود بعد از ان دست بر پوست خربزہ انداخت فرمودند تصوف ترا نشاید کہ تصوف نباشد مگر با توکل و توکل درست نباشد کسی را کہ پیش از سہ روز طعام صبر نکند و نیز درویشی چون بعد از پنج روز گفت کہ من گرسنہ ام حضرت ابوعلی رودباری قدس سرہ فرمودند کہ این را در بازار ببرید و کار کسب فرمائید توکل کار این نباشد۔

جوہر حضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند سببہا کہ زائل کنندہ ضررست سہ قسم است قطعی و وہمی و ظنی قطعی چون آب کہ زائل کنندہ ضرر تشنگی و نان کہ زائل کنندہ ضرر گرسنگی ست و ترک آن بکلی از توکل نیست بلکہ ترک آن در ہنگام بیم مرگ حرام ست و وہمی چون داغ و افسون و ترک آن شرط توکل است و ظنی چون فصد و مسہل و جز آن ناقض توکل نیست لیکن متوکل را ترک دارو عزیمت ست و کردن آن رخصت و حضرت امام احمد حنبل رضی اللہ تعالی عنہ فرمودند کسی کہ اعتقاد بر توکل دارد دوست دارم کہ معالجہ دارو خوردن و غیر آن بگذارد و حضرت امام علیہما داشتند و طبیب را خبر نمی کردند پس کمال توکل آنست کہ گرد دارو نگردد و این ترک تداوی و علاج کسی را مسلم آید کہ بروی کشف افتد کہ اجل او بہ نہایت رسیدہ و دارو سود نخواہد کرد یا آنکہ بیمار مشغول باشد بحال خود و بیم عاقبت و گناہ و اطلاع جناب خداوند تعالی بروی غالب شود و در بیماری از وی فراموش گرداند و دل او بمعالجہ نپردازد یا آنکہ مقصود بندہ از ترک معالجہ آن باشد کہ بیماری زائل نشود تا ثواب بیماری و بلا بیابد بدانچہ بر بلا از جناب خداوند تعالی نیکو صبر کند چہ در ثواب بیماری اخبار بسیار آمدہ است و گروہی کہ ثواب بیماری بسیار دیدند بیماری را دوست داشتند و غنیمت شمردند و از علاج باز ماندند تا در زمرہ متوکلان کامل باشند و جزای صبر بیابند۔

جوہر بعضی میفرمایند کہ توکل کسی را درست ست کہ پنج روز چیزی نخوردہ باشد و با یکی از خلق پیدا نکند و او را نظر بغیر حضرت حق تعالی نباشد و بتوکل در مسجد نشستن کسی را رواست کہ زمان زمان نظر بر در نکند کہ کسی در آید و چیزی بیارد و ہر کہ بدین نیت در مسجد نشیند ضائع ماند وقتی مسافری بحضور حضرت سلطان المشائخ آمد و بعد چند روز اجازت طلبید و در دہلی بملاقات اقارب رفت و نزدیک خانہ اقارب مسجدی دید در آن مسجد بتوکل نشست برین امید کہ از خانہ اقارب نان و آب خواہد رسید چند روز در آنجا بود کس از حال او باز نپرسید نگر و بیحال شد باز بخدمت حضرت سلطان المشائخ آمد سوال کرد کہ اگر یکی متوکل شود و اول روز چیزی نرسد چہ کند فرمودند صبر کند تا روز دوم عرض کرد و اگر دوم روز ہم نرسد فرمودند صبر کند تا روز سوم عرض کرد و اگر روز سوم ہم چیزی نرسد فرمودند او را بحضرت خداوند تعالی توکل نبودہ باشد آنرا نظر بر حضرت خداوند تعالی باشد او را سوم روز ضائع نگذارد۔ قناعت توانگر کند مرد را خبر کن حریص جہان گرد را

جوہر حضرت شاہ شجاع کرمانی را دختری بود اورا در عقد نکاح درویشی داد چون دختر درخانہ درویش آمد نان خشک دید گفت این چیست درویش گفت دوش باز ماندہ بود بجہت امشب گذاشتم دختر قصد کرد کہ بیرون آید درویش گفت دانستم کہ دختر شاہ با من نتواند بود دختر گفت از بی نوائی تو نمیروم از ضعف ایمان و یقین تو میروم کہ از دوش باز نان نہادی و اعتماد بہ رزاق نداری ولیکن عجب از پدر خود دارم کہ بست سال مرا درخانہ داشت و گفت ترا بہ پرہیزگاری خواہم داد آخر بکسی داد کہ اعتماد بہ جناب حق سبحانہ وتعالی ندارد درویش گفت این گناہ از عذری بود گفت عذر آنست کہ درین خانہ من باشم یا نان خشک۔

جوہر در فوائد الفواد مذکورست کہ حضرت سلطان المشائخ نفعنا اللہ تعالی بمحبتہم ورزقنا الاقتدا بسیرتہم فرمودند کہ توکل سہ مرتبہ دارد مرتبہ اول آنست کہ مردے یکی را بجہت دعوی خود وکیل کرد و آن وکیل ہم عالم باشد و ہم دوست پس این موکل ایمن باشد کہ وکیلی دارم کہ در ہمہ کار دعاوی ؟ داناست و ہم دوست من ست درین صورت ہم توکل باشد و ہم سوال چنانکہ گاہ گاہ آن وکیل را گوید کہ آن دعوی را چنان جواب گوئی و آن کار را ہمچنان بآخر رسان مرتبہ دوم آنست کہ طفلی باشد شیرخوارہ کہ مادر او را شیر میدہد او را ہمین توکل باشد سوال نباشد و این طفل نگوید کہ مرا فلان وقت شیر بدہ ہمین گریہ کند اما او را تقاضا نکند و نگوید کہ مرا شیر بدہ او را اثقہ در دل بر شفقت مادر اما مرتبہ ثالث توکل آنست کہ مردہ باشد پیش غسال این مردہ را ہیچ سوالی و تصرفی و حرکتی و سکنتی نباشد ہرگونہ کہ غسال رامی باید او را می گرداند و می شوید و این مرتبہ اعلی ست در توکل

جوہر حضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ می فرمایند کہ حضرت شاہ مینا قدس سرہ میفرمودند کہ حقیقت توکل در بیابان نشستن ست و ترک و تجرید گوشہ گرفتن و از اختلاط خلق بودن و معنی دست داشتن و ترک حیلہ و چارہ و تودد و تکسب کردن اگرچہ گوشہ گرفتن و بعبادت مشغول بودن و در شہر سکونت کردن نیز از توکل گفتہ اند لیکن بشرط آنکہ شہرت و کثرت اختلاط و منزلت در دل نباشد بلکہ و فی اللہ از خلق خلوت گزیند و از اختلاط ایشان دل را منقطع دارد

جوہر ای عزیز کار توکل قناعت و صبر ست ہر کرا صبر و قناعت دادند گنجی و ملکی دادند و ہر کرا در بدر دوانیدند خواہ بجوارح خواہ بدل خوار و ذلیل گردانیدند اگر یکی بجوارح نرود و در دل پویان و جویان باشد از جملہ متوکلان نباشد متوکل آن بود کہ بدل و جوارح قانع باشد و بدل و جوارح بغیر جناب خداوند تعالی التفات نماید حضرت شاہ مینا قدس سرہ بارہا این بیت میفرمودند

	شیر نر بوسد بلبهام وقائع را قدم		ماده سگ نخاید بدندان پای مرد گهروری	

جوهر یہ آنکه مشائخ در بیان حد توکل بسیار فرموده اند و هر کسی از مقام خویش سخنی فرموده و عبارات
ایشان هم از آن مختلف گشته بعضی میفرمایند که توکل آنست که اعتقاد داری که هرچه قسمت کرده اند بتو رسد
اگرچه جهان به دفع آن مشغول شود و هرچه قسمت نکرده اند بجهد و کوشش تو نرسد و بعضی میفرمایند که توکل
آنست که برابر گردد نزدیک تو بسیار و کم و موجود و معدوم و بعضی میفرمایند که توکل آنست که ساقط شود
خوف و رجا از غیر جناب حق سبحانه و تعالی و بعضی میفرمایند که توکل آنست که اگر دوگان و ماران چپ و راست تو
باشند سر تو پروای آنها نجنبد و حضرت شیخ بایزید بسطامی قدس سره میفرمایند که اگر اهل بهشت در
بهشت بنعم رسند و اهل آتش را در آتش عذاب کنند و تو میان ایشان تمیز کنی از جمله متوکلان
بیرون آئی کما هو و حضرت شیخ ابو تراب نخشبی قدس سره صوفی را دیدند که سه روز گرسنه بوده دست به
خربزه انداخته فرمودند تصوف ترا نشاید که تصوف نباشد مگر با توکل و توکل درست نباشد کسی را
که پیش از سه روز طعام صبر نکند و دیگر درویشی بعد از پنج روز گفت که من گرسنه ام حضرت شیخ ابو علی رودباری قدس سره
فرمودند که این را در بازار برید و کار کسب فرمائید توکل کار این نباشد کما هو و حضرت شقیق بلخی قدس سره فرمودند که توکل
آنست که دل تو آرام گیرد با آنچه جناب خداوند تعالی وعده فرموده و علامت توکل سه چیز است یکی
آنکه سوال نکند و بدل طمع کسی نکند که الطمع ام الخبائث دوم آنکه اگر کسی وی را بی سوال دهد رد نکند
سوم آنکه اگر برسد حبس نکند و نگاه ندارد

جوهر کسب کردن هیچ در توکل زیانی نیست مگر مبالغت در کسب نماید آن زیان توکل است
و دو چیز دیگر یکی داغ کردن دوم افسون با این همه توکل را نقصان لازم آید پیغمبران در مرض
خود استعمال دوا کرده اند و بدان نقصان در توکل ایشان نیامده است و در احیاء العلوم است
که رسول علیه السلام هر شبی سرمه کردندی و هر ماهی حجامت کنانیدی و هر سالی دوا خوردندی
و هر یکی کسب کرده اند داؤد زره بافتی و سلیمان زنبیل بافته اند و همچنین دیگر اگر درین کار نقصان
توکل بودی هرگز ایشان نکردندی در کیمیای سعادت آورده است که وقتی موسی را علت بیرون آمد
بنی اسرائیلیان بخواستند موسی گفتند که برای دفع این علت فلان گیاه است اگر آنرا
بیارند و استعمال کنند در حال بهتر شود ایشان فرمودند الله تعالی شافی ست چند روز گذشت
و آن علت زیاده شد باز بنی اسرائیلیان همان گیاه را ذکر کردند موسی فرمودند الله تعالی شافی
تا چند گرت بنی اسرائیلیان آن گیاه را ذکر کردند موسی علیه السلام همین جواب فرمود که الله تعالی

شافی ست بعد ازان وحی نازل شد که ای موسی تو میخواهی که بتوکل خود حکمت ما را باطل گردانی تا
همان دوائی که بنی اسرائیل گفته اند استعمال نکنی ما صحت نبخشیدنی نیستیم

جوہر بعضی میفرمایند که توکل آنست که بنده پیش امر حضرت خداوند تعالی چون میت پیش غاسل باشد و بعضی میفرمایند
که توکل چنگ زدن ست بحضرت خداوند تعالی و بعضی میفرمایند که حقیقت توکل قطع امید و بیم از غیر حضرت
خداوند کریم ست و بعضی میفرمایند که متوکل را سه مقام ست یکی آنکه چون بیابد شکر کند و چون نیابد صبر ورزد و دوم آنکه یافت
و نایافت نزد او یکسان باشد سوم آنکه نایافت را بر یافت برتری نهد که در یافت خواهش خود و در نایافت خواهش حضرت حق تعالی
جوہر حقیقت توکل بیرون آمدن ست از رویت وسائط و اسباب بکلی بلکه حقیقت آنست که بداند
که حضرت حق را در فعل و صفت شریکی نیست و شرکت خود و غیر را در فعل و قدرت و جمیع صفات از میان
محو گردانده امانت صفات و افعال را بصاحب امانت که حق ست واگذارد و خود را در میان نبیند گلشن راز
جوہر جناب حق سبحانه و تعالی اسباب نهاده است بمیان و مسببات را بآن اسباب ربط
داده است پس عارف کامل را باید که مسببات را از اسباب طلب نماید و این اسباب حجاب اند
که حق تعالی از پرده این حجب مسببات را عطا میفرماید و توکل اگرچه فرض ست لیکن صفت قلبیه است
منافی طلب مسببات از اسباب نیست و هرچند که نظر عارف از اسباب برخاسته باشد چنانکه مشتبه
عرفاست که موثر حق را می بیند و اسباب را بمیان نمی بیند لیکن اسباب از میان نرفته و حق سبحانه
و تعالی از پرده اسباب میکند اگرچه در مشاهده ایشان نباشد پس طلب مسببات از اسباب با
توکل بر حق سبحانه از کمال معرفت ست و ترجیح جهد یا توکل بر توکل صرف واقعی ست و این حکم
عام ست خواه مسببات امور دنیوی باشند یا امور اخروی لیکن طلب اسباب امور دنیوی فوق
حاجت نمی کنند که دنیا زائل ست و وفا ندارد و اشتغال بآن بیفائده است مگر آنکه دانند که جمیع اسباب
دنیا و به عنایت حق باین عارف ست پس قبول می کند و در اسباب دنیا و جهد میکند و اگر مرضی حق در آن
دانند و یا آنکه خلیفه و یا قاضی باشند پس البته آن اسباب را طلب کنند که بآن خلافت و قضا منتظم گردد
پس جهد با توکل البته راجح و افضل ست در نفس الامر و طریقت - ملک العلما
جوہر در فتوحات مذکور ست و منقول ست از سهیل بن عبدالله تستری در رساله قشیریه توکل عبارت ست
از اعتماد بر الله تعالی و انقطاع از اسباب و تکیه بر اسباب و از قلب بداند که هرچه پیدا از الله میشود سبب میان نباشد
یا نباشد و خود را پیش او سبحانه مثل میت داند در ید غاسل که تقلیب میکند بوجهی که خواهد و هیچ را دخل آن
نداند و این توصیف قلبیه است و حرکت جوارح برای تلاش اسباب منافی توکل نیست لیکن تحقیق شده است

بود که تقدیر هر شے از جانب الله است اگر متعسرست بتقدیر وی سبحانه متعسرست واگر آسانست بتقدیر وی آسانست نه از جهت عدم تهیار اسباب و تهیار اسباب و هرچه مقدرست به بنده خواه بسبب اسباب و میان باشد یا نه و این تقدیر بر طبق استعداد اعیان ثابته است پس هرچه که بر بنده می آید از وی می آید و این توکل درست و راست نمی آید مگر تا آنکه الله تعالی را وکیل در جمیع امور گرداند و خود را بوجهی تصرف نکند و همه تصرفات به الله تعالی سپرد کند و اگر جمیع اسباب کند این هم از الله تعالی داند و تحقیق این توکیل چنانکه در فتوحات مذکورست آنست که الله تعالی همه اشیار اسوای ایشان برای ایشان پیدا نمود چنانکه الله تعالی میفرماید خلق لکم ما فی الارض جمیعا پیدا کرده شده است برای شما نه برای دیگری هرچه که در زمین است تمام آن پس مر انسان را که صرف کند آن اشیار ادران که مصلحت وی ست وانسان از مصالح جاهل است بسا اشیاست که او دران مصلحت گمان می کند در واقع دران مصلحت نیست والله تعالی علیم وخبیر است و اعلم ست بمصالح عباد پس می باید که الله تعالی را وکیل گرداند تا عطا فرماید مصالح عباد را و شاید مراد از مصالح امور است که اعیان مستعد امور بودند در ازل و سزاوار وکالت نیست مگر آنکه مرتبه الوهیت جامع است مر اسماء فعاله را پس علیم ست قادرست خالق ست و چون خالق اوست وقادر اوست بر رسانیدن مصالح عباد را پس خلاصه این مقال اینست که کسب منافی توکل نیست اما کسب مفید هم نیست زیرا که بسیار مردمان حیله می کنند و حیله ایشان سود مند نمی شود و واقع نمی شود مگر مقدر پس باید که خود را تسلیم حق سازد و بر قضا متوکل شود و کسب را بگذارد

چه هر کسب و طلب اسباب منافی توکل نیست و این ظاهرست که توکل عبارتست از اعتماد بر حق با انقطاع از غیر حق و کسی که معتمد بر سبب نباشد و سبب مطلوب مرتب شود از حق که مسبب الاسباب ست و اگر مرتب نشود اضطراب بقلب نرسد برای اینکه معطی و مانع حق ست و بتقدیر وی راضی باید بود

جوهر وجد و وجود و تواجد صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که در اصطلاح صوفیان وجد وارد یست که از حضرت حق تعالی بر دل آید و باطن از هیئات خود بگرداند چون حزن (اندوه ۱۲) و سرور و حضرت جنید بغدادی قدس سره میفرمایند وجد آنست که جمله اوصاف واجد منقطع گردد در حالتی که ذات او بسرور موسوم شود و حضرت ابو العباس عطا قدس سره میفرمایند وجد آنست که جمله اوصاف واجد منقطع گردد در حالتی که ذات او بحزن موسوم شود و صاحب وجد کسی بود که هنوز از حجب صفات نفسانی بیرون نیامده باشد و بوجه خود از وجود حق تعالی محجوب شود و گاه گاه فرجه (گشادگی ۱۲) در حجاب وجود او پدید آید و از آنجا پرتوی از نور وجود حق تعالی برو تابد و آنرا در یابد و بعد از آن دیگر باره حجاب منطبق شود و سوجد مفقود گردد پس وجد بسط شود

وجد بالکسر توانا شدن و توانگر شدن و یافتن و بالفتح اندوهگین شدن و شیفته شدن و در عرف حالت ذوق و شوق که در صوفیان شود ۱۲ و وجود هستی و یافتن مطلوب و هستی ۱۲

بود میان فقدی سابق و فقدی لاحق و مراد از وجود آنست که وجود واجد در غلبه نور شهود غائب و ناچیز گردد
کم کردن و کم شدن ۱۲
پس وجد صفت محدث بود و وجود صفت قدیم و اشارت بدین معنی ست قول حضرت ذوالنون مصری
قدس سره که الوجود بالموجود قائم والوجد بالواجد قائم و بیان این سخن آنست که صاحب وجد هنوز از
وجود خود بکلی فانی نشده باشد پس واجد او بود و وجد باو قائم و صاحب وجود از وجود خود بکلی فانی شده باشد
و بوجود موجود یعنی بحضرت حق تعالی قائم و باقی شده پس صاحب وجود نه ذات واجد بود اعنی ذات بنده بل ذات
موجود بود اعنی ذات حق تعالی و وجود بوی قائم و وجد مقدمه وجود ست چه هر وجد در فتح قلعه وجود بشر
بمثابه منجنیق ست از عالم جذبه بجناب الهی نصب کرده تا چون قلعه وجود منثلم شود وجد وجود گردد پس نهایت
وجد بدایت وجود بود اعنی وجود وجد سبب فقد وجود واجدست و فقد وجود واجد شرط وجود موجود و اشارت
بدین معنی ست آنچه حضرت ابوالحسن نوری قدس سره فرموده اند که الوجد فقد الوجود بالموجود و همچنانکه وجد
مقدمه وجود ست تواجد مقدمه وجدست و معنی تواجد استدعاء وجد ست بطریق تذکر و تفکر یا تشبه باهل
وجد در حرکات و سکنات بدلالت صدق و هرچند تواجد صورت تکلف است و تکلف مخالف صدق لیکن
چون نیت متواجد در صورت تواجد توجه کلی بود از برای قبول امداد فیض رحمانی منافی صدق نبود و تواجد

وصف اهل بدایت بود و وجد حال اهل سلوک و وجود حال خاص ارباب وصول

جوهر استقامت بمعنی راست شدن و در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره
میفرمودند که استقامت امریست بغایت صعب زیرا که استقامت استقرارست در حد وسط در مجموع افعال
و اقوال و اخلاق و احوال بروجهی که تجاوز از آنچه ضروریست در مجموع افعال صادر نشود و از طرفین افراط
و تفریط مصئون و محفوظ باشد از ینجاست که گفته اند کار باستقامت دارد کرامات و خوارق عادات را

اعتباری نیست —

جوهر استقامت درجه کمال ست هر که مستقیم نبود در صفت خود قدم اول بصحت ننهاده است
و هر که در کارها استقامت نباشد جهد او بیفائده شود و از مقامی دیگر نرسد نشان استقامت اهل بدایت
آنست که در معاملات ایشان فتور نبود و نشان متوسطان آنست که در منازل ایشان را توقف
نیفتد و نشان استقامت اهل نهایت آنست که در احوال مشاهده مر ایشان را حجابی نباشد نزد
اصحاب تحقیق استقامت بیرون آمدن از معهودات نفس و جدا شدن از رسوم و عادات خلق و
حاضر بودن بحضرت حق تعالی بحقیقت صدق در طاعت و عبادت و محبت و معرفت حق است
قال الله تعالی فاستقم کما امرت راست باش چنانچه فرموده شدی استقامة العوام فی اوامر الملک

واستقامۃ الخواص فی اوامر الملکوت واستقامۃ خاص الخاص فی امور السر والجبروت

جوہر بایہ آنکہ طریق سلامت وراہ استقامت آنست کہ ظہور عبد دائما بظہور عبدیت باشد کہ مقام عبودیت اشرف مقامات و دور از آفات است

جوہر در القاب ارباب مراتب ثلثہ یعنی ذوالعقل و ذوالعین و ذوالعقل و ذوالعین

شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

ذوالعقلی اگر شہود حق مفقود ست	ذوالعینی اگر نور حقت مشہود ست
با یکدیگر اگر ترا موجود است	ذوالعینی و ذوالعقلی شہود حق و خلق

این رباعی اشارت ست بالقاب ارباب مراتب ثلثہ پس ذوالعین در اصطلاح این طائفہ عبارت از آن کس ست کہ شہود حق بروی غالب ست حق سبحانہ وتعالی را ظاہر بیند و خلق را باطن پس خلق در نظر او بمثابہ آئینہ باشد مر حق را بسبب ظہور حق در خلق ہمچو ظہور صورت در آئینہ و اختفاء خلق در حق چون اختفاء آئینہ بصورت و ذوالعقل عبارت از کسی ست کہ شہود خلق بروی غالب باشد خلق را ظاہر بیند و حق را باطن پس حق در نظر او بمنزلہ آئینہ باشد مر خلق را و خلق بمنزلہ صورت منطبع در آئینہ لاجرم حق باطن باشد کما ہو شان المراٰۃ و خلق ظاہر کما ہو شان الصورۃ المرتسمۃ فی المراٰۃ و ذوالعین و ذوالعقل عبارت از آن کس ست کہ حق را در خلق مشاہدہ کند و خلق را در حق و بشہود ہیچ کدام محجوب نگردد از شہود دیگری بلکہ وجود واحد را بعینہ از وجہی حق بیند و از وجہی خلق شہود کثرت مانع نیاید شہود وحدت را و شہود وحدت مزاحم نگردد شہود کثرت را او ہم در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

یا نور حق آئینہ و اعیان صورست	اعیان ہمہ آئینہ و حق جلوہ گر است
ہر یک زدو این آئینہ آن دگر ست	در چشم محقق کہ حدید البصر است

اعیان را کہ حقائق موجودات اند دو اعتبار ست اول آنکہ اعیان مرایاء وجود حق و اسماء و صفات اوست سبحانہ و اعتبار دوم آنکہ وجود حق مرآت آن اعیان ست پس باعتبار اول ظاہر نمی شود در خارج مگر وجودے کہ متعین ست در مرایاء اعیان و متعدد است بتعدد احکام و آثار ایشان پس بمقتضاء این اعتبار غیر از وجود حق در خارج ہیچ مشہود نیست و این بیان حال موحدیست کہ شہود حق بروی غالب ست و باعتبار دوم در وجود غیر از اعیان ہیچ مشہود نیست و وجود حق کہ مرآت اعیان ست در غیب است و متجلی و ظاہر نیست مگر از وراء تتق غیب و این بیان حال کسی ست کہ شہود خلق بروی غالب ست اما محقق ہمیشہ مشاہدہ ہر دو مرآت میکند یعنی مرآت حق و مرآت اعیان و مشاہدہ صوری کہ در ہر دو مرآت

سبب انفکاک و امتیاز۔

جوہر در آداب حضرت ربوبیت صاحب مصباح قدس سره میفرمایند که حفظ آداب ہم ثمرۂ محبت ست وہم تخم محبت ہر چند محبت بکمال تر محب را اہتمام برعایت آداب حضرت محبوب بیشتر و چندانکه صورت ادب بر محب ظاہر تر نظر محبت محبوب با او زیاده تر پس ہر بنده که محبت جناب الٰہی در دل او راسخ تر اہتمام او برعایت آداب حضرت عزت بیشتر و ہر چند قرب او بحضرت عزت بیشتر مطالبه دقائق آداب در نہاد او قوی تر و یکے از جمله آداب حضرت الوہیت آنست که نظر از مشاہده جمال ربوبیت بملاحظه غیرے مشغول ملتفت ندارد۔

جوہر در حیاء صاحب مصباح الہدایه قدس سره میفرمایند که حیاء از جمله احوال مقربان است چندانکه قرب زیادت حیا بیش و ہر که ہنوز حال حیا بدو فرو دنیامده باشد علامت آن بود که ہیچ مرتبه از مراتب قرب نیافته است و حیا آنست که باطن بنده از ہیبت اطلاع حضرت خداوند تعالی منطوی گردد و این دو گونه بود حیاء عام و حیاء خاص حیاء عام صفت اہل مراقبه ست که قلب ایشان از ہیبت اطلاع رقیب قریب جل ثناه بر سیئات و تقصیرات خود منطوی گردد و حیاء خاص صفت اہل مشاہده است که روح ایشان از عظمت شہود حضرت حق سبحانه و تعالی در خود منطوی گردد و این حیا از جمله احوال ست و حیاء عام که نتیجه ست و ثمرت مقام مراقبه از جمله مقامات ست و این محافظت ظاہر و باطن ست از مخالفت احکام جناب الٰہی بسبب مراقبه نظر حضرت حق تعالی و این حیا ہم دو گونه است یکی حیاء از معصیت و دوم حیاء تقصیر در طاعت

جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که لختی سخن در ترک اختیار افتاد یعنی باختیار خود کاری نمی باید کرد حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک بر لفظ مبارک راندند که مرد محکوم دیگری به که حاکم خود باشد بعد ازان فرمودند که شیخ ابو سعید ابو الخیر قدس سره روز جمعه از خانقاه بجهت نماز بیرون آمده مریدان را پرسیدند که راه مسجد جمعه کدام ست و چگونه باید رفت یکی از حاضران گفت راه اینست ازیشان پرسیدند که چندین بار بنماز جمعه رفتید راه نمیدانید فرمودند میدانم اما بدان پرسیدم تا صاحب اختیار نباشم

جوہر حریت انقطاع خاطر ست از تعلق ماسوی الله تعالی بالکلیه و در مقام حریت وقتی رسد که غرضی از اغراض دنیوی و آخروی نماند و حریت نہایت عبودیت ست کمال مرد بی بندگی نبود و آزادگی بے بندگی نشود ؎ من ازان روز که در بند توام آزادم + بادشاہم که بدست تو اسیر افتادم

وحریت نه آنست که احکام بندگی از وی زائل شود بلکه حریت آنست که از بندگی نفس خود آزاد گردد یعنی آنچه
نفس فرماید بران نرود بلکه مالک نفس گردد و نفس مطیع و منقاد او شود سالک چون بمقام حریت رسد
کلفت تکالیف از وی ساقط می شود آنچه دیگران بمشقت بجا آرند وی بآسانی آرد نه آنکه نفس تکالیف
ساقط شود —

جوهر حر در اصطلاح این طائفه علیه آن کس ست که احتیاج بخلق نبرد و از خلق آزاد باشد و عبد حق
حضرت حق تعالی باشد علی الکمال و صاحب فتوحات قدس سره میفرمایند که حریت بارقیست از ازاله
صفت عبد بصفت حق باین معنا که حق سمع و بصر عبد گردد و جمیع قوای عبد شود و عبد نبود و عقبات مگر
ازین قوا و چون این قوی حق شدند و حق عبد نیست بوجهی پس عبدیت این عبد درین حال زائل شد
وحر شد اگرچه عین او باقی ست و اطلاق حریت اگرچه برحق صحیح و متعارف نیست بجهت آنکه او سبحانه
قابل عبدیت نیست لیکن بروی سبحانه صادق و اطلاق شده است سلب عبدیت برو و چون عبد
متصف شد درین مرتبه بسلب عبدیت و عبد قبل وصول باین مرتبه عبد بود بجمیع وجوه پس این سلب
عبدیت در عبد حریت شد چنین فرموده اند ملک العلما مولوی عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی شریف

جوهر حریت وهو انقطاع الخاطر عن التعلق بما سوی الله تعالی بالکلیة در مقام حریت وقتی رسد که غرضی
از اغراض دنیاوی و آخروی نماند و بعضی گفته که انسان کامل آزاد آنست که ویرا هشت چیز بکمال بود اقوال و
افعال و معارف و اخلاق نیک و ترک و عزلت و قناعت و فراغت هر که این هشت چیز دارد کامل و آزاد
و هر که چهار اول دارد و چهار آخر ندارد بالغ ست اما آزاد نیست و کامل آزاد دو طائفه شدند بعضی بعد از
ترک عزلت و قناعت و خمول اختیار کردند و بعضی بعد از ترک رضا و تسلیم سالک چون استیفاء
مقام عبودیت بکلی میکند در مقام حریت میرسد نه آنست که احکام بندگی از وی زائل می شود احکام
بندگی هر بنده را ما دام که عاقل ست و در حیات ست لازم ست بلکه حریت از انست که از بندگی نفس
خویش آزاد می گردد یعنی آنچه نفس فرماید او بران نرود بلکه او مالک نفس گردد و نفس مطیع و منقاد او
شود و چون در مقام حریت رسد کلفت تکالیف از وی ساقط شود نه آنکه نفس تکالیف ساقط شود یعنی
آنچه دیگران بمشقت بجا آرند وی بآسانی آرد و آنچه دیگران برنج بجا آرند وی بنشاط و خوشی بیارد
هم ازین ست که بعضی گویند که لذتیکه در بهشت نماز بودی نه بینی که مصطفی علیه السلام که موصوف بجمله
معانی و کمالات بود از وی احکام بندگی زائل نشد بلکه فرمان شد واعبد ربک حتی یاتیک الیقین
ای الموت از بندگی کی ساقط شود هرچند که قرب زیاده تر بندگی زیاده تر و حریت بنده نهایت عبودیت است

هرچند که مردم در عبودیت نهایت در حریت نهایت کمال مرد بی بندگی نبود و آزادگی بی بندگی نشود مولوی معنوی ؎ گر تو خواهی حری دل زندگی بندگی کن بندگی کن بندگی + حریت بدایت بنده است نزدیک آغاز خلقت پس بنده تا نهایت بندگی نکند بحریت نرسد ؎

خواجگی را خواجگی از بندگیست　　بندگی کردن کمال خواجگیست
من از آن روز که در بند توام آزادم　　پادشاهم که بدست تو اسیر افتادم

جوہر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره فرمودند که در خطهٔ ناگور بزرگی بودند که ایشان را حمید الدین سوالی گفتندی از ایشان سوال کردند که بعضی مشائخ نقل می کنند و بعد از فوت ایشان هیچکس نام ایشان نمیگیرد و بعضی چون نقل می کنند صیت ایشان با قصای عالم میرسد این تفاوت احوال از کجاست فرمودند آنکه در حال حیات در شهرها خود کوشیده آن بعد از وفات نام او مندرس می شود و آنکه در حال حیات خود را پوشیده داشته است بعد از وفات نام او و صیت او بهمه جهان میرسد

جوہر در کمال حقیقی نزد محققین کمال حقیقی آنست که در آئینهٔ کثرت وحدت بیند و در مرات وحدت کثرت و کثرت حجاب وحدت او نباشد و وحدت پردهٔ کثرت وی نگردد حق را در خلق و خلق را در حق مشاهده نماید بلکه وجود واحد را از وجهی حق بیند و از وجهی دیگر خلق و ذات واحد را در هر شی بصفت خاص ملاحظه نماید و بتجلی خاص متجلی بیند و تکثر صفات را موجب تکثر ذات نداند و از مرتبهٔ تعین و تقید که مبدء سیر عروجی و رجوعی ست در طریق سیر الی الله و فی الله بمقام اطلاق رسیده بود و جهت تکمیل ناقصان از مرتبهٔ اطلاق بسیر بالله و عن الله و الی الله باز بمرتبهٔ تعین و تقید بیاید

جوہر حضرت شیخ فانی فی الله شاه کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند که آن وجود مطلق قبل ازین که متعین بوجود ظلی کونی پیدا نماید مخفی بود و از ان بی نشان نشان نبود و بمقتضای محبت خود بخود از ان صرافت تنزل بمراتب الهی و کیانی فرمود و در هر متعینی باعتبار تقید بذلک التعین باسم عاشق برآمد و باعتبار رفع ذلک التعین باسم معشوق جلوه گر آمد پس کمال هر تعین آنست که رجوع بآن اطلاق کند و از هر تعین که برآمده باز بآن رسد و لیکن این تعین خاص حضرت انسان ست که مظهر جامع ذات و صفات آمده و از سائر تعینات بصفت حمل امانت ممتاز گردیده پس کمال آنست که بسر حد فنا فی الله رسیده باقی ببقاء بالله باشد سیر اول سیر الی الله است و سیر ثانی سیر فی الله نهایت در اول ست نه در دوم —

جوہر صاحب گلشن راز قدس سرہ میفرمایند ۵ کسی مرد تمام ست کز تمامی + کند با خواجگی کار غلامی + وقدوة المحققین شیخ محمد بن یحیی بن علی الجیلانی قدس الله تعالی اسرارہم در شرح این بیت میفرمایند که در اصطلاح محققان که سلاطین ممالک طریقت اند کمال آنست که سالک سائر بارشاد مرشد کامل بطریق تصفیه و تجلیه و شهود نه بطریق علم بر مراتب عبور نماید و از سرحد محسوس و معقول در گذشته با نوار تجلیات اسمائی وصول یابد و در پرتو نور تجلی ذات احدی محو و فانی مطلق شود و ببقای احدیت باقی گشته متحقق بجمیع اسماء و صفات الہی گردد و چون حق را در ہر شانی بروزی و اقتضای خاص ست کامل آنست که مظہر جمیع ظہورات گشته بلواحق و لوازم و صفات ہمه شیونات متصف و متحقق گردد فلہذا میفرمایند ۵ کسی مرد تمام است کز تمامی یعنی مرد تمام کامل آنست که از تعین و تقید که مستلزم عبودیت و متابعت بود و عبودیت بود است غنی مطلق و خواجه جہان گشته و با وجود اینچنین خواجگی کار غلامی که عبارت از متابعت و عبودیت است بکند

جوہر بعضی میفرمایند که مریض را ہر روز پیش رو بنشانند و بقدر پانصد نفس سلب مرض نماید و قاعدہ سلب آنست که تصور نماید که بانفسی که اندرون میرود عوارض جسمانی شخص مقابل از قالب او بر می آید و کشیدہ می شود و بانفسی که بیرون می آید تصور نماید که آن عوارض بر روی زمین می افتد و از اندرون سلب کنندہ بیرون می آید تا صاحب سلب متاثر و متاذی نگردد و طریق سلب امراض روحانی و سلب نسبت و قبض و بسط نیز نزد ایشان ہمچنین است ۔

جوہر معرفت در لغت دانستن و شناختن ست و معرفت در وضع اصل لغت اسم ست مر علمی را که باشد بعد از آنکه نبود و لہذا علم حضرت حق سبحانه و تعالی را معرفت نخوانند که علم او سبحانه و تعالی قدیم است و حضرت حق سبحانه تعالی را عارف نگویند

جوہر در تعریف معرفت صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند که معرفت عبارت است از باز شناختن معلوم مجمل در صور تفاصیل معرفت ربوبیت که مشروط و مربوط ست بمعرفت نفس چنانکه در حدیث شریف آمدہ است من عرف نفسه فقد عرف ربه عبارت بود از باز شناختن ذات و صفات جناب الہی در صور تفاصیل احوال و حوادث و نوازل بعد از آنکه بر سبیل اجمال معلوم شدہ باشد که موجود حقیقی و فاعل مطلق اوست سبحانه و تعالی و تا صورت توحید مجمل علمی مفصل عینی نشود چنانکه صاحب علم توحید در صور تفاصیل وقائع و احوال متجددہ مستفادہ از ضر و نفع و منع و عطا و قبض و بسط و ضار و نافع و مانع و معطی و قابض و باسط حق تعالی را نبیند و نشناسد بی توقفی و رویتی او را عارف نخوانند و اگر باول وہلہ از آن غافل بود و متعقب حاضر گردد و فاعل مطلق را در صور تصرفات مختلفه باز شناسد

اورا مستغرق خوانند نه عارف واگر با وجود علم حق مطلق را از صور وسائط و روابط بازشناسد وتاثیرات افعال را
حواله با وسائط کند اورا ساهی ولاهی ومشرک خفی خوانند مثلاً اگر در معنی توحید تقریری کند وخود را مستغرق
بحر توحید نماید ودیگری آنرا بسبیل انکار بدو باز گرداند وگوید این سخن نه از سر حال ست بل نتیجهٔ فکر و رویت ست
در حال برنجد وبر وی خشم گیرد و نداند که این رنجش او عین مصداق قول منکر ست والا فاعل مطلق را در
صورت این انکار بازشناختی وبر وی خشم نگرفتی وهمچنین در معرفت نفس هر صفت ناپسندیده که به علم اجمال
معلوم شود وقتیکه باول وهله پدید آید در نفس تعیین وتفصیل بازشناسد واز آن حذر کند اورا عارف خوانند
والا مستغرق بود یا غافل مثلاً اگر بعلم داند که کبر وعجب در نفس صفتی مذموم است هرگاه این صفت در نفس
ظاهر شود فی الحال آنرا بازشناسد ودر پردهٔ انکسار وتواضع گریزد تا نفس دیگر باره بجای بازشناختن این صفت
در خود بعجب ظاهر نشود وامثال این صورت را معرفت نفس خوانند واگر باول وهله حاضر نبود بل ثانی الحال
حاضر گردد واین صفت را بازشناسد اورا مستغرق خوانند واگر علم مجمل را در صورت تفصیل اصلا
بازنشناسد اورا غافل خوانند واین علم اورا نافع نباشد بل زیانکار بود ووظیفهٔ عارف رضا بقضاست
ووظیفهٔ مستغرق صبر بر آن ووظیفهٔ غافل کراهیت واضطراب ومعرفت الهی را مراتب ست اول آنکه
هر اثری که یابد از فاعل مطلق داند دوم هر اثری که از فاعل مطلق یابد بیقین داند که نتیجهٔ کدام صفت ست
از صفات او سوم آنکه مراد حق را در تجلی هر صفتی بشناسد چهارم آنکه صفت علم الهی را در صورت معرفت
خود بازشناسد وخود را از دائرهٔ علم ومعرفت بلکه از وجود خود اخراج نماید چنانکه از حضرت شیخ ابوالقاسم
جنید بغدادی قدس سره پرسیدند که معرفت چیست فرمودند المعرفة وجود جهلک عند قیام علمه
گفتند زدنا ایضاحا فرمودند هو العارف والمعروف وحضرت سهل بن عبد الله تستری قدس سره
فرمودند المعرفة هی المعرفة بالجهل چندانکه مراتب قرب زیاده شود وآثار عظمت الهی ظاهر گردد
علم جهل بیشتر حاصل گردد ومعرفت نکرت زیادت شود وحیرت بر حیرت بیفزاید وفریاد رب زدنی
فیک تحیرا از نهاد عارف برخیزد ازینچه که تقریر کرده می شود همه علم معرفت ست نه معرفت چه معرفت
امری وجدانی ست وتقریر از آن قاصر اما علم مقدمهٔ آنست پس معرفت بی علم محال بود وعلم بی معرفت
وبال وعلم ومعرفت را چند صورت تواند بود علم معرفت ومعرفت علم وعلم علم ومعرفت معرفت و این
صورت اکمل صور او ست

جوهر در معرفت حق تعالی از شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات می فرماید
که معرفت وادراک حق تعالی دو قسم ست قسم اول ادراک اوست باعتبار کنه ذات وتجرد او از تعینات

اسمار و صفات و تلبس بمظاهر کائنات و این ممتنع است زیرا که ازین حیثیت بحجاب عزت محتجب ست پس شروع در طریق معرفت او ازین وجه اضاعت بضاعت وقت ست و طلب آنچه ممکن نیست ظفر بتحصیل او محال مگر بوجه اجمالی بدانکه ورای آنچه متعین شده است امریست که ظهور هر متعین بدوست و او فی حد ذاته از تعین مبراست و لذلک قال سبحانه و تعالی یحذرکم الله نفسه و الله رؤف بالعباد پس حق سبحانه و تعالی برحمت کامله و رافت شامله راحت بندگان خود خواسته که ایشان را از سعی در آنچه ممتنع الحصول است حذر فرموده و در حدیث نیز وارد ست تفکروا فی آلاء الله و لا تفکروا فی ذات الله و شیخ محی الدین قدس سره میفرمایند التفکر فی ذات الله محال فلم یبق الا التفکر فی الکون اگر گوئی چون تفکر در ذات محال ست پس نهی متوجه چیست گویم نهی متوجه پندار ذات ست و تفکر در آن چنانکه در مثنوی معنوی مذکور ست ه

آنچه در ذاتش تفکر کردنیست ۔ در حقیقت آن نظر در ذات نیست
هست آن پندار او زیرا براه ۔ صد هزاران پرده آمد تا اله

و قسم دوم ادراک اوست سبحانه و تعالی باعتبار تعینات نور و تنوعات ظهور او در مراتب تنزلات و مرایاء مکونات و این ادراک نیز بر دو گونه است اول ادراک بسیط و هو عبارة عن ادراک وجود الحق سبحانه مع الذهول عن هذا الادراک و عن ان المدرک هو وجود الحق سبحانه و ثانی ادراک مرکب و هو عبارة عن ادراک وجود الحق سبحانه مع الشعور بهذا الادراک بان المدرک هو وجود الحق سبحانه و در ظهور وجود حق سبحانه و تعالی بحسب ادراک بسیط اختفای نیست زیرا که هرچه ادراک میکنی اول هستی مدرک میشود اگرچه از ادراک این غافل باشی چنانکه اول ادراک الوان و اشکال بواسطه ادراک ضیا است که ضیا است با آنها و شرط رویت ست با وجود این بیننده در ادراک آنها از ادراک ضیا غافل می شود و بغیبت ضیا معلوم می شود که ورای آنها امری دیگر مدرک بوده است که ضیا ست همچنین نور هستی حقیقی که ضیا ست بضیا و الوان و اشکال و بیننده و بجمیع موجودات ذهنی و خارجی و قیوم همه اوست و ادراک هستی بی ادراک او محال ست اگرچه از ادراک او غافل باشی و این غفلت بواسطه دوام ظهور و ادراک اوست که اگر چون این ضیا نیز غائب شدی ظاهر گشتی که در وقت ادراک موجودات امری دیگر که نور وجود حق سبحانه و تعالی ست نیز مدرک بوده است زیرا که ه

ظهور جمله اشیا بضد است ۔ ولی حق را نه ضد است و نه ند است
چو ذات حق ندارد نقل و تحویل ۔ نیابد اندرو تغییر و تبدیل
اگر خورشید بر یک حال بودی ۔ شعاع او بیک منوال بودی

	نبودی هیچ فرق از مغز تا پوست		ندانستی کسی کاین پرتو اوست	

ونظر باین ادراک بسیط است آنکه گفته اند که بود در ذات حق اندیشه باطل + محال محض دان تحصیل حاصل
واما ادراک ثانی که ادراک مرکب است محل فکر وخفا وصواب وخطاست وحکم ایمان وکفر راجع بدوست و
تفاضل میان ارباب معرفت بتفاوت مراتب اوست واشارت بآنست قول حضرت امیر المومنین صدیق اکبر
رضی الله تعالی عنه العجز عن درک الادراک ادراک۔

جواہر معرفت ذات آنست که بداند که خداوند تعالی موجود ست صنع بی صانع نشود وواحد ست
وبداند که خداوند تعالی یکی ست گروهی واحد گویند وگروهی احد وگروهی واحد احد را بیک معنی دانند
وگروهی فرق کنند احد فی ذاته وواحد فی صفاته گویند اما در لغت فرق ست چون گوئی ما فی الدار
احد چنان باشد که دران خانه هیچ یکی نیست وچون گوئی ما فی الدار واحد چنان بود که شاید در آن
دو کس باشند وفرد ست وبداند که خداوند تعالی فرد ست ومعنی فرد آنست که ویرا مثل وشبیه وجنس
نیست فرد ست در ذات وفرد ست در صفات وافعال که ذات وصفات وافعال وی بهیچ ذات و
صفات وافعال نماند وذات ست وذات ما یعلم ویبین به پس اگر ذات نبود دانستگی نشود وشئ ست
بداند که خداوند تعالی چیزیست اذ الشئ اسم لکل موجود عندنا خلافا للمعتزلة اذ الشئ عندهم
اسم للموجود والمعدوم وشکی نیست که خداوند تعالی موجود ست وهرچه موجود باشد اطلاق شئ برو
جائز بود وقائم بنفسه است در قیام خویش محتاج بغیر نیست چه اگر قائم بنفسه نباشد محتاج بغیر باشد سزاوار
الوهیت نبود ولا یشبه شیئا وخداوند تعالی مانند نیست چیزی را از بهر آنکه همه چیزها در زمان یا در مکان
اند یا فوق چیزی یا تحت چیزی اند وهمه چیزها متصل اند یا منفصل اند بچیزی دیگر وهمه چیزها مجتمع اند یا متفرق
متحرک اند یا ساکن وخداوند تعالی ازین منزه ومبراست ولا یشبهه شئ ومانند نیست خداوند تعالی را
چیزی چه اگر او را مانند بودی بکل وجوه موجود بودی یا ببعض وجوه اگر بکل وجوه مانند بودی بکل وجوه
اله نیز بودی پس وجود الهین یا زیاده لازم شدی وآن محال واگر مانند ببعض وجوه بودی ببعض وجوه
اله بودی واین نیز محال ومعرفت صفات آنست که شناسد خداوند تعالی را که حی ست نه بجان
از بهر آنکه وی عالم وقادر ست وعلم وقدرت نبود مگر حی را ودیگر آنکه انوجود همه موجودات ست تا خود
حی نبود وجود موجودات دیگر چگونه بود وعالم ست نه بدل که وی قادر ست وقادر را تا علم نبود قادر نشود

جواہر بدانکه معرفت هدایت ست از حضرت خداوند تعالی تا اگر هدایت نباشد بمعرفت او سبحانه
نرسد از حضرت شیخ ابوالحسن نوری قدس سره پرسیدند که دلیل بر حق چیست فرمود دلیل بر حق حق ست

گفتند پس کار عقل چیست فرمود عقل عاجزست و عاجز راه نماید مگر بر عاجزی و اتفاق ست درین که جاهل را صفت جهل ست او را بعلم عالم راه نیست و هر چیزی را که صفت عجزست وی را بر قدرت قادر راه نیست عقل عاقلان مقدور و مقهور و مغلوب و خداوند تعالی قادر و قاهر و غالب و ظیفه عقل استدلال است و استدلال در محلی بود که وی را بدایت و نهایت باشد. و خداوند تعالی بی بدایت و بی نهایت ست هر کجا که عقل نهایت داند بدایت بود و معرفت حضرت خداوند تعالی را هیچ علت نیست حضرت خداوند تعالی را بمؤمنین لطف ست که با کافران نیست اگر همچنین فضل با کافران بودی همه ایمان می آوردند. معرفت دو قسمت استدلالی و شهودی کمال معرفت استدلالی علما را همچنین است و عوام را نیز بود لیکن معرفت ناقص و الا لازم آید که موحد و مسلم نشوند. و الامر لیس کذلک و معرفت شهودی اولیا راست مرتبه اصحاب مشاهده است ایشان حق را بحق شناخته اند از غیر حیرت مشاهده او را از وصف غائب کند ببینند و ندانند که چه می بینند اگر خواهد که از دیدن خبر دهد نتواند چون ندانند که چه می بیند چگونه خبر دهد که چه می بینم غرض از ایجاد موجودات معرفت و کمال آن مخصوص نوع انسانی است

جوهر معرفت متصور نمی شود در آن سبحانه مگر باسما و صفات و افعال و اینهم نه بکنه بل بوجه زیرا که کنه هر شی از اشیا معرفت را در آن راه نیست چه کنه هر شی حقیقت الحق ست چه سبحانه حقیقت الحقائق ست و حقیقت حق مدرک هیچ بشر و ملک و جن نبود پس حقیقت همه مدرک نشود و این مرتبه غایت عرفانست کشکول

جوهر عارف کامل را حاجت بسوی ریاضت نمی ماند پس اگر ریاضت میکند برای اظهار عبودیت و ادای شکر ست چنانکه جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند افلا اکون عبدا شکورا در جواب کسی که التماس نمود که خدمت شما چرا تعب در عبادت می کشید و این مقامی ست اعلی و ارفع و ریاضت بعضی برای آنست که در ترک ریاضت کسی بدظن نشود و از نشود می این ظن بو رطه ضلالت نیفتد. و این بظاهر ریا می نماید لیکن چون قصد وی هدایت ست از اخلاص غیر عارف بهتر ست اینست معنی قول مشهور ریاء العارفین خیر من اخلاص المریدین و الا عارف از ریا پاک است -

جوهر شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که چون عارف بکمال رسد واسطه میان او و حضرت حقتعالی برخیزد و علوم از حضرت حق تعالی گیرد بی واسطه اگرچه وصول با آن مرتبه بواسطه پیران شده است

جوهر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله قدسنا الله تعالی بسره المبارک در کشکول میفرمایند که عارف چون بمقام آخر نزول فرماید عوام را میان او و میان سائر الناس فرق کردن دشوار آید

زیرا که ظاهر ایشان همچو ظاهر سائر الناس ست عوام انکار ایشان بسیار کنند بخلاف مجاذیب و مجانین که بسبب
محی لفت اطوار ایشان با طوار سائر الناس امتیازی نمایند و باعتقاد پیش آیند و از جمله اهل صحو آنانکه در مقام
فردیت حقیقت نزول فرموده اند از ایشان خوارق عادات کمتر بینند زیرا که متوجه الیه ایشان ذات
بحت بیرنگ ست و تصرفات انفسی و آفاقی از تاثیرات صفاتست

جوهر بدانکه عارف چون خلق شئی کرد محافظت آن مخلوق خود هم همت تواند کرد یعنی مادام که
همت وی مصروف باشد بمحافظت آن چیز وجود آن موجود و محفوظ باشد و عارف را در محافظت آن
هیچ گرانی بر همت نه نشیند و هرگاه که غفلتی بر عارف طاری شود یعنی همت او مصروف امری دیگر گردد
آن مخلوق وی منعدم شود چرا که علت حفظ آن همت او بود چون علت بانصراف منعدم شد معلول نیز
منعدم شود مثلاً عارف کامل خلق ده مثل صورت خود در ده مکان مختلف در آنی واحد کرد مادام که همتش
مصروف ببقاء آن باشد باقی باشد چون همت از آن بگرداند در حال آن ده صورت منعدم گردند و صورت
او تنها ماند حق را غفلت نیست و عبد را غفلت ست و حفظ عبد مانند حفظ حق نیست همیشه عبد از حق
متمیز ست در حفظ حق را قطعاً غفلت نیست و انماحق با جمیع حضرات در حضور ست و لا یشغله شأن عن
شأن حق را وصف مشهور ست و در حفظ عبد غفلت را مجال ست و دوام حضور عبد محال - بدانکه
چون نفس متوجه ایجاد صورتی از صور می شود بقوت وهمیه آنرا حاصل و حاضر میکند در خیال و درین عارف
و غیر عارف از عوام داخل و مشارک اند و مستخفا این جمله در متخیله توانند و بوهم نتوانند که آنچه در خیال موجود ست
از قوت متخیله و قدرت خالقه بوجود خارجی رسانند چرا که آن چیز را جز در خیال وجود ممکن نباشد و آنچنین قدرت
عام ست هم عارف بالحقائق و هم غیر ایشان که خلق و اظهار آن نتوانند. و عارف متصرف فی الوجود نه غیر عارف
که او حقائق اشیا و صور آن شناخته و دانسته باشد چون بقوت روحانیه خویش قاصد و متوجه ایجاد خلق شئی
از اشیا گردد که خارج از عالم خیال او باشد و در عالم اعیان خارج موجود باشد آنرا پیدا تواند کرد و حاجت
محتاجان بآن روا تواند کرد -

جوهر بدانکه عارف جز وجود حق هیچ چیز مشاهده نکند - و عالم را وجود حقیقی نباشد - محقق عارف
آن باشد که عقیده او هیولای اعتقادات باشد تا هرچه در وی صورت بند و آن صورت نماید و باز چون
تجلی متجدد شود و در تحت حکم آن تجلی در آید گاه گاه ظهورش بمقام ربوبیت بود و گاه در پایگاه عبودیت باشد
و فرق میان اهل شطح و محقق آنست که محقق احیاناً باین مقام ظهور کند از برای آنکه حق مقام ربوبیت گذارده باشد
و خود را از قید تقیید بیرون آورده باشد و اهل شطح بحکم غلبه مقام بر ایشان مغلوب میگردند و باز گرد بدان نمی توانند

عند غلبة الربوبية از ہر دو اظہار مقام الوہیت صادر می گردد —

جوہر میان عارف و معروف مناسبتی باید که باشد و چون معروف که حق ست واحد الذات کثیر الصفات مقتضای حکمت الہی آن بود که بموجب خلق الله تعالی آدم علی صورته انسان نیز که عارف حقیقی ست واحد بشخص و کثیر بصفات و افعال و قوی باشد تا بحکم جامعیت معرفت کامله که علت غائی ایجاد ممکنات است درین نشاة بحصول موصول گردد و آنکه در عبارات عرفا آمده است که الکثرة بین الوحدتین اشاره بوحدت حقیقی حق است و وحدت شخصی انسان است —

جوہر در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که عجز از معرفت آنست که معلوم گردد که لا یعرف الله الا الله یعنی معرفت مقتضای ترکیب انسانی نیست آنچه در ترکیب انسانی ظاہر ست از معرفت از آن انسان نیست بلکه انسان آئینه شده است که در وی بصورت معرفت جناب حق سبحانه و تعالی عکس انداخته است اینچنین عجزی منافی معرفت انسان نیست چنانچه بعضی گمان برده اند که عجز از معرفت جہل است و این باطل ست —

جوہر مقصود از ایجاد موجودات و کائنات معرفت حضرت موجد ست تعالی و تقدس و نزد اہل تحقیق مقرر ست که اول چیزی که بر بنده مکلف واجب ست معرفت حضرت خداوند تعالی است که اصل جمیع معارف یقینی و عقائد دینی ست و وجوب واجبات شرعیه متفرع برین اصل میگردد و طرق معرفت اگرچه از روی جزئیت لا ینحصر ست که الطرق الی الله تعالی بعدد انفاس الخلائق لیکن از روی کلیت منحصر بدو قسم ست استدلالی و کشفی استدلالی طلب دلیل ست از مصنوع بصانع و کشفی رفع حجاب مصنوع ست از جمال صانع و معرفت استدلالی نسبت با معرفت کشفی کالجہل ست که و لیس الخبر کالمعاینة و معرفت کشفی که عبارت از انفصال و اتصال ست حاصل می شود بطریق تصفیه باطن و تخلیه سر از غیر و تجلیه روح و معرفت حقیقی اتصال بمبدء اعلی ست بسیر عروجی که سیر الی الله ست و این ہر دو طریق معبر بفکر ست چه فکر سیر است از ظاہر بباطن و از صورت بمعنی —

جوہر نزدیک عارفان از معرفت حق تعالی معرفت ذات و صفات مراد ست و معرفت ذات آنست که ذات حق تعالی من حیث ہو ہو موجود مطلق و ہستی بحت ست یعنی حقیقت حق چیزی جز ہستی نیست که اعلی مرتبه در موجود و ہستی محض را ست که بخود موجود ست و در ہستی خود محتاج بامر دیگر نیست و علماء ظاہر گویند که حقیقت حق تعالی ورای ہستی ست و ہستی را یکی از صفات ذاتی گویند و ذات را مقتضی گویند و وجود را مقتضی گویند و ذات را من حیث ہو ہو بیان نکنند و عارفان گویند

که ذات حق من حیث ہو ہو عین ہستی مطلق ست یعنی وجود که آن ہستی مطلق ست پوشیده تماست از روے ثبوت —

جوہر یکی گفت من عرف الله کل لسانه و دیگری گفت من عرف الله طال لسانه حضرت شاه مینا فرمایند یکی محمول بر ذات ست و دیگر محمول بر صفات فالمعنی من عرف الله بالذات کل لسانه و من عرف الله بالصفات طال لسانه چه کسی که در معرفت صفات ست وی را مقام تلوین است و کسی که در معرفت ذات ست وی را مقام تمکین است و یا از یکی معرفت استدلالی مراد ست و از دیگری معرفت شهودی من عرف الله بمعرفة الاستدلال طال لسانه و من عرف الله بمعرفة الشهودی کل لسانه و حضرت افضل الصدیقین فرمودند من عرف الله لم یکن له فاقة و لا وحشة هر که شناخت حق تعالی را نباشد او را حاجتی و نه وحشتی لم یکن له فاقة اشاره می کند بر انکه اذا تم الفقر فهو الله و لم یکن له وحشة اشاره ست بر کمال انس و انبساط

جوہر در معرفت نفس صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که لفظ نفس را بر دو معنی اطلاق کنند گاهی نفس الشی گویند و بدان ذات و حقیقت آن چیز مراد بود چنانکه گویند فلان چیز بنفس خود قائم ست و گاهی اطلاق لفظ نفس کنند و مراد از ان نفس ناطقه انسانی بود که عبارت ست از مجموع خلاصه لطائف اجزاے ترکیب بدن که آنرا روح حیوانی و طبعی خوانند و نوری بر و فائض شود از روح علوی انسانی و بدان نور مور د الهام فجور و تقوی گردد و هرچند معرفت او بجمیع اوصاف متعذر ست چه او صفت بوقلمون دارد دمبدم برنگی دیگر نماید و ساعت بساعت بشکلی دیگر بر آید و در ارتباط و اشتراط معرفت جناب الهی بمعرفت او اشارت ست بدان که شناختن او بجمیع اوصاف و رسیدن بکنه معرفتش مقدور هیچ آفریده نیست همچنانکه رسیدن بکنه جناب الهی و معرفت او کماهی متعذر ست و ضبط احوال کماینبغی متعسر نفس اماره و لوامه و مطمئنه جمله اسامی او ست بحسب مراتب مختلفه و اوصاف متقابله در هر مرتبه بسبب وصفی دیگر اسمی دیگر یافته در اوائل که هنوز ولایت وجود در تحت تصرف او بود او را نفس اماره خوانند در اواسط چون ولایت وجود بتصرف دل مفوض گردد و نفس بربقه طاعت و انقیاد او متقلد شود و هنوز از توابع صفات نفس و تمرد و استعصاء او بقایا ہرچند مانده بود و بدان جهت پیوسته خود را ملامت کند آنرا نفس لوامه خوانند و در اواخر چون عروق نزاع بکلی از وی منتزع و مستاصل گردد و از حرکت منازعت با دل طمانیت یابد و در تحت جریان احکام رام گردد و کراهیتش برضا مبدل شود آنرا نفس مطمئنه خوانند و در بدایت که نفس هنوز در مستقر طبیعت راسخ بود و بمواره خواهد که روح و قلب را از عالم علوی بمستقر خود که مرکز سفلی ست کشد

وخود را بہ تدبیری دیگر بر نظر ایشان جلوہ دہد و شیطان بدلالگی در میان ایستادہ جمال زخرف او را تزئین میکند

جوہر در کیفیت ارتباط معرفت جناب الہی بمعرفت نفس صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ ہیچ معرفت بعد از معرفت جناب الہی شریف تر و نافع تر از معرفت نفس انسانی نیست علی الخصوص کہ معرفت جناب الہی مربوط و مشروط است بدان چنانکہ در حدیث صحیح ست من عرف نفسہ فقد عرف ربہ و لفظ نفس درین خبر اگر بمعنی ذات و حقیقت محمل افتد مراد آن بود کہ ہر کہ ذات و حقیقت خود را بہ صفت فوقیت و احاطت بر جمیع اجزاء وجود خود بشناسد و ہمہ جنود ملکی و شیطانی و حقانی و جسمانی و روحانی در تحت احاطت ذات خود در عالم صغیر مشاہدہ کند ذات مطلق را با جمیع اجزاء وجود موجودات روحانی و جسمانی و ملکی و شیطانی و جنی و انسی ہمان نسبت تصور کند در عالم کبیر پس معرفت او دلیل معرفت جناب الہی باشد و اگر بہ نفس ناطقہ محمل افتد فحوای حدیث این بود کہ ہر کہ نفس خود را بصفت عبودیت شناسد پروردگار خود را بصفت ربوبیت شناسد اگر در نفس خود رضا بحکم خداوند تعالی یابد داند کہ این صفت نتیجہ صفت رضای حق تعالی است از وی چنانکہ رضی اللہ عنہم و رضوا عنہ بدان مشعر ست و اگر در خود صفت محبت جناب الہی غالب یابد داند کہ محبت جناب الہی بدان سابق و مقدم ست و اگر در خود شوق حضرت ربوبیت مطالعہ کند داند کہ نتیجہ شوق حق تعالی ست و اگر در خود ذکر حق سبحانہ و تعالی یابد داند کہ بمقدار آن نزدیک حق تعالی مذکور ست فاذکرونی اذکرکم عبارت از انست ۔

جوہر در معرفت بعضی از صفات نفس صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ منبع صفات ذمیمہ و منشاء اخلاق سیئہ در وجود آدمی نفس ست ہمچنانکہ منبع صفات حمیدہ و منشاء اخلاق حسنہ روح ست و از صفات ذمیمہ و اخلاق سیئہ نفس یکی عبودیت ہواست نفس ہموارہ خواہان بود کہ بہ شہوات و لذات حسی اقدام نماید و در اوقات طبیعت در کنار او نہد و خداوند تعالی را در عبودیت شریک گیرد و این صفت از نفس برنخیزد الا بزہد و محبت جناب الہی و دیگر صفات نفاق ست در اکثر احوال ظاہر نفس با باطنش موافق نبود در حضور مردم را مدح گوید و در غیبت بر خلاف آن بود و این صفت از نفس برنخیزد الا بوجود صدق و دیگر صفت ریاست پیوستہ نفس در بند آن بود کہ خود را در نظر مردم بموجبات محامد ایشان آراستہ دارد اگرچہ نزدیک حق تعالی مذموم بود و این صفت از نفس برنخیزد الا بمعرفت حقارت مقدار خلق و صفت دیگر دعوی الہیت ست و ضدیت و ندیت حق تعالی نفس پیوستہ خواہد کہ خلق او را ثنا گویند و مدح کنند و در اوامر و نواہی طاعت دارند و محبت او را اختیار کنند و این معنی عین دعوی الہیت ست و این صفت از نفس برنخیزد الا بتجلی صفات الہی و صفت دیگر عجب و خودبینی ست نفس ہموارہ

بعباس خود نگران بود و این صفت از جمله مهلکات ست و این صفت عجب به تسخیر ذوالاسم معرفت حقارت ست او
و صفت دیگر بخل و امساک ست هرچه از اموال و مرغوبات بچنگ آرد و بران آویزد و از دست بیرون نمی‌دهد
و چون این صفت در نفس قوی گردد حسد از وتولد کند زیرا که حسد بخیلی کردن ست بمال دیگران می‌خواهد
که از کس چیزی بدیگری نرسد و اگر کسی را بنعمتی مخصوص بیند زوال آن طلبد و چون قوت زیاده گردد
حقد پدید آید هر کرا با خود در نعمتی یا مساوی یابد یا بفضلی متمیز بیند زوال و هلاک او را پیوسته خواهان بود
و صفت بخل از نفس به تسخیر ذوالاسم الغالب نور یقین و صفت دیگر شره است نفس پیوسته بشهوات و لذات
مستعد و متمادی بود و مثل او در شره بپروانه زده اند که بنور شمع اکتفا نماید و باور آن خود حرارت شمع
و ستر جنس شود و خود را بجرم آتش میزند تا سوخته گردد و نفس نیز به تحصیل لذات زیادت می‌شود تا بهلاکت
انجامد و این صفت از نفس به تسخیر ذوالاسم المتقی و ورع و صفت دیگر طیش و سبکباری ست نفس بهیچ چیز
قرار نگیرد و این صفت از وی به تسخیر ذوالاسم الصبور و صفت دیگر سرعت ملال ست نفس را از چیزها زود ملال
پدید آید و ازین حال بحال دیگر نتوان یافت الا باقامت وظایف شکر و صفت دیگر کسالت ست و این علت
از نفس به تسخیر ذوالاسم باضافات بلیغه و هر یک ازین صفات مرضی ست مخصوص در نفس و اطبای نفوس
بعض انبیا و اولیا که متابعان ایشان اند هر یک را علاجی مخصوص کرده و صفات ذمیمه نفس بیشتر
ازانست که بتحریر و تقریر درست آید

جوهر در معرفت بعضی صفات نفس صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرماید که منبع
صفات ذمیمه و منشاء اخلاق سیئه در وجود آدمی نفس ست همچنانکه منبع صفات حمیده و منشاء
اخلاق حسنه روح ست و از صفات ذمیمه و اخلاق سیئه نفس یکی عبودیت هوا ست نفس همواره
خواهان آن بود که مرادات طبیعت در کنار او نهد کمر مطاوعت و انقیاد هوا بر میان بندد
و حق تعالی را در معبودیت شریک گیرد و این صفت از نفس به تسخیر ذوالاسم الهادی و محبت الهی
و دیگر صفت نفاق ست در اکثر احوال ظاهر نفس با باطنش موافق نبود و غیبت و حضور مردم پیشش
یکسان نباشد در حضور مردم مادح گوید و در مواجهه اظهار موافقت کند و در غیبت بر خلاف آن باشد
و این صفت از نفس به تسخیر ذوالاسم الحق و صدق و دیگر صفت ریاست پیوسته نفس در بند آن بود که
خود را در نظر مردم آراسته دارد اگرچه نزدیک حق تعالی مذموم بود چون تکاثر اموال و تفاخر بدان
و کبر و جباری و استغنا و از هرچه پیش خلق مذموم بود احتراز نماید اگرچه نزدیک حق تعالی پسندیده باشد
چون فقر و عجز و این صفت از نفس به تسخیر ذوالاسم معرفت حقارت مقدار خلق و صفت دیگر دعوی هستی

نفس پیوسته خواهد که خلق او را ثنا گویند و مدح کنند و در اوامر و نواهی طاعت دارند و محبت او را اختیار کنند
و از وی خائف و ترسان باشند و این صفت از نفس برخیزد الا بتجلی صفات جناب الهی و صفت دیگر عُجب
و خودبینی ست همواره نفس بپاس صفت خود نگران بود و صورت احوال خود بچشم رضا و تعظیم مطالعه نماید و
اندک چیزی که از وی گاهی بسا آن را در محل اعتبار نیاورد و عنقریب فراموش کند و این صفت از مهلکات است
و این صفت برنخیزد الا بمعرفت حقارت او و صفت دیگر بخل و امساک ست بر هر چه از اموال و از اسباب و
مرغوبات و مشتهیات بچنگ آرد در آن آویزد و از دست بیرون ندهد یا از بهر تکاثر و تفاخر یا از بهر خوف
فقر و احتیاج و چون این صفت در نفس قوی گردد حسد از و تولد کند زیرا که حسد تخیلی کردن ست بمال دیگران
نخواهد که از کس چیزی بدیگری رسد و اگر کسی را بنعمتی مخصوص بیند زوال آن طلبد و چون قوت زیادت
گیرد حقد پدید آید هر کرا با خود در نعمتی مساوی یابد یا بفضلی متمیز بیند یا سبب انتزاع نعمتی از خود پندارد
زوال و هلاکت او را پیوسته خواهان بود و صفت بخل از نفس برنخیزد الا بتجلیه نور یقین کما هم

جوهر در معرفت روح قال الله تعالیٰ ویسئلونک عن الروح قل الروح من امر ربی

و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که پایه معرفت روح دور و در اوراک آن بغایت رفیع و
منیع ست بکمند عقول وصول بدان میسر نگردد و تیر خیمه‌ست که نشیمن بر قاف غرت دارد و بعلو اوج عبارت
صید هیچ فهمی و وهمی نشود و گوهر یست از قعر بحر عظمت برخاسته بمیزان قیاس نقد بیرا اوصاف او ممکن نبود
ارباب مکاشفات و اصحاب قلوب بر کشف آن غیرت نموده اند و جز بزبان اشارت از ان عبارت
نکرده و شرایت ترسوجودی و تره و یکت تره شودی بحضرت روح اعظم ست که حق سبحانه و تعالیٰ
آن را بخود اضافت کرده است بلفظ من روحی و من روحنا آدم و خلیفه اول و ترجمان الهی و مفتاح
وجود و قلم ایجاد و مبدء ارواح همه عبارت از اوصاف اوست و اول صیدی که در شبکه وجود افتاد
ذات او بود و مشیت قدیمه او را بخلافت خود در عالم خلق نصب کرده و مقالید خزائن اسرار وجود
بدو تفویض نموده و او را از حضرت در آن ماذون گردانیده و از بحر حیات نهری عظیم بر وی گشود تا
پیوسته از و استمداد فیض حیوة میکند و باجزای کون افاضه می نماید و صورت کلمات الهی را اول مظهر
جمیع معنی ذات مقدس بمحل تفرقه که عالم خلق ست میرساند و از عین اجمال در اعیان تفاصیل
مینماید و میدید و کرامت الهی او را دو نظر بخشید یکی از برای مشاهده جلال قدرت ازلی دوم از برای
ملاحظه جمال حکمت لم یزلی عبارت از نظر اول عقل نظری و متقبل آمد و نتیجه او محبت الهی و عبارت
از نظر دوم عقل خلقی و مدبر و نتیجه او نفس کلی هر فیضی که روح اضافی از عین جمع استمداد کند نفس کلی

آنرا قابل گردد و محل تفصیل آن شود و میان روح اضافی و نفس کلی بسبب فعل و انفعال و قوت و ضعف نسبت ذکورت و انوثت پدید آمد و برابطه امتزاج و واسطه ازدواج ایشان متولدات اکوان موجود گشتند پس جمیع مخلوقات نتیجه نفس و روح آمد و نفس نتیجه روح و روح نتیجه امر حق سبحانه و تعالی روح را بجود خود آفرید بی هیچ شی که اشارت امر بدانست و جمله بواسطه روح که خلق عبارت از الست و چون لابدست که هر خلیفه مستجمع اوصاف مستخلف بود فضل الهی و کرم نامتناهی روح را در خلافت ایجاد خلعت جمیع اسما و صفات جمالی و جلالی خود بپوشانید و در مسند آفرینش مکرم و موقر گردانید و صورت روح در آئینه وجود آدم خاکی منعکس شد و جمله اسما و صفات الهی در و متجلی گشت پس خطاب انی جاعل فی الارض خلیفه در رسید و بر منشور خلافت او این توقیع آمد که ان الله خلق آدم علی صورته و ملائکه را بسجده او فرمودند چه ملائکه را کمال جمعیت نبود چنانکه او را از انجهت که بعضی از ایشان مظهر صفت جمال اند و بس و ایشان ملائکه لطف و رحمت اند و بعضی مظهر صفت جلال اند و بس ایشان ملائکه قهر و عذاب اند و آدم را جامع صفات جمال و جلال و محل لطف و قهر و رحمت و غضب گردانید و عبارت از ان این آمد خلقته بیدی لاجرم حق تعالی را بجمیع اسما شناخت و ملائکه حقتعالی را نشناختند الا بدان اسم که مظهر آن بودند لا علم لنا ما علمتنا اشارت بدانست و همچنانکه وجود آدم در عالم شهادت مظهر صورت روح آمد وجود حوا در عالم شهادت مظهر صورت نفس و تولد او از آدم که خلق منها زوجها مثال تولد نفس از روح و تاثیر ازدواج نفس و روح و نسبت ذکورت و انوثت ایشان بصورت آدم و حوا منتقل گشت

جوهر در معرفت سر و محل صاحب مصباح الهدایه میفرمایند بلا نقه بدانند که سر لطیفه ایست روحانی محل
(اسرار پوشیده ۱۲)
مشاهده چنانکه روح لطیفه ایست محل محبت و دل لطیفه ایست محل معرفت و فوق قلب و روح ست و نزد بعضی فوق قلب ست و تحت روح و بعضی میفرمایند که سر بمعنی دیگر ست جز قلب و روح و سبب اشتباه جماعتی که سر را فوق روح دانند آنست که روح را بعد خلاص کلی از تعلقات قلبی و نفسی متصف بوصفی غریب یافتند گمان بردند که بمعنی دیگر ست و سامی روح دگر و هی که سر را فوق قلب و تحت روح گویند سبب آنست که دل را از تعلقات هواجس نفسانی و وساوس شیطانی خلاص یافتند بصفتی غریب تصور کردند که معنی دیگر ست ورای دل و بعضی میفرمایند که سر نه از اعیان ست بلکه از جمله معانی ست و مراد از و حالی ست مستور میان بنده و حضرت خداوند تعالی که غیر را بران اطلاع نیفتد و گفته اند که بنده را بحضرت خداوند تعالی سریست و سر السریست که آنرا اخفی گویند سر آنست که جز حضرت خداوند تعالی و بنده بران اطلاع ندارد و سر السر آنکه بنده نیز بران اطلاع ندارد مگر عالم السر و الخفیات و بعضی میفرمایند که سر معنی لطیفست

لکنون ودر جسم روح وقلب وعقل را تفسیر آن متعذر وزبان را تعبیر آن متعسر چنانکه زبان ترجمان دلست
عقل ترجمان روحست بمعنی که روح آنرا از غیب مشاهده میکند عقل واسطه میشود وتقریر آن بادل میکند
ولیکن بیشتر معانی مدرکه روح آن بود که عقل از تقریر آن بادل قاصر آید همچنانکه اکثر معانی دل آن بود
که زبان از تفسیر آن عاجز شود پس آن معانی که در روح باقی ماند اسرار روح بود که دل را بران اطلاع
نیفتد وآن معانی که در دل باقی ماند اسرار دل بود که منی طلب بران اطلاع نیابد ازینجاست که طائفه
از متابعان مجرد عقل چون فلاسفه وغیرهم از بیشتر مدرکات ارواح انبیا محروم ماندند وآنرا انکار کردند
چه جمیع مدرکات روح در تحت احاطه عقل نگنجد وعقل اگرچه اشرف واکرم مخلوقاتست ودر صدر آفرینش
منصب تقدم وتفوق دارد چنانکه در خبرست که اول ما خلق الله العقل لیکن مرتبه روح فوق مرتبه
اوست چه اولیت وتقدم او در عالم خلق است وروح از عالم امرست نه از عالم خلق ونیز قیام او بروحست
نه قیام روح بدو اگر کسی گوید میان این حدیث که اول ما خلق الله العقل واین حدیث که اول
ما خلق الله نوری واین حدیث که اول ما خلق الله القلم توفیق وتطبیق بر چه وجه صورت بندد
گوییم که این هرسه چیز عبارت از یک معنی بیش نیست چه وجود سید عالم در عالم شهادت مظهر صورت روح
اضافی بود در عالم غیب وعقل اول نور ویست فانفس از روح اضافی وقلم عبارتست هم از عقل اول است
که واسطه اظهار صور کلمات الهی است وسابطه اخراج آن از محل جمع بمقام تفصیل پس هیچ منافات نبود

بیان این سه حدیث - از مصباح الهدایه

چه در معرفت قلب صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرماید که معرفت او صفات قلب کماهی
متعذر است وعبادت از آن متعسر بسبب دوام تقلب او در اطوار احوال وترقی در مدارج کمال وازین جهت
او را قلب خوانند وچون احوال مواهب الهی اند ومواهب او نامتناهی تقلب وترقی قلب در مدارج
کمال ومعارج جلال وجمال ازلی بی نهایت بود لاجرم اوصاف واحوال او در حد عد وعد حد نگنجد هر که
در تحدید وتعدید آن سخن راند اگر بحقیقت ونگر ویقین داند که جز تعیین حد ادراک خود از آن نکرد
چندین هزار غواص بحار معارف در بحر معرفت دل غواصی کردند هیچ یک بقعر او نرسیدند ومراد از
دل بزبان اشارت آن نقطه است که دائره وجود ازو در حرکت آمده وسر ازل وابد در وی بهم پیوسته
وجمال وجلال وجه باقی بدو متجلی شد عرش رحمان ومنزل قرآن وبرزخ میان غیب وشهادت محب
ومحبوب الهی اوست صورت دل از عشق پدید آمد هر کجا جمالی بیند باو درآمیزد وهر جا حسنی یابد بدو درآویزد
هرگه منظور ومحبوب نماند وجود او بعشق قائم است ووجود عشق بدو ودل در انسان بر مثال عرش رحمانست

عرش قلب اکبرست در عالم کبیر و قلب عرش اصغرست در عالم صغیر و جملہ قلوب در تحت احاطہ عرش شخص
مندرج اند ہمچنانکہ جزئیات ارواح در تحت روح اعظم و جزئیات نفوس در تحت نفس کلی و دل را صورتی سبحانہ
و حقیقتی صورت او آن مضغہ صنوبریست کہ در جانب ایسر از بدن ودیعت ست و حقیقت او آن لطیفہ
ربانی کہ ذکرش تقدیم یافت و میان این حقیقت و صورت او نفس ناطقہ و روح حیوانی متوسط اند
زیرا کہ حقیقت دل محض لطافت ست و صورتش عین کثافت و میان کثیف مطلق و لطیف مطلق
ہیچ وجہ مناسبت نہ پس نفس ناطقہ و روح حیوانی کہ ہر یک روی در عالم لطافت دارند و روی در عالم
کثافت میان صورت دل و حقیقت او واسطہ گشتند تا ہر اثر کہ از حقیقت دل صادر شود اول
بنفس رسد و بہ نسبت وجہ لطیف او را قبول کند و بہ نسبت وجہ کثیف بروح حیوانی رساند ہمچنین روح
حیوانی بہ نسبت وجہ لطیف آنرا بستاند و بہ نسبت وجہ کثیف بصورت دل سپارد و از وی در اقطار
بدن منتشر گردد۔

جوہر بدانکہ مسجد مقام نمازست و دل محل نیاز آن جای سجودست و این جای شہود۔

جوہر صاحب مصباح الہدایۃ قدس سرہ میفرمایند ہمچنانکہ اول فیض رحمت حضرت الہیت
بر حقیقت عرش فائز شود و از وی بجملہ عرش رسد و بواسطہ ایشان بصورت عرش پیوندد و از اینجا
باقطار عالم شہادت رسد و نسبت صورت عرش با حقیقت او بسبب آنست کہ ہر فیضی کہ از آن حقیقت
بعالم شہادت رسد حسب صورت او رسد و آنگاہ از وی بدیگر اجسام سرایت کند ہمچنین نسبت صورت
قلب با حقیقتش و جملہ قلوب فیض از عرش یابند و حقیقت آن از حقیقت عرش و صورت آن از
صورت عرش و وقتی کہ میان دل و عرش بواسطہ اقبال بر حق سبحانہ و تعالی تقابل و محاذات پدید آید
و ہیچ چیز از مخلوقات عظیم تر از عرش نیست و کلام جناب الہی از عظمت او این عبارت کرد

وہو رب العرش العظیم

جوہر دل را ہفت طورست اول را صدر نامند و آن جای اسلامست قال اللہ تعالی
افمن شرح صدرہ للاسلام فہو علی نور من ربہ و محل وسواس شیطان و تسویل نفس یوسوس فی
صدور الناس من الجنۃ والناس کنایت ازوست طور دوم قلب ست و این معدن ایمانست
اولئک کتب فی قلوبہم الایمان مخبر ازین سرست و نیز خانہ نور عقل و بینائی دل ست کہ آنرا
بصیرت گویند ازینجاست قولہ تعالی لہم قلوب لا یعقلون بہا طور سوم شغاف و این عشق و
محبت ست کما قال اللہ تعالی قد شغفہا حبا عشق مجازی ازین طور و بنگاہ و چہارم فؤاد

واین محل مشاهده ورویت جمال وجلال قوله تعالی ما کذب الفواد ما رای اشارت باوست پنجم
راحة القلوب واین مقام شوق وذوق ست بجز عشق حضرت خداوند تعالی دوستی غیر او دران مجال نیست
ششم سویدا واین مقام مکاشفات غیبی وعلم لدنی وسعادت حروف مقطعات وگنجینه اسرار الهی ست
هفتم مهجة القلوب ظهور صفات ذاتی وتجلیات الهی اینجاست سالک این هفت اطوار دل را طی کند
وهرگاه بطور مهجة القلوب رسد همه تعینات اسمائی وصفاتی از نصب العین بصیرت او برطرف گردد ودر ذات بحت
مضمحل شود وجز وجود مطلق وغیب هستی حق در ابصار بصیرتش چیزی نماند۔

جوهر در معرفت قلب در مصباح الهدایة مذکورست که حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه
وآله واصحابه وسلم میفرمایند که دل چهارست اول دل پاک وروشن که دروی چراغ افروخته بود وآن
دل مومن ست دوم دل سیاه وسرنگون وآن دل کافرست سوم دل متردد میان کفر وایمان
وآن دل منافق ست چهارم دل مصفح ذووجهین که وجهی از وی محل ایمان بود ودیگر محل نفاق مدد
ایمان وروان عالم قدس وطهارت بر مثال سبزه که مدد از آب پاک یابد ومدد نفاق در روان عالم
خبث وآلایش بر مثال قرحه که مدد از قیح وصدید یابد پس هرچه غالب شود بر وازین دو حکم آن
گیرد وبنا می اختلاف این چهار قسم بر آنست که دل نتیجه روح ونفس ست وروح ونفس پیوسته در تنازع
وتجاذب باشند گاه روح غالب می شود ونفس را از مرکز سفلی بمقام علوی می کشد وگاه نفس غالب
میگردد وروح را از اوج کمال بحضیض نقصان می آرد ودل پیوسته تابع آن طرف بود که غالب
گردد تا آنکه ولایت وجود کلی بریکی مقرر شود ودل در متابعت او قرار گیرد وسعادت وشقاوت
مرتب ست برین دو انجذاب اگر سعادت ابدی وعنایت سرمدی در رسد روح را مدد توفیق
ارزانی دارد تا قوت گیرد ونفس را بالشکرش مغلوب گرداند وبکلی از نفس وقلب اعراض کرده
بمشاهده حضرت جلال اقبال نماید ودل نیز بمتابعت او از مقام قلبی که تقلب لازم اوست بمقام
روحی متصاعد شود ودر مقر روح قرار گیرد بر مثال فرزندی که در متابعت پدر میرود وانگاه نفس نیز
در پی دل از محل ومقر خود که عالم طبیعت ست بیرون آید ودر پی دل که فرزند اوست برود وبمقام
دل رسد. اینچنین دل دل مومن ست واگر حال برعکس آن بود وآثار شقاوت ازلی در رسد روح را
بعالم خود کشد روح از مقام خود بمحل قلب نزول کند وقلب از مقام خود بمحل نفس آید ونفس در زمین
طبیعت راسخ گردد اینچنین دل دل کافر بود واگر هنوز نصرت کلی از هیچ طرف واقع نشود وتجاذب
وتنازع باقی باشد ولیکن جانب نفس قوت دارد ودل درمیان متردد بود ومیل او بیشتر بنفس بود

و آن منافق ست و اگر جانب روح قوت بیش دارد یا جانبین مقابل باشند میل دل بیشتر بروح بود یا بجانبین علی السویة باشد در ایمان هم موجود بود و هم کفر و آن مصنفع است که دو روی دارد در یکی ایمان و در یکی کفر و نفاق۔

جوهر در معرفت خواطر صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که معرفت خواطر و تمیز و تفصیل آن از جمیع غوامض علوم ست و ادراک فوائد و عوائد آن از دقائق فهوم طالب صادق مشتاق و متعطش معرفت خواطر بود که صلاح و فساد اعمال بدان متعلق ست و سعادت و شقاوت بدان منوط و مربوط و مراد از خاطر واردیست که بر دل گذر کند در صورت خطابی یا تعریفی یا طلبی و وارد از خاطر عام ست چه هر خاطری وارد بود و نه هر واردی خاطر باشد مانند وارد حزن و سرور و قبض و بسط و اکثر بر آنند که خواطر چهار ست حقانی و ملکی و نفسی و شیطانی خاطر حقانی علمی ست که حق تعالی از بطنان (جمع بطن ۱۲) غیب بی واسطه در دل اهل قرب و حضور قذف (می اندازد ۱۲) کند و خاطر ملکی آنست که بر خیرات و طاعات ترغیب کند و از معاصی تحذیر نماید و خاطر نفسانی آنست که بر تقاضاے حظوظ عاجله و اظهار دعاوی باطله مقصور باشد و خاطر شیطانی آنست که داعی بود بمناهی و مکاره (مکروهات یعنی رنج و سختیها ۱۲) و فرق میان خاطر حقانی و ملکی آنست که خاطر حق را هیچ خاطر دیگر معارض نشود چه با ظهور سلطنت او جمله اجزاء وجود منقاد و مستسلم شوند و همه خواطر دیگر مضمحل و متلاشی گردد چنانکه سلطان خیمه زد غوغا نماند عام را و با وجود خاطر ملکی معارضه خاطر نفسانی ممکن ست و فرق میان خاطر نفسانی و شیطانی آنست که خاطر نفسانی بنور ذکر منقطع نشود و بر تقاضاء مطلوب خود الحاح نماید تا بمراد رسد اگرچه سالها بران بگذرد الا وقتی که توفیق جناب الهی رفیق گردد و خاطر شیطانی بنور ذکر منقطع بود اگرچه ممکن ست که بنوع دیگر در آید و هیچ یک از خاطر شیطانی و ملکی و نفسانی منقطع نشود الا در حال فنا و این معنی بیش از لمحه دست ندهد و چون از سر حد فنا در عین شهود بارسم وجود رجوع افتد خواطر سگانه معاودت نمایند و شیخ مجد الدین بغدادی قدس سره زیاده کرده اند بر خواطر اربع خاطر روح و خاطر قلب و خاطر شیخ را و بعضی افزوده اند خاطر عقل و خاطر یقین را و در حقیقت این خواطر پنجگانه مندرج اند در تحت آن خواطر چهارگانه چه خاطر روح و قلب در تحت خاطر ملک اند و خاطر عقل اگر مدد روح و قلب بود از قبیل خاطر ملک باشد و اگر مدد نفس و شیطان بود از قبیل خاطر نفس و شیطان باشد و خاطر شیخ و آن معنی بود که از همت شیخ بدل مرید طالب پیوندد مشتمل بر کشف معضل و حل مشکل که مرید در استکشاف آن از ضمیر شیخ استمداد کند و فی الحال

بیرون منکشوف گردد در تحت خاطر حقانی داخل بود چه وجود شیخ بمثابه بابی ست مفتوح بر عالم غیب
که از وی هر لحظه امداد فیض حق تعالی بدل مرید میرسد. و خاطر یقین که وارد لیست مجرد از معارضت
تشکیک هم داخل ست در تحت خاطر حقانی۔

جوهر مطالبات نفس دو گونه است بعضی حقوق و بعضی حظوظ حقوق آنکه قوام بدن و بقاء
حیات بدان مربوط و مشروط ست و حظوظ هرچه بران زیادت بود و پس حقوق را استیفا کنند و
حظوظ را نفی و ارباب هدایت را وقوف بر حد ضرورت و حقوق لازم ست و تجاوز ازان گناه بود که
طریق سنت بگشاید

جوهر در معرفت مرید و مراد صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مرید و مراد را بر
دو معنی اطلاق کنند یکی بمعنی مقتدی و مقتدا و دیگری بمعنی محب و محبوب اما مرید بمعنی مقتدی
آنست که بتصیر تبرق نور هدایت بینا گردد و بنقصان خود نگرد و آتش طلب کمال در نهاد وی بر افروزد
و آرام نگیرد الا بحصول مراد و مراد بمعنی مقتدا آنست که قوت ولایت او در تصرف بمرتبه تکمیل
ناقصان رسیده باشد

جوهر در معرفت اختلاف احوال مردم صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که
مراتب طبقات مردم علی اختلاف درجاتهم بر سه قسم ست قسم اول مرتبه واصلان و کاملان و آن
طبقه علیاست و قسم دوم مرتبه سالکان طریق کمال و آن طبقه وسطی ست و قسم سوم مرتبه مقیمان
و آن مرتبه سفلی ست و اصلان مقربان و سابقان اند و سالکان ابرار و اصحاب یمین و مقیمان
اشرار و اصحاب شمال و اهل وصول سه طائفه اند اول انبیا که حق سبحانه و تعالی ایشان را
بعد از وصول کمال بجهت تکمیل ناقصان نجات بجمیع فرموده است و وجود ایشان را رابطه غیب و شهادت
گردانید تا خلق را بحق دعوت میکنند و طائفه دوم مشایخ صوفیه اند که بواسطه کمال متابعت حضرت سرور عالم
صلی الله تعالی علیه و آله و سلم تا بمرتبه وصول یافته و بعد از آن رجوع برای دعوت خلق بطریق متابعت
ماذون و مامور شده و این دو طائفه کاملان اند که فضل عنایت ازلی ایشان را بعد از استغراق در
عین جمع و لجه توحید از شکم ماهی فنا بساحل تفرقه و میدان بقا خلاص و نجات ارزانی فرمود تا خلق را
بدرجات دلالت کنند و طائفه سوم آن جماعت اند که بعد از وصول بدرجه کمال حواله تکمیل و رجوع دعوت
خلق بدیشان نرفت غرق بحر جمع گشتند و در شکم ماهی فنا چنان ناچیز و مستهلک شدند که از ایشان هرگز
خبری و اثری بساحل تفرقه و ناحیه بقا نرسید و در سلک زمره سکان قباب غیرت و قطان دیار

حیرت انحطاط یافتند و بعد از کمال وصول ولایت تکمیل بایشان مفوض نگشت و اہل سلوک بر دو قسم اند طالبان
در میان جماعتی ورزیدن ۱۲
مقصد اعلی و مریدان وجه الله و طالبان بہشت و مریدان آخرت اما طالبان حق دو طائفه اند متصوفه و
ملامتیه متصوفه آن جماعت اند که از بعضی صفات نفوس خلاص یافته اند و به بعضی از احوال و اوصاف
صوفیان موصوف گشته و مطلع نہایات احوال ایشان شده لیکن هنوز ببقایا رصفات نفوس از
وصول غایات و نہایات اہل قرب و صوفیه متخلف گشته و ملامتیه جماعتی اند که در رعایت معنی اخلاص و
محافظت قاعده صدق غایت جهد مبذول دارند و در اخفاء طاعات از نظر خلق مبالغه واجب دانسته
باآنکه هیچ دقیقه از صوالح اعمال مهمل نگذارند همچنانکه عاصی از ظهور معصیت پرهیز بود ایشان از ظهور طاعت
که مظنه ریا باشد حذر کنند تا قاعده اخلاص خلل نپذیرد و این طائفه هرچند عزیز الوجود و شریف الحال باشند
ولیکن حجاب وجود خلقت هنوز از نظر شان بکلی منکشف نشده بدان سبب از مشاهده جمال توحید
محجوب مانده اند و فرق میان ایشان و صوفیه آنست که جذبه عنایت قدیمه هستی صوفیه را بکلی از ایشان
انتزاع کرده و حجاب خلق از نظر شهود ایشان بر داشته لاجرم در اتیان طاعات و صدور خیرات
خود را و خلق را درمیان نه بینند و باخفاء اعمال و ستر احوال مقید نه اگر مصلحت وقت در اظهار طاعات
بینند اظهار کنند و اگر در اخفاء بینند اخفا کنند و طالبان آخرت چهار طائفه اند زهاد و فقرا و خدام و
عباد زهاد طائفه اند که بنور ایمان و ایقان جمال آخرت مشاهده کنند و دنیا را در صورت قبح بینند و تخلف
این طائفه از صوفیه آنست که زاهد بحظ نفس خود از حق محجوب بود چه بہشت مقام حظ نفس است
و صوفی بمشاهده جمال ازلی و محبت ذات لم یزلی از هر دو کون محجوب چنانکه در حدیث آمده است الدنیا
حرام علی اہل الآخرة والآخرة حرام علی اہل الدنیا وهما حرامان علی اہل الله پس صوفی
را در زہد مرتبه بود و زاهد را مرتبه زہد که حظ نفس از آن دور بود و فقرا طائفه اند که مالک هیچ چیز از اسباب
و اموال دنیوی نباشند و در طلب فضل و رضوان الہی مہاجرت اوطان نموده و ترک مالوفات
کرده و باعث این طائفه بر ترک یکی از سه چیز بود اول رجاء تخفیف حساب یا خوف عقاب چه حلال
را حساب لازم است و حرام را عقاب دوم توقع فضل ثواب و مسابقت در دخول جنت چنانکه حضرت
جبرئیل علیه السلام روزی بحضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بشارت آورده
که یدخل فقراء امتک الجنة قبل الاغنیاء بنصف یوم وهو خمس مائة عام سوم طلب جمعیت خاطر
و فراغت اندرون از برای اکثار طاعات و حضور دل در آن و تخلف فقیر از ملامتیه و صوفیه آنست
که او طالب بہشت و خواہان حظ نفس خود است و ایشان طالبان حق و خواہان قرب او و در این

مرتبه و رفقر مقامی ست فوق مقام ملامتیه و متصوفه و آن وصف خاص صوفی ست چه صوفی اگرچه مرتبه او ورای
مرتبه فقیر ست لیکن خلاصه مقام فقر در مقام او درج ست و سبب آنست که صوفی را عبور بر مقام فقر از جمله
شرائط و لوازم ست پس فقیر را در مقام صوفی صفتی دیگر زائد بود و آن سلب نسبت جمیع اعمال و احوال
و مقامات ست از خود و عدم تملک آن چنانکه هیچ عمل و هیچ حال و هیچ مقام از خود نه بیند و بخود مخصوص نداند
بلکه خود را از خود نه بیند پس او را نه وجود بود و نه ذات و نه صفات محو در محو و فنا در فنا و این حقیقت فقر ست
که مشائخ در فضیلت آن سخن گفته اند و آنچه پیش ازین در معنی فقر یاد کرده شد رسم فقر است و صورت
آن شیخ ابو عبد الله خفیف قدس سره فرمودند الفقر عدم الاملاک والخروج عن احکام الصفات
و این حد جامع ست مشتمل بر رسم فقر و حقیقت آن و فوقیت مقام صوفی از مقام فقر بدان ست که
فقیر بارادت فقر و علت حظ نفس محجوب بود و صوفی را هیچ ارادت مخصوص نباشد و در صورت فقر و
غنا ارادت او در ارادت حق محو بود بل ارادت او عین ارادت حق باشد و بعضی گفته
که فقیر صادق آن بود که از غنا چنان محترز بود که غنی از فقر وقتی توانگری ده هزار درم پیش حضرت
سلطان ابراهیم ادهم آورد حضرت ایشان آنرا رد کرده فرمود که میخواهی که به ده هزار درم نام ما از دیوان
فقرا محو کنی و فرق میان فقر و زهد آنست که فقر بی وجود زهد ممکن بود چنانکه کسی ترک دنیا کند و هنوز
رغبت اندرون بدان باقی بود و همچنین زهد بی فقر ممکن ست چنانکه کسی با وجود اسباب رغبتش از ان
مصروف بود و فقر را رسمی ست و حقیقتی رسم او عدم املاک ست و حقیقت او خروج از احکام صفات و
سلب اختصاص چیزی بخود و بعضی گویند الصوفی هو الخارج عن النعوت والرسوم والفقیر هو الفاقد
الاشیاء و حضرت ابو العباس نهاوندی قدس سره فرمایند نهایة الفقر بدایة التصوف - و رسم فقر صورت زهد ست
و معنی زهد صرف رغبت از دنیا و حق سبحانه تعالی چون خواهد که بعضی از اولیا خود را در تحت قباب غیرت از نظر
اغیار محجوب گرداند ظاهر ایشان بلباس غنا که صورت رغبت ست بپوشاند تا اهل ظاهر ایشان را از
جمله راغبان دنیا پندارند و جمال حال ایشان را از جمله نامحرمان پوشیده ماند و این حقیقت فقر و زهد
وصف خاص و لازم حال صوفی ست و اما رسم فقر اختیار بعضی از مشائخ صوفیان ست و مراد ایشان در آن
اقتدا بانبیا و تقلل از دنیا و ترغیب و دعوت طالبان بصورت فقر بزبان حال و اختیار ایشان در معنی
مستند باختیار حق بود نه بطلب حظی اخروی و اما خدام جماعتی باشند که خدمت فقرا و طالبان حق اختیار
کنند چنانکه با داود علیه السلام خطاب کرده اند یا داود اذا رایت لی طالبا فکن له خادما و اوقات
خود را بعد از ادای فرائض در تفریغ خاطر ایشان از اهتمام بامور معاش و اعانت بر استعداد امر معاد

مصروف دارند و آنرا بر نوافل عبادات تقدیم کنند و در طلب ما یحتاج ایشان در هر طریق که شرعاً مذموم نباشد مداخلت نمایند بعضی بکسب و بعضی بدریوزه و بعضی بفتوح و نظر ایشان در اخذ و اعطاء بر حق بود و خلق را در اخذ واسطهٔ اعطاء حق دانند و در اعطاء واسطهٔ قبول و عبادان طائفه اند که پیوسته بر وظائف عبادات نوافل مواظبت و ملازمت نمایند برای نیل ثواب اخروی و این وصف در صوفی موجود بود ولیکن معرّا و مبرّا از شوائب علل و اغراض چه ایشان حق را برای حق پرستند نه از برای ثواب اخروی و فرق میان عباد و فقرا آنکه با وجود غنا شاید که شخص عابد بود و شاید که زاهد متشبه بانبیا علیه السلام مشائخ طریقت و علماء صوفیه اند که بمتابعت رسول علیه السلام از بهر هدایت خلق را با حق دعوت میکنند و متشبه مبطل آنکه دعوی نبوت کند و بکذب و افترا وحی را بخود نسبت دهد اما متشبه محق بصوفیان متصوفه اند که بنهایات احوال صوفیان مشتاق باشند و متشبه مبطل بدیشان جماعتی که خود را در صوفیان اظهار کنند و از خلاصت عقائد و اعمال و احوال ایشان عاطل و خالی اما متشبه محق بمجذوبان واصل طائفه باشند از اهل سلوک سیر ایشان هنوز در قطع منازل صفات نفوس بود و از تابش حرارت طلب وجود ایشان در قلق و اضطراب و پیش از ظهور تباشیر صبح کشف ذات در مقام فنا گاه گاه برقی از بوارق کشف ذات بر نظر شهود ایشان لامع و لائح گردد و اما متشبه مبطل بمجذوبان واصل طائفه باشند که دعوی استغراق در بحر فنا و استهلاک در عین توحید کنند لیکن از حال آن جماعت بود

جوهر عارف آنست که حضرت حق تعالی را در جمیع صور مشاهده کند و هیچ صفت و تعین و نسبت او را مقید نسازد و بشناسد که بغیر از یک وجود وجودی دیگر نیست و وجودات مخصوصه همه نمایش و عکوس وجود حضرت حق تعالی اند که در مرایای تعینات منعکس گشته اند و پیوسته وجود مطلق مشهود او باشد و یک لحظه از شهود او غافل نشود و بعضی اطلاق عارف بر کسی می نمایند که داند که بغیر از حضرت حق تعالی وجود حقیقی نیست اعم از آنکه دانش وی بدلیل بود یا بشهود۔

جوهر اصحاب سیمیا و ارباب شعبده صورتی که خارج از خیال ایشان نیست هم اظهار می توانند کرد فرق میان سیمیائی و مشعبد و عارف کامل متصرف آنست که ایشان ایجاد و اظهار آن در خیالات حاضران می کنند بقوت تصرف خویش در عالم خیال ایشان نه آنکه آنرا وجودی باشد قائم بنفسه بخلاف کمالات وجود این عارف متعین کامل مظهر یست از مظاهر حق تعالی پس خالق حقیقی حق تعالی باشد که درین مظهر تفصیلی که این عارف متعین ست بخالقیت ظهور فرموده همچنانکه در مقام جمع بخالقیت کل ظهور کرده

جوهر چون عارف غافل گردد صورت مخلوق او عاطل و باطل شود و حال آنست که غفلت عارف
مطلقاً نباشد بر وجهی که از جمیع حضرات عوالم خمسه غافل گردد چرا که او ضبط حضرات کرده او را بر عوالم خمسه احاطه
حاصل شده تا آن چیز با آن صورت پیدا کرد و بعد از آنکه آن چیز در هر حضرت از عین ثابته و روحانیه و مثالیه
وغیره بصورت مناسب آن حضرت پیدا شد و بعضی از آن ضابط بعضی گشتند که هر چه او در خارج موجود
میکرد و چاره نیست از آنکه او را اولاً در حضرت علمیت صورتی مناسب باشد و ثانیاً او را در حضرت عقلیه

جوهر بدانکه عارف بهمت خود صورتی در مثال مطلق و یا در خارج می سازد و در عالم غیب هیچ صورت
روحانیت پیدا میکند و داخل می شود و بآن صورت در ارواح و تاثیر همت فرع عرفان است تا انسان عارف
بالله نگردد همت او موثر نشود و قوت تصرف او را حاصل نگردد و هرگاه معرفت کامل شد و در بقا بعد الفنا
و تقرب بعد الجمع رسید قوت تصرف اصلا باقی نماند و این را دو وجه است اول آنکه کامل المعرفت متحقق است
بعبودیت پس نظر وی بسوی اصل ویست و اصل وی ذلت و افتقار است و تحقق بعبودیت میخواهد که ممتثل
امر سید خود باشد و این مقام اعلی و ارفع و مقام محمدی است صلی الله تعالی علیه وآله وسلم و از عنایات
حضرت ایشان انبیا و رسل و اولیا را این است را نیز حاصل است وجه دوم آنکه صاحب معرفت کامل میداند
که متصرف و متصرف فیه واحد اند حقیقةً اگرچه صور مختلفه دارند پس این شهود مانع تصرف می افتد و وقتیکه
کامل المعرفت مامور بتصرف باشد او را تصرف ضروریست برای امتثال امر سید خود و ایفای حق عبودیت
چنانکه انبیا و رسل که در مقام عبدیت بودند بهمت خود اصلا تصرف نمی کردند که همت ایشان را اصلا تاثیر
نبود و در اظهار معجزات مامور بودند برای اتمام حجت و کمال معرفت در انها بود و معجزاتی که از ایشان
صادر می شد از دعای ایشان یا بامر ایشان بود و درین دعا مامور بودند همچنین اولیا که در مقام
عبدیت بودند بهمت خود اصلا تصرف نمی کردند بجهت آنکه قوت تصرف باقی نماند و بود چنانکه انبیا و
رسل را بجهت آنکه قوت تصرف داده شده اند لیکن عبودیت اختیار کردند و از تصرف باز ماندند و
سوای آن که بر دست ایشان خرق عادات ظاهر می شد از جهت عبدیت بود که ایشان مامور بآن بودند
چنانکه جناب سید الاولیا سر حلقه عاشقان و سرور محبوبان غوث الصمدانی محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد
سید عبد القادر جیلانی قدسنا الله تعالی بسره که کامل المعرفت بودند و خرق عادت بید شریف
حضرت ایشان بسیار واقع شده بجهت آنکه مامور بودند برای اقامت حجت بر مخالفان دین برای
آنکه حضرت ایشان محی دین محمدی بودند صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم

جوهر [illegible] گویند که حضرت [illegible] سر [illegible] بوده که [illegible]

خاطرست برامر واحد بروجهی که خلاف آن بخاطر نگذرد از چنین همت مراد متخلف نیست اصحاب تجرید باید
که گاه گاه امتحان همت کنند و معلوم فرمایند که ایشان را مناسبت بحضرت اسمائیه بچه مرتبه رسیده است
و همت ایشان را چگونه تاثیرست و میفرمودند که در اوائل جوانی که بخدمت مولانا سعد الدین کاشغری
در هری بودیم و با یکدیگر سیر می کردیم گاهی بکنار معرکه کشتی گیران میرسیدیم و قوت توجهات خود را امتحان
می کردیم و همت بر یکی از آن دو کس می گماشتیم تا او غالب می شد باز خاطر بران دیگری می گماشته می شد
آن دیگری غالب می شد همچنین چند بار اتفاق می افتاد و مقصود آن بود که معلوم شود که تاثیر همت بچه مرتبه رسیده است
و فرمودند که اکابر گفته اند همچنانکه معارضه با قرآن ممکن نیست معارضه با همت نیز ممکن نیست همت عارف
خلاق ست مرادات از وی متخلف نیست هر که با چنین همتی معارضه کند البته مغلوب شود تا گفته اند
اگر کافری همیشه خاطر خود برامری دارد و همت بر چیزی گمارد البته میسر گردد ایمان و عمل صالح دران
شرط نیست همچنانکه قلوب صافیه را تاثیرست نفوس شریره را نیز تاثیرست و میفرمودند که آنچه حضرت
شیخ اکبر قدس سره در فتوحات فرموده اند که عارف را همت نیست معنی وی آنست که ممکن نظر بحقیقت
و ذات خود هیچ ندارد و آنچه از اوصاف کمال او را حاصل ست مثل علم و قدرت و قوت و ارادت همه
عاریت ست از حضرت حق سبحانه و تعالی پس عارف خود را دانسته در مقام فقر حقیقی که نیستی محض ست
می باشد چنانچه مقتضای ذات اوست و باوصاف عاریتی ظاهر نمی شود لیکن جمعی که از هواجس و
وساوس نفسانی و شیطانی بسبب کمال عنایت و محض موهبت الهی باز رسته اند باید که باطن خود را
تابع ارادت و مشیت حضرت حق سبحانه و تعالی گردانند یعنی در صورتیکه این طائفه ملهم شوند به تسلیط
همت بر انتفاع و هلاک ظالمین و تخلیص مسلمین از اشرار باید که همت مصروف دارند و خاطر بتمام
بر دفع و رفع اعدا گمارند

جوهر در کرامت حسیه و معنویه حضرت شیخ اکبر قدس سره در فتوحات میفرمایند که کرامت از
جناب حق سبحانه و تعالی از اسم بَرّ ست و کرامت نمی شود مگر ابرار را و آن دو گونه است حسیه و معنویه
کرامت حسیه عبارت ست از خرق عادت که ظاهر می شود بر دست ابرار اگرچه از طلاب و مشتاقان مباحات
و عامه نمی شناسند کرامت را مگر همین خرق عادت را مثل کلام موافق خاطر و اخبار بمغیبات و مشی بر آب
و طی ارض و امثال آن و درین کرامت احتمال مکر جناب الهی ست و این کرامت را ابرار نخواهند و کرامت
معنویه محفوظ شدن آداب شرعیه و توفیق یافتن بمکارم اخلاق و محافظت بر اداء واجبات و توجه
بسوی خیرات و اجتناب از اخلاق ردیه مثل حسد و مانند آن و یافتن طهارت قلب و مراعات انفاس

اینست کرامت مر اولیا را و درین دخل نیست مکر و استدراج را و نمی شناسند این را مگر خواص و این کرامت

دلیل وفاء عقود و عهودست و دلیل رضا بقضاست

جوهر در کرامات اولیاء در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشایخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند که شیخ بهاء الدین زکریا قدس سره شبی روی سوی حاضران آورده فرمودند کسی باشد از شمایان که امشب دو رکعت نماز کند و در یک رکعت ختم قرآن مجید کند. از حاضران کسی این معنی را قبول نکرد خدمت شیخ بهاء الدین پیش رفتند و در یک رکعت ختم قرآن مجید کردند و چهار سیپاره دیگر خواندند و در رکعت دوم سوره اخلاص خواندند و نماز تمام کردند و ملائم این معنی حکایت دیگر فرمودند که شیخ بهاء الدین قدس سره میفرمودند که هر چه بمن رسید از نماز و اوراد مشایخ رسید و همه بکردم مگر یک چیز نتوانستم کرد و آنچنان بود که بمن رسانیدند که فلان بزرگ از آغاز صبح تا طلوع آفتاب قرآن مجید ختم می کند هر چند خواستم نتوانستم و هم درین محل حکایت دیگر فرمودند که حضرت قاضی حمید الدین ناگوری قدس سره وقتی طواف کعبه مبارک می کردند بزرگی را در آن طواف بدیدند در عقب ایشان رفتن گرفتند از هر جا که ایشان قدم بر می داشتند حضرت قاضی قدم آنجا می نهادند آن پیر از آن حال اطلاع یافت و فرمود متابعت ظاهر چه میکنی متابعت آن کن که من میکنم حضرت قاضی پرسیدند که شما چه می کنید فرمودند من روزی هفتصد بار ختم قرآن مجید می کنم حضرت قاضی متعجب شدند و با خود اندیشیدند که مگر معانی قرآن مجید بر خاطر بگذرانند و موهوم می خوانند پیر بر ایشان رو آورد و فرمود ملفوظا لا موهوما چون حضرت سلطان المشایخ این حکایت تمام کردند اعز الدین علی شاه که یکی از مریدان خاص است سوال کرد که این مگر کرامت باشد حضرت سلطان المشایخ فرمودند آری

آنچه عقل را در آن گنجایش نباشد از کرامت باشد

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشایخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند که شیخی بود بس بزرگ بر کرانه آبی مقام داشت قدری طعام موجود کرد و عیال خود را گفت که این طعام را بر سر گیر و از آب بگذر بکناره آب درویشی نشسته است این را پیش او نه تا بخورد عورت گفت آب بزرگ ست و گذشتن از و دشوار شیخ گفت برو بر کناره آب و روی جانب آب کن و بگوی ای آب بحرمت آنکه شوهر من هیچ وقت صحبت نکرده است مرا راهی ده زن در تعجب شد با خود گفت که چندین فرزندان ازین آورده ام این سخن چگونه گویم هم فرمان شوهر بجای آورد و بر لب آب این کلمه بگفت در زمان آب بشگافت و دو شق شد و راهی خشک در میان پدید آمد و زن بسلامت

بگذشت چون بدان درویش رسید طعام پیش او نهاد درویش طعام بخورد و زن را گفت که
تو باز گرد زن گفت من که بخدمت تو آمدم شوهر من سخنی گفته بود که با آب گفتم اب مرا راه داد و این زمان
بچه استظهار باز روم درویش گفت شوهر تو چه سخن گفته بود زن آن معنی باز راند درویش گفت برو
با آب گوئی که بحرمت آنکه این درویش درسی سال طعام نخورده است مرا راهی ده حیرت زن بادیت شد
با خود گفت که یک محال آن بود که شوهر من گفت و یک محال دیگر اینست که این مرد میگوید
او همین ساعت پیش من طعام خورده است این سخن چگونه بگویم بحکم اشارت این درویش
بر کناره آب آمد و گفت ای آب بحرمت آنکه این درویش درین سی سال طعام نخورده است
مرا راهی ده در زمان آب بشگافت و شق شد و راه خشک درمیان پدید آمد و زن بسلامت
بگذشت و پیش شوهر آمد و در پای او افتاد و گفت باید که مرا سر این دو معنی بگوئی که چه بود هم تو
چندین گاه با من صحبت کرده و هم آن درویش پیش من طعام خورد و آن هر دو دروغ با آب گفتم اب مرا راه
داد چه حکمت بود شیخ گفت بدان و آگاه باش که من هیچ وقت با تو بهوای نفس خود صحبت نکرده ام صحبتی که
کرده ام با تو برای ادای حق تو کرده ام پس بحقیقت گوئی هیچ وقت با تو صحبت نکرده ام و آن مرد
درین سی سال هیچ طعام برای ذوق نفس خود نخورده است برای قوت طاعت خورده است
اینست معنی هر دو سخن یعنی مردان جناب خداوند تعالی هرچه کنند برای جناب او سبحانه کنند—

جوهر الاحسان ان تعبد الله کانک تراه احسان آنست که عبادت کنی الله تعالی را
باین طور که گویا که می بینی او را یعنی در خیال صورت او را نصب العین سازی فان لم تکن
تراه فانه یراک و کان تامه است نزد صوفیه پس اگر تو موجود نشوی درمیان خواهی دید او را
برای آنکه او می بیند ترا پس از طرف او حجاب نیست و نیست حجاب مگر بسوی تو پس اگر این تو
برخیزد او سبحانه دیده شود شرح مثنوی عبد العلی

جوهر قوله علیه السلام فی الاحسان ان تعبد ربک کانک تراه شخصی پرسید از
رسالت پناهی علیه السلام ما الاحسان یعنی چیست احسان و نیکوکاری فرمود در جواب ان
تعبد ربک کانک تراه فان لم تکن تراه فانه یراک یعنی احسان اینست که عبادت کنی
رب خود را بحالی که گویا می بینی او را و اگر نیستی باین حالت و قوت که او را ببینی پس بدان
که او می بیند ترا پس قول نبی علیه السلام کانک تراه اشارت باستعمال خیال باشد شرح فصوص انتهی

جوهر عارفان را اگرچه در حالت غیر بلا تجلی و شاهده است اما در بلا تجلی و شاهده مخصوص

پیچ چیز حقیقت انسانی را چنان پاک و صاف نمی سازد که بلا و محنت که بالخاصیت رافع حجاب غلیظه اند و
بلا از جناب حق سبحانه و تعالی مر طالبان را نشان محبت ست در حدیث شریف ست که چون دوست دارد
خداوند تعالی بنده را مبتلا گرداند او را به بلا و مروی بحضور سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم
التماس نمود یا رسول الله انی احب الله فرمودند استعد بالبلا و در حدیث صحیح واقع ست هر رنج
که بمومن میرسد درمان کفاره بعض ذنوب ست تا اینکه رنج خلیدن خار نیز کفاره است و روایت کردند
(پوشنده گناهان ۱۲ — نقل کردن سخن ۱۲)
امام احمد قدس سره که آن سرور صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند وقتیکه کثیر شوند گناهان عبد
مومن و نباشد او را عمل که کفاره آن ذنوب باشد مبتلا سازد الله تعالی آن عبد را بحزن تا که کفاره
(گناه ها جمع ذنب ۱۲)
واقع شود مر آن عبد را ازین ذنوب و دیگر روایت ست که مذکور شد نزد آنحضرت صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه وسلم حمی پس دشنام داد حمی را شخصی پس فرمودند که دشنام مده حمی را پس بدرستیکه آن حمی
(تپ)
پاک میکند ذنوب را چنانکه پاک میکند آتش خبث آهن را و در حدیث شریف ست که تپ یک روزه
کفاره گناهان یک ساله است و حضرت ابن مسعود رضی الله تعالی عنه فرمودند که مومن را صحیح دل تن
و بیمار تن خواهی یافت و منافق را صحیح تن و بیمار دل خواهی یافت و حضرت شیخ ابو القاسم جنید بغدادی قدس سره
فرمود که بلا سراج عارفین ست و بیدار کننده مستعدان است مر ایشان را از خواب غفلت و غافلان را سبب
هلاکت ست و حضرت شیخ شبلی قدس سره در مناجات خود فرمود خداوندا دوستان خود را تا چند
(چند)
کشتی فرمود تا دیت یابند التماس نمود که دیت ایشان چیست فرمود جمال دلفریب من و حضرت شیخ
(خونبها ۱۲)
ابو سعید خراز قدس سره فرمود که بلا از خداوند تعالی سوی محبین تحفه و هدیه است و حضرت شیخ سهل
(چشم داشتن ۱۲)
بن عبد الله تستری قدس سره فرمود اگر نبودی بلا از جناب حق تعالی نبودی مر بنده را طریق وصال
بسوی جناب او سبحانه و حضرت ذو النون مصری قدس سره فرمود طالب را به بلا آزمایند پس باید که
چندان بلا کشد و تحمل نماید که عین بلا شود و بلا عین او شود و بعضی میفرمایند که تا بر تن حضرت ایوب
علی نبینا و آله و علیه السلام گوشت بود نالیدند چون گوشت نماند دیدند که بلا به نهایت رسید ترسیدند
که چون بلا بر خیزد عطا بر خیزد بزوال بلا از بیم زوال عطا نالیدند و فرمودند انی مسنی الضر و انت
ارحم الراحمین و حضرت یعقوب نهرجوری قدس سره فرمود که جهان فریاد کنند از بلا و طلب کنند
دور شدن آن از جناب حق سبحانه و تعالی و عارفان خوش کنند بلا را و نخواهند دور شدن آن ست

	عارف کجا که راحت او در بلای دوست		کوتاه دیدگان همه راحت طلب کنند	

ایضاً

چنانچه در حدیث قدسی واقع است اگر یاد کند بنده مرا در بلا یاد کنم من آن بنده را وسیلای که بهتر است

از آن بلا که یاد کرده است بنده در آن بلا۔

جوهر در غیرت صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که از جمله لوازم محبت حال غیرت است
و هیچ محب نبود الا که غیور باشد و مراد از غیرت حمیت محب ست بر طلب قطع تعلق محبوب از غیر یا تعلق غیر از
محبوب بسبب مشارکتش با او یا بسبب اطلاعش بدو و غیرت بر سه گونه است غیرت محب و غیرت محبوب
و غیرت محبت و این تقسیم مناقض آن نبود که غیرت خاص محب را بود چه غیرت محبوب هم محب تواند بود
و همچنین غیرت محبت اما غیرت محب بر دو نوع است غیرت محب غیر محبوب و غیرت محب محبوب غیرت محب
غیر محبوب در قطع تعلق محبوب از غیر مفید نباشد ولیکن در قطع تعلق غیر از محبوب مفید بود چنانکه غیرت
ابلیس در قطع تعلق نظر محبوب او با آدم هیچ اثر نکرد و بلکه تیغی بر تعلق وی آمد و از محبوبش بکلی قطع کرد
لاجرم مهجور و ملعون ابد ماند اما در قطع تعلق محب غیر محبوب از محبوب اثر تا نمود و می نماید و غیرت محب محبوب
یا بر تعلق محبوب بود یا غیر محبی یا بر تعلق غیر با محبوب محبوبی یا بر نسبت مشارکت غیر با محبوب یا بر اطلاع
غیر بر محبوب اما غیرتش بر تعلق محبوب با غیر محبی چنان بود که بعضی از آثار محبت محبوب بر شخصی مشاهده کند
بدان محل غیرت نماید تعلق آن نظر از آن محل قطع کند آنگاه معلوم گردد که تعلق آن نظر بدان محل عاریتی بود
از جهت علما محقق بحفظ حرمات مشایخ و تبجیل ایشان وصیت فرموده اند و غیرتش بر تعلق غیر با محبوب
محبوبی داخل این غیرت بود اما غیرتش بر نسبت مشارکت غیر با محبوب چنان بود که غیر را در نسبت محبت
یا تعظیم یا ذکر با محبوب مشارکت ببیند خواهد که نسبت آن مشارکت با محبوب با خلاص در محبت و تعظیم و
ذکر بر دارد و اسباب آنرا باقی نگذارد اما غیرتش بر اطلاع غیر بر محبوب چنان بود که او را با محبوب خود
در سر معامله باشد و از محاضره و مشاهده و ملاطفه او تمتعی یابد و نخواهد که دیگری برین حال حل بر محبت او
اطلاع یابد آنرا بانکار یا بسببی دیگر باز می پوشد و در قطع سبب اطلاع می کوشد اما غیرت محبوب یا بر
تعلق محب بود با غیر یا بر اطلاع غیر بر حال محب و چه و این غیرت از محبوب وقتی صورت بندد که محب
محب بود چه غیرت لازم محبت ست و محبت صفت ذاتی محب و محبوب را محبوبی از هیچ نصیبی نه الا بمحبی اما غیرت
محبوب بر تعلق محب با غیر بیشک قطع تعلق او کند از غیر و این غیر عبارتست از هر چه موجب سکون و قرار
دل محب گردد از دنیا و آخرت و ما فیهما پس اگر تعلق با دنیا بود دنیا را از و قبض کند و اگر تعلق او با مردم
بود جهت جاه و قبول آن جاه را بتقبیح صورت حال او در نظر مردم بشکند و به تیغ ملامت از ایشان تعلق
او را قطع کند و اگر تعلق او با نفس خود بود صورت معایب و قبایح نفس را بر نظر او جلوه دهد تا آن تعلق
بریده شود و اگر تعلق او به بهشت و حور و قصور و انواع نعیم اخروی بود آنرا بسببی از اسباب قطع کند

چنانکه دل حضرت آدم علیه السلام با نعیم جنت و صحبت حوا تعلق گرفت به تیغ غیرت آن تعلق را قطع کرده
ایشان را از وطن مألوف و صحبت حوا بسبب حسد درجه دور گردانید اما غیرت محبوب بر اطلاع غیر جمال
محب چنان بود که جمال او را از نظر اغیار بحجاب عزت و قباب غیرت خود مستور دارد تا جز نظر او بروی نیفتد
(جمع قبه بمعنی کلس ۱۲)
اولیائی تحت قبابی لا یعرفهم غیری و این غیرت مانند غیرت رجال ست بر نساء و بهانا مضمون این حدیث
الاولیاء عرائس الله تعالی فی الارض اشارت بدین معنی ست و غیرت از خواص محبان است
و فهم معنی غیرت از غوامض علوم بود و نه هر کسی بدان راه برد و اگرچه غیرت وصف ذاتی محب است
وجود آن صفت در و بواسطه محبت ست اگر نه محبت بودی محب را هرگز غیرت نبودی پس قیام
غیرت هم بمحب بود و هم بمحبت و قیام یک صفت به دو ذات محال ست پس یا بمحب ذات بود و محبت
بدو قائم یا برعکس و محبت باصالت و تقدم از محب اولی ست چه قیام او بذات خودست و قیام محب
بدو و از انجهت که محبی و محبوبی دو اعتبار اند عارض ذات محبت شده و روی بقبله وحدت آورده و
محبت رابطه اتحاد ست میان محب و محبوب تا محب را بمحبوب رساند و چون محب روی بکلی در
محبت آورد و محبوب او یکی شد و این حال نتیجه غیرت محبت بود که روی او را از همه جهات بگردانید و در قبله خود
آورد و در خویش محو گردانید و ذات محبت و محب و محبوب درین مقام هر سه یکی شود پس نه وصل ماند و
نه فراق و نه قرب و نه بعد و نه رد و نه قبول چه تصور این عبارات در ذات واحد صورت نه بندد و درین
مقام است آنچه گفته اند شعر

معشوق و عشق و عاشق هر سه یکیست اینجا	چون وصل درنگنجد هجران چه کار دارد

جوهر در شوق صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مراد از شوق هیجان دواعیه (طلب)
تمتع از لقای محبوب ست در باطن محب و وجود آن لازم صدق محبت ست و شوق بحسب انقسام
محبت منقسم شود بدو قسم شوق محبان صفات بادراک لطف و رحمت و احسان محبوب و شوق
محبان ذات بلقا و وصال و قرب محبوب و این شوق از غایت عزت چون کبریت احمر قلیل الوجود است
(دیدار ۱۲)
چه بیشتر طالبان رحمة الله اند نه طالبان الله صاحب دلی فرموده چندین هزار عبد الرحمن و عبد الرحیم
و عبد الکریم بینی که یک عبد الله نه بینی یعنی طالبان رحمت بسیار اند و طالبان جناب حق سبحانه
و تعالی کم و حال شوق مطلقه است که قاصدان کعبه مراد را بمقصد و مقصود رساند و دوام او با دوام
(سوار و مرکب ۱۲)
محبت پیوسته است مادام تا محبت باقی بود شوق لازم باشد و بعضی بر بقای شوق در مقام حضور
و شهود انکار کرده اند و این انکار وقتی متوجه شدی که شوق مخصوص بودی بطلب مشاهده و لازم غیبت

[illegible]

چه اهل خصوص را ورای مشاهده محبوب مطالب و مآرب دیگرست که با وجود شهود مشتاق آن باشند
چنانکه وصول و قرب و ترقی و استدامت آن نه هرکه مشاهده محبوب یافته بدولت وصل او رسید و نه هرکه داخل (جا بجای حاجت نباشد ۱۲)
شد مقام قرب یافت و نه هرکه قریب شد به منتهای درجات قرب فائز گردید و نه هرکه آن درجه یافت بر دوام و استدام و باقی ماند پس محب به نسبت بانچه یافته باشد از مشاهده محبوب و قرب او مشتاق نبود و به نسبت بانچه نیافته مشتاق بود و نیز شوق مشاهده بوجود عین الیقین ست و حصول او درین عالم ممکن و شوق الوصول بحق الیقین و حصوله کما ینبغی درین عالم متعذر

جوهر بدانکه یکی از احوال سینه و رمحبت شوق ست که نزدیک محبة حادث می شود و حدوث شوق بعد از محبت نیز مواهب جناب خداوند تعالی است کسب را دخلی نیست و شوق از محبت همچو زبانه کوتاست چون تو به قرار گیرد زبانه ظاهر شود و چون محبت قرار گیرد شوق ظاهر شود و شوق را ثمره از ثمرهای محبت گفته اند و میگویند که اشتیاق اعلی از شوق ست که شوق بلقا ساکن گردد و اشتیاق بلقا سکون نمی گیرد بلکه بیقراری می پذیرد

جوهر در گریه صاحب مثنوی معنوی قدسنا الله تعالی بسره المبارک میفرمایند ؎

گر ده بر دیگران نوحه گری
مدتی بنشین بحال خود گری

روشنی خانه باشی همچو شمع
گر فرو باری تو همچون شمع دمع

بهر گریه آدم آمد بر زمین
تا بود گریان و نالان و حزین

ای خنک چشمی که آن گریان اوست
وی همایون دل که آن بریان اوست

اشک کان از بهر حق بارند خلق
گوهرست و اشک پندارند خلق

چون بگرید آسمان گریان شود
چون بنالد چرخ یارب خوان شود

چون خدا خواهد که مان یاری کند
میل او را جانب زاری کند

ای دریغا اشک من دریا بدی
تا نثار دلبر زیبا بدی

تو چه دانی ذوق آب دیدگان
عاشق نانی تو چون نادیدگان

نور را بگذار و زاری را بگیر
رحم سوی زاری آید ای فقیر

آفتاب عقل را در شور دار
چشم را چون ابر اشک افروز دار

مایه در بازار این دنیا زرست
مایه انجا اشک و دو چشم ترست

این نجاست ظاهر از آبی رود
آن نجاست باطن افزون می شود

جز بآب چشم نتوان شستن آن	چون بجا ساقی بباطن شد عیان
گر تو یوسف نیستی یعقوب باش	روز و شب در گریه و آشوب باش
کام خود موقوف زاری دان ست	بی تضرع کامیابی مشکل است
ز ابر گریان شاخ سبز و تر شود	زانکه شمع از گریه روشن تر شود
تا نگرید ابر کے خندد چمن	تا نگرید طفل کے جوشد لبن
با تضرع باش تا شادان شوی	گریه کن تا بی دہان خندان شوی
از پے ہر گریه آید خندهٔ	مرد آخربین مبارک بندهٔ
اشک خواہی رحم کن بر اشکبار	رحم خواہی بر ضعیفان رحم آر

جواہر در بیان فرق گریه از غم و گریه از شادی در ثمرات الحیات مذکورست که روزی درویشی از حضرت شیخ برہان الدین قدس سره سوال نمود که در ساعت زوال فراق و وصال معشوق با عشاق آب چشم را سبب چیست فرمودند چنانچه گریه از غم وجود میگیرد از شادی نیز صورت می پذیرد غایتا تفاوت بین الدمعین اینست که اگر گریه از غم ناشی ست آبش نمکین ست و گریه که منشاء آن شادیست آبش شیرین ست۔

جواہر مشائخ میفرمایند که مردم در محبت دنیا و آخرت چہار قسم اند قسمی آنکه ابتداء ایذا کنند بی آنکه کسی ایشان را آزار رسانند و ایشان فروترین آدمیانند و خارج اند از دائرہ اعتبار دوم آنکه اگر کسے ایشان را ایذا و آزار کند مکافات و جزای آن بدہند برحسب فرموده شرع شریف و ایشان عوام مومنان اند و قسم ثالث آنکه عفو کنند و انتقام نکنند و اینہا خواص اند و قسم رابع آنند که در برابر اسائت احسان ورزند و جفا و فا نمایند و ایشان اخص خواص و صدیقانند۔

جواہر در محبت صاحب مصباح الہدایة قدس سره میفرمایند که بنا و جمله احوال علیه بر محبت ست ہمچنانکه بنا و جمیع مقامات شریفه بر توبه و از انجہت که محبت محض موہبت ست جمله احوال را که مبنی اند (باشند ۱۲) بر ان مواہب خوانند و محبت میل باطن ست بعالم جمال و آن بر دو گونه است محبت عام اعنی میل قلب بمطالعه جمال صفات و محبت خاص اعنی میل روح بمشاہده جمال ذات و قول سید الطائفه شیخ ابو القاسم جنید بغدادی قدس سره المحبة دخول صفات المحبوب علی البدل من المحب در ہمین معنی سخن تمام ست چه حقیقت محبت رابطه است از روابط اتحاد که محب را بر محبوب باشد و جذبه است از جذبات محبوب که محب را بخود کشد و بقدر آنکه او را بخود کشد از وجود او چیزی محو کند

تا همه صفات او را از وی اول قبض کند آنگاه ذات او را بقبضه قدرت از وی برباید و به بدل آن ذواتی که
شایستگی اتصاف بصفات خود دارد وی را بخشد بعد از آن صفات او داخل آن ذات بدل یافته شود
و آنچه فرمودند علی البدل اشارت بدین معنی ست نگفت علی الحب چه مادام تا محب موجود بود ذات او را
شایستگی دخول صفات محبوب نباشد لا تحمل عطایاه الا مطایاه و علامات آن بسیار ست چه
هر موی بر اندام محب شاهد عدل ست بر صدق محبت او و هر حرکتی علامتی و هر سکونی آیتی اما محبت تمیز
صادقان از مدعیان بعضی از آن برشمارم علامتی آنست که در دل او محبت دنیا و آخرت نبود و
شاید که محبت جناب خداوند تعالی با شفقت بر خلق در یک دل جمع شود و بعضی را آن شفقت
محبت نماید نشان آنکه شفقت ست آن بود که اگر صاحب این دو وصف را مخیر کنند میان ترک طرفی
و اختیار دیگری طرف خلق ترک گیرد چنانکه رسیده است که وقتی حضرت امیر المومنین سید الشهدا امام
حسین علیه السلام بحضور امیر المومنین اسد الله الغالب عرض کردند که با من محبت میدارید فرمودند
نعم باز عرض کردند که حقتعالی را دوست دارید فرمودند نعم حضرت امام فرمودند که دو محبت در قلب جمع نشوند
فرمودند چه میفرمایید و آنکه مخیر کنند میان قتل من و ترک ایمان فرمودند اختیار کنم قتل بر ترک ایمان حضرت امام
فرمودند این محبت ست و آن شفقت و علامتی دیگر آنکه هر چه که بر وی عرض کنند بدان التفات نماید و نظر از حسن
محبوب نگرداند و علامتی دیگر آنکه وسائل وصول محبوب را دوست دارد و مطیع باشد چه آن محبت و طاعت عین
طاعت محبوب بود قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی و من یطع الرسول فقد اطاع الله نجات و
دیگر آنکه از موانع وصول محبوب اگر خود وزنا بود در چند باشد و علامتی دیگر آنکه هر دو که محبوب مولع و مشغوف بود چنانکه
در خبر ست من احب شیئا اکثر ذکره و از آن هرگز ملول نشود بلکه هر کرت که بشنود لذتی و طربی زائد
در وی پدید آید تا غایتی ذکر محبوب دوست دارد که اگر در اثنا ملامت خود بشنود از آن ملامت
لذت یابد و علامت دیگر آنکه محبوب را در جمیع اوامر و نواهی طاعت دارد و هرگز قصد مخالفت
حکم او نکند حضرت سهل بن عبد الله تستری قدس سره فرمودند المحبة معانقة الطاعة و
مباینة الفاقة و از حضرت رویم قدس سره پرسیدند که محبت چیست فرمودند الموافقة
فی جمیع الاحوال و علامتی دیگر آنکه هر چه اختیار کند نظر او دران بر طلب رضاء محبوب مقصود
بود نه بر غرضی دیگر و علامتی دیگر آنکه اندک مراعات محبوب بسیار داند و بسیار طاعت خود اندک
چنانکه حضرت شیخ بایزید بسطامی قدس سره فرمودند المحبة استقلال الکثیر منک و استکثار القلیل
من حبیبک و علامتی دیگر حیرت و هیمان ست در مشاهده جمال محبوب چه نظر بصیرت مبا[illegible]

در پرتو اشعهٔ نور مشاهدهٔ محبوب کلیل و حسیر گردد و از آن حیرت و هیمان و دهش و عرق تولد کند و صاحب
(جمع شعاع ۱۲ — مانده و درمانده شدن ۱۲ — بالفتح حیران گردیدن و بفتحتین متحیر شدن ۱۲)
این حال اگر در مقام تمکین بود و قوت ابتلاع احوال دارد حیرت و هیمان از حیز روح تجاوز نماید و قلب را
(بلع و فرو بردن ۱۲ — کرانه هر چیز و مکان ۱۲)
از حضور و محافظت ترتیب اقوال و افعال مانع نگردد بلکه چندانکه روح او در مشاهده حیران تر قلب او در
محاضره هشیار تر لاجرم طلب او این بود که رب زدنی فیک تحیرا و اگر قوت و تمکین چندان ندارد در
غلبات این حال سررشته تمیز از دست اختیارش ربوده گردد و علامتی دیگر آنکه مشاهدهٔ محبوب و جمال او
در شوقش نقصان نیارد بلکه هر لحظه در مشاهده و هر نفس در مواصلت شوقی جدید و تعطشی داعی
هل من مزید در نهاد او انگیخته گردد چندانکه مراتب قربش زیاده گردد نظرش بر مرتبهٔ فوق آن افتد
و شوق و قلقش در طلب وصول تزاید و تضاعف پذیرد و چنانکه جمال محبوب را نهایت نیست شوق
(افزون شدن ۱۲)
محب را غایت نیست و این علامات اندکی ست از بسیار و حصر آن تجلیات ممکن نگردد و بنا بر کثرت
علامات در تعریف محبت اقوال مختلف ست هر کس بحسب وسعی و علامتی دیگر تعریفی فراخور حال خود
فرموده و همچنین در تعریفات دیگر که اختلاف کرده اند همین سبب ست

جوهر ذات مطلق خود را دو آئینه ساخت یعنی آئینهٔ علمی و صوری و حسن خود را بخود جلوه داد
یکی ناظر شد و دیگر منظور نام عاشق و معشوق پیدا آمد

توحید حلول نیست نابودن تست — ورنه بگزاف آدمی حق نشود
هر کس شد محرم دل در حرم یار بماند — وانکه این کار ندانست در انکار بماند
زمین زاده بر آسمان تاخته — زمین و زمان را پس انداخته

ظهور ربوبیت از بهر وجود اوست و مقصود از ظهور عالم وجود اوست در راه حق تعالی یک قدم ست
که دع نفسک و تعال وقال ابو یزید قدس سره رایت ربی فی المنام فقلت یا رب
کیف الطریق الیک فقال اترک نفسک و تعال

جوهر اتفاق اصحاب طریقت و ارباب حقیقت آنست که اهم ترین مطلوب عشق حضرت
رب العالمین ست و عشق حضرت رب العالمین مقدم ست از عشق بنده زیرا که آن عشق از
مواهب ازلی ست و عشق بنده از مکاسب ست و عشق بر سه نوع ست یکی از ان عشق اکبر ست و آن
عشق الله است که آنرا موهبی گویند و بدان عشق حضرت رسالت مخصوص ست

جوهر حضرت مولوی معنوی شیخ جلال الدین محمد رومی قدسنا الله تعالی ببرکتهم در مثنوی شریف میفرماید

شاد باش ای عشق خوش سودای ما — ای طبیب جمله علتهای ما

هر کرا جامه ز عشقی چاک شد   او ز حرص و عیب کلی پاک شد
آتش عشق است کاندر نے فتاد   جوشش عشق است کاندر می فتاد
عشق جوشد بادهٔ تحقیق را   او بود ساقی نهان صدیق را
عشق را صد ناز و استکبار هست   عشق با صد ناز می آید بدست
تو بیک خواری گریزانی ز عشق   تو بجز نامی چه میدانی ز عشق
با دو عالم عشق را بیگانگی   اندرو هفتاد و دو دیوانگی
هر که جز عشق است شد ماکول عشق   دو جهان یکدانه پیش نول عشق
عشق را با هیچ و باشش کار نیست   مقصد او جز که جذب یار نیست
هر چه گویم عشق را شرح و بیان   چون بعشق آیم خجل باشم ازان
ور بگنجد عشق در گفت و شنید   عشق دریایست قعرش ناپدید
هر چه جز عشق خدای احسن است   گر شکر خواریست آن جان کندنست
چیست جان کندن سوی مرگ آمدن   دست در آب حیاتی نازدن
عشق آن زنده گزین کو باقیست   از شراب جانفزایت ساقیست
عشق زنده در روان و در بصر   هر دمی باشد چو غنچه تازه تر
عشق بر مرده نباشد پایدار   عشق را بر حی و بر قیوم دار
عشق موسی کی کم از لیلی بود   گوی گشتن بهر او اولی بود
خانه را من روفتم از نیک و بد   خانه ام پر گشت از عشق احد
جز بیاد او بجنبد میل من   نیست جز عشق احد سر خیل من
غرق عشقی ام که غرقست اندرین   عشقهای اولین و آخرین
قصهٔ عشقش ندارد مطلعے   هم ندارد هیچو مطلع مقطعے
حد ندارد این سخن کوتاه کن   در حدیث عاشقان بر گو سخن
هر کجا شمع بلا افروختند   صد هزاران جان عاشق سوختند
هر کجا یارے وفا آنجا رود   هر کجا عاشق جفا آنجا رود
عاشقان را باده خون دل بود   چشم شان بر راه و بر منزل بود
مال خود ایثار راه او کنند   جاه خود ایثار جاه او کنند

نیست از عاشق کسی دیوانه تر — عقل از سودای او کورست و کر
زانکه این دیوانگی عام نیست — طب را ارشاد این احکام نیست
عاشقی پیداست از زاری دل — نیست بیماری چو بیماری دل
دل همه او دلسوزی عاشق هم اوست — روز او هم روزی عاشق هم اوست
نیست شان از هیچ یک لحظه ایست — از پی هم یکزمان شان ایست نیست
در دل عاشق بجز معشوق نیست — در میان شان فارق و مفروق نیست
جمله معشوق ست و عاشق پردهٔ — زنده معشوق ست و عاشق مردهٔ
در ده ای ساقی یکی رطل گران — خواجه را از ریش و سبلت وا رهان
هین روش بگزین و ترک ریش کن — ترک این ما و من و تشویش کن
من اگر قلاش و گر دیوانه ام — مست آن ساقی و آن پیمانه ام
بر کف من نه شراب آتشین — دانگی گر دو فرستانه بین
من مراد خویش را دیدم یقین — هر چه خواهی گو مرا تو بعد ازین
خواه احمق دان و خواهی عاقلم — یافتم من هر چه می خواهد دلم
عاشقم من بر فن دیوانگی — سیرم از فرهنگی و فرزانگی
من نخواهم عشوهٔ دانش شنود — آزمودم چند خواهم آزمود
آزمودم عقل دور اندیش را — بعد ازین دیوانه خواهم خویش را
زین خرد جاهل همی باید شدن — دست در دیوانگی باید زدن
هر چه غیر شورش و دیوانگی ست — اندرین ره دوری و بیگانگیست
کار مردان روشنی و گرمی ست — کار دونان حیله و بی شرمی است
اوست دیوانه که دیوانه نشد — این عسس را دید و در خانه نشد
ظاهرا شوریده و شیدا شدم — لیک در باطن همانم که بدم
عقل من گنج ست و من ویرانه ام — گنج اگر پیدا کنم دیوانه ام
هین مرا بگذار ای بگزیده یار — تا رسن بازی کنم منصوروار
هست بی پاسی دلم از عشق بند — سود کی دارد مرا این وعظ و پند
عشق و ناموس ای برادر راست نیست — بر در ناموس ای عاشق مایست

ای عدوی شرم و اندیشه بیا	که دریدم پردهٔ شرم و حیا
وقت آن آمد که من عریان شوم	جسم بگذارم سراسر جان شوم
خود همون آبست و هم ساقی و مست	هر سه یک شد چون طلسم تو شکست
رخت خود را من ز ره برداشتم	غیر حق را من عدم پنداشتم

جوهر در عشق. عشق بالکسر بسیار دوست داشتن چیزی و نزد اطبا مرضی ست از قسم جنون که از دیدن صورت حسین پیدا میشود و در مصطلحات بمعنی سلام و وداع نیز نوشته چه در اصطلاح آزادان ست که بجای سلام علیک عشق الله گویند و عشق ماخوذ ست از عشقه که آنرا لبلاب گویند چون بر درخت پیچد آنرا خشک کند عشق هم بر هر که طاری شود غیر محبوب محو گرداند و بعضی میفرمایند که عشق غیر مشتق ست که خود مادهٔ واقع شده و بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند که مراد از عشق فرط محبت ست و این عشق صفت حق تعالی هم ست و صفت ملک هم ست و صفت انسان هم ست حقیقت عشق یک ست لیکن بحسب تحقق در عشاق مختلف و بحسب تحقق انسانی اکمل ست از تحقق ملکی و حضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که از عشق در قرآن مجید تعبیر شده بفرط محبت وقتیکه حب شامل شود انسان را بتمامه اعمی گرداند از هر شی سوای محبوب و ساری شود این حب در تمام اجزاء بدن و مختلط شود بوجود پس میگردد نظر وی در هر شی بسوی محبوب و نمیبیند محبوب را در هر شی که دیده میشود هر چیز مگر آنکه بگوید اینست محبوب پس نام نهاده میشود این عشق و روایت کرده شده از حضرت حسین بن منصور حلاج قدس سره وقتیکه قطع کرده شد دست و پا نوشته شد بر زمین از خون حضرت ایشان الله الله در هر جا که واقع شد آن خون و این صفت ست از محبت که با آن انسان مخصوص ست و هیچ نوع را سوای انسان از آن نصیبی نیست اگر چه ملک باشد ورنه در هر نوع پاره از محبت الهیه بحسب مطلوب آن نوع و انسان کامل که عاشق ست بر حضرت حق تعالی بهمین معنی عشق ولیست و همین معنی عشق حضرت خداوند تعالی ست بر انسان کامل که او سبحانه با جمعیت اسماء و صفات شیفته [illegible] انسان کامل ست که این حب ساری ست در همه اسماء و صفات چنانکه ساری ست در همه اعضاء

قوای انسان کامل

جوهر عشق صورت عبد و جد است اول آنکه عاشق را مشاهده جمال حق بجمال و [illegible] بدون تقید بصورت حاصل ست و صورت او را نمیداند و از مشاهده مقصود وقتی شیفته و فنا [illegible] باشد نه مشاهده مظهر پس این عشق صورت نیست بلکه عشق حضرت حق تعالی ست که در صورت مشاهده [illegible]

او سعی نمیکند و این حال اکمل کاملان است و ایشان را که جمال حضرت حق تعالی در صور جمیله
مشاهده میکنند اصحاب تجلی صوری میگویند دوم آنکه عاشق در صورت مشاهده حضرت حق تعالی میکند
و صورت را مظهر مقصر است و از این حال تجاوز نمیکند پس این اقتصار نقصان است نه مشاهده در مظاهر
صوری و این عشق صوری است اگرچه عشق حضرت خداوند تعالی است که ظاهر است در آن صورت لیکن این
مرتبه را اهل کمال ادون دانند سوم آنکه عاشق به رنگ و صورت است و قصد وی مجرد صورت است نه
مشاهده معنی که ظاهر شده در آن صورت آن عشق نیست بلکه صورت پرستی است که عاقبت وی
بعد زوال رنگ و صورت حسرت و ندامت و ننگ است مثنوی چند از ابیات گذشته بمناسبت مقام مکرر ایراد می یابد

عشقهایی کز پی رنگی بود — عشق نبود عاقبت ننگی بود
هر چه جز عشق خدای احسن است — گر شکرخواریست آن جان کندن است
چیست جان کندن سوی مرگ آمدن — دست در آب حیاتی نازدن
عشق بر مرده نباشد پایدار — عشق را بر حی جان افزای دار
عشق آن زنده گزین کو باقیست — کز شراب جانفزایت ساقیست
عشق زنده در روان و در بصر — هر دمی باشد ز غنچه تازه‌تر
عشق مولی کی کم از لیلی بود — گوی گشتن بهر او اولی بود
خانه‌ام من رفتم از نیک و بد — خانه‌ام پر گشت از عشق احد
جز بیاد او نجنبد میل من — نیست جز عشق احد سرخیل من
غرق عشقی‌ام که غرقست اندرین — عشقهای اولین و آخرین
قصهٔ عشقش ندارد مطلعی — هم ندارد هیچ مقطعی

چنانچه بر حضرت داود علی نبینا وآله وعلیه السلام فرمان رسید حرام گردانیده‌ام بر دلها که در آید
در وی محبت من و محبت غیری را ع یا خانه جای رخت بود یا خیال دوست

چنانچه در شرح رساله مذکور است که سالکان میان عشق و محبت فرق کرده‌اند عشق نهایت محبت را گویند و
بدایت محبت موافقت است بعده میل بعده مؤانست بعده مودت بعده هوا بعده خلت بعده محبت بعده شغفت
بعده تتیم بعده وله بعده عشق موافقت آنست که دشمنان حضرت حق تعالی یعنی دنیا و شیطان و نفس را
دشمن دارد و دوستان او سبحانه را دوست دارد میل و مؤانست آنست که از همه گریزان باشی و حضرت
حق تعالی را همه وقت جویان و مودت آنست که در خلوت دل مشغول باشی بعجز و زاری و اشتیاق و بیقراری و

هو آنست که دل را بتیشهٔ مجاهده واری و خلت آنست که چون کنی جملهٔ اعضای خود را با دوست و خالی از غیر و محبت
آنست که از اوصاف ذمیمه پاک گردی و باوصاف حمیده موصوف و شغف آنست که از نهایت
حرارت شوق حجاب دل را پاره گردانی و آب دیده را پنهان داری تا محبت الٰهی با اندک محبت
سر ربوبیت است و افشای سر ربوبیت کفر است مگر بغلبهٔ حال و تیم آنست که خود را بندهٔ محبت و اسیر او
گردانی و بتجرید ظاهر و تفرید باطن موصوف گردی و وله آنست که آئینهٔ دل را با جمال محبوب
داری و مست شراب جمال گردی و عشق آنست که خود را گم کنی و بیقرار شوی

جوهر حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره العزیز میفرمایند که در میان ازخوانطی و تلاقی
در میان نیست بلکه در عالم محبت راست آه کار او ساخته شد و حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الحق والدین
چراغ دهلی قدسنا الله تعالی بسرهم میفرمایند که چون محبت شد به شد

انست ز اوصیر که تو زنده / خاک آن در باش که تو بنده
ذره ذره در فدا در دل ترا / بهتر از هر دو جهان حاصل ترا

جوهر سهروسالوکان عشق میر شتو و انبیا یقین شمار ور و تم خویش گشتند از شرف مقامات
بنا و حیات الٰهی خبر رفتند

بزاران عاقل و فرزانه رفتند / ولی از عاشقی بیگانه رفتند
اسیر عشق شو کازاد باشی / غمش بر سینه نه تا شاد باشی
ز باد عشق عاشق تازگی یافت / ز ذکر او بلند آوازگی یافت
اگر مجنون نه می زین جام خوردی / که او را در دو عالم نام بردی
می عشقت دهد گرمی و مستی / دگر افسردگی و خودپرستی
متاب از عشق رو گرچه مجازیست / که آن بهر حقیقت کارسازیست
ولی فارغ ز درد عشق دل نیست / تنی بی درد دل جز آب و گل نیست
غم عشق از دل کس کم مبادا / دل بی عشق در عالم مبادا

آورده اند که در سالی شصت کرور و هشتاد و یک لکه و شصت هزار آدمی در وجود می آیند از این میان
حضرت خداوند تعالی نود هزار عاشقان در وجود می آرد که دنیا بدیشان قائم است و نود هزار از
دار فنا بدار بقا بر می دارد

جوهر حضرت سهل بن عبدالله تستری قدس سره فرمودند من احب الله فهو العیش

کس ندانست که آن قبلهٔ عشاق کجاست — گرچه هر گوشه ابروی بتی قبله نماست

المجاز قنطرة الحقیقة ؎

عشق از معشوقه میخواهد بویرانی مرا — عاشق دیوانه کرد این گنج پنهانی مرا

عقل دانائی فزود عشق نادانی سپید — حکم دانائی مسلم داشت نادانی مرا

دل پریشان بود با زلف پریشان جمع شد — وجه جمعیت شد این جمع پریشانی مرا

شراب محبت حق بنوشش وز آتش شوق او بجوشش واندر عشق او بخروشش و بشکرانه آن هزار جان بفروشش غذای نفس اکل و شرب است و غذای قلب محبت و معرفت غذای روح انس و قرب و غذای سر مشاهده دوست و غذای محبت درد و بلا و غذای همت گدایان و تشنگان حق آمده همت بدن طاعت حق است و همت زبان ذکر دوست و همت دل محاضره و همت روح مشاهده و همت سر ابروی دوست که کعبه عاشقانست و همای تشنگان رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرموده هرکه دوست دارد خدا را باید داند و در دل او توجه و فرمود هرکه بکند از ترس خدا بخشد او را خدا اگرچه گناه او [illegible]

عشق همین سوختن و ساختن است و درد فراق چشیدن [illegible]

جوهر عاشق تا سر نفس را به تیغ مجاهده نینداخت و تاج سروری و رعنائی [illegible]

سعادت عشق بر وی سایه نیفگند ؎

تا سر و به تیغ عشق سبکسر نشود — در مذهب عاشقان [illegible]

هم عشق طلب کنی و هم سر خواهی — آری خواهی ولیک میسر نشود

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره فرموده که باصطلاح صوفیه محبت ذاتیه عبارت از ارتباط و تعشق ست بجناب حق سبحانه و تعالی بی آنکه [illegible] باشد بلکه میل و انجذابی ست که بر دفع آن قدرت نباشد ؎

بیدلان را دلبران جسته بجان — جمله معشوقان شکار عاشقان

تشنگان گر آب جویند از جهان — آب هم جوید بعالم تشنگان

دست اشکسته برآور در دعا — سوی اشکسته پرد فضل خدا

باده از ما مست شد نی ما ازو — قالب از ما هست شد نی ما ازو

رو بجو یار خدا را تو زود — چون چنین کردی خدا یار تو بود

گفت پیغمبر که یزدان مجید | از پی هر درد درمان آفرید

جوهر مآل محبت دنیا حسرت ست و ندامت است و ثمرهٔ محبت دین جنت و نتیجه محبت حضرت خداوند تعالی حضرت خداوند تعالی است و هی سعادت ۵ تو و طوبی و ما و قامت یار + فکر هر کس بقدر همت اوست

جوهر از خواص عشق ست که کافر را مومن کند و مومن را محقق و ملحد را موحد کند و منکر را مصدق و منافق را موافق کند و متکبر را متواضع و عاصی را مطیع کند و مطیع را مطاع و اشرار را ابرار کند و ابرار را محرم اسرار و سوقی را صوفی کند و بنده را خواجه و باکار را بیکار کند و بیکار را ماجور و بی درد را دردمند کند و دردمند را مسرور و غافل را آگاه کند و خفته را بیدار و نامرد را مرد کند و مرد را فرد و مجبور را مختار کند و مختار را بی اختیار اول می سوزد و آخر می سازد آزادی در بند اوست و رستگاری در کمند او

جوهر بدانکه بیان عشق جز بزبان عشق راست نیاید کسی سر عشق را جز عشق ندانسته ۵

عشق را هر دم نوای دیگرست | در سر عاشق هوای دیگرست

حسن مطلق راست هر جا جلوهٔ | زان دلم هر لحظه جای دیگرست

عشق مضراب دگر میزند این قانون را | هر بصحرای دگر میدواند این مجنون را

میزند جوش ز دل راز دگر لیک بیان | بعبارات دگر میکشد این مضمون را

گر ز زلفش نرود دل چکند هر شکنی | بکمند دگری میکشد این مفتون را

کس ندانست که آن قبله عشاق کجاست | گرچه هر گوشه ابروی جبتی قبله نماست

از تعین بسوی مطلق سفری دارد عشق | مستقر دیگر و راه دگری دارد عشق

جوهر ولایت نبی افضل از نبوت اوست چه ولایت جهت حقیقت اوست و نبوت جهت ملکیه و رسالت جهت بشریت و لهذا گویند هرگز گوید که ولی افضل از نبی ست کافرست نهایت عقل بدایت ولایت ست و نهایت ولایت بدایت نبوت ست ما بمثابه جنینم و ولی بمثابه طفل و نبی بمثابه بالغ شیخ سعد الدین حموی گفته نهایة الانبیا بدایة الاولیا ست یعنی بدایت ولایت ولی متابعت و مطاوعت شرائع است که نهایت کار نبی ست ولایت چهار قسم ست اول ولایتی که باطن نبوت مطلقه است ثانی ولایت مقیده هر نبی ثالث ولایت مطلقه هر نبی و آن در محمد(ص) مشکوة اقتباس ولایت انبیاست و در دیگر انبیا مشکوة ولایت اولیاست رابع ولایت مطلقه عامه که مخصوص بوقت نیست و هر یک را خاتمی ست و خاتم قسم اول حضرت امیر المومنین علی ست و لهذا فرموده است اگر اهل کتب اربعه جمع شوند حکم کنم بر هر یک از ایشان بکتاب او و خاتم ولایت مقیده

محمدیه بزعم شیخ محی الدین محمد بن العربی الحاتم الطائی الاندلسی واتباع نفس نفیس شیخ است مویدالدین جندی در شرح فصوص گوید شیخ در اول محرم در سنه از بلاد اندلس بخلوت نشسته و نه ماه طعام نخورد و در اول عید مامور شد به بیرون آمدن و مبشر شد بانکه خاتم ولایت محمدیه است و خاتم ولایت مطلقه محمدیه مهدیست که از نسل آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم است وحضرت سید علی همدانی قدس سره در حل فصوص میفرماید خاتم ولایت مقیده محمدیه بمرتبه قلب محمد رسید وخاتم ولایت مطلقه بمرتبه روح وخاتم ولایت عامه عیسی علیه السلام ست وبعضی برانند که روح عیسی در مهدی بروز کند ونزول عیسی عبارت ازین بروزست ومطابق اینست لا مهدی الا ابن مریم

جوهر ولایت بکسر ملک یک بادشاه وزمین آبادان ومتکفل کارکسی شدن ودوستی وتصرف وحکومت وتقرب بنده نیک باخداوند تعالی وبفتح یاری دادن وصداقت وولی دوست وصدیق ویاری دهنده ومتصرف وصاحب وخداوند وبنده نیک مقرب جناب حق تعالی واین لفظ مقطوع الاضافه هم می آید چنانکه ولی عهد وولی نعمت الخ

جوهر ولایت عبارتست از قیام بنده بحق تعالی واین دولت عظمی وسعادت کبری آن می تواند بود که حق تعالی متولی بنده شود وحافظ وناصر او گردد تا او را بدین مرتبه که نهایت مقام قرب وتمکین ست برساند وولی کسی را گویند که حق سبحانه وتعالی بحفظ خود او را از عصیان ومخالفت محفوظ نگاه دارد تا بنهایت ولایت که وصول بحق ست برساند بامعنی ولی فعیل بمعنی مفعول ست ومی تواند بود که ولی فعیل بمعنی فاعل باشد

جوهر در ولایت مطلقه ومقیده بدانکه شیخ رکن الدین شیرازی قدس سره در نصوص الخصوص فی شرح الفصوص میفرمایند که انچه شیخ اکبر قدس سره در فتوحات در فصل ثالث عشر در جواب سوالات حکیم ترمذی ودر فصل رابع عشر ودر فصل خامس عشر فرموده مضمون آن بطریق اجمال اینست که ولایت منقسم میگردد بر دو قسم مطلقه ومقیده وولایت مطلقه صفتی ست که من حیث هی هی جناب خداوند تعالی راست ان الله هو الولی الحمید ومظهر آن در عالم ملک عیسی ست علی نبینا وآله وعلیه السلام که ختم ولایت بوی شود که بعد از وی ولی نباشد وولایت مقیده هم صفتی است الهیه از ان روی که مستندست بانبیا واولیا وقوام این مقیده بآن مطلقه است یعنی فیضی ست که از مطلق ولایة احدیة باشخاص انبیا واولیا فائض میگردد وآن مطلقه کلیه در مقیده جزئیه بوجهی جزوی ظهور میکند وظهور این فیض در مقید بحسب مرتبه صاحب آنست پس ولایت مقیده

محمدی اتم واکمل ولایت سائر انبیا و اولیا باشد چراکه او بهتر و مهتر همه آمد و نبوت همه انبیا با ولایت ایشان
در تحت نبوت و ولایت محمدی ست چون نور کواکب در تحت نور آفتاب و ولایت دیگر اولیا مندرج
در تحت ولایت انبیا چراکه ایشان افضل واکمل اند از اولیا پس ولایت محمدی به نسبت با ولایت انبیا
بمثابه مطلقه بود و باز ولایت دیگر انبیا به نسبت با ولایت اولیا بمثابه مطلقه بود و هر یکی ازین ولایت
مطلقه و مقیده محمدی و دیگر انبیا مقتضی مظهریست که ختم آن مطلق و آن مقید در ان مظهر بود
در عالم ملک و شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که من خاتم ولایت مقیده محمدی ام و مهدی
آخر الزمان که از نسل رسول صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم ست خاتم ولایت مطلقه محمدی
باشد پس مفهوم سخن این باشد که شیخ اکبر قدس سره در ولایت بمرتبه قلب محمد صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه وسلم رسیده بود و بعد از وی هیچ ولی بمرتبه دل محمد صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم
نرسیده و این معنی ختم شد بر وی ولیکن ولایت دیگر انبیا ختم نشده و ایشان را وارثان هستند کسانی
که در ولایت بمرتبه دل ابراهیم یا موسی یا عیسی علیهم السلام رسند و تا زمان ظهور و نزول عیسی علی نبینا و آله
و علیه السلام این طائفه باشند لیکن عیسی نزول کند و بولایت ظهور کند و هر ولی که در زمان وی بود
ازو گذرد و ختم ولایت شود تا قیامت برخیزد و شیخ اکبر قدس سره در اول فتوحات میفرمایند که در مکاشفه
که مرا بود با روح محمدی صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم رسول مرا خاتم ولایت مطلقه بنمود
یعنی عیسی علی نبینا و آله و علیه السلام و مرا از پس قفا ختم ولایت بداشت و محمد صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه وسلم بحضرت ایشان فرمودند که این پسر تو و خلیل تو و عدیل تست پس ازین بدانستم
که من خاتم ولایت مقیده محمدی صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم ام و او خاتم ولایت علی الاطلاق
چراکه عدیل مساوی بود و چون ازان مکاشفه باز آمدم تعبیر آن بهمت کردم که من ختم ولایت
محمدی ام پس بجهت تحقیق این تعبیر با مشائخ آن عصر این واقعه بگفتم و نگفتم که بیننده آن واقعه
کیست مشائخ جمله تعبیر این کردند که این بیننده ختم ولایت محمدی صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم خواهد بود

جوهر بدانکه ظهور ولایت و نبوت مطلقه از جوهر اول ست و جوهر اول روح محمدی ست
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم که اول ما خلق الله روحی پس محمد صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه وسلم پیش از آدم علی نبینا و آله و علیه السلام نبی بوده باشند باعتبار روح که فرمودند
کنت نبیا و آدم بین الماء والطین واکنون ازین عالم سفر فرمودند و در عالم تحقیق پیوستند
هم نبی باشند بحکم لانبی بعدی چراکه نبوت حضرت ایشان جوهریست و نبوت دیگر انبیا عرضی بود قائم

و در هر دوری از دور نبوت حقیقت وحی دائره و سائر بود تا بخاتمه رسید دور نبوت دراتمام کرد چه نقطهٔ
اول بنقطهٔ آخر پیوست دور نبوت ختم گشت و هر یکی از ایشان دائره در هر دوری یک فرد کامل
مشخص معین گشت اول فرد کامل آدم است و آخر فرد کامل و خاتم علیه الصلوٰة والسلام است و در میان فرد اول
و خاتم جمله افراد انبیا ظاهر گشتند و نبوت و رسالت انبیا از ایشان نبوت کلی دارند از نسبت و حیثیت
اسم کلی الهی ظهور یافته اند و فیض یک اسم یک نبی مفیض گشته بخواص آن اسم افعال و اطوار
و اقوال ایشان از ایشان ظاهر شد از باطن هر نبی یک ولی در عصر آن نبی مخصوص ظهور یافته
چنانچه در عصر موسی هارون و در عصر سلیمان آصف و در عصر نبی ما حضرت علی کرم الله تعالی وجهه
چنانچه شیخ اکبر فرموده که ولایت عامه باقیست و تشریع مجتهدان باقیست و نه بینی که نبوت و تشریع بآن
سرور مختوم ست و بعد او تشریع نیست و مقصود شیخ اکبر از بقاء نبوت عامه آنست که یک مرتبه در ولایت
که دران مرتبه انبیا از غیب میرسد آنرا شیخ اکبر نبوت عامه نام نهاده برای آنکه انبیا از غیب میرسد
این انبیا در اکثر تفصیل احکام شریعت باشد و گاهی بعضی را انبیاء احکام غیر منصوصه میشود لیکن نه مطلقا بلکه
با احکام مقرره در شرع محمدیه بدون زیادهٔ نقصان و انبیا بانوجه میشود که شریعت مقررهٔ محمدیه نیست و در وی
هیچ شائبهٔ تشریع نیست بلکه معرفت تشریع مقرر آنحضرت خاتم الرسل ست و صاحب این مقام خلیفهٔ آنحضرت
نامیده می شود و عیسیٰ بعد نزول صاحب این مقام ست که احکام مقرره در شریعت محمدیه
بانبیاء غیبیه معلوم کرده عمل بآن خواهد کرد بنا انه که شریعت محمدی است و همچنین امام مهدی
موعود احکام شرعیه از غیب باو معلوم شود و یک ملک باو موکل خواهد بود که انبیا آن کند بحکم شریعت
محمدیه نیست که درین شائبهٔ تشریع اصلا نیست و قول مجتهدان که واجب العمل ست باین حیثیت ست
که آنسرور صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم تشریع اجتهاد فرموده و حکم مستخرج باجتهاد مجتهد
و متبع او واجب گردانید پس این تشریع رسول ست همچو تشریع صلوٰة و زکوٰة و غیر آن از احکام
تشریع جدید اصلا باقی نیست مختوم و منقطع شد نبوت تشریع و رسالت اگرچه منقطع است بعد
آن سرور صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم لیکن اولیا امت را که علما صلحا اند مرتبت
الله تعالی عطا فرموده است بایمعنی که در زمرهٔ انبیا محشور شوند و نبوت ایشان در دار دنیا
ظاهر نیست چنانکه عیسیٰ بعد نزول اگرچه مشرع نخواهند بود و تابع شرع محمدی خواهند بود
و مراتب نبوت ایشان عند الله باقی ست اگرچه تشریع از ایشان نخواهد شد و الله تعالی
مخصوص گردانید این امت را بآنکه گردانید در ایشان علما مخصوص گردانید علما را باجتهاد در احکام شرع مشروع

جواہر بعضی میفرمایند که ولی سه نوع ست یکی بمجرد ایمان بغیر عمل صالح و اجتناب از محرمات و معاصی قال الله تعالی الله ولی الذین امنوا و این ولایت مخرج ست از عداوت کفر و متوصل بمحبت حضرت حق تعالی دوم ولی کسی ست که متوالی بود طاعت او بغیر تخلل عصیان سوم درجه ولایت که آن بعد درجه نبوت ست و هو ولایة الاجتباء والاختصاص والاصطفاء قال الله تعالی یجتبی الله من یشاء و یهدی الیه من ینیب و هو تنزیه السر عن ملاحظة الاکوان مع ملازمة الطاعة و ترک العصیان

جواہر حضرت امام قشیری قدس سره میفرمایند که ولی را دو معنی ست یکی فعیل بمعنی مفعول و آن شخصی ست که حضرت خداوند تعالی بر خود گرفته است کار او چنانکه فرمود و هو یتولی الصالحین پس او را نسپارد ببوی او بخط بل همیشه بعنایت خود گرفته است رعایت او و دوم فعیل بمعنی فاعل و آن شخصی ست که بر خود گرفته است عبادت و طاعت حضرت خداوند تعالی بغیر تخلل عصیان

جواہر حضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که حضرت شاه مینا قدس سره میفرمودند که روا باشد که ولی بداند که ولی ست بجهت آنکه این ولایت از کرامت و نعمت حضرت خداوند تعالی است پس دانستن وی موجب زیادت شکر باشد و بعضی گویند روا نباشد بجهت آنکه این دانستن موجب امن باشد از خوف عاقبت و درین خطر عظیم ست

جواہر ولایت حقیقت عامه است که شامل نبی و ولی ست و ولایت اولیا تابع نبوت انبیا ست فاما اظهار اسرار و حقائق که از مقام ولایت ست در انبیا مختفی ست بآن معنی که انبیا مبعوث بجهت تشریع شرائع و تبلیغ احکام اند چه شرع تکلیف امر باعمال مخصوصه است یا نهی از اعمال مخصوصه و اگر از انبیا اظهار اسرار حقیقت واقع می شود آن از مقام ولایت نبی ست نه از مقام نبوت او چه نبوت تشریعی پیام احکام ست نه اظهار اسرار و بعد از ختم نبوت ظهور ولایت ست زیرا که از ظاهر بباطن می توان رسید چون نبوت مختتم گشت ولایت بی انضمام نبوت یعنی ولایت محض باقی ماند و از لباس نبوت عاری شد

جواہر حضرت خواجه معروف کرخی قدس سره میفرمایند که علامت اولیا حضرت خداوند تعالی سه است اندیشه ایشان حضرت خداوند تعالی بود و قرار ایشان بحضرت خداوند تعالی و شغل ایشان هم بحضرت خداوند تعالی

جواہر حضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که خاتم الاولیا ولی بود قبل نشات عنصری و

ولایت باقی اولیا بعد تسویہ نشات عنصری و بدن عنصریت و خاتم الولایت کہ عیسی ست بعد نزول از آسمان بامداد فیض محمدی ولی بود قبل از نشارت عنصری۔

جوہر بدانکہ بایذای اولیا غضب حضرت خداوند تعالی متوجہ می شود و ایذاء اولیا آنزمان غضب می آرد کہ ولایت ایشان معلوم باشد والا ماخوذ نشود مگر بقدر آنکہ ماخوذ شود از ایذای عامہ مومنین و حضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ از رحمت حضرت خداوند تعالی ست کہ اولیا را مستور گردانید از عامہ ناس زیراکہ عوام مجبول بعدم تعظیم و تکریم بنی نوع خود اند پس عامہ بجبلت خود انکار فضل اولیا کنند پس اگر ولایت دانستہ انکار آرند مورد غضب گردند لہذا اولیا را مستور گردانید تا از انکار غضب نرسد کہ این جہل عذر می تواند بود و این حکم خلاف حکم انبیاست کہ ایشان را با معجزات فرستادہ و مستور نساختہ پس انکار ایشان موجب عروض غضب خواہد شد۔

جوہر بدانکہ تا شرائط ولایت کہ تخلق باخلاق اللہ است پیدا نشود ولی نگردد و شرائط ولایت آنست کہ سالک از خیالات وہمی منزہ گردد و وجودات فعلی و صفاتی و ذاتی خود را در افعال و صفات و ذات جناب حق سبحانہ و تعالی فانی کند آنگاہ او متخلق باخلاق جناب الہی بود آنزمان ولی باشد و اسمی از اسماء جناب حق سبحانہ و تعالی ولی ست کہ وہو الولی الحمید پس این ولی مظہر اسم ولی گردد۔

جوہر قدوۃ المحققین حضرت شیخ ابراہیم شطاری قدس سرہ در شرح جام جہان نما مسمی بآئینہ حقائق نما میفرمایند کہ ولایت باطن نبوت ست و نبوت ظاہر ولایت پس ولایت لازم نبوت ست یعنی بے ولایت نبوت ظاہر نمی شود چراکہ ولایت قرب حق تعالی ست تا نبی را قرب نباشد معجزہ کہ اثر قدرت مطلق ست از وی ظاہر نگردد و فیض مطلق را بخلق رسانیدن نتواند و خلق مقید بحق مطلق نرسد چراکہ میان حق و خلق واسطہ نبی ست در ہر عصری و در ہر قرنی اگر آن واسطہ درمیان نباشد مقید بمطلق ہرگز نرسد۔

جوہر در فوائد الفواد مذکورست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالے بسرہ العزیز فرمودند کہ شیخ را ہم ولایت باشد و ہم ولایت ولایت آن باشد کہ مریدان را بحضرت خداوند تعالی میرسانند و آداب طریقت تعلیم میفرمایند و انچہ میان او و میان خلق ست آنرا ولایت گویند و انچہ میان او و میان حضرت خداوند تعالی ست آن ولایت ست و آن خاصہ محبت ست چون شیخ از دنیا رحلت کند ولایت را با خود ببرد اما ولایت باکسی تسلیم کند و اگر او نہ بدہد روا باشد کہ

حضرت خداوند تعالی آن ولایت او بدیگری دہد

جواہر بدانکہ ولایت قطعاً منقطع نگردد کہ صفت جناب الہی ست قال اللہ تعالی وہو الولی الحمید صفات جناب الہی ازلی و ابدی اند پس ولایت دایما باشد و وصول بحضرت الہی ممکن نیست ہیچ کس از نبی و غیر نبی الا بولایت —

جواہر شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ ابدال قسمی از اولیاء اللہ تعالی اند ہر وقت کہ خواہند بدل خود قایم کنند مشابہ در صورت و حیاتی کہ روند مثل خود صورتی روحانی بنشانند بوجہی کہ رائی را شک نباشد در بودن عین او و در نفس الامر عین او نیست و اگر جناب خداوند تعالی بدل کسی صورت قایم کند و او نداند کہ بدل من صورت قایم ست آن شخص از ابدال نیست و آن ہفت اند و ایشان اقطاب اقالیم سبع اند یک بہر اقلیم ہست ہر یکی از انہاست و صاحب اقلیم اول بر قدم حضرت خلیل اللہ است و ثانی بر قدم حضرت کلیم اللہ و ثالث بر قدم حضرت ہارون و رابع بر قدم حضرت ادریس و خامس بر قدم حضرت یوسف و سادس بر قدم حضرت عیسی و سابع بر قدم حضرت آدم علی نبینا و آلہ و علیہ السلام و آنچہ در افواہ عوام افتادہ کہ خاصہ ابدال آنست کہ چون یکی از انہا بمیرد دیگری بجایش نشیند لا طائل محض کہ این حکم اکثر اولیاست با کہ شان قطب الاقطاب ہم چنین ست و در مصطلحات حضرت شیخ کمال الدین عبد الرزاق کاشی قدس سرہ مذکورست کہ ابدال آنہا اند کہ ہر وقت کہ خواہند بدل خود صورتی قایم کنند و آن ہفت اند بر قدم حضرت خلیل اللہ اگر ازین لا ہمین ابدال قصد فرمودہ اند پس مخالف شیخ اکبر اند و اگر از ابدال قوم دیگر از اولیا قصد فرمودہ کہ مشارک اند ابدال را درین وصف مخالف شیخ اکبر نیستند و حضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ گاہی نامیدہ می شوند نقبا بابدال و ایشان دوازدہ اند و بر عدد بروج افلاک ہر نقیب عالم ست بخاصیت ہر برج و آنچہ مودع است در ان برج از اسرار و تاثیرات کواکب را و خواص کواکب را وقتیکہ نازل شوند در ہر یکی از بروج و این نقبا معطی شدند علم شرایع را و استخراج میکنند خبایای نفوس و مکر نفوس و امثال آن و ابلیس مکشوف می باشد نزد ایشان و میدانند از ابلیس کہ نمیدانند ابلیس در نفس خود و ایشان میدانند نفس سعید و شقی و گاہی نامیدہ می شوند رجبیون بابدال و عدد ایشان چہل ست و سبب تسمیہ برجبیون آنست کہ در رجب قایم می شوند بمقام خود و در باقی سال کسب می کنند چون رجب داخل می شود مستولی می شود در اول روز ثقل عظیم بر ایشان کہ طاقت حرکت انگشت نباشد

و در روز دوم اندکی ثقل رفع می شود و در سوم تمام ثقل زائل می شود و بر ایشان کشف می شود
در رجب و بعض آشهار اتمام سال باقی می ماند و من باقی شدم یکی از ایشان کشفش تمام
سال باقی مانده بود و به وی منکشف شده بود حال و افقش مید ید آشهار اتمام سال خصانیه اگر
د توبه بصدق دل می نمود انسان می دید و اگر از زبان توبه کاذب میکرد او همچون خنزیر می دید

و میگفت تو در دعوی توبه کاذبی

جوهر در ثمرات الحیات مذکورست که حضرت شیخ برهان الدین قدس سره روزی
بین النوم والیقظه جناب مستطاب سید العرب والعجم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم را دیدند که
آنسرور سینه مبارک خود را بر سینه ایشان مالیدند و فرمودند که ترا حضرت حق سبحانه و تعالی مقام
خاتم الولایت عطا فرموده بعد از انتباه تعبیر این معامله چنین کردند که چون خاتم الولایت
یکی بیش نیست و قبل ازین نیز بعضی اهل اشارت بشارت بخصوصیت این مقام یافته اند
پس می تواند بود که در هر عصری خاتم الولایتی باشد و وی بسبب اعانت و هدایت اهل آن عصر را
از حضرت حق تعالی رحمتی و عنایتی باشد و فرمودند که جناب حق تعالی یکی را از اولیا بمرتبه
مخصوص می کند که جمیع انبیا و اولیا از وی فیض اخذ میکنند و مستفیض می شوند او را خاتم الولایت
میگویند و این مقام حضرت امام محمد مهدیست رضی الله تعالی عنه و فرمودند که اگر کسی از طریق
استبعاد در آید و سوال نماید که هرگاه کمالیت اولیا از متابعت انبیاست فکیف ممکن باشد
که یکی از اولیا بمرتبه مخصوص آید که خاتم الانبیا نیز از وی استفاضه نماید جواب او اینست که علمای
طریقت فرموده اند که اخذ فیض خاتم النبوت از خاتم الولایت بمثابه اتخاذ مال صاحب مال است

از خزینه دار خویش

جوهر بعضی از اقطاب صاحب تحکم عظیم اند و قدم ایشان بر رقاب ولی الله است
و این مرتبه ایست که صاحب آنرا صولت و غلبه است بر همه اولیا و گاهی این مرتبه با قطبیت جمع
می شود چنانکه حضرت غوث الثقلین سید عبد القادر جیلانی قدسنا الله تعالی بسره المبارک
قطب الاقطاب بودند و صاحب این مرتبه چنانکه فرمودند قدمی علی رقاب کل ولی الله
و همه اولیا امر حضرت ایشان قبول فرمودند و مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی میفرمایند که بعضی
این قول را از شطحیات شمار کرده و خاطی ست و حضرت شیخ اکبر قدس سره در فتوحات میفرمایند که
من ملاقات کرده ام شخصی را در زمان خود که باین مرتبه رسیده بود لیکن حضرت سید عبد القادر جیلانی

رضی الله تعالی عنه اتم بودند از این شخص را سوره مراتب

جوهر چنانچه جمیع انبیا اقتباس نور نبوت تشریعی از مشکوة خاتم الانبیا می نمایند جمیع اولیا نور ولایت از آفتاب ولایت خاتم الاولیا می برند لهذا ولایت خاتم الاولیا مسمی بولایت شمسیه است وولایت سائر اولیا مسمی بولایت قمریه چه ماخذ نور ولایت جمیع اولیا ولایت مطلقه خاتم الاولیاست همچنانکه نور قمر مستفاد از شمس است

جوهر چه آنکه مرجع و ماخذ نبوت نبی ولایت خود است که عبارت از جهت قرب او است بحضرت خداوند تعالی و قوت نبوت بحسب قوت ولایت خود اوست آنقدر که او را قرب باحضرت اله باشد همان مقدار تصرف او بخلق باشد چه اگر آن قرب معنوی که ماخذ علوم و احکام است نباشد نبوت و رسالت نتواند بود و تا ولایت بکمال نرسد نبوت ظاهر نمی شود از این جهت فرموده اند که نهایة الولایة بدایة النبوة چه تا از مبدء فیاض استفاضه علوم و احکام ننماید بدیگران نتواند رسانید

جوهر چه آنکه ماخذ ولایت غیر نبی نبوت است پس نبی همچو آفتاب بود و ولی مثل ماه و نیز چنانکه نور ماه مستفاد از آفتاب است همچنان نور ولایت غیر نبی مستفاد از نبوت نبی است و نور نبوت نبی از آفتاب ولایت خود می تابد

جوهر قال الله تعالی الله ولی الذین آمنوا فرموده الله تعالی الله تعالی یاری کننده و نصرت دهنده و بنده نواز و یار مومنان است و فرموده بعض کبار دو ولایت است الولایة بالفتح المحبة و بالکسر التصرف یکی ولایت است که بیرون آورده می شود از عداوت کفر و این ولایت مر عام مومنان راست پس گفته می شود مومن ولی خدا است و تعریف ولی خاص از رسول صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم پرسیدند از اولیا فرمودند آنانکه چون دیده شوند یاد کرده شود خدا ولی آنست که بدیدن وی خدا یاد آید و از غیر وی دل سرد گردد و آمده است در خبر الهی فرمود خداوند تعالی اولیاء خاص کسانی اند که ایشان در یاد من باشند و من در یاد ایشان باشم بعضی گفته ولی سه نوع است یکی بمجرد ایمان بغیر عمل صالح و اجتناب از محرمات و معاصی لقوله تعالی الله ولی الذین آمنوا و این ولایت مخرج است از عداوت کفر و متوصل است بمحبت حق دوم ولی کسی است که متوالی بود طاعت او بغیر تخلل عصیان و این نیز علامت ولی عام است که بزبان اهل شریعت و بقانون اصطلاح علما باشد گویند و بغیر این معنی اطلاق این لفظ نکنند بلکه فاسق و ظالم گویند سوم درجه ولایت که آن بعد درجه نبوت است و هو ولایة الاجتبا و الاختصاص و الاصطفا

و امام قشیری گفت مر ولی را دو معنی ست یکی فعیل بمعنی مفعول و آن شخصی ست که حق سبحانه بر خود گرفته است کار او را چنانکه فرموده وهو یتولی الصالحین پس او را نسپارد بسوی نفس او وحظه بل بشیه بعنایت خود گرفته است رعایت او و دوم فعیل بمعنی مبالغه است از فاعل و آن شخصی ست که بر خود گرفته است عبادت وطاعت حق تعالے

جوہر نبوت بمعنی انبا و اخبار یا تبلیغ ست و نبی آنست که از ذات و صفات و اسماء الہی و احکام خبر دہد و اخبار حقیقی پیش اہل التحقیق اولا بالذات از آن عقل کل ست که مبعوث ست بجهت انبای و اسطه بجانب نفس کل و بواسطه بسوے نفوس جزویه و ہر نبی از انبیا از زمان آدم تا زمان خاتم مظہر نسبت از مظاہر نبوت روح اعظم که عقل کل ست پس نبوت عقل اول دائمی باشد و نبوت مظاہر زائل عرضی

جوہر در قول بدایة الاولیا نہایة الانبیاء در لطائف اشرفی مذکور ست که حضرت قدوة الکبرے سید اشرف جہانگیر سمنانی قدس الله تعالی سره العزیز میفرمودند که در ملازمت حضرت شیخ علاء الدوله سمنانی قدس الله سره المبارک جماعتی نشسته بودند وبحث بدایة الاولیا نہایة الانبیا می گذشت فرمودند جماعتی که گفته اند بدایة الاولیا نہایة الانبیا آنرا عذری ہست که ایشان از این سخن این خواسته اند که بدایة الاولیا نہایة الانبیاء فی الشریعة و نہایة الاولیا بدایة الانبیا فی الطریقة—

جوہر خاتم الاولیا عبارتست از حضرت امام محمد مہدی رضی الله تعالی عنه که موعود جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم اند چنانچه در دور نبوت کمال احکام شرعیه در زمان شریف حضرت خاتم الانبیا بظہور پیوسته مختتم گشت در دور ولایت نیز حقائق و معارف و اسرار الہی در دور خاتم الاولیا بکمال رسیده بآنحضرت مختتم شود و بحقیقت خاتم الاولیا ہمان حقیقت باطن خاتم الانبیاست که نشاه وی بطریق بروز نه بطریق تناسخ ظاہر گشته چنانچه جمیع انبیا اقتباس نور نبوت تشریعی از مشکوة خاتم الانبیا می نمایند جمیع اولیا نور ولایت از آفتاب ولایت خاتم الاولیا اقتباس می کنند لہذا ولایت خاتم الاولیا مسمی بولایت شمسیه است و ولایت سائر اولیا مسمی بولایت قمریه چه ماخذ نور ولایت جمیع اولیا ولایت مطلقه خاتم الاولیاست ہمچنانکه نور قمر مستفاد از شمس ست کما مر آنفا و خاتم الرسالت و خاتم الولایت قبل از وجود عنصری ولی بودند و ولایت اولیاء دیگر بعد آمدن در نشاء عنصری ست

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک

فرموده‌اند که انبیا را علم کامل و عمل کامل باشد ایشان ساحی اند آنچه ایشان اظهار کنند آن معجزه باشد و اولیا
نیز علم کامل و عمل کامل باشد فرق همین ست که ایشان مغلوب باشند آنچه از ایشان در ظهور آید آن کرامت
باشد و بعضی مجانین باشند که ایشان را نه علمی باشد و نه عملی انگاه از ایشان خرق عادت معاینه افتد
آنرا معونت گویند و طائفه باشند که ایشان را اصلا ایمان نباشد چون اهل سحر و غیر آن چیزی که از ایشان
دیده شود آنرا استدراج گویند

جوهر لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب ولا نبی مرسل مرا با الله تعالی وقتی ست
که فرصت کند مرا در آنوقت هیچ فرشته مقرب و نه نبی مرسل یعنی آنسرور علیه السلام را از جهت ولایت
جامع او قربی ست که در آن غیر شریک نمی تواند شد بلکه او هم بانکه مرسل ست در آن قرب
نمی تواند شد درین اشاره است بآنکه ولایت آنسرور علیه السلام افضل ست از نبوت او
و اینست معنی ان الولایة افضل من النبوة که ولایت نبی از نبوت او افضل ست نه آنکه
ولایت ولی افضل باشد از نبوت شرح مثنوی

جوهر بدانکه علما را درین اختلاف ست که خضر بشر ست یا ملک بعضی ملک گویند و بعضی بشر
و کسانیکه بشر گویند نیز اختلاف دارند بعضی نبی گویند و بعضی رسول و بعضی ولی و نام ایشان
بلیا بن ملکان بود و خضر لقب و ابو العباس کنیت و در خضر سه لغت ست فتح خا با کسر ضاد و کسر خا
با سکون ضاد و فتح خا با سکون ضاد و خضر پیری بلند بالا امرد و شی اندک سبزی گرائیده کشیده موی
تنک عارض کشاده ابرو دست و پا اندک سختی نرم خوی خمزده نیامی کم التفاتی سبک گامی
کوتاه جامه خرد دستاری کهنه و رشت جامه بی تکلف سبب رعونت ناگاه در آید چنانکه
نتوان دانست که از کجا در آمد و ناگهان غائب شود چنانکه نتوان دانست که کجا رفت و خضر پسر ملکی
از ملوک بوده است پدر وی خواست که وی را بجای خود بنشاند خضر قبول نکرد از پدر بگریخت بجزائر
دریا پیوست و بعضی گفته اند که از نسل بنی اسرائیل ست و خضر را بشتاب موت باشد و علما را اختلافست
درین که خضر را تا این وقت بقا هست یا نه بعضی گویند باقی نیست و بعضی گویند باقی است از
چشمه حیات آب نوشیده است

جوهر قال رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم لبسا پراگنده موی مفوع بالابواب
اگر سوگند خورد بر الله تعالی هر آینه راست گرداند حضرت خداوند تعالی آنرا بعضی میفرمایند که این حدیث
اشاره میکند بیافتن اولیاء خواص که بساط نبوت پیچیده شده است و پیچیده نشده است بساط ولایت

جوہر بدانکہ ہر یکی را قابلیت استماع اسرار معارف طریقت وحقیقت نیست از جہت انبیا بیان شرائع فرموده وتبیین اسرار حقیقت پیش ہر کسی نفرموده واحوال معنوی کبرا و اولیاء الله ظاہر گشته مخفی داشتند چہ این طائفہ امینان حضرت حق تعالی اند وامانتی کہ من عند الله تعالی مخصوص بآن گشته بی اشارت حضرت خداوند تعالی پیش کسی اظہار نمی فرمایند زیرا کہ ستر احوال پیش این طائفہ طریق اسلم ست کہ از رعونت وریا ودعوی دور است۔

جوہر بدانکہ انبیا مخلوق اند از اسماء ذاتیہ حضرت حق تعالی واولیا از اسماء صفاتیہ وبقیہ کائنات از صفات فعلیہ وحضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم مخلوق اند از ذات حق تعالی وظہور حضرت حق تعالی در وی بالذات ست پس انبیا واولیا مظہر اسما وصفات گشتند وآنحضرت مظہر ذات ومراد وراست علو مکانت کہ تعبیر کرده می شود از ان بحقائق اسما وصفات وعلو مکان کہ تعبیر کرده شود بوسیلہ ومقام محمود پس وی اعلی وافضل موجودات ست مکانًا ومکانتًا

جوہر نبوت تشریع ورسالت کہ امر بابلاغ اوامر ونواہی حق تعالی باشد وارسال احکام وشرائع ناموسی بسوی است کہ در وی مصالح دنیا وآخرت ایشان باشد کہ نبی از وموضوع بود وولایت ماخوذ ست از ولا کہ قرب ست وآن منقسم می شود بدو قسم عامہ وخاصہ ولایت عامہ شامل ست جمیع مومنان را بحسب مراتب ایشان وولایت خاصہ شامل نباشد الا واصلان را از سالکان پس آن عبارت باشد از فانی شدن بنده در حق [illegible] یعنی کہ افعال خود را افعال حق وصفات خود را در صفات حق وذات خود را در ذات حق فانی یابد قال الولی ہو الفانی فی الله سبحانہ والباقی بہ والظاہر باسمائہ وصفاتہ وولایت باطن نبوت ست نبی از راه ولایت کہ باطن ویست از حق عطا وفیض می ستاند واز راه نبوت کہ ظاہر ویست بحکم افاضہ می کند ومی رساند وانچہ منقول است از بعضی اولیاء الله کہ ولایت از نبوت فاضل ترست مراد آنست کہ جہت ولایت نبی از جہت نبوت او فاضل ترست نہ آنکہ ولایت تابع فاضل ترست از نبوت نبی متبوع – کذا الفصوص

جوہر نسبت خاتم الرسل با خاتم اولیا ہمان نسبت ست کہ دیگر انبیا را با وی از نہ آنکہ خاتم رسل رسول ونبی وولی ست رسالت ونبوت ظاہر او وولایت باطن او بود وخاتم الاولیا مظہر ولایت مقیده او ونظاہر در زمان غیبت او خاتم الولایت صورت حسنہ است از حسنات خاتم الرسل صلی الله تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم وآن درجہ عالیہ دست کہ مقام محمود [illegible]

و وسیله تمام پس خاتم الولایت مظهر این درجهٔ محمدی ست و محمد صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه
وسلم مقدم انبیا و سید ولد آدم ست در فتح باب شفاعت و تقدم محمد صلی الله تعالی علیه واصحابه
وسلم بر جمیع انبیا و سیادهٔ او بر طوائف اصفیا از روی تعین شخصی وی در حالتی خاص ست که آن
حالت شفاعت است۔

جوهر بدانکه نبی مظهر اسم اعظم جامع حق ست تعالی شانه ظاهر او رسالت و باطن او ولایت
و جمیع انبیا مظاهر امهات اسمای حق اند که آن اسما در تحت اسم جامع داخل اند پس نبوت همه انبیا
ماخوذ بود از مقام نبوت محمدی علیه السلام و مرتبه نبوت منتهی گشت و ختم شد بوجود محمد علیه السلام
که بعد از وی نبی نباشد چرا که در مراتب نبوت تمام او سیر کرده و در وی نبوت بکمال رسید و ورای
کمال حال او نبوت هیچ دیگر ممکن نیست بماند مرتبه ولایت که آن باطن نبوت ست و آن منقطع
نشده بحسب استعداد هر ولی چیزی از ولایت بظهور میرسد تا آنگاه که تمام آن در مستعدی کامل
بظهور رسد چنانچه ورای آن مرتبه در ولایت ممکن نبود و ولایت نیز بوی ختم گردد او را خاتم ولایت
گویند و شیخ اکبر و بیشترین محققان برانند که آن عیسی روح الله است۔ صاحب مقام نبوت و
ولایت باصالت بحکم مظهریت اسم اعظم جامع رسول عربی ست و او در عالم غیب بود و فیض
رسالت از وی بجمیع انبیا میرسید و ولایت که باطن نبوت بود هم از وی استفاضه میکردند و چون
بعالم غیب رفت و سر در نقاب حجاب کشید حقیقت وی فیض ولایت باولیا میرساند
تا آنگاه که از عالم غیب در صورت خاتم اولیا تجلی کند۔ در خاتمیت ولایت بر ولایت زند پس
انبیا و اولیا همه خازن نبوت و ولایت او باشند و ترا معلوم ست که سلطان مال خود بخزینه دار
بسپارد و او را بفرماید که این مال من بعضی بخادم و حشم و حواشی من صرف کن و بعضی بمصالح
خاصه من صرف کن و بعضی را نگاه دار چون من از تو طلب دارم بمن ده پس خازن بامر سلطان
هر یک را چنانچه فرموده از خزانه چیزی میرساند و چون از وی طلبد بسلطان رساند درین عطا که
خازن از خزانه سلطان کند هیچ عاقل خزینه دار را بر سلطان تفضیل نکند و در مرتبه سلطان
هیچ نقصی پیدا نشود و همچنین بدان که خاتم الاولیا خزانه دار ولایت محمدیست و جمیع اولیا انبیا تبع و حواشی
او آدم و من دونه تحت لوائی مخبر از همین ست

جوهر انبیا از آن روی که صاحب ولایت اند جناب حق تعالی را نبینند جز از مشکوة
خاتم الاولیا چون حال انبیا در رویت چنین ست ولی که نه نبی بود بطریق اولی که او نیز از مشکوة

خاتم الاولیا نبیا. و در خبر ست که خاتم الولایت که عیسی ست علی نبینا و آله و علیه السلام چون بختامیت ولایت ظهور کند. و بحکم شریعت تابع خاتم رسالت بود- خاتم ولایت تابع شریعت بود بظاهر همچنانکه آن احکام را بباطن از حق فرامیگیرد از بهر آنکه خاتم ولایت بحکم ولایت مطلع ست بر آنچه در علم الله تعالی است از احکام الهی و از احکام الهی یکی شریعت محمدیست پس ولی بباطن آن احکام از آن معدن ستاند که جبرئیل ستده باشد و بمحمد صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم آورده و بظاهر از رسول ستاند و بآن عمل کند-

جوهر خاتم الاولیا بعینه خاتم رسل ست که ظاهر می گردد نه بر سبیل تناسخ بل بر سبیل بروز آنکه کمل را ست از جهت لطافت اشباح ایشان که اشباحهم ارواحهم از بهر آن ظاهر میگردد تا خلق را باسرار و حقائق الهی آگاه کنند و بآخر همچنانچه در اول ایشان را آگاه گردانید باحکام الهی قال الله تعالی و لا تعجل بالقرآن من قبل ان یقضی الیک وحیه و حال آن بود که چون جبرئیل نازل می شد پیش از آنکه ادای رسالت و احکام کند سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم سبق می گرفتند و آن احکام می خواندند چرا که حضرت ایشان بباطن مطلع بودند بر علم الله تعالی از راه ولایت خطاب رسید که وقت اظهار معنی ولایت نیست حالیا نبوت بساز و پیش از آنکه

جبرئیل بر تو خواند مخوان

جوهر ولایت بر سبیل اتمیت و اکملیت در نشاه مقابله خاتم الاولیا ظهور فرماید زیرا که مظهر ولایت مطلقه اوست و باقی اولیا علی تفاوت مراتبهم اقتباس نور ولایت از مشکوة خاتم الاولیا می نمایند ولایة مطلقه با ایشان مقیدست در افراد و این ولایت مطلقه باطن نبوت حضرت رسالت پناه صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم است- خاتم الاولیا همان خاتم الانبیا و باطن آنحضرت

جوهر نبوت واسطه و برزخ ست میان ولایت و رسالت چه نبوت مشتق از انبا ست و انبا اخبار ست از حقائق الله یعنی معرفت ذات و صفات و اسما و افعال و احکام الهی و این اخبار دو قسم ست یکی اخبار ست از معرفت ذات و صفات و اسما و این مخصوص ولایت مطلق ست خواه از نبی بظهور آید و خواه از ولی غیر نبی و دوم جمع آن اخبارات ست با تبلیغ احکام شرعیه و تادیب اخلاق و تعلیم حکمت و قیام بسیاست و این مخصوص برسالت ست و این را نبوت تشریعی می نامند و اول نبوت تعریفی و نبوت تشریعی مختتم برسالت پناه صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم گشت فاما تعریفی که لازم ولایت مطلق ست باقی ست تا دور خاتمه ولایت که آن

امام مہدی ست و ولایت اعم از نبوت و رسالت ست و نبوت اعم از رسالت و اخص از ولایت ست
زیرا کہ ہر رسولے کہ ہست البتہ نبی ست و ہر نبی ولی ست و لازم نیست کہ ہر ولی نبی باشد و ہر نبی نیز
رسول بود۔ اسم ولی جاری می بر بندگان خاص حق تعالے می شود بسبب تخلق ایشان باخلاق الٰہی
و تحقق بقرب از ذات و صفات و تعلق بیقا بعد الفنا و صحو بعد المحو و نبوت اخبار ست و نبی خبر دہندہ
از ذات و صفات و اسما و احکام الٰہی و ولایت عبارت از قیام بندہ بحق بعد از فنا از نفس خود
و حصول این دولت عظمیٰ و سعادت کبریٰ بآن می تواند بود کہ حق متولی و متعہد بندہ شود
و حافظ و ناصر وی گردد تا او را بدین مرتبہ کہ نہایت مقام تمکین و قرب است برساند و در اصطلاح
صوفیہ ولی کسے را می نامند کہ بموجب و ہو یتولی الصالحین حضرت حق متولی و متعہد و حافظ
وی گشتہ تا از عصیان و مخالفت او را محفوظ دارد تا بہ نہایت کمال کہ مرتبہ فنا جہت عبدانی
و بقا جہت ربانی مراوست وصول یابد پس بمعنی ولی فعیل بمعنی مفعول ست و می تواند بود کہ ولی
فعیل بمعنی فاعل باشد بجہت مبالغہ و ماخوذ از تولی و تعہد بندہ بودن عبادت و طاعت حق را
بر توالی و تتابع بنوعی کہ ہیچ مخالفت و عصیان در مابین آن عبادت متخلل نگردد و وصلے
بغیر محبوب مطلق می باید کہ باین ہر دو صفت متصف و متحقق شود یعنی علی الدوام قیام
باداء حقوق اللہ نماید۔ و در حفظ حضرت حق باشد تا نفس او اصلا اقدام بمخالفت و عصیان
نتواند نمود و بحکم احاطہ و اشتمال کہ ولایت راست مظاہر وی سہ گونہ اند یکی ولی غیر نبی
مثل اولیاء امت مرحومہ محمدیہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ و اصحابہ وسلم دوم نبی غیر رسول
ہمچون انبیاء بنی اسرائیل

جوہر بدانکہ آنچہ در کلام اکابر آمدہ کہ الولایۃ افضل من النبوۃ و الولایۃ اعلیٰ من النبوۃ
آن معنی دارد کہ ولایت نبی کہ جہت قربت اوست بحضرت خداوند تعالیٰ افضل و اعلیٰ ست از جہت
نبوت او کہ انبا و اخبار خلق ست زیرا کہ ولایت جہت حقانی ابدیست و ہرگز منقطع نشود و نبوت
جہتی ست نسبت با خلق و منقطع است و آنچہ منقول ست کہ الولی فوق النبی و الرسول نیز
ہمین معنی دارد کہ جہت ولایت شخص واحد کہ نبی و رسول ست بلند تر از جہت نبوت و رسالت
خود ست نہ آنکہ ولی کہ تابع نبی و رسول ست اعلیٰ از نبی و رسول ست زیرا کہ تابع در آن چیز
کہ تابع است بمتبوع نمی رسد چہ اگر برسد تابع نباشد۔

جوہر در لطائف اشرفی مذکور ست کہ حضرت سید اشرف جہانگیر سمنانی قدس سرہ فرمودند

که در شرح دیوان امیر المومنین علی کرم الله وجهه و وجوه آله الکرام آورده است که ولایت چهار قسم است اوّل ولایتی که باطن نبوت مطلق ست دوم ولایت مقیده هر نبی سوم ولایت مطلقه هر نبی و آن در محمدیت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم که مشکوة اقتباس ولایت انبیاست و در دیگر انبیا مشکوة اقتباس ولایت اولیاست چهارم ولایت مطلقه عامه که مخصوص به نبوت نیست و هر یک ولایت را خاتمی ست خاتم قسم اول حضرت امیر المومنین علی رضی الله عنه است کرم الله وجهه و وجوه آله الکرام و خاتم ولایت مقیده محمدیه صلی الله علیه وسلم شیخ محی الدین ابن عربی ست و اتباع او که نفس او نفس شیخ ست و خاتم ولایت مطلقه محمدیه صلی الله علیه وسلم مهدی علیه السلام ست که از نسل آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم ست و حضرت سید علی همدانی میفرمودند که خاتم ولایت مقیده محمدیه صلی الله علیه وسلم بحمد تبه قلب محمد صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه برسد و خاتم ولایت مطلقه محمدیه صلی الله علیه وسلم بمرتبه روح محمد صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم برسد و خاتم ولایت مطلقه عامه عیسی ست علی نبینا وآله وعلیه السلام –

جوهر بدانکه ولایات اولیا ولایات انبیاست زیرا که هر ولی بر قدم یک نبی می باشد و ولایت آن ولی ولایت آن نبی ست که آن ولی بر قدم اوست و حضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که قلب هر نبی یک ولی ست که ولایت نبی در وی ظاهر ست و او نائب ست از آن نبی و برای او بتعبیر کنند که بر قدم آن نبی ست و این ولی روحاً و جسداً مغایر ست آن نبی را لیکن متحد ست در ولایت که ولایت نبی که اصالتاً بود درین ولی که بر قدم وی ست ظاهر شد به تبعیت او پس مساوات ولی مر نبی را لازم نمی آید –

جوهر صاحب فوائد الفواد قدسنا الله تعالی بسره العزیز میفرمایند که سخن در مردان غیب افتاد که ایشان کسی را که قابل می بینند و عالی همت در طاعت و مجاهده در می یابند میر بایند – درین اثنا حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی ببرکتهم فرمودند که نصیر لقب جوانی بود و بداون از دو شنیدم که می گفت پدر من مردی بود واصل تائبی او را از پیش در آوازی دادند او بیرون آمد ما از درون از ایشان همین سلام علیک شنیدم و اینقدر هم شنیدم که پدر ما گفت فرزندان و اهل بیت را وداع کنم گفتند فرصت بر نمیگیر و بعد از آن هیچ ندانستم که ایشان و پدر ما کجا شدند و فرمودند که مردی بود خواجه علی نام هر بار مردان غیب بر در حجره او بیامدندی و گفتندی السلام علیک خواجه علی او این سخن شنیدی و لیس چند بار همچنین بود تا روزی بیامدند و گفتند السلام علیک ای خواجه علی خواجه علی گفت

ای مردان ہمین سلام خواہید گفت و آواز خواہید داد و شود را نخواہید شنود و چون این سخن بگفت پیش آن
آواز ہم نشنید درین میان بندہ عرضہ داشت کہ مگر خواجہ علی گستاخی کردہ بودند آری بدان انبساطے
کہ کردہ از ان دولت ہم باز ماند بعد از ان فرمودند کہ مردان غیب اول آواز میدہند و سخن می شنوانند
بعد از ان ملاقات می کنند بعد از ان حال می رسانند و در آخر این حکایت بلفظ مبارک راندند کہ تا چہ
مقام با راحت ست آنجا کہ این کس را می برند

جوہر بدانکہ قطب الاقطاب حاکم ست بر ہمہ عوالم و از بقای او عالم باقی ست و این غوث است
مر عالم را و نام او عبداللہ ست یعنی مظہر این اسم جامع ست پس باطن وی باطن حضرت سید المرسلین ست
صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم و او ست عبد الجامع و متخلق بہمہ اسما و جامع جمیع اسماء الہیہ
و مظاہر کونیہ و مرآت حضرت حق تعالی ست کہ حضرت حق تعالی خود را با جمیع اسما در وی بیند و ہرچہ
مقدر ست در عالم او را معلوم می گردد و دائم مظہر حقیقت حضرت سید المرسلین ست صلی اللہ تعالی
علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم و قطب حقیقی و غوث ازلی روح حضرت سید المرسلین ست صلی اللہ تعالی علیہ
و آلہ و اصحابہ وسلم و این قطب خلیفہ روح آنحضرت ست صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم و
قائم مقام وی ست بسبب ایصال فیض حضرت خداوند تعالی و این قطب یکی شود مگر واحد در زمان خود و چون
وفات یابد دیگری بجایش قائم شود تا قیامت و ہمہ اولیا تابع او ہستند لیکن ملائکہ مہیمہ و افراد
خارج اند از حکم او

جوہر قطب را دو وزیر باشند کہ ایشان را امامین نامند یکی در یمین کہ نظر او در ملکوت ست
و عبد الرب نام دارد و دیگری در یسار کہ نظر او در ملک بود و عبد الملک نام دارد و این اعلی ست
از عبد الرب و حضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ چون این قطب وفات یابد امام ایسر قطب گردد
و امام ایمن ایسر شود و قائم مقام این دیگری شود ہمچنین تا یوم قیامت خواہد شد

جوہر حضرت شیخ عبد الحق محدث دہلوی قدس سرہ در مدارج النبوت میفرمایند کہ سحر حرام
و از کبائر ست باجماع و گاہی کفر می باشد اگر در وی قولے یا فعلے باشد کہ موجب کفر بود و تعلیم و تعلم
وی حرام است و بعضی گفتہ کہ تعلم وی اگر بہ نیت دفع مضرات خود بود حرام نیست و ساحر اگر در سحر وے
کفر نباشد تعزیر کردہ شود و اگر کفر باشد قتل کردہ شود و در قبول توبہ وی اختلاف ست چنانکہ زندیق
و زندیق آنرا گویند کہ منکر دین و نبوت و حشر و نشر و قیامت باشد و در حقیقت سحر اختلاف ست بعضی
گویند کہ سحر تخییل و ایہام ست و حقیقتی ندارد و بعضی آنچہ حاصل می شود در سحر از احوال و افعال مجرد

وهم وخیال ست واختیار ابوجعفر استرآبادی از شافعیه وابوبکر رازی از حنفیه وطائفه دیگر اینست و
نووی گفته که صحیح آنست که آنرا حقیقت ست وجمهور علما برین اند وکتاب وسنت مشهوره دلالت دارد
برین کذا فی المواهب وشیخ ابن حجر عسقلانی گفته که محل نزاع آنست که آیا واقع می شود بسحر انقلاب
عین وقلب ماهیت یا نه کسی که میگوید که وی تخییل محض ست منع میکند آنرا وآنها که قائلند بآنکه مراو را
حقیقت ست اختلاف کرده اند در آنکه مر او را تاثیر ست فقط چنانکه تغیر میدهد مزاج را پس نوعی از
از امراض ست یا منتهی میشود بإحالت چنانکه جماد حیوان میگردد ویا حیوان جماد جمهور براول اند و بعضی
میگویند که سحر ثبوت ووقوع ندارد واین سخن مکابره وباطل ست وکتاب وسنت بخلاف آن ناطق ست

جوهر در فرق سحر ومعجزه فرق درمیان سحر ومعجزه آنست که از سحر در خیال صورت پیدا می شود و
در معجزه در خارج ذات مثل واقعیات دیگر ست وفرق ست درمیان معجزه وکرامت بعضی میفرمایند
که انبیا را اظهار معجزات باید واولیا را اظهار کرامات نشاید مگر از جهت ارشاد مریدی وترغیب طالبی
یا از جهت یاری دادن درمانده یا آنکه مضرتی در شرع شریف ودین واسلام ببینند یا آنکه ایشان
مغلوب وقت باشند وجناب خداوند تعالی بر ایشان ظاهر فرماید یا امر فرماید یا اختیار دهد ایشان را
ونزد بعضی فرق نیست زیرا که هر دو فضل جناب خداوند تعالی ست اگر در مظهر متبوع ظاهر شود معجزه نامند
واگر در مظهر تابع ظاهر شود کرامت گویند

جوهر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که یکی از حاضران بجناب فیض مآب سلطان المشایخ
نفعنا الله تعالی بحبهم التماس نمود که آن حدیث چگونه بوده است که صاحب الورد ملعون
وتارک الورد ملعون فرمودند که این حدیث در باب یکی ست از اهل کتاب وآنچنان بود که بجناب
نبوت مآب صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم رسانیدند که فلان جهود یا ترسا ورد بسیار میخواند
آنسرور صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند صاحب الورد ملعون آن خبر بدان کتابی
رسید او ورد او را تارک شد سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم چون بشنیدند فرمودند
که تارک الورد ملعون وبعضی گویند که این حدیث عام ست وتاویل او چنان باشد که
اگر کسی بعهد او بی عذر ترک ورد کند آنچنین کسی را گویند تارک الورد ملعون واگر یکی باشد مثلا
رئیس قومی وآمد وشد خلق ومصالح مسلمانان بسخن او وابسته بوده او بوی مشغول شد ومهم مسلمانان
بانجام رسید آنچنین کسی را گویند صاحب الورد ملعون درین محل بنده عرضه داشت کرد که اگر یکی
اشتغال کلی پیش آید یا عذری که بوده معمول نرسد در شب آن ورد بخواند چگونه باشد فرمودند که نیکو باشد

اگر در روز فوت شود در شب باید خواند و اگر در شب فوت شود در روز باید خواند شب خلیفهٔ روز ست و روز خلیفهٔ شب بعد ازان فرمودند که هر که ورد خود را تارک شود بی غایه از سه حال بیرون نباشد یا در امیل شهوتی شود به حرام یا ختمی نه بر محل یا بلایی بدو رسد و ملایم این معنی حکایت فرمودند که مولانا عزیزا قدس سره یک روز از اسپ خطا شد و بازوی او بدر آمد از و پرسیدند که چه حال است گفت هر روز سورهٔ یس میخواندم امروز نخوانده بودم

جواهر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله قدسنا الله تعالی بسره العزیز در کشکول میفرمایند که در کتب سلوک هر مقامی را بوصفی و نعتی موشح بینی که دل همان خواهد که بغیر آن نخواهد همت بورزش آن استوار گردد که بجز او نیاساید و طلب کل مفوت کل ست پس متذبذب گردی که کدام مقام را در پیش گیری و ورزش آن مقدم دارای و هر احدی را در اختیار و ایثار شانی ست اما نزد این بی هیچ مختار آنست که سالک همت تمامی همت خود مصروف آن دارد که بعد ادای فرائض و سنن موکده و آب پیوسته بتوحید عزیمت در مقام ذکر و فکر و انس باشد و چند گاه انهماک در کثرت نوافل و تلاوت قرآن مجید و تسابیح و اوراد و دعوات و اذکار موارد قوابیه و تزیین عبادات و اشارات و جمیع مواطن خیرات یکسو نهد و شب و روز در افنای هستی موهوم خویش کوشد تا جذبه عنایت ازلی او را از خود برباید و بسیر فنا و منه الی البقا رساند تا ذات ذات او نگرد و صفت صفت او بیند و فعل فعل او داند و اثر اثر او یابد و با آنچه مدار این کار بود به پردازد و انچه مخل این امر باشد نپردازد که بازگشت هر صاحب شغلی بدین ست و متفق علیه جمیع سلاسل این پس طالب را واجب ست ارتکاب آن مشغولی که او را از خود برباید و هیچ امر درین باب چون ذکر و فکر نیست اما مقدم دارد بعضی اقسام ذکر را بر بعضی که ترتیب مشایخ چنین بوده است و میفرمایند که اذکار را بر مراقبات مقدم باید داشت و بعضی در اول و هله مراقبه فرمایند و این نیز رواست اگر استعداد مرید مقتضی آن باشد بلکه طرح مواهب هر چه بیشتر بهتر اما حق آنست که اول بذکر تلقین کنند و بچشانند و بچشانند بعد ازان بمراقبه بیرنگ کنند و خموشانند و میفرمایند که بعضی فرموده اند که اصلح بحال مبتدی ذکر ست و بحال متوسط تلاوت قرآن مجید و بحال منتهی نماز نفل اما مختار این بی هیچ آنست که اقتصار بر ملازمت ذکر خفی و تصفیهٔ دل از نقوش اغیار و عدم التفات بما سوی الله و توحید و عظمت بسوی حضور و انس و فنا در حضرت قدس و محویت و محق و طمس درین کار اقرب

اقارب و اوصل او اصل ست اگرچه دانم که اکثر انواع عبادات ازو فوت شود لیکن چه باک که شان انطور جا پر از نقصان ست و میفرمایند که کلام مشائخ در حد و دو اقسام ذکر و فکر بغایت مختلف ست لیکن عمده قول ابوعبدالرحمن سلمی ست که فرمودند ذکر بر چند قسم ست ذکر لسان و آن ظاهر ست و ذکر قلب و آن تصفیه کردن دل ست از هواجس و وساوس جهت انهماک در ذکر جناب حق سبحانه و تعالے و ذکر سر و آن پر کردن باطن ست بذکر تا هرگز راه نیابد خواطر هنگامی که اراده کند ورود درا ازین معلوم شد که ذکر سر اثر ذکر قلب ست و سر لطیفه است فوق قلب و دوام حضور از تصفیه سر ست و قلب بسبب تقلبات که وارد از وی می آید دوام حضور و ذکر روح و آن فانی شدن ذاکر ست از صفت خویش و همچنین فکر را اقسام ست یکی تفکر سالک ست در انچه جاری می شود بروی از مخالفات و معاصی و عجز این از ادای حقوق جناب حق سبحانه و تعالی و یکی تفکر سالک در انچه جناب خداوند تعالی با او احسان و الطاف فرموده و این در مقابل آن ترک شکر کرده و درین که اگر شکر کند هم ناقص و قاصر خواهد بود و یکی تفکر اوست در سابق ازل و جفت القلم بما هو کائن اما السعادة و اما الشقاوة و در لاحق ان ابی جلوه نماید و یکی تفکر اوست در بدائع و صنائع ملکی و ملکوتی و ازین مطالعه استیلاء عظمت و کبریای جناب حق سبحانه و تعالی بر دلش تازه گردد پس یاد کند وعده و وعید را و بدانکه جلیس متفکر نفس است و جلیس ذاکر جناب حق سبحانه و تعالی لهذا ائمه ذکر را بر فکر ترجیح داده اند و میفرمایند که ذکر صفت جناب حق سبحانه و تعالی ست بخلاف فکر پس انچه صفت اوست اتم ست از انچه صفت او نیست و ذاکر در حقیقت راجع بسوی ذات حق ست چه ذکر نتیجه معرفت و محبت ست و متفکر در مطالعه نفس و وقت و حال و قلت و کثرت و زیادت و نقصان و محاسبه انفاس خویش ست و با جمله ذکر [illegible] فکرست و فکر مستتبع ذکرست لیکن ذکر اتم و اعلی و اصفی از فکرست چه فکر مقدمه توبه است و ذکر مقدمه وصول ست و فرمود حضرت علیه السلام بحضرت علی که چون تقرب جویند مردمان بسوی خالق خود بانواع نیکوئی پس تو نزدیکی بجوی بسوی پروردگار خود بانواع عقل و سر یعنی صرف نمای عقل و رای خود را بتفکر در صفات و شیونات ذات و محافظت کن سر خود را از غیر حق تعالے و بصرف عقل و حفظ سر سبقت نمای مردم را بدرجات و قرب حق نزد مردم در دنیا و عند الله تعالی در آخرت —

جوهر در آنکه ذکر فاضل ترین عملهاست شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند اعلم انه قد انکشف لارباب البصائر ان الذکر افضل الاعمال و لهذا [illegible]

امر الذکر قال اللہ تعالیٰ ولذکر اللہ اکبر قال ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہ لہ وجہان احدہما ان ذکر اللہ تعالیٰ لکم اکبر من ذکرکم ایاہ والآخر ان ذکر اللہ تعالیٰ اکبر من کل عبادۃ سواہ بدان ہر یکے کہ شان اینست کہ بتحقیق کشف شدہ است مر صاحبان بینائی یعنے عارفان را بدرستی کہ ذکر فاضل ترین عملہاست ولہذا بزرگ شد کار ذکر مقرون با فکر زیرا کہ گفت خداوند تعالیٰ ہر آئینہ ذکر خداوند تعالیٰ بزرگ تر است گفت ابن عباس مر این آیت را دو وجہ است یکی آنست کہ ذکر خداوند تعالیٰ بزرگ تر است از یاد کردن شما مر خداوند تعالیٰ را و وجہ دوم آنکہ بدرستی کہ ذکر خداوند تعالیٰ بزرگ تر است از ہر عبادتی کہ جز ذکر است وقال علیہ السلام یقول اللہ تعالیٰ انا مع عبدی ما ذکرنی وتحرکت بی شفتاہ وسئل رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ای الاعمال افضل فقال ان تموت ولسانک رطب بذکر اللہ تعالیٰ فرمود رسول علیہ السلام کہ میفرماید خداوند تعالیٰ من با بندہ خویشم با وام کہ ذکر میکند مرا و می جنباند بسبب نام من دو لب خود را و پرسیدہ شد رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ کدام عمل فاضل تر است پس فرمودند فاضل ترین عمل آنست کہ بمیری تو و زبان تو تر باشد بذکر خداوند تعالیٰ نہ بہ حیات و نہ بہ جماعت و نہ بہ دولت و نہ بہ عزت کہ مردن بدین گونہ باشد وحیۃ ذکر خداوند تعالیٰ بہ زبان تر اندہ والذکر یوصل الذاکر الی المذکور بل یجعل الذاکر مذکورًا لقولہ تعالیٰ فاذکرونی اذکرکم و ذکر میرساند ذاکر را سوی مذکور بلکہ بگرداند ذاکر را مذکور لقولہ تعالیٰ فاذکرونی اذکرکم یعنی چون بندہ خداوند تعالیٰ را ذکر کند پس لاجرم ذاکر مذکور خداوند تعالیٰ میگردد و این در ابتدا حال است تا چون بہ نہایت کار رسد ذکر زبان بذکر دل می شود بلکہ بذکر خفی میرود آن ہنگام ذکر رساند ذاکر بنا نند نہ ذکر باشد نہ ذاکر ماند ذاکر عین مذکور شود اعلم ان جمیع العبادات المراد منہ الذکر وقال اللہ تعالیٰ اقم الصلوۃ لذکری بدان بدرستیکہ جمیع عبادات اہست مراد و مقصود از ان عبادات ذکر است فرمود خداوند تعالیٰ برپای دارید نماز را از جہت یاد کردن من یا در وقت یاد کردن من یا برای یاد کردن من

جوہر ثالثہ ذکر ضد نسیان است حضرت شیخ کلیم اللہ قدس سرہ در کشکول می فرمایند کہ ذکر ضد نسیان است پس آنچہ ترا ازان یاد مقصود حاصل شود و توسل والتفات بان عبادت سواءکان اسما او رسما و فعلا او جسما او جسمانیا او مجردا او غیر ذلک و آنچہ ترا ازان نسیان مقصود حاصل شود توسل والتفات باین ضلالت و بطالت بود سواءکان اسما او غیر ذلک پس ہمہ افعال و اقوال و احوال صوفی بشرط تذکر و تیقظ و انتباہ ذکر است و بشرط عدم عدم

جوهر در ذکر کلمه طیبه حضرت شیخ فانی فی الله شاه کلیم الله دهلوی قدس سره در کشکول
میفرمایند که در خلوت تنگ و تاریک مربع نشیند. اگرچه مربع نشستن بدعت ست در جلسه متکبران
در جمله اوقات منهی ست الا وقت ذکر گفتن که حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله وصحبه
وسلم چون نماز بامداد گذاردی در مقام خویش مربع بذکر بنشستی تا آفتاب نیک برآمدی و
پشت راست دارد و چشم ها ببندد و هر دو دست بر هر دو زانو نهد. و از انگشت شریف پای راست
و بانگشت متصل آن رگ کیماس جانب چپ را محکم گیرد تا در باطن قلب حرارتی پیدا آید
که موجب تصفیه است و ازین حرارت چربی گرد اگرد دل که محل و مقر خناس گفته اند بگدازد
و وساوس و هواجس کم گردد بعده بالبت و یک زبان بذکر مشغول گردد و جهر یا خفیه آنچه
مقتضای وقت و طبع باشد و مراعات کند شرائط این بیت را ؎ برزخ و ذات و صفات
و مد و شد و تحت و فوق + می نماید طالبا تا اکمل نفس ذوق و شوق + و شرائط این بیت را
در ذکر سه پایه نیز مراعات نماید. اما اینجا بمعنی دیگرست و اینجا مقصود اینست که مراد از برزخ و واسطه
صورت شیخ ست و مراد از ذات وجود مطلق حق تعالی و مراد از صفات ائمه سبعه که حیات و علم
و سمع و بصر و قدرت و ارادت و کلام ست و مراد از مد مد کلمه لا و از شد تشدید الا الله و مراد از تحت
شروع از زانوی چپ و ایصال کلمه لا تا سر زانوی راست و از آنجا ایصال کلمه اله تا کتف راست
و آنجا نفس راست کرده بقوت زدن بر فضای دل بکلمه الا الله و این مراد ست از فوق و
این ذکر را نفی و اثبات چهار ضربی گویند کما مر

جوهر و در رشحات مذکورست که حضرت مولانا سعد الدین فرموده اند که طریق تعلیم ذکر آنست
که اول شیخ بدل گوید لا اله الا الله محمد رسول الله مرید دل خود را حاضر کند و در مقابله دل
شیخ بدارد و چشم فراز کند و دهان را استوار دارد و زبان را بر کام چسپاند و دندان را برهم نهد
و نفس را بگیرد و با تعظیم و قوت تمام در ذکر شروع کند بر موافقت شیخ و بدل گوید نه بزبان و در
حبس نفس صبر کند و در یک نفس سه بار گوید چنانکه اثر حلاوت ذکر بدل رسد و حضرت ایشان
در بعضی از کلمات قدسیه خود نوشته اند که مقصود از ذکر آنست که دل همیشه آگاه بحق سبحانه و تعالی
باشد بوصف محبت و تعظیم و اگر در صحبت ارباب جمعیت این آگاهی حاصل شود خلاصه کرحاصل
شود و اگر در صحبت این آگاهی حاصل نشود طریق آنست که ذکر گفته شود و طریقی که انگاه داشت
این آسان تر بود آنست که دم را در زیر ناف حبس کرده و لب را بلب چسپانده و زبان را بکام

بہ وجہی کہ نفس در درون میان تنگ نشود و حقیقت دل را کہ عبارت از ان معنی مدرکہ دراکست کہ ہر طرف میرود و اندیشہ دنیا و مصالح دنیاوی ہمہ او می اندیشد و در طرفۃ العین او را بآسمان رفتن و تمام عالم را سیر کردن میسرست از ہمہ اندیشہ با بیزار سازد و وی را متوجہ گوشت پارہ کہ بر صورت صنوبرست گرداند و او را مشغول بذکر گفتن کند. باین طریق کہ کلمہ لا را بطرف بالا کشد و کلمہ الہ را بطرف دست راست حرکت کند و کلمہ الا اللہ را سخت بر دل صنوبری زند چنانکہ حرارت او بتمام اعضا برسد و در طرف نفی وجود جمیع محدثات را بنظر فنا مطالعہ باید کرد و در طرف اثبات وجود حق سبحانہ و تعالی را بنظر بقا و مقصود مطالعہ باید نمود و جمیع اوقات مستغرق این ذکر باید گردانید و ہیچ شغل از ان باز نباید ماند تا بواسطہ تکرار کلمہ صورت توحید در دل قرار گیرد و ذکر صفت لازم دل گردد

جوہر شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات میفرمایند کہ مشائخ طریقت از جملہ اذکار ذکر لا الہ الا اللہ را اختیار کردہ اند و حدیث نبوی چنین وارد ست کہ افضل الذکر لا الہ الا اللہ و صورت این ذکر مرکب ست از نفی و اثبات و در کلمہ توحید نفی ماسوی حق و اثبات حق سبحانہ و تعالی است و خلاص از شرک خفی جز بہ ادست و ملازمت بر معنی این کلمہ حاصل نیاید پس ذاکر می باید کہ در وقت جریان این کلمہ بر زبان موافقت میان دل و زبان نگاہدارد و در طرف نفی وجود جمیع محدثات را بنظر فنا مطالعہ نماید و در طرف اثبات وجود قدیم بعین بقا مشاہدہ فرماید تا بواسطہ تکرار این کلمہ صورت توحید در دل قرار گیرد و ذکر صفت لازم دل گردد و در اوقات فترات ذکر لسانی فتور و قصور بدل اگر راہ نیابد و صورت توحید کہ معنی ذکرست از وجہ ظاہر دل محو شود و حقیقت آن در وجہ باطن دل ثبت گردد و حقیقت ذکر با جوہر دل متحد شود و ذاکر در ذکر و ذکر در مذکور فانی گردد

جوہر مجلس مہدو لا الہ از جانب چپ تا کتف راست رسانیدہ سر و کمر بلند کردہ الا اللہ بمبالغہ ضرب کند یعنی بر دل و ہمین روش و با دم مشغول شود و این ذکر را نفی و اثبات دو ضربی گویند یک ضرب لا الہ است بر کتف یمین و ضرب دوم الا اللہ ست بر فضای دل و باید کہ محمد رسول اللہ سوم بار یا پنجم بار یا ہفتم بار یا نہم بار بگوید

جوہر در ذکر سہ پایہ حضرت شیخ کلیم اللہ قدس سرہ در کشکول میفرمایند کہ ذکر سہ پایہ بنا برین ست کہ او را سہ پایہ باشد کہ بی وجود یکی قایم نتواند شد و این ذکر را سہ رکن ست یکی اسم ذات دوم ملاحظہ صفات امہات یعنی علیم و سمیع و بصیر سوم واسطہ کہ آنرا برزخ و رابطہ گویند و شرائط مشہورہ این ذکر

هفتست سه برزخ و ذات و صفات و شد و مد و تحت و فوق چنانچه طالب ابرار اکمل الفقرا
برزخ عبارت از واسطه است و ذات عبارت از اسم ذات و صفات عبارت از صفات امهات یعنی علیم
وسمیع و بصیر و شد عبارت از تغلیظ شد یا الله و مد عبارت از مد یا الف الله و تحت عبارت از آنست که
الله را از زیر ناف کشد یا قوت و فوق عبارت از آنست که در دماغ تمام کند و طریقش آنست که همزه الله
از تحت ناف بقوت بر کشد و تمام در دماغ رساند یعنی سینه بگیرد و نفس در دماغ رساند و بعد الله گوید با واسطه
سمیع بگوید با تصور معنیش باز الله گوید و با وی بصیر گوید با تصور معنیش باز الله گوید و با واسطه
علیم گوید با تصور معنیش و این را عروج گویند ثم العلیم ثم البصیر ثم السمیع و این را نزول گویند
ثم السمیع ثم البصیر ثم العلیم و این را عروج ثانی گویند و سر درین آنست که احاطه سمیع کمتر از
احاطه بصیر است و احاطه بصیر کمتر از احاطه علیم است پس سالک در اول حال در مرتبه عقل و شهادت
که مرتبه است کمتر از همه مراتب پس تقدیم سمیع نماید و چون ازین ترقی نماید به مرتبه غیب رسد تصور بصیر
نماید و چون ازین ترقی کند و به مرتبه غیب الغیب رسد علیم تصور نماید و باز رجوع نماید و باید دانست که الله سمیع
الله بصیر الله علیم الله علیم الله بصیر الله سمیع الله سمیع الله بصیر الله علیم یک ذکر است که مشتمل بر
دو عروج متوسط النزول است و حبس دم آنقدر نماید که در دو دم سه ذکر یا زیاده تا دو بیست و چهار ذکر
تواند کرد تا حرارت در باطن پیدا آید

جواهر در ذکر ناسوتی و ملکوتی و جبروتی و لاهوتی حضرت شیخ کلیم الله قدس سره در کشکول
میفرمایند که مجموع کلمه لا اله الا الله محمد رسول الله ذکر ناسوتی است و الا الله ملکوتی و الله
جبروتی و هو لاهوتی

جواهر در ذکر حدادی دو زانو نشیند چنانچه هر دو سرین بر زمین باشد و هر دو دست بجانب
جانب آسمان دراز کرده لا اله گویان بر سر دو زانو ایستاده شود و چون پشت گاه آید هر دو دست
میان هر دو زانو نهد و الا الله بر سینه ضرب کند و بعضی لا اله از دل بگفت رسانند و ضرب الا الله
بر دل زنند و بعضی اسم مبارک الله گویند و هو بر سینه ضرب کنند و این ذکر منقول است از امام
ابو حفص حداد قدس سره

جواهر در آنکه سالک حقیقت خود را مشهود چشم دل خود دارد حضرت شیخ کلیم الله قدس سره
در کشکول میفرمایند که سالک بچشم دل بیند حقیقت خود که عبارت از حقیقت جامعه اوست نگرد و
حقیقت خود را مشهود چشم دل خود دارد و در همه احوال و افعال پس نظر کند که حقیقت جامعه وی در جمیع

موجودات حسنه و قبیحه و لطیفه و کثیفه محسوسه و غیر محسوسه ساریست تا آنکه مشاهده کند که جمیع موجودات عوالم
قائم بایشست و این سرایت در همه موجودات کرده و این هر چه محسوس و معقول افتد آئینه باشد که در وی بیند
حقیقت جامعه خود را که وی با تمام عالم بمنزله جسم آمده و سالک بمنزله روح آن جسم و این مرتبه را جمع الجمع
گویند و چون این مراقبه قوت گیرد آنچه در عوالم بگذرد مر سالک را از آن اطلاع افتد اگر شادی است
شادی و اگر غمی ست غم زیرا که ادراک روح بغم و نعم بدن از جمله ضروریات است

جوهر در ذکر مشی اقدام حضرت شیخ کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند اگر شتاب رود
در هر گامی الا الله گوید و اگر آهسته رود در وضع پای راست لا گوید و در وضع پای چپ اله گوید باز در وضع
پای راست الا گوید و در وضع پای چپ الله گوید و اگر میانه رود در هر قدمی الا الله گوید

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت ناصر الحق والدین خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند
که خواجه محمد علی حکیم ترمذی قدس سره فرموده اند که زندگی دل را درجات ست و زندگی دل حاصل
نمی شود مگر باقتضاء اقتضاء دوام ذکرست در نوم و یقظه و ذکر در نوم آنست که در خواب بیند که ذکر
می گوید و این ذکر را که در خواب گویند حضرت شیخ اکبر قدس سره و بعضی دیگر از مشائخ طریقت موجب
ترقی نمی فرمایند زیرا که ترقی مشروط بعمل ست که ناشی از علم باشد و آنچه در خواب دیده می شود که
بذکر مشغول ست نه از این قبیل است

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که حضرت خواجه
محمد پارسا قدس سره فرموده اند که مداومت بذکر بجائی میرساند که حقیقت ذکر با جوهر دل یکی
می شود معنی این سخن تواند بود که این باشد که چون حقیقت ذکر امریست منزه از حرف و صوت
و جوهر دل که عبارتست از لطیفه مدرکه وی نیز منزه است از شائبه کم و کیف پس بواسطه
کمال شغل این طائفه بآن امر منزه از حرف و صوت میان ایشان اتحاد می شود و وحدت و یکی
و یگانگی روی می نماید و سالک درآن حال که بواسطه استیلاء مذکور هیچ تفرقه و تمیز نتواند کرد میان دل
و حقیقت ذکر چه دل او را چنان در ارتباط او بر وجهی شده که تمیز در اندیشه وی گنجائی ندارد

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که چون صحبت
ارباب جمعیت نشسته شود و دل بجناب حق سبحانه و تعالی جمع گردد و آرام گیرد آنجا احتیاج بذکر گفتن
نیست زیرا که غرض از ذکر حصول این نسبت ست و ذکر از برای آنست که نسبتی که در دل مضمر ست ظاهر گردد

جوهر بدانکه ذکر با جماعت بهتر بود و حلقه نشستن در حالت ذکر امری جائز و پسندیده است حضرت

ابراہیم علی نبینا وآلہ وعلیہ السلام از جناب حق سبحانہ وتعالی جماعتی درخواستند وجناب خداوند تعالی جمعی از غیب فرستاد وپس حضرت ایشان با آن جماعت ذکر جناب خداوند تعالے میگفتند وبروایت حضرت امام احمد حنبل قدس سرہ حضرت داؤد علی نبینا وآلہ وعلیہ السلام نیز با جماعت ذکر جناب خداوند تعالی میگفتند۔

جوہر در رشحات مذکورست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ در معنی آیۃ فاعرض عمن تولی عن ذکرنا میفرمودند کہ این آیت متناول دو معنی ست یکی آنکہ از ظاہر آیت مفہوم می شود کہ اعراض کن از طائفہ کہ از ذکر ما اعراض کردہ اند کہ اہل حجود وغفلت اند ودیگری آنکہ طائفہ ہستند کہ از کمال استغراق واستہلاک در شہود مذکور وصف ذکر از ایشان مرتفع شدہ اگر فرضا ایشانرا بذکر تکلیف کنند ذکر ایشان را مانع از شہود مذکور خواہد شد پس حضرت رسول مقبول صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم مامور شدند باآنکہ اعراض کنند از چنین طائفہ کہ اعراض کردہ اند از ذکر ودر شہود مذکور مستغرق شدہ باینمعنی کہ ایشانرا بذکر گفتن تکلیف نفرمایند۔

جوہر حضرت شیخ فانی فی اللہ شاہ کلیم اللہ قدس سرہ در کشکول میفرمایند کہ خطرات چہاراند خطرہ شیطانی وآن موجب تکبر وغضب وعداوت وحسد واشال آنست خطرہ نفسانی وآن موجب شہوت طعام وفرج واظہار زینت واشال آنست خطرہ ملکی وآن موجب طاعات وعبادات برای مثوبات واشال آنست خطرہ رحمانی وآن موجب اخلاص ومحبت وشوق واشال آنست پس سر زانوی چپ موضع دفع خطرہ شیطانی ست کہ مقرا وچپ ست وسر زانوی راست موضع دفع خطرہ نفسانی ست کہ ہموارہ میان نفس وشیطان مقابلہ شرکت ست در اغوا وکتف راست موضع دفع خطرہ ملکی است کہ کاتب یمین ست وفضای دل مقر وموضع نصیب خطرہ رحمانی ست وچون ملاحظہ در تفصیل این خطرات موجب تشتت بال وتوزیع حال ست پس امر کلی کہ جامع این مراتب باشد تلقین فرمایند پس در اوائل لا الہ الا اللہ ای لا معبود الا اللہ ثم لا مقصود الا اللہ ثم لا مطلوب الا اللہ ثم لا موجود الا اللہ ہمہ خطرات در ضبط این منطمس گردد واین بی ہیچ در اول حال تلقین ہمین اخیر احسن میباید کہ رفع سوخت وکوتاہ کردن سفر اقرب الصواب است۔

گمراہ کردن ۱۲

جوہر در فوائد الفواد مذکورست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہ المبارک فرمودند کہ خناس دیویست کہ دائم در دل فرزند آدم باشد ہرگاہ مردم بذکر جناب حق سبحانہ وتعالی مشغول شوند او دفع شود بعد ازان فرمودند کہ مولانا علاء الدین ترمذی در نوادر الاصول می آرند

که چون حضرت آدم علی نبینا وآله وعلیه السلام از بهشت بدنیا آمدند روزی حضرت حوا نشسته بودند ابلیس
بیامد و خناس را بیاورد و حضرت حوا را گفت که این فرزند من است این را پیش خود داری این بگفت
و برفت حضرت آدم رسیدند خناس را دیدند از حضرت حوا پرسیدند که این کیست فرمودند که این را ابلیس
بیاورد و گفت که فرزند من ست این را پیش خود بداری حضرت آدم فرمودند که چرا قبول کردی او
ما را دشمن ست پس حضرت آدم خناس را چهار پرکاله کرده بر سر چهار کوه نهادند چون حضرت آدم غایب
شدند ابلیس بیامد و حضرت حوا را پرسید که خناس کجاست حضرت حوا فرمودند که حضرت آدم او را
چهار پرکاله کرده بر سر چهار کوه نهاد ابلیس چون بشنید آواز داد که یا خناس خناس در زمان حاضر شد
همه هیئت اولی چون ابلیس بازگشت حضرت آدم بیامدند باز خناس را استاده دیدند پرسیدند
که چه حال ست حضرت حوا صورت حال باز گفتند حضرت آدم باز آن خناس را بکشت و ذره ذره بکرد
و بسوخت و آن ذرات را در آب روان انداخت چون حضرت آدم غایب شدند باز ابلیس بیامد
و از حال خناس پرسید حضرت حوا صورت حال باز گفتند ابلیس آواز داد که یا خناس خناس در زمان
حاضر شد چون ابلیس بازگشت حضرت آدم بیامدند و خناس را حاضر دیدند و ماجرای حال معلوم کردند
این بار خناس را بکشتند و بپختند و بخوردند درین میان ابلیس بیامد و آواز داد که یا خناس
خناس از دل آدم آواز داد و گفت لبیک ابلیس گفت همانجا باش که مقصود من همین بود

جوهر در موضوع و مبادی و مسائل علم تصوف علم الهی که عبارت از علم تصوف است
اشرف و اعلی جمیع علوم دینیه است زیرا که موضوع آن ذات حق و وجود مطلق ست و مبادی این
علم امهات حقیقی ست و مسائل آن عبارت ست از آنچه بدو تعین می شود حقائق و متعلقات این
اسما ثلثه نیز درین علم مبین می شود و وصول العبد الی ربه والقرب منه الذی هو المقصد الاعلی
من تحصیل العلوم والاعمال والطاعات والعبادات و هیچ باب از علوم دیگر مستجمع این همه
نیستند پس علم تصوف اشرف و اعلی جمیع علوم باشد

جوهر صاحب حقائق شاه قدس سره میفرمایند که علم حقائق را احاطه است بجمیع علوم متعارفه
متداول ست در میان علما و حکما چرا که بیان این علم متعلق بذات و صفات حق تعالی است و ذات
و صفات او سبحانه بر جمله اشیا محیط ست پس علم حقائق بر جمله علوم متداوله محیط باشد و چنانکه سائر
علوم را موضوع و مبادی و مسائل ست این علم را نیز هست و موضوع و مبادی و مسائل جمیع علوم
فرع موضوع و مبادی و مسائل این علم ست و موضوع این علم وجود حق تعالی است چرا که وضع این

علم معرفت وجود حق ست چنانچه موضوع علم طب بدن انسان که شناخته می شود از احوال بدن انسان ومبادی او اعیان صفات حقائق که لازم وجود حق اند که عبارت از اسماء ذات وصفات وافعال اند ومسائل او عبارت ست از آنچه بدو مبین می شود حقائق ومتعلقات اسماء ثلثه و مرجع این همه بدو چیز ست معرفت ارتباط عالم بحق وحق بعالم و آنچه ممکن ست از معرفت و آنچه دشوار ست پس چاره نیست مر کسانی را که طالب معرفت این مبادی ومسائل باشند مسلم داشتن طائفه اہل الله را که عارفان الٰہی اند علم حقائق اشرف واعز جمیع علوم ست بشرف موضوعه و عز مبادیه ومسائله واگرچه موضوع کلام وحکمت موضوع علم الٰہی ست لیکن دران علم از کیفیت وصول عبد بسوی پروردگار خود بحث نمی کنند پس این علم انفع باشد وارفع از جمیع علوم —

چون هر مخفی نماند که بمجرد ضبط مقالات ارباب توحید وتخیل معانی آن اکتفا کردن وآنرا مرتبه از مراتب کمال شمردن غایت خسران ونهایت حرمان ست نه هر که از مشاہدات صوفیه تعبیر کند صوفی مشاہد باشد ونه هر که از معارف ارباب توحید دم زند عارف موحد گردد وپاکباز شیراز قدس سره میفرماید ؎

نه هر که چهره برافروخت دلبری داند
نه هر که آئینه سازد سکندری داند

نه هر که طرف کله کج نهاد وتند نشست
کلاه داری وآئین سروری داند

هزار نکته باریکتر ز مو اینجاست
نه هر که سر بتراشد قلندری داند

وحضرت شیخ نور الدین عبد الرحمٰن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرماید. رباعی

تا گرد طلسم هستی خویش خراب
از گنج حقیقت نتوان کشف حجاب

دریاست حقیقت وسراب است سخن
سیراب نشد کسی ز دریا بسراب

رباعی

از ساحت دل غبار کثرت رفتن
خوشتر که بهرزه دُرّ وحدت سفتن

مغرور سخن مشو که توحید خدا
واحد دیدن بود نه واحد گفتن

تامل در کلمات قدسیه ارباب توحید وتفکر در انفاس متبرکه اصحاب مواجید منبه وتشویق ست تحصیل کمال معرفت وتحقیق را زیرا که علوم ومعارف ایشان ذوقی ووجدانی ست نه تقلیدی ونقلی یا عقلی وبرہانی پس بالکلیت بطلب وجستجو در نوشتن وبگفت وگوی بے حاصل خرسند گشتن کمال جہالت وغایت ضلالت ست از گفتن بزبان تا یافتن بوجدان تفاوت بسیار است

و از شنیدن بگوش تا کشیدن در آغوشش در حیات بسیار هرچند نام شکر بری تا شکر نخوری کام تو شیرین
نشود و هرچند وصف نافه گوئی تا نافه نبوئی مشام تو مشکین نگردد پس چون طالب صادق را بواسطه
مطالعهٔ این سخنان سلسلهٔ شوق در حرکت آید و داعیهٔ طلب قوت گیرد می باید که بمجرد گفت و شنید
بسنده نکند بلکه کمر اجتهاد در بندد و حسب المقدور در تحصیل این مطلوب بکوشد شاید که توفیق موافقت
کافی و کافی شدن ۱۲
آید و سعادت مساعدت نماید و حضرت شیخ اوحد الدین کرمانی قدس سره میفرمایند شعر

اسرار حقیقت نشود حل بسؤال	نه نیز بدر باختن حشمت و مال
تا دیده و دل خون نکنی پنجه سال	هرگز ندهند راحت از قال بحال
اوحدی شصت سال سختی دید	تا شبی روی نیکبختی دید
این همه گفت و گوی توحید است	راه وحدت ترک و تجرید است
سخن وحدت است همچو سراب	از سراب ای پسر که شد سیراب

آورده اند که شخصی را در اثنای تفکر و تعمق در رسالهٔ توحید خوابش در ربود و کتابی در نظرش
داشتند بر حاشیهٔ آن نوشته بود که دریافت سر توحید جز بزوال تعینات و فنای رسوم و عادات
دست ندهد و تصرف کردن در ان بنظر عقلی محل خوف و سوء خاتمت است والله ولی الهدایة والاعانة

جوهر تناسخ تعلق روح است ببدن بعد از خراب شدن بدن اول و مستلزم تکرار است
زیرا که همان روح است که بعد از مفارقت از بدنی متعلق ببدنی دیگر میگردد و هم جماعتی
که روح را قدیم میگویند و قائم بنفس خود می دانند بلکه جهت بقا محتاج ببدن دیگر میدانند
و تجلی ظهور حقیقت است در هر مظهری بتجدد حقیقتی و صفتی و نوعی نه بسبیل تکرار شیخ گلشن راز

جوهر در اساس خانقاه و فائدهٔ آن صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند
که هرچند بنای خانقاه و اختصاص آن بمحل مساکنت و اجتماع متصوفه رسمی محدث است
از جملهٔ مستحسنات صوفیان ولیکن خانقاه را با صفه که مسکن فقرا و صحابه بود در روزگار
دالان ۱۲
حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم مشابهتی و نسبتی است چه صفه
مقامی بود در مدینه محل سکون و اجتماع فقراء اصحاب حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه
وسلم هر که او را مسکنی نبود در انجا اقامت نمودی و اگر کسی بمدینه رسیدی و آشنائی نداشتی که بدو
فرود آید بصفه نزول کردی و در تاسیس بنای خانقاه چند فائده است یکی آنکه محل نزول و سکون
طائفه بود از فقرا که ایشان را مسکنی و ماوای دیگر نباشد دوم آنکه بسبب مساکنت در یک موضع متصوفه را

بایکدیگر اجتماع و صحبت بیشتر دست دهد سوم آنکه بسبب اتحاد مسکن و اطلاع بر احوال یکدیگر رقیب یکدیگر باشند

جوهر در بیان رسوم اہل خانقاه و خصائص ایشان صاحب مصباح الہدایه قدس سره

میفرمایند که اہل خانقاه دو طائفه اند مسافران و مقیمان اما رسم صوفیان در سفر آنست که چون بخانقاه قصد نزول داشته باشند جهد کنند تا پیش از عصر بمنزل رسند و اگر در راه بعضی متخلف شوند و وقت عصر در آید آن شب بمسجد یا گوشه دیگر نزول کنند و روز دیگر بوقت ارتفاع آفتاب قصد خانقاه کنند و چون در خانقاه روند اول تحیت مقام را دو رکعت بگذارند پس سلام کنند و بمعانقه و مصافحه با حاضران مبادرت نمایند و سنت آنست که از جهت مقیمان بحق القدوم حواضر انه طعام یا غیر آن در میان آرند و بکلام مسابقت نمایند و سه روز از خانقاه بقصد مهمی که دارند از زیارت احیا و اموات نروند تا هیات باطن از تغیرات عوارض سفر بقرار خود باز آید و بی اجازت از اہل خانقاه بر خروج اقدام نمایند و اما مقیمان خانقاه باید که مسافران را بتودد و طلاقت وجه تقرب کنند و اگر مسافری بخانقاه رسد بنظر حقارت و عدم مبالات در و ننگرند و مقیمان خانقاه سه طائفه اند اہل خدمت و اہل صحبت و اہل خلوت اہل خدمت طائفه باشند از مبتدیان ایشان را خدمت فرمایند تا بدان واسطه مقبول و منظور دلها شوند آنگاه اہلیت صحبت و استعداد قبول فوائد یابند و ببرکت صحبت شایسته خلوت شوند۔

جوهر حضرت سلطان المشائخ در راحت القلوب و صاحب سیر الاولیا از خواجگان چشت

روایت کرده اند که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم در شب معراج خرقه از حضرت عزت یافته بودند حضرت ابو بکر صدیق را فرمودند که اگر این خرقه بتو دهم چکنی گفت که صدق ورزم بعده بحضرت عمر فرمودند که اگر بتو دهم چه کنی عرض کردند که عدل کنم بعده بحضرت عثمان رضی الله تعالی عنه فرمودند که اگر بتو دهم چه کنی عرض کردند که سخاوت ورزم بعده بحضرت امیر المومنین علی ابن ابیطالب کرم الله تعالی وجهه فرمودند که اگر این خرقه بتو دهم چه کنی عرض کردند که من پرده پوشی کنم و عیب بندگان حق تعالی بپوشم حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم آن خرقه بحضرت امیر المومنین علی ابن ابی طالب کرم الله تعالی وجهه عطا فرمودند و فرمودند که مرا فرمان حضرت خداوند تعالی چنین بود که هر که این جواب دهد خرقه باو دهی کما مر و صاحب لطائف اشرفی قدس سره میفرمایند که باتفاق مشائخ حضرت جبرئیل جامه از حضرت صمدیت آورده و حضرت رسالت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه آنرا چهار قسمت کرده قطعه بابو بکر صدیق

وقطعہ بعمرؓ خطاب وقطعہ بعثمانؓ بن عفان وقطعہ بعلیؓ ابن ابیطالب دادہ وصیت کردند کہ فوطات کنید در وقت حاجت بیاید چون حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم آن جامہ را طلب کردند از اصحاب مذکور سہ کس رفتند و نیافتند حضرت علیؓ ہر چہار قطعہ بخدمت حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم آوردند فرمودند کہ ترا مبارک باد بپوش و بپوشان

جواہر در ذکر چہار پیر از حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب علی ابن ابیطالب کرم اللہ تعالیٰ وجہہ خرقہ خلافت فقر بچہار کس رسید کہ ایشان را چہار پیر گویند. اول حضرت امام حسن علیہ السلام دوم حضرت امام حسین علیہ السلام سوم خواجہ کمیل بن زیاد چہارم خواجہ حسن بصری واین نزدیک اکثر مشائخ کبار ست وبعضی گویند کہ خرقہ خلافت حضرت امیر المومنین علیہ السلام تنہا بحضرت خواجہ حسن بصری رسید واین ضعیف ست ازانکہ امامت وخلافت حضرت امام حسن علیہ السلام از اکثر کتب معتبرہ ثابت ست وصاحب نفحات از امام مجد الدین بغدادی نقل میکند کہ خرقہ حضرت امیر علیہ السلام بدو کس رسیدہ یکی خواجہ حسن بصری ودوم خواجہ کمیل بن زیاد ودر لطائف اشرفی مذکورست کہ در ارادت خواجہ حسن بصری اختلاف ست بعضی گویند کہ ایشان را ارادت بحضرت امام حسین علیہ السلام ست وبعضی گویند کہ ایشان را ارادت بخواجہ کمیل بن زیاد فاما اصح آنست کہ ایشان را ارادت بحضرت امام حسین علیہ السلام ست وبعضی گویند کہ ایشان را ارادت بحضرت علی مرتضی است۔ مراۃ الاسرار

جواہر در البیاس خرقہ صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ از جملہ رسوم موضوعہ صوفیان یکی الباس خرقہ است واز جملہ فوائد آن یکی تغیر عادتست وفطام از مالوفات طبعی و حظوظ نفسانی چہ نفس را ہمچنانکہ در مطعومات ومشروبات ومنکوحات شرہی ولذتی است در ملبوسات نیز حظی ست وہر لباسی کہ پوشیدن آن نفس را عادت گشت بشیک از وی حلاوتے یابد پس تغیر لباس صورت تغیر عادت بود وتغیر عادت عین عبادت ست وخرقہ دو نوع است خرقہ ارادت وخرقہ تبرک خرقہ ارادت آنست کہ چون شیخ صدق ارادت مرید در طلب حقتعالےٰ مشاہدہ کند ویرا خرقہ پوشاند وخرقہ تبرک آنست کہ کسی بر سبیل حسن ظن ونیت تبرک بخرقہ مشائخ آنرا طلب کند وبعضی برین دو خرقہ خرقہ ولایت زیادہ کردہ اند وآن آنست کہ چون شیخ در مرید آثار ولایت وعلامت وصول بدرجہ تکمیل وتربیت مشاہدہ کند وخواہد کہ اورا بہ نیابت وخلافت خود نصب کردہ بطرفی فرستد واو را در تصرف وتربیت خلق ماذون گرداند ویرا خلعت ولایت و

تشریف عنایت خود پوشاند

جوهر در اختیار خرقه ملوّن صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرماید که اختیار خرقه ملون
بجهت صلاحیت قبول اوساخ و تفریغ خاطر اهل معاملات و مراقبات از اهتمام بغسلت جامه سفید
و اشتغال بغسل آن از جمله مستحسنات مشائخ ست اگرچه از صدر نبوت فضل بسیار در شأن جامه سفید
وارد ست و لون ازرق اختیار متصوفه است با آنکه لون سیاه در قبول اوساخ از ازرق تمام‌تر و
اهل این طریق سه فریق اند فریق اول مبتدیان و حال ایشان ترک اختیار بود با شیخ ایشان را
بجز و هیچ چیز جائز نه الا بارادت شیخ و فریق دوم متوسطان و حال ایشان ترک اختیار بود با حق تعالی
و ایشان را لباسی مخصوص اختیار نه هرچه مقتضی وقت باشد ایشان بحکم آن باشند و فریق سوم
منتهیان و ایشان باختیار حق تعالی مختار باشند ایشان هرچه اختیار کنند مختار بود و مرید حقیقی
چون زمام اختیار بدست تصرف شیخی کامل صاحب بصیرت سپارد و منقاد و مستسلم او گردد شیخ او را
از عادات طبعی و مالوفات نفسانی فطام فرماید و در امور دینی و دنیوی او تصرف کند پس اگر
بیند که او را در لباس مخصوص لذتی ست او را از آن بیرون آرد و لباس دیگر پوشاند و بعضی از
مشائخ مریدان را به تغیر لباس نفرموده اند و هم بران لباس که داشته بملازمت ترغیب نموده
نظر ایشان بر اخفاء حال و ترک اظهار بود و مشائخ بر مثال طبیبان اند امراض مریدان مختلف
هر یک بنوعی که دانسته اند صلاح دران دیده معالجه کرده پس جمله تصرفات ایشان مبنی بر
صلاح و صواب بود

جوهر در معنی استحسان قدوة المحققین صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرماید
که مراد از استحسان استحباب امری و اختیار رسمی ست که متصوفه آنرا باختیار خود وضع کرده اند
از جهت صلاح حال طالبان بی آنکه دلیلی واضح و برهانی لائح از سنت بران شاهد بود مانند
الباس خرقه و بناء خانقاه و اجتماع از بهر سماع و نشستن در چله و غیر آن و طائفه ایشان انکار
دارند و گویند این طریقه بدعت ست و بدعت عین ضلالت ست جواب آنست که مراد از بدعت
مذموم آنست که مزاحم سنت بود اما بدعتی که مزاحم و منافی سنت نه بود و متضمن مصلحتی باشد مذموم
نیست بلکه محمود باشد مانند قیام کردن بجهت داخل چه این عادت در روزگار حضرت سرور عالم
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم سنت نبود و بعد از آن عادتی مستمر گشته میان اهل اسلام
و اینمعنی عین مصلحت ست و مصلحت در شرع معتبر و نیز تصنیف کتب و درس علوم مستنبطه در

عہد رسالت نبود بعد از ان استاد و زبان علماء اسلام چند کتب در علوم اسلامی تالیف کرده اند
و بعضی علوم از خود استخراج کرده و استنباط نموده مانند فقه و اصول کلام و مسائل اجتهادی در فقه
و هیچ شک نیست در آنکه احداث شد و ابداع این علوم پسندیده است چه حفظ سنت و علم احکام و انتظام
قواعد دین اسلام بدان منوط و مربوط است پس اگر هر بدعتی ضلالت بودی بایستی که احداث
این امور همه ضلالت بودی و چون حال چنین بود چرا نشاید که طائفه نیز رسوم چند احداث کنند
و مراد شان ازین تزکیه نفوس طالبان و تصفیه قلوب راغبان طریق حقیقت و استجلاب
انوار یقین و حفظ قواعد دین بود

جواہر در شرح رسالہ مکیہ مذکور است که حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه
وسلم شب معراج در بهشت حجره دیدند و دران صندوقی و دران خرقه عرض کردند میخواهم که این
خرقه مرا باشد فرمان رسید که بپوش پوشیدند و عرض کردند که بمن مخصوص باشد یا کسی از
امتان من رسد فرمان رسید که بسید وحی تلقین شد که هر که از چهار یار تو این را جواب بگوید
او را بده پس بحضرت امیر المومنین ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه فرمودند که اگر ترا این جامه بدهم چه کنی
عرض کردند که صدق ورزم فرمودند اجلس مکانک و بحضرت امیر المومنین عمر خطاب رضی الله تعالی عنه فرمودند
عرض کردند که عدل ورزم فرمودند اجلس مکانک و بحضرت امیر المومنین عثمان رضی الله تعالی عنه فرمودند
عرض کردند که حیا ورزم فرمودند اجلس مکانک و بحضرت امیر المومنین اسد الله الغالب علی ابن ابیطالب
کرم الله تعالی وجهه فرمودند عرض نمودند که عیب پوشی بندگان حضرت خداوند تعالی کنم فرمودند
انت له و هو لک خرقه شیخ همین است که مراد

جواہر خرقه ارادت و تصوف آنست که بعد از تربیت تمام پوشانند و خرقه تبرک و ثبت آنکه
در اول قدم پوشانند تا آن خرقه مرید را قیدی و باز دارنده از معاصی باشد تا اگر آنرا قصد معاصی
شود سوی لباس مردان نظر کند شرم پیدا آید و از جناب خداوند تعالی بترسد و مرید تا آنکه در خرقه
تشبه و تبرک است مرید رسمی است و چون خرقه تصوف و ارادت بپوشد مرید حقیقی گردد

جواہر در شرح رسالہ مکیہ است که چون درست شد مرید را مقام توبه و ورع و تقوی و در آمد در مقام
زهد و ادب کرد نفس خود را بمجاهده پس بپوشد مرقع اگر رغبت دارد و دران پوشیدن مرقع پوشیدن
دو گروه را رواست یکی منقطعان دنیا و دیگر مشتاقان مولی را مرقع جامه اولیاست و شرط پوشیدن
آن بود که این را کفن داند که امید از لذات و حیات منقطع گردانید و خود را به خدمت خداوند تعالی

وقف کرده‌اند و در رسالهٔ شیخ علاء الدین سمنانی آورده است اگر نعوذ بالله من الخذلان در دست مرید بقهقرا
رجوع کند و باز به بطالت خود رود بر شیخ واجب است که آن خرقه باز ستاند و اگر شیخ حاضر نباشد بر
خلیفهٔ شیخ یا اصحاب پیش قدم واجب بود که آن خرقه از وی بستانند بعضی مشائخ لباس‌ها بی‌تکلف
اختیار کنند و مریدان را بفرمایند تا هرچه بیابند بپوشند اگر عبایی یابند همان و اگر قبایی یابند همان
و این روش بهتر است مر اهل طریقت لباس ظاهریت مگر بخدمت سلطان روند و صوفی باشند
و بعضی زیاده از یک جامه مکروه پنداشته‌اند و بعضی زیادت از یک جامه از بهر احتیاط روا داشته‌اند و بعضی
مرید را جامه و خرقه زرد بپوشانند هر که دنیا را پس پشت انداخته باشد ارسال دنباله عمامه پس پشت کند
و هر که بصفت موتی شده باشد تشبیهاً للموتی پیش اندازد و هر که این دو صفت نباشد در دستار پیچد
و دنباله را پیش سینه جانب چپ اختیار کرده‌اند بدانکه بعضی مشائخ لباس را بصفات مخصوص اختیار
کرده‌اند و لباس بصفات مخصوص پنج نوع است مثنّی و مرقّع و ملمّع و خشن و طلق مثنّی آنست
که دو پاره ظهارت و بطانت شود و درمیان آن چیزی نباشد و این اول لباس مرید است و اشارت بدانست
که مرید در اول بدو چیز مشغول است ادای اوامر و اجتناب نواهی پس چون در باطن دو چیز باشد
در ظاهر لباس او مثنّی باشد که الظاهر عنوان الباطن پس چون مرید بدین هر دو ثابت قدم شد
و قرار گرفت پس بپوشد مرقع و آن لباسی را گویند که مر او را ظهارت و بطانه بود و میانه ایشان چیزی
از پنبه یا غیر آن بیاکنده باشد و این اشاره بر آنست که مر وی را سه صفت است نفس الکلمه و عین الکلمه
و محض الکلمه نفس کلمه ثبات است در ادای اوامر و اجتناب نواهی و عین کلمه انس و آرام است بذکر
خداوند تعالی و محض کلمه ترقی کردن و قطع مقامات کردن است و المراد بالکلمه خطاب الله
جل جلاله معظ ظاهراً و باطناً و چون مرید درین مقام رسد روا بود که ملمع بپوشد و ملمع لباسی است
که در رنگهای مختلف باشد و این لباس اشاره است بر آن که بنده شناخته است اختلاف صنائع
و بدائع خداوند تعالی که در عالم است و فهم کرده است از هر چیزی حقیقت آن و آرام گرفته است دل او
با نواع بلاها و محنتها. آن روا بود که خشن بپوشد. و خشن خرقه را گویند که مر او را آکنده بسیار بود
و این لباس اشاره است بر قبول کردن جراحتها و مصیبتها یعنی هر سوزنی که میخلانند و خشن میسازند
جراحتی است در دل خویش و رام میگرداند دل خود را بدان جراحت بعد آن روا بود که طلق بپوشد.
و طلق خرقه را گویند که با بسیاری تکنده‌ها پرکاله‌ها وی از خرقهای مختلف از جدید و کهنه بسیار باشد
و این لباس اشارتست بسوی ترک تکلف و فرو میرانیدن بشریت و ترک التفات بملامتها و هر دو عالم

و بعضی در اول قدم بپوشانند تا آن پوشش و لباس مرید را قیدی از معاصی و ہوا باشد. یا بشرم خلق
یا بشرم خالق و این را خرقهٔ تبرک گویند. بعضی فرموده درویش ہر لباسی که بپوشد باید که بنیت و معنی
بپوشد. اگر سپید بپوشد باید که چنانچه او ظاہر سپید پوشیده است باطن را نیز از حقد و حسد و کبر و بخل و از
کدورات مصفی کرده باشد و لباس کبود لباس اہل مصیبت ست کسی که آنرا بپوشد باید که او برای
گناہان خود ہمہ حال مصیبت دار و مشائخ فرموده اند ہر که جامه کبود کند در طریقت جنابت بود و برو
غسل لازم شود. واما خرقه کبود کسی بپوشد که ہواجس شیطانی از الہام رحمانی بداند و لباس سرخ کسی بپوشد
که خود را چون شہید خون آلوده مرده داند و جامه سبز اخضلی کسی بپوشد که جمیع طرق مشائخ را سلوک کند و با ہمه
اولیا با فعال و اقوال متابعت نماید و گلیم کسی پوشد که او تحمل بار فقر و مجاہده تواند. و این گلیم از پشم شتر
و پشم شتر و تنگ بار دنیا و عقبی بپوشند که ہیچ از آن ننالد. درویشی در نظر شیخ شہاب الدین سہروردی خرقه
ہزار میخ پوشیده کلام بسیار میکرد. شیخ فرمود این خرقه را چه میگویند گفت ہزار میخی فرمود اگر

یک میخ بر دہن میزدی به بودی کلام

جوہر در سماع صاحب مصباح الہدایة قدس سره میفرمایند که از جمله مستحسنات متصوفه که محل
انکار بعضی از علماء ظاہر ست یکی اجتماع ایشان ست از برای سماع غنا[نغمه ۱۲] و الحان و استحضار قوال
و وجه انکار ایشان آنکه این رسم بدعت ست چه در عہد رسالت و زمان صحابه و تابعین و علماء و
مشائخ سلف معہود نبوده است بعضی از مشائخ متاخران وضع کرده اند و مستحسن داشته. جواب آنست
که ہر چند بدعت ست ولیکن مزاحم سنتی نیست پس مذموم نبود خصوصا که مشتمل باشد بر فوائد و از جمله
فوائد یکی آنست که اصحاب ریاضات و ارباب مجاہدات را از کثرت معاملات گاه گاه اتفاق افتد
که ملالتی و کلالتی در قلوب و نفوس حادث شود و قبضی و یابسی که موجب فتور اعمال و قصور احوال بود
ظاہر گردد پس مشائخ متاخر از بہر رفع این عارضه و دفع این حادثه ترکیبی روحانی از سماع اصوات
طیبه و الحان مناسبه و اشعار مشوقه بر وجہی که مشروع بود نموده اند و ایشان را بر تناول آن بوقت
حاجت تحریص فرموده تا بدان واسطه کلالت و ملالت از ایشان مرتفع[فراگرفتن ۱۲] شود. فائده دوم آنکه سالکان
را در اثنای سیر و سلوک بسبب ظہور و استیلاء صفات نفوس وقفات و حجبات بسیار افتد که بدان سبب
مادهٔ ذوق طریق مزید احوال پریشان مسدود گردد و بطول فراق صورت اشتیاق نقصان پذیرد پس
ممکن بود که مستمع را در سماع الحان لذیذه یا غزلی که وصف الحال او بود حالی غریب که تحریک دواعی
شوق کند روی نماید و آن وقفه از پیش برخیزد و باب مزید مفتوح شود. فائده سوم آنکه اہل سلوک را که

حال ایشان از سیر بطیر و سلوک بجذبه و صحبت محبوبی نا نجا سپرده باشد و در اثنای سماع ممکن بود
که سمع روح مفتوح گردد و لذت خطاب ازل و عهد اول یاد آید و طائر روح بیک
شگفت غبار هستی را که شد هدوث از خود بیفشاند و از غواشی قلب و نفس و جمله اکوان
مجرد گردد و در فضای قرب ذات در طیران آید و سیر و سلوک بطیر مبدل شود و بیک لحظه چندان راه
قطع کند که سالها بسیر و سلوک و بغیر سماع نتواند کرد و اگر منکر سماع این فوائد را با آفات که در سماع متوقع
بود مقابله کند گوییم رفع آن آفات واجب آید و بامکان وقوع آن ترک سماع لازم نگردد چه خیر الاعمال
که صلوة ست در حق بعضی موجب فلاح ست چنانکه قد افلح المومنون الذین هم فی صلوتهم خاشعون
و در حق بعضی سبب ویل چنانکه ویل للمصلین الذین هم عن صلوتهم ساهون با وجود احتمال
سهو و غفلت که موجب ویل ست ترک صلوة جائز نبود و درین زمان سماع بر وجهی که عادت اهل روزگار
و متصوفه رسمی ست عین وبال و محل انکار ست چه بیشتر درین وقت مشاهده میرود بنا آن بر دواعی
نفسانی و حظوظ طبعی ست نه بر قاعده صدق و اخلاص و طلب مزید حال که وضع این طریق در اصل
بر آن اساس بوده است جماعتی را باعث بر حضور مجلس سماع داعیه تناول طعامی که در آن مجمع متوقع
بود و طائفه را میل برقص و لهو و طرب و عشرت و قومی را رغبت بمشاهده منکرات و مکروهات و جمعی را
استجلاب اقسام نعم دنیوی و بعضی را اظهار وجد و حال و گروهی را گرم داشتن بازار و این جمله محض گناه
و عین وبال ست و محل انکار و نبساط شکایت نه درین عهد بلکه در زمان رئیس القوم حضرت جنید بغدادی
قدس سره که وقت ظهور مشائخ و اجتماع صوفیان بود و مبسوط بوده است و حضرت ایشان در آخر حال
سماع غنا نمی کردند گفتند اکنون چرا سماع نکنی فرمودند مع من یعنی با که سماع کنم گفتند از برای خود بشنو
گفت ممن انکه بشنوم و این قول اشارت بدانست که سماع با یاران همدم باید کرد و از کسی باید شنید
که صاحب درد بود و از سر صدق دارا دوست گوید نه بجهت محض اجرت و شک نیست که آواز خوش از جمله تحفهای
جناب الهی ست و روح انسانی را بسماع اصوات طیبه و نغمات مناسبه التذاذی بود و روح بعضی حیوانات
از آن لذت یابد چنانکه شتر بنغمه حدی بارهای گران بآسانی بکشد و بیک منزل چندین منازل از مسافت
طی کند حضرت ابو علی دقاق قدس سره میفرماید السماع حرام علی العوام لانهم یسمعون بحیوة
نفوسهم و مباح علی الزهاد لانهم من ارباب المجاهدات و مستحب لاصحابنا لانهم یسمعون
بحیوة قلوبهم

جوهر در آداب سماع در مصباح الهدایة مذکور ست که از جمله آداب سماع اول آنست که اخلاص

نیست بر حضور مجمع سماع مقام داشتن و باز جویند که باعث بران چیست اگر مطلوب نفسانی بود ازان احتراز
واجب دانند و اگر داعیه صدق و ارادت و طلب مزید حال و شمول برکات جمع بود و هیچ از شوائب هوا
و دواعی طبیعت در حال آنکه در ان مجمع شیخی یا مقتدایی که حضور او مغتنم بود حاضر باشد یا اهل سماع اخوان
صفا نوع و طالبان صادق باشند توفیق چنین صحبتی غنیمت باید شمرد و اگر معلوم بود که مجمع سماع مشتمل ست
بر بعضی از محرمات و منکرات چون حضور زنان و امردان یا مکروهات چون حضور کسی که نسبت با این طائفه
ندارد و مانند متزهدی که او را ذوق سماع نبود و بنظر انکار نگرد یا صاحب جاهی از ارباب دنیا که با او بتکلف
و مدارات باید بود یا حضور کسی که بتکلف و دروغ اظهار وجد کند و بتواجد کاذب وقت بر حاضران
متشوش گرداند طالبان صادق را اجتناب از حضور چنین مجمعی لازم بود و شرط آنست که چون
شخصی حاضر مجلس شود با دب بنشیند و سکون و وقار شعار و دثار ظاهر و باطن خود گرداند و اطراف
بدن را از زوائد حرکات و فضول افعال و اقوال مجموع و مضبوط دارد خصوص بحضور مشایخ
و باید که بلمعه از لمعات وجد مضطرب نشود و اگر تعود باشد حسبه القدر از آثار نوازل وجد و حال
اظهار وجد و دعوی حال کند خود عین نفاق و محض گناه بود دلیل قبیح منزلتی و شنیع تر حالتی باشد

جوهر در خاصیت سماع صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرماید که خاصیت سماع آنست
که هر چه بولایت بشریت سلطنت دارد آنرا تقویت کند و غالب تر گرداند پس در حق طائفه که سر
ایشان بمحبت و ارادت حق تعالی مشغول و متعلق بود سماع ممد و معاون باشد بر طلب کمال
و در حق بعضی که ضمیر ایشان بهوا مشتمل بود موجب هلاک و وبال و ازینجاست منشاء اختلاف
احوال ائمه در تحلیل و تحریم سماع و وجد در سماع اگر چه کمال حال مبتدیان ست ولیکن نقصان
حال منتهیان ست چه وجد عبارتست از باز یافتن حال شهود و باز یافتن بعد از گم کردن بود
پس واجد در سماع بحقیقت فاقد بود و سبب فقدان حال شهود ظهور صفات ظلمانی بود و آن
صفات نفسانی ست که حجب مبطلان ست یا نورانی و آن صفات قلبی ست که حجب محققانست
و منشاء وجد در سماع یا مجرد نغمات طیبه و اصوات متناسبه باشد و تلذذ ازان نصیب روح بود
یا مجموع اصوات با معانی ابیات و التذاذ ازان مشترک بود میان روح و قلوب در حق
محققان و میان ارواح و نفوس در حق مبطلان و در مجرد نغمات که روح با تلذذ ازان
منفرد بود قلب استراق سمع کند در حق محق و نفس در حق مبطل و منتهیان را بجهت خلاص
از حجاب حال شهود دائم بود حضرت سهل بن عبدالله تستری قدس سره فرموده حالی قبل الصلوة

کمالی فی الصلوٰۃ و این اشارت ست بدوام حال شهود و هرکه او را این مقام بود حال او در سماع
همچنین بود که پیش از سماع و هر وقتی که پیوسته حاضر بود هر آوازی که بدو رسد خطاب جناب الٰهی فهم کند
پس سماع او موقوف نبود بر نغمات و الحان آدمی بلکه چنان شود که سماع او از اندرون خود بود و این
چنین کس که سماع او متصل باشد پیوسته بدل حاضر غیب بود و گوش باطنش از حدیث نفس خالی
پس گاه خطاب جناب الٰهی شنود و گاهی تسبیح ذرات و گاهی از داخل بشنود و گاهی از خارج روایت ست
از امیر المومنین علی کرم الله تعالیٰ وجهه وقتی که بانگ ناقوس می شد با اصحاب فرمودند که شما میدانید
که او چه میگوید عرض کردند که نه فرمودند که می گوید سبحان الله۔

جوهر در القاء و اعطاء خرقه بقوال و غیره در مصباح الهدایه مذکور ست خرقه که از صاحب
سماع بقوال دهد دو نوع ست صحیحه و ممزقه اما حکم خرقه صحیح اگر مراد واجد در القاء و اعطاء آن تخصیص
قوال بود دیگری را با و در ان مشارکت و مساهمت نباشد و اگر مراد او تخصیص او نبود بتخصیص که حاضر باشد
بر حسب اجتهاد خود و اگر مصلحت بیند بقوال دهد و اگر خواهد بدیگری بخشد و اگر حاضران مجلس سماع
همه اخوان باشند و تخصیص مگر حاضر نه خرقه بقوال دهند چه محرک و باعث وجد که سبب القاء خرقه باشد
قول او بود و بعضی گویند خرقه از آن جمع بود چه سبب باعث وجد نه مجرد قول قوال بود بل سبب
آن مجموع قول او و برکت جمع باشد و مستند قول این طائفه قیاس بر قضیه واقعه بدر که جوانان
لشکر اسلام در قتال با اعدا مسارعت نمودند با امید آنکه غنیمت همه ایشان را بود چون ظفر یافتند
خواستند که جملگی غنیمت بردارند با پیران نزاع پدید آمد و رجوع بحضرت سرور عالم صلی الله تعالیٰ علیه
و آله و اصحابه وسلم کردند وحی منزل شد یسئلونک عن الانفال قل الانفال لله والرسول
پس حضرت سرور عالم صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم غنیمت را میان ایشان بتسویت قسمت
فرمودند و بعضی گویند اگر باجرت گرفته اند بی نصیب بود و الا مشارک جمع باشد و اگر کسی را در
القاء خرقه نیتی باشد و نخواهد که دیگری با سر خرقه رود خرقه او را بقوالان دهند اما حکم خرقه ممزقه که صاحب
آنرا از سر غلبه حال و سلب اختیار بر خود خرق کند آنست که بر حاضران مجلس سماع جنسا او غیر جنس
قسمت کنند و شرط در مساهمت غیر جنس آنست که در حق این طائفه حسن ظن دارد و بتبرک خرقه
ایشان معتقد بود و اگر کسی در حال قسمت حاضر شود و در وقت سماع حاضر نبوده باشد او را نیز دهند
و اگر خرقه ها که انداخته باشند بعضی صحیح بود و بعضی ممزقه اگر شیخ حاضر باشد و مصلحت بیند روا بود که
خرقه صحیح را بتبعیت ممزقه تمزیق کند و بر حاضران منقسم گرداند.

جوهر سماع چهار قسم است حلال و حرام و مباح و مکروه حضرت شیخ ابوعلی دقاق قدس سره فرمودند
السماع حرام للعوام لبقاء نفوسهم و مباح للزهاد لحصول مجاهدتهم و مستحب لاصحابنا لحیوة
قلوبهم و حلال است بر محبان حق تعالی و حضرت شیخ سهل بن عبدالله تستری قدس سره فرمودند
سماع مستحب است برای اهل حقائق و مباح است برای اهل علم و مکروه است برای اهل فسق و فجور
و حضرت ابوسعید ابوالخیر قدس سره فرمودند که درویش چون در سماع دست بر هم زند شهوتی که در دست باشد
بریزد و بیرون آید و در سائر اعضا و چون نعره زند هر شهوتی که درون باشد بیرون رود. خوشیها حرام نیست
آنچه از خوشیها حرام است نه از آن حرام است که خوش است بلکه از آن حرام است که در وی ضرری است و
فسادی چه آواز مرغان خوش و حرام نیست و سبزه و آب روان و نظاره شکوفه و گل خوش است و حرام
نیست پس آواز خوش در حق گوش همچو سبزه و آب روان است در حق چشم و همچو مشک در حق بینی و همچو طعام
خوش در حق حلق و همچنین حکمتهای نیکو در حق عقل و دلیل بر آنکه طیب بازی و نظاره در آن حرام نیست
آنست که عایشه رضی الله تعالی عنها روایت میکند که روز عید زنگیان در مسجد بازی میکردند
رسول علیه السلام مرا گفت که بینی گفتم که خواهم بر در ایستاد و دست خویش بداشت تا زنخدان
بر دست وی نهادم و چندان نظاره کردم که چند بار گفت که بس نباشد گفتم نی و این در اخبار
صحیح است و این دو بار بود که بیا بدین رضا دادند و ازین خبر پنج رخصت است رخصت اول آنکه
بازی و لهو و نظاره در وی چون گاه گاه باشد حرام نیست که عایشه رضی روایت میکنند که بازی زنگیان
رقص و سرود بود رخصت دوم آنکه در مسجد میکردند رخصت سوم آنکه در خبر است که رسول علیه السلام گفت
عایشه را که بیا تا می مشغول شوی و این فرمان باشد رخصت چهارم آنکه ابتدا کرد عایشه رضی را که خواهی که بینی
و این تقاضا باشد چنان باشد که اگر وی نظاره کردی و خاموش بودی رخصت پنجم آنکه خود با عایشه رضی
بایستاد ساعتی دراز بدین معلوم شود که برای موافقت زنان و کودکان تا دل ایشان خوش شود چنین
کارها کردن از خلق نیکو بود و صحیح است که عایشه رضی الله تعالی روایت میکند که من کودک بودم
لعبتها ساختمی چنین که عادت دختران است و چند دختر از من کودک تر نزدیک بیامدندی و
چون رسول صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم در آمدی آن کودکان بازپس گریختندی رسول
علیه السلام ایشان را نزدیک من فرستادندی. اینجا که سماع مباح است به پنج سبب حرام شود باید که
حذر کند سبب اول آنکه از زنی یا کودکی در محل شهوت شنود و این حرام است و سماع از کودکی که در
محل فتنه نباشد مباح است و از زنی که زشت بود مباح نیست نظر بر زنان بهر صفت که باشد حرام است

اما اگر آواز شنود از پس پرده اگر بیم فتنه بود حرام بود وگرنه مباح دلیل آنکه دو کنیزک در خانه حضرت عایشه رضی الله عنها
سرود میگفتند و رسول علیه السلام آواز ایشان می شنید تا پس آواز عورت نیست و سرود و رباب
و چنگ و بربط و اصوات مزامیر و چیزی که با تار اوتار باشد نهی آمده است نه بسبب آنکه خوش باشد
اگر کسی با ناخوش و ناموزون زند هم حرام بود اما طبل شاهین و دف اگرچه در وی جلاجل بود حرام
نیست بلکه سلف دف خوزدند. و اگر جلاجل درافزایند حرام شود و طبل حاجیان و غازیان را خود
رسم ست. رقص مباح ست که زنگیان در مسجد رقص میکردند و عایشه رضی الله تعالی عنها نظاره
شده و رسول علیه السلام بحضرت مرتضی علی فرمود که یا علی تو از منی و من از تو از شادی این رقص
کرد چند بار پای بر زمین زد چنانکه عادت عرب بود که در نشاط شادی کنند. غایت آنست که بازی
باشد بازی نیز حرام نیست

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرموده
که چند چیز موجود شود سماع آنگاه شنوده و آن چیست مسمع ست و مسموع و مستمع و آله سماع ست و فرمودند
مسمع گوینده است می باید که مرد تمام باشد و کودک و عورت نباشد اما مسموع آنچه میگویند باید
که هزل و فحش نباشد اما مستمع آنکه می شنود باید که بحق شنود و مملو باشد از یاد حق اما آله سماع و آن
مزامیرست چون چنگ و رباب و مثل آن باید که درمیان نباشد اینچنین سماع حلال باشد آنگاه فرمودند
که سماع صوتی ست موزون چرا حرام باشد و آنچه میگویند کلامی ست مفهوم المعنی و آن چرا
حرام باشد و دیگر تحریک القلب ست اگر آن تحریک بیاد حق باشد مستحب ست و اگر میل بفساد باشد حرام است

جوهر حضرت شیخ فانی فی الله شاه کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند که نغمه آهسته که
در نهاد سالک می باشد از فرط محبت می افروزند و نه از خارج چیزی می آرد و در ابتدا اسے حال گریه و
زاری و بیقراری و حرکات عنیفه و رطوبات چشم و بینی و دهن پیدا می شود و این عالم در دست که از
کثرت ذکر پیدا می شود و آنانکه بمرتبه تجرد رسیده اند که ینکشند بفراق و اگر بگریند در حال گریه پشیمان
بر مافات باشد. اما امور دیگر که طور عشق مقتضی آنست نباشد. و فرق کرده اند که آب چشم این مردم شیرین
می باشد و آب چشم آنانکه بدرد گریند شور و تلخ بود و حرکت رقص آنها بنهایت سبک و ملائم و بنهایت
موزون و اکثر بر طبق وزن الحان رقص کنند که آنرا تواجد روحانی گویند بنهایت دلالت بر
انشراح صدر و بسط قلب کند اگرچه عوام این قسم رقص را آنقدر اعتبار ننهند و از ان سماع هم انشراح
یابند اما خواص دانند که این حرکت از سهو قلب ست با آنکه اول بر خیزد و در رقص کند آنچه در مجلس بکنند و

بر ذمہ او بود آن خیر انگیز و آن شر انگیز و حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہم فرمودند کہ اگر پشت صوفی بر زمین رسا خود را افگند یا جامہ خود را و صاحب رسالہ قشیریہ قدس سرہ میفرمایند که حرکت از ہر کہ باشد خواہ مبتدی خواہ منتہی خواہ متوسط در حال وجد چیزی سبکبار نباید کہ بے ہجوم و استیلا
از جا شود تا ممکن بود ثابت و راسخ باشد

جوہر در فوائد الفواد مذکورست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہ المبارک فرمودند کہ مشائخ فرمودہ اند کہ سہ وقت نزول رحمت باشد یکی در حالت سماع دوم در وقت طعامی کہ بہ نیت
قوت طاعت بخورند سوم در وقت ماجرای و صفا کردن درویشان۔

جوہر حرامست آن سماع کہ خطرات نفسانی و شیطانی آرد و از و شہوت زیادہ شود و رغبت بر چہرہ و زلف و خال و میل بر دیدن زنان و کودکان گردد و سماعیکہ در وہیم فتنہ باشد و فحش و ہجو و طعن بر اہل دین بود و جای سماع محفوظ باشد از بیگانہ مردم و در انجا متکبران و بیہودہ گویان نباشند و زاہدان خشک نہاد و پیران بد اعتقاد و متکلف الوجد نباشند و اہل سماع خاموش باشند و دوزانو نشینند و دل را بجناب حق سبحانہ و تعالی حاضر دارند و نظر فقط و غض جناب حق سبحانہ و تعالی باشند و چون غالب شود سماع بر کسی از اہل مجلس و برخیزد ہمہ موافقت وی کنند۔ نزد شیخ اکبر سماع مفید رفع درجہ
نمی تواند شد اگرچہ مباح ست و شوق می انگیزد

جوہر صاحب کیمیای سعادت قدس سرہ میفرمایند کہ سماع مباح بہ پنج سبب حرام شود باید کہ از ان حذر کنند سبب اول آنکہ از زنی شنود یا از کودکی کہ در محل شہوت باشد اگرچہ کسے را دل بکار حضرت خداوند تعالی مستغرق بود و سماع از کودکی کہ در محل فتنہ نباشد مباح ست و از زنی کہ زشت بود مباح اگر آواز از پس پردہ شنود و بیم فتنہ باشد حرام والا مباح بدلیل آنکہ دو کنیزک در خانہ حضرت عائشہ رضی اللہ تعالی عنہا سرود میگفتند و آواز ایشان حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ می شنیدند سبب دوم آنکہ با سرود رباب و چنگ و بربط و چیزی از رود ہا یا نامی عراقی بود و طبل و شاہین و دف اگرچہ در ان جلاجل بود حرام نیست و دف در پیش حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم زدہ اند و در عروسی دف زدن فرمودہ اند و طبل حاجیان و غازیان خود رسم است اما طبل مخنثان حرام بود کہ شعار ایشان است و آن طبلے دراز بود میان باریک و ہر دو سر پہن و حضرت امام شافعی قدس سرہ میفرمایند دلیل بر آنکہ شاہین حلال ست کہ آواز آن در گوش مبارک حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم آمد انگشت مبارک در گوش مبارک کردند و حضرت ابن عمر را رضی اللہ تعالی عنہما

فرمودند گوش دار چون دست بدارد مرا خبر ده پس رخصت دادن حضرت ابن عمر را تا گوش دارد دلیل
آن باشد که مباح ست اما انگشت در گوش مبارک کردن دلیل آنست که در آن وقت حالی بوده باشد
شریف وسبب سوم آنکه در سرود فحش باشد یا هجا یا طعن در اہل دین یا صفت زنی معروف باشد
که صفت زنان پیش مردان گفتن نشاید اما شعری که در آن صفت زلف وخال وجمال وصورت بود
وحدیث وصال وفراق وآنچه عادت عشاق ست گفتن وشنیدن آن حرام نیست واگر کسی در اندیشه خود
بر زنی که او را دوست دارد یا بر کودکی فرود آرد واندیشه وی حرام بود واگر بر زن وکنیزک خود سماع کند
حرام نبود اما صوفیان وکسانی که ایشان بدوستی حضرت خداوند تعالی مشغول ومستغرق باشند
وسماع بر آن کنند زیان ندارد که ایشان از هر یکی معنی فهم کنند که در خور احوال ایشان باشد سبب چهارم
آنکه شنوند جوان باشد وشهوت بر وی غالب ودوستی حضرت حق تعالی اندک باشد چون حدیث زلف و
خال وصورت نیکو شنود شیطان شهوت او را بجنباند سبب پنجم آنکه عوام که سماع بعادت کنند بر طریق
عشرت وبازی این مباح باشد اما بشرط آنکه پیشه نگیرند ومواظبت بر آن نکنند که چنانکه بعضی از گناهان
صغیره است چون بسیار شود بدرجه کبیره رسد بعضی از چیزها مباح ست بشرط آنکه گاه گاه بود وانک
چون بسیار شد حرام بود چه زنگیان یک بار در مسجد بازی کردند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه
وآله واصحابه منع نفرمودند اگر مسجد را بازیگاه ساختندی منع فرمودی ومزاح کردن گاه گاه مباح ست

لیکن اگر کسی بعادت گیرد مسخره باشد

جواہر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که ذکر حضرت شیخ شهاب الدین سهروردی
قدس سره افتاد که ایشان سماع نشنیدی حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسرہم بر لفظ مبارک
راندند که حضرت شیخ نجم الدین کبری قدس سره فرمودی هر نعمتی که در بشر ممکن ست شیخ شهاب الدین را
داده اند الا ذوق سماع وفرمودند که وقتی حضرت شیخ اوحد الدین کرمانی قدس سره پیش شیخ شهاب الدین
آمد شیخ مصلای خود پیچیده در زیر زانو نهاد واین معنی نزد مشائخ بغایت تعظیم ست الغرض
چون شب در آمد شیخ اوحد الدین سماع طلبید شیخ شهاب الدین قوالان را طلب فرمود ومقام سماع
مرتب کرد وخود بگوشه رفت وبطاعت وذکر مشغول گشت شیخ اوحد الدین وآنها که اہل سماع بودند
بسماع مشغول شدند چون بامداد شد خادم خانقاه بخدمت شیخ شهاب الدین آمد وگفت شب را
سماع بود هر آئینه این جماعت را نهاری باید شیخ فرمود که شب را سماع بود خادم گفت آری شیخ گفت
من خبر ندارم بعد از آن حضرت سلطان المشائخ فرمودند که غایت استغراق شیخ نگرید که چنانکه

در ذکر مشغول بوده است که از غلبهٔ سماع خبر نداشته و هر بار که سماع فرو داشت میکردند و اهل سماع
قرآن میخواندند شیخ می شنید و سماع ایشان با چندین غلبه نمی شنید باید دانست که تا چه مشغولی داشت

جوهر در ثمرات سماعیات مذکور ست که حضرت شیخ برهان الدین قدس سره میفرمودند که بندگی حضرت شاه نگر
محمد عارف قدس سره مریدان خویش را آنگاه رخصت مجلس سماع میدادند که روزه طی میداشتند و میفرمودند که چون مشائخ
طریقت را در حین سماع وجد وارد می شود و رقص صورت می بندد دران حالت لگد فنا بر زمین و زمان
میزنند و آستین همت از دو جهان می افشانند اما بعد از فراغ آن تجدید وضو لازم نمی دانند و بهمان طهارت
نماز می خوانند اگر منکری بدین حرف انگشت اعتراض نهد و بگوید که اگر سماع ایشان از نتایج بیخودی ست
پس مستلزم نقض طهارت ست و اگر دران حالت با خود حاضر اند پس مستدعی بدعت ست جواب او هینست
که اسقاط شعور ایشان از غلبهٔ جذبات بمثابه سقوط نور چراغ ست در حضور آفتاب یعنی که چون چراغ را در
آفتاب گذارند کیفیت ضیا از لمعه اش خارج نشود بلکه در مقابلهٔ تجلیات آفتاب جهان تاب مضمحل و
متلاشی نماید و باز چون در خانهٔ تاریکش در آرند احتیاج باقتباس نیفتد همچنان بر صرافت اصلی تابان
باشد و میفرمودند که سماع حقیقی را که در ضمیر انسان مضمر ست بظهور می آرد و نقاب از جمال شاهد بیمثال
در حال بر میدارد لهذا قال ابوطالب المکی فی قوت القلوب من انکر السماع فقد انکر
سبعین صدیقا من الصحابة والتابعین ~

هر که شد محرم دل در حرم یار بماند	وانکه این کار ندانست در انکار بماند

جوهر آداب سماع سه چیزست زمان مکان اخوان - دیگر ادب آنست که همه سر در پیش افگنند
و در میان سخن نگویند و آب نخورند و از جوانب ننگرند و دست و سر نجنبانند و بتکلف هیچ حرکت نکنند
و چنانکه در تشهد نماز نشینند با ادب بنشینند و هم دل با حق تعالی دارند و باختیار نخیزند و چون کسی
بسبب غلبات وجد برخیزد با وی موافقت کنند شافعی گوید که جماعت در تراویح وضع عمر ست و این
بدعت نیکوست و بسیار خیرهاست بدعت مذموم آن بود که مخالف سنتی بود و اتفاق فقهاست که
در سماعی که فسق نباشد شنیدن آن مباح ست چنانکه در وقت عروسی و ولیمه و هنگام آمدن
از سفر و ختان و وقت تمام شدن قرآن مجید پس مطلقا حرام گفتن سماع را نشاید تا بکفر نکشد
حرام چند قسم ست یکی بعینه حرام است چنانکه زنا و قتل وغیرها دوم بغیره است چنانکه نغمه از جهت
بعضی امور قبیحه حرام است دگر بعینه حلال ست پس بعضی امور بعینه حلال باشد و بغیره حرام بود
آنرا مطلق حرام گفتن نمی باید هر جا که اختلاف علما باشد بحث و مباحثه کردن درانجا سبب خود

جوهر مثال صورت که بعد از چشم پوشیدن دیده می شود مراد روح آن صورت ست نه بدن و
ارواح مردم همان صورت که در عالم شهادت داشتند بی بدن موجود اند و همه وقت در نظر بیننده
حاضر ست هر کس که در خواب رود خواه آگاه خواه غافل روح او بچشم و گوش و زبان و جمیع
حواس و قوی باطن بی وسیله قوی ظاهری بدن لطیف گرفته در عالم ملکوت سیر کند و دل
هر کسی که آگاهی و لطافت حاصل کرده در ملکوت صورتها نیک و لطیف بیند و محظوظ شود
و دل هر که زیر بار کثافت و غفلت تن ست صورتهای کریه و هیبتی دیده باشد و بانچه در
ناسوت با او گرفتار ست همان را مشاهده نماید و بی حظ و بهره گردد پس عالم مثال کلیه عالم
ملکوت ست صور ناسوتیه فنا پذیر ست و صور ملکوتیه اصل صور ناسوتیه است هیچگاه فانی نشوند
و همیشه باقی مانند و عالم ملکوت را عالم خواب و لطافت گویند و عالم ناسوت را عالم بیداری کثافت نامند

جوهر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله قدسنا الله تعالی بسره العزیز در
کشکول میفرمایند که مشائخ وضع برزخ قرار داده اند مقصود از این اجماع متفرقات ست چه آدمی
به تفرقه حواس و هجوم خطرات از توجه علمی باز می ماند برزخ جمعیت حواس بهم رساند خصوص وقتیکه
برزخ او صاحب خواد باشد که بملاحظه صورت وهمی یا حقیقی آن برزخ که از شان او طلب ادب باشد
خشوع و خضوع در حضور پیدا می شود و آن نافع است و کثرت ممارست سنی که در شان برزخ موقع
در سالک پیدا می آرد که اندیشه بهر چه پرورده شود رنگ آن گیرد که آن هیولانی صفت است
و مر هر صورت را قابل ست و هر یکون برزخ می تواند شد چه برزخ بمعنی واسطه ست میان دو
مقصود که آن از نهایت لطافت و تنزه مدرک نمی شود پس جمال آنرا در آنچه حاضر سازند. آن
برزخ باشد و از ذره تا خورشید و از فرش تا عرش همه جلوه گاه اوست در آنچه نظر کنی اگر دیده
بینا داشته باشی آنرا بینی آری تفاوت در برازخ هست مثلا برزخ شیخ صورت معنی دیگر باشد
و برزخ حجر و کلوخ صورت چیزی دیگر بود و هر چند برزخ لطیف بود و از معانی معقوله بود کارگر بود
و هر چند کثیف بود و از صور مرئیه بود کار زبون تر بود و مشائخ محجب استند او برزخی مقرر سازند آنانکه
قوت عاقله بود و از عالم معانی معقوله کلیه نمایند و آنها که نه آن بود از عالم صور محسوس جزئیه فرمایند
اما مختار این بی هیچ آنست که حالت سالک تجسس باید نمود که کدام چیز در نفس او وقع عظیم دارد
و کدام شیء در دیده او جمال دارد مثلا شخصی ست که عاشق پسری بود و بعشق او واله و شیدا پس جمال
آن پسر در دیده او از جمال شیخ بیشتر باشد شیخ برزخ خود نفرماید بلکه برزخ همان پسر فرماید در اشتغال و مراقبات

که کثرت شغل آمزا ازان واسطه آهسته آهسته خواهد کشید و از تعلقات صوری به تعلقات معنوی خواهد رسانید
و نیز مثلاً شخصی ست که جمال گل و چمن در دیده او از همه بغایت زیباست برزخ این همین گل باید داشت که
شیخ اگر جمال خود فرماید آن کار که در آن صورت می کرد درین صورت نتواند کرد اما شغل او را ازین
ورطه خواهد کشید و قس علی ذلک۔

جواهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که کشف قبور آنست
که روح صاحب قبر متمثل می شود بصورت مناسب از صور مثالی و صاحب کشف ویرا در آن صورت بدیده
بصیرت مشاهده می کند اما چون شیاطین را قوت تمثل و تشکل بصور و اشکال مختلفه می باشد ازین جهت
خواجگان ما این کشف را اعتباری نگرفته اند و طریقه ایشان در زیارت اصحاب قبور آنست که چون
بسر قبر عزیزی رسند خود را از همه نسبتها و کیفیتها تهی سازند و منتظر نشینند تا چه نسبت ظاهر می شود از آن
نسبت که ظاهر می شود حال صاحب قبر معلوم کنند و طریق ایشان در صحبت مردم بیگانه همین وجه است
که هر که پیش ایشان نشیند بباطن خود نظر کنند هر چه بعد از آمدن آن کس ظاهر شود دانند که آن نسبت
از وست و ایشان را در آن دخل نیست بحسب آن نسبت با وی زندگانی کنند از لطف و قهر و حضرت
شیخ اکبر قدس سره این را تجلی مقابله فرموده اند و ظهور این معنی بواسطه کمال جلا و صفاست که باطن
منور ایشان را حاصل ست و آئینه حقیقت ایشان از نقوش کونیه پاک و صاف شده است و بسبب
کمال محاذات که با آن ذات بی کم و کیف دارد جز تجلی ذاتی در و هیچ نماند و هر گاه که ویرا بطبع وی
باز گذارند غیر آن امر بی کیف هیچ چیز دیگر در وی ظاهر نخواهد شد پس هر چه در آن آئینه پیدا خواهد آمد
از آن او نخواهد بود بلکه بواسطه تقابل شخصی خواهد بود که در وی منعکس گشته

جواهر بدانکه شرط در اشراف خاطر نفی خواطر خود ست پس خود را از جمیع نسب و خطرات خالی
کرده بصفت علمی او سبحانه طرف باطن شخص مقابل متوجه شود پس هر چه از خیر و شر و نور و ظلمت و غیر آن
در باطن منعکس گردد بداند که عکس شخص مقابل ست۔

جواهر بعضی میفرمایند که پشت بقبله مقابل سینه میت نزدیک قبر نشیند و در صورت عذر هر جا که
خواهد نشسته فاتحه بروح او بخواند بعد از آن بصفت علمی او سبحانه و تعالی متوجه شود پس هر چه از
آثار سعادت و شقاوت ظاهر گردد بداند که عکس صاحب قبرست اگر حرارت و اثری از عقوبت از
قبر یابد فاتحه بخواند و ختم تهلیل بروح او بخشد و متوجه شود تا آنکه آن حرارت به برودت مبدل گردد و اثر عقوبت نماند

جواهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که نزد ارباب تحقیق

مقرر شده است که ترقی بعد الموت واقع است و سخن حضرت شیخ محی الدین عربی قدس سره ناظر باین است
ایشان فرموده اند که در تجلی از تجلیات با ابو الحسین نوری قدس سره جمع شدم او را تقبیل کردم و از من پرسید سیراب
گفتم نه تو گفته که تشنه توحید از غیر سیراب نشود و خجل شد گفتم چون دون از تعالی فرا گیرد از غیر فرا گرفته است
و غیر ازین سخنان از ارباب تحقیق بسیاست که دلالت میکند بر ترقی بعد الموت و صاحب رشحات
قدس سره فرموده که حضرت شیخ اکبر قدس سره در بعضی از مواضع فتوحات فرموده اند که از آن مردم
که نفی ترقی بعد الموت کرده اند یکی شیخ ابو الحسین نوریست پس حال او بعد الموت از دو امر بیرون
نیست یا بعلم یقین دانسته که ترقی واقع است یا دانسته که واقع نیست اگر دانسته که واقع است
ثبت المدعی و اگر دانسته که واقع نیست این علم دیگرست که بعد از موت او را حاصل شد پس بهر حال
ترقی بعد الموت حاصل ست

جوهر در الفاظ مصطلحه حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی قدس سره صاحب رشحات
قدس سره میفرمایند که از کلمات قدسیه حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی قدس سره هشت کلمه است که
بنای طریقه خواجگان قدس الله تعالی ارواحهم بر آنست هوش در دم و نظر بر قدم و سفر در وطن و
خلوت در انجمن و یادکرد و بازگشت و نگاهداشت و یادداشت و سه کلمه دیگرست از جمله مصطلحات
این طائفه علیه و آن وقوف زمانی و وقوف عددی و وقوف قلبی ست هوش در دم آنست که
هر نفسی که از درون بر آید باید که از سر حضور و آگاهی باشد و غفلت بآن راه نیابد و شیخ سعد الدین کاشغری
قدس سره فرموده اند که هوش در دم یعنی انتقال از نفسی بنفسی می باید که از سر غفلت نباشد و از سر
حضور باشد هر نفسی که میزند از حق سبحانه و تعالی خالی و غافل نباشد و درین طریقه رعایت و حفظ نفس را
اهم داشته اند یعنی باید که جمیع انفاس بر نعت حضور و آگاهی مصروف شود و اگر کسی محافظت نفس نمیکند میگویند
فلان کس نفس گم کرده است یعنی طریق روش گم کرده است و حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره
فرموده اند که بنای کار درین راه بر نفس باید کرد و نفس را نگذارد که ضائع گردد و در خروج و دخول
نفس و حفظ ما بین النفسین سعی نماید که بغفلت فرو نرود و بر نیاید و شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی
قدس سره در شرح رباعیات آورده اند که شیخ ابو الجناب نجم الدین الکبری قدس سره در رساله فواتح الجمال
میفرمایند که ذکری که جاریست بر نفوس حیوانات انفاس ضروریه ایشان ست زیرا که در بر آمدن و فرو رفتن نفس
حرف ها که اشارت بغیب هویت حق سبحانه و تعالی ست گفته می شود اگر خواهند و اگر نخواهند و همین حرف ها ست
که در اسم مبارک الله ست و الف و لام از برای تعریف ست و تشدید لام از برای مبالغه در آن تعریف

پس می باید که طالب هوشمند در نسبت آگاهی بحق سبحانه و تعالی برین وجه باشد که در وقت تلفظ باین
حروف شریف هویت ذات حق سبحانه و تعالی ملحوظ وی باشد و در خروج و دخول نفس واقف بود که
در نسبت حضور مع الله فتوری واقع نشود تا برسد بجائی که بی تکلف نگاهداشت این نسبت همیشه
حاضر دل او بود و بتکلف نتواند که این نسبت را از دل دور کند و نظر بر قدم آنست که سالک در رفتن
و آمدن و همه جا نظر او بر پشت پای او باشد تا نظر او پراگنده نشود و بجائی که نمی باید نیفتد و می شاید که
نظر بر قدم اشارت بسرعت سیر سالک بود در قطع مسافات هستی و طی عقبات خودپرستی یعنی نظرش
(راه‌ها و دشوار جمع عقبه ۱۲)
بهر جا که منتهی شود فی الحال قدم بر آن نهد و سفر در وطن آنست که سالک در طبیعت بشری سفر کند یعنی از
صفات بشری بصفات ملکی و از صفات ذمیمه بصفات حمیده انتقال فرماید و از خواجه بهاء الدین
قدس سره پرسیدند که بنای طریقه شما بر چیست فرمودند خلوت در انجمن بظاهر با خلق و بباطن با حق
سبحانه و تعالی — از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش + اینچنین زیبا روش کم می بود اندر جهان
و خواجه اولیاء کبیر قدس سره فرموده اند که خلوت در انجمن آنست که اشتغال و استغراق در ذکر بمرتبه
رسد که اگر ببازار در آید هیچ سخن و آواز نشنود بسبب استیلاء ذکر بر حقیقت دل و یاد کرد عبارت از
ذکر لسانی و یا قلبی است و بازگشت آنست که هر بار که ذاکر بزبان دل کلمه طیبه را بگوید در عقب آن
بهمان زبان بگوید که خداوندا مقصود من توئی و رضای تو زیرا که این کلمه بازگشت نفی کننده است خواطر را
که بیاید از نیک و بد تا ذکر او خالص ماند و سر او از ماسوا فارغ گردد و اگر مبتدی در بدایت ذکر کلمه
بازگشت از خود صدقی نیابد باید که ترک آن نکند زیرا که بتدریج آثار صدق بظهور می آید و نگاهداشت
عبارت از مراقبه خواطر است چنانکه در یکدم چند بار کلمه طیبه را بگوید که خاطر او بغیر نرود و حضرت مولانا
سعد الدین قدس سره در معنی این کلمه فرموده اند باید که یک ساعت و دو ساعت و زیادت از دو ساعت
آنمقدار که میسر شود خاطر را نگاه دارد که غیری بخاطر وی نگذرد و خدمت مولانا قاسم علیه الرحمة که از
کبار اصحاب و مخصوصان حضرت ایشان بوده اند روزی بتقریبی میفرمودند که ملکه در نگاهداشت
بآن درجه رسیده است که از وقت طلوع فجر تا چاشت دل را از خطور اغیار نگاه می توان داشت
بر وجهی که در این مقدار که زمان قوت متخیله از عمل خود معزول گردد و عزل قوت متخیله تمام از عمل اگرچه
نیم ساعت باشد نزد اهل تحقیق امری بغایت عظیم است و آن از نوادر است و بعضی کمل اولیا را احیانا
اتفاقی دست میدهد چنانچه حضرت شیخ محی الدین ابن عربی قدس سره در فتوحات مکی آنجا که بیان وجود
قلب کرده اند در سوال و جواب خواجه محمد علی حکیم ترمذی تحقیق این بحث فرموده اند یاد داشت که مقصود از نیل هم

آنست عبارت از دوام آگاہی ست بحق سبحانه وتعالی بر سبیل ذوق و بعضی باین عبارت گفته اند
که حضور بی غیبت ست و نزد اہل تحقیق مشاہده استیلاء شہود حق سبحانه وتعالی ست بر دل بتوسط
حب ذاتی که کنایت از حصول یادداشت ست و حضرت ایشان در شرح این چہار کلمه که مذکور شده
این عبارت فرموده اند که یاد کرد عبارت از تکلف ست و باز گشت عبارت از رجوع است بحق سبحانه
وتعالی بران وجه که ہر بار که کلمه طیب را گوید از عقب آن بدل اندیشد که خداوندا مقصود من تویی
و نگاہداشت عبارت از محافظت این رجوع ست بی گفت زبان و یادداشت عبارت از رسوخ آنست
در نگاہداشت و وقوف زمانی حضرت خواجه بہاء الدین قدس سره فرموده اند که وقوف زمانی که کار گذارنده
رونده راه است آنست که بنده واقف احوال خود باشد که در ہر زمان صفت و حال او چیست موجب
شکر ست یا موجب عذر و حضرت مولانا یعقوب چرخی قدس سره فرموده اند که حضرت خواجه بہاء الدین
قدس سره مراد در حال قبض باستغفار امر فرموده اند و در حال بسط بشکر فرموده اند که رعایت این دو حال
وقوف زمانی ست و ہم خواجه بہاء الدین قدس سره فرموده اند که بنای کار سالک را در وقوف زمانی بر محاسبت
نہاده اند تا دریابنده نفس شود که بحضور می گذرد یا بغفلت که اگر بر نفس بنا کنند دریابنده این دو صفت
شود و وقوف زمانی نزد صوفیه عبارت از محاسبه است و حضرت خواجه بہاء الدین قدس سره فرموده اند که محاسبه آنست که
ہر ساعتی آنچه بما گذشته است محاسبه کنیم که غفلت چیست و حضور چیست می بینیم که ہمه نقصانست باز گشت می کنیم و عمل از سر
می گیریم و وقوف عددی عبارت اند رعایت عدد ست در ذکر حضرت خواجه بہاء الدین قدس سره فرموده اند که
رعایت عدد در ذکر قلبی برای جمع خواطر متفرقه است و آنچه در کلام خواجگان قدس الله تعالی
اسرارہم واقع است که فلانی مر فلانی را بوقوف عددی امر فرموده مقصود ذکر قلبی ست با رعایت
عدد نه مجرد رعایت عدد در ذکر قلبی و ذاکر باید که در یک نفس سه کرت یا پنج کرت یا ہفت کرت
و یا بیست و یک کرت گوید و عدد طاق را لازم شمرد و حضرت خواجه علاء الدین عطار فرموده اند که بسیار
گفتن شرط نیست باید که ہر چه گوید از سر وقوف گوید و حضور باشد تا فائده بران مترتب شود و چون
در ذکر قلبی عدد از بیست و یک بگذرد و اثر ظاہر نشود دلیل باشد بر بی حاصلی آن عمل و اثر ذکر آن بود که
در زمان نفی وجود بشریت منتفی شود و در زمان اثبات اثری از آثار تصرفات جذبات الوہیت
مطالعه افتد و آنکه حضرت خواجه بہاء الدین قدس سره فرموده اند که وقوف عددی اول مرتبه علم
لدنی ست می تواند بود که نسبت با اہل بدایت اول مرتبه علم لدنی مطالعه این آثار تصرفات
جذبات الوہیت بود که حضرت خواجه علاء الدین قدس سره فرموده اند چه آن [illegible]

که موصل ست بمرتبه قرب علم لدنی و آن مرتبه مکشوف می شود و نسبت با اہل نہایت وقوف عددی که
اول مرتبه علم لدنی ست آن باشد که ذاکر واقف شود بسریان واحد حقیقی در مراتب اعداد کونی
ہمچنانکه واقف ست بسریان واحد عددی در مراتب اعداد جسمانی حضرت مولوی جامی قدس سره
در شرح رباعیات فرموده اند رباعی

در مذہب اہل کشف و ارباب خرد	ساریست احد در همه افراد عدد
زیرا که عدد گرچه برون ست ز حد	هم صورت و هم ماده اش ہست احد

وتحقیق این وقوف ست که اول مرتبه علم لدنی ست و وقوف قلبی بر دو معنی محمول ست یکی آنکه دل
ذاکر واقف و آگاه باشد بحق سبحانه وتعالیٰ و آن از مقوله یاد داشت ست و حضرت ایشان در بعضی از
کلمات قدسیه خود نوشته اند که وقوف قلبی عبارت از آگاہی و حاضر بودن دل ست بجناب حق سبحانه وتعالیٰ
بر آن وجه که دل را ہیچ بایستی غیر از حق سبحانه وتعالیٰ نباشد۔ و جامی دیگر فرموده اند که در حین ذکر ارتباط
و آگاہی مذکور شرط ست و این آگاہی را شهود و وصول و وجود و وقوف قلبی گویند و معنی دوم آنست
که ذاکر از دل واقف بود یعنی در اثنا ذکر متوجه باین قطعه لحم صنوبری الشکل که او را مجازاً دل گویند
در جانب ایسر محاذی پستان چپ واقع است و او را مشغول ذکر باید گرداند و نگذارد که از ذکر و
مفهوم ذکر غافل و ذاہل گردد و حضرت خواجه بہاء الدین قدس سره در ذکر حبس نفس و رعایت عدد لازم
نمی شمرده اند اما وقوف قلبی را بہر دو معنی که گفته اند لازم شمرده زیرا که خلاصه آنچه مقصود ست از ذکر
وقوف قلبی است۔

جو ہر ہوش در دم یعنی انتقال نفس بنفس می باید که از سر غفلت نباشد و نظر بر قدم یعنی در حالت
رفتن و آمدن نظر بر پشت پای می باید تا نظر او پراگنده نشود و بجایی که نمی باید نیفتد و خلوت در انجمن
یعنی خلوت می باید که در میان خلق باشد بظاہر بخلق و بباطن بحق تعالیٰ تا خلق از احوال او واقف نباشد
و احوال او بغارت نبرند و سفر در وطن یعنی سفر او می باید که از طبیعت بشری به صفات ملکی و از صفات
مذمومه بصفات مرضیه حمیده انتقال کند یاد کرد عبارت از انست که تکرار کند ذکری را که از مرشد
رسیده و باز گشت عبارت است از آنکه گوید در عقب ہر ذکری خداوندا مقصود من از ذکر رضای
خداوند تعالیٰ ست و نگهداشت عبارت از اینکه درویش دل خود را نگهدارد از آنکه غیر در خاطر نگذرد و
یاد داشت آنکه دل خود را بجناب واجب الوجود از لباس حرف و صوت عربی و فارسی و مجرد از جمیع جهات
بعضی این معنی را مشاہده می گویند۔

جوهر خرابات اشارت بوحدت ست اعم از وحدت افعالی وصفاتی وذاتی وابتدای آن عبارت از مقام فنای افعال وصفات ست وخراباتی سالک عاشق لاابالی ست که از قید رویت تمائز افعال وصفات واجب وممکن خلاص یافته افعال وصفات جمیع اشیا محو در افعال وصفات الهی دارد وهیچ صفتی بخود وبدیگران منسوب ندارد ونهایت این خرابات مقام فنای ذات ست که ذوات همه را محو ومنطمس در ذات حضرت حقتعالی یابد۔

جوهر صاحب گلشن راز قدس سره ـه خراباتی شدن از خود رهائی ست + خودی کفرست اگرچه پارسائی ست + شارح قدس سره سالک تا سلک ترک رسوم وعادات وقیود از خود رهائی وخلاص نیابد وخودی خود را مطلق بازنگذارد وچه اضافت فعل وصفت وهستی بخود نمودن نسبت بحقیقت کفرست زیراکه کفر پوشیدن حق بتعین وهستی خود وغیرست بآن معنی که وجود یا صفت یا فعل را بغیر حق منسوب دارد پس حق را پوشانیده باشد واظهار غیر نموده وپارسائی عبارت ست از اعراض از مقتضیات طبیعی و شهوی یعنی اگرچه این پارسائی صفات مستحسنه است موجب خودبینی باشد سالک هنوز از مقام کفر نگذشته همچنان حق را در خود پوشانیده است

جوهر صاحب گلشن راز قدس سره ـه خرابات آشیان مرغ جانست + خرابات آستان لامکانست شارح قدس سره چون نهایت سیر عروجی مقام وحدت ست وبازگشت روح انسانی آنجا خواهد بود پس هرآینه خرابات که مقام وحدت ست آشیان مرغ جان انسانی ومنزلگاه حقیقی او باشد وخرابات آستان لامکان ست زیراکه خرابات مقام وحدت ست اعم از آنکه وحدت افعالی وصفاتی باشد یا ذاتی ومقام توحید صفات آستان لامکان توحید ذاتی ست چه اول توحید صفاتی میرسد واز آنجا بتوحید ذاتی وتا از آستان نگذری قدم درخانه نتوان نهاد

جوهر خرابات وحدت مقام رندان لاابالی ست وایشان شراب بیخودی در سر گرفته اند ودر مستی آن از هستی خود رسته رند کسی را گویند که از احکام کثرات وتعینات سرگشته ـ

جوهر مستی عبارت از حیرت وولوله است که در مشاهده جمال دوست سالک صاحب شهود را دست میدهد وخمار عبارت از احتجاب محبوب است بحجب عزت وظاهر شدن پرده های کثرت بر روی وحدت واین مقام تلوین است

جوش وخروش ۱۲

جوهر صاحب گلشن راز قدس سره ـه بت اینجا مظهر عشق ست ووحدت + بود زنار بستن عقد خدمت شارح قدس سره از عشق درین محل حقیقت مطلقه مراد ست چنانچه شیخ فخرالدین عراقی قدس سره در لمعات

فرمودند پیدا کہ نزد اہل کشف و شہود جمیع موجودات مظہر آن حقیقت اند و بصورت ہمہ اوست کہ تجلی و ظہور فرمودہ یعنی اینجا کہ مشرب پاک ارباب کمال ست بت مظہر عشق ست کہ ذات مطلقہ مراد ست و چون در صورت بت حق ظاہر باشد ہر آئینہ بت باین اعتبار متوجہ الیہ ہمہ ارباب کمال باشد و ہر مظہرے را نیز باین اعتبار متوجہ الیہ بت می توان گفت چہ محبوب حقیقت ست کہ در صورت او پیدا آمدہ و ازین بت ذات مقصود و متوجہ الیہ اند و زنار درین محل کہ ارباب حال فرمودہ اند اشارت بہ بستن عقد و بند خدمت و طاعت محبوب حقیقت است در ہر مرتبہ کہ باشد۔

جوہر بدانکہ چشم اشارت ست بشہود حق و اعیان و استعدادات ایشان و آن شہود معبر بصفت بصیری ست و صفات ازانکہ حاجب ذات ست معبر بابرو ست و لب اشارت است بنفس رحمانی کہ افاضہ وجود بر اعیان می نماید و زلف اشارت بتجلی جلالی ست در صورت مجالی و خط اشارت بحقیقت من حیث ہی ہی است شامل خفا و ظہور و کمون و بروز ست و خال اشارت بنقطہ وحدت ست من حیث الخفا کہ مبدا و منتہا کثرت ست۔ شرح گلشن راز

جوہر صاحب گلشن راز قدس سرہ گفتہ چو کفر و دین بود قائم بہ ہستی + شود توحید عین بت پرستی شارح چون کفر و دین بحسب صورت از امور متضادہ اند قائم بہ ہستی و وجود اند و ہستی مطلق حق ست پس ہر آئینہ کہ توحید و یگانہ گردانیدن حق عین بت پرستی باشد چہ اگر کفر و بت را من حیث الحقیقت غیر دانسے شرک باشد و قابل توحید حقیقی نباشد لیکن ازانجا کہ اشیا ہست ہستی را مظاہر اند ازانجملہ یکے بت باشد آخر یعنی چون تمام موجودات مظاہر و مجالی ہستی حق اند کہ حق عبارت از وست و بصورت نقش ہمہ مظاہر متجلی ست ہر آئینہ ازانجملہ مظاہر یکی بت کہ کافران او را عبادت میکنند بت بواسطہ مظہریت کہ دارد باطل نیست چہ از حکیم مطلق عبث نمی آید در ضمن خلق و ایجاد ہر موجودی حکمت و فائدہ است ؎

ہر چہ بینی محض خیر و حکمت ست
گر ترا زور حمت و گر زحمت ست

زانکہ نامد فعل باطل از حکیم
فعل حق باطل نباشد اے سلیم

جوہر در اصطلاحات۔

بتکدہ و بتخانہ و شراب خانہ و دیر و خرابات و عالم معنی باطن عارف کامل را گویند۔

پیر مغان و پیر خرابات و خمار و بادہ فروش مرشد را گویند۔

ترسا و روحانی را گویند کہ از صفات ذمیمہ و نفس امارہ خلاص یافتہ باشد و متصف بصفات

حمیدہ شدہ باشد۔

ترسابچہ واردات غیبی را گویند کہ از عالم غیب در دل سالک فرود آید۔

گبر و کافر کسی کہ یکرنگ در وحدت شدہ و روی از ماسوی اللہ تعالے بر تافتہ۔

می ذوق را گویند کہ از دل سالک سر زند و او را خوشوقت گرداند۔

ساغر و پیمانہ کسی کہ مشاہدہ انوار غیبی و ادراک مقامات کند۔

زنّار علامت یکرنگی و یک جہت شدن را گویند۔

یار و دلبر و محبوب و صنم و دوست تجلی صفات را گویند۔

غمزہ و بوسہ و فیض جذبہ باطن را گویند۔

لب و دہان صفت حیات را گویند۔

چشم و ابرو و جمال کلام و الہام غیبی را گویند۔

قلاش و قلندر اہل ترک را گویند۔

شیدا اہل جذبہ و اہل شوق را گویند۔

ساقی و مطرب فیض رسانندگان معنی را گویند۔

شراب و بادہ بمعنی محبت ست۔

می لعل خون عاشقان کہ از راہ دیدہ در جام کنارش ریزند۔

مستی فرو گرفتن عشق با جمیع صفات و مست و خراب استغراق را گویند و مست و شیدا

اہل حزن و ذوق را گویند۔

اقامت غلبہ عشق را گویند۔

رجعت رجعت انتقام وصول القہر بطریق انقطاع را گویند۔

قلاشی معاشرت و مباشرت اعمال را گویند۔

اوباش آن کہ غم ثواب و عقاب نکند۔

قلندر و قلاش اہل صفا و اہل ترک و اہل فنا را گویند۔

شمع نور اللہ را گویند۔

کباب پرورش دل در تجلیات حق۔

صبوحی محادثہ را گویند۔

صبح طلوع احوال و اوقات و اعمال را گویند۔

بامداد مقام بازگشت احوال و اوقات۔

کفر تاریکی را گویند۔

بت وشاہد معانی مقصود را گویند۔

کنشت وشہود مرتبہ عین اللہ را گویند۔

چلیپا عالم طبائع را گویند۔

دیر عالم انسانی را گویند۔

کلیسا عالم حیوانی را گویند۔

طامات معارف را گویند۔

جفا پوشانیدن دل سالک از مشاہدہ۔

جور باز داشتن سالک از سلوک عروج و ختم بطور صفات قہر را گویند۔

دلدار صفت باسطی را گویند۔

دلبر صفت قابضی را گویند۔

زلف غیب ہویت را گویند۔

گیسوی ظاہر طالب را گویند۔

میخانہ عالم لاہوت را گویند۔

بادہ عشق را گویند۔

وصل عبارتست از نسیان خود و بشہود نور وجود حق تعالیٰ۔

وفا عنایت ازلی را گویند۔

غمگساری صفت رحمانی را گویند۔

خال سیاہ عالم غیب را گویند۔

تفرد عبارتست از تنہا کردن دل از جمیع ماسوی اللہ تعالیٰ۔

اتحاد عبارتست از استغراق در ہستی حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ۔

سعادت عبارتست از خلاص شدن بدیدن حق تعالیٰ۔

شقاوت عبارتست از حق تعالیٰ باز ماندن۔

جوهر انتخاب غزلیات از دیوان حضرت خواجه شمس الدین محمد حافظ شیرازی قدس سره

الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها — که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها

بمی سجاده رنگین کن گرت پیر مغان گوید — که سالک بیخبر نبود ز راه و رسم منزلها

شب تاریک و بیم موج و گردابی چنین هایل — کجا دانند حال ما سبکباران ساحلها

همه کارم ز خودکامی به بدنامی کشید آخر — نهان کی ماند آن رازی کزو سازند محفلها

حضوری گر همی خواهی ازو غایب مشو حافظ — متی ما تلق من تهوی دع الدنیا و اهملها

ای فروغ ماه حسن از روی رخشان شما — آبروی خوبی از چاه زنخدان شما

عزم دیدار تو دارد جان بر لب آمده — باز گردد یا برآید چیست فرمان شما

با صبا همراه بفرست از رخت گلدسته — بو که بوئی بشنوم از خاک بستان شما

دل خرابی میکند دلدار را آگه کنید — زینهار ای دوستان جان من و جان شما

ای شهنشاه بلند اختر خدا را همتی — تا ببوسم همچو گردون خاک ایوان شما

میکند حافظ دعائی بشنو و آمین بگو — روزی ما باد لعل شکر افشان شما

دل میرود ز دستم صاحبدلان خدا را — دردا که راز پنهان خواهد شد آشکارا

ده روز مهر گردون افسانه است و افسون — نیکی بجای یاران فرصت شمار یارا

کشتی شکستگانیم ای باد شرطه برخیز — باشد که باز بینیم دیدار آشنا را

در حلقهٔ گل و مل خوش خواند دوش بلبل — هات الصبوح هبوا یا ایها السکارا

آسایش دو گیتی تفسیر این دو حرفست — با دوستان تلطف با دشمنان مدارا

در کوی نیکنامی ما را گذر ندادند — گر تو نمی پسندی تغییر کن قضا را

آن تلخ وش که صوفی ام الخبائثش خواند — اشهی لنا و احلی من قبلة العذارا

هنگام تنگدستی در عیش کوش و مستی — کین کیمیای هستی قارون کند گدا را

حافظ بخود نپوشید این خرقهٔ می آلود — ای شیخ پاکدامن معذور دار ما را

ساقی بنور باده برافروز جام ما
مطرب بگو که کار جهان شد بکام ما

ما در پیاله عکس رخ یار دیده ایم
ای بیخبر ز لذت شرب مدام ما

هرگز نمیرد آنکه دلش زنده شد بعشق
ثبت ست بر جریدهٔ عالم دوام ما

حافظ ز دیده دانهٔ اشکی همی فشان
باشد که مرغ وصل کند قصد دام ما

صلاح کار کجا و من خراب کجا
ببین تفاوت ره از کجاست تا بکجا

چه نسبت ست برندی صلاح و تقوی را
سماع وعظ کجا نغمهٔ رباب کجا

دلم ز صومعه بگرفت و خرقهٔ سالوس
کجاست دیر مغان و شراب ناب کجا

چو کحل دیدهٔ ما خاک آستان شماست
کجا رویم بفرما ازین جناب کجا

قرار و صبر ز حافظ طمع مدار ای دوست
قرار چیست صبوری کدام و خواب کجا

اگر آن ترک شیرازی بدست آرد دل ما را
بخال هندوش بخشم سمرقند و بخارا را

بده ساقی می باقی که در جنت نخواهی یافت
کنار آب رکناباد و گلگشت مصلی را

ز عشق ناتمام ما جمال یار مستغنی ست
بآب و رنگ و خال و خط چه حاجت روی زیبا را

نصیحت گوش کن جانان که از جان دوست‌تر دارند
جوانان سعادتمند پند پیر دانا را

بدم گفتی و خرسندم عفاک الله نکو گفتی
جواب تلخ می زیبد لب لعل شکرخا را

غزل گفتی و در سفتی بیا و خوش بخوان حافظ
که بر نظم تو افشاند فلک عقد ثریا را

دوش از مسجد سوی میخانه آمد پیر ما
چیست یاران طریقت بعد ازین تدبیر ما

در خرابات مغان ما نیز هم منزل شویم
کین چنین رفتست در روز ازل تقدیر ما

ما مریدان روی سوی کعبه چون آریم چون
روی سوی خانهٔ خمار دارد پیر ما

بر در میخانه خواهم گشت چون حافظ مقیم
چون خراباتی شدای یار طریقت پیر ما

شب از مطرب که دل خوش باد و یرا
شنیدم نالهٔ جان سوز نی را

چو شوقم دید در ساعت افزود
بگفتم ساقی فرخنده پی را

رهانیدی مرا از شر هستی ... چو مجهودی بیا پی جام مست را
حماک الله عن شر النوائب ... جزاک الله فی الدارین خیرا

چو بیخود گشت حافظ کی شمارد
بیکجو ملکت کاوس وکی را

صوفی بیا که آئینه صافست جام را ... تا بنگری صفای مے لعل فام را
راز درون پرده ز رندان مست پرس ... کین حال نیست صوفی عالی مقام را
عنقا شکار کس نشود دام باز چین ... کانجا همیشه باد بدست است دام را
در بزم دور یک دو قدح درکش و برو ... یعنی طمع مدار وصال دوام را

حافظ مرید جام مے ست ای صبا برو
از بنده بندگی برسان شیخ جام را

رونق عهد شبابست دگر بستان را ... میرسد مژده گل بلبل خوش الحان را
ملک آزادگی و کنج قناعت گنجیست ... که بشمشیر میسر نشود سلطان را
برو از خانه گردون بدر و نان مطلب ... کین سیه کاسه در آخر بکشد مهمان را
گر چنین جلوه کند مغبچه باده فروش ... خاکروب در میخانه کنم مژگان را
نشوی واقف یک نکته ز اسرار وجود ... گر تو سرگشته شوی دائره امکان را

حافظا می خور و رندی کن و خوش باش ولی
دام تزویر مکن چون دگران قرآن را

ملازمان سلطان که رساند این دعا را ... که بشکر پادشاهی ز نظر مران گدا را
چه قیامتست جانان که بعاشقان نمودی ... رخ همچو ماه تابان دل همچو سنگ خارا
ز رقیب دیوسیرت بخدا همی پناهم ... مگر آن شهاب ثاقب مددی کند خدا را
نفس اماره ۱۲۵

بخدا که جرعه ده تو بحافظ سحرخیز
که دعای صبحگاهے اثرے کند شما را

صبا بلطف بگو آن غزال رعنا را ... که سر بکوه و بیابان تو داده ما را
غرور حسن اجازت مگر نداد ای گل ... که پرسشی نکنی عندلیب شیدا را
چو با حبیب نشینی و باده پیمائی ... بیاد آر محبان باده پیما را

ندانم از چه سبب رنگ آشنایی نیست — سهی قدان سیه چشم ماه سیما را
جز این قدر نتوان گفت در جمال تو عیب — که خال مهر و وفا نیست روی زیبا را

در آسمان چه عجب گر ز گفته حافظ
سماع زهره به رقص آورد مسیحا را

ساقیا برخیز و درده جام را — خاک بر سر کن غم ایام را
ساغر می در کفم نه تا ز سر — برکشم این دلق ازرق فام را
گرچه بدنامیست نزد عاقلان — ما نمی‌خواهیم ننگ و نام را
باده درده چند از این باد غرور — خاک بر سر نفس نافرجام را
محرم راز دل شیدای خویش — کس نمی‌بینم ز خاص و عام را

صبر کن حافظ به سختی روز و شب
عاقبت روزی بیابی کام را

می‌دمد صبح و کله بست سحاب — الصبوح الصبوح یا اصحاب (شراب صبح ۱۲)
می‌چکد ژاله بر رخ لاله — المدام المدام یا احباب (شراب ۱۲)
در میخانه بسته‌اند دگر — افتتح یا مفتح الابواب (بکشای — ای کشاینده ۱۲ — درها)
[illegible] جوشش میخانه — فاتقوا الله یا اولی الالباب
(پس بترسید از خدا تعالیٰ ای دانایان ۱۲)

حافظا غم مخور که شاهد بخت
عاقبت برکشد ز چهره نقاب (برکشاید ۱۲)

بیا که قصر امل سخت سست بنیادست — بیار باده که بنیاد عمر بر بادست
غلام همت آنم که زیر چرخ کبود — ز هرچه رنگ تعلق پذیرد آزادست
نصیحتی کنمت یاد گیر و در عمل آر — که این حدیث ز پیر طریقتم یادست
مجو درستی عهد از جهان سست نهاد — که این عجوزه عروس هزار دامادست (پیرزن ۱۲ — شوهرها ۱۲)
چه گویمت که به میخانه دوش مست و خراب — سروش عالم غیبم چه مژده‌ها دادست
که ای بلندنظر شاهباز سدره نشین — نشیمن تو نه این کنج محنت آبادست
ترا ز کنگره عرش می‌زنند صفیر — ندانمت که در این دامگه چه افتادست
غم جهان مخور و پند من مبر از یاد — که این لطیفه عشقم ز رهروی یادست

رضا بداده بده وز جبین گره بگشای
که بر من و تو در اختیار نگشادست

نشان عهد و وفا نیست در تبسم گل
بنال بلبل بیدل که جای فریادست

حسد چه می‌بری ای سست نظم بر حافظ
قبول خاطر و لطف سخن خدادادست

برو بکار خود ای واعظا این چه فریادست
مرا فتاد دل از کف ترا چه افتادست

بکام تا نرساند مرا لبش چون نای
نصیحت همه عالم بگوش من بادست

میان او که خدا آفریده است از هیچ
دقیقه‌ایست که هیچ آفریده نگشادست

گدای کوی تو از هشت خلد مستغنیست
اسیر بند تو از هر دو عالم آزادست

اگرچه مستی عشقم خراب کرد ولی
اساس هستی من زین خراب آبادست

دلا منال ز بیداد و جور یار که یار
ترا نصیب همین کرده است و این دادست

برو فسانه مخوان و فسون مدم حافظ
کزین فسانه و افسون مرا بسی یادست

روزه یکسو شد و عید آمد و دلها برخاست
می ز خمخانه بجوش آمد و می باید خواست

نوبت زهدفروشان گران جان بگذشت
وقت شادی و طرب کردن رندان برخاست

باده نوشی که درو هیچ ریائی نبود
بهتر از زهدفروشی که درو روی و ریاست

حافظ از عشق خط و خال تو سرگردانست
همچو پرگار ولی نقطهٔ دل پا برجاست

چو بشنوی سخن اهل دل مگو که خطاست
سخن شناس نه‌ای دلبرا خطا اینجاست

سرم بدنیا و عقبی فرو نمی‌آید
تبارک الله ازین فتنه‌ها که در سر ماست

در اندرون من خسته‌دل ندانم کیست
که من خموشم و او در فغان و در غوغاست

ازان بدیر مغانم عزیز میدارند
که آتشی که نمیرد همیشه در دل ماست

ندای عشق تو دوشم در اندرونم بود
فضای سینهٔ حافظ هنوز پر ز صداست

روضهٔ خلد برین خلوت درویشانست
مایهٔ محتشمی خدمت درویشانست

گنج عزلت که طلسمات عجائب دارد
فتح آن در نظر همت درویشانست

قصر فردوس که رضوانش بدربانی رفت
منظری از چمن نزهت درویشان است

آنچه زر می‌شود از پرتو آن قلب سیاه
کیمیائیست که در صحبت درویشان است

دولتی را که نباشد غم آسیب زوال
بی‌تکلف بشنو دولت درویشان است

خسروان قبلهٔ حاجات جهانند ولی
از ازل تا بابد صحبت درویشان است

روی مقصود که شاهان بدعا می‌طلبند
مظهرش آینهٔ طلعت درویشان است

گنج قارون که فرو می‌رود از قهر هنوز
خوانده باشی تو که از غیرت درویشان است

حافظ اینجا بادب باش که سلطانی و ملک
همه در بندگی حضرت درویشان است

مطلب طاعت و پیمان و صلاح از من مست
که به پیمانه‌کشی شهره شدم روز الست

من همان دم که وضو ساختم از چشمهٔ عشق
چار تکبیر زدم یکسره بر هر چه که هست

می بده تا دهمت آگهی از سر قضا
که بروی که شدم عاشق و از بوی که مست

کمر کوه کم است از کمر مور اینجا
ناامید از در رحمت مشو ای باده‌پرست

حافظ از دولت عشق تو سلیمانی یافت
یعنی از وصل تواش نیست بجز باد بدست

بیخ تو در نظر آمد مراد خواهم یافت
چرا که حال نکو در قفای فال نکوست

نه این زمان دل حافظ در آتش طلب است
که داغدار ازل همچو لالهٔ خودروست

و له

دل سراپردهٔ محبت اوست
دیده آئینه‌دار طلعت اوست

من که سر در نیاورم بدو کون
گردنم زیر بار منت اوست

تو و طوبی و ما و قامت یار
فکر هر کس بقدر همت اوست

دور مجنون گذشت و نوبت ماست
هر کسی پنج روزه نوبت اوست

ملکت عاشقی و گنج طرب
هر چه دارم ز یمن همت اوست

هر گل نو که شد چمن‌آرای
اثر رنگ و بوی صحبت اوست

فقر ظاهر مبین که حافظ را
سینه گنجینهٔ محبت اوست

آن سیہ چردہ کہ شیرینی عالم با اوست — چشم میگون لب خندان دل خرم با اوست

با کہ این نکتہ توان گفت کہ آن سنگین دل — کشت ما را و دم عیسی مریم با اوست

حافظا از معتقدانست گرامی دارش
زانکہ بخشایش بس روح مکرم با اوست

دارم امید عاطفتی از جناب دوست — کردم جنایتی و امیدم بعفو اوست

حافظ بدست حال پریشان تو ولے
بر بوی زلف یار پریشانیت نکوست

زاہد ظاہر پرست از حال ما آگاہ نیست — در حق ما ہر چہ گوید جای ہیچ اکراہ نیست

در طریقت ہر چہ پیش سالک آید خیر اوست — بر صراط مستقیم ای دل کسی گمراہ نیست

ہر کہ خواہد گو بیا و ہر کہ خواہد گو برو — گیر و دار و حاجب و دربان درین درگاہ نیست

ہر چہ ہست از قامت ناساز بی اندام ماست — ور نہ تشریف تو بر بالای کس کوتاہ نیست

بر در میخانہ رفتن کار یکرنگان بود — خود فروشان را بکوی میفروشان راہ نیست

بندہ پیر خراباتم کہ لطفش دائم ست — ور نہ لطف شیخ و زاہد گاہ ہست و گاہ نیست

حافظ ار بر صدر ننشیند ز عالی ہمتی ست
عاشق دردی کش اندر بند مال و جاہ نیست

ای نسیم سحر آرامگہ یار کجاست — منزل آن مہ عاشق کش عیار کجاست

شب تارست و رہ وادی ایمن در پیش — آتش طور کجا وعدہ دیدار کجاست

آن کس ست اہل بشارت کہ اشارت داند — نکتہا ہست بسی محرم اسرار کجاست

حافظ از باد خزان در چمن دہر مرنج
فکر معقول بفرما گل بیخار کجاست

منم کہ گوشہ میخانہ خانقاہ منست — دعاء پیر مغان ورد صبحگاہ منست

نہ پادشاہ و گدا فارغم بحمد اللہ — گدای خاک در دوست پادشاہ منست

غرض ز مسجد و میخانہ ام وصال شماست — جز این خیال ندارم خدا گواہ منست

مرا گدای تو بودن ز سلطنت خوشتر — کہ ذل جور و جفای تو عز و جاہ منست

مگر بہ تیغ اجل خیمہ برکنم ور نہ — رمیدن از در دولت نہ رسم و راہ منست

از آن زمان که بر آن آستان نهادم روی — فراز مسند خورشید تکیه‌گاه منست

گناه اگر چه نبود اختیار ما حافظ
تو در طریق ادب کوش و گو گناه منست

روزگاریست که سودای بتان دین منست — غم این کار نشاط دل غمگین منست
تا مرا عشق تو تعلیم سخن گفتن کرد — خلق را ورد زبان مدحت و تحسین منست
دولت فقر خدایا بمن ارزانی دار — کین کرامت سبب حشمت و تمکین منست

حافظ از حشمت پرویز دگر قصه مخوان
که لبش جرعه کش خسرو شیرین منست

خلوت گزیده را بتماشا چه حاجت است — چون کوی دوست هست بصحرا چه حاجت است
ارباب حاجتیم و زبان سوال نیست — در حضرت کریم تمنا چه حاجت است
جام جهان نماست ضمیر منیر دوست — اظهار احتیاج خود آنجا چه حاجت است

حافظ تو ختم کن که هنر خود عیان شود
با مدعی نزاع و محاکا چه حاجت است

خوشتر ز عیش و صحبت باغ و بهار چیست — ساقی کجاست گو سبب انتظار چیست
هر وقت خوش که دست دهد مغتنم شمار — کس را وقوف نیست که انجام کار چیست
پیوند عمر بسته بموئیست هوش دار — غمخوار خویش باش غم روزگار چیست
سهو و خطای بنده گرش نیست اعتبار — معنی عفو و رحمت پروردگار چیست

زاهد شراب کوثر و حافظ پیاله خواست
تا در میانه خواستهٔ کردگار چیست

اگر بلطف بخوانی مزید الطاف است — وگر بقهر برانی درون ما صاف است
بیان وصف تو گفتن نه حد امکان است — چرا که وصف تو بیرون ز حد اوصاف است

عدو که منطق حافظ طمع کند در شعر
همان حدیث همای و طریق خطاف است

بنال بلبل اگر با منت سر یاریست — که ما دو عاشق زاریم و کار ما زاریست
در آن چمن که نسیمی وزد ز طرهٔ دوست — چه جای دم زدن نافهای تاتاریست

دلش بناله میازار و ختم کن حافظ
که رستگاری جاوید در کم آزاریست

عیب رندان مکن ای زاهد پاکیزه سرشت
که گناه دگری بر تو نخواهند نوشت

همه کس طالب یارند چه هشیار و چه مست
همه جا خانهٔ عشق است چه مسجد چه کنشت

نا امیدم مکن از سابقهٔ روز ازل
تو چه دانی که پس پرده که خوب است و که زشت

بر عمل تکیه مکن خواجه که در روز ازل
تو چه دانی قلم صنع بنامت چه نوشت

حافظا روز اجل گر بکف آری جامی
یکسر از کوی خرابات برندت به بهشت

جز آستان توام در جهان پناهی نیست
سر مرا بجز این در حواله گاهی نیست

مباش در پی آزار و هر چه خواهی کن
که در شریعت ما غیر ازین گناهی نیست

خزینهٔ دل حافظ بزلف و خال مده
که کارهای چنین حد هر سیاهی نیست

حال دل با تو گفتنم هوس است
خبر دل شنفتنم هوس است

ای صبا امشبم مدد فرما
که سحرگه شکفتنم هوس است

همچو حافظ برغم مدعیان
شعر رندانه گفتنم هوس است

ساقی بیار باده که ماه صیام رفت
در ده قدح که موسم ناموس نام رفت

وقت عزیز رفت بیا تا قضا کنیم
عمری که بی حضور صراحی و جام رفت

مستم کن آنچنان که ندانم ز بیخودی
در عرصهٔ خیال که آمد کدام رفت

بر بوی آنکه جرعهٔ جامی بما رسد
در مصطبه دعای تو هر صبح و شام رفت

زاهد غرور داشت سلامت نبرد راه
رند از ره نیاز بدار السلام رفت

دیگر مکن نصیحت حافظ که ره نیافت
گمگشته‌ای که بادهٔ عشقش بکام رفت

روی تو کس ندید و هزارت رقیب هست
در غنچه هنوز و صدت عندلیب هست

در عشق خانقاه و خرابات شرط نیست
هر جا که هست پرتو روی حبیب هست

عاشق که شد که یار بحالش نظر نکرد — ای خواجه درد نیست وگرنه طبیب هست

فریاد حافظ اینهمه آخر بهرزه نیست
هم قصه غریب و حدیث عجیب هست

رواق منظر چشم من آشیانه تست — کرم نما و فرود آ که خانه خانه تست

سرود مجلست اکنون فلک برقص آرد
که شعر حافظ شیرین سخن ترانه تست

درد ما را نیست درمان الغیاث — هجر ما را نیست پایان الغیاث

همچو حافظ روز و شب بیخویشتن
گشته ام سوزان و گریان الغیاث

بسر جام جم آنگه نظر توانی کرد — که خاک میکده کحل بصر توانی کرد
دلا ز نور ریاضت گر آگهی یابی — چو شمع خنده زنان ترک سر توانی کرد
گدائی در میخانه طرفه اکسیریست — گر این عمل بکنی خاک زر توانی کرد
تو کز سرای طبیعت نمیروی بیرون — کجا بکوی حقیقت گذر توانی کرد
جمال یار ندارد نقاب پرده ولی — غبار ره بنشان تا نظر توانی کرد

گر این نصیحت شاهانه بشنوی حافظ
بشاهراه طریقت گذر توانی کرد

بیا که ترک فلک خوان روزه غارت کرد — هلال عید بدور قدح اشارت کرد
ثواب روزه و حج قبول آنکس برد — که خاک میکده عشق را زیارت کرد
مقام اصلی ما گوشه خرابات است — خداش خیر دهاد آنکه این عمارت کرد

حدیث عشق ز حافظ شنو نه از واعظ
اگرچه صنعت بسیار در عبارت کرد

برید باد صبا دوشم آگهی آورد — که روز محنت و غم رو بکوتهی آورد

رساند رایت منصور بر فلک حافظ
چو التجا بجناب شهنشهی آورد

بوی خوش تو هر که ز باد صبا شنید — از یار آشنا سخن آشنا شنید

سر خدا که عارف سالک بکس نگفت ‌‌‌‌ در حیرتم که باده فروش از کجا شنید
ما باده زیر خرقه نه امروز می کشیم ‌‌‌‌ صد بار پیر میکده این ماجرا شنید
یارب کجاست محرم رازی که یکزمان ‌‌‌‌ دل شرح آن دهد که چه دید و چها شنید

حافظ وظیفهٔ تو دعا گفتن است و بس
در بند آن مباش که نشنید یا شنید

تا ز میخانه و می نام و نشان خواهد بود ‌‌‌‌ سر ما خاک ره پیر مغان خواهد بود
حلقهٔ پیر مغانم ز ازل در گوش است ‌‌‌‌ ما همانیم که بودیم و همان خواهد بود
بر سر تربت ما چون گذری همت خواه ‌‌‌‌ که زیارتگه رندان جهان خواهد بود
بر زمینی که نشان کف پای تو بود ‌‌‌‌ سالها سجدهٔ صاحب‌نظران خواهد بود
برو ای زاهد خودبین که ز چشم من و تو ‌‌‌‌ راز این پرده نهانست و نهان خواهد بود
عیب مستان مکن ای خواجه کزین کهنه رباط ‌‌‌‌ کس ندانست که رحلت بکجا خواهد بود

بخت حافظ گر ازین گونه مدد خواهد کرد
زلف معشوق بدست دگران خواهد بود

تنت بناز طبیبان نیازمند مباد ‌‌‌‌ وجود نازکت آزردهٔ گزند مباد
سلامت همه آفاق در سلامت تست ‌‌‌‌ بهیچ عارضه شخص تو دردمند مباد

شفا ز گفتهٔ شکرفشان حافظ جوی
که حاجتت بعلاج گلاب و قند مباد

جان بی جمال جانان میل جهان ندارد ‌‌‌‌ هرکس که این ندارد حقا که آن ندارد
با هیچکس نشانی زان دلستان ندیدم ‌‌‌‌ یا من خبر ندارم یا او نشان ندارد
ذوق چنان ندارد بی دوست زندگانی ‌‌‌‌ بی دوست زندگانی ذوق چنان ندارد
ای دل طریق رندی از محتسب بیاموز ‌‌‌‌ مست است و در حق او کس این گمان ندارد

کس در جهان ندارد یک بنده چو حافظ
زیرا که چون تو شاهی کس در جهان ندارد

چه مستی است ندانم که رو بما آورد ‌‌‌‌ که بود ساقی و این باده از کجا آورد
فلک غلامی حافظ کنون بطوع کند ‌‌‌‌ که التجا بدر دولت شما آورد

حسب حالی نه نوشتی شده ایامی چند
قاصدی کو که فرستم به تو پیغامی چند

ما بدان مقصد عالی نتوانیم رسید
هان مگر پیش نهد لطف شما گامی چند

قند آمیخته با گل نه علاج دل ماست
بوسه چند بیامیز به دشنامی چند

عیب می جمله چو گفتی هنرش نیز بگو
نفی حکمت مکن از بهر دل عامی چند

پیر میخانه چه خوش گفت به دردی‌کش خویش
که مگو حال دل سوخته با خامی چند

حافظ از تاب رخ مهر فروغ تو بسوخت
کامگارا نظری کن سوی ناکامی چند

حسن تو همیشه در فزون باد
رویت همه سال لاله گون باد

اندر سر من هوای عشقت
هر روز که هست در فزون باد

قد همه دلبران عالم
در خدمت قامتت نگون باد

هر سرو که در چمن برآید
پیش الف قدت چو نون باد

هر کس که به هجر تو نشاند
از حلقهٔ وصل تو برون باد

لعل تو که هست جان حافظ
دور از لب هر خسیس دون باد

سالها دل طلب جام جم از ما میکرد
آنچه خود داشت ز بیگانه تمنا میکرد

مشکل خویش بر پیر مغان بردم دوش
کو بتایید نظر حل معما میکرد

بیدلے در همه احوال خدا با او بود
او نمی دیدش و از دور خدایا میکرد

گفتم این جام جهان بین بتو کی داد حکیم
گفت آن روز که این گنبد مینا میکرد

گفتمش سلسلهٔ زلف بتان دانی چیست
گفت حافظ گلهٔ از شب یلدا میکرد

ساقی حدیث سرو و گل و لاله میرود
وین بحث با ثلاثهٔ غساله میرود

ایمن مشو ز عشوهٔ دنیا که این عجوز
مکاره می نشیند و محتاله میرود

شکر شکن شوند همه طوطیان هند
زین قند پارسی که به بنگاله میرود

حافظ ز شوق مجلس سلطان غیاث دین
خامش مشو که کار تو از ناله میرود

سحرم دولت بیدار ببالین آمد — گفت برخیز که آن خسرو شیرین آمد
قدحی درکش و سرخوش بتماشا بخرام — تا ببینی که نگارت بچه آئین آمد

چون صبا گفتهٔ حافظ بشنید از بلبل
عنبر افشان بتماشاے ریاحین آمد

سحر بلبل حکایت با صبا کرد — که عشق گل بما دیدی چها کرد
غلام همت آن نازنینم — که کار خیر بے روی و ریا کرد
من از بیگانگان هرگز ننالم — که با من هر چه کرد آن آشنا کرد
بشارت بر بکوے میفروشان — که حافظ توبه از زهد و ریا کرد
شاهد آن نیست که موئی و میانی دارد — بندهٔ طلعت آن باش که آنی دارد
با خرابات نشینان ز کرامات ملاف — هر سخن جای و هر نکته مکانی دارد

مدعی گو برو و نکته بحافظ مفروش
کلک ما نیز زبانے و بیانی دارد

صوفی ار باده باندازه خورد نوشش باد — ورنه اندیشهٔ این کار فراموشش باد
پیر ما گفت خطا بر قلم صنع نرفت — آفرین بر نظر پاک خطاپوشش باد

بغلامی تو مشهور جهان شد حافظ
حلقهٔ بندگی زلف تو در گوشش باد

صبا به تهنیت پیر میفروش آمد — که موسم طرب و عیش و تازه نوش آمد

ز خانقاه بمیخانه میرود حافظ
مگر ز مستی زهد و ریا بهوش آمد

غلام نرگس مست تو تاجدارانند — خراب بادهٔ لعل تو هوشیارانند
ترا صبا و مرا آب دیده شد غماز — وگرنه عاشق و معشوق رازدارانند
نصیب ماست بهشت ای خداشناس برو — که مستحق کرامت گناهکارانند
تو دستگیر شو ای خضر پی خجسته که من — پیاده میروم و همرهان سوارانند
بیا بمیکده و چهره ارغوانی کن — مرو بصومعه کانجا سیاهکارانند
خلاص حافظ از آن زلف تابدار مباد — که بستگان کمند تو رستگارانند

گداخت جان که شود کار دل تمام و نشد | بسوختیم درین آرزوی خام و نشد

هزار حیله بر انگیخت حافظ از سر مهر
بدان هوس که شود آن حریف رام و نشد

گوهر مخزن اسرار همانست که بود | حقهٔ مهر بدان مهر و نشانست که بود

حافظا باز نما قصه خونابه چشم
که درین چشمه همان آب روانست که بود

گرچه بر واعظ شهر این سخن آسان نشود | تا ریا ورزد و سالوس مسلمان نشود
گوهر پاک بباید که شود قابل فیض | ورنه هر سنگ و گلی لولو و مرجان نشود

ذره را تا نبود همت عالی حافظ
طالب چشمهٔ خورشید درخشان نشود

مژده ای دل که مسیحا نفسی می آید | که ز انفاس خوشش بوی کسی می آید
کس ندانست که منزلگه مقصود کجاست | اینقدر هست که بانگ جرسی می آید
جرعه ده که بمیخانه ارباب کرم | هر حریفی ز پی ملتمسی می آید

یار دارد سر صید دل حافظ یاران
شاهبازی بشکار مگسی می آید

مرا برندی و عشق آن فضول عیب کند | که اعتراض بر اسرار علم غیب کند
کمال صدق و محبت ببین نه نقص گناه | که هر که بی هنر افتد نظر بعیب کند
کلید گنج سعادت قبول اهل دلست | مباد کس که درین نکته شک و ریب کند
شبان وادی ایمن گهی رسد بمراد | که چند سال بجان خدمت شعیب کند

وله

من و انکار شراب این چه حکایت باشد | غالبا این قدرم عقل و کفایت باشد
منکه شبها ره تقوی زده ام با دف و چنگ | این زمان سر براه آرم چه حکایت باشد
زاهد ار راه برندی نبرد معذورست | عشق کاریست که موقوف هدایت باشد

خلاف تقوی کرده ام ۱۲ — توبه کنم ۱۲

دوش ازین غصه نخفتم که حکیمی می گفت
حافظ ار باده خورد جای شکایت باشد

میان عاشق و معشوق فرق بسیار است | چو یار ناز نماید شما نیاز کنید

نخست موعظه پیر میفروش اینست — که از معاشر ناجنس احتراز کنید

معاشران گره از زلف یار باز کنید — شبی خوشست باین قصه‌اش دراز کنید (گرہہا ۱۲)

حضور مجلس انس است و دوستان جمعند — وان یکاد بخوانید و در فراز کنید

اشاره [illegible] ۱۲

اگر طلب کند انعامی از شما حافظ
حوالتش بلب یار دلنواز کنید

مرا مهر سیه چشمان ز سر بیرون نخواهد شد — قضای آسمانست این و دیگرگون نخواهد شد

مرا روز ازل کاری بجز رندی نفرمودند (دل ۱۲) — هر آن قسمت که آنجا شد کم و افزون نخواهد شد

ولہ

نه هر که چهره برافروخت دلبری داند — نه هر که آینه دارد سکندری داند

نه هر که طرف کله کج نهاد و تند نشست — کلاه داری و آیین سروری داند

هزار نکته باریکتر ز مو اینجاست — نه هر که سر بتراشد قلندری داند

تو بندگی چو گدایان بشرط مزد مکن — که خواجه خود روش بنده پروری داند

ولہ

خسروا گوی فلک در خم چوگان تو باد — ساحت کون و مکان عرصه میدان تو باد

زلف خاتون ظفر شیفته پرچم تست — دیده فتح ابد عاشق جولان تو باد

ای که انشای عطارد صفت شوکت تست — عقل کل چاکر طغرا کش دیوان تو باد

حافظ خسته باخلاص ثنا خوان تو شد
لطف عام تو شفابخش ثنا خوان تو باد

دلا بسوز که سوز تو کارها بکند — دعای نیم شبی دفع صد بلا بکند

عتاب یار پریچهره عاشقانه بکش — که یک کرشمه تلافی صد جفا بکند

ز ملک تا ملکوتش حجاب برگیرند — هر آنکه خدمت جام جهان نما بکند

طبیب عشق مسیحا دمست و مشفق لیک — چو درد در تو نبیند دوا کرا بکند

تو با خدای خود انداز کار و دل خوشدار — که رحم اگر نکند مدعی خدا بکند

بسوخت حافظ و بویی ز زلف یار نبرد
مگر دلالت این دولتش صبا بکند

دانی که چنگ و عود چه تقریر میکنند — پنهان خورید باده که تکفیر میکنند

قومی بجد و جهد گرفتند وصل دوست — قومی دگر حواله بتقدیر میکنند

ای امجد اعتماد مکن بر ثبات دهر — کین کارخانه ایست که تغییر می کنند

می خور که شیخ و حافظ و مفتی و محتسب
چون نیک بنگری همه تزویر می کنند

دوش وقت سحر از غصه نجاتم دادند — واندر آن ظلمت شب آب حیاتم دادند
من اگر کامروا گشتم و خوشدل چه عجب — مستحق بودم و اینها به زکاتم دادند
بعد ازین روی من و آئینهٔ حسن نگار — که در آنجا خبر از جلوهٔ ذاتم دادند
هاتف آن روز بمن مژدهٔ این دولت داد — که بیان از نعمت صبر و ثباتم دادند
کیمیائیست عجب بندگی پیر مغان — خاک او گشتم و چندین درجاتم دادند
نجات ابد آن روز رسانید مرا — خط آزادگی از حسن عماتم دادند

همت حافظ و انفاس سحرخیزان بود
که ز بند غم ایام نجاتم دادند

دوش دیدم که ملائک در میخانه زدند — گل آدم بسرشتند و به پیمانه زدند
جنگ هفتاد و دو ملت همه را عذر بنه — چون ندیدند حقیقت ره افسانه زدند
آسمان بار امانت نتوانست کشید — قرعهٔ فال بنام من دیوانه زدند
آتش آن نیست که بر شعلهٔ او خندد شمع — آتش آنست که در خرمن پروانه زدند

کس چو حافظ نکشید از رخ اندیشه نقاب
تا سر زلف عروسان سخن شانه زدند

در ازل پرتو حسنت ز تجلی دم زد — عشق پیدا شد و آتش بهمه عالم زد
جلوه کرد رخش دید ملک عشق نداشت — عین آتش شد ازین غیرت و بر آدم زد
مدعی خواست که آید بتماشاگه راز — دست غیب آمد و بر سینهٔ نامحرم زد
عقل می خواست کزان شعله چراغ افروزد — برق غیرت بدرخشید و جهان برهم زد
دیگران قرعهٔ قسمت همه بر عیش زدند — دل غمدیدهٔ ما بود که هم بر غم زد
نظری کرد که بیند بجهان صورت خویش — خیمه در آب و گل مزرعهٔ آدم زد

حافظ آن روز طربنامهٔ عشق تو نوشت
که قلم بر سر اسباب دل خرم زد

دیدم بخواب خوش که بدستم پیاله بود	تعبیر رفت و کار بدولت حواله بود
چهل سال رنج و غصه کشیدیم و عاقبت	تدبیر ما بدست شراب دو ساله بود

دیدم که شعر دلکش حافظ بمدح شاه
هر بیت از آن سفینه به از صد رساله بود

در نمازم خم ابروی تو در یاد آمد	حالتی رفت که محراب بفریاد آمد
از من اکنون طمع صبر و دل و هوش مدار	کان تحمل که تو دیدی همه بر باد آمد
دلفریبان نباتی همه زیور بستند	دلبر ماست که با حسن خداداد آمد

مطرب از گفتهٔ حافظ غزلی نغز بخوان
تا بگویم که ز عهد طربم یاد آمد

دست از طلب ندارم تا کام من برآید	یا جان رسد بجانان یا جان ز تن برآید

گویند ذکر خیرش در خیل عشقبازان
هر جا که نام حافظ در انجمن برآید

رسید مژده که ایام غم نخواهد ماند	چنان نماند و چنین نیز هم نخواهد ماند
توانگرا دل درویش خود بدست آور	که مخزن زر و گنج درم نخواهد ماند
غنیمتی شمر ای شمع وصل پروانه	که این معامله تا صبحدم نخواهد ماند
سروش عالم غیبم بشارتی خوش داد	که بر در کرمش کس دژم نخواهد ماند
بر این رواق زبرجد نوشته اند بزر	که جز نکوئی اهل کرم نخواهد ماند
چه جای شکر و شکایت ز نقش نیک و بد است	که کس همیشه گرفتار غم نخواهد ماند
سرود مجلس جمشید گفته اند این بود	که جام باده بیاور که جم نخواهد ماند

ز مهربانی جانان طمع مبر حافظ
که نقش مهر و نشان ستم نخواهد ماند

زاهد خلوت نشین دوش بمیخانه شد	از سر پیمان گذشت بر سر پیمانه شد

منزل حافظ کنون بارگه کبریاست
دلبر و دلدار رفت جان بر جانانه شد

نفس برآمد و کار از تو بر نمی آید	فغان که بخت من از خواب بر نمی آید

چنان بحسرت خاک در تو می‌میرم | که آب زندگیم در نظر نمی‌آید

ز تنگه شد دل حافظ رمیده از همه کس
کنون ز حلقهٔ زلفت بدر نمی‌آید

نقد صوفی نه همه صافی و بی‌غش باشد | ای بسا خرقه که مستوجب آتش باشد
خوش بود گر محک تجربه آید بمیان | تا سیه روی شود هر که درو غش باشد
ناز پرورده تنعم نبرد راه بدوست | عاشقی شیوهٔ رندان بلاکش باشد

ولہ

نسبت روی تو اگر با مه و پروین کردند | صورت نادیده تشبیهی تخمین کرده‌اند
شمه از داستان عشق شورانگیز ماست | آن حکایتها که از فرهاد و شیرین کرده‌اند
ساقیا می ده که با حکم ازل تدبیر نیست | قابل تغییر نبود آنچه تعیین کرده‌اند

ولہ

واعظان کین جلوه در محراب و منبر می‌کنند | چون بخلوت می‌روند آن کار دیگر می‌کنند
مشکلی دارم ز دانشمند مجلس باز پرس | توبه فرمایان چرا خود توبه کمتر می‌کنند

ولہ

ساقیا مایهٔ شباب بیار | یکدو ساغر شراب ناب بیار
غلغل قمری ارنه نادره است | قلقل شیشهٔ شراب بیار
یک دو رطل گران بحافظ ده | گر گناه است و گر ثواب بیار

ولہ

شب قدر است طی شد نامهٔ هجر | سلام فیه حتی مطلع الفجر
اما نست در ان شب تا طلوع فجر ۱۲

وفا خواهی جفاکش باش حافظ
فان الربح والخسران فی التجر
پس تحقیق نفع و نقصان در تجارت باشد ۱۲

عاشق زارم مرا با کفر و با ایمان چه کار | تشنهٔ دردم مرا با وصل و با هجران چه کار
از لب جانان همی یابم نشان زندگی | پس مرا ای جان من با جان و با جانان چه کار
کشتهٔ عشقم مرا از شحنهٔ دوران چه غم | مفلس عورم مرا با مرد دیوان چه کار
قبله و محراب من ابروی دلارام بس | این دل شوریده را با این چه و با آن چه کار
چونکه از هر دو عالم یار می باید مرا | با بهشت و دوزخ و با حور با غلمان چه کار
هر که از خود رسته هجر و در طریق عاشقی | از غم و دردش چه آگاهی با درمان چه کار
صورت مردان چه خواهی سیرت مردان گزین | مرد عاشق پیشه را با صورت الوان چه کار
حافظا گر عاشقی صادقی دگر بیگانه شو | عاشق زارم مرا با کفر و با ایمان چه کار

مستم از باده شبانه هنوز ساقی ما رفت خانه هنوز
دی کمان و لعبزه مے گوئے توبه کردی ز عشق یانه هنوز
نرگس مست و غمزهٔ جادو میزند تیر بر نشانه هنوز
نازنینا ز عشق تو باشد عالمے توبه کرده مانه هنوز
در دریای عشق می طلبی جان نیاورده در میانه هنوز

حافظا خسته در میان نامد
شکسته یار زد کرانه هنوز

وله

هر ز ات خیز بلاست هنوز فتنه با یار تا آشناست هنوز
دوست ما را که آفتاب رخست روز ما را ز شوق ماست هنوز
حافظا از شکیب رفته مجو چون ترا عشق در قفاست هنوز

درد عشقی کشیده ام که مپرس زهر هجری چشیده ام که مپرس
گشته ام در جهان و آخر کار دلبری برگزیده ام که مپرس
آنچنان در هوای خاک درش میرود آب دیده ام که مپرس
بے تو در کلبهٔ گدائی خویش رنجهائے کشیده ام که مپرس
من بگوش خود از دهانش دوش سخنانے شنیده ام که مپرس
سوی من لب چه می گزی که مگوے لب لعل گزیده ام که مپرس

همچو حافظ غریب در ره عشق
بمقامی رسیده ام که مپرس

بدور لاله قدح گیر و بی ریا می باش ببوی گل نفسے همدم صبا می باش
نگویمت که همه سال می پرستی کن سه ماه می خور و نه ماه پارسا می باش
گرت هواست که چون جم بسر غیب رسی بیا و همدم جام جهان نما می باش
چو پیر سالک عشقت بمی حواله کند بنوش و منتظر رحمت خدا می باش
چو غنچه گرچه فروبستگی ست کار جهان تو همچو باد بهاری گره گشا می باش

مرید طاعت بیگانگان مشو حافظ
ولے معاشر رندان آشنا می باش

چرا نه در پی عزم دیار خود باشم — چرا نه خاک کف پای یار خود باشم
همیشه پیشه من عاشقی و رندی بود — دگر بکوشم و مشغول کار خود باشم

بود که لطف ازل رهنمون شود حافظ
وگرنه تا به ابد شرمسار خود باشم

حاشا که من بموسم گل ترک می کنم — من لاف عقل می زنم این کار کی کنم
از نامه سیاه نترسم که روز حشر — با فیض لطف او صد ازین نامه طی کنم
خاک مرا چو در ازل از می سرشته اند — با مدعی بگو که چرا ترک وی کنم

این جان عاریت که بحافظ سپرد دوست
روزی رخش ببینم و تسلیم وی کنم

خیز تا از در میخانه گشادی طلبیم — بر در دوست نشینیم و مرادی طلبیم
زاد راه حرم دوست نداریم مگر — بگدایی ز در میکده زادی طلبیم
لذت داغ غمت بر دل ما باد حرام — اگر از جور غم عشق تو دادی طلبیم

بر در مدرسه تا چند نشینی حافظ
خیز تا از در میخانه گشادی طلبیم

در خرابات مغان نور خدا می بینم — وین عجب بین که چه نوری ز کجا می بینم
کیست دردی کش این میکده یارب که درش — قبله حاجت و محراب دعا می بینم
سوز دل اشک روان آه سحر ناله شب — این همه از اثر لطف شما می بینم

دوستان عیب نظربازی حافظ مکنید
که من او را ز محبان خدا می بینم

زلف بر باد مده تا ندهی بر بادم — ناز بنیاد مکن تا نکنی بنیادم
رخ برافروز که فارغ کنی از برگ گلم — قد برافراز که از سرو کنی آزادم
زلف را حلقه مکن تا نکنی در بندم — چهره را آب مده تا ندهی بر بادم
شهره شهر مشو تا ننهم سر در کوه — شور شیرین منما تا نکنی فرهادم

حافظ از جور تو حاشا که بنالد روزی
من از آن روز که در بند توام آزادم

فاش میگویم و از گفتهٔ خود دلشادم — بندهٔ عشقم و از هر دو جهان آزادم
من ملک بودم و فردوس برین جایم بود — آدم آورد درین دیر خراب آبادم
نیست بر لوح دلم جز الف قامت یار — چکنم حرف دگر یاد نداد استادم
کوکب بخت مرا هیچ منجم نشناخت — یا رب از مادر گیتی بچه طالع زادم

پاک کن چهرهٔ حافظ بسر زلف ز اشک
ورنه این سیل دمادم بکند بنیادم

ما سرخوشان مست دل از دست داده‌ایم — همراز عشق و همنفس جام باده‌ایم
ای گل تو دوش جام صبوحی کشیده — ما آن شقایقیم که با داغ زاده‌ایم
پیر مغان ز توبهٔ من گر ملول شد — گو باده صاف کن که بعذر ایستاده‌ایم

گفتی که حافظا این همه رنگ و خیال چیست
نقش غلط مبین که همان لوح ساده‌ایم

ما برین در نه پی حشمت و جاه آمده‌ایم — از بد حادثه اینجا به پناه آمده‌ایم
لنگر حلم تو ای کشتی توفیق کجاست — که درین بحر کرم غرق گناه آمده‌ایم
آبرو میرود ای ابر خطا پوش ببار — که بدیوان عمل نامه سیاه آمده‌ایم

حافظ این خرقهٔ پشمینه بینداز که ما
از پی قافله با آتش و آه آمده‌ایم

ما ز یاران چشم یاری داشتیم — خود غلط بود آنچه ما پنداشتیم

گفت خود دادی بما دل حافظا
ما محصل بر کسے نگماشتیم

من ترک عشقبازی و ساغر نمی‌کنم — صد بار توبه کردم و دیگر نمی‌کنم
باغ بهشت و سایهٔ طوبی و قصر حور — با خاک کوی دوست برابر نمی‌کنم
تلقین درس اهل نظر یک اشارتست — کردم اشارتے و مکرر نمی‌کنم
هرگز نمی‌شود ز سر خود خبر مرا — تا در میان میکده سر بر نمی‌کنم
شیخم بطنز گفت حرامست می مخور — گفتم نگو که گوش بهر خر نمی‌کنم
این تقویم بس است که چون اهل شهر — ناز و کرشمه بر سر منبر نمی‌کنم

حافظ جناب پیر مغان مأمن وفاست
من ترک خاکبوسی این در نمی‌کنم

هر چند پیر و خسته‌دل و ناتوان شدم — هر گه که یاد روی تو کردم جوان شدم
شکر خدا که هر چه طلب کردم از خدا — بر منتهای مطلب خود کامران شدم
آن روز بر دلم در معنی گشوده شد — کز ساکنان درگه پیر مغان شدم

دوشم نوید داد و بشارت که حافظا
باز آ که من به عفو گناهت ضمان شدم

دیدار شد میسر و بوس و کنار هم — از بخت شکر دارم و از روزگار هم
زاهد برو که طالع اگر طالع من است — جامم به دست باشد و زلف نگار هم
ما عیب کس به رندی و مستی نمی‌کنیم — لعل بتان خوش است و می خوشگوار هم

حافظ که در ثنای تو چندین گهر فشاند
پیش کف تو شد خجل از بحر ساحل هم

بارها گفته‌ام و بار دگر می‌گویم — که من دلشده این ره نه به خود می‌پویم
در پس آینه طوطی صفتم داشته‌اند — آنچه استاد ازل گفت بگو می‌گویم
دوستان عیب من بیدل حیران مکنید — گوهری دارم و صاحب‌نظری می‌جویم
خنده و گریه عشاق ز جایی دگر است — می‌سرایم به شب و وقت سحر می‌مویم

واعظم گفت که حافظ در میخانه مپوی
گو مکن عیب که من مشک ختن می‌بویم

باز آی ساقیا که هواخواه خدمتم — مشتاق بندگی و دعاگوی دولتم
هر چند غرق بحر گناهم ز شش جهت — تا آشنای عشق شدم ز اهل رحمتم
عیبم مکن به رندی و بدنامی ای حکیم — کاین بود سرنوشت ز دیوان فطرتم
می خور که عاشقی نه به کسب است و اختیار — این موهبت رسید ز دیوان قسمتم
دریا و کوه در ره و من خسته و ضعیف — ای خضر پی‌خجسته مدد کن به همتم
دورم به صورت از در دولتسرای تو — لیکن به جان و دل ز مقیمان حضرتم
حافظ به پیش چشم تو خواهد سپرد جان — در این خیال ار بدهد عمر مهلتم

آنکه پامال جفا کرد چو خاک راهم
خاک می بوسم و عذر قدمش میخواهم

من نه آنم که بجور از تو بنالم حاشا
چاکر معتقد و بنده دولت خواهم

بسته‌ام در خم گیسوی تو امید دراز
آن مبادا که کند دست طلب کوتاهم

پیر میخانه سحر جام جهان بینم داد
واندران آینه از حسن تو کرد آگاهم

با من راه نشین خیز و سوی میکده آی
تا ببینی که دران حلقه چه صاحب جاهم

مست بگذشتی و از حافظت اندیشه نبود
آه اگر دامن حسن تو بگیرد آهم

بعزم توبه سحر گفتم استخاره کنم
بهار توبه شکن میرسد چه چاره کنم

سخن درست بگویم نمی‌توانم دید
که می خورند حریفان و من نظاره کنم

اگر کسے بزبانم حدیث توبه رود
ز بی طارقی آنرا همی غراره کنم

مرا که نیست ره و رسم لقمه پرهیزی
جهان برا است که میخانه را اجاره کنم

گدای میکده‌ام لیک وقت مستی بین
که ناز بر فلک و حکم بر ستاره کنم

نه قاضیم نه مدرس نه محتسب نه فقیه
مرا چه سود که منع شرابخواره کنم

ز باده خوردن پنهان ملول شد حافظ
ببانگ بربط و نے رازش آشکارا کنم

بیا تا گل برافشانیم و می در ساغر اندازیم
فلک را سقف بشکافیم و طرح دیگر اندازیم

اگر غم لشکر انگیزد که خون عاشقان ریزد
من و ساقی بهم سازیم و بنیادش براندازیم

سخندانی و خوشخوانی نمی‌ورزند در شیراز
بیا حافظ که تا خود را بملک دیگر اندازیم

تا سایه مبارکت افتاد بر سرم
دولت غلام من شد و اقبال چاکرم

شد سالها که از سر من بخت رفته بود
از دولت وصال تو باز آمد از درم

بیدار در زمانه ندیدے کسے مرا
در خواب اگر خیال تو گشتی مصورم

درد مرا طبیب اند دوا کن
بی دوست خسته خاطر و با دوست خرمم

هر کس غلام شاهی و مملوک صاحبی ست
حافظ کمینه بندهٔ سلطان کشورم

این چه شورست که در دور قمر مے بینم
همه آفاق پر از فتنه و شر مے بینم

هر کسی روز بهی می طلبد از ایام
مشکل آنست که هر روز بتر می بینم

ابلهان را همه شربت ز گلاب و قند ست
قوت دانا همه از خون جگر می بینم

اسپ تازی شده مجروح بزیر پالان
طوق زرین همه در گردن خر می بینم

دختران را همه جنگ ست و جدل با مادر
پسران را همه بدخواه پدر می بینم

هیچ رحمے نه برادر به برادر دارد
هیچ شفقت نه پدر را به پسر می بینم

پند حافظ بشنو خواجه برو نیکے کن
زانکه این پند به از دُر و گهر می بینم

شراب لعل کش و روی مه جبینان بین
خلاف مذهب آنان جمال اینان بین

بزیر دلق ملمع کمندها دارند
دراز دستی این کوته آستینان بین

بخرمن دو جهان سر فرو نمی آرند
دماغ و کبر گدایان و خوشه چینان بین

اسیر عشق شدن چاره خلاص منست
ضمیر عاقبت اندیش پیش بینان بین

غبار خاطر حافظ ببرد صیقل عشق
صفای نیت پاکان و پاک دینان بین

صبح ست ساقیا قدحی پر شراب کن
دور فلک درنگ ندارد شتاب کن

زان پیشتر که عالم فانی شود خراب
ما را ز جام بادهٔ گلگون خراب کن

ما مرد زهد و توبه و طامات نیستیم
با ما بجام بادهٔ صافی خطاب کن

کار ثواب باده پرستی ست حافظا
برخیز و روی عزم بکار ثواب کن

کرشمه کن و بازار ساحری بشکن
بغمزه رونق بازار سامری بشکن

بباد ده سر و دستار عالمی یعنی
کلاه گوشه بآئین دلبری بشکن

چو عندلیب فصاحت فروش شد حافظ
تو رونق سخن گفتن دری بشکن

ای آفتاب آینه دار جمال تو
مشک سیاه مجمره گردان خال تو

صحن سرای دیده بشستم ولی چه سود
کاین گوشه نیست در خور خیل خیال تو

لائق وسزاوار ۱۲

مطبوع

مطبوع تر ز روی تو صورت نبست هیچ	طغرا نویس ابروی مشکین مثال تو
برخاست بوی گل ز در آشتی در آی	ای نوبهار عالم و فرخنده فال تو
در صدر خواجه عرض کند این جفا کنم	شرح نیاز مندی دل پایمال تو

حافظ درین کمند سر سرکشان بسیست
سودای کج مپز که نباشد مجال تو

بجان پیر خرابات و حق صحبت او	که نیست در سر من جز هوای خدمت او
بهشت اگرچه نه جای گناهکار انست	بیار باده که مستظهرم بهمت او
چراغ صاعقه آن سحاب روشن باد	که زد بخرمن من آتش محبت او
بیار باده که دوشم سروش عالم غیب	نوید داد که عامست فیض رحمت او
مکن بچشم حقارت نگاه بر من مست	که نیست معصیت و زهد بی مشیت او

مدام خرقه حافظ بباده در گروست
مگر ز خاک خرابات بود فطرت او

ای پیک راستان خبر یار ما بگو	احوال گل به بلبل دستان سرا بگو
برچین چو می شد آن سر زلفین مشکبار	با ما سرچه داشت ز بهر خدا بگو
گر دیگرت بران در دولت گذر فتد	بعد از ادای خدمت و عرض دعا بگو
بر این فقیر نامه آن محتشم بخوان	با این گدا حکایت آن پادشا بگو

حافظ گرت بمجلس او راه میدهند
می نوش و ترک زرق برای خدا بگو

از من جدا مشو که توام نور دیده	آرام جان و مونس قلب رمیده
منعم کنی ز عشق وی ای مفتی زمان	معذور دارمت که تو او را ندیده
چشم بد از تو دور که در طرز دلبری	خط بر جمال یوسف کنعان کشیده

زین سرزنش که کرد ترا دوست حافظا
پیش از گلیم خویش مگر پا کشیده

ای که با سلسله زلف دراز آمده	فرصتت باد که دیوانه نواز آمده
آب و آتش بهم آمیخته از لب لعل	چشم بد دور که خوش شعبده باز آمده

ساعتی ناز مفرما و بگردان عادت | چون به پرسیدن ارباب نیاز آمده

گفت حافظ دگرت خرقه شراب آلودست
مگر از مذهب این طائفه باز آمده

نصیب من چو خرابات کرده است اله | درین میانه بگو زاهدا مرا چه گناه
مراد من ز خرابات چون که حاصل شد | دلم ز مدرسه و خانقاه گشت سیاه

برو گدای در پیر گداست شو حافظ
تو این مراد نیابی مگر ... بلند

وصال او ز عمر جاودان به | خداوندا مرا آن ده که آن به
بشمشیرم زد و با کس نگفتم | که راز دوست از دشمن نهان به

سخن اندر دهان دوست گوهر
ولیکن گفتهٔ حافظ از آن به

از خون دل نوشتم نزدیک دوست نامه | انی رایت دهرا من هجرک القیامه
هر چند کازمودم از وی نبود سودم | من جرب المجرب حلت به الندامه
دارم من از فراقت در دیده صد علامت | لیست دموع عینی هذا لنا العلامه
پرسیدم از طبیبی احوال دوست گفتا | فی بعدها عذاب فی قربها السلامه
گفتم ملامت آید گر گرد دوست گردم | والله ما راینا حبا بلا ملامه
باد صبا ز حالم ناگه نقاب بر داشت | کالشمس فی ضحاها تطلع من الغمامه

حافظ چو طالب آمد جامی بجان شیرین
حتی یذوق منه کاسا من الکرامه

ولہ

دوش رفتم بدر میکده خواب آلوده | خرقه تر دامن و سجاده شراب آلوده
آمد افسوس کنان مغبچه باده فروش | گفت بیدار شو ای رهرو خواب آلوده
شست و شوئی کن و آنگه بخرابات خرام | تا نگردد ز تو این دیر خراب آلوده
یار من پرده برانداخته یعنی چه | مست از خانه برون تاخته یعنی چه
شاه خوبانی و منظور گدایان شده | قدر این مرتبه نشناخته یعنی چه
حافظا در دل تنگت چو فرود آمد یار | خانه از غیر نپرداخته یعنی چه

ای بیخبر بکوش که صاحب خبر شوی / تا راهرو نباشی کی راهبر شوی

دست از مس وجود چو مردان ره بشوی / تا کیمیای عشق بیابی و زر شوی

گر نور عشق حق بدل و جانت اوفتد / بالله کز آفتاب فلک خوبتر شوی

از پای تا سرت همه نور خدا شود / در راه ذو الجلال چو بی پا و سر شوی

بنیاد هستی تو چو زیر و زبر شود / در دل مدار هیچ که زیر و زبر شوی

گر در سرت هوای وصالست حافظا
باید که خاک درگه اهل بصر شوی

ای پادشه خوبان داد از غم تنهائی / دل بی تو بجان آمد وقتست که باز آئی

ای درد توام درمان در بستر ناکامی / وی یاد توام مونس در گوشه تنهائی

مشتاقی و مهجوری دور از تو چنانم کرد / کز دست بخواهد شد پایان شکیبائی

خودبینی و خودرائی در عالم رندی نیست / کفرست درین مذهب خودبینی و خودرائی

حافظ شب هجران شد بوی خوش یار آمد
شادیت مبارک باد ای عاشق شیدائی

ای در رخ تو پیدا انوار پادشاهی / در فکرت تو پنهان صد حکمت الهی

کلک تو بارک الله در ملک و دین گشاده / صد چشمه آب حیوان از قطره سیاهی

بر اهرمن نتابد انوار اسم اعظم / ملک آن تست و خاتم فرما هر آنچه خواهی

در حشمت سلیمان هر کس که شک نماید / بر عقل و دانش او خندند مرغ و ماهی

عمریست پادشاها کز می تهیست جامم / اینک ز بنده دعوی و ز محتسب گواهی

ای عنصر تو مخلوق از کیمیای عزت / وی دولت تو ایمن از صدمت تباهی

جائی که برق عصیان بر آدم صفی زد / ما را چگونه زیبد دعوی بیگناهی

حافظ چو دوست از تو گه گاه می برد نام
رنجش ز بخت منما باز آ بعذر خواهی

ای دل آن به که خراب از می گلگون باشی / بی زر و گنج بصد حشمت قارون باشی

در ره منزل لیلی که خطرهاست بجان / شرط اول قدم آنست که مجنون باشی

ساغری نوش کن و جرعه بر افلاک فشان / تا بچند از غم ایام جگرخون باشی

حافظ از فقر مکن ناله که گر شعر اینست
هیچ خوشدل نپسندد که تو محزون باشی

ای دل بکوی عشق گذاری نمیکنی — اسباب جمع داری و کاری نمیکنی
چوگان کام در کف و گوئی نمیزنی — بازی چنین بدست و شکاری نمیکنی

حافظ برو که بندگے بارگاه دوست
گر جمله می کنند تو بارے نمی کنی

ای قصه بهشت ز کویت حکایتی — آب خضر ز نوش لبانت کنایتی
انفاس عیسی از لب لعلت لطیفهٔ — شرح جمال حور ز رویت روایتی
هر پاره از دل من و از غصه قصهٔ — هر سطری از خیال تو و ز رحمت آیتی

دانی مراد حافظ ازین آه و ناله چیست
از تو کرشمهٔ و ز خسرو عنایتی

ای که دائم بخویش مغروری — گر ترا عشق نیست معذورے
مستی عشق نیست در سر تو — رو که تو مست آب انگوری

بگذر از ننگ و نام خود حافظ
ساغر مے طلب که مخمورے

این خرقه که من دارم در رهن شراب اولی — وین دفتر بیمعنی غرق می ناب اولی
چون عمر تبه کردم چندان که نگه کردم — در کنج خراباتی افتاده خراب اولی
من حال دل زاهد با خلق نخواهم گفت — کاین قصه اگر گویم با چنگ و رباب اولی

چون پیر شدی حافظ از میکده بیرون رو
رندی و هوسناکی در عهد شباب اولے

سحرم هاتف میخانه بدولتخواهی — گفت باز آے که دیرینه این درگاهی
با گدایان در میکده ای سالک راه — با ادب باش گر از سر خدا آگاهی
اگرت سلطنت فقر ببخشند ای دل — کمترین ملک تو از ماه بود تا ماهی
قطع این مرحله بے همرهی خضر مکن — ظلمات ست بترس از خطر گمراهی

حافظ خام طمع شرمے ازین قصه بدار

عملت چیست کہ فردیش دو جہان ہیچ است

جوہر انتخاب غزلیات از دیوان مغربی۔

خورشید رخت چو گشت پیدا — ذرات دو کون شد ہویدا
مہر رخ تو چو سایہ انداخت — زان سایہ پدید گشت اشیا
دریای وجود موج زن شد — موجہ بفگند سوی صحرا
این جملہ چہ بود عین آن موج — وان موج چہ بود عین دریا
ہر چیز کہ ہست عین کل ست — پس کل چہ بود سراسر اجزا
اجزا چہ بود مظاہر کل — اشیا چہ بود ظلال اسما
اسما چہ بود ظہور خورشید — خورشید جمال ذات والا
صحرا چہ بود زمین و امکان — کانست کتاب حق تعالے

ای مغربی این حدیث بگذار
سر دو جہان مکن ہویدا

سوای طالب ہر مطلب ست مطلب ما — ورای مشرب ہر شارب ست مشرب ما
ہنوز روز و شب از کائنات ہیچ نبود — کہ روز ما رخ او بود و زلف او شب ما

نخست لوح دل از نقش کائنات بشوی
چو مغربیت اگر ہست عزم مکتب ما

ہیچ دانی کہ ما کئیم و شما — سایۂ آفتاب نور خدا
بگذر از سایہ زانکہ خورشید ست — آنچہ تو سایہ خوانیش ہر جا
سایہ و آفتاب یک چیز اند — ہست او واحد و کثیر نما
ہست یک عین این ہمہ اعیان — یک مسمی ست این ہمہ اسما
جملہ نقش تعینات وی اند — ہرچہ ہستند در زمین و سما
بہزاران ہزار شکل غریب — می نماید بخویشتن خود را
کثرت نقش موج گوناگون — نیست الا بجنبش دریا
آنچہ امواج خوانیش بحر ست — گشتہ ظاہر بکسوت من و ما

بیا در بحر یا با شو رہا کن این من و ما را — کہ تا دریا نمیگردی نداری سر دریا را

اگر امواج دریا را بجز دریا نمی بینی — یقین دانم کہ بتوانی مسمی دیدن اسما را

ز کثرت سوی وحدت شو ز وحدت ای دلم کثرت — ز راہ وحدت و کثرت توان دانستن اشیا را

الا ای مغربی جوئے اگر عنقای مغرب را
برون از مشرق و مغرب بباید جست عنقا را

ز روی ذات برافکن نقاب اسما را — نہان با اسم بنگر چہرہ مسمی را

اگرچہ سایۂ عنقای مغربست جہان — ولیک سایہ حجاب آمدست عنقا را

نقوش کثرت امواج ظاہر دریا — حجاب وحدت باطن شدست دریا را

ز مغربی چو توئے ناظر رخ زیبا
نہان از و مکن ای دوست روی زیبا را

ای صفات بیکران تو طلسم گنج ذات — گنج ذاتت گشت مخفی در طلسمات صفات

ہست عالم سر بسر نقش طلسم گنج تو — از طلسم نقش ہرگز حل نگردد مشکلات

ای صفاتت نقشبند کارگاہ ہر دو کون — سایۂ نور صفات تست نقش کائنات

ظل نقش کائنات از نور تو دارد ظہور — گرچہ باشد انبساط از عین ممکنات

سایہ گر ہستی ندارد لیک از ہم نیستست — نیست را از ہست اگر بشناختی یابی نجات

ای دلت سرگشتہ و حیران ابیات مغربی
بی جہت را گر ہمی خواہی گذر کن از جہات

ای نور تو مہر کون و ذرات — ذات تو برون ز نفی و اثبات

اسما و صفات و کون ہر یک — در ذات تو بود محو بالذات

نہ اسم و نہ نعت بود آنجا — نہ رسم و نہ شکل و نہ ہیئات

چون داشت ظہور از مظاہر — اسما و صفات را کمالات

موجود شدند بہر این کار — ارضین و عناصر و سموات

مصباح رخ ترا نگارا — کونین زجاجہ است و مشکات

مہر تو بمغربے عیان شد
با آنکہ جہان از وست ذرات

ای صفاتت حجاب چهرهٔ ذات / ذات پاکت ظهور بخش صفات

مغربی آنچه عالمش خوانند
عکس رخسار تست در مرآت

ای کائنات ذات ترا مظهر صفات / ای پیش اهل دیده صفات تو عین ذات
تا روی دلفروز تو آهنگ جلوه کرد / شد جلوه گاه روی تو مجموع کائنات
تا آفتاب حسن جمالت ظهور کرد / ظاهر شدند جملهٔ ذرات کائنات
هم گنج و هم طلسمی و هم جسم و هم روان / هم اسم و هم مسمی و هم ذات و هم صفات

هم مغربی و مشرق و هم مغربی و مهر
هم عرش و فرش و عنصر و افلاک هم جهات

ای از دو جهان نهان عیان کیست / وی عین عیان پس این نهان کیست
آن کس که بصد هزار صورت / هر لحظه همی شود عیان کیست
گوئی که نهانم از دو عالم / پیدا شده در یگان یگان کیست
گفتی که همیشه من خموشم / گویا شده پس بهر زبان کیست
گفتی که ز جسم و جان برونم / پوشیده لباس جسم و جان کیست

در دیدهٔ مغربی نهان شو
از دیدهٔ او ببین عیان کیست

در هزاران جام گوناگون شرابی بیش نیست / گرچه بسیارند انجم آفتابی بیش نیست
گرچه برخیزد ز آب بحر موج بیشمار / کثرت اندر موج باشد لیکن آبی بیش نیست
ای که هستی تو آمد رو که دلبر را نقاب / برفکن از روی دلبر چون حجابی بیش نیست
چیست عالم ایکه می پرسی نشان و نام او / بر محیط هستی مطلق حبابی بیش نیست

مغربی آمد حجاب روی جانان مغربی
درگذر از خود چه شد آخر حجابی بیش نیست

چون یکی اصل جملهٔ عددست / جنبش جمله سوی اصل خودست
چون ز یک جز یکی نشد ظاهر / پس یکی بیش نیست آنچه صدست
باطن بحر جملگی آبست / ظاهر بحر سر بسر زبدست

ظاهرش را هست از باطن — جنبش و حول و قوت و مددست

مغربی هر که غرق این دریاست
وارسیده ز دانش و خردست

دو عالم چیست نقش صورت دوست — چه جای نقش و صورت بلکه خود اوست

دو صد آئینه یک روی مقابل — اگر چه صد نماید لیک یک روست

تو این چشم و ابروی که بینی — یقین میدان که این آن چشم و ابروست

چو خوبان مظهر روی نگارند
در ایشان مغربی حیران از آن روست

مهر سرگشته که آفتاب کجاست — آب هر سو روان که آب کجاست

یار خود بی نقاب می گوید — که مرا یار بی نقاب کجاست

همه در پرده خویش را جویان — عارفی رسته از حجاب کجاست

چند پرسی که خود کلید خودی — کیست مفتاح و فتح باب کجاست

مغربی چون تو مهر را شرقی
چند پرسی که آفتاب کجاست

چنان مستم چنان مستم چنان مست — که نه پا دانم از سر نه سر از دست

جز آنکس را که مست جام اویم — ندانم در جهان دیگر کسی هست

بکلی خواهم از خود گشت بیخود — اگر باده دهد ساقی از این دست

دلم عهدی که بسته بود با کون — چو شد سرمست آن مجموع بشکست

دگر در مشرق و مغرب نگنجد
چو ذات مظهر از مغربی رست

آنچه مطلوب دل و جانست در جان و دلست — لیکن از مطلوب خود جان بیخبر دل غافلست

منزل جانان بجان و دل همی جوید دلم — غافل از جانان که او در دل و جان منزلست

ما همه دریا و دریا عین ما بوده ولی — مائی ما در میان ما و دریا حائلست

چشم دریا بین کسی دارد که غرق بحر شد — ورنه نقش موج بیند هر که او در ساحلست

کیست کامل در دو عالم هر که دریا عین اوست — عین دریا هر که شد میدان که مرد کاملست

چون بدانستی که حق هستی است باطل نیستی — روی حق را گیر و بگذر از همه کو باطلست

نقطهٔ توحید عین و جمع دریای وجود — حاصل آنرا که بر خط عدالت واصلست

چیست دانی درمیان جان و جانان مغربی

برزخ جامع خطا موهوم و حد فاصلست

دلی که آینهٔ روی شاهد ذاتست — برون ز عالم نفی و جهان اثباتست

مجو که بر ورق کائنات نتوان یافت — علامت اثر آن که بی علاماتست

کسی نخست و نجوید ز لوح هر دو جهان — نشان و نام کسی را که محو بالذاتست

کسی که در دو جهانش نه ذات هست و نه نام — وجود یافتنش نوع از محالاتست

مرا که عادت و رسم و رسوم نیست بدهر — چه داند آنکه ورا راه و رسم و عاداتست

مقام آنکه نباشد مقیم هیچ مقام — ورای منزلت و نیست و مقاماتست

وجود مغربی اندر فضای هستی او

چو پیش پرتو انوار مهر ذراتست

هیچکس را همچنین یاری که ما راهست نیست — کس ازین باده که ما مستیم از وی مست نیست

از پی پیوند او از خویشتن باید برید — بی بریدن آنکه کس هرگز بدو پیوست نیست

هستی گر مغربی راهست آن هستی اوست

مغربی را آنکه از خود هیچ هستی هست نیست

حسن روی هر پری زحسن روی اوست — آب حسن دلربا هر سو روان از جوی اوست

کعبهٔ اهل نظر رخسار جان بخش ویست — قبلهٔ ارباب دل طاق خم ابروی اوست

تا نبود از وی طلب او راکسی طالب نشد — جست و جوئی که بود ما را ز جست و جوی اوست

مغربی زان میکند میلی بگلشن کاندرو

هر که از رنگی و بوی هست رنگ و بوی اوست

چون رخت را هر زمان حسن و جمالی دیگرست — لاجرم هر دم مرا با تو وصالی دیگرست

آنکه هر ساعت جمالی می نماید روی او — پیش ارباب کمالات این کمالی دیگرست

گرچه عالم سر بسر نقش مثال روی اوست — لیکن او را هر زمان در دل مثالی دیگرست

هیچکس گرچه خیالی نیست خالی در جهان — لیکن این خالی که ما راست خیالی دیگرست

گوش دل گشوده توانی شنیدن این مقال / زانکه هر معنی سزاوار مقال دیگرست

مغربی را در نظر پیوسته زان ابرو روی
هر طرف بدری و هر جانب هلالی دیگرست

صفا و روشنی کاندرون خانهٔ ماست / ز عکس چهرهٔ آن دلبر یگانهٔ ماست
جهان و هر چه درو هست سر بسر موجست / ز جوش جنبش دریای بیکرانهٔ ماست
اگر زمان نبوت گذشت و دور رسل / ولی ظهور ولایت درین زمانهٔ ماست

کلید مخزن اسرار مغربی دارد
چو مغربیست که او خازن خزانهٔ ماست

هر آنکه حضرت آنحضرتست مطلوبست / محب دوست به تحقیق عین محبوبست
دوای درد دل ایم از درون طلبست / اگرچه درد تو افزون ز درد ایوبست
نمونه است ز دیوان دفتر حسنت / هر آنچه بر ورق کائنات مکتوبست
ز حسن اوست که در کائنات پیچیده / خروش و ولوله و جوش و شور و آشوبست

نه مغربیست که در پیش مغربست نهان
که مغربی بجز از روی دوست محجوبست

آنچه کفرست بخلق بر ما دین است / تلخ و ترش همه عالم بر ما شیرین است
چشم حق بین بجز از حق نتواند دیدن / باطل اندر نظر مردم باطل بین است
گل توحید نروید ز زمینی که درو / خار شرک و حسد و کبر و ریا و کین است
نیست و هست ارباب حقیقت جز حق / جنت اهل حقیقت بحقیقت این است

مغربی از تو بت چین تو در جمله صور
نیست محجوب که او را صفت تمکین است

آنکه او دیدهٔ جان و دل و نور بصرست / هر کجا می‌نگرم صورت او در نظرست
پی نبرد بره او کسی کز پی خود دور افتاد / اثر از دوست کسی یافت که او بی اثرست
تو بدین چشم کجا چهرهٔ معنی بینی / چشم صورت دگر و چشم معانی دگرست

مغربی علم تر و خشک ز دل برشوی و خوان
دل کتابیست که آن جامع هر خشک و ترست

چو بحر نامتناهی ست دایما امواج   حجاب وحدت دریاست کثرت امواج
دلم که ساحل دریای بی‌نهایت اوست   بود مدام با امواج بحر او محتاج
علاج درد دلم غیر موج دریا نیست   چه طرفه درد که موجش بود دوا و علاج

هر آنچه مغربی از کائنات حاصل کرد
بکرد بحر محیطش به یک زمان تاراج

چون عکس رخ دوست در آئینه عیان شد   هر عکس رخ خویش نگاری نگران شد
چون عزم تماشای جهان کرد ز خلوت   آمد به تماشای جهان عین جهان شد
هر نقش که او خواست بر آن نقش برآمد   پوشیده بمان نقش بدان نقش عیان شد
هر کثرت خود گشت و از وحدت خود دید   هم عین عیان آمد و هم عین نهان شد
جایی همه اسم آمد و جایی همگی رسم   جایی همه جسم آمد و جایی همه جان شد

ای مغربی آن یار که بی نام و نشان بود
از پرده برون آمده با نام و نشان شد

پا ز حد خویشتن بیرون نمی باید نهاد   گر نهادی پیش از این اکنون نمی باید نهاد
هر که مادون حق آمد پیش ما آن دون بود   نام حق را هیچ بر مادون نمی باید نهاد
عشق و حسن هست آن مجنون و لیلی مظهر آن   تهمتی بر لیلی و مجنون نمی باید نهاد

مغربی اسرار بحر بیکران خویش از این
از زبان موج با هامون نمی باید نهاد

دل همه دیده شد و دیده همه دل گردید   تا مرا از دل و دیده ز تو حاصل گردید
قطع شوند خود و هر دو جهان کرد دلم   سالها تا که زمانی ز تو واصل گردید
بامیدی که رسد موج از آن بحر به دل   سالها ساکن آن بحر و ساحل گردید
منزلی به ز دل و دیده من هیچ نیافت   ماه من گرچه بسی گرد منازل گردید

وله

ز قدت سرو بستان آفریدند   ز رویت ماه تابان آفریدند
ز حسن روی تو تابی عیان شد   از آن خورشید تابان آفریدند
لب و دندان او را چون بدیدند   دُر و یاقوت و مرجان آفریدند
چو عکس زلف و رخسارش نمودند   بگیتی کفر و ایمان آفریدند

برای سجده بردن پیش رویش
جهانی را مسلمان آفریدند

یکی را بهر طاعت خلق کردند
یکی را بهر عصیان آفریدند

چو حسن خویشتن را جلوه دادند
برای جلوه انسان آفریدند

برای عاشقان از هجر و وصلش
هزاران درد و درمان آفریدند

چو خود خوردند باده مغربی را
چرا سرمست و حیران آفریدند

بی نقاب آن جمال نتوان دید
ور نقابش جز مثال نتوان دید

روی او را بزلف و خال توان
دید بی زلف و خال نتوان دید

بخیالی ازو شدم قانع
که ازو جز خیال نتوان دید

آفتابست در ظلال نهان
زو بغیر از ظلال نتوان دید

مغربی هیچ چیز از ان عنقا
بجز از پر و بال نتوان دید

دلی دارم که در وی غم نگنجد
چه جای غم که شادی هم نگنجد

درین خلوت بجز دمساز باید
درین مجلس بجز همدم نگنجد

حدیث بیش و کم اینجا رها کن
که اینجا وصف بیش و کم نگنجد

چنان پر گشت گوشم از نغمهٔ دوست
که در وی بانگ زیر و بم نگنجد

زبان ای مغربی درکش ز گفتار
مگو چیزی که در عالم نگنجد

ز دریا موج گوناگون برامد
ز بیچونی برنگ چون برامد

چو این دریای بیچون موج زن شد
حباب آسا بگردون برامد

ازین دریا بدین امواج هر دم
هزاران گوهر مکنون برامد

گهی در خلوت لیلی فروشد
گهی در صورت مجنون برامد

بمعنی هیچ دیگرگون نگردید
بصورت گرچه دیگرگون برامد

چو شعر مغربی در هر لباسی
بغایت دلبر و موزون برامد

رخت هر دم جمالے می نماید زحسن خود مثالے می نماید
جمالت را کمالاتست بسیار از آن هر دم کمالے می نماید
تجلی میکند هر لحظه بر دل دلم را طرفه حالے می نماید
مرا هر ذره از ذرات عالم بنور او وصالے می نماید

بچشم مغربے غیرے محال ست
کسے گوید محالے مے نماید

از سواد الوجه فی الدارین گردی بهره‌ور چشم بگشا و جمال کفر و فقر ما نگر
از سواد اینچنین کفر مجازی مرد و آ سوی دارالملک آن کفر حقیقی کن نظر
کفر باطن حق مطلق را بخود پوشیدن است با چنین کفری ز کفر ما کجا یابی خبر
حق بحق پوشیده کردی و نگهی کافر شدی چون شوی کافر ز ایمان آگهی یابی خبر

کفر و ایمان چون حجاب راه حق اند ای پسر
رو بسان مغربی از کفر و ایمان درگذر

یار ما هر ساعتے آید ببازار دگر تا بود حسن و جمالش را خریدار دگر
کسوت دیگر بپوشد جلوه دیگر دهد مظهر دیگر نماید هر اظهارے دگر
کار او عشق ست با خود عشقبازی میکند نیستش جز عشق با خود با کسی کار دگر

از زبان جمله ذرات عالم مغربی
میکند بر هر روش تازه اقرارے دگر

اندر آمد در خلوت دل یار سحر گفت کس را مکن از آمدنم هیچ خبر
گفتمش کے ز تو یابم خبری گفت آندم که نماند ز تو در هر دو جهان هیچ اثر
گفتمش هیچ توان در تو نظر کردم گفت آری چو شود جمله ذات تو نظر
گفتمش هیچ توان در تو رسیدن گفتا در من آنکس برسد کو کند از خویش گذر
گفتمش هیچ ترا در دو جهان هست مثال گفت در صورت و معنی ست زمانی بنگر
گفتمش من چه ام و تو چه و عالم چیست گفت من اندام و تو ثمر و کون شجر
گفتمش دیده من تاب جمالت دارد گفت دارد چو شود چشم ترا نور بصر
روی من مهر تجلی طلب مظهر پاک نیست بهتر ز جهان پاک ترا از تو مظهر

گفتمش مغربیت درخور اگر ہست بگو
گفت او روسے مرا ہست بوجہی درخور

ای آخر ہر اول وی اول ہر آخر — وی ظاہر ہر باطن وی باطن ہر ظاہر
انوار جمال تو در دیدۂ ہر مومن — استار جلال تو در دیدۂ ہر کافر

بر مغربی آن ساقی چون ریخت می باقی
شد فانی و شد باقی شد غائب و شد حاضر

نخست دیدہ طلب کن پس انگہی دیدار — ازانکہ یار کند جلوہ در اولوالابصار
ترا کہ دیدہ بود پر غبار نتوانی — صفای چہرۂ او دید با وجود غبار

جمال حسن ترا صد ہزار زیب افزود
ازانکہ حسن ترا مغربی ست آئینہ دار

ولہ

نیست پنہان حق ز چشم مرد جان خود شناس — گرچہ ہر ساعت نماید خویش را در ہر لباس

ولہ

اگرچہ پادشہ عالم گدای توام — تو از برای منی و من از برای توام
جہان بذات و صفت و بہم عطای تست — کہ من بذات و صفت و بہم خدای توام
نظر بجانب من کن کہ روی خود بینی — ازانکہ آئینۂ روی جانفزای توام
لقای خویش گرت آرزو کند دیدن — مرا ببین بحقیقت کہ من لقای توام
مرا نگر کہ ز من ظاہرست جملہ جہان — چرا کہ مظہر جام جہان نمای توام
تو بی وساطت من ہیچ کجا یابی — مدار دست ز من زانکہ رہنمای توام

بگوش ہوش جہان دوش مغربی بگفت
مرا شناس کہ من مظہر خدای توام

ولہ

ما جام جہان نمای ذاتیم — ما مظہر جملہ صفاتیم
ہم صورت واجب الوجودیم — ہم معنی جملہ ممکناتیم
برتر ز مکان و در مکانیم — بیرون ز جہات و در جہاتیم
بیمار و ضعیف را شفائیم — محبوس و نحیف را نجاتیم
چون قطب ز جای خود نجنبیم — چون چرخ اگرچہ بی ثباتیم
تا مہر تو دیدیم ز ذرات گذشتیم — از جملہ صفات از پی آن ذات گذشتیم

چون جمله جهان مظهر آیات وجوداند
اندر طلب از مظهر آیات گذشتیم

با ما سخن از کشف و کرامات مگویید
چون ما ز سر کشف و کرامات گذشتیم

ای شیخ اگر جمله کمالات تو اینست
خوش باش کزین جمله کمالات گذشتیم

از کعبه و بتخانه و زنار و چلیپا
وز میکده و کوی خرابات گذشتیم

اینها بحقیقت همه آفات طریق اند
المنة لله که ز آفات گذشتیم

ما از سر هر آنچه که بود مشرق انوار
از مغربی و کوکب و مشکات گذشتیم

ما از بسیار خلق کناری گرفته ایم
اندر کنار خویش نگاری گرفته ایم

دامن نخست از همه عالم فشانده ایم
وانگه بصدق دامن یاری گرفته ایم

سرگشته گشته ایم چو پرگار سالها
تا همچو نقطه قراری گرفته ایم

با آنکه هیچ کار نیاید ز مغربی
او را بیاری از پی کاری گرفته ایم

معنی حسن تو در صورت جان می بینیم
عکس رخسار تو در جام جهان می بینیم

دفتر حسن بتان را بنظر می آریم
از تو در هر ورقی نام و نشان می بینیم

مغربی از من و تو درگذر و در خود بین
چند گویی که ترا در دگران می بینیم

ما از ازل بمیخانه خمار آمدیم
دردی کشان میکده یار آمدیم

در خلوت عدم می هستی ز جام دوست
کردیم نوش مست ببازار آمدیم

ناگاه حلقه سر زلفش بگردن ما
ما در میان حلقه گرفتار آمدیم

کاری بجز عشق نداریم در جهان
عشق است کار ما و درین کار آمدیم

بودیم یک وجود و لیکن در جهان
بسیار در مظاهر بسیار آمدیم

از یار مغربی سخنی در ازل شنود
ما جمله زان حدیث بگفتار آمدیم

منکه در صورت خوبان همه او می بینم
تو نگویی که من آن روی نکو می بینم

نیست در دیده من هیچ مقابل همه اوست
تو قفا می نگری من همه رو می بینم

هر کجا می نگرد دیده در او می نگرد
هرچه بینیم از او جمله باو می بینیم

تو زیکسو نظری کن و من از همه سو
تو زیکسو و منش از همه سوی بینیم

گاه با جمله وگه جمله از او میدانم
گاه او جمله وگه جمله از او می بینیم

مغربی آنکه تواش می طلبی در خلوت
من عیان بر سر هر کوچه و کوئی بینیم

هر سو که دویدیم همه سوی تو دیدیم
هر جا که رسیدیم سر کوی تو دیدیم

هر قبله که بگزید دل از بهر عبادت
آن قبله دل را خم ابروی تو دیدیم

روی همه خوبان جهان را بتماشا
دیدیم و همه آینه روی تو دیدیم

در ظاهر و باطن بمجاز و بحقیقت
خلق دو جهان را همه سوی تو دیدیم

از مغربی احوال بپرسید که او را
سودازده طره هندوی تو دیدیم

منم که روی ترا بی حجاب می بینم
منم که بی شب و روز آفتاب می بینم

ندانم از چه سبب تشنه ام چو من خود را
بذات و نعت و صفت غرق آب می بینم

منم که بر لب دریای بی نهایت او
مثال هر دو جهان چون حباب می بینم

مرا بهیچ کتابی مکن حواله دگر
که من حقیقت خود را کتاب می بینم

چه باده خورد دل مغربی که من او را
بسان نرگس مست خراب می بینم

ای تو مخفی در ظهور خویشتن
وی رخت پنهان بنور خویشتن

با دو عالم بی دو عالم آشنا
عشقبازی در حضور خویشتن

چون شعوری یافت از آیات ذات
گشت عاشق بر شعور خویشتن

ولہ

گفتمش خواهم که بینم مر ترا ای نازنین
گفت خواهی گر مرا بینی برو خود را ببین

گفتمش با تو نشستن آرزو دارد دلم
گفت اگر این آرزو باشد ترا با خود نشین

گفتمش بی پرده با تو گر سخن گویم رواست
گفت در پرده نشاید گفت با ما پیش ازین

ولہ

گاه باشی و گه شناسی تو
می ندانم چنین چرایی تو

هر زمان کسوت دگر پوشی
بلباسی دگر برآیی تو

هیچکس مر ترا نیاورد دست — خود بخود آمدی خدائی تو
دانمت کز جهان نه‌ای لیکن — می ندانم که از کجائی تو

ولہ

تو از مائی و سے ما را ندانی — ز دریائی و دریا را ندانے
اگر دریا ندانی این عجب نیست — عجب آنست صحرا را ندانے
تو اشیائی و اشیا جملگی تو — اگرچه هیچ اشیا را ندانے
همه اسمای تو هستند ظاهر — ظهور جمله اسما را ندانے

الا ای مغربے عنقاے مغرب
توئی با آنکه عنقا را ندانے

تو میخواهی که تا تنها تو باشے — کسی دیگر نباشد تا تو باشے
از ان پنهان کنے هر لحظه ما را — ز چشم خلق تا پیدا تو باشی
چو بی ما نیستی یک لحظه موجود — نمی شاید که خود بے ما تو باشی
ز جزوی گر بکلے باز گردی — چو کل در جمله اجزا تو باشے
دوئی آنجا نمی گنجد روان شو — که یا من باشم آنجا یا تو باشی

لسان مغربے خود را رها کن
بیا بگذار خود را تا تو باشے

جوہر انتخاب دیوان جناب شاہ نیاز احمد صاحب قدس سرہ

ای غنی ذات تو از اقرار و از انکار ما — بی نیاز از ما و از پیدائی و اظهار ما
نی بهارت هستی ما نی خزانت نیستی — ای بهارت بی تعلق از گل و از خار ما
کنز مخفی بود اندر غیب مطلق ذات تو — نام ما آنجا کجا بود و کجا آثار ما
هستیت خود بحر مواجیست ناپیدا کنار — قطره باشد یا نمی زان بحر این انهار ما
کی رسد شاهین فکر اندر هوای اوج تو — بی پر و بال است آنجا طائر طیار ما
نی بگنجد در آنجا نی دوئی گفتن روا — بسکه هست عالی ز اطلاق کم و بسیار ما
نسبت تنزیه و تشبیهش نمودن ناسزاست — کی سزد این قیدها در ذات حضرت یار ما
اعتبارات و اضافاتی که آید بر زبان — نیست در هستی سوا خود بود دلدار ما
عین ادراک است عاجز ماندن از ادراک او — کار ما عجز است آخر کار در هر کار ما

جوهر انتخاب کلام جناب سید امجد علی شاه صاحب متخلص به اصغر جد امجد حضرت الٰهی قدس سره

به بزم گرم میخواران عسس ننشست و ننشیند / که در آتشکده زنهار خس ننشست و ننشیند
زعالی همتان کی پست فطرت فیض می یابد / که بر خوان فلک هرگز مگس ننشست و ننشیند
سزای عاشقان باشد سر خود را اگر [illegible] / بزیر تیغ قاتل بوالهوس ننشست و ننشیند

عروج اهل حق باشد بهر نوعی ولی اصغر
به بام دار چون منصور کس ننشست و ننشیند

شهید تیغ نگاه تو دلفگاران اند / قتیل خنجر عشق تو بیقراران اند
ز اشک چشم عیان گشت سر عشق نگار / وگرنه جان و دلم هر دو رازدار آنند
ببین که بلبل و پروانه و دل عاشق / براه عشق رفیق هم اند و یار اند
بفرقت تو بچشمم با امید وصل [illegible] / که عاشقان تو هر دم امیدوار اند
بخنده های گل و شمع هیچ [illegible] / اگرچه بلبل و پروانه سوگوار اند
بچشم کم منگر سوی ما که در عالم / شهان مملکت عشق خاکسار اند
امید مهر از ایشان مدار ای دل من / که جمله ماه جبینان ستم شعار اند
چه دور رحمت حق گر گذر کند اینجا / که اهل میکده یکسر گناهگار اند
نشاط عید ز دیدار او بدل یابند / که طالبان رخ دوست روزه دار اند

منم که بنده اصغر مرا چه میدانی
که عاشقان گل روی تو هزار اند

تا که از هستی جاوید نشان خواهد بود / نور آن مهر بهر ذره عیان خواهد بود
روی بنما که باقرار در آید مسکین / تا بکی حسن عیان تو نهان خواهد بود
بسکه آن چشم سیه مست مرا کرده شهید / خاک من کعبه رندان جهان خواهد بود
من اگر خاک شوم چشم دلم در صفت / سوی مهر رخ جانان نگران خواهد بود
چشم مستش نظری گر بخرابات کند / ساغر بیخودی پیر مغان خواهد بود
آن دل آئینه طلعت که بود محو رخت / منظر دیده صاحب نظران خواهد بود

بشنو از پرده دل نغمه وحدت اصغر

راز این سازِ عیانست و نهان خواهد بود

بجهان نیست غیر حق موجود — ذات او هست شاهد و مشهود
مشت خاکی چه داشت مرتبهٔ — خود با آدم شد ست او مسجود
عاشقان را ز دین و هم دنیا — نیست جز ذات پاک تو مقصود
عاشق خویشتن گشته و شیدا — تا جمالش به بر جلوه نمود

بزمین و زمان و کعبه و دیر
هست امجد علی خدا موجود

شور زنجیر چون بگوش آمد — دل دیوانه ام بهوش آمد
شکر لله که در زمان بهار — در بزم یار باده نوش آمد

چون مریدان بصدق دل امجد
به در پیر می فروش آمد

دلم پر درد و شیدا آفریدند — برای درد او را آفریدند
لب لعل تو دل را زندگی داد — برای مرده عیسی آفریدند
بنادان رحمت و بیاره کم — مرا افسوس دانا آفریدند
دل عاشق بود با صبر و الفت — بتان را بی محابا آفریدند

دل امجد علی را خسته [illegible]
برای [illegible] آفت بدیدند

شدنی هر چه هست خواهد شد — فکر دنیا و دین نباید کرد

عاشقان راست عاقبت بالخیر
هیچ شک اندرین نباید کرد

شکوه از بخت کنم یا ز ستمگاری دوست — طعنه بر عشق زنم یا بوفاداری دل

خواب غفلت جهان مایهٔ رنج ست امجد
هست آسایش و این بیداری دل

گر خزان و بهار می بینم — جلوهٔ رنگ یار می بینم
در رخ زشت و نیک اهل جهان — نور حق آشکار می بینم

کعبه و دیر ابو جهد عشق — خوب دار القرارے بینم
دل بجو چشم سر بسوے بتان — طرفه تر این بہارے بینم

کعبه و دیر ایدان احقر
خانهٔ آن نگارے بینم

عاشقے چیست بیقرار سہیا — زیستن در امید وار سہیا

راستی در جہان بود احقر
مایهٔ عیش رستگار سہیا

ببین بچشم دل خود که در جہان ہمه او — ہنوز خویش ہویدا بجسم و جان ہمه او
شراب و ساقی و ہم مست شادمان ہمه اوست — طلب بمیکدهٔ شیخ در دخوان ہمه او
گہی بطلعت وصل و گہی بصورت ہجر — زمان جوشش گل و ہم خزان ہمه او
ببین بدیدهٔ دل مظہر جمال و جلال — سموم دوزخ و ہم روضهٔ جنان ہمه او
ثنای اوست ہو الظاہر و ہو الباطن — عیان بخلق و نہان بجان جان ہمه او
ز حسن و قبح مزن دم که اندرین عالم — شرار گلخن و ہم رنگ گلستان ہمه او

ز فیض پیر عیان شد چنین بمن احقر
که در لباس تن پیر و نوجوان ہمه اوست

حرف از دہان او چه تمنا کند کسے — از تنگ دل عطا چه تقاضا کند کسے
دل داده ایم یکسر پیش گزشته ایم — بہتر ازین ز زلف چه سودا کند کسے
رنگش نشان خون شہیدان ما بود — گلزار دہر را چه تماشا کند کسے
مجنون صفت بسیر بیابان رسیده ایم — خود را ازین زیاده چه رسوا کند کسے
دل داده ام بیاد و گریبان دریده ایم — خود را ازین زیاده چه شیدا کند کسی

احقر کسی که ز دل با خبر بود
احقر علی بگو چه تقاضا کند کسے

چند غزلہاے متفرقات

چهره را صیقلے از آتش می ساختهٔ — خبر از خویش نداشتی که چه پرداختهٔ
ای بسا خانهٔ تقوی که رسیدست بآب — تا ز منزل عرق آلوده بدن تاختهٔ

بهر سر کوے تو چندانکه نظر کار کند
دل و دین ست که بیکدیگر انداخته

دولت حسن تو وقت ست کنی پایه کار
کار ما را چه بوقت و گر انداخته

شعله را که از و طور بنهار آید
در دل صائب خونین جگر انداخته

آمدم تا مست و حیرانت کنم
همچو زلف خود پریشانت کنم

عزم آن دارم که مهمانت کنم
جان و دل ای دوست قربانت کنم

ور تو افلاطون و لقمانی بعلم
من بیک تعلیم نادانت کنم

علم بخشم تا که معلومت شود
از همه معلوم نادانت کنم

گر تو ترک سر کنی مردانه وار
همچو اسمعیل قربانت کنم

بر توکل همچو ابراهیم باش
آتش نمرود ریحانت کنم

گر یقین دانم که بر من عاشقی
از جمال خویش حیرانت کنم

ساقی مجلس شوم تا صبحدم
از شراب شوق مستانت کنم

شمس تبریزی بمولانا بگو
واقف اسرار یزدانت کنم

نه مردم نی تنکم نه با کس صلح و نه جنگم
نه دل شادم نه دل تنگم نه ترسایم نه [illegible]

نه از قوم خراباتم نه از اهل مناجاتم
نه مرد زهد و طاماتم برون از کفر و ایمانم

چه شخص من بمیدانم که هم دانا و نادانم
چو زین و آن بگذشتم نه اینانم نه آنانم

نه مستم من نه هشیارم نه در خوابم نه بیدارم
نه با یارم نه بی یارم نه غمگینم نه شادانم

زمین و آسمانم من ورای جسم و جانم من
نه اینم من نه آنم من نکو دانم نکو دانم

ما تاج سرفراز همه خلق خدائیم
ما پادشه مملکت هر دو سرائیم

گاهی چو هلالیم و گهی بدر منیریم
گه شرق نمائیم و گه از غرب برائیم

مائیم که از ما و منی هیچ نماند ست
در عین بقائیم و منور ز صفائیم

مائیم که از سایه هستی بگذشتیم
ما سایه نخواهیم همائیم همائیم

سفلی ز هر سفلی منم علوی ز هر علیا منم
بنده ز هر بنده منم مولا ز هر مولا منم

در باره من لاهوت شد اسرار من شیدا منم
کرسی منم تحت الثری از نه فلک بالا منم

محکوم هر حاکم منم مظلوم هر ظالم منم
حاکم منم ظالم منم هر صفت پیدا منم

کز نیستان تا مرا ببریده اند / از نفیرم مرد و زن نالیده اند

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق / تا بگویم شرح درد اشتیاق

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش / باز جوید روزگار وصل خویش

من بهر جمعیتی نالان شدم / جفت خوش حالان و بدحالان شدم

هر کسی از ظن خود شد یار من / از درون من نجست اسرار من

سر من از ناله من دور نیست / لیک چشم و گوش را آن نور نیست

تن ز جان و جان ز تن مستور نیست / لیک کس را دید جان دستور نیست

آتش است این بانگ نای و نیست باد / هر که این آتش ندارد نیست باد

آتش عشق است کاندر نی فتاد / جوشش عشق است کاندر می فتاد

بند بگسل باش آزاد ای پسر / چند باشی بند سیم و بند زر

هر کرا جامه ز عشقی چاک شد / او ز حرص و عیب کلی پاک شد

شاد باش ای عشق خوش سودای ما / ای طبیب جمله علتهای ما

ای دوای نخوت و ناموس ما / ای تو افلاطون و جالینوس ما

جسم خاک از عشق بر افلاک شد / کوه در رقص آمد و چالاک شد

جمله معشوق است و عاشق پرده / زنده معشوق است و عاشق مرده

ای کمینه بخششت ملک جهان / من چه گویم چون تو میدانی نهان

ای همیشه حاجت ما را پناه / بار دیگر خود غلط کردیم راه

از خدا جوییم توفیق ادب / بی ادب محروم ماند از لطف رب

از ادب پرنور گشت است این فلک / وز ادب معصوم و پاک آمد ملک

بی ادب تنها نه خود را کرد بد / بلکه آتش در همه آفاق زد

بدگمانی کردن و حرص آوری / کفر باشد پیش خوان مهتری

هر چه بر تو آید از ظلمات و غم / آن ز بیباکی و گستاخیست هم

هر که گستاخی کند در راه دوست / رهزن مردان شد و نامرد اوست

بد ز گستاخی کسوف آفتاب / شد عزازیلی ز جرأت رد باب

ای لقای تو جواب هر سوال / مشکل از تو حل شود بی قیل و قال

بردن پادشاه آن طبیب را

عاشقی پیداست از زاری دل / نیست بیماری چو بیماری دل

علت عاشق ز علتها جداست / عشق اصطرلاب اسرار خداست

عاشقی گر زین سر و گر زان سر است / عاقبت ما را بآن شه رهبر است

هر چه گویم عشق را شرح و بیان / چون بعشق آیم خجل باشم ازان

آفتاب آمد دلیل آفتاب / گر دلیلت باید از وی رو متاب

خوشتر آن باشد که سر دلبران / گفته آید در حدیث دیگران

خلوت طلبیدن

هان و هان این راز را با کس مگو / گرچه از تو شه کند بس جست و جو

چونکه اسرار نهان در دل بود / آن مرادت زودتر حاصل شود

گفت پیغمبر که هر که سر نهفت / زود گردد با مراد خویش جفت

دانه چون اندر زمین پنهان شود / سر او سرسبزی بستان شود

وعدهٔ اهل کرم گنج روان / وعدهٔ نااهل شد رنج روان

وعده کردن را وفا باشد عیان / تا نبینی در قیامت رنج آن

دریافتن آن ولی

عشقهایی کز پی رنگی بود / عشق نبود عاقبت ننگی بود

زانکه عشق مردگان پاینده نیست / زانکه مرده سوی ما آینده نیست

عشق زنده در روان و در بصر / هر دمی باشد ز غنچه تازه‌تر

عشق آن زنده گزین کو باقیست / از شراب جانفزایت ساقیست

حکایت مرد بقال

کار پاکان را قیاس از خود مگیر / گرچه ماند در نبشتن شیر و شیر

جمله عالم زین سبب گمراه شد / کم کسی ز ابدال حق آگاه شد

همسری با انبیا برداشتند / اولیا را همچو خود پنداشتند

کاملان کز سر تحقیق آگه اند / بیخود و حیران و مست و واله اند

نی چنان حیران که پشتش سوی اوست / بل چنین حیران که در روی او

آن یکی را روی او شد سوی دوست | وین یکی را روی او خود روی اوست
روی هر یک می‌نگر میدار پاس | بو که گردی تو ز خدمت روشناس
چون بسی ابلیس آدم روی هست | پس بهر دستی نشاید داد دست
کار مردان روشنی و گرمی ست | کار دونان حیله و بی شرمی ست

داستان آن پادشاه

خشم و شهوت مرد را احول کند | ز استقامت روح را مبدل کند
چون غرض آمد هنر پوشیده شد | صد حجاب از دل بسوی دیده شد
سایهٔ یزدان بود بندهٔ خدا | مردهٔ این عالم و زندهٔ خدا
خاک شو مردان حق را زیر پا | خاک بر سر کن حسد را همچو ما

در بیان خسارت

فهم و خاطر تیز کردن نیست راه | جز شکسته می‌نگیرد فضل شاه
جان و دل را طاقت آن جوش نیست | با که گویم در جهان یک گوش نیست
روح می‌بردت سوی چرخ برین | سوی خاک و گل شدی در اسفلین
اسپ همت سوی اختر تاختی | آدم مسجود را نشناختی
آخر آدم زاده‌ای ای ناخلف | چند پنداری تو پستی را شرف
پرورد در آتش ابراهیم را | ایمنی روح سازد بیم را
گوش ما هوش است چون گویا توی | خشک ما بحرست چون دریا توی
با تو ما را خاک بهتر از فلک | ای سماک از تو منور تا سمک
صورت رفعت بود افلاک را | معنی رفعت روان پاک را

اعتراض کردن

ما چو نائیم و نوا در ما ز تست | ما چو کوهیم و صدا در ما ز تست
ما که باشیم ای تو ما را جان جان | تا که ما باشیم با تو در میان
ما عدمهائیم و هستی‌های ما | تو وجود مطلقی فانی نما
باد ما و بود ما از داد تست | هستی ما جمله از ایجاد تست
لذت هستی نمودی نیست را | عاشق خود کرده بودی نیست را

لذت انعام خود را وا مگیر | نقل و باده جام خود را وا مگیر

منگر اندر ما مکن در ما نظر | اندر اکرام و سخای خود نگر

ما نبودیم و تقاضا ما نبود | لطف تو ناگفتهٔ ما می‌شنود

هر که او بیدارتر پر دردتر | هر که او آگاه‌تر رخ زردتر

انبیا را کار عقبی اختیار | جاهلان را کار دنیا اختیار

کافران چون جنس سجین آمدند | سجن دنیا را خوش آیین آمدند

انبیا چون جنس علیین بدند | سوی علیین بجان و دل شدند

ده چراغ ار حاضر آید در مکان | هر یکی باشد بصورت غیر آن

فرق نتوان کرد نور هر یکی | چون بنورش روی آری بی‌شکی

در معانی قسمت و اعداد نیست | در معانی تجزیه و افراد نیست

نکتها چون تیغ فولادست تیز | گر نداری اسپری واپس گریز

رو بمعنی کوش ای صورت‌پرست | زانکه معنی برین صورت پرست

همنشین اهل معنی باش تا | هم عطا یابی و هم باشی فتا

جان بی معنی درین تن بی خلاف | هست همچون تیغ چوبین در غلاف

چون غلاف اندر بود با قیمتست | چون برون شد سوختن را آلتست

نار خندان باغ را خندان کند | صحبت مردانت از مردان کند

گر تو سنگ صخره و مرمر شوی | چون بصاحبدل رسی گوهر شوی

حق همی گوید نظر مان بر دلست | نیست بر صورت که آن آب و گلست

دل تو این آلوده را پنداشتی | لاجرم دل ز اهل دل برداشتی

دل نباشد غیر آن دریای نور | دل نظرگاه خدا وانگاه کور

نی دل اندر صد هزاران خاص و عام | در یکی باشد کدامست و کدام

آن دمی کز آسمانها برترست | آن دم ابدال یا پیغمبرست

دل ترا در کوی اهل دل کشد | تن ترا در حبس آب و گل کشد

عقل اینجا ساکت آمد یا مضل | زانکه دل یا اوست یا خود اوست دل

گفت پیغمبر که حق فرموده است | من نگنجم هیچ در بالا و پست

در زمین و آسمان و عرش نیز　　می نگنجم این یقین دان ای عزیز
در دل مومن بگنجم اے عجب　　گر مرا جوئی در آن دلها طلب

مثنوی دیگر

خود پرستی راه شیطان آمده　　بت شکستن راه مردان آمده
مصطفی شیخ منست در راه دین　　او مرا بنموده است راه یقین
من نه عطارم تو عطارم ببین　　در ره حق راندوا اسرارم ببین
من برائے جمله عالم آمدم　　لا جرم در نقش آدم آمدم
اولین و آخرین من بوده ام　　ظاهرین و باطنی من بوده ام
بعد پنجه سال او اسرار یافت　　از فریدالدین لقب عطار یافت
چون که اندر راه حق چالاک شوی　　از وجود خویشتن فانی بوی
ای برادر در کمال خویش باش　　در ره توحید حق بی کیش باش
هر که اندر بند نقش خویش ماند　　در ره حق همچو کافر کیش ماند
نقش را اینجا حجاب راه دان　　این سخن را از دل آگاه دان
این نه تقلیدست و نه این از هوا است　　راه تحقیق ست و راه مصطفی ست
راه احمد بود توحید ای پسر　　از ره توحید حق شو با خبر
در خودے خود گرفتار آمدی　　لا جرم در عین پندار آمدی
ای ز وصلت غرق توحید آمدم　　لا جرم در عین تفرید آمدم
من ندانم تو منی و ما توئے　　محو گشتم در تو گم گشته دوئی
من بوصلت عارف مطلق شدم　　عارفے رفته تمامی حق شدم
چون نماند نقشها اندر میان　　آن زمان نقاش را بینی عیان
چون ترا باشد کمال دین حق　　خویش را هرگز نه بینی غیر حق

مثنوی دیگر

الا ای همای همایون نظر　　خجسته سروشی مبارک خبر
سر فتنه دارد دگر روزگار　　من و مستی و فتنه چشم یار
شنیدم که چون نَم رساند گزند　　خردمند را دفع بود سود مند

همان به که خود نیز بجوش آوری
دمی چنگ را در خروش آوری

بیا ساقی از باده پر کن بطی
بنغمی کجائی بزن بربطی

که تا وجد را کارسازی کنم
برقص آیم و خرقه بازی کنم

بیا ساقی آن کیمیای فتوح
که با گنج قارون دهد عمر نوح

بدستم ده و در دهی دولتم بین
خدایم کن و گنج حکمت ببین

من آنم که چون جام گیرم بدست
ببینم در آن آئینه هر چه هست

بمستی توان در اسرار سفت
که در بیخودی راز نتوان نهفت

چو خواهد شدن عالم از ما تهی
گدائی به از شاهنشهی

دم از شیر مردان پیشینه زن
صلائی به شاهان پشمینه زن

ز نظم نظامی که چرخ کهن
ندارد چو او هیچ زیبا سخن

از آن پیشتر کاوری در ضمیر
ولایت ستان باش و آفاق گیر

زمان تا زمان از سپهر بلند
بفتح دگر باش فیروزمند

از آن می که جان داروی هوش باد
مرا شربت و شاه را نوش باد

دل بی‌نوایان مسکین بجو
پس آنگاه جام جهان‌بین بجو

بیا ساقی این نکته بشنو ز می
که یک جرعه می به ز دیهیم کی

بده تا بگویم به آواز نی
که جمشید کی بود و کاوس کی

بمستی در پارسائی زنم
دم خسروی در گدائی زنم

بیا ساقی آن جام چون مهر و ماه
بده تا زنم بر فلک بارگاه

بده کز جهان خیمه بیرون زنم
سراپرده بالای گردون زنم

بیا ساقی آن می که شاهی دهد
بپاکی او دل گواهی دهد

بده تا بچشم بیاد کسی
که هست از غمش در دلم خون بسی

بیا ساقی آن آب آتش خواص
بمن ده که تا یابم از غم خلاص

بمن ده که از غم خلاصم دهد
نشان ره بزم خاصم دهد

برون آرد از فکر خود یکدمم
بهم بر زند خانمان غمم

بمن ده که با نام خواهم شدن
هم از می و جام خواهم شدن

بیا ساقی آن جام صافی صفت
که بر دل گشاید در معرفت

بده تا صفائی درون آورم
دمی از کدورت برون آورم

بیا ساقی آن می که حال آورد
کرامت فزاید کمال آورد

بمن ده که بس بیدل افتاده‌ام
درین هر دو بی حاصل افتاده‌ام

بیا ساقی از می طلب کام دل
که بی می ندارم من آرام دل

ز تسبیح و خرقه ملولم مدام
بمی رهن کن هر دو را والسلام

اگر عاقلی خیز و دیوانه شو
مریز آب خود خاک میخانه شو

در خاک روبان میخانه کوب
ره میفروشان میخانه روب

مگر آب آتش خواصت دهند
بمستی ز هستی خلاصت دهند

بجا می برون آورندت ز خویش
بوحدت رسی پرده افتد ز پیش

که حافظ چو در عالم جان رسید
چو از خود برون شد بجانان رسید

جوهر در قصائد

گفتا بصورت ار چه ز اولاد آدمم
لیکن بمرتبه همه حال برترم

چون بنگرم در آینه عکس جمال خویش
گردد همه جهان بحقیقت مصورم

نورم که در ظهور من آمد [illegible]
ظاهر بهرست هر نقش انوار اظهرم

هر ذره کاشکار شد از مشرق وجود
یک لمعه بود از لمعات منورم

خورشید آسمان ظهورم عجب مدار
ذرات کائنات اگر گشت مظهرم

ارواح قدس چیست نمودار معنیم
اشباح انس چیست نمودار پیکرم

بحر محیط رشحهٔ از فیض فایضم
نور بسیط لمعهٔ از نور انورم

از عرش تا بفرش همه ذره بود
در نور آفتاب ضمیر منورم

روشن شود ز روشنی ذات من جهان
گر پرده صفات خود از هم فرو درم

آبی که زنده گشت از آن خضر جاودان
آن آب چیست قطرهٔ از حوض کوثرم

آن دم که زو مسیح همی مرده زنده کرد
یک نفخه بود از نفس روح پرورم

بحر ظهور و بحر بطون قدم بهم
در من نگر که مجمع بحرین اکبرم

فی الحقیقه مظهر همه اسماست ذات من — بل اسم اعظم بحقیقت چو بنگرم
اوصاف لایزال زمن گشت آشکار — بنگر بمن که آینهٔ ذات انورم

قصیده از شیخ عبد الحق محدث دهلوی قدس سره

بیا ای دل دمی از هستی خود ترک دعوی کن — میفکن چشم بر صورت نظر بر عین معنی کن
پس آنگه بر سر کوی فنا نه پای استغنا — وجود خویش را گم در شهود ذوالمعالی کن
اگر خواهی تماشای جمال شاهد معنی — نخستین چشم صورت بین بمیل عشق اعمی کن
چه حاجت کز پی خلوت روی در کنج تنهایی — بیا و دوست خود را از خیال غیر تنها کن
بیا در انجمن خلوت گزین وارد و دیگر — بچشم دل جمال دوست را هر دم تماشا کن
ببین شی غیر را هم مگردان بلکه در خلوت — چنان پوشیده کن ذکرش که از دل نیز اخفا کن
مسمی واحد و اسمای او از حد و عد بیرون — بهر اسمی شهود نور ذات آن مسمی کن
در اسمای حقیقی شان مسمی عین هر اسمی — عجب مشکل حدیثست این نگو بی شرح اصغا کن
حقیقت از شریعت جست هیچ عارفان هرگز — مثال این بکشتی ساز و تشبیه آن بدریا کن
اگر خواهی زبان بگشای در راه سخن گویی — ثنای پادشاه یثرب و سلطان بطحا کن
سر آرای ملک نقش احمد مرسل — که پیش انبیا ذی شأن و ملک هستی کارفرما
نشد تا بر سر منشور عالم خاتم حکمش — نه دیوان ازل را هیچ ایوان منشور طغرا کن
بیان قرب او قاب قوسین است و او ادنی — بمقدار علو قدر او این نیز ادنی کن
قیاس قدر و مقدار فضل از انبیا تا وی — ز قطره تا بدریا یا ز ذره تا به بیضا کن
حبیب الله بود او انبیا را دان محب الله — قیاس کار از اسری تعبیه جای موسی کن
اگر خیرت دنیا و عقبی آرزو داری — بدرگاهش بیا و هر چه میخواهی تمنا کن
ثنایش گو ولی چون نیست امکانش تو لکن — باین یک بیت خسرو اعلی الالباب ایما کن
صفات او عدد از شرح و حفظ بین — دگر بر وصف کن میخواهی اندر عشق املا کن
چه انشا کنی تفصیل صفاتش عاجزی بلیا — بیا و وصف حال خویش چند آن انشا کن
خدایم و ستم هجر و جلالت یا رسول الله — جمال خود نما یعنی بجان زار و شیدا کن
اسیران تو جان وا دهند بر لب لعلت — دهان بگشا و از راه کرم احیای موتی کن
بهر صورت که باشد یا رسول الله کرم فرما — لباس عفو در سر داده جمعی بی سر و پا کن

محب آل و اصحاب توام کار من حیران | بلطف خویش ہم امروز ہم در روز فردا کن
بیا ھی مدد تصدیع خدام جنابش را | کہ احوال تو معلوم است اظہارش نکن باکین

دیگر

خذ بلطفک یا الٰہی من لہ زاد قلیل | مفلس بالصدق یاتی عند بابک یا جلیل
مذنب عصیان ونسیان وسہو بعد سہو | منک احسان وفضل بعد عطا والجزیل
ذنبہ ذنب عظیم فاغفر الذنب العظیم | انہ شخص غریب مذنب عبد ذلیل
یا الٰہی لی ذنوب مثل رمل لا تعد | فاعف عنی کل ذنب واصفح الصفح الجمیل
قل لنارا بردی یا رب فی حقے کما | قلت قلنا نار کونی برد فی حق الخلیل
انت شاف انت کاف فی مہمات الامور | انت ربی انت حسبی انت لی نعم الوکیل
کیف حالی یا الٰہی لیس لی خیر العمل | سوء اعمالی کثیر زاد طاعاتی قلیل
واشف عنی کل داء واقض عنی حاجتے | ان لی قلب سقیم انت من تشفی العلیل
ہب لنا ملکا کبیرا نجنا مما نخاف | ربنا اذ انت قاضی والمنادی جبرئیل
رب ہب لی کنز فضل انت وہاب کریم | اعطنی ما فی ضمیری دلنی خیر الدلیل

این موسیٰ این عیسیٰ این یحییٰ این نوح
انت یا صدیق عاصی تب الی المولی الجلیل

جو ہر قند باعنایت

از یار وفا کہ دیدہ تا من بینم | راحت ز جفا کہ دیدہ تا من بینم
تو عمر منی و بی وفای چکنم | از عمر وفا کہ دیدہ تا من بینم

رباعی

با مردم نیک و بد ہمی باید بود | در بادیہ دیو و دد ہمی باید بود
مفتون معاش خود ہمی باید بود | مغرور بفضل خود ہمی باید بود

رباعی

ہمہ شادی و عشرت باشد ای دوست | در آن خانہ کہ مہمانش تو باشی
عراقی طالب درد است دائم | بہوی آنکہ درمانش تو باشی

رباعی

پیدا ز چشم دل چو نورے داری ۔۔۔ وز خویش بصد رنگ ظہوری داری
ای غافل کارگاہ سر ہستی ۔۔۔ خود را بشناس اگر شعوری داری

رباعی

سر در غم عشق بوالہوس را ندہند ۔۔۔ سوز دل پروانہ مگس را ندہند
عمرے باید کہ یار آید بکنار ۔۔۔ این دولت سرمد ہمہ کس را ندہند

رباعی

دانی کہ جہان چیست نمودے بود ۔۔۔ صورت موجود و معنیش نفی وجود
معنی دو حرف لاست ہستی دو کون ۔۔۔ حق ہست ولے منکر حق نتوان بود

رباعی

چشمی کہ جمال مصطفے را بیند ۔۔۔ شک نیست کہ عالم بقا را بیند
اینست کمال ہر حق بین بیقین ۔۔۔ وز ہرچہ نظر کند خدا را بیند

رباعی

وقتے دارم کہ در وی غم نہ گنجد ۔۔۔ چہ جاے غم کہ شادی ہم نگنجد
حدیث بیش و کم اینجا رہا کن ۔۔۔ کہ اینجا وصف بیش و کم نگنجد

رباعی

ہر جا کہ ز جام عشق مستش کردند ۔۔۔ بالا پر و بال و پا ز بستش کردند
ہیچ است خدا پرستی و ہشیارے ۔۔۔ مستش کردند و بت پرستش کردند

رباعی

من از تو جدا نبودہ ام تا بودم ۔۔۔ اینست دلیل طالع مسعودم
در ذات تو ناپدیدم ار معدومم ۔۔۔ ور نور تو ظاہرم اگر موجودم

رباعی

ای آنکہ توئی حیات جان جانم ۔۔۔ در وصف تو گرچہ عاجز و حیرانم
بینائی چشم من توئی مے بینم ۔۔۔ دانائی عقل من توئی میدانم

رباعی

ای دوست ترا بہر مکان می جستم ۔۔۔ ہر دم خبرت ز این و آن می جستم

دیدم همه خویش را تو خود من بودی — خجلت زده ام کز تو نشان می جستم

رباعی

هر سو که دویدیم همه سوی تو دیدیم — هر جا که رسیدیم سر کوی تو دیدیم
هر قبله که بگزید دل از بهر عبادت — آن قبلهٔ دل را خم ابروی تو دیدیم

رباعی

آیت حسن تو در مصحف جان می بینم — مهر ثبت اندر رخ هر ذره عیان می بینم
هر چه در کون و مکان در نظرم می آید — از تو در روی اثر نام و نشان می بینم

رباعی

مست توام از باده و جام آزادم — صید توام از دانه و دام آزادم
مقصود من از کعبه و بتخانه توئی — ورنه من ازین هر دو مقام آزادم

رباعی

خواهم که همیشه در هوای تو زیم — خاکی شوم و بزیر پای تو زیم
مقصود من خسته ز کونین توئی — از بهر تو میرم و برای تو زیم

رباعی

او هست نهان و آشکار است جهان — بر عکس بود شهود اهل عرفان
پیداست همون چه آشکارا چه نهان — گر اهل حقی غیر یکی هیچ مدان

رباعی

جانان می نابم ده و جانم بستان — مستم کن و از هر دو جهانم بستان
با کفر و با سلام بدن ناچاریست — خود را بنما و این و آنم بستان

رباعی

اسرار ازل را نه تو دانی و نه من — وین حرف معما نه تو خوانی و نه من
هست از پس پرده گفتگوی من و تو — چون پرده برافتد نه تو مانی و نه من

رباعی

الهی زاهد است و حور میخواهد قصورش بین — بجنت میگریزد و از سر کویت شعورش بین
با این زهد و با این تقوی با این سبال و خیر و ملا — ز رحمت دور می سازد خداوند از غرورش بین

رباعی

باز آ باز آ ہر آنچہ ہستی باز آ — گر کافر و گبر و بت پرستی باز آ
این درگہ ما درگہ نومیدی نیست — صد بار اگر توبہ شکستی باز آ

رباعی

عیب ست بزرگ برکشیدن خود را — در جملۂ خلق برگزیدن خود را
از مردمک دیدہ بباید آموخت — دیدن ہمہ کس را و ندیدن خود را

رباعی

چون بعض ظہورات حق آمد باطل — پس منکر باطل نشود جز جاہل
در کل وجود ہر کہ جز حق بیند — باشد ز حقیقۃ الحقائق غافل

رباعی

خواہی کہ شود دل تو چون آئینہ — دہ چیز برون کن اندرون سینہ
حرص و غضب و بغض و دروغ و غیبت — بخل و حسد و کبر و ریا و کینہ

رباعی

با خلق آشنا نشود مبتلای تو — بیگانہ باشد از ہمہ کس آشنای تو
میخواہم از خدا بدعا صد ہزار جان — تا صد ہزار بار بمیرم برای تو

جوہر در اشعار مفردات

نہ پری گمان کہ یعنی بخدا رسیدہ باشی — تو ز خود برون نرفتی بکجا رسیدہ باشی

فرد

کہ کشید دامن نظرت کہ بسیر دمن آئی — تو بہار عالم دیگری بکجا باین چمن آئی

ہلالی

مشتاق درد را بدوا اچہ احتیاج — بیمار دوست را بمسیحا چہ احتیاج

ایضاً

ای نور خدا در نظر از روی تو ما را — بگذار کہ در روی تو بینیم خدا را

فرد

درعین گرداب کا ناخدا نیست — امید ما بجز فضل خدا نیست

سعدی

سعدی

بپایان آمد این دفتر حکایت همچنان باقی | بصد دفتر نشاید گفت حسب الحال مشتاقی

کنز پنجم

جوہر یا اللہ ہر کہ سہ روز بخواند و روزہ دارد و گرسنہ ماند او را کرامت اولیا دست دہد و اگر در ظرف سفالین مکرر بنویسد خید انکہ تواند در آب بشوید و بر روی مصروع زند صرع زائل گردد و ہر کہ در شبانروزی ہزار بار بگوید و مداومت نماید از اہل تحقیق گردد و آنچہ خواہد بہ کشف

جوہر نود و نہ نام الٰہی مشہور باسماء حسنی در حدیث ست کہ من احصٰہا دخل الجنۃ

ہو اللہ الذی لا الہ الا ہو الرحمن الرحیم الملک القدوس - السلام المؤمن - المہیمن العزیز - الجبار - المتکبر - الخالق - البارئ - المصور - الغفار - القہار - الوہاب - الرزاق الفتاح - العلیم - القابض - الباسط - الخافض - الرافع - المعز - المذل - السمیع - البصیر الحکم - العدل - اللطیف - الخبیر - الحلیم - العظیم - الغفور - الشکور - العلی - الکبیر - الحفیظ المقیت - الحسیب - الجلیل - الکریم - الرقیب - المجیب - الواسع - الحکیم - الودود - المجید - الباعث - الشہید - الحق - الوکیل - القوی - المتین - الولی - الحمید - المحصی المبدئ - المعید - المحیی - الممیت - الحی - القیوم - الواجد - الماجد - الواحد - الاحد - الصمد - القادر - المقتدر - المقدم - المؤخر - الاول - الآخر - الظاہر - الباطن الوالی - المتعالی - البر - التواب - المنتقم - العفو - الرؤف - مالک الملک - ذو الجلال والاکرام - المقسط - الجامع - الغنی - المغنی - المعطی - المانع - الضار - النافع - النور - الہادی - البدیع - الباقی - الوارث - الرشید - الصبور

جوہر نود و نہ نام الٰہی غیر آن نود و نہ نام کہ در حدیث نبوی صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ وسلم وارد شدہ و در قرآن مجید آمدہ اگر کسی بآن دعا کند البتہ اجابت شود - رغائب وارد و در شب آدینہ قریب سحر دعا کند یا اللہ - یا رب - یا رحمن - یا رحیم - یا مالک سورہ فاتحہ یا محیط - یا قدیر - یا علیم - یا حکیم - یا تواب - یا بصیر - یا واسع - یا سمیع - یا بدیع - یا کافی - یا رؤف - یا شکور - یا واحد - یا غفور - یا حلیم - یا قابض - یا باسط - یا حی - یا قیوم - یا علی - یا عظیم - یا ولی - یا غنی - در سورہ بقرہ یا قائم - یا وہاب - یا سریع -

یا خبیر در سورۂ آل عمران یا رقیب - یا حسیب - یا شہید - یا غفور - یا مقیت - یا وکیل در سورۂ نسا
یا فاطر - یا قاہر - یا قادر - یا لطیف - سورۂ انعام یا محیی - یا ممیت - سورۂ اعراف - یا نعم المولے
یا نعم النصیر - سورۂ انفال یا حفیظ - یا قریب - یا مجیب - یا حمید - یا مجید - یا ذا العرش -
یا فعال لما یرید - یا ودود - سورۂ ہود یا کبیر - یا متعال - سورۂ رعد یا منان سورۂ ابراہیم
یا خلاق - سورۂ حجرات یا صادق - یا وارث - سورۂ مریم یا باعث سورۂ حج یا کبیر سورۂ مومنون
یا حق - یا مبین - یا نور - سورۂ نور یا ہادی سورۂ دخان یا فتاح سورۂ سبا یا غفار -
یا قابل التوب - یا شدید العقاب - یا ذا الطول - سورۂ مومن یا رزاق - یا ذا القوۃ -
یا متین - سورۂ ذاریات یا بر سورۂ طور یا ملیک - یا مقتدر - سورۂ قمر - یا رب المشرقین
یا رب المغربین - یا ذا الجلال والاکرام سورۂ رحمن یا اول - یا آخر - یا ظاہر - یا باطن -
سورۂ حدید یا ملک - یا قدوس - یا سلام - یا مومن - یا مہیمن - یا عزیز - یا جبار - یا متکبر
یا خالق - یا باری - یا مصور - سورۂ حشر یا مبدی - یا معید - سورۂ بروج یا احد -
یا صمد - سورۂ اخلاص -

جوہر: آنکہ نزدیک ارباب تحقیق اسم مبارک اللہ اسم اعظم ست زیرا کہ اسم ذات است
باعتبار جمیع اسما و صفات و دیگر اسما اسمای صفات اند و مجموع اسمای صفات در تحت اسم مبارک
اللہ مندرج ست چہ ہر اسمی از اسما عبارت از ذات مسمی ست باعتبار صفتی کالعلیم باعتبار علم
و قدیر باعتبار قدرت و علی ہذا القیاس بخلاف اسم مبارک اللہ کہ ذات مسمی ست باعتبار جمیع
صفات و این اسم جامع است در جمیع اسمای متضادہ و غیر متضادہ و این اسم کل ست و باقی اسما
اجزای او و جمیع اسمای الہی بوی مضاف ست و وی بہیچ اسمی مضاف نیست و اعظم اسما و اذکار است
مثلا میگویند عزیز اسمی ست از اسمای اللہ تعالی و ہمچنین نگویند اللہ اسمی ست از اسمای عزیز اگر کافر
گوید لا الہ الا ہو ایمان از وی صحیح نبود زیرا کہ ہو بہ اسمی اشارت ست پس شاید کہ بآن کلمہ اشارت
بہ معبود خود میکند و جملہ صفات ہمین حکم دارد اما چون لا الہ الا اللہ گوید حکم باسلام وی کنند و مشتق
نیست اگرچہ بعضی مشتق گویند کہ لفظ مبارک اللہ در اصل الالاہ بود حرکت ہمزہ کہ مابین ہر دو لام
واقع است نقل کردہ بما قبل دادند و ہمزہ را برای تخفیف حذف کردند اللاہ شد بعدہ لام اول را
ساکن کردہ در دوم ادغام کردند اللہ شد و این اسم مبارک را خاصیتی ست کہ در ہیچ اسم نیست و
در شمن این اسم شریف سریست کہ اعظم ہمہ اسرار نعما ست سالک از مواظبت و مداومت مشغولی

این اسم اعظم عارف بحقائق اشیا کماهی و متخلق باخلاق جناب الهی می شود و احکام و آثار حضرت خداوندی
هویدا میگردد و مرده را زنده کند و زنده را مرده و بدرجه میرساند که فوق آن متصور نیست و مشاهده نماید چیزی را
که هیچ گوش نشنیده و هیچ دیده ندیده و بر دل هیچ بشر خطور نکرده و ارواح اولیا و ملائکه و صور جمیله
ظاهر شوند و عجائب عالم مثال در بیداری بیند حضرت قدوة الاولیا شیخ جنید بغدادی همه شب بشغل
الله الله مشغول می بود آخر باین مرتبه رسیدند که خود میفرمایند که سی سال ست که خدای تعالی بزبان
جنید با جنید سخن میگوید و جنید درمیان نه و خلق را خبر نه باید که اسم مبارک الله باظهار همزه و سکون ها
بعد و مجمل در هر نفس سه بار بدل گوید یا چهل بار یا دو صد بار یا زیاده از آن از سر حضور و آگاهی
و شب کمتر خواب کند الا حین غلبه و شب و روز از تکرار این اسم مبارک باز نماند خصوصا آخر شب
تا طلوع آفتاب پس برین نهج آثار و خواص کلی مترتب شود و مداومت این اسم مبارک بوجهی کند
که در هیچ نفس از وی ذاهل و غافل نباشد۔

جوهر بدانکه در تفسیر اسم اعظم حضرت حق سبحانه و تعالی اختلاف است نزد بعضی اسم اعظم
معین نیست بهر اسمی که معرفت حضرت خداوند تعالی حاصل شود اسم اعظم ست و نزد بعضی اسم اعظم
به نسبت هر فردی از افراد انسانی اسمی ست که در حضرت الوهیت مربی و واسطه استفاضه اوست
و مرجع او بعد از انقطاع روح از بدن و نزد بعضی معین ست هر کرا حضرت خداوند تعالی خواهد تعلیم
فرماید و نزد بعضی حضرت جبرئیل علی نبینا و آله و علیه السلام برای حضرت سرور عالم صلی الله تعالی
علیه و آله و اصحابه وسلم آورده اند و ورق بهشت پیچیده و مهر از مشک اذفر بران نهاده و بران
ورق نوشته اللهم انی اسئلک باسمک المکنون الطاهر المطهر القدوس الحی القیوم
الرحمن الرحیم ذی الجلال والاکرام و نزد بعضی اسم اعظم الرحمن ست و نزد بعضی السریع و نزد
بعضی الظاهر و نزد بعضی الغفار و نزد بعضی القریب و نزد بعضی القیوم و نزد بعضی الوهاب
و نزد بعضی اللهم و نزد بعضی رب و نزد بعضی خیر الوارثین و نزد بعضی سمیع الدعا و نزد بعضی
الحی القیوم و نزد بعضی در آیة سلام قولا من رب الرحیم ست و آن رب الرحیم ست و نزد بعضی الله الصمد و نزد بعضی
لا اله الا هو و نزد بعضی حسبنا الله و نعم الوکیل و نزد بعضی لا اله الا انت سبحانک انی کنت
من الظالمین و نزد بعضی ذو الجلال والاکرام و نزد بعضی ارحم الراحمین و نزد بعضی اسم اعظم
در حروف مقطعه قرآنی که در اوائل سور واقع شده است و آن حروف اینست الم المص
الر الر الر المر الر کهیعص طه طسم طس طسم الم الم الم الم یس ص حم حم

حمعسق حم حم حم حم ق ن ومنقول ست کہ چون حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب اکرم اللہ تعالی وجہہ امری عظیم روی نمودست در دعوات حروف فرمودی یا کہیعص یا حمعسق و نزد بعضی اسم اعظم در ضمن اشکال سبعہ است وآن اینست ✡ آ آ م ⊟ ۱۱۱۱ ع ق

وحضرت مقدسہ امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ در خواص اشکال سبعہ یازدہ بیت نظم فرمودہ اند وآن ابیات بتمامہا در شمس المعارف مسطورست پس شکل اول دو مثلث متساوی الاضلاع ست درہم آمیختہ وشکل دوم سہ الف است ومدی بران کشیدہ وشکل سوم میم ست چشم پوشیدہ وابتر یعنی دنبالہ ندارد وشکل چہارم دو الف ست کہ سہ جا آنرا سہم پیوند کردہ بہ الف وآن نردبان ست سبب ترقی بجمیع مطالب وشکل پنجم چہار الف ست مثل انگشتان وشکل ششم ہاست کہ ہر دو چشم وی شگافتہ بود نہ پوشیدہ وشکل ہفتم واوست کہ دنبالہ وی بازگردیدہ وبہ سر او درگشتہ وحضرت مقدسہ امام ہمام محمد جعفر الصادق رضی اللہ تعالی عنہ از حضرت مقدسہ امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ نقل کرد کہ آنحضرت صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودہ اند ہر کہ این اشکال سبعہ را در سفر بحر وبر با خود دارد ودرمیان امتعہ ورخوت نہد از غرق وحرق وسرق ایمن وسالم ماند وحضرت امام ہمام علیہ السلام بعضی ارقام ہندسی در مثلثات ودر وسط این خاتم کہ شکل اول ست زیادہ کردہ اند وآنرا در حصول نتیجہ وظہور اثر اتم واکمل دانستہ وصورتش اینست ✡ وحضرت ذو النون مصری قدس سرہ فرمودند کہ این اشکال سبعہ متضمن اسم اعظم است وبغایت سریع الاجابت چون دیدا ودعا شفیع سازند وبعضی از اکابر این اشکال سبعہ را امتحان کردہ میفرمایند کہ در ہیچ کشتی نباشد الا آنکہ سلامت بکنار آید ودر ہیچ خانہ نباشد الا آنکہ از سوختن ودزدان خانگی ایمن بود سوم آنکہ درمیان ہیچ متاعے از تجارت نباشد الا آنکہ از سوختن وآفات سفر وتعرض قطاع الطریق بسلامت ماند

جوہر ہو بعضی از اہل تحقیق برانند کہ اسم اعظم اللہ تعالے اسم ہوست پس اگر خواہد کہ بقوت باطن در اشیا وتاثیر کند بر این اسم مداومت بوجہی کند کہ در ہیچ نفس از وی ذاہل وغافل نباشد تا وقتیکہ باطن وی از انوار ہویت ذاتیہ مطلقہ منقش گردد وچون این اثر شود واین صفت راسخ گردد بثبوت آن در ہمہ اشیا قدرت عظیم فرا اند نمود ودر ضمن این اسم سریست کہ اعظم ہمہ اسرار غامضہ است

جوہر الرحمن بعضے ذاتی گویند بجہت آنکہ اطلاق این اسم مبارک بر غیر حق سبحانہ وتعالے

جائز نیست قل ادعوا اللہ او ادعوا الرحمٰن ایا ما تدعوا فلہ الاسماء الحسنیٰ و بعضی بر آنند کہ اسم الٰہی
کہ صفت اشتقاق دارد و بعضی ساکت اند و گفتہ اند کہ خاص اللفظ و عام المعنی ست و معنی دہندہ
رحمت کہ رقت قلب ست و اینجا مراد غایت او کہ مہربانی ست و قیل بخشایندہ و قیل دہندہ حقائق
و ماہیات علمیہ را در وجود خارجی - اگر بعد از نماز صبح بخواند صد بار غفلت و فراموشی از دل وی
برود و ہر کہ بعد از ہر نماز الرحمٰن گوید غفلت و فراموشی و سختی دل برود و ہر کہ بعد از ہر نماز دویست و
نود و ہشت بار بخواند جملہ مردمان او را دوست دارند و از اہل تحقیق گردد و ہر کہ نون رحمٰن را
در نوشتن بسم اللہ الرحمٰن الرحیم و جاہای دیگر مد دہد روزی او فراخ گردد -

جواہر اسم الرحمٰن کہ بخشندہ و بخشایندہ است برای اہل جنت و بالغہ اسم منتقم کہ
داد دہندہ و انصاف ستانندہ است ہیچ شفاعت نفرماید الا بعد از آنکہ شفاعت کنندگان از
سید المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ اجمعین و دیگر انبیا و اولیا و مومنان شفاعت
کنند و اسم الرحمٰن جامع دیگر اسماست و بعد از اسم مبارک اللہ ہیچ اسم دیگر بروی مقدم نیست
در روز قیامت اسم منتقم خواہد کہ در مرتبہ خود را ظاہر کند و دمار از روزگار ہر گناہگار بر آورد
اسم الرحمٰن نزد وی شفاعت کند کہ گناہگاران را ہمین بخش -

جواہر الرحیم نہوت ست و معنی او خداوند رحمت کہ رقت قلب ست و اینجا مراد غایت او
(بسیار بخشندہ)
کہ مہربانی ست و قیل بخشندہ مومنان نہ کافران را و قیل رحمت کنندہ بقبار وجود و جمیع اشیا و قیل
رحمت کنندہ بہ ہر دو طائفہ استشہاد بآیہ کریمہ فمن تبعنی فانہ منی و من عصانی فانک
غفور رحیم میکنند و قیل رحیم مقتضی شہود ست چنانکہ از اقتضای رحمٰن وجود ست چہ از فیض
رحمانی موجودات و حقائق ظہور یابند از رحمت رحیمی اہل شہود وجود مطلق را در موجودات متعدد
مشاہدہ کنند و از روی مجاز بر ہر مہربان اطلاق می توانکرد خاصہ بر پیغمبر ما علیہ الصلوٰۃ والسلام
لقد جاءکم رسول من انفسکم تا رحیم اگر بعد نماز صبح صد بار بخواند جملہ خلق بر وی مشفق و مہربان
گردد و دشمنان بر وی مہربان گردند و او بر خلق و ہر کہ ہر روز بعد حروف مکتوبہ یا مبسوطہ وے
بخواند قوی تر -

جواہر رحمٰن و رحیم ہر دو صفات حضرت خداوند تعالیٰ اند مشتق از رحمت و رحمت در لغت
رقت قلب باشد و آن از صفات حضرت خداوند تعالیٰ نبود لہذا رحمت در صفت حضرت
خداوند تعالیٰ بمعنی ارادہ فیض و ادادہ انعام بندہ اند و نزد بعضی رحیم مرادف رحمٰن است

وبعضی رحمن را در دلالت برحمت ابلغ از رحیم دانند ونزد بعضی معنی رحمن آنست که بندگان را
بروزی دادن وعده فرموده وبر طاعت خود امر می فرمود و اگر از بنده خلاف امر شود از حضرت
خداوند تعالی در وعده تجاوز نرود ومعنی رحیم آنست که بندگان را کار فرمود کم از طاقت ونعمت
داد فزون از حاجت ونزد بعضی معنی رحمن آنست که رحمت کننده است بر همه خلق بدنیا بروزی دادن
ومعنی رحیم آنست که رحمت کننده است بر همه خلق خاصه بر مومنان بعقبی بآمرزیدن عطا کردن
ومیگویند که هر چه در قرآن مجید بیان رحمت وروزی دادن ست همه تحت معنی کلمه رحمن است
وهر چه بیان مغفرت وتخفیف عذاب ست همه تحت معنی رحیم ست وآورده اند که حضرت خداوند تعالی را
راسه هزار نام ست هزار نام فرشتگان دانند وهزار انبیا وهزار در کتب حضرت خداوند تعالی است
سی صد در توریت وسی صد در انجیل وسی صد در زبور ونود ونه در قرآن مجید که بعلم مومنان
متصل شده ویکی مخزون ومکنون ست بعلم حضرت خداوند تعالی ومعنی آن سه هزار درین
سه اسم مذکور ست ودعوت حضرت خداوند تعالی بدین سه اسم بمنزله دعوت بسه هزار اسم
مسطور ست وبعضی مشائخ بعد از نماز دیگر این سه اسم تا غروب آفتاب بخوانند

جوہر الرحمن الرحیم این دو اسم پناه مضطرین وامان خائفین ست هر که در امری مضطر
شود بعدد مجمل یا مفصل برین دو اسم مواظبت نماید مقصود میسر شود وکسی که از ظالمی بترسد
مداومت نماید ایمن گردد وهر که این دو اسم را بر نگین خفیه در ساعت آخر از نهار روز جمعه
نقش کرده بآن تختم نماید هیچ مکروهی بوی نرسد وهر که این اسما را ورد سازد حضرت خداوند تعالی
در جمیع امور لطف خود را شامل حال وی گرداند

جوہر الملک شوشے ومعنی او پادشاه وقیل آنکه تصرف ملک وملکوت در دست اوست
(پادشاه ملک ظاهر وباطن ۱۲)
وقیل آنکه پادشاه روز رستخیز ست اگر هر روز نود بار گوید روشن ضمیر وتونگر گردد وملوک مسخر و
منقاد او شوند واگر برای حرمت وعزت بخواند مجرب ست واگر هر روز دویست وشصت ودو بار
بعدد مفصل وی بخواند دل او روشن شود واگر بعد از هر فریضه بعدد مذکور مواظبت نماید
(حروف ملفوظ ۱۲)
نور وصفا مضاعف شود وهر که دائم نظر افگند برین حروف این اسم بعد از آنکه آنرا کتابت کند
برین صورت ا ل م ل ک وباید که ازین جمله حرف وسط را که میم ست منظور دارد وهر روز
چهل بار نظر بر حرف میم گمارد ودران حال بر طهارت باشد وهر بار قل اللهم مالک الملک تا
بغیر حساب بخواند حضرت خداوند تعالی اسباب دنیا وآخرت را بروی آسان گرداند وهر که

ہر روز الملک بخواند نوزده بار از خلق بے نیاز گردد - از خواص این اسم ست که سلاطین مسخر شوند و روشن ضمیر و تونگر گردد

جوہر القدوس یعنی پاک از جملہ نقایص این اسم تقدیسی ست و اکثر معنے او بطون اسم آمده و فرق میان تقدیس و تنزیہ و تسبیح آنست که تنزیہ ہر دو را شامل ست و تسبیح عام و تقدیس ہم از تسبیحست در ورد و دعا خوست سبوح قدوس و معنی تسبیح تنزیہ الحق عما لا یلیق بجناب عظمتہ من النقایص و معنی تقدیس آنست که حق سبحانہ و تعالی منزه است از چیز ہائے که لائق عظمت او نیست خواه آن کمالات باشد بہ نسبت غیر خواه نقائص - و بعضی بر انند که تقدیس عبارتست از پاکی ذات و صفاتست در مظاہر و تعینات - و تسبیح عبارتست از پاکی حق تعالی ست در مرتبہ ذات وی شاید که باعتبار تسبیح عقل مدرک حق تعالی شود چنانکہ اہل حکمت و اہل کلام گویند اما باعتبار تقدیس نه کمال البرایده موت او گذره نقل ست از صفی جشن طاقت بحید اگر بعد از نماز جمعہ بر سر زبان خود بنویسد و بخورد فرشتہ خوی گردد - و قیل ہر که ہر روز بعد زوال صد بار بخواند دل وی پاک شود و بجبت بناه یا فتن از خصمان وقت فراہر چند که تواند بخواند و اگر در راه مسافر مداومت نماید ہیچگاه مانده و عاجز نشود و اگر سیزده و نوزده بار بر شیرینی خواند و بدشمن دہد مہربان شود - القدوس ہر که بعد از زوال صد و ہفتاد بار بعدد مجمل یا سی صد و چہل و نہ بار بعدد مفصل وی بخواند دل وی پاک شود و اگر ہر روز بر این ذکر مداومت کند صفائی تمام حاصل شود -

موصوف بصفات ملکی ۱۲

حروف مکتوب ۱۲

جوہر السلام جمالی و تقدیسی ست اگرچہ بثبوتی قریب ست و معنی او سلامت دارنده و قیل سلامت دارنده ذات خود را از عیب حدوث و صفات خود را از وصمت زوال و افعال خود را از شر محض و قیل سلامت دارنده کسانے را که بسلامت ایمان رفتہ اند از دوزخ و قیل سلام کننده مومنان را در بہشت سلام قولا من رب الرحیم و اگر مداومت نماید از ترس ایمن بود و اگر سی صد و نوزده بار بر شیرینی خوانده بدشمن دہد مشفق گردد - و اگر السلام را یکصد و سی و یکبار بر سر بیماری بخواند شفا یابد و اگر بہ نیت سلامتی از آفات و امراض بود بعدد حروف مکتوبہ وی که صد و شصت و دو است یا بسو طہ که پانصد و ہفتاد و چہار ست ہر روز بخواند زود اثر عافیت و صحت پیدا شود و السلام برای صحت ہر روز یکصد و شصت و دو بار بعدد مکتوبہ وے یا پانصد و ہفتاد و چہار بار بعدد مبسوطہ وے بخواند -

جوهر المومن جمالی و ثبوتی ست و معنی او امن دهنده بندگان را در روز قیامت و قیل
ایمن کننده از خوف اگر این اسم را نوشته با خود دارد هر چیزے که داشته باشد در امان باشد
و هر که بسیار خواند خلق مطیع و منقاد او گردد - هر که این اسم را بعدد مکتوبه یا مبسوطه وی مداومت
نماید از هر چه ترسد امان یابد و هر که صد و سی و شش بار بخواند و یا همین عدد بنویسد و با خود
نگاه دارد شک و شبهه در امور مهمه از دل وی زائل شود و از هر چه ترسان بود ایمن گردد
و اگر بشرایطه کتابت کند و با خود نگاه دارد و هیچ اندازه غارت و تاراج صوری و معنوی ایمن بود
و هر که در وقت دیدن آنچه موجب خوف او ست چهار بار گوید یا مومن از شر آن چیز ایمن گردد

جوهر المهیمن جمالی و ثبوتی ست و معنی او نگاهبان بطریق خوب و صوب مرغوب
و قیل آگاه از نهان و آشکارا قال بعض من اهل التحقیق الهیمان شدة العشق
و این صفت مقتضی ست که صاحب هیمان را سکون و قرار نباشد در جهتی از جهات غیر محبوب
خویش و این حالت در ملاء اعلی که ملائکه مهیمه اند تا موافق جلال الله تعالی و جمال
حاریست و مع هذا امیدانند که در زمین مخلوق هست یا نه یا آدم لواء قبولیت بر سر دارد یا ابلیس
گلیم شقاوت در بر و این حالت در عالم شهادت از انبیا بحضرت ابراهیم خلیل الله علی نبینا و
آله و علیه السلام لاحق بود که کوکب و قمر و آفتاب را بخدا یتعالی نسبت کرده و هذا ربی هذا
اکبر میگفت اگر بعد غسل صد بار بخواند بر دلها مشرف شود و بر مغیبات مطلع گردد و اگر مواظبت
نماید از جمیع آفات پناه یابد و از جمله بهشتیان گردد - المهیمن را بر نگین خاتم نقش کند
پنج بار در شرف قمر وقت نقش کردن بخواند این اسم اشتغال نماید آنرا با خود دارند
از شر پادشاه و هم ظلمه و هم از شر جن محفوظ مانند۔

جوهر العزیز جلالی و تنزیهی و معنی او غالب ست و قیل آنکه مثل او در وجود نیست
و قیل لا یمکن احاطة اوصافه و لا حد لذاته و صفاته اگر بعد نماز فجر چهل و یکبار
تا چهل روز بخواند در دنیا و آخرت عزیز و مکرم شود و محتاج خلق نگردد و اگر مداومت نماید
بعد از خواری عزیز گردد و درین اسم خاصیات عجیبه و غریبه است - از خواص این اسم است
که خواننده بسوال محتاج نگردد

جوهر الجبار جلالی و تنزیهی و معنی او صاحب غلبه ست و قیل قهر و قیل ترفه کننده
شکسته چنانکه یا جابر المتکبرین اگر بعد از مسبعات عشر بست و یکبار بخواند بدست هیچ

ظالمی گرفتار نگردد واگر مداومت نماید از غیبت و بدگوئی خلق در امان باشد و اہل دولت و سلطنت ا
مداومت این اسم باید کرد و اگر بر انگشترین نقش کرده بپوشد مہابت و شوکت ایشان در دل
خلق متمکن گردد- این اسم را در دفع شر جباران و ظالمان اثری تمام ست و برای مقہوری
اعدا بعد از نماز جمعہ سی صد بار بخواند و اگر از پادشاہ بترسد الجبار برابر روی او ده از ده بار بخوا
از شر وی ایمن گردد

جوہر المتکبر جلالی و تنزیہی ست و معنی او غالب و قیل آنکہ غیر خود را حقیر داند و در حقیقت
نیز ہمچنین باشد. و قیل بزرگ ای عزیز. و از تکبر و از عظمت منحصرست بر حق سبحانہ و تعالے
کہ متکبر حقیقی اوست الکبریاء ردائی والعظمۃ ازاری فمن نازعنی فیہ الحظ اگر در بستر
حلال خویش پیش از دخول ده بار بگوید فرزند خدا ترس آید و اگر در ابتداء ہر کاری بسیار گوید مراد
او با تمام رسد

جوہر الخالق ثبوتی ست و معنی او پیدا کننده و قیل تقدیر کننده و معنی تقدیر خلقت
اشیاست ہر یک علی حسب الترتیب اگر در شب بسیار گوید دل و روی او منور گردد و در تمامی
کارہا قوی باشد و ثواب تا قیامت در دیوان وی نویسند- الخالق ہر کہ این اسم را
در مربع ۴ در صاحبیات رمی وضع کند بر وزن سفیده و بر ظہر وی ہمین مربع را بصورت حرفی
بنویسد چنانچہ اضلاع و بیوت بر یکدیگر منطبق باشند بہ تفاوتی و ارقام حرفی و عددی را
وقتی نہد کہ قمر قوی حال بود و زائد النور و ناظر بسعود و ساقط از نحوس حضرت حق تعالے وی را
بر وی اطلاع دہد بر علم اکسیر و اگر در آن فن صاحب وقوف بود مدد عظیم یابد در اعمال اکسیر

جوہر الباری ثبوتی ست و معنی او پیدا کننده و قیل پیدا کننده خطرات و معنی ثانی اقرب
می نماید و مناسب ست چہ خالق تعلق بصور ظاہریہ دارد و باری بمعنی باطنیہ و تقدیم در کلام
کریم ہو اللہ الخالق الباری خالق بر باری ممکن ست کہ باین تقدیر بوده باشد اگر در ہفتہ
صد بار گوید او را در گور نگذارند یا آنکہ در گور نماند و اگر طبیب بدین اسم مواظبت نماید ہر علاج
کہ کند بر صواب آید و اگر بر گل خوشبو ہفتاد و پنج بار بخواند و در خواندن نام او را متصل گفتہ
بدمد و بدہد کہ ببوید مطیع شود- ہر کہ بر جمعہ الباری صد بار بگوید خداوند تعالے او را تنہا نگذارد
و ہو نسخہ نوشتہ

جوہر المصور ثبوتی ست و معنی او نگارنده صور ظاہری و نگاشت آن صورت خواه در رحم

خواه در هوا چنانچه امر متنوعه مختلفه اگر عقیم هفت روزه دارد و هر روز وقت افطار بیست و یکبار خوانده
و دمیده بخورد فرزند نرینه روزی شود و قیل هر که بسیار بخواند کارهای دشوار بروی آسان شود و
اگر وقت وضو بانگشت شهادت در پیشانی نوشته هر جا که رود و هر که ملاقات کند دوست او گردد

جوهر الغفار ثبوتی ست و در لغت معنی او بسیار پوشنده و در عرف آمرزنده گناه اگر بعد از
نماز جمعه صد بار یا غفار اغفرلی ذنوبی بخواند مغفور گردد

جوهر القهار ثبوتی ست و معنی او غلبه کننده و قیل ضائع کننده اگر برای هر مهمی صد بار
گوید و قیل اگر مداومت نماید محبت دنیا از دل او برود و خاتمه او بخیر انجامد و محبت و شوق حضرت
حق تعالی در دل او بیفزاید و اگر درمیان سنت و فرض صد بار بگوید بنیت مقهوری دشمن مقهور گردد
و اگر مسحور این اسم مبارک نوشته در آب گرم اندازد و سر بدان شوید صحت یابد و بنیت قلع و قمع
اعدا هر روز سی و شش بار بعدد حروف مکتوبی وی بعد از نماز بامداد بخواند و اگر بعدد حروف
مبسوطی وی که چهار صد و نود و نه است قرات کند دشمن عنقریب مغلوب و مقهور گردد و هر که این اسم را
بسیار گوید دوستی دنیا و اهل دنیا از دل وی زائل گردد

جوهر الوهاب ثبوتی ست و معنی او بخشنده بغیر غرض و عوض و منت ایجاد کننده بر جمیع وجود
نعمتهای خارجیه اگر بعد از نماز چاشت آیه سجده خوانده و سر بسجده نهاده هفت بار بگوید از خلق مستغنی
گردد و اگر حاجتی دارد درمیان شب در صحن خانه یا در مسجد سه بار سجده کند و دست بر آورده صد بار
گوید حاجتش روا گردد و اگر روز چهارشنبه غسل کرده دو رکعت نماز گزارد و بعده هزار بار بخواند دنیا
بروی بسیار شود و اسباب جمعیت فراوان - هر که بعد از نماز دست بر دارد و هفت بار گوید یا وهاب
در حاجت خواهد بر آید و بعضی گویند که در فضای وسیع که خالی بود دست بر دارد و صد بار یا وهاب
گوید حاجت وی کفایت شود و اگر صد و سی و سه بار بعدد حروف مبسوطی وی گوید اقوی و اولی بود
برای وسعت رزق چاشت چهار رکعت بگذارد و بعد از سلام سجده کند و در آن یکصد و چهار مرتبه
یا وهاب بخواند بعد نماز بامداد هفتاد بار یا وهاب برای معموری کار دینی و دنیوی بخواند و این دعا
اللهم زد نورنا و زد سرورنا و زد حضورنا و زد معرفتنا و زد طاعتنا و زد نعمتنا و زد محبتنا
و زد عشقنا و زد شوقنا و زد ذوقنا و زد علمنا یا مولنا برحمتک یا ارحم الراحمین

جوهر الرزاق ثبوتی ست و معنی او رزق دهنده و قیل پیدا کننده ارزاق خواه رزق
قوت جسم و قوت شهوانی باشد خواه قوت قلب و قوت روحانی باشد و اگر پانصد [illegible]

بخواند دشواری و درماندگی نه بیند و اگر هزار بار در محل خالی بخواند با خضر علی نبینا و آله و علیه السلام ملاقات شود - و بعضی گفته اند که هر کس که در چهار طرف خانهٔ خود و سه بار کنج صد بار گوید یا رزاق فقر و درویشی نیاید. الرزاق هر که بامداد و پیش از نماز صبح در چهار زاویهٔ خود ده بار گوید و آغاز از دست راست کند و روی از قبله بگرداند و بجانب قبله رود از فقر و فاقه و بے نوائی خلاص شود -

جوہر الفتاح ثبوتی ست و معنی او کشاینده و قیل حکم کننده و قیل کشاینده خزائن رحمت بر انواع بریه بعد نماز بامداد دو دست خود بر داشته بر سینه نهد و هفتاد بار گوید زنگ از دل او بزداید - و بعضی گویند که هفتاد و هفت بار بگوید نسیان دفع شود - هر که هر روز بعد از نماز صبح هفتاد و هفت بار گوید یا فتاح و دست بر سینه خود آرد زنگ غفلت از دل او بیرون رود و اگر مداومت بر عدد مجمل وے کند که چهار صد و هشتاد و نه است یا عدد مفصل که ششصد و دو است اثر آن قوی تر بود -

جوہر العلیم ذاتی ست و امام ائمهٔ صفات و معنی او داننده او تمام و بر داننده شکوک تمام و قیل بالغ در مرتبهٔ علم اگر بدل بسیار گوید از معرفت حق تعالیٰ نصیبی وافر یابد - و اگر شب جمعه بعد نماز صد بار در سجده گفته بخواب رود کارهائے پنهان بر وی آشکارا گردد و اگر دو صد و دو رکعت بگذارد و مستقبل قبله نشسته هزار بار گوید حاجت بر آید. العلیم هر که مداومت کند بذکر این اسم ظاهر شود بر وے مخفیات علوم صناعت الٰهی که عبارت از علم اکسیرست و غیر آن از علوم غریبه و فنون عجیبه - و هر که در دل این را بسیار گوید صاحب معرفت شود و هر که بعد از فریضه صد و پنجاه بار که عدد مجمل اوست یا سی صد و دو بار که عدد مفصل اوست تکرار کند اثر قوی گردد - و نزد بسیاری از اکابر محققین این اسم امام ائمهٔ سبعه است - العلیم هر که در دل خود بسیار گوید از علم لدنی بهره ور گردد -

جوہر القابض ثبوتی ست و معنی او گیرنده و قیل اسباب رزق تنگ کننده و قیل ارواح از اجساد بیرون آرنده و قبض تعلق باین اسم دارد و بسط بباسط اگر چهار روز بر چهار لقمه نان بنویسد و بخورد از عذاب گور و گرسنگی ایمن گردد و بعضی چهل روز بر لقمهٔ نان بنویسد القابض سه شب به نیت هلاک دشمن هر شب هزار بار بخواند آن دشمن هلاک شود یا از ان موضع آواره شود و بعضی گویند که هر که چهل روز بر چهل لقمه نان بنویسد و به ناشتا بخورد از جوع و عذاب قبر ایمن بود -

جوہر الباسط ثبوتی ست ومعنی او فراخ کننده وقیل دہنده وقیل گسترنده - ہر کہ سحرگاه دو بار طہارت دست بردا شته ده بار بگوید یا باسط وبروی خود فرود آرد ہرگز محتاج نگردد و از غم خلاص یابد و از جائی کہ گمانش نبود نعمت یابد و روزی بروی فراخ گردد - و اگر بعدد حروف مکتوبی یا باسط بروی مداومت نماید اثر قوی تر بود - وبعضی میفرمایند کہ این اسم را چون بخواند و با خود نگاہ دارد در توسیع رزق و تفریح کرب و تفریح نفس تاثیر عظیم کند پس باید کہ چہار روز متصل ہر روز چہار ساعت بخوے لا ینقطع بخواند بر مقصود فائز شود و اگر ہفتاد و دو روز ہر روز ہفتاد و دو بار بخواند حق تعالی دل وی را بطاعت و عبادت خود ثابت و راسخ دارد و روزی وی را از جائے برساند کہ گمان ندا شته باشد

جوہر الخافض ثبوتی ست و اکثر معنی او بجلال راجع است ومعنی او فرو نہنده وقیل آنکہ عدل وقسط در میان نہد وقیل گسترنده وقیل فرود آرنده اعدا را از نظر رحمت خود و از نظر دوستان خود - وبعضی گویند اگر سہ روز روزه دارد و طی بلا انفصال کند و چہارم روز در مجلس احد ہفتاد ہزار بار بگوید بر دشمن ظفر یابد - و ہر کہ بہ نیت دفع ظالم ہفتاد ہزار بخواند کار کفایت شود —

جوہر الرافع ثبوتی ست ومعنی او بردارنده وقیل دور کننده و اگر در نیم شب یا در نیم روز صد بار گوید از جملہ خلق برگزیده و بے نیاز گردد —

جوہر المعز جلالی و ثبوتی ست ومعنی او عزت دہنده وقیل اعزاز حقیقی آن باشد کہ از ذل حاجت بیرون آید وقیل اعزاز حقیقی آن باشد کہ از ذل موجود کن بیرون خواند وقیل از ذل حدوث رہا شود و بجہت دست افشاند وقیل از ذل فنا خود را باز دارد و اگر در ہر شب دوشنبہ و جمعہ بعد نماز شام چہل و یکبار بگوید میان خلق با ہیبت و وقار باشد و جز از حق تعالی از ہیچکس نترسد - المعز ہر کہ شبہاے جمعہ و دوشنبہ میان شام و خفتن اسم معز را صد و چہل و یکبار بخواند خوف خلق از دل او بیرون رود و نزد حکام و اکابر معزز باشد - و ہر کرا خصم قوی باشد دو رکعت نماز بگذارد و سر بسجده نہاده ہفتاد و پنج بار المعز را بتضرع بخواند و از خداوند تعالی نکبت آن خصم خواہد آن خصم خوار و ذلیل شود - المعز ہر کہ این اسم را چہل روز متصل ہر روز بعد از نماز بامداد چہل و یکبار بخواند در دنیا و آخرت عزیز و مکرم شود و ہرگز محتاج خلق نگردد -

جوہر المذل جلالی و ثبوتی ست ومعنی او خوار کننده و دور اندازنده از راه رحمت رحیمی وقیل ذل حقیقی آن باشد کہ راه راست گم کند وقیل ذل آن باشد کہ بتقلید آبا یا استاد غیر عارف محجوب ماند وقیل ذل آن باشد کہ اعمال و افعال خود بیند وقیل تا آنکہ سالک را معرفت

کماہی انزا نشده است هنوز از رق ذلت کماهی نرسته اگر از ظالمی یا حاسدی بیم دارد هفتاد و پنج بار بخواند بعده سر بسجده نهد و بگوید الهی مرا از شر فلان در امان دار امان یابد

جواهر السمیع ذاتی ست و مشترک و در لغت معنی او شنونده و در عرف معنی او صفتی ست در حق سبحانه و تعالی که بدان منکشف شود مسموعات۔ اگر در روز پنجشنبه پانصد بار و بروایتی هر روز صد بار بخواند و در ان حین سخن نگوید هر دعائے که کند مستجاب شود۔ و بعضی گفته اند که بعد نماز چاشت۔ بعد از نماز حاجت در روز پنجشنبه پانصد بار سمیع گوید بعد از ان حاجتی خواهد روا گردد

جواهر البصیر ذاتی ست و مشترک و معنی او بیننده و قیل صفتی ست بحق سبحانه و تعالے که بدان منکشف میگردد مبصرات اگر میان سنت و فرض صد و یکبار بخواند مخصوص بنظر عنایت حضرت حق تعالی و محرم اسرار الهی گردد۔ و بعضی در روز جمعه گفته اند و نیز بعضی در میان سنت و فرض جمعه صد بار گوید۔ روز جمعه میان سنت و فرض فجر صد و یکبار البصیر بخواند از اولیا گردد

جواهر الحکم ثبوتی ست و مشترک و معنی او حاکم محکم قصاص و قیل استوار و۔ این معنی عدل نیز درین اسم ملحوظ اگر نیم شب چندان گوید که از خود بشود باطن او معدن اسرار شود و محرم اسرار الهی گردد۔

جواهر العدل ثبوتی ست و مشترک و معنی او برابر ست و قیل بسیار عدل کننده۔ هر که در شب جمعه بیست لقمه نان بنویسد و بخورد جمله خلائق مسخر او شوند۔ و بعضی گویند بیست لقمه نان بر هر لقمه بدمد و بخورد۔

جواهر اللطیف ثبوتی ست و جمالی معنی او داننده خفیات امور و قیل لطف کننده بر بندگان الله لطیف بعباده یرزق من یشاء و هو القوی العزیز و قیل باریک و دقیق تر از جزو لا یتجزی که اصل موجودات ست و هو اللطف من کل شئ لا تدرکه الابصار و هو یدرک الابصار و هو اللطیف الخبیر۔ اگر برای کشادن بخت دختر و صحت امراض و کفایت مهمات بعد تحیة وضو صد بار مواظبت نماید بهتر۔ اللطیف در دفع ابره آلام و ازاله هموم داوه امر اهتمام دارد و بزرگان مداومت نماید۔ و بعضی گفته که غسل کند و دو رکعت نماز بگذارد و بعده صد بار بگوید یا لطیف به نیت خاص که دارد روا گردد۔ اللطیف هر که بنشاند و زعفران و گلاب بر ظرف چینی باز جاجی صد و هفتاد و سه بار بنویسد و به آب باران محو سازد و با سبب آب طاهر و باشد بر جمیع امراض داوه جامع سد رفع شود و اگر اسمات حروف مبسوطه و بیا اطلعه و ... [illegible]

تعریف بعد حروف مبرهمی کتابت کند بتوجه الالف و آنرا صد و چهل و دو بار بنویسد الالام
و آنرا صد و دو بار بنویسد الطاء و آنرا چهل و یکبار الیاء و آنرا چهل و دو بار القاف و آنرا صد
و دوازده بار بنویسد پس یک شب در آب نقیع کند بعده بیاشامد از المهاسے درونی و بیرونی
شفا یابد و از همه دردها خلاص شود اللطیف این اسم شریف از سائر اسما ممتاز است بدین جهت
که قریب النتیجه و سریع الاجابت و اثر است و در جمیع اوهام و آلام و اسقام و نوائب و مصائب
تاثیر عظیم دارد و در اوقات محن و شدائد نتائج و فوائد عجیب و غریب از وی بظهور می آید هر
کرب و فرجی که عارض شود بفرح و سرور و امن و امان و اطمینان مبدل شود بشرطیکه

بعد حروف ملفوظی که صد و هفتاد و سه است هر روز بخواند

جواهر الخبیر هر که بسیار گوید از شر نفس و شیطان و جور سلطان ایمن گردد. این اسم برای
ادراک حقائق و معانی و اخبار غیبی و اخراج کنوز و دفائن مناسب است هر که بر ذکر وی مداومت
نماید اگر غایبی داشته باشد در خواب یا در بیداری از حال وی آگاهی یابد و خبر صحیح شنود و هر که
هفت روز در ساعت و بعد مفصل وی که هشت صد و شانزده است روحانیت این اسم وی را
خبر دهد از اموری که در آن سال حادث شود از احوال ملوک و انقلابات زمان و امور کلیه عالم

و هر که بدست نفس گرفتار باشد بسیار گوید خلاص یابد

جواهر الحلیم هر که این اسم را بسیار گوید صفت حلم در وی حاصل شود و اگر هر روز بعدد
مفصل وی که هشتاد و یک است بخواند اثر وی قوی شود. و الحلیم هر که وقت نشاندن
درخت هشتاد و هشت بار که عدد مجمل اوست بخواند بیخ درخت در زمین محکم شود و نشو و نما تمام یابد
و صاحب درخت از وی بهره دار گردد. یا حلیم بر کاغذ نوشته و بآب شسته آن آب را بر
کشت و نهال پراگنده کند بکمال رسد و حلیم برای کسی که از بلا خلاص طلبد

جواهر العظیم تنزیهی است و مشترک و معنی او آنکه بزرگ است و در اصطلاح آنکه او
در عظمت خود باقصی مراتب رسیده است و بدان مستمر می باشد و قیل آنکه او در تصور عقل
ممتنع الحصول است و علم از ادراک کنه او عاجز و مجازا بر عرش هم اطلاق کرده شود و اسأل الله
العظیم رب العرش العظیم و بر اجر هم اطلاق کرده اند من لدنا اجرا عظیما و بر گناه
هم اطلاق شده فانه لا یغفر الذنب العظیم الا الرب العظیم و چون بنظر تحقیق نگرے
بر همه را یکی یابی اگر بدل بسیار بگوید بر همه خلق عزیز و مکرم بود. هر که این اسم را بسیار گوید

عزیز و مکرم گردد - هر که مداومت نماید عاملے قدر گردد و در میان مردم عزیز و مکرم -

جوہر الغفور ثبوتی ست و جمالی و معنی او پوشنده گناه در دنیا و آخرت و قیل غفور در حق عاصیان و غیور در حق مطیعان - اگر دردسر یا زحمتی پیش آید یا اندوہی سه بار بنویسد و بخورد شفا یابد و اگر بسیار گوید سیاہی از دل او برود و در حدیث صحیح وارد شده هر که سجده کند و در سجده یا رب اغفر لی سه بار گوید حضرت حق تعالی جرائم ما تقدم و ما تأخر او را بیامرزد - الغفور هر که هر روز هزار و دویست و شصت و شش بار بعد جمعه یا هزار و سی صد و پنجاه و پنج بار بعد مفصل این اسم بخواند ظلمت از دل وی زائل شود و روشنی و صفا در باطن وے پیدا گردد -

جوہر الشکور ثبوتی ست و جمالی و معنی او بسیار شکر کننده و در اصطلاح آنکه جزای جزیل بعمل قلیل میدهد و مجازا بر آدمی هم اطلاق کرده میشود انه کان عبدا شکورا یعنی آنکه کسی بزبان گوید یعنی ثنا و بدل راضی باشد و بجوارح عامل او را شاکر گویند و گاہے شکر بمعنی حمد هم اطلاق می توان کرد و گاہے مقابله حمد اطلاق کرده می شود زیرا که باعتبار مورد خاص است و باعتبار متعلق عام و شکر باعتبار مورد عام ست و باعتبار متعلق خاص - و گاهی بمقابله کفر هم گفته شود هر کرا تنگی معیشت یا تاریکی چشم و دل پیدا آید چهل و یکبار بر آب خوانده بدمد و بخورد و بر چشم مالد شفا یابد -

جوہر العلی سلبی ست و معنی او اکثر بجلال راجع است و در لغت معنی او بلند مرتبه اگر پیوسته بخواند یا بخود دارد اگر خورد ست بزرگ شود و اگر بی نوا ست بنوا رسد و اگر غریب باشد بشهر خود بسلامت بمقصود رسد - هر که هر روز صد و ده بار بخواند خواه بیا ندا و خواه با الف و لام تعریف درجه بلند یابد و اگر فقیر بود غنی گردد و اگر بغربت افتاده و بسلامت بوطن رسد

جوہر الکبیر تنزیہی ست و جلالی و معنی او بزرگ و قیل بزرگی او از وجدان خالی نیست یا باعتبار آنکه واجب بذات ست و اشرف و اکمل از جمیع موجودات یا باعتبار آنکه بعید از مشاهده حواس و ادراک عقول و نفوس و کبائر گناه هم اطلاق کرده می شود انه کان حوبا کبیرا و بر اجر هم گفته می شود فلهم اجر کبیر و بر کبیره که مقابل صغیره ست هم اطلاق کرده شود و خواه از جهت شرف خواه از جهت عمر و یا بجاه بهمه حال از نکته لطیف خالی نیست و آن آنست که حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره میفرمایند که اشیا کونی

اسماء الٰہی اند و اسم عین معنی باشد ہر کہ بسیار گوید بتجربہ کبریائی رسد و اگر حکام و والیان مداومت نمایند ہیبت ایشان
بر رعیت و مہمات نیکو شود و الکبیر ہر روز ہزار بار بخواند جاہ و مرتبہ و شان بلند شود

جواہر الحفیظ ثبوتی ست و مشترک و معنی او نگاہبان و لفظ حافظ کہ در کتاب مجید
وارد ست ہم محتمل این معنی ست و در حدیث صحیح حافظ کم وقوع یافتہ و در بعضی ادعیہ
مثل حافظ یا حفیظ وارد و یافتہ برای کسی کہ از دشمن ترسد و ایمنی طلبد - اگر در سفر در جنگلی کہ
خوف سباع باشد الحفیظ گوید از مکروہات محفوظ ماند - الحفیظ ہر کہ در روز جمعہ بعد از
نماز صد و نود و ہشت بار بخط باریک نویسد و آنرا تعویذ ساختہ بر بازو بندد از وسوسہ
شیطان و شر سلطان و خیالات فاسد و شر سباع و مار و کژدم محفوظ ماند الحفیظ بعدد
حروف مکتوبہ یا مبسوطہ وی بنویسد و بر بازوی راست بندد و مسافر ہمیشہ بر تکرار آن مداومت
نماید از خوف آب و آتش و دیو و پری و گفتار و نظر بد و از جمیع آفات محفوظ ماند و این
از مجربات صحیح است - کسی کہ گم شود از وی چیزی بخواند یا حفیظ صد و نوزدہ بار کم و زیادہ
نکند بعد از ان بخواند یا بنی انہا ان تک مثقال حبۃ من خردل فتکن فی صخرۃ
او فی السموات او فی الارض یات بہا اللہ صد و نوزدہ بار رد کند حضرت حق سبحانہ
و تعالی گم شدہ او را و این صحیح و مجرب است

جواہر المقیت ثبوتی ست و جمالی و معنی او قوت دہندہ و آن قوت حلال باشد
یا حرام بخلاف معتزلہ کہ ایشان حرام را رزق نمی گویند - و نزد بعضی معنی او پیدا کنندہ
قوتہای جسمانیہ و قوتہای روحانیہ اگر کسی را غریب بیند یا خود او را غربت پیش آید
یا نقل از جائی بجائی کند و صبر نتواند و یا طفلی بد خوئی کند و بسیار گرید ہفت بار
بر کوزہ خالی بخواند و بدمد بعدہ آب در کوزہ کند و بخورد و دیگران را خوردن دہد و اگر
روزہ دار را بیم ہلاکت بود یک گل خواندہ بوید قوت یابد و روزہ داشتن تواند
المقیت ہفت نوبت بر آب باران بخواند و طفل بد آن خوشخو گردد و ہر چہ تشنہ شود یا گرید - المقیت ہر کہ بر مصائب صبر
نتواند کرد یا طفلی را تشنگی بسیار گیرد این اسم شریف را ہفت بار بر کوزہ آب نارسیدہ خواند پس بر آب
کند و بیاشامد یا بچوزد آن طفل ہم از تشنگی خلاص شود و اگر بعدد جمل کہ پانصد و پنجاہ ست یا عدد
مفصل کہ شش صد و ہشتاد و سہ است عمل کند اولے و اقوی بود

جواہر الحسیب ثبوتی ست و جمالی و معنی او بسندہ است در امور و قیل حساب کنندہ

روز جزا و مجازاً بر اهل شرف هم اطلاق کرده میشود که فلان کس حسیب و نسیب ست اگر خوف
دزدی باشد یا همسایه بد یا چشم زخم یا عدوے یا حاسدے باشد و هر مشکلی که پیش آید و قید بر آن
نداند هر صبح و شام هفت روز هفتاد و هفت کرت و بعضی هشتاد بار گویند حسبی الله الحسیب
بخواند هنوز هفت روز تمام نشده باشد که مصالحش باتمام رسد و از پنجشنبه آغاز کند و برا سے
خلاص شدن از بند و بعضی فرمایند که اگر عمل قوی تر خواهد بعدد مبسوط وی که یکصد و چهل
و سه است مداومت نماید

جواهر الجلیل تنزیهی ست و جلالی بلکه جمیع اسماء جلالی ازین اسم ناشی شده اند و معنی
او بلند قدر و موصوف بجمیع کمالات و مجازاً بر اهل عزت و حشم و خدم هم اطلاق کرده میشود
اگر بمشک و زعفران بنویسد و باخود دارد یا بخورد میان خلق بزرگ و موقر گردد الجلیل هر که
این اسم را در ساعت سعید بعدد مجمل وی که هفتاد و سه است بمشک و زعفران و گلاب بر قدح
چینی بنویسد و بآب باران یا بآب عذب طاهر بشوید و بیاشامد در میان خلق عزیز گردد

جواهر الجمیل ثبوتی ست و جمالی بلکه اسماء جمالی مظهر این اسم اند و در اکثر شروح این اسم
مذکور نیست - اگر هشتاد و سه بار بخواند بجمالیت حق برسد

جواهر الکریم ثبوتی ست و جمالی و معنی او بزرگ و قیل متفضل و بخشنده و قیل و بخشنده
بغیر سوال و قیل المقدس عن النقائص و العیوب و مجازاً بر اجر نیز واقع است اجرا
کریما و بدین معنی هم وقوع یابد اگر در بستر خواب خود بسیار گوید تا بخواب برود فرشتگان را فرمان حق
که دعا را اکرمک الله گویند تا آنزمان گویند که او مکرم و مشرف گردد - و گویند حضرت امیر المؤمنین
اسد الله الغالب کرم الله وجهه بسیار میخواندند از جهت حضرت ایشان را اکرم الله تعالی وجهه
می گویند - هر که الکریم بسیار گوید و ورد خود سازد نزد همه کس معزز و مکرم شود - و برای کسی که
از بخیلی ایمنی طلبد

جواهر الرقیب ثبوتی ست و مشترک و معنی او نگاهبان و قیل مراعی اشیا و حافظ
موجودات و چنینی که فلا یعزب عن علمه مثقال ذرة فی السموات ولا فی الارض
و مجازاً دربان و بر رفیق معشوق هم اطلاق کرده میشود و بر کرام الکاتبین هم گفته شود
اگر در گرد عورتے یا پسرے یا مالے هفت بار بخواند از خصمان سلامت بماند و بیکسانے
اوراد و وظائف مواظبت نماید و وقتی از اوقات فوت شدن ندهد تا ندامت و ملامت نه انجامد

واگر فوت شود حتی الامکان قضا کند تا بجهالت نکشد۔ الرقیب را ہر در سر انقش کنند اہل حرا از معصیت محفوظ مانند واگر بر نان نویسد و به بنده گریزپا دہد تا بخورد وآن صفت از و زائل شود

جوہر المجیب ثبوتی ست و مشترک و معنی او جواب دہنده و در عرف مجیب دعوات یعنے ہر که او را بخواند بحکم ادعونی استجب لکم او را اجابت کرده۔ واگر بسیار بخواند ہر دعائی که کند مستجاب شود واگر نوشته با خود دارد یا ہمیشه بخواند در امان حضرت حق تعالی باشد وعلماء اہل حدیث مثل ترمذی ومصنف صحیح مستدرک وقزوینی می آرند کلماتی که بدان کلمات دعا در محل قبول حضرت حق تعالی در آید یا ذا الجلال والاکرام و یا ارحم الراحمین ست و ترمذی میگوید که کلمات آخر سه بار وقوع یافته۔ ہر کرا مہمی دشوار پیش آید المجیب الواسع الحکیم بسیار گوید کفایت شود۔ در آخر ہر دعا بخواند مستجاب گردد۔

جوہر الواسع تنزیہی ست وجمالی و معنی او فراخ بجمیع جہات وقیل فراخ کننده ابواب علوم وانواع ارزاق و دریاے مکنت وغنا وقیل وسیع از جہت علم ورحمت ہر شے ہر کرا بانچه حضرت خداوند تعالی داده قناعت نباشد این اسم شریف را بسیار بخواند ہم صفت قناعت وہم وجه کفاف پیدا شود ومہمات وی کفایت شود لوجه احسن واگر بعد مجمل بلکه مفصل بر ذکر آن مداومت کند اولی بود

جوہر الحکیم ثبوتی ست وجمالی و معنی او صاحب حکمت و حکیم را بطبیب ہم اطلاق کرده میشود و در دوا نافع فہم را ہم میتوان گفت و بر اہل علم ہم عمل توان نمود و در عرف اہل الله عبارت است از کمال علم او چنانچه که اساس قواعد علم او در زمین فہم و علم ہیچکس نگنجد بلکه در میزان دل وعقل ہیچ کس نسنجد ہر کرا مہمی پیش آید بسیار خواند بکفایت رسد و درین عمل بقول بعضی عدد اطلاقی بود نه حصرے واگر عمل بطریق حصرے کند ہر روز بعدد حروف مکتوبه وے که ہفتاد و ہشت است بخواند واگر ازین قوے تر خواہد بعدد حروف ملفوظ وے که دویست و پانزده است قرائت کند الحکیم جہت آسانی ہر دشواری بسیار گوید ووقت آب دادن درخت وکشت الحکیم بر کاغذ نویسد و بشوید وآن آب بہر زمین که ہست محصول آن زیاده شود و از آفت سالم ماند۔

جوہر الکافی ہر که بدین اسم مداومت نماید بہر مہم او کے که خواہد قادر شود و درین عمل عدد اطلاقی بود واگر عمل بطریق حصری کند ہر روز بعدد حروف مکتوبه وی که صد و پانزده است بخواند واگر عمل قوے تر خواہد بعدد ملفوظ وے که سی صد و چہار است قرائت کند۔

جوهر الودود ثبوتی ست و جمالی و معنی او دوست دارنده وقیل مبالغ الوداد وقیل آنکه جمیع
خلائق را نیک خواهد و به نیکی آرد وقیل المحب لاولیایه و باکثید از هر دو صفت خالی نیست که
فعول بمعنی فاعل هم آمده است و بمعنی مفعول هم یعنی محب و محبوب چنانکه آیه یحبهم و یحبونه
بدین شاهد ست اگر برای محبت دو کس بر خوردنی خوانده بدهد در طرفین محبت پیدا آید و نزد
بعضی یا ودود بتصور صورت محبوب بعد عشا صد بار خوانده و بر شیرینی دمیده بخورانند اگر دو
الودود و این در محبت اثر تمام دارد وقتیکه قمر در اسد باشد متصل بمشتری بنویسد بر قطع حریر سفید
بست و پنج بار و باخود دارد در دل همه کس مقبول و محبوب گردد و اگر بجهت الفت ازواج الودود
هزار و یکبار بر مویز یا بر طعام خواند و مرد و زن ایشان بخورند میان ایشان الفت پیدا شود۔

جوهر المجید ثبوتی ست و جمالی و جلالی و معنی او بزرگ از جهت کرم و انعام وقیل
مبالغة الماجد۔ المجید هر که هر روز نود و نه بار بخواند و بر خود بدمد رفعت و جاه او باعلی مرتبه
رسد۔ المجید هر که بعد از نماز بامداد نود و نه بار بخواند و بر خود نفث کند بصحت و عافیت ماند
و در میان اقران مکرم شود۔ هر کرا درد اندامی جنس عرقی و جهتی نباشد هر صبح نود و نه بار بخواند
و بر خود بدمد۔ المجید هر کرا آبله فرنگ باشد یا جذام یا برص در ایام بیض روزه دارد و بوقت
افطار پنجاه و هفت بار که عدد مجمل اوست یا صد و هشتاد و نه بار که عدد مفصل اوست بخواند
و نزد بعضی وقت افطار بسیار خوانده بر آب دمد و بخورد شفا یابد۔ المجید هزار و یکبار بخواند حاجت برآید

جوهر الباعث ثبوتی ست و مشترک و در لغت معنی او برانگیزنده و در عرف اهل شرع
برانگیزنده اموات را از زوایای قبور در یوم نشور۔ وقت خواب دست بر سینه نهاده صد و یکبار
بخواند دل مرده زنده گردد۔ هر که بر فراش دست بر سینه نهاده این اسم را صد بار بگوید دل
مرده او زنده شود و اعداد مجمل که پانصد و هفتاد و سه است یا عدد مفصل که هفتصد و چهل و پنج است
اقوی و اولی۔

جوهر الشهید ثبوتی ست و مشترک و معنی او حاضر ست وقیل من الشهود و شهد الله
انه لا اله الا هو وقیل آنکه داناست بظواهر اشیا و آنچه ممکن ست که مشاهده او حاصل شود
و معنی الخبیر آنکه بواطن اشیا داند و آنچه احساس او ممکن ست۔ وقیل آنکه شاهد است
بروز رستخیز۔ اگر پسر یا دختر بی فرمان باشد یا هر کسی را که باشد و گستاخ و بدخلق بود هر صبح دست
بر پیشانی او نهد و روی سوی آسمان کرده بست و یکبار بگوید بجناب حق تعالی نیکبخت و فرمانبردار گردد

بندہ یا فرزند کہ اطاعت نکند ہر صباح و مساوست بر پیشانی او نہد و بست و یکبار بگوید یا شہید مطیع گردد۔ الشہید ہر کہ وقت صبح روی باسمان کند و بیست و یکبار یا شہید بگوید نافرمان فرمانبردار وی شود از اولاد و خدام و خواص و عوام و تکمیل این عدد بایست کہ ہر عدد حروف مکتوبہ وے کہ ش ہ ی د ست و آن سی صد و نوزدہ است مداومت نماید و در اول طلوع ہر فجر بسیار خطاب تکرار کند بشرطیکہ در طریق کلامے مقرر شدہ و اگر تاثیر قوے خواہد بر عدد حروف مبسوطہ وی کہ ش ی ن ہ ا ی ا د ال ست و آن چہار صد و دوازدہ است بطریق مذکور مواظبت نماید۔

جوہر الحق ثبوتی ست و مشترک و معنی او ثابت ست و قیل معنی او محق ست یعنے مظہر حق ست و موجد اشیاست علی ما تقتضیہ الحکمۃ الایجادیۃ و شارح مصابیح می آرد کہ مقابل باطل اطلاق میکنند چنانچہ معنی ۔۔۔۔ الا کل شیء ما خلا اللہ باطل ای معدوم ست ہر کرا کالا گم شدہ باشد بر چہار گوشہ کاغذ این نام بنویسد و درمیان نام کالا بنویسد و در نیم شب بر کف دست خود نہد و نظر بسوی آسمان کردہ این نام را شفیع آرد یافتہ شود و قیل اگر محبوسی در نیم شب سر برہنہ کردہ یکصد و ہشت بار بگوید خلاص یابد۔ ہر کرا چیزی گم شود این اسم شریف را بر چہار گوشہ کاغذ مربع بنویسد و در نیم شب بدست گرفتہ روی باسمان کند و ساعتی نگاہدارد و در اثناء آن صد و نود بار بگوید آن گم شدہ پیدا شود بندہ وی الحق ہر کہ بعد از ہر فریضہ صد و ہشت بار بعدد مجمل وے یا صد و نود بار بعدد مفصل وی بخواند حضرت خداوند تعالیٰ ویرا علم قرآن روزے گرداند۔

جوہر الوکیل ثبوتی ست و مشترک و معنی او آنکہ باو سپردہ شود امرے از امور۔ اگر از صاعقہ یا باد یا آب یا آتش بیم باشد ورد خود سازد امان یابد و اگر در محل خوف بسیار گوید امین گردد۔ ہر کہ این اسم را ورد سازد از ہمہ آفات امین ماند و این عمل اطلاقی است و اگر بر وجہ حصری عمل کند عدد مکتوبہ وی شصت و شش ست و مبسوط وی صد و نود و شش قدری آرد خمیر کند و ہزار و یک غلولہ سازد و بر ہر یکے آن بنویسد یا وکیل بہ نیت دشمن آنرا بر زمین پاک نہد تا مرغان بخورند دشمن مقہور و مغلوب گردد و اگر بعد از این عمل بخواند و مداومت نماید دشمن ہلاک شود۔ و چنین گویند کہ خواجہ نصیر الدین طوسی در آوردن ہلاکو بجہت خلفاء عباسیہ این عمل کردہ تا آن زمان این آفتہا بظہور آمدند

جوہر القوی سلبی ست وجلالی ومعنی او باقصی مرتبه قدرت تامه باشد وچون از قوت بر ملکه ذہن وفہم اطلاق کرده میشود وبمقابله فعل ہم می توان گفت که زید کاتب بالفعل ست یا بالقوه وبر مردی که در ہیچ یک باب ہمه مہارتی داشته باشد نیز میگویند که فلان صاحب قوت ست وبر ملائکه ہم اطلاق میکنند خصوصاً بجبرئیل امین علمه شدید القوی ذو مرة فاستوی ہر کرا دشمنان قوی باشند وتدبیر آن نداند ہزار ویک غلوله از آرد بندد وبر ہر غلوله یا قوی بخواند وآنرا پیش مرغان نہد تا بخورند وبدل نیت دفع دشمنان کند ہمه مقہور گردند واگر دوستان دوم روز جمعه بسیار گوید نسیان از دل برود

جوہر المتین سلبی ست وجلالی ومعنی او آنکه استوار ومحکم ست طفلی که از شیر باز کنند وصبر نکند یا شیر دہنده را شیر نقصان شده باشد نوشته بطفل خوراند تا صبر تواند کرد وشیر دہنده را شیر زیاده شود وقیل اگر کسی از اعمال ملکی واشغال منصبی خواہد ودر یکشنبه در اول ساعت بدان نیت سی صد وشصت بار بخواند آن منصب یابد ہر که خواہد که بر کسی ظفر یابد وکارہای او را استحکام ومتانتی نباشد بسیار خواند مقصود پیش آید

جوہر الولی ثبوتی ست وجمالی ومعنی او قریب ست وقیل دوست ہر که بسیار گوید از ضمائر خلق آگاه باشد وقیل اگر زنی یا کنیزکی بدکاره باشد وقت دخول بدل بسیار گوید از کار بد باز آید در طلب نصرت وحصول درجه ولایت این اسم را اثری تمام ست ہر که برای حصول دوستی بسیار گوید مقصودش حاصل شود

جوہر الحمید ثبوتی ست وجمالی ومعنی او ستوده اوصاف وہم می شاید که ستاینده باشد که فعیل محتمل ہر دو معنی ست پس آن ستایش خواه بلسان قال باشد چنانکه ہمه اہل خلق میگویند خواه بلسان حال باشد چنانکه ہمه حیوانات خواه بلسان حال چنانکه از جمیع اشیاء نباتات وجمادات ہر که زبان را از فحش گفتن نگاه نتواند داشت بر قدح بنویسد ودائم ہم دران قدح آب بخورد امان یابد وقیل ہر که بسیار گوید پسندیده افعال واقوال گردد ہر که زبان دراز باشد صد بار نوشته بخورد وآنچه گوید پسندیده گردد ہر که بمذمت گرفتار بود بسیار گوید از مذمومات خلاص شود

جوہر المحصی ثبوتی ست ومشترک ومعنی او شمارنده وقیل شمارنده کلیات وجزئیات کائنات ہر که شب جمعه ہزار بار یکبار بگوید از عذاب گور وحساب قیامت ایمن گردد وقیل ہر که

بسیار گوید و حساب غلط نکند

جوہر المبدی ثبوتی ست وجلالی ومعنی او در وجود آرندہ اشیا ہر کہ زن او حمل باشد
واز سقوط آن می ترسد با آنکہ حمل دیر بماند شوہر او ہر سحرگاہ نود بار گوید و انگشت شہادت
گرد بر گرد شکم او گرداند حق سبحانہ وتعالی از سقوط نگاہ دارد و قیل ہر کہ مداومت نماید ہر چہ
بزبانش جاری شود بصدق و ثواب پیوندد و چون زنی بر المبدی مداومت نماید در دل شبہای
گذرانیدہ باشد حق تعالی فرزند صالح کرامت فرماید

جوہر المعید ثبوتی ست وجلالی ومعنی او باز گرداندہ ہر کرا غائبی باشد ہنگامی کہ خلق
خفتہ باشد در چہار گوشہ خانہ بگوید در ہر گوشہ ہفتاد بار بعدہ بنام غائب چنین گوید یا معید
فلان ابن فلان سان بہ ہفت ہفت روز خبر سلامتی او رسد یا خود بدو رسد و قیل اگر کسی را چیزی
گم شدہ باشد بسیار گوید یا بہ ہر کہ بر معید مداومت نماید ہیچ چیز از و غائب نشود و اگر ہر روز ہر چہار گوشہ
خانہ خود یا معید بخواند حق تعالی آن خانہ را سالم دارد۔

جوہر المحیی ثبوتی ست وجمالی ومعنی او حیات بخش ست اگر برای دفع درد ہفت ایام
تا ہفت روز ہر روز بخواند و بر اعضا بدمد شفا یابد و قیل اگر مواظبت نماید دلش زندہ گردد
و دو بانش قوتی پیدا گردد ہر کہ حیات دل خواہد بسیار گوید ہر کہ خواہد قبر از ہم نریزد المحیی
ہزار و دویست و چہار بار بخواند سالم ماند

جوہر الممیت ثبوتی ست وجلالی ومعنی او قبض کنندہ روح و قیل میراندہ مطلقا
پس آن موت خواہ بجہت تعلق دار و خواہ بعدم بصیرت قلب چنانکہ انک لا تسمع الموتی
خواہ بعدم حرکت وحس مونث چنانکہ وکنتم امواتا فاحیاکم یعنی بودید شما مردگان یعنی
نطفہ بودید پس حق سبحانہ در وجود آورد شما را ثم یمیتکم ثم یحییکم پس بمیراند شما را بموت
صوری ومعنوی پس باز زندہ سازد شما را بصورت ومعنی ثم الیہ ترجعون پس شما را
بالکلیہ باو باز گردانیدہ شود ہر کہ بفضل مار و خود مبتلا باشد در ہنگام خواب دست بر
سینہ نہادہ این اسم گویان در خواب رود نفس بے فرمان مطیع گردد و قیل بجہت بلاکے
دشمن اول شب شنبہ یا صباح روز سہ شنبہ چہار صد و نود بار بخواند

جوہر الحی ذاتی ست کہ در امہات صفات می شمارند و در سلبی ہم معتبر دارند
وجمالی ست ومعنی او خداوند حیات واز روی مجاز بر قبیلہ اطلاق می کنند و بر حیوان

زنده هم بخور بسیار گوید صحت یابد یا بر بیمار بخواند صحت یابد و اگر یا حی حین لا حی و یموت
مالکه و بقائه با آب نبات و مشک و زعفران در کاسه نوشته بخوراند صحت یابد یا حی اگر
بر بخوری چشم پیش کرده بسیار گوید صحت یابد و اگر هر روز هفتاد بار گوید عمرش دراز شود
وقوت روحانیت زیاده گردد

جوهر القیوم ازلی و ابدیست و جمالی و در اسم اعظمیت او حدیث ناطق ست و معنی
او پاینده بخود و همه موجودات باو پاینده بلکه ماهیات ممکنات نیز باو چه او را وجود نه اند بذات
نیست بلکه ذات او عین وجود نفس خود ست هر که سحرگاه بانگ گوید متصرف دلها شود و اگر بسیار
گوید جهالتش بموجب دلخواه او ساخته گردد و این را و اسم سابق را با یک دیگر منضم گفتن
خواص بسیار دارد شیخ عبد الرزاق کاشی در شرح منازل السائرین میگوید که سالک را
فهم اسرار حقائق و اطلاع بر غیوب و دقائق از حیات عقل حاصل میشود و حیات عقل بگفتن
کلمه یا حی یا قیوم و اگر کسے را حاجتے و مہمے پیش آمده باشد بین العشائین چهار رکعت نماز
بگذارد و در هر رکعتی چهار قل بخواند بعده هفتاد و یکبار یا حی یا قیوم برحمتک استغیث
بخواند حاجت روا گردد و در طلب استقامت طریق این اسم را اثرے تمام ست هر که استقامت
حال خواهد این اسم بسیار گوید

جوهر الواجد ثبوتی ست و مشترک و معنی او یابنده یعنی حق سبحانه و تعالی آنچه خواهد
می یابد و قیل مشتق از وجد ست بقوله تعالے اسکنوهن من حیث سکنتم من وجدکم
و اینجا معنی وجد قدرت ست اگر در هنگام طعام خوردن هر لقمه گوید آن طعام در شکم او
نور گردد و قیل هر که بسیار گوید توانگر گردد و در موطا امام مالک رضی الله تعالی عنه حدیث
وارد ست که اگر کسے را چیزے گم شده است باید که تجدید وضو سازد و دو رکعت نماز کند و تشهد
خواند و بگوید بسم الله یا هادی الضلال و راد الضالة اردد علی ضالتی بعزتک
وسلطانک فانها من عطائک و فضلک -

جوهر الماجد ثبوتی ست و جمالی و معنی او بزرگ ست اگر این نام گویان در
خلوت رود چنانچه زود بیهوش شود انوار در دل او پیدا آید و اگر بسیار گوید در چشم
خلق بزرگ شود -

جوهر الواحد ازلی و ابدی ست و اکثر او راجع با بدیست و مشترک و معنی او یگانه

یعنی متعالی ست از انقسام و تجزی و ترکیب و متضاد بود چنانکه از همه‌ها منزه و متعالی ست بالفعل
همچنین قابل آنها هم نیست اگر کسے را دل از خلوت هراسان بود هزار و یکبار بگوید خوف از دل او
دور گردد و مقرب حق تعالی گردد - و اگر طالب فرزند دارد تنها یا با یکدیگر نوشته با خود دارد
فرزند زاید - و برای دفع خوف از دل هزار بار گوید ملائکه را مشاهده کند - و در حصول درجه توحید
شهود این اسم را اثرے تمام ست هر که خواهد که توحید غیبی او را حاصل شود بسیار گوید - هر کرا مرضے
صعب باشد و درد ساز و هر روز هزار و یک بار یا واحد از مرض خلاص شود —

جوهر الاحد ازلے و ابدیست و اکثر او بیطون و ازل راجعست و مشترک و معنی او
یگانه و تنهاست که اصلا شریک ندارد و قل هو الله احد اگر در حالت تنهائی هزار بار گوید ملائکه را
با عین معاینه کند و اگر هر سحر سر بسجده ده بار گوید محتاج نگردد - این اسم را در اثبات وجود
حق تعالی اثری تمام ست هر که این هر دو اسم را بسیار بخواند او در توحید افعال و صفات و
ذات یکتا گردد -

جوهر الصمد گاهی در اسماء ثبوتی شمرده میشود و باعتبار معنی سید یعنی بزرگ و مشار الیه
و گاهی در سلبی که معنی صمد عدم احتیاج و عدم خوف ست و اینجا بزرگے فرموده است هر که
خوف ندارد او فوق ندارد و نه تحت پس ناچارست که همه او باشد و در اسماء جمالی هم شمرده اند
اگر هر سحرگاه یا نیم شب سر بسجده نهد و صمد و یازده بار گوید صادق الحال و القول گردد و بدست
هیچ ظالمی گرفتار نگردد و اگر بسیار گوید گرسنه نشود و اگر در حالت وضو گوید از خلق بے نیاز گردد
هر که مداومت نماید برین ذکر آثار تجلی صمدانی ظاهر شود و او را از مرض جوع خلاص گرداند و اگر
بعد مجمل یا مفصل هر روز تکرار کند اتم و اکمل بود و بعضی میفرمایند که مداومت این اسم بطریق
اطلاقی یا حصری خلاص میکند از الم جوع - هر که الصمد بسیار گوید گرسنگی و تشنگی نیابد و از
احتلام محفوظ ماند - و برای دفع مشکل چهل و یکبار -

جوهر القادر ظاهر این اسم ثبوتی می نماید و سلبی هم قریب است لیکن بتحقیق رسیده
و اسم قدیر را از امهات صفات و اسماء ذاتی شمرده اند و جلالی هم شمرده و معنی او خداوند
قدرت تامه که هیچ شئے از حکم او ابا نکند و قدرت کامله آن باشد که هر ممکن که رسد او را در مرتبه
وجوب کشد از امکانیت او و شریک حق سبحانه تعالی که بعدم صرف متواری ست معدوم مطلق ست
که در تحت قدرت ان الله علی کل شی قدیر نیامده است اگر بوقت شستن

بر اعضا

بر اعضا بخواند بدست ہیچ ظالمی گرفتار نشود و ہیچ دشمن بر وظفر نیابد و اگر کاری مشکل پیش آید چہل و یکبار گوید۔ ہر کہ در حالت فروماندگی و عجز از حصول مطلب بسیار گوید مقصودش بر آید۔ و ہر کہ در وقت وضو ساختن و شستن ہر عضوی سہ بار گوید یا قادر بر خصمان مظفر و غالب گردد و در حصول قدرت وظفر این اسم را اثرے تمام است۔

جواہر المقتدر ثبوتی ست و جلالی و معنی او خداوند قدرت و فرق میان قادر و مقتدر آنست کہ قادر بالذات باشد و مقتدر باعتبار ممکنات و اسم قادر مقتضی علو و عمومی باشد قل ہو القادر علی ان یبعث علیکم عذابا من فوقکم او من تحت ارجلکم الے آخرہ و اسم مقتدر مقتضی ہو انست و الفت و عندیۃ فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر۔ ہر کہ از خواب بیدار شود بست کرت بخواند غفلت از دل او دور گردد و ہمہ کارہا بانظام گردد و قیل ہر کہ بسیار گوید بجہت ہلاک دشمن دشمن او ہلاک شود

جواہر المقدم ثبوتی ست و معنی او تقدیم کنندہ ہر چیزے بر چیزے و آن تقدیم را پنج وجہ است یا تقدیم بالذات ہمچو تقدیم بسائط بر مرکبات یا تقدیم بوجود چنانچہ تقدیم اسباب بر مسببات یا تقدیم بشرف و قربت چنانچہ تقدم انبیا و صالحان بر ماعدا ایشان یا تقدیم بمکان چنانچہ تقدم اجسام علویہ بر اجسام سفلیہ یا تقدم بزمان چنانچہ اطوار و قرون بعضی بر بعضے ہر کہ در معرکہ یا در جاے خوف یا در جاے ہوانست واشت بخواند یا بر خود دارد دل او قوت گیرد و ہیچ نکبتے بدو نرسد۔ و اگر بسیار گوید نفس در طاعت جناب الہی فرمانبردار شود۔

جواہر المؤخر ثبوتی ست و مشترک و معنی او تاخیر کنندہ است شئی را از شئی و آن تاخیر نیز پنج وجہ مذکور را محتمل ست کہ در اسم مذکور شدہ ہر کہ صد بار بخواند در درون وی جز محبت حق سبحانہ و تعالی چیزے دیگر قرار نگیرد و اگر چہل و یکبار گوید نفس مطیع وی گردد

جواہر الاول ازلے ست و مشترک و معنی او مبداء ہر شئے کہ آن مبدء را مبدا نباشد اگر کسی را فرزند نباشد چہل روز چہل بار بخواند مرادش بر آید۔ و بعضی گویند چہل جمعہ ہر شب ہزار بار گوید اگر آرزوی فرزند یا غائبی یا حاجتے باشد ہمہ بکفایت رسد و اگر بسیار گوید دشمن آرمیدہ گردد۔ و اگر چہل شب ہر شب ہزار بار گوید یا اول مقصود او حاصل گردد۔

جواہر الآخر ابدیست و مشترک و معنی او در بعضی شروح چنین یافتہ شدہ کہ الاول والآخر مبدء الوجود و منتہی السلوک و منہ بدء و الیہ یعود و قیل پایان ہر شئے

یا احد الباقی اول کل شئے و آخره پس باین اعتبار در ہمہ احوال و در ہمہ اشیاء در ہمہ جا جز حق تعالے موجود و مشہود نباشد ہر کسے کہ اگر اجل رسیدہ باشد و اعمال نیک ندارد و ورد خود سازد عاقبت او بخیر گردد و اگر بسیار گوید بر دشمن ظفر یابد و وقت مجاہدہ بر خصم غالب آید الا آخر چون کسی مداومت برین اسم کند او را صفائے باطن حاصل شود و دائم دل او خرم باشد از ذوق ایمان —

جوہر الظاہر ازلی و ابدیست و اکثر او بابد راجع است و مشترک و معنی او ظاہرست بنفس خود و اگر بعد از اشراق پانصد بار گوید چشمش منور گردد و اگر خوف باد و باران وغیرہ باشد بسیار گوید امان یابد و اگر بر دیوار خانہ نویسد سلامت ماند و اگر ہر روز وقت استوا چہل بار گوید ہیچکس چیزے از وے پوشیدہ ندارد و یا ظاہر بعد از طلوع آفتاب ہزار بار بگوید حق تعالے او را از نابینائے نگاہدارد

جوہر الباطن ازلی و ابدیست و اکثر او بازل راجع است و مشترک و معنی او آنکہ باطن ست از نظر خلق و محتجب ست بجمیع حجب نورانیہ و ظلمانیہ خود و ہر کہ ہر روز بعد از نماز بامدادی و سہ بار گوید صاحب سر الہی گردد و اگر مداومت نماید ہر کہ او را بیند دوست دارد و مطیع گردد —

جوہر الوالی ثبوتے ست و مشترک و معنی او آنکہ والی ست و بجمیع امور بادشاہے باتفاق جمہور ہر کہ خواہد کہ خانہ او یا خیر او آباد و معمور باشد و ہیچ آفت بدان نرسد در کوزہ آب نارسیدہ بنویسد و آب دران کردہ در دیوار خانہ زند و بنیت تسخیر کسی بانیدہ یا بخواند

جوہر المتعالی تقدیسی ست و در جملہ اسما مشترک و معنی او آنکہ رسیدہ است باعلی مرتبہ علو و صعود او ہو الکبیر المتعال ہر کہ بسیار گوید ہر دشواری کہ پیش آید آسان گردد و ہر زن کہ وقت حیض بخواند دوشیزہ گردد — وقت حیض و نفاس المتعالی بسیار گوید از ہمہ آفتہا ایمن گردد خصوص از استحاضہ

جوہر البر ثبوتی ست و جمال و معنی او نیکوکار و نیکی آموز پس بر او نیکو نیست الا اللہ جمیل و محب الجمال ہر کرا طفلے بود ہفت بار بر وے بخواند و او را بحضرت حق سبحانہ و تعالی سپارد بکرم او سبحانہ و تعالے بکمال برسد و قبل از کسے قبیر بخمر و زنا مبتلا باشد ہر روز ہفت بار گوید دل وے منصرف شود

جوہر التواب ثبوتی ست وجمالی ومعنی او آنکہ رجوع دہندہ است ودر عرف
رجوع دہندہ مذنبین را بسوی خود وتوفیق دہندہ وآسان کنندہ اسباب توبہ ہر تائب را
ہر کہ بعد از چاشت سی صد وشصت بار گوید توبہ او قبول گردد وہر کہ بسیار گوید کارہاے وی
بصلاح باز آید ونفس او در طاعت رام گردد۔ التواب بہ نیت خود یا بہ نیت دیگرے بعد
از نماز صبح سی صد وشصت بار بگوید حق تعالیٰ او را توبہ کرامت فرماید

جوہر المنعم ثبوتے ست وجمالی ومعنی او نعمت دہندہ واسباب نعمت موجود کنندہ
ہر کہ مداومت کند صاحب نعمت گردد وہیچ گاہ محتاج نشود

جوہر المنتقم ثبوتے ست وجلالی ومعنی او آنکہ براے عصاة اسباب قہر وعقوبت
آمادہ ساختہ است۔ یا منتقم در شب جمعہ سی صد وشصت وشش بار بگوید تا سہ جمعہ
خصم یا صلح کند یا مقہور گردد

جوہر العفو ثبوتی ست وجمالی ومعنی او ماحی یعنی محو کنندہ ہر کہ از بسیاری گناہان
نومید شدہ باشد چند آنکہ تواند بخواند حضرت خداوند تعالیٰ گناہان او عفو فرماید۔ ہر کہ سہ پارہ
کاغذ بنویسد یا عفو سہ بار وبہ بیمارے دہد تا فرو برد شفا یابد وہر دل تنگ وغمزدہ کہ فرو برد
از ان غم ودل تنگی خلاص یابد وہر غمزدہ کہ بروے مداومت نماید آن غم بشادی مبدل گردد
وہر گنہگار کہ مداومت نماید در بہشت در آید۔ وہر کہ مداومت برین نماید اخلاق دنیہ وامراض
ردیہ از ظاہر وباطن وے زائل گردد

جوہر الرؤف ثبوتی ست وجمالی ومعنی او بسیار مہربان واز الفاظ شارحان
چنان معلوم می شود کہ باین اسم شدت رحمت منسوب داشتہ اند اگر خواہد کہ مظلومی را
از ظالمی وا رہاند دہ بار خواند آن ظالم بشفاعت او راضی شود وقیل اگر مداومت نماید
دل او مہربان گردد وہمہ کس او را دوست دارند۔ یا رؤف ہر کہ خواہد کہ مظلومے را
از دست ظالمی برہاند در برابر او بایستد ودہ بار بگوید یا رؤف آن ظالم شفاعت
او را در حق مظلوم قبول کند

جوہر مالک الملک ذوالجلال والاکرام ثبوتی ست ومشترک ومعنی او آنکہ
نافذ ست مشیت او وجاریست حکم او وخداوند بزرگ ست وہر عز وشرف وکمال کہ موجود
یا متصور ست از پر تو کمال عز وشرف اوست ہر کہ مداومت نماید توانگر گردد وذو جاہ

مہمات دارین او ساختہ شود۔ ہر کہ در سجدہ بہ نیت و یکبار یاذا الجلال والاکرام گوید ہر حاجتی کہ دارد روا گردد۔ عند الحاجت ہزار بار گوید بسم اللہ الرحمن الرحیم یاذا الجلال والاکرام۔

جوہر الرب ثبوتی است و مشترک و معنی او پرورش کنندہ اگر کسے از خویشان خود و بیگانگان دارد ہر گرد خانہ خود خط بکشد و این نام ہر چہار پایان راند با حسن طریق پرورش یابد

جوہر المقسط ثبوتی ست و جمالی و معنی او استوار و راست کار و انتقام مظلومان از ظالمان ستانندہ ہر کہ از وسواس شیطان ایمن نتواند بود ہر روز صد بار بگوید ایمن گردد و ہر کہ ہفصد بار بگوید ہر مقصودے کہ داشتہ باشد محصل گردد۔

جوہر الجامع ثبوتی ست نہ سلبی نہ تنزیہی و نہ تقدیسی نہ ذاتی و نہ صفاتی و ہمہ را جامع ازینجہت نہ جمالی ست و نہ جلالی بلکہ مشترک ست و تفصیل جامعیت این اسم از جملہ ممتنعات و متعذر الحصول ست سبحان اللہ زہی لطیفہ ذاتے کہ با ہمہ و ہیچ یکے اندر آن نہ علی باہمی نہج و نہ ولی ہر یکے را فرمان میشود و قل رب زدنی علما ہر کہ خواہد کہ اہل و اتباع او جمع باشند روز یکشنبہ وقت چاشت غسل کند و روے سوی آسمان کند و انگشتان ہر دو دست را یگان یگان با ہمہ باشے بہ بندد تا دہ شود و بعدہ بر روی فرود آرد و پریشانی آن جمع گردد و اگر جہت ہمراہ و ستہ روز جمعہ بعد ادائے نماز جمعہ چہل و دہ بار گوید ساختہ گردد

جوہر الغنی سلبی ست و مشترک و معنی او آنکہ بے نیاز ست از جمیع جہت چہ جہت ذات و صفات و چہ جہت انصاف باعتبارات جا و منزل ہر کہ ببلاے طمع مبتلا باشد بر عضوے از اعضای خود دست فرود آرد و این اسم بخواند مقصود حاصل شود و اگر ہر روز ہفتاد بار بگوید در مالش برکت شود و ہیچ گاہ محتاج نشود۔

جوہر المغنی ثبوتی ست و جمالی و معنی او رسانندہ بر کسی آنچہ در بایست او باشد اما در بایستگی باعتبار سابقہ قدر باشد نہ لاحقہ قدر۔ برای وسعت رزق بعد از نماز پنج صد بار یا مغنی بخواند و اگر تواند یک ہزار و یک صد بار بخواند۔

جوہر المعطی ثبوتی ست و جمالی و معنی او دہندہ عطای جمیل بر بندہ ذلیل ہر کہ مستجاب الدعا باشد یا معطی السائلین بسیار بگوید بہیچ سوالی محتاج نگردد

جوہر المانع ثبوتی ست و جلالی و معنی او باز دارندہ و در اصطلاح دفع کنندہ اسباب ہلاکت و نقصان در معادن ابدان و جواہر ادیان ہر کرا با جفت صحبتی نباشد

وقت خفتن در یکجا صد بار بخواند مجتبی پدید گردد و قیل برای پریشانی اعدا چندانکه تواند بخواند
جوہر الضار ثبوتی ست و جلالی و معنی او آنکه از وضر رسا در شود و اسباب ضرر مہیا گرداند ہر کہ در ولایتی یا در مقامے افتادہ باشد کہ صاحب وی نباشد ہر شب ادینہ در ایام سبعہ صد بار بخواند بمرتبہ اعلیٰ رسد و بعضی میفرمایند کہ یا ضار تنہا نخواند یا ضار
و یا نافع بخواند۔
جوہر النافع ثبوتی ست و جمالی و معنی او نفع رسانندہ و اسباب نفع پیدا آرندہ ہر کہ در سفر چہار چہل و یکبار یا صد و یکبار بخواند یا صد کس ہر کسی ہزار بار یا دو کس یا کمتر یا بیشتر از خوف شدن امان یابد و اگر بہ ہدایت کاری بخواند ہمہ کارہا موجب دلخواہ او باشد
جوہر النور ثبوتے ست و جمالی و معنی او آنکہ ظاہر ست بنفس خود و مظہر است مر غیر خود را ہر کہ در شب جمعہ ہفت بار سورۂ نور و ہزار و یکبار این اسم بخواند در دل او نورے پیدا آید و اگر در وقت صبح مداومت نماید دلش روشن شود۔ ہر کہ مبتلا بود بدرد معدہ و یا خفقان حروف اسم نور را برین صورت ن و ر پنج بار کتابت کند و حامل آن شود و اگر این نوشتہ را بر عضوی از اعضاے دردناک نہد شفا یابد
النور ہر کہ در موضع مظلمہ ورد کند این اسم شریف را بعدد مفصل وی کہ سی صد و لبت ست مشاہدہ انوار عظیمہ و پیدا دست دہد در عالم حس و شہادت بواسطہ غلبہ آن انوار بر باطن وی و ہرگاہ بر کسی امرے مبہم شود کہ خطا و صواب را در ان امر از ہم جدا نتواند کرد یا در سفرے راہ گم کند این اسم شریف را دو بست و پنجاہ و شش بار بعدد مجمل وے از روی صحت عزم و یقین تمام بخواند طریق صواب و راہ راست بر وے روشن شود و این اسم شریف را در ظہور نور عرفان و توحید اثری تمام ست پس براے نور باطن بسیار خوانند۔ و این اسم نور را کہ اسمی ست از اسماء ذات الہیہ کہ ہم بر ضیا و ہم بر علم و ہم بر وجود اضافی اطلاق کنند از انجہت کہ ہر یکی ازین اشیاء ثلثہ مظہر شے اند از اشیا اما اطلاق آن بوجود اضافی بنا بر آنست کہ اگر وجود اضافی نبودے اشیاء در ظلمت آباد عدم بماندے و اطلاق آن بعلم از انست کہ اگر علم نبودے ہیچ کس ادراک ہیچ چیز نکردی و اطلاق آن بر ضیا از انست کہ اگر روشنائی نبودے اعیان موجودہ در خارج در ظلمت ساترہ بماندے ہیچکس آنرا ندیدی پس ضیا آلہ حس شد بمحسوسات و علم آلہ ادراک عقل شد در عالم معانی

ومعقولات ووجود اضافی نور گشت موجب مشاهده در عالم اعیان و ارواح

جوهر الهادی ثبوتی ست وجمالی ومعنی او آنکه عطا کرد هر چیز را استعداد تام تا موجود شد
و راه راست یافتند هر که روی سوی آسمان کرده و دست بر داشته بسیار گوید و دست بر روی و چشم بمالد بمرتبه
اهل معرفت رسد و اگر بسیار گوید بر جمیع عالم شود الهادی هر که واجب حکومت و سلطنت داشته باشد
هر روز بعدد حروف ملفوظی وی که بیست ست یا بعدد حروف مبسوطه وی که صد و شصت و سه است و این
اولی مواظبت نماید و هر که خواهد که بحضرت خداوند تعالے راه یابد این اسم شریف بسیار گوید

جوهر البدیع ثبوتی ست و مشترک و معنی او نو پیدا کننده و نادیده پدید آرنده - یا بدیع السموات
والارض هر کرا مهمی پیش آید هزار بار گوید بر آورده شود بهفتاد هزار مهم او کفایت شود و هر که در
وقت دعا هفتاد بار گوید یا بدیع دعاء او مستجاب شود

جوهر الباقی این اسم ازلی و ابدیست و غایت او با بدیع است و در زمرهٔ اسماء
جمالی شمرده اند و در لغت معنی او آنکه وجود او را فنا نباشد و تغیر را درین معنی این صفت اختلاف
باقی ست - بعضی میگویند که بقا صفت حقیقی ذات اوست و بعضی میگویند که صفت عارضی
بر ذات راست نیاید هر که هر شب صد بار گوید اعمال او مقبول گردد و هیچ نکبتی بوی نرسد
و برای دفع دشمن و آلام و انتقام بسیار گوید

جوهر الوارث ظاهر این اسم ثبوتی مینماید اما بمرتبه تحقیق نرسیده و در زمرهٔ
اسماء جلالی شمرده اند و در لغت معنی او آن که باقی ست بعد فنای عباد و پس همه چیز با وی رجوع
گردند هر که هر روز وقت بر آمدن آفتاب صد بار گوید هیچ نکبتی بوی نرسد و چون بمیرد حضرت
حق سبحانه و تعالے شانه او را بیامرزد - و قیل هر که بسیار گوید بر اقران خود توفیق یابد

جوهر الرشید ثبوتی ست و جمالی و جلالی و معنی او آنکه جمیع افعال و احکام او در مرتبه
نهایت رشد و نهایت سداد باشد و قیل آنکه مرشد ست المظاهر انبیا و اولیا که کاملین هدایت
مرشد و حضرت جبرئیل و مظهر اتم مرشد کامل هر که تدبیر کار خود نداند میان عشاء هزار بار گوید
تدبیر کار خود بداند و اگر مداومت نماید مهماتش بی سعی وی ساخته شود

جوهر الصبور ثبوتی ست و جمالی و معنی او شکیبا و قیل آنکه عاصیان را بزودی بگیرد
و قیل آنکه افعال خود را قبل از وقت آن نمود را از عجلت باز دارد و فرق میان حلیم و صبور آنست
که صبور مشعور ست که عقاب بروز حساب باقی ست و این اسم که آخرین اسماست باسم اول که

اسم مبارک اللہ ست می ماند چنانکہ اسم شیر بچمن مشابہت دارد وچنانکہ اسم مبارک اللہ شد و
اکثر جاہا و غیر مشتق ست ہمچنین اسم قیوم یعنی جو و قریب ست المثل ہر چہ چیز با عتبار تعین کہ آنہا
با عتبار تعین بی حس و حرکت اند خصوصاً ذو کہ تحت تصرف قطب نیست و موجود و تنہا و بست لی
وذات ہا خشک و غیرہ و مظہر اتم آنکہ از اسم مبارک اللہ یا بجمیع اسماء متصف شدہ و با سم قیوم پیوستہ شد
ہر کرا رنجی رسد یا ورد وی دشمنی پیش آید سی و سہ ہزار بار گوید اطمینان باطن یابد واگر ہم شب
یا روز مداومت نماید زبان حاسدان و دشمنان بستہ گردد و نخشت سلطان مندفع شود

جوہر الوہاب الباسط الحی القیوم الفتاح العلیم البصیر العزیز الودود
السمیع مداومت برین ذکر موجب کشف عظیم ست خصوصاً و فتح تہب

جوہر العلیم العلام علام الغیوب المتکلم الخبیر الحافظ الرقیب المبین
الباوی این اسماء از جملہ اذکار حضرت جبرئیل ست علی نبینا و آلہ و علیہ السلام ہر کہ مداومت
کند برین اسماء مطلع شود بر اسرار غیبیہ و علوم لدنیہ پس سعی کند و متخلق شود باین اسماء

جوہر الحفیظ العالم الرب الشہید الحسیب الفعال الخالق المصور مداومت
برین اسماء موجب کشف مقاصد کلیہ است ہر کہ در دل شبہا ذکر این اسماء قیام نماید
عجائب علویات و سفلیات مشاہدہ کند و درین ذکر ست حفظ نفس و رفع آلام و قہر اعدا

جوہر یا علام الغیوب ہر کہ مداومت نماید برین اسم تا وقتیکہ تاثیر کند این اسم در دل و
و بر باطن وی استیلا یابد و در انتقال امور غیبیہ بر لسان وی جاری شود و آنچہ در صحائف ہست
منکشف شود و روح وی ترقی کردہ بر عالم علوی دوران نماید

جوہر العزیز ذوالطول ہر کہ ہفت ہفتہ متصل ملاحظہ لقمہ حلال کند و چون شب شود
بر طہارت کامل بفراش رود و این اسماء بعدد مجمل خواند پس خواب کند پوست راست
روی بقبلہ عجائب عالم روحانی بر وی منکشف شود

جوہر الحکیم العلیم مداومت برین اسماء بعدد مجمل یا مفصل موجب فتح باب حکمت
و صنعت جناب حق تعالی ست ہر کہ امر دینی یا دنیوی مبہم شدہ باشد کہ بقوت فکریہ
ادراک و کشف آن متعذر بود بر تکرار این اسماء مداومت نماید آن مشکل بر وی حل شود

جوہر مداومت السمیع العلیم بعدد مجمل یا مفصل موجب ظہور اسرار کنوز و فتح باب
کنوز مخزونہ است و نزد بعضی این ہر دو اسم اعظم است

جوهر النور الهادی چون طریق صواب بر کسی پوشیده شود و نداند که حق است یا
باطل باید که بتکرار این دو اسم بعدد مجمل یا مفصل مواظبت نماید طریق صواب از خطا ممتاز شود
و حق از باطل جدا گردد

جوهر خائفی و متوحشی و محبوسی که بتکرار این اسماء مداومت نماید ایمن و خلاص
شود الرحمن الرحیم العفو المنان الکریم ذو الطول ذو الجلال و الاکرام

جوهر یا علیم یا حلیم یا علی یا عظیم هر که این اسما بعدد مجمل یا مفصل بخواند
و بدریا نشیند بسلامت و کفایت بکنار آید

جوهر القائم القدوس بر موم نقش کند و بر سر مریض نهد سائر امراض را نافع بود
خصوصا صداع را و اگر این اسما نقش کرده با خود دارد و بذکر آن مداومت نماید قوت و
شوکت وی بسیار شود و هر چند که راه دور رود وامانده نشود و حامل این اسما همیشه صحیح ماند

جوهر النافع النور این اسماء شفاست از هر مرض خاصه امراض بارده و دافع
سموم عقارب و سائر سموم بارده چون این دو اسم را در مربع حادّه وضع کند و در آب
شمس کند و این آب را مریض بیاشامد نفع بین مشاهده کند و تکرار و تذکار این اسماء بعدد
مجمل یا مفصل همین خاصیت دهد

جوهر القادر المقتدر القوی القائم مداومت نماید هر ثقلی و تعبی که و نقص بود
مرتفع شود و اگر حروف اوائل اسما که ق م ق ق است روز یکشنبه اول ساعت
سه بار بنویسد و آنرا در زیر خاتم خود نهد و بر تختم آن مداومت نماید از هر المی که داشته باشد
خلاص یابد و اگر آن خاتم را از ناخنی در آب نهد و بیاشامد تپ مطبقه زائل گردد و اگر بر [illegible]
خالی صد بار بنویسد هلاک شود

جوهر هر که مداومت کند بذکر المهیمن المقیت بعدد مجمل یا مفصل مراد وی حاصل شود

جوهر الاول الآخر در لوح مثلث وضع کند وقتیکه قمر در شرطین بود و با خود نگاه دارد
مقاصد دنیا و آخرت بر وجه احسن میسر گردد و با وجود حمل آن لوح باید که بعدد مجمل یا مفصل
این اسما تکرار نماید تا وقتیکه آثار آن در امور ظاهری پیدا شود

جوهر هر که القادر المقتدر بر نگین نقره نقش کند و بآن تختم نماید و اکثر اوقات
بدین ذکر مداومت نماید غالب شود بر ابنای جنس و اگر از آن خاتم مهری بر موم سیاه نهد

و در موضع کہ ویرانی آن مطلوبست از منازل فسقہ و ظلمہ بر آتش نہد آن منازل خراب شود
و این صحیح و مجربست - و اگر در تکرار این عمل اہتمام فرماید ہمہ خلق مسخر وے شود -

جواہر العلیم الحکیم بنویسد و بشوید کسے کہ او را سگ دیوانہ گزیدہ باشد بدہند شفا یابد
و اگر بر دیوار خانہ بنویسد کیک در انجا نباشد -

جواہر یا مصور یا سبحی یا معید یا محیی یا ممیت اگر طالب علم مداومت نماید
عالم گردد و ہیچ بر وے مشکل نشود و اگر چیزے مشکل افتد رجوع باین اسما نماید حل شود -

جواہر القریب مداومت وی بعد و مجمل کہ سی صد و دوازدہ است یا بعد و مفصل
کہ سی صد و نود و شش ست موجب فتح باب مکاشفہ و اسرار ست و بعضی گویند اسم اعظم است -

جواہر العزیز الجبار المتکبر مداومت برین اسما موجب حصول عزت و عظمت ست
و باعث فتح و نصرت اگر ذلیل و حقیر باین اسما مداومت نماید عزیز و بلند مرتبہ گردد و مشغولی
این اسما کم از یک ساعت نباشد

جواہر المبین المقیت ہر کہ مداومت کند برین ذکر بعد و مجمل یا مفصل مراد وے
حاصل شود و علم بسیار و صفت استیلا بر ابنائے جنس در امور جزئیہ و کلیہ حاصل شود و
عزیز و بلند مرتبہ گردد

جواہر العلی العظیم ہر انگشتری کند این دو اسم را و بر نگین ذہب نقش نماید و بآن
مختتم شود ہر کرا چشم بر وے افتد خاشع گردد -

جواہر چون شود بامرے بگوید یا قوی یا عزیز یا علیم یا قادر یا سمیع
یا بصیر آن امر ہر چند کہ مشکل بود آسان گردد

جواہر ہر کہ ہر روز میان سنت و فریضہ بامداد چہل بار بخواند یا حی یا قیوم باین لا الہ الا
انت بر حمتک استغیث دل وے را حیاتے حاصل شود -

جواہر حضرت امام ربانی قدس سرہ میفرمایند کہ بہ تجربہ اکابر محقق شدہ است کہ مداومت
بر یا حی یا قیوم موجب حیات قوت عقلیہ است و حضرت شیخ شمس الدین محمد بن ابراہیم الہمی
قدس سرہ میفرمایند کہ این ہر دو اسم شریف را در حیات قلب و صفائی باطن اثر عظیم است
و نزد اکثر از علما و عرفا اسم اعظم حضرت خداوند تعالے این ہر دو اسم شریف است و
بعضے میفرمایند کہ دعا حضرت عیسی علی نبینا و آلہ و علیہ السلام در احیا اموات یا حی یا قیوم بود

جوهر مداومت بر تذکار الاحد الصمد بعدد مجمل یا مفصل بعد از فرایض پنج وقتی
موجب انکشاف تجلی صمدانی ست و بعضی از آثار این تجلی آنکه صاحب این ذکر از کل مهرب خلاص شود

جوهر الوهاب الرزاق مداومت برین موجب حصول رزاق صوری و معنوی ست

جوهر الکریم الوهاب ذوالطول مداومت نماید باب رزق بر و مفتوح گردد و حاجت
برآید و این از مجربات صحیحه است و هر که نقش کند این اسما را و با خود دارد دشواریها بروی
بغایت آسان گردد و هر که تکرار کند این اسما را بعدد مجمل ایشان در موضع خالی بر طهارت
کامل و حضور تمام و نیت صادق و صحیح و بدین عدد نیفزاید و از وی نکاهد و بعد از تمام
عمل دعا کند مستجاب شود

جوهر العزیز الجبار المتکبر مداومت نماید عزیز و بلند مرتبه گردد —

جوهر هر که در شب جمعه یکصد و شصت و شش بار یا منتقم بخواند و این عمل تا سه جمعه کند خصم با او
صلح کند یا مقهور گردد —

جوهر السریع بعضی گفته اند که این اسم اعظم ست یعنی هر دعا که کند به او اجابت
مقرون شود و این اسم را در سرعت اجابت دعوات مدخل تمام ست هر که این اسم را
دائم گوید هر چه از امور خفیه و اسرار بروی ظاهر شود و هر که خواهد که بحالی نیک مشرف
شود این اسم را بر مرو ولف دست خود نویسد و یک هفته هر روز شش صد و چهل و چهار بار
بخواند و اگر السریع گوید با الف و لام تعریف که عدد مفصل اوست یا پانصد و هشتاد و
چهار بار بگوید که عدد مفصل یا سریع است با حرف ندا و هر که خواهد مشاهده ارواح کند
و با ایشان سخن گوید و از ایشان شنود به همین عمل قیام نماید

جوهر برای محبوب یا ستار شصت بار بخواند و اگر سی صد و شصت بار بخواند تمام ست

جوهر الفعال هر که مغلوب خاطر ردیه و وساوس رذیله باشد باید که مداومت
کند برین اسم صد و هشتاد و یکبار بعدد مجمل و سه یا سی صد و نود و سه کرت بعدد مفصل
و بطهارت کامل بخواند در اثنای آن سخنی و فعلی اجنبی از وی صادر نشود جمعیت
باطن حاصل گردد.

جوهر العزیز القادر القوی ذوالقوة المتین المقتدر الجبار المتکبر الشدید القاهر
مداومت برین اسما موجب ازاله هر مرض و فتح و نصرت بر اعداست و کسی که نزد جباره رود

ورد این اسما سازد از شر وسے ایمن باشد۔

جوہر بدانکہ نزد بعضی دعا اولی تر ست از سکوت و نزد بعضے سکوت افضل تر از دعا
و تحقیق آنست کہ در بعضی احوال دعا فاضل تر از خاموشی ست و آن ادب ست و در بعضی احوال
خاموشی فاضل تر از دعاست و ہو الادب پس اگر در وقت دعا در دل بسطی زیادہ یابد دعا اولیٰ
و اگر قبضی یابد سکوت اولی تر و اگر نہ بسطی زیادہ یابد و نہ قبضی اینجا دعا و سکوت ہر دو برابر است
پس درین وقت اگر بروے علم غالب بود دعا اولی تر زیرا کہ دعا در نفس خویش عبادت ست و اگر
معرفت و حال غالب بود سکوت اولی تر و معمول اکابر چنین بودہ است کہ دعا و سوال بسیار
کنند و در افتتاح و اختتام آنہا درود خوانند

جوہر بدانکہ دعا گاہی بزبان قال بود چنانکہ بزبان بطلب حاجت خود را و گاہی بزبان
حال چنانکہ عرض نماید حال خود را و گاہے بزبان تعریض چنانکہ مدح و ثنا کند پروردگار خود را بصفات
کرم و احسان و جود و عطا این نیز در معنی دعاست زیرا کہ مدح و ثنا در حضرت کریم تعرض بدعا و سوال است
و مراد بسکوت از دعا فوق آنست کہ در وے مجرد رضا و تسلیم ست و بعضی از عرفا دعا بزبان استعداد
نیز گفتہ اند و این فوق دعا بزبان حال ست و در سکوت نیز حاصل ست۔ و شرائط و ادب دعا اکل حلال
و صدق مقال و حضور دل و عدم استعجال و ابتدا بحمد و ثنا حضرت ذو الجلال و صلوۃ و سلام و یکے
از آداب دعا رفع یدین ست و بسط آنہا مقابل وجہ و در بعضی روایات حذاء منکبین و این
روایت اولیت دارد بتفریق یدین و بسط آنہا بہیئت اعتراف کذا فی المواہب و از
ابن عباس آمدہ کہ چون می نگریدیم ضم میکرد ہر دو کف خود را و میگردانید بطون آنہا را مقابل
وجہ و گفتہ اند کہ ہر چند واقعہ صعب تر رفع یدین بیشتر تا آنکہ بر داشت در استسقا محاذی
سر تا بالاے سر و مسح وجہ بیدین نیز از آداب ست در غیر حالت نماز۔ مدارج

جوہر حضرت محبوب سبحانی قدسنا اللہ تعالی بسرہ العزیز میفرمایند دعا سہ وجہ دارد تصریح
و تعریض و اشارت تصریح چیزیست کہ بآن تلفظ واقع شود و تعریض دعای ست مضمر در دعا
و قولے ست مضمر در قول و اشارت معنی ست مخفی در قول مثال تصریح قول حضرت موسی علی نبینا
و آلہ و علیہ السلام رب ارنی انظر الیک یعنی خداوندا تو خود را بمن بنما تا ببینم و مثال تعریض
قول نبی ما صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم لا تکلنا الی انفسنا طرفۃ عین و مثال اشارہ
قول حضرت ابراہیم علی نبینا و آلہ و علیہ السلام رب ارنی کیف تحی الموتی بنابراں چو طلوع زندہ کردن

مرده را اشارت باین ست که خود را بمن بها

جوهر التماس کردند بجناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم
که کدام دعا افضل ست فرمودند اللهم انی اسالک العفو والعافیة والمعافات فی الدنیا والآخرة
جوهر ملک العلما مولوی عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند که دعا بر چند
وجه است گاهی باشتغال طبعی می باشد چنانکه دعای عوام وگاهی برای آن می باشد که دانسته
میباشند که اگر مصادفت بقضا را افتد مستجاب میگردد وشاید این وقت قضا باشد وگاهی بانکشاف
آنکه وقت قضا رسیده است آنزمان دعا می کنند مجاب میگردد وگاهی بانکشاف آنکه وجود
این کار معلق بدعای داعی ست پس دعا میکنند برای شفقت بر خلق واگر دعا نمیکردند مغفرت مقدره
نمیرسید وگاهی محض برای قیام بعبدیت که شان عبد تذلل ست واین داعی را از اجابت وعدم اجابت
کاری نیست واین را اقسام ست یکی واجب ومامور به عموما چنانکه در صلوة فاتحه است کردن آن
فرض ست ودیگر آنکه مسنون باشد عموما چنانکه دعای استسقا ست ودر صلوة کسوف وادعیه
مسنونه صلوتیه وامثال آن این ادعیه نیز در بست برای اقامت ست که عارف را از انهم گزیر
نیست ودیگر ادعیه مندوبه بآن گاهی مشتغل می شوند وگاهی ترک میکنند ودیگر آنکه مامور شود
بدعا بخصوصه وبامر خاص پس بروی دعا کردن واجب ولازم ست چنانکه ایوب چون مبتلی
شدند بوقت رسیدن وقت دعا کردند ودعای نوح علیه السلام ودعای موسی علیه السلام وسائر انبیا ودعای آنحضرت
صلی الله علیه وسلم وسرور بدر بنصرت پس قسم اول از دعا آنکه باشتغال طبعی ست از عارف نمیتواند شد
وهمچنین دعا باحتمال آنکه شاید که وقت رسیده باشد وقسم اخیر از دعا که برای قیام بعبدیت است
عارف را اشتغال باین ضرورت باقی ماند ودو قسم یکی بظهور رسیدن وقت کار ودیگر دعا
برای شفقت بر عباد الله بعد علم بآنکه بلا مقتضی بر عباد الله از دعا زائل خواهد شد پس بعضی
اولیا بنظر شفقت همچنین دعا میکنند زیرا که در شهود این بزرگان آنست که ابا از دعا مقاومت
با قهر الهی ست وشفقت بر عباد الله ضروریست وچون علم بایشان پیدا شد بآنکه از دعا زوال این بلا
مقتضی خواهد شد پس ابا از دعا مقاومت با قهر الهی ست پس البته دعا باید کرد برای اظهار عبدیت
وتذلل واین قسم نیز اعلی اند واما آن بزرگان که بمقام عبدیت رسیده اند وظاهر بالوهیة وبلابیة اند
پس بهمت خود مقتضی را رفع می سازند وایشان مشتغل بدعا گاهی بدون دعا صرف میکنند
واین قسم اکمل اند ودر مقام از قوم اول وبعضی اصلا دعا نمی کنند بانکه الله مالک است هر چه

خواہد در ملک خود یابند و گردانیدن قضا ما را نمیرسد و اینها میدانند که هرچه مقتضی ست بطلب اهل الله
عبادست و بعض را علم حاصل میشود ببودن استعداد آن باحوال که بروی جاری می شوند
بعد تحقق آن احوال و بعض آنهانند که اعیان با استعدادات مکشوف و معلوم وی ست
و ظاہرست که علم تمام اعیان علی التفصیل محال ست والا مساوی باحق گردد بلکه او را علم بعین
معین ست چنانکه علم عین خودش اگر این جامع است مر جمیع اعیان را چنانکه عین آنسرورست
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم پس علم این عین متضمن ست مر علم جمیع اعیان را و آنچه که
اقرب بجامعیت ست علم او موافق آنست و این از غایت الٰہیست بآن عارف خواه علم اعیان
بکشف و عیان باشد و یا بوحی باشد پس این عارف که مکشوف الاعیان ست میداند که علم
الله بآن احوال که وارد میشود بران آن احوال اند که اعیان بران بودند در حال ثبوت وے
قبل وجود وی و این نیز میداند که حق عطا نخواهد فرمود مگر آنرا که عطا کرد عین او و آن احوال اند
که بودند این اعیان بران در حال ثبوت علمی او و این قسم اعلیٰ ست از عارفان و عالم بسر
قدرست و فرموده که آن دعا را ترک می کنند که بآن رفع مقتضے خواهد شد و ظاہرست که مقتضے
مرتفع نمی تواند شد بدعا مگر آنکه در قضا باشد که عدم وقوع این مقتضے معلق بدعا است اگر
دعا نکنند این مقتضی واقع گردد پس این دعا سا و قضا او شد پس بعض عارفان دعا را ترک
می کنند و مقتضی حق را اختیار می کنند و دران متلذذ می شوند و ارتفاع الم مقتضے نمی خواہند
مگر آنکه حق بارادۂ خود آنرا مرتفع کند و اما اگر مامور شوند بدعا برائے رفع این مقتضی پس دعا
میکنند برائے امتثال امر چنانکه از ایوب واقع شد که او صبر کرد و هرگز دعا نکرد تا اینکه وقت
ارتفاع آن بلا رسید و معلق بود بدعا ایوب و مامور گشت بدعا آنزمان دعا کرد رسول علیه السلام
فرموده اند که دعا کننده و آمین گوینده هردو در اجر و ثواب شریک اند رسول علیه السلام فرموده اند
که چون دعا کنند کفہائے هر دو دست را کشاده دارید و از دعا فارغ شوید هردو دست را بروے
فرود آرید چون دست بدعا برداشته باشی چپ و راست نگر مکن و بیاد غیر حق تعالی دل نگذاری
و بآواز پست زاری بسیار کنی و کار بیهوده نکنی و بدست بازی نکنی و بجائے نظر نکنی و چشم در پیش
داری و هر دو دست را برهنه کنی و آواز بلند نکنی که بوقت دعا آواز بلند داشتن معصیت ست
و در دعا الحاح کنی

جوہر بدانکه وقت اجابت دعا وقت سحر و صبح ست و شب قدر و شب آدینه و اول شب

انشا ماه رجب و درین ماه دعا با بسیار مستجاب شوند و چهار شب درین ماه بس بزرگ است
یکی اول شب دوم شب آدینهٔ اول سوم شب پانزدهم چهارم شب بست و هفتم که شب معراج ست و
شب برات و شب عرفه و هر دو شب عیدین و در حدیث شریف وارد ست که چون نیم شب یا ثلث
شب می گذرد فرود می آید فرشته بحکم جناب خداوند تعالی و میگوید که هست خواهنده تا که داده شود
هر چه او هست خواهنده تا اجابت کرده شود هر چه او هست آمرزش خواهنده تا آمرزیده شود هر
چه او همچنین نوع ندا میرود تا صبح و در روز جمعه و در روز عرفه و روز عاشوره و بعد بانگ نماز و بعد از شنیدن
آن و بوقت اقامت گفتن و وقت خطبه خواندن و دعای نزدیک ماه نو دیدن و دعای
نزدیک آنکه دو سپاه روی بروی آیند و بوقت باران باریدن و در آخر فریضهای نماز و در
صدقه که به نیت صادق بود و وقتیکه آب در چشم آید که آن نشان اجابت ست و بیشتر اقوال [illegible]
که بعد از نماز دیگر تا غروب وقت اجابت دعاست و مرویست که حضرت سیدة النساء رضی الله تعالی
عنها در روز جمعه بعد از نماز دیگر وقتیکه آفتاب نیمی غروب کردی دعا فرمودی و حضرت
ام المومنین عائشه رضی الله تعالی عنها کسی را تعین کردی روز جمعه وقت غروب تا او را خبر کند
همین که وقت غروب شد [illegible] و [illegible] مشغول می شدند و دعای پدر و مادر مر پدر او را در غیبت او
شنود و دعای بیمار و دعای مادر و پدر و دعای فرزند مر مادر و پدر را و دعای مسافر و دعای
امام عادل و دعای کسی که در سجده باشد و دعای [illegible] اند و همچنین دعای غائب مر غائب را و دعای
بیمار و دعای [illegible] و حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم میفرمایند
بپرهیزید از دعای کسی که او را فریاد رسی نباشد جز حضرت حق سبحانه و تعالی - و مستجاب نشود
دعای قومی که راضی باشند از زنان خود بست کردن خلخال با آواز یا کسی را زن بد خلق
و بدکار باشد و توبه نکند و باوجود این او را طلاق ندهد یا در فروختن حق مسلمان باشد یا وجود
[illegible] با بعال نهاد اشان که اسراف کنند یا دعا وی ظهر باشد یا در عقب جنازه خنده کند
یا بر وی زکوة یا صدقه واجب بود و نه دهد یا لقمه از حرام خورد و یا مادر و پدر را آزار دهد
و در حدیث وارد ست که دعا مستجاب ست تا آنکه با تعجیل [illegible] نگفته باشد یا چنین گفته باشد
که دعا کردم و مستجاب نشد بلکه می باید که باز دعوت کند اگر مستجاب نشد باز دیگر دعوت کند
الغرض و اگر در کرت سوم هم مستجاب نگردد باید که سه روز روزه دارد و منتظر مقصود و دعوت خود
باشد و اگر هم نشد بیان با اسم [illegible] که [illegible] آن حاجت بود او را دعوت کند - مخرج اسماء حسنی

جوہر در حصن حصین بیان احوال اجابت دعاست عند النداء بالصلوٰۃ وبین الاذان
والاقامۃ وبعد الحیعلتین لمن نزل بہ کرب او شدۃ وعند الصف فی سبیل اللہ وعند التحام الحرب بعضہا بعضا
ودبر الصلوات المکتوبات وفی السجود وعقیب تلاوۃ القرآن ولا سیما الختم خصوصا من القاری
وعند شرب ماء زمزم والحضور عند المیت وصیاح الدیکۃ واجتماع المسلمین وفی مجالس الذکر وعند
قول الامام ولا الضالین وعند تغمیض المیت وعند اقامۃ الصلوٰۃ بعضی مشائخ طریقت میفرمایند کہ روز
چہارشنبہ میان ظہر و عصر وقت اشرف ومحل استجابت ست درینوقت مشغول باشد آنحضرت صلی اللہ تعالیٰ
علیہ وآلہ واصحابہ وسلم روز جنگ خندق این دعا فرمود یا صریخ المکروبین ویا مجیب المضطرین
اکشف ہمی وغمی وکربی تری ما نزل بی واصحابی مستجاب شد۔

جوہر بہ آنکہ در اجابت دعا کہ آن لبیک من اللہ ہست تاخیر نیست و اجابت دیگر است
وحاصل شدن مطلوب دیگر حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میفرمایند
کہ چون بندہ زبان بطلب بکشاید و در دعا گوید یا رب حضرت خداوند تعالےٰ بی تاخیر فرماید کہ
لبیک یا عبدی ومعنی لبیک از حق تعالےٰ اجابت کردن ست و دادن عطا لیکن عطا شیئا
آن موقوف وقت ست تا حق تعالیٰ را خواست آن بودہ باشد کہ چیزے بہ بندہ دہد در دل وے
داعیہ آن طلب پیدا کند۔ اجابت دو نوع ست یکی لبیک من اللہ وآن در مقابل گفتن
یا رب بود و یکے برآمدن حاجت کہ در عرف اجابت آنرا گویند اول واجب الوقوع است
بمقتضاے حدیث مذکور و فائدہ آن دہد کہ برآمدہ دعا عاجلا و آجلا مصدق او شود و ثانی
ممکن الوقوع ست اگر مجیب بلبیک مصلحت بندہ در ان داند و بیند والا ممتنع الوقوع است
و عین اجابت ست کہ در رسانیدن آن ہوی عین مضرت ست مر بندہ را و بندہ نمیداند۔
قائل را از خواست چارہ نیست یا بزبان قال یا بزبان حال یا بزبان استعداد کہ آن نزد
عارف افصح ست از زبان قال و حال۔ بزبان حال چون استادن فقیر با بغنی از برآ
آنچیزے کہ او راست از متاع و نیز چی یا مانند حاضر شدن گرسنہ خموش بر سر سفرہ بلکہ آنچہ لسان
حال خواہد لسان قال نتواند خواست و در حالت جوع و عطش و زبان استعداد چنانچہ
در سوالات باسماء الٰہی تامل کن کہ الخالق والرازق واللطیف والقہار وغیرہ ہر یکی بزبان
استعداد خود مر آن چیزے را کہ مقتضیات ایشان ست از حق تعالیٰ درخواست میکنند
کہ گویا اسمیہ کہ مارا داشتہ از بطون بظہور رسان خالق میطلبد کہ مخلوق پیدا کن و رازق میگوید

که مرزوق بمن رسان تا کمال من که آن خالقیت و رازقیت ست در وی بظهور رسد و همچنان سوالات اعیان ثابته از حق تعالی که مارا بوجود ذات خارجیه پیدا کن تا کمالاتی که بی واسطه مارا عطا فرموده ظاهر گردد و اگر سوالات حال و استعداد ذات نباشد هیچ موجودی بوجود خارجی ظهور نکند چه حضرت ذات حق تعالی بذاته غنی ست از عالم و عالمیان

جوهر حضرت امام مسلم قدس سره روایت کرده اند از حضرت انس رضی الله تعالی عنه که جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم عیادت کرد مردی را از مسلمین در حالیکه ضعیف گشته بود و شد مثل بچه طائر پس فرمودند جناب نبوت مآب صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم آیا تو بودی که خواستی جناب مستطاب حق سبحانه و تعالی را چیزی و سوال میکردی جناب حق تعالی را آن چیز التماس نمود آری بودم که می گفتم ای الله تعالی هر چیزی که عقاب خواهی کرد مرا آن در آخرت تعجیل کن برای من آنرا در دنیا پس فرمودند حضرت با عظمت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم سبحان الله تو آنرا طاقت نداری آیا چرا نگفتی ربنا آتنا فی الدنیا حسنة وفی الآخرة حسنة وقنا عذاب النار ای رب ما را بده در دنیا حسنه و در آخرت حسنه و نگاه دار ما را از عذاب آتش راوی گوید که او دعا کرد جناب مستطاب حق سبحانه و تعالی را باین دعا پس شفا داد جناب خداوند تعالی آنرا باین دعا پس دریافت از ین حدیث شریف که دعا بوقوع عذاب جائز نیست و ظاهرست که این مقاومت با قهر الهی و غضب الهی ست بلکه مقاومت با اوست پس باید که دعا با تقاء عذاب کند

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند که بنده وقت دعا هیچ معصیتی که کرده باشد پیش حاضر ندارد و نه هیچ طاعتی زیرا که اگر طاعت پیش دل آرد و آن عجب باشد و دعا مستجاب نشود و اگر معصیتی پیش دل آرد در اتفاق دعا سستی آرد پس وقت دعا نظر خاص برحمت جناب حق سبحانه و تعالی می باید داشت و موقن می باید بود که البته این دعا مستجاب ست انشاء الله تعالی و فرمودند که وقت دعا هر دو دست گشاده باشد و برابر سینه و اینچنین هم آمده است که هر دو دست متصل یکدیگر باشد و نیک بلند باید داشت همچنین که گویی همین زمان در دست او چیزی خواهند انداخت و فرمودند که دعا قبل از نزول بلا باید کرد و فرمودند که چون بلا نازل می شود دعا از فرود بالا می رود و هر دو در هوا یکجا می شوند متعارض اگر دعا را قوتی باشد

بلا را باز گردانند وگرنه بلا فرود آید وملائم این حکایت فرمودند که در آنچه خروج کفار تاتار شد چون ملاعنان
ونیشاپور رسیدند بادشاہی که آنجا بود کسی نزد شیخ فرید الدین عطار قدس سره فرستاد که دعا کن
جواب دادند که وقت دعا گذشت وقت رضاست یعنی بلاے جناب حق سبحانه وتعالی نازل شده است
رضا باید داد بعد ازان فرمودند که بعد از نزول بلا ہم دعا باید کرد اگرچه بلا دفع نشود صعوبت بلا کم شود

جوہر صاحب یقینی فرمود که جناب مستطاب خداوند عالم دعاء ابلیس اجابت فرمود قال
رب فانظرنی الی یوم یبعثون ۝ قال فانک من المنظرین ۝ الی یوم الوقت المعلوم ۝
ازینجا امیدہاست خداوندے که دعاء ابلیس اجابت فرماید چون مومن عاصی حضرت او سبحانه
بخواند کے ناامید کند

جوہر عطای حضرت خداوند تعالے دو قسم ست ذاتیه واسمائیه اگر مبداء آن ذات است
بے واسطه عطاء ذاتی وفیض اقدس گویند چنانچه حضرت خداوند تعالے از مقام احدیت از ذات
خود بذات خود فیضی فرستاد که اعیان واستعدادات آن حاصل شدند واگر منشاء آن عطا
اسمی یا صفتے از اسما وصفات حضرت حق تعالی باشد عطاء اسمائیه گویند چنانچه اسم منعم یا منتقم از حضرت
خویش نعمتی یا نقمتی بکسی که مستوجب آن باشد برساند وتمیز میان این ہر دو عطا اہل ادراک میکنند
واز عطایا بعضی آن باشد که بنده آنرا بزبان خواہد در کار معین مثلاً گوید اللهم ارزقنی علما نافعا
یا بزبان بخواہد غیر معین چنانکه گوید اللهم ارزقنی خیر الدنیا والآخرة یا طلب بزبان حال
یا بزبان استعداد باشد خواه که عطایا ذاتیه باشد یا منح اسمائیه سوال معین یارب مرا
فلان چیز بده وغیر معین یارب آنچه مصلحت من در آنست بمن ده واز بهر ہر جزوے از ذات خود
خواه لطیف روحانی وخواه کثیف جسمانی چون قلب وروح وعقل یا چشم وگوش وزبان سائلان
بزبان قال از مالک ذو الجلال دو گروه اند گروہے از حق تعالے چیزے بطلبند وملتمس خود بخواہند
وحال آنکه ہنوز وقت رسیدن آن مطلوب بایشان نرسیده است وخواہنده از سر امور مرموزه با دقائق
غافل ست پس سوال وپیش از وقت بی حاصل وگروہے میدانند که در دفائن خزائن حضرت حق تعالے
ایشان را ذخیره ورزقی ست که رسیدن آن بایشان متوقف ست بخواست ایشان یا آنکه میدانند
که در خزائن حضرت حق تعالے برای طائفه چیزے مدخرست که بی خواست ایشان نخواہد رسید این
علم باعث ایشان میگردد بسوال وطلب چنین سائل را سائل احتیاطی خوانند وچنان سوال را
سوال احتیاط گویند۔ اگر در علم حضرت خداوند تعالی مسئول او از ان قبیل باشد که وصول آن

بسائل بقوت سوال ست داورا استعداد قبول آن فراده باشد موجود گردد والا فلا - پیر طریقت حضرت
عبد اللہ انصاری قدس سرہ فرمودند اگر نخواستے دادن ندادے خواست انتہی یعنی اگر سائل را استعداد
آن مطلوب ست که اگر نه استعداد باعث سائل گشته بسوال هرگز سوال از وی بصدور ظهور نرسیدے
طائفه اند از اہل حضور که نمی دانند که در هر وقتی استعداد ایشان مقتضی چیست تا سوال بر سوال
استعداد کنند وطائفه اند از اہل حضور در هر وقتی مراقبه بجهت دانستن استعداد خود کردند و بر ایشان
مکشوف گردد که حضرت حق تعالی دران زمان ایشان را چه عطا فرموده است واین را استعداد
جزوی گویند در زمانے معین از بهر امرے معین و دانند که قابل آن چیز گشتند. الا بآن استعداد جزوی
دران زمان واہل حضور دو گروه اند طائفه از قبول خود وانچه قابل آن گشته اند بدانند که استعداد
ایشان در ازل چه بوده واین از ان طائفه که از اثر سوء ثمر سفر کنند وطائفه دیگر از استعداد خود
بدانند انچه قابل آن خواهد بود وبایشان خواهد رسید واین طائفه از ان قبیل اند که از سوء ثمر طلب
اثر آیند واین گروه از استعداد خود بدانند که چه چیز را قابل اند اتم واکمل اجل وافضل اند از
گروه اول چراکه چنین کس اتا دو معرفت حاصل نگردد باین مقام واصل نشود یکی آنکه معرفت
عین ثابته خود حاصل کند دوم آنکه احوال خود در هر زمانی بداند چنین کامل تکمیل غیر مشغول تواند بود
که اعیان غیر واحوال غیر نیز هم مطالعه تواند کرد۔

جوہر بدانکه احادیث در مذمت سوال کردن وگدائی کردن بسیار آمده وحضرت شیخ عبد الحق
محدث دہلوی قدس سرہ در مدارج النبوت میفرمایند که حرام ست سوال کردن مرکسی را که نزد وے
قوت یوم ست اگر قوت یوم نداشته باشد یا چیزے ندارد که بدان ستر عورت کند حلال ست سوال کند
وفقیہے که اورا قوت یوم حاصل باشد یا قادر ست بر کسب حرام ست مر اورا سوال باتفاق دانا
علما بعضی از سوال در اختلافات در آنست که حرام ست یا مکروه به سه شرط اول آنکه خوار نکند نفس خود را
والحاح نکند در سوال وایذا نکند بمسئول عنه واگر یکے ازین سه شرط مفقود گردد حرام ست باتفاق
ومنقول ست از حضرت ابن المبارک رضی اللہ تعالی عنه که فرمودند خوش نمی آید مرا که سائل لوجه اللہ
سوال کند وداده شود بوے چیزے زیرا که دنیا خبیث ست وچون لوجه اللہ طلبید تعظیم کرد چیزے را
که تحقیر کرده است اورا حضرت خداوند تعالی پس داده نشود بجهت زجر ومنع واگر گوید بحق خدا وبحق محمد
صلی اللہ تعالی علیه وآله وصحابه وسلم واجب نمی گردد بمسئول عنه دادن وکسی که گرفت چیزے را
باظهار حاجت بدروغ مالک نمی گردد آنرا وهمچنین کسی که گوید بدروغ که من علوی ام واگر یکے را

جہت صلاح بایدبوی دہا طن ارتکاب معصیت کند و اگر بداند او را معطی ہمید باید نیز مالک نمیگردد و حرامست بروی واجبست رد وی بمالک وہمچنین چیزے کہ دادہ شود کسی را جہت بدر با ندہی یا نشر سعایت (غمازی و بدگوئی ۱۲) وی حرامست بروی و اگر فقیرے بیاید برائے سوال و خواہد کہ دست مسئول عنہ را ببوسد تا چیزے بوی بدہد مکروہست و افضل آنست کہ مسئول عنہ دست بوی ندہد بقصد منع و زجر و نباید داد سائلے را کہ طبل زدہ بردرہا مے گردد و مطرب از ہمہ افحش ست

جواہر اعمال دو قسم اند ظاہرہ چون صلوٰۃ و تلاوت و ذکر و باطنہ چون محاضرہ و مراقبہ و محاسبہ ترتیب اعمال چنانست کہ تا ممکن بود میان اعمال ظاہرہ و باطنہ جمع کند اول صلوٰۃ را مقدم دارد پس تلاوت پس ذکر بشرط حضور دل و مراقبہ باطن و اگر جمع ممکن نبود بسبب کلالت و ملالت از عمل ظاہر بر عمل باطن اکتفا کند

جواہر در حزر ج الحسنات مذکورست کہ دلائل الخیرات بغایت مقبول ست بجناب رسالت مآب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم و علامت قبول آن کثرت قراءت ویست اکثر اوقات در اماکن بابرکات خصوصاً در حرمین شریفین و بجوار روضۂ منورہ سید الکونین و مولف این کتاب قطب فلک فضل و کمال مرکز دائرہ شرف و اجلال سلالہ خاندان نبوی سید حسنی مولانا سید ابو عبد اللہ بن سلیمان جزولی در شہر فاس کہ از بلاد مغرب ست تحصیل علوم کمالات نمودہ و دران شہر مقتدائے اکابر و علماء کرام بودہ و در انجا دلائل الخیرات (باید عظیم بالمغرب ۱۲) تالیف نمودہ و کسی از اہل عداوت ایشان را زہر داد پس رحلت فرمودند شانزدہم ربیع الاول سنہ ہشت صد و ہفتاد از ہجرت و در شہر سوس دفن کردند و بعد از ہفتاد و ہفت سال نقل نمودند بجانب مراکش و در ریاض العروس دفن کردند و چون برائے نقل از قبر بیرون نمودند یافتند ہمچنانکہ دفن کردہ بودند و مردم در مراکش برائے زیارت قبر شریف ایشان ازدحام می نمایند و فیض ظاہر و باطن می یابند و ثابت شدہ است کہ از قبر مبارک ایشان بوی مشک می آید و مشام صلحا میرسد

جواہر منقول ست از حضرت شیخ ابراہیم تیمی قدس سرہ کہ روزے در پس خانہ کعبہ ادام اللہ تعالیٰ شرفا نشستہ بودم کہ حضرت خضر علی نبینا وآلہ وعلیہ السلام تشریف آوردند و فرمودند مسبعات عشر کہ از جناب سرورعالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بمن رسیدہ است ہر روز قبل از طلوع و غروب آفتاب بخوانی و الا ہمہ عمر خود یکبار تراہست من از ثواب آن سوال کردم فرمودند کہ جناب سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ترا در خواب خواہند فرمود عرض کردم

کہ چیزے عنایت شود تا از شرف رویت مشرف شوم فرمودند کہ بعد از نماز مغرب با ہیچکس سخن مگوئی
و بعد از نماز خفتن دو رکعت بگذار و در ہر رکعت بعد فاتحہ ہفت بار سورۂ اخلاص بخوان و بعد از
سلام سجدہ کن و در ان ہفت بار بگوئی سبحان اللہ والحمد للہ ولا الٰہ الا اللہ واللہ اکبر
ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم بعدہ سر بردار و بگو یا حی یا قیوم یا ذا الجلال
والاکرام یا ارحم الراحمین یا رحمٰن الدنیا والآخرۃ و یا رحیمہما و یا الٰہ الاولین و
الآخرین والاول قبل کل شئی والآخر بعد کل شئی یا رب یا رب یا رب
یا اللہ یا اللہ یا اللہ یا رحمٰن یا رحیم بعدہ برخیز و ہر دو دست بر آر و آنرا کہ نشستہ خواندہ
استادہ بخوان و بر پہلوے راست روے بقبلہ بخسپ و تا آنگاہ کہ در خواب شوی درود بخوان
من اینہمہ بجا آوردم در خواب دیدم کہ فرشتگان مرا بآسمان بردند و بہشت را نمودند در ان کوشکہا
دیدم از یاقوت سرخ و کوشکے از زمرد و کوشکے از مروارید و در ہر کوشکے کنیزکان حور العین بقیاس
نشستہ اند و روہاے ایشان از آفتاب تابندہ تر است پرسیدم کہ این کوشکہا و حوران کراہستند
گفتند آنکس را کہ این عمل کند بعدہ مشرف شدم بشرف رویۃ حضرت سرورعالم صلی اللہ تعالےٰ
علیہ وآلہ واصحابہ وسلم التماس نمودم کہ حضرت خضر میفرمودند کہ مسبعات عشر از جناب سرورعالم
صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم شنیدہ ام فرمودند کہ ہمہ حق ست و صدق پس عرض کردم
کہ عامل این را چہ ثواب باشد فرمودند کہ جناب مستطاب حق سبحانہ وتعالےٰ جملہ گناہ اورا بیامرزد
و ببیند بہشت را و بردارد جناب خداوند تعالےٰ از وی غضب خویش و بفرماید فرشتہ شمال را کہ
تا یکسال ہیچ گناہ او ننویسد و عمل نکند این را مگر کسے کہ خدا بخواہد. اوند تعالیٰ او را نیکبخت آفرید
و ترک نیارد این را مگر کسے کہ بدبخت آفرید پس حضرت ابراہیم تیمی بعد از دیدن خواب چہار ماہ
زیستند حضرت ایشان را بطعام و شراب دنیا حاجت نشد از انکہ طعام و شراب بہشت خوردہ بودند
و بعضی میفرمایند کہ تا درنشو و بر خواندن مسبعات عشر مگر کسے کہ او از اہل بہشت باشد و ہر کہ مدام
خواند در حفظ و امان حضرت خداوند تعالےٰ باشد و از دنیا نرود تا مقام خود در بہشت بخواب نہ بیند
و نمیرد تا طعام بہشت نخورد و مسبعات عشر براے برآمدن حاجات و مہمات دینی و دنیوی نیز آمدہ است
سوای آنکہ دوام خوانند و مسبعات عشر دہ چیز است کہ ہر یکے را مع تسمیہ ہفت بار خوانند بدین ترتیب
اول سورہ فاتحہ دوم سورۂ الناس سوم سورۂ الفلق چہارم سورۂ اخلاص پنجم سورۂ الکافرون
ششم آیۃ الکرسی ہفتم سبحان اللہ والحمد للہ تا العلی العظیم بعدہ یکبار محمد و تا ہفتم اللہم

وزنة ما علم الله ومدادا ما علم الله ثم اللهم صل على محمد عبدك وحبيبك ونبيك
ورسولك النبي الامي وعلى آله واصحابه وبارك وسلم ثم اللهم اغفر لي ولوالدي
ولمن توالد واحرمهما كما ربياني صغيرا وكبيرا اللهم اغفر لجميع المومنين والمومنات
والمسلمين والمسلمات الاحياء منهم والاموات برحمتك يا ارحم الراحمين ثم اللهم
يا رب افعل بي وبهم عاجلا وآجلا في الدين والدنيا والآخرة ما انت له اهل و
لا تفعل بنا يا مولينا ما نحن له اهل انك غفور حليم جواد كريم ملك بر رؤف رحيم
و در شرح رساله مكيه مذكور است كه حضرت شاه مينا قدس سره ميفرمودند كه از عوارف و اوراد حضرت
شيخ بهاء الدين قدس سره معلوم شد كه بعد فاتحه معوذتين خوانند و بعده اخلاص و بعده
كافرون و بعده انا انزلنا آية الكرسي و از ارشاد حضرت شيخ عبد الله يافعي قدس سره معلوم شد
كه بعد فاتحه آية الكرسي خوانند بعده كافرون بعده اخلاص بعده سورة الفلق بعده سورة الناس
و باقي على حاله پس حضرت ايشان بجهت رعايت قولين بعد يا بداو چنانچه در ارشاد مذكور است
ميخوانند و بعد عصر چنانكه در عوارف و اوراد است و طالبان را نيز همين طريق مي فرمودند و
ميفرمودند كه بعد مسبعات عشر بست و يكبار يا چهار بار گويد بر دست نمالي گرفتار نشود و حضرت
سلطان المشائخ قدسنا الله تعالى بسره بحكم حضرت سرور عالم صلى الله تعالى عليه وآله واصحابه
وسلم در آخر مسبعات عشر شش بار اين هر دو دعا زياده ميخوانند اللهم اهدني برفعتك
يا رافع وتوفني مسلما والحقني بالصالحين و بعضي بعد مسبعات عشر سه بار خوانند سبحان الله
الحنان المنان سبحان الله العلي الديان سبحان الله الشديد الاركان سبحان الله
في كل مكان سبحان من لا يشغله شان عن شان سبحان من يذهب بالليل
و ياتي بالنهار و بوقت غروب گويد سبحان من يذهب بالنهار و ياتي بالليل و يكبار
گويد سبحان الله و بحمده كه على حلمك بعد علمك سبحان الله و بحمدك على عفوك
بعد قدرتك سبحان من له لطف خفي فسبحان الله حين تمسون و حين تصبحون
وله الحمد في السموات والارض وعشيا وحين تظهرون يخرج الحي من الميت ويخرج الميت من الحي
ويحيي الارض بعد موتها وكذلك تخرجون سبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام
على المرسلين والحمد لله رب العالمين فلله الحمد رب السموات ورب الارض و له الكبرياء
في السموات والارض وهو العزيز الحكيم والحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره ونومن به

ونتوکل علیہ ونشہد ان لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ ونشہد ان محمداً عبدہ المصطفیٰ
ورسولہ المجتبیٰ ارسلہ بالہدیٰ ودین الحق لیظہرہ علی الدین کلہ ولو کرہ المشرکون من
یہدی اللہ فلا مضل لہ ومن یضللہ فلا ہادی لہ نعوذ باللہ من شرور انفسنا و
من سیات اعمالنا۔ ہر کہ بعد مسبعات عشر ہفت بار این دعا بخواند اللہم احینی محبا لک
واحشرنی تحت اقدام کلاب احبائک وبعد دوگانہ تحیت وضو این دعا بخواند اللہم
احینی محبا لک وامتنی محبا لک واحشرنی تحت تراب اقدام کلاب احبائک
حضرت خداوند تعالےٰ ویرا محبت خود اسیر گرداند

جوہر در فوائد الفواد مذکورست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالےٰ بسرہ المبارک
فرمودند کہ شبی حضرت شیخ الاسلام فرید الحق والدین قدس سرہ را در خواب دیدم مرا فرمودند
کہ بعد از نماز عصر سورۃ النبا پنج بار بخوان چون بیدار شدم آن فرمان بجا آوردم در تفسیر
دیدم ہر کہ بعد از نماز عصر ہر روز پنج بار سورۂ نبا بخواند اسیر حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ شود سمی اسیر
اللہ تعالےٰ یعنی ہر کہ بمحبت کسی گرفتار شود گویند فلانی اسیر فلانے شدہ است اینجا ہم اینچنین
مرادست یعنی اسیر محبت حضرت حق سبحانہ وتعالےٰ شود وبعد از اتمام این فائدہ حاضران فرمودند
کہ شما ہم بدین باشید

جوہر ہر کہ براے محبت حضرت خداوند تعالےٰ وقت صبح این سہ آیات سہ بار بخواند مراد یابد
فسبحٰن اللہ حین تمسون وحین تصبحون ۝ ولہ الحمد فی السمٰوات والارض وعشیا
وحین تظہرون ۝ یخرج الحی من المیت ویخرج المیت من الحی ویحیی الارض بعد موتہا
وکذٰلک تخرجون

جوہر ہر کہ براے محبت حضرت خداوند تعالےٰ سورۃ النصر بست وپنج بار مداومت نماید
بمقصود رسد۔

جوہر بعد ہر فرض یکبار آیۃ الکرسی تا خالدون متصل سلام بخواند ویکبار ومن یتق اللہ
یجعل لہ مخرجا تا قدرا ویکبار سورۂ فاتحہ وسہ بار سورہ اخلاص وسہ بار درود بجانب آسمان
دم کند جناب مستطاب حق سبحانہ وتعالیٰ جان او را بے واسطہ ملک الموت قبض نماید وبعد مردن
داخل بہشت شود ودر دنیا روزی او فراخ باشد واز سکرات موت آسانی یابد ودر قبر راحت بیند

جوہر حضرت امام ابو القاسم قشیری قدس سرہ در رسالۂ خود این دعا آوردہ اند اللہم

یا ودود یا ودود یا ودود یا ذا العرش المجید یا مبدئ یا معید یا فعال لما یرید اسألک
بنور وجهک الذی ملأ ارکان عرشک و بقدرتک التی قدرت بها علی
جمیع خلقک و برحمتک التی وسعت کل شیء لا اله الا انت یا مغیث اغثنی یا مغیث
اغثنی یا مغیث اغثنی و شاه کلیم الله دہلوی قدس سره این فوائد بیان زیاده کرده اند
اغثنی اغثنی اغثنی افضالک اغثنی بجودک اغثنی برحمتک اغثنی برافتک اغثنی
بلطفک اغثنی بجمیع اسمائک و صفاتک و جمالک و جلالک یا غیاث المستغیثین
پنجاه و یک بار در مجلس واحد برائے کشف کرب و دفع ہموم نافع است و تجربہ آمده

جوہر سورۃ النصر برائے سلامت ایمان ہر روز سہ بار بخوانند یا سورۃ الکافرون یا
سورۃ البقرہ ہم ہمین حکم دارد و قرأت سورۃ ق ہم ہمین حکم دارد ۔ سورۂ مائدہ بجہت
عاقبت بخیر دو بیست و پنجاه بار بخوانند یا سورۂ ہود چہل و پنجاه بار یا سورۂ والضحی
ہزار بار یا سورۃ الزمر صد بار و اگر سورۃ الزمر در شب جمعه بخوانند از ہول قیامت ایمن شود

جوہر سورۃ احمد برائے حفظ ایمان چہل و یکبار بخوانند۔

جوہر سورۂ والنازعات بجہت آسانی موت بست و یکبار یا ہفتاد بار بخوانند۔

جوہر سورۃ الجاثیہ برائے آسانی سکرات موت سه بار بخوانند یا سورۃ الدخان ہفت بار

جوہر سورۃ العصر بجہت عاقبت بخیر صد بار بخوانند۔

جوہر ہر که سورۃ الجاثیہ بخواند حضرت خداوند تعالیٰ در روز قیامت وقت حساب
ہمه عیبہائے او را بپوشد

جوہر سورۃ الملک برائے روشنائی قبر چہل و یکبار بخواند یا سورۂ عبس
بست و یک بار

جوہر چون میت را در گور نہند و بپوشند سورۃ الملک بخواند حضرت خداوند تعالیٰ
جواب و سوال بر و آسان فرماید

جوہر سورۃ الحاقه بجہت آسانی سوال قبر ہفتاد و یکبار بخوانند۔

جوہر تلاوت سورۂ واقعه بر سر قبر موجب خلاص از عذاب قبر است۔

جوہر ہر که سورۃ النبأ بعد از نماز عصر مداومت نماید از عذاب قبر خلاص یابد۔

جوہر سورۃ البلد بجہت آنکه روز قیامت در امان جناب حق سبحانه و تعالیٰ باشد

چہل و یک بار بخواند۔

جواہر سورۂ والمرسلات بجہت آنکہ جناب مستطاب حق سبحانہ وتعالیٰ او را در زمرۂ صادقان برانگیزاند صد بار بخواند۔

جواہر سورۃ القیمہ برائے آسان شدن حساب روز قیامت ہر شب جمعہ سہ بار بخواند۔

جواہر گناہگار روز پنجشنبہ بیست و یکبار سورۂ مزمل بخواند حضرت خداوند تعالیٰ او را بیامرزد

جواہر در صلوٰۃ گفتن بر حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم خصوصاً در روز جمعہ و در شب آن وعدہ ہا بسیار آمدہ است و اندک آن درود گفتہ اند کہ ہشتاد بار بگوید چنانکہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند ہر کہ درود بگوید بر من در روز جمعہ ہشتاد بار حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ گناہ ہشتاد سالہ وے بیامرزد۔

جواہر ہر کہ در روز عاشورا بروح کسی چہار رکعت نماز بگذارد و در ہر رکعت بعد از سورہ فاتحہ سورۂ اخلاص پانزدہ بار بخواند حضرت خداوند تعالیٰ آن بندہ را بیامرزد و گور او را پر نور گرداند و عذاب از وی برگیرد و گذارندۂ این نماز را ثواب صد شہید عطا فرماید پس بگذارد این نماز را بروح پرفتوح حضرت امیر المؤمنین امام حسن و حضرت امیر المؤمنین امام حسین علیہم السلام اجمعین بایہ

جواہر سورۂ مجادلہ برائے کفارۂ گناہان چہل و یکبار بخواند۔

جواہر سورۃ التغابن برای آمرزش گناہان در روز جمعہ چہل و یکبار بخواند

جواہر سورۃ الکوثر بجہت یافتن آب کوثر ہزار بار بخواند۔

جواہر در فوائد الفواد مذکور است کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہم فرمودند کہ ہر کہ بعد از نماز عصر سورۂ حم و سورۂ والنازعات بخواند جناب خداوند تعالیٰ او را در گور نگذارد و او در گور نباشد مگر مقدار یک وقت نماز بعد از ان چشم پر آب کردند و فرمودند کسی کہ در گور نماند چگونہ باشد فرمودند آنچنان باشد کہ روح یکبار می بر آید چون روح کامل شد قالب را جذب کند

جواہر در خبر است ہر کہ روغن در سر اندازد اول ابروہا را چرب کند از صداع ایمن شود۔

جواہر چون خواہد کہ نیکی دنیا و آخرت او را ببیند و از آتش برہد این آیت بسیار خواند

ربنا آتنا فی الدنیا حسنۃ وفی الآخرۃ حسنۃ وقنا عذاب النار۔

جوہر چون خواہد کہ در ہمہ احوال صابر باشد قدمش در کارہا ثابت بود و دشمنان بروے ظفر نیابند این آیۃ بخواند ربنا افرغ علینا صبرا وثبت اقدامنا وانصرنا علی القوم الکافرین

جوہر چون خواہد کہ با دوستان جناب حق سبحانہ وتعالے جمع شود این آیۃ بخواند ربنا انک جامع الناس لیوم لاریب فیہ ط ان اللہ لا یخلف المیعاد

جوہر ہرکہ خواہد کہ اعمال او بشرف قبول آراستہ باشد این آیت بسیار خواند ربنا تقبل منا انک انت السمیع العلیم

جوہر ہرکہ این آیت بسیار خواند جناب خداوند تعالے او را با نیک مردان دارد و ہیچ در عرصات قیامت نہ بیند ربنا وآتنا ما وعدتنا علی رسلک ولا تخزنا یوم القیمۃ انک لا تخلف المیعاد

جوہر فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ہر درد را دواے است و داروے گناہ نیست مگر استغفار فرمودند ہرکہ استغفار نگوید روزے دو بار ظلم کردہ باشد بر نفس خود و حضرت عبد اللہ عمر رضی اللہ تعالے عنہ فرمودند کہ شمردیم کہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم صد بار فرمودند رب اغفر لی وتب علی انک انت التواب الرحیم و در حدیث آمدہ است کہ حضرت خداوند تعالے عادت نکرد تا بندہ را بگفتن اللہم اغفر لی وتب علی مگر آنکہ نشان ست کہ او سبحانہ وتعالی میخواہد کہ او را بیامرزد و در حدیث ست ہرکہ بگوید استغفر اللہ واتوب الیہ بصدق از دل آمرزیدہ شود گناہان او اگرچہ رجوع کند باز بران گناہ و در حدیث ست ہرکہ بگوید استغفر اللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم واتوب الیہ آمرزیدہ شود گناہان او

جوہر در حدیث ست ہرکرا نبود چیزے کہ بصدقہ بدہد پس او استغفار گوید مر مومنین و مومنات را کہ آن صدقہ است

جوہر سید الاستغفار ماحی ذنوب وجالب رزق ست و فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کسی کہ بگوید سید الاستغفار را بطریق ایقان در روز و بمیرد پیش از آنکہ شام کند در آید در بہشت و کسی کہ بگوید در شب و بمیرد پیش از آنکہ صبح کند در آید در بہشت و حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہ این استغفار در عقب ہر نماز فریضہ میخواندند بعد از نقل حضرت ایشان را در خواب بدیدند پرسیدند کہ جناب حق سبحانہ وتعالی با شما چہ کرد فرمودند کہ بیامرزید و بہشت روزی کرد اینہا از برکت این استغفار و سید الاستغفار اینست اللہم انت ربی لا الہ الا انت خلقتنی وانا عبدک وانا علی عہدک ووعدک

ما استطعت اعوذ بک من شر ما صنعت ابوء لک بنعمتک علی وابوء بذنبی فاغفر لی
فانہ لا یغفر الذنوب الا انت ودر روایتے قول اعوذ بک من شر ما صنعت در آخر آمدہ

جوہر استغفر اللہ ذو الجلال والاکرام من جمیع الذنوب والآثام ہر کہ در ماہ رجب
این استغفار ہزار بار بخواند آمرزیدہ شود

جوہر حضرت شیخ عبد الحق محدث دہلوی قدس سرہ در مدارج النبوت میفرمایند کہ یکی از
وردہای مشہور کہ بعد از نماز صبح ونماز مغرب آمدہ آنست کہ پیش از انکہ تکلم کند ودر روایت
پیش از انکہ بگرداند نماز و دوتا کند پاہا را دہ بار بگوید لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ
لہ الملک ولہ الحمد وہو علی کل شیء قدیر در اثبات حسنات ومحو سیئات ورفع درجات اثری
عظیم دارد وحضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند کہ در حدیث شریف
کہ ہر کہ بعد از نماز فجر کہ ہنوز حکایت نکردہ باشد وزانو بالا نکردہ دہ بار بخواند لا الہ الا اللہ وحدہ
لا شریک لہ الملک ولہ الحمد یحیی ویمیت وہو حی لا یموت بیدہ الخیر وہو علی کل شیء
قدیر ثبت گرداند حضرت خداوند تعالے در نامہ اعمال او ہر بار کہ بگوید دہ نیکی وبردارد دہ زشت
ہر یکی از ان برابر او درجہ باشد مرا ورا ہر یکے از ان ثواب آزاد کردن بندہ وآن روز در
حرز وحفظ وعصمت حضرت خداوند تعالے باشد از مکروہ وہیچ گناہی بدو نرسد ودر فوائد الفواد
مذکورست کہ حضرت سلطان المشائخ رضی اللہ تعالی عنہ فرمودند کہ من شبی حضرت شیخ الاسلام
فرید الحق والدین رضی اللہ تعالی عنہ را در خواب دیدم مرا فرمودند باید کہ ہر روز صد بار این
دعا بخوانی لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ لہ الملک ولہ الحمد وہو علی کل شیء قدیر
چون بیدار شدم این دعا را ملازمت کردم ودر کتب مشائخ دیدم آنجا نوشتہ اند ہر کہ ہر روز این دعا
بخواند بے اسباب خوش باشد وخوش زید دانستم کہ مقصود حضرت شیخ این بودہ است وفرمودند کہ
در حدیث شریف آمدہ است کہ ہر کہ بعد از نماز دہ بار این دعا بخواند چنان باشد کہ چہار بندہ
آزاد کردہ باشد وبعد از اتمام این فائدہ حاضران را فرمودند کہ شما ہم برین باشید

جوہر وردیست کہ آنرا کیمیاے مشائخ نامند ومجربست بعد از سلام نماز جمعہ پیش از انکہ
بگرداند پاہا را از وضعی کہ در تشہد نہادہ است بخواند سورۂ فاتحہ ہفت بار وسورۂ اخلاص ہفت بار
وسورۂ الفلق ہفت بار وسورۂ الناس ہفت بار انچہ وارد در حدیث شریف واقع ست برای غفران ما تقدم
من الذنوب وما تأخر ومشائخ بعد از ان این دعا را کہ در آثار آمدہ است ہفت بار میخوانند

اللهم یا غنی یا حمید یا مبدی یا معید یا رحیم یا ودود اغننی بحلالک عن حرامک وبطاعتک
عن معصیتک وبفضلک عمن سواک

جواہر ہر کہ بعد از نماز فجر دست بدعا برداشتہ بست وہفت بار بگوید اللهم اغفر للمومنین
والمومنات اجر عظیم یابد۔

جواہر ہر کہ در روز عاشورہ ہفتاد بار بگوید حسبی اللہ نعم الوکیل نعم المولی ونعم النصیر
ثواب بیحساب یابد۔

جواہر فرمودند حضرت سید عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم صحابہ را اگر بگیرید
سپر خود را التماس نمودند کہ از برای دشمنان فرمودند نے بلکہ از برائے آتش عرض کردند کہ
سپر ما از آتش فرمودند سبحان اللہ والحمد للہ تا آخر بگوئید

جواہر حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند کسی کہ بگوید
ہر روز وشب لا الہ الا اللہ الملک الحق المبین باشد او را امان از فقر وانس از وحشت قبر
وکشادہ شود بروے باب غنا ودر بہشت وبعضے میفرمایند کہ ہر کہ صد بار بگوید حضرت خداوند تعالے
آنرا نگاہدارد از درویشی کہ دوری مغفرت دین باشد۔

جواہر سورۃ التحریم برائے قبول توبہ دہ بار بخواند۔

جواہر ہر کہ وقت صبح ووقت خفتن بسیار گوید ما شاء اللہ لا قوۃ الا باللہ ہر سعادتے
کہ خواہد بیابد۔

جواہر اگر لفظ طہ بر قبر بنویسد میت مغفور گردد۔

جواہر اگر سورۃ النصر بعد نماز فجر پنجاہ بار مداومت نماید ابواب فتوحات اخروے
بروے مفتوح گردد وبمرتبہ اولیا رسد وہر کہ برائے محبت حضرت خداوند تعالے بستہ وپنجاہ
مداومت نماید بمقصود برسد۔

جواہر فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ہر کارے کہ خداوند
عظمت وشان ست آغاز کردہ نشود بہ بسم اللہ ناقص وقلیل البرکت بود وحضرت امیر المومنین
اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالے وجہہ میفرمایند کہ بسم اللہ کشایندہ مشکلہاست وآسان کنندہ
دشوارہا ودور کنندہ شرہا وشفا وراحت دلہا وامان روز قیامت

جواہر ہر کہ یکبار بصدق دل بسم اللہ الرحمن الرحیم گوید حضرت خداوند تعالے بہر حرفی چہار ہزار

نیکی در دفتر اعمال او ثبت فرماید و چہار ہزار بدی از دفتر وے محو کند و بعضی اہل معرفت میفرمایند
کہ تسمیہ نوزدہ حروف ست و زبانیہ دوزخ نیز نوزدہ اند پس چون مومن تلفظ بہ تسمیہ کند حضرت
خداوند تعالے دفع کند بہر حرفی یک زبانیہ را و بعضی گفتہ کہ گناہ بر چہار نوع ست در روز یا در
شب و ہر یک پنہان یا آشکارا و کلمات تسمیہ نیز چہار ست پس ہر مومن کہ تلفظ بہ تسمیہ کند از روے
اخلاص حضرت خداوند تعالے بیامرزد ہر چہار نوع گناہ اورا۔

جواہر در ہر موضع و کارے کہ تسمیہ گوید شیطان را دران حظے و نصیبے نباشد و در خبر ست کہ
چون یکی از شما در خانہ در آید شیطان ہم در آید چون بگوید بسم اللہ الرحمٰن الرحیم شیطان گوید
مرا دخل نیست درین خانہ و چون طعام پیش آرند بگوید بسم اللہ الرحمٰن الرحیم شیطان گوید
مرا درین طعام نصیب نیست ہمچنین در آب خوردن و اگر بوقت خفتن بگوید بسم اللہ الرحمٰن الرحیم شیطان گوید
مرا خوابگاہ اینجا نیست و اگر تسمیہ ترک آرد شیطان برابر او در خانہ در آید و طعام و آب برابر او
بخورد و اگر در وقت جماع حلال خود تسمیہ نگوید شیطان برابر او جماع کند۔ و ہر کہ بنویسد بسم اللہ
الرحمٰن الرحیم و ہر سہ میم و ہا کہ در اسم مبارک اللہ است باچشم بنویسد حضرت خداوند تعالیٰ
بدان ہزار نیکی و محو کند از وے ہزار بدی و بردارد برائے او ہزار درجہ در بہشت —

جواہر بسم اللہ الرحمٰن الرحیم شش صد بار و بقولے شش صد و چہل بار بنویسد
و با خود نگاہدارد ہیبت وی در دلہا مستولی شود و این آیت اول چیزی ست کہ قلم اعلیٰ بر لوح
کتابت نمود و چون این آیت نازل شد جبال بلرزید و ملائکہ مقربین زبانیہ دوزخ گفتند
ہر کہ این آیت بخواند با آتش در نیاید و آن نوزدہ حروف ست بعدد زبانیہ دوزخ
کہ موکل اند بر دوزخ و ہر کہ مداومت نماید بر قرات آن ہیبت آن در باطن اہل عالم
علوے و سفلی پیدا شود۔

جواہر سبحان ربک رب العزۃ عما یصفون ج وسلام علی المرسلین ۵ والحمد للہ
رب العٰلمین ۵ ہر کہ خواہد کہ مزد کار خود بر وجہ صواب بگیرد باید کہ آخر کلام در ہر مجلس این
آیات بخواند —

جواہر ہر کہ این استغفار دو ماہ پے در پے ہر روز چہار صد بار بخواند حضرت خداوند تعالےٰ
اورا علم نافع عطا فرماید و مال کثیر استغفر اللہ الذی لا الٰہ الا ہو الحی القیوم الرحمٰن الرحیم
بدیع السمٰوات والارض من جمیع جرمی و ظلمی و اسرافی علی نفسی و اتوب الیہ

جوہر از حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما آمدہ کہ فرمودند حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ہر کہ لازم گیرد استغفار را بگرداند حضرت خداوند تعالیٰ اورا از ہر ہم فرج واز ہر ضیق مخرج ورزق دہد اورا از انجا کہ گمان ندارد۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم ربنا انزل علینا مائدۃ من السماء تکون لنا عیدا لاولنا وآخرنا وآیۃ منک ج وارزقنا وانت خیر الرازقین [خوان ۱۲] بسیار خواندن این آیۃ باعث نزول رحمت وبرکت وسبب فراخے رزق است۔

جوہر این ہفت آیات را خواص بسیار ست خصوصاً ایمنی از بلایا وحضرت ابن عباس رضی اللہ تعالےٰ عنہ میفرمایند کہ بہتر ازین آیات سبع ہیچ دعاے برای کفایت مہمات دینی ودنیوی نیست ہر روز ہفت بار بخواند بسم اللہ الرحمن الرحیم ان تجتنبوا کبائر ما تنہون عنہ نکفر عنکم سیاٰتکم وندخلکم مدخلا کریما ہ ولا تتمنوا ما فضل اللہ بہ بعضکم علیٰ بعض ط للرجال نصیب مما اکتسبوا ط وللنساء نصیب مما اکتسبن ط وسئلوا اللہ من فضلہ ط ان اللہ کان بکل شئی علیما ہ ان اللہ لا یظلم مثقال ذرۃ ج وان تک حسنۃ یضٰعفہا ویؤت من لدنہ اجرا عظیما ہ ان اللہ لا یغفر ان یشرک بہ ویغفر ما دون ذٰلک لمن یشاء ج ومن یشرک باللہ فقد افتریٰ اثما عظیما ہ ولو انہم اذ ظلموا انفسہم جاؤک فاستغفروا اللہ واستغفر لہم الرسول لوجدوا اللہ توابا رحیما ہ ومن یعمل سوءا او یظلم نفسہ ثم یستغفر اللہ یجد اللہ غفورا رحیما ہ ما یفعل اللہ بعذابکم ان شکرتم وآمنتم ط وکان اللہ شاکرا علیما ہ واین بیت را برای کفایت مہمات سہ بار گوید ؎ فسہل یا الٰہی کل صعب + بحرمت سید الابرار سہل +

جوہر سورۂ واقعہ ہزار بار بخواند اورا چندان مال شود کہ در حساب نیاید۔

جوہر یا الٰہنا وآلہ کل شئے الٰہا واحدا لا الٰہ الا انت ہر کہ باین دعا توسل جوید حضرت خداوند تعالےٰ بعز اجابت مقرون گرداند۔

جوہر ہر کرا خوفے یا مشکلی پیش آید وتدبیر آن نداند یک ہفتہ متصل ہر صبح وشام ہفتاد وہفت بار بگوید حسبی اللہ الحسیب وروز پنجشنبہ شروع نماید وبعضی میفرمایند کہ اگر عمل قوی تر خواہد بعد دبسوط وی کہ یکصد وچہل وسہ است مداومت نماید

جوہر از حضرت امیر المومنین امام زین العابدین رضی اللہ تعالیٰ عنہ منقول است کہ

فرمودند کہ از حضرت خداوند تعالے درخواستم کہ تعلیم فرماید مرا آن اسم اعظم کہ چون بوی دعا کنم
مستجاب شود پس در واقعہ دیدم کسے مرا گفت کہ بگوی اللّٰہم انی اسئلک اللّٰہ اللّٰہ اللّٰہ الذی
لا الٰہ الا ہو رب العرش العظیم پس ہرگز دعا نکردم باین عبارت الا آنکہ یافتم آنچہ خواستم۔

جواہر قل لن یصیبنا الا ما کتب اللّٰہ لنا ج ہو مولٰنا ج وعلی اللّٰہ فلیتوکل المؤمنون ۝
از سورۂ توبہ وان یمسسک اللّٰہ بضر فلا کاشف لہ الا ہو ج وان یردک بخیر فلا راد لفضلہ ط
یصیب بہ من یشاء من عبادہ ط وہو الغفور الرحیم ۝ از سورۂ یونس وما من دآبۃ
فی الارض الا علی اللّٰہ رزقہا ویعلم مستقرہا ومستودعہا ط کل فی کتب مبین از سورۂ ہود انی
توکلت علی اللّٰہ ربی وربکم ط ما من دابۃ الا ہو آخذ بناصیتہا ط ان ربی علی صراط مستقیم
از سورۂ ہود وکاین من دابۃ لا تحمل رزقہا صلے اللّٰہ یرزقہا وایاکم صلے وہو السمیع العلیم
از سورۂ عنکبوت ما یفتح اللّٰہ للناس من رحمۃ فلا ممسک لہا ج وما یمسک لا فلا
مرسل لہ من بعدہ ط وہو العزیز الحکیم ۝ از سورۂ فاطر ولئن سألتہم من خلق السموات
والارض لیقولن اللّٰہ قل افرءیتم ما تدعون من دون اللّٰہ ان ارادنی اللّٰہ
بضر ہل ہن کشفت ضرہ او ارادنی برحمۃ ہل ہن ممسکت رحمتہ ط قل حسبی اللّٰہ ط
علیہ یتوکل المتوکلون ۝ از سورۂ زمر این ہفت آیۃ ست اگر آسمان بر زمین منطبق شود قاری
این محفوظ باشد و در حدیث شریف ست کہ کسی این آیات بخواند یا نوشتہ با خود دارد و اگر بروی
عذاب مثل کوہ احد نازل شود نجات یابد۔

جواہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللّٰہ تعالے بسرہم
فرمودند کہ اگر کسے برنجے و بلائے گرفتار شدہ باشد کہ ہیچ علاج و نفع نکرد در روز آدینہ بعد از نماز
دیگر تا وقت غروب ہیچ چیز مشغول نشود مگر باین سہ اسم و این را یکبار گوید و سہ اسم
اینست یا اللّٰہ یا رحمٰن یا رحیم بالقطع از آن رنج خلاص یابد ——

جواہر حضرت محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر جیلانی قدسنا اللّٰہ تعالے
بسرہ العزیز فرمودہ اند ہر کہ در وقت رنج بمن فریاد کند اجابت نمایم و محنت و صعوبت از وی
بردارم و ہر کہ در شدت نام من بخواند از بلا خلاص یابد

جواہر ہر کہ بخواند آیۃ الکرسی و خواتیم سورۂ بقرہ نزد کربے فریاد رسی کند او را حضرت خداوند تعالے
و فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللّٰہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میدانم کلمہ را کہ نگوید آنرا مکروب

مگر آنکه کشاده ندا او را حضرت خداوند تعالے ازان و آن کلمه برادرم یونس ست که ندا کرد در ظلمات
لا اله الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین و نیز و ترمذی آمده است که فرمود حضرت
سرور عالم صلی الله تعالے علیه وآله و اصحابه وسلم دعا نکند با آن مرد مسلمان در هیچ چیز هرگز مگر آنکه
استجابت کرده شود مر او را۔

جوهر هر که را غمے و المی پیش آید بعد از وتر پنجاه و یکبار سورهٔ والضحی بخواند و این
از مجربات صحیحه است

جوهر حضرت سرور عالم صلی الله تعالے علیه وآله و اصحابه وسلم نزد کرب میفرمودند لا اله
الا الله العظیم الحلیم لا اله الا الله رب العرش العظیم لا اله الا الله رب السموات
والارض و رب العرش الکریم

جوهر الودود اللطیف الواسع الشهید مداومت بر این اسما باعث ازالهٔ آلام است

جوهر هر که را غمی و المی روی نماید در امر دین یا دنیا شب جمعه طهارت کامل ساخته و در
خلوتے نشیند و با هیچ احدے سخن نگوید تا وقتیکه نماز خفتن بگذارد و در سجدهٔ آخر از نماز وتر
بگوید یا الله یا رحمن یا حی یا قیوم بک استغیث یا الله پس از حضرت خداوند تعالے
حاجت خواهد و اجتناب کند از آنکه در هلاک مسلمی و یا مضرت مومنے سعی نماید که تاثیر این دعا
در خیر و شر عظیم است و از اسرار اولیاء الله است۔

جوهر حضرت شیخ کلیم الله قدس سره در مرقع میفرمایند که هر که سی صد و سیزده بار آیة الکرسی
بخواند حاصل شود او را از خیر آنچه قیاس نتوان کرد و این عدد را عظیم اثر است و عدد مرسلین
از انبیا و اصحاب طالوت و اهل بدر همین است

جوهر از حضرت ابن عباس رضی الله تعالے عنهما آمده که فرمودند کسی که بسیار شود
هموم وی باید که بسیار گوید لاحول ولا قوة الا بالله و در صحیحین آمده که وی گنجیست از
کنوز بهشت و ترمذی آورده که وی بابیست از ابواب جنت و در بعضی آثار آمده که فرود
نمی آید هیچ فرشته از آسمان و بر نمی رود مگر به لاحول ولا قوة الا بالله و روایت است
از انس بن مالک که فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالے علیه وآله و اصحابه وسلم کسے که
بگوید بسم الله الرحمن الرحیم ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم ده بار پاک گردانیده
می شود از گناهان همچو روزی که زائیده است او را مادر و عافیت داده می شود از هفتاد بلا از بلاها که

دنیا کہ جذام و برص و جنون و رنج از انہاست و ترمذی از ابو ہریرہ آوردہ کہ فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بسیار گوئید لاحول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم زیراکہ کنز جنت است۔

جو ہر ہر روز بعد از نماز بامداد یا وقت دیگر ہر قدر کہ خواہد از قرآن مجید بخواند بعدہ درود با تسمیہ یا تا صد بار یا پنج بار بعدہ سورۃ فاتحہ با تسمیہ یکبار بعدہ آیۃ الکرسی تا خالدون با تسمیہ یکبار بعدہ سورۃ اخلاص با تسمیہ سہ بار خواندہ بگوید کہ ثواب این بجناب مستطاب سید الانبیاء والمرسلین محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ اجمعین وجمیع انبیاء ومرسلین وحضرت امیر المومنین ابوبکر صدیق وحضرت امیر المومنین عمر خطاب وحضرت امیر المومنین عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہم وحضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب علی ابن ابی طالب کرم اللہ تعالیٰ وجہہ وحضرت سید الشہداء امیر المومنین امام حسن وحضرت سید الشہداء امیر المومنین امام حسین رضی اللہ تعالیٰ عنہما وجمیع شہداء کربلاء معلا وحضرت خدیجۃ الکبریٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہا وحضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا وحضرت سیدۃ النساء فاطمۃ الزہراء رضی اللہ تعالیٰ عنہا وجمیع ازواج مطہرات واولاد کرام واصحاب عظام حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم وحضرت خواجہ اویس قرنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ وحضرت خواجہ حسن بصری وحضرت سلطان ابراہیم ادہم بلخی وحضرت شیخ عبد اللہ شبلی وحضرت خواجہ معروف کرخی وحضرت خواجہ بایزید بسطامی وحضرت خواجہ ابو الحسن خرقانی وحضرت شیخ ابو القاسم جنید بغدادی وحضرت غوث الصمدانی محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر جیلانی ووالدین ایشان وحضرت شیخ شہاب الدین سہروردی وحضرت شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی وشیخ نجم الدین کبریٰ وحضرت سید جلال الدین بخاری وحضرت مخدوم جہانیان وحضرت شیخ علاء الدولہ سمنانی وحضرت سید علی ہمدانی وحضرت خواجہ خواجگان خواجہ معین الدین حسن سنجری وحضرت خواجہ قطب الدین بختیار اوشی وحضرت فرید الدین مسعود گنج شکر وحضرت سلطان المشائخ سید نظام الدین محمد دہلوی ووالدین ایشان وحضرت امیر خسرو دہلوی وحضرت مخدوم نصیر الدین چراغ دہلوی وحضرت سید اشرف جہانگیر سمنانی وحضرت مخدوم علاء الدین احمد صابر وحضرت شیخ عبد الحق ردولوی وحضرت خواجہ بہاء الدین نقشبند وحضرت خواجہ عبید اللہ احرار رضی اللہ تعالیٰ عنہم وجمیع اولیاء وصلحاء وشہداء وصدیقین وجمیع مومنین ومومنات ومسلمین ومسلمات گذرانیدم

وہر کرا کہ خواہد از اولیاء کرام و مرشدان عظام یا آباؤ اجداد و احباء خود نام ایشان گیرد و بعدہ
بحضرت خداوندی ہرچہ خواہد دعا کند و مداومت این برائے کفایت مہمات دینی و دنیوی

اکسیر اعظم و تریاق مجرب است

جوہر الذین ینفقون فی السراء والضراء والکاظمین الغیظ والعافین عن الناس ط
واللہ یحب المحسنین ۝ والذین اذا فعلوا فاحشۃ او ظلموا انفسہم ذکروا اللہ فاستغفروا
لذنوبہم ص ومن یغفر الذنوب الا اللہ قف ولم یصروا علی ما فعلوا وہم یعلمون ۝ اولٰئک
جزاؤہم مغفرۃ من ربہم وجنت تجری من تحتہا الانہار خلدین فیہا ط ونعم اجر العاملین ۝
از سورہ آل عمران در شب جمعہ بعد از نماز خفتن بر کاغذ بنویسد و با خود دارد و صبح نزدیک
پادشاہ یا حاکم رود چون نظر پادشاہ یا حاکم بروی افتد آتش غضب وی فرونشیند و مہربان گردد

جوہر لا یحب اللہ الجہر بالسوء من القول الا من ظلم ط وکان اللہ سمیعا علیما ۝
ان تبدوا خیرا او تخفوہ او تعفوا عن سوء فان اللہ کان عفوا قدیرا ۝ از سورۃ النساء بر طہارت
کامل بنویسد و جامہ پاک خوشبو بپوشد و این مکتوب را با خود نگاہدارد و نزدیک حاکم جابر رود

از وی ہیچ ضرر نیابد۔

جوہر سبحٰن اللہ وتعالٰے عما یشرکون ۝ وربک یعلم ما تکن صدورہم وما
یعلنون ۝ وہو اللہ لا الہ الا ہو ط لہ الحمد فی الاولی والآخرۃ ز ولہ الحکم والیہ ترجعون ۝
از سورۃ القصص ہفت بار بشرائط وی تلاوت کند و بر پادشاہ و حاکم در آید در حالی کہ از غضب
وی ترسان بود پس سہ بار گوید واللہ غالب علی امرہ از شر وے محفوظ ماند و برائے دفع شر

ظالمان نیز مفید است۔

جوہر ہر کہ وقت در آمدن بر پادشاہ قہار چند بار معوذتین بخواند یا سورۃ تبت از قہر و
شر وے محفوظ ماند۔

جوہر کسی کہ وقت در آمدن بر پادشاہ ظالم از قہر او ترسان باشد سورۃ الزلزال
ہفت بار بخواند خوف و رعب از دل وے زائل شود و آسیبی بوے لاحق نگردد۔

جوہر ہر کہ بر پادشاہ قہار یا حاکم ظالم رود و از قہر وے خائف بود یازدہ بار بگوید
یا مالک یوم الدین ایاک نعبد وایاک نستعین ہیچ آسیبی بوی نرسد و اگر در سفر
قاطع طریقے و یا سبعے بر راہ گیرد چون بعد وند کور بخواند مانع اندراہ برخیزد و ہمچنین کرات و مرات

بکار تجربہ رسیدہ و بصحت پیوستہ

جوہر ہر کہ در وقت درآمدن بر سلطان سورۂ والنازعات بخواند مراد وی برآید و در نظر سلطان ہیبت نماید و اگر کسی این سورہ را بر روی دشمن تلاوت کند ہیچ از وی ضرر نیابد

جوہر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ وصحابہ وسلم چون ماہ نو می دیدند این دعا میخواندند اللہم اہلہ علینا بالیمن والایمان والسلامۃ والاسلام والتوفیق لما تحب و ترضی ربی و ربک اللہ

جوہر شب ماہ نو دو رکعت برائے استفادہ از شرور این ماہ جدید بخواند و در رکعت اولے سورۃ الفلق سہ بار و در ثانیہ سورۃ الناس سہ بار و دو رکعت برائے استخارہ در رکعت اولے سورۃ الکافرون سہ بار و در ثانیہ سورۂ اخلاص سہ بار و صاحب مرقع قدس سرہ میفرمایند کہ مولف این رقعات در شب ماہ صفر ہفت ہفت بار میخواند و در باقی سہ سہ بار

جوہر شب اول محرم شش رکعت بسہ سلام گذارد و در ہر رکعت سورۂ اخلاص یازدہ بار و بقولے ہفت بار و بعد ہر شفعہ بگوید سبوح قدوس ربنا ورب الملائکۃ والروح واز حضرت عبداللہ بن عباس رضی اللہ تعالے عنہ مرویست کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ وصحابہ وسلم فرمودند کہ آخر ماہ ذی الحجہ و اول محرم ہر کہ روزہ دارد ختم کردہ باشد سال گذشتہ و شروع کردہ باشد سال آیندہ بروزہ و این روزہ مکفر گناہ پنجاہ سال شود و درین ماہ سہ روز بزرگ است روزہ باید داشت غرہ و دہم و آخر

جوہر ہر کہ غرہ محرم دو رکعت بگذارد و بعد از سلام ہفت بار این دعا بخواند اللہم انت اللہ الابد القدیم وہذہ سنۃ جدیدۃ اسئلک فیہا العصمۃ من الشیطان الرجیم والامان من السلطان الجابر ومن شر کل ذی شر ومن البلایا والآفات واسئلک العون والعدل علی ہذہ النفس الامارۃ بالسوء والاشتغال بما یقربنی الیک یا بر یا رؤف یا رحیم یا ذا الجلال والاکرام دو فرشتہ او را تا سال دیگر حافظ باشند

جوہر ہر کہ زندہ دارد شب عاشورہ مثل عبادت اہل ہفت آسمان کردہ باشد و صد رکعت بگذارد و در ہر رکعت سہ بار سورۂ اخلاص بخواند و بعد از فراغ کلمہ تمجید ہفتاد بار یعنی سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم و ہفتاد بار استغفر اللہ ربی من کل ذنب واتوب الیہ

جوہر شب عاشورا چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت سورۂ اخلاص پنجاہ بار پنجاہ سالہ
گناہ گذشتہ و پنجاہ سالہ آیندہ مغفور شود ایضاً ہر کہ دو رکعت گذارد و در ہر رکعت سورۂ اخلاص
سہ بار بخواند حضرت حق تعالے تا روز قیامت قبر او روشن دارد ایضاً ہر کہ چہار رکعت بگذارد
و در ہر رکعت بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی و سورۂ اخلاص و سورۃ الفلق و سورۃ الناس
دہ دہ بار بخواند درجہ عظیم یابد ایضاً دوازدہ رکعت بگذارد و بعد سلام صد بار بخواند سبحان اللہ
تا آخر ثواب عظیم یابد ایضاً چہار رکعت بگذارد نزدیک صبح و در ہر رکعت آیۃ الکرسی و سورۂ
اخلاص سہ بار بخواند و بعد از سلام سورۂ اخلاص صد بار ایضاً ہشت رکعت بگذارد و در ہر رکعت
بعد فاتحہ سورۂ اخلاص پانزدہ بار بخواند و بعد سلام سبحان اللہ تا آخر ہفتاد بار و درود ہفتاد بار

جوہر شب عاشورا سورۃ فاتحہ و آیۃ الکرسی بخواند بعدہ سورۂ اخلاص صد بار بعدہ
یا اکرم من کل کریم و ارحم من کل رحیم و اجود من کل جواد اعطنی الامان و اغفر
منی العصیان

جوہر در حدیث شریف ست ہر کہ روز عاشورا وقت طلوع آفتاب دو رکعت بگذارد
و در رکعت اولے بعد فاتحہ آیۃ الکرسی و در ثانیہ آخر سورہ حشر یعنے لا یستوی اصحاب النار
تا آخر و بعد فراغ درود بخواند و بعدہ این دعا یا اول الاولین و یا آخر الآخرین لا الٰہ الا
انت خلقت اول ما خلقت فی ہذا الیوم و آخر ما تخلق فی ہذا الیوم اعطنی فیہ
خیر ما اعطیت انبیائک و اصفیائک من ثواب البلایا و اسہم لی مثل ما اعطیتہم
فیہ من الکرامۃ بحق محمد علیہ السلام جناب خداوند تعالے جمیع گناہان او بخشد
ایضاً شش رکعت بگذارد در اول بعد فاتحہ سورۂ والشمس و در دوم سورۃ القدر
و در سوم سورۃ الزلزال و در چہارم سورۂ اخلاص و در پنجم سورۃ الفلق و در ششم
سورۃ الناس و بعد سلام سر بسجدہ نہد و ہفت بار سورۃ الکافرون در سجدہ بخواند و حاجت
خواہد روا گردد ایضاً چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورۂ اخلاص پنجاہ بار
بخواند جناب خداوند تعالے گناہ پنجاہ سالہ او بخشد ایضاً چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت
بعد فاتحہ سورۃ الزلزال یکبار و سورۃ الکافرون سہ بار بخواند جناب خداوند تعالے
بعد و ہر رکعت گناہ پنجاہ سالہ او بخشد و از آتش دوزخ خلاص یابد ایضاً چہار رکعت بگذارد
در اول بعد فاتحہ سورۂ اخلاص یکبار و در دوم سورۃ الکافرون سہ بار و سورۂ اخلاص

پانزده بار و در سوم سورة التکاثر یکبار و سورة اخلاص پانزده بار و در چهارم آیة الکرسی سه بار و سورة اخلاص بست و پنج بار این نماز را صلوٰة رضاء الخصمان گویند هرکه این نماز بخواند جناب خداوند تعالےٰ دشمنان او را ازو راضی کند. ایضاً چهار رکعت بگذارد و در هر رکعت آیة الکرسی یکبار و سورة اخلاص ده بار بخواند و بعد سلام مراد خواهد بیشک قبول شود ایضاً چهار رکعت بگذارد و در هر رکعت سورة اخلاص پانزده بار بخواند و ثواب این نماز بحضرت امام حسن و حضرت امام حسین علیهما السلام هدیه کند این هر دو شاهزاده کونین در روز قیامت شفاعت او کنند

و این نماز منقول است از حضرت شیخ شبلی قدس سره

جوهر اہل مکاشفات میفرمایند هرکه ده روز اول محرم هر روز دو رکعت بگذارد و بعد سلام هزار بار درود بخواند و نیاز حضرت امام حسین علیه السلام کند اجر عظیم یابد

جوهر بدانکه روز عاشورا نزدیک جناب خداوند تعالےٰ نهایت بزرگ ست و فرمود حضرت سرور عالم صلی الله تعالےٰ علیه و آله و اصحابه و سلم هرکه بروز عاشورا ده سنت بجا آرد گویا ده هزار سال عبادت حضرت خداوند تعالےٰ کرد و این ده سنت را حضرت اسد الله الغالب کرم الله تعالےٰ وجهه در نظم آورده اند و ترجمه اش اینست روزه داشتن و نماز خواندن و دست شفقت بر سر یتیم فرود آوردن و غسل کردن و با یکدیگر صلح نمودن و برای عیادت بیمار رفتن و وسعت طعام یعنی عیال و مسکین و محتاج و گرسنه را طعام دادن و زیارت علماء دین کردن و اکتحال و دعا خواندن و لازم ست که درین نیت صالح محض اتباع سنت باشد و خیال تزئین نباید زیرا که این روز حزن عظیم ست برای مومنین چنانچه در بعضے ملفوظات حضرت مخدوم شیخ شرف الحق و الدین بهاری قدس سره است که بروز عاشورا سید می تشریف آوردند آنحضرت فرمودند که امروز یوم الحزن ست و برای شما مخصوص و ما طفیلی هستیم

جوهر صاحب مرقع در آداب یوم عاشورا میفرمایند فراخ کردن طعام بر عیال و صوم و صدقه و سکوت از لغو و فحش و پیوستن رحم و زیارت قبور رفتن و سلام بر برادر مسلمان گفتن و مصافحه کردن و تعظیم و لقمه حلوا خوراندن و آشتی کردن و النسا عورت و مشایعت جنازه و اروا افطار و حلق راس و افطار کنانیدن و عیادت عیال و قرآن مجید خواندن و تسبیح گفتن هفتاد بار و دست بر سر یتیم فرود آوردن و اصلاح ذات البین و فراش مادر و پدر درست کردن و زیارت علماء دین کردن و گریستن از خوف جناب خداوند تعالےٰ و ارضاء الخصماء و اکتحال

ودعای روز عاشورا خواندن انتہی ودعاے روز عاشورا اینست اللهم اجعلني ممن دعاک
فاجبتیه وآمن بک فهدیته ورغب الیک فاعطیته وتوکل علیک فکفیته واقترب
منک فادنیته اللهم امددلعیشی مدا واجعل لی فی قلوب المومنین ودا اللهم انی اسئلک
الایمان بک واسئلک الفضل من الرزق واسئلک العافیة فی الدنیا والآخرة
یاذاالجلال والاکرام

جوہر ہر کہ روز عاشورا ہفتاد بار این تسبیح بخواند جناب خداوند تعالی او را بہ بخشد
حسبی الله ونعم الوکیل۔

جوہر فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ ہر کہ روز
عاشورا بگوید لا الہ الا اللہ العلی الاعلی لا الہ الا اللہ رب السموات والارض وما
بینہما وماتحت الثری جناب خداوند تعالے آن بندہ را بنظر رحمت بیند واین دعا بخواند اللهم
ارزقنی کمال الحسنی وسعادة العقبی وخیر الآخرة والاولے۔

جوہر ہر کہ یوم عاشورہ ہفت بار این دعا بخواند دران سال نمیرد سبحان الله ملاء المیزان
ومنتہی العلم ومبلغ الرضاء وزنة العرش لاملجاء ولامنجاء من الله الا الیه سبحان الله
عدد الشفع والوتر وعدد کلمات الله التامات کلها واسئلک السلامة برحمتک
یا ارحم الراحمین لاحول ولاقوة الا بالله العلی العظیم وهو حسبی ونعم الوکیل
ونعم المولے ونعم النصیر وصلے اللہ تعالے علی خیر خلقه محمد وآله اجمعین۔

جوہر ہر کہ در روز عاشورا سہ بار این دعا بخواند دران سال از ہر آفت محفوظ ماند ومراد او
برآید بسم الله الرحمن الرحیم الہی بحرمت الحسین واخیه وامه وابیه وجده وبنیه
فرج عما انا فیه وصلی اللہ تعالی علی خیر خلقه محمد وآله اجمعین۔

جوہر ہر کہ در روز عاشورا این دعا بخواند ہر مرادے کہ از جناب خداوند تعالے خواہد یابد
ودر آن سال از ہر آفت محفوظ ماند بسم الله الرحمن الرحیم اللهم یا قابل توبة آدم یوم
عاشوراء یا ممسک سفینة نوح علی الجودی یوم عاشوراء یا جامع شمل یعقوب
یوم عاشوراء یا کاشف ضر ایوب یوم عاشوراء یا فارج کربة ذی النون یوم عاشوراء
یا غافر ذنب داؤد یوم عاشوراء یا سامع دعوة موسی وهارون یوم عاشوراء یا
رافع عیسی ابن مریم یوم عاشوراء یا ناصر محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وسلم

یوم عاشوراء یا ولی الحسنات یا دافع السیات یا حی یا قیوم یا ذا الجلال والاکرام یا مالک یوم الدین ایاک نعبد وایاک نستعین وصلی اللہ تعالے علی خیر خلقہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین

جوہر ہر کہ روز عاشورا روزہ دارد ثواب ہزار حج وعمرہ وہزار شہید یابد ومفرد صوم گرفتن مکروہ است بمشابہت یہود بلکہ تا عاشورا انجم نماید واگر نہم ودہم ویازدہم روزہ دارد نہایت خوب است وہر کہ افطار کناند صائم را گویا کہ تمام امت محمد علیہ الصلوٰۃ والسلام را افطار کنانیدہ باشد

جوہر چون روز عاشورا غسل کند ہنوز خود را نپوشیدہ باشد آمرزیدہ شود وہفت بار آب نوگیرد دو بہر سال واین دعا بخواند حسبی اللہ وکفی سمع اللہ لمن دعا لیس وراء اللہ منتہی من اعتصم بحبل اللہ نجا

جوہر ہر کہ در شب اول ماہ صفر چہار رکعت بگذارد ودر ہر رکعت بعد فاتحہ سورہ اخلاص پنج بار بخواند جناب خداوند تعالے از ہر بلا محفوظ دارد وبعد ہر بلا کہ در ماہ صفر نازل می شود بروی رحمت نازل فرماید

جوہر ہر کہ در شب اول وروز اول ماہ صفر چہار رکعت بگذارد ودر اول سورۃ الکافرون ودر دوم سورۃ اخلاص ودر سوم سورۃ الفلق ودر چہارم سورۃ الناس پانزدہ پانزدہ بار بخواند وبعد سلام ہفتاد بار بگوید سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر از ہر بلا وآفت محفوظ ماند وثواب عظیم یابد

جوہر ہر کہ بست ونہم ماہ صفر چہار رکعت بگذارد ودر ہر رکعت سورہ اخلاص پانزدہ بار بخواند عمرش دراز گردد

جوہر در آخرین چہار شنبہ ماہ صفر قبل طلوع آفتاب غسل کند وبعد طلوع دو رکعت بگذارد ودر اول قل اللہم تا بغیر حساب ودر دوم قل ادعوا اللہ او ادعوا الرحمن تا آخر سورہ وبعد سلام درود بخواند وبعد این دعا اللہم اصرف عنی شر ہذا الیوم واعصمنی من شومہ واجبنی عما اخاف فیہ من نحوساتہ وکرباتہ بفضلک یا دافع الشرور ویا مالک النشور یا ارحم الراحمین

جوہر روز آخرین چہار شنبہ وقت چاشت چہار رکعت بگذارد وہم دران روز سورۂ الم نشرح وسورۂ والتین وسورۂ النصر وسورۂ اخلاص ہفتاد ہفتاد بار بخواند جناب خداوند تعالے

او را صاحب دولت کند۔

جوہر روز آخرین چہار شنبہ چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعتے ہفدہ بار سورۃ الکوثر و پنج بار سورۃ اخلاص بخواند و بعد از سلام این دعا بخواند اللّٰھم یا شدید القوی و یا شدید المحال و یا عزیز ذللت بعزتک جمیع خلقک یا محسن یا مجمل یا مفضل یا منعم یا مکرم یا لا الٰہ الا انت یا ارحم الراحمین جناب خداوند تعالیٰ او را از بلا ہا تا سال دیگر نگاہدارد

جوہر در سیر الاولیا مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ العزیز میفرمودند کہ روز چہار شنبہ آخرین ماہ صفر قوی بابرکت ست ہر کہ ہست درین روز آنچہ می تواند طعام می کند طعام داند ان ۱۲

وچیزی از خود جدا می کند و بفقرا میدہد

جوہر ہر کہ در اول شب ماہ صفر و شب پانزدہم و شب بست و نہم این دعا بخواند از بلا ہا محفوظ ماند اللّٰھم احرس بنفسک عینی و اہلی و مالی و دینی و دنیائی التی ابتلیتنی بصحبتہا بحق الابرار و الاخیار اللّٰھم یا شدید القوی و یا شدید المحال و یا عزیز ذللت بعزتک جمیع خلقک یا محسن یا مجمل یا مفضل یا منعم یا مکرم یا لا الٰہ الا انت یا ارحم الراحمین۔

جوہر بدانکہ در ماہ صفر بسیار بلا نازل میشود پس باید کہ صدقہ بدہد۔

جوہر روز چہار شنبہ آخرین ماہ صفر این ہفت سلام بنویسد و بآب بشوید و بنوشد از بلا ہا محفوظ ماند سلام قولاً من رب الرحیم سلام علیٰ نوح فی العالمین سلام علیٰ ابراہیم سلام علیٰ موسیٰ و ہارون سلام علیٰ آل یٰسین سلام علیکم طبتم فادخلوہا خالدین سلام ہی حتیٰ مطلع الفجر

جوہر ہر کہ اول شب و اول روز ربیع الاول چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورۃ اخلاص ہفت بار بخواند فائدہ بسیار است

جوہر ہر کہ پنجم و شانزدہم و بست و ششم ربیع الاول روزہ دارد ثواب بسیار ست و ہر کہ دوازدہم این ماہ روزہ دارد ثواب ہزار سالہ عبادت یابد و در ماہ ربیع الاول صحابہ بست رکعت بہدیہ جناب سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم خواندہ اند در ہر رکعتے بعد فاتحہ سورۃ اخلاص بست و یکبار بعد از آن صد بار درود و سہ بار سورۃ یٰسین بخوانند ثواب آن بحضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم بفرستند ـــــ

جو ہر ہر کہ روز اول ربیع الآخر و شب پانزدہم و بست و نہم این ماہ چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورۂ اخلاص پنج بار بخواند نوشتہ شود برای او ہزار نیکی و محو شود ہزار بدی و پیدا شود بعد دہ ہر رکعت حور

جو ہر ہر کہ در اول شب و اول روز ربیع الآخر چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعتی بعد فاتحہ سورۂ اخلاص نہ گان بار بخواند ثواب بسیارست و اگر پنج بار سورۂ اخلاص بخواند ہفتاد نیکی زیادہ کند و ہفتاد بدی محو نماید و ہر کہ روزہ دارد دہم و بستم و بست و ششم این ماہ ثواب بسیارست ۔

جو ہر ہر کہ در شب اول در روز اول جمادی الاولے چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ یازدہ بار سورۂ اخلاص بخواند جناب خداوند تعالے گناہ نود ہزار سال ببخشد و برای او عبادت نود سال نوشتہ شود

جو ہر ہر کہ در دوم و دوازدہم و بست و یکم جمادی الاولی روزہ دارد ثواب بسیارست ۔

جو ہر ہر کہ در شب اول و اول روز جمادی الاخری چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت سیزدہ بار سورۂ اخلاص بخواند برای او نیکی صد ہزار سال نوشتہ شود و محو کردہ شود بدی صد ہزار سال

جو ہر در شب اول ماہ رجب دو رکعت بگذارد در ہر رکعت بعد فاتحہ آیۃ الکرسے سہ بار و سورۂ اخلاص ہفت بار و بعد سلام سورۂ فاتحہ و آیۃ الکرسی و سورۂ اخلاص و سبحان اللہ تا عظیم و استغفار و درود دہ دہ بار جناب خداوند تعالے او را ببخشد و بعدد ہر موے بدن او ہزار ہزار نیکی بنویسد و ہزار ہزار بدی از او محو کند و برای او ہزار خانہ در بہشت بنا فرماید ۔

جو ہر ہر کہ غسل کند در اول ماہ رجب و درمیان و آخر آن بیرون آید گو یا کہ در آن روز پیدا شدہ پس در اول بعد بلند شدن آفتاب غسل کند و درمیان بعد دوپہر و در آخر بعد ظہر و بعد غسل اول دو رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورۃ الکافرون یکبار و سورۂ اخلاص سہ بار بخواند و بعد سلام این دعا بخواند اللہم لا مانع لما اعطیت ولا معطی لما منعت و لا رادّ لما قضیت ولا ینفع ذا الجد منک الجد ثواب عظیم یابد ۔

جو ہر در ماہ رجب و شعبان و رمضان تا روز عید الفطر بخواند سورۂ فاتحہ و آیۃ الکرسی

وسورۃ الکافرون وسورۃ اخلاص وسورۃ الفلق وسورۃ الناس وسبحان اللہ

وبحمدہ تا عظیم ودرود و اللهم اغفرلی ولوالدی تا اموات

جوہر ہر شب رجب سورۃ اخلاص وسورۃ فاتحہ وسورۃ الفلق وسورۃ الناس یکبار بخواند جناب خداوند تعالیٰ بر وسکرات موت آسان کند ونجات دہد از عذاب قبر و ہر کہ ہر جمعہ از ماہ رجب سورۃ اخلاص صد بار بخواند نوری باشد او را در روز قیامت کہ در روشنی آن در بہشت آید۔

جوہر در ماہ رجب استغفار بسیار گوید و فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ہر کہ در ماہ رجب استغفار گوید صد بار حضرت خداوند تعالیٰ محو فرماید از وی بدی ونویسد برای او ہزار نیکی و در سہ روز آخر این ماہ نیز استغفار بگوید

جوہر در کلام قدسی ست کہ ہر کہ در ماہ رجب ہزار بار بگوید استغفر اللہ ذوالجلال والاکرام من جمیع الذنوب والآثام جناب خداوند تعالیٰ او را بخشد۔

جوہر ہر روز بخواند در ماہ رجب صد بار استغفر اللہ من کل ذنب کلہا سرہا وجہرہا صغیرہا وکبیرہا وظاہرہا وباطنہا قدیمہا وجدیدہا اولہا وآخرہا واتوب الیہ اللهم اغفرلی برحمتک

جوہر صلوۃ لیلۃ الرغائب دوازدہ رکعت ست بشش سلام در ہر رکعت بعد فاتحہ سورۃ القدر سہ بار وسورۃ اخلاص دوازدہ بار بخواند وبعد از فراغ ہفتاد بار بگوید اللهم صل علی محمدن النبی الامی وعلی آلہ واصحابہ وسلم بعدہ سر بسجدہ نہد ودران ہفتاد بار بگوید سبوح قدوس ربنا ورب الملائکۃ والروح بعد بنشیند وہفتاد بار بگوید رب اغفر وارحم وتجاوز عما تعلم فانک انت العلی العظیم باز بعدہ سجدہ کند وہفتاد بار بگوید سبوح قدوس تا آخر وہم در سجدہ حاجت خواہد جناب خداوند تعالیٰ ہمہ گناہان او بہ بخشد وحاجتش بر آرد واین نماز را در اول شب جمعہ ماہ رجب بعد از نماز شام می گذارند وبجماعت نیز آمدہ وبعضے میفرمایند کہ اول پنجشنبہ کہ درین ماہ آید روزہ دارد وبعد از نماز مغرب شش رکعت بسہ سلام اوابین گذارد ودر ہر رکعت بعد از فاتحہ سورۃ اخلاص سہ بار بخواند بعد از ان نماز لیلۃ الرغائب بگذارد ودر غائب عطا ہائے کثیر وچیز ہائے مرغوب جمع رغیبہ است واہل اللہ ادرین شب از حق تعالیٰ عطا ہاست ودر فوائد الفواد مذکور ست

کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالے بسرہ المبارک بر لفظ مبارک راندند نمازے کہ در لیلۃ الرغائب آمدہ ہر کہ آنرا بگذارد او دران سال نمیرد۔

چو ہر در لیلۃ الاستفتاح یعنی شب پانزدہم رجب دہ رکعت بگذارد در ہر رکعت سہ بار آیۃ الکرسی و پانزدہ بار سورۂ اخلاص بخواند ثواب عظیم یابد۔

چو ہر در یوم الاستفتاح یعنی پانزدہم رجب پنجاہ رکعت بگذارد نزدیک بلند شدن آفتاب و در ہر رکعت سورۂ اخلاص و سورۃ الفلق و سورۃ الناس یکبار بخواند ثواب عظیم یابد۔

چو ہر در شب معراج دوازدہ رکعت بیک سلام و شش قعدہ بگذارد و بعد سلام سبحان اللہ و الحمد للہ تا آخر و استغفار و درود یک صد بار بخواند دعا کند حاجتش برآید و شب معراج نزد اکثر شب بست و ہفتم رجب ست و نزد بعضے شب ہژدہم رمضان المبارک و ہم دران شب سورۂ معراج بخواند ثواب عظیم یابد۔

چو ہر شب بست و ہفتم رجب شش رکعت بگذارد و در ہر رکعتے بعد فاتحہ سورۂ اخلاص ہفت بار بخواند و بعد از سلام حاجت خواہد یابد و از روی ثواب چنین باشد کہ بست حج گزاردہ باشد و سی بردہ آزاد کردہ و کوہ زر صدقہ دادہ و روز قیامت از جملہ رستگاران باشد و این شب رحمت ست ہر کہ این شب را زندہ دارد از رحمت و نعمت جناب خداوند تعالی لا نصیب باشد ہفتاد ہزار فرشتہ مقرب از آسمان با طبق ہائے نور درین شب فرود آیند و در خانہائے کسانے کہ این شب زندہ دارند و از معاصی دور طبق ہائے نور را بر سر ایشان ایثار کنند۔

چو ہر شب اول شعبان دوازدہ رکعت بگذارد و در ہر رکعت سورۂ اخلاص پانزدہ بار بخواند ثواب بسیارست

چو ہر چہاردہم شعبان بست رکعت بگذارد و در ہر رکعت آیۃ الکرسی و سورۃ الکافرون یکبار و سورۂ اخلاص نہ بار و بعد از سلام کلمہ تمجید و درود صد بار بخواند ثواب بسیارست

چو ہر در شب برات صد رکعت بگذارد در ہر رکعت سورۂ اخلاص دہ بار ایضاً سی رکعت بگذارد و در ہر رکعت سورۃ القدر یکبار و سورۂ اخلاص سہ بار و از سلام کلمہ تمجید و درود صد بار بخواند بعدہ سہ بار آیۃ الکرسی خواندہ دعا کند حاجتش برآید۔

جوہر در سنت نماز بامداد سورۂ الم نشرح و سورۃ الفیل بخواند و این برای دفع بواسیر و دمامیل نیز آمده و در چہار سنت نماز پیشین از کافرون تا اخلاص و درود و دو آیۃ الکرسی تا خالدون و آمن الرسول و در سنت نماز دیگر از سورۃ الزلزال تا سورۃ تکاثر یا در اولی سورۂ والعصر چہار بار پس سہ بار پس دو بار پس یکبار و در سنت نماز شام سورۃ الکافرون و سورۂ اخلاص و در سنت بعد از فرض نماز خفتن آیۃ الکرسی تا خالدون و آمن الرسول و اگر چہار رکعت بخواند آیۃ الکرسی و آمن الرسول و شہد اللہ و قل اللہم تا بغیر حساب و در چہار سنت چہارگانی اول نیز ہمین قرارت ست و در نماز وتر سورۃ الاعلی یا سورۃ القدر و کافرون و اخلاص۔

جوہر چہار آیۃ ست و در ہر آیتے دہ قاف ست و آنرا آیات حرب گویند و خاصیت آن ظفر و نصرت ست بر اعدا و القاے رعب در قلوب ایشان چون خوانده شود بروے دشمن او مغلوب و مقہور گردد و کفایت کند شر ہر ظالم را اول در سورۂ بقر الم تر الی الملاء من بنی اسرائیل الخ دوم در سورۂ آل عمران لقد سمع اللہ قول الذین قالوا ان اللہ سوم در سورۃ النساء الم تر الے الذین قیل لہم کفوا ایدیکم و اقیموا الصلوۃ و آتوا الزکوۃ الخ چہارم در سورہ مائدہ و اتل علیہم نباء ابنی آدم بالحق اذ قربا قربانا تا الخ ہر کہ این آیات را بنویسد و در سر دستار نہد و نزد پادشاہ غیور و حاکم مغرور رود و یا با خصم قوی ملاقات کند ہیبت وی در دل ایشان استیلا یابد و دشمن زبون شود و چون بر علم لشکر نویسد در ہر سپاہ کہ آن علم را نصب کنند فتح و ظفر در آنجانب بود و بعضی میفرمایند کہ یک آیۃ دیگر باید افزود از سورۂ رعد قل من رب السموات والارض تا القہار و چون این آیات را بر علم نویسد باید کہ در تحت ہر قافے کہ در ضمن کلمات ست علیحدہ یک قاف نویسد و در تحت آن ہر قم ہندسی عدد صد نیز رقم زند زیرا کہ این حرف و ارقام در حصول مقصود و مرام دخل تمام دارد

جوہر سورۂ طہ برای نصرت بر اعدا بست و یکبار بخواند۔

جوہر ہر کہ سورۂ محمد یا سورۂ فتح در وقت مصاف چہل و یکبار بخواند منصور و مظفر گردد

جوہر اگر براے فتح و نصرت یازدہ بار سورۂ یٰس بخواند مراد حاصل شود و بعضے بست و یکبار میفرمایند

جوہر چون کسی سورۂ فیل درمیان ہر دو صف لشکر چند بار بخواند خوف بر لشکر مخالف غلبہ کند پشت دہند و روی بہزیمت آرند و اگر وقت تقابل و تعارض دشمن بخواند دشمن مغلوب و مقہور و سے شود۔

جوہر قبضہ خاک از میان میدان محاربہ بگیرد و بخواند بر وے سیہزم الجمع و یولون الدبرہ بل الساعۃ موعدہم والساعۃ ادھی وامرہ از سورۂ قمر و آن مشت خاک را بر طرف دشمنان بریزد و اگر دران محل باد بطرف دشمن رود بغایت مناسب و در حین خاک پاشیدن بجانب دشمن بگوید شاہت الوجوہ آن لشکر بشکند و رعبے بر ایشان گماشتہ شود ہمہ فرار نمایند۔

جوہر سورۃ النصر برائے نصرت بر اعدا شب دوازدہم ماہ رجب ہفتاد و یکبار بخواند بعدہ سجدہ کند و دران بست و پنج بار یا فتاح گوید۔

جوہر اگر در معرکہ جنگ حاضر شود بخواند سورۃ الزلزال را و دو دست خود بزمین زند و خاکے بجانب خصم بیندازد و سر خود را از دست خود مسح کند پس بخواند فاضرب لہم طریقا فی البحر یبسا لا تخف درکا ولا تخشی ہ وجعلنا من بین ایدیہم سدا ومن خلفہم سدا فاغشینٰہم فہم لا یبصرون ہ غالب آید بر دشمن و فیروزی نصیب او شود و این از اسرار است۔

جوہر سورۃ الفتح برائے نصرت بر اعدا و کفایت مہمات تا شش روز بخواند روز اول شش بار و باقی ایام ہفت بار و شروع از شنبہ کند و ہر روز روزہ دارد و ہر روز بعد اتمام ورد ہفتاد بار درود بخواند و سورۃ النصر و سورۃ الاخلاص و معوذتین ہر یک سہ بار و سورۂ قریش ہفت بار و آیۃ الکرسی یکبار و وان یکاد الذین کفروا لیزلقونک بابصارہم لما سمعوا الذکر ویقولون انہ لمجنون ہ وما ہو الا ذکر للعٰلمین ہ از سورۂ ن یکبار۔

جوہر لن یضروکم الا اذی ط تا یعتدون از سورۂ آل عمران بر شمشیر نقش کند یا پیکان تیر یا بر مغفر در روز دوشنبہ و نزد بعضی در ساعت ہفتم از روز یکشنبہ و نقاش بوقت نقش کردن صائم باشد و طاہر البدن و نظیف اللباس پس ہر کہ با آن آلہ روی بجرب دشمن آرد غالب گردد و شکست و ہزیمت بر خصم افتد

۲ جوہر ہرکہ بہ نیت ہلاک دشمن سہ شب ہر شب ہزار بار القابض بخواند آن دشمن
ہلاک شود یا از آن موضع آوارہ گردد

جوہر معوذتین برای دفع حاسدان و ظالمان بعد نماز دیگر سہ بار مواظبت نماید۔

۲ جوہر ہرکہ بر روی دشمن بخواند یا سبوح یا قدوس یا غفور یا ودود دشمن مقہور شود

جوہر سورۃ الہمزہ جہت دفع بدگویان و حاسدان ہفتاد بار بخواند۔

جوہر سورۃ والطور جہت پناہ یافتن از دشمن در شبہای جمعہ سہ بار بخواند۔

جوہر ا ب ت ث ط ظ ف ک ل لا ی این صور یازدہ گانہ را خواص عجیبہ است
و بعضے از آن اینست کہ اگر کسے را در عضوے از اعضا دردے پیدا شود مثل رمد و صداع
و وجع صدر و بطن و ظہر و ید و رجل و غیر آن از اوجاع ظاہری و باطنی باید کہ حرف اول را
از اسم عربی آن بگیرد و درمیان این حروف یازدہ گانہ درج کند مثلا رمدے در عین وے
ظاہر شد باید کہ حرف اول وی را کہ ع ست با حروف مذکورہ بیامیزد بریں وجہ اع بع
تع ثع طع ظع فع کع لع لاع یع و بعد از آن امتزاج مجموع
حروف را ترکیب کند بریں وجہ اعبع تعثع طعظع فعکع لعلاعیع آنگاہ این نوشتہ را
صاحب رمد بیاویزد اگر فائدہ ظاہر شود فبہا و الا حرف دوم عین را کہ ی ست بہمین اسلوب
کہ مذکور شد با حروف یازدہ گانہ در ذیل معمول بیامیزد و صاحب رمد بحل آن قیام نماید و اگر باز
نیز نشود حرف سوم عین را کہ ن ست بہمان نوع امتزاج دہد و ترکیب کردہ در ذیل این دو نوشتہ
رقم زند و با خود نگاہ دارد رمد زائل شود و در سائر امراض و اعراض کہ بر بدن وارد شود عمل برین
موجب ست و در تحصیل بسیاری از مطالب و مقاصد این اعمال را می توان کرد مثلا در اعمال
محبت اسم طالب و مطلوب را بہمان کیفیت امتزاج دادہ ترکیب نماید بساعت سعد و با خود
نگاہدارد و یا در موضعے پاکیزہ محفوظ کند و در اعمال عداوت ملاحظہ ساعات نحس کردہ ترکیب کند
بنام دشمن و در موضع تاریک یا در قبر قدیم دفن کند تا مقصود حاصل شود۔

جوہر ہرکرا در عضوے از اعضا مرضی عارض شود مثل رمد یا صداع یا غیر آن
باید کہ حروف اسم عربی آن عضو بگیرد و مابین الف و ہا کہ حروف اول و آخر اسم مبارک
اللہ است رقم زند مثلا برای دفع رمد بگیرد حروف عین را و درمیان الف و ہا بطریق
اتصال یا انفصال رقم زند اول بریں وجہ اعہ ایہ انہ دوم بریں وجہ اع ھ ای ھ ان ھ

پس نوشته را بیاویزد چنانکه نزدیک بآن عضو بود مرض وی زود زائل شود و طریق دیگر در
امتزاج آن حروف اینست که حرفی را از حروف آن عضو بعد از الف و یا رقم زند بطریق اتصال
یا انفصال اول بهیئت اجع احی احن دوم بهیئت اهع اهی اهن —

جواهر بر لوح طاهر ریگ طاهر اندازد و چوبی در دست گیرد و بنویسد ابجد هوز حطی
و چوب بر حرف اول نهد و سخت گیرد و یکبار فاتحه خواند و صاحب درد انگشت بر جایی درد دارد
پس بپرسد که شفا یافتی در درد خود اگر یافت فهو المراد و الا نقل کند چوب را بجانب حرف ثانی
و بخواند فاتحه دو بار و سوال کند که شفا حاصل شد اگر حاصل شد فهو المراد و الا نقل کند بحرف
ثالث و فاتحه سه بار خواند و سوال کند همین طور و این مجربست برای درد دندان و ریاح
و غیر ذلک —

جواهر بمشک و زعفران و گلاب کتابت کند این حروف را در روز شنبه که غره است
بیست النور و آن شنبه بود که یکی از ایام بیض افتد که سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم ماه است
بوقت طلوع صبح یا زوال آفتاب پس محو کند و بیاشامد و قادری از آن در چشم کشد در آن سال از رمد ایمن بود
و آن حروف اینست الم المص المر کهیعص طه طسم طس یس ص حم حمعسق ق ن

جواهر چهل و یکبار سوره فاتحه بر درد چشم بخواند شفا یابد —
جواهر الشکور هر کرا تاریکی چشم بود چهل و یکبار بر آب خوانده بدمد و بخورد و بر چشم
مالد شفا یابد و نیز بعضی بر کف دست خود بدمد دست در آب نهد و بر چشم مالد —

جواهر برای روشنی چشم و دفع درد الله لا اله الا هو الحی القیوم بگوید و بر انگشت
بدمد و بر چشمها مالد باز گوید الم الله لا اله الا هو الحی القیوم و همچنان کند و باز گوید و عنت الوجوه
للحی القیوم و همچنان کند

جواهر بعد از نماز عشا دو رکعت برای روشنائی چشم بگذارد و در هر رکعتی سورة الکوثر
پنج بار بخواند و بعد سلام سه بار گوید اللهم متعنی بسمعی و بصری و اجعلهما الوارث منی
و بعضی بعد از نماز شام این نماز کنند و در هر بار که دعا خوانند بر انگشت نر بدمند و بر چشم فرود آرند

جواهر کهیعص حمعسق سه بار گوید ده حرف ست هر حرفی گوید و عقد بند و بعده
بر چشم فرود آرد صحت یابد

جواهر سوره و العصر بجهت دفع درد چشم هفتاد بار بخواند —

جوہر چون چشم بپرواند و آیۃ قرآن مجید بخواند۔

جوہر ہر کہ سورۂ اخلاص بخواند و بر چشم بدمد شفا یابد۔

جوہر اللہ نور السموات والارض ط مثل نورہ کمشکوۃ فیہا مصباح ط المصباح فی زجاجۃ ط الزجاجۃ کانہا کوکب دری یوقد من شجرۃ مبارکۃ زیتونۃ لا شرقیۃ ولا غربیۃ یکاد زیتہا یضیٔ ولو لم تمسسہ نار ط نور علی نور ط یہدی اللہ لنورہ من یشاء ط ویضرب اللہ الامثال للناس ط واللہ بکل شیٔ علیم ۝ ہر روز بامداد پنجبار بخواند و بر چشم بدمد ہر زحمتی کہ در چشم باشد دفع گردد

جوہر فکشفنا عنک غطاءک فبصرک الیوم حدید ۝ ہر روز بر ہر دو ظفر ابہام ہفت بار بخواند و ہر بار درود بعدہ تفل کند بر ہر دو ابہام و مسح کند با ہر دو ابہام ہر دو چشم را ہر دو چشم او از آفات محفوظ ماند

جوہر ان اللہ یمسک السموات والارض ان تزولا ج ولئن زالتا ان امسکہما من احد من بعدہ ط انہ کان حلیما غفورا ۝ از سورۂ فاطر اگر در چشم سرخ باد یا ناخنہ یا روشنائی کم باشد این آیت بخواند و بر دست بدمد و بر روی فرود آرد و بر آب تازہ بدمد و بخورد و بدان چشم بشوید کہ قطرہ بر زمین نیفتد۔

جوہر از اکثر مشائخ منقول ست کہ در دعوت سورہ و آیات قرآن مجید رجعت نیست و ادای نصاب و زکوۃ وغیرہ نیز نیست

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم یا دلیل المتحیرین ویا غیاث المستغیثین ویا مجیب الدعوات المضطرین ویا الٰہ العلمین ویا خیر الناصرین بحق ایاک نعبد وایاک نستعین وصلی اللہ تعالیٰ علی خیر خلقہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین وسلم تسلیما کثیرا کثیرا برحمتک یا ارحم الراحمین ہر کہ این دعا بخواند دیو و پری او را ایذا نرسانند۔

جوہر چون سفر کنی سہ بار سورۂ فاتحہ بخوانی و آیۃ الکرسی و سورۂ اخلاص بار دیگر ضم کنی محفوظ باشی۔

جوہر سورۃ النساء را مداومت نماید از زنان و دزدان در امان خداوند تعالیٰ باشد

جوہر سورۃ الغاشیہ بجہت سلامتی در سفر سہ بار بخواند۔

جوہر اگر مسافر سورۂ والطور بخواند از ہمہ بدیہای راہ ایمن گردد—

جوہر طبرانی و ابن عساکر روایت کردہ اند کہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالےٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند چون بہ بینید شما آتش را کہ درگرفتہ است تکبیر بسیار بدید زیرا کہ تکبیر می میراند آنرا و این عمل از مجربات صحیحہ است

جوہر ہر کہ سورۃ المعارج یا سورۂ نوح یا سورۃ الطارق وقت خواب بخواند یا کلمہ تمجید سہ بار بر سینہ بدمد از احتلام ایمن بود

جوہر برای جدائی درمیان دو کس نان ماش را بر وغن چرب نمودہ و بالایش چہل ویکبار سورۂ مزمل خواندہ پیش سگ سیاہ بیارد

جوہر بر یکطرف پارچہ کاغذ بنویسد بسم اللہ الرحمن الرحیم خیرامن اللہ العزیز الحکیم ونام خود ونام مادر خود بنویسد وطرف دوم ہمون پارچہ افعل بنویسد ودر پارچہ کاغذ دوم نیز آیۃ مذکور ونام خود ونام مادر خود بنویسد وطرف دوم ان لاتفعل بنویسد آنگاہ دو رکعت نماز گذارد و زیر مصلا ہر دو پارچہ مذکور نہد و بعد سلام ہفتاد بار در سجدہ بخواند اللہم اجعلنی خیرا فی جمیع اموری کلہا خیرا فی عاقبتی برحمتک یا ارحم الراحمین بعدہ سر از سجدہ بردارد و از گل پاک دو غلولہ سازد و ہر دو پارچہ مذکور را درمیان آن ہر دو غلولہ نہادہ در کاسہ آب اندازد و کلمہ طیبہ می خواندہ باشد یک پارچہ کاغذ از غلولہ جدا شدہ بر روی آب آید اگر دران افعل نوشتہ باشد بکار کند و اگر لاتفعل نوشتہ باشد نکند و درین میان با کسی سخن نگوید این استخارہ از مجربات صحیحہ است—

جوہر سورۂ تبت برای دفع رہزنان و دزدان وچشم بندی عکاسان ہفت بار بی تسمیہ خواندہ جانب ایشان بدمد مقہور گردند

جوہر چون شیر را بیند تکبیر گوید محفوظ ماند—

جوہر یا دائم بلا فناء ویا قائم بلا زوال ویا مشیر بلا وزیر نوشتہ با خود دارد شیر اورا زیان نرساند وبرای دفع دشمنان ہمیشہ بخواند—

جوہر سورۂ فیل چند بار بخواند از بادہای عنیف[درشت ۱۲] و ریاح عاصفہ[باد سخت ۱۲] تسکین گردد—

جوہر وقالوا الحمد للہ الذی اذہب عنا الحزن ط ان ربنا لغفور شکور ہر کہ این آیۃ بسیار خواند ہر غمی کہ داشتہ باشد زائل گردد و ہر کس کہ او را بیند دوست دارد

جواہر اجماع طائفہ از مشائخ است کہ ہر کہ بسم اللہ الرحمن الرحیم ششصد و بست و پنج بار بنویسد و با خود دارد در چشم عالمیان بہ ہیبت نماید و احدی بر وے دست تصرف نیابد

جواہر ہفت آیتہ لن یصیبنا و ان یمسسک اللہ بضر ما یفتح اللہ وما من دابۃ انی توکلت و کاین من دابۃ ولئن سألتہم افرأیتم ما تدعون

کہیعص حم عسق و حم لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ این دہ اسم را برائے دفع شر جن والانس و بلیات و آفات خوانند و نیز برائے اخراج جنے کہ در خانہ و سرائے اسکان گرفتہ باشد دہ بار بخوانند و در ہر جہت دم کنند و ہر این اسما را در دفع رجعت اثر عظیم است بر آب دم کنند و بخورانند

جواہر ہر کہ چہاردہ حروف نورانی را کتابت کردہ در میان رخت نہد محفوظ ماند از ہر آفت و حروف اینست ا ل م ص ر ک ہ ی ع ط س ح ق ن

جواہر ہر کہ خواہد کہ خزینہ نہد و آن از آفتے محفوظ بود از ابتداء دفین تا وقت فراغت سورۃ والعصر لا ینقطع بخواند۔

جواہر ہر کہ سورۃ الجن را بر مخزون خواند از ہر حادثے محفوظ ماند

جواہر چون بکشتی نشیند اول سورۃ الفتح بخواند از غرق شدن کشتی ایمن باشد و خواندن سورۃ یس نیز ہمین خاصیت دارد

جواہر بسم اللہ الرحمن الرحیم فاللہ خیر حافظا وہو ارحم الراحمین فتبارک اللہ احسن الخالقین استودع اللہ دینک و مالک و زوجک بر ریگ دریا بخوانند و آنرا گرد خود اندازند ہمہ پشہ و غشق از ان موضع بروند

جواہر ہر کہ آیۃ الکرسی در سفال آب نارسیدہ نویسد و در انبار غلہ نہد کرم در ان غلہ نیفتد و برکت پیدا شود

جواہر آیات حفظ برائے حفظ ہر چیز نافع است ولا یؤدہ حفظہما وہو العلی العظیم اللہ خیر حافظا وہو ارحم الراحمین و حفظا من کل شیطان مارد و حفظا ذلک تقدیر العزیز العلیم وحفظناہا من کل شیطان رجیم ان کل نفس لما علیہا حافظ بل ہو قرآن مجید فی لوح محفوظ و یرسل علیکم حفظۃ ان ربی علی کل شیء حفیظ لہ معقبات من بین یدیہ ومن خلفہ یحفظونہ من امر اللہ انا نحن نزلنا الذکر وانا لہ لحافظون وکنا لہم حافظین وربک علی کل شیء حفیظ اللہ حفیظ علیہم

وما انت علیہم بوکیل وعندنا کتاب حفیظ لکل اواب حفیظ وان علیکم لحافظین مرقع

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم ہو الاول والآخر والظاہر والباطن وہو بکل شیء علیم ہو اللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم لا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم اللہم انی اسئلک بان لک الحمد لا الہ الا انت یا حنان یا منان یا بدیع السموات والارض یا ذا الطول یا ذا الجلال والاکرام اللہم انی اشہد انک اللہ الواحد الاحد الصمد الفرد الوتر الذی لم یلد ولم یولد ولم یکن لہ کفوا احد یا قدیم الاحسان یا دائم المعروف یا نور السموات والارض ونور الانوار کلہا یا رب الارباب یا الٰہنا والٰہ کل شیء الٰہا واحدا لا الہ الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین ربنا ربنا ربنا ربنا آتنا فی الدنیا حسنۃ وفی الآخرۃ حسنۃ وہب لنا من لدنک رحمۃ انک انت الوہاب واغفر لنا مغفرۃ من عندک وارحمنا انک انت الغفار واغوثاہ برحمتک استغیث یا مغیث اغثنی بحق الم المص الر المر کہیعص طہ طسم طس یس ص حم حمعسق ق ن یا رفیع الدرجات یا مجیب الدعوات یا سمیع الدعاء یا سریع الحساب یا خیر الوارثین یا ارحم الراحمین یا قریب یا لطیف انت حسبی ونعم الوکیل ہر کہ این دعا بعدد کلمات وی کہ صد وہشتاد ست بخواند بمقصود برسد و بوجہ احسن میسر شود و علماء دین میفرمایند کہ این مجمع جمیع اسماست فوائد و منافع این دعا زیادہ از انست کہ در حیز تحریر و حیطہ تقریر گنجد لاجرم بتفصیل آن اقدام نمیرود و ہر کہ این دعا را با وجود قرائت بحل آن قیام نماید باطہارت در حصول نتیجہ ابلغ داخل باشد و این دعا در انجاح مرادات و اجابت دعوات مدخل تمام است

جوہر ہر کہ ترسان بود از عدو در ان حال بگوید کہیعص حمعسق لا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم انشاءاللہ تعالیٰ از حسد ایمن شود و این عمل بکرات و مرات آزمودہ شدہ و مجرب و صحیح است۔

جوہر انی توکلت علی اللہ ربی وربکم ما من دابۃ الا ہو آخذ بناصیتہا ان ربی علی صراط مستقیم فان تولوا فقد ابلغتکم ما ارسلت بہ الیکم ویستخلف ربی قوما غیرکم ولا تضرونہ شیئا ان ربی علی کل شیء حفیظ ۵ از سورہ ہود ہر کہ ترسان باشد از چیزے کہ آدمی از ان می ترسد باید کہ ہر صبح و شام و وقت خواب کردن و بیدار شدن مداومت نماید بعنایت حضرت خداوند تعالے از ہمہ آفات دنیا نگاہ دارد و چون

کسی بزمینی رسد که ددان و درندگان آنجا بسیار باشند بسیار خواند و هرکه سفر و یا کند بدین
مداومت نماید از همه اهوال ایمن گردد و بسلامت و عافیت باز آید۔

جوهر سورة الفیل بجهت هلاکت دشمن هزار بار بخواند۔

جوهر برای هلاکی دشمن بر هفت خشت خام بر هر خشتی هفت بار سورهٔ کوثر بخواند و آن خشتها را
در چاهی اندازد که آنجا مدخل مردمان نباشد و این را مجرب بلاغایت گفته اند و اگر این سوره را
پانزده بار بر خاک خوانده در خانهٔ دشمن اندازد خراب گردد۔

جوهر سورهٔ انفطرت برای هلاکی دشمن هزار بار بخواند۔

جوهر ان الله لعن الکافرین واعد لهم سعیرا خالدین فیها ابدا لا یجدون
ولیا ولا نصیرا یوم تقلب وجوههم فی النار یقولون یلیتنا اطعنا الله واطعنا الرسولا
قدری آب از چاه معطل بگیرد و این آیات را بر کاغذ نوشته از آن آب بشوید و در منزل دشمن
پاشد و شرط است درین که اول کسی را پیش او روانه نماید و بگوید که باز گرد از این شر و فساد و الا
بلای عظیم متوجه تو خواهد شد و سه بار باین عمل کند اگر باز ایستد و توبه کند فبها و الا این عمل کند

جوهر برای مقهوری اعدا روز یکشنبه و دوشنبه و سه شنبه روزه دارد و بهر روز اختلاط کم کند
و هر شب سی صد و سی بار سورة التکاثر بخواند۔

جوهر سورهٔ قریش بجهت هلاکی دشمن تا نود و نه روز هر روز نود و نه بار بخواند و نیز بجهت
دفع شر اعدا هر روز بعد نماز فجر یازده بار و یا یکصد و یکبار مع تسمیه بخواند و اول و آخر بهار درود

جوهر سورهٔ رعد برای دفع خصم هفت بار بخواند۔

جوهر که سورهٔ مجادله را بر مشت خاک خوانده طرف دشمن اندازد مقهور گردد و از خواص
این سوره است که اگر کسی حق کسی را منکر شود و مابین مدعی و مدعا علیه مصحف نهد و سوگند
بخورد که بحق آن کسی که این سوره و این کتاب را فرو فرستاده حق فلان در ذمه من نیست
اگر بدروغ سوگند خورد کور شود و یا بهمان روز ببلا و عقوبت گرفتار گردد مگر آنکه اقرار نماید
و توبه کند و این سوره را بجهت دفع اعدا سه بار بخواند

جوهر سورهٔ بروج برای دفع دشمنان بیست و یکبار بخواند۔

جوهر سورة الزلزال بجهت دفع دشمن چهل و یکبار بخواند یا هزار بار یا چهل و یک هزار بار

جوهر سورهٔ تغابن برای دفع حاسدان در روز جمعه چهل و یکبار بخواند۔

جوہر ہر کہ سورۃ النحل صد و ہشت بار بخواند دشمنان سرکش دوست و مطیع وی شوند دولت و سعادت وی روز افزون شود۔

جوہر اگر بر خاک گور کہنہ ہفت بار سورۃ مزمل خوانده در خانہ ظالم اندازد خانہ آنش ویران گردد۔

جوہر سورۃ الطلاق برائے متفرق شدن دشمنان سہ بار خواند۔

جوہر سورۃ تحریم برائے قادر شدن بر اعدا ایست و یکبار بخواند۔

جوہر سورۃ فاتحہ شفای ہمہ دردہاست غیر موت ہر کہ بر بیمار با خلاص بخواند اگر در اجل وی تاخیر بود شفا یابد

جوہر مریض بر معوذتین مداومت نماید زود صحت یابد۔

جوہر حضرت ام المومنین عائشہ رضی اللہ تعالےٰ عنہا میفرمایند کہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالےٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم چون در تن مبارک خود رنجی میدیدند معوذتین میخواندند و بر کف دست خود میدمیدند و باندام مبارک خود می مالیدند

جوہر ہر کہ سورۃ والذاریات نزدیک بیمار بخواند صحت یابد و تلاوت سورۃ واقعہ نزدیک بیمار نیز موجب راحت بیمار ست و قرات سورۃ ضحیٰ و لہ ما فی (؟) بر بیمار سبب تسکین او ست

جوہر سورۃ المنافقون جہت شفائے مریض ہفت بار بخواند و سورۃ الغاشیہ بعد و مذکور نیز ہمین خاصیت دارد۔

جوہر مریض سورۃ الکافرون ہزار و یکبار بخواند صحت یابد۔

جوہر اگر درد سر بود یا درد دندان یا درد اعضا دست بران موضع نہد و پنجبار یا ہفت بار بگوید بسم اللہ الشافی ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم محمد رسول اللہ اسکن باذن اللہ تعالی ربی وربک اللہ العزیز الحکیم

جوہر بنویسد بر غصاری کہ جانب درد ست بسم اللہ الرحمن الرحیم قل ہو الذی انشاکم وجعل لکم السمع والابصار والافئدۃ ط قلیلا ما تشکرون ۵ یا اگر خواہد بنویسد ولہ ما سکن فی اللیل والنہار ط وہو السمیع العلیم و این مجرب ست۔

جوہر صاحب درد شدید بروئے عامل نشیند و از ہر دو دست جائے درد بگیرد و عامل روبرو استادہ سہ بار خواند بسم اللہ الرحمن الرحیم لا الہ کا کوٹ الا اللہ کی کمائی حضرت علی کی چوکی حضرت محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کی دہائی

وازمنتہای پنج زانگشت دست چپ تا سر خنصر سہ بار دم کند بعدہ دست راست را تا سر خود و ہمہ انگشتان بر کف دست چپ بنہد و سہ بار زند بعدہ مریض را گوید کہ سر ابگذارد و بپرسد کہ شفا یافتی اگر شفا یافت فہو المراد والا جائی کہ درد باشد باز از ہر دو دست بگیرد و عامل باز ہمچنان کند

جوہر (شکل) در حلقۂ اول میخ آہنی زند اگر درد دندان ساکن شود وبہتر والا در حلقۂ دوم والا سوم و چہارم و این حلقہ در کاغذ باشد

جوہر لو انزلنا ہذا القرآن علی جبل تا آخر سورۃ الحشر مسکن ہمہ اوجاع و ضربان (؟) ہر کہ با وضو و طہارت لباس بر عضو دردناک بخواند شفا یابد۔

جوہر وما لنا الا نتوکل علی اللہ وقد ہدانا سبلنا ولنصبرن علی ما آذیتمونا وعلی اللہ فلیتوکل المتوکلون ۰ از سورۂ ابراہیم بنویسد و بہر دو بازو درآویزد درد دستہا زائل گردد۔

جوہر وان یمسسک اللہ بضر فلا کاشف لہ الا ہو وان یمسسک بخیر فہو علی کل شیء قدیر ۰ وہو القاہر فوق عبادہ وہو الحکیم الخبیر ۰ از سورۂ انعام وقت سحر بر کاغذ بنویسد کسی کہ درد پہلو و درد دست دارد بہ بندد و شفا یابد و اگر بر بالین غمزدہ کہ خفتہ باشد ہفت بار بخواند چون بیدار شود آن غم زائل شدہ باشد۔

جوہر سورۃ الحجرات جہت دفع علتہای شکم ہفت بار بخواند۔

جوہر در گوش مصروع بخواند بسم اللہ الرحمن الرحیم المص طسم کہیعص یس والقرآن الحکیم حمعسق ن والقلم وما یسطرون از ان صرع اثری ہرگز پیدا نشود

جوہر سورۂ لقمان جہت دفع درد دندان ہفت بار بخواند۔

جوہر سورۃ التکاثر جہت دفع درد شکم نوشتہ سہ روز نہار بخورد و سورۂ والعصر نیز ہمین حکم دارد۔

جوہر سورۂ الم نشرح بر سینہ و دل بخواند درد دفع شود۔

جوہر شب آدینہ سہ بار سورۂ والطور بخواند از علت جذام ایمن گردد۔

جوہر صاحب درد اندام دہ بار سورۂ مزمل بر روغن تلخ دم کند و بر اندام بمالد شفا یابد

جوہر برای دفع نار واللہ الشافی اللہ الکافی اللہ المعافی نافع است۔

جوہر بر سر بالین صاحب غشی و بیہوشی یا سمیع یا بصیر بعد مجمل یا مفصل بخوانند زود بہوش آید و نزد بعضے ہفصد بار بخوانند۔

جوہر ہر کہ سورۃ الطارق بر کاغذ نوشتہ بند و یا بر غذا یا دوا خوانده بخورا ند قے بند شود و این مجرب است۔

جوہر وقیل یا ارض ابلعی مآءک و یا سمآء اقلعی و غیض الماء و قضی الامر و استوت علی الجودی وقیل بعدا للقوم الظلمین کسی کہ خون از بینی او بسیار رود بخواند

جوہر یک کاسور ہفت دانہ بگیرد و بر ہر دانہ سہ بار سورۃ الکافرون خوانده بہ رشتہ دوپیچ بستہ بگلوے طفل بنیدازد آبلہ یعنی چیچک برون نکند و اگر دستیاب نشود بر ہفت دانہ نخود سیاہ بدمد و در دانہا سوراخ کردہ و رشتہ دران انداختہ بگلوی طفل اندازد۔ [قسمی است از عدس ۱۲]

جوہر سورۃ الاعلی بجہت دفع مرض یا دا و بادہاے مخالف بست و یکبار بخواند۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم یا فتاح یا فتاح یا فتاح یا وہاب یا وہاب یا وہاب یا کریم یا کریم یا کریم یا رحیم یا رحیم یا رحیم نوشتہ بر پیشانی صاحب درد نیم سر بندد صحت یابد۔

جوہر واذ استسقی موسی لقومہ فقلنا اضرب بعصاک الحجر فانفجرت منہ اثنتا عشرۃ عینا ط بنویسد و محو کند و بنوشاند کمر بستہ بکشاید۔

جوہر چون عطسہ آید فاتحہ بخواند و زبان را گرد دندانہا بگرداند و اگر ہمچنین کند تمام عمر درد دندانہا نباشد۔ [گشتاون ۱۲]

جوہر در گوشے کہ آواز آید سورۂ اعلی بخواند نیکو شود۔

جوہر فلما جآء السحرۃ قال لہم موسی القوا ما انتم ملقون ٥ فلما القوا قال موسی ما جئتم بہ السحر ط ان اللہ سیبطلہ ط ان اللہ لا یصلح عمل المفسدین ٥ یک سبوے آب از چاہے کہ معطل باشد بروز جمعہ بگیرد و ہفت برگ از ہفت درخت کہ میوہ آن خوردنی نباشد گرفتہ درین سبو انداختہ باہم مخلوط کند و این آیات را در طاس نوشتہ باین آب بشوید و مسحور را شب بکنار دریا آرد تا پاہی در آب دریا نہد و این آب را بر سر او ریزد و این عمل بجہت ابطال سحر مجربست

جوہر ہر کرا خوفی از دشمنان بود حسبنا اللہ ونعم الوکیل گوید از شر ایشان نجات یابد و در ادعیہ ماثورہ این کلمہ زیادہ آمدہ نعم المولے ونعم النصیر۔

جوہر ہرکہ بوسواس وخواطر ردیہ مبتلا شود دست خود را بر دل خود نہد وہفت بار این اسما بگوید سبحان الملک القدوس الخلاق الفعال وازعقب آن ہر بار این آیہ بخواند ان یشا یذہبکم ویات بخلق جدید وما ذالک علی اللہ بعزیز حضرت حق تعالیٰ دل ویرا از ہر وسوسہ پاک گرداند۔

جوہر ہرکہ سورہ الم نشرح را چند بار بر سینہ خود یا غیر خود بخواند از تنگی سینہ خلاص شود و باطن وے منشرح گردد

جوہر واذا قرأت القرآن تا نفورا از سورہ نحل واذا قرأت القرآن تاحجابا مستورا از سورہ بنی اسرائیل بر خرقہ صوف کبود بنویسد یا بر کاغذی کہ بآن رنگ باشد و بر بازوے راست طفل یا غیر وے بندد آن طفل از مرض ام الصبیان و نحو ذلک در امان باشد۔

جوہر ہرکہ در شب بخواند سلام قولا من رب رحیم ہ حضرت خداوند تعالیٰ او را از جمیع ہموم و غموم خلاص گرداند و ہر چہ خواہد از حضرت خداوندی کرامت فرماید و این آیہ را قلب القرآن گویند۔

جوہر سورہ الکافرون بجہت دفع بلا ہا سہ ہزار بار بخواند یا ہر روز سہ بار۔

جوہر کسی را کہ پا ے از جا رفت علی الفور کسے را کہ دوست دارد یاد کند از آفت در امان باشد۔ عبد اللہ بن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ پا ہی ملغزید گفت یا محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم محفوظ از آفت ماند۔

جوہر ہر صباح ومسا ہفت بار بخواند الحمد للہ الذی خلق السموات والارض تا یعدلون از اول سورہ انعام و بر کف دست خود نفث کردہ ہمہ اعضاے خود مسح کند از جمیع آفات واوجاع مامون و محفوظ گردد۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم ہ بسم اللہ خیر الاسماء بسم اللہ رب الارض والسماء بسم اللہ الذی لا یضر مع اسمہ شیء فی الارض ولا فی السماء وہو السمیع العلیم ہرکہ پیش از طعام خوردن این دعا بخواند آن طعام ہیچ زیان ندارد اگرچہ زہر باشد۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم بسم اللہ علی نفسی ودینی بسم اللہ علی اہلی

ومالی وولدی بسم اللہ علی ما اعطانی اللہ اللہ ربی لا اشرک بہ شیئا اللہ اکبر اللہ اکبر اللہ اکبر
واعز واجل واعظم مما اخاف واحذر عز جارک وجل ثناءک ولا الہ غیرک اللہم انی
اعوذ بک من شر نفسی ومن شر کل جبار شیطان مرید ومن شر کل جبار عنید فان
تولوا فقل حسبی اللہ لا الہ الا ہو علیہ توکلت وہو رب العرش العظیم ان ولی اللہ
الذی نزل الکتاب وہو یتولے الصالحین ہر روز بعد نماز صبح ہفت بار بخواند ویکبار
ہم آمدہ فارسی این دعا در حفظ وامان حضرت حق سبحانہ وتعالی باشد نہایت کثیر البرکت است
واین دعای ست کہ اموختہ است آنرا سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم
بحضرت انس رضی اللہ تعالی عنہ

جوہر ہرکہ آیۃ الکرسی وقت خواب بخواند شیطان نزدیک او نیاید ومداومت بر تلاوت
آیۃ الکرسی تا خالدون موجب دفع وساوس شیطانی وہواجس دیوانی ومانع تصرف
ایشانست واین از مجربات صحیحہ است

جوہر مردی بحضور سید عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ وصحابہ وسلم بیامد والتماس نمود
کہ کدام دعا افضل ست فرمودند کہ از حضرت حق سبحانہ وتعالے بخواہ عفو وعافیت در دنیا و
آخرت روز دوم آمد وبیامد وباز ہمین سوال کرد ہمین جواب فرمودند پس ہر کہ بخواند بسم اللہ
الرحمن الرحیم اللہم انی اسألک العفو والعافیۃ والمعافات فی الدنیا والآخرۃ

جوہر ہرکہ بامید حاجتے نزد بادشاہ رود اول طہارت کامل کند وجامہ پاک بپوشد
ودو رکعت نماز گذارد وبعد از سلام وقل رب ادخلنی مدخل صدق واخرجنی مخرج
صدق واجعل لی من لدنک سلطانا نصیرا وقل جاء الحق وزہق الباطل
ان الباطل کان زہوقا تا وقتیکہ بنظر بادشاہ در آید لاینقطع بخواند

جوہر ہرکہ ہر شب سورہ واللیل پانزدہ بار وقت رفتن بفراش خواند از خوابہای پریشان ایمن بود
جوہر ہرکہ بعد از وظیفہ بامداد سورہ یٰس بخواند تا شام در فرح وسرور بود وہرکہ شام
بخواند تا صباح در فرح وسرور بود۔

جوہر ہرکہ سورہ نوح بسیار بخواند ہر غمی والمے کہ داشتہ باشد زائل شود

جوہر ان لدینا انکالا وجحیما وطعاما تا فعصے فرعون الرسول فاخذناہ اخذا
وبیلا بر چند قرص نان بنویسد وجمعی را کہ بر ایشان تہمت دزدی باشد بخوراند آنکس کہ دزدیدہ

نان و گلوی او بند شود

جوهر أَحَدٌ شَدِيدٌ سَقَطٌ عَكَلٌ مُؤْهِلاً هر که این اسما کتابت کند بست و نهم ماه یا وقت خسوف یا کسوف بر صحیفه سرب سیاه و آنرا در زیر نگینه وضع کند و با خود دارد آن عقد اللسان باشد که زبان همه غمازان حاسدان و مفسدان و بدگویان از غیبت و بهتان و نمیمه نسبت بحامل آن کوتاه کند و هیچکس را قوت آن نباشد که در حضور و غیبت نکوهش وی کند

جوهر به انکه مداومت بر تلاوت معوذتین دافع وساوس شیطانی و مانع هواجس نفسانی ست هر که وقت خواب بخواند از جن و از وسوسه ایشان ایمن ماند و هر که هر صباح بسیار بخواند از شر هر دی شر سالم ماند چشم زخم و سحر بر وی کار نکند

جوهر هر که بر تلاوت سورة الناس مداومت نماید از همه آفات سالم ماند و این سوره افسون جمیع دردهاست

جوهر هر که هر روز بیست و پنج بار بخواند استغفر الله العظيم الذى لا اله الا هو الحى القيوم الذى لا يموت واتوب اليه و بال و ولد او مکروهی نرسد

جوهر سوره تغابن برای حفظ ملک و مال هفت بار بخواند

جوهر سوره واللیل بجهت محافظت خود و مال خود هشت بار بخواند و سورة الزخرف برای حفظ مال یکبار

جوهر بسم الله الرحمن الرحيم ولكن فضل الله يؤتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم بروز آدینه نوشته در صندوق نهد و در میان مال یا در خزینه جناب خداوند تعالی در آن برکت دهد و از آفتها نگاه دارد

جوهر هر که از کسی خائف باشد این آیه خوانده پیش او رود از دست و زبان او ایمن گردد اعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم عسى الله ان يجعل بينكم وبين الذين عاديتم منهم مودة ط والله غفور رحيم نصر من الله وفتح قريب و بشر المؤمنين واگر کسی از دشمن بترسد بخواند بسم الله الرحمن الرحيم لا تخاف دركا ولا تخشى و بر خود بدمد از شر دشمنان ایمن شود و اگر همین آیه را در میان دو گوش اسپ بر تازیانه بنویسد و در مصاف رود هیچ دشمن بگرد او نرسد هر که وقت سوار شدن کشتی بگوید بسم الله مجريها ومرسها ان ربي لغفور رحيم و چون از کشتی بیرون آید بگوید رب انزلني منزلا مباركا وانت خير المنزلين و در بعضی اللهم انزلنا از غرق شدن در امان باشد

جوہر روایت کردہ اند بخاری در تاریخ خود از عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ تعالے عنہما کسی کہ بگوید ہنگامیکہ نہادہ شود طعام بسم اللہ خیر الاسماء فی الارض والسماء لا یضر مع اسمہ داء اللّٰھم اجعل فیہ رحمۃ وشفاء ضرر نکند او را ہیچ چیز

جوہر ہر کہ سورہ قریش بخواند بر طعامیکہ ترسد از ان شفا یابد در ان از جملہ دردہا۔

جوہر برائے دفع زہر کژدم عقرب گزیدہ را آیہ کریمہ با تسمیہ انہم یکیدون کیدا واکید کیدا ہفت مرتبہ بخواند و از چاقو یا شاخ درخت نیب بمقام گزیدہ از بالا فرود آرد و آیہ ملحقہ آیندہ ہرگز نخواند یعنی فمہل الکافرین امہلہم رویدا زیرا کہ زہر از خواندن آیہ آیندہ دفع نخواہد شد و تا وقتیکہ زہر دفع نشود آیہ مذکورہ خواندہ عمل بالا کردہ باشند۔

جوہر ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم ٥ در روز جمعہ بر قطعہ کاغذ نقش کند و در میان مال و متاع خود نہد برکت پیدا شود و از ہمہ آفات در سفر و حضر محفوظ ماند۔

جوہر ان ولی اللہ الذی نزل الکتاب ج وہو یتولی الصٰلحین ج والذین تدعون من دونہ لا یستطیعون نصرکم ولا انفسہم ینصرون ٥ وان تدعوہم الی الہدی لا یسمعوا وتراہم ینظرون الیک وہم لا یبصرون ٥ خذ العفو وامر بالعرف واعرض عن الجاہلین ٥ واما ینزغنک من الشیطن نزغ فاستعذ باللہ انہ سمیع علیم ٥ از سورہ اعراف ہر گرا خوف قطاع الطریق باشد برین مداومت نماید۔

جوہر ہر کہ سورہ مجادلہ مداومت نماید از ہمہ طوارق و حوادث لیل و نہار در سفر محفوظ و مصئون باشد و چون کسی داعیہ سفر کند و سورہ والطور تلاوت نماید دران سفر مصئون و محفوظ بود و ہر کہ در ابتدائے سفر ہفت بار سورہ تغابن بخواند مال و متاع وے از تصرف دزدان سالم ماند۔

جوہر چون صحابہ اغنیا رضی اللہ تعالی عنہم برسم تجارت بسفر می رفتند اگر در راہ دشمنی از قطاع الطریق یا سباع ضارہ پیش می آمد میخواندند اللّٰھم احفظ امۃ محمد صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بالنصر والتائید بالمص وکہیعص وحمعسق وق والقرآن المجید ون والقلم وما یسطرون ضرر آن دشمن بایشان نمی رسید

جوہر فرمود حضرت سید عالم صلے اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ امان است

امت مرا از غرق شدن چون بر کشتی سوار شوند بگویند بسم اللّٰہ مجریہا و مرسہا ان ربی لغفور الرحیم ۵ از سورہ ہود و ما قدروا اللّٰہ حق قدرہ والارض جمیعا قبضتہ یوم القیامۃ والسموات مطویات بیمینہ سبحانہ و تعالیٰ عما یشرکون ۵ ــــ

جوہر انا جعلنا فی اعناقہم اغلالا فہی الی الاذقان فہم مقمحون وجعلنا من بین ایدیہم سدا ومن خلفہم سدا فاغشینٰہم فہم لا یبصرون ۵ ہر کہ این آیات را نزدیک دو کس کہ با یکدیگر خصومت کنند بخواند آنکہ ظالم بود مخذول گردد۔

جوہر ان کانت الا صیحۃ واحدۃ فاذا ہم خامدون ۵ یحسرۃ علی العباد چون دشمن را در راہ ملاقات کند در پیش روی وی بخواند بعد ازان بگوید اللّٰہ الغالب اللّٰہ القادر مذل کل جبار عنید ناصر الحق حیث کان بہ الحول والقوۃ آن دشمن مبہوت و خوار گردد ــــ

جوہر سورۃ الطارق بجہت دفع دیو و پری مقابل آسیب زدہ سہ بار بخواند و دم کند۔

جوہر در خانہ کہ آسیب باشد سورۂ مزمل در انجا یازدہ بار بر آب دم نمودہ در ہر چہار گوشہ خانہ بیندازد ــ

جوہر معوذتین بجہت دفع سحر و وسواس خناس بعد نماز دیگر سہ بار مواظبت نماید۔

جوہر ہر کہ سورۃ الناس بنویسد و با خود دارد یا ہر شبی بخواند در خانہ ایمن بود از پریان و وسوسہ شیطان ـ

جوہر برای دیو و پری سورۃ الجن ہفت بار بخواند ـ

جوہر ہر کہ بر تلاوت سورۂ مجادلہ مداومت نماید از شر آدمی و دیو و پری ایمن گردد ـ

جوہر سورۃ الحجرات بنویسد کسے کہ اورا آسیب دیو باشد بہ بندد ایمن بود از شر شیطان و دیو نزدیک او نیاید و اگر بدیوار خانہ دیو نیاید و ایمن بود از جملہ خوفہا ـ

جوہر ہر کہ سورۂ جمعہ بسیار خواند از وسوسہ دیوان و مزاحمت ایشان ایمن گردد و مداومت بر ین نیز مانع وساوس شیطانی است ـــ

جوہر سہ بار آیۃ الکرسی بخواند و سہ بار چہار قل و چہل و یکبار یا حفیظ تحفظت بالحفظ والحفظ فی حفظ حفظک یا حفیظ و بر ہر دو کف دست فف زدہ تمام اعضا بمالد و این بہترین حصار ہا ست

جوہر اعتصمت باللہ ففروا الی اللہ وتوکلت علی اللہ وما النصر الا من عند اللہ
وما توفیقی الا باللہ حسبی اللہ ماشاء اللہ لا قوۃ الا باللہ تحصنت بذی الملک والملکوت
واعتصمت بذی العزۃ والجبروت وتوکلت علی الحی الذی لا یموت ودخلت فی حرز اللہ
وفی امان اللہ وفی حفظ اللہ من شر البریۃ اجمعین بحق کہیعص وبحق حمعسق ولا حول
ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم خواندہ بر ہر دو کف و بر کف دست تف زدہ بر تمام اعضا بمالد واین
حصار منقول ست از حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ ومجرب ست

جوہر بدانکہ مراد بمعوذات کہ در حدیث شریف واقع ست کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ
تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میدمیدند نفس کریم خود را بمعوذات سورۃ الفلق وسورۃ الناس است
وبعضی سورۃ الکافرون وسورۃ اخلاص نیز مراد دارند یا ہر جا کہ در قرآن مجید آیات متضمن
استعاذہ واقع شدہ مثل اعوذ بک من ہمزات الشیاطین واعوذ بک رب ان یحضرون

جوہر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم وقت خواب سورۃ الاخلاص
وسورۃ الفلق وسورۃ الناس میخواندند ودر ہر دو دست مبارک خود می دمیدند ومسح میکردند
ہر دو دست مبارک تا آنجا کہ می توانستند دست مبارک می رسید وابتدا میکردند از سر خود
وسینہ مبارک خود۔

جوہر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میفرمایند کسی کہ بگوید بسم اللہ
الذی لا یضر مع اسمہ شیء فی الارض ولا فی السماء وہو السمیع العلیم سہ بار وقت شام
نرسد او را ہیچ بلای ناگہانی تا آنکہ صبح کند وکسی کہ بگوید آنرا وقت صبح نرسد او را بلای ناگہانی
تا شام کند واین رقیہ (افسون ۱۲) برای ہر درد وبلا از مجربات صحیحہ است۔

جوہر ال م ص ر ک ہ ی ع ط س ح ق ن ہر کہ این چہاردہ حروف
نورانی را بخواند حضرت خداوند تعالے او را در پناہ خود دارد وایمن بود از حرق وغرق وسرق
واز ہر بدے۔

جوہر ہر کہ وقت طلوع فجر سورۃ الفجر را پانزدہ بار بخواند تا طلوع فجر ثانی از آفتہا ایمن باشد
جوہر ہر کہ بر سورۃ القارعہ مداومت نماید در امان حضرت خداوند تعالے باشد۔
جوہر ہر کہ مداومت کند بر تلاوت سورۃ القمر ہر شب محفوظ باشد از شرور شیاطین
وہر کہ مواظبت نماید ہر روز محفوظ باشد از قہر سلاطین۔

جواہر ہر کہ سورۂ بروج را تلاوت کند وقتیکہ بفراش آید آن شب تا صباح در امان حضرت خداوند تعالے باشد و ہر کہ این سورہ را خصوصًا و اللّٰہ من ورائہم محیط را تا آخر ہر روز سہ بار تلاوت کند و ہر شب سہ بار و بر اہل و عیال و خانمان و مال بدمد ہمہ از آفات و تاراج محفوظ ماند

جواہر بسم اللّٰہ الرحمٰن الرحیم بر آب دم کند و صاحب حمی بخورد شفا یابد —

جواہر بنویسد بر سہ ورق لطیف بسم اللّٰہ فرت بسم اللّٰہ مرت بسم اللّٰہ قلت و ہر روز یک ورق در دہن بیندازد و با آب فرو برد مجرب است برائے دفع حمی —

جواہر سورہ جمعہ برائے دفع تپ میان عصر و مغرب سہ بار بخواند و بدمد —

جواہر ربنا اکشف عنا العذاب انا مؤمنون ○ بر سہ پارہ کاغذ بنویسد تا سہ روز بناشتا فرو برد تپ زائل شود —

جواہر بسم اللّٰہ الرحمٰن الرحیم فلما تجلی ربہ للجبل جعلہ دکا و خر موسیٰ صعقا صاحب تپ لرزہ بر زبان بنویسد و بخورد و یا بر دست راست جبرئیل بنویسد و بر دست چپ میکائیل و بر پیشانے عزرائیل و بر گردن اسرافیل

جواہر حضرت شیخ ابو المعالی احمد بن مظفر بن یونس بغدادی حنبلی رضی اللّٰہ تعالیٰ عنہم بخدمت شریف حضرت محبوب سبحانی قدسنا اللّٰہ تعالیٰ بسرہ المبارک عرض کردند یا سیدی پسر من از پانزدہ ماہ بعارضہ تپ گرفتار ست ہر چند علاج میکنم دفع نمی شود فرمودند در گوش پسر خود بگو ای ام ملدم عبد القادر بتو میفرماید کوچ کن ازینجا و سوی حلہ رو و این پسر را مزاحم مشو حضرت ایشان ہمان ساعت پیغام آنحضرت بگوش پسر خود گفتند از آنوقت تپ زائل شد و باہل حلہ خبر رسید کہ اکثر مردم بآزار تپ گرفتار اند و آنجا آزار حمی محیط گردیدہ
(کیفیت تپ دائمی کہ با ورم گرفت ست)

جواہر سورۂ القارعہ بجہت سازواری میان زن و شوہر صد و ہفت بار بخواند —

جواہر سورۂ جمعہ بجہت اصلاح شدن میان زن و شوہر ہفتاد و پنج بار بخواند و نزد بعضے پنج بار بخواند —

جواہر ہر کہ سورۂ القارعہ بخواند نامہ اعمال او را بدست راست دہند و اگر یاد او نماید در امان حق تعالے باشد و اگر بنویسد و با خود دارد اسباب وصول معیشت بر او آسان باشد و اگر بر طشتے بنویسد و بآب چاہ بشوید و در خانہ بپاشد ہوام بگریزد —

جواہر بسم اللّٰہ الرحمٰن الرحیم واتبعوا ما تتلوا الشیاطین علی ملک سلیمان

تا حتی یقولوا بیارد و ابریشم و ہفت گرہ دہد و بر ہر گرہ ہفت بار بخواند و در گلو بندد قی بند گردد۔

جواہر ہر کہ در شب وقت خواب این آیات بخواند ہر وقت کہ خواہد بیدار شود ان الذین
آمنوا وعملوا الصّٰلحٰت تا آخر سورۂ کہف

جواہر ہر کرا امرے عظیم و مہلکہ خطیر پیش آید صد و چہل بار سورۂ مومن بر سبیل
اتصال تلاوت کند و جز بضرورت اکل و شرب و طہارت بر نخیزد از ان مہلکہ بسلامت بیرون آید
و ہر کہ بہ نیت خلاص از مہالک سہ بار سورۂ احقاف بخواند بسلامت و عافیت از ان ورطہ بیرون آید

جواہر سورۂ والعصر بر مال یا بر چیزے کہ دفن کند بخواند حضرت خداوند تعالی آنرا از آفتہا
نگاہدارد سورۂ والعصر بر مال خواند و پنہان کند محفوظ ماند و اگر بر صاحب حمی بخواند شفا یابد
و بجہت خرسندی و دفع علتہاے شکم دہ بار بخواند اگر سورۂ والعصر گناہان او آمرزیدہ شود
و ختم کار او بر خیر بود و روز قیامت با اہل خود باشد۔

جواہر الحمد للہ الذی خلق السموات والارض وجعل الظلمٰت والنور ط
ثم الذین کفروا بربہم یعدلون ۵ از اول سورۂ انعام ہر صباح و مسا ہفت بار بخواند
و بر کف دست خود نفث کرده بر ہمہ اعضاے خود مسح کند از جمیع آفات و اوجاع مامون و محفوظ ماند

نفث دمیدن و نفث و چیزی از دہان انداختن ۱۲

جواہر سورۂ النور بجہت دفع تہمت بیست و یکبار بخواند۔

جواہر بجہت تلاوت سورۂ یٰسین یا سورۂ والطور یا سورۂ انفطار مداومت نماید یا سورۂ اخلاص
صد ہزار بار بخواند یا چہار ہزار بار بگوید یا غیاث المستغیثین اغثنی و یا ناصر المظلومین انصرنی

جواہر سورۂ والذاریات بجہت دفع قحط ہفتاد و پنج بار بخواند بجہت دفع قحط و فراخی معیشت
ہشتاد و پنج بار بخواند و اگر نزد بیمارے بخواند شفا یابد و بنویسد و زن حاملہ با خود دارد و فرزندش بآسانی بزاید

جواہر سورۂ مائدہ براے طلب باران ہفت بار بخواند۔

جواہر اگر خواہد کہ در کشتی باران بارد یرسل السماء علیکم مدرارا ۵ ویمددکم باموال
وبنین ویجعل لکم جنٰت ویجعل لکم انہرا ۵ بر سفال آب نارسیدہ نوشتہ بیندازد۔

جواہر سورۂ والضحی براے دفع باران زیان کار باشارہ انگشت بجانب باران بنویسد
و براے باز آمدن غائب دو ہزار بار بخواند و اگر بعد نماز خفتن بر پہلو راست تکیہ کند و ہفت بار
والضحی والم نشرح بخواند و بخوابد در شب اول یا دوم کسی را بخواب بیند کہ با او بگوید کہ
عاقبت کار تو چون است

جوہر بدانکہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بیمار را عیادت میکردند ومی نشستند نزد سر وی ودست مبارک می نہادند بر جبہہ وی وگاہے بر جائے درد وی ومی پرسیدند حال او را کہ چگونہ است ومیفرمودند بسم اللہ وعیادت بعد از سہ روز سنت واز فعل آنحضرت سنت صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم واحادیث در فضل عیادت بسیارست وترک عیادت در روز شنبہ خلاف سنت ست وبعضی گفتہ اند کہ عیادت مستحب ست در شتا در شب ودر صیف در روز

جوہر ولہ ما سکن فی اللیل والنہار وہو السمیع العلیم از سورۂ انعام بجہت تسکین غضب وخشم واضطراب نافع است ووقت ظہور این صفات بسیار خواندن آن صفت از وی زائل شود

جوہر چون عامل معزول شود باید کہ بر تلاوت سورۃ القارعہ مداومت نماید زود بمقصود رسد ومداومت سورۂ یوسف نیز ہمین خاصیت دارد وسورۂ اخلاص نیز برائے ہمین صد ہزار بار یا چہل ویک ہزار بار خوانند

جوہر نادِ علیاً مظہر العجائب تجدہ عوناً لک فی النوائب کل ہم وغم سینجلی بنبوتک یا محمد بولایتک یا علی یا علی یا علی سبب نزول این کلمات آنست کہ در غزوۂ احد چون لشکر اسلام شکستہ شد حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم درمیان کشتگان پنہان گشتند جبرئیل علیہ السلام این کلمات آوردند وحضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند کل ہم وغم سینجلی بنبوتک یا محمد وبولایتک یا علی یا علی علی ہنوز سہ نوبت نفرمودہ بودند کہ جناب اسد اللہ الغالب حاضر شدند وبا لشکر کفار محاربہ نمودند وبعضے را قتل آوردند وبعضے ہزیمت کردند ولشکر اسلام از کفار غنیمت بسیار گرفتند ودرین کلمات دو روایت است یکی مظہر العجائب بفتح میم ویا دیگرین تقا. پس معنی چنین باشد کہ ای محمد بخوان علی را کہ اظہار کنندہ عجائب وغرائب ست وخواص این کلمات بسیارست از انجملہ است کہ اگر کسی درمیان دشمنان گرفتار شدہ باشد ہفت بار بر خاک خواند وبجانب ایشان بپاشد ہیچ ضرری بوی نتواند رسانید واگر کسی را از دشمن خوف باشد ہر روز ہفتاد بار بخواند دشمن مقہور گردد واگر مسحور ہفت بار بر آب چاہ بخواند واز ان غسل کند وقدری از ان خورد سحر باطل شود ومریض ہفتاد بار بر آب باران بخواند وبخورد شفا یابد اگر کسے مغموم شود ہزار بار بخواند اگر پادشاہ بر کسی قہر کند آنکس ہفت بار بخواند وچون در آید سہ بار آہستہ برابر او بخواند اگر در گوش رسول سہ بار بخواند ہمراہی کہ رود زود ساختہ گردد واگر در اول ساعت جمعہ چہل وہشت بار بخواند بارہ کہ سخن کند محب او گردد

کے متہم شود ہر صباح چہل بار بخواند و برائے دفع بیخوابے قبل از نماز جمعہ بیست و پنج بار
بخواند بیخوابے از وے دفع شود و اگر ہر بامداد پیش از تکلم نود و یک بار بخواند غنی گردد
و برائے دولت ہر بامداد صد بار بخواند و بجہت اتقیا و اعدا ہفتاد بار ہفتاد روز ہر روز
صد بار برائے عقد اللسان اعدا دہ روز ہر روز دہ بار و برائے تحصیل مرادات ہر روز
بیست و چہار بار و بجہت شفای امراض مزمنہ دہ روز ہر روز ہفتاد بار و برای چشم زخم و عقد اللسان
سہ روز ہر روز بیست بار و برای کشف کنوز ہر روز ہفتاد بار و بجہت رویت حضرت سید عالم
صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم در مقام خود ہر شب سہ ہزار بار بجہت افتتاح ابواب اقبال
ہر روز پانصد بار و اسرار بروی بکشاید. برای خلاص محبوس ہر روز شصت بار بجہت برامدن
مہمات ہر روز پانزدہ بار بجہت کشف کنوز و اسرار غیب چہل روز ہر روز شصت و ہفت بار و
برای قتل اعدا و دفع ایشان ہفت روز ہر روز ہفتاد بار بجہت دفع دشمن و شر او ہفت روز ہر روز
ہفتاد بار برائے تحصیل علوم ہر روز بنماز پیشین ہفتاد بار برای مزید دولت و رفعت ہر روز
شانزدہ بار برائے رفعت و درجات و قبول سلاطین شش روز ہر روز صد بار برای شوکت و
وقار نزد خلق ہر روز دہ بار برای بغض و عداوت میان دو شخص بست بار برائے اختلاف
و عداوت جمعی سی روز ہر روز بست و پنج بار و برای مقہوری اعدا پنج روز صد بار برای نجات
و دفع خوف بست روز ہر روز پنجاہ بار برای ذل اعدا شش روز ہر روز صد بار برائے دفع
مکر دشمنان دہ روز ہر روز ہزار بار بخواند ——

جواہر ہر کہ سورۃ الاعلیٰ را بنویسد و با خود دارد ذہن وی صاف شود و قوت
حافظہ بیفزاید

جواہر ہر کہ سورۃ فاتحہ بمشک خالص بر جام زجاجے بنویسد و بگلاب محو کردہ
ہفت روز متصل بامداد ناشتا بیاشامد ذہن و ذکا و حافظہ وی بیفزاید

جواہر سورۃ الم نشرح بنویسد و بآب محو کند و بنوشد در حفظ مدد بیند

جواہر ہر کہ بر کف دست راست خود ہفت بار آیۃ الکرسی بنویسد بزعفران و ہر بار
آنرا بزبان بلیسد حضرت خداوند تعالے او را حفظ عطا فرماید کہ ہر چہ بشنود ہرگز فراموش نکند

جواہر لا تمدن عینیک تا والعاقبۃ للتقوی از سورۃ طہ بنویسد و با خود دارد
فراموشی ازو زائل شود

جوہر برای زیادت حافظه هر روز سوره مزمل بخواند

جوہر سه چیز حفظ را زیاده میکند و بلغم را کم میکند و غم را از دل می برد اول تلاوت قرآن مجید دوم روزه داشتن سوم مسواک کردن و شستن هم نیز زیادت میکند حفظ را و ناشستن آن و ریم گذاشتن نقصان میکند و پنج چیز فراموشی آرد یکی سور موش دوم بول کردن مستقبل قبله سوم استاده در آب بول کردن چهارم بول کردن بر خاکستر پنجم حرام خوردن

جوہر مداومت بر تلاوت لا تدرکه الابصار و هو یدرک الابصار ج و هو اللطیف الخبیر از سوره انعام تسکین یاد ناسے مخالف و هر چیسه در بر و چه دیگر

جوہر در سنت نماز دیگر سوره بروج بخواند از دنبل و نار و محفوظ ماند

مرضی ست که لفافه رشته گویند ۱۲

جوہر در اول رکعت سنت بامداد سوره الم نشرح و در دوم سوره الفیل بخواند بواسیر دفع شود

جوہر حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بر مردی گذشتند که نماز میکرد و میگفت اللهم لک الحمد لا اله الا انت یا حنان یا منان یا بدیع السموات والارض یا ذا الجلال والاکرام فرمودند که پروردگار خود را بآن اسم اعظم یاد کردی که چون بوی دعا کنند اجابت کند و چون سوال کنند عطا دهد

جوہر یا قدیم یا دائم یا فرد یا وتر یا واحد یا احد یا صمد در هر دعا که این هفت اسما باشند بشرف اجابت مقرون شود و بعضے میفرمایند که حضرت عیسی علی نبینا و آله علیه السلام باین اسما مرده زنده میکردند و نزد بعضی آن اسما اینست یا حی یا قیوم یا دائم یا فرد یا وتر یا احد یا صمد

جوہر هر که وقت دعا هفتاد بار بگوید یا بدیع دعای او مستجاب شود

جوہر السمیع البصیر چون باین توسل جوید و دعا کند اجابت شود

جوہر یا حنان یا منان یا بدیع السموات والارض یا ذا الجلال والاکرام برای اجابت دعوت مقرر است و در هر دعا که الله اله احد صمد باشد ان دعا بعز اجابت مقرون گردد

جوہر بسم الله الرحمن الرحیم ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم یا قدیم یا دائم یا فرد یا وتر یا واحد یا احد یا صمد یا حی یا قیوم یا ذا الجلال والاکرام هر کرا حاجتے بود بعد از فریضه بامداد پیش از انکه از مصلا برخیزد و با کسی سخن گوید صد بار بخواند و دعا کند مستجاب شود و این از مجربات صحیحه است

جوہر ہر کہ ہر روز سورۂ اخلاص با خلاص صد بار بخواند و بر خود بدمد غنی گردد۔

جوہر ہر کہ وقت خفتن ہفت بار سورۂ اخلاص خواندہ بمردگان بخشد حضرت خداوند تعالیٰ اورا غنی گرداند۔

جوہر سورۃ القدر و سورۃ الکافرون و سورۃ الاخلاص ہر واحد دہ بار بخواند و بر ماء طاہر بدمد و بپاشد بدان آب پارچہ جامہ بدوزد مادام کہ لابس او باشد در عیش بسیار بود و اگر تنہا سورۂ قدر را سی و شش بار بر آب بخواند و از ان بر ثوب جدید ریزد وسعت رزق گردد مادام کہ آن ثوب برو باشد

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم حتی اذا اتوا علی واد النمل لا قالت نملۃ یا ایہا النمل ادخلوا مساکنکم ج لا یحطمنکم سلیمن وجنودہ لا وہم لا یشعرون بر آب بخواند و در خانہ مورچہ بریزد ہمہ از انجا بروند

جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سرہ میفرمایند کہ یکی بیامد و برای انتظام احوال خویش استمدادی کرد حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہم فرمودند کہ برای دفع تنگی معیشت ہر شبی سورۂ جمعہ باید خواند بعد از ان فرمودند کہ وقتی مرا حضرت شیخ الاسلام فریدالدین فرمودند باید کہ تو و جملہ یاران صد ہزار بار سورۂ فاتحہ بخوانید و ابیعنی بیاران برسان و موزع کن من بیاران رسانیدم و بر ہر کسے توزیع[پراگندہ کردن و بخش کردن ۱۲] کردم ہر یکی بمقداری قبول کرد یکی ہزار بار یکی کمتر یکی بیشتر من دو ہزار بار خواندم در چہار روز شمردہ بقیاس یک ہفتہ یا کم و بیش آن ختم تمام شد بندہ عرضداشت کرد کہ ایشان در حال مرض بود فرمودند کہ خیر پیش از ان بود تا حضرت ایشان را بجناب خداوند تعالیٰ چہ درخواست بود۔

جوہر اللہم اکفنی بحلالک عن حرامک واغننی بفضلک عمن سواک برای ادای دین نہایت مفید۔ اگر بعد نماز جمعہ بخواند اللہم یا غنی یا حمید یا مبدی یا معید یا رحیم یا ودود اغننی بحلالک عن حرامک وبطاعتک عن معصیتک واکفنی بفضلک عمن سواک خوانندہ غنی گردد و دین ادا شود

جوہر در خانہ کہ سورۂ ق را ہر روز تلاوت کنند صاحب آن خانہ دائم بدولت سعادت و عزت و کرامت بود و از نکبت و ذلت محفوظ ماند و بجہت افزونی دولت در ہر شب جمعہ سہ بار خوانند۔

جوہر ہر کہ آیۃ الکرسی بعد از ہر فرض نماز بخواند غنی گردد و ہر کہ آنرا بنویسد و در خانہ نہد رزق

بروی فراخ گردد وچون از خانه بیرون آید آیة الکرسی بخواند وچون باز گردد در خانه آیة الکرسی بخواند
در حفظ جناب حق سبحانه وتعالے باشد دور گردد فقر او

جوہر در حدیث ست کسی که گوید لاحول ولاقوة الا بالله العلی العظیم ہر روز صد بار
نرسد او را فقر ہرگز ونیز آمده است کسی که در تنگ کند بروی رزق باید که بسیار گوید لاحول ولاقوة
الا بالله العلی العظیم

جوہر روایت ست از ابن عمر رضی الله تعالی عنہم که آمد مردی نزد حضرت سرور عالم صلی الله
تعالی علیه وآله واصحابه وسلم والتماس نمود که پشت داد ورو گردانید دنیا از من فرمودند که بگو نزد
طلوع فجر سبحان الله وبحمده سبحان الله العظیم وبحمده استغفر الله صد بار واین را در سلسله
کبرویه میان نماز سنت وفرض فجر می خوانند

جوہر روز سه شنبه وچہار شنبه وپنجشنبه روزه دارد وچون صبح جمعه شود در اول وقت نماز گزارد
وبعد از سلام پیش از آنکه بشغلی از اشغال پردازد وچه قوله وچه فعلی بذکر یا حی یا قیوم قیام نماید
ومتصل بخواند تا وقتیکه آفتاب طلوع کند ولی آنکه درمیان ساکت شود یا کلمتی کند در عقب آن
ذکر در اول طلوع آفتاب بر کاغذ بنویسد یا حی یا قیوم وبر بخور لائق داشته در ہم پیچد وبا خود
دارد عجائب مشاہده کند از برکت وجمعیت ووسعت رزق واین دو اسم را لوحی ست که در یا
اگر حامل آن شود عمل وی اتم واکمل بود ودر حمل این لوح خواص بسیار ست چنانکه در تذکار
آن مثل دفع قساوت قلب ودفع احتیاج با بنائے جنس وخلاص از فقر وفاقه وغیر آن ولوح اینست

لوح

م ۴۰	و ۶	ی ۱۰	ق ۱۰۰	ی ۱۰	ح ۸
ی ۱۰	ق ۱۰۰	م ۴۰	ح ۸	ی ۱۰	و ۶
ی ۱۰	ح [illegible]	و ۶	ی ۱۰	م ۴۰	ق ۱۰۰
ح ۸	ی ۱۰	ق ۱۰۰	ی ۱۰	و ۶	م ۴۰
ق ۱۰۰	م ۴۰	ی ۱۰	و ۶	ح ۸	ی ۱۰
و ۶	ی ۱۰	ح ۸	م ۴۰	ق ۱۰۰	ی ۱۰

جوہر المغنی ہر که ہر روز یکہزار وصد بار بخواند یا یکہزار ودوصد وشصت وہفت بار توانگر

وبی نیاز گردد و این اسم الوحی ست مربع ہر کہ حامل آن شود و مداومت کند برین اسم بعدد مجمل یا مفصل شود و توانگر و غنی گردد و لوح اینست

و ہر کہ از خلق نومید باشد تا دہ جمعہ ہر روز دہ ہزار بار بخواند از خلق بے نیاز گردد —

لوح

ی ۱۰	ن ۵۰	غ ۱۰۰۰	م ۴۰
۱۰۰۱	۳۹	۴۹	۱۱
۵۲	۱۲	۳۸	۹۹۸
۱۳۷	۹۹۹	۱۳	۵۱

جوہر شروط دعوت اکل حلال و صدق مقال و حضور قلب و عجز و خضوع و بکا و اخلاص و کسوت حلال و رعایت اوقات صالحہ چون وقت افطار و سحر و رقت قلب و بعد ادائے فرائض و در میان سنت فجر و فرض آن و بعد صلوٰۃ جمعہ تا غروب و روز عرفہ و نصف شعبان و عیدین و رمضان و بعد تلاوت قرآن مجید و نزد نزول مطر و نزد فرض و مجالس علماء دین و جماعۃ مسلمین و غیبت مدعول و نزد دعاء مظلوم و نزد دعاء والدین و مناسک الحج و ما یتبعہا و بسط ہر دو دست و انفراج انگشتان و رفع ہر دو دست تا ابط ظاہر شود و باز و از دست کشادہ گردد و نگاہ از بازو و مخفض ہر در سجدہ و غیر آن و درک معانی دعا و ابتداء و ختم بر درود و عدم ملال از عدم سرعت اجابت و تکرار دعا با لفظ بالغ و تجدید توبہ و استغفار نزد دعاء و اولے طہارت کاملہ یعنی تثلیث و سواک و استیعاب و صوم و صلوٰۃ نفل و تقدیم فعل خیر چون صدقہ و مانند آن و استقبال قبلہ و احتیاط در رزق کہ ایذا رسانی بے وجہ و ترک حیوانات جمالی و جلالی و ترک اشیاء مشتبہہ چون بصل و ثوم و کراث و خلوت مظلمہ بعیدہ از اصوات ناس و خلو معدہ از امتلا و محافظت اوقات کہ تعلق بنجوم دارند و ساعات معینہ و بخورات و عدم تجاوز با فراط و تفریط از عدد معین کہ امدہ و کشف راس وقت دعا و استعمال عطریات و ستر عورات و عدم حضور منکر و عدم شعور شغل بغیر و تہذیب اخلاق ظاہرہ و اشعار ظالم بتصریح یا بکنایہ قبل از دعاء بد و بنیت آنکہ شاید ترک کند و بعد دعا کلمہ یا عجیب سہ بار یا یکبار مرفع

جوہر ارباب تحقیق میفرمایند کہ طالب پیش از شغل باعمال ملازمت استاد کامل اختیار کند و تلقین و اجازت وی در اعمال شروع نماید و حسب المقدور بہ ملاحظہ شرائط و رعایت آداب سعی جمیل بتقدیم رساند تا نتیجہ تامہ و فائدہ کاملہ مترتب بی اجازت و تلقین استاد کامل

شروع نکند تا آنکه جمیع شرائط و ضوابط را کما ینبغی رعایت کرده باشد هیچ خاصیت و منفعت متفرع نگردد
از ینجهت گفته اند سخت استاد باید اتکی کار

جوہر صاحب دعوت را شریعت و شرائط نگاہداشتن واجبست و اعراض از سفیہان و غمازان و دروغ گویان و حاسدان و فاسقان و منکران و اسرار دعوت پیش نامحرمان خصوصاً پیش کودکان و زنان و غلامان و کنیزکان نگوید اگر بیگانه بر احوال صاحب دعوت مطلع گردد دعوت او مقرون باجابت نشود و آنچه از سراپردهٔ غیب جلوه گر شود و مخفی داند و الا بیم رجعت و ہلاکت باشد و ہرچند که عجائب بیند ملتفت نشود و از ظاہر شدن اشکال ارواح نترسد اگر آثار عجیب و غریب از صاحب دعوت ظاہر شوند مغرور نشود و الا بیم رجعت و ہلاکت است و اعتقاد درست دارد و در دعوت بهوای نفس مشغول نگردد و از اختلاط و تکلم دنیوی محترز و مجتنب باشد

جوہر عامل در وقت مشغولی باعمال خلوت و عزلت اختیار کند و ترک اختلاط اہل رسم و عادت نماید خصوصاً عوام و نسا و اطفال و اصحاب عقول ناقصه و در خلوت ہمیشه متوجه قبله نشیند چه حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم در حین دعا روی بقبله می آوردند و متوجه کعبه می نشستند و دستہای مبارک بدعا می برداشتند و چون دعا تمام میکردند ہر دو کف دست مبارک بروی مقدس فرو می آوردند و در حین توجه بقبله وقتی که بطریق کلامی عمل کنند مربع نشینند اکثر علماء این فن برانند که در قرأت دعا و تلاوت قرآن بر وضع مربع نشستن در حصول نتائج انفع است و بعضی دیگر اکابر دو زانو نشستن اختیار کرده اند و مربع نشستن میان فریضه بامداد و طلوع آفتاب مخصوص ساخته و بعضی گفته که صاحب خلوت باید که ہمیشه در حالت جلوس بہیات قعود تشہد نشیند و تصور کند که حاضر خداوندیست و رسول آنجا حاضر اند

جوہر چون عامل آغاز تلاوت کند دل خود را حاضر گرداند و ہرچه بزبان گوید معنی آن بدل اندیشد و چیز دیگر بخاطر ندہد و این وقتی ست که عالم باشد بمعنی آنچه میخواند و اگر عالم نبود باید که در تلاوت قرآن مجید اندیشه کند که این کلام حضرت خداوند تعالی ست و در تکرار اسمای جناب الہی ملاحظه نماید که ذکر صفات کمال او سبحانه است و در قرأت دعوات اندیشه کند که مناجات در رفع حاجات ست در حضرت رفیع الدرجات و اگر زبان وی باسما و آیات جاری بود و دل از معانی آن غافل ہیچ فائده مترتب نشود و اوقات ضائع کرده باشد بلکه در بعضی عمل خوف رجعت بود و بعضی از اکابر قاسی القلب اسیر یابند که در اثنای ذکر از مفہوم آن غافل

و ذاہل باشد۔

جوہر وقت قرائت باید که هر حرف و کلمه که بر زبان راند ملاحظهٔ تجوید آن کند یعنی هر حرفی را از مخرج خود ادا کند چه بسیار بود که بواسطهٔ قرب مخرج در یکی از کلمات حرفی را از غیر مخرج وی ادا کند و بدان سبب تغیر تام بمعنی کلمه راه یابد عمل بیفایده شود بلکه نتیجه بعکس دهد۔

جوہر باید که رعایت ترتیل را در تلاوت واجب داند و ترتیل آن بود که کلمات را حرف بحرف روشن و ظاهر ادا کند بی سرعت تا کلمات و الفاظ شکسته نشود که از شکست لفظ شکست بمعنی راه یابد و حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب کرم الله تعالی وجهه میفرمایند که ترتیل حفظ وقوف ست و ادای حروف

جوہر عامل را باید که در اثنای تلاوت آواز خود را فرود آورد میان نرم خواندن و بلند خواندن و در خبر صحیح آمده که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم از سفر مراجعت فرموده بمدینهٔ منوره تشریف می آوردند چون نظر صحابهٔ کرام بر سواد شهر افتاد با آواز بلند تکبیر گفتند آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند که ای مردمان شما کسی را میخوانید که اصم نیست بلکه کسی را میخوانید که سمیع ست و نزدیکتر ست بشما از رگ گردن شما۔

جوہر تلاوت دو قسم ست حصری و اطلاقی حصری آنست که نصاب قرائت معین کرده باشند بعددی خاص تا عدد قرائت بدان نصاب نرسد فایده و نتیجه بران مترتب نگردد و اگر از آن نصاب کم کند هیچ خاصیت و اثر متفرع نشود چنانکه کسی را گنجی نشان داده باشند که از فلان [illegible] مثلا چهل گام بفلان جانب رود بر گنج رسد پس اگر وی تقصیر کرده سی گام بردارد یا غلو کرده پنجاه گام برود هرگز بمقصود نرسد و قسم حصری در ایصال منافع از قسم اطلاقی اتم و اکمل ست چه خواص عددها و اسرار منافع آن از تکلف شرح و بیان مستغنی ست و تلاوت اطلاقی آنست که قرائت بعددی خاص اختصاص نیافته باشد بلکه [illegible] هر چند انکه خواهند بخوانند و مخفی نماند که آن قسم اطلاقی نیز اندر حقیقت حصری [illegible] لیکن درین قسم [illegible] که اثر عمل مترتب شود [illegible] عدد آن [illegible] باشد و این عدد معین را بغیر حضرت خداوند تعالی کسی نمی داند مگر بتعلیم و الهام او سبحانه و در تلاوت اطلاقی روا بود که عند الفرصت در اثنای [illegible] بخلاف قسم حصری که هیچ [illegible] میان آن [illegible] جایز نه بود و نه [illegible] اگر [illegible] اتفاق افتد آن عمل باطل شود [illegible]

مترتب نشود و در عمل نفر رجعت بود

جوہر قبل از افتتاح عمل خواہ در طریق کلامی و خواہ در طریق کتابی بخورات مناسب آن عمل بکار برد که بر ہر عملی روزی از ایام اسابیع و برای ہر کوکبی از سبعہ سیارہ بخورے خاص مقرر ست که دران روز که تعلق بدان کوکب دارد باید سوخت واگرچہ اہتمام بلیغ در بخور سوختن مخصوص باعمال تسخیرات جن و کواکب ست اما در جمیع اعمال خیر سوختن عود و عنبر و عطر ہاے خوشبو بکار داشتن مناسب ست و در جمیع اعمال نفر سوختن کندر و سندروس و دارو ہاے گران بوی بر آتش نہادن لائق ست و در اعمال کتابی اگر از قبیل لطفیات ست بعد از اتمام بر بخورات خوشبو باید داشت پس درہم پیچید و دیگر نباید کشاد و اگر از جنس قہریات ست بعد از اتمام بر بخورات بدبو باید داشت پس درہم باید پیچید

جوہر عامل را باید که وقت قراءت ہر حرف و کلمه که بر زبان راند ملاحظه تجوید آن کند یعنی ہر حرفی را از مخرج خود ادا کند و یکی از شرائط عمل در طریق کلامی ترک سجع و تکلف است در عبارات دعوات و مناجات در مقامے که خشوع و خضوع و تضرع و نیاز مطلوب است تکلف در سجع و عبارت بغایت نامرغوب ست و تضرع منافی تکلف است و عامل ترک تفہیق و تشدق کند تفہیق کنایت از توسعت در کلام بنا بر اظہار فصاحت و دعوے بلاغت پس عامل در حین مناجات و عرض حاجات دعا و مدعا خود را باندک عبارتی دلاویز ادا نماید و از تطویل کلام و تفصیل مرام اجتناب نماید که بہترین کلام آن بود که الفاظ آن کم باشد و دلالت بر معنی بسیار و تشدق عبارت از لب و دہان کشرو راست کرفتست در حین تلاوت و تکلم چنانچه بعضی قرا بجہت مبالغه در تجوید و اہتمام در ادای حروف از مخارج آن بلب و دہان حرکات کنند و آنحضرت متشدقین را مذمت فرمودہ و عامل بعد اتمام تلاوت حروف و اسما و آیات و سورہ و دعوات نفثی نرم در دمد و کیفیتش چنانست که از مخرج ثا مثلثه با ضم شفتین بوجہی که در حین تلفظ حروف وادمی باشد نفثی نرم دردمد و از حضرت رسالت برین وجہ مرویست و در احادیث صحیحه ثابت شدہ که آنحضرت صلی اللہ تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم حین مرض اہل بیت را نفث میفرمودند بالمعوذات

جوہر بر عامل واجب ست که در حین تلاوت منزوی و منقطع بود از خلق و تا عمل باتمام نرسد قدم از خلوت بیرون ننہد مگر بضرورت اکل و شرب و وضو و طہارت و مست خانہ الخ

که بر پای تواند ایستاده و نماز تواند کرد و زیاده بران نشاید و آن خانه یک در داشته باشد و در روی روزنه دیگر نبود که باد و روشنی در آنجا در آید و آن خانه از مردم و غوغاے خلق دور بود و چون قدم دران خلوت نهد بگوید رب ادخلنی مدخل صدق و اخرجنی مخرج صدق و اجعل لی من لدنک سلطانا نصیرا و چون قدم بر مصلی نهد بگوید بسم اللہ و باللہ و الحمد للہ و الصلوٰة و السلام علی رسول اللہ اللهم اغفرلی و افتح لی ابواب رحمتک پس دو رکعت نماز گذارد پیش از شروع در عمل از سر خشوع و خضوع در اول بعد از فاتحه بخواند ومن یعمل سوءا او یظلم نفسه ثم یستغفر اللہ یجد اللہ غفورا رحیما و در دوم ربنا علیک توکلنا و الیک انبنا والیک المصیر بعد از ان در عمل و تلاوت شروع کند

جوہر عامل در حین کتابت نیک متوجه شود بصورت خطی و هیات رقمی تا خطوط و ارقام و اشکال حروف بر طبق وضع اصلی خود واقع شود و نقصان بصورت حروف و هیات ارقام و اشکال راه نیابد یا چیزی بر وضع اصلی نیفزاید که هر دو در حصول نتیجه مضرست و مقصود ازین تاکید و مبالغه توجه نفس ست بشغل کتابت که اثر و خاصیت کلی بران متفرع است۔

جوہر عامل در وقت کتابت بحسب خیال و اندیشه بشغل کتابت و تسطیر خطوط و تحریر ارقام مشغول باشد و از ان غافل و ذاهل نگردد و اگر دران حین اندیشه و خیال وی معروف امر دیگرست و دست وی حرکت میکند و قلم بطریق عادت جاری میشود لیکن دل از ان خبر ندارد هر چند چشم بران داشته و نظر بران گماشته هیچ فائده مترتب نشود و در اعمال قہریه خوف رجعت

جوہر چون کتابت علی تمام شود اگر از اعمال لطیفه است و شرط وی آنست که آنرا در خانه ضبط کنند باید که بعد از انکه بر بخور داشته باشد در شیشه نو سفید پاکیزه یا سبز روشن کنند و اگر از اعمال قہریه است در شیشه نو که رنگ تیره دارد بنهد و سر آنرا بموم و کرباس نو ضبط کرده بر طاقی بلند نهد که دست نسا و اطفال بآن نرسد و اصلا آنرا نگشاید تا مقصود حاصل شود و چون کتابتے باتمام رسد و شرط وی آن بود که آنرا در زمین دفن کنند باید که معمول را بعد از انکه بر بخور داشته باشد در کوزه فخار بنهد و سر آنرا مستحکم بندد و اگر از اعمال لطیفه باشد در موضع پاکیزه روشن چون مساجد معموره و منازل نورانی و حوالی انهار جاریه و باغات دفن کنند و اگر از اعمال قہریه است در مواضع خراب و منازل تاریک مثل مقابر قدیمه و غیر آن از ویرانه تا مدفون سازند بشرطیکه آن موضع از نجاسات و قاذورات پاک بود و چون بر ظرفی کتابت کنند و شرط

آن بود که آنرا بآبی یا روغنی محو کنند باید که آن آب اگر آشامیدنیست از باران نیسان گیرد و در شیشهٔ نو ضبط کرده و اگر میسر نباشد آب زلال شیرین از جوی بزرگ جاری گیرد و اگر پاشیدنی است آب شور پاک نیز جایز است بلکه در اعمال قهریه اولی است و اگر مکتوب از قبیل حروف و اسما و آیات است آنرا جایی بپاشد که زمین وی پاک بود و پایمال نشود بلکه دیوارها و زاویه‌های خانه باشد یا بر زمین پاک و طیب و اگر مکتوب بروغن محو کنند برای مالیدن بر جبین و جبهه سازد آنرا در شیشهٔ سبز نو که سر وی تنگ باشد بنهد و سر آنرا همیشه بموم و کرباس نو بسته دارد و جز بوقت ضرورت نگشاید.

جوهر چون عمل کتابت بر اوراق و صفایح و خواتیم باتمام رسد اگر شرط وی آن بود که با خود نگاه دارد اول اوراق و جلود را و آنچه قابل پیچیدنی است بعد از اتمام کتابت بر بخور لائق دارند تا برایحهٔ آن معطر و مطیب شود فی الحال در هم پیچد و در میان خرقهٔ پاک خوشبو نهد پس در موم کافوری پاک پیچیده باز در خرقهٔ پاکیزه دوزند و با خود نگاه دارند بدان وجه که حمائل کنند یا در طاقیه یا در گریبان جانب بیرونی دوزند و دائم بر وضوی کامل باشند و چون بخلا جا روند از گردن جدا کرده با طاقیه و جامه را از تن دور ساخته درآیند و چون بیرون آیند و طهارت کنند باز در گردن کنند و اگر آن معمول مجرد ارقام هندسی باشد با آن بخلا رفتن جایز بود و صفایح و خواتیم که با خود دارند و در انگشت کنند همین حکم دارد.

جوهر هرکه بر لوح ذهب نقش کند نه حرف طا و پنج حرف ها بعد جمل ایشان باین صورت ط ط ط ط ط ط ط ط ط ه ه ه ه ه وقتیکه آفتاب در شرف باشد یا در بیت خود مسعود بوجهی از وجوه و این لوح را با خود دارد و بر جبابره درآید مقهور شوند و جن و انس مطیع گردند و اگر صاحب صداع این لوح را با خود بندد شفا یابد و اگر ماء این لوح را در میان آب یا شربت نهد و آنرا بیاشامد باطن وی منشرح گردد و لائق آنست که این کتابت در روز نهم کند از ماه یا هیژدهم یا بیست و هفتم و حامل وی از ضرب هوام و نهش حیات و لدغ عقارب محفوظ و محروس باشد و هر که این لوح را حامل باشد بی طهارت بدن و نظافت لباس بمرض حمی وقتی مبتلا گردد و هر که این حروف را بر ورق پاک نویسد و در موضعی که معیشت میکند جای پاکیزه بنهد حضرت حق تعالی اسباب معاش وی را میسر گرداند و اگر در وقت خواب زیر سر خود نهد از خوابهای پریشان و احتلام در وی ایمن باشد و گاه حضرت سرور عالم را صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم در خواب بیند.

جوہر عامل را باید کہ پیش از شروع در عمل وضو کامل سازد و اگر غسل کند اولی بود باب سرد و یا باب گرم و بدن را ہمیشہ از اوساخ و نجاسات پاک دارد و در حین عمل جامہ پاک خوشبوئے بپوشد و لباس از وجہ حلال بود و اگر یک رشتہ در آن نہ از وجہ حلال دوختہ باشد دعا و عامل در ان لباس مستجاب نشود و منزلے کہ دران بعمل شغل گیرد از خس و خاشاک و نجاسات و روائح کریہہ پاک باید و ہیچ چیز از متاع خانہ و مصالح مطبخ و غیر آن در آنجا نہ نشاید و اولی آنکہ در اکثر اوقات خصوصاً در زمان عمل بخورات مطیب و معطر باشد

جوہر بدانکہ توجہ تام بشغل اعمال از اعظم شرائط ست عامل را باید کہ در ارتکاب عملی کہ برائے جز منفعت ست نظر باستحقاق محتاج کند اعم از انکہ محتاج خود بود یا دیگری و در ارتکاب عملی کہ برای دفع مضرت ست ملاحظہ حقیقت مظلوم نماید اعم از انکہ مظلوم خود باشد یا دیگرے و اگر دران حق بجانب مظلوم نباشد ہر چند بحسب ظاہر ظلم نماید دفع آن موجب وبال و نکال عامل خواہد بود

جوہر ہر اسم را چون عدد گیری و آنرا بیفزاے تا سہ حصہ مجموع مربع شود مثلاً و دو و عدد او بست ست و بیفزاے سہ حصہ برین بست کہ مجموعہ ہشتاد شود ہر روز ہشتاد بار یا ہشتاد روز با شرائط دیگر بخوانی البتہ اثر ظاہر شود

جوہر بدانکہ رعایت وتر در ہمہ چیز عادت شریف آنحضرت بود صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم و فرمودند ان اللہ وتر یحب الوتر۔

جوہر ارباب تحقیق میفرمایند کہ طالب باجازت و تلقین استاد کامل در اعمال شروع نماید والا ہیچ منفعت متفرع نگردد اگرچہ جمیع شرائط را رعایت کردہ باشد

جوہر عامل را باید کہ در جمیع اعمال کلامی و کتابی افتتاح و اختتام بذکر و تسبیح و صلوٰۃ کند ہرگاہ کہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ و اصحابہ وسلم دعا میکردند اول میفرمودند سبحان ربی العلی الاعلی الوہاب و میفرمودند کہ چون از حضرت خداوند تعالے حاجتی خواہد اول بر من صلوٰۃ فرستد و محققین میفرمایند کہ چون از خداوند تعالیٰ سوال کنی ابتدا بصلوٰۃ کن پس حاجت خود را عرضہ داری و بعد از ان ختم بر صلوٰۃ کن کہ حضرت حق تعالے بی شبہہ صلوٰۃ را قبول میکند و از کرم جناب خداوندی نسزد کہ سہ حاجت عرضہ کند اول و آخر را قبول نماید و انچہ درمیان بود بگذارد

جوہر بدانکہ از شرائط کلیہ در اعمال ارتکاب ریاضات و مجاہدات ست و ریاضت دو قسم ست

یکی ریاضت بحسب ظاهر از تشبث باعمال ظاهری مثل صیام ایام وقیام لیالی وترک فضول کلام
وطعام ومنام وعزلت از صحبت خواص وعوام وامثال آن ودیگری ریاضت بحسب باطن از
توسل باعمال باطن مثل نفی خواطر وتصفیه محل از شواغل وتخلق باخلاق ربانی وتنزه از صفات
نفسانی وشیطانی تا در وقت شغل باعمال لطیفه بمقتضای نفس وهوا در معاصی وشهوات شروع
نکند ودر زمان مشغولی باعمال قهریه از روی غضب ونفسانیت زنهار اوست ودشمنی خلق خوض
ننماید بلکه اعمال قهریه را مرتکب نشود الا برای دفع ظالمی که عامه خلایق از دست وزبان او
بیجان باشند واز قول وفعل او مضطر واگر کسی بخلاف این عمل کند وبهوای نفس ومقتضای
طبع در اعمال خیر وشر شروع نماید وبال عظیم ونکال جسیم بران متفرع شود وبعضی کلی نمود نفس و
مال واهل وعیال وی تلف شوند وبلای دنیا وآخرت گردد

جوهر عامل در خلوت بر زمین بی فرش ننشیند واگر فرش باشد مثل بوریا وحصیر وبرابر قبله
بهیأت تشهد نشیند حصول صفا در وقت فراغت از شغل واگر در حین عمل بر هیچ نشیند اولی بود
بسبب آنکه چون در خلوت غیر وی هیچکس نبود وهیچ جائی که دست وی ممکن بود بآنجا نرسد ودر خلوت
غیر ذکر ونماز وتلاوت وآنچه در عمل مقرر شده امری دیگر از وی صادر نشود از اقوال وافعال اجنبی
که در عمل هیچ دخل ندارد ودر آنجا پهلو بر زمین ننهد وخواب نکند مگر بی اختیار در حین غلبه
خواب ودر آنجا چیزی نخورد ونیاشامد وهمیشه باوضو بود واگر در حین جلوس از کثرت تکرار ذکر
وتلاوت کلالی وملالی عارض شود ویا چشم وی بخواب گرم شود تجدید وضو کند وباز بر عمل رود

جوهر در اجابت دعا آنچه را شغل عظیم است که وقت خواندن بخیال گذارد که من پیش
مالکی حاضرم که در بر آوردن مقصود من او را قدرت تمام است اگر خواند نشنود واجب است که مقصود
خود را از خاطر رفتن ندهد هر وظیفه را تمام که فرض خاص تا ایام معهود خوانده شود ودران ایام
از ترک حیوانات امید اجابت قوی است ودر ترک حیوانات داخل است گوشت ماهی وشیر
ودوغ وروغن وتخم وآن چیزها که از انها ساخته شده الا که بدان آمیخته باشند ایشان از اکل
پرهیز کند بر عامل لازم است که آنچنان ترک حیوانات نماید که الا بستر کند
از گوشت گاو ماهی وانگبین وپیاز خام پرهیز کند تا بعد از خوردن این چیزها اثر
در تاثیر اوراد وی اید برای خواندن تعیین وقت ومکان از واجبات است واختلاف
وقت بی عذر جائز نه مگر در اختلاف مکان اینقدر جائز است که بر همین یک مصلی خواند

ہرجا کہ اتفاق افتد

جوہر عامل پیش از شروع و بعد از آن چند روز خود را از لقمۂ شبہہ نگاہ دارد کہ کدورت او و ظلمت یک لقمہ بوجہ تا چہل روز در باطن می ماند و ضمیر را مکدر میدارد و با کدورت باطن دعا و تلاوت را ہیچ اثر نخواہد بود و بروایت صحیح ثابت شدہ کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم فرمودند کہ پاک و طیب گردان خوردنی خود را تا مستجاب شود دعای تو و صحبت پیوستہ کہ دعا فرو بستہ می شود از رفتن بآسمان بسبب سوء طعمہ و ہرچند کہ لقمہ حلال بود باید کہ در تقلیل اکل آن کوشد چہ بسیار خوردن طعام حواس را و ادراکات را کلال و ملال پیدا میکند و آن موجب کسالت و کدورت و غلبہ خواب می شود پس در روز عمل روزہ دار بود کہ روزہ را در اجابت دعوات و حصول مرادات مدخل تمام ست و در اخبار وارد شدہ کہ دعای روزہ دار مردود نمی شود و باید کہ قبل از شروع در عمل تصدق کند کہ آنرا در انجاح مرادات اثر کلی ست

جوہر چون مرتکب عملی شود از اعمال کلی کہ در آن اہتمام بلیغ داشتہ باشد ترک اکل حیوانی کند از لحوم و شحوم و آنچہ از حیوانات حاصل شود مثل شیر و روغن و بیضہ و غیر آن و اگر بطعام چرب احتیاج افتد بدہن کنجد (یعنی روغن کنجد) اکتفا کند کہ آنرا با برنج یا ماش و امثال آن بپزد و در اثنای عمل خواہ کلامی و خواہ کتابی خصوصاً کلامی از تناول سیر و پیاز و گندنای خام و ہرچہ بوی ناخوش دارد بکلی پرہیز چہ ملائکہ بغایت ازان متأذی می شوند و ارواح علوی و سفلی متنفر و امداد و اعانت ایشان بدان واسطہ از عامل منقطع می شود و در احادیث صحیح وارد شدہ کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم فرمودند چون کسی ازین چیزہا خورد باید کہ آن روز بمسجد حاضر نشود کہ ملائکہ از بوی ناخوش کراہیت دارند و از کسی کہ ازو بوہا آید متنفر و متوحش می شوند۔

جوہر بہ تسخیر شخص طفل و ضعیفی ہر کہ این اسما را روز یکشنبہ وقت طلوع آفتاب بمشک و زعفران و گلاب نویسد و در زیر سر نائم نہد و این کلمات را بالحاح بگوید یا متکلم یا کلیم یا مجیل یا مستخبر یا مستخبر یا اللہ یا لا الہ یا لابہ یا جابہ و مابہ و یا ہابہ و ہابہ بکلم آن نائم در خواب سخن گفتن آغاز کند و ما فی الضمیر خود را بتمام اظہار کند و در آن حال بیخبر کہ چہ میگوید

جوہر عامل این قاعدہ را بداند کہ زیادہ کردن بر عددی کہ مقرر شدہ است اسراف ست و نقصان کردن از وی اخلال پس نفزاید از وے و نہ کاہد۔

جوہر ازمنہ دو قسم ست شرعی و حکمی ازمنہ شرعی دو نوع ست مطلق و مقید ازمنہ مطلقہ مقید

بشهور و ایام و لیالی مخصوص نیست و نزد صاحب شریعت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم
برای اجابت دعوات و نیل مرادات مقرر شده مثل وقت سحر و هنگام طلوع فجر و طلوع آفتاب و
وقت نزول باران و میان اذان و اقامت و وقت سجده تلاوت و بعد از ادای صلوة مفروضه
و از منه مقیده بشهور و ایام و لیالی متبرکه مخصوص ست مثل ماه حرام و رمضان و عیدین
و عرفه و عاشورا و روز جمعه و پنجشنبه و دوشنبه و شب عید فطر و اضحی و برات و قدر و شب جمعه و پنجشنبه
و دوشنبه در مجموع این اوقات عمل را تاثیری دیگر ست و ازمنه حکمیه عبارت از اختیارات منجمی ست
از ساعات مسعوده و منحوسه و امکنه متبرکه که برای اجابت دعوات مثل میدان جهاد بعد از نفیر عام
و صف اول از جماعت و عرفات و مشعر الحرام و حطیم و مقام ابراهیم و درون خانه کعبه و بام خانه و
مروه و صفا و مسجد اقصی و مسجد حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم و سایر مساجد
جوهر اگر اثر ظاهر نشود ملول نگردد و قطع امید نکند چه شاید که بواسطه تقصیر در شرائط تاخیر
افتد و اگر شاید مقصود بزودی جمال نماید ترک عمل نگیرد و در کتمان عمل از محرم و نامحرم خصوص
زنان و کودکان و اصحاب عقول ناقصه و ارباب فسق و فجور سعی جمیل بتقدیم رساند که اخفای
عمل موجب نیل مقصود ست و اخفا از جمله شرائط است۔

جوهر اجماع کرده اند علما بر جواز رقیه نزد اجتماع سه شرط یکی آنکه بکلام خدا و اسما و صفات
وی تعالی باشد بزبان عربی یا دیگر که میدانند معنی آنرا و با عتقاد آنکه موثر حقیقی خدا تعالی ست
و تاثیر رقیه بتقدیر اوست و هر رقیه که متضمن شرک باشد جائز نیست و همچنین دعوات و اسما
بزبان سریانی و عبرانی که معلوم نیست معانی آن نباید خواند مگر بعضی کلمات باشد که از ثقات
معلوم شده است خواندن آن و از مشائخ متواتر آمده است چنانکه در حرز یمانی و مانند آن
و در حدیث ابوداؤد و ابن ماجه آمده و تصحیح کرده است آنرا حاکم از ابن مسعود که رسول الله
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمود انّا و تمایم و توله شرک ست و تمایم جمع تمیمه است
و این خرزه یا قلاده است که در گردن بیاویزند و آنرا در جاهلیت برای دفع آفات میکردند
و توله بکسر مثناة و فتح واو و لام چیزی ست که زنان برای جلب محبت مردان میکنند و این نوع
از سحر ست و دعا و حزب و رقیه که در کاغذ پاره بنویسند و آنرا تعویذ گویند و در گردن و بازو
به بندند بعضی علما از ان نیز منع می کنند و لیکن آنرا از حدیث عبدالله بن عمرو سندی هست
جوهر صاحب مدارج النبوت قدس سره میفرمایند که رقیها از حضرت سرور عالم صلی الله

علیہ وآلہ واصحابہ وسلم در ہر باب مرویست و در جمیع امراض آلام مشروع و مسنون ست

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم بخط نسخ بنویسد و بران نظر اجمالی دارد و نظر تفصیلی یعنی بر
ہر حرف تسمیہ و اول و آخر درود خواند بعدہ سورۂ فاتحہ مع تعوذ و تسمیہ بخواند بعدہ سورۂ
اخلاص مع تسمیہ بعدہ نظر بر تسمیہ دارد بتصور معنی و تصور حاجت کند

جوہر اول درود خواند بعدہ سورۂ فاتحہ مع تعوذ و تسمیہ بعدہ سورۂ اخلاص مع تسمیہ
بعدہ یکبار نظر اجمالی بر تمام سورۂ فاتحہ کند بعدہ نظر تفصیلی بعدہ فقط بر الحمد للہ
رب العالمین نظر تفصیلی دارد بتصور معنی و تصور حاجت کند

جوہر بدانکہ عقد انامل نوعے از شمار مسنون ست و تفصیلش اینست کہ برای
واحد خنصر دست راست فرو گیرد و جہت دو بنصر را و برای سہ وسطی را و برای چہار خنصر را
رفع کند و برای پنج بنصر را و برای شش وسطی را رفع کردہ بنصر را فرو گیرد و برای
ہفت بنصر را برداشتہ خنصر را بر میان دست نہد و برای ہشت بنصر را و برای
نہ وسطی را و برای دہ سر ناخن سبابہ دست راست را بر باطن مفصل اول انملہ ابہام نہد
و برای بست طرف عقدہ زیرین سبابہ کہ متصل وسطی ست بر ناخن ابہام نہد و برای سی ابہام را
قائم دارد و سر سبابہ بر طرف ناخن ابہام نہد چنانکہ وضع سبابہ با ابہام شبیہ باشد بقوس و وتر (زہ کمان)
و برای چہل باطن انملہ ابہام را بر پشت عقدہ زیرین سبابہ نہد و برای پنجاہ سبابہ را قائم دارد و ابہام
را خم دادہ بر کف نہد و برای شصت ابہام را خم دہد و باطن عقدہ دوم سبابہ را بر ناخن ابہام نہد
چنانکہ در شصت ساخت معہود شصت و برای ہفتاد ابہام را قائم دارد و باطن عقدہ اول یا دوم
(جمع رامی بمعنی تیرانداز ۱۲)
سبابہ بر طرف ناخن ابہام نہد چنانچہ پشت ناخن ابہام تمام مکشوف باشد و برای ہشتاد ابہام را
منتصب دارد و طرف انملہ سبابہ را بر پشت مفصل انملہ اولی نہد و برای نود سر ناخن سبابہ را
بر مفصل باطن عقدہ دوم ابہام نہد و باید دانست کہ آنچہ در دست راست دلالت بر عقدے
از عقود احاد کند از تا نہ در دست چپ دلالت بر ہمان عقدہ می از عقود الوف کند از یک ہزار
تا نہ ہزار و ہمچنین آنچہ در دست راست دلالت بر عقدے از عقود نہگانہ عشرات کند از دہ تا نود
در دست چپ دلالت بر ہمان عقدہ می از عقود مات کند از یکصد تا نہصد بین اصابع ہر دو دست
بدان صور نہگانہ مذکورہ اعداد از یکی تا نہ ہزار و نہصد و نود و نہ ضبط توان کرد و برای
عقدہ دہ ہزار طرف انملہ ابہام را متصل باید ساخت بطرف تمام انملہ سبابہ چنانکہ سر ناخن ابہام

برابر باشد و طرفش بطرف او - و بعضی گویند آنچه در دست راست دلالت کند بر عقدی از عقود در دست چپ دلالت بر بیان عقدی از عقود ماتات نماید و آنچه در دست راست دلالت بر عقدی از عقود نهگانه عشرات کند در دست چپ دلالت بر بیان عقدی از عقود نهگانه الوف کند

جوہر آیة الکرسی ده وقت داره بر وقف انگشت عقد نماید و شروع از خنصر دست راست وختم بر خنصر دست چپ و سوره الم نشرح سه بار و سوره اخلاص سه بار و درود سه بار خوانده جانب آسمان دم کند باز بر هر عقد یکبار سوره فاتحه خوانده بر ترتیب عقد بکشاید چون بکلمه من ذا الذی یشفع عنده برسد بین العینین نیت خیر بخاطر آرد و چون به یعلم ما بین ایدیهم برسد بین المیمین نیت خیر بخاطر آید مقصود حاصل شود اینست ختم آیة الکرسے

جوہر اصحاب کهف بمعنی صاحبان غار و ایشان هفت تن بودند از دوستان جناب مستطاب حق سبحانه و تعالی که از خوف دقیانوس نام پادشاه ظالم از شهر گریخته در غاری پنهان شده بخفتند و سگی بصحبت ایشان همراه بود بحکم جناب خداوند تعالے بعد چند سال بیدار شده باز بخفتند باز بقیامت خواهند برخاست و نام ایشان باتفاق اکثر مفسرین اینست اول یملیخا دوم مکسلمینا سوم کشفوطط چهارم تبیونس پنجم کشا فطیونس ششم اذ فطیونس هفتم یوانس بوس و نام سگ ایشان قطمیر است اگر دو رکعت نماز بگذارد و بعده نامهای اصحاب کهف را بحضرت خداوند تعالی شفیع آرد حاجت خواهد بر آید و اگر در سفر و حضر بخواند و با خود دارد از همه بلا محفوظ ماند و چون در کشتی بخواند و بر خود بدمد و یا با خود دارد از موج دریا ایمن شود و اگر نوشته در خانه نهد از آتش محفوظ ماند و اگر در جامه سفید بنویسد و در سنگ ریزه بندد و در آتش اندازد آتش فرو نشیند و اگر نوشته در رخت و خزینه نهد از دزدیدن و سوختن و غرق شدن سلامت ماند و اگر بر ران بندد هر چند راه بدود مانده نشود و اگر بر سر چوبی کند و در میان کشت نهد ملخ در آن زیان نرساند و اگر زن صاحب وضع بر ران چپ بندد در حال بار نهد —

جوہر طریق ختم حضرت غوث الثقلین اینست که سوره دلو و ابتدا از چهارشنبه کند و روز جمعه دوگانه گذارد و در هر رکعت بعد از فاتحه آیة الکرسی یکبار و سوره اخلاص یازده بار بخواند و بعد از سلام مستقبل قبله نشیند ختم شروع کند اول درود یکصد و یازده بار بخواند بعده کلمه تمجید یکصد و یازده بار بعده یا شیخ عبد القادر جیلانی شیئا لله یکصد و یازده بار بعده سوره یٰسین یکصد و یازده بار بعده سوره الم نشرح یکهزار و یکصد و یازده بار بعده درود یکصد و یازده بار بخواند بعده فاتحه خوانده بگوید که ثواب این ختم بحضرت غوث الثقلین شیخ محی الدین ابو محمد

سید عبد القادر جیلانی رضی الله تعالی عنه گذرانیدم بعده حاجت خواهد و حضرت ایشان را بحضرت خداوند تعالی شفیع آرد و تا سه روز چنین کند. و این ختم کبیرست و ختم صغیر اینست که سوره یٰسٓ یکبار و سوره الم نشرح یکصد و چهل و یکبار بخواند و باقی ترتیب همه بحال خود است اگر بسیار عذر باشد ختم کبیر کند و الا از صغیر هم کارها آسان شود بعونه و کرمه۔

جوهر ترتیب ختم حضرات نقشبندیه اینست که شب دوشنبه یا شب جمعه شروع کند و بحسب ضرورت هر شب که باشد و هر روز که اتفاق افتد دوگانه وضو گزارد بعده دو رکعت بخواند و در هر رکعت بعد از سوره فاتحه آیة الکرسی هفت بار و ثوابش هدیه بارواح مطهره حضرات خواجها گرداند بعده ده بار این دعا بخواند بسم الله الرحمن الرحیم یا مفتح الابواب و یا مسبب الاسباب و یا مقلب القلوب والابصار و یا دلیل المتحیرین و یا غیاث المستغیثین توکلت علیک یا رب و افوض امری الی الله ان الله بصیر بالعباد یا رب لاحول ولا قوة الا بالله العلی العظیم بعده سوره فاتحه با تسمیه هفت بار بعده درود صد بار بعده سوره الم نشرح با تسمیه هفتاد و نه بار بعده سوره اخلاص با تسمیه یکهزار و یکبار باز سوره فاتحه با تسمیه هفت بار بعده درود صد بار بعد فاتحه خوانده بگوید که ثواب این ختم بارواح مطهره حضرات خواجها گذرانیدم و در تعین اسامی این اکابر اختلاف است بعده از حضرت خداوند تعالی حصول مقصود و امداد و اعانت بواسطه این حضرات خواهد و تا حصول مقصود مداومت نماید تنها یا زیاده اما جماعت و تر اولی است

جوهر در سوره یٰسٓ ذکر لفظ رحمن چهار جاست و اسم مبارک الله سه جا و همچنین در سوره ملک پس در یٰسٓ بر لفظ رحمن هر جا که آید عقد اصبع کند از دست راست و شروع از خنصر نماید و چون بلفظ مبارک الله رسد عقد اصبع از دست چپ کند و در سوره ملک چون بر لفظ رحمن رسد بکشاید بهمین ترتیب بعد از آن هر حاجت که از حضرت خداوند تعالی خواهد روا شود و حضرت شیخ کلیم الله قدس سره در مرقع میفرمایند که مولف را خاتمه سوره ملک بار با حضرت رب العالمین بگوید دعای عفو و عافیت و معافات میکند

جوهر در فوائد الفواد مذکور است که حضرت سلطان المشایخ قدسنا الله تعالی بسره العزیز فرمودند که امام ناصر الدین را ساحره افتاد و قریب پنجاه اشتر که همه از او سا و گوسفند چون شب در آمد بهوش آمد و معلوم کرد که او را گویندگان ... آمد که هر که در حالت اضطرار چهل بار سوره یٰسٓ بخواند حضرت خداوند تعالی او را از تنگی فرج دهد و مخرجی ... [illegible]

چه پیدا آمد و آنچنان بود که نباشی بطلب کفن آمده گور را باز میکرد و امام یس معلوم کرد و آهسته خواند الذی
چون چهل بار تمام شد امام بیرون آمد نباش چون بدید زهره او ترقید و هلاک شد امام بیاید تا سعت
و اندیشید که اگر مرا ناگاه مردم خواهند دید خوف خواهند کرد پس در شب آهسته در شهر می آمد و آواز میداد
که من ناصر الدین امام را سکته شده در گور کرده بودند و تفسیر بعد از این واقعه نوشته است

جواهر هر که را مهمی پیش آید سوره یس بخواند و چون بسلام قولا من رب الرحیم رسد
هفتاد و دو مرتبه آنرا تکرار کند بعد از آن سوره را اتمام کند حضرت حق سبحانه و تعالی آن مهم او را قطع گرداند
و این عمل بکرات و مرات واقع شده و از مجربات صحیح است

جواهر هر که به نیت حصول حاجت سوره الانعام را تلاوت کند چون بمحل مذکور رسد پیش از
الله اعلم گوید و میان این دو اسم که اسم اعظم کنایت از انست این دعا بخواند اللهم یا من الذی
استعانک فلم تعنه ومن ذا الذی استغاثک فلم تغثه ومن ذا الذی دعاک فلم تجبه
ومن ذا الذی سألک فلم تعطه ومن ذا الذی استجارک فلم تجره ومن ذا الذی
توکل علیک فلم تکفه واغوثاه بک استغیث اغثنی یا مغیثاه و اشفنی شفاء ربنا اصلح
فرج عنی فرجا قریبا برحمتک یا ارحم الراحمین بعده حاجت عرض کند پس الله اعلم گفته
سوره را اتمام کند حاجت وی بر آید و این از جمله مجربات صحیح است و اگر فرضا نتیجه ظاهر نشود از
تقصیر عامل ست در رعایت شرائط مقرره

جواهر هر که را مهمی پیش آید در گوش راست وی بانگ نماز گوید و در گوش چپ وی اقامت حضرت
خداوند تعالی آن مهم کفایت کند

جواهر هر حاجتی که شود برنیاید سوره اخلاص هزار و یکبار بخواند زود بر آید مجرب ست

جواهر بعد از نماز چاشت سوره یس سه بار بخواند پس هر حاجت که خواهد بر آید

جواهر هر که در یوم الاحد وقت طلوع آفتاب سوره الکافرون ده بار بخواند و حاجت خواهد بیابد

جواهر برای جمیع مهمات هر روز هزار بار الله الصمد بخواند

جواهر سوره واللیل چهل و یکبار بخواند حاجت بر آید

جواهر هر که وقت ناخن چیدن و موی لب ستدن بگوید بسم الله و علی سنة محمد و آل
محمد صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم هیچ بیماری مبتلا نشود و چون در ریش شانه کند
اول ابروان را شانه کند تا بلا از خود باز دارد بنعمت وارده خداوند تعالی و چون روغن در سر اندازد

اول ابرو تا راچرب کند از صداع ایمن بود —

۴ جوهر ولا تمدن عینیک الی ما متعنا به ازواجا منهم زهرة الحیوة الدنیا لنفتنهم فیه ورزق ربک خیر وابقی ہ وامر اهلک بالصلوة واصطبر علیها لانسئلک رزقا نحن نرزقک والعاقبة للتقوی ہ از سوره طٰه هر که این بنویسد و برخود دارد اگر مردے که ویران نباشد ویاز نی که ویا شوهری نباشد خداوند تعالے آنرا جفت روزی کند وکسی را که قرض بسیار بود ویا مریض باشد شفا یابد واگر فقیر باشد غنی گردد واگر کسے درکاری ویا درچیزے نقصان باشد او را دران کار اچها شود

جوهر اگر در وقت خواب جامی پر آب کنده بر بالین نهد وسه بار سورة الزلزال بخواند وهر بار بران بدمد هرکیک وپشه که دران خوابگاه بود خورا وران کاسهٔ آب اندازد —

جوهر هر که خواهد که خشم خود یا غیر خود فرو نشاند پس وقتیکه آن صفت را از خود احساس کند باید که اگر استاده باشد بنشیند واگر نشسته باشد برخیزد وبر تلاوت آیة وله ما سکن فی اللیل والنهار وهو السمیع العلیم از سوره انعام ادمان نماید آن صفت از وی زائل شود

جوهر هر که سورة الکوثر شب جمعه هزار بار بخواند بے آنکه درمیان فعلی وقولے اجنبی آید بعد از ان هزار بار درود بخواند وباکل حلال وطهارت بدن ونظافت لباس وپاکی فراش خواب کند آن شب بمشاهده جمال جهان آرای حضرت سید عالم صلی الله تعالے علیه وآله وصحبه وسلم مشرف شود —

جوهر هر که سوره آل عمران بخواند اندر دنیا نرود تا حضرت خداوند تعالی را در خواب نه بیند

جوهر هر که سوره طٰه چهل شب جمعه پیاپے بخواند حضرت خداوند تعالی را در خواب بیند —

جوهر هر که سوره مجادله بنویسد ودرمیان حبوبات نهد از آنچه موجب فساد حبوبات ست سالم ماند

جوهر هر که سوره والتین بر مخزن مطعومات خواند حضرت حق سبحانه وتعالے از آنچه سبب تباه شدن ست نگاه دارد

جوهر هر کرا پشه ومگس زیان رساند بگیرد قدحے از آب وبران هفت بار بخواند بسم الله الرحمن الرحیم ومالنا ان لا نتوکل علی الله وقد هدٰنا سبلنا ولنصبرن علی ما اٰذیتمونا وعلی الله فلیتوکل المؤمنون فان کنتم اٰمنتم بالله فکفوا عنا شرکم واٰذاکم وبرجادهم بدهد وآب را گرد خود بریزد همان شب از شر ایشان ایمن بود —

جوهر اگر سورهٔ بروج بزعفران بنویسد و بطفل بند د که از شتن شیر او را آسان گردد۔

جوهر سورهٔ جمعه برای موافقت زن و شوهر بسیار بخواند۔

جوهر اگر خواهی که زبان تو بصدق و صواب جاری شود و از کذب و خلاف ساکت گردد سورة القدر بسیار بخوان

جوهر هر که سورة الصف را بخواند فرزندان مطیع او شوند۔

جوهر بجهت دفع گریستن کودک سورهٔ رعد ده بار بخواند یا سورة المطففین هفت بار۔

جوهر ویل لکل افاک اثیم ۵ یسمع آیت الله تتلی علیه ثم یصر مستکبرا کان لم یسمعها فبشره بعذاب الیم ۵ و اذا علم من آیتنا شیئا ن اتخذها هزوا ط اولئک لهم عذاب مهین ط چون بکسی حاجت داشته باشد این آیت را بکف دست راست خود سه بار بخواند و دست خود بسم آورد چون پیش آن شخص رسد در برابر او دست خود را باز کند مقصود حاصل گردد

جوهر من دمت والقیت علیک محبة منی تا فتو تا از سورهٔ طه موجب جذب قلوب و توجه نفوس است

جوهر من یحیی العظام وهی رمیم تا تو قدون از سورهٔ یٰس بر هفت قطعه نمک (پاره از هر جزء ۱۲) بخواند و بر قطعه یکبار نفث کند و هر بار بعد از قرات آیة بگوید فلان بن فلان علی حب فلان بن فلان پس یکیک قطعه را در آتش اندازد (در بیست آن ۱۲) در محبت عامل بیقرار شود

جوهر اگر کسی را درد در بدن باشد جای درد بگیرد و عامل این نقش را بر زمین نوشته بر این نقش جفت ماند درد دفع شود

۴۲۲۸

جوهر اگر سورة النصر بر لوح رصاص نقش کند و بر دام صیاد مرغان بند د مرغ بسیار بدام افتد و اگر بر شبکه ماهی گیران بند د فوج فوج ماهی بدام افتد۔

جوهر هر که قطعه رصاص که در دام صیادان می باشد از آن لوح تنک سازد و وقتیکه قمر در منزل موخر باشد از منازل بست و هشتگانه فلک البروج و بر آن لوح نقش کند الله الذی سخر لکم تا تتفکرون از سورهٔ جاثیه و در هم پیچیده و بر شبکه بندد هرگاه آن شبکه را بدریا فرو گذارد ماهی بسیار پیرامن شبکه در آیند و اگر بر چوب گز نقش کند و بر دام صیاد مرغان بند د مرغ بسیار بدام افتد۔

جوهر اگر جامه نو بروز شنبه پوشد زحمت بیند و در یکشنبه زد و پاره شود لیکن بخوشی (بیمار شود ۱۲)

و دوشنبه سوخته گردد یا در آب غرق شود و سه شنبه در خصومت پاره شود و چهارشنبه جامه به جامه رسد و مال حلال یابد و پنجشنبه عقل افزاید و جمعه عمر دراز گردد۔ روز شنبه جامه نو قطع نمودن مبارک نیست و روز یکشنبه مریض گردد و دوشنبه مبارک و سه شنبه بسوزد و غرق شود و چهارشنبه نعمت افزاید و پنجشنبه علم نافع و حسن و جمعه طول حیات

جواهر اگر بروز شنبه غسل کند بیماری دور شود و یکشنبه بیمار گردد و دوشنبه روزی فراخ گردد و سه شنبه عمر کم شود و چهارشنبه دولت افزاید و پنجشنبه در مال نقصان آید و جمعه مال افزاید و در احتیاج مضائقه نیست۔ روز شنبه حجامت کند و ناخن تراشد غنی گردد و یکشنبه عاقل گردد و دوشنبه حرص دور شود و سه شنبه ساعتی چند شاد و خوش باشد چهارشنبه شیطان احتلام بکند پنجشنبه ملال نباشد

۷۸۶

جدول								
الحمد لله	رب العالمین	الرحمن	الرحیم	مالک	یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	
رب العالمین	الرحمن	الرحیم	مالک	یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	
الرحمن	الرحیم	مالک	یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	
الرحیم	مالک	یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	صراط الذین	
مالک	یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	صراط الذین	انعمت علیهم	
یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	صراط الذین	انعمت علیهم	غیر المغضوب	
ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	صراط الذین	انعمت علیهم	غیر المغضوب	علیهم	
وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	صراط الذین	انعمت علیهم	غیر المغضوب	علیهم	ولا الضالین	

این تعویذ برای چیچک است در گلوی طفل ببندد

جواهر اگر روز جمعه ناخن چیند توانگر گردد و غسل کند ثواب یابد و جامه نو پوشد دولت یابد و بر تن روغن مالد رنج رساند و جامه بسوزد دیر بود و بعد شماز جامه نو قطع کند از غم نجات یابد و اگر بروز شنبه ناخن چیند بیمار شود و غسل کند صحت یابد و روغن مالد دولت یابد و جامه سوزد صدقه دهد و جامه پوشد بیمار شود و جامه نو قطع کند پریشان گردد و اگر بروز یکشنبه جامه نو قطع کند یا بپوشد اندوهگین ماند و جامه سوزد خصومت بود و ناخن چیند پریشان شود و غسل کند عمر کم شود و روغن مالد رنج شود و اگر بروز دوشنبه جامه نو قطع کند یا بپوشد رنج بود و جامه سوزد بهتر بود و روغن مالد یا ناخن چیند مبارک بود و اگر بروز سه شنبه جامه نو قطع کند یا بپوشد رنج بود و جامه سوزد زیان بود و غسل کند یا ناخن چیند

یار وغن مالد اندوهگین شود اگر بروز چهارشنبه جامه نو قطع کند یا بپوشد مبارک بود جامه بسوزد آفت آید
وغسل کند و ناخن چیند و روغن مالد مبارک بود و اگر بروز پنجشنبه جامه نو قطع کند یا بپوشد مبارک بود
و جامه بسوزد بد بود و غسل کند فقیر گردد ناخن چیند بهتر بود روغن مالد بد بود و اگر بروز پنجشنبه و یکشنبه
و سه شنبه سر تراشد بهتر بود و شنبه دوشنبه و چهارشنبه بد بود اگر اول ماه سر تراشد عمرش کوتاه شود دوم
بهتر سوم بد چهارم نیک پنجم نیک ششم بد هفتم نیک هشتم بد نهم نیک دهم نیک یازدهم بد دوازدهم نیک
سیزدهم بد چهاردهم نیک پانزدهم نیک شانزدهم نیک هفدهم بد نوزدهم نیک بستم بد بست و یکم بد بست و دوم
بست و سوم بد بست و چهارم نیک بست و پنجم بد بست و ششم نیک بست و هفتم بد بست و هشتم نیک بست و نهم نیک سی ام بد

جوهر

الحمد لله ۱۶	رب العالمین ۱۰	الرحمن الرحیم ۳	مالک یوم الدین ۱۳
ایاک نعبد ۱۰	و ایاک نستعین ۱۵	اهدنا الصراط ۶	المستقیم ۷
صراط الذین ۶	انعمت ۱۲	علیهم غیر المغضوب ۲	علیهم ۶
ولا الضالین ۱۱	آمین ع	بسم الله ۷	الرحمن الرحیم ع

این تعویذ آبله است پیش از انکه علامت ان ظاهر گردد بنویسد زیر بالین نهد

جوهر ۳ آتشی احبار اجل

۱	۱۴	۱۱	۸
۱۲	۷	۲	۱۳
۶	۹	۱۶	۳
۱۵	۴	۵	۱۰

خاکی احبار اجل

۱۴	۱	۸	۱۱
۷	۱۲	۱۳	۲
۹	۶	۳	۱۶
۴	۱۵	۱۰	۵

بادی احبار اجل

۱۱	۸	۱	۱۴
۲	۱۳	۱۲	۷
۱۶	۳	۶	۹
۵	۱۰	۱۵	۴

آبی احبار اجل

۸	۱۱	۱۴	۱
۱۳	۲	۷	۱۲
۳	۱۶	۹	۶
۱۰	۵	۴	۱۵

		باسط			
	۱	۵۲	۱۱	۸	
	۱۲	۷	۲	۵۱	
	۶	۹	۵۴	۳	
	۵۳	۴	۵	۱۰	

جواہر طریق استمداد از رجال الغیب اینست بہر طرف کہ رجال الغیب باشند ہفت قدم بجانب
ایشان رود و بہر دو دست با ادب و تعظیم تمام سلام کند بعدہ ہفت بار درود بخواند بعد ازان بگوید بسم اللہ
الرحمن الرحیم السلام علیکم (سلام باد برشما ۱۲) یا رجال الغیب و یا ارواح المقدسۃ اغیثونی (برسید مرا ۱۲) بغوثۃ (بفریاد رسی) وانظرونی (و بہ بینید مرا ۱۲)
بنظرۃ (بیک نظر ۱۲) یا رقباء و یا نقباء و یا نجباء و یا ابدال و یا اوتاد و یا غوث و یا قطب اعینونی (مدد کنید مرا ۱۲) فی
ہذا الامر سلمکم (سلامت دارد شمارا ۱۲) اللہ تعالیٰ فی الدنیا والآخرۃ بحق محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و صحابہ
وسلم و بعد ازان متوجہ تمام بسوے ایشان باشد بعدہ پشت بطرف ایشان کند و پشت پناہ خود داند
و بدان اعتماد نماید و ہمچنین صبح و شام ملازمت کند اکابر طریقت میفرمایند کہ رجال الغیب را
بہر نیتے کہ شفیع آرد و بہر حاجتے کہ حضور ایشان در دل گمارد انشاء اللہ تعالیٰ حاجتش برآید
و در ہنگام سفر بمقابلہ ایشان نرود باید کہ پس پشت دارد و پشت پناہ خود سازد و سیر رجال الغیب
ازین شعر معلوم کند شعر گنج باشش گنج ہمش + گنج باشش گنج اشپ +
مراد از ک کنجی و ن نیرت و ج جنوب و غ غروب و ب بائب و ا ایسان و م مشرق و ش شمال
و کنجی درمیان مشرق و جنوب را گویند و نیرت درمیان مغرب و جنوب و بائب درمیان شمال
و مغرب و ایسان درمیان مشرق و شمال پس رجال الغیب بتاریخ اول در کنجی باشند و دوم
در نیرت و سوم در جنوب و چہارم در غروب و پنجم در بائب و ششم در ایسان و ہفتم در مشرق و
ہشتم در شمال و بتاریخ نہم باز در کنجی باشند و بتاریخ دہم در نیرت و علیٰ ہذا القیاس تا آخر ماہ
و روز سعد و نحس ابتدای سفر ازین ابیات معلوم کند ؎

۳	بیک شنبہ و جمعہ مغرب مشو مرو چہار شنبہ سہ شنبہ شمال		بدو شنبہ و شنبہ مشرق مرو جنوب ست در پنجشنبہ وبال	
		دیگر		
۲	شنبہ و جمعہ یکشنبہ غرب و دو شنبہ [illegible] مشرق		سہ چہار آن در شمال پنجشنبہ در جنوب	

دیگر

ہفتم و چہار دہم بست دوم بست نہم	چو کنی راسوی مشرق طلب ہمت اقبال
بست ہشتم ششم و بست و یکم در ایسان	ہشتم و پانزدہم بست و سوم سلخ شمال
پنجم و سیزدہم بستم اندر بائب	میتوان یافتن ای کرم فرخندہ خصال
زانکہ چارم و اثنا عشر و نوزدہم	بست و ہفتم طرف غرب نماید جمال
بست و پنجم دہم و ہفدہم دوم نیز	سوی نیرت بود این طائفہ راسیل خیال
سوم یازدہم و ہژدہم و بست و ششم	بجنوب ست گذر کردن ایشان ہمہ حال
بست و چارم ہم و شانزدہم غرہ ماہ	سوی آکنی طلب اینست حساب ہمہ سال

از شرح سیفی قربی ۱۲

جوہر ہر امرے بدون استخارہ شروع نکند چہ در سفر و چہ در حضر بلکہ در سفر بیابی ہر منزل استخارہ کند واگر فرصت اداے دو رکعت استخارہ نیابد بر صرف دعا اکتفا کند و ہیچ خواب ورویا در استخارہ مسنونہ درکار نیست وانچہ مشائخ میکنند آن طور دیگرست و طریق مسنون اینست کہ اولاً وضو کند و دو رکعت بہ نیت استخارہ بگذارد در اولے بعد از سورۂ فاتحہ سورۃ الکافرون و در ثانیہ سورۂ اخلاص بخواند وبعد از سلام این دعا بخواند اللہم انی استخیرک بعلمک و استقدرک بقدرتک واسالک من فضلک العظیم فانک تقدر ولا اقدر وتعلم ولا اعلم و انت علام الغیوب اللہم ان کنت تعلم ان ہذا الامر خیر لی فی دینی و معاشی وعاقبۃ امری فاقدرہ لی ویسرہ لی ثم بارک لی فیہ وان کنت تعلم ان ہذا الامر شر لی فی دینی ومعاشی وعاقبۃ امری فاصرفہ عنی واصرفنی عنہ واقدر لی الخیر حیث کان ثم ارضنی بہ بر لفظ ہذا الامر آن کار را در دل خود دارد

جوہر دو رکعت نماز بگذارد و در ہر رکعتی بعد فاتحہ یازدہ بار سورۂ اخلاص بخواند وبعد از آن دہ بار سورۂ اخلاص و دہ بار سورۃ الفلق و دہ بار سورۃ الناس خواندہ بر دست راست دمد و دست را زیر سر نہادہ بخواب رود و ہیچ احدی سخن نکند اگر در خواب کسی چیزے بدہد بیقین داند کہ کار البتہ خواہد شد در ان اقدام نماید و اگر چیزے از وے بستاند بداند کہ کار نخواہد شد از ان ہیچ اجتناب نماید

جوہر ہر کہ خواہد کہ در منام خود از خیر و شر کار خود خبر یابد باید کہ پیش از خواب وبعد از صلوۃ عشا شش رکعت نماز بگذارد در اول بعد از فاتحہ سورۂ والشمس ہفت بار بخواند و در دوم

سورۂ والیل ہفت بار و در سوم سورۂ والضحی ہفت بار و در چہارم سورۂ الم نشرح ہفت بار و
در پنجم سورۂ والتین ہفت بار و در ششم سورۃ القدر ہفت بار و بعد از سلام درود بخواند بعدہ
این دعا اللّٰہم یا رب ابراہیم وموسیٰ ورب اسحٰق ویعقوب ورب جبرئیل ورب میکائیل
ورب اسرافیل ورب عزرائیل ویا رب منزل الصحف ومنزل التورٰیۃ والانجیل والزبور
والفرقان ارنی فی منامی ہذہ اللیلۃ من امری انت اعلم بہ واین استخارہ را ہفت شب کند

جوہر در نصف شب بیدار شود و وضو کند و بعد تحیت وضو بخواند سورۂ فاتحہ یازدہ بار و سورۂ اخلاص
یازدہ بار و درود یازدہ بار و کلمۂ تمجید یازدہ بار و یا شیخ عبد القادر جیلانی شیئاً للہ یازدہ بار
بعدہ دو رکعت بگذارد و در ہر رکعت سورۂ اخلاص بست و پنج بار بخواند و ثواب آن بحضرت
غوث الثقلین رضی اللہ تعالیٰ عنہ رساند و باز دو رکعت برای قضای حاجت خود بگذارد
وچون تحریمہ بندد ہر دو چشم بپوشد و خود را ناظم داند پس شروع کند سورۂ فاتحہ وچون بایاک نعبد
وایاک نستعین برسد این ہر دو کلمہ را تکرار کند تا گردن بگردد پس اگر جانب راست گشت کار کند
واگر بجانب چپ گردد کار نکند پس تمام کند فاتحہ را و سورۂ اخلاص یازدہ بار ضم کند در رکعت
ثانی ہمچنین گذارد یعنی بعد فاتحہ سورۂ اخلاص یازدہ بار من غیر التکرار

جوہر چون خواہد کہ کاری کند اول رو بقبلہ استادہ شود و بخواند یکبار اعینونی یا عباد اللہ
المسلمین و استمداد کند بدل از عبادی کہ در آن سمت اند بعد از آن جانب یمین بعد از آن
جانب یسار بعد از آن خلف و اصغا کند آنچہ بزبان کسی بگذرد و بران عمل نماید واین از
عالم فال ست و در شرع شریعت آمدہ و فال نیک گرفتن مشروع و مسنون ست

جوہر النور الباسط الطاہر ہر کہ ارادہ کند کہ چیزی را در خواب مشاہدہ کند وچیزی معلوم کند
از غائبی یا حادثہ از حوادث کونیہ کہ ہنوز اثر آن بظہور نیامدہ باشد باید کہ طہارت کامل سازد و
بفراش درآید و با ہر کہ مطلوب اوست بذکر این اسما شغل گیرد و آنقدر کہ تواند بخواند واگر بعدد
مجمل این اسما بخواند اتم وابلغ بود و آن ہزار و دویست و سی و چہار ست پس بخواب رود
آنچہ مطلوب ست ظاہر شود

جوہر شب جمعہ در نصف شب صد بار استغفار کند و صد بار درود بخواند بعد از آن صد بار
بخواند ومن قدر علیہ رزقہ فلینفق مما اٰتٰہ اللہ لا یکلف اللہ نفسا الا ما اٰتٰہا سیجعل اللہ بعد عسر یسرا آیۃ از سورۂ طلاق بعدہ صد بار درود بخواند پس خواب کند

درخواب کیفیت خلاص از ضیق معیشت بروی ظاهر شود و ابواب رزق بروی مفتوح گردد

جواهر در نصف شب غسل کند یا وضو جدید و بعد ادای تحیة الوضو دو رکعت بگذارد و در هر رکعتی بعد فاتحه سورهٔ اخلاص سه بار بخواند بعد از آن یک هزار و یکبار آمنت بالله العلی العظیم و توکلت علی الحی القیوم و روی بقبله دست راست زیر سر نهاده در خواب رود انشاء الله تعالی مقصود در خواب بیند

جواهر طهارت کامل کند و لباس پاک بپوشد و چهل روز پیوسته روزه دارد و هر شب از وجه حلال روزه کشاید و ابتدا از روز جمعه کند و چون وقت خواب آید هفت بار سورهٔ والشمس بخواند و هفت بار سورهٔ واللیل و هفت بار سورهٔ والضحی و هفت بار الم نشرح و هفت بار قل اللهم مالک الملک تا بغیر حساب حضرت خداوند تعالی شخصی را مسخر وی گرداند که آنچه می طلبد در بیداری و یا در خواب و یا آن را بنماید

جواهر برای انکشاف حال غائب شب جمعه غسل نموده چهل و یکبار سورهٔ مزمل بخواند در خواب حال منکشف گردد

جواهر چیزی گم شده یا گریخته در شب یا روز هزار بار بخواند یا جامع الناس لیوم لاریب فیه اردد علی ضالتی و بعد از ده بار یابد یا چون این دعا خوانده باشد نام آن چیز بگوید مجرب است

جواهر گم شده را سه بار گوید انا لله و انا الیه راجعون پس سورهٔ یس بخواند

جواهر وقتیکه گم شود سورهٔ والعادیات بخواند

جواهر آیة الکرسی بر قدری آرد گندم بخواند و هر کسی را که دهد بگوید که با آب دهن در کف غلوله کند آن کس که دزدیده است آب از دهن او بیرون نیاید و غلوله نتواند کرد

جواهر بسم الله الرحمن الرحیم لا اله الا الله بر پیشانیش محمد رسول الله بر زبانش عصای موسی بر جگرش مهر سلیمان بر دهانش هفت بار خوانده بجانب هر که دم کند مهربان شود و زبانش بسته گردد

جواهر هر که نزد پادشاه ظالم و قهار رود یازده بار گوید یا مالک یوم الدین ایاک نعبد و ایاک نستعین هیچ آسیبی بدو نرسد و اگر در سفر قاطع طریق پیش آید بروی سه بار گوید چون بعد مذکور بخواند مانع از راه برخیزد این معنی بکرات و مرات بتجربه رسیده

جواهر ان ولیی الله الذی نزل الکتاب و هو یتولی الصالحین والذین تدعون من دونه لا یستطیعون نصرکم ولا انفسهم ینصرون وان تدعوهم الی الهدی

لا یسمعوا وتراہم ینظرون الیک وہم لا یبصرون ○ خذ العفو وأمر بالمعروف واعرض عن الجاہلین ○ وإما ینزغنک من الشیطان نزغ فاستعذ باللہ انہ سمیع علیم ○ از سورۂ اعراف ہر کرا خوف قطاع الطریق باشد برین مداومت نماید

جواہر بسم اللہ الرحمن الرحیم انا جعلنا فی اعناقہم اغلالا فہی الی الاذقان فہم مقمحون ○ وجعلنا من بین ایدیہم سدا ومن خلفہم سدا فاغشیناہم فہم لا یبصرون ○ یا حمید الفعال ذا المن علی جمیع خلقہ بلطفہ برائے رد دعوت و رجعت و دفع و مقہوری اعداء ظاہری و باطنی چندانکہ میسر آید بخوانند

جواہر اَدْعُوکَ یَا حُوَّا اَصْلِحْہَا شَدِیْ قِطْمِیْ دُعَا و بعضے دُعَا بدال معجمہ خوانند ہر کہ در سال یکبار بخواند او را مار نگزد و اگر بگزد خود بمیرد

جواہر قُرْآمِیْ ذَاخُذَا دَابَدًا اَدَا حضرت شیخ محی الدین ابن عربی دا و بعضی قروقا خوانند و بدا بتشدید دال مہملہ است و بعضے بالتخفیف خوانند بخوانند و بر مار گزیدہ بدمند لعاب دہن خود بدہد کہ بر جائی گزیدگی مار بمالد و اگر اجازت شود بدہ روز پنجشنبہ بر شیرینی و آب فاتحہ حضرت شیخ محی الدین ابن عربی قدس سرہ دادہ قدرے ازان خورد و پس خوردۂ خود او را بخوراند و بگوید کہ ترا اجازت این عمل دادم

جواہر سلام علی نوح فی العالمین ہر کہ ہر روز بخواند مار و کژدم او را نگزد

جواہر برلدغ مار و کژدم ہفت بار سورۂ فاتحہ بخوانند و حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم بر لدغ کژدم آب نمک می مالیدند و سورۃ الکافرون و معوذتین میخواندند و بعضے نمک بمالند و سورۂ اخلاص و معوذتین خوانند

جواہر قال القہا یموسی ○ فالقہا فاذا ہی حیۃ تسعی ○ قال خذہا ولا تخف سنعیدہا سیرتہا الاولی ○ ہفت بار بر نمک خواندہ مار گزیدہ را بخورانند شفا یابد

جواہر حضرت شیخ عبد الحق محدث قدس سرہ در مدارج النبوت میفرمایند کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم فرمودند العین حق یعنی چشم زخم و کار کردن آن موجود و ثابت ست در نفس الامر و حضرت حق تعالے این خاصیت در بعضی نفوس نہادہ است کہ چون نظر کنند بجانب چیزے بر وجہ استحسان ضرر یابد آن چیز چنانکہ در حدیث فرمودند حضرت سرور عالم صلے اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم اگر چیزے می بود کہ پیش دستی میکرد تقدیر

می نمود قضا و قدر را ہر آئینہ سبقت میکرد و آنرا عین و این مبالغہ است در تاثیر عین و جماعت از مبتدعہ
مثل اہل اعتزال و ہر کہ بطریقہ ایشان میرود منکر شدہ اند آنرا و چون مخبر صادق بران خبر دادہ
اعتقاد آن واجب و انکار آن باطل باشد و بعضی از اصحاب طبائع گفتہ اند کہ جواہر لطیفہ
غیر مرئیہ منبعث می شود از عائن و متصل میگردد بمعیون و در می آید درون مسامات جسم وے
پس پیدا میکند حضرت حق تعالے ہلاک را نزد آن چنانکہ پیدا میکند ہلاک را نزد نوشیدن
زہر و بعضے کسانے کہ منسوب بودہ اند بعین میگفتند کہ چون می بینیم چیزی را کہ خوش مے آید
مارا می یابیم حرارتے کہ بیرون می آید از چشمان ما و بعضی میگویند کہ منبعث میگردد از عائن قوت سمیہ کہ
متصل میگردد بمعیون کہ باعث ہلاک و فساد میگردد و مثل زہرے کہ از افعی بلدیغ میرسد و از
افاعی بوساطت نظر تیز زہر میرسد و بالجملہ بر مثال تیر چیزی از جانب عائن بجانب معیون
روانہ میگردد و اگر مانعی کہ حفظ و وقایہ دہی کند درمیان نبود میرسد و کارگر می افتد و اگر مانعے
درمیان بود کہ عبارت از حرز و تعوذ و دعاست و مانند سپرست وصول و نفوذ نیابد و اگر
سخت و قوی بود تواند کہ ہم بجانب وے برگردد

جوہر اگر عائن ترسد بہ رسیدن ضرر چشم خود اللہم بارک علیہ گوید دفع چشم زخم کند
و بزرگترین رقیہا برائے عین و تمامی بلایا و آفات و امراض قرائت سورۂ فاتحہ
آیۃ الکرسی و معوذتین است و از آنجملہ است اعوذ بکلمات اللہ التامات من غضبہ و عقابہ و
شر عبادہ و من ہمزات الشیاطین و ان یحضرون

جوہر چون در عیال و اہل و مال خود چیزے خوش آید شتاب گوید ما شاء اللہ لا قوۃ
الا باللہ از چشم زخم و آفت در امان باشد۔

جوہر ہر کہ از چشم بد متاثر شود سورۃ البقرہ بر وے بخوانند یا سورۃ الجن ہفت بار
یا سورۃ القدر بیست و یکبار یا سورۃ والعادیات سہ بار

جوہر و ان یکاد الذین کفروا لیزلقونک بابصارہم لما سمعوا الذکر و یقولون انہ
لمجنون ۝ وما ہو الا ذکر للعالمین ۝ از سورۂ ن برائے دفع عین نافع است۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم اعوذ بکلمات اللہ التامات من شر کل شیطان
وہامۃ و من عین لامۃ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم برائے
حضرت امیر المومنین امام حسن و حضرت امیر المومنین امام حسین علیہم السلام فرمودند کہ این تعویذ نویسند و بر بازو بندند

جوہر برائے محفوظ ماندن از جمیع آفات و بلیات و مکروہات دینوی سی وسہ آیۃ بعد از نماز شام باید خواند چہار آیۃ از اول سورۂ بقر تا مفلحون وسہ آیۃ از آیۃ الکرسی تا خالدون وسہ آیۃ آخر سورۂ بقر از للہ ما فی السموات تا آخر سورۂ وسہ آیۃ از سورۂ اعراف از ان ربکم اللہ تا المحسنین و دو آیۃ از آخر سورۂ بنی اسرائیل از قل ادعوا اللہ او ادعوا الرحمن تا آخر و دہ آیۃ از سورۂ والصافات تا لازب وسہ آیۃ از سورۂ رحمن از یمعشر الجن تا فلا تنتصران وسہ آیۃ از آخر سورۂ حشر از لو انزلنا ہذا القران تا آخر سورہ و دو آیۃ از اول سورۂ جن از

قل اوحی الی تا شططا

جوہر اللہ الذی خلق السموات و الارض و انزل من السماء ماء فاخرج بہ من الثمرات رزقا لکم ج وسخر لکم الفلک لتجری فی البحر بامرہ ج وسخر لکم الانہار ج و سخر لکم الشمس و القمر دائبین ج وسخر لکم اللیل و النہار ج و اٰتکم من کل ما سالتموہ ط و ان تعدوا نعمۃ اللہ لا تحصوہا ط ان الانسان لظلوم کفار از سورۂ ابراہیم ہر کہ مداومت کند ہر صباح و مسا و در وقت خواب و دخول برابل و عیال و حیوان و اخوان از ہمہ حوادث زمان در امان باشد و ہر کہ در ہر سفر خواہ بری خواہ بحری صبح و شام مواظبت نماید

از ہمہ آفات محفوظ باشد

جوہر ہر کہ خواہد کہ او را حضرت خداوند تعالیٰ فرزندی شایستہ و پارسا کرامت فرماید این آیۃ بسیار خواند رب ہب لی من لدنک ذریۃ طیبۃ ج انک سمیع الدعاء ہ

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم یا ایہا الناس اتقوا ربکم الذی خلقکم من نفس واحدۃ و خلق منہا زوجہا و بث منہما رجالا کثیرا و نساء ج و اتقوا اللہ الذی تساءلون بہ و الارحام ط ان اللہ کان علیکم رقیبا ہ در شب آدینہ در نیم شب چنانکہ کسے نبیند بگلاب و زعفران بر پارہ شکر بنویسد و مرد خود خورد و زن را نیز علیحدہ نوشتہ بدہد وسہ شب ہمچنین کند زن عقیمہ حاملہ شود و فرزند نرینہ بزاید و شیر زیادہ شود

جوہر اگر سورۂ مزمل دہ بار خواندہ بر آب دم کنند و زن و شوہر ہر دو روزہ بدان افطار سازند فرزند نرینہ شود

جوہر ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ این حروف ہژدہ را حروف متواخیہ گویند بجہت آنکہ در صورت متشابہ و مماثل یکدیگر اند ہمچون

اخوان وجز ہجو واثبات نقطہ از یکدیگر ممتاز نشوند ہر کہ اینحروف را بمشک وزعفران و شیر زنان بنویسد وزن بر جامہ بند د وہمیشہ با خود دارد خصوصاً وقت مباشرت شوہر

پسر زاید و این حروف را در اعمال محبت واخوت بغایت اثر است

جوہر اگر س را شصت بار بنویسد وبگردن طفل بند د زود بسخن آید ولکنت از زبان خیزد

جوہر رشتہ کلاوہ را تاب دہد ویک قفل بسیار خرد مع کلید بیارد و در ان قفل کلید انداختہ ورشتہ مذکور میان حلقہ قفل اندا ختہ سورۂ یٰسین مع تسمیہ تا مبین اول خواندہ بران قفل بدمد سورۂ یٰسین مع تسمیہ تا مبین دوم خواندہ باز بدمد یٰسین مع تسمیہ تا مبین سوم خواندہ بر قفل دمیدہ بند کند تعلیق این قفل مع کلید در رشتہ مذکور در کمر زیر ناف برای حفظ حمل از مجربات صحیح است

جوہر ان اللہ یمسک السمٰوات والارض ان تزولا ج ولئن زالتا ان امسکھما من احد من بعدہ ط انہ کان حلیما غفورا ۴۱ از سورۂ فاطر اگر حاملہ را خوف سقوط حمل باشد بر حمل بندد

جوہر اگر زن حاملہ سورۂ حجرات با خود دارد از خوفہا محفوظ ماند۔

جوہر اذ قالت امرأۃ عمران رب انی نذرت لک ما فی بطنی تا بغیر حساب از سورۂ آل عمران بمشک وزعفران بنویسد ودر غلاف این تعویذ کند وبگلوی طفل بند د از گریستن وترسیدن ایمن بود وبانک شیر مادر سیر شود۔

جوہر سورۃ البلد بنویسد وبطفل نوزادہ بند د ایمن بود از آفتہا۔

جوہر سورۃ الناس بنویسد وبطفل بند د ایمن بود از آفات۔

جوہر برای وسعت رزق سورۂ مزمل بعد از نماز عشا بست ویکبار بخواند واگر فرصت نباشد ہفت بار واگر اینقدر ہم فرصت نباشد یکبار لیکن چون باین آیۃ رسد رب المشرق والمغرب لا الہ الا ہو فاتخذہ وکیلا حسبنا اللہ ونعم الوکیل بست وپنجبار بخواند بعد از ان سورہ را اتمام کند وبعضے میفرمایند کہ برای مہمی کہ قابل بر آمدن نباشد روز پنجشنبہ غسل کند وبا کسی سخن نگوید وسہ کرۃ سورۂ مزمل بخواند وبرای دفع نفس پنج کرۃ و در سہ روز تمام عمر از غلبات نفسانی محفوظ ماند وبعضی فرمودہ کہ برای بر آمدن جملہ حاجات چہل ویکبار بدین طریق بخواند کہ بعد نماز فجر ہشت بار وبعد ظہر ہشت بار وبعد عصر ہشت بار وبعد مغرب ہشت بار وبعد عشا نہ بار داول وآخر درود وحین خواندن باکسی سخن نگوید وبعضی فرمودہ کہ برای کفایت جمیع مہمات

در مجلس واحد یازدہ بار یا بست و یکبار تا دو روز یا چہل روز یا در یک روز ہزار بار بخواند بمقصود رسد و برای وسعت رزق تا چہل روز دہ بار خواند و ہر کہ نوشتہ با خود دارد محتاج نگردد و ہر جا کہ رود فتحیاب شود و اگر بعد نماز فریضہ بخواند بدی او بنیکی مبدل گردد و اگر خواندہ میان دشمنان رود منقاد گردند و خواندہ سورہ مذکورہ از زہر مار و گزدم و سحر و جملہ بلاہا ایمن گردد و ہر کہ ہر شب دوشنبہ صد بار بخواند زیارت جناب سرور عالم را صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم در خواب بیند و بعضی فرمودہ کہ دو رکعت نماز بگذارد و در ہر رکعتی بعد فاتحہ سورہ مزمل بخواند و بحضیہ مشرف بروئیت جناب سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم گردد و اگر کسی را فرزند نمی شود و نمی زید ریسمان نیلہ چہار تا دو بیست و پنج دہ رشتہ کردہ و یکجا کردہ تا دو بیدہ ران ریسمان چہل و یک گرہ دہد و بہر گرہ یکبار سورہ مزمل بخواند دم کند و آن ریسمان در گلوی آن کودک ببندد عمرش طویل گردد و اگر بیماری بست و یکبار خواندہ دم کند و در گلوی کودک اندازد عمرش دراز شود۔

٢ جوہر لا الٰہ الا اللہ الحلیم الکریم سبحان اللہ رب العرش العظیم الحمد للہ رب العالمین کانہم یوم یرون ما یوعدون لم یلبثوا الا ساعۃ من نہار کانہم یوم یرونہا لم یلبثوا الا عشیۃ او ضحٰہا دہ بر جام سفید یا چینی بقلعیت بنویسد و زن بنوشد این رقیہ مجرب ست مر عسر ولادت را۔

جوہر اولم یر الذین کفروا ان السمٰوات والارض کانتا رتقا ففتقنٰہما وجعلنا من الماء کل شیء حی افلا یؤمنون آیۃ از سورۃ انبیاء مشکل وضع حمل نساء اگر خواندہ بر شکم آن ہر بار نفث کند یا زیر ناف یا بر ظہر و این مجرب است بصحت رسیدہ۔

جوہر سورۃ انشقت بجہت آسانی درد زہ ہفت بار بر قند یا بر آب خواندہ بخوراند یا سورۃ اخلاص در مکان واحد سہ ہزار بار یا ہفت ہزار بار یا نہ ہزار بار بخواند

٢ جوہر اجابی دہ کہ راجابی دہ نُرق دُ دُقن تا آیا مرا ئین ڈلی گڑکی لیوے ہر ڈلی پر سات بار پڑھے اور ہر بار دم کرے اول ایک ڈلی کھلاوے اگر مفید ہو بہتر والا بعد ایک گھڑی یا گھنٹہ کے دوسری اور تیسری کھلاوے یہ عمل واسطے وضع حمل کے مجرب اور صحیح ہے۔

٢ جوہر اجابی و خمر اجابان دہقات ہڑ یا مرا نوشتہ بندد۔

جوہر حروف دو قسم ست نورانی و ظلمانی نورانی کہ آنہا عالیات ہم گویند عبارت ست از حروف مقطعہ قرآنی کہ در اوائل سور واقع شدہ است و وجہ تسمیہ اینہا بنورانی آنکہ ہیچ اسمی از

از اسماء حسنی بی امتزاج اینہانیست مگر یک اسم کہ الودود است وحروف مقطعات قرآنی بیست کلمہ وہفتاد وہشت حروف است الم الم المص الر الر الر المر الر الر کہیعص طہ طسم طس طسم الم الم الم یس ص حم حم حم عسق حم حم حم حم ق ن واین عدد وقتی مسلم ست کہ حم عسق را دو کلمہ اعتبار کنند چنانچہ بعضی از علماء این فن کردہ اند واگر آنرا مثل کہیعص از قبیل خماسیات گیرند چنانچہ بعضی بران رفتہ اند پس عدد کلمات بست ونہ باشد و حروف نورانی بعد از حذف مکررات چہاردہ است ال م ص ر ک ہ ی ع ط س ح ق ن ومجموع آن علی صراط حق نمسکہ وحروف ظلمانی عبارتست از چہاردہ حروف دیگر کہ غیر حروف مقطعہ قرآنی ست یعنی ب ت ث ج خ د ذ ز ش ض ظ غ ف و وحروف ظلمانی بدان جہت گویند کہ اصلا ازین حروف اسمی از اسماء جناب حق سبحانہ وتعالیٰ مرکب نشدہ است بی امتزاج حروف نورانی غیر الودود۔

جوہر ہرکہ بادی حروف مقطعات قرآنی ہمراہ بود حضرت خداوند تعالیٰ بواسطہ عمل این کلمات وبرکات این حروف از ہمہ آفات او را محفوظ دارد ودر رزق بروی کشاید وحاجات او بی انتظار بہ اجابت رساند واز دشمنان حمایت کند واز گزیدن مار وگزدم واز ضرر سباع وحشرات نگاہدارد وچون بسفر رود واین کلمات را در وقت وداع اہل واولاد بخواند حضرت خداوند تعالیٰ او را بصحت زود بوطن رساند درین ہیچ شک وریب را راہ نیست۔

جوہر ہرکہ مجموع حروف اوائل سورہ قرآنی را بر نگین نقرہ یا عقیق نقش کند بساعت سعید وتختم نماید مقبول ومحبوب قلوب گردد واگر نقاش روز پنجشنبہ وجمعہ روزہ دارد ودر ساعت اول از روز جمعہ آن حروف را نقش کند ودر آنوقت غسل پاک کردہ باشد وجامہ پاک پوشیدہ و بخور لائق سوختہ تاثیر وقوت وی بیشتر شود۔

جوہر ہرکہ چہاردہ حروف نورانی را بر خاتم فضہ نقش کند بطالع ثور ووقتیکہ قمر در وی بود وبان تختم کند جمیع مراد وی ساختہ شود وہرگز کیسہ وی از زر خالی نبود وہرکہ در حلق شنید واین حروف را بر زبان راند محفوظ ماند از غرق وحرق وسرق وہرکہ این حروف را نوشتہ در میان رخت نہد محفوظ ماند وہرکہ بخواند از ہر آفت محفوظ ماند۔

جوہر حروف چہاردہ یا بہ مقطعات قرآنی برای لدغ عقارب عظیم نافع است بر جام زجاج یا قدح چینی نقش کند وبآب شیرین محو ساختہ بیاشامد وحروف چہاردہ مقطعات

قرآنی باعتبار جمل مشارقہ چہار است ا م ھ ر ق و باعتبار جمل مغاربہ پنج ا م ھ ق س و حروف یابسہ باعتبار جمل مشارقہ سہ است ک س ق و باعتبار جمل مغاربہ ہم سہ است ص ک ق واین حروف حارہ ویابسہ بعد از حذف مکررات ہشت ست ا م ھ ط س ک ص ق وانچہ معمول بہ است اینست وحروف باردہ ورطبہ مقطعات قرآنی برای ہشتن حیات بغایت مفیدست چون بہمان وغیرہ عمل کند وحروف باردہ مقطعات قرآنی باعتبار جمل مشارقہ سہ است ص ی ن وباعتبار جمل مغاربہ دوی ن وحروف رطبہ باعتبار جمل مشارقہ چہارست ل ر ع ج وباعتبار جمل مغاربہ ہم ہمین ست وحروف باردہ ورطبہ بعد از اسقاط مکررات ہفت ست ص ی ن ل ر ع ج ومعمول بہ اینست۔

جوہر ہرکہ دو حرف نورانی و دو ظلمانی یعنی ع غ س ش بر ناخن ابہام ایمن نویسد و مقابل دشمن شود امن یابد از بدی او

جوہر علماء این فن از حروف مقطعات قرآنی دقائق وحقائق وخواص وآثار بسیار دریافتہ اند۔ واز اسمائیکہ مرکب ازین حروف واعداد اینہا ست فوائد ومنافع بیشمار معلوم کردہ اما انچہ ازین حروف مرکب ست مثل اللہ والرحمٰن والرحیم والحق والعلی والکریم ست وانچہ از اعداد ماخوذ ست مثل اسم الصادق والملک والمانع والجواد والوہاب ست مثلا کہیعص بحساب جمل صد ونود وپنج ست واز وی اسم الصادق حاصل شود واز صاد کہ نود ست اسم الملک واز المص کہ صد وشصت ویک ست اسم المانع واز طہ کہ چہاردہ است دو اسم الجواد والوہاب وباقی برین قیاس

جوہر بدانکہ ہر حرفی را از حروف جمل مشارقہ بفلکی نسبت دادہ اند تا عامل حروف در اثنای عمل ملاحظہ آن فلک ومنزل وکواکب وی کردہ شروع نماید پس ہر حرفی کہ بحسب عدد مرتبہ اول دارد از احاد وعشرات ومات والوف یعنی ا ی ق غ متعلق بفلک الافلاک ست و ہر حرفی کہ مرتبہ دوم دارد از احاد وعشرات ومات یعنی ب ک ر متعلق بفلک البروج است وانچہ مرتبہ سوم دارد یعنی ج ل ش متعلق بفلک زحل ست وانچہ مرتبہ چہارم دارد یعنی د م ت متعلق بفلک مشتری ست وانچہ مرتبہ پنجم دارد یعنی ہ ن ث متعلق بفلک مریخ ست وانچہ مرتبہ ششم دارد یعنی و س خ متعلق بفلک آفتاب ست وانچہ مرتبہ ہفتم دارد یعنی ز ع ذ متعلق بفلک زہرہ است وانچہ مرتبہ ہشتم دارد یعنی ح ف ض متعلق

بفلک عطارد ست وانچه مرتبه پنجم دارد یعنی ط ص ظ متعلق بفلک قمر ست

جوہر از حروف جمل مشارقه ا ب ج د تعلق بزحل دارد ه و ز ح تعلق بمشتری ط ی ک ل تعلق بمریخ م ن س ع تعلق بشمس ف ص ق ر تعلق بزہره ش ت ث خ تعلق بعطارد ذ ض ظ غ تعلق بقمر۔

جوہر نون ودال مهمله وخاے معجمه وقاف وکاف وضاد معجمه وغین معجمه بزحل منسوب وظای معجمه بمشتری والف وتاے مثناة فوقانیه ومیم وراے مهمله بمریخ منسوب وحای مهمله با وعین مهمله ویای مثنات تحتانیه بشمس وشین معجمه وواو وطاے مهمله وزا بزہره وباے موحده وصاد مهمله وثای مثلثه وذال معجمه بعطارد ومیم ولام وسین مهمله وفا بقمر باید دانست که این قسمت حروف بر کواکب سبعه اگرچه از حیثیت شهرت درجه قبول اول ندارد لیکن پیش محققان این فن بغایت معتبر است

جوہر نزد حضرت شیخ اکبر قدس سره حروف رطبه اعطاے سهولت مطلوب می کند وحروف یابسه بعضد آن اثر ظاہر میگرداند وحروف حاره اعطای سرعت نفوذ می کند وحروف بارده بعضد آن عمل نماید۔

جوہر ہر حرفے از حروف تہجی بحسب مزاج خاص خود عملی خاص دارد مثلا حروف حاره واسمائیکه ازان حروف مرکب شوند احداث حرارت کنند وحروف بارده واسمائیکه ازان مرکب شوند اطفاء حرارت کنند وایجاد برودت واگر اسمی بود که حروف وی مشتمل بر چہار طبع بود ہرکدام که غالب بود حکم وی نافذ باشد واگر ہیچیک را غلبه نبود اثر اعتدال ظاہر شود پس عامل را باید که در جمیع اعمال کلیه وجزیه ملاحظه طبائع حروف کند ومناسب ہر عملی از اعمال ناری وہوائے ومائی وترابی حرفے چند را که تعلق بآن عنصر دارد اختیار کند مثلا در ایقاد نیران واحراق بیوت وبلدان وسائر اعمال آتشکاری حروف ناری را غالب گرداند ودر تحریک ریاح وتخریب دیار ظلمه وعساکر اہل بغی بعواصف وسائر اعمالیکه باد وہوا را دران مدخل ست حروف ہوائی را غالب گرداند ودر تحصیل امطار وازدیاد آب در انہار واعمالیکه آب را دران مدخل ست حروف مائی را مستولی گرداند ودر اصلاح اراضی وزراعات وعمارات واخراج کنوز ودفائن واعمالیکه زمین را دران مدخل ست حروف ترابی را مستولی گرداند

واین اصل کلی ست در اعمال

جوہر قرات حروف ناری و اسمائیکہ ازان مرکب ست ازالۂ خلط بلغم کند و ہاضم طعام بود و مواظبت بران حنجرہ را پاک سازد و آواز خوش گرداند و دفع رطوبت و برودت کند و جمیع امراض بلغمی را نافع و کثرت قرات حروف ہوائی و اسمائیکہ ازان ترکیب یافتہ دافع امراض شش و قلب ست و مداومت بران بشرہ را اصاف سازد و جمیع اعضا را قوت بخشد و کثرت قرات حروف مائی و اسمائیکہ ازان ترکیب یافتہ اطفاء حرارت و عطش کند و حمیات محرقہ را زائل گرداند و مداومت آن امعا را پاک سازد و ورامز جہ حارہ یابسہ احداث رطوبت کند و کثرت قرات حروف ترابی و اسمائیکہ ازان مرکب ست دفع جملہ رطوبت کند از بدن و قوائے دماغی را تقویت دہد و مداومت آن ہمہ اعضا و اعصاب را قوت بخشد —

جوہر حروف ثمانیہ و عشرون بحسب طبائع اربعہ اعمال مختلفہ دارند بعضی کہ ہر یک طبیعت اند و بحیثیت بساطت در ایشان زیادہ است یک اثر و یک قوت مناسب آن طبیعت از ایشان صادر شود و بعضے کہ مرکب القوی اند و بحیثیت ترکیب در ایشان بیشتر ست قوت و اثر ایشان زیادہ است پس بنا بر این قاعدہ حروف حارہ یابسہ مقوی حرارت حیاتیہ اند کہ اطبا آنرا حرارت غریزی گویند و دافع امراض باردہ رطبہ مثل حمی بلغمیہ و فالج و لقوہ و غیر آن و حروف باردہ یابسہ برائے صاحب طمث و نزف الدم و رعاف و امثال آن لائق ست و حروف رطبہ برای حفظ صحت و ازدیاد قوت و تقویت قوائے طبعی و شہوے و حروف باردہ رطبہ برای حمیات محرقہ و اورام حارہ و امثال آن مفید است —

جوہر طبائع حروف غیر معروف اینست حروف ناری ا ب ت ث ج ح خ حروف ہوائی د ذ ر ز ط ظ ک حروف مائی ل م ن ص ض ع غ حروف ترابیہ ف ق س ش ہ و ی و طریق امتزاجات آنست کہ حروف اول از حروف ہر عنصر گیرد و یکجا رقم زند و این امتزاج اول ست و حرف دوم از ہر عنصری اخذ کند و این امتزاج دوم ست ہمچنین تا آخر پس امتزاج اول ا و ل ف ست آن نافع است از دیاد حرارت غریزی را پس این حروف بر جام زجاجی یا قدح چینی بمشک و زعفران و گلاب نقش کند و بماء العسل محو ساختہ بیاشامد و امتزاج دوم ب ذ م ق ست برائے ازالۂ بلغم و دفع رطوبت از معدہ مفید است این حروف را بر لوح نقش کند و پیش سینہ بیاویزد محاذی فم معدہ عاجل النفع بود و امتزاج سوم ت ر ن س برای طرد ہوام و حشرات ست این حروف بر شاخ گوزن بنویسد

و آنرا بر آتش نهاده بسوزانند هر گزنده که دران حوالی و نواحی بود فرار نماید و امتزاج چهارم
ث ز ص ش برای محبت و قبول قلوب ست این حروف را بر صحیفه نقره نقش کنند
بطالع جوزا وقت عطارد بشرطیکه قمر در سنبله باشد و قوی حال بود و نوشته را باخود دارد مقصود
و اصل شود و امتزاج پنجم ج ط ض ه برای اوجاع و تسکین آلام این حروف را بر ظرفی
پاک نقش کنند بقلم پولاد و دائم ازان ظرف آب آشامد و از انجا طعام خورد و اگر مریض باشد
صحت یابد و اگر صحیح بود مریض نشود و امتزاج ششم ح ظ ع و برای جلب رزق و نیل خیرات
و برکات در زراعات بر صحیفه ذهب یا فضه نویسد وقتیکه قمر در دلو بود و دلو طالع باشد
و امتزاج هفتم خ ک غ ی برای خوف و اطفاء غضب سلاطین و حکام ظالم بر
کف دست راست نوشته شود و نویسد و اگر بر هر دو دست نویسد بهتر بود و در ساعت مشتری نویسد
و نزد بادشاه یا حاکم جبار یا دشمن قوی رود چون نظر بوی افتد از قهر تنزل کرده بلطف پیش آید

جوهر بدانکه حروف جمل و تهجی نزد علماء مشارقه همین ابجد و اخوات ست و قسمت حروف
جمل و تهجی بر طبائع اربعه که حرارت و برودت و یبوست و رطوبت ست بدین وجه که حرف اول
خواه از جمل و خواه از تهجی حار ست و حرف دوم بارد و سوم یابس و چهارم رطب باز حرف
ناری ۱۲ ترابی ۱۲ هوائی ۱۲ مائی ۱۲
پنجم حار ست همچنین تا آخر حروف و نزد علماء مغاربه در تقدم و تاخر بعضی حروف جمل و تهجی
تفاوتی واقع است پس حروف جمل ایشان برین ترتیب ست ا ب ج د ه و ز ح ط
ی ک ل م ن ص ع ف ض ق ر س ت ث خ ذ ظ غ ش و حروف
تهجی ایشان برین ترتیب ا ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز ط ظ ک ل م ن ص ض
ع غ ف ق س ش ه و ی و قسمت حروف جمل و تهجی بر طبائع اربعه نزد ایشان
نیز همان نوع ست که در قسمت مشارقه گذشت پس بقول علماء مشارقه هفت حروف جمل
حاره اند ا ه ط م ف ش ذ و هفت بارده ب و ی ن ص ت ض و هفت یابسه
ناری ۱۲ مائی ۱۲ ترابی ۱۲
ج ز ک س ق ث ظ و هفت رطبه د ح ل ع ر خ غ و هفت حروف تهجی حاره
ترابی ۱۲ هوائیه ۱۲ هوائی ۱۲ مائیه ۱۲
ا ج ذ ش ظ ق ن و هفت بارده ب ح ر ص ع ک ه و هفت یابسه ت
خ ز ض غ ل ه و هفت رطبه ث د س ط ف م ی و نزد علماء مغاربه هفت
حروف جمل حاره اند ا ه ط م ف س ذ و هفت بارده ب و ی ن ض ظ و هفت
مائیه ۱۲
یابسه ج ز ک ص ق ث غ و هفت رطبه د ح ل ع ر خ ش و هفت حروف تهجی
هوائی ۱۲ هوائیه ۱۲

حاره انداج ذظ ن ع ش وهفت باده بج رک ص ف ده وهفت یابسه
ت خ ز ل ض ق وهفت رطبه ث وط م ع س ی واختلاف ست در تقدیم
ها بر واو وواو برها واولی التقدیم هاست بر واو زیرا که در حقیقت ها مقدم ست بر واو

جوهر در طبائع مرکبه حروف و دو قول ست اول قول شیخ بونی که نزد ایشان حروف ناری
جمل مغاربه یعنی اهطم فشذ مرکب ست از حرارت و یبوست و حروف ترابی ایشان یعنی ویژنتضظ
مرکب از حرارت و رطوبت و حروف هوائی ایشان یعنی جزکس قثظ مرکب ست از حرارت و رطوبت
و حروف مائی ایشان یعنی دحلع رخغ مرکب ست از برودت و رطوبت و نزد شیخ اکبر حروفات
حروف بست و هشتگانه مرکب القوی ست اول هر و آن ترابی و هوائی ست و تقدیم ترابی
بجهت آنست که حیثیت ترابیت در وی اقوی ست و دوم ج هوائی و ترابی ط مائی و هوا است
ی ناری و مائی ل ناری و ترابی ش مائی و هوائی ف مائی و هوائی ق ناری مائی خ ترابی

جوهر حضرت شیخ ابو عبد الله مغربی قدس سره میفرمایند که روحانیت هر حرفی از حروف
ثمانیه و عشرون مظهر اسمی ست از اسماء جناب الهی و تاثیر و تصرف حروف در عالم بواسطه قوت
آن اسماست پس عامل حروف در اثنای شغل با عمال متذکر آن اسما باشد تا فائده تامه
بر عمل متفرع گردد و اسما بر ترتیب حروف جمل مشارقه اینست ا و آن پنج اسم ست الله اول احد
اول آخر ب و آن نه اسم ست باری باسط باطن باعث باقی بالغ امر بدیع
بصیر ج را هفت اسم ست جبار جاعل جامع جابر جلیل جمیل جواد د را چهار
اسم ست دائم دلیل دیان هر را دو اسم ست هو از حیثیت باطن و آن مناسب
حال منتهی ست و هادی از حیثیت ظاهر و آن لائق حال مبتدی ست و بعضی میفرمایند که اسم وی
در اعمال خیر هادی ست و در اعمال قهر مهلک ست و را ده اسم ست واحد احد وارث
واسع وافی والی وتر ودود وفی وکیل ولی وهاب ز را یک اسم ست زارع قال الله
تعالی ام نحن الزارعون و بعضی میفرمایند که اسم وی اهل زکی ست و نزد بعضی زکی و نزد
بعضی زاهل ح را نه اسم ست حسیب حفیظ حلیم حکیم حمید حنان حی و بعضی حنان را
داخل اسماء وی ندانند پس اسمای وی هشت ست باید که جمل وی ط را یک اسم ست طاهر
و بعضی غیر ازین سه اسم دیگر آورده و آن طاهر طالب طائق ست ی را یک اسم ست
مهیمن و بعضی میفرمایند که اسم وی خفی ست از غایت شدت تنزیه که در یاست لهذا در نهایت

حروف تہجی افتادہ و بعد از حرف لا واقع شدہ کہ آن نفی است بمذہب آنہا کہ لا را یکی از حروف
داشتہ اند و بعضی میفرمایند کہ حرف یا را اسم اعظم ست بزبان عبرانی کہ یہوہ است بفتح یا و فتح ہا
شدہ و بنی اسرائیل تاویل وی تا این زمان ندانستہ اند ک را چہار اسم ست کافی کریم کبیر
کفیل ل را یک اسم ست لطیف - م را دہ اسم ست ماجد مالک الملک مانع مبین مجید
ملک ملیک ممیت منان مہیمن و بعضی میفرمایند کہ ویرا سی و سہ اسم ست و ہر اسمی کہ جزو
اول وی حرف میم ست درینجا داخل ساختہ دہ اسم مذکور شد و بست و سہ اسم دیگر اینست مبدی
متعالی متکبر متین مجیب محصی محیی مذل مصور معز معطی معید مغنی مقتدر مقدم
مقسط مقیت منتقم منزل منشی موخر مومن مہلک - ن را چہار اسم ست ناصر نافع
نصیر نور - س را پنج اسم ست ستار سریع سلام سمیع سید و بعضی سبوح را زیادہ کردہ اند
ع را ہشت اسم ست عالی عدل عزیز عظیم عفو علام علی علیم - ف را دہ اسم ست فاطر
فاتح فارق فاصل فاضل فالق فتاح فرد فعال مفرق - ص را چہار اسم است
صادق صانع صبور صمد - ق را دوازدہ اسم ست قابض قابل التوب قادر قاہر
قابل قائم قدوس قدیر قریب قہار قوی قیوم و بعضی گفتہ کہ قائم - اینچنین گویند قائم
علی کل نفس بما کسبت و قدیم اسم دیگرست برای این حرف - ر را دہ اسم ست رازق رافع
رب رحیم رحمن رزاق رشید رفیع الدرجات رقیب رؤف - ش را چہار اسم ست
شافی شدید شکور شہید و بعضی گفتہ کہ شاہد نیز اسم ست برای این حرف و شدید نگویند بلکہ
شدید العقاب گویند و برین قیاس در حرف سین سریع الحساب گویند در حرف فا فعال لما یرید
گویند ت را یک اسم ست تواب - ث را یک اسم ست مثبت قال اللہ تعالی یثبت اللہ
الذین آمنوا بالقول الثابت و بعضی گفتہ کہ اسم وی ثابت الوجود ست خ را سہ اسم
خافض خالق خبیر - ذ را نہ اسم ست ذوانتقام ذوالبطش ذوالجلال والاکرام ذوالطول
ذوالعرش ذوالفضل ذوالقوۃ المتین ذوالمعارج ذوالمن - ض را یک اسم است
ضار - ظ را یک اسم ست ظاہر و گویند مظہر نیز اسم دیگرست - غ را ہفت اسم ست غافر
غالب غفار غفور غنی غیاث المستغیثین اگرچہ بعضی از اسمای مذکورہ از ان قبیل است
کہ در اطلاق شرعیہ کمتر مستعمل ست لیکن چون اکابر این فن در کتب معتبرہ خود ایراد فرمودند
آن اقدام نمودہ

جوهر ارواح حروف از حقیقت اعداد ایشانست و صور حروف ارقام اجساد آن اعداد —

جوهر طریق استفاده از حروف و اسماء و آیات قرآنی منحصر در سه طریق ست اول طریقه
توجه بارواح و حقائق حروف و توسل جستن بصورت مثالی ایشان که در عالم برزخ دارند و آنرا
طریق تخیلی خوانند دوم طریق تلاوت حروف و اسما و آیات که آنرا طریق کلامی خوانند سوم طریق
کتابت آن و رقم زدن اشکال حرفی و هیات رقمی ایشان که آنرا طریق کتابی خوانند —

جوهر بدانکه هر حرف تهجی را چهل خواص ست و متفق علیه اینست ا هر که بامداد پیش از سخن گفتن
هزار بار الف گوید یا نوشته باخود دارد ذو جاه شود و اگر پنجاه و هفت نوشته باخود دارد عزیز گردد
و اگر مریض بر کاسه چینی از زعفران نوشته و شسته بخورد شفا یابد و در وقت نوشتن یا جمیل یا کریم
گوید و اگر بر آستر جامه کسی هفت الف نقش کند آن کس از چشم زخم حاسدان ایمن و سالم بماند
و اگر بر باطن دست و پای حامله در وقت اثر وضع حمل یک الف رقم زند بعد از انکه وضو ساخته باشد
و دست و پا خشک ساخته باسانی بار نهد سبب محبوس پانصد بار گوید خلاص یابد و بعضی یک هزار
و پانصد بار گفته اند و اگر چهارشنبه وقت فرو رفتن آفتاب نوشته کودک بخورد حفظ بیفزاید و اگر
چیزی فوت شده باشد نوشته در مصحف نهد باز یابد و اگر نوشته باخود دارد از شر دشمنان
ایمن بود و وقت نوشتن یا قیوم یا واحد گوید و اگر هر روز هزار بار گوید صاحب دولت گردد و اگر
هزار نوشته باخود دارد عزیز شود و اگر روز سه شنبه وقت زوال پانصد و ده نوشته در دیوار خانه
بیاویزد ثابت قدم گردد و اگر نوشته و شسته زن و شوهر بخورند محبت پیدا آید و در وقت نوشتن
یا دائم یا جمیل گوید ب اگر هر روز به نیت محبت بخواند پیدا آید اگر تا را بعدد مجمل که چهارصد ست نویسد
و باخود دارد در نظر مردم عزیز شود و اگر بعدد مفصل که چهارصد و یک ست بخواند اقبال بروی
گشاده گردد و فتوح یابد ث اگر هر روز به نیت محبت بخواند پیدا آید و اگر سی صد نوشته زیر سر طفل
نهد نترسد و اگر روز سه شنبه وقت طلوع آفتاب پنجاه و سه نوشته باخود دارد معاندان مطیع گردند
اگر ثا را هر روز بعدد مجمل که پانصد ست بر زبان راند برای احداث محبت نظیر ندارد و اگر سه عدد
نویسد و زیر گهواره طفل نهد در خواب و بیداری نترسد و بخشش تعلق باین حرف دارد ج اگر
هفت روز هر روز نه هزار بار گوید حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم را در خواب
بیند و اگر رنجور سه صد بر قدح نوشته شسته بخورد صحت یابد و اگر شب پنجشنبه در افزونی ماه سه عدد
نوشته باخود دارد سحر و چشم زخم بروی کار نکند و اگر مرد نوداماد را بسته باشند هزار بار بر [illegible]

یا قلعی داده نویسد با بصورت ح و بآب شیرین محو کرده بیاشامد قوت مباشرت وی عود کند
و اگر بیست و چهار بار بر نبات مصری نویسند بصورت ح و صاحب قولنج بخورد شفا یابد و اگر
جیم با بعد و مفصل وسه که پنجاه و سه است بر قدحے نویسد و محو ساخته بیاشامد دفع هر مرض کند
در روز جمعه تعلق بجیم دارد ح دویست بار خواند و بر مشت خاک پاک دمیده بر دشمن افشاند
دوست گردد و حا برای دفع حمیات محرقه و اورام حاره و جمیع امراض که ناشی از حرارت و یبوست
بود بغایت نافع ـ اگر کسے بر نگین خاتم خود هشت حرف حا نویسد بصورت ح و صاحب تپ
آنرا در انگشت کند شفا یابد و اگر آن خاتم را در آب اندازد و صاحب تپ از آن آب بیاشامد
حرارت وی زائل شود و این عمل وقتی کند که قمر ناظر بسعود بود و منصرف از نحوس و در ساعت
اول یا هشتم از روز دوشنبه یا جمعه نویسد و با خود دارد ـ خ بعد از نماز جمعه بالای بام هفصد بار
خوانده بطرف غائب دمد و اگر طرف معلوم نباشد هفصد بار نوشته زیر سر نهد غائب را و یا
بیند خا با بعد و مفصل که ششصد و بیست خوانده بطرف غائب دمد زود خبر یابد و اگر جانب معلوم
نباشد نوشته در زیر بالین نهد در خواب بیند و اگر شب چهارشنبه نیم شب بمشک و زعفران
سی و پنج نوشته با خود دارد عزیز گردد و از دشمن خلاص یابد و وقت نوشتن یا خالق یا منان گوید
و وقت صبح پیش از صبح بالای بام بمقابله ستارگان هفتصد بار گوید دشمن از شهر رود و اگر
هر روز هزار بار گوید بدولت رسد و اگر بنیت امانت مال در سه شنبه وقت طلوع آفتاب
هفتصد و سی و یک نوشته در سبوچه جامع دفن کند در امان حق باشد وقت نوشتن یا دیان
یا خالق گوید و اگر دائم گوید با اهل خویش در امان حق باشد و اگر هفصد نوشته با خود دارد
و یا بر شیرینی خوانده بخورد شود هر دم عزیز گردد و اگر شب دوشنبه دو صد نویسد و در بلغار تعویذ
کرده با خود دارد و در میان خلق عزیز گردد و وقت نوشتن یا رحیم یا کریم بخواند ـ هر که دال را
ورد خود سازد دولت او را زوال نرسد و عزت و اقبال وی بیفزاید و اگر هفصد بار بعد و مجلس
بخواند و بر زبان و شیرینی نفث کند و بخوردن بیگان دهد محبوب قلوب گردد ـ سا اگر دفینه نا معلوم باشد
هفصد بار در گوش خروس سفید مرا دمد که در زبان عرب او را دیک گویند گوید بعد هر جا که
دفینه باشد آنجا قرار گیرد ـ اگر پانصد مرتبه گوید از ترس ایمن گردد و اگر هزار نوشته با خود دارد
مهیب گردد و اگر در روز جمعه صد و بیست نوشته با خود دارد زبان خلق تا ند بقفل بسته گردد و وقت نوشتن یا حلیم
یا مهیب گوید ـ اگر در هر روز وقت پیشین هفصد مرتبه ورد سازد خلق مطیع وی گردد و اگر نوشته بر کرت

طفل بند دو سخن آید و اگر بروز چهارشنبه سیصد و شصت بار در طاس میان حمام نوشته و شسته بر سر
اندازد در نعمت بر وی گشاده گردد و وقت نوشتن یا مجیب یا عزیز خواند بدانکه سین از میان حروف
تهجی باین صفت مخصوص و ممتاز است که زبر او با بینات او مساوی است چه سین که از قبیل بینات است بعدد
وی و نون که زبر او است بعدد شصت است و این از نوادر و غرائب است اگر سین را بروز وقت پیش شصت بار
بخواند صاحب کرامات گردد و باید که سین را بجای خطاب بخواند پس اگر دویست بار خوانده در خواب و دنیا
ماده که در شکم حامله باشد در خواب ببیند و اگر بریان نوشته خوردن دهد باسانی زاید و اگر مردی بسته باشد
و در روز جمعه ثلث پنج با مشک و زعفران بر کاسه چینی نوشته و شسته بخوراند گشاده گردد و اگر زن باشسته شسته
بر سر اندازد و برای هر چیزی که باشد در مصحف اندازد و وقت نوشتن یا قهار و یا قریب بخواند هر که شصت یا
سی صد بار بعدد مجلس بر طعام یا شیرینی بخواند و وقت وضع حمل حامله را بخوراند بسهولت بار نهد ص اگر
ششصد و پنج نوشته در مصحف نگاه دارد عزیز گردد و وقت نوشتن یا منزل و یا نور بخواند ض برای فتح ...
قوه با خوانده بدهد و نوشته بند و که جهت محبت ششصد بار گوید و اگر صد و نوزده در شب جمعه با مشک و زعفران
نوشته زیر سر نهد حضرت سرور عالم را صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم در خواب ببیند و اگر شسته بخورد
دل او روشن گردد و اگر با خود دارد عزیز گردد و وقت نوشتن یا عالی یا قدوس گوید هر که ضماد
هشتصد بار بر خوردنی خوانده مجنون را دهد یا کسی که ضعف دل دارد یا صاحب خفقان را دهد
شفا یابد ط از جهت ترس ظالمی هر بامداد هفتصد بار گوید ایمن گردد و اگر در شب پنجشنبه
هفتصد نوشته با خود دارد و هیچ کار در مانده نشود و وقت نوشتن یا حی یا قیوم گوید هر که خواهد
که از میان اعدا بسلامت و عافیت بیرون آید و ضرر ایشان نرسد باید که به ناخن خود بر روی کف یکبار
حرف طا بنویسد و در آن اثنا ده بار بعدد مفصلش بیک نفس بر زبان راند پس قدم بیرون نهد
بسلامت از میان ایشان بگذرد ظ برای محبت هفتصد با مشک زعفران نوشته با خود دارد و اگر در روز
پنجشنبه صد و سی نوشته با خود دارد مشهور جهان گردد و در وقت نوشتن یا محمود یا کریم بگوید
هر که از ظالمی بترسد هر بامداد نهصد بار حرف ظا بخواند و بجانب وی و منزل وی نفث کند
زود آن ظالم دفع شود و اگر همین عدد بنویسد و بر مصروع بندد شفا یابد و روز چهارشنبه تعلق باین
حرف دارد ع اگر بیست روز هر روز هفتصد بار بخواند دشمن هلاک گردد و اگر روز جمعه هزار نوشته
با خود دارد هرگز محتاج کس نشود و در وقت نوشتن یا عظیم یا عجیب گوید ع اگر کسی را محبوب
سرکش بود هفتصد بار مشک و زعفران و گلاب بنویسد و با خود دارد محبوب مطیع گردد و اگر بعدد

حلوا خوانند بہمین عدد و محبوب را بخوراند دوست گردد ـ ج اگر ہر روز ہفتاد بار گفتہ بجانب دشمن
دمد مقہور گردد و اگر در روز چہار شنبہ نود نوشتہ با خود دارد از حبس خلاص یابد و در وقت
نوشتن یا مالک یا مہیمن گوید ـ غین را اگر کسی ہر روز ہزار بار بگوید و بجانب دشمن دمد
نیست گردد ـ ف بجہت برآمدن حاجات ہر روز چہل بار گوید ـ اگر کسی ہشتاد روز متصل ہر روز
ہشتاد بار فا را بگوید و بجانب دشمن نفث کند نابود شود و روز شنبہ تعلق باین حرف دارد
ق اگر ہر روز بیست بار گوید اسرار باطنی بر و منکشف گردد ـ قاف را دویست بار بر کاغذ بنویسد
و در زیر سنگ گران نہد بنام ہر کہ این عمل بکند خواب وی بستہ گردد تا کاغذ بیرون نیارد
و نوشتہ را محو نسازد آنکس را خواب نیاید و آرام نگیرد ـ ک اگر نود و نہ روز جمعہ وقت برآمدن آفتاب
نوشتہ با خود دارد جملہ حاجات برآید و اگر نوشتہ در باغ یا کشت بیاویزد موش و ملخ مضرت
نرساند و در وقت نوشتن یا خالق یا محیط گوید ـ ہر کہ کاف را ہر روز دویست بار بخواند اسرار
الوہیت بر دل وی منکشف شود ـ ل اگر کسی طمع داشتہ باشد ہفتصد بار بگوید ـ اگر کسی خواہد
کہ از چشم دشمنان پنہان شود باید کہ بوقت حاجت لام را دویست بار بخواند مقصود حاصل
شود ـ م اگر ہفتصد بار در شب جمعہ گوید حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ
وسلم را در خواب بیند و اگر روز سہ شنبہ سیزدہ نوشتہ در مصحف نہد حاجتش روا گردد و در وقت
نوشتن یا شکور یا حلیم گوید ـ طبع میم حارست و در وسط وی رطوبتیست میان و حرارت
و آن حرف یاست میان دو میم ہر کہ ہر روز چہل بار در شکل میم نظر کند و ہر بار بخواند قل اللہم
تا بغیر حساب حق تعالیٰ اسباب دنیا و آخرت را بر وی آسان گرداند و ہر کہ میم را چہل بار بر
جامی نویسد و بآب پاک محو ساختہ بیاشامد حق تعالیٰ در علم و فہم وی افزاید و زبان وی را بحکمت
ناطق گرداند ـ ن اگر ہزدہ نوشتہ با خود دارد راز نہان آشکار گردد و در وقت نوشتن
یا عزیز یا جبار گوید ہر کہ نون را پنجاہ بار بنویسد و با خود دارد ہر جانوری از موذیات کہ وی را
بگزد در دنکند ـ و اگر چہار صد بار گوید زبان خلق از بد گفتن بستہ گردد ـ اگر واو را بنام دشمن
دویست بار بر کاغذی بنویسد و از باد روی در آویزد آن دشمن سرگردان شود و اگر کسی را عزم
سفر باشد و میسر نشود ہر صباح شصت بار این حرف را بخواند و بدان جانب دمد کہ مقصد اوست
بزودی موانع مرتفع شود و آن سفر دست دہد ـ ہ اگر پنجصد نوشتہ با خود دارد خلق مطیع او
گردد ـ تا حرف نورانیست و نزد جمعی از ارباب تحقیق اسم اعظم عبارت از وست و گویند بحقیقت

اسم اللہ این حرف ست والف ولام از برای تعریف ودر اصطلاح صوفیہ حرف ہا عبارت از
مرتبہ غیب ہویت ست یعنی ذات مجرد از ملاحظہ اسما وصفات واین مرتبہ فوق مرتبہ الوہیت
اگر ہفتاد بار این حرف را بر خاک گورستان قدیم یا خاک وقف خواند ودر خانہ دشمن اندازد
ہلاک شود وخانہ وی ویران شود۔ وحضرت شیخ نجم الدین کبری در بعضی از رسائل خود آوردہ کہ
ذکر ہا کہ حا بیست بحسب دوام بر نفوس حیوانات کہ انفاس ضروریہ ایشان ست حرف ہا از ان
میکند بی توسط آلتی از مخارج حروف واین حرف ست کہ اشارت بغیب ہویت است
می اگر ہفت ہزار بار گوید از خلق بی نیاز گردد واگر یا را صد بار بنام شخصی بخواند زبان وی از
غیبت وتہمت عامل بستہ شود واگر کسی دہ بار حرف یا را بعد دمجمل وی بر کاردی نویسد
بنام شخصی وآنرا در زیر خاک دفن کند خواب آن کس بستہ شود۔

جوہر دہ حروف ست کہ آنرا حروف امان گویند بجہت آنکہ چہار اسم از ان حروف ترکیب
می یابد کہ آن اسما بر پا سیہ بعضی از صبیان مکتوب ست وآن حروف بعد از اسقاط مکررات
اینست د ذ ص ض ق ش ق ک ل م و واین حروف عشرہ در وقت ترکیب اسما اربعہ
سہ حرف کہ دال ولام وواو ست مکرر میشود دال سہ بار ولام سہ بار وواو یکبار وآن
اسما اینست واذل صد ضد قفکل مود پس ہر کہ این حروف واسما را با خود نگاہدارد از سحر
جن وعلت صرع وجنون وخوف ورعب وامثال آن محفوظ گردد واگر بر طفلی بندند کہ در خواب
بترسد ومی ہراسد آن ترس وہراس از وی زائل شود واگر در دل کسی قلق واضطراب
بود چون این حروف واسما را با خود نگاہدارد آن دغدغہ برطرف شود

جوہر الف چہار نوع ست اول قائمہ دوم مبسوطہ سوم مسطورہ چہارم معطوفہ
الف قائمہ بدین صورت ست ا بعضی گفتہ کہ حرف الف در اعمال محبت وسائر اعمال خیر
مستعملست وبعضی دیگر گویند کہ مخصوص بمحبت نیست بلکہ در اعمال بغض وعداوت وسائر
اعمال شر نیز جاریست پس وقتی کہ قمر در حمل یا در ثور باشد وناظر بسعود وساقط از نحوس
دائرہ کند ودر وی نام طالب ومادرش ونام مطلوب ومادرش بنویسد وبر دوران صد
ویازدہ الف بکشد ونزدیک آتش آن بیاویزد اثر عظیم از محبت در دل مطلوب پیدا
شود واگر وقتی کہ قمر در وبال یا ہبوط باشد وبہ نحوس متصل واز سعود منصرف ومنقطع
بر لوح سرب دائرہ نقش کند ودر وی نام دشمن ومادرش بنویسد وبر دوران صد ویازدہ

الف نقش کند و آن لوح را در گورستان قدیم در قبر کهنه که نام صاحبش معلوم کسی نباشد دفن
کند آن دشمن بیمار و پریشان روزگار شود و هر که بامداد پیش از آنکه سخن گوید هزار بار الف گوید
صاحب ثروت شود و اگر همین عدد نویسد و با خود دارد همین خاصیت دهد و اگر بر سفال آب نارسیده
بست و یک الف بکشد و آنجا نام دشمن ثبت کند وقتیکه قمر در سرطان یا عقرب یا حوت بود و آن
سفال را سرنگون در آب انداز و زبان آن دشمن بسته شود و اگر بر استر جامه کسی هفت الف
نقش کند آنکس از چشم زخم حاسدان ایمن ماند. صاحب در مکنون بعضے حروف را که مشتمل ست بر
یک الف و بعضے را که مشتمل ست بر دو الف و اصل حرف الف داشته و آثار بران مترتب ساخته
و بعضے گفته که الف چهار ست اول قائمه و ذکر آن گذشت دوم الفات مسطوحه یعنی گسترده شده
و آن شش ست ب ت ث ف ک ی سوم الفات مسطوره یعنی صف کشیده و آن سه است
ط ظ ل و این الفات جامع است میان قائمه و مسطوحه چهارم الف معطوفه یعنی دو توگشته
و برگردیده و آن یک ست که لا است و این مذهب جمعی ست از علماے حروف که لام الف را
علیحده حرفے اعتبار نموده اند پس الف را یازده صورت باشد مشتمل بر چهارده الف و آن
یازده صورت اینست ا ب ت ث ط ظ ف ک ل لا ی ازانجمله ک ل لا هر یکی مشتمل بر
دو الف باشد باقی بر یک الف که مجموع چهارده بود

جواہر چون طالب صادق یکی از اعمال حرفے شغل گیرد باید که خلوت اختیار کند
و پیش از شروع و بعد از شروع هر اسمی و ذکری و آیتی که تعلق بآن حرف باشد مداومت نماید تا بره
بر مقصود و فائز گردد و آن اسم و اذکار و آیات اینست ایک اسم ست و ان الله است و
آیتش الم الله لا اله الا هو الحی القیوم و سوره اخلاص و انچه شامل معنی توحید و تقدیس
و تنزیه است ب را ایک ذکر ست و آن بدیع ست و آیتش برای مبتدیان بدیع السموات
والارض و برای منتهیان بسم الله الرحمن الرحیم ج را دو ذکر ست الجلیل و الجمیل
و بعضی گفته که ذکر وے الجبار ست و آیتش جاء الحق و زهق الباطل د را یک ذکر است
الدائم ست و آیتش شهد الله الآیه و عنده مفاتح الغیب الایه و ه را یک ذکر ست
و آن هو ست و آیتش هو الاول والاخر الایة و را سه ذکر ست الواحد الوالی الولی
و آیتش هو الله الذی لا اله الا هو الحی القیوم الایة الله نور السموات والارض الایة
ز را یک ذکر ست مزکی و بعضی گفته که زکی ست و آیتش ان الدین عند الله الاسلام

و در عمل این حرف صلوات بسیار گوید ح را اسه ذکرست الحی الحفیظ الحکیم و آیتش فقلنا اضربوه
ببعضها الآیة ط را دو ذکرست سبوح قدوس و آیتش طه ما انزلنا الی قوله الحسنیٰ و یٰس
والقرآن الحکیم الی قوله الکریم ی را ذکرے ظاهر نیست و آیتش وما نتنزل الا بامر ربک الآیة
ک را دو ذکرست الکافی الکفیل و آیتش انما امرنا تا ترجعون ل را یک ذکرست اللطیف
و آیتش الم اللہ لا الہ الا ہو الحی تا قوله الفرقان م را دو ذکرست مالک الملک المجید و آیتش
قل اللہم مالک الملک تا قدیر ن را یک ذکرست النور و آیتش اللہ نور السموات
الآیة س را یک ذکر اینست سبحان اللہ السلام سبحان السمیع العلیم و آیتش سلام قولا
من رب الرحیم ع را اسه ذکرست العالم العلیم علام الغیوب و آیتش قد احاط بکل شیء
علما و آنچه از آیات مشتمل بر معنی احاطه علمی است ف را یک ذکرست الفتاح و بعضی گویند
که الفاطر و آیتش نصر من اللہ و فتح قریب و سوره اذا جاء نصر اللہ و انا فتحنا
ص را یک ذکرست الصمد و آیتش قل ہو اللہ احد اللہ الصمد ق را دو ذکرست القدیر القیوم
و آیتش وعنت الوجوه للحی القیوم و آیة وہو علی کل شیء قدیر ر را دو ذکرست الرحمن
الرحیم و آیتش فاما ان کان من المقربین فروح و ریحان و جنة نعیم ش را یک ذکرست
الشهید و بعضی گویند الشکور و آیتش شهد اللہ الآیة و در اعمال خیر و کذلک اخذ ربک
اسے قوله تعالے الشدید در اعمال شر ت را یک ذکرست التواب و آیتش والیه
یرجع الامر کله ث را یک ذکرست مثبت و نزد بعضے الثابت و آیتش ربنا افرغ
علینا صبرا و ثبت اقدامنا و انصرنا علی القوم الکافرین خ را یک ذکرست الخبیر و نزد
بعضے و پیراسه ذکرست الخالق الخافض الخبیر و آیتش آنچه منتهی باسم خبیر باشد ذ را یک ذکرست
و آن اللہ است و عدد قرآت او هر بار هفتصد نوبت است و باید که هر بار که عدد با تمام رسد از عقب آن
بگوید اللہم انی ذکرتک بصفة نقصی فاذکرنی بکمالک فانت خیر الذاکرین و آیتش
آنچه دلالت کند بر معنی توحید ض را یک ذکرست الضار و آیتش یضل اللہ الظالمین و یفعل
ما یشاء ظ ذکر اینست اللہ معی اللہ ناظری اللہ شاہدی و نزد بعضے ذکر وی الظاہر است
و آیتش وہو معکم اینما کنتم غ را یک ذکرست الغنی و آیتش ہو الغنی الحمید و ان اللہ
لغنی عن العالمین لا را نسبت بجلال مبتدی ذکر لا الہ الا اللہ است و نسبت بجلال
منتهی لا الہ الا ہو

جوہر بدانکہ نسبت دہشت ملک مقرب برنسبت دہشت حروف جمل موکل اند پس عامل حروف از دانستن اسماء ایشان چارہ نیست تا در عمل ہر حرف بملک وی تقرب و توسل جوید وازوے طلب مدد و معاونت کند ملک ا اسرافیل ست و ملک ب جبرئیل و ملک ج کلکائیل و بقول بعضی عینائیل و ملک د اسراطیل و ملک ہ روذیائیل و ملک و رفتمائیل و ملک ز سرفیائیل و نزد بعضے شمسائیل و ملک ح بنکائیل و ملک ط اسماعیل و ملک ی تنترا کیطائیل و ملک ک جندورا و ملک ل طاطائیل و ملک م رویائیل و ملک ن حولالا و ملک س ہمرا کیئیل و ملک ع لومائیل و ملک ف ہمرحائیل و نزد بعضے حعقیائیل و ملک ص اہجمکائیل و ملک ق عطرائیل و ملک ر ہمواکیل و ملک ش ہمواطیل و نزد بعضی جبرئیل و ملک ت عزرائیل و ملک ث میکائیل و نزد بعضے صرفائیل و ملک خ سمکیائیل و نزد بعضے روقیائیل و ملک ذ اردائیل و ملک ض عطکائیل و ملک ظ لوطا و نزد بعضے میکائیل و ملک غ لوخائیل و باید دانست کہ حرف اول ہر اسم معتبر ست در تعین موکل

جوہر بدانکہ بر بروج اثنی عشر دوازدہ ملک مقرب موکل اند کہ مدد و معاون روحانیت آن بروج اند پس عامل حروف چون بعملی شغل گیرد باید کہ ملاحظہ کند کہ آن حروف بکدام بروج و منزل منسوب ست پس بملکی کہ بران بروج موکل ست توسل کند و نام وی بتعظیم تمام بردہ از وی استمداد و استعانت جوید بر حصول مقصود کہ آنرا اثر ہائے عظیم ست در سرعت اجابت ملک حمل شراحیل ملک ثور عزرائیل ملک جوزا اسرائیل ملک سرطان شہفائیل ملک اسد شراطیل ملک سنبلہ شہکیل ملک میزان سہرائیل ملک عقرب صرصائیل ملک قوس سربطائیل ملک جدی شمکائیل ملک دلو صمکائیل ملک حوت خقبیائیل و ہفت ملک اند کہ مدد و معاون ارواح سبعہ سیارہ اند پس عامل حروف نظر کند کہ حروف معمول علیہ تعلق بکدام کوکب دارد آنگاہ بملک آن کوکب توجہ کند و از وی امداد و اعانت جوید از روی خشوع و خضوع اسماء ملائکہ سبعہ سیارہ با اسماء افلاک ایشان ملک زحل قوصیائیل و فلک وی عجوبیا ملک مشتری سمخائیل و فلک وی بریقا ملک مریخ کاکائیل و فلک وی رقفا ملک شمس صماصمائیل و فلک وی افلاون ملک زہرہ شیدائیل و فلک وی ماعون ملک عطارد شمخائیل۔ فلک وی برقیدون ملک قمر اسماعیل و فلک وے برقیقا۔

جوہر قسمت حروف بر منازل بست و ہشت گانہ عامل را باید کہ ملاحظہ نماید کہ ہر حرفی تعلق بکدام منزل دارد و از منازل سعد و نحس در اعمال خیر منازل سعد اختیار کند و در اعمال شر منازل نحس و خواجہ نصیر الدین طوسی منازل نحس را در قطعہ بنظم آوردہ ہر چہ غیر آنست سعد ست

	آنچہ نحس ست ہمین ست کہ گفتم جانا بلدہ و ذابح و اکلیل و زبانا و سماک	از منازل کہ برین چرخ برین دارد ماہ شولہ و جبہہ و نثرہ و طرفہ و دبران	

و در قسمت حروف بر منازل دو قولست اول قول شیخ شرفا ابن بونی دوم شیخ اکبر و اکثر علما اہل خاصیت در اعمال حروف بقول شیخ بونے عمل کردہ اند فرمودہ کہ حروف اصلیہ بست و ہشت و منازل فلکیہ نیز بست و ہشت ست و ہر حرفی تعلقی بمنزلے دارد و قسمت این بر دو طریق کردہ اند یکے بطریق جمل مشارقہ کہ جمل مشہور ست دوم بطریق جمل مغاربہ کہ نزد بعضے از علما حروف اعتبار وی زیادہ از جمل مشارقہ است و آن برین وجہ است کہ ا تعلق بشرطین دارد کہ دو کوکب ست ب تعلق به بطین دارد کہ سہ کوکب ست ج تعلق بثریا دارد کہ شش کوکب ست و تعلق بدبران دارد کہ یک کوکب ست ہ بہقعہ دارد کہ سہ کوکب ست و بہنعہ کہ دو کوکب ست ز بذراع کہ دو کوکب ست ح بنثرہ کہ دو کوکب ست ط بطرفہ کہ دو کوکب ست ی بجبہہ کہ چہار کوکب است ک بزبرہ کہ دو کوکب ست ل بصرفہ کہ یک کوکب ست م بعوا کہ پنج کوکب ست ن بسماک کہ یک کوکب ست ص مہملہ بغفر کہ یک کوکب ست ع بزبانا کہ دو کوکب ست ز باکلیل کہ سہ کوکب ست ض معجمہ بقلب کہ یک کوکب ست ق بشولہ کہ دو کوکب ست ر بنعائم کہ چہار کوکب ست س مہملہ ببلدہ کہ خالی ست از کوکب ت بذابح کہ دو کوکب ست ث ببلع کہ دو کوکب ست خ بسعود کہ دو کوکب ست ذ با خبیہ کہ چہار کوکب ست ظ معجمہ بمقدم کہ دو کوکب غ معجمہ بموخر کہ دو کوکب ست ش معجمہ برشا کہ یک کوکب ست شیخ بونی گفت کہ چون قمر بیکے از منازل بست و ہشت گانہ حلول کند روحانیت آن حرف کہ تعلق باین منزل دارد از درجات عالیات تجلی کند و تاثیر خود را در مراتب سفلیات ظاہر گرداند و شیخ اکبر فرمود کہ ارواح حروف از ملک منازل در ما تحت خود متصرف اند اما در فوق آن ملک ایشان را تاثیرے نیست و شیخ بونی گفت کہ تصرفات و تاثیرات ایشان بطریق جمل مشارقہ برین وجہ است کہ چون قمر در شرطین بود اقہر و غضب احداث کند و چون در بطین بود سبب لطف و رحمت ایجاد کند و چون در ثریا آید سعادت متوسط بخشد و در دبران در بلا و فتنہ انگیزد و در ہقعہ ہم فرح بخشد

میان سعد و نحس و در بطین سعادت و دولت بخشد و در ذراع زیادہ سعادت احداث کند و در
نثرہ نحوست و شقاوت انگیزد و در طرف بلیت و محنت افزاید و در جبہہ حرکت متوسط
انگیزد و در زبرہ کثیر خیر و برکت زیادہ کند و در صرفہ ممتزج بود میان خیر و شر و در عوا مدد سفر
دریا بود و در سماک شور و شر انگیزد و در غفر سعادت کاملہ ایجاد کند و در زبانا ممتزج بود
و خیر غالب و در اکلیل نحوست و بلا انگیزد و در قلب سعادت بخشد و در شولہ ممتزج بست
و شر غالب و در نعایم سعادت عظمی ایجاد کند و در بلدہ نحوست کبری احداث کند و در
ذابح ممتزج بست و شر غالب و در بلع نحوست و فتنہ عظیم انگیزد و در سعود سعادت متحلہ
ظاہر گرداند و در اخبیہ سعادت پیدا کند و در مقدم سعادت تامہ نماید و در موخر
ممتزج بود میان خیر و شر و در رشا دولت و سعادت افزاید۔

جوہر: آنکہ بر ہر روزی از ایام اسابیع دو فرشتہ مقرب موکل اند یکی علوی سماوی
و دیگر سفلی ارضی پس عامل حروف را لازم ست کہ اسمای ایشان را تا در ہر روزی کہ بعمل
حرفی شغل گیرد بر زبان راند و از ایشان مدد و استعانت خواہد بر تحصیل مراد یوم الاحد
ملک علوی روفائیل یفا و بعضی بقاف گفتہ اند و ملک سفلی ابو عبد اللہ المذہب یوم الاثنین
ملک علوی جبرئیل و ملک سفلی ابو عبد اللہ الحارث و جبرئیل را خادم ست از ملائکہ سماوی
اسم وی شمکائیل کہ وی را نیز یاد باید کرد و یوم الثلثا را ملک علوی سلسائیل بسین مہملہ
و در بعضی نسخہا بصاد آمدہ و گویند شمسائیل و ملک سفلی الاحمر یوم الاربعا را ملک علوی
میکائیل و ملک سفلی دو نام دارد برقان و برقان و میکائیل را خادمیست از ملائکہ سماوی
نام وی نوائیل کہ وی را نیز یاد باید کرد یوم الخمیس را ملک علوی صرفیائیل بفا و گویند بقاف
و ملک سفلی السید شمہورش یوم الجمعہ را ملک علوی عنیائیل و ملک سفلی السید عبد الرحمن
و لقب وی ابیض یوم السبت را ملک علوی کسفیائیل بفا و گویند بقاف و ملک سفلی
ابو نوح میمون السحابی

جوہر: حروف دو قسم ست علی و دنی مراد بعلی آن حروف ست کہ قوام ایشان بالف
باشد و منتہای ایشان ہمزہ و آن یازدہ حرف ست با تا ثا حا خا را طا ظا
فا ہا یا و باقی حروف کہ آخر ایشان غیر ہمزہ است ایشان را دنی خوانند و آن ہفدہ است
الف جیم دال ذال زا سین شین صاد ضاد عین غین قاف کاف لام میم نون واو

وحروف زاے از قسم دنی ست نه از قسم علی زیرا که اخر او حرف یاست نه همزه و آنکه بجای حرف یا همزه نویسند غلط ست و بعضی علی و دنی را وصفت ساخته اند اعلی و علی و ادنی و دنی و نزد ایشان حروف اعلی هفت ست ا ص ع ک ل ن ه و حروف علی نیز هفت ست ح ر س ط ف م ی و حروف دنی نیز هفت ست ب ت ج د ذ ض و و حروف ادنی نیز هفت ست ث خ ز ش ظ غ ق اگر اراده اعمال محبت و رفعت و سعادت کند توسل بحروف اعلی و علی کند و هرگاه داعیه اعمال بغض و عداوت و مذلت و شقاوت کند متوسل بحروف دنی و ادنی شود و هرگاه که حروف علی را با حروف اعلی امتزاج دهد فعل آن در اعمال لطیفه اقوی و اکمل بود و هرگاه حروف دنی را با حروف ادنی بیامیزد اثر آن در اعمال قهریه اشمل و ادخل باشد و هرگاه حروف اعلی را با دنی و علی را با ادنی مزج کند از ان صورت هیات اعتدال پیدا شود

جوهر بدانکه حروف باعتبار وجود نقاط و عدم آن منقسم می شود بدو قسم نواطق یعنی منطوقه که آنرا حروف معجمه گویند و صوامت یعنی حروف غیر منطوقه که آنرا مهمله گویند و حروف نواطق پانزده است ب ت ث ج خ ذ ز ش ض ظ غ ف ق ن ی و حرفے که حجاب او زیاده است و اقرب ست بمراتب تنزلات نقطه او زیاده است پس هر حرفے که حجاب او از حیثیت ظهور و عیان ست مخصوص ست بفوقیت اجسام و حرفے که حجاب او از حیثیت تنزل و خفاست مخصوص ست باسفلیت اجسام و ازین جهت ست که در حروف علیه بمذهب دوم در علماء این فن حروف معجم نمی باشد الا قاف و نون و در حروف دنیه بمذهب ثانی حرف مهمل نمی باشد الا دال و واو و ازین حروف پنج اسم مرکب ست بتث جخذ زشض ظغف قنی و حروف صوامت سیزده است و اگر لام الف را حرفی علیحده گیرند چهارده باشد ا ح د ر س ص ط ع ک ل م و ه لا و ازین حروف چهار اسم مرکب ست احد رسص طعکل وملا

جوهر بدانکه حروف باعتبار انفصال و انفصال ایشان بما قبل و ما بعد منقسم می شوند بدو قسم اول مفاصلات که آنرا حروف خواتیم نیز گویند و دوم مواصلات و حروف مواصلات شش ست ا د ذ ر ز و و نزد بعضی که لا را علیحده حرفے داشته اند آن نیز از مفاصلات ست و بست و دو حروف باقی از قسم مواصلات ست اگر در اول کلمه افتند متصل می شوند بما بعد خود و اگر در آخر افتند متصل می شود ما قبل با ایشان پس هر امری که انفصال در ان مطلوب ست توسل

بحروف مقاصلات جوید و اگر اتصال مقصود ست متوسل بحروف مواصلات شود و ہر کہ حروف
خواتیم را در چہار و سیم یا بر دیوار خانہ رقم زند یا بر کاغذی نویسد و در خانہ محفوظ کند آن خانہ از
سرق و حرق ایمن ماند و اگر بر چوب کشتی نقش کند غرق نشود و اگر بنویسد و در رخت نہد
سلامت ماند و اگر بر صندوق نویسد یا بر ظروفے محفوظ ماند و اگر بر خاتم فضہ یا ذہب نقش
کند از ہمہ امراض سلامت ماند

جواہر اعداد تسمیہ باعتبار الف الرحمٰن ہفتصد و ہشتاد و ہفت می شود و اگر تسمیہ بہمین عدد
تا این عدد رساند برائے ہر کار بغایت موثر باشد۔

جواہر برای ہر حاجت دینی و دنیوی خصوصًا برائے شفائے مریض بعد ادائے نماز
مغرب در شب چہارشنبہ وضو تازہ کند و دو رکعت بگذارد در اول بعد فاتحہ سورۃ الکافرون
و در دوم سورۃ الاخلاص بخواند بعدہ سر برہنہ کردہ ہفت بار درود بگوید بعدہ بسم اللہ الرحمٰن الرحیم
ہفتصد و ہشتاد و ہفت بار کہ اعداد بسم اللہ الرحمٰن الرحیم باعتبار الف الرحمٰن ست تنہا
یا با شارک جماعت صالحین بخواند بعد ازان یارب ہزار بار گوید بعد ازان ہفت بار درود
بخواند بعد ازان دعا کند

جواہر ہر کرا مہمی پیش آید سورہ فاتحہ را با بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بضم میم بلام الحمد
ہفتصد و ہشتاد و ہفت بار کہ عدد تسمیہ بحساب جمل ست بخواند و الرحمٰن و الرحیم را در فاتحہ
سہ بار تکرار کند و در آخر آمین گوید آن مہم بکفایت رسد یا درمیان سنت بامداد و فرض آن
چہل و یکبار برائے ہر مہمی کہ بخواند بکفایت رسد۔

جواہر ہر پیغمبرے را کار پیش آمدے اسم مبارک محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وصحبہ
وسلم بحضرت خداوند تعالیٰ شفیع آوردے

جواہر مومن را دو ختم ست یکی کفایت مہمات و دیگرے کفارت سیآت و این ہردو
غرض از درود برمے آید

جواہر بعد از نوافل در گوشہ رود و بخلوت دست بالا کردہ سوی آسمان یارب
صد بار بگوید ہر چہ از جناب خداوند تعالیٰ خواہد بیابد و اگر ہزار بار گوید اولیٰ باشد

جواہر ہر کہ سورہ والشمس و واللیل ہر یکی ہفت بار و سی بار بسم اللہ الرحمٰن الرحیم
تبارک اللہ رب العالمین ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم بخواند بہر مرادی کہ

واشته باشد بیابد

جوہر ہر کہ بعد نماز ظہر سورہ نوح مداومت نماید ہر مقصودی زود حاصل شود و ہر کہ بسیار خواند غموم و ہموم وے دفع شود

جوہر عند الحاجت یوم الاحد نزدیک طلوع شمس دہ بار سورہ والضحی بخواند و حاجت خواہد آید

جوہر بعد فرض بامداد پیش از آن کہ سخن گوید ہفت بار بخواند فسیکفیکہم اللہ وہو السمیع العلیم جناب خداوند تعالی مہمات آن روز کفایت کند و اگر آنرا ورد سازد بعد از ہر نماز فریضہ تا ہیچ چیز محتاج نشود

جوہر بعد فریضہ فجر یکبار سورہ مزمل ورد دارد و در چہار موضع درین سورہ سہ بار تکرار کند اول رب المشرق والمغرب لا الہ الا ہو فاتخذہ وکیلا دوم واللہ یقدر اللیل والنہار سوم یبتغون من فضل اللہ چہارم واستغفروا اللہ ان اللہ غفور رحیم چون تمام شود حاجت خواہد بر آید

جوہر عند الحاجت ہفتاد بار بگوید یا شفیق یا رفیق نجنی من کل ضیق

جوہر طریق پر کردن ثلاثی دو بائی اینست کہ کل اعداد اسم را دوازدہ حصہ نماید واز دوازدہم حصہ شروع کند و در ہر خانہ یک حصہ اضافہ نمودہ تمام سازد چنانکہ باسط ہفتاد و دو عدد دارد و دوازدہ بخش کردم حصہ دوازدہم شش آمد از شش شروع نمودہ در ہر خانہ شش اضافہ کردہ تمام کردم بدینصورت

۱۸	۴۸	۶
۱۲	۲۴	۳۶
۴۲		۳۰

وموکل باسط جبرئیل است و این نقش برای وسعت کسب و کشایش رزق بی نظیر است بشرط ادای زکوۃ و زکوۃ ہر مثلث نوشتن آن یک لک و بست و پنج ہزار است و بعضی گویند ہر روز ہفتاد و دو نقش پر کند تا ہفتاد روز عامل گردد ولیکن صحیح اول است شخصی بعد زکوۃ نقش پر کردہ زیر مصلی می نہاد و ہفتاد و دو مرتبہ یا باسط می خواند نقش غائب می شد و در و پیہ سے آمد

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم اعوذ بکلمات اللہ التامات من غضبہ وعقابہ و شر عبادہ و من ہمزات الشیاطین وان یحضرون برای دفع وحشت و پریشان خوابی خواندہ بر خود دم کند یا بر کاغذ نوشتہ در گلو اندازد

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم اعوذ بکلمات اللہ التامات کلہا من شر ما خلق بسم اللہ الذی لا یضر مع اسمہ شیٔ فی الارض ولا فی السماء وہو السمیع العلیم ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم وصلی اللہ تعالے علی خیر خلقہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین این تعویذ برای دفع ہر مرضی در بازو یا در گلو بندد

جوہر ہر کہ بر بادشاہ ظالم وقہار رود یازدہ بار بگوید یا مالک یوم الدین ایاک نعبد وایاک نستعین ہیچ آسیبی بدو نرسد واگر در سفر قاطع طریق ویا سبعی بر وی سر راہ گیرد چون بعدد مذکور بخواند مانع از راہ برخیزد وایمنی بکرات ومرات بحد تجربہ رسیدہ

جوہر دعوت در لغت بمعنی طلب ست ودر اصطلاح ارباب دعوت عبارت است از طلب ظہور آثار اسماء الہیہ مع رعایت شرائط مخصوصہ معہودہ کہ درمیان اہل دعوت معروف ومشہور ست وشرائط اینست اکل حلال وصدق مقال کما قال النبی صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم للدعاء جناحان اکل الحلال وصدق المقال وقلت طعام وکلام ومنام وحضور قلب در اثناء خواندن دعا وروزہ داشتن وخلوت وعزلت نمودن ومعین کردن روز ووقت آن یعنی تجاوز نکند وقتی را کہ دران شروع کردہ ما دامیکہ اتمام دعوت کند خواہ برای نصاب باشد خواہ برای حاجت ومعین کردن ورد یعنی وقت دعوت جلالی اسم جمالی نخواند ودر وقت جمالی اسم جلالی مگر اسم مشترک با شرائط آن وباید کہ برای فتح ساعت مشتری ومانند آن اختیار کند وبرای قہر ساعت مریخ ومانند آن واجازت گرفتن از مرشد کامل ومعین نمودن نیت نصاب یا حاجت مشروعہ وصادق داشتن اسم الہی واسم مرشد یا بمعنی کہ ہر اسمی را کہ بخواند اعتقاد کند تاثیر داشتن او را واعتقاد کند کامل بودن مرشد خود را واختیار نمودن حجرہ تاریک ومصفا تا اتمام دعوت وتعیین طعام وآزاد نمودن جانوران بغیر خواہش وصدقہ چیزی وطہارت ظاہر وباطن اما طہارت ظاہر ظاہرست وطہارت باطن برسہ انواع ست طہارت شریعت وآن عبارت ست از رفع اوصاف ذمیمہ مانند فحش وغیبت وکذب ومیل بسوی لہو ولعب وغیر ذلک وطہارت حقیقت نفی ماسوی اللہ تعالے وترک حیوانات جلالی مثل گوشت وماہی وملخ وبیضہ وخوشبو مثل مشک وزباد وغیر آن واستعمال ادہم وترک جماع در وقت اداے نصاب وتسخیر وغیرہ وترک حیوانات جمالی مثل روغن وشیر وجغرات وعسل وشہد وچونہ صدف وعنبر ونمک وعلی

ولمس وبوس وترک محرمات احرامی مثل حلق وحجامت وصید کردن وجامه دوخته پوشیدن
وترک آنچه مکروهات است مثل سیر وپیاز وگندنا وترب وانگوزه وغیر آن واداء نصاب
وزکوة وعشر وقفل ودور ومدور وبذل وختم مع رعایت تکرار لفظ اول از اسما چنانچه
در چهل ویک اسما واقع است باینطور یا الله المحمود فی کل فعاله یا الله مثلا - وخیال کردن
معنی اسم را در وقت خواندن وروزه داشتن سه روز دوشنبه سه شنبه چهارشنبه قبل از شروع
دعا وداخل شدن در حجره تاریک در شب پنجشنبه وگذاردن دو رکعت به نیت استخاره
وتوجه بطرف حق سبحانه وتعالی وگذاردن دو رکعت به نیت کشف ارواح بعد نماز فجر وبخواند
در هر رکعت بعد فاتحه والله غالب علی امره ولکن اکثر الناس لا یعلمون وبعد از
سلام هزار بار دعاء ملکیه اهتی آه آهِ وآیه بخواند وبعد طلوع آفتاب غسل کند ودوگانه
تحیة وضو ادا نموده دو رکعت دیگر بگذارد وبخواند در رکعت اول بعد فاتحه شهد الله
انه لا اله الا هو والملائکة واولو العلم قائما بالقسط لا اله الا هو العزیز الحکیم ودر ثانی
وقال ربکم ادعونی استجب لکم ان الذین یستکبرون عن عبادتی سیدخلون
جهنم داخرین هفت بار وبعد سلام هفتاد وهفت بار این آیه بخواند واذا سالک عبادی
عنی فانی قریب اجیب دعوة الداع اذا دعان فلیستجیبوا لی ولیؤمنوا بی لعلهم
یرشدون پس هر که بخواهد حاجت خود را این طریق که مذکور شد در جمیع دعوات رعایت
آن محفوظ دارد خواه دعوت سیفی باشد خواه غیر آن ودر بعضی طرق دعوت اینست که
قبل شروع دعوت سه روز روزه دارد واز روز شنبه شروع کند وقتیکه اراده دعوت اسم جلالی
داشته باشد واگر اراده دعوت جمالی دارد از دوشنبه شروع نماید واگر اراده دعوت اسم
مشترک است از یکشنبه شروع کند ودر شب چهارشنبه وضو سازد ودر گوشه حجره بنشیند ومشتغل
بخواندن استغفار شود ودر آخر شب برخیزد ووضو سازد وبعد تحیه وضو دو رکعت به نیت کشف
ارواح بگذارد ونیت باینطور کند نویت ان اصلی لله تعالی رکعتی صلوة کشف الارواح
متوجها تا آخر بخواند در هر رکعت عمل کند آنچه در طریق اول مذکور شده بعد از آن دو رکعت
برای ترویح روح حضرت سید المرسلین وشفیع المذنبین وسائر انبیا صلوة الله وسلامه
علی نبینا وعلیهم ودو رکعت برای جمیع صحابه کرام ودو رکعت برای ترویح روح سید السند
غوث الصمدانی قطب الربانی شیخ محی الدین عبد القادر جیلانی قدس سره ودو رکعت

[1] وتنگ دوختن موزه ۱۲
[2] سیر وبصل وگندنا ۱۲
[3] وقوم یعنی هر اسمیکه باشد معنی آن در صفحه دل بخاطر گذراند ۱۲
[4] ودو رکعت برای جمیع صحابه کرام ۱۲

برای ترویح روح شیخ شہاب الدین سہروردی قدس سرہ و دو رکعت برای ترویح روح
مرشد و مرشدِ مرشد علیحدہ علیحدہ گذارد و طلب مدد از ایشان کند پس ترک گذارد و دو رکعت
برائے محبت اللہ تعالیٰ بخواند در ہر رکعت بعد فاتحہ اخلاص بست و یکبار و در بعضی قول
چہل و یکبار و بعد سلام ہفتاد بار درود و دہ بار استغفار بخواند و کلمہ تمجید و کلمہ شہادت دہ دہ بار
بخواند اگر ارادہ دعوت برای قہر است ساعت مریخ یا زحل و نزول قمر اختیار کند و برائے
فتح و اللطف ساعت مشتری یا زہرہ و عروج قمر و بخواند ہر روز بعد اختتام ورد یا مفتح الابواب
و یا مسبب الاسباب و یا مقلب القلوب و الابصار و یا دلیل المتحیرین یا غیاث المستغیثین
و یا مفرج المحزونین اغثنی اغثنی توکلت علیک یا ربی و فوضت امری الیک
یا رزاق یا فتاح یا باسط و صلی اللہ تعالیٰ علیٰ خیر خلقہ محمد و آلہ اجمعین و وقت
دعوت اسم جلالی جمالی را بخواند و در وقت خواندن جمالی جلالی را مگر اسم مشترک با شرائط
ہر دو چنانچہ سابق ہم مذکور شدہ و بنشیند وقت دعوت در دائرہ حصار و طریق دائرہ حصار
اینست کہ بیار و کارد از فولاد و آن اولیٰ ست و گرنہ از ہر آہن کہ باشد پس بخواند درود بار
و ہر چہار قل ہر یک سہ بار و آیۃ الکرسی سہ بار و سورہ فاتحہ ہفت بار و یا حلیم یا کریم یا حافظ
یا حفیظ یا رقیب یا وکیل یا اللہ یا اللہ یا اللہ بحق کہیعص حمعسق ہفت بار بعد ازان
در و بر آن کارد دم کند و ازان کارد گرد خود دائرہ بکشد و وقت کشیدن آیۃ الکرسی بخواند
و آنچہ مذکور شدہ ہمہ را خواندہ بر خود دم کند و این حصار مخصوص بدعوت سیفی نیست
بلکہ در ہر دعوت کافی ست و بخورات از عود قماری و زعفران و مشک و صندل و عنبر
اشہب و طریق دعوت کہ مخصوص بحزب سیفی ست اینست کہ بعد از غسل ادای دوگانہا کہ
سابق مذکور شدہ دو رکعت برای ترویح روح امام مومنان و امیر مسلمانان حضرت علی
ابن ابی طالب کرم اللہ وجہہ و دو رکعت برائے روح حضرت خواجہ خضر علیہ السلام بنیت
سلامتی و بطلب معاونت و امداد ادا کند بعد ازان دو رکعت دیگر بگذارد و بخواند در رکعت
اول بعد فاتحہ سورہ یٰسٓ تا سلام قولا من رب رحیم و در ثانی سورہ مذکور تا آخر
و اگر سورہ مذکور یاد ندارد سورہ اخلاص چہل و یکبار در ہر رکعت بخواند بعد ازان
عود و عنبر بسوزد و سر برہنہ نمودہ بنشیند و بمواجہ خود خاتم سیفی و آئینہ اگر حاجت دینی
باشد بنہد و اگر حاجت دنیوی باشد شمشیر و کمان نہد و بطرفیکہ رجال الغیب باشند

آن طرف برحسب تواریخ متوجه شده بگوید السلام علیکم یا رجال الغیب و یا
ارواح المقدسة اغیثونی بغوثة وانظرونی بنظرة یا رقباء و یا نقباء و یا
نجباء و یا ابدال و یا اوتاد و یا غوث و یا قطب اعینونی فی هذا الامر سلمکم الله
تعالی فی الدنیا والآخرة بحق محمد و آله بعد از آن حرز سیفی را بنیت نصاب اصغر
چهل و یکبار و به نیت نصاب صغیر چهارصد و چهل و چهار بار و به نیت نصاب کبیر یکهزار
و یکبار هر روز بست و پنج مرتبه تا سی و نه روز و در روز آخر از اربعین بست و شش بار بخواند و
گوسفند ذبح کرده بفقرا دهد - این قسم در عدد نصاب کبیر تقسیم می شود اما در نصاب اصغر
هر روز یکبار و روز چهلم دو بار بخواند و برین تقسیم نصاب صغیر را قیاس کند و بست و پنج بار
تا سی و نه روز و در روز چهلم بست و شش بار بخواند و نیز مرغ یا گاو و مرغ ذبح نموده بفقرا
تصدق کند و وقتیکه از نصاب فارغ شود برای حفظ عمل اگر میسر شود هر روز سه بار
بخواند والا یکبار بخواند و ترک نکند و رجال الغیب در کدام جهت اند ازین الفاظ معلوم
میگردد ۵ کنج باشش کنج بشم کنج باشش کنج امش + و ازین اشعار
فارسی نیز مفهوم می شود ۵

هفتم و چار و دهم بست و نهم
چو کنی رو سوی مشرق طلب اصحاب قبال
بست و هشتم ششم و بست و یکم در الیبات
هشتم و پانزدهم بست و سوم سوی شمال
پنجم و سیزدهم و بستم اندر پایب
می توان یافت ایشان که هم فرخنده جمال
انگهی چارم و اثنا عشر و نوزدهم
بست و هفتم طرف مغرب نمایند جمال
بست و پنجم دهم و هفتم و دوم نیز
سوی نیرت بود این طایفه آل خیال
سوم و یازدهم هیژدهم بست و ششم
بجنوب است گذر کردن ایشان همه حال
بست و چارم سیم و شانزدهم غره ماه
سوی الی طلب ایشان حساب سال

بدانکه بعضی مشایخ گفته اند که هر کس که این حرز را سال تمام هر روز یکبار بخواند بلا فصل
کرامات کند او را حاجت بشرائط دیگر نباشد مثل دوام صوم و ترک حیوانات بعده به نیت
حاجت بحضور دل یکبار یا سه بار یا هفت بار یا چهل و یکبار بجهت تمام بخواند و وقت
خواندن تکلم نکند بلکه اشاره هم نکند بهتر آنست که وقت خواندن آواز دور سگ بگوش
قاری نرسد و هم بدانکه طریق خواندن حرز مختلف است بحسب اختلاف مطالب بین اگر حاجت

فتح باشد پس اختیار کند برای آن عدد ایام قراة از لفظ س ی ف ی باسقاط نه که هفت باقی خواهد ماند واختیار کند عدد قراة از عدد اسم مطلوب و دو کوکب که متعلق باشد بروز وساعت پس اخذ کند از هر واحد مدخل صغیر را وجمع نماید مدخل کواکب را واگر ان مدخل زیاده از تسعه است پس باید که عمل اسقاط تسعه کند پس ویران مدخل کواکب ضرب کند مدخل اسم مطلوب را وحاصل ضرب را بلا مرتبه اعتبار کند پس بخواند دعای سیفی را با این عدد در هفت روز واگر حاجت قتل باشد پس اخذ کند برای آن عدد ایام دعوت را از حروف لفظ س ی ف ی ونقاط آن که نه میشوند وعدد قرات را از عدد اسم مطلوب و کوکبین که متعلق بروز وساعت اند بطریق مذکور یعنی باسقاط التسعه واستخراجها — وبخواند دعا سیفی را در نه روز با آن عدد و مدخل صغیر واسقاط تسعه وبلا مرتبه الفاظ مراد ست. ومراد باین الفاظ اینست که احاد از عشرات ومافوق آنها اعتبار کنند مثلا درین عدد ۱۲۸۳ که یکهزار و دو صد وهشتاد وسه است از هزار یک گیرد واز دو صد دو واز هشتاد هشت واز سه که عدد چهارده میشود یازده یک واز چهار چهار گیرد پنج می شوند ودیگران قیاس کند ومثال اول اینست که مثلا اگر مطلوب رزق باشد بگیرد یوم مشتری وساعت زهره وجمع کند مدخل مشتری را که پنج است با مدخل زهره که یک ست شش حاصل باشد با مدخل رزق که یک ست درین شش ضرب کند پس بخواند حزب سیفی را بعد حاصل آن ضرب که شش ست تا هفت روز ازین یوم که یوم مشتری ست واگر هفت روز نتواند متواتر بخواند هم جائز ست لیکن اول اولی واقرب بصواب ست ومثال ثانی اینست مثلا اگر مطلوب قتل اعدا ست پس بگیرد ایام مریخ وساعت زحل را وجمع کند مدخل مریخ را که چهار ست با مدخل زحل که نه است حاصل سیزده گردد نه یا نه از ان ساقط کند باقی ماند چهار پس مدخل مطلوب را که چهار ست در مدخل کوکبین که آنهم چهار ست ضرب کند شانزده حاصل شد وآنرا بلا مرتبه اعتبار کند یعنی هفت پس بخواند حزب سیفی را هفت روز از ایام هاے مشتری —

جوهر اهل دعوت میفرمایند که دعاء سیفی بهر ان دو دوازده هزار حاجات دینی ودنیویت ودعوتش افضل واکمل دعوات ست ومعروف ست میان ادعیه ماثوره ومجربة الاجابة والبرکة است ودعای سیفی به انجمت گوشگر ور قطع حوائج واجابت دعوات مانند شمشیر قاطع اگر قاری بر بعضی باقی بر بیا آنچه را و جواب بینید یقین کند بحصول مرام خود وحرز سیفی

بنابر آنکه سلاطین ہمین این دعا را برای قضاء حاجات خود مواظبت داشته اند و حزب الاعظم وحزب البر وحزب البحر وحزب المرتضوی وحزب الصحابه وحزب المحققین ودعاء قضاء حاجات وسیف الله وسهم الله وصمصام الله وعین الله وقدرة الله ویا الله وبرهان الله نیز گویند و برای این دعا جلائل کثیره وفضائل عظیمه ست که از احصاء وبیان آن اوقات قاصر اند لا یعلمها الا الله وجناب حق سبحانه وتعالی ہفتاد ہزار فرشته وہفتاد ہزار جن برای خدمت این دعا وحفاظت قاریش مقرر ساخته ونیز مقررست نزد اہل دعوت که دعاء سیفی کلام قدسی ست آورده اند او را حضرت جبرئیل علی نبینا وآله وعلیه السلام بسوی نبی ما صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم وقتی که عدو شاه روم از ملکش بیرون کرده پس آن شاه بحضور سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم حاضر شده التماس از حال خود نمود پس جناب مستطاب سید المرسلین صلی الله علیه وآله واصحابه اجمعین این دعا را بحضرت امیر المومنین علی کرم الله وجهه تعلیم فرمودند وحضرت امیر المومنین برای قضاء حاجت شاه روم شروع نمود وبعد انقضاء پانزده روز عدو آن شاه ہلاک شد واو بر سریر سلطنت خود مستقر ومطمئن گشت وبعضی گویند که دعای سیفی اگرچه نزد اہل دعوت منسوب است بسوی نبی ما صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم وترکیب ونظم واسلوب آن مشابه ترکیب ادعیه ماثوره است لیکن صحت نیست در آن که اسنادش بسوی آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم برسد ودعاء سیفی را بعد از نماز فجر یا عشا می خوانند وبہترین اوقات این دعا در شب وقت تہجد ست ودر روز وقت اشراق ودر اثناء قرائت او آواز زن وسگ وخوک در گوش نیفتد پس اولی آنست که در کوہستان یا بر لب دریا بخوانند

چو ہر کسی که دعای سیفی را پیوسته بخواند را دنیا بد بر عدو او وسحر وجن وغیر آن ودعا ملش بین الانام معزز ومحترم ماند وبرای رویت جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم یا نبی از انبیا علی نبینا وآله وعلیهم السلام یا ولی از اولیا یا کسی دیگر چهل ویکبار بخوانند وبرای کفایت مہمی نیم شب جمعه یا روز جمعه غسل پاک کند وجامه پاک بپوشد ودو رکعت نماز گذارد وبعده صد بار وسه وبعده سه بار این حرز بخوانند وآنچه منقول ست از بعضی که حضرت شیخ بایزید بسطامی قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرموده اند که چون مرا حاجتی پیش آمدی روز جمعه بوقت سحر دعاء سیفی بخواندم ظاہرا این ماجرا ابتدائی حالت حضرت ایشان

بوده باشد زیراکه در انتهاے حالت آنچه بخاطر شریف حضرت ایشان می گذشت ہمان نہان ہمچنان مے شد ـ

جوہر بدانکه محل اشاره که موضع استجابت دعاست دو نوع ست اشاره اصل و اشاره حاجت که آنرا اشاره فرع نیز نامند و مراد از اشاره اصل آنست که ہر حاجتی را دران محل مخصوص طلب کند زیراکه اشاره اصل جامع جمیع حاجات ست خواه فتح باشد خواه قتل و اشاره اصل در پنج مواضع است اول لا اله الا انت دوم انما امرک اذا اردت شیا ان تقول له کن فیکون سوم الکبیر المتعال چہارم بالعز و العلا پنجم من جمیع خلقک پس وقتی که درین مواضع برسد نظر بسوی آسمان کند و دست بدعا بردارد و بگوید اللهم بحق سر ہذه الاسرار و بحق کرمک الخفی و بحق اسمک الاعظم ان تقضی حاجتی کن فیکون کن فیکون کن فیکون الہی کفی علمک عن المقال و کفی کرمک عن السوال و حاجت خواہد و بعد ازین مناجات در ہر موضع ازین مواضع اگر حاجت فتح باشد دعاء فتح خواند و بعد ازان اسم فتح و اگر حاجت قتل باشد دعاء قتل و بعد ازان اسم قتل دعاء فتح الہی بحق سر ہذه الاسرار و بحق کرمک الخفی و بحق اسمک الاعظم ان تجعلنی من اہل عنایتک اسالک ان تقضی حاجتی کلها بحق یا من امره اذا اراد شیا ان یقول له کن فیکون یا الله یا الله یا الله و اسم فتح یا فتاح تفتحت بالفتح و الفتح لے فتح فتحک یا فتاح و دعاء قتل اللهم فرج ہمی و اکشف غمی و اہلک عدوی اللهم شتت شمله و فرق جمعه و زلزل اقدامه و اقطع ارزاقه و اقصم ظهره و قلب تدبیره و اعمِ عینه و سوّد وجهه و نکس اعلامه و خیب آماله و خرب بنیانه و بدل احواله و قرب اجاله و شغله ببدنه و خذه اخذ عزیز مقتدر و اہلکه کاہلاک شداد و اغرقه کاغراق فرعون یا جبار یا قہار و اسم قتل یا قہار تقہرت بالقہر و القہر فی قہر قہرک یا قہار و مراد از اشاره حاجت اینکه چون محل حاجت مخصوص برسد ہمان حاجت مخصوص دران محل طلب کند و بعضے ازین نیز حامل جمیع مرادات اند و اشاره حاجت دو نوع ست فتح و قتل و علامت فتح فاست و علامت قتل قاف و علامت بعض حاجات که مخصوص بمحل اند حرف اول آنست پس علامت منفعت ص ان و سلامت سفر س ل و شفاء مریض ش ل و دفع اعداء د و محبت م و تقرب سلاطین س ش و طلب رزق ر و طلب جاه ج و غنا غ

ونجات از خوف خ وعقد اللسان ع ل وتکمیل مہمات ت ک وہندسات کہ مکتوب بر
حروفات علامات انہا اشارہ بعدد محل آن حاجات اندپس الف کہ مکتوب بر صاد ون وسین شین
اشارہ است باینکہ محل طلب حاجت صنعت وسلامت از سفر وشفاء مریض درین حزب محل واحد
وبرین قیاس کن باقی ہندسہ را ونزد یک بعضے در موضع کل اللہم موضع اشارہ است
چون قاری اینجا رسد حاجت طلب کند وصلوٰۃ الحاجت درین حزب در چہار مواضع است
وعلامات آن رسا وست اول در آخر یا شکور یا حلیم یا رحیم دوم در آخر تفکرہ تحیرا
سوم در آخر ولایملکون الا ما قدر چہارم در آخر ما احاطت بہ قدرتک وقتی کہ درین
مقامات رسد استادہ شود ودو رکعت صلوٰۃ الحاجت بگذارد وبخواند در رکعت اول
بعد فاتحہ قل اللہم مالک الملک تؤتی الملک من تشاء وتنزع الملک ممن تشاء
وتعز من تشاء وتذل من تشاء بیدک الخیر انک علی کل شیء قدیر تولج اللیل فی النہار
وتولج النہار فی اللیل وتخرج الحی من المیت وتخرج المیت من الحی وترزق من
تشاء بغیر حساب ودر دوم ومن یتق اللہ یجعل لہ مخرجا ویرزقہ من حیث لا یحتسب
ومن یتوکل علی اللہ فہو حسبہ ان اللہ بالغ امرہ وقد جعل اللہ لکل شیء قدرا وبعد
سلام سجدہ وسہ بار بخواند سبوح قدوس ربنا ورب الملائکۃ والروح وسہ بار درود
وسہ بار بسم اللہ الرحمن الرحیم وسہ بار یا فتاح ویکبار دعاء فتح بعدہ حاجت طلب کند
وبخواند دعاء فتح یا فتل ہرچہ خواہد وصلوٰۃ الحاجت وشرائط لازم نیست اگر حاجت فتح
یا ظفر باشد آن زمان لازم داند ووقف درہشت مواضع واقع است وعلامات آن صلا
اول وللعیوب ساترا دوم فتکون للاشیاء المختلفۃ مجانسا سوم فی مجد جبروتک
چہارم فی نہایت الصفات پنجم واعظم ما وعدتنی بہ علی شکرک ششم وشماتۃ
کل کاشح ہفتم انت الغاشی فی الحلق ہشتم بین العینین فی قولہ ولم تمنع عنی
دقائق العصم وقتی کہ درین مقامات رسد در دل خود حاجت طلب کند وبعضی گفتہ اند
کہ درین حزب برای منفعت چہار جا اشارہ ضرب است

جوہر طریق سند قرأت حزب یمانی اینست کہ اول سہ بار درود بخواند بعد ازان دعا کہ
مشغولی کہ بود در خواجہ اویس قرنی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ واگر این دعا را قبل صبحی
مواظبت نماید یعنی کردہ ودہ بعد کمال رسد واگر صبح وبعد از آن یعنی بعد نماز فجر مواظبت نماید

عنقریب غنی گردد و بعد از دعاء مغنی اعتصامات بخواند بعد از آن دعاء حرز سیفی بعده
حرز امیرین که بوده امیر المومنین حضرت ابو بکر صدیق و امیر المومنین عمر ابن خطاب رضی الله
تعالی عنهما و اگر برای بر آمدن حاجت خود چهار رکعت گذارد و از قرآن هر چه خواهد بخواند
بعد از آن حرز امیرین را صرف سه بار بخواند قضا کرده شود حاجت او و اگر در شب جمعه چهل بار
بخواند سریع الاجابت باشد بعد از حرز امیرین دعاء اختتام بخواند بعد از آن سه مرتبه درود
بخواند و در ادای نصاب حاجت باین انضمامات و تکرار قرائة اینها برای حوائج نیست
و بعضی مشائخ گفته اند که درود سیفی و دعاء حرز امیرین را اول و آخر بخواند بعده دعاء مغنی
بعده دعاء اعتصام عزمت علیکم یا اصحاب السحر والوسواس الخ بعده اعتصام ثانی
حصنت نفسی بالحی القیوم تا آخر بعده دعاء وصل کبیر شیخ شهاب الدین مقتول یا الهی
و اله جمیع الموجودات من المعقولات والمحسوسات بعده اعتصام ثالث ما شاء الله
تلطفا الی الله تا آخر بعده دعاء سیفی بخواند

جوهر بدانکه مداومت و مواظبت دعاء حزب البحر برای کفایت جمیع حاجات دینی و دنیوی
مجرب ست و دعوت این دعا از همه افضل ست بسبب آنکه رجعت را درین دعا دخل نیست
و این دعا را حزب العصر هم گویند یعنی هر که بعد از نماز عصر بهر حاجتی که بخواند برآید و بعد نماز
صبح و مغرب نیز می خوانند

جوهر حضرت شیخ عبد الحق محدث دهلوی قدس سره در اوراد خود می فرمایند که حزب البحر
کبریت احمر و تریاق اعظم برای سلامتی دنیا و آخرت و فتح ابواب سعادت و کرامات ست
حضرت قطب الوقت و امام زمان خود شیخ ابو الحسن شاذلی قدس سره آنرا در وقت رکوب بحر
از حضرت نبوت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم تلقین نموده و شان ورود آن
چنانچه مشائخ شاذلیه نوشته اند چنانست که وقتی حضرت شیخ در سفر بازمین که جای
بودن ایشان بود با اصحاب خود عزم نمود که امسال با خود برای موقف عرفه می آیم تهیه سفر
حج باید نمود و عرضه داشتند که موسم تنگ شده و نشیبها رفته و گنجایش بهر جهت این سفر نمانده
باقی هر چه فرمایند فرمودند لا بد از بهر جهت این سفر باید کرد و هر طریق که شود و آنجا باید رسید پس
کشتی یافتند شکسته از ترسائی که بجهت شکستگی آن در ساحل مانده بود و بجهت شکست احتیاج خود و سطوت
قهرمان امر حضرت شیخ ابا نکردند کشتی را از برای ایشان درساحل ساخت و شیخ با اصحاب خود در آن کشتی نشستند

کشتی بجهت تلاطم امواج وتدافع ریاح در هوا میرفت وحضرت شیخ را حالی قوی وارد شد واین
دعا از حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فائض گشت و مبدل مراد رسید
و درین حزب رموز واشارات ست که اصحاب دعوات بدان کار بندند و وقتی که این ضعیف
این حزب را از خدمت حضرت شیخ تلقین نمود پرسید که این رموز واشارات که درین حزب اثبات کنند
چیست فرمودند که اسرار مشائخ ست چیزی خواهد بود اما حزب البحر نام همین دعاست آنها خارج از
وی هر چه هست در آنجاست شما همین را بخوانید شما را حاجت نیست وشارحان این حزب که از
کبرا و مشائخ این سلسله اند نیز تعرض بدان نکرده اند الا همین قدر که در حین خواندن سخر لنا
بها الیه تصور حاجت خود بکنند واین حزب بس عظیم ست نزد کبرا اولیا و سری مکنون و حرزی
مصئون است و حصول شفا از قلوب و توسل بمطلوب وسلامت از آفات وحفظ از عاهات
واجابت دعوت و تفریج کربت و رفع قدر و شرح صدر و تسهیل امر و کفایت شر جن و انس
وامن از شر طوارق لیل ونهار وحوادث دهر و وقایه شر جبابره وغنا از قلب و دیگر اسرار وانوار
که شرح آن دراز است باید که قرأت این حزب کریم در غایت ادب و تعظیم و طهارت ظاهر و
باطن و تصور حقائق ومعانی باشد و وقت خواندن آن بعد نماز صبح و عصر است انتهی —
و هر که هر روز نزد طلوع آفتاب بخواند مستجاب کند الله تعالی دعوت او و اگر کسی این
حزب را بخواند و بر کف هر دو دست ففف زند و دست را بر سر و تمام اعضا فرود آرد از زیان
رسانیدن پادشاه و اعدا محفوظ ماند و فرموده اند اگر کسی هر روز یا هر شب این حزب را
بخواند همیشه در عصمت حق تعالی باشد و خاتمه او بخیر شود و بجهت خوف و بندگان نیز باید خواند
که سبب امان ست و اگر در کاری درمانده باشد در مقام خالی و مصفا بعد دو رکعت نماز
پنجبار یا هفت بار بخواند و بجهت محبت چهل و یکبار بر گلاب خوانده بدمد و هرگاه به و حسبنا
رسد سه بار یا هفتاد بار بگوید یحبونهم کحب الله والذین آمنوا اشد حبا لله بعد از ان بگوید
الهی محبت و مودت فلان بن فلان در دل فلان بن فلان و در جمیع جوارح واستخوان
او پیدا گردان که یک لحظه بی او بودن نتواند بعده سه بار آمین بگوید و هر آمین کف
دست راست خود بر زمین زند و همچنین طریق تا سه روز عمل آرد و آن گلاب را در شیشه
نگاه دارد هرگاه مقابل مطلوب رود قدری از ان گلاب بر کف دست خود مالد و دست را
بر روی خود فرود آرد و برای عقد اللسان تا دوازده روز هر روز سی و سه بار بخواند و چون

به اطمس علی وجوه اعدائنا رسد هفتاد بار یا قاهر ذا البطش الشدید انت الذی
لا یطاق انتقامه یا قاهر بعد ازین بگوید الهی چشم و گوش و زبان فلان را بسته ساز
فقطع دابر القوم الذین ظلموا والحمد لله رب العالمین و برای شفای مریض
تا دوازده روز هر روز دوازده بار بخواند چون به الذی لا یضر مع اسمه شیٔ رسد
هفتاد بار وننزل من القرآن ما هو شفاء ورحمة للمؤمنین یا شافی شفا بخش
فلان را از جمیع مرضها بحق بسم الله الرحمن الرحیم و برای تسخیر سلاطین و امرا تا دوازده
روز هر روز ده بار بخواند چون به یا من بیده ملکوت کل شیٔ رسد هفتاد بار یا عزیز
عزیز گردان مرا در چشم فلان بن فلان گوید و سه بار انا انزلناه بخواند و بعد اتمام
دعوت هرگاه بخانه او رود این حزب یکبار بخواند و برای ایمنی راه و سلامت سفر پیش از آنکه
مسافر شود سه روز با صوم هر روز دوازده بار خواند و چون بخواند که بحول الله لا یقدر
علینا هفتاد بار یا حفیظ احفظنی من جمیع البلیات یا ارحم الراحمین گوید و
در وقت روان شدن و فرود آمدن و محل خوف یکبار خواندن لازم گیرد و پیش از سوار
کشتی سه روز هر روز هفتاد بار خواند و در خواندن سخر لنا هذا البحر هفتاد بار بگوید خداوندا
خود را و مال و اسباب خود را بتو امانت می سپارم با خیریت بساحل رسان و تا در کشتی باشد
هر پنج وقت یکبار ورد سازد و در محل طوفان تا آنزمان بخواند که طوفان فرو نشیند و جهت
تونگری تا سه روز هر روز بیست بار و نزد بعضی بیست و هفت بار بخواند چون به وانشر علینا
من خزائن رحمتک رسد هفتاد بار یا غنی اغننی وارزقنی رزقا طیبا واسعا
بغیر حساب گوید و باید که هر روز هفت درویش را نان با شیرینی بوسع خود بدهد تا ابواب
فتوح بروی کشاده گردد و برای انشراح صدر و زیادتی فهم تا سه روز هر روز یازده بار
بر شیرینی بخواند چون به بل هو قرآن مجید فی لوح محفوظ رسد هفتاد بار بگوید
رب اشرح لی صدری تا آخر آیت بخواند و بعد اتمام دعوت هر روز پاره از آن
بخورد و برای سلامت ایمان از غارت شیطان تا سه روز هر روز ده بار بخواند چون
به حسبی الله تا عظیم رسد هفتاد بار گوید اللهم انی اسألک ایمانا صادقا و یقینا
کاملا و قل رب اعوذ بک من همزات الشیاطین و اعوذ بک رب ان یحضرون
و یا قاهر ذا البطش الشدید انت الذی لا یطاق انتقامه یا قاهر بخواند و جهت

اواخر فرض تا دوازده روز هر روز دو بار بخواند و بروایتی تا سه روز هر روز پانزده بار بخواند
چون به ارزقنا فانک خیر الرازقین رسد هفتاد بار اللهم اکفنی بحلالک عن حرامک
واغننی بفضلک عمن سواک وبطاعتک عن معصیتک و بعد اتمام عمل بتصدق
گاو یا گوسفند یا مرغ ذبح کرده بفقرا تصدق نماید و اجازت این دعا بنا اهل نداند بعضی
از اجله نوشته اند که کیفیت قراءة حزب البحر بیتیه از اولا باول سورة الانعام الی
قوله یمترون وآیة الکرسی الی قوله خالدون و خواتیم سورة الحشر ثم یشرع فی قراءة
حزب البحر الله منور القلوب الرحمن کاشف الکروب الرحیم غافر الذنوب اعوذ بالله
السمیع العلیم من الشیطان الرجیم یا علی یا عظیم الی آخره بعضی از اسماء و الفاظ که از
غیر لغت عرب ست و معنی آن معلوم نیست مثل آذوقی اصبا و غیره نباید خواند و در مقدمه
اوراد شیخ عبد الحق دهلوی قدس سره از جمله شروط ذکر آورده که بودن ذکر شرعی یا معنی
آن بوجهی که صحیح و واضح باشد و ابهامی و اشتباهی نداشته باشد چه ذکر بدانچه موهم تشبیه
و حلول و مانند آن بود یا معنی آن معلوم نبود جایز نباشد چنانچه بعضی اسماء که در غیر لغت
معهود بود و امام مالک فرموده ما یدریک لعلها کفر حکایت آورده اند که یکی شراهیا میخواند
جماعه از نصاری بر سر وی ایستاده بودند وی خندیدند و گفتند چه شد این مرد را که سب خدا
و رسول خدا میکند انتهی و لفظ اهیا شراهیا را در قاموس بمعنی ذو الجلال والاکرام نوشته
کذا قیل و فقیر در قاموس در لفظ شره این عبارت دیده که اهیا بکسر الهمزة اشراهیا بفتح
الهمزة والسین یونانیة ای الازلی الذی لم یزل ولیس هذا موضعه لکن لان
الناس یغلطون ویقولون اهیا اشراهیا وهو خطاء علی ما یزعمه احبار الیهود و
در اینجا حرفی ست که کمی را بران اطلاع ست و آن اینست که لفظ سلام که در کریمه واقعه
در سورة یس ست و درین حزب هم واقع شده در قراءة بفتح سین ست و تلاوت و اعمال
متعلقه باین سوره شریفه که با نوع متعدده کثیره شهیره و غیر شهیره است همان قسم که قرات
است خوانده میشود الا و اعمالیکه باین حزب تعلق دارد که در انها بضم سین باید خواند
از انجهت که حضرت شیخ صاحب حزب سین را مضموم خوانده اند زیرا که قرات ایشان
همین سوال ست و چون هر دو قرات از قرات متواتره است که نزد ائمه مذاهب اربعه
نماز بهر کدام از انها خوانده شود و حکم جواز دارد در ان باب مضایقه نتوان کرد و بهتر ک

بقرات ایشان درین مکان مستجاب سرعت در حصول مراد است. شاہ خوب اللہ قدس سرہ

جوہر حزب البحر اگر چون خواہد کہ عمل این بجا آرد باید کہ روز چہارشنبہ و پنجشنبہ و جمعہ روزہ دارد ہر روز بعد غسل و دوگانہ صد و بست کرت بہ نیت اجابت بخواند. و نزد یک بعضی بہ نیت تمام کار تا دوازدہ روز ہر روز سی و پنج بار بخواند بعدہ برای بر آمدن حاجات وسافر و فی ماہ غسل کند و دوگانہ ادا نماید بعد سلام دہ بار آمنت الخ و دہ بار درود و آمنت و دو بہ تشفعین اکرم منک فارجوہ ارحم منک فادعوہ اقرب منک فاناجیہ اسمع منک فانادیہ یا کریم یا رحیم یا مجیب اجب دعوتی و اقض حاجتی اللہم انی ادعیت الیک ومن اوحی الیک فقد آوی الی رکن شدید. و دہ بار درود و سط یا فنا للہ و یکبار فاتحہ الکتاب و آیۃ الکرسی تا خالدون و سورۃ انعام و حشر خواندہ این حزب شروع نماید تا دوازدہ روز ہر روز سی بار بخواند. روزینہ وقت صبح و عصر و بین العشائین یکان یکان بار بخواند چون بہ وسخرلنا ہذا البحر رسد مراد خود در خاطر گذراند. سراج السالکین۔

جوہر در طریق خواندن حزب البحر اول این دو آیت کہ جامع جمیع حروف تہجی و محصل جمیع حاجات ست با فاتحہ بخواند کہ بمنزلہ اعتصام اند ثم انزل علیکم تا بذات الصدور و محمد رسول اللہ والذین معہ تا اجراً عظیما بعدہ رب یسر ولا تعسر و تمم بالخیر علینا بعدہ حروف تہجی بعدہ اعوذ باللہ السمیع العلیم من الشیطان الرجیم بسم اللہ الرحمن الرحیم بعدہ حزب البحر لا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم بعدہ یا اللہ یا نور یا حی تا آمین بعد آن اندو مع درود و صلی اللہ تعالی بعدہ اعوذ بکلمات اللہ و صحبہ الطاہرین بعدہ یا حفیظ نہصد و نود و ہشت بار بعدہ این وسیلہ را بخواند الٰہی توسلت بہذا الحزب الاعظم ان تقضی لنا جمیع حاجاتی و مرادی و ان تدفع شر جمیع اعدائی و اضدادی الوحا الوحا الوحا العجل العجل العجل الساعۃ الساعۃ الساعۃ بحق احضنا اسرابما برحمتک یا ارحم الراحمین یا مجیب یا مجیب یا مجیب. سراج السالکین

جوہر در انکہ طریق خواندن دعاء سیفی کثیر ست و منجملہ آن اینست کہ بروز جمعہ بعد ادا صلوٰۃ در مسجد جامع یا در مسجد دیگر نہ در خانہ اول دوبار درود بخواند. و بعضی قبل از درود دو رکعت نماز گذارند بعدہ سورۂ فاتحہ بعدہ الم ذلک الکتاب تا مفلحون و الٰہکم الٰہ واحد تا یعقلون و آیۃ الکرسی بعدہ اعتصام اول یعنی تحصنت علیکم یا اصحاب السحر والوسواس الی آخرہ

واعتصمت بک یا اللہ بحق الخضر والالیاس وبحق کیفیج ھمیفیج کیکسیج جوخوخ
مرخوخ مرمخوخ مہیجوغ فہیوغ وبحق ابخ زجہ ھمیوغ طفعاج ازیر انجاس
وبحق آدم ونوح واعتصمت بک من شر الجن والانس والاہرمن والشیاطین
والجنود والاتباع ومن کل آفۃ وعاہۃ واعتصمت بک من کل بلاء وبحق
دانیال وبحق ابخ ابخ وآرش وآرش ونوریش ونوریش وبحق اہیا
واشراہیا اہی واشراہی آصبا غوث وبحق تعلمتاک یا اللہ احفظنی من البلاء
والآفۃ والعاہۃ وبحق موسیٰ وعیسیٰ وبحق داؤد وزکریا وبحق اسمٰعیل ویحییٰ
وبحق ادریس وشیث وبحق محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم توکلت علے
حی الذی لابدایۃ لہ ولانہایۃ لہ واعتصمت بک من شر الجن والانس
بقراءۃ السیفی دستجب دعائی یا غیاث المستغیثین اغثنی یامن لیس کمثلہ
شیئ وہو السمیع البصیر وحسبنا اللہ ونعم الوکیل ونعم المولیٰ ونعم النصیر وصلی اللہ
تعالیٰ علی سیدنا محمد وآلہ اجمعین الطیبین الطاہرین والحمد للہ رب العالمین بعدہ
ہردو درود اول اللہم صل علی محمد وعلیٰ آل محمد بعدد کل معلوم لک دوم
اللہم صلی علے محمد وعلیٰ آل محمد ما اختلف الملوان وتعاقب العصران وتکرر
الجدیدان واستقبل الفرقدان وبلغ روح محمد منا التحیۃ والرضوان برحمتک
یا ارحم الراحمین بعدہ اللہم طہر قلبی عن الشک والشرک والریاء وزین لسانی بالذکر
والشکر والحمد والثناء برحمتک یا ارحم الراحمین بعدہ اعتصام ثانی یعنی حصنت
نفسی یا حی القیوم در فعت عنی السوء بلا حول ولا قوۃ الا باللہ بعدہ حرز یمانی
بعدہ اختتام بعدہ دہ بار درود بعدہ سورۂ اخلاص بعدہ فاللہ خیر حافظا وہو
ارحم الراحمین و در شش جہت فف زند بعدہ ہفت بار سورۂ فاتحہ بعدہ دہ بار اللہم
اغفنی یا غفور بعدہ حرز امیرین بعدہ اگر میسر شود چہل ویک بار بعدہ آیات سجدہ کہ
چہاردہ اند بعدہ سجدہ کند و حاجت خواہد بعدہ یازدہ بار اسم شریف جناب مستطاب قبلہ ایمان
شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر جیلانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بخواند کہ حرز منیع و حصن حصین و برای رفع
جہت مجرب بدین عبارت الٰہی بحرمت قطب الربانی غوث الصمدانی شیخ محی الدین ابو محمد حضرت
شیخ عبد القادر الجیلی الحسنی الحسینی الشافعی الحنبلی شرح عربی و فارسی و از دعوۃ الحق

کنز ششم

جوہر در ذکر چہاردہ خانوادہ اول خانوادہ زیدیان کہ منسوب اند بخواجہ عبدالواحد بن زید و خواجہ مذکور مرید و خلیفہ خواجہ حسن بصری بودند و بخدمت خواجہ کمیل بن زیاد نیز تربیت و خرقہ خلافت یافتہ و زیدیان ہمیشہ در بیابان خلوت داشتند و بعد از سہ چہار روز میوہ یا گیاہ فطار میکردند و در شہر و قریہ نمی رفتند و ہیچ جاندار را نمی کشتند و فتوح نمی گرفتند چون وقت خواجہ عبدالواحد بن زید رسید خرقہ کہ از خواجہ حسن بصری یافتہ بود بخواجہ فضیل عیاض دادہ و خرقہ کمیل بن زیاد را بابو یعقوب البسوسی عطا فرمود ہر دو سلسلہ از ان دو بزرگ جاری گشتہ دوم خانوادہ عیاضیان و خواجہ فضیل بن عیاض خلیفہ خواجہ عبدالواحد بن زید بودند ہر کہ بخدمت او ارادت آورد خود منسوب بوی ساخت و عیاضیان ہمیشہ مسافر و تنہا و مجرد می بودند و جامہ نو نمی پوشیدند جامہ افتادہ را با خرقہ وصل میکردند و با ہیچکس سوال سوا نمی داشتند ہرچہ از غیب بی طلب میرسید خرچ میکردند و اکثر طعام با مہمان میخوردند و با خلق آمیزش نداشتند سوم خانوادہ ادہمیان منسوب گشتند بخواجہ ابراہیم بن ادہم و خواجہ ابراہیم را تنہا با خضر صحبت داشت و از دست وی خرقہ پوشید بعد از ان بخدمت خواجہ فضیل عیاض رسید و از وی خرقہ خلافت پوشید بعد از ان بخدمت حضرت امام محمد باقر رسید و بدولت خلافت امام فائض گشت و ہر کہ در حلقہ ارادت ایشان آمد منسوب بدو گشت و ادہمیان مجرد و مسافر باشند و ذکر خفی بسیار گویند و ہرچہ بی سوال از غیب رسد بخورند و آمیزش با اہل دنیا نمیکردند یک شجرہ ادہمیان بواسطہ امام محمد باقر بحضرت امام حسین علیہ السلام منتہی می شود و دوم شجرہ ایشان بواسطہ خواجہ فضیل عیاض بخواجہ حسن بصری میرسد چہارم ہبیریان منسوب گشتند بخواجہ ہبیرۃ البصری و خواجہ مذکور مرید و خلیفہ خواجہ حذیفہ مرعشی بود و وی مرید و خلیفہ خواجہ ابراہیم بن ادہم و ہر کہ بخدمت وی ارادت آورد ہبیریان می گویانند و ہبیریان در شہر و قریہ مسکن نمیگیرند و شب و روز با وضو در بیابان مجرد می بودند و نماز با حضور دل میکردند و با خلق آمیزش نداشتند و فتوح نمیگرفتند و بعد از سہ چہار روز با میوہ و یا گیاہ خشکی افطار میکردند و ہمیشہ پاسبان دل می بودند پنجم خانوادہ چشتیان می پیوندند بخواجہ علو دینوری و وی مرید و خلیفہ ہبیرہ بصری و وی مرید و خلیفہ خواجہ حذیفہ مرعشی و وی مرید و خلیفہ خواجہ ابراہیم ادہم و خواجہ ابو احمد ابدال چشتی کہ رئیس و اشراف چشت اند مرید خواجہ ابو اسحاق چشتی شد و چون

خواجه با خر رسیده خرقهٔ خلافت بخواجه احمد ابدال داد و جانشین خود گردانید و چشت دو اند یکی شهریست
در ملک خراسان دوم چشت قریه در هندوستان میان ملتان واچ و این خواجگان از چشت
خراسان بودند در لطائف اشرفی میفرمایند هر که دعوی هواداری و لاف ارادت و دوستداری از
خاندان قدیم و دودمان کریم اهل چشت کند باید که در وی دو وصف باشد یکی ترک و ایثار
دوم عشق و انکسار و هر که را این دو وصف نباشد او را حظی از مذهب چشتیان و نصیبی از مشرب
بهشتیان نبود ششم خانوادهٔ عجمیان که می پیوندد بخواجه حبیب عجمی و خواجه مذکور مرید و خلیفه
خواجه حسن بصری اند عجمیان اکثر در کوه ها سکونت داشتند و مجرد بودند و فتوح قبول نمی کردند
و جامه بقدر ستر عورت نگاه میداشتند و بعد از هفتم روز بیک خرما و یا به سه خرما افطار می نمودند و وحوش
و طیور با ایشان الفت میگرفتند هفتم خانوادهٔ طیفوریان می پیوندد و بسلطان العارفین خواجه
بایزید بسطامی و نام وی طیفور است هشتم خانوادهٔ کرخیان می پیوندد بخواجه معروف کرخی و پیر وی
خواجه داود طائی که مرید و خلیفه خواجه حبیب عجمی بود او نیز خرقهٔ خلافت بخواجه معروف کرخی داشت
و کرخیان اکثر اوقات با ترک و تجرید در خلوت باشند و تلاوت قرآن مجید و ذکر بسیار میکنند و از
خوف جناب الهی بسیار گریه کنند و خود را از همه کمتر میدانند نهم خانوادهٔ سقطیان می پیوندد و بخواجه
سری سقطی او مرید و خلیفه خواجه معروف کرخی بودند و سقطیان صائم الدهر و قائم اللیل بودند و
فتوح کسی قبول نمی کردند و بعد از سه روز از خلوت بیرون می شدند وقت شام از ده خانه دریوزه گری
کرده با یاران افطار می نمودند دهم خانوادهٔ جنیدیان می پیوندد بخواجه جنید بغدادی و او مرید
و خلیفه خواجه سری سقطی جنیدیان بر قدم توکل می رفتند و هر چه از غیب بی سبب خلق می رسید
از آن افطار می نمودند یازدهم خانوادهٔ گازرونیان می پیوندد بخواجه ابو اسحاق گازرونی مرید و خلیفه
خواجه عبدالله خفیف است و او مرید محمد رویم و او مرید خواجه جنید گازرونیان در میان خلائق با حق
مشغول باشند و اسماء اعظم و دعاء ساعات القدرت بسیار خوانند دوازدهم خانوادهٔ طوسیان می پیوندد بشیخ
علاء الدین طوسی او از اکابر طوس بود و شیخ نجم الدین کبری هر دو بخدمت شیخ ضیاء الدین ابو نجیب سهروردی
رسیده عرض داشت کردند که عمر بسر رسید و کار ما بنیاد نرسید شیخ فرمودند که ما نیز بدین داغ مبتلا ایم باید ما و شما پیش شیخ
وجیه الدین شویم پس هر سه کس باتفاق بخدمت شیخ وجیه الدین ابو حفص رسیدند شیخ وجیه الدین شیخ علاء الدین و
شیخ ابو نجیب ضیاء الدین را هر یکی را خرقهٔ خلافت داد و رخصت کرد و شیخ نجم الدین کبری حواله شیخ ابو نجیب ضیاء الدین
کرد طوسیان و فردوسیان یک روش داشتند سماع میکردند و مزامیر می شنیدند و رقص و تواجد و ذکر جلی و شان بسیار بود

و از اینجا که چیزی بهم رسید بنویسد و چون و چرا نکند و سلسلهٔ طوسیان بشش واسطه منتهی میشود بخواجه جنید و سیوم خانواده
سهروردیان می پیوندد بشیخ ضیاء الدین ابوالنجیب سهروردی که مرید و خلیفه شیخ وجیه الدین ابوحفص بود و شیخ مذکور
بچهارم واسطه بخواجه جنید می پیوندد و شیخ ابوالنجیب خرقهٔ خلافت از شیخ احمد غزالی نیز داشت و شیخ مذکور به پنجم واسطه
بسید الطائفه خواجه جنید می پیوندد و چهارم خانواده فردوسیان می پیوندد بشیخ نجم الدین کبری که باشارت شیخ وجیه الدین
ابوحفص ارادت بخدمت شیخ ابوالنجیب سهروردی آورده و خرقهٔ خلافت یافت شیخ و سرور کرمانی مشائخ فردوسیه [illegible]
در نفحات می نویسد که شیخ عمار یاسر که از اصحاب شیخ ابوالنجیب ضیاء الدین سهروردیست شیخ نجم الدین کبری از وی
تربیت یافت و سلسلهٔ ابوالنجیب بشش واسطه بحضرت جنید بغدادی می پیوندد والغرض فردوسیان و سهروردیان
و طوسیان و گازرونیان این چهار خانواده میرسند بخانواده جنیدیان و جنیدیان میرسند بسقطیان و سقطیان
میرسند بکرخیان و جمله مشائخ این خانواده می پیوندد بخدمت امام علی رضا - مراة الاسرار

جو بهر جناب امیرالمومنین را خلیفه حضرت خواجه حسن بصری بود و ایشان را دو خلیفه شیخ
حبیب عجمی و شیخ عبدالواحد بن زید و ازینجا چهارده خانواده شد و از حضرت امیرالمومنین بحضرت
امام حسین ع از حضرت ایشان به امام زین العابدین علی ع و از ایشان به امام محمد باقر ع و از ایشان
بحضرت امام جعفر الصادق ع و از امام جعفر الصادق به امام موسی کاظم ع و از ایشان با امام علی موسی رضا
و از ایشان بخواجه معروف کرخی و نیز خواجه معروف کرخی خلافت از شیخ داود طائی و از ایشان از
شیخ حبیب عجمی و ایشان از خواجه حسن بصری یافتند

جو بهر سلاسل که در دیار هند و ایران و توران و ترکستان و بدخشان و بلخ و بخارا و سمرقند
و خراسان و فارس و عراق و گیلان و بغداد و روم و ماوراء النهر و عرب ست همه خود را با امیرالمومنین
علی میرسانند بعضی بوساطت ائمه و بعضی بوساطت رئیس التابعین شیخ حسن بصری و بعضی
سلاسل دیار یمن خود را بوساطت کمیل بن زیاد نخعی میرسانند و در دیار مغرب و اطراف آن بلاد
بعضی سلسلها هستند که نسبت خود را به بعضی خلفاء راشدین میرسانند و سلسله شیخ ابوالحسن شاذلی
بوساطت چند بشیخ ابی السعود میرسد [illegible] بشیخ سعید فرادانی و وی بشیخ ابی جابر [illegible]
بحضرت امام حسین ع و نیز سلسله عالیه نقشبندیه [illegible] میرسد و نیز بحضرت ابابکر صدیق

جو بهر ابتدا و پیدایش این تمام سلاسل از حضرت رسالت است صلی الله تعالی علیه و آله و
اصحابه وسلم و از ایشان بحضرت ابابکر صدیق و عمر فاروق و حضرت عثمان و حضرت علی و از حضرت علی بحضرت
امام حسین و از ایشان بحضرت خواجه حسن بصری و نیز از حضرت رسالت پناه صلی الله تعالی علیه

وآله وصحابه وسلم الشیخ ابوسعید المخفی رسید وازوی حیدر ازوی امیر عبدالله برزش آبادی ازوی شیخ
حاجی محمد الخبوشانی ازوی شیخ عماد الدین فضل الله ونیز از حضرت رسالت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم
به امام حسین رسیده به حضرت اویس قرنی ونیز از حضرت ابابکر صدیق به سلمان فارسی من اصحاب النبی
رسید وازوی به قاسم بن محمد بن ابی ابکر صدیق ونیز به قاسم مذکور از خواجه حسن بصری رسید واز
خواجه حسن به عبدالواحد بن زید وحبیب عجمی از شیخ حبیب عجمی به داؤد طائی واز ایشان
بخواجه معروف کرخی واز ایشان به سری سقطی ——

جواهر از حضرت علیؑ به امام حسنؑ واز ایشان به حسن مثنی وازوی شاه عبدالله محض
وازوی شاه موسی وازوی سید عبدالله مورث ازوی سید داؤد وازوے سید
محمد مورث ازوی سید یحیی ازوے سید عبدالله ازوی سید موسی جیلی دوست
ازوی سید ابوصالح ازوی سید محی الدین عبدالقادر جیلانی ازوی سید عبدالرزاق
ونیز از حضرت امیر به امام حسینؑ واز آن به امام زین العابدینؑ تا امام نقیؑ ونیز از رسالت
به اویس قرنی وازوی به موسی ابن زین راعی ازوی ابراهیم بن ادهم بلخی شاگرد امام اعظم
ازوی شقیق بلخی ازوی امام یوسف شاگرد ابوحنیفه

جواهر خواجه حسن بصری رضی الله تعالی عنه گروهی کنیتش ابومحمد کنند وگروهی
ابوسعید ودر اکثر کتب سلوک منقول ست که وی خلیفه مرتضی علی بود کرم الله تعالی وجهه با امام حسین
بن علی وخواجه کمیل بن زیاد نیز صحبت داشت ودر آخر جلد روضة الاحباب می نویسد که پدر وے
در سال پانزدهم هجرت بدست ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه مسلمان شده وچون خواجه حسن
متولد گشت وی را پیش عمر بن الخطاب بردند فرمودند نام این حسن کنید که نیکو روی ست ومادرش
از موالی ام سلمه حرم محترم حضرت رسالت پناه صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم بود در وقتی که مادر او
بکاری مشغول بود وخواجه به شیر میگریست ام سلمه رضی الله تعالی عنها از روی شفقت سینه مبارک
خود در دهن او نهاد وقطره چند شیر پدید آمد چندین هزار برکات وکرامات که حق تعالی در وی پیدا کرد
از آن شیر بود وام سلمه پیوسته دعا کردی خداوندا این را مقتدا خلق گردان تا چنان شد
که صد وسی صحابی را دریافت وفوائد اخذ نمود در تذکرة الاولیا ودیگر کتب می نویسد که چون
امیر المؤمنین علی کرم الله تعالی در بصره آمدند بخواجه سوال کردند که تو عالمی یا متعلمی عرض کرد که من
[illegible] از پیغمبر بمن رسیده است آن بخلق میرسانم مرتضی علی او را منع نکردند وفرمودند که این

جوان شایستہ سخن ست از امیرالمومنین تربیتہا یافت و دل از جمیع مرادات ماسوی اللہ سرگشت و برا
فضائل بسیارست و مناقب بیشمار چندان خوف جناب الٰہی بر و غالب بود کہ ہرگز کسے او را خندان
ندید غرہ رجب سنہ عشر و مائۃ وفات یافت مدۃ حیاتش ہشتاد و نہ سال بود۔ مرات الاسرار

جوہر حضرت خواجہ حسن بصری قدس سرہ ارادت با امیرالمومنین علی کرم اللہ تعالیٰ وجہہ
داشتند و خلافت ہم از حضرت ایشان یافتند و حضرت خواجہ تقوی بکمال داشت مدت ہفتاد
سال وضوی حضرت ایشان جز در مستوضا باطل نشد و حضرت خواجہ چون خرقہ جناب امیرالمومنین
پوشید آن خرقہ گلیم بود کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم جناب امیرالمومنین
علی مرتضی را پوشانیدہ بودند و نصیحت کردہ بودند کہ ای علی این خرقہ فقر و درویشی ست بپوش
و فقر و فاقہ اختیار کن و چون جناب امیرالمومنین این خرقہ حضرت خواجہ را پوشانید بفقر و فاقہ
و صبر و شکر نصیحت فرمود و چون حضرت خواجہ خرقہ خلافت از حضرت امیرالمومنین در بر کردہ بخانۂ
خود در آمدند ہر چہ داشتند ایثار فقرا کردند چنانکہ قوت یک وقت ہم در خانہ نداشتند بعد از سہ روز
افطار کردی و گاہی پنج و شش روز ہم گذشتی و حضرت خواجہ را خوف جناب خداوند تعالیٰ بسیار بود
چندان گریستی کہ در چشم مغاک افتادہ و از بسیاری گریہ بصارت کم شدہ از سبع سنابل۔

جوہر خواجہ عبدالواحد بن زید قدس سرہ مرید و خلیفہ حضرت خواجہ حسن بصری اند چہل سال
بیش از ارادت مجاہدہ و ریاضت می کشید علم بکمال داشتند و مجتہد کلان بودند و شاگرد حضرت
امام حسن بن علی مرتضی و خلق و تواضع بے حد داشتند کسی کمتر حضرت ایشان را اول سلام کردہ است
با ہر کہ ملاقات شدی خواہ خرد و خواہ بزرگ نخست شیخ عبدالواحد او را سلام گفتی و پیش مردمان
با ادب نشستی روزی در راہے می گذشتند دیدند کہ پیری ضعیف بیمار در میان راہ افتادہ است
و آفتاب گرم شدہ سایہ نبود ابر حضرت خواجہ فرمودند ای ابر سایہ کن فی الحال ابر پیدا شد و بر
سر بیمار سایہ کرد پیر گفت ای خواجہ دعائی کن حضرت خواجہ کرد پیر صحت یافت روزی براہی
میگذشتند جماعت فقرا گرسنہ تشنہ بودند بصد زاری و گریہ عرض کردند کہ ای خواجہ دعای
مستجاب ست ما ہمہ فقیران گرسنہ و تشنہ ہستیم و زن و فرزند ما بگرسنگی ہلاک می شوند حضرت خواجہ
فرمودند بروید کہ امروز غنی خواہید شد فقرا بخانہای خود آمدہ دیدند کہ زنان ایشان طعامہا
خوب و لذیذ پختہ و بر دست ہر یکی دینارہای زر ست پرسیدند کہ این طعام از کجاست و این
مال کہ داد گفتند آیندہ آمدہ در حلقہ را جنبانید ما رفتیم او یک طبق پر از دینارہای زر ما را داد

وگفت که شما ہر یک بیا بر قیمت کرده لبتانید چون شوہران شما آیند بگوئید که نفری از دوست
خواجه عبدالواحد آمده مارا این دینارہا داد و حضرت خواجه ہمیشه از خوف جناب خداوند تعالی
گریستی و دائم صائم بودی و دو و سه فاقه کردی و بوقت افطار دو سه نواله طعام خوردے
و حضرت خواجه چون ارادت آورد ہفت تن غلام داشتند ہمه را آزاد کردند و ہرچه در خانه بود
از مال و اسباب ہمه بدرویشان داد از سبع سنابل

جواہر ہفتم حضرت حبیب عجمی رضی الله تعالی عنه در ابتدا مالدار بودند روزی سائلے
چیزی خواست بروی بانگ زدند که آنچه داریم اگر شمارا دہیم تو توانگر نشوی و ما درویش شویم سائل
ناامید شده بازگشت زن ایشان خواستند که طعام در کاسه کنند دیدند که ہمه چون سیاه
گشته بود حضرت شیخ چون این حال دیدند چنان آتش در دل افتاد که ہرگز فرو ننشست
فرمود که توبه کردم روز دیگر بیرون آمدند کودکان بازی میکردند چون حبیب را دیدند فریاد برآوردند
که حبیب ربا خوار آمد دور شوید تا گرد او بما نشیند که ہم چو او بدبخت شویم این سخن حضرت شیخ را
بسیار سخت آمد روی به مجلس حضرت خواجه حسن بصری نہاد از زبان حضرت خواجه بر اینکه یکبارگی
حبیب را عارفه کردند ہوش از ایشان زائل شد توبه کردند چون از مجلس خواجه بازگشتند کودکان
بازی میکردند چون حضرت ایشان را دیدند گفتند دور باشید که حبیب تائب بگذرد تا گرد بروی
نرسد که عاصی شویم پس فرمودند که الہی حبیب چیزی با میداد بیاید خط خو بانشاند خلق گرد آمدند
مالہا خود گرفتند و حضرت ایشان قرآن مجید درست نمی خواندند از جہت عجمی گفتند زن
از ایشان نفقات خواست ایشان بیرون آمدند چون شب بزن باز آمدند از ایشان
پرسیدند که کجا کار کردی که چیزے نیاوردی فرمودند آن کس که من کار او میکنم کریم است از
کرم او شرم میدارم که از وی چیزی بخواہم چون وقت آید خود بدہد پس ہر روز میرفتند و عبادت میکردند
بعد ده روز حمالی با ظرف ششصد درم بر خانه حبیب آمده در زد و زن بدر آمده جوان این
ہمه حواله کرده رفت چون شب شد حبیب خجل شده غمگین روی بخانه نہاد چون بخانه رسید
زن این احوال گفت ایشان روی از دنیا بگردانیدند یک روز زنی بیامد و بگریسته و
گفت پسری داشتم دیرگاه است که از من غائب است و مرا طاقت فراق او نمانده پس دعا کرد
وگفت برو که پسر تو باز آمده است چون بسرای خود رسیده بود که پیش آمد حضرت حبیب عجمی الحمد را
نتوانند خواند حضرت خواجه حسن بصری فرمودند نماز در پی حبیب درست نیست شب حق تعالی را بخواب دید

عرض کردند کہ خدایا رضاء تو چیست فرمود ای حسن رضاء من دریافتہ بودی قدر نشناختی
گفت خدایا آن چہ بود فرمود کہ تو پس حبیب نماز میکردی رضای ما دریافتہ بودی و آن نماز
بہتر از تمام عمر تو بود ۔

جوہر ذکر حضرت مالک دینار رحمۃ اللہ علیہ مصاحب حضرت خواجہ حسن بصری بودند روزی
در کشتی نشستہ بودند اہل کشتی مزد کشتی طلب کرد حضرت ایشان سوی آسمان نگریستند
ماہیان از دریا دینار در دہان گرفتہ سر برآوردند حضرت ایشان یک دینار گرفتہ دادند و برخاستہ
بر روی آب رفتند و ناپیدا شدند — تذکرۃ الاولیا

جوہر ذکر حضرت شیخ محمد واسع رضی اللہ تعالی عنہ مقدم زہاد و معظم عباد بودند و عالم عامل
و عارف کامل بسیاری از تابعین اخذ کردہ و مشائخ متقدم را دریافتہ تذکرۃ الاولیا

جوہر خواجہ عبد الواحد بن زید قدس سرہ مرید و خلیفہ حضرت خواجہ حسن بصری بودند
و از دست خواجہ کمیل بن زیاد نیز خرقہ خلافت پوشیدہ او را کمالات و خوارق عادات بسیار است
در ریاضات و ترک و تجرید و ذوق و عشق در عہد خود نظیری نداشت چہل سال نماز فجر بوضوء عشا
میکرد وفات وی در سنہ ست و سبعین و مائۃ در بصرہ واقع شدہ ۔ مرآۃ الاسرار

جوہر خواجہ ابو یحیی فضیل بن عیاض مرید و خلیفہ خواجہ عبد الواحد بن زید کنیت او ابو علی
باصل از کوفہ اند و گفتہ اند کہ باصل از خراسان بود از ناحیہ مرو و گفتہ اند کہ [illegible]
و بیاورد ابن رگ شدہ و کوفی الاصل اند و نیز گفتہ کہ بخاری الاصل اند و در محرم سنہ [illegible]
و ہفت رونق افروز بزم معانی شدند

جوہر حضرت سلطان السلاطین خواجہ ابراہیم ادہم کنیت وی ابو اسحاق و لقب وی ابراہیم
بن ادہم بن سلیمان بن منصور البلخی و خرقہ خلافت از دست حضرت خواجہ فضیل عیاض پوشیدہ
در ترک و تجرید و زہد و ورع نظیر نداشتند از ابنای ملوک بلخ اند بسیار مشائخ کبار را دیدہ و از امام
محمد باقر نیز خرقہ خلافت یافتہ و با امام ابو حنیفہ کوفی صحبت داشتہ حضرت امام اعظم گفتندی سیدنا
ابراہیم ادہم گفتند کہ وی سیادت بچہ یافت گفت کہ وی دایم در خدمت خدا [illegible] مشغول است و ما
بکارہای دیگر مشغولیم و حضرت جنید فرمودند مفاتیح العلوم ابراہیم ادہم خواجہ فرید الدین عطار گوید
چون وفات وی نزدیک رسید خواجہ ابراہیم ناپیدا شد معلوم نیست کہ خاک پاک او کجا است
و بعضی گویند در بغداد پہلوی امام احمد حنبل رحمۃ اللہ [illegible] و در شام گویند کہ نزد خاک لوط پیغمبر [illegible]

نفحات گوید بشام وفات کرد در سنه احدی وستین ومائة وبروایتی در سنه ست وسبعین ومائة وتقویم
نحره ماه شوال سنه سبع وثمانین ومائة - مرات الاسرار

جواہر در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان السلاطین خواجه ابراہیم بن ادہم رحمه الله
تعالی بر کیهم نه سال در غاری ساکن شده اند ودران غار چشمه ساری بوده حضرت ایشان
دران چشمه مقیم بوده جناب مستطاب خداوند تعالی را طاعت کردی تا شبی عظیم سرما بود
دست مبارک حضرت ایشان به پوستینی افتاد آنرا بالای خود کشیدند چون روز بلند برامد
آن پوستین از خود دور کردند چون نیکو نگاه کردند آن اژدها بود چشمها کشاده وسری افراشته
در تحرک ورا حضرت ایشان در تحیر بودند که آوازی شنیدند که نجیناک من التلف بالتلف
یعنی ترا از چیزی تلف کننده که آن سرما بود نجات دادیم باچیزی که آنهم تلف کننده بوده است

جواہر خواجه معروف کرخی کنیت ابو محفوظ ونام پدر او فیروز وبعضی معروف بن علی گفته اند
استاد سری سقطی وپیشوای اولیای هفت خانواده بود ومقدم طریقت صاحب نفحات گوید
که پدر وی مولی امام علی موسی رضا بود وشیخ فریدالدین عطار گوید که مادر وپدر وی ترسا بودند
اورا بمعلم فرستادند استاد گفت بلب بلبه گفت فی بل هو الله احد اورا سخت بزد بگریخت
مادر وپدرش گفتند کاشکی او بیامدی وهر دینی که خواستی با وی موافقت میکردیم وی
بخدمت امام علی بن موسی رضا رفت وبدست امام مسلمان شد ومدتها در خدمتش بود وتربیتها یافت
وبشرف خرقه امام مشرف شد وپیش مادر وپدر آمد کمالات او مشاهده نمودند بدست وی مسلمان
شدند بعد ازان بخواجه داؤد طائی صحبت داشت وفات در سنه مائتین ومدفن بغداد شریف مراة الاسرار

جواہر خواجه حذیفه مرعشی از کبار مشائخ روزگار خرقه ارادت از دست حضرت سلطان ابراہیم
بن ادہم یافته وفاتش چهاردهم ماه شوال سنه وصالش بنظر نیامده - مرات الاسرار

جواہر خواجه ہبیره بصری خرقه ارادت از دست خواجه حذیفه مرعشی پوشید صاحب خانواده بود
مریدانش ہبیریان گویند وفات بتاریخ ماه شوال سنه وصالش بنظر نیامده - مرات الاسرار

جواہر خواجه علو دینوری خرقه ارادت از دست خواجه ہبیره بصری پوشید در مدت حیات خود
در دهن چیزی نخورده ودنیا نشناسیده چون متولد شد شب شیر مادر نخوردی اورا دولت عرفان مادرزاد
عطا کرده بودند وفات چهاردهم محرم سنه وفاتش جائی نظر نیامده - مرات الاسرار

جواہر خواجه ممشاد الدینوری از اصحاب جنید بغدادی بود اصل وی از دینور ست وآن

شہریست از شہرہاے کوہستان مغرب کرمان در بغداد نشو ونما یافت وفات سنہ تسع وتسعین وثمانین

جوہر خواجہ ابو اسحاق چشتی بادشاہ عالم نیاز وسلطان دار الملک راز بود خرقۂ ارادت
از دست خواجہ علو دینوری گرفتہ بہ نیت ارادت از ولایت شام در بغداد رسید ومرید خواجہ علو دینوری شد
خواجہ پرسید چہ نام داری گفت ابو اسحاق شامی خواجہ فرمودند از امروز ترا ابو اسحاق چشتی
خوانند وہر کہ در سلسلۂ ارادت تو در آید آنہا را چشتی خوانند بعد از تربیت ایشان را بچشت
فرستادند از ان روز خواجگان چشت پیدا شدند وسر حلقۂ ایشان پنج تن بودند اول ابو اسحاق چشتی
دوم خواجہ ابو احمد چشتی سوم خواجہ محمد چشتی چہارم خواجہ یوسف چشتی پنجم خواجہ مودود چشتی وقبر ابو اسحاق
در عکا است از بلد شام چہاردہم ماہ ربیع الآخر ازین عالم نقل فرمودند ووفاتش [illegible]

جوہر حضرت ابو سلیمان داؤد بن نصیر الطائی قدس سرہ در نفحات الانس مذکور ست کہ حضرت
ایشان از کبراے مشائخ وسادات اہل تصوف بودند وشاگرد حضرت امام اعظم ابو حنیفہ ومرید
حضرت شیخ حبیب راعی رضی اللہ تعالی عنہما ودر سنہ یکصد وشصت وپنج [illegible] عالم معانی [illegible]

جوہر حضرت ابراہیم بن سعد علوی الحسنی قدس سرہ کنیت حضرت ایشان ابو اسحاق ست
از قدماء مشائخ بودند واز اہل بغداد تشریف از انجا بشام تشریف بردند ومتوطن شدند صاحب کرامات
ظاہرہ بودند تلمیذ حضرت ابراہیم ادہم وحضرت ابو الحارث الاولاسی قدس سرہ اسم مبارک حضرت ایشان
فیض بن خضر ست شاگرد حضرت ابراہیم سعد علوی قدس سرہ بودند وحضرت ابراہیم ستنبہ ہروی قدس سرہ
کنیت حضرت ایشان ابو اسحاق صحبت ابراہیم ادہم یافتہ در اصل از کرمان بودند ودر ہرات
اقامت فرمودند ازان ہروی گویند وقبر مبارک در قزوین ست وحضرت ابراہیم رباطی قدس سرہ
مرید حضرت ابراہیم ستنبہ بودند وقبر مبارک بر در رباط زنگی زادہ است در ہرات حضرت ابراہیم
اطروش قدس سرہ از متاخران اند وحضرت ابراہیم صیاد بغدادی کنیت حضرت ایشان ابو اسحاق ست
با حضرت معروف کرخی قدس سرہ صحبت داشتند وحضرت ابراہیم آجری صغیر قدس سرہ کنیت حضرت
ایشان ابو اسحاق ست یہودی از حضرت ایشان گفت کہ مرا چیزے بنماے تا از ان شرف اسلام
وفضل آن را بر دین خود بدانم وایمان آرم حضرت ایشان رداے وی را در میان رداے خود
پیچیدہ در آتش انداختند رداے یہودی بسوخت ورداے آنحضرت سلامت ماند یہودی ایمان
آورد وحضرت ابراہیم آجری کبیر قدس سرہ حضرت محمد بن خالد الآجری قدس سرہ از مشائخ بزرگ اند
حضرت ابراہیم بن سماس سمرقندی قدس سرہ مدتہا ببغداد شریف مقام داشتند وبسمرقند

با نشریف آوردند وقتی لشکری از کفار بر سمرقند آمد شبی برخاستند و بانگ بران لشکر زدند جمله رمیدند
افتادند و یکدیگر را کشتند و بابدا و ہجرت کردند - از نفحات

جوہر حضرت خواجہ حذیفہ المرعشی قدس سرہ از کبار مشائخ روزگار و مقتدای اولیاء
صاحب اسرار بود و حقائق و معارف کلمات عالی داشتند و خرقۂ ارادت از دست حضرت خواجہ
ابراہیم ابن ادہم پوشیدہ و جمیع مشائخ وقت را دیدہ تاریخ چہاردہم ماہ وفات یافت و سال وصال
بنظر نیامدہ - مراۃ الاسرار

جوہر حضرت خواجہ ہبیرہ بصری قدس سرہ قدوۃ الاولیا و زبدۃ الاصفیا بودند خرقۂ ارادت
از دست حق پرست حضرت خواجہ حذیفہ مرعشی قدس سرہ پوشیدہ صاحب خانوادہ اند و ماہ شوال
وفات یافتند ذکر غیر در مجلس شریف حضرت ایشان ہرگز نمی گذشت - مراۃ الاسرار

جوہر حضرت ابو ہاشم صوفی قدس سرہ حضرت ایشان بکنیت مشہور اند شیخ بودند بشام
و در ۱۳۶ھ کوفی اند معاصر حضرت سفیان ثوری قدس سرہ و وفات حضرت سفیان ثوری در
بصرہ است در سنہ یکصد و شصت و یک حضرت اسرافیل قدس سرہ از مغرب بودند حضرت
ابو الاسود مکی قدس سرہ حضرت ابو الاسود رامی قدس سرہ از مشائخ اند حضرت یعقوب ہاشمی
قدس سرہ معاصر حضرت ذو النون مصری قدس سرہ حضرت ولید بن عبد اللہ سقا قدس سرہ
کنیت حضرت ایشان ابو اسحاق ست از اصحاب حضرت ذو النون مصری قدس سرہ بودند حضرت
یوسف اسباط قدس سرہ از متقدمان اند حضرت ابو سلیمان دارانی اسم مبارک حضرت ایشان
عبد الرحمن بن احمد بن عطیہ و بعضی گفتہ عبد الرحمن بن عطیہ از قدمای مشائخ شام بودند اند دارا کہ
دہی ست از دہہای دمشق و قبر مبارک نیز در انجاست استاد حضرت احمد بن ابی الحواری قدس سرہ
بودند حضرت داؤد بن احمد دارانی قدس سرہ برادر و صحبت دار حضرت سلیمان دارانی قدس سرہ اند نفحات

جوہر حضرت خواجہ یوسف بن حسین قدس سرہ کنیت ابو یعقوب ست شاہباز کونین بودند
از متقدمان مشائخ ری بودند و یگانۂ ای وقت عالم با نواع علوم ظاہر و باطن و صاحب حقائق بلند
و معارف ارجمند مرید حضرت ذو النون مصری بودند و مشرب ملامتیہ داشتند در سنہ سہصد و چہل
در سہ وفات یافت - مراۃ الاسرار

جوہر ذکر حضرت خواجہ ابو عبد اللہ محمد بن اسمٰعیل مغربی قدس سرہ از قدمای مشائخ اند و استاد
اکثر اولیا و اعتماد اصفیا و تربیت مریدان آیتی بودند و در توکل و تجرید ظاہر و باطن نظیری نداشتند

بیخ گیاه ابقد حاجت بخوردی صاحب نفحات گوید که عبد الله مغربی مرید خواجه ابو الحسن از ین است
و ابو الحسن مرید عبد الواحد بن زید و ایشان مرید خواجه حسن بصری وفات در سنه تسع و سبعین و مائتین - مراة الاسرار

جوہر حضرت خواجه یوسف بن حسین قدس سره کنیت ابو یعقوب مقتدای مشائخ ری
بودند و عالم بانواع علوم ظاهر و باطن بسیار مشائخ را دیده و با ابو تراب نخشبی صحبت داشتند
و مرید خواجه ذو النون مصری بودند مشرب ملامتیه داشتند وفات در سنه سی صد و چهل و سه - مراة الاسرار

جوہر ذکر حضرت سلطان العارفین و برهان المحققین خلیفه جناب الهی محرم اسرار
نامتناهی خواجه بایزید بسطامی قدس سره اسم مبارک طیفور است بن عیسی بن آدم بن سروشان
جد حضرت ایشان گبری بودند مسلمان شده حضرت سید الطائفه جنید بغدادی قدس سره فرمودند
که خواجه بایزید در میان ما چون جبرئیل است در ملائکه صد و سیزده پیر را خدمت کرد و از همه فائده
گرفت و در خدمت امام جعفر الصادق افتاد روزی انی انا الله لا اله الا انا فاعبدونی
گفت مردم روی از ایشان بگردانیدند حضرت شیخ فرید الدین عطار قدس سره میفرمایند که اینجا
بایزید در میان نبود بزبان وی حق تعالی سخن میگفت چنانچه شجره موسی طریقه ایشان غلبه
و سکر بود و ولادت حضرت ایشان در سنه ستین و مائة و مدت حیات صد و سی سال و بقولے
هفتاد و سه سال و وفات حضرت ایشان در زمان خلافت ابو الفضل جعفر بن معتصم که متوکل
لقب داشت و خلیفه دهم از بنی عباس بود بتاریخ بست و هشتم ماه شعبان در سنه اربع و ثلثین
و مائتین و بقولے در سنه احدی و ستین و مائتین واقع شده در بسطام مدفون گشتند - مراة الاسرار
یکے بر در خانه بایزید رفت و آواز داد گفت کرا می طلبی گفت بایزید را گفت در خانه جز خدا نیست
و هم وی گوید که چهل سال دیده بان دل بودم چون نگه کردم بندگی و خداوندگی از حق دیدم و
هم وی گفت سی سال خدا را می طلبیدم چون نگاه کردم او طالب بود و من مطلوب

جوہر خواجه ابراهیم بن شیبه قدس سره کنیت حضرت ایشان ابو اسحاق است
مصاحب حضرت خواجه ابراهیم ابن ادهم قدس سره بودند و از اقران حضرت خواجه بایزید بسطامی قدس سره
نیز گفته اند نقل است که روزی حضرت خواجه بایزید بحضرت ایشان فرمود که در خاطر من آمده که با شما
شما آیم و شما را شفیع گردانم بخدای تعالی در حق خویش و سه اصل از کرمان هستند و در هرات
اقامت نمودند از ان حضرت ایشان را هروی گویند و قبر شریف حضرت ایشان در قزوین است - مراة الاسرار

جوہر خواجه ابو علی شقیق بن ابراهیم بلخی قدس سره یگانه عهد و شیخ وقت بودند و در علم

قدمی راسخ داشتند و در انواع علوم کامل بودند و صاحب تصانیف و استاد خواجه اصم و علم طریقت
و حقیقت بخدمت خواجه ابراہیم بن ادہم گرفت و سبب توبه او آن بود که به ترکستان برای تجارت
رفتند بت پرستی را دیدند که بت را می پرستید و میگریست شقیق گفت که ترا پروردگاریست زنده
و عالم و او را بپرست و شرم دار ازین بت پرست گفت که اگر چنین ست که میگوئی پس او قادر نیست که ترا
در شهر روزی دهد که تو اینجا بیائی شقیق ازین سخن بیدار شد و روی به بلخ نهاد و در اصل کار مشغول گشت
در بلخ قحطی عظیم بود غلامی را در بازار خندان دید شقیق گفت این چه جای شادی ست گفت
مرا چه باک خواجه من چندین غله دارد مرا گرسنه نگذارد شقیق از دست رفت و گفت الهی این غلام
بر انبار خواجه می نازد و من چون تو ملک الملوک دارم اندوه چرا خوریم پس دل او از جمیع مراد
بر گشت و قدم در توکل نهاد و در نفحات مذکور ست که در بعضی تواریخ بلخ مذکور ست که خواجه شقیق
بن ابراہیم بلخی در سنه یکصد و شصت و چهل در ولایت ختلان شهید گردید و قبر مبارک نیز آنجاست

مراۃ الاسرار

جوہر خواجه ابو سلیمان دارانی قدس سره از قدمای مشائخ شام اند کنیت عبد الرحمن
بن احمد بن عطیة العنسی و بعضی گویند که عبد الرحمن عطیه از دارا که دهی از دهات دمشق ست و قبر ایشان نیز
هم در آن ده است یگانه وقت بودند حضرت ایشان را ریحان القلوب گویند پیر حضرت خواجه احمد
حواری بودند در سنه دو صد و پانزده وفات یافت ـ مراۃ الاسرار

جوہر حضرت خواجه محمد سماک قدس سره صاحب کرامات ظاهره و خارقات باهره بودند
کلامی عالی و بیانی شافی داشتند خواجه معروف کرخی را گشایش از سخن حضرت ایشان بود ـ مراۃ الاسرار

جوہر حضرت خواجه محمد بن اسلم قدس سره صاحب احوال عظیمه و مقامات جلیله بودند حضرت
ایشان را لسان رسول و شحنه خراسان می گفتند از برکات نفس حضرت ایشان قریب پنجاه هزار
کس براه راست آمدند و توبه کردند آنحضرت پیوسته وام کردی و به درویشان دادی وقتی جهودی
گفت قرض بر تو دارم فرمود هیچ ندارم قلم تراشیده بود فرمود این را بردار چون برداشت زر
شده بود جهودی مسلمان شد ـ مراۃ الاسرار

جوہر حضرت حاتم بن اصم قدس سره کنیت ابو عبد الرحمن ست از قدمای مشائخ خراسان
و از اهل بلخ بودند مرید حضرت شقیق بلخی قدس سره و استاد حضرت احمد خضرویه روزی در مجلس
فرمودند الهی هر که درین مجلس گناهگارتر ست بیامرز تا شقی حاضر بود چون شب در آمد نباشی رفت

آوازی شنید که بازگرد شرم نداری که در مجلس حاتم اصم آمدی دیده شد آنکس تو بنمود در سنه دو صد و چهارده و بقولی دو صد و سی و بیست و هفت رحلت فرمودند مراة الاسرار

جوہر حضرت حاتم بن عنوان الاصم قدس سره کنیت ابو عبد الرحمن از قدما مشائخ خراسان بودند از اہل بلخ با شقیق بلخی صحبت داشتند و استاد احمد خضرویہ حضرت احمد بن ابی الحواری قدس سره کنیت ابو الحسن از اہل دمشق اند با ابو سلیمان دارانی صحبت داشتند حضرت عبد الله بن خبیق بن سابق الانطاکی قدس سره کنیت ابو محمد است اصل وی از کوفه بود و مقیم انطاکیہ شد حضرت سہل بن عبد الله تستری قدس سره کنیت ابو محمد است از کبرای این قوم و علمای این طائفه اند امام ربانی که آفت ارشاد و احوال قوی بود شاگرد ذو النون مصری و صحبت با خال خود محمد بن سوار داشتند حضرت عباس بن حمزه نیشاپوری قدس سره کنیت ابو الفضل ست از متقدمان بودند با ذو النون مصری و حضرت بایزید صحبت داشتند حضرت عباس بن یوسف الشکلی قدس سره کنیت ابو الفضل است از مشائخ قدیم بغداد شریف و عباس بن احمد شاعر الازدی قدس سره کنیت ابو الفضل یگانه مشائخ شام بود شاگرد ابو المظفر کرمانشاہی بود حضرت ابو حمزه خراسانی قدس سره اصل وی از نشاپور بود با مشائخ عراق صحبت داشتند از اقران جنید بود — از نفحات —

جوہر حضرت خواجه سہل بن عبد الله تستری قدس سره کنیت ابو محمد ست از محتشمان اہل تصوف و از کبرای این طائفه بودند و محققان از علما و مشائخ و امام عہد و معتبر در حقائق و معارف بے نظیر و مرید خواجه ذو النون مصری در بدایت احوال خود خواجه محمد بن سواری نیز تربیت یافته و در تذکرة الاولیا مذکور ست که آنحضرت میفرمودند که یاد دارم آنکه حق تعالیٰ فرمود الست بربکم و من گفتم بلی صاحب مذہب اند و مذہب وی ریاضت و مجاہده است مجاہده را علت مشاہده فرمود و تجلیات و کیفیات که می گویند او معدول حق را علت نباشد هر که بحق رسد بفضل وی رسد و فضل را با علت و فعل چه کار بود و لیکن مجاہده نہذیب نفس است نه حقیقت قرب

او در محرم سنه دو صد و هشتاد و سه وفات یافت مراة الاسرار

جوہر حضرت شیخ ابو بکر بن ہوار البطائحی قدس الله تعالیٰ سره العزیز از عظما مشائخ عراق بودند و از اکابر عارفان و مقتدای محققان صاحب کرامات ظاہره و مظہر خارقات باہره صاحب احوال علیه و مقامات سنیه و در کشف الآثار مرقوم است از حضرت شیخ ابو محمد شنبکی قدس الله سره

سره المبارک که فرمودند که شیخ ما شیخ ابوبکر بن هوار سفر بودند که ما با جماعت دزدان و بطایح
راه میزدیم و سردار قاطعان طریق بودیم شبی آواز زنی بگوشم رسید که بشوهر خود میگوید که همین جا
باش و فرود میا مبادا که بدست ابن هوار گرفتار شویم پس گریستم که مردمان از من میترسند و من از
جناب خداوند تعالی نمی ترسم همان وقت توبه کردم و همه یاران من با من توبه کردند و در منام
حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم را دریافتم که حضرت امیر المومنین ابوبکر صدیق
را رضی الله تعالی عنه میفرمایند که همنام خود را خرقه بپوشان پس بسبب امر جلیل القدر خرقه از دست
مبارک آنحضرت پوشیدیم و در حالت بیداری آنرا بر بدن خود یافتم شیران و ماران بطایح همه مطیع
و منقاد من بودند و از جناب خداوند تعالی عهد گرفتم که هر که داخل مقبره من شود آتش او را نسوزد
و اینمعنی بتجربه رسیده اگر ماهی یا گوشت را در آن مقبره کسی با خود می برد و بعد از آن می پخت هرگز پخته
نمی شد و میفرمودند کسی چهل چهارشنبه بزیارت من آید و قبر او برائت از نار حاصل شود و میفرمودند
که اوتاد عراق هفت تن اند حضرت معروف کرخی و حضرت احمد بن حنبل و حضرت بشر حافی و حضرت
منصور بن عمار و حضرت سری سقطی و حضرت سهل بن عبدالله تستری و حضرت سید عبدالقادر
جیلانی قدسنا الله تعالی باسرارهم مریدان عرض کردند که سید عبدالقادر کیست فرمودند عجمی است شریف
ساکن بغداد ظهور حضرت ایشان در قرن خامس خواهد شد یکی از اوتاد و افراد و اقطاب زمان
خواهند بود روزی زنی التماس نمود که یک پسر داشتم در دجله غرق شد و آنحضرت را بالا شط آورد
آنحضرت در آب شنا فرمودند و پسر او را بر دوش آورده بمادر سپردند عمر شریف در آن یافتند و در بطایح
تشریف فرمای عالم بقا شدند قبر شریف زیارتگاه خلائق است —

جوهر حضرت شیخ ابومحمد شنبکی قدسنا الله تعالی بسره المبارک از اعیان مشائخ عراق اند
و از عظماء مقربان و واصلان صاحب احوال بدیعه و مقامات رفیعه و کشف الآثار مذکور است
که حضرت شیخ تاج العارفین ابوالوفا قدس سره میفرمایند که پیر من شیخ ابومحمد شنبکی در بدایت حال
با رفقاء خویش قطع طریق میکردند آخر بر دست مبارک حضرت شیخ ابوبکر بن هوار قدس سره توبه کردند
و حضرت ایشان در سپردن کار حضرت شیخ ابومحمد شنبکی را تمام کردند و واصل حضرت حق تعالی گردانیدند
روزی مشغول بحق تعالی بودند چند کاسه پاره از سنگ و آگره آنحضرت فرود آمدند و بعد از خویش سبب
تشویش خاطر شریف شدند آنحضرت بطرف آنها نگاه کردند همه مردند فرمودند چه گاه امرت ایشان
نمی خواستم بس همه بر خاستند و پریدند و آنحضرت از شبا که بودند و آن قبیله است از کرد و جدا دیگر

و هی ست از مبلغ آفات فرمودند و در آوان کبر سن ها بجوار جمت حضرت حق تعالی پیوستند

جوهر حضرت خواجه معروف کرخی قدسنا الله تعالی بسره العزیز از قدمای مشائخ کبار و مقدم طریقت و مقتدای اولیا اند همدم نسیم وصال و محرم حریم جلال کنیت ابو محفوظ است و نام پدر ایشان فیروز و بعضی معروف بن علی گویند و صاحب نفحات قدس سره میفرمایند که پدر حضرت ایشان مولی بود در میان حضرت امام علی بن موسی رضا رضی الله تعالی عنهما و صاحب تذکرة الاولیا قدس سره میفرمایند که مادر و پدر حضرت ایشان ترسا بودند حضرت ایشان را بمعلم فرستادند استاد گفت که بگو خدا سه است فرمودند که یک است پس آنحضرت بگریختند مادر و پدر گفتند کاشکی او بیامدی و هر دینی که خواستی با وی موافقت میکردیم و آنحضرت بخدمت حضرت امام علی بن موسی رضا رضی الله تعالی عنهما رفتند و بدست مبارک آنحضرت مسلمان شدند و مدتها در صحبت شریف تربیت یافتند و بشرف خرقه مشرف گردیدند بعد از آن پیش مادر و پدر آمدند و الدین آنحضرت مسلمان شدند بعد از آن بحضرت خواجه داود طائی قدس سره صحبت داشتند و ریاضتها کشیدند و چون آنحضرت وفات یافتند مردم همه ادیان دعوی کردند علما گفت آنحضرت فرموده اند هر قوم که جنازه مرا بردارند من از آن قوم باشم پس هیچ قوم نتوانستند الا اهل اسلام برداشتند و نماز جنازه گذاردند و در سنه دو صد و دو نهضت عالم بقا شدند قبر مبارک در بغداد شریف است و برای اهل حاجت تریاق مجرب است هر حاجتی که آنجا و مالکند مستجاب گردد

جوهر حضرت خواجه سری بن مغلس السقطی کنیت ابو الحسن است امام اهل تصوف بودند اول کسی که در بغداد سخن حقائق و توحید فرمود حضرت ایشان بودند مرید حضرت معروف کرخی اند و خواجه حبیب راعی و خواجه حارث محاسبی و خواجه بشر حافی را دیده و خال حضرت جنید بودند و هم پیر وی شیخ فرید الدین عطار فرمود که در بدایت حال سقط فروشی می کردند یکبار آتش در بغداد شریف افتاد از آنحضرت گفتند که دکان تو هم بسوخت فرمود من نیز فارغ شدم چون نیک نگاه کردند دکان چون چنان دید هر چه داشت بدرویشان داد حضرت جنید گوید که هیچکس را ندیدم در عبادت کاملتر از خواجه سری که نود و هشت سال بگذشت که پهلو بر زمین ننهاد مگر در بیماری مرگ یا در ادو شنبه سوم ماه رمضان در سنه دو صد و پنجاه و سه رحلت فرمود آرامگاه در بغداد مشهور است طراوة الاسرار

جوهر خواجه جنید بغدادی کنیت ابو القاسم و لقب قواریری و زجاج و خزاز است اصل وی از نهاوند است و مولد و منشا وی بغداد مذهب ابو ثور داشت که شاگرد امام شافعی

بود و بقولے مذہب سفیان ثوری داشت و مرید و خواہرزادہ خواجہ سری سقطی بود مدت
چہل سال در خلوت نشست سی سال نماز خفتن بکرد و بر پای استادی و تا صبح اللہ اللہ
میگفتی بعد از چہل سال داشت کہ بمقصود رسید ہاتف آواز داد کہ یا جنید گناہگار شدے
عرض کرد چہ گنہگار شدم باز ندا آمد کہ ہنوز ہستی خود را فراموش نکردہ پس نشست و ہمہ شب
اللہ اللہ مشغول بود بعد از ان کار خواجہ بسیار بلند شد گفت سی سال ست کہ خدا تعالے
بزبان جنید با جنید سخن میگوید و جنید در میان نہ و خلق را خبر نہ و گفت اگر خدا تعالے
مرا گوید کہ مرا ببین نہ بینم گویم چشم در دوستی غیر بود و در دنیا بی واسطہ چشم میدیدم سوزی حضرت شبلی در
مجلس وی اللہ گفت خواجہ فرمود اگر خدا غائب ست ذکر غائب غیبت ست و غیبت حرام و
اگر حاضر ست در مشاہدہ نام بردن ترک حرمت بسم اللہ الرحمن الرحیم گفت و جان بمشاہدہ حق
تسلیم کرد وفات سنہ سبع و تسعین و مائتین مدفن بغداد۔ مرات الاسرار

جوہر خواجہ ابوبکر شبلی نام وی جعفر بن یونس وی مصری ست بہ بغداد آمد مرید خواجہ جنید شد مذہب
امام مالک داشت وفات سنہ اربع و ثلثمائۃ مدفن بغداد — مرات الاسرار

جوہر حضرت خواجہ ابراہیم ضیا بغدادی قدس سرہ کنیت ابو الحسن ست فرد وقت بود مذہب
تجرید داشت و با خواجہ معروف کرخی صحبت داشتہ۔ مرآۃ الاسرار

جوہر ابو حمزہ بغدادی نام محمد بن ابراہیم ست با بشر حافی صحبت داشت — حمزہ بن
عبد اللہ العلوی الحسینی کنیت ابو القاسم — ابو سعید خراز نام وی احمد بن عیسی ست و
لقب وی خراز از ائمہ این قوم و از اجلہ مشائخ ست شاگرد محمد بن منصور طوسی ست با ذوالنون مصری
و سری سقطی و بشر حافی و غیر ایشان صحبت داشتند و چنین کسی ست کہ در عالم فنا و بقا سخن گفت
حضرت جعفر البنانی از کبار مشائخ بود — حضرت ابو شعیب المقنع نام وی صالح است
و در بزرگان ابو سعید خراز بود و شصت حج کرد و پیادہ — ابو عقال بن علوان المغربی از مشائخ
معروف ست با ابو ہارون اندلسی صحبت داشت — حماد قرشی کنیت ابو عمر ست بغدادی بود
از بزرگان مشائخ — ابو الحسین نوری نام وی احمد بن محمد و گویند محمد بن احمد و احمد درست تر
با سری سقطی و محمد علی قصاب و احمد ابو الحواری صحبت داشت و ذوالنون مصری را دیدہ از اقران
جنید بود وفات سنہ دو صد و نود و پنج و در تاریخ یافعی دو صد و ہشتاد و شش بعد از نفحات فرمودہ
جوہر حضرت فتح بن علی الموصلی قدس سرہ از بزرگان و متقدمان شیخ است و صد و

پیش از هفت سال از بشر حافی قدس سره روز عید اضحی در کوهها گذشتند آن قربانها دیدند که
میکردند التماس کردند که الهی دانی که چیزی ندارم که برای تو قربان کنم من این دارم پس انگشت
مبارک بر گلو نهادند و بیفتادند و جان بجانان تسلیم فرمودند خطی سبز بر گلو پیدا شده بود حضرت شیخ ابو
شجرف المروزی قدس سره کنیت حضرت ایشان ابو نصرست از قدمای مشایخ خراسان اند حضرت بشر
بن حارث بن عبد الله الحافی قدس سره کنیت حضرت ایشان ابو نصرست گویند که اصل حضرت ایشان از
دیمای مروست در بغداد شریف مقیم گشتند آنجا روز چهارشنبه دهم ماه محرم گذشته در سنه دو صد و بیست و ... وفات
رحلت فرمودند حضرت قاسم حیثی قدس سره و حضرت ابو الراوی قدس سره از معتقدان مشایخ طبریه بودند و صاحب
کرامات حضرت شقیق بن ابراهیم بلخی قدس سره کنیت حضرت ایشان ابو علی است از قدمای مشایخ
بلخ بودند و شاگرد فرد استاد حاتم اصم و با حضرت ابراهیم ادهم صحبت داشتند و بعض تواریخ یافعی
مذکورست که در سنه دو صد و هفتاد و چهار در ولایت ختلان بدرجه شهادت رسیدند و قبر مبارک نیز
آنجاست حضرت داود بلخی قدس سره از قدمای مشایخ خراسان بودند حضرت حارث بن
اسد المحاسبی قدس سره کنیت حضرت ایشان ابو عبد الله است از علمای مشایخ و قدمای ایشان اند جامع
علوم ظاهر و باطن و صاحب تصانیف و استاد اهل بغداد شریف بودند و باصل از بصره اند در
بغداد شریف در سنه دو صد و چهل و سه بدار البقا رحلت فرمودند — از نفحات —

جوهر حضرت خواجه احمد حواری قدس سره کنیت ابو الحسن است از اهل دمشق بودند
مرید خواجه سلیمان دارانی و مقتدای وقت حضرت جنید و ریحان شام میفرمودند در سنه
دو صد و سی وفات یافت — مرآة الاسرار

جوهر سید الطائفه حضرت جنید بغدادی قدس سره کنیت ابو القاسم است و لقب قواریری
و زجاج و خزازست قواریری و زجاج از ان گویند که پدر وی آبگینه فروختی و در تاریخ یافعی خزاز
بجای معجمه و زا مشدده مکرره و خزاز از ان گویند که کار خز می کردند اصل از نهاوندست و مولد
و منشاء وی بغداد شیخ ابو جعفر حداد گوید اگر عقل مردی بودی بصورت جنید بودی در دو صد و
نود و هفت بعالم بقا تشریف بردند کذا فی کتاب الطبقات والرسالة القشیریه و فی تاریخ الیافعی
سنه دو صد و نود و هشت قول بوده ابو جعفر بن الکرنبی از اجله مشایخ بغداد بود حضرت عثمان المکی
کنیت ابو عبد الله استاد حسین منصور حلاج بود عالم بود بعلوم حقائق اهل ...
سخن با یکی داشتند شاه شجاع کرمانی از اولاد ملوک بودند و از رفیقان ابو حفص حداد ...

رو بر یحیی معاذ رازی در فضل غنا بر فقر که یحیی کرده ووی آنرا جواب داد و فقر را بر غنا فضل نهاد
چنانچه بهت شاه چهل سال نخفته بود وقتی در خواب شد حق تعالی را دید بیدار شد
پس از ان پیوسته خفتی یا و برا خفتی یافتی یا در طلب خواب بودی روزی شاه در مسجد نشسته بود
درویشی دو من نان خواست کسی سه من داد شاه گفت کیست که پنجاه حج من بخرد و بدو من نان
و باین درویش دهد فقیهی آنجا نشسته بود آنرا بشنید گفت ایها الشیخ استخفاف میکنی با شریعت گفت
هرکه خود را قیمت ننهاد هم کردار خود را چه قیمت نهم نفحات

جواهر حضرت سید الطائفه ابو القاسم جنید بغدادی قدس سره منبع اسرار و مرجع انوار سلطان الطریقت
و شیخ المشائخ علی الاطلاق امام ائمه جهان بمشاهده آیتی بودند و بمجاهده علامتی سخن حضرت ایشان
در طریقت حجت ست سید الطائفه و لسان القوم و طاوس علما و سلطان المحققین در شریعت و
طریقت و حقیقت اقصی کمال داشتند و در زهد بی بدل و در عشق بی نظیر و مذهب حضرت سفیان ثوری
قدس سره داشتند خواهرزاده و مرید حضرت شیخ سری قدس سره بودند و طریق حضرت ایشان صحوست
در عهد و دولت خود مرجع جمله مشائخ کبار بودند و اول کسی که علم اشارت منتشر کرد حضرت ایشان بودند
و بسیار مشائخ را دیده بودند گفته اند که بیشترین خلق که محجوب اند از غفلت محجوب اند و معنی غفلت آنست
که از شغل کار آخرت خبر ندارند و غفلت علتی ست که علاج به دست بیمار نیست و علاج به دست علماست
و گروهی اند که از آخرت غافل نه اند گروهی آخرت را منکر اند و اعتقاد کرده اند که آدمی چون بمیرد
نیست شود باین سبب خوش می زیند و نمیدانند که این که انبیا گفته اند بسبب صلاح خلق گفته اند
از حضرت شیخ سری سقطی قدس سره پرسیدند که هیچ مرید را درجه بیش از درجه شیخ باشد فرمودند بلی و
برهان این ظاهر ست که جنید را درجه بالای درجه منست جنید وصال بخیال خواست تا آب بچشم مبارک رساند
هاتفی آواز داد که دست از وی بدار که چشمش بنام ما بسته شد جز بلقای ما نگشاید چون در توحید
سخن فرمودی هر بار بعبارتی دیگر فرمودی که کس را فهم بیان نرسیدی روزی شبلی در مجلس شریف
الله گفت فرمودند اگر خدای غائب ست ذکر غائب غیبت ست و اگر حاضر ست در مشاهده نام بردن
ترک حرمت ست هفت ساله بودند که حضرت سری همراه خود بحج بردند و در مسجد حرام درمیان چهارصد پیر
مسئله شکر میرفت و درمیان شکر چهارصد قول گفتند حضرت سری روی باو کردند فرمودند تو نیز چیزی
بگوی حضرت جنید بغدادی ساعتی سر در پیش افگند و گفت شکر آنست و نعمتی که خداوند تعالی
ترا داده است آنرا پایه معصیت نسازی و بدان نعمت در عاصی نگردی هر چهارصد پیر گفتند احسنت

ودیمہا اتفاق کردند کہ بہتر ازین نتوان گفت پس بہ تقید او آمدند و آبگینہ فروشی میکردند و ہر روز در دکان پردہ فرو گذاشتی و چہار صد رکعت نماز کردی مدتی چنین کردند پس دکان رہا کرد و فرمودند حضرت خداوند تعالے سی سال بزبان جنید با خلق سخن گفت و جنید در میان نہ و خلق را خبر نہ و فرمودند اگر در نمازے مرا اندیشہ دنیا در آمدے آن نماز قضا کردمے و اگر اندیشہ بہشت در آمدے سجدہ سہو کردمے و گفت رضا رفع اختیار ست و رضا آنست کہ بلا را نعمتے شمرے و گفت توبہ را سہ معنی بود اول ندامت دوم ترک معاودت سوم خود را پاک کردن از مظالم و خصومت۔ و گفت حقیقت ذکر فانی شدن ذاکر ست در ذکر و ذکر در مشاہدہ مذکور۔ و گفت کرامت آنست کہ کسی بر آب میرود و بر ہوا می پرد و ہمہ در او دین تصدیق کنند و گفت ایمن بودن از مکر از کبائر بود و ایمن بودن واصل از مکر کفر بود۔ و گفت سماع صحبت ایست بسہ چیز زمان و مکان و اخوان۔ و گفت شفقت بر خلق آنست کہ بطوع با ایشان دہی آنچہ طلب کنند و بار بر ایشان نہی کہ طاقت آن ندارند و با ایشان سخنی نگوئی کہ ندانند۔ پرسیدند عزیز ترین خلق کیست گفت درویش راضی۔ با آنکہ اگر درویشان را نعمت نیست ہمت ست

واگر دنیا نیست آخرت ست۔

جوہر حضرت خواجہ احمد بن خضرویہ قدس سرہ کنیت ابو حامد بلخی ست و از بزرگان مشائخ خراسان اند از بلخ بودند با حضرت ابو تراب نخشبی و با حاتم اصم صحبت داشتند خواجہ ابراہیم ادہم را دیدہ در سنہ دو صد و چہل وفات یافت قبر شریف در بلخ است۔ مراۃ الاسرار۔

جوہر حضرت خواجہ ابو عبد اللہ محمد بن فضل قدس سرہ از کبار مشائخ خراسان بودند و بلخی الاصل اند و مرید حضرت خواجہ احمد خضرویہ بودند و بحضرت محمد بن علی حکیم ترمذی صحبت داشتند در سنہ سہ صد و نوزدہ در سمرقند وفات یافتند۔ از حضرت خواجہ ابو عبد اللہ محمد بن فضل قدس سرہ سوال کردند کہ علامت شقاوت چیست فرمودند سہ چیزست یکی آنکہ حق تعالی او را علم دہد و از عمل محروم گرداند دوم آنکہ عمل دہد و از اخلاص محروم کند سوم آنکہ صحبت صالحان روزی کند و از حرمت ایشان محروم گرداند مشائخ میفرمایند کہ اولیاء اللہ مختلف اند بعضی بے صفت اند و بی نشان و بعضی حقیقت اند و بعضی از صفات ایشان بہرہ مند گشتہ اند اہل معرفت یا اہل مقام یا اہل محبت یا اہل توحید اند و کمال حال و نہایت درجات اولیا را بی صفتی و بی نشانی گفتہ اند و بی نشانی اشارت بکشف ذاتی ست کہ بس مقام بلند ست حضرت خواجہ علی جرجانی

فرماید که ولی آن بود که از حال خود فانی شود و بمشاهده حق تعالی باقی شده کی بود خود ز خود جدا مانده
من و تو رفته و خدا مانده حضرت بایزید قدس سره میفرمایند که صحو بر تمکین و اعتدال صفت آدمیت
صورت گیرد و آن حجاب اعظم بود از حق تعالی و سکر و مستی از کسب آدمی نباشد مگر موہبت جناب
الٰہی چنانکه داؤد علیه السلام در حال صحو بود فعلی که از وی بوجود آمد خداوند تعالی فعل او را بدو اضافت کرده
و گفت قتل داؤد جالوت و نبی ما در حال سکر بود فعلی که از وی بوجود آمد خداوند تعالی فعل وی را
بخود اضافت کرد و فرمود ما رمیت اذ رمیت ولکن الله رمی و جنیدیان صحو بر سکر فضل نهند
و گویند که موسی علیه السلام در حال سکر بود که طاقت ظهور تجلی نداشت و از ہوش رفت نبی ما در حال
صحو بود که از مکه تا قاب قوسین در عین تجلی بود و ہر زمان ہوشیار تر اینجا سخن بسیار است ہر دو گروه
دلائل بسیار دارند و صاحب کشف المحجوب گوید که سکر بر دو گونه است یکی بشرب مودت و دیگر
بکاس محبت سکر مودتی معلول باشد که تولد آن از روئیت نعمت بود و سکر محبتی بے علت بود که تولد
آن از روئیت منعم بود پس ہر که نعمت بیند بر خود بیند خود را دیده باشد و ہر که منعم بیند چون بوی بیند
خود را نه دیده باشد اگر چه اندر سکر بود و سکر وی صحو باشد و صحو نیز بر دو گونه است یکی صحو بر غفلت و دیگر
بر محبت و صحو که بر غفلتی بود آن حجاب اعظم بود و صحوی که بر محبتے بود آن کشف اعظم باشد پس
آنکه مقرون بغفلت بود اگر صحو باشد سکر بود و آنکه موصول بمحبت بود اگر چه سکر بود صحو باشد چون
اصل مستحکم بود صحو چون سکر باشد و سکر چون صحو و چون اصل نبود ہر دو بیفائده بود و فی الجمله صحو و سکر در قدمگاه
مردان بعلت اختلاف معلول باشد چون سلطان حقیقت جمال خود نماید صحو و سکر ہر دو طفیلی نماید
یکی بر در حضرت بایزید بسطامی رفت و آواز داد گفت کرا می طلبی گفت بایزید را گفت در خانه
جز خدا نیست حضرت بایزید در ابتدا امتلائی الله بسیار گفتی وقت نزع نیز الله گفت و جان بمشاهده
تسلیم کرد خواجه احمد بن خضرویه قدس سره به حضرت ابراہیم ادہم فرمود التوبة ہو الرجوع الی الله
بصفاء السر یعنی توبه بازگشتن است بجناب خداوند تعالی با دل صافی و خالص از ملاحظه غیر یعنی
در بین رجوع غیر خدا روی ننماید از حضرت بایزید از نماز پرسیدند فرمودند پیوستن است و
پیوستن نباشد مگر بعد از گسستن و پرسیدند راه بخدا تعالی چگونه است فرمودند غائب شدن

انتہاء پیوستن بابتداء مراة الاسرار

چو ہر حضرت خواجه محمد بن علی حکیم ترمذی قدس سره کنیت حضرت ایشان ابو عبد الله است
از محتشمان شیوخ و از معتبران اہل ولایت بودند و در جمیع علوم بہره تمام داشتند و حضرت ایشان را

تصانیف بسیارست در بیان حقائق و معارف در وقت خود نظیری نداشتند استاد حضرت ایشان خضر علیہ السلام اند تا مدت سہ سال ہر روز ایشان را انواع علوم تعلیم میفرمودند ولیدان دو ہفتہ یکبار حضرت ایشان را حکیم الاولیا نیز گویند۔ مرات الاسرار

جوہر حضرت خواجہ علی جرجانی قدس سرہ اسم مبارک حسن بن علی ست از جوانمردان این طائفہ بودند و مرید حضرت خواجہ محمد بن علی حکیم ترمذی بودند۔ مراۃ الاسرار۔

جوہر حضرت شیخ ابو تراب نخشبی قدس سرہ اسم مبارک عسکر بن الحصین وگفتہ اند عسکر بن محمد الحصین از اجلہ مشائخ خراسان بودند استاد حضرت ابو عبداللہ جلا قدس سرہ مدتہ بیست سال سر بالین و پہلو بہ بستر ننہاد میفرمودند کہ میان من و حضرت خداوند تعالی عہد ست کہ چون دست بچیزی دراز کنم کہ دران شبہتی بود مرا از ان باز دارد در بادیہ مردی گفت کہ من تشنہ ام پاے مبارک بر زمین زد چشمہ پدید آمد باز گفت کہ آب بقدح خورم دست مبارک بر زمین زد قدحے برآمد و صاحب تذکرۃ الاولیا قدس سرہ میفرمایند کہ وفات ایشان در بادیہ بصرہ بود بعد چندین سال جماعتی رسیدند دیدند بر پای استادہ و روی بقبلہ نمودہ خشک شدہ و کوزہ در پیش نہادہ و عصا در دست گرفتہ و ہیچ سباعی گرد نا گشتہ بود و صاحب نفحات گوید کہ در بادیہ بنماز مشغول بود باد سموم بزد ہمچنان خشک شدہ بماند وفاتش در سنہ دو صد و چہل و پنج ست۔ مراۃ الاسرار

جوہر حضرت خواجہ یحیی بن معاذ رازی قدس سرہ کنیت ابو زکریا ست لقب یحیی واعظ در لطائف و حقائق مخصوص چون جان بحق تسلیم کرد جنازہ ایشان بر سر کردہ در نیشاپور آوردند آنجا مدفون گشت وفاتش در سنہ دو صد و پنجاہ و ہشت۔ مراۃ الاسرار۔

جوہر حضرت شاہ شجاع کرمانی قدس اللہ تعالی سرہ العزیز حضرت ایشان از ابناے ملوک بودند شیخ وقت و مقتدای اہل طریقت و صاحب تصنیف مرات الاحکام از حضرت ایشان است بسیار مشائخ را دیدہ بودند و قبا می پوشیدند چون بہ نیشاپور تشریف بردند شیخ ابو حفص حداد با آن عظمت خود چون حضرت ایشان را دیدند برخاستند و پیش حضرت ایشان رفتند و فرمودند وجدت فی القباء ما طلبت فی العباء یافتم در قبا آنچہ می طلبیدم در گلیم و نقلست کہ حضرت ایشان چہل سال نخفتند و نمک در چشم می کردند بعد از ان جناب حق سبحانہ و تعالی را در خواب دیدند التماس کردند خداوندا ترا بہ بیداری جستم در خواب دیدم فرمود ما را در خواب از بیداری یافتی اگر آن بیداری نبودی این خواب ندیدی بعد از ان ہر

تشریف بردی بالش زیر سر نهادی و بخفتی و فرمودی بود که دیگر آن خواب باز به بینم و پسری داشتند
که بخط اسبز بر سینه ایشان الله نوشته بود در جوانی رباب زدن بیاموخت و آوازی خوش داشتند
و رباب می نواختند و می گریستند شبی رباب زنان بمحله رسیدند عروسی از کنار شوهر برخاست و به نظاره
ایشان آمد مرد بیدار شد زن را ندید برخاست و حال مشاهده کرد گفت ای پسر مشو وقت توبه تو
نیست این سخن در دل ایشان کارگر آمد گفت آمد آمد جامه بدرید و رباب بشکست و چهل روز
نخورد و پیر ایشان فرمودند آنچه ما را بچهل سال دادند او را بچهل روز دادند —

جوهر حضرت خواجه ابو حفص حداد قدس سره اسم مبارک عمر بن سلمه است از قریات
نیشاپور بوده اند و از محتشمان این طائفه در سنه دو صد و شصت و چهار وفات یافت و بقول
امام عبد الله یافعی در سنه دو صد و شصت و پنجاه - مرات الاسرار

جوهر از حضرت احمد بن عاصم انطاکی قدس سره از اخلاص پرسیدند فرمود وقتی که عمل
صالح کنی نخواهی که مرا آن یاد کنند و از برای آن ترا بزرگ دارند و ثواب آنرا از غیر حق تعالی
نطلبی و فرمود الصبر من اول الرضا - و از محمد بن منصور طوسی پرسیدند از حقیقت فقر فرمود
السکون عند کل عدم والبذل عند کل وجود شیخ ابو سعید خراز فرمود ریاء العارفین خیر من اخلاص المریدین
جنید گفت تصوف آنست که ساعتی نشینی بی تیمار شیخ الاسلام گفته که بی تیمار چه بود یافت
بی جستن و دیدار بی نگریستن که بیننده در دیدار علت ست جنید گفته استغراق الوجد
في العلم خير من استغراق العلم في الوجد —

جوهر حضرت خواجه ابو بکر وراق قدس سره اسم مبارک محمد بن عمر حکیم ترمذی ست در اصل از
ترمذ بوده و قبر شریف نیز آنجاست و مرید حضرت خواجه محمد بن علی حکیم ترمذی اند مشائخ حضرت ایشان را
مودب الاولیا خواندند - مرآة الاسرار

جوهر حضرت شیخ فرید الدین عطار نیشاپوری قدسنا الله تعالی بسره المبارک صاحب کرامات
ظاهره و مظهر خارقات باهره بوده اند صاحب حقائق و معارف بلند و دقائق و لطائف عجیب
احوال عظیمه و مقامات جلیله داشته اند و افعال خارقه و اشارات سنیه و معانی قدسیه و در بیان
اسرار یگانه بوده اند و سوز و گداز شمع زمانه سخن حضرت ایشان را تازیانه [روشن و بلند ۱۲] اهل سلوک گفته اند
و سبب توبه حضرت ایشان آن بود که روزی درویشی چند بار شیئاً لله گفت آنحضرت متوجه کار او
نشدند درویش گفت چون خواهی مرد فرمود چنانکه تو درویش کاسه چوبین که داشت زیر سر نهاد

و الله گفت وجان بجانان داد حضرت ایشان را حال متغیر شد و دکان تاراج داوند و بر دست حضرت
شیخ رکن الدین اکاف توبه کردند و چند سال در حلقه درویشان حضرت شیخ بودند بعد ازان به بیت الحرام
رفتند وبسی مردان حضرت حق تعالی را دریافتند آخر خرقه از دست حضرت شیخ مجد الدین بغدادی
قدس سره پوشیدند و در بعضی کتب نوشته اند که اویسی بودند و در ملفوظات حضرت مولوی معنوی
قدس سره مذکور است که نور حضرت حسین منصور بعد از صد و پنجاه سال بروح حضرت شیخ فریدالدین
تجلی کرده مربی او شده و مولوی معنوی هم بصحبت حضرت ایشان رسیده اند حضرت مولوی معنوی را
کتاب اسرار نامه عنایت فرمودند و حضرت مولوی معنوی آنرا با خود میداشتند و در بیان حقایق قدس الله
بحضرت ایشان میکردند در سنه ششصد و بیست و هفت که عمر شریف بصد و چهارده سال رسیده
شربت شهادت چشیدند و در نفحات است که قبر شریف در نشاپور است

خواجه ناصر الدین ابو یوسف چشتی بن محمد سمعان خرقه ارادت از دست خواجه ابو محمد چشتی
پوشیده خواهرزاده خواجه ابو محمد بن احمد چشتی ست مدفن چشت مرات

جوهر خواجه حاجی شریف زندنی خرقه ارادت از دست خواجه قطب الدین مودود چشتی
پوشیده وفات سیوم ماه رجب مرآة الاسرار

جوهر خواجه ابو احمد ابدال چشتی خرقه ارادت از دست خواجه ابو اسحاق چشتی پوشیده
در نفحات گوید که ابو احمد ابدال چشتی پسر سلطان فرسنافه است در سنه خمس و خمسین و ثلثمائه وفات کرد
در قصبه چشت که یک کروه از هرات است مدفون گشت - مرآة الاسرار

جوهر خواجه محمد چشتی خرقه ارادت از دست پدر خود خواجه ابو احمد چشتی پوشیده و در عالم تحیر
بودی اما پهلوی مبارک بر زمین نرسیده مرات الاسرار

جوهر حضرت خواجه قطب الدین مودود چشتی قدس سره شانی عظیم و مقامات عالی داشتند
و شیخ نامدار و عارف محرم اسرار و سرقوم مقربین و ابرار بودند و جمیع مشائخ وقت بر کمالات علم صوری و
معنوی او مقر بودند و حلقه بگوش حضرت ایشان بودند در سن هفت سالگی تمام قرآن مجید با قرات
حفظ کرده لقب شریف حضرت ایشان قطب الدین ست و مرید و خلیفه پدر بزرگوار خود حضرت خواجه
ناصر الدین ابو یوسف چشتی قدس سره هستند چون بسن بیست و شش سالگی رسیدند والد بزرگوار
حضرت ایشان وفات فرمودند بموجب وصیت پدر قائم مقام حضرت ایشان گشتند و بعد از پنج و شش
افطار میکردند و هرچه کردی متوجه بخدمت غریب شدی انچه یافت آورد و ادی بران کار کردی و هرکه

سه روز در خانقاه شریف حضرت خواجه مانده یکی از اولیاء حضرت حق تعالی گشتی و هر که مرید حضرت
خواجه شدی اول روز حجاب ماسوی الله را برانداختی و از عرش تا فرش انوار تجلیات در نظر او
آمدی سماع بسیار می شنیدند و بارها در سماع غائب شدی و بعد از ساعتی حاضر آمدی و در حالت
سماع چندان گریستی که سینه مبارک تر شدی و گاه تبسم کردی درویشی سر این دو حالت از حضرت
ایشان پرسید فرمودند که این از آثار مشاهده جلال و جمال ست و پدر بزرگوار حضرت خواجه
اسمی که از پیر خود یافته بود حضرت خواجه را عطا فرموده بود که حضرت خواجه آن اسم را یاد گرفت علم
لدنی کشاده شد هر علمی که در جهان ست حاصل آمد توریت و انجیل و زبور و قرآن مجید را بیان
میفرمود و مدت عمر شریف حضرت ایشان نود و هفت سال بود و بغره رجب پانصد و بست و هفت
هجری وفات فرمودند و پشت در جوار آبای کرام خود آسوده اند ـ

جوهر حضرت خواجه احمد چشتی قدس سره بعد از پدر بزرگوار خود خواجه قطب الدین مودود چشتی
بمقام وی نشستند شبی حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم را در واقعه دیدند آنحضرت
فرمودند که ای احمد اگر تو مشتاق ما هستی ما مشتاق تو ام ما را دریاب بزیارت حرمین شریفین اعزهما الله تعالی
شرفا متوجه شدند و شش ماه مجاورت روضه مقدسه کردند پس در سنه پانصد و هفتاد و هفت
رحلت فرمود ـ مراة الاسرار

جوهر خواجه عثمان هارونی قدس سره قطب مشائخ و امام ارباب طریقت و مقتدای اهل
بصیرت بود و از محتشمان این طائفه و از متمکنان مقام مشاهده و در جمیع علوم صوری و معنوی بهره
تمام داشتند و در ریاضات و مجاهدات بی همتا بودند و در کشف و کرامات و در بیان معنی و حقائق
توحید نظیری نداشت خرقه خلافت از دست خواجه شریف زندنی پوشید و مسکن در ملک
خراسان ست بقصبه هارون که در نواحی نیشاپور ست و بقولی آنکه هارون در دیار فرغانه از
ملک ماوراء النهر ست اکثر اوقات در مسافرت کوشیدی و بغایت تجرید و تفرید بودی و جمیع مشائخ
وقت را دریافته و صحبتها داشته و در هر فن منتهی بودند و تصرفی قوی داشتند ـ مراة الاسرار ـ

جوهر جناب مستطاب سر حلقه اقطاب قبله اولیا کعبه اصفیا سلطان السلاطین قدوة الواصلین
زبدة المحققین سید العاشقین سند المعشوقین مرشد الکونین غوث الثقلین محبوب سبحانی محی الدین ابو محمد سید
عبد القادر بن ابی صالح جیلانی قدسنا الله تعالی باسرارهم و نفعنا الله تعالی بمحبتهم و رزقنا الاقتداء بسیرتهم محی الدین لقب
مبارک ست و ابو محمد کنیت و عبد القادر اسم شریف جیلان با کاف فارسی نام ملکی ست قریب بنزدیک بغداد شریف آنرا جیل نیز گویند

واین معرب گیلان ست ومولد شریف آنحضرت حضرت غوث الاعظم در نسب خود سید الطرفین
هستند از طرف والد بزرگوار حسنی ست سلسله هکذا سید عبد القادر جیلانی ابن ابو صالح
موسی جنگی دوست ابن سید ابی عبد الله جیلی ابن سید یحیی زاهد ابن سید محمد بن داود ابن سید موسی
ابن عبد الله بن موسی جون ابن سید موسی ثانی ابن سید موسی جون ابن سید عبد الله محض ابن
سید حسن مثنی ابن سید امام حسن و از طرف والده شریفه حسینی ست سلسله هکذا
سید عبد القادر جیلانی ابن سیده فاطمه ثانی بنت ابی عبد الله صوفی صومعی بن ابی جمال سید
محمد بن ابی طاهر بن ابی عطا سید عبد الله ابن ابی کمال سید عیسی ابن ابی علاء الدین سید
بن سید امام علی العریضی ابن امام جعفر الصادق ابن امام محمد باقر ابن امام زین العابدین ابن امام حسین
آنحضرت در جیلان بخانه ابو عبد الله صومعی متولد بود - اسم شریف والده ماجده آنحضرت
ام الخیر امة الجبار فاطمه بنت ابو عبد الله صومعی - لفظ جون بفتح جیم لقب موسی ست بمعنی
گندم رنگ و هم بمعنی سرخ رنگ آمده لیکن اینجا بمعنی اول ست زیرا که آنجناب گندم رنگ بود
لفظ مجل بضم میم و فتح جیم و تشدید لام بمعنی معظم و مکرم که در لقب عبد الله واقع است بنابر نجیب
نسب از طرفین ست. و لفظ محض بمعنی خالص که در لقب عبد الله واقع است وجه آنست
که پدرش حسن بن حسن بن علی ست و مادرش فاطمه بنت حسین بن علی ست پس خالص و محض
والده ماجده آنحضرت ام الخیر امة الجبار فاطمه بنت ابو عبد الله صومعی قدس سره والده ایشان را نیز
ولایت قدم راسخ داشتند آنحضرت در رمضان شریف هرگز پستان نمی مکید و شیر نمی خورد نیز یکبار
هلال رمضان بسبب ابر غلیظ بر مردم متواری شد مردم نزد من آمدند و گفتند شب گذشته ماه بنظر نیامده
امروز روزه رمضان ست یا نه گفتم امروز پسرم شیر نمی خورد بعد از ان ظاهر شد که آن روز روز ماه
رمضان بود پس در بلده جیل در آن وقت مشهور شد که دختر عبد الله صومعی فرزندی زاده است که در روز شیر نمی خورد
مولد شریف حضرت محبوب سبحانی جیلان ست شب ماه رمضان در سنه چهار صد و هفتاد و یک هجریه
در سنه چهار صد و هشتاد و هشت بعمر هژده سالگی در بغداد تشریف ارزانی فرموده آنحضرت را جیلی گویند
نسبت بجیل بکسر جیم و سکون یا و آخر الحروف و آن بلادی ست متفرقه وراء طبرستان و در قصبه آن
بلاد مولد حضرت شیخ ست و آنرا جیلان نیز گویند و گیل نیز قریه است بر کنار دجله سر راه واسط
یک روزه راه از بغداد و آنرا جیل بجیم نیز گویند و لهذا گفته می شود گیل العجم و گیل العراق و جیل
قریه است از قریهای مدائن و در روایتی آمده است که جیلانی نسبت بسوی جد شریف که جیلان

و ابو عبد الله صومعی از جمله مشایخ و زهاد و رؤسای کرام جیلان ست صاحب حالات و مقامات
و مصدر خارقات سنیه بود صحبت بسیاری از مشایخ عظام دریافته - آنحضرت نحیف البدن بود یعنی
فربه نبودند و میانه قد و سینه مبارک پهن داشت و ریش مبارک گرامی پهنا بود و بلند که طول و رنگ گندم
پیوسته ابروها آواز روشن چهره ذی شان و مرتبه و صاحب علم و معرفت و در سنه چهار صد و هشتاد و
هشت در بغداد تشریف آورد و کمر اجتهاد در تحصیل علم بمیان جان بست و در طلب فروع و
اصول آن بساعت پیوست و صحبت فضلا و علمای اعلام و مشایخ و ائمه ذوی الاحترام اختیار فرمود
و شغل قرآن مجید پیش نمود و فقه تحصیل کرده و از کثیر محدثین سماع حدیث کرد و علم ادب و فنون
عربیت و آداب عرفا و علم طریقت تحصیل فرمود و خرقه شریف از دست قاضی ابو سعید مبارک
مخزومی گرفت و در عجم و عراق بصحبت جمیع از اعیان زاهدان و عارفان نشست و اخذ علوم
شرعیه و کسب فنون دینیه نموده که بر جمیع اهل زمان خویش فائق آمد و نسبت بسائر اقران خود
ممتاز شد و صیت فضل و کمال او تمام اقطار عالم را در گرفت بعضی آنحضرت را ابو البیانین
و اللسانین لقب کردند زیرا که زبان عربی و عجمی داشت و بعضی بکریم الجدین والطرفین وصف
نموده و جماعتی صاحب البرهانین والسلطانین گفته یعنی برهان ظاهر و باطن و قومی امام الفریقین
و طریقین خوانند یعنی عربی و عجمی و فرقه تسمیه شریف بذو السراجین و المنهاجین کردند یعنی چراغ
دنیا و آخرت یا شریعت و حقیقت پس مراتب علم او بلند گشت و لشکر شرع باو نصرت گرفت -
در کشف الاثار مذکور ست که از جناب تقدس مآب محبوب سبحانی سید محی الدین ابو محمد
عبد القادر جیلانی قدسنا الله تعالی بسره سوال کردند که وجه لقب شریف محی الدین چیست
فرمودند بر شخصی بیمار گذر نمودم گفت بنشان مرا پیش نشاندم یکبارگی بدن او توانا شد
و گفت مرا می شناسی گفتم نه گفت من دینم بهلاک شده بودم اکنون جناب حق سبحانه و تعالی
بواسطه مقدس تو مرا زنده کرد و انت محی الدین پس ازو دور جاشتم و همینکه بجامع بغداد درآمدم مردی
باستقبال من آمد و نعلین در پیش پای من گذاشت و گفت ای سید محی الدین و هرگاه از نماز
فارغ شدم مردم پیش من هجوم آوردند و دست مرا بوسه میدادند و هریکی می گفت یا محی الدین -
حسن خلق و کمال نفس و شفقت دل و ایفاء عهد و پیمان و حفظ صحبت صحبان در ذات
مقدس بابت آنحضرت بود که با کمال وسعت علم و جلالت قدر و علو منزلت صحبت خاطر طفل صغیر
استاده می شد و کبیر السن را توقیر نمود و ابتدا بسلام می کرد و با ضعیفان می نشست و فقرا

تواضع میکرد و بدنجاست بجهت تعظیم علما و اعیان فرود نیامدی بدر وزیر و سلطان - برای قوت مبارکش
گندم از وجه حلال مقرر بود که بعض از یاران وی هر سال آنرا خود می کاشتند و بعض آنها می آسیید
و بعض ایشان می پختند چهار پنج گرده نان آخر روز پخته پیش آنحضرت می آوردند آنجناب
پاره پاره کرده بحاضران قسمت میکردند و باقی برای خود نگاه میداشت و هدیه قبول می فرمود
و نذر قبول میفرمود و از ان میخورد غوث الثقلین میفرمایند که بمادر خود گفتم که مرا بخدای کریم تسلیم
کن و اذن ده که بجهت تحصیل علم و زیارت صلحا به بغداد روم مادرم بگریست و هشتاد دینار
که پدرم میراث گذاشته بود پیش من نهاد پس چهل دینار حصه برادر گذاشتم و چهل دینار
دیگر مادرم در دلق من زیر بغل بدوخت و وقت رخصت عهد کرد که در هیچ حال بجز صدق بر زبان
نیاری و گفت پسرم حسبة لله ذمه ترا از خود فارغ ساختم در روز قیامت ترا خواهم دید پس همراه قافله
که به بغداد میرفت بر آمدم وقتی که از همدان در گذشتم سواران بر قافله ریختند و غارت کردند اما هیچکدام احوال
من متعرض نشد مگر یک سوار از من پرسید ای فقیر با خود چیزی داری گفتم چهل دینار گفت کجا
گفتم در دلق زیر بغل این سخن باور نکرد و بر استهزا حمل نمود پس سوار دیگر بر من گذشت و با وی نیز
همین مقوله گفته شد پس هر دو سوار این حرف را بسمع سردار خویش رسانیدند سالار که بر پشته نشسته
اموال قافله را قسمت می نمود مرا نزد خود طلبید و گفت ای فقیر چیزی با خود داری گفتم چهل دینار
گفت کجاست گفتم در دلق من زیر بغل دوخته شده است پس دلق از من بگرفت و بغل آنرا بشگافت
همان چهل دینار یافت گفت ای فقیر اعتراف بهر چه کردی و باعث اقرار چه بود گفتم با مادر خویش
عهد کرده ام که هیچ حال جز براستی نگویم پس چگونه از ان عهد تخلف نمایم مقدم راهزنان باستماع این
حروف بگریه در آمد و گفت ای عزیز تو از عهد مادر باز نمیگردی مدتهاست که ما از عهد پروردگار گشته ایم
پس بر دست من توبه کرد یارانش بدیدن این حال گفتند ای سالار پیش ازین در قطع طریق پیشوای
ما بودی اکنون در توبه نیز مقتدای ما باشی پس همه تا توبه کردند آنچه از قافله غارت کرده بودند
همه را بمالکان باز دادند اول جماعت که بر دست من توبه کردند آن بود - پانصد هزار از یهود و
نصاری بر دست آنحضرت مسلمان شدند و صد هزار از عیاران و سرکشان و فساقان بر دست آنحضرت
تائب گشتند و مشائخ زیاده از صد هزار - روز جمعه که بمسجد جامع تشریف می بردند مردم بازار ها استاده
می شدند و بجهت رفع حوائج خود بالتماس می بردند و ذات شریفش را بحضرت خداوندی وسیله می گرفتند
شیخ ابوسعید قیلوی قدس سره میفرمایند که در مجلس سید عبد القادر رسول خدا را مکرر دیدم و دیگر

اخبار او وقت وعظ ارواح انبیا میان زمین و آسمان مانند باد جولان می‌نمودند و دیدم فرشتگان را
که فرقه فرقه آنجا حاضر می‌شدند و طائفه جنیان و رجال الغیب نیز مشاهده می‌گشتند و خضر نیز التزام حضور
محفل عالی داشت پس سبب التزام از وی پرسیدم گفت کسی که خواهان فلاح باشد التزام این مجلس نماید
و در مجالس جمعها و جن نیز ذکر شریف ایشان واقع شد بلکه جماعت از جنیان
به بیعت بر دست شریف ایشان اسلام آوردند و توبه نمودند و آنحضرت را مقام فردیت
حاصل شد بجهت اظهار آن مقام مامور شد بگفتن این کلمه و مقام فردیت اگرچه دیگران را
حاصل بود ولیکن مامور شد باظهار این مرتبه و همه اولیای عظام گردن خود را خمیده ساختند
بجهت امر الهی بود مثل سجده فرشتگان مر آدم را و بجانب خلیفه وقت رقعه می‌نوشت عبدالقادر
بتو چنین میفرماید و امرش بر تو نافذ است و فرمانبرداریش بر ذمه تست واجب و او ست پیشوای تو
و حجت الهی بر ذمه تو و چون رقعه شریف بخلیفه میرسید بوسه میداد و میگفت آنچه حضرت
شیخ نوشته است حق است — در فوائد الفواد مذکور است که مردی در خانقاه شریف جناب
سبحانی مآب سر حلقه اقطاب راس الاولیا تاج الاصفیا محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد سید
عبدالقادر جیلانی نفعنا الله تعالی بمحبتهم و رزقنا الاقتدا بسیرتهم در آمد یکی را دید بر در خانقاه
افتاده و دست و پای او شکسته آمد و پیش آنحضرت رفت و حکایت آن افتاده التماس نمود فرمود
که او یکی از ابدالان است دوش با دو یار دیگر بحکم طیرانی که ایشان راست در هوا می‌پریدند چون بر
سر خانقاه ما رسیدند یک یار او از خانقاه منحرف شد و بطریق ادب جانب راست شده گذشت
و یار دیگر او نیز از خانقاه جانب چپ شده گذشت این خواست که بی ادب و از بالای خانقاه
بگذرد بیفتاد —

جوهر شیخ نور الدین علی بن یوسف بن جریر معضاد بن فضل شافعی لغوی نحوی مجاور حرمین الشریفین
که از مریدان مرید شیخ ابن قائد اوانی بوده در کتاب بهجة الاسرار باسناد مشائخ عظام
میفرماید که شیخ ابو بکر بن هوار در مجلسی که حضور یاران خود ذکر احوال اولیا می‌نمود فرمود در
عراق مردی از عجم ظاهر خواهد شد عالی مرتبه نزد خدا و خلق و نام مبارک وی عبدالقادر است
مسکنش بغداد و متکلم گشته باین کلام قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله و همه اولیای عصرش
منقاد وی شوند او یگانه وقت خواهد شد و میفرماید که شیخ ابو محمد عبدالله بن علی بن موسی جونی
ملقب بنجفی قدس سره میفرمود شاهدی میدهم بر آنمعنی که در زمین عجم پیدا خواهد شد مردی صاحب کرامات

عظیمه و قبول تام نزد کافه انام خواهد گفت قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله و جمیع اولیای
وقت گردنهای خود را زیر پای مبارکش نهند در زمانه بوجود شریفش مشرف گردد و بینندگان جمال
با کمالش بانواع انتفاع بهره مند شوند و میفرمایند که چون شیخ عبد القادر در وقت شباب در شهر بغداد
در قلیانه بخدمت تاج العارفین شیخ ابو الوفا تشریف می آورد تا بخود دیدنش بر می خاست
و به حضار مجلس خطاب میکرد و بر خیزید برای ولی خدا و گاه بجهت استقبال او قدمی چند پیش رفت
و ملاقات می نمود و همواره تاکید می فرمود بجهت تعظیم وی رضی الله عنه مر کسی را که تقصیر میکرد
در تعظیم وی هرگاه اینهمه اهتمام بشان شریفش بر مردم ظاهر شد یاران تاج العارفین از وجه
آن سوال کردند گفت مر این جوان را وقتی ست مقرری هرگاه وقت آن رسد بخواص و عام
محتاج او شوند و گویا که می بینم او را میفرماید در شهر بغداد علی رؤس الاشهاد قدمی هذه علی رقبة
کل ولی الله پس اولیای زمانه گردنهای خود زیر پای او میگذارند زیرا که وی قطب همه ایشان بود
پس هر که دریابد آن وقت را لازم گیرد خدمتش را و میفرمایند که سوال کرده شد از شیخ عقیل که قطب
این وقت کدام است فرمود که قطب این زمان در مکه مختفی ست کسی وی را نمی شناسد مگر اولیای
کمل و نزدیک است که ظهور وی جانب شریف الشب در عراق ظهور کند و مردم بسیار از وی مستفید شوند
و به بنده او کرامات او آشکار شود و بخاص و عام و آن قطب وقت خود باشد متکلم شود باین کلام
قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله پس اولیای زمانه گردنهای خود را زیر قدمش نهند و اگر دریابم
من آن زمانه را من نیز چنان کنم و آن مرد کیست که کرامات او را تصدیق خواهد کرد و نفع عظیم خواهد داد
و میفرمایند که روزی از جماعت درویشان بخدمت علی بن وهب قدس سره رسیدند شیخ پرسید از کجا
می آیید درویشان گفتند از عجم فرمودند از کدام شهر عرض کردند از جیلان فرمودند مقرر کرده است
خدا تعالی که روشن گرداند خدا تعالی عالم را از طلوع شخصی از شما قرب و منزلت داشته باشد بوی عز آن
نامش عبد القادر خواهد بود مولدش عراق متکلم خواهد شد در بغداد باین قول قدمی هذه علی رقبة
کل ولی الله و همه اولیای زمانه اعتراف نمایند بفضل وی رضی الله عنه و میفرمایند که شیخ ابو النجیب
عبد القاهر سهروردی قدس سره فرمود که شیخ عبد القادر روزی در صحبت شیخ حماد دباس قدس سره
بودند و توسط ادب نشسته بودند بعد برخاستن شنیدم شیخ حماد را که میفرمود مر این عجمی را قدمی
خواهد بود که بالای گردن اولیای زمانه او نهاده شود و مامور شود از جناب حق سبحانه و تعالی
که بگوید قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله بجز گفتن این قول رقاب اولیای عصر

ورزیده اقدامش گذاشته آید و میفرماید که فرمود شیخ ابوالعلاء بن عبدالوهاب و شیخ ابوالفتح نصر بن
رضوان بن مروان دارانی فردوسی حنبلی مقری که خبر داد مرا ابوسعید عبدالله بن محمد بن هبة الله
بن علی بن مطهر بن ابی عصرون تمیمی شافعی بآنکه در عنفوان شباب بشهر بغداد جهت طلب علم
در آمدم و در اشتغال علوم و زیارت صلحا ابن سقا رفیق خود داشتم و در آن زمان عزیزے
بود ملقب بغوث بعض اوقات از نظر مردم مختفی می شد و بارها عیان ظاهر می گشت پس من
و ابن سقا و شیخ عبدالقادر جیلی قصد زیارت آن غوث نمودیم و در اثناء راه ابن سقا گفت
از غوث مسئله می پرسم که از جواب آن عاجز آید این سخن بر زبان راند که از وی مسئله می پرسم
ببینم که چه میفرماید شیخ عبدالقادر گفت پناه میخواهم خدا را از اینکه سوء ادب نمایم و در پیشگاه قدس وی
بسوالات پیش آیم بلکه انتظار برکات انفاس شریفش دارم و هرگاه ما برسر در مکان آن غوث رسیدیم
ایشان را نیافتیم ساعتی انتظار نمودیم ناگاه دیدیم که بمکان خود نشسته اند بطرف ابن سقا
نگاه غضب آلود کرده فرمودند که افسوس است مر ترا ای ابن سقا از من سوال خواهی کرد
مسئله که از جواب آن عاجز آیم مسئله که در خاطر داری اینست و جوابش چنین حیف که نار کفر در
تو شعله میزند پس از آن بمن خطاب کرد ای عبدالله از من سوال میکنی مسئله و میخواهی که جواب
آن از من بشنوی مسئله مخطوره تو اینست و جوابش چنین جزاء سوء ادب توهین است
که ترا غریق دنیا ساختم پس توجه بشیخ عبدالقادر نمود و اکرام کرد و نزد خود نشاند و گفت
بحسن ادب تو خدا و رسول از تو راضی شد و چنان است که می بینم ترا در بغداد بالای کرسی بر آمده تکلم
باین کلام قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله و گویا می بینم که همه اولیا گردنهاے خود را زیر
قدم تو نهاده اند پس آن غوث از نظر ما غائب شد من بعد هیچکس او را ندید و آنچه خبر داده بود
همچنان بظهور آمد امارات قطبیت شیخ عبدالقادر آناً فاناً افزودن شد بحدیکه خاص و عام
بفضل وی مقر گشتند و بکلام مذکور تکلم کرد و ابن سقا بفضیلت علوم ظاهری شهره آفاق
گشت و بحسن تقریر و قوت تحریر بر علماء زمانه غالب آمد هیچکس در هیچ علم در مناظره باو برابر شد
خلیفه وقت او را طلب داشته ایلچی خود کرده بطرف ملک روم فرستاد بادشاه روم بفصاحت
و بلاغت و جامعیت او متعجب شده همه علمای نصاری را حاضر گردانید و مناظره با او در میان
آورد عاقبت همه را ساکت گردانید در این اثنا بحکم قضا دختر زیبا از آن ملک روم بنظر ابن سقا
در آمد عاشق او شد و در پیشگاه ملک خطبه نکاح او نمود بادشاه گفت اگر دین نصاری قبول کنی

و نصرانی شوی چنان کنم این سقا دین نصاری قبول کرد و دختر پادشاه در نکاح خود در آورد
پس یاد کرد کلام غوث را و دانست که بلای جهان سوی او بست و بنده شد مند دمشق در ایام
سلطان نور الدین شهید بزرگی دمشقی مرا متولی اوقاف گردانید و دنیا بمرتبه کمال بمن سو آورد
قول غوث را در حق خود مطابق یافتم و مخفی نماند که صاحب بهجة الاسرار بسند متصل میفرماید
که بسیاری از مشایخ عراق در مجلس قول شریف حاضر بودند مانند شیخ علی بن هیتی و شیخ بقا
بن بطو و ابو سعید قیلوی و شیخ موسی بن ماهین زولی و شیخ ابو النجیب عبد القاهر بن
عبد الله سهروردی و شیخ ابو الکرم و شیخ ابو العباس احمد بن علی جوسقی صرصری و شیخ
ماجد کردی و شیخ ابو الحکم ابراهیم بن دینار نهروانی و شیخ ابو عمر عثمان بن مرزوق قرشی
و شیخ مکارم اکبر و شیخ مطر و شیخ جاکیر و شیخ خلیفه بن موسی اکبر و شیخ صدقه بن محمد بغدادی
و شیخ یحیی بن محمد ودسی مرتعش و شیخ ضیاء الدین ابراهیم بن ابو عبد الله بن علی جوینی
و شیخ ابو عبد الله بن محمد ربانی قزوینی که این همه بزرگان جهان روزی در بغداد تشریف آوردند و شیخ
ابو عمر عثمان بن مرزوق بطایحی و شیخ قضیب البان موصلی و شیخ ابو العیاش احمد بقلی مشهور بیمانی
و شیخ ابو العباس احمد بن علی مغربی و شیخ عبد الله محمد بن احمد مشهور بخاص و شیخ ابو عمر
و عثمان بن احمد عراقی مشهور بشکوکه که ایشان را از رجال الغیب می شمردند و شیخ سلطان
بن احمد مزین و شیخ ابو بکر بن عبد الحمید سمنانی مشهور بختیاری و شیخ ابو العباس احمد بن ابنا و
شیخ ابو محمد بن عیسی مشهور بکلوسج و شیخ مبارک بن علی جمیلی و شیخ ابو البرکات بن معدان
عراقی و شیخ عبد القادر بن حسن بغدادی و شیخ ابو مسعود احمد بن ابو بکر حریمی عطاری و شیخ
ابو عبد الله محمد بن ابو المعالی بن قائده اوانی و شیخ ابو القاسم عمر بن مسعود بزار و شیخ
شهاب الدین عمر بن محمد سهروردی و شیخ ابو الثنا محمود بن عثمان نقال و شیخ ابو حفص عمر
بن ابو نصر غزال و شیخ ابو محمد حسن فارسی بستر بغدادی و شیخ ابو محمد علی بن ادریس یعقوبی
و شیخ ابو حفص عمر کیمالی و شیخ عباد بواب و شیخ مظفر جمال و شیخ ابو بکر حمامی مشهور بمزین
و شیخ جمیل و شیخ ابو عمر عثمان و شیخ ابو الحسن جوسقی مشهور بابی عجا و شیخ ابو محمد عبد الحق
حریمی و قاضی ابو یعلی محمد بن محمد فراء و غیر آنها رضی الله تعالی عنهم حضرت شیخ عبد القادر
بتوجه قلب از راه صحبت اندر راه گذر غفلت شیخ و جماعت مذکورین میفرمود قدمی هذه علی
رقبة کل ولی الله پس شیخ علی بن هیتی برخاسته بر کرسی برفت و قدم شریفش بر گردن خود نهاد

وہم حضار مجلس چنین کردند و ہم بسند متصل مذکور است ہرگاہ کہ این مقولہ شریفہ از زبان گوہرفشان
صادر شد دران وقت تجلی خاص پروردگار بر دل مبارک ایشان ظہور داشت و از جناب مقدس
حضرت رسالت خلعتی خاص بدست ملائکہ مقربین بجہت ایشان رسید و پوشانید خلعت مذکور
بحضور جمیع اولیا متقدمین و متاخرین بعضی بارواح و جمعی باجساد و ہمہ فرشتگان و رجال الغیب
صف کشیدہ بودند و ہوا جہد بجلسہ گردند افق سار اولی بروی زمین نماند مگر منحنی ساخت گردن خود را
چہارم در کشف الآثار مذکور است بسند متصل کہ حضرت محبوب سبحانی میفرمودند کہ در حالت سیاحت
بر قدم تجرید بست و پنج سال در صحرا و ویرانہای عراق بعبادت مشغول بودم و چہل سال نماز صبح را
بوضوی عشا گزاردم و بست و پنج سال بعد فراغ از نماز عشا بیکپا استادم و دست خود را در میخی
کہ در دیوار بکوفتہ بودم می آویختم تا خواب غلبہ نکند و شروع بتلاوت قرآن مجید می نمودم
تا وقت صبح ختم کلام اللہ می کردم و درین برج عجمی پانزدہ سال اقامت نمودم بنا بران آن برج
ببرج عجمی ملقب گردید یکبار با خدای تعالی عہد کردم کہ چیزی نخورم تا آنکہ خورانیدہ نشوم و بنا شد ہم تا آنکہ اشتیاق شدم
بر چہل روز بدین حال گذشت و ہم دیدم بعد ازین مردی با خود طعام آوردہ و پیش من گذاشت و از
غلبۂ شدت گرسنگی نفس خود دادم کہ کسی فریاد از گرسنگی کند التفات نمودم درین اثنا شیخ ابو سعید مخزومی آواز کرد
شنیدہ پیش من آمد و گفت یا عبد القادر چہ آواز است گفتم این اضطراب نفس است لیکن روح با طمینان و قرار
با مولای خود است شیخ گفت بیا ہمراہ من و رفتند بدل گفتم ازینجا بی امر الٰہی بیرون نیایم درین حال خضر
رسید و گفت برخیز بخانہ ابو سعید مخزومی در آ رواں گشتم دیدم شیخ ابو سعید بر در خانہ خود ایستادہ
انتظار من کشید ہمراہ خانہ برد آنجا طعام مہیا داشت بدست خود مرا سیر خورانید و خرقہ بمن پوشانید
و چندی بخدمتش مشغول ماندم پیش ازین واقعہ در حالت سیاحت شخصی بر من نازل شد و گفت
آیا رغبت صحبت داری گفتم آری گفت اینجا بنشین تا کہ معاودت کنم پس یک سال غائب بود
بعد از ان تشریف آوردہ ساعتی پاس نشست و باز وقت رفتن فرمود کہ اینجا باشید تا آنکہ من
بیایم پس سال دیگر گذشت و ہمان بمکان پیش من آمد و لحظہ صحبت داشتہ وداع شد و گفت
ہنوز از اینجا نخواہی رفت پس بعد سال تمام معاودت فرمود و قرص نان و قدح شیر با خود آوردہ
و گفت من خضرم و بحسب حکم خدا بسوی تو آمدہ ام پس با ہم تناول کردیم بعد از ان گفت برخیز
و ببغداد در آ پس ہمراہ او ہر دو داخل بغداد شدیم مردم ازان حضرت پرسیدند کہ تا سہ سال وجہ قوت
معاش از کجا بود فرمودند آنچہ در ویرانہ ہا کہ مردم نیستہ بر زمین می انداختند آنرا برداشتہ قوت می کردم

جوهر جناب مستطاب متصرف فی الکونین غوث الثقلین همیشه نماز صبح را بوضوء عشاء میگزاردند
و هرگاه وضوء می شکست همان ساعت راست میکردند و دو رکعت نفل می نمودند و بعد از فراغ عشا بخلوت
می نشستند و هیچکدام را مجال آن نبود که آنجا روند و اول شب نماز کم میخواندند تا گذشتن ثلث اول شب
ذکر این اسماء می نمودند المحیط العالم الرب الشهید الحسیب الفعال الخلاق الخالق البارئ
المصور و در اثناء ذکر گاهی لاغر میگشتند و گاهی فربه و بعضی در هوا می پریدند بلکه از نظر غائب میشدند
بعد از آن بر دو پا می استادند و نماز میگزاردند و تلاوت قرآن می نمودند تا ثلث دوم تمام میشد
و بود آنحضرت که طول میکردند در سجده و می چسپانیدند رخ خود را بزمین پس متوجه بقبله می نشستند
مراقبه و مشاهده می نمودند تا نزدیک طلوع صبح صادق پیشتر دعا و زاری و تذلل مشغول می ماندند
و درین حال نور حضرت ذو الجلال سر پای او میگرفت بحدی که از نظر غائب میگشتند و دیده ها
انها دیدنش خیرگی می نمودند و آواز می رسید کسی میگوید السلام علیکم و آنحضرت می گفت و علیکم السلام
بعد از آن بجهت نماز صبح بیرون تشریف می آوردند چنین مذکور است در بهجة الاسرار بعد از
نماز عشا شب شنبه هشتم یا نهم ماه ربیع الآخر سنه پانصد و شصت و یک هجری وفات یافت پس
مدت عمر شریف بنابر اختلاف در سن ولادت یا نود سال و هفت ماه و نه روز یا هشتاد و نه سال
و هفت ماه و نه روز است و بعضی یازدهم ربیع الآخر و بقولی سیزدهم و بروایتی هفدهم گفته چنانچه
در بغداد شریف روز عرس شریف هفدهم ربیع الثانی و در هندوستان یازدهم مذکور است
جناب حق سبحانه و تعالی با آنحضرت وعده کرده است هر که به بغداد در آید و زیارتش نکند مسلوب الحال گردد
از آنحضرت پرسیدند از سال مولد شریف فرمودند که بتحقیق یاد ندارم لیکن در بغداد در سنه وفات
رزق الله التمیمی داخل شدم و عمر من دران اوان هژده سال بود و وفات ابو محمد رزق الله التمیمی
بن عبد الوهاب بن عبد العزیز بن حارث بن اسد در سنه چهار صد و هشتاد و هشت است پس
سال تولد آنجناب باین حساب چهار صد و هفتاد می شود کذا فی کشف الآثار

جوهر در بهجة الاسرار مذکور است که حضرت غوث الثقلین در مدرسه شریفه مشغول بوعظ بودند
که باران شدید افتاد عالم را محیط شد و اهل مجلس متفرق شدند آنحضرت رو باسمان کرده گفتند
من جمع می کنم و تو پراگنده می سازی بمجرد فرمودن باران از سر مجلس وعظ منقطع گردید و بیرون مجلس
می بارید و بعضی سالها آب دجله طغیانی نمود بحدی که نزدیک بود که بغداد غرق شود پس اهل آن
شهر در پیشگاه اقدس حضرت شیخ محی الدین استغاثه نمودند پس آنجناب عصای مبارک

گرفته بر سر دجله تشریف آورده بر کناره آن بر منتهاے آب تیره بند و فرمود تا چنین جا باش پس همانا لحظه
آب کم شد و بر حالت اصلی خود نمود - هرگاه جمله اطبا در علاج مریضے بعجز و قصور اعتراف می نمودند آنرا
در پیشگاه مقدس آنحضرت حاضر می کردند آنجناب دست مبارک بر بدنش می مالید و دعا میکرد فی الفور
بیماری بصحت بدل از پیشگاه بعافیت بخانه خویش مراجعت می نمود فرشتگان آسمان با آنحضرت در مقام ادب
آنحضرت بود گرفته از اولیاء عصر خود که بے اذن شریف او تصرف در باطن و ظاهر هیچکس نتوانند
آنحضرت کسی ست که مرا و است کلام و حضرت قدس باذن الله تعالے و آنجناب از جمله آنست
که تصرف می کنند در اکوان بعد موت چنانچه می نمودند در اعیان پیش از موت خود ـــ
یه آنکه حضرت محبوب سبحانی قدسنا الله تعالے بسره العزیز کفیل گشته اند براے مریدان
خویش تا روز قیامت که هیچ یک از ایشان نمیرد مگر بر توبه و از جناب عزت در حق آنحضرت بشارت
که مریدان ایشان و مریدان مریدان ایشان تا هفت واسطه داخل بهشت شوند مقصود آنست
که مریدان ایشان بلا واسطه و بواسطه تا روز قیامت داخل شوند و حضرت محبوب سبحانی میفرمایند
که من کفیل و ضامنم برای مریدان خود تا هفت واسطه اگر بحال مریدین نقصانی در مشرق راه یابد
من در مغرب خبر نقصان او کنم و از جانب پروردگار خود مامورم بانکه مریدان خود را از روی حال
و صدق نگاهبانی می کنم و حافظ باشم پس خوشی باد مر کسی را که دیده است مرا یا دیده است کسی را که
او دیده است مرا یا دیده است کسی را که دیده است آن کس را که دیده است بیننده مرا و افسوس ست
کسی که نه دیده است مرا - و فرمودند محبوب سبحانی که نامه طویل بقدر مد نظر بمن عطا شد و در ان نامه
نامهاے مریدان و منتسبان من تا روز قیامت ثبت کرده بودند و فرمان آمد که همه را بواسطه تو
بخشیدیم و مالک که دربان دوزخ ست از و پرسیدم هیچ یکے از یاران من اینجا داخل ست گفت قسم
بعزت خداوند که دست من بمریدان تو هرگز نمی رسد و میان من و مریدانت تبعد زمین و آسمانست
اگر مریدین جید نباشد من جیدم قسم بخداوندی خدا که هرگز از پیشگاه عزت جدا نشوم تا آنکه مرا با همه
مریدان به بهشت نفرستند - و فرمودند هر که بمن منتسب شود حق تعالے قبول فرماید توبه او را هر چند بر سبیل
مکروه باشد از جمله اصحاب من ست حق تعالے وعده کرده است که اصحاب ترا و صحبان ترا و اهل مذهب
ترا داخل بهشت گردانم و فرمودند بر سلمان که بر مدرسه من محبوس نماید در قیامت وعده اش تخفیف کرده شود
جواهر در کشف الآثار منقول ست از شیخ محمد بن ابو الفتح هروی سیاح که فرمودند می در
خدمت شریف حضرت محبوب سبحانی استاده بودم که حاجت تفت زدن بمن غلبه کرد و آب چنین

برزمین انداختم وازین حرکت نہایت خجلت کشیدیم حضرت محبوب سبحانی فرمودند ای محمد ترا باک نیست
من بعد این حاجت بشری از تو مندفع گردید پس ہشتاد و سہ سال گذشت کہ حاجت تف زدن و بینی
افشردن ہمین عارض نگشت و اول کسی کہ خلعت خادمیت آنجناب در بر پوشیدہ آنحضرت بود

جوہر در کشف الاثار است روزی زنی بجناب محبوب سبحانی پسر خود را ہمراہ آوردہ عرض نمود
کہ این پسر را سخت تعلق و نہایت شیفتگی با آنجناب است آنجناب پسر را بمجاہدہ و سلوک طریق سلف
مشغول نمود بعد چندی مادرش برای دیدن پسر آمد دید کہ نان جو می خورد و نہایت لاغر شدہ پس
با آنجناب آمد دید ہمین زمان از تناول طعام فارغ شدند و استخوانہای ماکیان بر طبق موجود است
زن فریاد برآورد آنجناب دست مبارک بر استخوانہا نہادہ فرمود برخیز پس ماکیان برخاست و آواز
کرد پس زن را فرمود ہرگاہ پسر تو باین مرتبہ رسد ہرچہ خورد مضایقہ نیست روزی غلیوازی بالای
مجلس شریف می پرید و باواز سخت فریاد می نمود چنانچہ موجب تشویش جمیع حاضران مجلس عالی
گردید فرمود ای باد سر این غلیواز جدا کن پس سرش در گوشہ مجلس بیفتاد و بدنش در گوشہ دیگر
پس آنجناب از کرسی فرود آمدند و غلیواز مردہ را بدست مبارک گرفت و گفت بسم اللہ الرحمن الرحیم
غلیواز زندہ گشت ـــ

جوہر حضرت باعظمت خواجہ خواجگان وارث الانبیاء والمرسلین نائب رسول الثقلین
خواجہ معین الحق والشرع والدین حسن سنجری قدسنا اللہ تعالی ببرکتہم حضرت سلطان المشائخ
می فرمودند چون حضرت خواجہ در اجمیر شریف تشریف آوردند پتھورا مالک ملک ہند در اجمیر شریف
بود چون حضرت خواجہ در اجمیر شریف سکونت ساخت پتھورا و مقربان او را دشوار آمد و چون عظمت
و کرامت حضرت خواجہ معاینہ کردند مجال دم زدن نبود مسلمانی بود از پیوستگان حضرت خواجہ پتھورا آن
مسلمان را ایذای مضرت رسانیدن گرفت آن مسلمان بخدمت حضرت خواجہ التجا کرد حضرت خواجہ
در باب او بہ پتھورا شفاعت سخنی گفت پتھورا فرمان حضرت خواجہ قبول نکرد چون این سخن بسمع
مبارک حضرت خواجہ رسانیدند بر لفظ مبارک رفت کہ پتھورا زندہ گرفتیم و دادیم بلشکر اسلام بعد از ایام
لشکر سلطان معز الدین سام از غزنین رسید و پتھورا مقابل لشکر اسلام شد و بدست سلطان زندہ افتاد
در مملکت ہندوستان ہمہ کافران دعوی انا ربکم الاعلی می کردند بوصول قدم مبارک حضرت خواجہ
ظلمت این دیار بنور اسلام روشن و منور گشت آنجا کہ بود نعرہ و فریاد مشرکان اکنون خروش
نعرہ اللہ اکبر است وران شب کہ حضرت خواجہ نقل خواہند فرمود چند بزرگ حضرت سید عالم

صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم را در خواب دید کہ میفرمودند دست خدا تعالی معین سنجری
خواہد آمد باستقبال او آمدہ ام و چون حضرت خواجہ نقل فرمودند در پیشانی مبارک نبشتہ پیدا شد
حبیب اللہ مات فی حب اللہ و نقل حضرت خواجہ و روضہ متبرکہ در اجمیر شریف ست
وخاک پاک مزار حضرت خواجہ دواے دل دردمندان ست۔ حضرت خواجہ خواجگان
معین الحق والدین حسن سنجری قدسنا اللہ تعالی بسرہم می فرمودند کہ علامت شناختن
حق تعالے گریختن از خلق است و خاموش بودن در معرفت و می فرمودند کہ چون ما از
پوست بیرون آمدیم و نگاہ کردیم عاشق و معشوق و عشق یکی دیدیم یعنی در عالم ہمہ یکیست و میفرمودند
کہ حاجیان بقالب گرد خانہ کعبہ طواف کنند فاما عارفان بقلوب گرد عرش و حجاب عظمت
طواف کنند و لقا خواہند می فرمودند سالہا گرد خانہ کعبہ طواف کردم فاما این زمان خانہ کعبہ گرد من
طواف می کند و میفرمودند کہ مرید مستحق اسم فقر وقتی گردد کہ در عالم فانی باقی بماند پرسیدند کہ مرید تایب
کے گردد فرمودند آن زمان کہ فرشتہ زلت بست سال برو ہیچ گناہی ننویسد و میفرمودند کہ نشان اہل
محبت آنکہ مطیع باشی و بترسی کہ نباید کہ براندند و میفرمودند کہ علامت شقاوت آنکہ معصیت کنی و امید
داری کہ مقبول خواہم شد و میفرمودند ہر کہ این سہ خصلت باشد در حقیقت بدان کہ خدا تعالے
او را دوست میدارد اول سخاوتے چون سخاوت دریا دوم شفقتی چون شفقت آفتاب سوم
تواضعی چون تواضع زمین و میفرمودند کہ متوکل بحقیقت آنست کہ رنج و محنت خود را از خلق برگیرد

جواہر حضرت شیخ سیف الدین باخرزی قدس سرہ محبوب ترین خلفاء حضرت شیخ نجم الدین کبری
بودند اکثر بسماع مشغول بودی صاحب نفحات قدس سرہ فرمودہ کہ حضرت ایشان بعد تحصیل و تکمیل
علوم بخدمت شیخ نجم الدین کبری آمدہ تربیت یافت و در اوائل حضرت شیخ ایشان را بخلوت
می نشاندند در اربعین دوم بر در خلوت وی آمد و از انگشت مبارک خود در خلوت وی را بزد و آواز داد
کہ ای سیف الدین منم عاشق مرا غم ساز و راست ۔ تو معشوقی ترا با غم چکار است ۔ برخیز و بیرون آی آنگاہ
دست وی را گرفت و از خلوت بیرون آورد و بطرف بخارا روانہ گردانید وی صاحب ولایت آن دیار بود
امام عبد اللہ یافعی گفت کہ روزی حضرت شیخ با اصحاب در سماع مشغول بود کہ قاضی صدر الشریعت
قاضی شہر بخارا کہ بر سماع شیخ انکار داشت چوب در دست گرفتہ بمنزل شیخ در آمد شیخ بقوالان اشارت
فرمود ہمہ ساکت شدند لیکن آلات سماع چون دف و نی نغمات بی مدد مغنی از انہا پیدا شد قاضی با
اصحاب خود بدست شیخ توبہ کردند پاسے از شب گذشتہ بود کہ بزرگی صوفی پوشیدہ و سیب بدست گرفتہ

بیامد روی بر زمین آورد و سیب بدست شیخ داد و او آنرا بوکرد و جان بجانان تسلیم نمود ـــ
در کوی تو عاشقان چنان جان بدهند + کانجا ملک الموت نگنجد هرگز + آرامگاه بخارا - مراة الاسرار

جوهر خواجه قطب الدین بختیار کاکی قدس الله سره ابن کمال الدین احمد بن موسے قدس الله سره - اوش قصبه ایست در ماوراء النهر و بعضی گویند که اوش در دیار فرغانه است والقاب وی کاکی و بختیار بود وی مرید و اعظم خلیفه خواجه بزرگ معین الحق والدین چشتی ست رحمة الله علیه وی قطب عالم و پیشوای بنی آدم بود در مقام ترک و تجرید قدمی راسخ داشت و در ریاضات و مجاهدات بی نظیر وقت بود و در بیان نکات حقائق و توحید همتا نداشت و در استغراق فنای احدیت میان مشائخ کبار ممتاز بود و در سیر العارفین می آرد که خواجه قطب الاسلام در قصبه اوش متولد گشت یکنیم ساله بود که پدرش خواجه کمال الدین احمد از سر در گذشت مادرے صالحه پاک دامن داشت که پرورش می نمود چون قریب به پنج سالگی رسید برابر همسایه پیش معلمے فرستاد در میان راه پیری نورانی با وی ملحق گشت و از کمال شفقت و مهربانی دست خواجه قطب الاسلام بگرفت و پیش شیخ ابا حفص معلم برد که وی بکمالات انسانی آراسته بود و با وی گفت که این کودک را نیک تعلیم کن که یکے از اولیاے کبار گردد و در زمره مشائخ نامدار مشهور شود و شیخ ابا حفص بدل و جان قبول نمود چون آن پیر رفت معلم مذکور با خواجه پرسید که این پیر را می شناسی گفت نی فرمود این خضر علیه السلام است که تعلیم ترا بمن حواله نمود و شیخ نصیر الدین محمود اودهی قدس سره در خیر المجالس میفرمایند که از برکت صحبت مولانا ابا حفص رحمة الله علیه خواجه قطب الدین را الیمی تهذیب اخلاق ظاهر و باطن و آداب شریعت و طریقت بحصول انجامید و به معاملات دینی و حالات یقینی ظاهر و باطن او آراسته گشت چنانکه یک ساعت از ریاضات و مجاهدات نیاسودی و شبانروزے دویست و پنجاه رکعت نماز با نیاز میگذاردے و پیوسته بحق تعالی مشغول بودی بعد ازان در شهر بغداد به مسجد امام ابو لیث سمرقندی بحضور شیخ شهاب الدین سهروردی و شیخ اوحد الدین کرمانی و شیخ برهان الدین چشتی و شیخ محمد اصفهانی بشرف ارادت خواجه بزرگ معین الحق والدین چشتی قدس سره فائز گردیده و بسبب کمال مهربانی و تلطف خواجه بزرگ در اندک ایام سیر و سلوک را اتمام کرده بمقام ارشاد رسید و از شرف خرقه خلافت خواجه بزرگ بهره مند گشت چنانچه در اکثر کتب این سلسله ذکر افتاده است که خواجه قطب الاسلام هژده ساله بود که بشرف ارادت خواجه بزرگ در آمد و در سن بست سالگی مریدان

صادق الاخلاص را تربیت کما ینبغی می نمود در سیر الاولیاء از سلطان المشائخ نقل می کند که خواجہ
قطب الاسلام وقت خفتن ہر شب سہ ہزار بار صلوٰۃ گفتی بعد از ان خواب کردی چون در اوش
متاہل گشت بسبب تزویج سہ شب صلوٰۃ نہ گفت یکی از مریدان وی احمد رئیس نام حضرت رسالت پناہ
صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم را بخواب دید فرمود سلام من بہ بختیار کاکی برسان و بگو کہ
ہر شب تحفہ کہ بر من میفرستادی نمیرسید سہ شب ست کہ نمی رسد چون وی از خواب بیدار شد
پیغام بخواجہ رسانید خواجہ قطب الاسلام ہمان شب ہمان زنی کہ خواستہ بود پیش طلبیدہ و
مہر او بدو تسلیم کردہ او را بگذاشت بعد از ان متوجہ جانب ہندوستان گشت چون در ملتان رسید
شیخ بہاء الدین زکریا قدس سرہ را بخدمت وی صحبتی دا فر واقع شدہ و شیخ جلال الدین تبریزی
قدس سرہ نیز دران ایام در ملتان تشریف داشت میان ہر سہ بزرگ صحبت گرم با راحت داعی شد
در سیر الاولیاء از سلطان المشائخ نقل میکند کہ وقتی خواجہ قطب الاسلام و شیخ بہاء الدین زکریا
و شیخ جلال الدین تبریزی باہم در ملتان بودند کہ لشکر کفار زیر پای حصار ملتان رسید چنانچہ
قباچہ بیگ والی ملتان بجہت دفع ملاعین بخدمت این بزرگان درخواست نمود خواجہ
قطب الاسلام تیری بدست قباچہ داد و فرمود این تیر جانب لشکر کفار بیندازد ہمچنان کرد چون
روز شد ہیچکس از کفار نماندہ بود و حضرت گنج شکر اول مرتبہ در ملتان بخدمت خواجہ قطب الاسلام
بہرہ مند گشتہ است چنانچہ مفصل در ذکر حضرت گنج شکر نوشتہ است پس خواجہ قطب الاسلام بعد
از چند روز از ملتان متوجہ حضرت دہلی گشت چون در شہر دہلی رسید سلطان شمس الدین مقدم
او را سعادتمندی خود دانستہ از کمال اخلاص و ارادت صادق بخدمتش پیوست و در ہفتہ یکبار
برای زیارت می آمد و شیخ جمال الدین محمد بسطامی کہ دران ایام شیخ الاسلام دہلی بود چنانکہ
کمالات وی را سلطان المشائخ در کتاب فوائد الفواد ذکر کردہ است او را تمام اخلاص و اعتقاد
بخدمت خواجہ پدید آمد و حضرت شیخ محمد عطاء المعروف بقاضی حمید الدین ناگوری را در
خطہ بغداد بخدمت خواجہ قطب الاسلام اتحاد و اعتقاد وافر بود درینجا چند ان الخلوص پیوستہ
و قاضی حمید الدین ناگوری بکمال صدق و صفا اکثر اوقات و اغلب ساعات در صحبت خواجہ
می بود و بعضی اوقات ہر دو بزرگ باہم مسافرت نیز میکردند چنانچہ از خواجہ قطب الاسلام در سیر الاولیا
منقولست کہ وقتی من و قاضی حمید الدین ناگوری مسافر بودیم چون بکرانہ دریا رسیدیم گرسنگی در ما
اثر کرد ناگاہ گوسفندی از عالم غیب دو نان جوین در دہن گرفتہ پیدا شد و نانہا پیش ما نہادہ

بازگشت ما آشنا تناول کردیم و آشنا از این حال لرزه می کلان نزدیک دریا رسید و خود را در آب انداخت
گذارا شد ما در تامل شدیم که درین حکمتی خواهد بود ما نیز دنبال وی کردیم پس دست بدعا بردیم بفرمان
حق سبحانه و تعالی دریا دو شق شد و زمین خشک پیدا آمد چون آنروی دریا رفتیم زیر درختی مردی را
خفته دیدیم و ماری قریب رسیده بود که او را هلاک گرداند آن کژدم از جای بجست و مار را هلاک کرد
و از پیش ما ناپیدا شد ما نزدیک شدیم که آن مرد را دریابیم که بزرگ کسی خواهد بود دیدیم که مستی
خراب قی کرده افتاده بود ما شرمنده شدیم که این مرد چنین بی فرمانی میکند و حق تعالی چنین نگاهبانی
می نماید هاتفی آواز داد که ای عزیزان اگر ما همین صالحان و پارسایان را نگاه بداریم مفسدان و
گناهگاران را که نگاه دارد و همدرین بودیم که آن مرد بیدار شد کیفیت حال با وی گفتیم شرمنده
گشت و از آن فعل توبه کرد و یکی از واصلان حق شد آنگاه خواجه قطب الاسلام بر لفظ مبارک
راندند که ای درویش چون وقت در آید و نسیم لطف وزیدن گیرد صد هزار خراباتی را صاحب
سجده گردانند و اگر باد نسیم قهاری وزد صد هزار سجاده نشین را ابراند و بخرابات افگند و هم در
سیر الاولیا و در سیر العارفین می نویسد که چون خواجه قطب الاسلام در دهلی متوطن گشت
تمام اکابر و اشراف و جمیع خلائق یکبارگی عاشق و فریفته روش و سیرت او گشتند و همدران ایام
شیخ بدر الدین غزنوی بشرف بیعت و خرقه او مشرف گشت و عمر عزیز در خدمتش گذرانید چنانکه
بیشتر نوشته آید من بعد خواجه قطب الاسلام عریضه متضمن به اشتیاق و از کمال فراق بخدمت
سلطان الآفاق خواجه بزرگ معین الحق والدین قدس سره بجانب حضرت اجمیر ارسال داشت
که اگر به بشارت اشارت مسرور فرماید شرف قدمبوس که سعادتمندی دارین ست حاصل نموده آید
خواجه بزرگ در جواب نوشت المرء مع من احب معتبرست قرب جانی را بعد مکانی مانع نیست
خود بسلامت همانجا باشد انشاء الله تعالی بعد از چندگاه بارادت حضرت اله همدران طرف توجه
نموده خواهد شد پس ناچار باشارت آن پیر بزرگوار متوجه بدان دیار نگشت و همدران زمان
شیخ الاسلام جمال الدین بسطامی وفات یافت سلطان شمس الدین خواست که شیخ الاسلامی
شهر و دیار دهلی بحضرت خواجه قطب الاسلام تفویض نماید حضرت ایشان اصلا ملتفت نگشتند
بعد از ان شیخ نجم الدین صغری را شیخ الاسلام گردانید و پیش از منصب شیخ الاسلامی روشی
نیک و اخلاقی پسندیده داشت بعد از انکه دنیا مدون برو اقبال نموده از تنگی حوصله
بحال خود نماند و سلطان شمس الدین را که مع جمیع اکابر و اشراف بخدمت قطب الاسلام

حلقه بگوش اعتقاد و ارادت بزرگ حضرت بخشش آورد اتفاقاً همان ایام خواجه بزرگ معین الحق والدین از
اجمیر بدهلی تشریف آورده و در منزل خواجه قطب الاسلام نزول فرمود و بیار دولت عظیم روی نمود
دوگانه شکرانه حضرت بجا آورد و فرمود خواست که سلطان شمس الدین را خبر کند خواجه بزرگ
منع فرمود که من محض برای دیدن تو آمده ام از دو سه روز بیش نخواهم ماند ولیکن جمیع خلایق
شهر دهلی و اطراف آمده بشرف خدمت خواجه بزرگ بهره مند شدند مگر شیخ نجم الدین صغری
بدیدن خواجه بزرگ نیامده باوجودیکه پیش ازان در دیار خراسان بخدمت خواجه بزرگ اعتقاد
بسیار داشت از آنجا که کمال اخلاق و فروتنی شیوه بزرگان این خاندان است خواجه بزرگ خود
بخانه شیخ نجم الدین صغری رفت او در ساختن عمارت بی بنیاد مشغول بود بخدمت خواجه بزرگ
بیک سر گرم ملاقات نمود آنگاه خواجه بزرگ فرمود که ای نجم الدین ترا چه پیش آمد مگر این شیخ الاسلامی
ترا تغیر ساخته است وی سر از شرمندگی فرو کرده گفت که من همان مخلص و معتقد ولیکن شما
مریدی را در شهر گذاشته اید که شیخ الاسلامی مرا هیچ نمی پرسد خواجه بزرگ ازین کلمه تبسم کرده
فرمود که خاطر جمع دار من این مرید بابا قطب الدین را همراه خود میبرم پس خواجه از آنجا خاست
و بمنزل خواجه قطب الاسلام آمده بعد از چند روز شیخ نجم الدین صغری از شیخ الاسلامی بر افتاد
و هلاک شد چنانچه تفصیل این ماجرا در ذکر شیخ جلال الدین تبریزی نوشته خواهد شد و هم آنجا
نقل می کنند حضرت شیخ فرید گنج شکر که اندران ایام بخدمت خواجه قطب الاسلام بود و بشرف
خدمت خواجه بزرگ نیز بهره مند گشت خواجه بزرگ از کمال مهربانی مکرر در باب گنج شکر بزبان
راند که بابا قطب الدین شاهبازی عظیم را بقید آورده که جز بسدرة المنتهی آشیانه نگیرد و این شمع
ست که خانواده درویشان منور سازد چنانچه خواجه بزرگ را به از خواجه قطب الاسلام مرید
و خلیفه نبود همچنان وی را به از گنج شکر مریدی و خلیفه نبود الغرض خواجه بزرگ بعد از چند روز
از دهلی متوجه اجمیر گشت و خواجه قطب الاسلام را نیز همراه گرفت چون خواجه قطب الاسلام
بیک ناگاه همراه خواجه بزرگ از شهر دهلی برآمد در شهر غلغله از شهر غوغا شد و ماتمی عظیم روی داد و تمام
خلایق شهر خاص و عام مع سلطان شمس الدین دنبال برآمدند و هر جا خواجه قطب الاسلام
قدم میگذاشت مردمان از کمال صدق خاک آن زمین را به تبرک بر میداشتند و بر روی
می مالیدند چون خواجه بزرگ این حال مشاهده کرد بفرمود که بابا قطب الدین همدرین مقام
بباش که خلایق از بیرون آمدن تو در اضطراب و خراب اند روا ندارم که چندین دلها خراب کنم

باشند بروا این شهر را در پناه تو گذاشتم پس خواجه قطب الاسلام را رخصت فرموده خود متوجه
اجمیر گشت و خواجه بزرگ بعد از مدت یک سفر تنها باز بدهلی تشریف آورده بود بجهت درست
کنانیدن فرمان موقع باند بواسطه فرزندان چنانچه سابق در ذکر خواجه بزرگ نوشته شده است
و هم در سیر العارفین می آرد که سلطان شمس الدین التمش را از مدتی آرزو بود که قریب شهر
حوض بسازد تا خلق خدا را آسایش شود اتفاقا حضرت رسالتمآب صلی الله تعالی علیه و آله
وسلم را بخواب دید که در جائی سوار ایستاده است و میفرماید که ای شمس الدین اگر میخواهی که
حوض بسازی تا خلق فیض گیرد پس همین جا بساز که من ایستاده ام چون شمس الدین سلطان
بیدار شده آنجای که آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم ایستاده بودند در خاطرش نماند
حیران شد و خواص را بخدمت خواجه قطب الاسلام فرستاد که شب خوابی دیده ام اگر فرمان باشد
حضور آمده معروض دارم خواجه فرمود آری من میدانم که حضرت رسالت پناه صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه وسلم برای ساختن حوض بسلطان اشارت فرموده است من همانجا میروم که آنحضرت
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بر اسپ سوار ایستاده بودند سلطان را بگو که زود بسرعت
همانجا برسد پس خواجه قطب الاسلام در همان محل رفته بدوگانه مشغول شد سلطان نیز بخدمتش
پیوست و آنجای که فراموش کرده بود بشناخت و نشانه از سم اسپ حضرت رسالت پناه صلی الله
تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم در آن زمین بر آمده بود و در آن نشانه سم اسپ اثر آبی پیدا شده بود
پس در آنجا حوض ساختند و بالای آن نشان سم اسپ آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه
وسلم گنبدی بر آوردند سبحان الله عجب جای پر فیض واقع شده است که چندین اولیاء حق
در آنجا خفته اند اکثر اوقات خواجه قطب الاسلام و قاضی حمید الدین ناگوری آنجا مشغول می بودند
و با خضر علیه السلام و دیگر مردان غیب صحبت میداشتند بزرگی خوش گفته است ع بر زمینی
که نشان کف پای تو بود + سالها سجده صاحب نظران خواهد بود + و در سیر العارفین می آرد
که آخر وقت خواجه قطب الاسلام در دهلی متاهل شدند و دو پسر بوجود آمدند یکی شیخ احمد که قبر
وی در پهلوی خواجه است صاحب جذبات عظیم بود و واردات غریبه داشت و او را خلیفه احمد
نهاجی نیز میگفتند رحمة الله علیه و او بعد از انتقال خواجه تا زمان سلطان المشایخ در قید
حیات بود و دوم شیخ محمد نام داشت که در ایام طفلی رحلت نمود در خانه ایشان همیشه تنگی معیشت بود
از سلطان المشایخ منقول است که خواجه بزرگ تا پانصد درم ایشان را اجازت فرمود که اگر قرض

باشد و اهل خانه خرج نمایند اگر دو سه فاقه متواتر گذشتی زنان حرم خواجه قطب الاسلام از شرف الدین
بقال که همسایه ایشان بود مقدار آرد وام گرفتی و خرچ متعلقان نمودی روزی زن شرف الدین
بقال گفت که اگر من در همسایه نبودمی حال ایشان چه می شد این سخن حرم خواجه نیز منش در دل
داشت خواجه فرمود که از امروز هرگز وام نستانی در حجره وی طاقی بود بدان طاق اشارت کرد
که هر چه ترا در کار شود بسم الله گفته دست در طاق انداز بمطلوب خود خواهی رسید حرم خواجه
هر وقت که دست دران طاق می انداخت کاک گرم بر می آمد تا قوت خود و متعلقان می نمود
از انوقت خواجه را کاکی خطاب شد و خواجه بزرگ او را از راه مهربانی اکثر قطب الدین بختیار
گفتی از آنجهت وی را القب شد و از سلطان المشائخ منقول ست که خواجه قطب الاسلام را استغراق
بسیار بود اگر کسی برای زیارت وی آمدی بعد از دیری خبر شدی و یک دو سخن بجهت خاطر آینده
فرموده زود رخصت کردی که مرا معذور دارید و بجدی در خیال احدیت مستغرق بود که پیشتر وفات
یافت و او را آن واقعه خبر نشد و هم در سیر الاولیا از سلطان المشائخ نقل میکند که روز عید بود
خواجه قطب الاسلام از نمازگاه باز گشته آنجا آمد که این زمان روضه متبرک اوست آنجا زمین
صحرا افتاده بود و آنوقت هیچ قبرے و گنبدی نساخته بود پس خواجه بر آن زمین بایستاد
و در تامل شد عزیزان که همراه بودند همه عرض کردند که امروز عیدست و خلق منتظر ملازمت خواجه بود
بهترست که متوجه خانه شوند فرمود که ما را ازین زمین بوی دلها می آید و صاحب خاوند آن
زمین را طلبیده برای مدفن خود زمین خرید نمود سلطان المشائخ بدین سخن چشم پر آب کرد
که خواجه فرموده بود که ازین زمین بوی دلها می آید سبحان الله کدام بزرگان دران
زمین آسوده اند و الی الآن فیض بخلق میرسانند و از کتاب دلیل العارفین معلوم می شود که
آخر وقت یک مرتبه خواجه قطب الاسلام در حیات خواجه بزرگ باجمیر رفته است و از انجا
رخصت شده بدهلی آمد که بعد از بیست روز خواجه بعالم بقا خرامید و خواجه قطب الاسلام چند
مدت دیگر در قید حیات مانده نقل فرموده است حضرت گنج شکر در فوائد السالکین می نویسد که
وقتی دولت پای بوس خواجه قطب الاسلام حاصل شد قاضی حمید الدین ناگوری و مولانا
علاء الدین کرمانی و سید نور الدین مبارک و شیخ شرف الدین و شیخ محمود موئنه دوز
و ملا ما فقیه خداداد که پیش نظر هر یکے از ایشان از عرش تا فرش حجاب نبوده در مجلس
حاضر بودند سخن در تجرید افتاد و خواجه قطب الاسلام بلفظ مبارک راند که حق تعالی را بندگانند

که در مقام خدا به خود باشند خانه کعبه را فرمان شود تا آنجا بیاید و گرد ایشان طواف کند عزیزان
که حاضر بودند برخاسته و استاده شدند همه در عالم تحیر مستغرق گشتند چنانکه از خود خبر نداشتند دعا
نیز در عالم شوق مستغرق گشته خواجه و این عزیزان و دعاگوی رقت تکبیر میگفتیم چنانچه
در طواف کعبه تکبیر میگویند آنگاه که بخود باز آمدم کعبه را پیش خود معاینه کردیم بعد از آن هر
آنچه شرائط طواف کعبه بود بجا آوردیم پس هاتف غیب آواز داد که ای عزیزان حج و نماز
شما قبول کردیم بعد از آن هر یکی بجای خود نشستند دعاگوی برخاست کرده سر بر زمین
آورد که بجانب قصبه هانسی سوال شود چون نظر خواجه قطب الاسلام بر دعاگوی افتاد
چشم پر آب کرد و پیش از آنکه من بگویم فرمود بابا فرید دوران خواهی شد باز روی بر زمین نهادم
که هر چه فرمان شود فرموده بر و تقدیر چنین رفته است که وقت نقل خواجه بزرگ معین الحق و الدین
قدس سره من حاضر نبودم تو نیز در وقت سفر آخرت من بر من حاضر نباشی آنگاه روی
سوی جمیع یاران کرد که برای مزید نعمت دین و دنیاوی و فقر این درویش یعنی گنج شکر فاتحه اخلاص
خوانید همه خواندند بعد از آن مصلی و عصا به دعاگوی عطا فرمود و گفت دوگانه بگذار بگذاردم
پس فرمود من امانت ترا یعنی سجاده و خرقه و نعلین بقاضی حمید الدین ناگوری خواهم سپرد
که آنرا بعد از نقل من چهارم یا پنجم روز بتو خواهد داد آنرا اگر داری مقام ما مقام تست
چون خواجه این سخن بگفت نعره از مجلس برخاست آنگاه فرمود که مرید را باید که بر سنت پیران
خود برود و ذره از آن تجاوز نکند تا فردا از روی ایشان شرمنده نگردد بعد از آن روی بسوی
دعاگوی کرد و گفت ای فرید تو مرا در دنیا و آخرت یاری ده باش اما بشنو غافل نباشی
که اهل سلوک میفرمایند که راه طریقت راهی مخوف است هر کسی که درین راه قدم نهاده و بمنزلگاه
نرسیده است مگر بدین طریق که اهل این فرموده اند که چون مردم مرید در حق باشند تا نهایت
بالا این در نکو بنا هرگز گشاده نگردد و تا هر زمان ندامت اندوه نخورند هرگز بار نیابند و با نفس
دل نزنند هرگز بمنزلگاه عزت نرسند آنگاه فرمود که سی سال آن بود که همه از تنها بار خواستم
ندادند و همه دستهای آن دیگر رفتم نگشادند و همه قدمهای راه او رفتم بمنزلگاه عزت نرسیدم
ولیکن چون دست بلا گرفتم و بر زبان اندوه باز خواستم بمقامی رسیدم خواجه این فوائد
تمام کرد همه عزیزان سر بر زمین آورده رخصت شدند چون نوبت بمن رسید مرا در کنار گرفت
فرمودند هذا فراق بینی و بینک آنگاه فرمود بخدا سپردم و بمقامی رسانیدم بشرط دعاگوی

روبرزمین آورده متوجه بانسی شد در سیر العارفین از سلطان المشائخ نقل میکنند در خانقاه شیخ
علی سجزی قدس الله سره مجلس سماع بود درویشان صاحب حال واہل کمال حاضر بودند خواجه قطب الاسلام
نیز تشریف داشت قوالان این قصیده شیخ احمد جام قدس سره می گفتند ؎ کشتگان خنجر تسلیم را
ہر زمان از غیب جان دیگر است ۔ خواجه قطب الاسلام را حال پدید آمد که مطلق از ہوش رفت
شیخ محمد عطا عرف قاضی حمید الدین ناگوری و شیخ بدر الدین غزنوی خواجه را بخانه آوردند
و قوالان نیز بخدمت آمدند تا سه شبانه روز خواجه در ہمان حال مستغرق بود و قوالان را ہمون
بیت میفرمودند و تواجد می نمود چنانچه استخوانها مبارک بجائی نمانده بود تا سوم روز احوال استغراق
بسیار غلبه کرد قاضی حمید الدین ناگوری و شیخ بدر الدین غزنوی التماس کردند که از خلفای خویش
کرا اشارت میفرمائید که بجای شما باشد فرمود که دستار و خرقه و مصلا و نعلین چوبین که از خواجه بزرگ معین الحق
والدین مرا رسیده است به شیخ فرید الدین مسعود رسانند که جانشین ما اوست این بگفت و جان بمشاهده
حق تسلیم کرد شیخ بدر الدین غزنوی میگوید که شب وفات خواجه اندک غنودگی مرا رو نمود دران دیدم
که خواجه جانب بالا میرود و میفرماید که ای بدر الدین دوستان حق را مرگ نباشد چون بیدار شدم دیدم
که خواجه نقل کرده است وفاتش وقت دوشنبه بتاریخ چهاردهم ماه ربیع الاول در سنه ثلث و ثلثین و ستمائة
در زمان سلطنت شمس الدین محمد التمش واقع شده و پنجاه ساله عمر داشت و بقولی پنجاه و دو سال در

دہلی قریب حوض شمسی مدفون گشت رحمة الله علیه ــــ

جوہر حضرت خواجه فرید الدین گنجشکر مسعود اجودهنی قدس سره مرید و خلیفه حضرت خواجه قطب الاسلام
بختیار اوشی اند صاحب سیر الاولیا سید محمد کرمانی میفرمایند که سلسله نسب شریف حضرت ایشان بفرخ شاه
عادل که بادشاه کابل بود میرسد جد حضرت ایشان حضرت قاضی شعیب از سبب حوادث در لاہور رسیدند
ونام پدر ایشان قاضی جمال الدین سلیمان است و مادر حضرت ایشان دختر مولانا وجیه الدین خجندی
بودند و در سیر العارفین است که حضرت گنجشکر در باب مجاہده بحضرت خواجه معروض داشت فرمودند که روزه
طی نگاه دار و بعد از سه روز ہر چه از غیب برسد بدان افطار کنی سوم روز مردی چند نان آورد بدان
افطار فرمودند بعد از ساعتی آن نانها بیرون انداخت و ہمینی بحضور حضرت خواجه گذرانید فرمود
سه روز دیگر طی کن روز سوم چون ضعف غلبه کرد و دست بر زمین زد چند سنگ ریزه برداشت
چون بدہن مبارک رسید شکر شد آنرا از دہن انداخت ہر وقت که ضعف غلبه میکرد سنگ ریزه بدہن مبارک
مینهادند و آن شکر می شد آخر [illegible] آورد آنکه حضرت خواجه فرموده بودند که ہر چه از غیب برسد

بیدان افطار کن پس چند سنگریزه بخوردند آن شکر شد سنگ در دست تو گوهر گردد + زہر در
کام تو شکر گردد + بحضور حضرت خواجه باز نمود فرمودند نیکو کردی بهچو شکر شیرین خواهی بود چون از انجا
بر آمد تا هر که با بابا گنج شکر میگفت و صاحب سیر العارفین گفت که روزی بخدمت حضرت خواجه می آمدند
از ضعف ریاضت بر زمین افتادند پارهٔ گل بدهن مبارک رسید و شکر شد از انوقت گنج شکر گویند
و صاحب اخبار الاخیار گوید که سوداگری بود چندین شتر شکر بار کرده میرفت آنحضرت از وی شکر طلبید
او گفت که این نمک ست آنحضرت فرمود که نمک باشد سوداگر چون بار ها کشاد تمام نمک برآمد بخدمت
شریف رسید و عجز اظهار نمود فرمودند که شکر باشد چون نگاه کردند تمام نمک شکر شده و حضرت ایشان را
صوم دوام بود و اکثر افطار بشربت میفرمودند چون شب ماه محرم رحمت نماید کردند نماز خفتن بجماعت
بگذارد بعد از ان بیهوش شد چون بهوش آمدند پرسیدند که نماز عشا گذارده ام گفتند بلی فرمود یکبار
دیگر بگذارم همچنین سه کرت نماز ادا کرد بعد از ان یا حی یا قیوم گویان جان بحق تسلیم فرمود روز شنبه
بود و پنجم ماه محرم الحرام سنه ثمان و ستین و ستمائة و بقولے در سنه تسع و ستین و ستمائة و عمر شریف به
نود و پنج سال رسیده بود آرامگاه در قصبه پتن عرف اجودهن صوبه پنجاب - مراة الاسرار —

جوہر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت شیخ بهاء الدین زکریا ملتانی قدس سره بخدمت حضرت
شیخ الشیوخ شیخ شهاب الدین سهروردی قدس سره پیوستند و در خدمت حضرت ایشان هفده روز
بیش نبودند و در هفده روز حضرت شیخ شهاب الدین نعمت بحضرت ایشان ایثار کردند و در هفده روز آن نعمت یافتند که یاران
دیگر بسالها نیافته بودند تا چنانکه بعضی یاران قدیم مزاج متغیر کردند که ما چندین سال خدمت کردیم ما را چندان نعمت نرسید
هندوستانی بیامد و در مدت اندک چیزی یافت و نعمت فراوان این سخن بسمع حضرت شیخ الشیوخ رسید فرمودند که شمایان
هیزم تر آورده بودید و هیزم تر کی بزودی آتش در گیرد امان که یا هیزم خشک آورده بود به یک نفخ در گرفت

جوہر حضرت خواجه حسن افغان قدس سره در فوائد الفواد است که حضرت سلطان المشائخ
قدسنا الله تعالے بسره المبارک فرمودند که خواجه حسن مرید حضرت شیخ بهاء الدین زکریا قدس سره
بودند و صاحب ولایت و در غایت بزرگی چنانکه شیخ بهاء الدین میفرمودند که اگر فردای قیامت
مرا گویند بدرگاه ما چه آوردی گویم حسن افغان را آورده ام وقتی این حسن افغان در کوی میگذشتند
بمسجدی رسیدند موذن تکبیر گفت و امام پیش رفت و خلقی بجماعت پیوست خواجه حسن نیز و ساده شد
و اقتدا کردند چون نماز تمام شد و خلق بازگشت خواجه حسن آهسته نزدیک امام رفته فرمودند ای خواجه
تو نماز شروع کردی من هم پیوستم تو از اینجا بدهلی رفتی و بردگان خریدی و بازگشتی و آن بردگان را

بملتان بردی و فروختی و باز از ملتان اینجا آمدی من در و تنبالہ تو سرگشتہ شدہ می گشتم آخر این چہ بشارت فرمودند کہ وقتی
در موضعی مسجدی بنا میکردند خواجہ حسن آنجا رسیدند و اہل عمارت را فرمودند کہ محراب کج نہید بہ تہ دانشمندی حاضر بود با او در آویخت
و گفت بسمت قبلہ طرف دیگر ست خواجہ حسن دانشمند را فرمودند کہ روی آن طرف کن کہ من بگویم و ببین دانشمند روی آن طرف کرد
کعبہ را معاینہ دید و میفرمودند کہ خواجہ حسن امی بودند و ہیچ نخواندہ خلقی می آمدند و کاغذی و لوحی پیش ایشان مینہادند
چند سطر دران نوشتہ بعضی نظم و بعضی نثر بعضی عربی و بعضی پارسی و درمیان آن سطرہا یک سطر از آیت قرآن مجید
ہم می نوشتند آنگاہ از ایشان می پرسیدند کہ درین میان آیت قرآن مجید کدام ست حضرت ایشان
اشارہ بآیہ قرآن شریف کردے بخدمت ایشان التماس می نمودند کہ شما قرآن مجید را نخواندہ اید چہ دانید
کہ این آیت ست میفرمودند نوریکہ درین سطر می بینیم در سطرہای دیگر نمی بینیم

جوہر در سیر الاولیا مذکور ست کہ آبا و اجداد حضرت سلطان المشایخ از شہر بخارا بودند و جد
پدرین حضرت ایشان حضرت خواجہ علی بخاری اند و جد مادرین خواجہ عرب و این ہر دو بزرگ
در لاہور آمدند و از لاہور در بدایون آمدہ سکونت ساختند و خواجہ عرب مال و بندگان بسیار داشتند
و خواجہ عرب دختر خود را بخواجہ احمد بن علی تسلیم کرد حق تعالی از ان صدف پاک این رکان کرامت
یعنی سلطان المشایخ را پیدا آورد و آن رابعہ عصر بی بی زلیخا کہ خاک پاک روضہ متبرکہ او امروز
در شہر دہلی در میان اہل درد و کعبہ حاجات در ماندگانست حضرت سلطان المشایخ در عالم صغر بودند
کہ پدر سلطان المشایخ خواجہ احمد علی الحسینی بخاری را رحمت شد شبی والدہ حضرت سلطان المشایخ
خواب دید کہ او را میگویند از دو کس یکی را اختیار کن یا خواجہ را یا پسر را آن پاکدامن سلطان المشایخ را
اختیار کرد بعد چندگاہ خواجہ احمد برحمت حق پیوست چون سلطان المشایخ قدری بزرگ شدند
والدہ در مکتب فرستاد چون کتابی بزرگ نزدیک بود کہ تمام کند استاد گفت کہ تو کتابی معتبر تمام
میکنی ترا دستار دانشمندی بر سر مبارک باید بست حضرت سلطان المشایخ بوالدہ ماجدہ خود گفت
آن مخدومہ جہان بدست مبارک خود ریسمانی برشت و دستاری ازان ساخت چون سلطان المشایخ
آن کتاب تمام کرد والدہ ترتیب طعامی نمود و چند نفر از بزرگواران دین و علماء اہل یقین را
طلب کرد و دران مجلس خواجہ علی مرید شیخ جلال الدین تبریزی بود چون طعام خرج شد حضرت
خواجہ علی یک سر دستار بدست مبارک خود کرد و دوم سر دستار بدست سلطان المشایخ داد و سلطان المشایخ
آن دستار کرامت بسر بست اول سر و قدم خواجہ او بود و حضرت دعا کرد کہ حق تعالی ترا از علماء
دین گرداناد و بعدہ سر در قدم اہل مجلس آورد و میفرمودند کہ بیست سالہ بودم کہ مشرف به بیعت شدم

در سیر الاولیا مذکورست که حضرت سلطان المشائخ میفرمودند که در ابتدای تعلیم آرزو می پایبوس حضرت
شیخ کبیر خواجه فرید الحق والدین قدس سره غالب شد در اجودهن رفتم چهارشنبه بود که سعادت پایبوس
حاصل کردم نخستین سخن که حضرت شیخ شنیدم این بود ای آتش فراغت دلها کباب کرده سیلاب اشتیاقت
جانها خراب کرده خواستم که شرح اشتیاق خدمت ایشان باز رسانم وهیبت حضور حضرت شیخ غلبه کرد همین قدر
گفتم که اشتیاق پایبوس عظیم غالب بود بعد ازین روز بیعت کردم فاما نیت حلق نداشتم دوم روز دیگر
بخدمت حضرت کبیر ارادت آورده مولانا بدرالدین اسحاق او را حلق کرده دیدم که در وی نوری پیدا شده
بخدمت مولانا گفتم که من میخواهم که حلق کنم مولانا بخدمت حضرت شیخ کبیر عرضداشت من گذرانیدند
همان زمان فرمان شد که حلق بکن فی الحال حلق کردم بعده حضرت شیخ کبیر فرمودند که بجهت این
متعلم غریب در جماعت خانه کهت راست کنید چون در جماعت خانه کهت راست کردند من با وجود
گفتم یاری هرگز بر کهت نخواهم خفت زیرا چه چندین مسافران عزیزان و حافظان و عاشقان درگاه
رحمانی بر خاک می غلطند من چگونه بر کهت بغلطم این خبر بمولانا بدرالدین اسحاق رسانیدند مولانا
فرمودند که او را بگویند که تو گفته خویش خواهی کرد یا فرمان شیخ بجا خواهی آورد گفتم فرمان شیخ گفت
برو و بر کهت بخسپ بعد ازان بخدمت حضرت شیخ عرضداشت کردم که فرمان شیخ چیست ترک تعلیم
گیرم و با وراد و نوافل مشغول شوم فرمودند که من کسی را از تعلیم منع نکنم آنهم کن اینهم کن تا غالب آید
درویشی را قدری علم باید و میفرمودند سه کرت بخدمت شیخ الشیوخ عالم رفته ام هر سال یکبار و بعد ازان
که نقل فرموده هفت بار دیگر رفته شده است یا شش بار اما غالب گمان اینست که هفت بار رفته ام
چنانکه در خاطر همچنین مقررست که در حیات و ممات ده بار رفته شده است و بعد ازان فرمودند که
شیخ جمال الدین هانسوی هفت بار رفته است از هانسی و شیخ نجیب الدین متوکل نوزده بار

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره فرمودند
که پیش ازین مدت مردی بود بس بزرگ چند بار مرا ملاقی شده است و سخنها گفته مرا از فرا شکوه
نام و لقب او پرسیده نشد هر وقت که مرا دیده پیش آمدی یک حکایت گفتی اول که مرا پیش آمد
گفت انشاءالله تعالی تو هم چنان شوی که اعتقاد خلق در حق تست حضرت سلطان المشائخ بعد
از تقریر این حکایت برین سخن بسیار استحسان میفرمودند و میفرمودند که تمام سخن ست این بعد ازان
فرمودند که آخر بار دیگر مرا ملاقی شد حکایت کرد که در لهاور مردی بود که او را شیخ زنده دل گفتندی
عظیم بزرگ بود روز عید خلق از نماز گشته بودند آن شیخ روی بآسمان کرد و گفت امروز روز عید است

هر بنده از خواجه خود عیدی بیابند مرا هم عیدی بده چون این سخن بگفت خربزه پاره از آسمان فرود آمد
بدان نبشته که ما نفس ترا از آتش دوزخ خلاص کردیم چون خلق آن حال معائنه کردند به تبرک دست
و پای او بوسیدن گرفتند و اعزاز و اکرام بسیار نمودند درین میان دوستی از دوستان آن شیخ بیامد
و گفت تو خود از حضرت عزت عیدی یافتی مرا تو عیدی بده آن شیخ چون این سخن بشنید از آن
خربزه پاره بدو داد و گفت برو این عیدی تو باشد فردا امن از دوزخ

جوهر حضرت شیخ جمال الدین هانسوی قدس سره از کمال علم و تقوی آراسته بودند و در میان
مشائخ کبار بجمیع کمالات ممتاز صاحب لطائف اشرفی گوید که سلسلهٔ نسب او به امام اعظم ابوحنیفه
کوفی میرسد و آنحضرت مرید و خلیفه حضرت شیخ فرید الدین گنج شکر بودند و صاحب سیر الاولیا گوید که
حضرت گنج شکر دوازده سال بصحبت او در هانسی ساکن بودند و در باب او کرامات فرمودی که جمال جمال ما
است گاهی می فرمودند که جمال میخواهم که در سر تو گردم و این دلیل واضح ست بر کمال قرب و منزلت او
و هرگاه خلافت باو عطا میفرمودند او را وصیت میفرمودند که جمال ما را بجائی روز عرس شریف
دوازدهم شعبان ست سر اقدس الاسرار

جوهر حضرت امیر خسرو بن سیف الدین قدس سره از جمیع کمالات صوری و معنوی نظیر نداشتند
و محبوبترین مریدان حضرت سلطان المشائخ بودند در خلا و ملا بخدمت آنحضرت مصاحبت تمام داشتند
مینویسند که حضرت امیر خسرو متولد شدند امیر سیف الدین والد حضرت ایشان که از اتراک قوم لاچین
بودند حضرت ایشان را در جامه پیچیده بخدمت دیوانه صاحب نعمت بردند فرمود آوردی کسی را
که دو قدم از خاقانی پیش خواهد بود ولادت ایشان در قصبهٔ مومنآباد معروف پتیالی که در کنار گنگ است
واقع شده صاحب لطائف قدس سره میفرمایند که حضرت امیر خسرو دران زمان هشت ساله بودند
که پدر ایشان با سه پسر یکی اعزالدین علی شاه دوم حسام الدین احمد سوم ابوالحسن خسرو از پتیالی
در شهر دهلی آمدند آن وقت ابتداء ظهور سلطان المشائخ بود امیر سیف الدین با هر سه پسران مذکور
مرید آنحضرت شدند و در هشتاد سالگی شربت شهادت چشیدند بعد از پدر اعزالدین علی شاه چند
ابوتاتان دهلی بسیار رشته گرفته و از منظوران و محبوبان حضرت سلطان المشائخ بودند و
فضائل بسیار داشتند حضرت امیر خسرو هر شعر که میگفتند اول بنظر شکل پیر ایشان میگذرانیدند
بعد ازان حضرت امیر خسرو در خدمت آنحضرت چنان رشته گرفت که تمام عالم محتاج ایشان
گشتند و ثانی خود نداشتند در علم موسیقی بی نظیر بودند حضرت سلطان المشائخ میفرمودند که از وجود

خود بر نجم اما از ترک الله نه نجم و مراد از ترک الله حضرت امیر خسرو اند حضرت سلطان المشائخ در جمیع امور شفقت
با ایشان کردی و هر وقت که حضرت امیر خسرو خواستی پیش حضرت ایشان رفتی هیچ وقت منع نبودی
هر شعری که گفتی پیش آنحضرت گذرانیدی تا روزی حضرت سلطان المشائخ فرمودند که بطرز صفاهانیان
بگو یعنی عشق انگیز روزی شعری در مدح حضرت سلطان المشائخ گفته بخدمت آنحضرت گذرانید فرمان شد
که چه میخواهی شیرینی سخن خواستند فرمان شد که طاس شکر بیار و بر سر خود نثار کن و قدری از آن بخور
امیر خسرو همچنان کردند پس شیرینی سخن ایشان از شرق تا غرب عالم را گرفت و فخر شعرای سلف و خلف
شدند اما تمام عمر ازین درخواست پشیمانی خوردی که چرا آن وقت بهتر ازین چیزی نخواستم هر شب وقت
تهجد هفت پاره کلام الله خواندی روزی حضرت سلطان المشائخ پرسیدند که ترک حال مشغولیها
چیست عرض داشتند که بوقت آخر شب گریه مستولی می شود آنحضرت فرمودند الحمد لله که اندکی ظاهر
شدن گرفت وقتی آنحضرت با حضرت امیر خسرو فرمودند که مرا دعا کن که بقای تو موقوف ست بر بقای
من ترا قریب من دفن کنند و گاهی میفرمودند که اگر یک قبر دو کس می بود من و خسرو می ماندیم و
آنحضرت با امیر خسرو عهد کرده بودند که هرگاه در بهشت بخرامم خسرو را برابر خود برم روزی میفرمودند که
شب برای تو نعمتی از حق تعالی خواستم میدانم که دعا مستجاب شده است در تو آن حال پیدا خواهد شد
و فرمودند که امشب در سر دعا گو خواندند که خسرو نام و رو پشتان نیست خسرو را نام محمد کاسه لیس خوانند
و وصیت فرمودند که کلمات مشائخ بسیار در نظر دارد و این دو بیت در حق ایشان فرمودند ه

خسرو که بنظم و نثر مثلش کم خاست	ملکیست ملک سخن و آن خسرو راست
این خسرو ماست ناصر خسرو نیست	زیرا که خدای ناصر خسرو ماست

العرض حضرت امیر خسرو همراه سلطان تغلق شاه در لکهنوتی بود که حضرت سلطان المشائخ بجوار رحمت
حق تعالی پیوستند چون حضرت امیر خسرو از ان سفر باز آمدند روی خود سیاه کرده پیرهن پاره و بیان
خاک غلطان پیش حظیره حضرت سلطان المشائخ افتاد شش ماه بزیستند و بقولی سه ماه پس روز
چهارشنبه در سنه هفتصد و پنجاه و پنج برحمت حق تعالی پیوستند و بپایان روضه مدفون گشتند. مرا[illegible]

جواهر حضرت امیر حسن علا سجزی قدس سره بجمیع فضائل انسانی آراسته بودند و از مصاحبان
و مریدان حضرت سلطان المشائخ بودند و سبب توبه ایشان صاحب سیر العارفین میفرمایند که روزی
حضرت سلطان المشائخ از زیارت خواجه قطب الاسلام بختیار اوشی قدس سره بهره مند گشته بر لب
حوض شمسی رسیدند ناگاه دیدند که خواجه حسن علا سجزی با جمیع یاران خود در کنار حوض گرد شراب نشسته و

چون او را در ابتدای حال در قصبهٔ بدایون بحضرت سلطان المشایخ آشنائی و صحبت گرم بود پیش آمد و این
رباعی بخواند ؎

سالها باشد که باهم صحبتیم	گر ز صحبتها اثر بودی کجاست
زهد تان فسق از دل ما کم نکرد	عشق ما بل بهتر از زهد شماست

چون آنحضرت این ابیات از وی شنیدند فرمودند از صحبت اثر ماست این سخن چنان در وی اثر کرد که
فی الحال سر برهنه ساخت و خود را بر پای آنحضرت انداخت و توبه کرد و حق تعالی از نظر رحمت حضرت
سلطان المشایخ امیر حسن را در جمیع امور قبولیت تمام بخشیده بود از ملفوظات سلطان المشایخ
فوائد می نوشت و عین تقریر آنحضرت را بقدر امکان رعایت کرد حضرت امیر خسرو بارها گفتی کاشکی
تمامی کتب که عمر در آن صرف کرده‌ام برادرم امیر حسن را بودی و ملفوظات حضرت سلطان المشایخ
مرا بعد از نقل حضرت سلطان المشایخ بطرف دیوگیر رفت و همانجا وفات یافتند و در دیوگیر
معروف دولت آباد در جوار مرقد شیخ برهان غریب مدفون گشتند هیچکس بر سر قبر وی نمی تواند ماند
و اگر کسی چهل شب می ماند صورت شیر در نظر او ظاهر می شود — مرات الاسرار —

جوهر حضرت مولانا فخر الملة والدین زرادی قدس سره عالم ربانی و عاشق سبحانی بودند
و بوفور علم و لطافت طبع و شدت مجاهده و ذوق مشاهده و ترک و تجرید و کثرت گریه میان یاران اعلی مشهور
و مذکور بوده مرید و خلیفه حضرت سلطان المشایخ سریع البکا بودند و یکی از واصلان حضرت جل اوی
و در سلک بندگان سلطان المشایخ منسلک شد و در غیاث پور ساکن شد و تا غایت حضرت
سلطان المشایخ در قید حیات بودند سر از آستانه دور نکرد و چون حضرت ایشان بعد جنت خرامیدند
خدمت مولانا را آرام و قرار نماند بیشتر حال در سفر بودی بزیارت آستانه خواجه بنده نواز بحضرت
اجمیر و حضرت اجودهن تشریف بردند و در صحراها و کوه‌ها و غارها عبادت کردند چنانکه کسی بر آن
مطلع نشود عمر عزیز بصحبت پیر گذرانید و از برکت نظر کیمیا اثر حضرت سلطان المشایخ قبولی عظیم
یافت هر که را نظر بروی مبارک حضرت ایشان افتادی سر بر زمین نهادی و اسیر محبت ایشان
شدی و بعد نقل حضرت سلطان المشایخ صوم دوام برگرفت تا بصدر حیات بودند در روز افطار
نکردند حضرت مخدوم عالم میفرمایند آنچه مارا در ترقی مقامات در یکماه و دو ماه دست دادی خدمت
مولانا را بیک ساعت بدست آمدی مولانا کمال الدین سامانی که از مشاهیر علما مشهور بود بسفر
که از آن صحبت سماع و حضر سماع تقریر افتاد و در آن حضر مولانا فخر الدین زرادی [illegible] آشنا [illegible]

بجانب علمای شهر کرده فرمود که شما از دو جنبه یک جنبه گیرید اگر جنبه حرمت گیرید حل ثابت کنم و اگر جنبه حل گیرید حرمت
ثابت کنم خدمت مولانا کمال الدین این حکایت میفرمودند و می گفتند نهی وفور علم وی فرمودند که
او از آنها بود که بقوت علم خود مدعای خود ثابت کند و عجب منافقه بود که خدمت مولانا فخر الدین در بحث
مسامحت نکردی اگرچه علمای عصر همه علمای متبحر بودی تا او را ملزم نکردی باز نماندی و رساله در اثبات
سماع بتقریب خاص نوشته است و مقدمات اثبات آن بر قواعد اصول فقه تمام کرده کمال علم و تبحر
ایشان از آنجا تحقیق می شود و فضائل دیگر از بیکسوزی و ذوق و کمالات ظاهر و باطن چندانست
که قلم از رقم آن عاجز آید بایسته از کرده و حج گذارده و از آنجا عزیمت بغداد کرده علما و مشایخ بغداد
استقبال کردند و قدوم حضرت ایشان را سعادتی دانستند و از آنجا بقصد دهلی شریف در جهاز سوار
شدند و آن جهاز غرق شد حضرت مولانا نیز بر مصلا مستقبل قبله نشسته شهید غرق شدند و بمرتبه
شهادت رسیدند۔ سیر الاولیا

جوہر حضرت مولانا علاء الدین نیلی قدس سره عالم علوم ربانی و حافظ کلام حقانی جامع
کمالات صوری و معنوی بودند و خلیفه حضرت سلطان المشایخ اگرچه حضرت ایشان از حضرت
سلطان المشایخ مجاز مطلق بودند معهذا ایشان مرید هم نگرفت در آخر عمر فوائد الفواد کتابت
خود نوشت و بیشتر حال در نظر خود میداشت و مطالعه میکرد و اوراد خود همان ساخته بود پرسیدند
که چندین کتب معتبره از هر علم که بخدمت ست هیچ در آن رغبتی نمی نمایند مگر در ملفوظات حضرت
سلطان المشایخ میفرمودند ای غافلان جهانی از کتب سلوک و جز آن بپرست فوائد الفواد ملفوظات
روح افزای مخدوم خود که بجانب من بدالست بجای یا هم آخر الامر چند روز ذات مبارک را زحمت شد
بجوار رحمت حق پیوست و در حظیره سلطان المشایخ در گنبد دهلیز درونی چبوتره است متصل بمقابر
یاران که در حیات خود خدمت مولانا عمارت کنانیده بود همدران چبوتره مدفن یافت۔ سیر الاولیا

جوہر حضرت خواجه ضیاء الدین برنی قدس سره صاحب تاریخ فیروزشاهی اند مرید حضرت
سلطان المشایخ قدس سره بعنایت و قرب آنحضرت مخصوص بود آرامگاه در جوار روضه مقدسه
حضرت سلطان المشایخ در پایان والده خود۔ اخبار الاخیار

جوہر حضرت خواجه شمس الدین قدس سره در اخبار الاخیار است که حضرت ایشان خواهرزاده
حضرت سلطان العاشقین امیر خسرو دهلوی قدس سره بودند و از افاضل روزگار و غایت محبت
بحضرت سلطان المشایخ داشتند در وقت تحریر بیتی نماز تا جمال جهان آرای حضرت سلطان المشایخ

نه پیچی تحریمه نبستی و از صف جماعت سر بیرون آوردی و روی مبارک دیدی آنگاه تحریمه بستی چون رحلت فرمود حضرت سلطان المشائخ فرمودند الحمد لله که دوست بدوست رسید آرامگاه پایان قبر

حضرت امیر خسرو دهلوی قدس سره است

جوهر حضرت شیخ علاء الحق والدین بن اسعد لاهوری بنگالی قدس سره در اخبار الاصفیا مذکورست که حضرت ایشان عالم عامل و عارف کامل بودند و در ابتدا از مستی باده علم مشائخ وقت را بچشم استخفاف نگریستی و از اطوار و کردار آنها که عبارت از وجد و سماع ست متنفر بودی روزی اندروی امتحان بعبادتگاه حضرت شیخ اخی سراج رفتند بمجرد دیدن آنحضرت کلاه بزرگی بر زمین افگند و طیلسان خدمت بر دوش کشیدند شرف خلافت بر گرفتند و همواره دیگ طعام گرم بر سر گرفته
معرب تالسان نوعی از ردا که عربان و قاضیان بر دوش اندازند ۱۲
همراه حضرت شیخ میگشتند چنانچه موی در سر مبارک نمانده بود و این اثر از نفس حضرت سلطان المشائخ است که چون بحضرت شیخ اخی سراج خلافت عطا نموده رخصت وطن فرمودند حضرت شیخ التماس نمودند که در آنجا شیخ علاء الحق کوس دانشوری و طبل دولتمندی میزند اقامت خود دشوار می بینم فرمودند نگرانی بخود راه مده که از خادمان تست همچنان شد آرامگاه پنڈوه۔

جوهر حضرت شیخ نور الحق والدین مشهور بشیخ نور قطب عالم قدس سره فرزند و مرید و خلیفه حضرت شیخ علاء الحق قدس سره اند و از مشاهیر اولیاء هندوستان صاحب عشق و محبت و ذوق و شوق و تصرف و کرامت آرامگاه پنڈوه۔ اخبار الاخیار —

جوهر حضرت مخدوم جهانیان در آخر عمر از حضرت شیخ نصیر الدین محمود چراغ دهلی خرقه پوشیده چنانچه شیخ عبد النبی شطاری در رساله چهارده خانواده میگوید که سبب رسیدن بخدمت حضرت شیخ آن بود که در مدینه منوره زاد ها الله شرفا و کرامة شبی از شبها در واقعه مجلس سرور انبیا علیه السلام یافت و اتفاقا حضرت شیخ و سید پهلو به یکدیگر واقع شدند و حضرت سید منتهی ایستاده بودند که پشت سید بجانب حضرت شیخ بود سرور عالم فرمودند سید جلال هوشیار باش بملاحظه باید که برادرم شیخ محمود استاده است حضرت علی فرمودند یا رسول الله اگر شیخ محمود را می شناخت چندین سرگردان نمی شد چون صباح شد بخدمت سید السادات اهتمام زیارت حضرت شیخ نصیر الدین چراغ دهلی بسته قصد کرد که طواف شیخ کند و آب وضوی شیخ بخورد و سر و پای برهنه متوجه حضرت دهلی شد چون سلطان فیروز مرید حضرت سید بود هرگاه که حضرت سید از اچه باین صوب تشریف می آورد سلطان فیروز بده منزل باستقبال میرفت درین مرتبه بسلطان خبر رسید که حضرت مخدوم جهانیان تشریف می آرند باستقبال

رفت چون حضرت سید را باین وضع دید عرض کرد که حضرت این چه وضع است فرمودند که قصد احرام زیارت
حضرت شیخ محمود باستقبال سلطان اضطرار بسیار کرد که ما هرگز شیخ محمود را شیخ تصور نکرده ام حضرت
چه میفرمایند حضرت فرمودند که حضرت شیخ محمود را از فرمودهٔ سرور عالم شناختم تو از کجا آن سلطان ممالک
معرفت را شناسی پیش ازین حرف ملن تو بکن وهمان صورت بخدمت ایشان رسید و آنوقت تمام
نشین بود حضرت شیخ آب برای وضو طلبید و فرمودند که کاسه بیار که سید زاده بیر سید واو نذر کرده است
که آب وضو بخورد حضرت شیخ در کاسه آب وضو نگاه داشتند و در شستن پای توقف کردند خدمت مخدوم
بدولت ملازمت رسید و طواف کرد و بعد از طواف آب وضو را طلب کرد و دید که حضرت شیخ پا ناشست
عرض کرد که یا حضرت فقیر نذر کرده که آب وضو خورد و بی شستن پای وضو تمام نمی شود هر چند که عذر
پیش آوردند خدمت مخدوم مبالغه نمودند بعد از مبالغه بسیار پا ناشسته بمجرد نوشیدن آب وضو
خدمت سید را حالت دگرگون شد و خدمت سید بعد از صحبت و استفاده خرقه چشتیه از حضرت پوشیدند

جواهر حضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که حضرت شاه مینا قدس سره
میفرمودند که سدری ترابی نام قلندر در حجره خاص حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الدین محمود بن یحیی
قدسنا الله تعالی بسره العزیز درآمد حضرت بعد نماز ظهر در حالتی مشغول بودند که آن قلندر بر حضرت
ایشان کارد زدن گرفت و یازده زخم زد در استغراق بودند متجاوز نفرمودند خون مبارک از زناددان
بیرون آمد بعضی مریدان آنرا دیده اندرون آمدند خواستند که آنرا ایذای رسانند حضرت مخدوم عالم
نگذاشت که او را کسی مزاحم شود بیست تنکه او را انعام فرمودند که شاید در وقت کارد زدن آزاری
بدست وی رسیده باشد بعد ازین معامله سه سال در حیات بودند هژدهم ماه رمضان المبارک
شب جمعه خواستند که طائر روح را از قفص پرواز دهند حضرت مولانا زین الدین علی قدس سره
عرض نمودند که بیشتری مریدان اهل کمال اند از انجمله یکی را بشارت شود که بجای حضرت نشیند
فرمودند که درویشان که حسن ظن داشته باشی نوشته بیار حضرت مولانا سه رقعه تذکره مرقوم داشت
اعلی و اوسط و ادنی بعد مطالعه فرمودند مولانا زین الدین ایشان را بگو که غم ایمان خود بخورند
چه جای آنکه بار دیگری بردارند بعد ازان وصیت فرمودند که در دفن خرقه پیر من بر سینه من بنهند و
وعصای پیر من برابر من در لحد بخوابانید و تسبیح پیر بانگشت شهادت من بپیچید و کاسهٔ چوبین پیر
خشت زیر سر من نهید و نعلین چوبین پیر در آغوش من نهید حاضران آنوقت بوصیت حضرت
ایشان عمل نمودند و حضرت سید محمد گیسو دراز قدس سره غسل دادند و ریسمان بافته آن کهنه

که بر و آب بر تن مبارک ریخته بودند کشیده بگردن خود انداختند و فرمودند خرقه ما همین بس است

جوهر حضرت قاضی عبد المقتدر بن قاضی رکن الدین الشریحی الکندی رضی الله تعالی عنهما از علمای فحول مرید و خلیفه حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الدین محمود چراغ دهلی رضی الله تعالی عنه اند صاحب کرامات ظاهره و خارقات باهره و انفاس قدسیه و اشارات علیه و مقامات سنیه داشتند اکثر اوقات بفقر و فاقه بسر می بردند بتاریخ بیست و ششم ماه محرم الحرام سنه هفتصد و نود و یک و بقولی هفتصد و هشتاد و هشت بعالم قدسی خرامیدند قبر شریف در دهلی است مرقد متبرکه او و قبر پدر او در مقام خواجه قطب الدین بختیار اوشی است بجانب جنوب حوض شمسی که آنرا خانقاه شیخ عبد الصمد گویند و شیخ عبد الصمد از فرزندان شیخ ابو الفتح جونپوری است که از اکابر عهد سلطان سکندر لودی بود از جونپور بدهلی آمده مقبره اجداد خود عمارت کرد- آستاد قاضی شهاب الدین دولت آبادی ست بغایت فصیح و بلیغ یکی از مریدان معتقدان ایشان کتابی نوشته است مسمی بمناقب الصدیقین مشتمل بر احوال جمیع مشائخ چشتیه در آنجا از احوال و کرامات او بسیار نوشته- اخبار الاخیار

جوهر حضرت خواجه شمس الدین محمد حافظ شیرازی قدس سره در نفحات الانس مذکور است که حضرت ایشان لسان الغیب و ترجمان الاسرار اند بسا اسرار غیبیه و معانی حقیقیه در کسوت صورت و لباس مجاز باز نموده و هرچند معلوم نیست که دست ارادت پیری گرفته و در تصوف بیکی ازین طائفه علیه نسبت درست کرده اما سخنان حضرت ایشان چنان بر مشرب این طائفه علیه واقع شده است که هیچکس را آن اتفاق نیفتاده و سنه اثنین و تسعین و سبعمائه بعالم قدسی خرامیدند-

جوهر حضرت شیخ صدر الدین طبیب دهلوی قدس سره از اکابر مشائخ وقت و عارفان و ائمه محققان بودند و صاحب حقائق و معارف بلند و دقائق و لطائف ارجمند و مرید و خلیفه حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الدین محمود چراغ دهلی اند در اخبار الاخیار است که پدر حضرت ایشان سوداگر بودند و نسبت ارادت بجناب فیض مآب سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره داشتند و بغایت کبر سن رسیده و هیچ فرزندی نصیب نشده و اکثر احوال آرزوی و داشتند روزی بحضور حضرت محبوب الهی آمدند حضرت قبله اولیا پشت مبارک خود به پشت ایشان مالیدند و بفرزندی بشارت فرمودند چون حضرت شیخ صدر الدین متولد شدند بحضور محبوب الهی آوردند جناب والا حضرت ایشان را در کنار گرفتند تا آنکه در کنار بودند نظر جمال ولایت حضرت محبوب الهی داشتند بنوعی که اثر شعور از آن نظر ظاهر می شد حاضران مجلس این معنی را معائنه می نمودند پس آنحضرت از جبه خود پاره جدا کرد

وبرای حضرت ایشان بدست مبارک خود خرقہ بدوخت وحضرت ایشان را بحضرت مخدوم عالم خواجہ
نصیر الدین چراغ دہلوی قدس سرہ سپرد و بعد وصال حضرت ایشان اطلاع فرمود پس چون بحضرت
شیخ صدر الدین بسن تمیز رسیدند بحضرت مخدوم عالم ارادت آوردند و تربیت یافتند و بمرتبہ تکمیل
وارشاد رسیدند وچونکہ آنحضرت در اصول سالکان ید احسن داشتند از انجہت حضرت
ایشان را شیخ صدر الدین طبیب دلہا گویند۔ مراۃ الاسرار

جواہر حضرت سید علاء الدین قدس سرہ مرید حضرت مخدوم عالم خواجہ نصیر الدین محمود چراغ دہلی
وصاحب احوال عظیمہ ومقامات جلیلہ حضرت مخدوم عالم حضرت ایشان را بعد از تربیت بجانب سندیلہ
رخصت فرمودند۔ وسی صد بیگہ زمین در سواد قصبہ مذکور بحکم حضرت شیخ خانقاہ عالم پناہ بدست حق پرست
خود برپارہ سفال نوشتہ دادند۔ آرامگاہ سندیلہ۔ مراۃ الاسرار

جواہر خواجہ اختیار الدین عمر ایرجی قدس سرہ آباء واجداد حضرت ایشان از کبرای خطہ
ایرج بودند وبمنصب عہدہ داری متعین ومنصوب باخر الامر او را جذبہ دست داد وبکلی ترک حطام دنیا
نمودہ در طلب علم وطریقہ زہد قدم صدق نہادہ وبخدمت قاضی محمد ساوی قدس سرہ کہ از اساتذہ عہد
خود بودند ومرید وخلیفہ حضرت مخدوم خواجہ نصیر الدین محمود قدس سرہ تحصیل علم کردہ وبنعمت خلافت
مشرف گشتند وہم محرم یکم سنہ ہشت صد ونہ وفات یافت آرامگاہ ایرج۔ اخبار الاخیار

جواہر حضرت شیخ یوسف بدہ ایرجی قدس سرہ آبای کرام وی از خوارزم بوسائط بعضی
حوادث روزگار در ممالک ہندوستان آمدہ در خطہ ایرج متوطن گشتہ وآنحضرت شاگرد ومرید
وخلیفہ خواجہ اختیار الدین اند واز خدمت سید جلال بخاری وشیخ راجو قتال نیز بنعمت و
خلافت مشرف گشتہ وتالیفات دارند مثل ترجمہ منہاج العابدین امام غزالی وصاحب تاریخ محمدی
مرید اوست چنین می نویسد کہ روزے در خانقاہ عالم پناہ سماع میکردند ہم دران حالت جان
بحق تسلیم فرمود در سنہ ہشت صد وسی وچہار۔ آرامگاہ صحن خانقاہ۔ اخبار الاخیار

جواہر حضرت مولانا خواجگی قدس سرہ در اخبار الاخیار ست کہ حضرت ایشان مرید وخلیفہ
حضرت مخدوم عالم خواجہ نصیر الدین محمود چراغ دہلی رضی اللہ تعالیٰ عنہ اند وشاگرد مولانا
معین الدین عمرانی واستاد قاضی شہاب الدین جونپوری آرامگاہ بیرون شہر کالپی۔ مراۃ الاسرار

جواہر حضرت مولانا احمد تھانیسری قدس سرہ مرید حضرت مخدوم عالم خواجہ نصیر الدین محمود
چراغ دہلی رضی اللہ تعالیٰ عنہ اند وفضائل علوم ظاہری وباطنی ممتاز بود آرامگاہ کالپی اندرون قلعہ۔ مراۃ الاسرار

جوہر حضرت قاضی محمد ساوی قدس سرہ مرید و خلیفہ حضرت مخدوم عالم خواجہ نصیر الدین محمود
چراغ دہلی بودند اول تحصیل علوم نمود و استاد عہد خود بود بعد ازان ارشاد یافت و بمرتبہ
تکمیل رسید چہاردہم ماہ محرم سنہ ہشت صد و نہ رحلت فرمود آرامگاہ ایرج مراۃ الاسرار

جوہر حضرت مخدوم شیخ سلیمان ردولوی قدس سرہ مرید و خلیفہ حضرت مخدوم عالم خواجہ
نصیر الدین محمود چراغ دہلی قدس سرہ بودند شانی عظیم و مقامات عالی داشتند جامع بودند میان
علم ظاہر و باطن و صاحب کرامات ظاہرہ و خارقات باہرہ و سلسلۂ نسب او بتاج الدین ولید
ملقب بہ سیف اللہ منتہی می شود و آرامگاہ در ردولی مراۃ الاسرار

جوہر حضرت شیخ زین الدین قدس سرہ خواہرزادہ و خلیفہ حضرت مخدوم عالم خواجہ
نصیر الدین محمود چراغ دہلی اند قبر شریف پایان گنبد شریف حضرت مخدوم عالم است در ہمین حظیرہ

جوہر حضرت شیخ محمد متوکل کنتوری قدس سرہ مرید و خلیفہ حضرت مخدوم عالم خواجہ نصیر الدین محمود
چراغ دہلی قدس سرہ اند مقتدای وقت خود بودند و جامع علوم صوری و معنوی صاحب کرامات ظاہرہ
و خارقات باہرہ آرامگاہ کنتور مراۃ الاسرار

جوہر حضرت شیخ علاء الدین قریشی مشہور بگوالیاری زیرا کہ اول وطن شریف گوالیار بود
مرید و خلیفہ حضرت شاہ بندہ نواز سید محمد گیسو دراز اند تا آخر عمر شریف از خلق منزوی بودند شانی
عظیم و حالی رفیع داشتند و حضرت ایشان را کمالات از حد و قیاس بیش بود آرامگاہ کالپی مراۃ الاسرار

جوہر حضرت شیخ ابو الفتح علاء قریشی قدس سرہ مرید و خلیفہ حضرت شاہ بندہ نواز سید محمد گیسو دراز
قدس سرہ اند صاحب کمالات صوری و معنوی بودند و حضرت ایشان را مصنفات بسیار است
آرامگاہ کالپی و مزار فائض الانوار حاجت روای خلق است مراۃ الاسرار

جوہر حضرت سید شمس الدین طاہر قدس سرہ در اخبار الاصفیا مذکور است کہ حضرت ایشان
اگرچہ مرید حضرت شیخ نور قطب عالم قدس سرہ اند اما خود را از فرزندان حضرت خواجہ خواجگان
خواجہ معین الدین حسن سنجری قدسنا اللہ تعالی بسرہ العزیز میگفتند و ہرگز باجمیر شریف بے وضو
در نیامدند و خاک کوچہاش را بجوی توتیا بودند و ہموارہ بیرون شہر سکونت داشتند عمر گرامی حضرت
ایشان بصد و پنجاہ سال رسیدہ بود کہ آہنگ سفر عالم قدسی فرمود

جوہر حضرت خواجہ عثمان حرب آبادی قدس سرہ در فوائد الفواد مذکور است کہ حضرت
ایشان مدتی از خلق قطع کردہ بودند بعد ازان در میان خلق آمدند حضرت ایشان را انعام

غیب فرمان شد که خلق را دعوت کن اما بشرطیکه هزار بار تحمل کنی بعد از آن حضرت ایشان
در راهی سوار می شدند یکی آمده دستی در قفا فرود می آورد و دیگری دیگر فرود می آورد حضرت
ایشان همه را می شمردند و عقد میکردند چون هزار تمام شد در سر حضرت ایشان فرو خواندند که
بر منبر برآ و خلق را دعوت کن عرض کردند که خداوندا من علم نخوانده ام و کمالی ندارم خلق را
چگویم فرمان آمد که پای بر منبر نهادن از تو و عنایت از ما

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی ببرکتهم
لفظ مبارک راندند که شیخ حسین زنجانی و خواجه علی هجویری هر دو مرید یک پیر بودند و آن پیر
قطب عهد بوده است حسین زنجانی از دیرباز ساکن لهاور بوده است بعد از چندگاه خواجه علی
هجویری را پیر وی فرمود که در لهاور رو و ساکن شو پیر خود عرضه داشت کرد که حسین زنجانی آنجاست
پیر فرمود تو برو چون علی هجویری بحکم اشارت در لهاور آمد شب بود بامداد جنازه حسین زنجانی را
بیرون آوردند

جوهر حضرت مولانا کیتلی قدس سره در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ
قدسنا الله تعالی ببرکتهم فرمودند که مولانا کیتلی پیری بس بابرکت بود اگرچه با کسی پیوندی نداشت
اما صحبت بسیاری از مردان جناب خداوند تعالی دریافته بود و تقریر او و دریافت او معلوم
شدی که یکی از واصلان ست چیزی در خاطر بود ازوی پرسیدم جواب داد که آنرا این آیه وان
همچنین باشد حضرت سلطان المشائخ چشم پر آب کرده فرمودند که اگر آن مشکل از صد دانشمند
مجتهد پرسیدمی حل نشدی

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی ببرکتهم
بزرگی حضرت امیر عالم ولوالجی قدس سره بسیار سخن فرمودند و در اثنای محامد ایشان بر لفظ
مبارک راندند که بزرگی بود صاحب نعمت که او بخشش از خواجه اجل شیرازی قدس سره
یافته بود وقتی آن بزرگ بر سر منبر برآمده و خلق با انبوه حاضر بود و امیر عالم ولوالجی نیز بعد از آن
آن بزرگ بر بالای منبر آغاز کرد که ای مسلمانان بدانید و آگاه باشید که من نعمتی از خواجه اجل شیرازی
یافته بودم امشب میخواستم که آن نعمت به پسر خود بخشم فرمان شد امیر عالم ولوالجی را ده بعد از آن امیر عالم را
بالای منبر طلبید و آب دهان مبارک خود در دهان ایشان کرد

جوهر حضرت شیخ جمال الدین بسطامی قدس سره در فوائد الفوادست که حضرت سلطان المشائخ

قدسنا الله تعالی بسرّهم بلفظ مبارک راندند که شیخ جمال الدین بسطامی شیخ الاسلام حضرت دهلی مردم اهل صفه و آداب ایشان نیکو دانستی

جوهر حضرت خواجه کریم قدسنا الله تعالی بسره المبارک یکی از مقدسان درگاه خداوندی و از جمله مقربان بارگاه ایزدی بودند و حالات عظیمه و مقامات فخیمه و همم علیه و انفاس قدسیه و اشارات سنیه داشتند. و در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ نفعنا الله تعالی بمحبتهم میفرمودند که خواجه کریم در اول حال نویسنده بودند و در آخر روی باشتغال دنیا بگردانیدند و یکی از واصلان شدند و بعد از آنکه روی بجناب کبریا آوردند هرگز بدست شریف خود درهم و دینار بدست مبارک خود نگرفتند و حال حضور نماز حضرت خواجه بیان میفرمودند که وقت نماز شام پیش دروازه کمال بنماز مشغول بودند و کسی در انوقت نتوانستی بیرون آمد و یاران آواز میدادند که شورش درون شهر و بائی و در بیابان نیز غلبه میکرد و خواجه کریم نماز خود بحضور تمام بگذاردند آنگاه از آنجا بازگشت گفتند که آواز ما نشنیدی فرمودند نی گفتند عجب با چندین غلبها که دیدیم و شنیدیم فرمودند عجب از کسی که او در نماز باشد و غلبه کسی بشنود و میفرمودند که خواجه کریم بارها فرمودی که گوئی من در دهلی ست هیچ کافر سیر و استیلا نیابد

جوهر حضرت شیخ لقمان سرخسی قدس سره در فوائد الفواد مذکورست که حضرت ایشان را مناقب بسیارست می آرند که چون از حضرت شیخ قوت شد باشعاری از ظواهر شرع والله تعالی اعلم ائمه آن شهر باتفاق بیرون آمدند پیش حضرت شیخ گفتند که ائمه شهر می آیند تا با شما بحث کنند فرمودند که سوار یا پیاده گفتند سوار آنزمان حضرت شیخ بر دیوار نشسته بودند فرمودند که بفرمان جناب خداوند تعالی روان شو دیوار در حال روان شد

(حاشیه: او صاحب تمهید ۱۲ — که سرخس شهری عظیم در خراسان ۱۲)

جوهر حضرت حیدر زاویه قدس سره صاحب احوال بدیعه و انفاس نفیسه بودند و صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسرهم فرمودند که حیدر زاویه ترک بچه بودند درویشی صاحب حال بود و سالها چون خروج چنگیز خان شد و کفار روی بجانب هندوستان نهادند در ان ایام روی سوی یاران کرد و گفت از مغول بگریزید که ایشان غالب خواهند آمد پرسیدند که چگونه گفت که ایشان درویشی را پیش خود می آرند و خود را در پناه آن درویش ساخته اند من در سر آن درویش گشتی گرفته ام او مرا بر زمین زد اکنون محقق است که ایشان غالب خواهند آمد شمایان بگریزید بعد از ان خود در غاری رفته و ناپیدا شد عاقبت همچنان شد که او گفته بود و بعد از تقریر این حکایت بنده عرضه داشت کرد که این طوق و دستکله آهنین که در دست و گردن میکنند شعار اوست فرمودند آری ولیکن او را حالی پیدا شده بود در ان حال آهن گرم تافته میگرفت و بدست خود گاه طوق می ساخت و گاه دستکله میکرد آهن بر دست او

چون مسموم شده بود و این طائفه که هستند طوق دوست گلو می سازند اما آن جال کجاست

جواهر حضرت شیخ عثمان خیرآبادی قدس سره صاحب حالات عظیمه و همم فخیمه بودند و انفاس قدسیه و اشارات سامیه داشتند و در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره فرمودند که شیخ عثمان بس بزرگ کسی بود او را تفسیر پیست بعد از آن فرمودند که ساکن غزنین بود سبزی پختی و فروختی از شلغم و چغندر و مانند این و در بیابان خفتی و اگر کسی بیامدی و درم قلب بدو دادی دانه آنچه او پخته بودی بخریدی او آن درم بستدی اگرچه بدانستی که قلب است و به بهای سره بدو دادی تا خلق را چنان معلوم شد که او درم سره و قلب را فرق نمی کند بیشتری می آمدند و درم قلب میدادند و او بجای سره میگرفت تا وقت نقل او شد روی سوی آسمان کرده گفت خداوندا تو دانائی که خلق مرا درم قلب دادند و من بجای سره قبول کردم و بر روی ایشان رد نکردم اگر از من طاعت قلب روی آمده است بکرم خود بر روی من رد مکن بعد از آن فرمودند که وقتی درویشی صاحب دلی بر او آمد و طعام از دیگ و طلب نمود شیخ عثمان کفلیج در دیگ کرد چون برآورد همه در مروارید بود آن درویش گفت من این را چه کنم باز کفلیج در دیگ کرد همه زر سرخ برآورد آن درویش گفت آن سنگریزه بود و این سنگ است چیزی بکش که من بخورم بار سوم کفلیج در دیگ کرد و برآورد همان سبزی که پخته بود بیرون آمد آن درویش چون این حال بدید شیخ را گفت اکنون ترا اینجا نمی باید بود بعد از آن چندروز شیخ عثمان از دنیا نقل کرد

جواهر حضرت سید تاج الدین شیر سوار نارنولی قدس سره مرید حضرت شیخ قطب الدین منور هانسوی قدس سره اند و در اخبار الاخیارست که چون میخواستند که بدریافت سعادت زیارت پیرخود بجانب هانسی متوجه شوند شیر نر را از بیشه میگرفتند و بر وی سوار می شدند و مار بدست میگرفتند و چون نزدیک هانسی میرسیدند شیر و مار را رها میکردند و پیاده می آمدند روزی حضرت شیخ قطب الدین منور بر دیوار نشسته بودند و سید تاج الدین در حالت سکر و بیخودی همچنان بر پشت شیر سوار پیش حضرت شیخ در آمدند چون نظر حضرت شیخ بر حضرت ایشان افتاد فرمودند ای سید این حیوان جان دارد مردان جناب حق سبحانه و تعالی اگر بدیوار حکم کنند که جا دست برفتار آید دیوار جنبیدن گرفت فرمودند ای دیوار سخن بر سبیل فرض میگفتم تو بجای خود باش پس سید تاج الدین را حالی دگر پیش آمد و بفنای توحید مستغرق گشتند آرامگاه ایشان نارنول نزدیک شهرست مراة الاسرار و اخبار الاخیار

جواهر خواجه احمد محمد معشوق طوسی قدسنا الله تعالی بسره العزیز از محبوبان و مقبولان حضرت خداوندی بودند در نفحات الانس مذکورست که اسم مبارک حضرت ایشان محمدست و در شهر طوس بودند و قبر مبارک

ہم آنجاست حضرت عین القضات ہمدانی قدس سرہ در بعضی از رسائل خود نوشتہ اند کہ حضرت محمد معشوق
نماز نکردی از حضرت خواجہ محمد حمویہ و حضرت امام احمد غزالی رضی اللہ تعالی عنہما شنودم کہ روز قیامت
صدیقان را ہمہ این تمنا بود کہ کاشکی خاکی بودندی کہ روزی حضرت محمد معشوق قدم بران خاک
نہادہ بودی یک روز در جامع طوس تشریف آوردند و حضرت شیخ ابوسعید ابوالخیر قدس سرہ مجلس
میداشتند حضرت خواجہ پیش وی بر قبا ایستادند و حضرت شیخ را خاموش کردند زبان حضرت شیخ بربست
چون ساعتی برآمد حضرت شیخ فرمودند ای سلطان عصر وای سرور وجہ بند واکشای کہ بند بہفت آسمان
و زمین نہادی و در فوائد الفواد است کہ از حضرت سلطان المشائخ رضی اللہ تعالی عنہ پرسیدہ آمد کہ حضرت
ایشان را محمد معشوق گویند یا احمد معشوق کہ از بیشتر خلق شنیدہ شدہ است کہ محمد معشوق گویند فرمودند
کہ احمد معشوق نام حضرت ایشان احمد است و نام پدر حضرت ایشان محمد و فرمودند کہ وقتی حضرت
ایشان در عین چلہ در آب روان قرار گرفتند والتماس نمودند الہی من از اینجا بیرون نیایم تا
فرمائی کہ من کیستم آوازی شنیدند کہ تو آنی کہ فردائے قیامت چندین کسان از شفاعت تو از دوزخ
خلاصی خواہند یافت عرض کردند کہ بیش ازین بگو آوازی شنیدند کہ تو آنی کہ فردای قیامت چندین کس
بعنایت تو بہشت روند عرض کردند بیش ازین ہم بگو مرا می باید کہ بدانم کہ من کیستم آنگاہ آوازے
شنیدند کہ ما حکم کردیم کہ درویشان و عاشقان عاشق ما باشند و تو معشوق ما باشی آنگاہ حضرت خواجہ
از ان مقام بیرون آمدند ہر کہ پیش می آمد میگفت السلام علیک یا خواجہ احمد معشوق و چون حضرت
ایشان را جبر کردند و گفتند کہ چرا نماز نگذاری فرمودند بگذارم الا فاتحہ نخوانم گفتند این چہ نماز باشد
کہ فاتحہ نخوانند چون الحاح بسیار کردند فرمودند فاتحہ خوانم ایاک نعبد و ایاک نستعین نخوانم گفتند
این آیۃ نیز بخوان القصہ بعد از گفتگوی بسیار در نماز استادند و فاتحہ خواندن گرفتند چون اینجا رسیدند
کہ ایاک نعبد و ایاک نستعین از اعضای مبارک از بن ہر موی خون روان شد آنگاہ روی
سوی حاضران کردند و فرمودند من زن حائضم بر من نماز نیست۔

جواہر سید صدر الدین راجو قتال قدس سرہ ارادت و خلافت از پدر خود سید احمد کبیر داشتند
و از برادر خود مخدوم جہانیان سید جلال بخاری نیز داشتند حضرت مخدوم جہانیان بارہا بر زبان مبارک
میراندند کہ حق تعالی راجو را بخلق مشغول داشتہ شیخ راجو با وجودی پیوستہ در عالم استغراق بودے
آرامگاہ اوچہ۔ اخبار الاخیار

جواہر حضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند کہ شغال و اجازت نامہ کہ

بندگی شیخ صدر الدین راجو قتال بخاری قدس سره بجانب بندگی زائر الحرمین الشریفین حضرت شیخ
سارنگ پیر پدر این فقیر فرستاده بودند و دران مذکور بود و ملبس خرقه المشائخ الچشت والسهروردیه
رضی الله تعالی عنهم اما بندگی شیخ الشیوخ را کلاه چشت میدادند و چون کسی مزاحم می شد کلاه سهروردی طلب میداد و در وجه
کلاه دادن سهروردیه اکثر مکرر اوو میکردند و می فرمودند که فرق میان کلاه سهروردی و چشت همین است

جوهر حضرت مخدوم شیخ احمد عبد الحق ردولوی قدس سره سلسله نسب شریف حضرت ایشان
بچند واسطه بحضرت امیر المومنین عمر فاروق رضی الله تعالی عنه میرسد اسم مبارک پدر آنحضرت عمر است
و جد آنحضرت شیخ داود از بلخ بملک هندوستان تشریف آورده در قصبه ردولی سکونت اختیار
فرمودند و آنحضرت مرید و خلیفه حضرت شیخ جلال الحق والدین پانی پتی قدس سره اند و صاحب کشف
کرامات ظاهره و مظهر حالات و خارق عادات باهره و صاحب احوال عظیمه و مقامات جلیله بوده و افعال
خارقه و انفاس قاطع داشتند در ریاضات و مجاهدات و مجاهده عصر بوده اند و به تجرید و تفرید فرید زمانه
و از جانب حضرت خداوندی مخاطب بخطاب عبد الحق گشته و چشم حق بین نمی کشودند الا وقت
صلوة خمسه و تهجد و تربیت طالبان و دیدن محبان و آنچنان بوده که تمام عمر کرده حق حق حق میگفتند
و آنحضرت بدست حق پرست خود قبر راست کرده و همانجا موافق وصیت آنحضرت را دفن کردند پس
در آن مشغول ماند بعد شش ماه قبر خود بشگافته بعضی از جانان و همی سوسه ماند و بود و همانجا و جالان و در کفها
پیچیده بیرون آوردند و چون مردمان از دفن پر کرده و پاره شکر بران گذاشته بطلب بدار
پیش آنحضرت می آوردند اول اندکی از آن تناول میفرمودند بعد از آن حاضران را التماس میکردند
و ملبسان ترجمان الهی میرفتند که تو شدن بی اجازت من نخورد و ازجان سیر آمده باشد پس اجازت
فرزندان و مریدان آنحضرت نان توشه نمی خوردند و برای مشغولی آنحضرت دو حجره بود یکی جلالی
و دوم جمالی جلالی بربام خانه بود و جمالی در ته آن هرگاه جلال متجلی میگشت بربام خانه تشریف می بردند
درین وقت اضطرابی میان فرزندان و مریدان پدید می آمد زیرا که از قهر و لطف هر چه و خیال میگذشت
در ساعت بظهور می آمد مغضوب هلاک میگشت و بجز و نظر لطف هر کس بعلو درجات فایز می شد و به اندک
نظر قهر معدوم مطلق میگشت و آنحضرت را سه پسر و چهار دختر بودند هر پسری که متولد می شد بجز و زادن
حق حق حق میگفت آنحضرت می فرمودند که احمد شور اختیار نکرد این بچه میخواهد که در عالم شور اندازد
آن پسر چند روز وفات می یافت و بعد از چند مدت حضرت شیخ عارف متولد گشتند و حق حق نگفتند
فرمودند که این پسر لائق نگاهداشتن است و هرگاه مریدان و طالبان آنحضرت را عذر خدمت میشد

می آمد بخدمت آنحضرت درخواست می نمود اگر اجازت می یافتند ازین عالم انتقال میفرمودند والا نه
چنانچه حضرت شیخ عبد القدوس قدس سره در احوالات آنحضرت نوشته اند که مرید آنحضرت بود مخلص نام
که بمرتبهٔ تکمیل و ارشاد رسیده بود درین عالم او را خوش نمی آمد روزی بخدمت آنحضرت التماس نمود که اگر
اجازت شود ازین عالم فانی انتقال کنم فرمودند چندے دیگر صبر کن پس مخلص دریافت که آنحضرت رخصت
نخواهند داد پسر خود را گفت که من میخواهم که ازین عالم انتقال کنم باید که بعد از وفات زود مدفون بسازی
بعد از آن بخدمت مخدوم خبر رسانی و این وصیت فراموش نسازی پس حضرت مخلص دامن برکشید
و جان بجانان داد پسر سراسیمه پدر را همچنان مرده گذاشته بخدمت حضرت مخدومی معروض حال کرد آنحضرت
فرمودند که مخلص هیچ جای نرفته چه معنی دارد پس آنحضرت ردا از روی او برداشت و برابر گوش او
باواز بلند مخلص مخلص گفتن گرفت قریب چهل و پنجاه بار مخلص مخلص فرمود حضرت مخلص برخاست و
سر در قدم نهاد آنحضرت بخانقاه عالم پناه خود تشریف بردند حضرت مخلص را بفرزندان آورد و ملامت نمود
بر وصیت من عمل نکردید الحال تو بحضور پیر دستگیر برو و بهر قسم از راه عاجزی درخواست نموده اجازت حاصل کن
بهرام بخدمت حضرت مخدوم رسید مطلوب بعرض رسانید فرمودند با پدر خود بگو که چند روز دیگر باش بهرام
پیش پدر رفته پیغام رسانید حضرت مخلص فرمود باز بخدمت شریف برو و التماس کن که آمدن و رفتن ما
جای نیست مگر انتقال از مقامی بمقامی و از جامه کهنه بجامه نو چون بهرام این مقدمه بعرض رسانید
آنحضرت اجازت دادند پس حضرت مخلص خوش حال شده ردای شریف بر سر کشید و با دوست یکرنگ شد
پانزدهم جمادی الثانی در سنه سبع و ثلثین و ثمانمائة در عالم بقا خرامید آرامگاه ردولی مزار فائض الانوار
حاجت روای خلق است — شیخ اسمعیل پدر شیخ عبد القدوس بچه بود بجهت دیدن حضرت
مخدوم العالم صاحب الکشف والکمالات والکرامات شیخ عبد الحق رفتند حضرت
مخدوم عالم شیخ اسمعیل را طلبیدند و بر پشت شان بوسه دادند و فرمودند که در پشت این بچه پسری
می بینم که قطب وقت شود و رجوع عالم بسوی وی باشد و تمامی رجوع وی بسوی ما باشد و یکی از خلفای
ما باشد و نعمت ما بوی رسد عاقبة الامر تمامی رجوع حضرت عبد القدوس بروح حضرت شیخ احمد عبد الحق
تا مدد فیض روحی و پرورش باطنی از روح حضرت احمد عبد الحق بحضرت شیخ عبد القدوس میرسید
و این تکمیل فیض روحی را اویسی میگویند چنانکه حضرت سید المرسلین بفیض روحی و تکمیل باطنی حضرت
اویس قرنی را پرورده بودند — از لطائف قدسی ملفوظ حضرت عبد القدوس —

[illegible] حضرت شیخ عبد الله شطاری قدس سره سیاح [illegible]

و در تلقین اذکار و اشغال وحید عصر و فرید زمانہ منادی میکردند کہ طالبی ہست تا او را بحق تعالیٰ رسانم و از حضرت ایشان رسالہ است در طریق شطاریہ کہ در آغاز آن نسب خود شیخ الشیوخ شیخ شہاب الدین ورکلی درست کردہ و سلسلہ ارادت بہ پیچ واسطہ بشیخ نجم الدین کبری رسانیدہ آرامگاہ قلعہ ہندون اخبار الاصفیا

جواہر حضرت شیخ ابو عبد اللہ صومعی رضی اللہ تعالیٰ عنہ در نفحات الانس مذکور ست کہ حضرت ایشان از اکابر مشائخ گیلان و رؤسا زہاد ایشان بودند ہر چہ کہ پیش از وقوع آن خبر کردی ہمچنان واقع شدی و وقتیکہ در غضب شدی جناب حق سبحانہ و تعالیٰ از برای حضرت ایشان زود انتقام کشیدی و ہر چہ خواستی جناب حق سبحانہ و تعالیٰ ہمچنان کردی جماعتی از اصحاب حضرت ایشان بقصد تجارت بسمرقند رفتہ بودند نزدیک بسمرقند سواران بغارت ایشان آمدند ایشان آنحضرت را آوازہ دادند دیدند کہ آنحضرت استادہ اند و میفرمایند سبوح قدوس ربنا اللہ دور شوید ای سواران از میان ما ہمہ سواران متفرق شدند بعضی بکوہہا در افتادند و بعضی بوادیہا۔

جواہر حضرت شیخ عبد الرحمن چشتی بن عبد الرسول بن قاسم بن شاہ عباسی العلوی رضی اللہ تعالیٰ۔ حضرت ایشان در مراۃ الاسرار میفرمایند ہر چند کہ این فقیر از اکثر سلاسل متعددہ بہرہ یافتہ اما بندہ پروردہ و از خاک برآوردۂ خاندان چشت ودودمان اہل بہشت ست و میفرمایند کہ بحسب ظاہر مذہب و مشرب صوفیہ ناجیہ از خدمت قطب الوقت حضرت شیخ حمید قدس سرہ و وی از پدر خود شیخ قطب الدین و وی از پدر خود حضرت شیخ پیر و وی از پدر خود شیخ بدہ و وی از پدر خود حضرت شیخ عارف و وی از پدر خود شیخ احمد عبد الحق و وی از حضرت شیخ جلال الدین پانی پتی و وی از شیخ شمس الدین ترک پانی پتی و وے از شیخ علاء الدین علی احمد صابر و بحسب باطن این نیازمند اویسی است کہ از ابتدای سلوک تا این زمان از آداب و تربیت و نوازش و نظر قبول فرزندی از روحانیت خواجہ بزرگ معین الحق والدین حسن سنجری یافتہ

جواہر حضرت شیخ امان اللہ پانی پتی قدس سرہ اسم مبارک عبد الملک ست و لقب شریف امان اللہ از علماء صوفیہ موحدہ اند و از تابعان شیخ اکبر شیخ محی الدین ابن عربی قدس سرہ در علم این طائفہ علیہ مرتبہ بلند و پایہ ارجمند داشتند و در تقریر مسئلہ توحید بیانی شافی و تقریری واضح حضرت ایشان را در علم تصوف و توحید کتب و رسائل بسیارست و آثار تحقیق از تقریر او لائح و پیدا دارند مسمی باثبات الاحدیۃ بیان اطلاق حق و احاطہ او بحقائق کونیہ با حفظ مرتبہ او در عینیت با عالم مطابق اذواق کمل و کلمات محققین اہل توحید کردہ و برلوائح مولانا عبد الرحمن جامی

قدس سره شرحی نوشته در غایت بسط و تطویل شبها بیدار بودی و هر بار برخاستی و وضو کردی و تواجد
کردی و نعره ها زدی و مرید شیخ محمد حسن اند و شاگرد محمد مودود لاری با کثر سلاسل ارتباط داشت
و در مشرب قلندریه واسطه شاه نعمت الله ولی میرسد و تعلق بسلسلهٔ علیه قادریه غالب تر و محکم تر بود
دوازدهم ربیع الآخر در سنه نهصد و پنجاه و هفت رحلت فرمود - اخبار الاخیار

جوہر حضرت شیخ سراج الدین عالم بن قوام الدین ملتانی قدس سره از اصحاب و خلفاء
شیخ زین الدین خوافی اند عالم بودند بعلوم صوری و معنوی باصل از ملتان بودند و در هرات نشو و نما
یافته چون شیخ زین الدین از دار فنا رحلت فرمود شیخ سراج الدین را با جازت شیخ بجای حضرت
ایشان نصب کردند آرامگاه نهرواله که از بلاد گجرات ست - اخبار الاخیار

جوہر در سنه و تاریخ وفات و ماه وفات و سنه وفات و جای مزار مبارک و اختلاف وفات
حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم روز دوشنبه دوازدهم و بقول محققین دوم
ربیع الاول سنه ۱۱ هجری ج مدینه منوره حجره حضرت عایشه صدیقه - ابوبکر صدیق شب سه شنبه
۲۲ جمادی الاخری سنه ۱۳ و بقولی آخر روز دوشنبه و بقولی بیست و سوم ج روضه آنحضرت علیه السلام
سلمان فارسی دهم رجب شنبه سنه ۳۵ هجری ج مداین - امام قاسم بن محمد بن ابی بکر بیست چهارم
جمادی الاولی سنه ۱۰۱ هجری و بقولی سنه ۱۰۸ هجری - امام جعفر الصادق دوشنبه پانزدهم رجب و بقولی
شانزدهم شوال سنه ۱۴۸ هجری ج جنة البقیع در مقبره امام حسن - بایزید بسطامی چهاردهم شعبان سنه ۲۶۱
و بقولی پانزدهم و هفتم ج بسطام خواجه ابوالحسن خرقانی پانزدهم رمضان سنه ۴۲۵ هجری و بقولی
دهم محرم سنه ۴۲۵ هجری ج خرقان - خواجه ابوعلی فارمدی چهارم ربیع الاول سنه ۴۷۷ هجری ج طوس
خواجه یوسف همدانی بیست هفتم رجب و بقولی غره صفر سنه ۵۳۵ هجری ج مرو - خواجه عبدالخالق غجدوانی
۱۲ ربیع الاول سنه ۵۷۵ هجری ج غجدوان - حضرت خواجه عارف ریوگری غره شوال ج ریوگر
خواجه محمود انجیر فغنوی ۱۷ ربیع الاول ج وابکنی - خواجه عزیزان علی رامیتنی ۲۸ رمضان سنه ۷۱۵
و بقولی ۲۸ ذیقعده سنه ۷۲۱ هجری ج خوارزم خواجه محمد بابا سماسی ۱۰ جمادی الاخری ج قریه سماس
سید امیر کلال پانزدهم و نزد بعض هشتم جمادی الاخری سنه ۷۷۲ هجری و بقولی هشتم جمادی الاولی
ج دیه سوخار - خواجه بهاء الدین محمد نقشبند سوم شب دوشنبه ربیع الاول سنه ۷۹۱ هجری ج بخارا -
خواجه علاء الدین عطار شب چهارشنبه بعد از نماز عشاء ۲۰ رجب سنه ۸۰۲ ج دیه جغانیان - خواجه
یعقوب چرخی ۵ صفر ج هلفتو - خواجه عبیدالله احرار شب شنبه ۲۹ ربیع الاول سنه ۸۹۵ ج سمرقند

مولانا محمد زاہد غرہ ربیع الاول مولانا درویش محمد ۱۹ محرم خواجہ محمد امکنگی ۲۲ شعبان خواجہ عبید الباقی

باقی باللہ ۲۵ جمادی الاخری سنہ ۱۰۱۲ ج بیرون شہر شاہ جہان آباد۔ حضرت امیر علی کرم اللہ تعالیٰ وجہہ

شب دوشنبہ ۱۹ وبقولی ۲۱ رمضان سنہ ۴۰ھ ج نجف اشرف۔ حضرت امام حسین جمعہ ۱۰ محرم سنہ ۶۱ھ ج کربلا و

نزد بعض سنہ ۶۰ھ امام زین العابدین ۱۸ محرم سنہ ۹۴ھ جنۃ البقیع ونزد بعض سنہ ۹۵ھ امام محمد باقر دوشنبہ

۷ ذی الحجہ سنہ ۱۱۴ ونزد بعض سنہ ۱۱۷ ج جنۃ البقیع حضرت امام موسیٰ کاظم جمعہ ۵ رجب سنہ ۱۸۳ ونزد بعض

۱۵ وبقولے ۲۵ ج بغداد شریف حضرت علی بن موسیٰ رضا جمعہ ۲۱ ونزد بعض ۹ رمضان سنہ ۲۰۳

ونزد بعض ۹ صفر سنہ ۲۰۲ ج مشہد مقدس حضرت معروف کرخی ۲ محرم سنہ ۲۰۰ ونزد بعض ۱۰ وبقولے ۲۲

ج بغداد شریف حضرت سری سقطی بامداد سہ شنبہ ۳ رمضان سنہ ۲۵۳ ونزد بعض ۲۹ وسلخ رجب

سنہ ۲۵۱ ج بغداد حضرت جنید روز شنبہ ۲۶ و ۲۷ اصح ۲۷ رجب سنہ ۲۹۸ ونزد بعض سنہ ۲۹۷ ونزد بعض سنہ ۲۹۲

ج بغداد حضرت ابوبکر شبلی دہم ونزد بعض ۲۷ ذی الحجہ اصح سنہ ۳۳۴ ونزد بعض سنہ ۳۳۵ ج بغداد شریف

ابو القاسم نصیر آبادی ۱۱ شوال سنہ ۳۶۷ ونزد بعض ششم محرم سنہ ۳۶۹ ج مکہ معظمہ ابو علی دقاق

۵ ذیقعدہ وبقولے بستم شوال سنہ ۴۰۵ ج نیشاپور حضرت ابو القاسم قشیری ۱۶ ربیع الآخر سنہ ۴۶۵

ابو علی رودباری ۲ شوال سنہ ۳۲۲ ونزد بعض سنہ ۳۲۳ ج مصر ابو علی کاتب ۱۱ شعبان سنہ ۳۴۶ ونزد

بعض سنہ ۳۴۵ ج مصر ابو عثمان مغربی ۹ شوال سنہ ۳۷۳ ونزد بعض ۱۱ رجب ج نیشاپور حضرت ابو القاسم

گرگانی ۲۳ صفر ونزد بعض ۱۵ جمادی الاولی ونزد بعض ۱۰ رجب حضرت امام حسن غرہ واصح ۵ ربیع الاول

ونزد بعض سنہ ۴۵۰ ونزد بعض ۱۴ صفر وسلخ ونزد بعض ۲۰ حضرت سید ابی صالح ۲۷ رجب حضرت محبوب سبحانی

شب شنبہ ۹ بعد نماز عشا ربیع الآخر سنہ ۵۶۱ وبقولے در بغداد بتاریخ ۱۷ ج بغداد شریف بعض فرمودہ

تاریخ وفات حضرت محبوب سبحانی نہم ربیع الآخر است لیکن چون فاتحہ آنحضرت علیہ السلام تاریخ یازدہم

ہر ماہ می نمودند اعرس آنجناب در ہندوستان بتاریخ یازدہم شہر مذکور شہرت یافت

جواہر السلسلۃ للمشائخ الچشتیہ حضرت خواجہ حسن بصری ۴ ونزد بعض ۴ محرم سنہ ۱۱۰

ونزد بعض غرہ رجب ونزد بعض ۵ ج بصرہ عبد الواحد بن زید ۲۷ صفر سنہ ۱۷۶ ونزد بعض سنہ ۱۷۷

ج بصرہ خواجہ فضیل بن عیاض ۳ ربیع الاولی سنہ ۱۸۷ ونزد بعض ۲۰ و ۲۷ محرم ج مکہ معظمہ حضرت ابراہیم

بن ادہم ۲۶ جمادی الاولی سنہ ۱۶۲ ونزد بعض ۱۶ ونزد بعض سنہ ۲۶۱ حضرت حذیفہ مرعشی ۲۵ شوال

سنہ ۲۵۲ ونزد بعض ۱۴ ونزد بعض ۲۴ ج شام قریب مزار حضرت لوط حضرت ہبیرہ بصری ۷ شوال

ونزد بعض غرہ در سفینہ ما ج بصرہ حضرت شاد علو دینوری ۱۴ محرم سنہ ۲۹۹ ونزد بعض ۲۴ خواجہ ابی اسحاق شامی

چشتی ۱۰ ربیع الآخر ج علک از بلاد شام خواجہ ابی احمد چشتی غرہ جمادی الاخری ۳۵۵ھ ونزد بعض
۱۰ ج چشت کہ از خراسان است خواجہ ابی محمد چشتی غرہ ونزد بعض ۹ جمادی الآخر ۴۱۱ھ ونزد بعض
۴۱۴ھ ونزد بعض غرہ رجب ۴۱۲ھ ج چشت خواجہ ابی یوسف چشتی ۲۶ و در سفینۃ الاولیا ۴ ربیع الآخر ۴۵۹ھ
ونزد بعض ۳ رجب ج چشت خواجہ مودود چشتی غرہ رجب ۵۲۷ھ ج چشت حاجی شریف زندنی ۱۳ رجب
ونزد بعض ۲۰ و ۹ ج زندنہ کہ بلدہ ایست در بخارا خواجہ عثمان ۵ شوال ۶۱۷ھ ونزد بعض ۶ و ۶ ج مکہ معظمہ
حضرت خواجہ معین الحق ۶ دوشنبہ رجب ۶۳۳ھ وبقولے شب یکشنبہ ۶۳۲ھ ج اجمیر شریف خواجہ قطب الدین
بختیار کاکی دوشنبہ ۱۴ ربیع الاول ۶۳۳ھ ج دہلی قریب حوض شمسی حضرت خواجہ فرید الدین شکر گنج
سہ شنبہ ۵ محرم ۶۶۴ھ ج پاک پٹن حضرت علاء الدین علی احمد صابر ۱۳ ربیع الاول ۶۹۰ھ ج
کلیر سرکار سہارنپور پوربہ حضرت شمس الدین ترک ۱۰ جمادی الاخری ونزد بعضے ۱۰ ج پانی پت
جلال الدین پانی پتی ۱۳ ربیع الاول ۷۶۵ھ ج پانی پت حضرت شیخ عبد الحق ردولوی ۱۵ جمادی الاخری
۸۳۷ھ ج ردولی شیخ احمد عارف ۲۱ شوال [illegible] ردولی شیخ محمد بن عارف ۲۶ ربیع الآخر ردولی شیخ
عبد القدوس گنگوہی ۲۳ ونزد بعض ۲۳ جمادی الاخری ۹۴۴ھ ونزد بعض ۹۴۵ھ ج قصبہ گنگوہ حضرت
سلطان المشائخ چہار شنبہ ۱۸ ربیع الآخر ۷۲۵ھ ج قریب دہلی کہنہ موضع غیاث پور خواجہ نصیر الدین
چراغ دہلی جمعہ ۱۸ رمضان ۷۵۷ھ ج قریب دہلی کہنہ حضرت جلال الدین مخدوم جہانیان جہان گشت
۱۰ چہار شنبہ وقت غروب آفتاب ذی الحجہ ۷۸۵ھ ج اچہ ملتان حضرت حبیب عجمی ۳ ربیع الآخر ۱۵۶ھ و
بقولے ۹ رمضان ۱۲۵ھ ج بصرہ حضرت داؤد طائی ۲۸ ربیع الاول ۱۶۰ھ وبقول ۲۸ ربیع الآخر
ج بغداد حضرت ممشاد دینوری ۱۴ محرم ۲۹۹ھ ونزد بعض ۲۴ شیخ احمد دینوری ذی الحجہ ۳۴۰ھ —
شیخ ضیاء الدین ابو نجیب سہروردی شب شنبہ ۱۲ جمادی الآخر ۵۶۳ھ ونزد بعض شب پنجشنبہ ۱۰ رجب
۵۶۳ھ ونزد بعض ۱۰ رمضان ج بغداد شیخ شہاب الدین عمر سہروردی جمعہ غرہ محرم ۶۳۲ھ ج بغداد
خواجہ بہاء الدین زکریا ملتانی پنجشنبہ بعد نماز ظہر ۷ صفر ۶۶۱ھ ونزد بعض ۶۶۶ھ ج ملتان شیخ صدر الدین
سہ شنبہ ما بین ظہر وعصر ۲۳ ذی الحجہ ۶۸۴ھ ملتان حضرت رکن الدین شاہ رکن عالم شب جمعہ ۹ جمادی الاولی
۷۳۵ھ وبقولے ۱۶ رجب یوم پنجشنبہ بعد نماز [illegible] ج ملتان سید جلال الدین بخاری ۱۹ جمادی الاخری
اچہ شیخ احمد غزالی ۷ محرم ۵۰۵ھ ج قزوین حضرت عمار یاسر ۱۶ ربیع الآخر حضرت نجم الدین کبری
شنبہ ۱۰ جمادی الاولی ۶۱۸ھ وبعض شنبہ ۹ رمضان و ۲۵ ذی الحجہ حضرت شیخ عبد الواحد بن عبد العزیز تمیمی
جمادی اخری ۴۲۵ھ ج مقبرہ حضرت امام احمد حنبل حضرت ابو الفرح طرطوسی ۳ شعبان ابو الحسن علی الہکاری [illegible]

محرم ۵۱۳ھ حضرت ابو سعید مخزومی ۵- شعبان ۵۶۱ھ حضرت محبوب سبحانی ۹ شب شنبہ بعد عشا ربیع الآخر ۵۶۱ھ ج بغداد شریف امام عبد اللہ علمبردار ۵- رجب حضرت طیفور شامی ۱۵- رجب حضرت بدیع الدین مدار شب جمعہ ۱۷- جمادی الاولی ۸۳۸ھ مکن پور از توابع قنوج و نزد بعض ۸۴۰ھ ہجری

جواہر حضرت خواجہ محمد باقی باللہ را اجازت طریقۂ نقشبندیہ از حضرت مولانا خواجگی محمد امکنگی ست وایشان از والد خود حضرت مولانا درویش محمد وایشان از خال خود حضرت مولانا محمد زاہد وایشان از حضرت خواجہ عبید اللہ احرار وایشانرا از حضرت خواجہ یعقوب چرخی وایشانرا از خواجہ بہاء الدین محمد نقشبند و ذہنی نسبت کہ حضرت خواجہ یعقوب چرخی را بہ حضرت خواجہ نقشبند در صحبت حضرت خواجہ علاء الدین عطار قدس سرہما برداشت تکمیل نسبت در خدمت ایشان نمودند لہذا گاہی وساطت حضرت خواجہ علاء الدین در شجرہ نوشتہ می شود

جواہر حضرت خواجہ بہاء الدین محمد نقشبند را اجازت این طریقہ از حضرت سید امیر کلال ست وایشان را از حضرت خواجہ محمد بابا سماسی وایشان را از حضرت خواجہ عزیزان علی رامتینی وایشان را از حضرت خواجہ محمود انجیر فغنوی وایشان را از حضرت محمد عارف ریوگری ایشان را از حضرت خواجہ عبد الخالق غجدوانی وایشان را از حضرت خواجہ یوسف ہمدانی وایشان را از حضرت خواجہ ابو علی فارمدی وایشان را در تصوف انتساب بدو طرف ست یکی بشیخ ابو القاسم گرگانی وایشان را بشیخ ابو عثمان مغربی وایشان را بشیخ ابو علی کاتب وایشان را بشیخ ابو علی رودباری وایشان را بحضرت جنید بغدادی و دیگر نسبت حضرت خواجہ ابو علی فارمدی را از حضرت خواجہ ابو الحسن خرقانی ست وایشان را از حضرت خواجہ بایزید بسطامی وایشان را از روح حضرت امام جعفر صادق وایشان را از دو جانب رسیدہ یکی از جانب آبائے کرام خود حضرت امام باقر و حضرت امام زین العابدین و حضرت سید الشہدا امام حسین رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین و حضرت علی مرتضیٰ کرم اللہ تعالیٰ وجہہ وایشان را از جناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم و دوم از جد مادری ایشان حضرت امام قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق وایشان را از حضرت سلمان فارسی وایشان را با وصف شرف صحبت رسول علیہ السلام از حضرت صدیق اکبر وایشان را از رسول مقبول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم

جواہر حضرت سید جلال الدین مخدوم جہانیان را اجازت طریقۂ نظامیہ از مخدوم خواجہ نصیر الدین چراغ دہلی ست واجازت طریقۂ سہروردیہ از جد خود حضرت سید جلال الدین

بخاری و ایشان را از رکن الدین شاہ رکن عالم و ایشان را از پدر خود شیخ صدر الدین و ایشان را از پدر خود شیخ بہاء الحق و الدین زکریا ملتانی و ایشان را از شیخ الشیوخ شیخ شہاب الدین سہروردی و ایشان را از شیخ ضیاء الدین ابو نجیب عبد القاہر سہروردی و ایشان را از پدر خود شیخ ابو محمد بن شیخ عبد اللہ معروف بعمویہ و ایشان را از شیخ احمد دینوری و ایشان را از شیخ ممشاد دینوری و ایشان را از ابو القاسم جنید بغدادی - حضرت شیخ نجم الدین کبریٰ را اجازت این طریقہ از حضرت عمار یاسر ست و ہو عن شیخ ضیاء الدین ابو نجیب سہروردی و ہو عن شیخ احمد غزالی و ہو عن ابو بکر نساج و ہو عن شیخ ابو القاسم گرگانی و ہو عن ابو عثمان مغربی و ہو عن شیخ ابو علی کاتب و ہو عن ابو علی رودباری و ہو عن سید الطائفہ بندہ زمرہ فاد خلے فی عبادی شیخ ابو القاسم جنید بغدادی - و حضرت جنید را از خال خود سری سقطی و ایشان را از معروف کرخی و ایشان را نیز انتساب در علوم باطنی دو طرف ست یکی بامام علی موسیٰ رضا و امام موسیٰ کاظم و امام جعفر صادق تا پیغمبر خدا صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم و طریقہ ایشان طریقہ ائمہ اہل بیت ست این طریقہ را از راہ نفاست سلسلۃ الذہب می نامند و دوم معروف کرخی را از داؤد طائی و ایشان از حبیب عجمی و ایشان از خیر التابعین خواجہ حسن بصری و ایشان از امیر المومنین علی کرم اللہ تعالیٰ وجہہ و ایشان از جناب رسالت تا علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام - و نیز حضرت غوث الثقلین را اجازت از حضرت شیخ ابو سعید مخزومی ست و ہو عن شیخ ابو الحسن علی الہکاری و ہو عن شیخ ابو الفرح طرطوسی و ہو عن شیخ عبد الواحد بن عبد العزیز تمیمی و ہو عن ابی بکر عبد اللہ شبلی و ہو عن شیخ جنید بغدادی - حضرت سید عبد القادر جیلانی را اجازت این طریقہ از پدر خود سید السادات السید ابی صالح و ہو عن ابیہ و شیخہ موسیٰ جنگی دوست و ہو عن ابیہ و شیخہ السید عبد اللہ و ہو عن ابیہ و شیخہ السید یحییٰ الزاہد و ہو عن شیخہ و ابیہ السید موسیٰ مورث و ہو عن شیخہ و ابیہ السید داؤد المورث و ہو عن شیخہ و ابیہ السید موسیٰ الجون و ہو عن شیخہ و ابیہ السید عبد اللہ المحض و ہو عن ابیہ سید السادات جامع البرکات الحسن المثنیٰ و ہو عن ابیہ امام المومنین قدوۃ المتقین الامام الحسن رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین - و ہو عن ابیہ امام الہدیٰ امیر المومنین علی المرتضیٰ کرم اللہ تعالیٰ وجہہ و عن امہ سیدۃ النساء حضرت فاطمۃ الزہراء رضی اللہ تعالیٰ عنہا و عن شیخہ و ابیہ سید المرسلین خاتم النبیین شفیع المذنبین احمد مجتبیٰ محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم - حضرت شاہ بدیع الدین مدار را اجازت این طریقہ از طیفور شامی ست و ایشان را از عین الدین شامی و ایشان را از امین الدین

وایشان را از امام عبد الله علمبردار وایشان را از امیر المومنین ابی بکر الصدیق ونیز ایشان را
از امیر المومنین علی المرتضی حضرت شیخ عبد القدوس گنگوهی النوری الحنفی مذهبا ونسبا را
اجازت این طریقه از شیخ محمد العارف است وهو عن ابیه الشیخ احمد عارف وهو عن شیخه وابیه
شیخ عبد الحق ردولوی وهو عن شیخه الشیخ جلال الدین پانی پتی وهو عن شیخه الشیخ شمس الدین
الترک وهو عن شیخه الشیخ علاء الدین احمد صابر وهو عن امام الاولیا شیخ فرید الحق والدین مسعود
شکرگنج وهو عن قدوة الواصلین حضرت خواجه قطب الدین بختیار الاوشی الکاکی دهلوی و
هو عن زبدة العارفین خواجه معین الدین حسن سنجری الچشتی اجمیری وهو عن الشیخ عثمان الهارونی
وهو عن شیخه حاجی شریف زندنی وهو عن شیخه الشیخ مودود چشتی وهو عن شیخه ابی یوسف چشتی
وهو عن الشیخ ابی محمد الچشتی وهو عن شیخه ابی احمد الچشتی وهو عن الشیخ ابی اسحاق چشتی الشامی
وهو عن الشیخ علو الدینوری وهو عن الشیخ هبیرة البصری وهو عن الشیخ حذیفة المرعشی وهو عن السلطان
ابراهیم بن ادهم وهو عن جمال الدین فضیل بن عیاض وهو عن الشیخ عبد الواحد بن زید وهو عن
امام التابعین الحسن البصری وهو عن امیر المومنین علی المرتضی کرم الله تعالی وجهه وهو عن سید المرسلین
حبیب رب العالمین النبی المصطفی والرسول المجتبی علیه وعلی آله واصحابه الصلوات والبرکات العلی
چه هر سلسلهٔ قادریه می پیوندد بحضرت شیخ الجن والانس غوث الثقلین شیخ محی الدین ابو محمد
سید عبد القادر بن ابی صالح بن عبد الله الجیلی قدس سره هم از مشایخ جنیدیه اند وطریقه قادریه
ذکر نفی واثبات که مسمی است پاره ویده وبدعوت اسما عظام که چهل اسم گویند ودعای سیفی ودعای حزب
ودعای شیخ - وسلسله مداریه بحضرت صدیق اکبر می رسد بدین طرق حضرت شیخ بدیع الدین عرف
شاه مدار از حضرت شیخ طیفور شامی ووی از شیخ امین الدین شامی ووی از شیخ عبد الله علم
بردار رسول الله صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم ووی از ابوبکر صدیق واول کسی که در
کتاب عوارف وفصوص الحکم ذکر گفته شاه مدار اند - ودوم خلیفه حضرت خواجه حسن بصری عبد الواحد بن زید شیخ خانواده
مرسد اول زیدیان دوم عیاضیان سوم ادهمیان چهارم هبیریان پنجم چشتیان سلسله زیدیان می پیوندد بخواجه عبد الواحد
بن زید وانبیان چنین گویند که ابنای عبد الرحمن بن عوف دوم خانواده عیاضیان و شیخ فضیل عیاض مرید شیخ عبد الواحد
بن زید است مریدان ایشان خود را عیاضیان گویند سوم خانواده ادهمیان وآن می پیوندد بسلطان ابراهیم ادهم
وایشان خرقه از فضیل عیاض پوشیده چهارم هبیریان وآن می پیوندد بشیخ هبیره بصری وایشان مرید وخلیفه حضرت حذیفه مرعشی
وایشان بحضرت سلطان پنجم خانواده چشتیان وآن می پیوندد بشیخ ابو اسحاق چشتی که او را چشتی ازین جهت گویند که به خدمت شیخ علو دینوری رسید

درآید در نظر تا چیست اسرار — پس آنگه گردن تسلیم خم کن
منزه و مبرا هست ذاتش — بهر دم سورهٔ اخلاص ختم کن
شریعت در حقیقت معرفت هست — بجو راه طریقت بحث کم کن
بخوان قرآن و هم قرآن ناطق — چه فرمودست در وتش فهم کن
بجو رحیامے ز آب حوض کوثر — نظر هرگز نه سوی جام جم کن
پی تشنه لبان چون جاه شدآن — جواہر غیبی اللہی رقم کن

قطعات تاریخ از نتائج طبع محمد اشارت علی خان صاحب کمبوه متخلص به صدق رئیس شهر

زهی شان جواهر غیبی — نور جان جواهر غیبی
پی مهر او صدق تاریخش — گفت کان جواهر غیبی
۱۳۰۴

وله

زهی این نسخهٔ اسرار غیبی — بهر حرفش هویدا معنی دین
ز اجمالش گل صد برگ غنچه — ز تفصیلش شگوفه باغ رنگین
ز تحریرش علم بر خویش نازید — گرفته طبع زو صد زیب و تزئین
بهر جائی که او حمد خدا کرد — پی تحسین زبان بگشاد تحسین
اگر آمد ثنای ایزد پاک — به وصل علی بر خواند یسین
بعد اصرار چون عبد العلی گفت — پی تاریخ او ای صدق گلچین
ندا ایم از لب الهی آمد — بگو - در کوزه بحر معرفت این
۱۳۰۴

وله

نشست اللهی روزی دیده بر هم — رسید آنجا که راهش ناپدید است
نمیدانم چه در گوشش دمیده — کزو واقف نه این گفت و شنید است
بهشت آمد گهر از گنج اسرار — که این نسخه برای او کلید است
قلم از بهر تحریرش گرفته — ببین گوهر چه در رشته کشید است
سہاے جمع او تا گلفشان بود — گل از گلشن او کس نچید است
کنون از طبع آن صورت گرفته — که مثلش در تصوف کس ندید است
از و بس بوالحسن ترتیب او کرد — خدا اجرش دهد او را مزید است

پے تاریخ او عبد العلی گفت ۔ ہمین ای صادق کاین بس سعید است
سر از افکار بر کردہ بگفتم ۔ ز ہے دریدہ قرآن مجید است

قطعہ تاریخ از نتائج طبع مولوی ابو محمد صادق علی صاحب مداح رئیس قصبہ لدھیانہ ضلع میرٹھ تلمیذ حضرت غالب جنت مکان کہ چندی بمقام اکبر آباد در سنہ ۱۲۹۱ھ بخدمت فیضدرجت جناب حضرت با عظمت اللّٰہی قدس سرہ العزیز بسر بردہ و از نہال ریاض فیضش برخوردہ دیدانچہ دید و شنید انچہ شنید

نسخہ از شاہ مولانا مظفر باعلی ۔ رہنما ست جادہ ہمیلے طریق معرفت
طبع گشت و طبع مداح از پی تاریخ طبع ۔ گفت ۔ زیبا موج و دریای عمیق معرفت

۱۳۰۴

ایضاً

نسخہ فقرا شاہ مظفر بعلے کرد ۔ توثیق شریعت مع تبلیغ حقیقت
شد طبع از و نسخہ و مداح رقم زد ۔ تاریخ کہ ۔ انداز گہ تحقیق حقیقت

۱۳۰۴

قطعہ تاریخ از نتائج طبع حافظ امداد حسین صاحب تخلص ظہور رئیس شہر میرٹھ

بارک اللہ جواہر غیبی ۔ ہست خمخانہ شراب کمال
کیف او کیف محو استغراق ۔ لذتش لذت وصول و وصال
لفظ لفظش نجوم تابندہ ۔ معنیش معنی ادای جمال
طور اسرار و از سراپایش ۔ جلوہ افشان فروغ مہر جلال
وصف پاک جناب اللّٰہی ۔ برتر بن از قیاس و وہم و خیال
پے تاریخ طبع و وصفش ظہور ۔ داشت فکری بہ رنگ سحر حلال
ساغر پاک مے بہا گفتم ۔ گلشن فیض واہب آمد سال

۱۳۰۴ ۔ ۱۳۰۴

ایضاً و نثر

جواہر ابدار سالکان طریقت ۔ دریاے کرامت وحدت

۱۳۰۴ ۔ ۱۳۰۴

قطعہ تاریخ از نتائج طبع حکیم محمد مقرب حسین خانصاحب غنی رئیس شہر میرٹھ

چو سلطان این نسخہ بے بدل ۔ ز الہامے غیبی علم ساختہ
پے یاد تاریخ طبعش غنی ۔ ز ہی مہر غیبی ۔ رقم ساختہ

۱۳۰۴

ان ہٰذہٖ تذکرۃ فمن شاء اتخذ الیٰ ربہٖ سبیلا

حمد و سپاس مر خدای مقدس و تعالیٰ را کہ این رسالہ مشتمل احوال خجستہ اشتمال حضرت
با عظمت سید مظفر علی شاہ الٰہی قدس اللہ سرہ العزیز و یاران طریق خاندان در حقیقت

تذکرۂ الٰہی

۱۳۲۷ھ
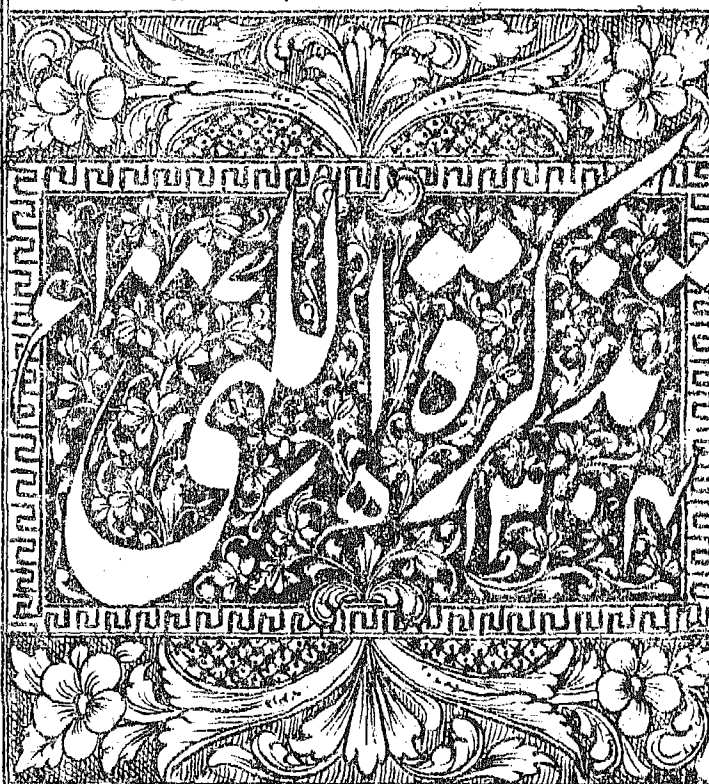
تصنیف سوانح نگار حقایق احوال خدمتگذار مرتب جواہر غیبی محمد ابو الحسن فریدآبادی
با مناجات و کلام معجز نظام حضرت بابرکت و یاران طریقت او کہ جامع حمد و نعت و مناقب و غزلیات است

در مطبع نامی گرامی مشہور زد و کارخانہ زینت مطاف
نزدیک ... الشوق طبع یافت
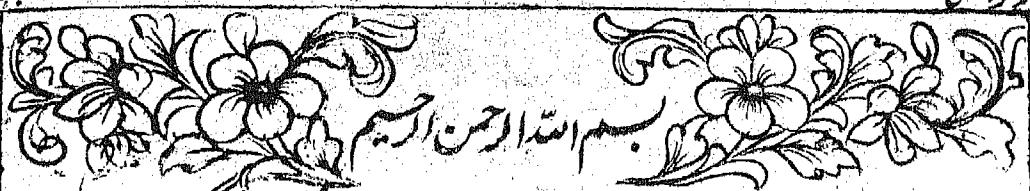
بسم اللہ الرحمن الرحیم

بعد حمد و ثنای جناب الٰہی جل شانہ و نعت حضرت رسالت پناہی علیہ السلام بر بانہ میگذارد بندہ ابوالحسن بن محمد حسن غفر اللہ لہما کہ این اوراق چند مشتمل ست بر احوال کرامت اشتمال حضرت مرشدی و سیدی سید مظفر علی شاہ اللّٰہی قدس سرہ العزیز و یاران طریق او و کلام برکات التیام او و مریدان او تا خوانندگان کتاب مستطاب جواہر غیبی را اطلاع بران ہست بہ طالبان ارشاد بنیاد و تذکرہ اللّٰہی سید السادات متمکن بکرامات حاضر اسرار طریقت آشنای معرفت و حقیقت عاشق اللہ حضرت سید مظفر علی شاہ قدسنا اللہ بسرہ العزیز مولود مسعودش بتاریخ بست و یکم جمادی اول سنہ یکہزار و دو صد و بست و ہفت ہجری در دار الخلافت اکبرآباد حویلی خواجہ نور بخش عالم ظہور گردید و نسب نامہ آبای حضرت با عظمت اینست حضرت سید مظفر علی شاہ و ہو ولد سید منور علی شاہ و ہو ولد سید امجد علی شاہ و ہو ولد مولوی سید احمد اللہ الجعفری و ہو ولد مولوی سید الہام اللہ الحسنی الجعفری و ہو ولد سید خلیل اللہ و ہو ولد مولوی سید فتح محمد و ہو ولد سید ابراہیم قطب المدنی و ہو ولد مولوی سید حسن المدنی و ہو ولد سید حسین الطائفی و ہو ولد مولوی سید عبد اللہ المکی و ہو ولد مولوی سید معصوم التیانی و ہو ولد سید حسن المدنی و ہو ولد مولوی سید عبد اللہ النجفی و ہو ولد مولوی سید حسن المدنی و ہو ولد مولانا سید جعفر المکی و ہو ولد مولانا سید مرتضی الیمنی و ہو ولد سید مصطفی الحمید المکی و ہو ولد سید عبد القادر المکی و ہو ولد سید عبد الکریم الکاظمی و ہو ولد سید عبد الرحیم المدنی الطائفی و ہو ولد سید مسعود الیمنی و ہو ولد سید محمود الیمنی و ہو ولد سید احمد المدنی و ہو ولد سید محمد العراقی المشہور بضیاء و ہو ولد سید عبد اللہ العراقی و ہو ولد سید محمد النجفی و ہو ولد سید حسین العسقلانی و ہو ولد سید علی الاکحل الحجازی و ہو ولد سید عبد الرحیم الیمنی و ہو ولد سید محمود اسعد الطالقانی و ہو ولد سید احمد سعد اللہ الطائفی و ہو ولد سید مقصود الکربلائی و ہو ولد سید عبد الحلیم الہمدانی و ہو ولد سید ضیاء الہمدانی و ہو ولد سید جعفر الگیلانی و ہو ولد سید ابو طالب النجفی و ہو ولد سید حمزہ النجفی و ہو ولد سید عبد الملک الکربلائی و ہو ولد سید نقی المکی و ہو ولد سید علی المدنی و ہو ولد سید محمد اسد اللہ المکی و ہو ولد سید محمد یوسف المکی و ہو ولد سید یعقوب المکی و ہو ولد سید اسحاق المدنی و ہو ولد سید امام جعفر الصادق المدنی و ہو ولد سید امام باقر علیہ السلام و ہو ولد سید امام زین العابدین علیہ السلام و ہو ولد سید الشہداء امام حسین علیہ السلام و ہو ولد حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب علی مرتضی کرم اللہ وجہہ و ہو ابن عم النبی صلی اللہ تعالی علیہ و علی آلہ و اصحابہ اجمعین ۔

جد امجد حضرت عارف کامل عالم عامل مولانا سید امجد علی شاہ رحمۃ اللہ علیہ شیخ وقت خود بودہ اند و در علم ظاہر و باطن مشہور و معروف سلسلہ قادریہ داشتند و بسی از مردم شہر و دیار را نسبت ارادت و عقیدت باوشان درست بود گویند کہ از حضرت مقتداے عالم عمدۃ الاولاد غوث اعظم سید عبد اللہ بغدادی قدس اللہ سرہا خرقہ تبرک یافت با جملہ فضائل علمی شعر گفتندی دیوان فارسی دارد و از آنحضرت یادگار ست در سنہ یکہزار و دو صد و سی و دو متوجہ عالم بقا شدند و در صحن مدرسہ عادل مشہور آسودہ تاریخ کندہ بالین مزار اینست ؎

	عالم علم نبی کاشف راز علے واقف راز خدا سید امجد علے ۱۲۳۲		عارف کامل ولی این ولی قطب دین چونکہ بجنت رسید جان ملائک بگفت

والد ماجد حضرت سید منور علی شاہ را قبولیت تمام بحضرت باعظمت متصرف فی الکونین جناب غوث الثقلین قدس اللہ سرہ العزیز بود یک علم خاص روضہ مقدسہ بغداد از دست جناب سید عبد اللہ بغدادی یافتہ بودند کہ تا حال آن علم ریاست گوالیار ست و ببرکت آن قبول ہمہ عمر با جذب گذرانیدہ در شہر اکبر آباد و خاص مسجد کٹرہ عمارتی بنام متصرف فی الکونین حضرت غوث الثقلین قدس اللہ سرہ بنا کردہ ہر سال بتاریخ یازدہم شہر ربیع الثانی مجلس بزرگ ترتیب می یابد و وجہ آن از محاصل موضع بود لاست کہ از سرکار سندیہ بطور معافی دوام پیشکش سرینا گردیدہ تا حال بحال و برقرار ست حضرت بدولت سلسلۂ آبائی در آنجا مستحکم است تا لیست بیکر و بند در سنہ یکہزار و دو صد و سی و پنج ہجری سر بنقاب بطون نہفت تاریخ وصال اینست ؎

	نور نبی و علی قدوۂ اہل یقین بلبل قدسی بگفت سر بہشت برین ۱۲۳۵		سید عالی نسب شاہ منور علے چونکہ زباغ جہان رفت خزان شد بہار

در نہ سالگی این ابر نیسان از سر آن گوہر شاہوار در گذشت و ماندہ در یتیم در ترقی نور و بہا درخشیدن گرفت اندک مدتی در اکبر آباد بکسب علوم گذرانیدہ در سیزدہ سالگی سید فضل علی برادر حکیم سید اسد علی کہ جد ما در سے حضرت ایشان بودہ اند و در جماعت مقربان دولت راو سندھیا اختصاص داشتند حضرت را در لشکر گوالیا زیر ظل عاطفت خود آوردہ تعلیم و تربیت نمودند و با دختر خود پیوند دادند حضرت باعظمت ہشت سال در آنجا کسب علم حقائق و تصوف فرمودند کہ ناگہان حضرت خسر مدات حمل حیات بسوی منزل آخرت راندند ہمین کہ سلسلہ تعلق انقطاع یافت حضرت الہی را دل از آنجا برگرفت ہر چند بزرگان آن دیار التجا آوردند کہ چندی دیگر آن خطہ را برکات قیام ارزانی دارند شرف قبول نرسید و از آنجا ترک تعلقات نمودہ دست از ہمہ افشاندہ تنہا پیادہ پا برخاستند و در باطن پاک دریای شوق موج میزد کہ ہم امروز وصول بحق میسر شود و دران زمان ریاضت بجای رسیدہ بود کہ ہر شب ہژدہ ہزار ضرب میزدند و استغراق تام داشتند و کیفیت بقای متعدی می بود کہ چون

که خدمت ریتا شاه اشارت بدان کرده بودند براه اجمیر شریف گرفتند وسامانی را این سفر وسیلة الظفر نهفته(?)
ومقامی که حضرت الٰهی فرو کش می‌شدند مردم آبادی گرد آمدندی تواضع ونیازمندی نموده همه یکزبان گفتندی
که بندگان حضور شاهزاده سیّد یا خواجهٔ بزرگ چنان می‌نماید که حضرت شما از دولتخانه بیدماغ شده تن بسفر
در داده اید وچگونه است که بدینسان جریده دل بر غربت نهاده اید یارب ازین واقعه اندکی شرح باید داد
که این هیئت گدائی دیده دل ما مردم بدرد می‌آید مانا که این دو مصرع زادهٔ معنی همین اندیشه است ـ اگر بینا(?)
ترا آخر چه باست + دگر راهی ترا منزل کدا است + آنچه از سامان وساز وبرگ سفر بایست بود مهیا کنیم تا این
کربت غربت آسان شود حضرت الٰهی بجز این حرف بر لب نمی‌آوردند که ما را هیچ نباید اجمیر شریف منزل مقصود ماست
الغرض حضرت الٰهی هر منزلے وهر مقامی همبرین نسق طے سفر می‌نمودند هر کجا که شب آمدی همانجا آسودندے
چون بامداد شدی طریق خود سپردندی تا آنکه بعد از قطع بوادی ومراحل باجمیر شریف فائز شدند ـ
تشنه کامی لب فرات رسید + کام جان آنچه بود آنجا دید + بالجمله حضرت الٰهی خود را بآستان دولت توأم(?)
خواجگان شهنشاه دو جهان حضرت خواجه معین الدین چشتی غریب نواز انداختند شرف التثام عتبه علیه
دریافتند وحضرت شاهنشاهی آنقدر از نعمتهای باطنی ومواهب لدنی که حوصله دیگر آنرا نشاید بحضرت الٰهی
ارزانی داشتند حضرت باعظمت الٰهی همین که خلعت قبول در بر وکلاه دولت بر سر کردند یک شبی در آن درگاه
عالی حاضر مانده صباح آن مراجعت باکبرآباد نمودند استغراق تمام در وجود باجود حضرت الٰهی راه یافته
بیخبر از ملک هستی بیگذرانده‌اند چندے برین حالت برآمده بودند که بحکم احدی المروتین(?) وبجانب بانس بریلی نهاده
وپیوست مبارک سلطان وقت وتوحید شهنشاه حقیقت وتفرید حضور پرنور شاه نظام الدین حسین
دام ظلال کماله علی رؤس الطالبین خلف الصدق وسجاده نشین قطب عالم مدار اعظم اعلی حضرت شاه
نیاز احمد قدس الله سره العزیز بیعت کردند که ملک هندوستان ونواحیش از صیت کمالات وآوازه کرامات
حضرت ایشان مملو است وخاندان قادریه وچشتیه نظامیه از شمع ذوات شان روشن وبمدتی حاضر خانقاه
ملاک انتباه بوده باذکار واشغال چنانکه تلقین یافته بودند اشتغال داشتند از آنجا که استعداد ذاتیه
حضرت الٰهی بر کمال بوده در اندک وقتی جمیع مراتب سلوک طی نموده بدرجه کمال وتکمیل فائز شدند
وخرقه خلافت واجازت بسلسله خاندان قادریه وچشتیه نظامیه از حضرت بابرکت یافته جبهت(?)
باکبرآباد فرمودند وتا مدت سی سال همانجا در عالم تجرید قیام ورزیده ابواب هدایت وارشاد بر روے
طالبان حق مفتوح ساختند وروز وشب تعلیم وتلقین هر یکے را بقدر استعداد وی میکردند در آن زمان
گروه گروه مردم چه از میان شهر وچه از حوال واطراف شهر گرد آمده دست ببیعت میدادند وازان بجز خدا(?)

مشغول میسر نمی شد یکسال موسم تابستان افتاده مقرر شد که بعد نماز پیشین حضرت ایشان بنفس نفیس ختم بنا
کرده نشست میفرموده‌اند و وقتی چند از مخصوصان بارگاه حاضر آمده اشتغال بذکر می نمودند چون وقت نماز دیگر
می شد ادای صلاة کرده رخصت می گشتند یک روزی که راقم این حروف هم شریک جلسه میمون و صدای افتادن
تاسست همه را افاقت دست داد و دیدیم که جمیع حافظ عبدالصمد مرحوم از آن حلقه افتاده اند شاید که آن
شاغل هم بهلو مستی رسیده باشد اما آن قدر استغراق حضرت حافظ ما را دریافته بود که با وصف سقوط
شعور بسیر نیارو بچپان افتاده ماند یکی خواست که از آن حالت بیرون آرد حضرت ایشان منع فرمودند
بی‌اند بر خدمت حافظ از آن غیبت بخود آمده بود و باز سلسلهٔ اشتغال بچنان جاری ماند و جلسه بوقت معهود
برخاست سال دوم یک زمان معدودی از یاران خاص مشورت کردند و قرار دادند که یکشب در
بیایید تا شب یکشنبه که روز تعطیل شب مشغول سحر کنیم چاپ رضا او دیده چنانکه بهار آن قرار داده هر آن شب را
زنده میداشتند و حضرت ایشان نیز بذات خاص شریک این جلسه می شده اند راقم این حروف نیز داخل
آن حلقه بود و حق آن است که برکت حضرت ایشان شب معهود چشم باکار سر می نمود و نماز بامداد گذارده
بخانه خود بار خصت می شدیم روزی حضرت الهی را اسماع رسید که یکی از شب زنده داران کشف این نمود
بر خاطر نازک گران آمده دیگر این سعادت میسر نشد از این ماجرا قلقی که یاران شدند بس عظیم بود و یقین را
وقتی معین نبود هر چه او هر گاه که خوش آمد فرمودند و گاه گاه مصلحتی بوده باشد که قواعد تعلیم را التزام می نمودند
بعضی از یاران اعلی را اجازت میداده اند که طالبان مبتدی را تلقین کنند هر چند که تلقین یکی از دیگری
مخفی بود چه در خلوت و تنهائی معمول میداشته اند فاما هر قدر که از آن بوجه صحبت و قربت آگهی دست داده شبهها گردید
که هر طالبی را تلقین جداگانه بود و یک شغلی را طریق تعلیم دیگر چنان می نمود که هر دو مرا استعداد مختلف و
قابلیت باطن شان با نواع متعدد بود و لاجرم افکار و اشغال نیز بمناسبت طبائع میفرمودند درین زمان که
سال هجری یکهزار و سیصد و چهار رسیده و بحکم حدیث صحیح خیر القرون قرنی ثم الذین یلونهم الی آخره مردم
خدا طلبی را ترک داده مدارس و خانقاه از تدریس و تعلیم خالی افتاده اینهمه مشغولی و تعلیم و تلقین از عجائب
و غرائب بنظر می آمد و حضرت الهی را که شغف تام درین کار بود یک آیتی از آیات رحمانی ظهور آن نموده
بنا بر آن کمتر از یاران بیگانگان بوده باشند که از این دولت گرفته بشرف تعلیم و دولت تلقین نارسیده
مخصوص همین بارگاه و مقصود همین خانقاه توان گفتن که پیوند ارادت متصل بر ثمر و سلوک و طلب
و تحقیقا هم از این است که اهل این خانقاه عالی صاحب احوال و مالک مراتب و مقام بوده اند چنانکه کشف
آنچنین از او در مجالس سماع و واقعات و معاملات برای العین مشاهده میرفت بعضی از این عزیزان را

استیلا داشت که در مجلس حاضر اند و بیخبر تا اگر نامش گرفتندی و خطاب باو کردندی فرع سماع او را مقرر شد
وازان حالت برآمدی یکی را کیفیت در گرفتی و دیگری بخود آمده متوجه تکلم گشتی و جواب سخن دادی این حال
منحصر بر خواص تعین بود ان شاء الله تعالی بعد ازین تذکره هر یکی ازین طبقه بجای خود آید - از زبان یاران
سابق و ملازمان حاضر بالاتفاق مسموع شد که در عنفوان عهد که عین وقت شباب این صحبت بود حضرت
ایشان را بسماع رغبت تمام بود تا بجایکه آلات نغمه را نوبت بخلاف نمی رسید و سماع وقتی معین نداشت
سبب ظاهر آنکه ذوق بدرجه کمال در طبیعت حضرت ایشان مضمر بود و لطافت و نفاست بران مزید
ما تا که شغف تمام بآن داشتند و هیچ تقریب نبود که مجلس از سماع خالی بودی تا آنکه مدت ده سال اندکی کم در
خدمت حضرت ایشان راقم این حروف را گذشت اما حق گواه ست و کفی بالله شهیدا که در هیچ مجلس
سماع ندیده ام که حضرت ایشان در عالم وجد قیام بر پا فرموده باشند و نه از هیچ کسی شنوده غایت آن بود
که در حالت غلبه ذوق نعرهٔ الله اکبر بخود از زبان بلند می شد یا در وجود اقدس جنبشی سهل بی اختیار پیدا گردد
و اگر ذوق اشتداد یافت گاهی یک دست مبارک و گاهی هر دو دست بجنبش می آمدند و هر که در چنین مجلس
وقت حاضر بوده نیکو داند که چقدر تاثیرش بارباب مجلس می افتاد و حق اینکه هیچ از عام و خاص نبود
که او را ذوق نگرفتی آنگاه مجلس گرم می بود و از اصحاب سلوک هر یکی را حظی کافی نصیب می شد خوشا بحال
کسانیکه در مجالس سماع حضرت ایشان حاضر بوده و عیش صافی و بهره وافی ازان یافته باشند بخدای یکتا که
جان من در قبضه اوست آنچه در تعلیم و تلقین و سماع و احوال دران بارگاه عالیجاه بود همه آنش صحیح
و صادق یافتم و هیچ چیزی ازان دست زده وهم و گمان نبود - یکی از مریدان جوان عمر را در سماع تصورات
از قبیل وساوس پیرامون خاطر گشت او را حضرت ایشان ترک سماع امر فرمودند ازان باز دیگر مجلس سماع
بار نیافت - در یک ماه دو مجلس معمول بود یکی بتاریخ هفتدهم و آن بتقریب فاتحه جناب سلطان المشائخ
محبوب الهی حضرت سید نظام الدین دهلوی قدس الله سره العزیز و دوم غره هر ماه بتقریب فاتحه جمیع مرشدان
عظام خاندان قادریه و چشتیه در مجلس هفتدهم سفره پر الوان نعمت بودی و در فاتحه غره نان و گوشت
با دال پخته بخشیده شدی خواص و عوام درین تقریب با جمع آمدندی و عجب تر آنکه منعمان و متمولان شهر آگره در
فاتحه ماهانه بتمنای آن طعام درویشانه هجوم می آوردند و منصب داران عدالت صدر ازین ذوق آن میخوردند
چون اخلاق حضرت ایشان را بسط تمام بود یکی از ایشان یاد دارم که التماس نسخه ترکیب حلوا نمود بزبان مبارک
رفت که نسخه اش عمر نداره ولیکن این لذت خاص که در حلوا و خانقاه می یابند سبب آنست که عاکران و غلامان
با وضو و طهارت تمام آنرا ترتیب می دهند - وقتی بود که راقم الحروف محله راجه منڈی نزدیک مدرسه شاهی

کہ مرا بدان تعلق بود سکونت داشتم و از خانقاه شریف فی الجمله مسافتی داشت اندکی از وقت معهود دیر
رسیدم همین که پیش نظر کیمیا اثر شدم به سفرهٔ طعام چیده بود این ناچیز را دیدند فرمودند بلطف تبسم ع دیر آمدهٔ
ز راه دور آمدهٔ ذوق آن وقت و کام جان دارم و امید که تا دم واپسین از دل نخواهد رفت - و مجلس عرس جدّ هم
جناب سلطان المشائخ قدس سره اهتمام بلیغ بودی از غایت صفائی مکان و کثرت فانوس و چراغان
بارش نور در دیده می نمود اهل مجلس آراسته همه با طهارت و وضو نشسته و قوالان غزلهای نیکو می سرودند
بعد از آن که دور پیاپی مجلسیان را چه از عوام و چه خواص سیراب ساکر و عجب راحتی و شگرف فتحی در آن مجلس بود
که به دلهای حاضرین میرسید آن عیش صافی و آن حظ وافر که دل الیاس خدا آگاه و سالکان ناقص را
نصیب می شد می توان گفت که غیر از جنت الفردوس میسر نشود - وقتی که گویندگان غزلیات قدما محتوی
مضامین توحید و عشق گفتندی دلها را انجیش آوردندی نسبت حضرت با عظمت تجلّه آمخا مجلس را
محیط گشتی و هر کسی بقدر استعداد خود با بهره از آن گرفتی - آنچه از آثار و اخبار صاحب سیر الاولیا و دیگر
حضرات در ملفوظات نسبت مجالس سماع بعهد دولت جناب سلطان المشائخ محبوب الٰہی قدس الله سره العزیز
نوشته اند بای العین در مجالس حضرت ایشان مشاهده می رفت تو گوئی نقشبندان قضا و قدر [illegible]
شبیه آن جمعیت بید قدرت کشیده اند بسکه حضرت ایشان را التفات بیحد جانب یاران عزیز بود که
باز از آن اقارب نسبی طرف مقابل نموده اند در موسم تابستان و هم فصل باران گاه بودی که تا ج
[illegible] لب دریای جمن با اعتماد الدوله گاهی باغ سکندره با مسافی بوده تفرجی با اصحاب طریق توجه
سیر می فرمودند و گاهی بزیارت حضرت سید ابو العلا قدس سره یا شیخ علاء الدین مجذوب تشریف بردند
و در آنجا [illegible] و برکت شغلها داشتندی و خوانندگان و یاران خوش الحان راح مجلس
سماع افگندی کمتر اتفاق بودی که مجلس از وجد و حظ خالی رفتی یاد دارم که وقتی سید امیر علی شاه مرحوم
برادر علاتی حضرت ایشان التماس دعوت و سماع بمقام سکندره که مقبره محمد جلال الدین اکبر شاه دو کروهی
از اکبرآباد است نمودند چون حضرت ایشان قبول فرمودند خود با جمیع یاران بسکندره رفتند و اهتمام جلسه
سامان فراهم کرده صباح آنجا آغاز تخت شد و در خانقاه یاران به ترتیب [illegible] جمع آمدند موسم برسکال بود
باران باریدن گرفت و آن قدر که حساب از آن نتوان گرفت و از دیدن ابر [illegible]
قیاس نمیتوانست شد که امروز تاب از بیش بازماند. یاران مشوش شدند [illegible]
چگونه شود [illegible] از خاصان بارگاه ملول شده حضور حضرت ایشان [illegible]
بگمان نشستند و از هر در [illegible] آخر الامر بعرض رسانیدند که باران بوقت آمد [illegible]

وسکنده ره از پنجاه و کروه بیش ست از یاران چه راکب و چه پیاده هر یکی بجای خود متامل ست حضرت ایشان بعد سخن رسیده فرمودند که سید امیر علی شاه را وعده کرده ایم وفاء آن واجب ست با خود دیگر اختیار ست گفتن همان بود و رفتن همان علی الحال سوار شده در همین شدت باران تشریف بردند یاران که این معامله دیدند بی آنکه انتظار چیزی کنند چه سوار و چه پیاده راه سکندره گرفتند راقم این حروف نیز شریک حال بود نمیتواند که از آن کیفیت دم زند و شرح آن دهد ؎ سلطان خوبان میرود هر سو هجوم عاشقان جا بکسواران یکطرف مسکین گدا یکطرف + دیدیم که هر یکی در راه بقدم سعی قطره زن بود تا آنکه سوار بودند جلو ریز عقب حضرت ایشان نگذاشتند و آنانکه پیاده بودند پای از سر و دست می دویدند و بزبان حال العجل العجل میگفتند و مطایای شوق آنها را بمنزل مقصود رسانید الغرض چون همگنان بمقامات مقصود فائز شدند و از نفس سوزیها بیاسودند مجلس سماع ترتیب یافت و همچنان آب از دیده میریخت و رعد نعره ها میزد و قوالان و خوانندگان که از پیشتر حاضر بودند گفتن آغاز کردند همین که شنیدی چند از شعرهای خواندند سید امیر علی شاه میزبان این غزل را فرمایش کردند ؎

بگذار تا بگریم چون ابر در بهاران — کز سنگ گریه خیزد روز وداع یاران
با ساربان بگوئید احوال آب چشمم — تا بر شتر نبندد محمل بروز باران

و فی الواقع هم بودند و وقت موافق فیض باطن حضرت ایشان چون ابر مطیر باریدن گرفت اهل مجلس را شوری پیدا شد که در بیان راست نیاید کیفیت گریه همگنان را در گرفت و شور های جگر شگاف از دلها بلند شدند هیچ متنفسی ازان صحبت نبود که بحال خود مانده باشد یکی دست و از سر گرد دیگری پای بر زمین میکوفت یکی بیخود میافتاد دیگری با بیخودی بیخود شده بود ؎ یکی غائب از خود یکی نیم مست + یکی شعر گویان برافشانده دست خلاصه که در ان مجلس حاصل شد امری تفسیری بیرون ست این مجلس تا دیر بر قرار ماند و زحمت راه مبدل براحت گردید الحمد لله علی ذلک همچنین در موضع معافی بوده که آنجا قدم رسول زیارتگاه عام و خاص است بار ها اتفاق صحبت شده و سید امیر علی شاه مرحوم بکاملیت و مستدعی آن می شده اند یکبار که منشی بدهن وکیل احسان معتقد حضرت ایشان حاضر بوده این دو غزل سماع بهوش مجلسیان تاراج برد ؎

بناز بشکن چون نیاز مند تو ام — ترحمی که اسیر خم کمند تو ام
ستاده اسپ جفا بر راه خوبان — اگر و نهاده بخاک سم سمند تو ام

؎

چهره رخ طفلی از آتش می ساختم — تا از خویش نداری که چه پیدا [illegible]

نیست یک سرو درین باغ بزیبائی تو	بسکه گردن تماشای خود افراخته
بر سر کوی تو چندانکه نظر کار کنند	دل و دین است که بر یکدگر انداخته

وہمدران مقام جنت نشان که مشهور بہ باغ بود یکبار این غزل با اہل مجلس کرد انچه کرده

آمدم تا مست حیرانت کنم	همچو زلف خود پریشانت کنم
عالم بخشم تا که معلومت شود	از سر معلوم تا دانت کنم
گر تو افلاطون و لقمانی بعلم	من بیک تعلیم نادانت کنم
شمس تبریزی ہمی مولانا بگو	واقف اسرار یزدانت کنم

واین غزل ــه

هوای سیر گل دیدن ندارم	چو گل بیهوده خندیدن ندارم
نگه آسا رُوم بر اوج افلاک	ز جای خویش جنبیدن ندارم
بگرد خویش گردم چو گردون	برون از خود خرامیدن ندارم

ویکبار ہمدران باغ اتفاق بہبیت چنین افتاد که سید امیر علی شاه مولوی جعفر علی میر منشی راجستان خلیفهٔ حضرت مولوی محمد طریف رحمة الله علیه ہم خرقه حضرت ایشان را در باغ مہمان کردند و جمله یاران طریقت را نیز خوانده بعد از نماز عشا مجلس ترتیب یافت از قوالان ہند دو کس حاضر بودند یکی بعد دیگری غزلها میگفت گویندگان از گفتن بس نکردند و شنوندگان از شنودن علی الرغم وندگا ما درین کار بودیم که از مسجد بانگ نماز بامداد برخاست و مؤذن گوی الله اکبر بر گوش شب زندہ داران فرو کوفت آنگاه مجلسیان آگاه شدند که سحر پدید آمده و دانستند که شب سپری رفت راقم الحروف نیز شریک بود اگر راست خواہی حق اینست که ایشان همه حریص سماع و مولع وجد گردآمده بودند و اتفاقاً همه مہمان عزیز و اله سماع بود و این صحبت را بسیار دوست میداشت بحکم ضرورت همه از جا برخاستند و از طہارت و سنت فراغ کرده بجماعت ایستادند امام فی الجمله خوش گلو بود چون الله اکبر گفت جماعه مقتدیان که در سماع شب را بروز آورده بودند و دلهای شان از صحبت شبینه گرم بود و سینه پر جوش نعره ها برآوردند و ہیجا یا خروشی و ہا ے ہوئی در مسجد افگندند و بسمل وار از ان الله اکبر طپیدن آغاز کردند العظمة لله آن تماشا دیدنی بود امام بیچاره هر یکے بحال خود گرفتار بود این دیوانگان الی اقتدای تعزیر که و بہ فی الجمله بعد از توقف افاقت میسر آمد و همگنان مستغفر شده مکرر تحریمه بستند و فرض وقت ادا کردند چون از نماز فارغ شدیم یافتیم که دیگها سرد شده بود و طعام را حلاوت باقی نمانده

هرچند استغنای تام در خاطر اقدس حضرت ایشان بود و در هیچ تقریبی و حیلتی شریک ابنای زمان نمی‌گشتند
و نه بجانب هیچ یکی از یگانه و بیگانه می‌رفتند اما با خاطر آزاد و دل احزن یاران طریقت را آبادی می‌ساختند و از راه
دلداری غریبان دلداده را بقدوم همایون می‌نواختند. روزی بعادت مألوف خانهٔ مولانا بدر الحسن
رحمة الله علیه را که از یاران اعلی بودند رونق بخشیدند جماعه از مریدان مخلص همراه شدند مولانا مجلس
سماع را طرح انداختند و قوالان مناسب وقت غزلها بنغمات دلکش سرودن گرفتند چون این غزل را
گفتند ؎ برده خیال سروی تو از دیده خواب را + برداشت از میان من و تو حجاب را + جنبشی در دلها
پیدا شد و هرگاه به این بیت رسیدند ؎ آباد ساخت در دو ویرانهٔ دلم + تعمیر کرد عشق بنائی خراب را +
گوئی آتشی بیفروخت از سوز دلها و التفات حضرت ایشان دامن بر وی زد و اهل مجلس در وجد آمدند و برادر
بزرگ شیخ منصب علی را که امیر خسرو ثانی در آن وقت بودند کیفیت بالا گرفت و از فرط ذوق برخاستند و رقص
در آمدند و در آن حالت شعلهٔ جواله می‌نمودند و هر دم و هر لحظه ترقی در ذوق بود اهل مجلس بادب برپا شدند
و حضرت ایشان نیز موافقت نمودند آخر در آن بیخودی و بیتابی عنان ادب از دست شان رفت
و بی اختیار با حضرت ایشان در آمیختند و حضرت ایشان نیز در کنارش گرفتند تو گوئی دو محب و محبوب
بی مزاحمت اغیار در لذت وصال بودند و تا دیر چنان سینه بسینه ماندند و درین مجلس احدی از شوق و
وجد خالی نبود و شور و غوغا بود و نهاد مجلسیان برآمده بود العجب وقتی شگرف حالتی روی داد که چشم فلک
مثل این در زمان سلف دیده باشد یاد دارم که روزی در موسم برشکال نزهتگاه تاج روضه را زینت
تشریف بخشیدند و در برجی پهلوی مسجد که بر کنار دریای جمن واقع است با یاران طریق جلوس فرمودند
باران آمد و گویندگان از نغمه‌های غریب و غزلیات عجیب جلسه‌ها مانند را خوشنود کرد و هوای خوشگوار
و ترانه‌های جان نواز در آن وقت روح تازه در قالب اهل مجلس میدمید ذوق تمام و حظ ما لا کلام حاصل
گردیده گاه بودی که باغ فرزانه پاس خاطر احمد علیخان مرحوم تشریف می‌بردند آن جای پر فضا
روان آسا بود و گاهی این مسکین راقم الحروف را در آشیانان که قریب مدرسهٔ سرکاری احمدی
میگذرانیدم سرفراز بهار ارزانی میداشتند وقتها برادران طریق در آن مقام که کنار شارع عام
از آبادی برکنار و هوا بغایت لطیف بود فراهم آمده داد سماع میدادند آری اخیراً حضرت ایشان از اغنیای
دنیا بود و هیچ چیزی از آنها مایل نبودند اگر کسی حاضر آمدی روی از آن نمی‌تافتند و باخلاق کریمانه
خاطرش نگاه میداشتند لیکن با این همه بارها شنایده رفت که حضرت ایشان بنظر استکراه می‌نگریستند
و کناره میفرمودند ؎ بزرگ کش به تعبیر شور آشنای عالم گشت + که رو در محفل و جز رفتن از محفل نمیداند

بتقریب این سخن یادم آمد که از وکلای و عمال عدالت صدر دیوانی یکی درخواه کرده بود که من مشتاق
حضوری در مجلس حضرت ایشان بوده‌ام اگر از راه کرم بروز مجلس اطلاع یابم زهی سعادت باشد که بهره
از آن بردارم حضرت ایشان قبول فرمودند طبقهٔ اصحاب صدر را که اکثری منعم و مترف بودند هر سال
در موسم برشکال قرار داد بود که دو سه روز کشتیهای بهمدیگر بسته و آراسته بر آب دریا چمن بصحبت
و عشرت بسر میگذرانند قضارا یک تقریب مجلس عرس در اثنای آن سه ایام معینه واقع شد حضرت ایشان
پیام فرستاده اکتفا نه بر اطلاع رسمی فرمودند بلکه مولانا بدر الحسن را که هم سلسلهٔ ایشان و در عدالت صدر
بودند از یاران مختار ندیم برسم رسالت فرستادند که مجلس فاتحه امروز است اصرار شما بود که شریک مجلس شوم
تشریف آرند آن مرد دنیا حریص هوا و هوس تیار است که صحبت معهود را خیرباد گفته حاضر آید عذر نا خواست
و بلطائف الحیل در گذرانید درین عوض مدتی که پیام رفت و جواب آمد راقم الحروف حاضر بودم
دیدم که حضرت ایشان تبسم میفرمودند و بسیار خوشنود بودند که خاطرش نگاه داشته آمد و خوش نیامد
بلکه لطافت و نفاست بر کمال بود حضرت ایشان با وصف متانت و رزانت گاهی مزاح روا داشتندی
شبی بعادت معهود حضرت ایشان با جمعی از یاران در جماعت خانه رونق افروز بودند شیخ محمد جعفر مرحوم
علاقه بند که از مریدان حاضر باش بود غنودگی بر وی غالب آمد مظنه آنکه غذای شام بکار برده است
حضرت ایشان را نظر بروی افتاد فرمودند که شیخ محمد جعفر خواب بشما استیلا دارد جواب داد که هم
باز همان حالت پیدا شد حضرت ایشان اندکی توقف کردند و فرمودند که شیخ محمد جعفر پس شریک باشید
او بیدار نشد که بروفق حدیث سیروا اضعفکم حکم کرده‌اند و گذشتند از خاطرش رفت اندکی از جا بجا و
جانب پس جنبش کرد و همگی پشت که دیوار کمره پشت او را تکیه شد و نفیر خواب از و بلند شد آنگاه تبسم میفرمودند
و بسوی ما همه بندگان میدیدند حضرت ایشان را عادت معهود بود که نام هیچکس از سادات طریق بی انضمام
القاب بر زبان نیاوردندی اگرچه فروترین پایه بودی و گاه بودی که با نام لفظ صاحب و غیر آن
فزودندی و این افزایش وقتی تفرجا بودی چنانکه یا احمد علیخان لفظ بهادر شامل کردندی حقا که
حسن معاشرت بر ذات قدسی صفات حضرت ایشان نازش میکرد هیچکس در صحبت نبودی که در قول
و در فعل مدارا بادی نفرمودندی اگر شکایتی یا زحمتی میدیدند دلداری و تشفی میدادند اگر هرج در کار
کسی پیش آمدی در دفع آن بذل توجه رفتی. یاد دارم که وقتی راقم این حروف را آواز گرفته بود
و نمی توانستم سخن گفت با اینهمه شامگاه حاضر خانقاه حسب عادت شدم و با دب نشستم حضرت ایشان
پرسش کردند و تفحص احوالی نمودند با آنکه آواز بر نمی آمد و طاقت سخن نداشتم اما حضرت ایشان بمکالمت

باینده علی التواتر فرمودند هرچند در گذارش تکلف می شد لیکن از جواب برعایت معاف نداشتند
دانستم که اینهمه برای آنست تا محوی از شرف مخاطبت سبب شکسته دلی این بیچاره نشود حضرت ایشان
آنقدر رمز شناس باریک بین و دقیقه سنج و نکته آفرین بودند که حیرت پیدا می شد پروای آن نبود که حالت
دیگر چه باشد شبی از شبها با یاران طریق حاضر خدمت بودم قضارا تسبیحی که باتفاق در دست ماند یک دانه
از شش بر دانه دیگر برخورده آوازی که نرم داد چون محل قربت بفرط عنایت داشتم با وجود نزاکت تا سامع
مبارک سبب خطاب شد که چیست عرض کردم که تسبیح بگیر و آنرا خواستند و در دست مبارک آورده
ملاحظه فرمودند اتفاقاً رشته وران تسبیح کهنه بود یکی از مریدان علاقه بند را که حاضر وقت بود آن
تسبیح حوالت کردند که این تسبیح را با رشته ابریشمین و تسمه زرین مرتب کند و بیارد بنده را اینقدر
حیا آمد و انفعال دست داد که از شرم نمی توانستم سر بر دارم تا دیر آنچه از انحالت بر من گذشت شرح
آن دشوار است و عجب مشکلی صورت نمود که نه مجال معذرت بود و نه یارای گفتن که این دانه تسبیح
نه هیچ یک من عمداً نکرده ام آنچه از نزاکت خیال دریافت بجا بود از نیست که خاصان بارگاه
و مقربان با اخلاص برحذر می بوده اند و در هر کاری و هر مقالی احتیاط بلیغ می داشتند حضرت الهی
و مولائی قدسنا الله بسره العزیز اجمال ظاهری با کمال باطنی از بارگاه خداوندی عطا شده بود صبیح الوجه
گشاده پیشانی خوش ابرو نیکو چشم وسیع الصدر معتدل القامت مرسل الشعر مرتفع الکتف قوی العضد
طویل الساعد فسیح الکف حسن الانامل مستقیم الجلیل حسن المنظر طلیق اللسان فصیح البیان پیوسته
دو زانو با ادب نشستندی و سخن با صوت معتدل گفتندی غیر از تبسم شیرین کمتر ضحک بر زبان
آمدی راقم حروف را مدت ده سال در صحبت گذشت هیچگاه قهقهه در خلا و ملا مشاهده نیفتاد امری غیر مرضی
اگر گاهی معاینه شد جز چین بجبین نیاوردندی شدت در غیظ نبود سخنان لطیف همچو گوهر آبدار از درج دهان
فیض نشان حسن ادا و خوبی گفتار خداداد بود گاهی بحرف اشارت با جنبش چشم یا ابرو فرمودندی غایت ادب
و نهایت تهذیب در ذات مقدس منطوی بود چنانکه از برکت صحبت تمامی حاضران مجلس بکمال اخلاق حسنه
آراسته می شدند در تکلم باس تمام بود که حرفی فضول یا سخنی لاطائل از زبان برآید که من حسن اسلام المرء
ترکه مالا یعنیه و اگر لفظی مشتبهی فتنه برآمدی در تصحیح آن کوشیدندی و تنها معذرت کردندی
صادق القول صادق الوعد کریم النفس مرضی الشمائل بودند دست از همه بیانه ربان اقربا و اخوات
پاک افشانده و با یاران طریق و طالبان رفیق شفانه رو حرف موانست رانده خاطر پاک اگر بود
بهمین دوستان و دل بر استغفار اگر میلی بود بهمین مسکینان گاهی در عالم تجرید و تفرید گذرانده است

و از جملہ عالم فارغ و برکنار بودی خلاف معہود ساعتے ناگاہ حاضر شدم دیدم کہ خود بدولت در صحن
مجلس خانہ تنہا بجرا ستادہ و این بیت را بآواز معتدل بتکرار میخوانند ؎ دنیا و دین مین یار و آباد
ہین تو ہم ہین ؎ تیرے دو جہان کی بنیاد ہین تو ہم ہین ؎ خصائل رفیعہ کہ در ذات مقدس حضرت ایشان جمع
بودہ اند بعضی از آن برادر طریقت سید اکبر شاہ در مکتوب خود نوشتہ و راقم این حروف را بران اتفاق ست
در اینجا نقل کردہ می آید می نویسند کہ حضرت ایشان صاحب ادب بودند و اہل ادب را پسند می فرمودند
بسی از امرا و عمائد دیدم و صحبت شان ورزیدم اما ادب از مجلس حضرت ایشان آموختم حضرت ایشان
صاحب تمکین و وقار بودہ اند و صاحب حیا و بس غیور و حمیت اسلامی گویا تشریفی بود کہ بر قامت حضرت
ایشان دوختہ اند و حضرت ایشان قانع و گوشہ نشین بودہ ہیچگاہ بدیدن امیرے یا دنیوی قدم نزدہ
و نہ ہیچ تقریب دنیاوی قرابت و ریاست را ملحوظ داشتہ اند حضرت ایشان صاحب حال و منال نبودند لیکن
سیر چشم و غنی گاہ گاہ یاران طریقت خود را بر سفرہ خواندندی و بمزید شفقت اشیاء از طعام خوش و لذیذ یافتند
او شان را ارزانی داشتندی و خوشنود و شادمان گشتندی حضرت ایشان صاحب شریعت بودہ اند و در
مسائل فقر و سلوک کلامی منافی شرع از آنحضرت مسموع نشدہ حضرت ایشان را ہیچ یکی از امور دنیاوی
التفات نبود و نہ رغبت بچیزی داشتند و نہ ذکر معاملات دنیا را در مجلس خود می پسندیدند حضرت ایشان را
مزاج نفیس بود و نفیس طبع با ادب و سلیقہ شعار بفطرت خطاب ہرگز ندیدی آنچہ موزون و نیکو و نفع و
خوش ظاہر و باطن بودی پذیرفتندی بلکہ از خود چیزہا ایجاد فرمودندی کہ در نظر ہمگنان پسندیدہ و تحسین بود
حضرت ایشان صدیق بودند و صادق الوعد بودند با کسی آنچہ میفرمودند وفایش قبل از وقت موعود کردندی
حضرت ایشان صافی باطن و پاک طینت بودند اگر احدی از معاملات دنیا سخنی بہ پیش حضرت ایشان
بعرض رسانیدی او را در کلام او راست باور کردندی و اگر دیگری نقض یا تکذیب او بعد از آن کردی
حضرت ایشان ناخوش گشتندی کہ شما برادر خود را غیبت میکنید حضرت ایشان را در مسائل علم سلوک
و فقر آنقدر معلومات و قدرت بیان بودہ است کہ اہل منطق را در مسائل فن خود حاصل نبود تا آنکہ بہرہ
ازین علم نداشتندی و حاسدان ہم انکار بیان حقائق ایشان میکردند حضرت ایشان بقوت بیانے و
حلاوت لسانی معنی مقصود را ہر گونہ لباس دادہ خاطر نشین مخاطب خود کردندی کہ بعد از آن ہیچ شکے
و شبہتی او را نمی ماند و تسکین خاطر و تسلی باطن روی می نماید حضرت ایشان کتب حدیث و فقہ و تصوف
علی الدوام پیش نظر میداشتند و آنچہ میخواستند تلقین میفرمودند صحبت حضرت ایشان را خاصیتی بود کہ ہر کہ
شرف حضوری می یافت ہواجس نفسانی و خیالات دنیاوی بدلش گذر نمیکرد بلکہ یکسوئی و فراغ خاطر

و ذوق و شوق الٰهی غلبه می نمود. حضرت ایشان هر یکی را از وابستگان دامن دولت آنچنان به نظر محبت
می داشتند چنانکه والدین اطفال خود را دارند. پیکر عنصری حضرت ایشان را هرچند از ریاضت شاقه و
لطافت مستلزم نزاکت تمام دریافته اما هیچگاه بالای بستر و بالش نرم نیاسودندی و در موسم سرما چادر خس مثل
کمل بکار آوردندی. حکایت سفر اجمیر شریف و زیارت مجذوب رتیا شاه از زبان مبارک استماع افتاد
و گاه گاه بغرض ترغیب حضرت ایشان از مجاهدات و ریاضات خود سخن راندندی که سالها بر جبال
و بار اشجار قانع بوده ایم و در یک شب دوازده هزار ضرب وظیفه خود نموده تا آنکه خون از سینه برآمدن
گرفتی انتهی کلامه. حضرت الٰهی و مولائی را خوارق و تصرفات عظیم بود با آنکه توجه بصرف همت کمتر
داشتند چنانکه هر یکے از یاران طریق بالانفراد و بالاتفاق روایت کرده نقلی و حکایتی از آن بیان
دارد هرچند ذات مقدس حضرت ایشان مستغنی تر از انست که حرفی از آن نیز نگاشته آید لیکن اگر خاطر
یاران طریق و رفیقان راه توفیق بذکر بعضے از آن نگاهداشته آید بجا تا از جادهٔ اقتضاے مقام انحراف
نباشد. وقتی شیخ بنده علی مختار راج ڈمراؤن که از مریدان با اخلاص بود مبتلا بعارضه ضیق شد علاج
از حد گذشت و زر خطیر صرف شد سودی نداشت لاچیم بخدمت حضرت الٰهی قدس سره گذارش رفت
حضرت ایشان بعضی را از اهل سلوک اشارت فرمودند که هر شبانگاه بخانه اش رفته مشغول بطریقے
باشند که تلقین بود چندی برین برآمد آن یار بیمار دیگر بار پیام ادب فرستاد که زحمت از من دست
برنداشت ساعتے مزاحم اینجوف نیز مبادت مالوف حاضر مجلس بود حضرت ایشان تفحص کردند
و از یگان یگان پرسیدند بالآخر هویدا شد چنانکه جماعه که مامور بودند التزام خدمت بوجه تمام نکرده اند موانع و عوائق
دنیاوی سد راه شان گشته است. حضرت ایشان را تغیر مزاج راه یافت و همانوقت از جماعت خانه
برخاست فرمودند و مجلسیان را قبل از وقت معهود رخصت داده خود بنفس نفیس داخل حجرهٔ خاص
گشتند بوقوع این معنی جمله حاضران علی الخصوص مسترشدین مامورین مشوش و خائف بخانه خود رفتند
همین که صبح برآمد یاران از هر طرف جوش کرده بخانه مریض خود هجوم آوردند بنده و نگاه نیز از همیان بود
دیدیم که شیخ بنده علی صحیح و سالم نشسته و بمشاغل معمولی در پیوسته است هیچ اثرے از مرض در چهرهٔ او
پیدا نبود نشستیم و پرسیدیم که چگونه نشستید و چه حال دارید گفت الحمد لله که مرض از من دور شد و اکنون
تندرستم همگنان را حیرت درگرفت و تعجب ها میکردند که شب را چنین حالت بود و صباح را چنان
جمیع یاران حاضر و مریض صحت یافته اقرار کردند که اینهمه تصرف قوی مرحضرت ایشان راست
یاران سختی توقف کرده شادان و فرحان بخانه خود مراجعت کردند. دیگر در اکبرآباد میوه کثیر محافظ

آستانہ شریف ست کہ عمارتی بلند برآوردہ جناب جلالت مآب سید منور علی شاہ والد ماجد حضرت ایشان نسبت
و از تبرکات خاص آستانہ شریف جناب غوث اعظم قدس سرہ العزیز یک علم عطیہ حضرت بابرکت سید عبداللہ بغدادی
قدس اللہ سرہ العزیز پیر سلسلہ قادریہ دران موضع مشہور بآستانہ شریف ست دران مقام پاک هر سال
مجلس یازدهم شریف بماه ربیع الاول می بود همین برادر علاتی حضرت ایشان قدس سره سید امیر علی شاه
مرحوم بصرف منافع دیه معافی وا سے کہ نذر گذرانده مهاراجه گوالیار برای آستانه شریف مجلس
یازدهم منیف بتشکیل حضرت سید منور علی شاه علیه الرحمة است اهتمام و انتظام آن میداشتند خیمه خرگاه
با آلات روشنی در صحن آستانه می افراشتند و فرشهای مکلف گستردہ جملہ عمائد شهر در ساده و اهل مناصب
شریک این مجلس می بوده اند و حضرت ایشان در سایه علم رونق می بخشیده اند قوالان و گویندگان
شهر و بیرون شهر جمع آمده مجلس گرم می ساختند و سماع آن ارباب قلوب را از جا می برد و کشایش
اهل مجلس و مردم انبوه را تقسیم شیرینی و تبرک میکرد و باری یکباره سید صاحب بتقریب مجلس آستانه شریف
ترتیب داده و از کثرت روشنی فانوس و شیشه آلات نادی و چهار شب جلوه روز می نمود و هم مجلس
آمدن آغاز کرده حضرت ایشان در جماعت خانه با چند مریدان تشریف میداشتند راقم ایحروف نیز حاضر بود
که ناگاه باد صرصر برخاست و آنقدر شدت در هوا بود که حواس مردم بجا نماند قریب بود که جمله آلات و ادوات
روشنی از مانده ی و جهار و فانوس بهم خورده بشکند و بریزد بمجرد معاینه این حال سید مرحوم بخدمت بابرکت
حضرت ایشان التجا آوردند و از آسیب باد و تصادم آلات و انطفاء روشنی و برهمی مجلس امان خواستند
حضرت ایشان بنفس نفیس بالای بام جماعت خانه قدم رنجه فرمودند و آن همه خرابی و خسته حالی که پیش
نظر بود ملاحظه نموده همت صرف کردند و طناب سائبان مجلس آستانه شریف را که یکسره جماعت خانه
مربوط بود بدست مبارک خود گرفتند و یکدم کشیدند تا آنکه باد صرصر و کلی نهاد آنگاه که طوفان باد فرو نشست
از مجلس خبر آمد که هیچ نقصان اسباب تجمل نرسید و جمله آلات روشنی همچنان برجا ماند تماشائیان را حیرت فرو گرفته
و نظارگیان را انگشت بدندان ماند- و دیگر زیر دیوار جماعت خانه حویلی بود مولانا محمد عسکری که از مریدان
حضرت ایشان و خویشان سید امیر علی شاه و نائب سررشته دار عدالت فوجداری ضلع بودند دران حویلی
می ماندند یکبار حسب عادت کاغذات کچهری بخانه آوردند تا بروز یکشنبه که تعطیل انگریزی بود به کار شغلی
بپردازند یکشنبه بعد ساعت چار نائب سررشته دار در خانه نبود بودند آهسته کاغذات کچهری گرفته
با خود برد شور و غوغا برخاست راقم ایحروف نیز حاضر بود حضرت ایشان خادم خاص فرستادند که حال
چیست دریافته باز آمده حقیقت حال عرض داشت حضرت ایشان برخاستند و بعجلت بالای بام

حرف شنوده بگریست و معذرت خواست و التجا آورد که تقصیر کردم عفو میخواهم حضرت ایشان از خطای
او درگذشتند سر پا چهار روز لبیر آمده بودند که بهر چه سرکار شد و بخدمت حضرت ایشان حاضر آمد و از کاسه لیسی
خود خبر داد حضرت ایشان فرمودند که این عنایت حضرت سیدنا امیر ابو العلا است قدس الله سره العزیز
امروز که هفدهم شهر محرم الحرام سنه ۱۲۰۱ هجری است و راقم به تسوید این حروف اشتغال داشت مولانا محمد حسن
وکیل ضلع مین پوری با برادر خود مولوی محمد احسن صدر اعلی بر سر وقت راقم رسیدند و از این باب سخن آغاز
کردند که در اکبرآباد قصد خدمت حضرت ایشان کردم چون داخل در دولت شدم در دل خود گفتم که
چه خوش بود اگر حضرت ایشان شربت چای بمن دهند بعد از آن که مشرف بخدمت شدم حضرت ایشان
مشرف بخاطر من شدند و فرمودند که عادت چای خوردن دارید گفتم هر روز که خبر لیکن اکثر اوقات
بجا بیهم شیخ منصب علی را خواندند و پنهان حرف دیگر گفتند که بسی سخت نداده ام اگر شیر در چای
نباشد خوب است شیخ منصب علی حاضر آمدند حضرت ایشان امر آوردن چای کردند فرمودند که
شیر و چای جدا گانه آرید تا آنچه مرغوب خاطر باشد بدان عمل کنند شیخ حکیم الله یکی از مریدان نوشته
که من مدت چهل سال ملازم خدمت حضرت ایشان بوده ام و اکثر از آن است حضرت ایشان لطایف
فرستادند و بنده باز آمده عرض داشت که در تلاش جد کردم نیافتم تنجیه سکوت ورزیدند بعد از آن فرمودند
که فلان مقام بروید بیارید قاصد آنجا رفت و همراه خود آن کس را آورد حال آنکه کرت اول آن مقام از و
خالی بود و دیگر حضرت ایشان که تا ساعت دوازده مجلس میداشتند یک شبی ساعت ده همین که از
آنجا فارغ شدند و من بخدمت ایستاده بودم خلاف معمول مرا ارشاد رفت که اکنون خانه بروم خانه
رفتم و دیدم که نفیر گریه و زاری بلند است از آنکه دختر هفت ساله ام آنجا ناپدید گردیده بود و دیگر آنکه
در سفر گاهی ملکشیر یا سوار بوده ام که رخت از پالکی فرود می آوردم چون بمنزل می رسیدند و باز آن را به پالکی
می نهادم چون روان می شدند صندوقچه که همراه بود بار نداشت و از همان صندوقچه آنقدر خرچ می شد
که مثلش اگر هیات تا صندوقچه خالی گشتی عجب نبود و دیگر یکبار حضرت ایشان را مرض شدید دریافت
و خدمتگاران نیز ناخواسته موافقت کردند من خود تنها بخدمت قیام کردم و شب و روز حاضر می ماندم
وقتی در کیسه هیچ پنج فلوس بیش نبود درین میان آمدن ساز پوشی آفتابه و لگدان نو ساخته آورد
حضرت ایشان اشارت کردند که احتیاج حواله کنید عرض کردم که این قدر زر در کیسه موجود نیست
فرمودند که بهر ده و کیسه را وا نما به پیمانه رسول رفتم دیدم که کیسه پر از فلوس است و دیگر آنکه حضرت ایشان
چون متوجه عالم معنی شدند مدت یکسال و شش ماه بر آن گذشته بود و مرا ضرورت استفسار شغل

پیدا شد و بیاد آن نادی الم کرده را تازه دلم بگرفت و آه حسرت از دل پر درد برمی آوردم که بیاد وصل آنکه
پیچم و کجا یابیم و سه روز همین کیفیت بر من طاری ماند آخر الامر شبی گریان گریان بخواب رفتم دیدم که
حضرت ایشان با همون صورت و شان بر سر این خسته جان جلوه کردند و بکمال شفقت و دلجوئی بطلب اللسان
گفتند باین الفاظ که گوش کن هر چه بتو سپرده ام یاد گیر و هوش دار ذکر آنست که بزبان تعلق دارد و نه بقلب
و نه بنفس و می خود مالکم کن تا پیدا شود پس انتقد تا بس ست انتهی - از برادر سید عبد العلی روایت است
که حضرت ایشان چون از بانس بریلی وارد سیرلھ شدند و بخانه منشی محمد اعظم سررشته دار فرود آمدند شاهزاده
سید اصغر علی شاه را که اکنون صاحب سجاده حضرت ایشانند تپ محرق دامن گرفت و حضرت ایشان تا عشت
شفقت کرده بظاهر رجوع باطبا در شهر قرار دادند و حضرت ایشان در باطن بجانب حضرت سلطان المشائخ
محبوب الهی قدس الله سره العزیز متوجه شدند و این بیت القا شد و بر زبان مبارک رفت که یا نظام الاولیا
و الدین صدر صفا + قرة العین نبی شان علی مرتضی + از همان وقت صاحبزاده را خفت در مرض پدید یافت
و تپیدن آن بگرانی سر بدل شد و حضرت ایشان بشاهزاده مخاطب شدند که بدهلی رفتن دل می خواهد عرض داشتند
که بلی درین میان منشی محراب علی سررشته دار حج حاضر آمد پسرک داشت بیمار جان بلب حالت او را بگذارد
و التماس قدم رنجه نمود حضرت ایشان معذرت کردند و شربت آب و میوه ارزانی داشتند بمجرد آنکه طفلک
بیمار خورد چشم بکشاد و شیر پستان مکیدن گرفت و بشیر سیاه برگ غلام عبد القادر الدنی که یار طریق
امانت با آنچه حضرت ایشانند کتابت کرده انکه برادر بزرگ مولانا ابو الحسن [illegible] نانی بتهمتی از قبیل از نشا
در [illegible] افتاده و حضرت ایشان [illegible] صبر و رضا بقضا شده مدتی معدود بهمراه آباد و زندان را آباد داشتند
در اقصه بارکار [illegible] اما آن کار بسته گره نگشود چون از هر طرف یاس رو نمود رو نیاز بسوی حضرت ایشان
آوردند و عرضداشتی مشتمل بر احوال پریشانی و بیکسی و نا امیدی مرتب کرده به پیشگاه حضرت ایشان ابلاغ
نمودند اتفاقاً برادر شیخ منصب علی که مقرب بساط دولت بودند آن را با ادب پیش کردند و بعد حصول
اجازت گشوده خواندن گرفت عنوان عرضداشت این بیت بود ع مکن تغافل ازین بیشتر که می ترسم
گمان برند که این بنده خداوند است + حضرت ایشان اول این بیت که خوانده شد چشم بر هم نهادند
و شیخ منصب علی ساکت ماندند و لحظه توقف شد حضرت ایشان چشم مبارک وا کرده به شیخ منصب علی خطاب
کردند که چه نوشته است شیخ همان بیت را با ادب باز خواند حضرت ایشان باز چشم بند کردند بعد لمحه ارشاد شد
که چه نوشته است شیخ همان بیت انشاد کرد و حضرت ایشان استماع نمودند کرت چهارم که این معامله رفت
دریای رحمت بجوش آمد و بی آنکه عرضداشت تمام شود فرمودند که هر چه بپرورده ام علی الصباح

شیخ منصب علی حسب عادت وقاعده خود حاضر آمدند و کورنش بجا آوردند حضرت ایشان ارشاد فرمودند که
بروید و برادر خود مولوی بدر الحسن را همراه خود آرید چون صادق العقیده و کامل الیقین بودند بیا نقت
عازم کول عرف علیگڈھ شدند تا بمنزل مقصود رسیدند بیانه هم مولانا را از حبس خلاص میکردند بهر حاضران
اقرار بدین بیت کردند ؎ اولیا راهست قدرت از اله + تیر جسته باز گردانند زراه + و حکایت دیگر نیز آورده
که سبق ذکر یافت از ترتیب مجلس صحن آستانه شریف و بر خاستن با وضو شدند و محفوظ ماندن شیشه آلات
چهار و هاندی و فانوس که در شامیانه آویز بودند - و دیگر مولوی احمد حسین تحصیلدار که در جوار خانقاه
حضرت ایشان مقیم بودند برادرش احمد حسن آسیب زده شده در آن ایام که آبستن بود و نوبت
بدان رسید که جان از دست خلل بیرون بردن دشوار می نمود چون وضع حمل کرد مضغهٔ بیش نبود
مشاهده این واقعه حیرت ردی نمود و جمله اهل خانمان را هیبت تمام در گرفت آنگاه رجوع بخدمت
بابرکت حضرت ایشان آوردند آنحضرت عذقت پیره حنا کشیده دادند که از آن مرض صعب و دو
و مریضه شفا یافت - و دیگر حکایت بلند شدن اسپ سواری تحصیلدار از پیش در دانه خانقاه شریف و
باز آمدنش بسر خود نبشته اند که پیش ازین بمفصل تحریر آمد - و دیگر وقتی فرحت علی برادر شیخ منصب علی
مهتمم مهام خانقاه را زحمتی پیدا شد از آسیب پری یا جنون که از سر پنج انگشتانش خون روان می شد
و بحالت بیخودی گوناگون درد و الم او را اضطراب پیدا اشت شیخ خاکستری از اگر دان جماعت خانه گرفته
فرستاد و آن بیچاره از آن رنج باز رسته و بیاسود - و حکایتی دیگر نقلیم آورده اند که یکبار پیرزنی بخدمت
حضرت ایشان حاضر شد والتجا نمود که فرزند من از من جدا شده و بطرفی سر نهاده و تا اینهم خبرش باز
نیامده است نترسیدم که از آن بهالکم حضرت ایشان فرمودند که یکبار بحضرت خواجه بزرگ غریب نواز
قدس الله سره العزیز حاضر شو تا از آن مقام آگهی حاصل کرده و پسر و زن آنجا بیاشاد نموده روان شد و با جمیر شریف
خود را افگنده پیش بلند دروازه بخواب رفت بشارت داوند آن پسر گم کرده ات اگر فرزند تو در شهر خانه والی ٹونک است
برو و با خود آر چون بیدار شد راه ٹونک گرفت و چون برسید فرزند خود را نیافت لاجرم از آنجا برگشت و بدرگاه
عالیجاه اجمیر شریف حاضر آمد و بمقام بشارت خیر دیگر بخواب رفت کرت دوم بگوش شنیدن در داوند که پسرت
از ٹونک غیر حاضر بود اکنون بجای خود باز آمده است و ترا خواهد پیوست پیرزن از ٹونک پسر را همراه
گرفته باکبرآباد رسا لما و غا نما رسید شکر بجا آورد که بهمین توجه حضرت ایشان فرزند من بمن پیوست و این
سر آن نسبت خصوصی آنشعب می کند که حضرت ایشان را با خدمت حضرت خواجه بزرگ قدس سره العزیز بود
و دیگر واقعه شیخ خورشید علی کوتوال بلند شهر نگاشت که در زمان بغاوت عام سنه ۱۸۵۷ع مجرم قرار یافته

بمحبس مرادآباد افتاد و از منصب تحصیلی معزول گردید همین پسرش که کرامت علی نام داشت بعلت بغاوت تا
زیر هوا خانه آمد و بنوعی از انجا در گریخت و خود را به دهلی که در آنگاه محل بغاوت بود افکند در هنگامه شورش
بیاسا سید خورشید علی که از روزگار اینچنین چشم زخم دیده و از تهیدستی و بی‌حیثیتی کار و با تنخواه اندک رسیده بود با مولوی
احمد حسین که در ملکیسری تحصیلدار است و ل طرح مراودت انداخت از انکه هردو مرید حضرت ایشان و یار طریقت
بودند در آنوقت که سمت کوتوال بیسر ساعدت بود از مشیت الهی اتفاق چنان افتاد که حضرت ایشان را
جانب دهلی بزیارت آستانهای متبرکه سفر پیش آمد چون مهاسرای قصبه کول بوده و همایون شرف یافت
تحصیلدار بضرورت کار حاکم در آنجا رسیده و با سید میر تراب علی که خاص ملتزم رکاب سعادت بود بر سر خورد و از
وارین آمد و لت عز آگاهی یافته بخدمت با عظمت حضرت ایشان فرز اند و بحضوری گشتند و کوتوال معزول که
یار طریقت خود را نیز طلب خواندند کوتوال با حال زار افتان و خیزان حاضر شد و چون نظرش بر جمال مبارک افتاد
دلش بهم بر آمد و بی اختیار بهای های گریست و یاد مصائبی که بر سرگذشته و سوالی دبره هجوم آورد و عنان
اختیار از دست او ربود حضرت ایشان را بدیدن این حال رحمت آمد چیزی از وظیفه ارشاد فرمودند و خود بسوی
دهلی روان شدند هفته بیش نگذشته که خواجه احمد حسن سهارنپوری سپرنتنڈنٹ پولیس مقدمه سید مهدی علی
که بیش از یک لک روپیه مال و نقدش بدزدی رفته بود پیش حاکم درخواست نمود سید خورشید علی کوتوال معزول که
تا مگر بهدستی و پشتی او کار تحقیق سرقه و گرفتاری دزدان بانجام رساند کوتوال بر منصب تهانه‌داری کانا و
از پیشگاه حاکم وقت بشرط اتمام این خدمت نامزد گردید خورشید علی چون این معامله بوقلمون دید عرضی نیاز
یکی پس دیگری متوالی فرستاد تا این مهم آسان شود و از این کالیفه گره بگشاید از پیشگاه حضرت ایشان
ارشاد شد که خورشید علی را بپرس ست معزول بکجا بازگشته اعلام کنید و همچنان بظهور آمد که شیخ خورشید علی
تا دم واپسین بر همان منصب کوتوالی بلند شهر قائم و کامران ماندند - و همچنین است این قصه مولوی
احمد حسین تحصیلدار مسبوق الذکر است که تحصیلدار دو ماه قبل از بروز بغاوت فوج رخصت فاصله
حاصل کرده با عیال و اطفال به وطن مامن خود اقامت گزیدند و در آن زمان پر آشوب از تمام مکاره
و حوادث محفوظ و مصئون ماندند چون هنگامه بغاوت فرونشست و امن و امان پدید آمد تحصیلدار
باجازت حضرت ایشان در صدد حصول معاش شدند و بر منصب خود که تحصیلداری است و آن هم بود و فائز
با آنکه هیچ قاعده و قانون مقتضی نبود که نوکری تا دو سال از کار خود بلا اطلاع دیگر باره تشریف خان
منصب کبیر و جلیل ارباب قانون و ضوابط حیران اتفاق کردند که ما هیچ معامله نظیرش نیافته ایم و
بیرون از دیدن و شنیدن است و این نیست مگر از تصرفات حضرت ایشان قدس الله سره -

مولوی غلام عبدالقادر الدنی تریدی این هم نبشته اند که روزی حضرت ایشان حسب عادت با جماعت
طالبان حق حقائق و معارف و تذکره بزرگان سلف از زبان گهربار میفرمودند. و من نیز حاضر مجلس بودم
ترقی ازان فرقه که بطوائف موسوم ست نیز در انجا ساعت می نمود گریستن آغاز نهاد و عرض داشت که من
از پیشه خود توبه میکنم و زندگی خود چنانکه باشد بسر نمایم معاینه این حال عبرتے تمام به خاطر حاضرین و یقین
پیوست که اینهمه برای نصیحت گرفتن حضار ست با همگنان متاثر شده دست بدعا شدیم که حق سبحانه و تعالی مارا
از مناهی و ملاهی بر کنار داشته در ظل عاطفت حضرت ایشان دارد۔ محمد عبدالله خان چیلیسر
مرید حضرت الٰهی قدس سره نبشته اند که شبی بحالت شدت مرض مرا زیارت جناب امام حسین سیدالشهدا
علیه السلام و حضرت الٰهی در عالم رویا نصیب شد ارشاد فرمودند که بشدی با مداد آن از مرض وارستم
چون این واقعه بخدمت با عظمت پیر و مرشد عرض کردم فرمودند که دیگران هم مراتبت حضرت سیدالشهدا
رضی الله عنه دیده اند غالبا وصال من بشهادت انجامد و همچنین بوقوع آمد که در آخر وقت مرض اسهال لاحق شده
و متوجه عالم قدس گشتند۔ مولوی طفیل احمد مرید حضرت الٰهی قدس سره تقلیم آورده اند که در زمانه بغاوت
هنود مرا تا چهل روز تپ لرزه نگذاشت روز آخر بعد لرزه و ظهور تپ حالت غشی طاری شد دیدم که حضور
اقدس عصا در دست تشریف آوردند و آثار مسرت بر چهرهٔ مبارک عیان بود همین که افاقت ازان حالت
دست داد از بستر شادان برخاسته این واقعه بخدمت والده ماجده گذاردم که حضرت بابرکت بقدوم
میمنت مرا از مرض خلاص کردند و همچنان شد و بعد ازان مرا لرزه نگرفت۔ و نیز بتقریب ملکت شاهزاده
عالی گوهر سید اصغر علی شاه سلمه الله تعالی حاضر آمده تا آخر رمضان ملازمت کردم یک روزی بعد از
مغرب شرف حضوری یافتم حضور اقدس را دیدم که تنها در حجرهٔ خود تشریف داشتند مخاطب من شده
فرمودند که این وقت طاهر شاه مندراسی را که در عرس حضرت خواجه سلیم چشتی قدس الله سره العزیز به
فتحپور سیکری رفته است معامله پیش آمده روی جانب مغرب فرمودند که آن سمت فتحپور سیکری است
کرت دوم متوجه من گشتند و بزبان مبارک راندند که این وقت طاهر شاه مبتلا به بلائی گردید
امروز چه تاریخ ست عرض کردم که شب بست و هفتم ماه رمضان شریف ست بلفظ مبارک رفت
امشب شب قدرست یاد دارید چون طاهر شاه از فتحپور سیکری باز آمد بنده از احوال عرس شریف پرسیدم
گفتند که آنجا مشغول بودم ناگاه مادرم از مندراس رسیده دستم بگرفت و گفت که تو در غیبت من قصد
اینجا کردی اکنون با خود بمندراس برم معاینه این معامله اضطراب تمام روی داد حضور اقدس را
یاد کردم آن صورت از چشم من غائب شد و من همچنان مشغول ماندم مرتبه دوم مادر با یک رفیقی

سر برہنہ موی دراز باز آمد آن درویش و تنم بگرفت و گفت برخیز تا بمند راست بروم من تاب این درشتی
نیاوردہ باز حضور اقدس را یاد کردم یا سید مظفر علی شاہ خبر گیرید ہمچو این لفظ آن اشکال ناپدید گشتند
تعالی اللہ ذات برکات حضرت اللّٰہی قدس اللہ سرہ العزیز چقدر مشکل کشا بود۔ دیگر وقتی عارضہ زکام و
حرارت بمن استیلا کرد چنان کہ فرض پیشین نماز شام ادا نمودم و دیگر آداب و وظائف معمولی نیاوردہ اندر
خانہ شدم و لحاف بسر کشیدم دیدم کہ حضور اقدس عصا در دست تشریف ارزانی داشتند علی الفور حرارت
و زکام فرو شد صحت رو نمود و بیرون از خانہ آمدہ وظائف معمولی خواندم دیگر یکبار دختر مرا درد پہلو
برخاست کہ از شدت آن ہوش در باخت ہیچ حیلہ حضور اقدس و آب بیاوردہ قطرات چند در دہانش
انداختم ہمانند ہم ہوش آمد و گفت کہ حضور اقدس تشریف آوردند و دست شفا بر سینہ ام فرود آوردند کہ
از آن صحت یافتم۔ دیگر مولوی غلام سبطین وکیل سرکار در اکبر آباد بجرم تغلب مال خود و سپرد عدالت سشن جج
و مقدمہ اش بدو سال کشید وکیل از این ماجرا بہ تنگ آمدہ التجا بحضور اقدس آورد ہم آن وقت کہ تاریخ اختتام
مقدمہ و حکم تعزیر نزدیک بود بر زبان الہام ترجمان رفت کہ بروید و لطف خداوند تعالی وا دیکھو خواہد کرد
چون تاریخ معہود در رسید حاکم عدالت وکیل را اجازت بکرسی نشستن داد و بجانب جنٹ کہ منصب داری فوجداری بود
رو آوردہ گفت کہ این مقدمہ حساب فہمی ست رجوع بعدالت دیوانی بایستے کرد نہ بہ فوجداری و تا کہ
در عدالت زیرین ترتیب این مقدمہ کردہ اید و مقدمہ را سپرد عدالت سشن نمودہ پس آمدن شما
درین عدالت بغرض تقویت و اثبات مقدمہ خارج از ضابطہ قانون ست بازگردید و کار عدالت
خود کنید۔ و بوکلا مولوی غلام سبطین گفت من از شما خوشنودم کہ شما طریق ہمدردی با برادر ہم پیشہ خود
سپردہ اید و دست از اجرت شستہ شمارا احتیاج بہ گفتگو نیست بعد ازان دو سہ شہادت از جانب مدعی
گرفتہ مولوی غلام سبطین را رہا کرد و بکار وکالتش مشغول داشت این سرگذشت عدالت بود و اینجا
حضور اقدس از حجرہ شریف برآمدند و با من مخاطب شدند کہ امروز مقدمہ غلام سبطین پیش گردیدہ
دیدہ بود کہ مولوی غلام سبطین حاضر آمدند و انچہ بسرش گذشتہ بود بعرض رسانید۔ دیگر ساعتے کہ ملک
اودھ حضور اقدس را اتفاق سفر افتاد و بہ ہیئت مقام ردولی بزیارت با عظمت شیخ عبد الحق
قدس اللہ سرہ العزیز شاہ مسعود احمد کہ از اولاد شیخ و مہتمم درگاہ شیخ قدس سرہ بودند این خبر جان بخش
یافتہ در بلیغ حکم فرستادند کہ خیمہ با تیتی ساگ ہم بر خوان باشد و آن مرغوب خاطر حضور اقدس بودہ است
چون بندگان حضور نزول فرمودند و از زیارت شیخ قدس سرہ بیاسودند و نوبت بطعام رسید
صاحبزادہ درگاہ شاہ التفات احمد کہ سجادہ نشین حضرت شیخ قدس سرہ اند آن را پیش حضور اقدس

بدست خود کشیده تا بهمان وقت اشک گوهر نثار از چشم مبارک جاری شد و بلب بار این کلمه بر زبان فیض ترجمان
میرفت جهانداری چنین باید که حضرت شیخ قدس سره فرموده اند روز دوم سجاده نشین بس بس خواستند
که امروز هم قیام شود لیکن حضور اقدس معذرت کردند باین لفظ که هر کرا مهمان بودم رخصت نمود دیگر
توقف نتوان کرد دیگر در اثنای سفر با طرف ملک اوده هر گاه که حضور اقدس بمقام نوباوان درگاه
فروکش بودند روزی سید سجاد حسین بهرائچی از سادات بارهه که تعلقه دار ضلع گونده بود بزیارت حضور
اقدس حاضر شدند و ساعتی چند اکتساب شرف حضوری کردند چون از آنجا برخاستند عرق آلود از بالا
تا بپا فرو آمدند و اشک از دیده می ریختند و میگفتند که دنیا ببرکت همچنین اهل الله قائم است ورنه امکان
مهلت یک ذره نمیداد - دیگر روزی از زبان مبارک حضور اقدس سره سماعت کردم فرمودند که از
حضرت حق تعالی شانه اجازت بیعت گرفتن بهر سلسله که بتاریخ دوم جمادی الثانی ۱۲۹۳ هجری قدسی
الهام شد باین لفظ است هر کرا دستگیر شوی این بیعت است مانند بیعت دیگران - دیگر مرزا اکبر بیگ
اثنا عشری کبیر السن بحضور آمده نشست و گفتن آغاز نهاد که ما از دوستان والد بزرگوار شما جناب سید نور علی
رضی الله تعالی عنه هستیم و بندگان حضور را در کنار پرورده و حضرت اللّٰهی قدس الله سره که علم آن داشتند
سخن سکوت ورزیدند و متوجه گشتند دیده بود که مرزا را کیفیتی بگرفت و از پای برخاست و خود را بر قدم
حضرت با عظمت انداخت که بیعت مرا دستگیر شوید حضور پرنور این لفظ بر زبان آوردند که حضرت مرزا
این چه خیال است ما کنار پرورده بقول شما هستیم نیکو باشد که بدست پیری سالخورد بیعت کنید مرزا گریه
و زاری در آمد و عرض نمود که من بدست حضور توبه کنم حضرت با عظمت تغافل میفرمودند و مرزا را قلق و
اضطراب می افزود چون اصرار مرزا از حد گذشت التماس و پذیرائی یافت خود مرید شد و جمله عیال خود را
بحلقه ارادت حضور پرنور آورد و مرزا از جهان درگذشت خداش بیامرزد فرزندش نواب جان نام لباس
گوناگون در بر کرده از شهری بشهری و از ملکی بملکی آمدن و رفتن دارد

منامات حضرت اللّٰهی قدس الله سره العزیز که از زبان مبارک بسماعت رسید

قال مولانا و مرشدنا قد خطر ببالی مرة ان المصائب التی وقعت علی امام الکونین
حسین بن علی رضی الله تعالی عنه فی دشت کربلا ما فعل بوالدیه وجده المصطفی صلوة الله
علیهم اجمعین فاذا انا بنائم فرأیت فی المنام که جناب علی مرتضی کرم الله وجهه تشریف آورده اند
من از خدمت ایشان استفسار کردم حضرت ایشان اشارت بجناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم

کردند چون بحضور اقدس عرض کردم فرمودند از سیدہ عالم باید پرسید بموجب ارشاد حاضر بجناب خاتون جنت سلام اللہ علیہا شدم از سوگواری والم آنچہ در بندگی ایشان مشاہدہ کردم در گفتن نیاید گریہ در من افتاد و سخت بی اختیار گریستم چنانکہ چشم من بکشاد و عیہا از آن در دل گذشت کہ چون حال چنین است خود بر حضرت امام حسین علیہ السلام چہ رفتہ باشد ہم در خواب دیدم کہ خدمت امام ہمی صاحب تسلیم و رضا یعنی جناب امام حسین ابن علی مرتضی سلام اللہ علیہما با خاطری آسودہ در جائی متمکن ہستند بمشاہدہ جمال باکمال حضرت ایشان آنہمہ اندوہ من فرو نشست و تسکین تمام حاصل گردید الحمد للہ علی ذلک

قال مولانا و مخدومنا رایت فی المنام مرۃ کہ من طوف روضہ مقدسہ جناب سید الانام علیہ و آلہ الصلوۃ والسلام بکمال ذوق و شوق میکنم و چیزی بر زبان من جاریست چون نیکو تامل کردم این دو بیت بودند ؎

بلغ العلی بکمالہ	کشف الدجی بجمالہ
حسنت جمیع خصالہ	صلوا علیہ وآلہ

قال سیدنا و مولانا رایت فی المنام مرۃ کہ من اندرون روضہ مقدسہ نزدیک مرقد معلی جناب سید الشہداء حسین ابن علی مرتضی علیہما التحیۃ والسلام گریان ایستادہ ام چون نظر بیک جانب افتاد دیدم کہ جناب سید المرسلین علیہ الصلوۃ والتسلیم تنہا بنفس نفیس رونق افروز ہستند آسودہ و آن شہ ہم خواجہ دو عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم بسرعتی کہ در بیان راست نیاید متوجہ بمن شدند و ہر دو بازوی من بدست مبارک گرفتہ مرا بجای خود نشاندند و خود بذات اقدس از نظر من پنہان گشتند الحمد للہ علی ذلک۔

قال سیدنا و مولانا رایت فی المنام کہ از ہر شے آواز انی انا اللہ بگوش خود می شنیدم و آن وقت عجب عالمی طاری بود کہ در بیان نیاید الحمد للہ علی ذلک۔

قال سیدنا و مولانا رایت فی المنام مرۃ کہ من بجائی رفتہ ام حضرت قدوۃ الاصفیا سید ابو العلا رحمۃ اللہ علیہ را دیدم کہ در لحدی آرمیدہ اند و چادری برنگ گلابی بر سر کشیدہ نزدیک تر رفتم و انگشت پای حضرت ایشان گرفتم یک ناگاہ از جاے خود برخاستند و نشستند و روی مبارک بجانب من کردند و این لفظ بر زبان مبارک راندند ہمنے دین بھی دیا اور کچھ دنیا بھی دی۔ الحمد للہ علی ذلک۔

کلام سراپا الہام حضرت بابرکت سید مظفر علی شاہ مدقق کتاب مستطاب جواہر غیبی متخلص باللّٰہی قدس اللہ سرہ العزیز

متضمن حمد و نعت و مناجات و مناقب است با تقریظ منثور و منظوم از محمد ابوالحسن
متخلص به حسن فریدآبادی و تقریظ منثور دیگر از منشی محمد عمر دراز خان منصبدار سررشته
مراکب و خانی اکبراباد غفر الله ذنوبهما و ستر عیوبهما

تقریظ محمد ابوالحسن متخلص به حسن رحمه الله و غفر له

درین اوان که دامن تعلق از همه برچیده با دل فارغ صحبت داشتم و نقوش کثرت از لوح خاطر فرو شسته خویشتن را از زحمت این و آن فراتر می پنداشتم - نه از نغمه بیشین اثری بود و نه از ذلل آخرین خطری - روزها بکسب مالا بد بسر میراندم و شبها به بیغمی نفس میراندم - نه رفیقی بود و مساکه با او دل خوش کردمی و نه جلیسی که از صحبت او را غنیمت شمردمی - در نوبت گاه گاه ناخن بدل فرومی برد اما موافقت تقیدها و قدر آنچه را از سینه می سترد - طائفه گمان بردند که بباطل پا به پا نجود می چیند و گروهی در شک افتادند که بنگاه استغنا در همه کس می بیند اگر صاحب دنیاست پس از صحبت ابنای جنس نفور چراست و اگر از حلقهٔ فقراست با می غولتش کجاست اما چون در بیان خود نظر می کردم ذوقها ازین ابیات می بردم

آنکه مست باده یکتائی است — بی نیاز از ساغر و مینائی است
دوستان را بهر من بست خویش — عافیت در گوشهٔ تنهائی است
تو ز خود غافل غلام هر خسی — شهریاری در خودت دارائی است
از نظر غائب مشو کین هیچ نیست — چشم پوشیدن ز خود عنقائی است
عشق مولا و ان صراط مستقیم — کفر و دین خود ملت آبائی است
هر سر سودای او دیگر حسن — طالب الهی و مولائی است

آگاه دلان نیکو دانند که بسی برنیامد که تقریر تام در وضیح روزگار راه یافت و طرز تمدن و شش با شهرت کسوت دیگر بر قامت خود یافت آن اسم قدیم و آن علوم مشرقی که پیش ازین سرمایه نازش خود را چون جنس هیچ میرز در کوزه پول انباشت و نوبت کار تا بایجا رسید که لفظ مولوی با نام همچو منی ملصق گردید متعلم ملال است و تا سنت ته جامی تعصب و تقشف درین وقت اگر دانده از صحبت کناره گیر و معذور است و اگر شناسائی درگلیم حسرت سمیر و محبوس - حالتی چنین بود که این کس فرا نمود درین میان آمده ذاک کاغذی بمن داد چون نیک نظر کردم یافتم که جوهرشناس قدردان محمد عمر دراز خان که سلسله نسبش دراز باد دولت خانی سا چشم سیرش با زچیده می انا شعار دوشته

فراهم آورده و نبذی از منثور خود دران تعبیه کرده علی الحال سر بگریبان فرو بردم و این دو بیت را
ترجمان حال خود شمردم شعر

	فلو قبل مبکاها بکیت صبابة		بسعدی شفیت النفس قبل التندم	
	ولکن بکت قبلی فهیج لی البکا		بکاها فقلت الفضل للمتقدم	

نظم و نثرش در رفعت بود و فقراتش چون امنزلت سخندان معنی شناس رمز آشنا حقیقت اساس
تربیت از فحوای کلامش آشکارا بود و ادب از سیاق هر امش هویدا. با این همه دماغ جانش از روایح
اراده لبریز و سویدای دلش از نور صداقت موج خیز. صاحب دل سست و رنج ارباب دنیا و آزاد
طبیعت بی ریب و ریا شگفتها دارم و از غرائب نامی شمارم که درین زمان چو صاحب دل و صاحب زبان
در معرض وجود آمده که هم در دنیا مسعود آمد و هم در عقبی محمود. بعد از نثر چنین از اشعار جواهر نثار که بر صفحه
قرطاس رقم بوده نتوانم که از دیده بگذارم و چیزی بصورت غزل و اندکی بلباس نعت و منقبت
اما اگر بنظر امعان مشاهده رود فی الحقیقت دفتری بود از حقائق و معارف هر بیتی از ان ابیات
معانی یک کتاب در بر داشت و خط نسخ بر نسخ نو و کهن می نگاشت عذوبت کلامش لسان الغیب را
چاشنی تازه می بخشید و شیرینی زبانش مثنوی معنوی را شکر بشکر می پاشید عطار را دماغ جان
از بوی دلاویزش معطر بود و روح سنائی از نور جان فزایش منور. هر بیتش خزینه ایست از اسرار الهی
و هر شعرش گنجینه ایست از رموز آگاهی. حقایق بلند از شرح سخنش صورت تصویر بسته و معارف ارجمند
از آب بیانش گرد خفا از رخ شسته. غزالان معانی اطلاق در کمند ترکیب الفاظش بند و آهوان
اشارات غیب هویت در سلسله امواج تکلمش مستمند. گاهی تفسیر کنز مخفی را ادا کرده و داد
دقیق لولاک را بمنصه شهود نهاده. اگر جامی خمخانه توحید را در کشود تشنگان بادیه طلب را سیراب نمود
و چون در مقام آتش عشق و محبت افروخت عاشقان جمال را پروانه صفت پاک بسوخت
تا دست بگریبان ناز انداخته و سوز محبت را با ساز باخته تلوین با کام دل هم آغوش و
تمکین را هم منزلت از دل فراموش بیرنگی را از صبغتش نازیبا بود و اطلاق با مضایقه
باده اش دمساز وحدت از پرده کثرت رو نما و کثرت در نقطه وحدت چهره گشا اجمالش کنه
حقیقت را ادا می نمود و تفصیلش مراتب را اگر وا کرد می کشود و غیبت از باده مغشوش محو و شهود از
بوضاحت مصداقش سراپا ظهور بالاتر. کلمه تلقین در فیض بر روی طالبان کشوده و تعلیم از
مراد و الفاظش رو نموده [illegible] سکر از دیده شان نهاده و صحو از بیانش گرم بازار. در حقیقت

این نه اشعار اند که برسم معهود ترکیب از الفاظ مانوس یافته و معانی آبدار شکل گوهر شاهوار ازان تافته بلکه آئینهٔ حقیقت اند و مرآت معارف و دقائق که عارفان حقیقت آگاه صورت مقصود در آن مشاهده میفرمایند و واقفان اسرار معرفت چشم تمنا بر روی دل میگشایند و چرا نبود که این کلام و نظام ترادیدهٔ لب و زبان حق ترجمان شاهنشاهی ست که امروز در دار الملک فقر بر تخت کامرانی جلوس میمنت دارد و منبر خلافت و نیابت از خطبهٔ بهایش جلوه سعادت - یعنی قطب ارشاد قبلهٔ ابدال و اوتاد آفتاب حقیقت رهنمای طریقت بحر عرفان لاهوت گوهر عمان ناسوت مقرب درگاه الهی مظهر انوار نامتناهی حامی دین مبین حافظ ارکان شرع متین جامع معقول و منقول حاوی فروع و اصول صاحب هدایت و ارشاد مالک مقامات و اجتهاد دُرة التاج سیادت قرة العین نجابت امام طبقات انام مقتدای هر خاص و عام گوهر درج نبوت اختر برج فتوت مولی العرب و العجم سلطان الموالی و الخدم سید السادات مفخر الکائنات حضرت ظل الله سید مظفر علی شاه لا زال شمس هدایته طالعة ه

در خاندان فقر که شمع منوری — در ملک باطن آمده شاه مظفری
علم سلوک را توئی استاد با هنر — در طبقهٔ مشائخ دین شیخ اکبری
بر آسمان فقر و فنائی چو آفتاب — در معدن شریعت و ناموس گوهری
نازد بذات پاک تو بس شهر نسب — نور دو چشم حیدر و روح پیمبری
از صلب آدم آمده نی چون تو در وجود — شد سالها که دور کند چرخ چنبری
خواهد شرف ز نسبت پای تو تخت ماه — کسب سعادت از تو کند بخت مشتری
دلها ز فیض تربیت یافت رنگ و بو — مانا که چون سهیل درخشنده اختری
هر کس که در ازل ز حقیقت نصیب یافت — بخشش کند بسوی جناب تو رهبری
زانگونه نسبت تو بلند ست کز علو — ختم است بر تو سلسلهٔ چشت و قادری
آنرا که بهرهٔ ز رشادت نهاده اند — آموزد از حضور تو آئین سروری
ذات تو چونکه مظهر نور نبوت است — تعمیر شد برای تو این قصر ششدری
چون قامت تو بهر عبادت گرفته خم — بگذاشت سرو چمن دهر عرعری
گر دست من بپوتهٔ خورشید وا رسد — بر پای تو نثار کنم زر شش سری
مداح چون تو شاه فلک جاه گشته ام — در دهر ما که می طلبد از شکر تری

مطلع ثانی

آدم گذاشت بهر تو تشریف مهتری	حوا گرفت از پی تو مهر مادری
انوار حق ز روی تو رخشان شد ار اگر	نور از تو اقتباس کند مهر خاوری
تا خطبه را بنام تو خوانند قدسیان	طوبی شگفت نیست رود گر به منبری
فرزند مرتضائی و صاحب ولایتی	فخر منست گر بنهم سر بقنبری
مانا بقلب گشته ازان ره بسطح باغ	تشکل عروس یافته تشکل صنوبری
سازی مهندسانه نظر پیش تو فلک	خود را گره صفت فگند از مدوری
ادراک کی شود خط مستمر تا مماس	مرکز کجا رسد بمحیط از فراتری
تفریق کی رسد بمقامی که جمع تست	آن قسمت ولیت بضرب مکسری
جبرست ولی مقابله لیکن معادله است	در مجملست که نفی ز اثبات شد بری
شد خط استوا ز طریقت طریق شمس	خط مقوس آمده در کار محوری
جوزا بود ز نعرهٔ توحید تو دو نیم	میزان کند ز عدل تو قصد برابری
ای مصدر حقائق و ای عارف رفیع	معروف را تو آمر و ناهی ز منکری
جمع است و جمع جمع همه او هم ز لطف تو	مجهول و علیل نظر فهم چه بنگری
نحوی برفع جاه نصب گشت عین بنه	سکان شد بنا و کسر به ترکیب عنصری
مشغول سفسطه شده تصدیق مسلم	نوعی نماند یاد ز جنس تصوری
فصل بعید سلب سلوک اد و لم شود	محصور جزئیات شدم در توانگری
موضوع علم من شود و جز وجود تو	محمول باد چند دگر رسم آزری
امروز جز لا تجزی ز جود تو	با من همان کند که باعراض جوهری
صورت دگر نه بیند هیولای جسم را	بر اهل مطلق آئیم اگر نیک بنگری
با ابا السلام من حرم خانقاه تست	شوق طواف و بسته ام احرام اکبری
شوطی ز تو بعرق و مناسک ادا کنم	بر کوه رحمت آیم و لبیک راحری
نص اصول دین متشابه نشد چنین	امر تو محکم است و مفصل ز بیتری
از استعاره کرمت بخت من بکام	تشبیه در بیان چه دهم از سخنوری
لفظ از نشست و زد مواجب تنافرست	در شرح نظم فصیح ست از دری

مانند نکهت در نسیم بهار که او نیز در مجلس او بهلوی همدگر نشسته حسن معاشرتش که دیدم از خاطر که ومه فرو نشست
یاران طریقت را شریک رنج و راحت و ارباب سلوک را زنگ زدای کلفت شبها و تشغل طالبان حق بروز
آورده ورده‌ها و تلقین صاحب اورادشان تمام کرده القای پرتاثیرش مشغولان حق را ... عالم کثرت
بمقام وحدت می رباید و فیضان نسبتش طالبان خدا را نقش هستی از لوح خاطر می زداید و استادی
در مکتب الهی و آموزگاریست در رموز آگاهی طبیب دلهاست و راهبر منزلها صورتش در معنی برزخ
کبری است و صحبتش در حقیقت بهتر از کیمیا تسلیم عروجش را اولین پایه عالم مثال و حریم مقصودش را
تتق عزت مرتبه اجمال نظر بلندش مقام روح را جلوه شهادت داد و همت ارجمندش چشم مراد به شهود
مرتبه اطلاق نگشاد غلبه مقام احدیت بر تعین کونی و الهی را از نظر پاکش برداشت و خاصیت
غیب هویت سکته حیرت بر سراپای وجودش گماشت عجب نبود که از قید تعین وارستی و سلسلهٔ تعلق را
از هم گسستی اما از انجا که در دیوان مشیت انجاح بسی از مهام حکمت بنام او نوشته اند و اعلان هدایت
عام مصلحتا بطینت پاک او سرشته لاجرم کارکنان قضا و قدر سببها انگیختند و لقای نسبت عنصری
او را نگهبان ساختند از این است که آن عارف کامل اکثری از اوقات در مطالعه صحائف تصوف و دیگر
علوم حقیقی دل بی آرام را مشغول میداشت و در بعضی از احیان در نزهت آباد تاج روضه و باغ سکندره
با یاران طریق و اصحاب سلوک توجه بسماع و احتظاظ می گماشت یاد دارم که وقتی مسئلهٔ توحید با تجدد
امثال بیان میفرمود و بوجه بداهت سلوک و اجنبیت از معارف شبهات دلم را میگرفت حجت تا انگیختم
و ایرادهای خصمانه بدامن تقریرش بختم و تا سه چهار روز این بحث در میان ماند شرح عوارف المعارف
و شروح مثنوی معنوی پیش بودند اما آن کوه حلم و وقار جبین درهم ننهاد و در هر لباس که امکان بود
در تفهیم آن میکوشید و گاه میدیدم که دست از کتاب باز داشتی و از استدلال ظاهر چشم پوشیده
و لختی به عالم باطن در ماندی و توقف کردی و جواب صاف ترگفتی تا آنکه بعد از مدت تمام طمانیت
میسر آمد آنگاه صفحه از شرح بحر العلوم بگشاد و پیش من نهاد دیده و دیده نگاه من بر این جمله افتاد که اظهار این
بر مرشدان کردن حرام است آنگاه آنچه از خجالت کشیدم نیارم گفت و هنوز اثرش در باطنم باقیست
دیگر از قبیل همان سببهاست که از حمد و نعت و از مناقب و غزل شعر ناموزون می سازد و نظم
هدان منظوم است که چمن رسد حقیقت اینکه ذوق این اشعار آن کسی تواند دریافت که هم ظاهر و هم
باطن وی آراسته باشد و در دلی که درسگاه من است گاه گاه به تکلیف احباب چیزی می گفتم چه فن
شاعری متهم است سیاه رین زمان که هر یک شاعر و استاد شهرت پس دماغ را بیرا افکندن و قطعیتش را

درین طبقه شمردن خود را از منزلت خود فرود آوردنست زحمتی ست بے منفعت بل مضرتی با حسرت بنا بر علیه ترکش گفتم و در سلک با طلبیان منسلک گشتم دو سال بیش در آگره بصحبت این خوش گاه ملازمت کردم با این فن کمتر کی پرداختم لیکن مرا اعتراف ست که اکنون اگر گفته من ذوق دهد برکت همان صحبت ست و حاصل همان ملازمت۔ تقریبا درین مقام چندی ز ابیات خود [illegible]

مقام راحت جانست گوشهٔ خرابات	که هیچ دلبست در وی بیانه طاعاتست
غلام همت آن رندمی گشتم که مدام	پی سلامت او شیخ در مناجاتست
بهوش خدمت رندان کن و شراب بنوش	که این وسیله تلافی جمله مافاتست
ببوش چشم بصیرت و بیبهان غافل	که ذره ذره پی هوشیاری آیاتست
اگرچه طالبی از خودی شود بگذر	که از خودی بجدائی بسی مسافاتست

حسن سپاس خداوند نعمت خود کن
که در کلام تو از لطف خاص بکاتست

اے داور داوران پناہے	خستہ جگرم ہمین نگاہے
سلطان نکند گذر بہ درویش	آزہی چہ بود کہ گاہ گاہے
تا چند نظر دریغ داری	زین بندۂ خستہ تباہے
کس دیدہ چو من گدای قلاش	نے مثل تو شاہ کج کلاہے
فریاد ز دست ہجر فریاد	تا کوہ کند چہ برگ کاہے

تا کی پرسی کہ این فغان چیست
سکین حسن ست دادخواہے

پارسال کہ بدیدن جشن قیصری دہلی رفتم و در راہ بہ آگرہ مراسم عید قربان شد۔ این ابیات بحضور دولتش بردہ آوردم ساختم خوش کردند و تحسین بلیغ فرمودند ۵

عیدست جان و دل بساقی فدا کنم	پیمانه ها کشم پی مستان دعا کنم
خود را ز نیم بحلقهٔ رندان پاکباز	وز هر دو دل ترانهٔ دلکش ادا کنم
خود میبرم بکوی خرابات پای کوب	هر چه پایه منت باد صبا کنم
عمریست که خمار مرا درد سر گرفت	خمها ہے می ز پیر مغان التجا کنم
عزم زیارتست و عجب نیست گر شطح	در پیرهن نگنجم و جامه قبا کنم

دیدار تست حاصلم از عمر آنچه هست دولتسرای پیر مغان جای عزت است	کافر شوم اگر بطریقت سوا کنم سر بر درش نهاده نه دیگر جدا کنم

دانی حسن که از مدد بخت سازگار در بارگاه کبریا سر من جا کنم

چون حال درین ابیات اشتمال داشت از سماع در حضار مجلس پیدا کرده و من در پیرامن خودش کنجیده هم روزی چند برآن گذشت که یکی از یاران طریق همین نوشت که حضور عالی در بعضی از اوقات این ابیات میگویانند و خوشوقت می شوند الحمد لله علی ذلک آمدیم برین که مجلس سماعش دیدم خدا ایشش نصیب هر طالبی فرماید اهل مجلس همه دو زانو باادب نشسته و لب از سخن فروبسته چشم بند و گوش بر آواز قوالان مقام شناس غزلهای نیکو چه از شمس تبریز و مولانا رومی و چه از واقف و حافظ شیراز می خوانند و تکرار الفاظ شایسته و ادای بایسته گوش مستمعان می نوازند یکی را از مسرت و مثل قهقهه کبک دری بر لب و دیگری را از سوز هجر دست بر سینه و دیگر در تاب و تب یکی از باده وحدت سرمست و مدهوش و دیگری با شاهد همراز در آغوش یکی پروانه صفت خود را باتش داده و دیگری مثل بلبل زبان بنالهای زار گشاده چنان می نمود که ملائک از آسمان طبقهای نور بر فرق مجلسیان می ریزند و مقدسان ملاء اعلی تعظیم این حق پرستان را بر میخیزند بس گوئیم که در مجلس سماعش هیچ کسی را ندیدم که جامه بر تن دریده یا طپانچه بر سر و پا فرو رسانیده باشد خواسته بود حلقه مریدانش بود که در سماع او را اختلاط نفسانی روی نمود و چون شیخ بران مشرف شد او را از سماع منع فرمود - در یک مجلسی مرا یادست که این بیت در سماع هنگامه قیامت برپا کرده بود ؎

آباد ساخت در دل ویرانه دلم + تعمیر کرد عشق بنای خراب را + و در دیگری این اشعار ؎

بر سر کوی تو چه حاصل انکه نظر کار کند نسبت یک سر و بین باغ رعنائی تو	دل و دین است که یکبار گرانمایه بسیار گردن تماشای خود افروخته

روزی در موضع سعادتی میر مشتی سوار که نسبت باین سلسله درست پیدا داشت بود بعد از عشا یاران سماع کردند تا آنکه موذن بانگ صبح برداشت ندانستند که شب کجا رفت و چون نماز جماعت و امام الله اکبر گفت خروش از نهاد و هفت یاران برآمد دلها گرم بودند و سینه ها پر از آتش یکی نعره الله اکبر میزد و دیگری از قیام بر زمین افتاد حالتی عجیب بود که در بیان راست نیاید چون افاقه دست داد و نماز صبح بسته و اداء فریضه خواستند از شکوه ما جدا با چشم دیدم که

سلف از اکابر قدما مشهور اند۔ دیگر از ایشان عالی است که آن عارف ربانی به تکلیف پدر و عم عالی
که در شهر آگره رئیس اعظم و مصافیه است متاهل شده و خداوند کریم فرزندی عطا فرمود که در صغر سن
آثار رشد و سعادت از دیدار پر انوارش تابان هستند۔ محبت و اخلاق در طبیعت آن پاک نژاد
نمایان خوش‌خو و نیک زبان نیک خو شیرین بیان است که در ظل عاطفت خاص پرورده و تربیت خاص
در او اثر کرده و در معقول و منقول از کتب درسیه متوسط بالا گذشته است۔ و اثق است که از تحصیل
علوم ظاهر فراغ حاصل کند و به علوم حقیقی موروثی متواصل شود و خداوند بزرگ عمرش دراز کناد و
در مقاصد کونین کامیاب بحق النبی و آله الامجاد ـــ

تقریظ منشی محمد عمر دراز خان

چونکه طبیعت حق طویت این عقیدت کیش هموار مقتضی آن می باشد که تا که قدم همت لزوم هر دو پیشانی
سر منزل عبودیت گرداند درین ملازمت کیمیا خاصیت ایشان سعادت دارین دریابد و به
رهبری بخت و یاوری طالع سلامت بهره اندوزان ملائک نشان سیدی احمدی جناب مولوی
سید مظفر علی شاه صاحب مشرف اندوز شدم دیدم که آثار کمال به جبینش پیدا و انوار اجلال به
پیشانیش هویدا کشف اسرار غیبی واسطهٔ نیک بیانی او و صراحت حقایق لاریبی شعایت لسانی او
پیشقدمان معرکهٔ معرفت و ماندگان کوی رسائیش و فرو ماندگان کوی تحقیق به رهنمائی او مقصد آ
مراحل الوهیتش تصوف و مع پیشه در اشارات ابروان معرفتش و معرفت تصوف کیش از ایمای
چین بر جبین عرفان طرازیش دلش موسوم ملائکان باطنش مصدر کروبیان رسائی و هوشش مرز شناس
وحدانیت و صفای عقلش دقائق شناس حقیقت زهی پاک ذاتی که شب به بندگی میگذراند و
خورشید صفاتی که روز به معلا پروازی می برآرد و می نیست که دم از یاد والهی بزند و نفسی نیست که یک نفس
از بندگی ایزد تعالی بسر برد و گم گشتگان طریق ضلالت از پراشتگی او براه راستی و سر به شبستان
خواب غفلت ار آرامگی او کله بیداربختی بر سر با رفتگان دیارست به تاثیر صحبتش از دل خود
و فیض یابان دیدار فیض آثارش سماع وجدان وحدت در رهگوش صحبتش مقناطیس قلوب احباب
شیرین کلامیش همنشینان را اثر کیمیا حبذا حامی دین و کاشف شرح متین ناظم سرشتهٔ نظم و نثر
مقتدای فاضل عصر مانم را چه یارا که لفظی از توصیف ذات و صفاتش بگوید و خامه را چه توانا
که حرفی از توصیفش برنگارد و خود وش از خاندان قادریه نظامیه چشتیه است و تخلصش در تصانیف
کلام حق اللهی ظهور کلام منظم با عرفان و مسائل تصوف و التیام تو اول بیچا کو قرآن همراه فهم

رسائی نیست کہ تا در بحر حقیقت غوطہ زند گوہر بیمعنی مضامینش از صدف فہم بدست نیارد ونہ عقل آرائیست کہ تا شہپر دل و بہوای معرفت پر دفہم از ادراک تصنیف معانیش بال بہم بکشاید اگر دریں مات ظہوری می بود تا از ادراک کلامش داد ظہوری داد و اگر انوری می بود تا از مضامین متینش نوری بر می افشاند (سبحان اللہ ۱۲) ابیاتی چند کہ من تصنیف خود از زبان الہام بیان فرمودہ اند لفیض رسانی ہر خاص و عام بجلوہ تشہیر می آریم ولشید ہای چند کہ از تہ دل صفا منزل بمنصہ ظہور رسیدہ بموقعت اعلان بہرہ اندوزی عوام الناس بحیطہ تسطیر میدہیم

کلام فیض نظام خاص حضرت الٰہی قدس سرہ العزیز

قل الحمد للہ نعم المعین | غفور رحیم ارحم الراحمین
منزہ از آن ہرچہ دانم ترا | مقدس از آن ہرچہ خوانم ترا
محالست باخود ترا یافتن | معلیست ذاتت ز دریافتن
بری ذاتش از تہمت ماسوا | لہ الحمد والمجد والکبریا
وجود و بلندی و پستی توئی | بخود ہستی و ہست ہستی توئی
وجودست اصل حدوث و قدم | کہ غیر وجودست بشک عدم
بہر رنگ و بو جلوہ فرما توئی | ہمہ خوبی و حسن زیبا توئی
تو معبود و مسجود عالم توئی | تو محبوب و مقصود عالم توئی
شہنشاہ اعلیٰ و ادنیٰ توئی | خداوند ادنے و اعلیٰ توئی
گدا الٰہی بادشاہ جہان | دہی عزت و دولت جاودان
چہ عذرے بدرگاہ اعلیٰ شاہ | کہ ہست عذر من بدترین از گناہ
بدرگاہ سلطان چہ آرد فقیر | کہ جز فقر چیزے ندارد فقیر
من از معصیت سخت شرمندہ ام | تو بندہ نوازے و من بندہ ام
خداوند پروردگارم توئے | گنہگارم آمرزگارم توئے
گدا اے دعاگوے درگاہ تو | سر افگندہ افتادہ در راہ تو
کسی نیست جز تو مرا دستگیر | خداوند و مونس من دستگیر
کرامت ز تو ہم عنایت ز تو | دعا از من است و اجابت ز تو
بہ الٰہی آمد ندائے قبول | طفیل نبی است و آل رسول

ولہ

من ندانم جز تو دیگر داورے — جز تو مولائے ندارم دیگرے
ظاہر و باطن ندانم غیر تو — غیر ظاہر من نہ بینم مظہرے
از تو میخواہم صراطِ مستقیم — نفس دارم سرکشِ غارتگرے
من نمیخواہم خلاص از بند تو — زانکہ سودائے تو دارم در سرے
حسن تو پیداست در ہر ذرہ — گر ببیند چشم عالی منظرے

نیست جز تو در وجود و در شہود
جز تو الٰہی ندارد دیگرے

صلوٰۃ و سلام

الصلوٰۃ ای رحمۃ للعالمین — والسلام ای مقتدای مرسلین
الصلوٰۃ ای بادشاہ انبیا — والسلام ای رہنمای اصفیا
الصلوٰۃ ای سید خیر الانام — والسلام ای سرور عالی مقام
الصلوٰۃ ای صاحب ام الکتاب — والسلام ای شافع یوم الحساب
الصلوٰۃ ای گوہر درج صفا — والسلام ای ماہ برج مصطفا
الصلوٰۃ ای قبلۂ ارباب دین — والسلام ای کعبۂ اہل یقین
الصلوٰۃ ای آفتاب رہبری — والسلام ای تحیت پیغمبری
الصلوٰۃ ای فرش تو عرش برین — والسلام ای چاکرت روح الامین
الصلوٰۃ ای معدن فضل و کرم — والسلام ای مخزن جود اتم
الصلوٰۃ ای جلوہ حسن ازل — والسلام ای نور ذات لم یزل
الصلوٰۃ ای اسم اعظم اسم تو — والسلام ای جان عالم جسم تو
الصلوٰۃ ای قبلۂ جانم توئی — والسلام ای نور ایمانم توئی
الصلوٰۃ ای مقصد و محبوب ما — والسلام ای مطلب محبوب ما
الصلوٰۃ ای سر اللٰہی توئی — والسلام ای شان لاثانی توئی

نعت

حسن ازل جمال کمال محمد است — نور ابد کمال جمال محمد است

وحدت عبارتست ز نور محمدی — قرب خدا از قرب وصال محمد ست
ذاتی کہ عقل و وہم نیابد از و نشان — آن ذات چیست معنی و حال محمد ست
احسان و فضل و رحمت حق ز ذات مصطفیٰ ست — لا تقنطوا بیان خصال محمد ست

ایضاً

خیر الوریٰ صدر التقیٰ نجم الہدیٰ نور العلیٰ — شمس الضحیٰ بدر الدجیٰ یعنی محمد مصطفیٰ
آن کاروان سالار دین وان رحمۃ للعالمین — آن مقتدائے مرسلین آن پیشوائے انبیا
جنت فشان کوی تو والشمس ایما سوی تو — واللیل وصف موی تو خوبی رویت والضحیٰ
اسم تو اسم اعظمی جسم تو جان عالمے — ذات تو فخر آدمے شان تو شان کبریا
در ولایت را صفت ہیچ نبوت را شرف — ایجاد عالم را سبب مقصود و محبوب خدا
آن سرور عالی ہمم وآن صاحب سیف و قلم — فخر العرب فخر العجم بحر کرم کان سخا
ذکر تو در ہر منزلے چون شمع اندر محفلے — ذوق تو اندر ہر دلی چون مشعل ظلمت ربا

مرجوع ہم داعی توئی ہادی و مولائے توئی
مقصود الٰہی توئی یا مصطفیٰ یا مجتبیٰ

ایضاً

رشک حور و ملکی حسرت مہر و ماہے — رونق یثربی و زینت بیت اللٰہی
جلوۂ نور قدم باعث خلق آدم — سرور عالمی و سید عالی جاہے
عارفان را بود از ذات تو وحدت مقصود — نیست غیر از تو خدا دانی و حق آگاہے
دستگیر ہمہ بندہ نوازا شاہا — مرشد شان خداوندی و شاہنشاہے
ذکر محبوبیت از ملک و تا ملکوت — ذکر مطلوبیت از ماہ بود تا ماہے
غیر امداد تو ام طے مراحل مشکل — وقت آنست کہ لطف تو کند ہمراہے

ذات والائے تو واللہ درین ملک وجود
محض فضل ست و تمامی کرم الٰہے

ایضاً

یا رسول اللہ کریمی سیدی — انت مولائی حبیبی مرشدی
یا جمال اللہ یا نور الہدیٰ — یا حبیب اللہ یا خیر الوریٰ

مشفقی یا رحمۃ للعالمین ‖ یا شفیع الاولین و الآخرین
یا محمد مصطفےٰ یا مجتبےٰ ‖ مقصد والشمس نور و الضحےٰ
اے محیط فضل و احسان و کرم ‖ ای شہ العرب فخر العجم
یا ملاذی یا معاذی یا حبیب ‖ مستغیثم مستغیثم مستغیث
لطف فرما شان رحمانی توئی ‖ دستگیر اے فضل ربانی توئی

اے زور گاہت مسیحائی دہند
قرب اللہی و مولائی دہند

ایضاً

قبلۂ حاجت چو در وی تمامی بینم ‖ اندرین آئینہ من ذات خدا می بینم
دین و ایمان و دلم گشتہ فدا آرہست ‖ جان خود سوی تو چون قبلہ نما می بینم
کثرت آئینۂ وحدت شد و وحدت کثرت ‖ این عطائیست کہ از لطف تمامی بینم
مرشد و ہادی و مولائی و عالم ہستی ‖ درگہت قبلہ و محراب دعا می بینم
مستغیثم بدر دولت شاہنشاہی ‖ روزگاریست کہ از چرخ جفا می بینم
دستگیرم بخدا جز تو مددگارم نیست ‖ مظہر ذات خدا ذات ترا می بینم

قرب اللہی و مولائی و شاہنشاہے
در گدایان تو این فضل و عطا می بینم

ایضاً

دلا طریق حق اینست بے ریا می باش ‖ بگیر متحف از ہر چہ با خدا می باش
اگر تو دولت جاوید آرزو داری ‖ گدای درگہہ آل مصطفےٰ می باش
اگر نہ دوست جفا بیند وفا می کن ‖ ترا نصیب ہمین ست در رضا می باش

بیا بیا کہ تماشاے حسن اللہی
ببین در آئینہ خویش و خود نما می باش

منقبت حضرت امیر علیہ السلام

بندہ ام از بندگانت یا علی مرتضیٰ ‖ از غلامانت غلامم یا وصی مصطفیٰ
من چہ گویم در ثنایت یا امیر المومنین ‖ صاحب طٰہٰ و یٰسین ست مداح شما

حیدر کرار و صفدر حامی دین متین
شاہ مردان شیر یزدان امیر الفتی

لافتی الا علی لا سیف الا ذوالفقار
مشکلم و رد زبان تا دفع گردد ہر بلا

سرور عالی ہمم مولائی ذو فضل و کرم
در شریعت پیشوا اندر طریقت مقتدا

مرشد و مولائے من اندر طریق حق یقین
نسبت کامل بہما مخصوص از حق بما

کامیاب از آستانت یا امام المسلمین
ہر گدا او باد شاہ از اولیا و اصفیا

دستگیرم از برای رحمۃ للعالمین
رحم فرما بر من از بہر شہید کربلا

ورد اللّٰہی ست یا مولا علی مولا علی
یا علی مشکل کشا مولا علی مشکل کشا

ایضاً

من نہ از غیر تو و اللہ تمنا دارم
چشم امید کرم سوی تو شاہا دارم

حلقۂ شاہ ولایت ز ازل در گوش است
خواجۂ صدر و سرم مرشد و مولا دارم

زاہدا از چہ کنم توبہ کہ از روز ازل
ساقی ماہوش و ساغر و مینا دارم

در شان حضرت امام حسین علیہ السلام

قرۃ العین مصطفیٰ مددے
راحت القلب مرتضیٰ مددے

قبلۂ جان اولیا مددے
نور ایمان اصفیا مددے

محرم راز کبریا مددے
صاحب سر مصطفیٰ مددے

رونق بزم مصطفیٰ مددے
زینت خانۂ خدا مددے

قوت بازوئے امام حسنؑ
ہمت شاہ لافتیٰ مددے

روح زہرا و نور چشم علیؑ
ای دل و جان مصطفیٰ مددے

چشمۂ فیض فضل رحمت حق
ہادی خلق رہنما مددے

لطف فرمائے حال اللّٰہی
ای مددگار دو سرا مددے

در ثنای حضرت غوث پاک رضی اللہ عنہ

غوث اعظم مددے باشہ جیلان مددے
شاہ شاہان مددے مرشد پاکان مددے

شاہ والا حسبی سید عالی نسبی
راز دار ازلی کاشف پنہان مددے

گوہر درج صفا شمع شبستان ہدی ‎ ‎ ‎ معدن لطف و عطا چشمۂ احسان مددی

قبلۂ اہل کرم کعبۂ ارباب ہمم ‎ ‎ ‎ صاحب جود اتم نائب جہان مددی

بادشاہ دو جہان قبلۂ اہل عرفان ‎ ‎ ‎ نور یزدان مددی مہر درخشان مددی

چشم امید کرم سوی تو دارم شاہا ‎ ‎ ‎ از گدایان توام فضل نمایان مددی

مرشد و ہادی الٰہی و مولا ہستی
لطف فرما سوی حال مریدان مددی

در منقبت حضرت خواجہ بزرگ رضی اللہ عنہ

ای تاج بخش شاہ و گدا ہر گدای تو ‎ ‎ ‎ آئینۂ جمال الٰہی لقای تو

مشکل کشا و قبلۂ حاجات عالم است ‎ ‎ ‎ مخصوص آستانۂ دولت سرای تو

مولا و مرشدی و خداوند نعمتی ‎ ‎ ‎ دیگر شفیق حال ندارم سوای تو

از ہمین ہمت تو رسیدم بکام دل ‎ ‎ ‎ شد دستگیر دست کرامت نمای تو

ای مظہر جمال و کمال محمدی ‎ ‎ ‎ ایمان اسیر تو دل و جانم فدای تو

الٰہی ست حاضر حضرت بعبد نیاز
مشتاق لطف منت و جود عطای تو

در منقبت حضرت محبوب الٰہی رضی اللہ عنہ

یا نظام الاولیا والدین صدر اصفیا ‎ ‎ ‎ قرۃ العین نبی شان علی مرتضیٰ

حجت حق ہست سوی خلق ذات پاک تو ‎ ‎ ‎ ای امیر کشور فقر و امام اولیا

آستانت قبلہ و حاجت روا عالم است ‎ ‎ ‎ رحمت عام تو سند دل ست بر خلق خدا

ہست سلطان المشائخ مرشد و مولای من ‎ ‎ ‎ آنکہ محبوب الٰہی ہست ذات حق نما

کمترین از بندگانت بندۂ الٰہی ست
یا نظام الاولیا والدین صدر اصفیا

در توحید

در پردہ عیان ہستی و بی پردہ نہانی ‎ ‎ ‎ ہم نام و نشان داری و بی نام و نشانی

گہ شاہ جہانی و گہی شکل گدائی ‎ ‎ ‎ از کون مبرائی و ہم کون و مکانی

گہ عشوہ نمائی و گہی ناز و کرشمہ ‎ ‎ ‎ گہ فتنۂ آشوب گہی راحت جانی

مولا ہی و عالم شدہ در شکل محمدؐ — جانان جہان ہستی و ہم جان جہانی

گہ عابد و گہ زاہد و گہ عارف کامل
در صورت الٰہی و ہم سیرت آسفی

نقاب از رخ خود بردار و بنما روی زیبا را — مکن پنہان بلا اسما و صفات خود مسمّی را

ز اسم و رسم خود بگذر نظر سوی مسمی کن — بجز آبی نہ بینی قطرہ و امواج دریا را

ز صورت سوی معنی شو ز معنی سوی صورت آ — کہ بعد از رفت و آمد میتوان دانستن اشیا را

ز خود رستن بحق پیوستن این پیر مغان گفتن — خلاص از بند ہستی شو بیا کن این معما را

من از حب تو مستم من از عشق تو مدہوشم — ندارم کار با ساقی نخواہم جام و مینا را

خبر از خود نمیدارد بجز عشقت نمیداند
ز الٰہی مپرس احوال دنیا را و عقبے را

از برای حل مشکل یاد کن الله را — حرز جان خود کنی نام رسول الله را

نسبت ہستی بخود ہرگز مکن گر طالبی — تا بدانی سرّ لا موجود الا الله را

راہ سوی حق نمود محض از فضل و کرم — بر صراط مستقیم آورد این گمراہ را

ای جمال بالکمالت ہست نور لم یزل
عکس حسن روی تو نور است مہر و ماہ را

عزم سفر چرا تو سوی بحر و بر کنی — خود را بحق رسانی و از خود سفر کنی

حسن ازل بصورت و معنی است جلوہ گر — غیرش کجا کہ دیدہ بسوی دگر کنی

آئینۂ حقائق و مرآت حق توئی — خود را بخود نمائی و بر خود نظر کنی

چون رو بسوی حق ہست بحق معنی شہود — حق را بحق ببینی و با حق بسر کنی

غافل مشو ز یاد حق اندر طریق حق — ہمت بگیر تا بسماء گذر کنی

نسیان مگر کنی از یاد حق مکن — خود را بدین طریق یقین بہرہ ور کنی

الٰہی عرض حال تو با ہیچکس مکن
ور می کنی بحضرت خیر البشر کنی

نام خدا الحسن و جمالی رسیدہ — در گلشن وجود گل نو دمیدہ

ای نوبہار گلشن ہستی جمال تست — خود را ببین چرا تو بہر سو دویدہ

دانی که بهشت قرب خدا محض موهبت
اندر طلب اگرچه تو زحمت کشیدهٔ

محتاج شرح نیست که گویم بحال دل
ای شمع خود تو حالت پروانه دیدهٔ

ای گل کجا ز نالهٔ بلبل ترا اثر
گرچه هزار نالهٔ بلبل شنیدهٔ

الٰهی عرض حال خود از ما مکن دریغ
روئے که دیدهٔ که تو از خود رمیدهٔ

ز کوی دوست هر دو دل ترا شفا اینجاست
که درد تو هم از اینجاست هم دوا اینجاست

بخاک پاک ره دوست می نشینم و بس
که عز و جاه من اینست و فخر ما اینجاست

عبادتی که در و ذوق بندگی نبود
هزار حیله درین شست صد ریا اینجاست

نه اعتماد برین چرخ سفله پرورکن
که جور و ظلم و ستم مکر و هم جفا اینجاست

رضای حق بدهی گر رضای حق خواهی
هزار کار برین بست و مدعا اینجاست

جناب پیر مغان جای فیض ارشاد است
هزار مکرمت و رحمت خدا اینجاست

ببین در آئینهٔ خویش حسن ای الٰهی
بیا بمیکده جام جهان نما اینجاست

جانرا فدای دلبر جانانه کرده ام
این کار دولت که مردانه کرده ام

زاهد برو که کار تقوی و زهد نیست
خود را حوالهٔ ساقی و پیمانه کرده ام

دارم کلاه خسروی اندر لباس فقر
این حاصل از گدای میخانه کرده ام

نه حق حجاب خلق و نه خلق ست حجاب حق
من سیر جمع و تفرقه شاهانه کرده ام

الٰهی آنچه دوست بگوید قبول کن
من این نصیحت شاهانه کرده ام

محصول عمر خود بخرابات داده ایم
در بندگی پیر مغان ایستاده ایم

ما ترک زهد و خرقهٔ سالوس داده ایم
روئے نیاز بر در ساقی نهاده ایم

ساقی بیا که شاهد ما در کنار ماست
زاهد برو که در طلب جام و باده ایم

سکر محبت ست که هرگز نمیرود
سرمست و بیخودیم که از عشق زاده ایم

بیرنگیست اصل همه رنگهاے ما
ما یک حقیقتیم که بیرنگ و ساده ایم

الٰهی ایم و بندهٔ درگاه دولتیم
بر آستان سرور دین افتاده ایم

گوہرم لیکن نہ نیسان نیستم	مصحف نورم مہر تابان نیستم
چشم واکن سوی من تا بنگری	ظاہرم در خلق پنہان نیستم
حق تمامم سید ہم از حق نشان	من خدا گویم غزلخوان نیستم
سر من حق ست و سر حق منم	راز دانم راز جویان نیستم
ہستی من صرف شد در ذات حق	ہمچو دم گریان و خندان نیستم
گرچہ من پیدا و پنہانم و لے	مطلعم در سینہ عرفان نیستم
نے بہار و نے خزانم در جہان	گلستان و گل بہ داماں نیستم
مستیم از حب مولائے منست	ہمنشین مے پرستان نیستم
درد من حق ست و درمانم حق ست	غیر حق خواہان درمان نیستم
چشم من سوئے خدا و نا من ست	گرد خلق و سوی شاہان نیستم

صورت اللہی و مولائی ام
من ہمیں درویش و سلطان نیستم

طالبان را دین و ہم ایمان منم	عاشقان را درد و ہم درمان منم
عالم علوی و ہم سفلی منم	صورت و ہم حسن و آن منم
نیست جز من در وجود و در شہود	ہم قدیم و محدث و امکان منم
حسن عالم پرتو حسن من ست	عالمی را جان و جان را جان منم
چیست عالم مظہر اسمائے من	کاندرو ہم ظاہر و پنہان منم
او منم یا من و ہم یا من منم	ہرچہ گوئی بالیقین وان آن منم
ذکر و ہم مذکور و ہم ذاکر منم	عارف و معروف و ہم عرفان منم

ظاہر و ہم باطن اللہیم
صورت و ہم سیرت پاکان منم

ہستیم چون حباب مے بینم	این نمایش سراب می بینم
من کہ مشتاق دیدن آبم	عین دریا حباب مے بینم
عین دریاست قطرہ و امواج	جملہ آبست و آب مے بینم
نسخۂ نامۂ الٰہی ام	ذات خود را کتاب می بینم

بیخودی ہست قرب اللہی
خود نما سے حجاب سے بینم

در حجاب آن جمال می بینم | بے نقابش جمال مے بینم
گاہ پیدا و گاہ پنہانم | ہر دمے طرفہ حال مے بینم
نیست مہجور از حقیقت خود | جملہ اندر وصال مے بینم

صورتست حق نماست اللہی
در جمالش کمال مے بینم

تاریخ طبع اول از نتائج طبع شاعر فصیح زبان منشی غلام محمد خان رسا اکبرآبادی

رسا گفت تاریخ طبعش چنان کہ دیدم بحر لماسکہ نغز بیان

قطعہ و رباعی از مولوی محمد یحییٰ عظیم آبادی کہ مشتمل بہ تاریخ طبع اول ست حضرت الٰہی و مولائی سفارشش بالحاق آن نوشتہ بودند ضمیمہ این کلام در انتظام میگردد و از مطالعہ اش قیاس توان کرد کہ حضرت الٰہی را در حسن اخلاق دست تا چہ غایت بود راقم الحروف حسن را حسن ادب بران آورد کہ بنقل عبارت مکتوب مرسلہ تکملہ آن کند

باسمہ اللطیف الاعلیٰ

کو تیغ کہ تا فرق فلک افگنم
تا چند مرا ز توحید اد انستہ باشند

بحضور پرنور حضرت شاہ صاحب قدوۂ ارباب توحید اسوۂ اصحاب تفرید موصل اہل تقلید بمنزل تحقیق سر دفتر سیاحان مراحل تدقیق ملاذ المتصوفین عمدۃ الموحدین لا زالت شموس کمالاتہم بازغۃ و اقمار افاداتہم شارقۃ

تسلیمات نیازمندانہ رسانیدہ نقاب کش خفا از وجہ مشاہدہ عامی شوم کہ دیروز اشعار آبدار بذریعہ مشفقی حافظ محمد جان صاحب سامعہ افروز و باصرہ نواز این ذرہ بیمقدار گردید الحق کہ بمنطوق کلام السادۃ سادۃ الکلام چہ قدر موافق مذاق جرعہ کشان خمخانہ توحید و بمطابق ذائقہ سرمستان بادہ تفرید افتادہ ہر بیتش دفتر معرفت و ہر مصراعش کاشف رموز حقیقت ست راست میگویم و یزدان بر پیش تحریر ست لسان الغیب حافظ شیراز باز از زبان حقیقت ترجمان و ارادت خود میگوید و بسرود نغمات دلگیر مستمعان را بوجد می آرد بندہ کہ مخلص بی ریا و نظر بخصوصیتی کہ آن عالیجناب را با حضرت سیدنا و مولانا امیر ابو العلا سلام اللہ علیہ

وعلی آبائہ العالین حاصل است نزد ارادت می بازد یک قطعہ و یک رباعی مشتمل بر مادۂ تاریخ گفتہ بر قرطاس پارہ نوشتہ بود این ہمیقۃ الفراغۃ میفرستد امید کہ بقبولش افتخار بخشند و گاہ گاہ بعنایت کلام محققانہ سرفراز فرمایند و اگر در آگرہ اخبار این ابیات فقیر مطبوع شود جا دارد و بعد ملاحظہ خدمت حافظ صاحب ممدوح فرستادہ آید تا بمعائنہ اش خوشوقت شوند و ہمین کہ موسم برسکال می آید برای زیارت مزار پر انوار مولای خود حاضر می شوم زیادہ نیاز است و ادب صاحب زادہ والا تبار سلام و دعا قبول فرمایند۔ الحقیر محمد یحیی ابو العلائی از عظیم آباد پٹنہ محلہ املی آحاق

قطعہ

ستبی کہ نسبت پیران پیر دستگیر ما … رسانندہ طالبان حق تعالی را بمنزلہا
درین عالم عبور بحر وحدت آن یکی کردست … جہانی خشک لب مرشد براوفتادہ ساحلہا
بود کامل ترین اہل تحقیق اندرین دوران … اگرچہ در جہان بسیار افراد ند کاملہا
نمود آسان بروہمت مردانہ خویشش … براہ طالب تحقیق اگر افتاد مشکلہا
فرستاد از کرم سوی یم غزلہا آن ولی حق … بیان فرمود سر وحدت خالف بمحفلہا
کلامش دیدم و سنجیدم و از جان بستایم … نہی قول و زہی قائل ہمہ حق شد بما طلہا
زمستانہ سخنہایش شدم مست و ہمی گفتم … الا یا ایہا الساقی ادر کأسا و ناولہا
صبا در خدمت آن پیر کامل خوان ہمین مصراع … کجا دانند حال ما سبکباران ساحلہا
یکی ہم چون دوئی باشد یکی یکتا او یکتا … مذاق اہل وحدت۔ کن رقم بر لوح دلہا

۱۲۹۴ھ

رباعی

از شاہ مظفر علی اسرار بجو … توحید باشعار چہ خوش گفت بگو
تاریخ چو بنگر سے غزلہای او … واللہ سخن اہل حق این باشد گو

قصیدہ در مدح عالم اسرار الٰہی و مفتی مسند شاہی قاضی ایوان معرفت حاکم دیوان حقیقت خلاصۂ خاندان مصطفوی و نقاوۂ دودمان مرتضوی سیدی سندی حضرت مولانا سید مظفر علی شاہ صاحب اللّٰہی قدس سرہ العزیز کہ راقم بحسن ظن خویش زانوی ادب بخدمت آن برگزیدہ حق تہ کردہ بود

قصیدہ

ساقم میرزا خادم حسین المتخلص بہ بشر ولد میرزا زین العابدین مرحوم رئیس اکبرآباد

ای ز نور کشف تو روشن زمین و آسمان … رہبر و راہ شریعت رہنمای گمرہان

ای زلمع نور تو روشن چراغ آفتاب — اے فروغ حسن تو شمع شبستان جہان
مظہر زہد و عبادت مصدر فیض و کرم — مرکز کاف کرامت قدوۂ کون و مکان
خالق ارض و سما چون ذات پاکت آفرید — گنج اسرار حقیقت بر ہمہ گشتہ عیان
بیعت دست تو بیعت ہست از دست نبی — ظل پاکت سایۂ شیر خدا اے دوجہان
چون ہمای اوج کشفت کرد پرواز بلند — طائر سدرہ بسیر عرشش شد میہمان
کج نظرے کہ باریاب بارگاہش می شود — دیدہ بکشا از خم محراب درکن امتحان
در علو مرتبت مرغ تصور پر شکست — چرخ ہفتم زیر پایت ای شہنشاہ جہان
گوہر الفاظ تو مردم بدامن می کشند — ماہی بحر لطافت در دہن دارے زبان
از بہار بوستان روے تو گیرد سبق — بلبل سدرہ سراید در گلستان جنان
ای سپہر مہر نے مہر فلک را افسرے — منبر عرش معلی ای مسیحاے زمان
سینۂ پر نور تو گنجینہ اسرار غیب — راز علم معرفت گوئے عیان راچہ بیان
خضر رہ گم گشتگان را تشنگان را سلسبیل — مامن صبر و رضا تسلیم حق را پاسبان
سایۂ دامان چشم فیض تو بر سر کشید — مے نگنجد از تکلف در قبائ جسم جان
خاک پایت چشم اعمی را شود کحل البصر — کیمیا را گرد سازد این غبار آستان
ورد مدح شکر تو ہر دم زبان شکر را — در ثناء حسن عقیدت فیض گشتہ سبحہ خوان
بلبل گلزار معنی نغمہ سنجم ای رئیس — شاعر نازک خیالم طوطی ہندوستان

ذکر بعض اشعار حضرت الٰہی قدس اللہ سرہ العزیز

یار محرم جلیس ہمدم سید تراب علی اکبرآبادی سلمہ اللہ تعالے کہ از وقت ارادت خود تا دم واپسین ملازم بارگاہ و حاضر خدمت بابرکت بودہ اند روایت کنند کہ چون حضرت الٰہی قدس سرہ العزیز از بیعت [illegible] مشرف تشریف خلافت از پیشگاہ قبلۂ دین و دنیا مقتدای اولیا و اتقیا شہنشاہ ملک فقر و فنا مالک رقاب اہل تمکین و بقا قطب معرفت آفتاب حقیقت سند طریقت رازیب و زین حضرت شاہ نظام الدین حسین دام ظلہ ہا ابتہم علی رؤس الطالبین حاصل کردہ مراجعت باکبرآباد فرمودند مدت بست و پنج سال اند سے کم در یاد بعالم تجرید و تفرید گذرانیدند سلسلۂ حضرت با عظمت پیر و مرشد خود را رواج میدادند و درین عرض مدت یکبار متوجہ دہلی شدند و بزیارت بزرگان عظام خاندان چشتیہ و نظامیہ دل خود را آرام بخشیدند و دامن دامن فیض باطنی ذخیرہ جیب و کنار گردانیدند بعد ازان در فریدآباد مسکن نمایند

مسکین راقم حروف را بود و همایون سعادت ابدی ارزانی داشته معاودت باگره نمودند مسرتی و مفاخرتی
که دران نزول اجلال نسبت این ذره بمقدار شرح داده اند حق بجانب سیدین است چون مدتی برین بگذشت
ناگاه بر زبان مبارک رفت که زیارت آستانه حضرت خواجه غریب نواز قدس الله سره العزیز کنیم و بی توقف
عزم مصمم شد و سالات سفر سید امیر علی شاه مرحوم همین برادر حضرت بابرکت نیز رفیق طریق گشتند و باندازه
پانزده شانزده کسان از خدام حاضرباش خانقاه سعادت همرکابی دریافتند اعنی سید میر تراب علی
و احمد علی خان بهادر و شیخ غلام محی الدین و حکیم رحمت علی فرزند حکیم رجب علی و کریم خان و امیر بخش
و شیخ محمد جعفر خادم خاص شیخ الهی بخش و غیرهم بودند چون بمنزل مقصود یعنی اجمیر شریف فائز شدند
دو منزل خانه قریب لنگر خانه درگاه عالم پناه بغرض قیام کرایه گرفتند یکی ازان متصل است بابرکات
حضرت الهی قدس الله سره العزیز شد و بخانه دیگر همراهیان دولت بیاسیدند بعد ازان چون حضرت الهی
به نیت آستان بوسی حاضر درگاه ملائک آستانگاه شدند نوبت خانه حضرت خواجه غریب نواز به نواختن
درو مدح طاؤسی برفرق مبارک بجنبیدن درآمد و تا توقف انچه از عنایات خاص حضرت خواجه بنده الهی
و کیفیت نیازمندی حضرت الهی ظاهر بود و بیان راست نیاید و تا قیام بود روزانه سه چهار کرت
حاضری درگاه و عرض اشتیاه میسر می شد روزی شامگاه چهوتی طوائفه که دوازده ماه ساعت دو اثنت
به درگاه شریف حاضر آمده همی سرائید و در اجمیر شریف و قرب و جوار آن دیار شهرت تمام داشت حاضر آمد
و بصد منت و الحاح التجا نمود که دعوت این کنیز شرف قبول یابد بندگان حضور توقف نمودند چون
اصرار او از حد گذشت و کار بگریه و زاری کشید پختگی او را دریافته باجابت مقرون کردند او رخصت شد
و حضرت ایشان رو بهمراهیان دولت نموده فرمودند که این دعوت دعوت خاندان چشت است
اگر داعیه عوض سماع کرد مقبول و گرنه همچو دیگر دعوتها بحساب آید بامداد طعام دعوت حاضر آورد بعد
از فراغ اولش بهداشت برفت چون نماز پیشین گذارده شد باز دیگر آمد و گفت میخواهم که چیزی
بسرایم حضرت ایشان فرمودند که بدرگاه عالم پناه سماع کنیم آنوقت که معین و معمول اوست -
آن بیچاره بگریه درآمد و هر دو دست جانب سینه درگاه شریف برآورده قسم خورد که مرا از جانب خواجه
بنده نواز حکم و اشارتست که همین جا بخوانم حضرت ایشان خاموش ماندند پس مجلس سماع ترتیب یافت
و حظ تمام اهل مجلس را حاصل شد این معامله در اجمیر شریف شهرت گرفت که فلان مجرائی درگاه پیر
که هیچ گاهی بمجلسی یک نمیرفت امروز بمنزل حضرت الهی سرائید چون تاریخ عرس شریف نزدیک آمد و
قریب بود که زائرین از هر طرف جوق جوق برسند و تعرف شهد آنرا امید نی گویند حضرت مولائی والهی

قدس اللہ سرہم باستقبال آن گروہ سعادت پژوہ از اجمیر شریف بیرون آمدند اہل ہند سے
حضور پرنور را دیدہ بایکدیگر می گفتند کہ ہم ایشان ہستند نبیرۂ حضرت خواجہ و ازین قبیل انچہ
بخاطر شان فرو می آمد بزبان ہمی آوردند و مثل این دیگر معاملات نیز پیش آمدند۔ چون
عرس شریف اختتام یافت خاطر حضرت الٰہی نمی خواست کہ از درگاہ شہنشاہی مفارقت گزیند
بلکہ حاضری در دولت روز و شب مکنون خاطر بود۔ یک شبی از شبہا ساعت سہ حضور لامع النور
حضوری آستانہ ملک آشیانہ دریافتند و بعد تقبیل عتبہ علیہ بخشی بیاسودند دیدند کہ فرمودند رخصت
از ما شد سفری در پیش خواہد بود و چیزے دیگر پدیار خواہد آمد بجز وقوع این معاملہ حضرت باعظمت
از انجا متوجہ باگرہ گشتند و ہمانجا رخت اقامت انداختند۔ مدت بست چہار سال بسر آمدہ و آنزمان
سن شریف بہ پنجاہ و دو رسیدہ باشد کہ سید امیر علی شاہ معین برادر علاتی حضرت ایشان را
زحمت نکاح ثانی دادند بتمنا ء اولاد کہ خود کس نداشتند۔ چون مشیت ایزدی مقتضی شد حضرت
بابرکت قدس سرہ العزیز رضا دادند و بعد دو سال از نکاح یوم چہارشنبہ پاس سوم بست و ششم
شہر محرم سنہ ہزار و دو صد و ہشتاد و دو ہجری سید اصغر علی شاہ طال عمرہ کہ امروز سجادہ نشین ہستند
ولادت باسعادت یافتند و شیخ محمد زمان رسالدار اکبرآبادی مادۂ تاریخ افتخار یافتہ موزون ۱۲۸۲ھ
نمود۔ و بتاریخ ہفتم شوال سنہ یکہزار و دو صد و ہشتاد و پنج ہجری فرزند دوم سید فراست علی بوجود
آمدہ سی و ہشت روز زندہ ماند و بتاریخ چہاردہم ذیقعدہ سنہ ۱۲۸۵ھ رجوع بعالم بقا نمود از ان بعد
بست و سوم جمادی الثانی سنہ ۱۲۸۹ ہزار و دو صد و ہشتاد و نہ ہجری یوم چہارشنبہ وقت شب ساعت نہ
دختر نیک اختر کنیز فاطمہ طال عمرہا کہ بی بی عزت خانہ دولت را نورانی ساخت سپس
بست و دوم ذیقعدہ سنہ ۱۲۹۱ھ ہزار و دو صد و نود و یک ہجری دختر دوم سعیدہ بیگم متولد شدہ
بعد چندی مہد عدم را آرامگاہ خود ساخت و این دو واقعہ ناگزیر حضرت محذرات را تشفا عنا
بشری مسالم ساخت و ہمانا در اصل صورت بشری بود قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم لا یموت لاحد من المسلمین ثلثۃ من الولد فیحتسبہم الا کانوا جنۃ من النار
قالت امرءۃ عند رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم او اثنان قال او اثنان
و حق سبحانہ و تعالے بقدرت خویش نعم البدل عطا فرمود کہ بتاریخ بست و چہارم شہر ذیقعدہ سنہ ۱۲۹۴ھ
ہزار و دو صد و نود و چہار ہجری یوم جمعہ وقت نماز صبح سید عبد العلی طال عمرہ تولد مسعود یافت
از اندو کہ حضرت باعظمت ایشان سنت نکاح را بر گرفتند بحکم ھن لباس لکم و انتم لباس

لیکن سکون و سکونت به مجلس اختیار فرمودند چون آینده می‌آمد بیرون از کاشانهٔ دولت تشریف
آوردندی و هیچکس را محروم از نیل مقصود نگذاشتندے و عادت آن شد که صبح و شام بالمره از
محلسرا در کمرهٔ بیرونی نشسته می‌نمودند حقائق و معارف از زبان گوهرافشان می‌نهادید و حاضران
مجلس را تمامی فیض و برکت می‌بخشیدند چنانچه بدین عادت مدت درازے بسر آمده و باب افاده و استفاده
مفتوح بود و سلسلهٔ بیعت و ارادت و طریق ارشاد و هدایت دراز — از سید اور طریق سید
عبد العلی جعفری حاضرباش و ملازم بساط دولت روایت ست که یکسال در آخر زمان بایام
عرس اجمیر شریف این مقطع بحالت کیفیت از زبان فیض ترجمان برآمدے اللّٰهی ست حاضر
حضرت نصیب نیات مشتاق لطف منت وجود و عطای تو ہے زبان الہام تبیان رفت که بر آستانه
دولت حضرت خواجه غریب نواز قدس سره العزیز رفتن ناگزیر ست چه از زمان دراز گذشت
که این مناقب در مطلع ہے ای تاج بخش شاه و گدا ہر گداے تو ہے آئینهٔ جمال الٰهی لقاے تو
بدون مقطع هدیه بارگاه دولت شده بود بعد از مرور سال و ماه امروز مقطعش موزون شده
اسرارے دران خواهد بود - این ارشاد بود و عزم زیارت اجمیر شریف مصمم نمود و تصرفی سخت پیدا
آمده بود که هر که خبر این شنید شنود بے اختیار آماده این سفر میمنت اثر گردید و اجازت همراهے
حاصل نمود و آخر قریب چهل کس همرکاب دولت روانه اجمیر تشریف گشتند سید اصغر علی شاه فرزند
جانشین حضرت ایشان با سید کرامت علی شاه خال خود و سید تراب علی خلیفه عبد القادر رالدنی حافظ
محمد جان - خواجه وزیر شاه - سید وزیر علی - مرزا وزیر بیگ - و مرزا شیر بیگ - و محمد عبد الله خان
و عبد الرسول خان مختار - و منشی محمد رضا خان صاحب تقریظ کلام حضور و ڈاکٹر امام الدین
و شیخ غلام محی الدین مع فرزند و منشی خورشید علی و راوی سید عبد العلی و غیرهم منسلک یاران
همسفر بودند و انتظام مرکب دخانی همه بر دست ڈاکٹر امام الدین بود در اثنای راه یک شب بمقام
جیپور آسودند میر فرزند علی که رکن مجلس ریاست جیپور و صاحب بخت و سعادت ست حاضر آمده
التماس دعوت نمود مقبول به مراجعت شد چون مرکب دخانی اجمیر شریف رسید سید امام الدین
صاحبزاده درگاه عالم پناه که سلسلهٔ ارادت با حضرت بابرکت درست دارد و چند عزیزان باهم رکاب
به ریلوے اسٹیشن حاضر بودند چنانچه همه این کاروان سعادت را به سواریها همراه برده بمکانی مناسب
فرود آوردند و بر سامان بالست دعوت نمودند بمیان حضرت متولی درگاه عالی بارگاه وقف شده
تخمینه فرستادند که مکان مشهور کچهری خواجه صاحب قدس سره مکان حضرت ست که هم کنید

همین جا اقامت نمائید حضرت الٰهی قدس سره العزیز خاطر شان نگاه داشتند و به کچهری دولت
فرمودند. و بعضی از بزرگان آنجا بر سر وقت رسیده به دیدار همدیگر مسرور و محظوظ گشتند وقتی که حضرت
مولائی والٰهی قدسنا الله بسره العزیز بهمراهی همراهیان سعادت برای استیلام عتبه پر رفعت
حاضر درگاه شریف شدند حافظ محمد جان و مرزا شیر بیگ که مریدان خوش آواز بودند این بیت
خواجه خواجگان با آواز بلند خواندن گرفتند ؎ ای تاج بخش شاه و گدا هر گدا است تو تا آخر
و هر یکی به کیفیتی گرفتار بود چون مقطع را نوبت خواندن رسید چهرهٔ نورانی حضرت با عظمت چون
دانه انار احمرار دریافت و گریه چم بشقت بر حضرت الٰهی افتاد چنان که نتوان بعبارتش آورد
و کیفیت بجائی تاثیر داشت که هر کسی دید بی اختیار می گریست لب از ختم آنکه حضور پر نور
چشم بند ایستاده ماندند و ما هم در تیر شرط متابعت بجا آوردند پس حضرت ایشان مرخص شده
بقیامگاه متمکن شدند و روزانه حاضری درگاه شریف تا قیام آن مقام دستور معمول ماندند شبی در مجلس
سماع شریک گشتند صاحب سجاده و متولی درگاه شریف حضور پر نور دولت را باعزاز تمام صدر نشین
نمودند هر چند خود دل آن نبود که ادب بحد غایت مرعی بود و از ین است که حضرت الٰهی گاهی
در هیچ جگاهی بالای چبوتره رفتن جرات نفرموده اند لیکن در آن وقت المامور معذور
بحکم ضرورت و اشارت و قبول فرمان صدر و بارگاه عالم پناه در صدر نشینی ادب شمردند
لیکن توقف فرمودند و سعادت نمودند. بار دیگر در مجلس محل شریف حاضر شدند و بطریق اول
اندکی تقاعد نموده بآستانه فیض حضرت خواجه غریب نواز رجوع آوردند و آن وقت استغراق
تام روی نموده آنچنان تصرفی کامل و عنایتی شامل بود که هر که حاضر می شد. قدمبوس حضرت
الٰهی می گردید بعد از آن سید امام الدین صاحبزاده و وکیل و مرید حضرت ایشان بجانب
حضرت خواجه خواجگان قدس الله سره العزیز دستار تبرک درگاه شریف برسم مشائخ عظام
بر فرق مبارک حضرت ایشان و فرزند و لبیه سید اصغر علی شاه نهاده و علی الاعلان با آواز
بلند ذکر کرد از جانب حضرت خواجه غریب نواز برای سید اصغر علی شاه خطاب
چشتی کی دولها القا شده است باستماع این سخن جمله حضار درگاه شهنشاهی رسم تهنیت
بجا آوردند و اظهار مسرت نمودند و آن دم حضور پر نور را استغراق تمام شده بود و دل از جا رفته
بگفتن نیاید بعد از ساعتی که افاقت دست داد بزبان مبارک فرمودند که اینهمه بنده نوازی
و غایت عنایت و کرم حضرت خواجه غریب نواز است و در اشارت شد که جان شناخت ادیکه

بخوانید چنانچه آنرا بخواندم و حالتی رفت که جوش و غلبه وجد را پایان نبود و بعد از ختم مجلس توقف کردند و رخصت شده بمقام خود آمدند و ارشاد نمودند باظهار مسرت نسبت بفرزند ارجمند سید اصغر علی شاه سلمه الله تعالی که اینچنین خطاب تا امروز هیچ کسی را نصیب نبوده است و این دولت بیدار بنام این فرخنده بخت بود انجمله بنده نوازی حضرت خواجه و نشان قبول بارگاه جناب ایشانست و اکنون کشف اسرار حاضری گردید که بهمین دست راقم حروف عرض دارد که تصدیق و تائید این حکایت از فرمان و دستخط خاص حضرت الالهی قدس سره العزیز میشود که بنام این غلام ناتریان در بود یافت و نقل آن گذارده میشود

سید واجد از لی سلمه الله تعالی تاریخ بیست و نهم جمادی الآخر از بیجا روانه شده و در جیپور یک مقام کرده تاریخ دوم رجب مع همراهیان که قریب چهل کس از یاران طریق بودند حاضر حضرت خواجه بنده نواز شدم و چند ابیات که نذر حضور والا کرده بودم حافظ محمد حیان و مرزا منیر بیگ و سید عبد العلی بحضور والا سرائیدند آنوقت مجمع کثیر بود و از هر زبان بانگ از هر در و دیوار جیند مرحبا و جیند ابرخاست و شور قیامت بپا شد ابیات اینست

ای تاج بخش شاه و گدا ای گدای تو	آئینهٔ جمال الهی لقای تو
مشکل کشا و قبلهٔ حاجات عالمست	مخصوص مستمند ته دولتسرای تو
مولا و مرشدی و خداوند نعمتی	دیگر شفیق حال ندارم سوای تو
از همین همت تو رسیدم بکام دل	شد دستگیر دست کرامت نمای تو
ای مظهر جمال و کمال محمدی	ایمان اسیر تو دل و جانم فدای تو

الهی ست حاضر خدمت بصد نیاز
مشتاق لطف و منت و جود و عطای تو

بعد از ان عرض کردم که این بنده گان شده و وابسته دامن دولت مشتاق احسان و کرم حضرت خداوندی اند روز دیگر سید تراب علی را بحضور مزار شریف خطاب مقبول خواجه برای میان سید امام الدین را که وکیل و مرید فقیر اند خطاب چشت کا دولها عطا شد هزار جان گرامی نثار این لفظ مبارک چشت را و مخصوص باین ترکیب که عطا شد تاریخ ششم رجب بعد ختم مجلس حاضر حضور والا شدم سید امام الدین بحضور مزار شریف با واز بلند گفتند که از خواجه غریب نواز صاحبزاده را خطاب چشت کا دولها عطا شد خدام که دران هنگام حاضر بودند همه

مبارکباد دادند و دستار بر سرش بستند و آستان بوس کنانیدند در انوقت میان را دیدم کہ رنگش زرد بود و چشمش مست از فیضان چشت از سر تا پاے او مستعدی بود و اثر آن ہنوز از چشمانش ہویدا است ؎

شیر مادر تھا یا شراب کہن + جھلکا ہے یہ خمار آنکھون مین + و حال نیز اینست ؎

تا سایۂ مبارکت افتاد بر سرم / دولت غلام من شد و اقبال چاکرم
ورد مرا طبیب نداند دوا کہ من / ای دوست خستۂ خاطر ما دوست خوشترم
ہر کس غلام شاہی و مملوک صاحبیست / حافظ کمینہ بندۂ سلطان کشورم

تاریخ ہفتم رجب پور رسیدیم و دو مقام کردیم خطے کردہ آمد بضرورت تاریخ دہم باکبرآباد رسیدیم صد مرحبا الی آستانہ شریف و عنایات بغایت حضرت خواجہ بندہ نواز مراہمی گذارد ؎ اکنون از من طمع صبر دل و ہوش مدار + کان تحمل کہ تو دیدی ہمہ بر باد آمد + خط ہذا بضرورت بعجلت نوشتہ ام نمی توانم کہ جدا جدا نویسم نقل ہذا بشیخ عنایت احمد و شیخ منصب علی و مولوی بدر الحسن ارسال دارند و از خیر و عافیت شیخ منصب علی نیز مسرور بالوقت نمایند۔ انتہی کلامہ

بعد اختتام عرس شریف یک دو روز دیگر قیام کردہ از درگاہ شریف رخصت و بدرگاہ جناب مولانا ضیاء الدین قدس سرہ بجے پور فائز شدند و فاتحہ خواندند میر قربان علی شرط خدمت بجا آوردند و بہاندوز مراجعت بہ آگرہ فرمودند چون مدت ہفتہ یا عشرہ بسر آمد طعام عظیم ترتیب دادہ بعد فاتحہ جناب خواجہ بندہ نواز بمردم یگانہ و بیگانہ دادند۔ و اظہار مسرت و شادمانی تمام نمودند و الحمد للہ علی ذلک

مدح شاہزادۂ عالم سید اصغر علی شاہ از راقم الحروف حسن غفرلہ

دیدار تو جلوۂ الٰہی / ظاہر شدہ قدرت حق کماہی
خورشید نزول بر زمین کرد / شوریست ز ماہ تا بماہی
ای ذات مقدس تو در شخص / لاتناہی ست ورتناہی
بر فرق مبارک تو زیبد / تاج فقر و کلاہ شاہی
اللّٰہی را تو ستر مکتوم / روح شمسی و نور ماہی
ہم خواجہ و خواجہ راست مقبول / ذات پاکت دگر چہ خواہی

عمر تو دراز باد یا رب
چندانکہ حساب سال و ماہی

در تهنیت عطای خطاب بشاہزادہ عالم سید اصغر علی شاہ از فکر بلند جناب
منشی عبد الحی صاحب عرشی بلیس کاکوری سلمه الله تعالی

ساقی نامه

بیا ساقیا ساقیا هان بیا	باندازهٔ ابر بهاران بیا
بده آب چون آتش مشتعل	که باغ چمن آذر وید زدل
صبا چون عروس صبا در رسید	چمن شد بصرح حمرد ندید
بلد پاپچه سرو بالا زده	سلیمان گل خنده صد بار زد
بیاد پری ریزد رستگین	ز بط قطره چون ماهی نگین
که گویم به دیو خرد خیر باد	زند هوش من تخت بر دوش باد
زمین پر طاؤس بین از شفیق	چو منقار طوطی بیاور رحیق
که خون کبوتر شلا بین شود	پیاله از چشم شاهین شود
کند شور می خود چمانگی	چمانه چه همچو کبک دری
خرامان رسد تا فراخنگ من	همائی کند طایر رنگ من
بگلگون گلبن که تیرا بیست	نوای عنادل شکیبائی است
تامل به دریا دلے باده گیر	نباشد می خسروی جوی شیر
کزان قوت مریم بپیمانه در	به بزم مه ارسنے و رشتم
صراحی شود گردن حور زاد	ببزمم شود شمع کافور زاد
درآید قدح مهر ماتا به سیر	فروزد جهان چون قندیل دیر
ز سر جوش پر جوش ده کام کام	که بیرون جهد چون شرر از مسام
صدف ها لآلی سد یاسمن	جمهار پا چین فلکها پرن
برت گردم ای سرو محشر خرام	بکن مجمر از نار بر دست جام
بکین سیاوش ده آن خون ناب	که گیتی چو چشمم تو گردد خراب
شفق گون فلک تیغ دشت کین	جگرگاه سهراب رو می زمین
خود این طارم سبز تا کے کند	شعاع ستاره شتا کے کند
ز صهبا قیصر شدان نجم	صبوحی زند و بهر هر صبحدم

تو پیر مغانے بہ ترویج جم — مے کہنہ تر دہ ازین خرقہ ام
بجوش ریز زندم نہ زیبد دریغ — ز موج می و جام کن طشت و تیغ
چہ پیچی بدین عیب ستار و دلق — خود انداختم خشک تر بست حلق
دل و دین گرو کان چہ مے بدہ — بیا ہان بدہ ہین بدہ ہی بدہ
بانداز پیشین اگر دل نہے — تو داو و ہش کن فریدون توئے
زخم خونبہاے فلاطون بیار — زرہ کاسۂ راس مجنون بیار
بیا تا بہم دوستگانے زنیم — ز عقل و جنون دم عیانی زنیم
کہ برگشتہ اوراق این انجمن — نخواند کسے خط ساغر جز من
بیا ساقی انداز انعام کن — خرابات بفشار و در جام کن
خم خلد را سبیلا لکم — ببخشاے ہر قطرۂ یم کشم
بفتانی چشم کا سا نماے — طلسم مے و شکیبہ و برکشاے
سنعی بیا گل بدستار زن — بیاو میان زخم بر تار زن
سبے خرقہ ہا را انمازی کنان — گریبان چون من انا الٰہی کنان
بیائید در بزم نوشاہ چشت — کہ در خرمی کوی بہ داز بہشت
بمقبول خواجہ نیاز آورید — نویدے زبندہ نواز آورید
بد لہار سدزان پس آگاہی — کہ اللّٰہی آمد انا اللّٰہی

حضرت عرشی حیف کہ آخر ۲۸ رمضان سنہ ۱۳۳۱ ہجری ازین خاکدان ظلمانی بعالم نورانی متوجہ شدند انا للہ و انا الیہ راجعون درین دیار عدیل خود در سخن پارسی نداشت و صفات عالیہ ظاہر و باطن بر ذات ہمایونش جمع بود راقم حروف را با او سرے خوش بود از انوقت کہ سمجھے حضرت حافظ عبد الصمد یوسفی مہین برادرش مفارقت جاودانی گزید ہمین یگانہ وقت مونس خاطرم بود کل من علیہا فان و یبقیٰ وجہ ربک ذو الجلال و الاکرام۔ خدمت حافظ مرحوم تا زمانی کہ در اکبرآباد مقیم بودند خدمت حضرت الٰہی قدس سرہ العزیز از دست نمیدادند و عقیدت تام و موانست و احترام داشتند حضرت عرشی مرحوم را نیز تتبع واقفہ ابوداللہ تعالے فرزندان کامگار آن برادران فرخندہ کردار را بمراتب علیا رساند

و نیز مرویست از سید عبد العلی جعفری که مدت هشت یا نه سال گذشت بنده از حسن اتفاق وارد لشکر
گوالیار بودم که حضور پرنور حضرت اللّٰہی قدس سرہ العزیز بہ بدن والدہ حکیم سید اکبر علی خلف قدیم عنہ که
علالت داشتند بگوالیار تشریف ارزانی داشتند و بنده بضرورتی آگره واپس آمد و بعد چندے
خود بدولت نیز مراجعت نمودند و قصه حاضری مهاراجه گوالیار و تفرج پھول باغ و ترتیب مجلس
یازدہم شریف از زبان بندگان عالی مقام مسموع گشت و دو سال بر آن گذشت که حضرت ایشان
عزم دہلی تشریف فرمودند و همرکاب دولت شاہزادہ سید اصغر علی شاہ و نیازمند و یک دو خادم دیگر
بودند چون بخانقاہ عالم پناہ فائز شدند بشرف زیارت و قدمبوس حضرت با عظمت و قبله دام الله
ظلہم العالی میسر آمد و شیرینی بر مزار فائض الانوار جناب شاہ نیاز بے نیاز قدس الله سره العزیز
پیش کرده فاتحه خوانده آمد بعد از ان بحکم اشارت این ابیات حضرت اللّٰہی قدس الله سره
خواندم ؎ در پرده عیان هستی و بی پرده نهانی + هم نام و نشان داری و بی نام و نشانی
هرگاه که ابیات با سر با گفته شد حضرت با عظمت قبله دام ظلال کمالہم مسرور شدند و جانب
حضرت ایشان مخاطب گشته داد تحسین دادند و لختی باہم مکالمت روح افزا درمیان ماند بعد از ان
حضرت ایشان مرخص شده بقیامگاه خاص تشریف آوردند و بیاسودند و بامداد حضرت با عظمت
قبله دین و ایمان بفرط اخلاق و رسم مهمان نوازی بفرودگاه حضرت ایشان برکات نامتناهی
ارزانی داشتند و شاهزاده عالم حضرت معین احمد سلمه الله تعالی سجاده نشین خود طلب نمودند
و تا دیر دوران صحبت فیض موہبت سلسله سخن جاری ماند بعد از ان حضرت با عظمت قبله دام ظلہم العالی
بخانقاه معاودت نمودند و روز دوم حضرت بابرکت اللّٰہی قدس سره العزیز از پیشگاه بندگان عالی
اجازت رخصت یافته بمرکب دخانی میرٹھ رسیدند و بخانه یاران طریق حضرت منشی محمد اعظم سررشته دار
دیوانی و منشی محمد خلیل خلعت شان سررشته دار کلکٹری فروکش شدند که از مدت دیار تمنائے
قدوم میمنت لزوم داشتند سر یاران جان نثار را جان تازه بقالب آمد و بدرجه کمال شادمانیها
کردند چهار یا پنج روز قیام بود که شاهزاده سید اصغر علی شاه تپ کردند و حضرت ایشان بس تشویش
پیرامون خاطر گردید چنانچه این حکایت پیش از این گذشت و از آنجا سوار مرکب دخانی شده
بدہلی خانه سید اکبر خان که مرید حضرت اند نزول دولت نمودند علی الصباح شاه کمال الدین
صاحبزاده و امام مسجد درگاه جهان پناه جناب محبوب الهی قدس الله سره العزیز که مرید حضرت
نیز بودند حاضر خدمت شدند و حضرت با شوق و محبت از دہلی بآستانه ملائک آشیانه حضرت

سلطان المشائخ محبوب الٰہی سید نظام الدین زری زر بخش رحمۃ اللہ علیہ رسیدہ زیارت عتبہ
علیہ نمودند و مناقب حضرت محبوب الٰہی قدس سرہ العزیز کہ در میرٹھ القا شدہ بود بحکم اشارت
خواندم و حظ وافر و لطف کامل حاصل شد بعد از آن حضرت ایشان مراتب بایستہ آنجا ادا
فرمودہ بدرگاہ عرش اشتباہ حضرت خواجہ قطب الدین بختیار اوشی حاضر آمدند و حسب قاعدہ
مراسم زیارت و ادب مؤدی نمودہ بدار الخلافہ اکبرآباد تشریف تشریف ارزانی داشتند
و خود را در تعلیم و تلقین انداختند راقم حروف گوید کہ شاہد این روایت فرمان حضرت الٰہی
قدس اللہ سرہ العزیز است کہ بنام این غلام صادر شدہ بود و اینجا ایراد می یابد بسم اللہ الرحمن الرحیم
عزیز دلی سعید واحمید ازلی سلمہ اللہ تعالیٰ حقیقت حالم اینست کہ دل من در اینجا نمی آساید و
چگونہ چسپد یاران کہ باعث ماندنم در اینجا ایشان بودند بعضے از ایشان دور افتادند و بعضے
مسافر ملک معنی شدند این شعر در بیان حقیقت حال این غریب ست ؎ کدھر کو چھوڑ گئے
مجکو ہمرہان تنہا + پھروں ہوں دشت میں جوں گرد کاروان تنہا + مضطرب الحال بہ بریلی
رسیدم حضرت قبلہ مد ظلہم عنایت بمرتبہ کمال مبذول حال این نیازمند داشتند و بسے اصرار
در قیامم من فرمودند غرضکہ بعد دو سہ روز رخصت شدہ بمیرٹھ رسیدم زیرا کہ منشی محمد خلیل شمس
والد شان منشی محمد اعظم سررشتہ دار صدر الصدوری ہمہ داخل طریقت ہستند و ہمیشہ در ایام تعطیل
می آمدند و روز بمکان شان مقیم شدم میان کہ ہمراہ بودند مبتلائے تب و لرزہ شدند و نوبت بمرسام
رسید و حال غیر شد ہمان وقت چند شعر در شان حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ بسرہم بے اختیار
از زبان من بر آمد اشعار گفتن ہمان بود کہ صحت یافتن ہمان گویا کہ مبتلائے ہیچ عارضہ نبودند و این
واردات باعث حیرت تمام حاضرین شدہ غرض معلوم شد کہ این نیازمند را بآستانہ خود حاضر کردن
منظور ست و اینہمہ سفر وغیرہ بہانہ بود پس میان را ہمراہ گرفتہ حاضر آستانہ مولائے خود شدم و یکے
از ہمراہیان کہ خوش آواز بودند این اشعار بحضور خدام عالی مقام خواندند حال عنایت و شفقت
قدسیانہ و تنگ آمدن یکدام زبان ادا سازم و قبل از یک روز عید الفطر باکبرآباد رسیدم و مبتلائے عارضہ
تب و لرزہ شدم و بعد افاقہ بضرورت گوالیار رفتم و بعد دو شب و یک روز باز باکبرآباد آمدم نمیدانم
کہ در اکبرآباد چہ کار دارم با وجود آنکہ ازین شہر نفرت تام دارم و ترک آن میخواہم زیادہ ازین
انسانہاست ۔ و مہور اوی ست کہ شش یا ہفت سال گذشت کہ ابو الحسن تحصیلدار ضلع ہردوئی
ممالک اودھ یعنی راقم حروف عرائض چند بحضور فیض معمور ارسال داشت و ملتجی گردید کہ اجازت

این مقامات هردوئی خوش نیست اگرچه بی مشرف شود موجب افتخارها ست چون اصرار و الحاح بیحد کشید و جذب باطن کارکرد و بندگان حضرت الٰهی قدس الله سره جانب هردوئی التفات کردند درانوقت شاهزاده سید اصغر علی شاه سجاده نشین و سیدی میر تراب علی و حاجی محمد علی و شاه عنایت احمد و حاجی نگینه خانم خدمتگذار شاهزاده و من بنده عبد العلی بسعادت همرکابی مخصوص گشتند و روانه لکهنو شدند - راقم الحروف عرضداد که به پذیرائی این التماس دستخط بدین الفاظ در یک فرمانی شد - تمنای دیدار و شوق مجالست آنعزیز محرک قلب می ماند اگر در روانگی کلبرگه توقف باشد انشاء الله تعالی نزد عزیزی رسم آنعزیز بسبب کار ضروری دنیوی از سفر معذور اند لیکن فقیر معذور نیست زیرا که دراینجا کاری ندارم که مانع سفر وغیره شود انتهی - بعد ازان بسبب شدت سرما توقف پیش آمد امامزاحم سفر نشد و کاغذ از برادر طریق رفیق شاه عنایت احمد رسید که البته حضور پرنور تشریف ارزانی خواهند فرمود تشویش نکنند و خاطر مطمئن سازند جواب آن که بتاریخ ۱۱ - جنوری ۱۸۹۸ء نبشته آمد اینست ؎

ای برادر سر تو لطف احد ست | زان سبب نامت عنایت احمد ست
نامهات که مخزن اسرار بود | نفحهٔ از طبلهٔ عطار بود
بوی جانی سوی جانم میرسد | بوی یار مهربانم می رسد
چارهٔ درد دل بیمار کرد | جز تو که تا این چنین بیمار کرد
شکر تان ای همرهان بارگاه | دادهٔ زر کرده مس را از نگاه
بعد نومیدی بسی امیدهاست | از پس ظلمت بسی خورشیدهاست
سردی و سرما غریبان را بکشت | بر سر آمد آفتاب آنرا شکست
گرچه سرما در سفرها ناخوش ست | لیک با خورشید نیکو دلکش ست
گرمی خورشید و سردی زمین | می دهد فصل بهاران را تزین
تا بود گرمی و سردی را قیام | خوش خوش و فرخنده باشید السلام

انتهی - راوی نویسد که چون کوکبهٔ دولت به لکهنو رسید خدمت منشی عبد الحی عرشی رئیس کاکوری با فرزند سعید ارجمند عبد القیوم و عزیزان دیگر حاضر ریلوی اسٹیشن برای استقبال بودند بمجرد نزول اقبال از مرکب دخانی همراه بوده در قیصر باغ فرودکش کنانیدند و یک شب و روز دران مقام پر فضا آثار برکات نمایان بود و اهتمام بلیغ برای دعوت بکار بردند و نیز مشاهدهٔ مقامات

مشهور از امام باڑه آصف الدوله حسین آباد و محمد علی شاه و زیارت مزار مبارک حضرت شاه مینا
قطب لکھنؤ قدس الله سره العزیز نمودند بعد ازین همه استبشار توجه جانب کاکوری کردند اینجا
که حضرت الٰهی قدس الله سره العزیز را خیال انتظار تحصیلدار ابو الحسن یعنی راقم الحروف بود در
رفتن جانب هردوئی عجلت بود لاجرم درخواست شان بحالت باز آمدن از هردوئی مقرون
باجابت شد و از پس ماندگان حضور ایشان مع همراهیان سعادت متوجه هردوئی و شاه عنایت احمد
روانه وطن شدند و به اسٹیشن هردوئی رسیده آمد عرض دارد اینجا راقم حروف که این بنده بارگاه عزت
باسانحو سامان بایسته بمقام ریلوے اسٹیشن برای استقبال حاضر و چشم انتظار بر شاه راه
کشاده بود که کوکب دولت مثل خورشید از جانب مشرق نمودار گردید آن وقت آنچه از مسرت
و اعزاز و نازش و اهتزاز بخاطرم بود نتوانم که بر زبان آرم چه از مدت سی سال که راقم
درین ملک اوده بتقریب تعلق سرکار انگریزی اقامت دارد گاهی بندگان عالی حضرت الٰهی
قدس الله سره عزیمت این طرف نفرموده بودند بسی از ارادتمندان با اخلاص و دولتخواهان
صاحب اختصاص خواستند که زحمت قدم بدین دیار دهند اما استغنای خداداد و بی تعلقیهای
از حد بارگاهی رخصت نداد خود بدولت از مرکب دخانی نزول اجلال فرمودند سعادت قدمبوس
دریافته کوٹھی خود را که بسامان بایسته آراسته بود منزل سعادت ازلی نمود لختی گذشت که
برادر بجان برابر سید عبد العلی جعفری که مقام شناس مجلس بود این غزل راقم الحروف را
بالحان خوش گفتند ؎ عید است جان و دل بر ساقی فدا کنم + پیمانها کشم پی مستان دعا کنم
حال من متغیر گشت و نتوانستم خود را نگاه داشت گریه بر من افتاد و شور از نهادم برخاست
هژده روز بقیام پربرکات خانه محزونم را رشک جنت الفردوس داشتند حالتی بود که بجز وقت
کچهری حاضر خدمت می ماندم روزانه یا روزی در میان یک غزلے موزون می شد و پیش میکردم
بلطف ملاحظه میفرمودند و صحبتی که بعد از نماز شام مقرر بود برادر سید عبد العلی آنرا با دیگر غزلها
می خواندند و حظهای بیحساب حاصل می شد عجب صحبت صافی و عیش بیغش در آن روزها میسر بود
که صحبت های قدیم و یاران گذشته علی الخصوص حضرت شیخ منصب علی و میر امداد حسین رحمة الله علیهما
یاد می آمدند و به زخمهای یاد آمد این مجلسیان محبوب و محرمان جان نثار آن جشن طرب سور پر شور
نقش شیون خانه غم و ماتمکده الم می گرفت چنانکه یک شبی غزل راقم حروف ؎ عزم مصمم است
که از خود سفر کنم + خوانده می شد چون این بیت عرض شد ؎ عمر عزیز و صحبت اغیار ای دریغ فرصت

درازی باد که در خود نظر کنم چندان گریه با حضور پرنور در آمیخت که در بیان نیاید و اثر آن کیفیت مجلسیان را از جاها بر داشت بعد از دیر بیاد افاقه شد بر پاسے ادب ایستاده بگذارم که این بیت فرمودند که خیر اگر شبے از ایام قیام هر دو ئی بندگان حضور التماس اقم با بهت تفریح و هوا گرفتن شامگاه قبول فرمودندے و گاه بودے که وقت رخصت شاهزادهٔ عالم را سلمه الله تعالے بیرون هر دوئی همراه خود بشکار طیور بردمی و خاطر عاطر شان شگفته و بیان از ومی شد مراد تمامی مدت عمر خود اینچنین وقت خوشدلی و کامرانی یاد دارم که گاهی حاصل نشده است و حضرت بدولت اللهی و مولائی قدس الله سره العزیز بعنایت فاتح الباب آسوده خاطر با همراهیان بوده‌اند چون شهره رو زبابه عزم جانب شرق نمودند با برد اینقدر ایام که هر گز امید قیام مرا نبود تشریف بری ملازمان حضور سخت ناگوار بود و همین دلخواه بود که چندر وز دیگر در ینجا بیاسایند که مقام خوش و موسم دلکش هوا ے لطیف و صحبت عزیز بود و مردم بجا از و کلا و عمال سعادت حضوری و فوائد می اندوختند و هر آنوقت که حضور پرنور بر شوارع گردش گاه مشی نمودندی هر که از آینده و رونده دیدی همانجا توقف کردے بے شائبهٔ تکلف و بی مبالغه تمام رفتار حضرت با عظمت با وصف وقار روش سلکران داشت و بینندگان را دل از دست می ربود شاهزادهٔ عالم التماس داشتم که مختصر کتب خانه ام که هست آنچه از کتب معقول و منقول پسند آید برگیرید که مقصد ازین نیاز تشرف و سرفرو نیاورده‌اند شکایت اینجنے بحضور مولائی بردم حضرت با عظمت شاهزادهٔ عالم را بپیش خود خواندند والماری کتب را کشاده بکمال خوشی و خرمی انتخاب کتب از صحیح بخاری و تاریخ وغیره وغیره کرده پانزده جلد انمودند تا دلم بیاسود و سعادتم افزود بامداد که روز الوداع بود شب را ابیات ذیل موزون کردم اما ادب رخصت نداد وقتیکه حضور پرنور بخوابگاه خویش که همانجا نشسته میداشتند تشریف بردند بیادر عبد العلی را در کمرهٔ خوابگاه شاهزاده آن ابیات حواله نمودم آن برادر بجان برابر ابیات را باهنگ خوش خواندن گرفت ؎

بلبل بچمن بست فرو بسته دهان را
آیا که رسیدش خبر از فصل خزان را

قمری نخرد لغمهٔ کوکو عجبی نیست
ننگفت که جنبش نبود سرو روان را

وامانده ز حسرت نگران دیدهٔ نرگس
سوسن نگشاید ز سر طیش زبان را

آسیمه سرست از غم کاکل سنبل
تسکین ندهد قلب صنوبر خفقان را

صد داغ طرب از دل دهقان گشت مبدل
صد رخنهٔ حسرت بزند در روان را

بگذار که از سوز نهم در جگر آتش
وز دیده پر گهر و هم سیل دوان را

نتوانم گذارد که این ابیات چه هنگامهٔ شیون بپا کرد و کیفیت گریه بیحد التقدیر هجوم آورد که تا دیر دلها از دست
رفته بودند و چشمان سیل‌های سرشک پی در پی بیرون میدادند — آخر مجلسیان بر تخت خود با انقطاع شده
بر بستر خواب غلطیدند. هر چند این قصه بپایان آمد دل نمیخواهد که از سخنان آن زمان بس کند
بارها ساعت یک و ساعت دو و سه چشم بگشاد و آواز سماع از آرامگاه خاص بگوش خورد بیتحاشا
میرفتم و شریک صحبت میگشتم نازم بآن شفقت مرشدانه که هیچگاه از رفتن بیگاه من نیازرده و ناخوشی
از آن نشد حسب عادت ساعت دو از بستر خود برخاسته رفتم و بیرون دروازه آرامگاه که کشاده می بود ایستادم
حضور پرنور محو سماع بودند نظر بسوی بنده نیفتاد و من نتوانستم که بی اجازت اندرون داخل شوم بعد از
افاقت اجازت شد و داخل شدم — در آن ایام خجسته چقدر از یاران نخبه حاضر یاد می آید و تا سعد از
جدائی شان مهجور دیم که بگفتن در نیاید برادرم شاه عنایت احمد از آگره همرکاب سعادت تا لکھنو ماندند چون
هر دوی عزم شان خانه خود شتافتند سیدی میر امداد حسین از نوکری مهلت نیافت یاران سررشتهٔ خود بر سرکار
دور بودند - ملازمان و نوکران من مرا میگفتند که حضور پرنور خواب نمیکنند گفتم چگونه گفتند که ما از
روزن دیگاه و بیگاه و در وقت شب می بینیم گاه بر زمین و گاه بر بستر پلنگ نشسته و مشغول می یابیم
هرگز خواب در چشم حضرت نمیگردد — و فی الحقیقت حضور پرنور روز دل را باین و آن مشغول میداشتند
و شب چون صحبت برخاست داخل کره خاص شده با حق مشغول می بودند که از آن مشغولی افاقه نبود
و در حالت سکر و محویت و فنا مستغرق می بودند و هیچ ساعت از آن باز نمی ماندند چنانکه دلدادگان
مجازی بی تصور دلارام نمی آسایند. هر دو وقت دور چای گردش میکرد ارباب جلسه همراهیان
سیر شده مهجورند اگر چه خود بدولت کم رغبت میفرمودند دو سه چمچه گرفتند و باین بنده پیالهٔ ارزانی
میداشتند اما در نوشانیدن چای همراهیان و اهل جلسه مبالغه میفرمودند و میگفتند که غنیمت شمرید
و بنده هم درین ایام حسرت های دل از ماکل و مشارب و سماع و تلقین تمام برآوردم و کوتاهی در آن
راه نیافت برادران همسفر شریک این ذوق و لذت بوده اند خدای شان سلامت دارد که
از آن صحبت باقی هستند الغرض بامداد که روز قرار داده بود بر مرکب دخانی این قافله دولت سوار شد
چون باسٹیشن کاکوری رسید راوی من درین سفر برادر عبد العلی می نویسد که به اسٹیشن منشی عبد السبحان صاحب
مع سامان سواری موجود بودند و از اسٹیشن بر کوٹھی عظیم الشان خود برده فرودگش ساخت و بدرجه غایت
حسن ادب بانگاه داشته به نیازمندی تمام پیش آمدند و فی البدیهه این ابیات گفته پیش حضور پرنور
بخواندن دادند —

شمع بزم مهوشان آمدہے — دلربای دلبران آمدہے

خلق نشناسد گر دست از ترنج — یوسف کنعان جان آمدہے

انجمن را او بسان ایمن نمود — چون تجلی ناگهان آمدہے

هر که اندر بزم بود از خویش رفت — کس چه داند تا چه سان آمدہے

آفتاب آسا نگه را خیره کرد — چون عیان آمد نهان آمدہے

الصلا ای می پرستان الصلا — ساقی دردی کشان آمدہے

تنگدستان را چو آنی مفت وقت — هان و هان پیر مغان آمدہے

آنکه هرجا هست آمد از کجا — آمد و هست در گمان آمدہے

با همه اطلاق عرشی نام شد
لامکانی در مکان آمدہے

برادرم سید عبد العلی نوشته اند که من آنرا با مجان خوشی خواندم و خط عظیم دست داد اکثر از زندگی سادگی کالونی بادب حاضر می آمدند و نذر تا پیش می کشیدند اما خدام غیور بندگان حضور بجز آنکه حسب دستور دست رضا بر نهادند از هیچ یکی نه پذیرفتند و دو روز در آنجا مقام شد و میزبان مهربان بکمال احتشام خوان دعوت بیار استند و طعامهای گوناگون پیش کردند یک روزی در آن مقام حضور پر نور بمزار حضرت شاه تراب رحمة الله علیه رفتند و فاتحه بران و مزارات دیگر بخواندند پس صاحب سجاده مولانا محمد اکبر سلمه الله تعالی را دیدند مولانا تبرک و یک جانماز قالین ولایتی که پس بیهوده بود و بنظر حضور گذرانیدند از آن بعد حضرت الکلی قدس سره با منشی عبد الحی مرخص شده واپس آمدند از خدمت منشی عبد الحی [illegible] است که حضرت با عظمت نخستین از قبول تبرک و جانماز توقف نمودند و بعد از آن این سخن فرمودند که از حضرت شاه تراب قدس سره اشارت است قبول کردند راقم را بخاطر می آید که این توقف و قبول به تقاضای ادب بوده است پس دیده نبود که بندگان حضور از آنجا رخصت شده براه راست سواری ریل آهنی بر ردولی رسیدند آنجا شاه عنایت احمد حاضر بودند استقبال نموده با خود بردولی بردند و حضرت با عظمت زیارت شاه عبد الحق قدس الله سره العزیز حاصل نمودند و بعد از آن شاه مسعود احمد غفر الله له و حضرت شاه التفات احمد سجاده نشین سلمه الله تعالی را دیدند و این حضرات با کمال اخلاق و محبت و مهمان نوازی در [illegible] پیش آمدند که هرچه بیان نباشد و یک شبانه روز در آنجای پاک

قیام شد و بر یکے از مزارات متبرکه آنجا را زیارت فرمودند حضرت جانشین سلمه الله بار بار اعاده همین لفظ می نمودند که حضور والا مهان حضرت شیخ عبد الحق قدس الله سره هستند مارا و باران چپت روز دیگر حضرت الٰهی قدس الله سره از انجا رخص شدند و شاه التفات احمد سجاده نشین مشایعت تا اشتیفن ردولی نمودند از انجا کاروان دولت سوار شده گذر بر فیض آباد کنان بمقام گونده خاص فائز گردیده شب در انجا گذرانیده بامداد بمقام نوباوان درگاه مولد و موطن برادر شاه عنایت احمد تشریف ارزانی فرمودند آنروز تو گوئی که خانه شان روز عید بود و ماه ربیع الاول بود دوم وسیم جا در زیارت دستار مبارک جناب رسول مقبول صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم تاریخ دوازدهم ربیع الاول از مدت دراز معمول بوده است و آنرا بطور رستند شهرت ست بتاریخ مذکوره اول حضرت با رفعت با همراهیان زیارت آن فرمودند پس تبرکا آن دستار مبارک بر فرق فرقدان سای حضرت الٰهی قدس الله سره و جمله همراهیان گذاشته آمد و قریب پانزده روز دائره دولت در همان مقام نزهت ماند درین مدت متواتر غزلهائے فلان ابنی راقم الحروف تا الامال از حسرت و فراق رسیدند و من آنهمه را بحضور پر نور دست بسته عرض می نمودم در ینجا بتقاضائے موقع گذارده می آید

سر و من دامن کشان وا میروی
تا چها دیدی که از ما میروی

از خدا با صد دعا یت خواستم
تو کجا از من خدا را میروی

بد کنا لم من ز بخت بے اثر
تا شکیبم تو شکیبا میروی

دیدهٔ اهل نظر فرش ره اند
بی تکلف نیست کانجا میروی

عالمی جانها نثار مقدمت
گوشهٔ چشمی بکن زیبا میروی

تا کجا با تو از من این جا هم
دم بدم آئی و دم وا میروی

خانهٔ ویران دگر آباد کن
همچو دل گر از بر ما میروی

میروی و میروی تا کی حسن
رفته کی آید بجا نا میروی

ایضاً

شد ملتان ملک ناز گردی
ز خوبان جهان ممتاز گردی

دل آید آب رفته باز در جوی
اگر روزی بسویم باز گردی

مرا باقیست بس افسانهٔ هجر
چه باشد گر شبی دمساز گردی

درونم خلوتے خالیست از غیر | سرشک گردم اگر همراز گردی
الا ای طائر برگشتهٔ من | خوشست گر یکدمم باز گردے
مرو آہوی سوزان سینه بیرون | که ترسم عشق را غماز گردے

بپایان گر حسن راست سخن را
عجب نے بلبل شیراز گردے

ولہ

دلے گشتهٔ آگاہے آمد | که از ظل شاهنشاہے آمد
زبان کے یافت توصیف جلالش | اگر یونس ز بطن ماہی آمد
حضوری هست فرقت الهی | سهو وسهوا اگر دل ساہے آمد
برآمد مرغ خورشید شب یار | که رنگ چهرهٔ او کاہے آمد
غلام صورت آن شاه فردم | که دست شرا اتیناہے آمد
مرا گلها بکام توشه توشه | حدیث دولت جم جاہے آمد
الا عبدالعلی یار طریقم | بگو بازی که دیگر خواہے آمد

خوشا بخت حسن ثانی که نظمش
قبول حضرت اللهی آمد

ولہ

حضور عشق دیدم اوستادے | که او را بیرسد بر اجتهادے
مقام وحدت اندر عبارت | حلولے نی درونے اتحادے
رفیق راه من در صحبت | ترا اے صبر از من خیر بادے
بود از پیش من عقل ذکا | که از هیچ دل دیدم نه شادے
حرام آمد بمو آسم فدای | که از تو چیز نمیخواهد مرادے
بگیتی هر چه از مفهوم و محسوس | بجز عشق تو افسانه ست و بادے

بیا خوش بیت دیگر حسن را
کز من بیس زو نیابے چیز یادے

۱۱ حضرت اللهی قدس سره العزیز را اینهمه کلام بسیار پسندهی آمد تا آنکه یکبار در غزلے نخبه آمد

گر لا عید الفطر یار طریقم بگو یارے کہ دیگر خواہی آمد

شنیدن ہمان بود کہ دریای رحمت بجوش آمد و حضرت با رحمت قدس سرہ العزیز فرمودند کہ ہردوئی رفتن
دیگر خواہد شد از آنجا کہ بہرائچ شریف از قیامگاہ نزدیک بود و زیارت حضرت سید سالار
مسعود غازی رحمۃ اللہ علیہ واجب لاجرم بہرائچ رسیدہ و دولت آستان بوسی بدست
آوردہ شد و زیارت جبہ شریف نیز میسر آمد چنان می نمود کہ حضرت سید سالار قدس سرہ را
غایت عنایت و رعایت برین طبقہ زائرین بود و آن مقام پاک مظہر ہیبت حق می نمود
انتظام صفائی نیکو و عمدہ بنظر آمد یک روز اتفاق صحبت افتاد و بامدادان حضور مولائی
قدس سرہ العزیز از آنجا سوار شدہ براہ راست روانہ ہردوئی شدند و ظل دولت بر فرقان
مسکین این مسکین کاتب الحروف افگندند و برادرشاہ عنایت احمد با خاطر رنجیدہ گریہ کنان
مراجعت بخانہ نمودند۔ انتہی۔ عرض دارد بندہ ابوالحسن کاتب الحروف کہ چون مژدہ حصول
مراجعت بندگان مقدس حضرت مولائی والالٰہی قدس سرہ بمن رسید این چند ابیات موزون
و ہمانا ہم پایکی دولت نمودم ؎

بوی یار دل ستان آید ہمی	در تن افسردہ جان آید ہمی
روزگار سخت و سختی بر رفت	این صدا از آسمان آید ہمی
من فدای آنکہ از لطف و کرم	خوش بکام دوستان آید ہمی
ساقیا برخیز و پر کن جام را	کان حریف مہربان آید ہمی
خیمہ زد در صحن باغستان بہار	خندہ بر رغم خزان آید ہمی
حبذا بخت سعید آن چمن	کاندرو سرو چمان آید ہمی
بی نیاز است از ہمہ آن نازنین	شکر کن صد شکر کان آید ہمی

گر ندیدستی تماشا کن حسن
ماہ بر فرش کتان آید ہمی

و از روز و وقت در انتظار میگذشت تا آنکہ تا برقی بشارت جان بخش رسانید و بوقت
معین حاضر اسٹیشن ہردوئی باسامان بایست برای استقبال شدم و شادان و فرحان آن
دولت دو جہان را باکمال ادب و احترام و عظمت و اکرام بخانہ خود آوردم و بے اختیار از
ہر دو دیدہ این بیت بگوش دل میرسید ؎ امروز شاہ شاہان مہمان شدہ ست ما را

جبرئیل با ملائک دربان شده دست مارا + و دیگر بار بهمان مجلس عیش و ناز ترتیب یافت غزلهای
تازه موزون می شد و شام بعد بهانۂ غرب بخواندن می آمد و خلعهای وافر نصیب و رنگارنگ بندگان
میگردید این مرتبه دوازده روز داد کامرانی داده آمد و وقت خوش گذشت که تا آخر عمر آنچنان
میسر آمدن محال ست همین که تاریخ دوازدهم شریف ربیع الثانی فرا آمد و به نیکو روشی سرانجام
یافت حضرت الٰهی و مولائی قدس الله سره العزیز بدولت و اقبال از هردوئی با کاروان خود
عزم اکبرآباد فرمودند و این مسکین حزین با دل اندوهگین واپس خانه آمد و نتوانم عرض کرد که
ازین روانگی چه بر سر گذشت و چگونه دل با سوز و ساز بپرداخت ؎

حیف در چشم زدن صحبت یار آخر شد	روی گل سیر ندیدیم و بهار آخر شد

ذکر وصال حضرت الٰهی قدس سره العزیز

از برادر عبد العلی سلمه الله روایت ست که چون حضرت باعظمت الٰهی قدس الله سره العزیز
از سفر شرقی باکبرآباد رسیدند تندرست و با اعتدال مزاج مقرون بودند و هیچ گونه تفاوت در
صحت نبود اما ازین عالم فانی بر داشته خاطر می بوده اند مدت شش ماه گذشته بود که بتاریخ
چهاردهم یا پنجم ماه شوال سنه [illegible] هجری اولا تپ لرزه آمدن گرفت و روز بروز شدت در آن
تپ و لرزه پدید آمد بنده و دیگر اصحاب حاضر حضور می بوده اند اما هیچ یکی هیچ وقتی جسم اطهر را
با اینهمه شدت متحرک ندیده بود ؎ تحمل چند بعد چندان تحمل + روزی چند همبرین نسق گذشت
و هیچ معالجه نخواست چون این مدت هم بسر آمد حضرت حکیم سید مهر علی و حکیم سید اولاد علی
سلمهما الله تعالی که قرابت قریبه با حضرت باعظمت دارند و مرجع ظاهری و باطنی اهل آگره اند
برای رفع علت معالجت آغاز کردند و هر گونه دوا و علاج بکار بردند تا آنکه افاقت ازجا
دست داد لیکن مرض پیچش لاحق گردید و بهمان طور معالجه هم تبدیل یافت بعد چندی ازان
مرض هم خلاص حاصل شد برادر سبحان برابر سید عبد العلی می نویسد که در مدت تمام مرض ایشان
این کاتب حروف علی الاتصال میگویانیدند که بحد غایت پسند خاطر بودند و من با لحان خوش
و لهجۂ دلکش ادا می کردم و حضرت الٰهی قدس سره العزیز حظ وافر و وجد کمال پیدا می شد
و تصرف عظیم بر حاضرین وقت جاری میگردید و از جمله غزلهای این سه بیت نهایت مرغوب بود
و سماع میفرمودند ؎

بهارست و چمن پر جوش ساقی رو بمستان کن	تبسم زیر لب فرما و تاراج گلستان کن

بیا و روی زیبای تو بشکستند جام جم	لب بام آ تماشاهای و موی پریشان کن

حسن را گردش ایام فرقت خوش نمی آید
ترحم ای فلک بهر خدا ابر زید و ستان کن

و زمان زمان این مصرع بر زبان مبارک جاری بود ~ اثر عشق ہے یہ گردش ایام نہیں
دران حالت نیز اگر احدے بزیارت حاضر می شد بے آنکہ لب کشاید خود بدولت متوجہ می گشتند
و دلداریش می نمودند و آیندہ را رقت پیدا می شد و حضرت را دل بدرد می آمد و سخت متاثر
می شدند بسی از مردم دیار دور دست بدیدن حضرت باعظمت می آمدند چنانکہ منشی محمد اعظم
پنشنداری پیشین سررشتہ دار سلمہ اللہ کہ مرید سابق و رفیق دلی ہستند از میرٹھ حاضر آمدند و در آن صحبت
سفارش گزین فرزند خود منشی محمد خلیل سررشتہ دار کلکٹری کردند بر لفظ مبارک رفت کہ شما را
خبرے ہست منشی محمد خلیل را سپرد حضرت خواجہ بندہ نواز نمودہ ایم بعد ازان منشی محمد اعظم را
بابدرقۂ خواجہ و پیر بزیارت آستان خواجہ خواجگان قدس اللہ سرہ العزیز متوجہ اجمیر شریف
کردند و این ہر دو یار وفادار شرط خدمت و زیارت بجا آوردہ باز آمدند و باین تقریب واقعہ
حضرت خواجہ غریب نواز بعمل آمد درین فرصت حضور پر نور را افاقتی حاصل شد و منشی محمد اعظم
روانہ و منشی محمد خلیل حاضر آمدند و شرف زیارت دریافتہ باز گشتند روزے چند برین بسر آمد
کہ دیگر بار مرض اسہال دریافت و از غذا نفرت کلی شد ہر چند معالجت رفت اما فائدہ بران
مترتب نشد مرض شدت گرفت و طاقت رو بزوال بود عاقبۃ الامر رجوع بہ ڈاکٹر مکند لال
آوردند کہ در فن طبابت انگریزی معروف و مشار الیہ بودند ڈاکٹر روزانہ می آمدند و از ہر گونہ
دواہاے انگریزی بکار بردند کہ ازان تخفیفی بیاسودند و از جہت اسہال قدرے براحت [illegible]
درین فرصت حضرت سید مہر علی سلمہ اللہ تعالیٰ مشورت دادند و حضرت باکراہت قبول کردند
کہ ہمین فرزند ارجمند سید اصغر علی را جانشین خود فرمایند بنا بران شرفا و مشائخ آگرہ را
آگاہی دادند کہ ہفتم ماہ ربیع الاول ۱۲۹۹ھ روز جمعہ بعد از زوال مجلس سجادہ نشینی ترتیب
یابد چنانچہ عمل بران رفت و انبوہ کثیر از یار و اغیار جمع آمد آنگاہ حضرت باعظمت قدس اللہ
سرہ العزیز نشستند و سید اصغر علی را پیش خود نشاندند و حضرت حکیم سید مہر علی ممدوح
و سید کرامت علی خان سید اصغر علی را نزد خود جا دادند و نیز حکیم سید اولاد علی و سید
اولاد حسین و سید قدرت علی و سید اختر زمان و سید عاشق علی و سید [illegible] علی و [illegible]

وسید برکت علی اعزہ خاندان را با حکیم رجب علی و رحمت علی و سید احمد خان صوفی و سید اکبر شان
در قرب خود نشانده آنچه از کلمات تعلیم و تلقین طریقه خاندان قادریه و چشتیه نظامیه و صابریه
و سهروردیه و نقشبندیه از مشائخ سلف سجاده نشینان گفته اند سید اصغر علی جانشین خود را ارشاد فرمودند
و تا دیر از نصائح دلپذیر و مواعظ تاکید بسیار جانشین خود دادند آنزمان چهره نورانی سجاده نشین
سراستین سرخ تمام گردید و کیفیتی طاری گشت و گریه رقت پدید افتاد و که اثرش بر اهل مجلس متعدی بود
بتصرف قوی احاطه کرد و از مجلسیان هیچ یکے ازان کیفیت خالی نبود. بعد ازان خوانهای شیرینی
پیش کشیدند و حضرت اللمی قدس الله سره العزیز دست مبارک برداشته فاتحه خواندند و لباس
خود بهمین سجاده نشین نهاده و هار در گلو انداخت و دستار سجاده نشینی بر سرش بسته و در خاندان قادریه
و چشتیه و سهروردیه و نقشبندیه سجاده نشین خود گردانیده و اجازت هر چهار خاندان ارزانی داشت
و مبارکباد فرمودند بعد این معامله از هر جانب صدای مبارکباد برخاست و از طرف مریدان و معتقدان
سلسله نذرها پیش شدند چون این رسم بعمل آمد حضور پرنور قدس الله سره العزیز حضرت سید محمد علی
سلمه الله تعالی را مخاطب کرده فرمودند که من این را و اشارت بجانشین کردند بتمامی سپارم
سپس شیرینی تقسیم یافت و مجلس برخاست مولوی محمد اکبر ابوالعلائی رئیس دانه پوری باین تقریب
بیتی چند موزون کردند که آن اینست ؎

شاه اصغر علی ستوده صفات	باد با فیض او دین و دنیا
وارث دار رموز فقر شده	بعنایات و نسبت آبا
باد میمون خلافت پدرش	بطفیل رسول هر دو سرا
در ربیع نخست و هفتم و جمعه	شد سجاده پدر قیام ورا
پدرش کرد علی مظفر شاه	قادری چشتی ست او بخدا
متقی این تنقے باشد	آل مه آسمان فقر و فنا

سال تش از دوست اصطفا اکبر
گفت حقا خلافت اولا

گویم در نقل تاریخ سهو رفته است. بعد اختتام مجلس جانشینی بار دیگر مرض اسهال عود نمود
تا آنکه در یک روز بیست و شصت بار اجابت می شد ضعف استیلا یافت و قوت مسکوت گشت
و غذا با طبیعت موافقت نمیکرد و هیچ علاج موثر نمی آمد. در ان حال سماع می نمودند و این معمول

ورد زبان بود ـــه اثر عشق ہے یہ گردش ایام نہیں - درین حالت و ضمن سخنان وصیت جمله امور
از تجهیز و تکفین و غسل و نماز و قبر وغیره بر زبان می آوردند و شوق وصال و تمنای لقا از کلمات عالیات
می تراوید گویا که ترجمه اللهم بالرفیق الاعلی بود که قول رسول مقبول علیه الصلوة والسلام بوقت
آخر بر زبان معجز ترجمان جاری بود با اینهمه حضرت با عظمت قدس الله سره العزیز میفرمودند که من هم
تعین رها شود و یک دو روز قبل از وقوع واقعه ناگزیر کل من علیها فان و یبقی وجه ربک
ذو الجلال والاکرام اینهم بر زبان میرفت که روز یکشنبه سے شود و دوشنبه کے آید بالآخر وقت
نصف شب دوشنبه نهم ربیع الاول سنه ۱۲۹۹ھ بود که حضرت الٰهی قدس الله سره العزیز خادم خاص را
که بشیر پیشتر وقت سست اشاره نمود و او بجا آورد نش و خواندن گرفت ـــه یا رسول الله کریمی سیاهی
و حضرت بابرکت سماع فرمودند در حالت ذوق الله الله بر زبان جاری شد - درین یکبارگی هر دو دست
آنچنان دراز کردند که گوئی با کسی معانقه را دست برارند و نوبت آخر با واز بلند الله گفته جان بجان
سپردند انا لله و انا الیه راجعون درانوقت نتوان گذارد که چه صدا که به و زاری بلند بود
چون سحر آمد در شهر آگره قیامتی قائم بود و از هر طرف صدای ماتم و آه و ناله هنگامه عظیم برپا کرده بود
خدمت غسل و تجهیز و تکفین و نماز جنازه و قبر حسب وصیت بجا آوردند هیچ دقیقه نامرعی نگذاشتند - مولانا فیض احمد
مدرس مدرسه اسلامیه و [illegible] اکبری خدمت غسل بجا آوردند و همگی جمله اهل خاندان شریک گشتند
چون غسل داده شد سید [illegible] عبد العلی از تخت فرود آورده جسد اطهر همچو گل بود هرگاه که جنازه
روان شد هزارها بندگان خدا چه از مسلمان و چه از هنود و انگریزان هر کرا با حضور پر نور نسبت ارادت بود
در رسته بود و شستند جنازه نمود گریه و زاری بجا کشید که بعضی از ان جم غفیر بیهوش شده بر زمین افتاد
و حالتی به شهریان طاری شد که بگفتن در نیاید بهر طرف که جنازه بران گذاره شد دوکان داران
دوکانها فرود آمده بر پا ایستاده ماندند و لیکن اهلیان و روندگان که کیفیت اتفاق پیش آمد لی آنکه
شنیده گشته همراه جنازه شدند و در افواه عوام افتاد که اکنون خیر و برکت از اکبرآباد برخاست قطب آگره
رحلت نمود باید دید که چه می شود القصه تاریخ دهم شهر ربیع اول سنه ۱۲۹۹ هجری روز دوشنبه ساعت نه
یا ده در محله مدرسه شاهی که مسجد عظیم و مزار و مرقد اهل خاندان حضرت الٰهی قدس الله سره العزیز
دران واقع شده جنازه مقدس را تا این نیکو بردند و همانجا مولوی فیض احمد موصوف نماز جنازه
کردند و همراهیان اقتدا ایش نمودند بعد از نماز مابین مرقد شریف حضرت سید امیر علی شاه جد امجد
و حضرت سید منور علی شاه والد ماجد رضی الله عنهما دفن نمودند و قطعه تاریخ که انتخاب بوده

به سنگ بالین کنده شده اینست - از راقم این حروف ۵

شاه مظفر نصف شب از عاشر اول ربیع — آسوده در قرب الله اهلًا و سهلًا و مرحبا
سال وصالش از سر الله اکبر ای حسن — شمس الهدی بدر الدجی نجم العلی نور العبا ۱۲۹۹ھ

از شیخ محمد زمان رسالدار رئیس آگره

مظفر علی شاه عالیجناب — همه صفت رحمة العالمین
ز ذریات احمدی که بهر مصطفے — ز سادات اکرم نگهبان دین
سراپا بزرگ از بزرگانه فخر — سر اولین امجد آخرین
بصد عزت و شان بعهد قضا — نشستند بر عهد خلد برین
بدان از سر هوش سال وفات — منور شد از نور پاکش زمین ۱۲۹۹ھ

چون قریب چهل روز بعد برین بگذشت بتقریب چهلم عرس ترتیب دادند بروز معین جمله اعیان شهر
و اراکین اهل شهر حاضر آمدند مجلسی عظیم ترتیب یافت مریدان و عقیدتمندان از سر اطراف و
جوانب هجوم آوردند قوالان و گویندگان جمع آمدند و یک روز و یک شب جمعیت کثیر در آن
مقام بود و چادرے از کمخواب که از پیشگاه درگاه حضرت خواجه غریب نواز قدس سره العزیز
مقام اجمیر شریف عطا شده بود آنرا با عزاز تمام سید امام الدین صاحبزاده درگاه شریف
باکبرآباد آوردند و در مقامے محفوظ فرود آمدند شامگاه که آغاز شب عرس شریف بود گروهے
بزرگ از منتسبان حضرت و ارادتمندان با عقیدت رسم استقبالش بجا آورده صاحبزاده را با چادر
شریف با خود آوردند و همراه این گروه سعادت پژوه قوالان خوش الحان غزلهاے مناسب
درد انگیز میگفتند راقم حروف همراه و شریک این آورد بود چون بمدرسه مقام مقصود رسیدند
باحتیاط تمام و اعزاز و اعظام فرود آورده بر مزار شریف نهادند و سماع آغاز شد حالتے که
در آن وقت رفت از گفتن بیرون است نعره هاے جگرشگاف از هر طرف بلند بود و هنگامه وجد
مجلسیان را در گرفته سید اصغر علی شاه سلمه الله را از شدت بکا و رقت دل انفجار رفته بود
و هیچگونه افاقت رونمی نمود و هر قدر که مردم شهر گروه گروه پیشکش پنکها با سامان شایسته
آوردند و نذر کردند شمار آن نتوان نمود و بعد از آن شب را فاتحه و بامداد قرآن خوانی
بعمل آمد و این تقریب باختتام رسید مهمانان را از هر گونه سامان آسایش کرده آمد و سید
حکیم اکبر علی برادر خاله زاد حضرت با عظمت قدس الله سره صاحبزاده موصوف را بکمال اعزاز

وتعظیم مرخص نمودند وبعد ازان مهمانان را بلطف تمام شرف رخصت ارزانی داشتند ازان بعد هر سال تا شب دهم ربیع اول در روز تاریخ مذکور عرس حضرت باعظمت بکمال احتشام و رونق تمام سرانجام می یابد و از حضرت خداوند تعالی عز اسمه توقع عظیم ست که این تقریب علی الدوام سرانجام نیکو یابد بمنه وکرمه

ذکر حضرت سید اصغر علی شاه سجاده نشین سلمه الله تعالی

مهین شاهزاده کامگار سید اصغر علی شاه باحداثت سن از علوم ظاهر عربیه معقول و منقول حظے وافی برداشته و از نسبت باطن چشم بد دور بهره عظیم دریافته و چرا چنین نبود که حضرت باعظمت الٰهی قدس سره العزیز تربیت کامل فرموده اند هم در ظاهر و هم در باطن - با اینهمه اخلاق پسندیده و اوصاف حمیده در ذات والا اش فراهم آمده با آنکه بعد از وصال حضرت الٰهی قدس سره العزیز سکاره دنیا روی نمود اما باستقلال تمام تحمل فرمود حق تعالی حضرات مخدرات و ام ظلها را نیز فرق همایونش سلامت دارد

تذکره بعض یاران طریق حضرت الٰهی مولائی قدس سره

غریق دریای وحدت و حریق آتش محبت صاحب مقامات علیه ما لک احوال سنیه مقبول بارگاه کردگار حضرت حیدر خان عطار اکبرآبادی اول کسی که سعادت ابدی و دولت سرمدی از شرف بیعت حضرت الٰهی دریافت همین بختیار کامکار سعید بخت بیدار بود دران زمان که حضرت باعظمت الٰهی و مولائی قدسنا الله بسره العزیز تکمیل مراتب وجود و تحصیل دولت کشف و شهود نموده باکمالات ظاهر و باطن خرقه خلافت و فرمان اجازت یافته از پانس بریلی معاودت باکبرآباد نمودند شب و روز از ذکر الٰهی نمی آسودند و آنقدر غلبه مقام تجرید و تفرید بود که هر چند بارشاد و تلقین مامور بوده اند لیکن با وجود التجا و الحاح التفات به بیعت و ارادت خلق نمی فرمودند و این کار را مثل خار در راه خود فهمیده مدام خود را ازین کار و بار بر کنار می داشته اند اما از آنجا که مشیت ازلی بهدایت بسیاری بندگان خدا و تکمیل نفوس بی منتها از دست بابرکت مقدر بود لاجرم باطن مقدس را سیل این طرف پدید آمد و سر چشمه فیض آن دریا سه خاموش رو بجانب این طالب یگانه نهاد و دست بیعت او گرفت بیگمه آن زمان عنفوان شباب این طریق بود و سحاب مدار طبیعت بلند بر سر جوش در اندک فرصت آنچنان تعلیم و تربیت اثر کرد که غبار کثرت از فضای خاطرش برخاست و صفای وحدت در سراپایش نشست کیفیت این برگزیده درگاه خدا و مقبول حضرت کبریا و سماع آنقدر بلند بود که

که قفل دلگیان را و پایش دل از دست می ربود حضور عالی حضرت اللهی و مولائی شئی در معامله ویاد
که آن مقدمة الجیش یاران طریق را جماعهٔ سواران با خود همراه می برند بادشاه ملک معنی یعنی حضرت
اللهی و مولائی امتناع ازان نمودند که با این جماعه رفاقت مکن اما آن رهرو سبک سیر التجا آورد
که مرا رفتن دهید حضرت باکراهت سکوت ورزیدند و او با رفقا خود راه گرفت چون با مداد شد حضرت
با عظمت قبل از انکه خبری بسمع همایون رسد حاضرین وقت را خطاب فرمودند که حیدرخان نخواهد
ازین جهان خواهد رفت که شب این واردات گذشته است و دیده بود که خبر انتقال آن مسافر ملک معنی
رسید حضرت اللهی و مولائی را وقوع این واقعه گران آمد و بیخ سفارتش و امن خاطر کشید چنانکه خود
بنفس نفیس جنازه اش را مشایعت فرمودند درین میان منشی سراج الدین لکهنوی پیشکار صدر دیوا
که سواره بر قفا جنازه را دیده از پالکی فرود آمدند و گفتند که با این جنازه جبروتی غریب است و همراه
شد تا چون بر حضور اللهی نظر افتاد عرض داشت که این جنازه را دیدم هیبتی بر من زد و بیخود از مرکب
فرود آمدم ارشاد شد که این جنازه حیدرخانست و بزمین کربلا پیش سپردند. بعد چند روز تشریف آوردن اهل الله
حضرت مولانا عبید الله قدس سره العزیز که خلیفه جناب مستطاب شاه نیاز احمد قدس الله سره العزیز
و مهتمم خانقاه شریف حضرت شاه نیاز بسبب نیابت بودند از حسن اتفاق وارد اکبرآباد شدند و بزیارت
حضرت سیدنا امیر العلا رحمة الله علیه حاضر آستانه دولت گشتند ساعتی دران مقام راحت بخش
چشم بسته گذرانیدند چون افاقت دست داد سمت کربلا دست بر داشتند بشیخ منصب علی و سید ابو العلی
خواص حضرت اللهی فرمودند این طرف زیارت کیست که کشش تمام دارد ایشان برگذاردند که خبر
الا یکی از یاران ما درین طرف خفته است حیدرخان نام داشت حضرت مولانا فرمودند که برخیزید
این کشش هم او دارد پس برخاستند و بر قبر فاتحه خواندند و نشستند بعد ازان فرمودند که این شخص را
عجب آتش عشق است که شعله اش از زمین تا آسمان بلند میرود پس معاودت ازان مقام نمود
تحسین بلیغ در حق آن سوخته آتش محبت بحضرت اللهی و مولائی فرمودند مخفی مباد که این حضرت
مولانا عبید الله قدس الله سره همان هستند که جناب شاه نیاز قدس الله سره العزیز وقتی فرموده بودند
که عبید الله اگر تو فقیر نباشی فقیر نباشم - اینست انچه از یاران خاص ثقات مسموع شده و این روایت نیز
از یاران خاص حاضر وقت بگوش رسید که وقت وفات این یگانه عهد را کیفیت مسرت غلبه
بعد ازان که تعین رها کرده اثر تبسم بر لب او عیان بود و دریغ که من او را ندیدم کهین برادرش صبح خان
مشهور که برادر طریقت با سینه گرم صاحب کیفیت است یادگار او باقی است -

شہباز ہوای عشق عنقای قاف توحید واقف رموز طریقت شناسای اسرار حقیقت سرآمد یاران طریق
مونس طالبان صاحب توفیق مصدر عنایات حضرت الٰہی منبع معرفت و آگاہی شده بود یعنی جناب
شیخ منصب علی مختار مولدش قصبہ یوسف پور مضلع غازیپور نشانیان ست تعلق معاش خیرہ
آب و دانہاش در بلدہ اکبرآباد مسکن ساخت بعد از آنکہ در سنہ [illegible] ہجری ارادت بحضرت الٰہی آورده
ورد زبود شوق طلب تقاضا کرد رخت اقامت در خانقاه انداخت از سر تا پایش عشق و محبت بود
و عقیدت تمام با حضور پرنور الٰہی پیر دستگیر خود میداشت و در اطاعت و رضاجوئی دقیقہ از دقائق آن
فرو نمی گذاشت لاجرم حضرت با عظمت الٰہی مولائی از نظر شفقت و تربیت در حق شان بدرجہ غایت بود
و تشکیل لطف باطن خویش میکرد حضرت الٰہی بلفظ شیخ منصب علی صاحب خطاب فرمودندی سعادت
و مقبولیتے کہ در ذات آن برگزیده صفات مجتمع بود اندازه اش نتوان کرد از بندگان درگاه طالبان
مقام خانقاه در زمان خود احدی را باین صفت کمتر یافتم کہ کیفیت عشق و توحید در وی پدید آید ہشت
ما تا این خاصہ ہمین عزیز بود یاد دارم کہ در اکثر مجالس سماع کہ ملا از مردم خاص و عام مشحون از
پختہ و خام میشد قوالان را فرمایش کردندی ـ سه دو آنکہ دمید نغمہ ز کمال کبریائی ـ کہ سوزی
حق نیایم بوجود فی قبائی ـ و دیگر ابیات شیخ شمس تبریز و حضرت احمد جام کہ قرین معنی این سخن است
با آنکہ یاران طریق و گاہی خود حضور پرنور فرمودندی کہ در چنین مجالس عام پر عوام باشد حاضران را
ہیچ ابیات را ملاحظہ وا ندادا آن سرشار باده توحید در وقت خود بی اختیار بودی و در ابیات
عاشقانہ و اشعار محبت خیز شورش و ولولہ بدرجہ اقصی میرسید چنانکہ در کیفیت خدمت او در مجلس
سماع مولانا بدر الحسن برین بیت ـ آباد ساختہ در دل ویرانہ دلم ـ تعمیر کرد عشق بناے خراب ما
گذشت در طبقہ یاران طریق مثل او سماع دوست کمتر بود و دیگرے را در وجد نوبت رقص بدانپایہ
کم رسیدی و از بیت کہ اکثر اوقات از کیفیت دیگران متاثر می گشت ہمین کہ احدی را حال است و
در دم اثرش می افتاد و گرفتار کیفیتش میگردید با آنکہ سخنی از زبان مبارک حضرت پیر و مرشد خود میشنید
تغیر در وی پیدا می شد و نعره ہاے جگر شگاف مے زد در آن زمان کہ حضور الٰہی قدس سره مختص تمام
بسماع بود و در جماعت خانہ کہ مجلس گاه بالائی چبوتره بود و کره کلان او را گفتندی ہر شبی کہ
سماع ترتیب می یافت تا ساعت ده می کشید از شورش این عزیز دلہا و یاران ہم صفیرش خون آب
از چشم و قرار از دل ہمسایگان و باشندگان محلہ کتره میگریخت چون حضوری و منزلت او از آن
بود و یاران دیگر بدو توسل کردندی و او برادرانہ شریک رنج و راحت و مستفسر بیش و انجاح

مرام یاران گشتی از بسکہ محبت و عقیدت شیخ در دلش جا گرفتہ بود بلا شائبہ ریب مرتبہ فنا فی الشیخ
اورا حاصل بود وکار بجدی رسیدہ کہ غالب اوقات ہر گاہ در سماع بیخود و مردم از یار و اغیار خدمت اورا
حضور اللّٰہی پنداشتہ تعظیم و ادب بجا آوردندی ہمانا امیر خسرو عہد خود بود ہر گاہ کہ طریق سلوک بقدم ریاضت
طے نمود از پیشگاہ حضرت اللّٰہی شرف اجازت بیعت و ہدایت خلق عطا شد و بقیام غازیپور زمینا کہ
وطن مالوف او بود مامور شد و رخصت ارزانی داشت بسی از خلائق آن دیار دست ببیعت او دادند
و سلسلۂ خاندان حضرت اللّٰہی جاری شد و ثمرۂ اینہمہ کاروبار آن یافت کہ عاقبۃ الامر بیان تخراج
بحضور اقدس ملقب و مشہور شدند مدت شانزدہ سال منقضی شد کہ روزی حضرت اللّٰہی در معاملہ
دیدند کہ شیخ منصب علی بلباس شاہانہ جلوس بر تخت دارند حاضرین آنوقت را ازان واقعہ خبر دادہ
فرمودند کہ خیر باد چنان می نماید کہ شیخ منصب علی ازینجہان بدرود شدند روز دوم از غازیپور نوشتہ آمد
کہ شیخ موصوف متوجہ عالم معنی شدند حضرت اللّٰہی و مولائی را باستماع آن رنج عظیم روی داد و یاران
طریق را ملالت تمام دامن گرفت - دران ایام فرمانی کہ بنام این راقم حروف از جانب حضور اللّٰہی و
مولائی قدس سرہ صدور یافت عبارت مشعر این واقعہ ازان نقل می شود و ہو ہذا - خط شیخ
لیاقت علی مختار مقام یوسف پور پرگنہ محمد آباد سے آیا تھا اس سے معلوم ہوا کہ شیخ منصب علی تاریخ
ہفتم ماہ جمادی الاخری روز چہارشنبہ بعد نماز ظہر سنہ ۱۲۹۵ ہجری مسافر ملک معنی ہوئے اور لکھا تھا
کہ وقت انتقال غلبہ محبت حضرت سلطان المشائخ بدرجہ اتم تھا اور انپر ایک حال عجیب و غریب
وارد تھا اور عجب کیفیت پیدا تھی اور آثار قبولیت اسقدر نمایان تھے کہ دیکھنے والون کو تمنا تھی کہ
ایسی موت ہمکو نصیب ہو اور بہت کچھ لکھا تھا مین مختصر لکھتا ہون اور مین نے بھی خواب مین دیکھا کہ
مزار حضرت سلطان المشائخ اکبر آباد مین ہے اور مین حاضر ہون پھر دیکھا کہ شیخ منصب علی غسل کیے ہوے
اور لباس سفید نہایت عمدہ پہنے ہوے میرے پاس آئے اور نذر کی اور کہا کہ حضور اقدس کی عنایت
اور کرم سے مجکو صحت کلی ہوگئی اب مین آستانہ حضور کبھی نہین چھوڑونگا اور یہین رہونگا اور چنانچہ
دیکھا تو فقط کہ دنیا مین خوش رہے اور خوش گئے اور خوش رہینگے چنانچہ عزیز اسی طرح سفر کر گئے مین فقط
بے لطف زندہ ہون اور آپکے رنج مفارقت مین پراگندہ اور پریشان رہتا ہون انتہی - از خلیفہ
غلام عبد القادر الدین زاہدی بایں طریق منقولست کہ روزی قاضی حمید الدین میرٹھی و شیخ صادق علی
ساکن گدہ بالیسری کہ ہر دو نسبت مصاہرت با مولوی احمد حسین تحصیلدار خورجوی داشتند وارد بمقام
اکبرہ و مہمان شیخ منصب علی شدند ازان ہر دو قاضی مردی طالب العلم و مقلد مولوی محمد اسمٰعیل کہ

در عہد خود شہرت تمام در مخالفت طریقہ صوفیہ داشت و از باطن بے بہرہ و منکر وجد و سماع بود درین اثنا
قوال بچہ از در درآمد و دف بدست شیخ او داد گفت کہ امروز برادرم را کہ اشارت بقاضی بود از ایجان خود
مست و بیخود گردان قاضی گفت کہ ازین چہ خیزد اگر صاحب کمالی توجہ بر کار عجب نیست شیخ
با کمال فرمود کہ امروز شما ہمین گوئید مست خواہد گردید ہمین کہ آن قوال بچہ سرودن آغاز نہاد
قاضی را سماع در گرفت و آنقدر وجد بر سراپایش غلبہ نمود کہ قاضی از خود رفت و سر از پا نمی شناخت
آنگاہ قاضی اعتراف آورد کہ آرے آنچہ معنی اصل دارد و حق بجانب اوست انتہی۔ خدمت شیخ
با راقم حروف لطف بسیار داشت شام ہر شنبہ کہ از عدالت صدر برخاستے بخط مستقیم در مسکن این
مسکین در راجہ منڈی تشریف بردی و از انجا سہ ہر دو بحضور حضرت الٰہی قدس اللہ سرہ شرف
قدمبوس حاصل نمودندے یکشنبہ در خانقاہ بفراغ بال می گذشت بامدادش راقم بمقام خود
باز می آمد و خدمت شیخ بمقام خود می پرداخت و در ان زمان کہ راقم الحروف قیام راجہ منڈی
داشت بارہا خدمت شیخ با یاران دیگر قدم رنجہ میکردند و قوالان شاہ گنج حسب قرار داد حاضر بودند
مجلس سماع ترتیب می یافت و کیفیت وجد یاران را غایت نبود تا آنکہ دلہا از استماع نغمات
نمی آسودند آن عیش صادق و صحبت یاران موافق ہرگز از دل نرفتہ است و نخواہد رفت۔
سباق میدان ارادت سیاح و بادیہ ریاضت سرمست رحیق فنا مربع نشین مقام بقا حضرت
سید تراب علی اکبرآبادی سلمہ اللہ تعالیٰ۔ در عنفوان شباب با سید امیر علی شاہ مرحوم رابطہ
مودت داشت و در سنہ یکہزار و دو صد و شصت ہجری بحلقہ ارادت حضرت الٰہی قدس اللہ سرہ در آمدند
بار دیگر از حضور بی تقاعد نکردہ نماز شام آمدن و وقت رخصت رفتن معمول ماند ظلمت شب
تیرہ و تار و بارش ابر مدرار و شدت گرما و حدت سرما ہیچ یکے را باز این ملازم درگاہ نبودے
از شام تا نیم شب لحظہ از خدمت جدا نبودے چون لحنی شنیدہ و بہرہ از علم موسیقی داشت
گاہ گاہ حضرت الٰہی قدس سرہ را بگفتن ابیات وقت خوش نمودے حضرت با عنایت الکمال التفات
و نظر شفقت بود و اعتماد تمام بر سید داشتند و ہموارہ در سفر و حضر رفیق طریق بودہ با کمال از یاران
طریق بارہا نظر بر تربیت مورد عتاب حضرت با کرامت می شدہ اند لیکن خدمت سید را اکثر
درین حالت مبتلا یافتم از نیست کہ خدمت سید صاحب کشف و شہود و مالک ہمت و کشود سلم
از ابتدا تا انتہا ہیچگاہ از خدمت شان قولے و فعلے خلاف مرضی حضور پر نور بوقوع نیامد
و مدام عمل برین قول نمودے ؎ اگر شہ روز را گوید شب است این بباید گفت اینک ماہ و پروین

خوشا بخت سعادت پژوه که قبلهٔ همت او رضای مولی باشد. چون جماعت یاران حلقهٔ عظیم بود
لاجرم معاملات کثیر پیش آمدی و ضرورت سفارش بحضور حضرت اللهی لاحق گشتی یاران خدمت
سیدی را نیز خواستندی که با ایشان شریک باشد اما آن دلدادهٔ رضای مولی ازان برکنار بودی
و اگر کسی دران استبداد کردی خدمت سیدی گفتی که (میں میاں کی زبان ہوں) ازانجا که سید
موصوف در باطن مرتبه بلند داشت از نارضامندی حضور پرنور سخت لرزان و خائف بوده است
بارها دران تقریب که برای سفارش ترتیب می یافت خدمت سیدی نیز حاضر بوده آنچه از حضور پرنور
حرف رد یا قبول شنودی همون را تائید کردی و همزبان حضرت بابرکت گشتی آنوقت دل یاران
سفارش اندیش بهم برآمدی و غیر از آنکه در صورت آن سید صاحب نظر کنند چارهٔ دیگر نبود چون معامله
راست می شد همگنان انصاف داده سید موصوف را معذور میداشتند. همین سید عزیز دلهاست که
هرگاه کسی درخواه انجاح مرام و روای حاجت می نمود حضرت اللهی و مولائی او را مامور بصرف همت
میفرمودند. هیچکس از محرمان بارگاه و رفیق گاه و بیگاه چه در سفر و چه در حضر مثل سیدی در حضرت اللهی
ندیده ام. شب اگر کسی از خاص در حضور پرنور بوده همین مقبول برگزیده است. در سماع گاهی
نیافتم که سیدی را غیر از کیفیت وصل و قهقهه و مسرت باشد. مانا که مقامی خاص عطا شده است
و با آنکه امّی محض ست اما ابیات پارسی زبان را هیچ دانندگان فهم میکند. روزی بحضور پرنور حسب
منطقهٔ خود گذاردم که سید ما را اگر علم نهی ست فرمودند که خیر مزاولت استماع ملکه فهم داده است
از وسعت اخلاق احدی را ندیدم که از سیدی رنجیده یا خسته باشد. الخ. ازانکه حضرت اللهی تعینها
فرمودند و بساط قرب الهی پیمودند تقریب عرس شریف از چهلم قرار یافت راقم حروف نیز
حاضر شدم دیدم که سید مجبور را عجیب حالتی روی داده بود که در بیان راست نیاید و تا اینکه دیدم
بر همان طریق ثابت قدم یافتم که شامگاه حاضر خانقاه و بعد برخاستن جناب شاهزاده مراد دل
و دیده سلمه الله تعالی معاودت بخانه میکند. درین زمان که قافلهٔ یاران گذشت و بساط صحبت
در نوردید وجود خدمت ایشان غنیمت ست و راقم حروف را اگر دلاویزی دستگیره است باخدمت

سید موصوف ست الله تعالی برکت در عمر شریفش فرماید

مستغرق بحر شهود مستهلک وحدت وجود عالم باعمل برگزیده سادات بیجل طبیب دلها حبیب فقرا
مقبول بارگاه سبحانی مولانا سید بدر حسن مولائی صورت مقدسش را دیدا از صحابه کرام می داد و
سیرت پاکش غنچهٔ خاطرها را می گشاد تهذیب اخلاق جامه بود که بر قامتش برید و حسن آداب

تشریفی بود کہ بر سراپایش بپند. پدید قصبہ موہان مولدش از مضافات لکھنو ست جد امجدش خلیفہ
حضرت سید حسن رسول نما دہلوی بود نخستین در حلقہ ارادت مولانا عبد الوالی لکھنوی سلسلہ خاندان
حضرت شیخ عبد الرزاق قادری بانسوی درآمدند چون تعلق صدر دیوانی بمنصب مسلمانی در آگرہ
انداخت ہر روز بمجلس حضرت الٰہی و مولائی مراودت می نمود از سید تراب علی محرم اسرار خفی و جلی استماع
کہ روزی مولانا را در مجلس بابرکت کیفیتی طاری شد و مولانا را بران آورد کہ التماس بیعت بحضرت
باعظمت کردند و روایت دیگر اینست کہ والد مولانا در رویا اشارت باین ارادت فرمودند بزبان
حضرت الٰہی و مولائی قدس سرہ یافت کہ عجلت چیست چون اصرار مولانا از حد گذشت مشرف ببیعت
نمودند و آنچہ از تلقین بود تعلیم کردند از روز مولانا در خانقاہ با جماعت یاران طریق مشغولی
ورزیدند. در حق مولانا قول سید تراب علی سلمہ اللہ تعالیٰ اینست کہ مولانا بغایت پاکیزہ صورت و
نیک سیرت فرشتہ خصلت صاحب علم و عقل و خوش عقیدت بودند و حضرت الٰہی قدس اللہ سرہ العزیز
ہم شفقت و عنایت اتم مبذول حال شان داشتند در ہنگامی کہ حاکم فوجداری مراد آباد بہ سنہ ۱۲۶۸
یک ہزار و دو صد و شصت و ہشت ہجری مولانا را با دیگر عمال و وکلاء عدالت صدر ماخوذ کردہ مراد آباد
برد قبل از روانگی مولانا بخدمت حضور پرنور قدس اللہ سرہ العزیز حاضر آمدند و دست بستہ عرض نمودند
کہ مراد آباد می برند حضرت الٰہی لختے سکوت نمودہ فرمودند کہ بروید من با شما ہستم و بطفیل شما ہمہ
مردم ماخوذ رہا خواہند شد بالجملہ بعد تحقیقات آنہمہ محبوس گشتند باستماع این واقعہ حضرت الٰہی
را بغایت ملال روی داد در ان مقام پرآلام ہمگنان التماس بیعت بخدمت مولانا کردند اما
قبول نیافت بعد چندے مولانا با رفقا از ان کورہ ابتلا ہمچو زر ناب بیرون آمدند و در اکبرآباد قبل
ماہی بدریا رسیدہ آرمیدند و پیش از وصال حضور پرنور بزبان حال طرفہ گویان راہ عالم بقا
گرفتند رضی اللہ تعالیٰ عنہ

سید با صدق و صفا یادگار آل مجتبیٰ غواص بحر محبت غرقاب لجہ عقیدت صاحب فقر و فنا سالک
طریق بقا فارغ از رنج و شادی سید امداد حسین شکوہ آبادی ابتدا اگرچہ طریق شیعہ داشت اکثر حاضر
حضور پرنور شدی روزی بتصرف حضرت الٰہی قدس اللہ سرہ العزیز روی دل از مذہب قدیم
تافت و توفیق بیعت حضرت مولائی دریافت سید زمانے دراز تعلیم و تلقین از پیشگاہ حضرت
باعظمت حاصل نمود بعد از ان ولولہ شوق و محبتش باجمیر شریف رسانید و مدتے در ان مقام
پاک قدم مجاہدہ و ریاضت بیفشرد چون از تصفیہ و تزکیہ پرداخت مراجعت بآگرہ نمود و یکبارہ

حضرت اللهی قدس الله سره شرف حضوری دریافت چند روز بر آمده بود که حضور پرنور سید موصوف را
صاحب اجازت فرمود و ارشاد بنوکری نمود بفرخ آباد شتافت و تعلق نوکری را ذریعهٔ تعمیل امر ساخت
اما بفرط عقیدت و محبت پیوسته حاضر بارگاه می گشتی تا آنکه حضرت اللهی را مرض موت لاحق شد
سید پاک را هم مرض موت رو نمود و در همان حالت شوق قدم‌بوس غلبه کرد و باکبرآباد حاضر خدمت
شد چون حضرت اللهی یافتند که مرض شان بر شدت است بفرخ آباد رخصت نمودند و سید با
صد گریه و زاری وداع یافته فرخ آباد رسید. ده دوازده روز قبل از وصال حضرت اللهی و مولائی
راهی ملک معنی شد رضی الله تعالی عنه سید با عزیز دلهاے یاران بود در اخلاق کریمه و مواسات
همتا نداشت تا در خانقاه می بود خدمت حضور پرنور و یاران طریق را کمر همت بست و آستین جهد
بر می چید از کار و بار همنشینان ننگ و عار نداشت گوئی که بدین بیت راقم عمل می نمود ؎

بهوش خدمت رندان کمر بشوق ببند که این وسیله تلافی جمله مافات ست

سست بادهٔ محبت مخمور نشهٔ عقیدت محو رضای حضور اللهی مورد الطاف الهی مقدم مریدان نیکوکردار
مولوی احمد حسین تحصیلدار گنج کتیسری مدت چهل سال شد که بتقریب تعلق نوکری قیام بآگره
می داشت و در مجلس حضرت اللهی و مولائی می نشست تا آنکه روزی توفیق یار شد و دست بیعت
داد تحصیلدار بفرط محبت و عقیدت که با حضور پرنور داشت پیوسته شرف حضوری کسب می کرد
تا آنکه از اکبرآباد بمقام خورجه رخت اقامت افگند و بمنصب تحصیلداری فائز شد حکایت بازآمدن
شان بشهر اکبرآباد و بازیافت اسپ یاوه شده سابق ذکر یافت و چون تحصیلدار با مدارا است که در هنگام
بغاوت معزول از منصب خود شده بعد چند سال بران مقرر شد یکبار بندگان حضور را بتقریب
خانه خود برده و نیت تمام شیرینی داشت وقتی چند خوان شیرینی پیش حضور پرنور نهاده آمد چون
فاتحه خواندند همه اش بجاے خود نگاه داشت مردمان گفتند که مولانا این چه کردید شیرینی فاتحه
حق همه بود گفتند این شیرینی پاره نیم دیگر از بازار خرید کرد و تقسیم نمود حاضرین را عجب آمد
و از فرط عقیدت و محبتش معذور داشتند چون اجل مسمی رسید بروضهٔ رضوان خرامید رضی الله
تعالی عنه خلیفه غلام عبد القادر والدنی می نویسند که تحصیلدار در اکبرآباد بجوار خانقاه سکونت داشت
و عقیدتش از آن پیدا شد که در خانهٔ طفل آسیب پیدا آمد و بتصرف حضرت اللهی رفع گردید چون دلی
منصب اشتشته پرمت یافت خواستگار بیعت شد لیکن حضرت اللهی آنوقت بیعت ببعض مصالح قبول
نفرمودند و گاه رخصت ابتدا بر لفظ مبارک رفت ؎ دست پیر از غائبان کوتاه نیست * دام

بزیارت درگاه حضرت دہلی نمودند از تحصیلدار منقول ست که مراد مجالس آن عتبات عالیه قبل از
حصول بیعت همچنان کیفیت روی میداد که ارباب سلوک و طریقت را و بمقام خورجه بپایه تحصیلداری رسید
بعد از ان که داخل سلسله شده اند و در ان زمان که حضرت اللّٰهی قدس سره العزیز بزیارت خواجه قطب الاقطاب
قدس الله سره العزیز بسمت دہلی فرمودند در مقام خورجه خانه تحصیلدار نزول نمودند بعد از ان چند نفر جلیله
کوتوال بلندشهر و شیخ محمد اعظم ناظر کلکٹری و شیخ رحیم الدین جمعدار و دیگر مردم داخل سلسله عالیه
گشتند انتهی - راقم حروف نیز مولوی احمد حسین را در اکبرآباد و بخانقاه شریف دیده است او سب و
اهلیت عقیدت و محبت او با حضور پرنور همچنان یافت که با یاران قدیم ذکر کرده اند بنده در ان وقت
حاضر بودم که از پیشگاه خدمت حضور پرنور رخصت گرفته روان شدند درین اثنا بار بار در عقب می نگریستند
و با هر یکے از یاران التجا میکردند که مرا بیاد حضور پرنور خواهم که آورده باشید و سلب حواس از بیشتر
آن محب صادق می نمود رحمه الله تعالی

مقبول صاحب صدق و صفا مستغرق کیف و کیاد لداده محبت و اسطوانة عقیدت واقف رموز
آگاهی منشی و اطلاعات حضرت اللّٰهی یار مخلص منشی محمد اعظم سلمه الله تعالی از قدیم یاران طریقت اند
در اکبرآباد در سنه ۱۲۹۳ه بواسطه یکجائی مولوی احمد حسین و شیخ منصب علی بار در مجلس عالی یافته
و در سنه ۱۲۹۳ه که حضور پرنور را گذر در بلندشهر مسکن شان افتاد شرف مهمانداری بجا آوردند و در حلقه ارادت
آمدند و همواره در ایام تعطیل آخر سال انگریزی حاضری اکبرآباد وظیفه شان بود چنانکه در زمانی از دوران
سلطنت بندگان حضور در آخر زمان که از بایس بریلی علیگڈھ واپس تشریف آوردند از انجا بیار
آن یار طریق منشی جیو شده بودند و بار دوم مهمان آنعزیز گشتند در مرض الموت که تعطیل سالانه رسید
حسب عادت حاضر خدمت گردیدند حکم زیارت حضرت خواجه غریب نواز قدس الله سره ارزانی داشتند
و آداب و مناسک آن روضه مقدسه تعلیم کرده با خواجه محمد وزیر سلمه الله تعالی رخصت فرمودند
بعد احراز این دولت عظمی که اگر حاضر شده منشی محمد خلیل فرزند سعید آن یار وفادار را یاد کرده
و فرمودند که او را بحضرت خواجه غریب نواز قدس الله سره العزیز سپرده ایم اگر خدا تعالی خواست
از عمر و اقبال متمتع خواهند یافت منشی محمد اعظم که این حکایت کردند میفرمایند که خود مرخص شده
بسیر اجمیر باز آمدم و منشی محمد خلیل را بخدمت عالیه روانه کردم که بعد حصول قدمبوس واپس آمد بعد
چندی از اکبرآباد نوشته آمد که حضرت با عظمت متوجه عالم معنی شدند انا لله و انا الیه راجعون انتهی
گوهر دریای نجابت یادگار خاندان ولایت چه کمک جام مهدی خلیفه غلام عبد القادر الحنفی نیک

نبیرہ حضرت مخدوم فخر الدین شاہ زاہد شاہ ولایت میرٹھی سلمہ اللہ تعالے چنانکہ نبشتہ اند بوساطت
مولوی احمد حسین و شیخ منصب علی دولت قدمبوس حضرت الٰہی دریافتند. روزے چند نقش عقیدت
درست نداشتند. روزی بعالم رویا دیدند. کہ دریاے عظیم بر سر طغیانست و از مردم بعضی آب از ان
دریا می خورند و بعضی ماہی خورد و بعضے بزرگ میگیرند دران حال خود را ہم بدریش یافتند و با مردم
گفتند کہ طالب ماہی کلان ہستم و سبقت برآنہا نمودہ اندرون دریا ماہیان بزرگ بزرگ ہم آوردند
چون تعبیر این خواب از زبان فیض ترجمان حضرت الٰہی قدس سرہ العزیز شنفتند عقیدت شیخ
باآنکہ از پیشتر نسبت بسلسلہ چشتیہ داشتند بنظر استفادہ در سلسلہ عالیہ قادریہ شرف طلب بردست
حضرت الٰہی و مولائی قدس سرہ العزیز حاصل نمودند و بمقاصد دلی فائز گشتند. حضرت الٰہی و مولائی
قدس اللہ سرہ اجازت بیعت ہر دو سلسلہ عالیہ ارزانی داشتند. و ہر انگاہ کہ طواف کعبہ مکرمہ و زیارت
مدینہ طیبہ در عالم رویا نصیب می شد در تعبیر آن خواب دولت قدمبوس حضرت الٰہی قدس سرہ العزیز
میسر می آمد و یکبار در ترکیب عقد انامل بدعاء حزب البحر درماندہ بودند بالقاء فیض اتصال تسکل شد
و بارہا در عالم رویا تلقین یافتند حضرت خلیفہ معاملہ ابتلاء مولانا بدر الحسن رضی اللہ عنہ و واقعہ
مفصل سید امیر علی شاہ مرحوم و وزیدن باد صرصر کہ سابق مذکور شدہ اند ہر دو را از عالم خوارق عادات
رقم نمودہ و درمدح سر حلقہ یاران شیخ منصب علی رضی اللہ عنہ حکایتی در ارادت آوردن منکرے
نگاشتہ ذات حضرت خلیفہ مغتنم است اللہ تعالیٰ سلامتش دارد

پیر باطن و ظاہر طریق سلوک را ماہر سر تاب از دنیا پابستہ بقای مولیٰ رند پاکباز دست فشان
از شرہ و آز آزاد از ہر پست و بلند خواجہ وزیر علاقہ بند اکبرآبادی عمرش بعمر سالگی رسیدہ از چل سال
بخدمت باعظمت آرمیدہ وارستہ مزاج در ابتدا بود چون پنجہ سال برآمد میل بطائفہ فقرا نمود
اما سر بکسی فرو نمی آورد و سوداے چند داشت کہ مدار عقیدت بر جوابش بود شیخ حسین شمشیر ساز
رہنمونی کرد و در حضرت الٰہی روے نیاز آورد و کام دل یافت و بیعت نمود بعد از ان صحبت یافت
و اذکار و اشغال را تلقی کرد تا آنکہ صاحب اجازت گردید و مردم را جانب حق داعی گشت خواجہ را مقولا
ہر گاہ کہ یاد میکنم حضرت با کرامت را او می یابم و من ہر شب بر دوشنی خود می خوابم۔ یاران خواجہ را عزیز
دارند و حضرت الٰہی را قدس سرہ العزیز التفات تمام بسوی خواجہ بود اکنون خواجہ را معمول ست
کہ در شب دہم ربیع اول بعرس شریف چاے شیرین سبیل میکنند و خلقی انبوہ از ان سیراب میگردند
برکت در عمرش باد

گوهر درج عقیدت اختر برج محبت سرمست بادهٔ ذوق سرامد اصحاب شوق مورد عنایات حضرت الٰهی جامع
رموز طریقت و آگاهی مقبول بارگاه صمدی شاه عنایت احمد سلمه الله تعالی مولدش نوباوان ضلع
گونڈه از مضافات صوبه اوده است عم بزرگوارش شیخ امام بخش در اکبرآباد پیشهٔ وکالت بعهدهٔ دیوانی
داشت و در سیوه کٹره مقیم بود بوجه قرب مسکن در بارگاه حضرت الٰهی قربت پیدا کرد و حاضر حضور می بود
روزی درخواه بیعت کرد چون شیخ معمر بود بلفظ مبارک رفت که شما صحبت فقرا بسیار داشته اید و گرم و سرد
روزگار آزموده از ما چه دیده اید که میل بیعت دارید شیخ گفت که آری لیکن اینچنین نفاست و استغنا
در طبیعت هیچ یکی ندیده ام ازینست که بیعت میکنم خدمت حضور قدس سره باین سخن ساده خوش آمد
دست بیعت داد و تلقین فرموده یاد دارم که چون اجلش فرا رسید روز جمعه بود حسب عادت در مسجد
نماز آدینه گذارده باز آمد چون نماز دیگر رسید بنماز پرداخت و در سجده جان بجان آفرین سپرد رضی الله عنه
راقم حروف دیده است صورت بزرگانه و وضع قدیمانه داشت در ظل عاطفت این بزرگ صمدی مشفق
شاه عنایت احمد سلمه الله تعالی تربیت می یافت و چون صغیر السن بود بتعلیم علم ظاهری می پرداخت
درین میان با عم بزرگوار خود آمد رفت خانقاه گرفت و منظور نظر حضرت باعظمت گردید و یکباره
بعد از بیعت عم خود مشرف به بیعت گشت حضرت مولائی را نظر خاص با او بود ولهذا از صحبت تعلیم
بکار او بپردند در نوباوان خانه اش زیارت موی شریف ست بنام آن موقع نوباوان درگاه
شهرت یافته حضرت الٰهی قدس سره العزیز در سفر شرقی چندی مهمان او بوده اند و زیارت موی سر بهشت
فرموده برکات موفور ارزانی داشته اند و هم حضرت با برکت اوشان را اجازت بیعت بخشیده و نیز
صاحب سجاده آن درگاه ذات حمیده صفات اوشانست و مردم آن دیار ببرکت انفاس او مستفاد شده
گشته الله تعالی بعمر طبعی رساند و ترقی مراتب نصیب روزگارش گرداند

سیاح فضای شوق شهرهٔ شهرستان ذوق جاذب قلوب خاص و عام طالب مرضات انام واقف منازل
سوز و ساز حافظ محمد جان رنگ ساز سلمه الله تعالی در عنفوان شباب مشرب رندانه داشت چون
طالعش یاور بود برهنمونی خال بزرگوار شیخ محمد جعفر شرف بیعت مولائی قدس الله سره العزیز یافت
و در یک سال بقول خویش حفظ قرآن نموده تشریف حفاظ بر قامت خود بافت و از اوائل شوق
میلاد خوانی در دماغش همپیمایان طریق در خانقاه شریف مشغول ذکر بودندی و حافظ ما در
اکثر اوقات بلاد شرقی و غربی سیما ماه ربیع الاول سفر کردی که الی الآن معمول و معتاد ست لهذا
حنجرهٔ مناسب و الحان خوش از واهب بی منت عطا شده و طرز خواندگی میلاد شریف دلکش افتاده

چنانکه گویند از مولانا غلام امام شهید یادگرفته خلقی در مجلس او بهجوم آوردندی و دلها اسیر ادای او گشتی
چون حافظ خوش الحان وخواننده میلاد حبیب رحمن بود صلی الله علیه وآله وسلم مستمعان از دل از دست
رفتی لاجرم مردم هر شهر و دیار رجوع آوردند و دست بیعت دادند حضرت اللهی قدس سره العزیز مستکره
بودند عاقبة الامر چون مدتی برین برآمد یاران شفاعت برخاستند حضور پرنور نیز اجازت بیعت
ارزانی داشتند و یکباره مجلس میلاد شریف را حکم ترتیب دادند و بوجود باجود خود زینت افزودند
از حافظ ما روایت ست که بست سال ست مرا اجازت بیعت ست و هزار در هزار مردم بحلقه بیعت
درآمدند و نیز مرویست که یکبار اجازت رفتن بگوالیار شد وقتیکه بست و هفت روز در آن مقام برین
گذشت مرا کیفیتی پیدا شد که دران حالت بدان غایت خندیدم و گریستم که در مدت العمر هیچگاه خنده
و گریه نکرده ام و تاثیر شعری بود هر که خندان دید خندان شد و هر که گریان دید بگریه درآمد انتهی پنج
سال ست که حضرت اللهی و مولائی قدس الله سره العزیز متوجه عالم معنی شدند امسال حافظ موصوف را

شریک عرس شریف دیدم دیدار خجسته اش مسرت اندوختم برکت در عمرش باد

صاحب ایمان و یقین متشبث دین متین معتقد خاص و مقبول حضرت اللهی جرعه کش جام وحدت
و آگاهی محو رضای حضور پرنور مشی احمد علیخان بهادر اکبرآبادی اخلده الله
بحبوحة جنانه در فنا و یکدلی بود بیرون شهر مسکن داشت که نام وی باغ فرزانه بود بعد ازانکه بشرف
اسلام و بیعت حضور قدس الله سره مشرف شد هر چند اهل ملت قدیم بخودش خواندند و اطماع بلیغ
درکارش کردند از جاده مستقیم نه برگشت و بمال و دولت دنیاوی پشت پای خورد و روزانه بشامگاه
حاضر خانقاه بودی و با همشهریان رخصت یافته بخانه سعادت نمودی با آنکه چند میل در میان
تعبد مسافت بود حضرت اللهی قدس سره العزیز او وقت خوش می بود خطاب به احمد علیخان بهادر
فرمودندی و این مخاطبت با تبسم شیرین بغایت نیکو و مستحسن نمودی حضرت مولائی گاه گاه
بیت الحزن آن ستوده منش ساقیم همایون افتخاری بخشیدند و در آن مقام بعضی از مسیحیان
بزیارتش می آمدند و از وی سخن میراندندی مرتاض قناعت کیش وفاشعار بود و صاحب کیفیت
بارها در سماع حظ بر داشته و وجد صحیح او دریافتی عزیزان بود و خوشخوی مهربان در سال ۱۳۱۲ هجری

رحلت نمود رضی الله تعالی عنه

واثق الاعتقاد والمحبة مرزا وزیر بیگ علاقه‌دار اکبرآبادی سلمه الله تعالی در ریعان شباب آوازه خوش
داشت بعضی از اهل شهر با توجه تمام حضرت اللهی را بدان رغبت بود و ذوق نیکو نصیب او ست

من بعید از کیفیت مسرت دیگران دو کتر دیدیم همواره با یاران مشغول ذکر مانده خدمت بندگان حضور قدس الله سره نصب العین او فی الجمله مقبول بارگاه حضرت الالهی قدس الله سره مرا ببیند او وقت خوش میشود

برکت در عمر و قبولیتش روز افزون باد

محب متانت پیوند شیخ غلام محی الدین علاقه بند اکبرآبادی مرید نیکو سیرت صاحب ذوق بود خدمت پخت چای و طعام خانقاه شریف تعلق با او داشت تمیز و سلیقه در کار او نمودار بود حضرت الهی قدس سره العزیز انظار التفات بروزگارش بود پیوسته حاضر خدمت و شریک کار و بار خانقاه ماند

سالی چند شد که او ازین عالم فانی درگذشت غفر الله له۔

دستاربند خواجه بیگ شیخ محمد جعفر علاقه بند اکبرآبادی مرید حضرت باعظمت بود مردی باوضع مردم آشنا گاه بودی که حضرت الهی قدس سره العزیز با او طیبت فرمودندی او در هر جلسه خود با شریک میشد لاجرم یاران طریق را نیز با او سرخوش بود وقتی یاران خانقاه گفتندش شیخ محمد جعفر ما دیگ چای ملین مگر خدا تعالی فرزندت نصیب کند و با او شرط کردند که بحضور پرنور اطلاع نکند آن را بقبول کرد در خانقاه حویلی نزدین این تقریب فرا یافت چه سامان مهیا کرد و چای برسم معهود پخته شد بعضی از یاران این ماجرا بعرض حضور پرنور رسانیدند و آن شب قبل از معمول رخصت خواستند پذیرائی یافتند جمله یاران بحویلی جمع آمدند و در چای چای شد راقم این حروف شریک این صحبت بود چون از چای نوشیدن فراغ یافتند همگنان دست بدعا برداشتند که فرزند نصیب محمد جعفر شود لطف آن صحبت نتوانم که بیان کنم پس از آنجا رخصت شدند و خانه باز رفتند روز دیگر بوقت معهود یاران حاضر خدمت شدند حضرت الهی و مولائی قدس الله سره بشیخ محمد جعفر غفر له فرمودند که شب در حویلی خانقاه چه تقریب بود حالتی که بر شیخ محمد جعفر رفت در بیان راست نیاید یاران مجلس اگرچه ساکت بودند اما نفس در سینه شان نمی گنجید شیخ قصه نمود بازگفت و معذرت خواست حضور پرنور تبسم فرمودند

حق تعالی آن عزیز را بیامرزد

پاک اعتقاد نیک نهاد سید نذیر علی ساکن اکبرآباد سلمه الله تعالی اسمی حضرت بابرکت را در خواب دید و با ڈاکتر امام الدین که مرید صاحب عقیدت و ارادت شرف حضوری یافت و بسفارش مولوی یعقوب خان داخل سلسله گردید و ملازم خدمت ماند چون حضرت باعظمت را مرض الموت دریافت پیش طبیب مراد وست می نمود بعد از آن شریک غسل و تدفین شده سعادت دارین یافت۔ خاندان دودمان سیادت سرآمد اهل رشادت صاحب دانش و تمیز عقیدت سرشار محبت خیر مقبول

قدس سره العزیز در مظاهر و مجالی و عیان یک آیت الهی بودند کامل و مکمل و رهنمای حق و اوستاد طریقت
و از نیست که تربیت یافتگان این بارگاه عالم پناه صاحب احوال و مقامات بوده و بمرتبه هدایت و ارشاد
رسیده اند و شهادت آنچه از سوانح و آثار این تذکره پیداست اما بر یکی را نصیبی و قسمتی ازلی ست که دیگری را
بآن شرکت نیست و هر چند از یاران گذشته که بعضی ازین طائفه سفر عالم معنی نموده در خلوتخانه بقا آرمیده اند
چه قدر معاملات و اسرار با لطف با خود برده اند و آنچه از قلیل افراد موجود اند و هم از آن گزیده اند
و فی الواقع ادب باظهار آن کشودن کشف عورات نمودن ست و از نیست که درین تذکره راقم
از آن مهر سکوت بر دهان مانده اما ازین واقعه توان تصور کرد که آنچه از احوال و معاملات وی جا
مذکور شده از آن بر صفحه شهود نیامده باشد حاشا و کلا یکی از یاران طریق که همدم و همراز بوده
گوید که در انوقت که در ظل همایون پرورش می یافتم و مشغولیها مرا فرو برده حالی داشتم که قبل از آنکه یکی
از در درآید مثالش بخاطرم می گذشت و تا آنکه با حضرتی مرید بودم شبی در خواب بودم که این بیت
از مثنوی مولانا روم بر زبانم جاری شد و ذوق مرا در گرفت گریه در من افتاد و اشک از دیده چون
میرفت تا آنکه چشم من باز شد و اثر آن هنوز در دل باقی ست ﴿ غرق عشقی ام که غرق ست اندرین
عشقهای اولین و آخرین ﴾ دیگر یک روزی بمکان شیخ بنده علی مختار که از یاران همراز بود مجلس
سماع در داده و یاران طریق گرد آمده گوینده این غزل میگفت ﴿ لائے اس بت کو التجا کرکے
کفر توڑا خدا خدا کرکے ﴾ ذوق غلبه کرد و در حالت وجد این بیت وارد شد ﴿ نرگس مست دیکھتی
رہی جب چمن میں چلے حیا کرکے ﴾ خواندم آن بیت بر داشت و حظ وافر ربود ﴾ دیگر بیست و یکم
ماه ربیع الاول ۱۳۱۵ هجری بخواب بودم این بیت وارد گشت و بر زبان جاری گردید ﴿ در ازل عشق
ظهور یافت و او بر دو نگاشت سجدهٔ ما بر زمین و سجدهٔ او بر عرش داشت ﴾ ذوق تمام مرا دریافته بود
که چشم باز شد و این بیت بیاد ماند و وقتی در خواب این مصراع بر زبان میرفت ﴿ ذوقها اثبات
میرانم تا آنکه بیدار شدم و اشک همچنان از چشم جاری بود ع دلا دادا از کجا تا نگر دل ﴾ دیگر شبی
بخواب بودم بیرون شهر که جامی پیدا از بالا فرود آمد معلق و آن پر از شیر سرد و شیرین و خوشبو بود
آنرا نوشیدیم اندکی از آن باقی بود که یکی از یاران خود حوالت نمودیم مگر آن ذائقه از او اشتها
نکنم دیگر یکباره خود را بحرم محترم مکه معظمه یافتم بصورت مسجدی و در صحن آن مسجد نماز بگزاردم و
بحالت سجود آن ذوق پیدا شد و گریه تمام استیلا یافت و بار دیگر که در خواب حاضر حرم کعبه شریف شدم
هر طرف میرفتم و نظاره میکردم چون بر لب زمزم آمدم چیزی دیدم که هیچگاه نشنیده بودم مرا بایک

حضرت حاجی غفر الله له موانست بود این قصه بر خواندم او تصدیق کرد که همچنانست. دیگر یک شبی بر جهاز
سوار مکه معظمه رسیدم و از جهاز فرود آمدم چند قطعات مکتوب از طرف یاران دیگر عزیزان آنجا یافتم و
خواندم از انجمله آنچه بیاد مانده مختصر بر تو نوشته روان کردم تعبیرش که اقلیم همایون آمده اینست —
بسم الله الرحمن الرحیم دولت و این غلامی کناد خیریت نامه رسید مشعر بر واردات عظیم پس فضل و احسان
حضرت خداوندی را یاد کردم و دستان حال آنچه بر من گذشت گذشت زبان و قلم در بیان آن قاصر حکایت
اکنون آنچه بخاطر فقیر میرسد مختصر میگویم که خواب شما در بدو جمعه بعد زوال واردات است بس عظیم و این
واردات در صورت خواب در ظاهر هم مشعر لطف عالی وات و چه ظاهر است که اینچنین سعادت عظمی و عطیه کبری
نصیب هر کس نیست الا ماشاء الله تعالی و در بین اشیاء غیبی و اسرار لاریبی ست شما هم در بین فکر کشید
و من هم مختصر میگویم که مراد از کعبه دل باشد و رسیدن با آن مراد از قرب حق تعالی و نشستن در ان مراد
از مرتبه تمکین و مراد از پیش شدن صحایف از ارباب وطن انکشاف حقایق و مراد از وطن وطن اصلی یعنی
حقیقة الحقایق و مراد از این قول که از مفارقت شما هیچ ملالی نیست بلکه نهایت خوش هستم که شما سفر کعبه
کردید مبارکباد آنست یعنی مفارقت شما از ما در که اصل ست چند روزه بود اکنون که بکعبه یعنی بمقام دل
رسیدید مبارکباد و عنقریب این مبارکباد و فقرات تهنیت اشاره که راست بشارتی ست از حق تعالی
که اصل همه کائنات ست و ظاهر این وعده الیست واثق و بشارتی ست باصل خود رسیدن او تعالی
راست آن و انتهی. دیگر شبی از شبهای عشره محرم الحرام در خواب این لفظ بر زبانم جاری شد که محبت نفرت
او محبت نفرت هر فلان صحابی یعنی معاویه ست چون بیدار شدم گفتم که این چه لفظ من ست و نه گاهی لب آشنای
اینچنین حرف گشته که ناگاه بر دلم ریختند که جناب امیر المؤمنین حضرت علی مرتضی بودند کرم الله وجهه
قایل این قول بودند چون بیدار شدم ازین معامله جز این ندانستم که امیر معاویه از صحابه بودند و حضرت
شاه ولایت امیر المؤمنین علی مرتضی کرم الله وجهه را الفت کلی بوده است. دیگر یک شبی بخواب دیدم
که بحریست تمام نا پیدا کنار در قعر آن دنیا یافتم که من و چند یاران دیگر بجماعت مشغول نماز هستیم و
حضور پر نور حضرت اللهی قدس الله سره العزیز امام آن جماعت هستند. و شبی از شبها در عالم رؤیا خود را
در یک باغی یافتم که بغایت سرسبز و شاداب بود و من در میان آن باغ خرامان سیر میکردم و خود بودم آنچه بودم
انتهی. آمدم بر اینکه از یاران من به برکت تعلیم و تربیت حضرت با عظمت اللهی قدس الله سره العزیز بسی صاحب فتوحات
و صاحب دولت بوده اند و آنچه نه از عصبیت و عقیدت باشد بلکه در واقع و حقیقت بوده است. شبی در
خدمت حضرت اللهی قدس الله سره با جماعه یاران حاضر بودم حقایق و معارف بر زبان مبارک میفرمودند

ذکر حضرت الہی

ناگہان شوره عجیب از من بر آمد چنانکه تا بجای دور رسید که برادر بزرگ شیخ منصب علی رحمة الله علیه یا لائے
گره خود بودند چون مجلس برخاست بعضی خانها رفتند و من و دیگر بعضی با شیخ محتشم صحبت کردم یکی از همیان
گفت که درین صحبت خاص شوره بلند آنکه سرزد فرمودند که از منصب علی ثانی این قول مرا موجب افتخار
است و مباهات شیخ منصب علی معظم یاران و سر حلقه حاضران بوده اند شبی از خدمت حضرت الهی
قدس سره العزیز رخصت یافته روان شدیم مولانا بدر حسن رحمة الله علیه فرمودند که بیائید تا شیخ منصب علی
را ببینیم شب شد باد رفته بود و هر اندایت و رحاضری بود از زبانم بی اختیار برآمد که آیا شیخ منصب علی مرشد
هستند مولانا فرمودند که بلی شیخ منصب علی مرشد خود هستند من از گفته خود پشیمان شدم و با مولانا
شریک صحبت گردیدم سرگروهی یاران او را مسلم بود با همه رفق و مدارا ورزیدند و شریک رنج و راحت
گردیدند ضلع سہارنپور با اطراف و حوالی آن پر آوازه از صیت کمال اوست و مردم بسیار از مائده فیضش
بهره یاب گشته الله تعالی در روضة الفردوس قصرش جای دهاد بندگان حضور پر نور الہی را قدس سره العزیز
آنچه از التفات بدل این شکسته بود نیایم که دم از بیان آن زنم با کم استعدادی و بی ریاضتی نظر عطوفت
برمن بود که اداء شکرش از زبان ندارم حیف که آن صورت از نظر نهان شد و آن صحبت و معاشرت
از دست رفت آه از آن صحبت گذشته و یاران رفته که یکی بعد دیگری همچو دانهای مروارید که رشته
نظامش از هم گسسته باشد از هم جدا شدند و آن کاروان با کاروان سالار ازین آشوبگاه کوس
رحلت زده بمنزل مقصود و مقام راحت جا سودند چون آنهمه یاران همدم و همقدم حضرت باعظمت الہی
بودند قدس الله اسرارهم ظن من آنست که دران عالم بر مثل این عالم صحبت هم داشته محظوظ بوده باشند
و بمناسبت روحانی وصول یکی با دیگری میسر آمده شبی بعد از وصال حضرت الهی و مولای
قدس الله سره العزیز در عالم رویا دیدم که مرا بستانیست که مردم انبوه حوالی آن گرد آمده اما احدی را
دران بار نیست من تنها باندرون رفتم حضور پرنور و حضرات مخدره را در صحن خانه جلوه افروز یافتم
همین که فرا رفتم حضرت باعظمت قدس الله سره العزیز مرا بسینه خود آمیختند شفقتی تمام که پدر را با پسر باشد
چون از آن معانقه جدا شدم حضرات مخدره سلمہا الله تعالی در کنارم گرفتند با مهربانی و الفتی که مادران را
با فرزندان بود چشم باز شد و قلق آن هنوز در دل دارم در خبرست که کما تعیشون تموتون و کما تموتون
تبعثون صاحب ترجمه عوارف در فصل دوم آداب تقیدات نفس آورده که وقتی امیر المومنین علی
رضی الله عنه امیر المومنین عمر را رضی الله عنه گفت ان اردت ان تلقی صاحبک فرقع
قمیصک و قصر املک وکل دون الشبع و در مشکوة المصابیح باب مناقب حضرت ابی بکر و عمر

رضی اللہ عنہما از صحیحین آوردہ و عن ابن عباس قال انی لواقف فی یوم قد دعوا اللہ لعمر
وقد وضع علی سریرہ اذا رجل من خلفی قد وضع مرفقہ علی منکبی یقول یرحمک اللہ
انی لارجوان یجعلک اللہ مع صاحبیک لانی کثیرا ما کنت اسمع رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم یقول کنت وابوبکر وعمر وفعلت وابوبکر وعمر وانطلقت
وابوبکر وعمر ودخلت انا وابوبکر وعمر وخرجت وابوبکر وعمر فالتفت فاذا علی
ابن ابی طالب متفق علیہ - اکنون تنے چند از یاران قدیم باقی ہستند کہ دیدار شان بس
غنیمت ست و یادگار آن صحبت عزیزاند خدای شان سلامت دارد و از لطف الہی کرم باقتضائے
حق عز وجل امیدوارم کہ بعد رہائی ازین قید شریک صحبت دران عالم شوم و مراد حلقہ یاران
من جاوہند و دیدہ نادیدہ را از جمال باکمال حضرت الفلی قدس اللہ سرہ العزیز منور گرداند -
قال عز وجل وتعالی انا عند ظن عبدی بی فلیظن بی ما یشاء - انتہی
غایتہ ہست کہ حضرت باعظمت الفلی مولائی را رضی اللہ عنہ وعنا با این غلام التفات خاص بود
و لطفہا فرمودندی و مراعات نمودندی یاد دارم کہ شبی از شبہا ساعت دہ حسب معمول با یاران
از خدمت مرخص شدم وقتیکہ از بالا فرود آمدم خادم خاص از بالا آوازم داد باز گشتم و مشرف
بحضور می شدم و باز نشستم فرمودند کہ شنیدہ این بیت را گویندہ چہ نیکو گفتہ است وآن این بود
۵ ماندہ ام از یار دور و ماندہ ام + زین گنہ تا زندہ ام شرمندہ ام + آن بیت را اکنون مصداق
بودہ ام حیف کہ ہیچ یکی را از یاران توفیق جمع ملفوظات و مکتوبات و مقامات نصیب نشد
ورنہ امروز یک دفترے از ہدایت و ارشاد پیش ما می بود فرامینے چند کہ با خود دارم یعنی از آن نقل کنم
بسم اللہ الرحمن الرحیم دولت ابدی و سعادت سرمدی نصیب باد نامہ خیریت مشحون پیرامون مسرت
گردانید الحمد للہ علی ذلک در تعبیر مختصر می گوئیم - از آبی کہ در راہ بود بر سفینہ نشستیم الخیر بگذشتیم
یعنے در کشتی بساحل رسیدیم و از گرداب بلا نجات یافتیم و از تفرقہ بواسطہ سفینہ یعنی مرشد بمرتبہ
جمع رسیدیم و جمع مشاہدہ حق ست بی خلق و باز از انسو باین طرف آمدم یعنی بمقام جمع الجمع رسیدیم
و جمع الجمع شہود خلق ست قائم بحق و این بقا باللہ ست این مقام را فرق بعد الجمع و فرق ثانی
و صحو بعد المحو گویند ازین اعلیٰ تر مقام کامل را نیست و شراب طہور دم یعنی بمقام جمع رسیدیم
و از قیامگاہ طیار برای رفتن بمسکن مالوف خود شدہ ام یعنی از برکات صحبت پیر طریقت مستعد
تجلی حق شدہ ام و آنوقت دل را فارغ از غم و مملو شادمانی یافتم یعنے از عنایت و ہدایت پیر طریقت

از غم هستی موهومه فارغ شدم و ملو شادمانی یافتم یعنی کامیاب شدم و هنگام رخصت نماز در مسجد گذاردم
یعنی ازو بیابان ملامت بردم و مشاهده حق درین عالم نمودم و بزرگی دستار به سرم نهاد یعنی به طریقت
اجازت هدایت خلق الی الحق عطا فرمود و عزیز دیگر تبرکاً تسبیح به دستار گذاشت یعنی اجازت هدایت
بحضرت خداوندی مقبول شد و فرمان سبحان الله گفتن رسید یعنی شکر این نعمت بحضرت خداوندی
بجا آر و مستغفر شو یعنی رجوع به تنزیه کن و خلق را هدایت بسوی حق نما اینست مجمل پاکباز شیراز
قدس سره میفرمایند ؎ ای خوش آندم که خراب از می گلگون باشی + بی زر و گنج بصد حشمت
قارون باشی + واین سرمست خمخانهٔ الست چنین می سراید ؎ ای خوش آندم که ز خود بیخود و با حق
باشی + بی همه شو که خلاص از غم مطلق باشی + شکر و منت ساقی ازل انچه که در صحبت ما از غیب باطن
شما شده برای هدایت خلق کافی ست بزرگی را از درگاه خداوندی فرمان رسید که خلق را بسوی
حق هدایت کن عرض کرد که من خود را لائق هدایت نمی دانم حکم شد که هدایت از تو و عنایت از ما
انچنانست که حضرت خواجه بهاء الدین نقشبند قدس سره حضرت خواجه یعقوب چرخی را پیش از کمال
اجازت هدایت دادند- انسان تمام عمر در کار نفس خود می ماند اگر دو ساعت برای خداوند خود داد چه
نقصان بلکه این سعادتی ست عظمی و عطیه ایست کبری و ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء
والله ذو الفضل العظیم یاد دارید که شما را اجازت هدایت داده ام واکنون از غیب حکم
تعمیل آن رسید پس در تعمیل آن حتی الامکان قصوری نرود و مشغولی فتوحه وما علینا الا البلاغ والسلام
بسم الله الرحمن الرحیم نخل مراد تا یوم التناد سرسبز باد- خیریت نامه رسیده خیلی مسرور گردانید خواب نیک
خبر میدهد از ترقی دارین شما ؎ دولت فقر خدایا بمن ارزانی دار + کین کرامت سبب حشمت و
تمکین من ست + اطلاع حال ظاهر و باطن خود تا گزیر دانند و حال ما اینست که علاوه مصائب دیگر
گاه بیمار می شویم و گاه شفا می یابیم بهر حال شکر گذاریم ؎ مرا گدای تو بودن ز سلطنت خوشتر +
که ذل جور و جفای تو عز و جاه من ست + مگر به تیغ اجل خیمه برکنم ورنه + رمیدن از در دولت
نه رسم و راه من ست + از ان زمان که بران آستان نهادم روی + فراز مسند خورشید تکیه گاه من ست +
نه از حیرانی خود شکایت ست و نه از پریشانی یاران حکایت ؎

ارباب حاجتیم و زبان سؤال نیست
در حضرت کریم تمنا چه حاجت ست
جام جهان نماست ضمیر منیر دوست
اظهار احتیاج خود آنجا چه حاجت ست

از جمیع محبان سلام باشوق تمام خواهند

بسم الله الرحمن الرحیم عافیت و جمعیت قرین حال فرخنده مآل باد - خیریت نامه رسید خیلی مسرور گردانید
الحمد لله علی ذلک - خواب عزیز دارواتی ست که خبر میدهد از ترقی دارین ؎ دیدم بخواب خوش که
بدستم پیاله بود + تعبیر رفت کار بدولت حواله بود + باید که از ذکر غافل نباشند که این دولتی ست ابدی
و منزلی ست سرمدی و الله المستعان بشرط فرصت از حقائق بلند و معارف ارجمند خبر میدهم ازین رهگذر
خاطر جمع دارید که فقیر را از عالم خداوندی از سر وجود و عدم کماهی خبر داده اند و این تصدق حضرت
سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم ست ؎

ما از ازل بخانهٔ خمار آمدیم — دُردی کشان میکدهٔ یار آمدیم
در خلوت عدم می هستی ز جام دوست — کردیم نوش و مست ببازار آمدیم

خرد و کلان سلام و دعا میرسانند خصوصاً سید تراب علی بعد شوق سلام و نیاز عرض میکنند.
بسم الله الرحمن الرحیم عنایت ازلی و هدایت لم یزلی مبذول حال فرخنده مآل باد و دوام آگاهی
بر آن مستزاد - ورود نامه خیریت آمود باعث فرط انشاط و انبساط گردید الحمد لله علی ذلک خوابها
که درین روزها دیده نهایت خوب و مناسب حال و مشغولی شماست و نزد فقیر این کمال عنایت و بشارت ست
که از عالم خداوندی بشما ارزانی داشته باشند بسبب ضیق فرصت در معرض التوا است مگر حرفی چند
حوالهٔ قلم ست ؎

ساقی بیار باده که ماه صیام رفت — در ده قدح که موسم ناموس و نام رفت
وقت عزیز رفت بیا تا قضا کنیم — عمری که بی حضور صراحی و جام رفت
مستم کن آنچنانکه ندانم ز بیخودی — در عرصهٔ خیال که آمد کدام رفت

مراد از دیدن کعبه و رسیدن بآن سوای حصول سعادت و شرافت دارین دیدن مرد کامل است
و رسیدن بخدمت آن و مستفیض شدن از آن یا مشاهدهٔ حق ست بصورت کعبه و آینده بشارت
از وصول بحق ست ؎

روزه یکسو شد و عید آمد و دلها برخاست — می بخمخانه بجوش آمد و می باید خواست
نوبت زهد فروشان گرانجان بگذشت — وقت شادی و طرب کردن رندان برخاست

از جمیع محبان سلام شوق خوانند خصوصاً از سید تراب علی
بسم الله الرحمن الرحیم ازینجا ازلی سلمه الله تعالی بعد دعای عافیت دارین واضح باد که خیریت نامه
رسید سابق ازین آنچه که نفس الامر برای تشفی نوشته ام زیاده ازین چه نویسم لیکن چهار پنج روزه

که وقت حضور و فکر اینچنین امور شده بحضرت خداوندی شدم چو در این کنار دریای عظیم استاده یافتم و آنوقت
گریه بر من مستولی ست و هر دو دست را بسوی آسمان کشاده ام و درخواست شفاعت میکنم بحضرت شفیع الاولین
و الآخرین صلی الله علیه و آله و اصحابه وسلم که از آسمان دو دست پیدا شد و هر دو دست مرا گرفت من تنها را
ندیدم لیکن دانستم که این خداوند من است که دستگیر من شده است چون ازین واردات افاقه شد
حالی بر من طاری شد که خارج از بیان ست و هر وقت که این عنایت و فضل خداوندم یاد می آید
حال دگر پیدا می شود اظهارش موقوف بر وقت ست اینقدر بس ست که ازینجا حال ما و وابستگان ما
قیاس باید کرد و السلام

بسم الله الرحمن الرحیم سعادت ابدی و دولت سرمدی نصیب باد. نهفته مباد که حضرت مولوی
معنوی و حضرت احمد جام و حضرت مغربی و حضرت شیخ فرید الدین عطار و حضرت نظامی و
حضرت سعدی و حضرت حافظ شیراز و حضرت امیر خسرو دهلوی و حضرت شیخ حسن اعلای سجزی
و حضرت شیخ فخر الدین عراقی و صاحب گلشن راز و دیگر اکابر طریقت در بیان حقایق و معارف
شان عظیم و مرتبه عالی داشتند و هر یکی در عهد دولت خود یگانه عصر بودند و کلام ایشان در حسن و جمال
و خوبی و کمال بمرتبه رسیده است که بیانش نتوان. التحرید و التفرید فهم معنی آن بجز اهل کمال نتوان است
که ظاهر آن بعلم آراسته باشد و باطن بمعرفت حق پیراسته لیکن طرز بیان هر یکی علاحده است و اگرچه
در بعضی موافق یکدیگر اند از پا لیکن شیراز در الفاظ و معانی رنگی دیگر دارد و لهذا حضرت ایشان را
لسان الغیب میگویند و من بجهت اول برای شما چند اشعار بطرز حضرت شیراز بقلم آوردم
و میخواهم که کلام شما را اول برین طرز بیارایم بعد از ان باندازه دیگر اکابر و اکنون بملاحظه اشعار
شما معلوم شد که بعض اشعار شما مثل حضرت حافظ جلوه میدهد و انشاء الله تعالی بعد چندی
در هر شعر شما و حضرت ایشان امتیاز نخواهد ماند و امر اختصار نخواهد شد توجه
یک ماه یا زیاده از ان گذشته که می بینم باد شما یکجا استاده ایم و شما چهار راست خود را بر جای
راست من میمالید و آن خمار شما پا نمی ست مثل خط دمیده بکمال حسن و خوبی البته
افاقه بخاطرم رسید که طرف راست مقام روح ست و آن مرتبه استقامت ست و طرف چپ
مقام قلب و این مرتبه تلوین و تقلب ست و انوی شعر تعبیر شود حاصل اینکه باطن شما از
مرتبه تقلب و تلوین گذشته و مناسبت بروح من پیدا کرده فیض میگیرد یاد و ازین فکر کردم
شما نیز فکر کنید و از ان اطلاع دهید و السلام

بسم الله الرحمن الرحیم خلاصه سعیدان رشادت آئین و زبده رشیدان سعادت قرین سلمه الله تعالی
بود و نامه خیریت آمود خیلی مسرت بر شتم حکایت اشتیاق لقا و مسرت اشتمال از تحریر افزون است
و شکایت فراق از تقریر بیرون است دل اگر کام روا از بر طوبی گردد + کی بهیچ جلوه قد تو تسلی گردد +
اکنون بدریافت رخصت روز شماری و من بشمار هر چند که گشایش هر عقده موقوف بر وقت است
و ظهور هر وقتی به اراده جناب الهی لیکن تمنای دلی مقتضی آنست که گوهر مراد از گنجینه حضرت خداوندی
زود تر بکنار انتظار آید. هنگامه سابا یاد میکنم که باب معانی بر ما و شما مفتوح بود و مضامین تازه
در اندیشه ظهور جلوه می نمود لیکن فلک را این زیاده آشنا نگردش داد و دگر هم اتفاق انشاء الله المستعان
و علیه الاعتماد و التکلان است من و ساقی بهم سازیم و بنیادش بر اندازیم + خط شیخ منسب علی
و شیخ عنایت احمد نیز آمده بود هر دو صاحبان را از من دعا نویسند و قبل از دو سه روز
روانگی خود هم خبر دهند و السلام

عبارت بقلم خاص حضرت اللهی و مولائی قدس سره ظاهرا غوث سلمه که بعد ملاحظه واپس آمد۔
چون عرض کرده است غوث اعظم دستگیر باشد جیلان ما دست + شاه شاهان ما دی مرشد پاکان
ما دست + بجا خاطرم رسید که بالفاظ دیگر عرض کنم از قبول آن سرفراز فرمودند. و امتیاز بخشیدند کورنش
و تسلیم تقدیم رسانیدم و عرض کردم است عجب که سلطان به پسندد هنرست + است عرض ز دنیا و
عقبی قبول حضرت تست + نه زر نه غنیمت چه باک است گر پسند تو ام + هزار آفرین بر خوبی استعداد و حسن سلیقه
شما که گفته این سخن غیبی بر شما ارزانی داشتند که زبان شما این الفاظ مترجم شد که این مطلع نهایت
حسین است و دل مرا بس عزیز است فیض روح القدس ار باز مدد فرماید + دیگران هم بکنند آنچه
مسیحا میکرد. می تمام رسید عنایت مرشدان عظام مبذول حال شماست و این سخن از شائبه
کذب و مداهنت پاک است و خواب شما بر ترقی دارین دلالت دارد خاطر جمع باید۔
پیر مغان بگوش دلم آنچه شعر دیگر است رائی صواب نیست که از من حذر کنم + بس معنی بلند دارند
هر از خود می برند این هر دو شعر از واردات من است از زبان خود شنیده ام یا از زبان پاک شما نیز آن
و زبان شما نیز زبان منست نوشته نفرستند۔

حضرت با عظمت اللهی را اقدس سره العزیز رغبت تام جانب کلام منظوم بود و قدر را از حد بیش
میفرمودند چنانکه در ان باب نقل مکتوب ارادی باید. بسم الله الرحمن الرحیم سعید و از جستجو
از لی سلمه الله تعالی خیریت نامه رسیده خیلی مسرور گردانید اکثر مردم مشتاق شعر شما هستند و منتظر اند.

وتقاضا می کنند ومن مشتاق نظم شما هستم درین صورت نظر التفات بہره وجواب باید
بسم الله الرحمن الرحیم منظور نظر اہل نظر مقبول دل حق منظر سلمہ الله القادر المقتدر
دعا و حسن عاقبت وخیریت دنیا وآخرت از فقیر مطالعه نمایند هنوز در انتظار جواب خطی که شعر
احوال لشکر گوالیار بود اتفاق تحریر دیگر نیفتاد وجوابش نیز الی یومنا هذا نرسیده مانعش بجز شادمانی
مباد - چهاردهم ربیع الآخر باکبر آباد رسیدم وانوار التهذیب نیز از گوالیار باکبر آباد رسید از
مطالعه آن بسیار مسرور شدم معروف شما کلام شماست حسن ثانی یعنی حسن دہلوی حسن علا سنجری
صاحب فوائد الفواد آمد نیز امید انم وحسن قبول ولطف سخن از عالم خداوندی نصیب شما
کرده اند بیان حقائق ومعارف که موجب ترقی مراتب ظاهری وباطنی شماست از عالم
حقیقة الحقائق مبذول حال شما باد عمر دراز خان که شیفته کلام شما اند نظم ونثر شما نقل کرده اند
وبدان موافق حوصله خود خواهند نوشت ودر مطبع خواهند داد وانوار التهذیب نیز نقل گرفته اند
بسم الله الرحمن الرحیم مقدم سعیدان ومکرم شیدان سلمہ الله الکریم المنان - بعد دعا و
خیریت دنیا وآخرت مطالعه نمایند که تتمه عافیت کارو اگر دید روزے مجمع کثیر از قسم مردمان
بود وگوینده غزلہاے فقیر می گفت اگرچه جنس فقیر کم بها بود ولیکن پسند خاطر نا قدردانان هم
سخن سنجان آنرا بہاء دیگر بخشید. منشی محمد دراز خان که یکے از افسران محکمه ریل هستند بسبب
عقیده خود آن غزلہا را بمنت از من گرفتند وموافق عقیده خود نثر بران افزودند ودر مطبع
دادند وآن پارچہاے مطبوعه را باحباب تقسیم کردند وبشهرہا روانه نمودند چنانچه مولوی محمد یحیی
صاحب خطی بنام فقیر فرستادند وقطعه در تعریف غزلہا ویک تاریخ - نقل آن لف هذا است و
درینجا نیز بعضے سخن سنجان نظم ونثر بران می نویسند بعد حصول فرستاده خواهد شد واز بعضی شنیده ام
که میگویند مولوی ابوالحسن صاحب نثر ونظم بران نوشته باشند ویقین دارم که نظم ونثر ایشان خوب
همه خواهد بود لهذا اطلاع میدهم که آنجناب نیز موافق لیاقت خود نثری بران نویسند وباید که گاه گاہے
غزل نیز نوشته باشند چنان نشود که آن مضمون غیبی که از عنایت الہی بذہن شما میرسد از یاد رود
وعیبیست جان ودل الحمد که کلام شما تمام از اول تا آخر نهایت پسند خاطر فقیر شده ومقبول خاص وعام
گردیده هرکه می شنود بی اختیار از زبان او می آید که این لسان الغیب است وکلام حافظ شیراز
حق سبحانه وتعالے در دنیا ودین مرتبه اعلی رساناد آمین وباید که این قطعه وتاریخ ایشان نثر خود شامل کنند
فرامین که مشتمل بر تلقین واسرار خاص بوده اند نقل آن معدودیست اکنون باید چند ازین اشعار خود اختتام این کرده می باید نمود

فی الحمد

حمد آن خلاق اکبر را کہ ذاتش از ازل
ہست بی شبہ و بی نمون ہم در ابد او بی بدل

نفی ازل نی ابد است ذات او در دو خیر
نفی ابد را عقدہ از انتہایش گشتہ حل

چہ ازل استغفر اللہ شد دو آن زوال گم
چہ ابد حاشا کہ گشتہ اندرو آباد افضل

ہست ازل یک نقطہ از گردش پرکار او
ہست ابد یک نقطہ از چرخ دوار عمل

نقطہ کی گردد محیط گردش پرکار را
نقطہ چون دائر شود بر دور چرخ اندر وحل

شد زمین ساکت ز تردد در انتظار او زمین
آسمان سرگشتہ اندر جستجویش گشتہ شل

سفلیان را در ہوای دوست آہنگ فلک
علویان بر لقایش چشم بر دارد و جبل

تو چہ اللہ اکبر ذات پاکت بی نشان
تو بجائی دیگی ای قائم بذات و نی محل

اصطلاح ماست تنزیہ و درای ماورا
در نہ ذات بیچگون پاکت از جملہ حیل

زانکہ با مفہوم و معنی میرسد ادراک و عقل
غیر مفہومی کہ اسم ذات وارد فی المثل

بسا این اسرار سبحوا اسم الٰہی چون کنم
می بر دار خود مرا این فوق توحید بدل

عقل و ادراکت آلہ عالم حکمت کشا
لیک تحقیق آنکہ اندر عالم قدرت عطل

ذات ہر شی اصل باشد دیگر اعراضش فروع
اصل می باشد مقدم چون فروعش بر ظلل

ہیچ ذاتی را از اعیانی کز و عالم پرست
عقدہ کنہ حقیقت را نکردہ عقل حل

فلسفہ حیوان ناطق حد انسان گفتہ زند
زین معانی ترجمانی ہین چہ خیز و خیز خلل

فلسفی چون گشتہ ذات خویش نشناسد کہ چیست
ذات خلاق جہان را کی بداند آن اجل

آنکہ در صنعت نداند بافتن یک بوریا
کی سزد کو باشد اندر بافت و بنا مشتغل

ما عرفناک حق قولش سید ابرار لیک
من عرف با نفسہ ہم گفت ما قل و دل

یعرفون مقصود باشد ز قول یعبدون
تاں رجوع اندر تفاسیری کہ باشد بی فزل

کنت کنزاً مخفیاً باسہ حجاب و جملات
شوق احببت فگندہ آن حجاب آن حجل

حب تو آورد تا گنج ہستی را بجوش
تافت خورشید شود و ندا باعیان من عجل

اشتیاقت آمد میان انگہ ندی صوت الست
خاستہ شور بلی و الوحدۃ الان ازل

گنبد نیلی فلک شد ہمہ را از حرف کن
غلغل چون و چرا افتادہ بر کوہ و طلل

آسمان تابک ز تخمی از انجم فروغ
شہد زین لرزان سکون و ادنی او تا جبل

زامتثال امر تو بخشد سعادت مشتری
بر نفاذ امر تو ریزد نحوست را زحل

از رہ حکمت مزاج فصل وی شد منحرف
وز کمال قدرتت طبع بہاران معتدل

داد آدم را ید لطف تو تشریف قبول
یافت طوق لعنت از قہر تو شیطان دغل

در قلوب عارفان بخشدہ روح شفا
در دماغ فلسفہ آمیختہ رنج خلل

مومنت را از ازل و تازگی مانند گل
منکرت را تا ابد پژمردگی مثل جعل

اختر منحوس اعدا ہست دائم در ہبوط
آفتاب طالع احباب در برج حمل

چون تقاضائے تعین شد موثر لاجرم
شرک و طغیان را ز اقرار بلیٰ کردہ بدل

کفر را از صولت اسلام تو شد سینہ شق
شرک را از سطوت توحید تو ماسن اجل

ختم شد بر وی رسالت خاص و آخر زمان
چون شدہ ختم الوہیت بذاتت در ازل

نقطہ از گردش نمود و کرد پیدا دائرہ
آخرش پیوست با اول چنانچہ آید زین مثل

کل شے راجع تو ہے مسلم در جہان
باز ہم انا الیہ راجعون نص اجل

آنچہ از ناز و مسرت بندگانت را رسید
بی تکلف بے ادب گفتند بے خود بے محل

آن ز سبحانی سراید این انا الحق میزند
بوالعجب اسرارشان پیداست خالی از علل

قطرہ قطرہ از نم تو بحر عمان در کنار
ذرہ ذرہ از نمود مہر تابان در بغل

قطرہ قطرہ ذرہ ذرہ از وجودت مستفیض
رب انی فی العطش لولم یکن وابل فطل

ملک الملک زمینی و خداوند سمائے
شہ لاہوت و شہنشاہ معلاّ ورائے

تو مقدس تو منزہ ہمہ از چون و چرائے
ملکا ذکر تو گویم کہ تو پاکے و خدائے

نروم من بجز آن رہ کہ تو آن راہ نمائی

در جنت کہ کشودہ شود از لطف بروئیم
دم دوزخ کہ شود گرم و کند قصد بسویم

نہ گلش چینم الٰہی نہ نفس دیدہ بمویم
ہمہ درگاہ تو جویم ہمہ در راہ تو پویم

ہمہ توحید تو گویم کہ بہ توحید سزائے

نہ اثر شمس و قمر را کہ دہد طالع یاری
نہ قدر لات و ہبل را کہ کند کار برارے

ہمہ محتاج تو ہستند تو جباری و باری
تو خداوند یمینی تو خداوند یسارے

تو خداوند زمینی تو خداوند سمائے

همه جویای زن وجفت خود از ماه بماهی
همه خواهان خور وخفت در دیده وسماهی

تو بری از همه عادات که نه خلق تباهی
تو زن وجفت نجوئی تو خور وخفت نخواهی

احدا ای ز زن وجفتی ملکا کامروائے

ملکی خود نه ترا تخت ضرورت نه تاجت
نه نگین ملک ترا باید ونی سکه رواجت

همه را خلق تو کردی تو کنی باکه سماجت
نه نیاز است بولادت نه بفرزند تو حاجت

تو جلیل الجبروتی تو امیر الامرائے

کنهم بچه وترسم که اگر تنگ بگیری
نتوانم که خلاصم بود از بند اسیری

مگر از لطف تو امید که عذرم بپذیری
تو کریمی تو رحیمی تو سمیعی تو بصیری

تو مغنی تو مذلّے ملک العرش بجائے

تو شهنشاه معظم که تو خلاق جهانی
همه دانی و نگیری همه بینی و بمانی

همه لطفی همه جودی همه فضلی همه شانی
همه را عیب تو پوشی همه را غیب تو دانی

همه را رزق رسانی که تو با جود وعطائی

تو قدیمی که نه بود وصور جمله تراستے
نه عرض بد نه بود ار نه جواهر تلاشی

همی از بود ونبود همه غیر تماشے
نبود خلق تو بودی نبود خلق تو باشی

نه تو تغییری نه لیتی نه تو کاهی نه فزائے

نه بلندی که بگنجد تو ز سر علم حقائق
نه قریبی که بود لمس باد راک تو شائق

غرضی آنکه تو بی چگونه وسفلی ز همه فائق
نه سپهرے نه کواکب بروجی نه دقائق

نه مقامی نه منازل نه نشینی نه بپاسے

بیرون از فهم وذکائی بیرون از نقش ونگارے
بیرون از شکل وشمائل بیرون از شقوه ونیازی

بیرون از هرچه نشاید بجهی مردم قیاسی
بری از چون وچرائی بری از عجز ونیازے

بری از صورت رنگین بری از عیب خطائی

احدا ره تو ذاتم لیسی ذات تو بیرون
صمدا صدنه نسبت صفات تو شمردن

همه عقد بدین قول ستائی که تو فردا
بری از خوردن خفتن بری از تهمت مردن

بری از بیم واسیدی بری از رنج وبلائے

ملکا ناعم از جرم وخطائی که تو گیری
بپذیر عذر من وجلوه مده شان نذیری ۰۹

تفرقه عادت فتاده فی طبیعت تو مرا / بر طبیعت باز گردان یا الهی استغیث

طفل چون با گرگ باشد عادتش می درند / طفل را از گرگ برهان یا الهی استغیث

خود منم من لیک نتوانم که من خود من شوم / این چه مشکل گشت آسان یا الهی استغیث

علم شیء بر آنچه باشد عین حکمت گفته اند / گنج حکمت بر من افشان یا الهی استغیث

گر مرا در خانهٔ خود ره نباشد وین عجب / چون شوم با خواجه مهمان یا الهی استغیث

آبرو دارد کسی کو خانهٔ خواجه رود / آبرویم رفت پنهان یا الهی استغیث

آب دارد گوهر غلطان در تاجش نهند / گوهرم بی آب و غلطان یا الهی استغیث

غلطم و صد بار غلطم گو مرا آبی دهند / گوهرم روشن بگردان یا الهی استغیث

ای صدف وا کو که نیسان نیستم قطره / چون یتیمم کیست آبان یا الهی استغیث

گوهر من بود نور چشم روشن ای عزیز / اشک شد بر خاک ریزان یا الهی استغیث

کیست مر افتادگان را دستگیر ای دستگیر / بیکسان را کیست پیمان یا الهی استغیث

مستمندم بی سر و پا ناتوانم بی وطن / ای مغیث دردمندان یا الهی استغیث

المدد شمس حقیقت بفکن از رخ نقاب / الکرم ای مهر رخشان یا الهی استغیث

شبنم تر دامنم افتاده در خاک و خجل / الغیاث ای مهر تابان یا الهی استغیث

یک نظر فرمای ای شاهنشه ملک وجود / مانده ام سوی تو نگران یا الهی استغیث

تا سرت گردم بده رخصت شعاع شمس را / تا کند جذبم بخویش آن یا الهی استغیث

قطرهٔ شبنم اگر گردد فنا در آفتاب / شان او نیست نقصان یا الهی استغیث

ای خوشا وقتی که برخیزد من و تو از میان / بعد عین قرب گردان یا الهی استغیث

نیکوان خود نیک باشند ای کریم ابن الکریم / با بدان حق غفران یا الهی استغیث

این اندوه کن دفع از جبینت دیرینه / محو ذات خویش گردان یا الهی استغیث

نعمتی خوشتر ز دیدارت نباشد در بهشت / گر همه روح است و ریحان یا الهی استغیث

باب فیضان تو مفتوح است و در دنیا و هم عقبی / هم صفات تست تابان یا الهی استغیث

بنده ام من بنده درگاه تو ای اجلال / لطف فرما لطف شایان یا الهی استغیث

بی نیازی ذات تو از طاعت ما بی نیاز / ما همه محتاج و ترسان یا الهی استغیث

بگذار ترک عصیان که ترا ز دست نقصان | بر آنچه هست فرمان که ترا بود رهائی
بقضای حق رضا ده که بر آنچه کرد آن به | قدم از حد خویش برون منه چو تو منکر رضائی
مکن اضطراب چندان بی بسط رزق یا داد | تو ز فتنه باش ترسان این پناه زان که بهر آئی
دگرت ز نفس دشمن بگذار عطف دامن | به مطالبت عقل و دین بدو می نه همائی
منگر به نفس بدخواه که به ظلمت برد راه | سر و عقل با تو آگاه که دهد ره و شنائی
بهمزات نفس و شیطان همه غفلت است و عصیان | تو ز دین و عقل بستان همه طاعت و ریائی
ز فریب نفس غافل مشو از تو هستی عاقل | تو ز آب دوستان گل که گرفتی بینائی
حذر از مکائد او بخدا پناه از او چو | که عدو تست دیرینه و مجو ازو آشنائی
تو هر او نفس را بین که چگونه داد تزیین | بله خیر و عیب او چین لگام خود و دوا
لف تو بتو فروهل ز رخش که بینی ایل | کهف یار چه پا ایل نه مهر خدائی
ز خلاصت مهر او ز عداوت مهر بر و | می مهر و زهر و بر نفس دو نفس تا نیائی
عرقی که بر تو ریزد به جگر چه درد خیزد | ز نفس پناه ایزد ز دمش بکبریائی
عجب او فتاده مشکل شده عقل ما چگل | که عدوست نفس مائل همه اند غرض و آئی
نظری با عتا الشی که فعل و انفعالش | بگمار کز کمالش متمتع اندر آئی
دگرت قبول ایشان بود که گفتم این هم | تو نفر خود جهنم شمر و برای مرائی
عجب از درایت تو ای شفی کفایت تو | نکنم حمایت تو بس ازین که سفلائی
مو بکار و بار دنیا که دو روزه است و کم پا | نه پسندی عین خود را چه عاقبت نه دوائی
ز منافع و مضرت که رسد ترا بعبرت | ز مسرت و ز حسرت همی کاهی و فزائی

نه نظر کنی بعقبی که تراست خلد ماوا
چه خواست سنائی داکه نه فرق می نمائی

فی النعت

ای بادشاه انس و جان خیل ملائک در حشم | بطحی و یثرب تخت تو زیر نگینت ملک جم
ذات تو مظهر احد پاکست از رنگ جسد | هستی بتو نازش کند چندانکه بر سایه عدم
شمس حقیقت از علا افکنده پرتو بر ملا | نور است عین و هم جدا فرق مراتب لیک هم
سلطان معنی را نظر افتاده بر اعیان نگر | خورشید را چون بر قمر یا شمع را چون بر ظلم

لولاک شوری ز الست افگنده در بالای تو | نقش تو چون صورت ببست آمد نداجف القلم
آندم که در تطلع زمین بود آدم اندر ماء وطین | بودی نبی اولین ای بنیاد اختتم
دُر یتیمی بی کلفت تا کعبه چون صدف | مکه ز تو بیت الشرف ای نو مصباح حرم
دین تو از تو رهی بگرفت عالم در ضیا | تا از در کنز خفا بنهادهٔ بیرون قدم
تو پرده دار کبریا تو محرم سر از خدا | قوسین او ادنی ترا اسریت چون جذبه هم
مه پرتو رخسار تو صبح آئینه بردار تو | روی ترا از انوار تو شمع شبستان قدم
صبح ازل سیمای تو طوبی قد رعنای تو | لبهای شکرخای تو از حوض کوثر خورده نم
ای سید خیر الوری ای شافع روز جزا | بر حال این مسکین گدا کن یک نگاهی از کرم
چون عمر خود کردم تباه اندر هوا اندر گناه | گیرم شها از تو پناه ای کهف سلطان خدم
تو جوهری عالم عرض تو مقصدی در هر غرض | فی الدین حبک فترض من لا یبالی قد ندم
فرمود سبحان الذی اسری بعبده در حق | تا کیست مثل این نبی صلوا علیه وسلم
شوق زیارت هست بس او تیلق مثل ... | این مسکینه تنگی نفس ای وقدات باغ ارم
لا خیر آتانی العمل اسی من الشیب اشتعل | ماذا غدا الا الامل یا لیتنی کنت العدم
فقرست تاج بندگی شاهی کن اندر بندگی | هر بنده را زیبندگی بالا ازین نسبت بهم
تو تو نه ای بی هنر از هستی خود بیخبر | کفت لاندانی از کرشناسی هستی از عدم
یارب بدرگاه رسول این بدلیم یا بی قبول | تا این گنهگار فضول گردد بمحشر محتشم
اذن شفاعت ده ورا الی عندک یوم الجزا | از لطف و فضل خود مرا آمرزده باغ ارم

صلوات علیه والسلام بر آل و اصحاب کرام
بر اتمش خیر اختتام والحمد لله الحکم

فی المناقب

خدایا نقش دل گردد محی الدین جیلانی | حیات تازه می بخشد محی الدین جیلانی
نه جیلانست تنها زنده از نامش که می بیناید | دل مانده سرمد محی الدین جیلانی
محی الدین جیلانی ست جان بخش تن و دین را | از ان نامش ز غیب آمد محی الدین جیلانی
دل و دین زنده جاوید شد از نام پاک او | سر گردون دعا یا شد محی الدین جیلانی
زهی مقبول حق زیبد لقب محبوب سبحانی | شد از احیای دین جان محی الدین جیلانی

اگر حب خدا خواہی بخوان محبوب سبحانی
وگر دل زندگی خواہد محی الدین جیلانی

حیات دل بود حب خدا اہل حقیقت را
بہ نقش حب حق ماند محی الدین جیلانی

پے ارشاد توحید خدا شد قطب ربانی
تعین داشت خود بیجا محی الدین جیلانی

ظہور او ہدایت را اگر خاصہ تعین بود
کہ شد اقطاب ارشد محی الدین جیلانی

چرا بعد از نبود مرکز اقطاب عالم را
کہ او را ساختہ مرقد محی الدین جیلانی

ملائم میکند در وجدانی ز استان تو
خدا را یک نگاہ خود محی الدین جیلانی

گنہگارم پشیمان روزگار اما دل خستہ
اگر گوید ہمی گوید محی الدین جیلانی

نمی گنجد نفس در سینۂ من از خواد تنہا
چہ باشد دستم ار گیرد محی الدین جیلانی

نہ دین دارم نہ دنیا را ایگان ہستم درین ہستی
اگر ما را نباشی خود محی الدین جیلانی

نام خدا نام شما یا غوث اعظم دستگیر
اسم اعظم مشکل کشا یا غوث اعظم دستگیر

تو نور عین مصطفے تو شمع دین مجتبی
تو چشمۂ شرع و ہدی یا غوث اعظم دستگیر

بر فرق تو چون قدین سایہ فگن حسن و حسین
ہم عین نور و نور عین یا غوث اعظم دستگیر

محبوب درگاہ خدا اسم صفت شدہ با انبیا
سر خیل جملہ اولیا یا غوث اعظم دستگیر

نام تو عبد القادر ست حقا کہ از قدرت پر ست
خاک درت چون گوہر ست یا غوث اعظم دستگیر

ہستی محی الدین لقب محبوب سبحانی عجب
تو قطب بانی ہر سبب یا غوث اعظم دستگیر

پا ہی تو از عز و علا بگرفتہ جملہ اولیا
برگردنت صدق و صفا یا غوث اعظم دستگیر

در ملک فقر ہی پادشا بر اوج وحدت ہیما
وادی وصول حق صلا یا غوث اعظم دستگیر

من بندۂ آن تو سر بر خط فرمان تو
دست من و دامان تو یا غوث اعظم دستگیر

ہستم غلام بے درم فریاد بشنو چون مضطرم
یا شیخ عبد القادرم یا غوث اعظم دستگیر

گشتم ز دست چرخ دون بس خستہ و حالت زبون
فرق من و قدمت کنون یا غوث اعظم دستگیر

گر بدرگاہ معلای تو غوث الصمدے
صبحکے ہمچو نسیمی گذر من فتدے

صحنک وقند قدیں زمزہ ام رفتہ شدے
چشم فوارہ بدی خاک صفا آب زدی

سائیبانت ایک سودا ز دلم بر بستدی
دیدہ ہم ز دلم فرش خیمہ گستردے

اخگری از جگرم مہر دل افروز دہے
سوز وی عود صفت بوی سویدا دہدے

ولکم نغمہ کشیدی رگ جانا کشدی
نغم دوسی دہدی غنچہ از خود رہدے

طوطی کر دہ قرائت کندی چرخ زدی
ہمچو پروانہ کہ بر شمع دل از جان کندے

چہ شہاں بکشد اسرار ولت رسدے
دل شوریدہ بپایت فتدے نعرہ زدے

غوث اعظم مددے پاشہ جیلان مددے
شاہ شاہان مددے مرشد پاکان مددے

از کہ خواہم پی درد دل حیران مددے
مرضی خود طلبی وز کف حرمان مددے

آمدم پیش تو دست طلب ہان مددے
غوث اعظم مددے پاشہ جیلان مددے

شاہ شاہان مددے مرشد پاکان مددے

نیست در غیر تو در بیر دوسرا
نہ پسندم کہ شود دست دہانم بسوا

تو کی سوال من و دست طلب از تو مرا
چشم امید کرم سوے تو دارم شاہا

از گدایان تو ام فضل نمایان مددے

در رہ عشق و فنا است سر بالا ہستی
نتواں صفت گفت کہ آنجا ہستی

آیت شان خدا اوج معلیٰ ہستی
مرشد و ہادے الٰہی و مولا ہستی

لطف فرمائے سوے حال مریدان مددے

مناقب

اے خواجۂ خواجگان چشتی
ہر بندہ کہ بندہ است بہشتی

در سلسلۂ اولیاء کامل
بابا آور گشت آنچہ کشتی

ہستند سراسر جملہ سیراب
آنجا کہ تو از کرم گذشتی

افراخت علم چو صبح صادق
آن شب کہ ز رخ نقاب ہشتی

شد ہر کہ مرید سلسلۂ تو
مانا کہ درو صفا سرشتی

از بیعت تو بہشت رضوان
ہر چند کہ کافر کنشتی

کن یک نظرے ز لطف حسن را
تا وا رہد از تمام زشتی

مرا باز آن خیال قامت شمشاد می آید
حدیث بادۂ گلرنگ و ساقی یاد می آید

این موسم و مسکین حسن مهجور خسته پر حزن
دارد همین بر لب سخن یا لیتنی عند الحضور

قبلهٔ ارباب عرفان نور سیمائی شماست
تاج فرق طالبان نقش کف پائی شماست

مقصدی کان در دل ارباب حاجت گشته عقده
حل آن در گوشهٔ ابروی ایمای شماست

در جهاد اکبر از همت بدل مجاهد و جهد
نفس اماره چو دمی کشته ز یغمای شماست

ظلمت هستی که اندر نور حق گردید گم
آفتاب عالم آرا پرتو رای شماست

هرکه اندر حل رحمت طالب مقصود گشت
بی ریاضت کامیاب از فیض لقای شماست

فارغ از دنیا و از غم عقبی حسن
بندهٔ دلدادهٔ لطف توانای شماست

ای خوشتر از تن جم و شمس جفای تو
افتاده ام ملکی بعید و دور از لقای تو

سالی تمام شد به تمنای سجده ات
واکنون چو من بعید و به بینم بپای تو

شد آن زمان که ز هر سو بر کشیدمی
در گلشن شگفته حقائق نمای تو

اکنون جز این نماند مرا چاره گری دو
گه وقت تو گریه کنم های های تو

داد مراد گر نرسد جز تو ای شفیق
در دو مراتب نکند الا دوای تو

پیوسته دیده اشکران بسو نکهت
از من خطا و از در دولت عطای تو

میخوانم بر آستان کرم زین سپس مرا
خوشتر بود هزار ز سلطان گدای تو

پرورده شد ز نقد لطف دماغ من
تا زنده ام سر من و بار سبوی تو

قاضی نشسته و امر تو به خلق نافذ است
ای من فدای همت حاجت روای تو

یارب که خاطر مسکین حسن بجست
بر گیر دستش شها کرم غم زدای تو

چه مولاست سید مظفر علی شاه
قبله ماست سید مظفر علی شاه

به تلقین و ارشاد مر طالبان را
بیاراست سید مظفر علی شاه

همه روز و شب محو فی الذات بوده
خدا راست سید مظفر علی شاه

پناه غریبان و کهف مساکین
یگانه ست سید مظفر علی شاه

اسلام حقائق بسی معارف
معلاست سید مظفر علی شاه

به کشف صحیح و بوجدان صادق — چه یکتاست سید مظفر علی شاه

ز دنیا و عقبی بود آنچه کافی
حسن راست سید مظفر علی شاه

شه ملک بقا شاه مظفر اکبر آبادی — فنا اندر فنا شاه مظفر اکبر آبادی

بعرفان مظهر ذات و صفات خاص اللهی — زهی ظل خدا شاه مظفر اکبر آبادی

طریقت را بهین اوستا حقیقت را بهین ایمان — شریعت آشنا شاه مظفر اکبر آبادی

سحاب رحمت یزدان شهباز فیض عرفان — قباب کبریا شاه مظفر اکبر آبادی

حسن با خاطر ناشاد و مشتاق لقا از دل
غلام تست یا شاه مظفر اکبر آبادی

زبدهٔ آل نبی شاه مظفر علی — قرة عین علی شاه مظفر علی

درهٔ درج نجف درّی برج شرف — فرخلف ناسلف شاه مظفر علی

فاتحة الکاملین خاتمة الواصلین — آیهٔ للغافلین شاه مظفر علی

وارث علم رسول جامع فرع و اصول — هادی راه وصول شاه مظفر علی

مدح شه و این دهن باش و بگو ای حسن
مرشد من پیر من شاه مظفر علی

بند نقاب از روی خود بگشا و قربان کن مرا — مانند چشم آئینه در خویش حیران کن مرا

زلف سیه کارت ربود از دست من تقوی و دین — گر کافرم دیرینه ام یا رب مسلمان کن مرا

از باد صرصرهای هجر افتاده ام دور از چمن — چون بوی در گل ای صنم در خویش پنهان کن مرا

عمریست کاندر کوی تو نقش قدم گردیده ام — روزی خدارا یک نظر انداز و سلطان کن مرا

مار فراقت در جگر زد شعله های جان سوز — همچون خلیل از وصل خود آتش گلستان کن مرا

در چاه تاریک غمت هاروت سان افتاده ام — بنمای رخ خوبتر پرنور زندان کن مرا

بیچارهٔ مسکین حسن این التجا دارد که من
از درد دل هستم بجان اے خواجه درمان کن مرا

هر سوسنا کی نتابد بادهٔ سرجوش را — هیچ خامے در نیاز و باده نقد هوش را

کسب کن از موج خود راه آشنے اختیار — بحر نگشاید پی هر آشنا آغوش را

غلام همت آن رندمی کشتم که مدام
پی سلامت او شیخ در مناجاتست

زکوی پیر مغان رفتنم نصیب مباد
شنیده ام که دعا مغز جمله طاعاتست

بهوش خدمت رندان کن و شراب بنوش
که این وسیله تلافی جمله مافاتست

مپوش چشم بصیرت در این جهان غافل
که ذره ذره پی هوشیار آیاتست

اگر خداطلبی از خودی خود بگذر
که از خودی بخدائی بسی منافاتست

حسن سپاس خداوند نعمت خود کن
که در کلام تو از لطف خاص برکاتست

آنکه مست بادهٔ یکتائی است
بی نیاز از ساغر مینائی است

دوستان دارید از من دست پیش
عافیت در گوشهٔ تنهائی است

میدهم جان از برای یک نگاه
دلبر من محو خودآرائی است

یاد احسان منتم بر جان نهد
رحمت حق باد بر صهبائی است
مولوی امام بخش اوستاد پارسی ۱۲

تو ز خود غافل غلام هر خسی
شهریاری در خودت دارائی است

از نظر غائب مشو کین هیچ نیست
چشم پوشیدن ز خود عنقائی است

عشق مولی دان صراط مستقیم
کفر و دین خود ملت آبائی است

هر سر و سوداست او دیگر حسن
طالب اللهی و مولائی است

ای آنکه دلم گشت ببویت
تا چند نهان ز دیده رویت

آید بسر بام خود که خلقی
رفتند ز جان و آرزویت

گر کشته شوم چه باک جانان
جان و دهم آید هم ز بویت

از در نروم اگر برانی
دانم بسرت که هست خویت

چون یار من شدی دگرها
هر چه کنند گفتگویت

گو دست قضا تنم بریزد
آویخته جان من بمویت

خاموش حسن که آمد آواز
تنگ آمده ام ز ناله و مویت

نگارا دل چه طلبی سر و سامان خود
تا عرضه کنم ببیت تمکین بدن خود

گر سایهٔ دولت فگند بر من درویش
دل پیش کنم هدیهٔ شاه زمن خود

پنهان ز نظر است نه پیش همه عالم
نازم به رم آهوی دشت ختن خود

گر پرده ز رخ برفگنی ای جگرآشوب
هر مردهٔ صدساله بدرد کفن خویش

ارباب نظر دوخته بر روی تو چشم اند
افشان دُر شهوار ز درج دهن خود

از ناز فرود آی که بینی شه خوبان
آن یوسف مصری ته چاه ذقن خود

تا چند کنی بند دل خستهٔ ما را
بگشای ز زلف شکن اندر شکن خود

با بادهٔ کهنه سر تو شیخ نیرزد
بهر چه بری مصطبه دلق کهن را

چون در دو غریبی نه بدر روز و شب آرام
خوش آیدم از جمله حدیث وطن خود

اللّٰهی من هست شناسندهٔ نقدم
هرگز نه برم پیش دگر کس سخن خود

ای یار دل افروز اگرچه همه پیش است
یاد آر سحر گر مست از حسن خود

همای دولتم در دام افتاد
که عکس روی او در جام افتاد

ندارم بعد ازین پروای ناموس
که پیدا طشت من از بام افتاد

لب ساغر بمن این راز و گفت
که مکیش را بخیر انجام افتاد

شب گلگون بخلوت جوش میزد
از آن یک قطره‌ام در کام افتاد

نیاید غیر یار اندر حریمش
رقیب اندر خیال خام افتاد

نبردارم نظر تا روز محشر
اگر چشمم بر آن خودکام افتاد

شادی میزند عشق جهان سوز
که محروم آنکه در آرام افتاد

بعالم فتنه تا چشم تو انگیخت
که نامش گردش ایام افتاد

شد دل پیر فلک هرگز که مهرش
سحر بالا گرفت و شام افتاد

حسن هر جا مقام جلوهٔ اوست
که دیر و خانقاهش نام افتاد

دل با غم جانسوز تو خو کرد نکو کرد
پروانه سر شمع فلو کرد نکو کرد

آن نقد گرانمایه که زاهد بفعل داشت
صرف گهر جام و سبو کرد نکو کرد

تا سجدهٔ شکرانه بر پیش تو عاشق
با خون دل خویش وضو کرد نکو کرد

سحر است که دلدار بیک چشم که انداخت — بیمار ز بیمار نگو کرد نکو کرد
بر سینهٔ من دست نهاده پی تسکین — آتش که به دل بود فزو کرد نکو کرد
تا از نگه مهر فزای تو پری رو — چاک جگر ریش رفو کرد نکو کرد

مستانه ز خود می بهدایت قول حسن را
آنکس که ز خود سوی تو رو کرد نکو کرد

ز دیدار تو جان در قالب آمد — جمالت قبلهٔ هر طالب آمد
مسلسل کرد آن زلف چلیپا — دلم در دیر ترسا راهب آمد
دهد جان دگر هر دم نگاهش — شهادت عاشقان را واجب آمد
تعین نیست جز امر اضافی — وجود آخر حقیقی غالب آمد
اگر بر صورت او نیست آدم — حقیقت را چگونه نایب آمد
نهد سر زیر تا بان آن آینه را — که مشتاق طلب او را جاذب آمد

خرابات از حسن گردید آباد
ز مستوری بمانا تایب آمد

زلف پیچان تو در تاب نهانت که بود — چشم فتان تو در خواب نهانت که بود
مستانه ز خود رفته خرابات آباد — گردش جام همه با تو نهانت که بود
سجده شکر کنم ساقی دوران که ترا — گوشهٔ چشم به ارباب نهانت که بود
کی بود دل که گذشت به سر باده فروش — ذکر جبر تو به ارباب نهانت که بود
اندر کعبه سفر کرده رسیده تا در — خم ابروی تو محراب نهانت که بود
عشق خواهم که بر دوستی مو بو هم راه — خانه ام چشم به سیلاب نهانت که بود
لب او داده نشان گفت طبیبان — شکر و شهد به عناب نهانت که بود
ای لبانا سو هر که شد نیز بین — چرخ را گر دشن دولاب نهانت که بود

گر جفا های تو با اسب ستم ریخت حسن
سخنم گوهر نایاب نهانت که بود

دلی گنجینهٔ آگاهی آمد — که اندر خلق شاهنشاهی آمد
نشان کی یافت نور بینش او — اگر یونس به بطن ماهی آمد

حضوری ہست فرصت العمر — سجود سہو اگر دل ساہی آمد
بہ زنگ سرخ خورشیدش خریدار — کہ زنگ چہرۂ او کاہی آمد
غلام صورت آن رند فردم — کہ مست سر لا تتناہی آمد
مرا گاہ بانگ نوشا نوش ساقی — حدیث دولت جمجاہی آمد

خوشا بخت حسن ثانی کہ نظمش
قبول حضرت اللّٰہی آمد

باز در حضرت میخانہ مرا بار رسید — محرمانہ کہ ز خلوت اسرار رسید
خدمت پیر مغان دولت جاوید بود — زود ہم از صومعہ گیر بہ خمّار رسید
تا کجا از در میخانہ حریفان فتنند — یک صلائی کرم از بادۂ گلنار رسید
خوب رویان جہانند سراپا مغرور — جلوۂ از رخ او بر سر بازار رسید
کفر و دین چون ز حقیقت بمراحل دور — آتش اندر شب خرقہ و زنار رسید
ای مقیمان سراپردۂ خلق اللّٰہی — شمۂ از نفس و می عطار رسید
عیش صافی کہ بہ بیخودی و آزادیست — تن بہ مستی و خوشی مردم ہشیار رسید
در طریقت ادب اسرار نہفتن شرطست — و آنکہ خارج بود آہنگ سر دار رسید

بندۂ خاص حسن ہست دعاگوی شما
لیک یک ذرہ ز درد دل بیمار رسید

چشم بوصال پر نم آمد — ز مژہ ہم بطواف چشم آمد
چون لعل لبت ز روح دم زد — عیسی بکنار مریم آمد
ابروی مقوس تو چون دید — محراب زد آہ و در خم آمد
شد آب حیات و لبت خشک — نوش تو سبق او سلم آمد
دیدم ز بتان سادہ بسیار — مانند تو دلربا کم آمد
مہر تو ہمی کشد دلم را — خورشید بجذب شبنم آمد
عشق تو گرفت جای تقوی — نامحرم رفت و محرم آمد
شادی بہ لبت رخت از دل — تا ہمدم جان من غم آمد
بر خیز حسن ز جان شیرین — کان خسرو ماہ پہ چم آمد

مرا با زان خیالِ قامتِ شمشاد می آید — حدیثِ بادۂ گلرنگ و ساقی یاد می آید
چہ سازم چارۂ دردِ فراقِ آن ستمگر را — کہ یادِ صحبتِ او در دلِ ناشاد می آید
حریفان رخت بربستند و بزمِ عشق شد خالی — کنون از ہر در و دیوار صد فریاد می آید
نباید بست عاقل را دلِ خود اندرین دنیا — کہ بوئی صد خرابی زین خراب آباد می آید

حسن جان و دلِ خود کن فدائے آنکہ برگوید
کہ اینک پیرِ دیرِ ما پئے ارشاد مے آید

عید است جان و دل ساقی فدا کنم — پیمانہ ہا کشم پئے مستان دعا کنم
خود را زنم بحلقۂ رندانِ پاکباز — وز دردِ دل ترانۂ دلکش ادا کنم
خود میروم بکوئے خرابات پائی کوب — بہر چہ پاس منتِ بادِ صبا کنم
عمریست کز خمار مرا دردِ سر گرفت — خمہائے مے ز پیرِ مغان التجا کنم
عزمِ زیارتست و عجب نیست کز طرب — در پیرہن نہ گنجم و جامہ قبا کنم
دیدارِ تست حاصلم از عمر آنچہ ہست — کافر شوم اگر بطریقت ریا کنم
دولت سرای پیرِ مغان جای حرمتست — سر بر درش نہادہ نہ دیگر جدا کنم

دانی حسن کہ از مددِ بختِ کارساز
در بارگاہ گر برسم من حیا کنم

دردیست پنہان یارب بجانم — اظہار نتوان یارب بجانم
خواہم کہ افتد طشتِ من از بام — تا کے ز کتمان یارب بجانم
در عشق از من گشتند بدظن — گبر و مسلمان یارب بجانم
از دردِ فرقت شبہا طپیدم — صبر و نہ درمان یارب بجانم
ہرگز ندیدم دیگر ز وصلت — دشوار و آسان یارب بجانم
دشمن نہ بیند حالے کہ دارم — نے جان نہ جانان یارب بجانم

حسنِ تو فارغ کردہ حسن را
از بارِ احسان یارب بجانم

عزمِ مصمم ست کہ از خود سفر کنم — شبگیرہا زنم کہ سوئے وطن سحر کنم
چون دشمنانِ من بکمینم نشستہ اند — پنہان روم چنانکہ نہ خود را خبر کنم

دیست حلقۂ در میخانہ میزنم — بخشاسی و باب رحمت یزدان کشادہ کن

بگذر حسن ز نقش و نگاری کہ بستہ اند
مے‌یاسبوی آن بت سیمین سادہ کن

ای کہ در شوخی نداری ہمسرے — می نمائی ہر دمے از منظرے
بے محابا برفگن از رخ نقاب — تا نماند در جہان یک منکرے
دست قدرت صد ہزاران نگیخت — مثل تو صورت نبستہ پیکرے
داد ای سلطان خوبان از نعمت — نیز ندر ہر رگے یک نشترے
در زمین مثل توکے باشد پری — بر فلک چون تو نتابد اخترے
خانۂ دل را تماشا کن کہ ہست — پنبہ زاری و ندرو یک اخگرے

مصرع دلکش بود در حسن
غیر الٰہی ندارم دیگرے

نقاب از رخ کشیدستی چہ بودے — قرار دل ربودستی چہ بودے
ہزاران موسی عمر انت مشتاق — تجلی گر نمودستی چہ بودے
قیامت وعدۂ وصلت فردا — اگر امروز بودستی چہ بودے
دعاے ما گدایان را اثرہاست — شہ من گر شنودستی چہ بودے
غمم پر لذتش جان کاہ اما — خوشستم گر فزودستی چہ بودے
دلم گنجینۂ اسرار وستم — گلویم سرمہ سودستی چہ بودے
حباب نازکست این ہستی من — نگاہش آزمودستی چہ بودے
بیا کہ ہم ازین چشم جہان بین — اگر لحنی غنودستی چہ بودے

حسن از دست خود فریاد دارد
نمودے گر نبودستی چہ بودے

بوی یار دوستان آید ہمے — در تن افسردہ جان آید ہمے
روزگار محنت و سختی برفت — این صدا از آسمان آید ہمے
من فداے آنکہ از لطف و کرم — خوش بکام دوستان آید ہمے
ساقیا برخیز و پر کن جام را — کان حریف مہربان آید ہمے

خیمہ زد در صحن باغستان بہار — خندہ بر زعم خزان آید ہمے
حبذا بخت سعید آن چمن — کاندرو سرو چمان آید ہمے
سبزہ تیار ست از بہر آن نازنین — تشکر کن صد شکرگان آید ہمے

اگر ندیدستی تماشا کن حسن
ماہ بر فرش کتان آید ہمے

حضور عشق دیدم اوستادے — کہ او را میرسد بر اجتہادے
مقام وحدت آمد جای حیرت — حلولے نی درونی اتحادے
رفیق راہ من درد محبت — ترا ای صبر از من خیر بادے
برو از پیش من عقل نہ یا بکار — کہ از تو ہیچ دل دیدم نہ شادے
حرام آمد برو اسم خدائے — کہ از تو جز تو میخواہد مرادے
بگیتی ہر چہ از مفہوم و محسوس — بجز عشق تو افسانہ ست و بادے

بیا و خوش ببین دیگر حسن را
کہ زین پس شونیائی جز یادے

شہ سلطان ملک ناز گردے — نہ خوبان جہان ممتاز گردے
دریابہ آب رفتہ باز در جوے — اگر روزے نسیمم باز گردے
مرا باقیست بس افسانہ ہجر — چہ باشد گر شبی دمساز گردے
درونم خلوتے خالیست از غیر — سرت گردم اگر ہمراز گردے
الا ای طالع برگشتہ من — خوشستی گر بکامم باز گردے
مدامی بوی سوز از سینہ بیرون — کہ ترسم عشق را غماز گردے

بدیشان گر حسن رانی سخن را
عجب نے بلبل شیراز گردے

سر و من دامن کشان وا میروے — تا چہا دیدی کہ از ما میروے
از خدا با صد دعایت خواستم — تو کجا از من خدا را میروے
برکہ نالم من ز بخت بے اثر — ناشکیبم تو شکیبا میروے
دیدۂ اہل نظر فرش رہند — نرگستانیست کاینجا میروے

عالمی جانہا نثار مقدمت ۔ دور چشم بد کہ زیبا میروی
تا کہ گوید با تو از من این پیام ۔ دیر می آئی و زود میروی
خانۂ ویران دگر آباد کن ۔ ہمچو دل گر از بر ما می روی
گر نمی آئی بیا ای دل شکن ۔ میروم من میروم تا میروی
مجلس رندان [illegible] از دست شیخ ۔ آمدی ہشیار و شیدا میروی

میروی و میروی تا کی حسن
رفت کی آید بیانا میروی

ہرچند در مظاہر ظاہر بشیونی ۔ بیچون و بیچگونی بی شبہہ بی نمونی
حرفی من از دلیری گویم اگر بگیری ۔ در حسن بی نظیری در عشق رہنمونی
یا دیدہ میربائی در پردہ می نمائی ۔ بی مثل در خدائی یکتا و ذوفنونی
نیرنگ تست ظاہر شد ہرکہ دید کافر ۔ تا دید چنین ز ساحر بی سحر و بی فسونی
موجود بی نشانی پیدا و ہم نہانی ۔ ہم صورت عیانی ہم سر بطونی
ظاہر توئی و باطن ہستی توئی و لیکن ۔ غیر تو نیست ممکن بیرون و ہم درونی
بی رنگ بی نگاری صورت آشکاری ۔ ہمرنگ و ہم نگاری لیکن برون ز چونی

در شان او چہ گوئی ہر سو حسن چہ پوئی
بیرون ز خود چہ جوئی بنگر کہ تو ہمونی

ای حور بہشتی ملکی روح امینی ۔ ہاروت و می زہرہ جبین سحر مبینی
مومن بحرم جوید و راہب بکلیسا ۔ مشتاق و عظیمی کہ در آئی تو در اینی
در صد خرابات کشی بادۂ احمر ۔ با اہل مناجات ہمی گوشہ نشینی
پیدا ای و از چشم خلائق ہمہ پنہان ۔ خود بوالعجبستی کہ نہانی و ہمینی
حسن ہمہ از حسن تو آموختہ نمایش ۔ پیش تو کرا گفت توانم کہ حسینی
بوی تو کند تازہ دل و جان جہان را ۔ گلزار شکفتہ تو فردوس برینی
آنکس کہ ترا یافت رخ از قبلۂ خود تافت ۔ ای آفت جان فتنۂ ایمان و دینی
نیرنگ تو صد شعبدہ در کار خود کرد ۔ مہری ہمہ با شمس و با دوست یقینی
با ناکہ وجود تو بود نور وشناسیش ۔ مصباح ز جاج آمد و مشکوۃ یقینی

در عقل نمی آئی و در وہم نہ گنجی   در بحر ہویت در شہوار یتیمی

بارای حسن نیست کہ وصف تو شمارد
بالاتر از آنی کہ توان گفت چنینے

نباشد چون تو سرو سرفرازے   جہان را جان و جانرا چارہ سازے
سرت گردم نشین در دل کہ جاست   میان جان و جانان امتیازے
نباشی سرگران ہرگز کہ زیبد   ز تو نازی و از من صد نیازے
دلم پامال خیل غمزہ ات شد   نصیب کس مباد این ترکتازے
مسلمانان حذر بہر خدارا   ز چشم مے پرستی نیم بازے
بت پندار من بشکن چو محمود   ہزاران ای ترا چون من ایازے

نگوشد گر حسن گردید بدنام
حریفے بادہ خواری عشقبازے

ای داور داوران پناہے   خستہ جگرم ہمن نگاہے
سلطان نکند گدا بدرویش   آری چہ بود کہ گاہ گاہے
تا چند نظر دریغ دارے   زین بندہ خستۂ تباہے
کس دید چو من گدای قلاش   نی مثل تو شاہ کج کلاہے
فریاد ز دست ہجر فریاد   با کوہ کند چہ برگ کاہے

تا کے پرسی کہ این فغان چیست
مسکین حسن ست دادخواہے

نباشد فارغ از خدمت وجودی   ترا زیبد بہر ملت سجودے
بسوی تست روی جملہ ذرات   ظہور ہر یک از تو در شہودے
بیادت ہست صوفی ست و تقی ہم   بشوقت رند گفت زن بر سرودے
برہمن بردہ در دیر ناقوس   بمسجد مومن آوردہ قعودے
ہمہ حاضر تو غائب از نظر ہا   ہمہ غافل تو در شانے نمودے
بہار گلشن ہستی وجودت   بری حرفت ز انگشت حجودے
ظہور تست ہر جلوے و تجلی   وجود ہر یک از تو ہست جودے

حسن از خویشتن گردید پدید | که گوید به روانش یک درودی

خاتمهٔ تذکرة اللهی

شکر ست که آرزو بر آمد | کاین تذکرهٔ الٰهی سر آمد
چه تذکره مجلسی پر از نور | ز الٰهی و اهل الله معمور
الٰهی را صدارت او | اهل الله در زیارت او
مانا که مصوّری ز هر رنگ | مانی صفت آوریده ارژنگ
آنکس که نه مجلسش بدیده | زین تذکره گو فروز دیده
یاران طریق یکدل و جان | انداخته طرح عیش شادان
پهلو زده هم بکامرانی | چونانکه بعهد زندگانی
لب بسته زبان حال گویا | زان سر بطون شان هویدا
کامی همنفسان محفل انس | وی همقدمان منزل قدس
یاد آن ایام عشرت و ناز | وان صحبت دوستان دمساز
آن مهر و سرشتیم اختلاطی | خون گرمی و باهم ارتباطی
گه سحر حقایقی در جوش | گه مهر بلب زده که خاموش
مشغول بذکر حق شب و روز | بودی ظلمت زدا دل افروز
گه غلغلهٔ سماع در گوش | گه هستی خویشتن فراموش
آثار وصال خنده بر لب | وآثار فراق گریه و تب
اسکندره بود گهی نشیمن | گه گلشن تاج روضه مأمن
گاهی قدم رسول بر سر | گه طوف ابوالعلا میسر
گه جذب علاء دین مجذوب | بردی بسوی فضای مرغوب
زد بانگ غراب بین ناگاه | عنقای مغرب هم با نته
از برزخ مغربی زمانه | انداخت حجاب در میانه
اکنون پس بُعد مغربین ست | غربت ره و راز حسن ست
حیّن ست پل وصال محبوب | فانی شو که بقاست مطلوب
خوشتر بود آن جهان که مائیم | از زحمت این و آن رهائیم

نے چرخ بلند هست سرکوب | نے قطع زمین ست خاطر آشوب
نقلست مربع عناصر | صفر ست زشش جهت معبر
بالا و نه زیر نے چپ و راست | نی پیش و نه پس که جمله برخاست
نے قرب نه بعد وقت نے سیر | نے کعبه نه خانقاه نے دیر
طوبی شده آنکه جاودانه | زینگونه سرآورد زمانه
خوشتر بود آنکه جمله یاران | گلدسته صفت بروزباران
فارغ ز دو کون خوش نشینند | دل خواستهای خویش بینند
این ست مراد خاطر ما | پس باقی داستانست فردا
دردا که بسے زغمگساران | رفتند چو موسم بهاران
یک یک چو گهر ز سلک افتاد | چون دانه اشک گشته برباد
نے سلک گهر نماند بگسیخت | کش واسطة العقود هم گسیخت
یاد آیدم هر یکے از آن جمع | ریزم ز پے شان ز دمع چون شمع
چشمم چو پے یگان یگان را | آن کو که دهد نشان خدا را
آوخ که ازین بساط نیرنج | رفتند چو مهرهاے شطرنج
وین شاطر روزگار بهیات | شه بر شه داد و مات بر مات
راندند سوے عدم جلوریز | دیدند نه بر قضا درآویز
کس داند غیر عالم الغیب | دانسته هر چه هست لاریب
آن جمله کزین جهان گذشتند | هستند کجا فسانه گشتند
یارب بحبیب خود که چون من | آزاد شوم ز حبس تن
تنهاست مرا جمال یاران | کن داخل خیل غمگساران
دوزخ بود ار بهشت با شان | مگذار زلوح الحسن جدا شان

خاتمة الطبع

الحمد لله که کتاب فیض انتساب مطلع زواهر الاسرار مسمی به جواهر غیبی با خاتمه مسمی به تذکرة الٰهی حسن اختتام یافت از بار ذوق تصوف را انجمن ساختند [illegible] مطالع بار بود که [illegible] نسخه جدید جامع مسائل طریقت و شریعت بار اول ماه اگست سنه [illegible] قالب طبع آراسته که در [illegible] او [illegible] خاطر [illegible] روح افزا [illegible] باهتمام مولوی محبوب احمد [illegible]

رسالہ ہدایۃ المومنین - موعظت مین -
سرور العباد - شرح قصیدہ بانت سعاد -
مجالس العشاق - باتصویر مطبوعہ جدید -
ایضاً - باتصاویر تصنیف میر سلطان حسین نبیرۂ شاہ
امیر تیمور گورکان ہی نظم و نثر دلکش -
پندنامہ - مصنفہ حضرت فریدالدین عطار تصوف مین ہی
بہارستان جامی - بجواب گلستان سعدی -
کیمیاے سعادت - فارسی از امام محمد غزالی -
حدائق العشاق - مصنفہ ملا رضی در تاثیرات عشق
اخلاق جلالی - محشّے از ملا جلال الدین محقق دوانی
علم اخلاق مین نہایت خوشخط -
منطق الطیر - تصنیف فریدالدین عطار تصوف مین
بے مثل ہی -
نظم اللآلی - شرح قصیدہ بدالامالی نصائح
مین ہی -
گلشن اسرار - تصنیف مولوی انور علی صاحب
تصوف مین -
مثنوی بزم وصال - عرفان مین مصنف
شاعر اہل زبان ہی -
ہی باید شنید - مولوی محمد علی رفعت کی تصنیف
و تالیف کیسی پاکیزہ عمدہ اندرز و نصائح سے انتخاب ہی
فی الواقع ہی باید شنید ہے انکو کلام ہی اسم بامسمی
یہی کتاب ہی -

اخلاق و تصوف اردو

جامع الاخلاق - ترجمہ اردو اخلاق جلالی
از مولوی امانت اللہ -
نکات احسانی - از مولوی حکیم احسان علی مرحوم
وکیل گورنمنٹ -
مجموعۂ صفات انسانی - مصنفہ لالا لال جی صاحب
سری بید بیاس جی کے پرانون سے انسان
کی صفات مین -
ذخیرۂ سعادت - علم اخلاق مین تصنیف لالہ
لال جی صاحب بھاشی بلاس پشتک کی دو فصل
اول و آخر کا ترجمہ
تہذیب النفوس - از خواجہ سید محمد نصیر الدین
حسین صاحب -
نور العین - اخلاق و تصوف مین - ترجمہ کیا ہوا
منشی گوکل پرساد صاحب کا -
دستور المعاش - سلسلہ تدابیر معاش کا
عمدہ بیان ہی -
جوہر عقل - مطبوعہ میرٹھ -
دائرۂ علم -
مفید الصبیان تعلیم اطفال کے لیے عمدہ کتاب ہی
گلشن حیرت - حکایات نادر تصنیف سید
غلام حیدر خان صاحب -
کیمیاے حکمت - متضمن قواعد حکمیہ مصنفہ مولوی
اوحدالدین احمد صاحب -
بحر الحقیقت - علم تصوف مین حکایات
تمثیلیہ -
چشمۂ فیض - ترجمہ پندنامہ عطار -

شاہ تراب علی کاکوری۔

تواریخ انبیا و اولیا فارسی

خزینۃ الاصفیا۔ اسمین احوال انبیا، مرسلین و
ائمہ کبار و صحابہ کرام ہی و جملہ اہل ار اولیا اللہ سالک
و مجذوب خانوادہ حضرت قادریہ و چشتیہ و نقشبندیہ و سہروردیہ
اور چستقد خانوادے ہین بتفاوت مراتب فرادی
فرادی سب کا ذکر ہی بڑی جامع کتاب ہی دو جلد
مین مصنفہ مفتی غلام سرور لاہوری۔

۱ جلد۔ چار مخزن احوال انبیا و ائمہ و صحابہ
کبار و سائر اولیا۔

۲ جلد۔ پانچوان مخزن از حال شیخ ادہم تا حال
مشتاق شاہ لاہوری۔

دقائق شاہ معین الدین چشتی۔ اسمین مفصل احوال
حضرت حسن سنجری ثم الاجمیری بہت بسلاست کے
ساتھ لکھا ہی مولفہ منشی بابو لال۔

روضۃ الصفا۔ بڑی عمدہ کتاب متداول ہی
مانند سبع سیارہ کے سات جلد ہین مصنفہ اخوند
میر شاہ ہروی۔

مصباح التہاذیب۔ باسم تاریخی حکایات نصائح
مصنفہ شیخ کمال الدین۔

صد پند سود مند لقمان حکیم مع چار رسائل جلی قلم خوشخط۔

۱۔ رسالہ سعادت نامہ۔

۲۔ رسالہ خواجہ عبید اللہ۔

۳۔ رسالہ تحفۃ الملوک۔

۴۔ رسالہ منہاج العارفین۔

مطالب رشیدی۔ رموزات فقہ و تصوف از

تواریخ احوال انبیا و رسل اردو

قصص الانبیا موسوم بہ روضۃ الاصفیا۔ از
مولوی محمد طاہر صاحب۔

ایضاً۔ خرد۔

عجائب القصص۔ مبسوط کتاب ذکر حالات
انبیا و اولیا مین مرتبہ مولوی فخر الدین۔ دو جلدین

۱ جلد۔ مین حالات آفرینش نور محمدی سے
تا قصہ اسکندر فیلقوس۔

۲ جلد۔ مین تمام ذکر حضرت ختم المرسلین صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم۔

تاریخ حبیب الٰہ۔ احوال حضرت از ولادت تا
وفات مصنفہ مولوی عنایت احمد۔

فتوحات واقدی۔ علیہ الرحمہ کا ترجمہ اردو چار حصے

۱ حصہ۔ مین مغازی الرسول۔

۲ حصہ۔ مین فتوح الشام۔

۳ حصہ۔ مین فتوح المصر۔

۴ حصہ۔ مین فتوح العجم۔

یہ مجموعہ کتاب عربی مین مصنفہ حضرت واقدی تھا
جسکا ترجمہ اردو مین بعبارت سلیس عام فہم فرمایا۔
مترجمہ مولوی بشارت علی خان و سید مہدی حسین۔

ترجمہ فقط مغازی الرسول موسوم بہ مغازی الصادقہ

ترجمہ فتوح الشام۔ و فتوح المصر۔ یکجائی۔

ترجمہ فتوح العجم مسمی بہ غزوہ غرب۔